România literară

Apare săptămînal sub egida Uniunii Scriitorilor

Editor:
Fundaţia România literară
Director general
Nicolae Manolescu

4–10 octombrie 1995
(Anul XXVIII)

39

EDITORIAL

de Nicolae Manolescu

La sfîrşitul unui Festival

ÎNTRE 7 şi 23 septembrie s-a desfăşurat la Bucureşti cea de a XIII-a ediţie a Festivalului Internaţional "George Enescu". *România literară* s-a referit la cîteva dintre manifestările prezentate în cadrul Festivalului. Chiar în numărul de faţă (pag.13), încercăm un bilanţ al ediţiei abia încheiate. Rostul editorialului meu este altul şi anume de a sublinia cîteva aspecte ale uneia dintre cele mai importante manifestări artistice, cu participare străină, organizate de România.

Debutînd cu aproape patru decenii în urmă, cînd Constantin Silvestri a dirijat primul *Oedip* pe o scenă românească, Festivalul a cunoscut destule dificultăţi şi întreruperi, într-o vreme în care regimul comunist prefera să-şi facă reclamă peste hotare prin editarea operelor lui Ceauşescu, zgîrcindu-se în schimb cînd era vorba de arta adevărată. În 1981, cu ocazia centenarului lui Enescu, organizatorii au fost obligaţi să condiţioneze desfăşurarea Festivalului de readucerea în ţară a osemintelor compozitorului, dar în condiţii inacceptabile pentru moştenitori. Concursul, care a însoţit primele ediţii ale Festivalului, menit a descoperi şi impune tinere talente (cine l-a uitat pe pianistul chinez Li Min Ciang, laureatul primului Concurs?), a fost abandonat pe parcurs şi nici pînă astăzi, reluat. Dar chiar şi în acei ani au onorat Festivalul extraordinari instrumentişti şi dirijori sau celebre formaţii din întreaga lume.

Ediţia a XIII-a şi-a avut punctele de atracţie. Trebuie neapărat amintiţi Yehudi Menuhin, care a dirijat concertul inaugural susţinut de Royal Philharmonic Orchestra, Sergiu Comissiona, la pupitrul Orchestrei Radioteleviziunii din Madrid, care a încheiat Festivalul, Lorin Maazel cu Orchestra simfonică a Radiodifuziunii bavareze, Cristian Mandeal, dirijînd o superbă *Simfonie a III-a* de George Enescu, executată de o foarte motivată Filarmonică bucureşteană, Radu Lupu, cîntînd la pianul Steinway de aducerea căruia la Ateneu s-a îngrijit el însuşi, Iuri Temirkanov, în fruntea Filarmonicii din Sankt Petersburg, Zubin Mehta, la pupitrul Filarmonicii din Israel şi mulţi alţii, pe care spaţiul nu-mi îngăduie să-i pomenesc în enumerarea mea.

A intrat, cu această ocazie, în circuitul concertistic sala "Al.I. Cuza" din Palatul Parlamentului, despre sonoritatea căreia Dumitru Avakian spunea, într-o emisiune la Radio Total, că e "perfectibilă". Mare, spaţioasă şi elegantă, sala poate deveni familiară iubitorilor de muzică în viitor, dacă se vor face amenajările necesare şi dacă Parlamentul nu-i va găsi o altă destinaţie.

Un moment demn de reţinut a fost fulminantul spectacol cu *Oedip*, în regia lui Andrei Şerban, care a pus la încercare inerţiile artistice ale publicului spectator şi capacitatea de înţelegere a criticii muzicale şi de teatru. Oricare ar fi părerile, nimeni nu va uita curînd acest nou *Oedip* românesc.

Probabil fiindcă numărul sponsorilor n-a părut suficient de la început, organizatorii au decis ca ediţia a XIII-a să fie pusă sub înaltul patronaj al preşedintelui Iliescu. Din cuvîntul rostit de Andrei Şerban, la finele premierei oficiale cu *Oedip*, am înţeles că patronajul a dat unele roade concrete. Dl. Iliescu a făcut posibilă realizarea spectacolului. N-am motive să mă îndoiesc de eficacitatea patronului onorific. Dar am motive să cred că numai într-o democraţie originală un astfel de sprijin trece drept normal. Într-o democraţie normală, el ar trece drept original.

■

Un personaj: EUGEN IONESCU

(pag. 8-9)

Recomandarea 1201 pentru critica de artă

(pag. 3)

Festivalul George Enescu

(pag. 13)

Cees NOOTEBOOM:

Raiul se află alături

(pag. 14)

Un japonez printre români

(pag. 3)

Relele lumii

(pag. 5)

Zeppelinul lui Caligula

(pag. 2)

Biblioteca Judeţeană MUREŞ

CONTRAFORT

de Mircea Mihăieș

Zeppelinul lui Caligula

PROBABIL că simpla răsfoire a presei de prin 1991-1992 ne-ar putea informa cu precizie despre momentul în care Ion Iliescu a decis să devină Nicolae Ceaușescu. Văzînd că rolul de *perestroikist* nu face impresia scontată, prezidentul a lăsat să-i cadă masca și a dat la iveală varianta post-mortem a tătucului națiunii. Gestul prezenta nenumărate avantaje. Cel dintîi era cruțarea supraomenești eforturi de a poza în ceea ce n-a fost, nu e și nu va fi în veci: un democrat. În al doilea rînd, el venea în întîmpinarea frustrărilor tot mai acute ale unei populații care începea să cîrtească, din ce în ce mai des, despre cît de bine fusese *înainte*. În al treilea rînd, identificarea cu Împușcatul îi oferea pe tavă tot ce acela abia visase să aibă. Ambițiile faraonice ale lui Ceaușescu s-au întrupat, pe fundalul blîndei noastre inepții politice, în persoana zîmbitoare a omului de la Cotroceni.

De o vreme încoace, de cînd pare să nu mai aibă, nici măcar teoretic, adversari de temut (Corneliu Coposu e doar privitorul apatic al unui spectacol răsuflat, Emil Constantinescu n-a reușit să fie mai primejdios pentru liniștea prezidențială decît copiii care-i oferă flori în vizitele de lucru, diverșii foști deținuți politici - niște tigri de hîrtie, la fel ca și tenorașii anemici ai organizațiilor și alianțelor "non-guvernamentale", Opoziția, în ansamblul său, un simplu club pentru sieste făcută în public, presa - o colecție de basme în care zmeii își rîd în pumni de naivitatea feți-frumoșilor), ei bine, în ultima vreme, Ion Iliescu a intrat într-o concurență furioasă cu Ceaușescu însuși.

Dacă pînă de curînd el se mulțumea să "ciupească" rețete din lista culinar-dictatorială a scornicești eanului, astăzi el a confiscat cartea de bucate cu totul. Luxul oriental - și de-un gust îndoielnic - în care se desfășoară viața de zi cu zi a lui Ion Iliescu a depășit orice închipuire. În timp ce românii au ajuns un fel de africani ai Europei, zbătîndu-se într-o mizerie inimaginabilă pentru mileniul al treilea, Ion Iliescu și gorilele sale s-au desprins, parcă, de acest pămînt și plutesc într-un montgolfier al nerușinării. Acaparînd palat după palat, avion după avion și automobil după automobil, "săracul și cinstitul" Iliescu a devenit, astăzi, unul dintre nababii Europei. Gărzile sale pretoriene au devenit atît de agresive și nesimțite, încît foștii paznici ai lui Ceaușescu par, prin comparație, niște inocenți mielușei. Ciocoismul și dispretul prezidențial au întins coarda pînă acolo încît a militarizat pînă și Teatrul Național. Probabil că de la Caligula, cezarul care-și făcuse calul senator, nici un dictator nu a mai avut lipsa de bun simț de a-și bate în asemenea hal joc de supușii săi.

Cum partea materială nu e totul nici chiar pentru un materialist-dialectic din tată-n fiu, Ion Iliescu și-a propus să-l lase în urmă pe Ceaușescu și în ceea ce privește autorlîcul. La apariția primeia dintre cărțile sale, "Revoluție și reformă", mi-am spus că prezidentul, prudent, vrea să construiască, încă în viață fiind, o variantă convenabilă asupra perioadei de cînd a ajuns la putere. La a doua, "Revoluția trăită", m-am iluzionat că autorul își mai amintise unele detalii picante din perioada 22-25 decembrie 1989. La a treia, "Toamna diplomatică", am început să mă îngrijorez de-a binelea. Iar acum, la a patra, "Momente de istorie", frica mi-a intrat deja în oase. E clar, operele Toa'șului erau floare la ureche pe lîngă ce ne așteaptă în viitorii (minimum) cinci ani, cît îl vom avea la cîrmă pe titanul din Oltenița.

Lăsînd de-o parte întrebări sîcîitoare, de genul: bine-bine, ocupat cum e cu treburile țării, cînd are Iliescu timp să înnegrească sutele de pagini pe care ni le servește, iată, trimestrial? Sau, Doamne ferește, te pomenești că nici nu le scrie el însuși? După cît sînt de anoste, înlătur imediat această ipoteză. Mai grav, însă: dacă primele lăsau, totuși, impresia că au cunoscut truda scrisului, ultima e pură creație de *gurist*: ca și înaintemergătorul său, Ion Iliescu a ajuns să imortalizeze tipografic tot ceea ce-i iese pe organul fonator.

Partea cu adevărat șocantă abia urmează. Ca și cum invazia acestei maculaturi n-ar fi suficient de inutilă pentru piața internă, iată că stahanovistul cultural se orientează și spre piața occidentală. Sărim din nou peste întrebările sîcîitoare: pe ce bani se publică aceste cărți? cine le cumpără? cu ce scop? Și ajungem la problema spinoasă a editurilor la care sînt publicate. În toamna anului trecut, sub titlul - vai, cît de mincinos! -*La Roumanie a l'heure du verité* - , una din capodoperele iliesciene a apărut la editura (pariziană?) *Henri Berger*.

Orice novice în materie de "relații culturale internaționale" știe că o carte publicată în Occident poate să-și facă un oarecare efect numai și numai dacă e tipărită de una din editurile de prestigiu. Perfect, mi-am spus. Nu toată lumea poate publica la Gallimard, Seuil sau Grasset. Dar ce-o fi cu această editură? Am încercat să dau de ea în cîteva cataloage ale editurilor franțuzești. Stupoare: editura nu figurează în nici unul din ele! Nu merg pînă acolo încît să spun că ea nici nu există. Trista realitate e că și dacă există, ea îi poate impresiona, în cel mai bun caz, pe funcționarii ambasadei române din capitala Franței.

Nu cu mult mai bine stau lucrurile cu cealaltă editură occidentală la care Ion Iliescu a publicat o carte (din nou: pe ce bani? pentru cine? cu ce efect?), *Boehlau*, cu sediul la Viena și Köln. Am răsfoit uriașul catalog *Die Frankfurter Buchmesse* 1994, editat la anterioara ediție a celebrului tîrg de carte. E drept, după ce am folosit și lupa, am reușit să descopăr cîteva cuvinte despre editura cu pricina. O editură de mîna a doua, care, anul trecut, a ocupat, în pavilionul 6.1 al tîrgului frankfurtez, un modest spațiu la un capăt de rînd.

Ce să fie toate acestea, decît îngrijorătoare semne de megalomanie? Dacă Ion Iliescu își închipuie că în felul acesta face propagandă României, înseamnă că ne ia drept proști. Ambițiile sale scriitoricești sînt, în cel mai bun caz, un act de pioasă datorie față de *Operele complete* ale Ceaușescului, brusc întrerupte pe la volumul treizeci și ceva. Cu un admirabil benedictinism, Ion Iliescu și-a jurat, probabil, să scrie, în timp record, restul de pînă la sută. ■

POST-RESTANT

de Constanța Buzea

CRED încă, așa cum credeam și cu zece ani în urmă (în ciuda crizelor de scepticism care m-au încercat în tot acest timp) în rolul culturii în formarea conștiințelor personale și universale. Cred în "salvarea" lumii și a individului prin cultură și, implicit, în educarea publicului prin calitatea informației care i se oferă. Și știu că se fac eforturi în acest sens, e de ajuns să parcurg "Actualitatea editorială" din revista dv. pentru a nu mă descuraja. În paralel însă am avut ocazia să constat, cu tristețe și revoltă, prezența sufocantă pe piață a aberațiilor pseudo-literare, a publicațiilor obscene sau pur și simplu insultătoare pentru orice intelect normal. Opinia curentă este că "dăm publicului ceea ce ne cere", și până la un punct au perfectă dreptate, dar mă gândesc la efectul toxic "cu întârziere", la pervertirea ireversibilă și răsturnarea unui sistem axiologic... în conștiința publicului larg. Am dat acest lung și semnificativ extras dintr-o scrisoare sosită, pe adresa noastră, tocmai din Bruxelles. Expeditorul e român, scrie versuri și este, după substanța și felul în care își articulează frazele, tânăr. Abonamentul său la *România literară* expirând în 26 septembrie, și neavând siguranța că va dispune de fonduri pentru a și-l prelungi - iată de ce sunt silită să presupun că mă adresez lui, aici, în absență. Sper, totuși, într-o minune, că el va citi aceste rânduri pe care ni le-a solicitat, versurile sale fiind interesante, promițătoare. Un exemplu: *urcam în munți/ aproape în fiecare zi/ perspectiva era mai largă/ și comunicam/ prin ecouri./ prietenii se ascuțiseră/ îmi tăiau vorbele/ spunându-mi că nu e nevoie/ de vorbe mari.* (*Bogdan Mareș*, Bruxelles) - ❐ Și, ca un făcut, din teancul de plicuri sosite în ultima vreme, extrag și citesc o a doua scrisoare care mă impresionează plăcut. Este și aceasta în măsură să mă îndreptățească în a crede că post-restantul se poate face singur din, uneori, numai citate din scrisori, inteligente, sincere, pasionate pledoarii din care cititorul rubricii va urmări poate propria lui stare de spirit, propria lui problematică exprimată limpede de un coleg necunoscut, de o *persoană* cu calități multiple care scrie și versuri și care nu știe ce să facă cu ele și cum să le trateze. Va fi scrierea de versuri semnul unei jenante slăbiciuni sau al unei boli de origine divină? Autoarea scrisorii are 20 de ani, e studentă la Filozofie, nu se consideră un om *extraordinar de deștept*, crede că nu are acea *istețime pragmatică atât de "en vogue" azi* și nu citește în mod regulat *România literară*. Afirmă, de la bun început, că *poezia este o pierdere de vreme*, urmând să demonstreze de ce i se pare așa, după ce, un timp, a crezut în funcția purificatoare a poeziei, după ce apoi a urât-o, a denigrat-o, și în final a *înghesuit-o într-un colț cu preocupări indiferente*. Înainte chiar de a-i citi propriile poezii, mărturisesc că am gândit că are probabil motive serioase să se îndoiască, cu atâta brutalitate, de sine și de tot, dată fiind insatisfacția față de creația proprie. Să revin însă la scrisoare. *Am făcut*, spune tânăra, *de la început afirmația (exagerată, firește) că poezia este o pierdere de vreme. În plus: e amăgitoare, vicleană, te lasă să i te dedici în întregime, dar ea ți se refuză constant... Ceea ce este mai grav, e că unii fac din poezie un ideal pe care îl urmăresc îndârjit o viață întreagă, fără să-și dea seama că nu dispun de mijloacele necesare pentru a-l atinge. Se scrie azi îngrozitor de multă poezie de proastă calitate. Chiar cei care pun în poezie o speranță de transcendență se pierd în vicleniile unei arte care "nu se ia" cu propriile putere, ci "se primește". Mulți dintre cei care scriu poezie rămân doar "oameni din subterană", dostoievskian vorbind, și când spun aceasta nu mă refer la faptul că rămân necunoscuți împătimiților versului, ci mă refer la nerealizarea efectivă a idealului lor.* Și se întreabă: *Ce se poate face?* Ajungând aici, nu am rezistat tentației de a amâna lectura scrisorii și m-am furișat spre foile cu versuri. Calitatea lor, așa cum am presupus, este în măsură să-i creeze autoarei starea de neliniște și disconfort. Inteligența se păstrează, atitudinea față de lucruri și întâmplări este vie, dar poezia, poezia e palidă, e neservită de un talent adevărat. Tot zbuciumul teoretic al autoarei este, deci, justificat. Ce se poate face? Un răspuns ferm nu se poate da. Autoarea este singura în măsură să-l gândească, să-l precizeze, să-l accepte, așa cum l-a și formulat, părând a se îndoi, dorind ca îndoiala să-i fie risipită de cineva: *Poate că ar trebui să fac din poezie un exercițiu mistic și să distrug orice compoziție imediat ce a fost scrisă... Oricum, din scris nu mă pot opri și nici nu pot avea încredere în entuziasmul prietenilor...* Risc, totuși, o părere, autoarea având, cum se spune, condei și o inteligență stăruitoare. Dacă nu va fi o poetă *mare*, ea va fi cu siguranță un critic excelent, un om cultivat, lucid, frumos pe dinăuntru. Ea va fi un eseist, un filozof, un teoretician sensibil și avizat. Toate acestea fiind mai mult decât suficiente pentru a o menține fericită. Mă îndoiesc totuși că va fi deplin fericită, din cauza, poate, a acelei insesizabile cicatrici care va marca locul unde ar fi fost dorită poezia. (*Deciu Mihaela*, București)

■

România literară

Editată de

- *Fundația "România literară" director general Nicolae Manolescu;*
- *cu sprijinul Fundației Soros pentru o Societate Deschisă*

Redacția: **Nicolae Manolescu** - director, **Gabriel Dimisianu** - director adjunct, **Alex. Ștefănescu** - redactor șef, **Mihai Pascu** - secretar general de redacție, **Ioana Pârvulescu, Andreea Deciu** (critică și istorie literară), **Constanța Buzea** (poezie, proză), **Cristian Teodorescu, Mihai Minculescu** (publicistică), **Eugenia Vodă** (film, muzică), **Marina Constantinescu** (teatru, plastică), **Adriana Bittel** (externe), **Anca Firescu, Mihai Grecu** (secretari de redacție), **Nina Pruteanu, Ruxandra Dinu, Alexandra Voicu** (corectură), **Victor Ciupuliga** (fotoreporter).

Administrația: **Fundația "România literară", Calea Victoriei 133, sector 1, București, Of. poștal 33, c.p. 50, cod 71341.** Cont în lei: **B.R.D., filiala Pipera, 4072996100089.** Cont în valută:**B.R.D., filiala Pipera, 1520796100089. Elena Raicu** (contabil șef), **Corneliu Ionescu** (șef serviciu difuzare, tel. 650.33.69.), **Andriana Fianu** (corespondență și difuzare în străinătate), **Elena Hurducaș** (secretariat).

Corespondenți: **Mircea Iorgulescu** (Paris și München), **Gabriela Melinescu** (Stockholm).

Tehnoredactare computerizată: **Fundația "România literară" - Anca Firescu, Mihai Grecu.** Introducere texte: **Geta Gheorghiu.**

E-MAIL: **romlit@romlit.sfos.ro**

Recomandarea 1201 pentru critica de artă

ÎNTR-O epocă în care problema minorităţilor naţionale e agitată non-stop, cu sau fără temei, nu numai în România - aşa cum în mod intenţionat ni s-a implementat obsesia;

într-o lume în care orice trăsătură comună a unui grup de oameni (fie ei revoluţionari, homosexuali sau pur şi simplu femei) este subiect de legislaţie dedicată, dezbateri, marşuri şi conferinţe planetare;

într-un sistem de principii în care drepturile particulare par să fi devenit mai importante decât cele generale şi oamenii nu mai luptă pentru egalitate ci, aproape exclusiv, pentru discriminarea pozitivă;

în acest sfârşit de mileniu în care se pledează pentru toleranţă şi ecumenism, o flagrantă discriminare a minorităţilor trece aproape neobservată. Domeniul ei de manifestare este arta. Înţelepciunea şi experienţa acumulate de-a lungul timpului n-au reuşit încă să spulbere prejudecata existenţei *genurilor minore*.

Coregrafia, teatrul şi *artele plastice* nu cunosc, din fericire, această problemă. Critica de specialitate comentează cu aceeaşi seriozitate "Lacul lebedelor", dansurile populare şi experimentele coregrafice stradale; montările clasice şi spectacolele de happening; hiperrealismul, pictura naivă şi arta non-figurativă - inclusiv tablourile monocrome.

Nu întâmplător, lucrurile stau cu totul altfel exact pentru artele cu cea mai mare priză la public: *filmul, literatura* şi, mai ales, *muzica*. În cinematografie s-a consacrat chiar o formulă dubioasă: film de artă. Se presupune, implicit, că producţiile care nu beneficiază de acest titlu sunt altceva, dar nu artă. Poate sunt produse industriale. Dar dacă arta, conform dicţionarelor, este "*ansamblul procedeelor utilizate pentru a stârni senzaţii şi sentimente*" (Larousse), atunci orice film este o operă de artă. Confuzia provine din asimilarea unei categorii cu o anumită parte a ei: sunt considerate "de artă" filmele dedicate subiectelor majore (sociale, politice, istorice etc.) şi utilizând mijloace cât mai sobre. Realitatea este alta: aşa cum există şuruburi bune şi şuruburi proaste - dar toate sunt şuruburi, există opere bune şi opere proaste - dar toate sunt opere artistice. Valoarea unui film nu depinde nici de subiectul său, nici de genul în care se înscrie. Există comedii geniale şi filme istorice stupide. A susţine că filmele SF, comediile sau serialele TV sunt minore înseamnă a considera că *Dictatorul, Solaris* sau *Forsyte Saga* sunt inferioare, de pildă, faţă de *Numele Trandafirului*.

Definirea "genurilor minore" porneşte însă şi din alte două erori. În primul rând, se judecă statistic: majoritatea filmelor poliţiste sunt slabe, exagerate, previzibile - deci genul nu merită atenţia criticii serioase. Dar de când calitatea se judecă prin cantitate şi de când arta e o problemă de medie statistică? În al doilea rând, cu o consecvenţă suspectă de oarece frustrări, se pune semnul egalităţii între nonvaloare şi succesul de public. Altfel spus, adevărata valoare nu e accesibilă "maselor" - o judecată pe care mă abţin s-o comentez.

În literatură lucrurile stau foarte asemănător. Genurile non grata sunt aceleaşi: umor, SF, thriller, erotic etc. Există şi o anumită ipocrizie, savuros sintetizată de un autor umoristic: "*Criticul care în intimitate râde cu gura până la urechi de Donald Răţoiul, tuşeşte în pumn la vederea unei cărţi de umor, ridică din umeri, dar nu ridică stiloul să scrie ceva*". Nici de bine, nici de rău - este un gen minor, chit că i-a dat pe Ilf şi Petrov, Jerome K. Jerome şi Caragiale. De remarcat altă ciudăţenie: un gen e minor doar atâta vreme cât vorbim de autori în viaţă. O dată trecuţi în nefiinţă, probabil că *Isaac Asimov, Stephen King* (un romancier excepţional care a făcut imprudenţa să se dedice genului horror) şi chiar *San Antonio* vor intra în manuale.

Discriminarea cea mai şocantă se manifestă însă în muzică. Încercarea de-a o împărţi în "clasică" şi "modernă" e ridicolă, câtă vreme muzica simfonică există în ambele variante - extrem de diferite! Muzicologii nu par să aibă nici măcar curiozitatea de a cunoaşte câte ceva din toate genurile, ignorând varianta *Emerson, Lake and Palmer* la *Tablouri dintr-o expoziţie* (realizată cu profesionalism şi cu tot respectul cuvenit), în schimb discută cu seriozitate despre cacofonii sonore "pentru timpan şi xilofon", cu condiţia să utilizeze instrumente simfonice şi să se desfăşoare pe scena unei filarmonici. Din orice punct de vedere le-ai privi (melodicitate, virtuozitate, sincronizare, emoţie artistică), experimentele simfonice ultra-moderne sunt în dezavantaj faţă de un concert rock cinstit.

Discriminarea genurilor muzicale "minore" îşi are principala obârşie în necunoaşterea lor. Criticii muzicali ştiu câte ceva despre *Michael Jackson* şi *Loredana Groza* dar, bănuiesc, n-au ascultat cu atenţie adevărata muzică folk, country, hard-rock, blues sau jazz. Manipulând câteva automatisme (gălăgie, nebunie în sală, cuvinte sărace), ei refuză să afle că acestea acoperă doar o părticică din marea varietate a "minorităţilor". Cine a ascultat măcar o dată *Bob Dylan, Led Zeppellin* sau *Pink Floyd* ştie că aceasta e o muzică extrem de elaborată, cu texte care merită publicate în volume de versuri şi cu o interpretare de înaltă calitate. Există, din fericire, şi remarcabile excepţii - dacă nu în lumea criticii, atunci chiar printre muzicieni: *Orchestra de Cameră din Paris* a avut în repertoriu *Michelle* şi *Yesterday* ale *Beatles*-ilor, *Royal Philarmonic Orchestra din Londra* cânta acum două decenii cu *Deep Purple*, experiment repetat şi la noi cu *Filarmonica din Iaşi* şi fostul *Roşu şi Negru*.

Pe scurt, a-i băga în aceeaşi oală pe *Chick Coreea, Madonna, Brel, Jethro Tull, Gil Dobrică, Joan Baez* şi *Prince*, sub genericul "muzică modernă", "muzică uşoară" sau "muzica aia", este, iertat să fiu, o formă de incultură. Sigur că există şi multă muzică proastă, dar există în lume şi multă mâncare stricată, ceea ce nu înseamnă că arta şi gusturile culinare n-au evoluat. Evoluţia, în artă, nu înseamnă nici creştere, nici descreştere, ci modificare şi diversificare. Nimeni nu susţine că *Bon Jovi* e superior lui *Brahms*, după cum e o trăznaie să afirmi că *Picasso* e mai bun decât *Rembrandt*. E *altceva* - şi, ca lumea să meargă înainte, trebuie să fie altceva.

Cât despre mijloacele auxiliare (jocuri de lumini, costume ţipătoare, fum etc.), acestea fac parte din arta spectacolului, racordată la gusturile contemporane. Nici a aduce pe scenă un elefant în *Aida* n-are vreo legătură cu muzica.

Teritoriul artei nu este limitat - e loc pentru toată lumea. Opere de slabă calitate, repet, există în toate genurile, şi nu densitatea lor e semnificativă. Istoria, oricum, nu reţine decât vârfurile - pentru zece ani sau zece secole, fireşte, de la caz la caz. Dar un critic care se respectă e obligat să cunoască, în domeniul lui de specialitate, măcar aceste vârfuri, în toate genurile, fie ele "majore" sau "minore".

Tudor Călin Zarojanu

Ochean

Un japonez printre români

DUPĂ ce şi-a încheiat prelegerile la Universitatea din Würzburg - fusese invitat să predea două semestre - profesorul japonez Nambara se hotărî să ofere sieşi şi soţiei o răsplată. S-a gîndit să se ducă în Spania, la Santiago de Compostela. În tinereţe, învăţăcel la seminarul de istoria religiilor din Marburg, pe urmele lui Rudolf Otto, mai fusese acolo unde a înţeles că măreaţa catedrală a sfîntului Iacov întorsese roata destinului european pentru secole; mirajul Răsăritului păli, căile spre Orient se şterseseră, s-au pierdut.

Cineva, un coleg, i-a spus să se ducă în România: "Ei fac puntea spre voi." Profesorul Nambara, titular al unei catedre de istoria culturii, l-a crezut şi s-a adresat unui birou de voiaj românesc care l-a blagoslovit cu ispite: rulmenţi la Bîrlad, şampanie la Alba Iulia, textile la Iaşi şi încă de acestea, mai multe. După ce a vizitat obiectivele propuse, savantul a comis pentru întîia oară în viaţă o necuviinţă: a fugit din program. L-am întîlnit la Agapia într-o forfotă de pelerini şi paraziţi. Căuta, cu un ibric în mînă, pe cineva ce l-ar înţelege într-o limbă oarecare. Soţia lui se îmbolnăvise şi dorea un ceai. I l-au făcut la stăreţie, unde a şi fost invitat să locuiască. Se mefia încă. În Grecia, la Sfîntul Munte, anahoreţii l-au dat afară, pe rînd, din mănăstiri, lămurindu-l că statutul său duhovnicesc e acela al unui căţel.

A doua zi - era după Paşti - stareţa, la vecernie, i-a poftit pe amîndoi în strană, lîngă ea. La sfîrşit, treceau oamenii să sărute icoana Învierii şi mîna preotului. Alături, plini de gravitate, cei doi aplicau flexiunile politeţii japoneze, zîmbeau şi se înclinau în faţa fiecărui credincios, dădeau mîna şi repetau salutul pascal. O femeie povestea afară:"Au venit împăratul Chinei şi împărăteasa Japoniei".

I-am luat cu noi în Maramureş, unde profesorul a descoperit pădurile, mătrăguna şi o vrăjitoare autentică, de la care a primit poveţe şi buruieni. În anul următor a revenit în Europa. De data asta ne-a prezentat şapte caiete de notiţe, desene, fotografii şi a vrut să ştie tot, să refacem itinerarul comun pe care eu îl trecusem de mult în pîcla uitării. Îmi aduceam aminte doar că la un colocviu pe plaiurile lui Bogdan Vodă, în timpul unei conferinţe de fonetică dialectală, tot publicul adormise; numai ei - perechea japoneză - vegheau luînd harnici notiţe şi tresărind cu o vădită bucurie cînd vreo vocală velară exploda în gîtlejul savantului vorbitor. La al treilea drum în România i-am călăuzit spre Bucovina. La Putna, de hram, mulţimea fără număr, portul, cîntările bisericeşti i-au impresionat. Aşteptam împreună, în curtea şcolii, un autobuz, ne uitam la lume, lumea se uita la noi. Deodată s-au auzit nişte strigăte înfiorătoare. Trecea Vasile, beţivul, văitîndu-se şi blestemîndu-şi patima. Şapte bărbaţi, agăţaţi de el, nu reuşeau să-i împiedice mersul oblu, din şanţ în şanţ. Cînd s-a apropiat de noi, a intervenit un miliţian: "Duceţi-l, măi, de aici, că-l văd străinii şi ne facem de rîs." Profesorul mă rugă să-i traduc spusele vardistului. Mă executai. Atunci, soţ şi soţie, într-o clipită, îşi puseră palmele pe ochi ca să nu vadă ruşinea şi abia cînd i-am asigurat că Vasile se pierduse printre poporeni, şi-au descoperit obrazul.

Ultima dată a venit cu o carte măiestrit tipărită. Un roman. Un învăţat japonez, bolnav declarat incurabil, poposeşte în România şi e vindecat de o vrăjitoare. Aici, în pădurile carpatine, regăseşte peisajul originar, descoperă eonii facerii sale dintîi. E un spaţiu supraaglomerat de zîne, iele şi vîrcolaci. Textul tradus în limbi occidentale ne-a părut cu atît mai straniu cu cît avansam în lectură. La rîndul nostru, l-am tradus în româneşte. Cum o să reacţioneze cititorii români, privindu-se în oglinda niponă, cît vor mai recunoaşte din lumea lor de toate zilele? Şi invers: ce-au priceput japonezii din preumblarea pe străinele meleaguri? Dar imagologia e o disciplină plină de învăţături şi se practică tot mai des. Într-un schimb de experienţe, ca să-l consolez, i-am povestit profesorului Nambara dificultatea sicilianului, întors de la Paris, să explice consătenilor ce e un lift. După multiple eşecuri, îl salvează o lămîie. O ia, o arată şi întreabă: "Ce e asta?" - "O lămîie", se veselesc curioşii. "Ei, bine, un lift e cu totul altceva!" Acestea zise, am ajuns la concluzia că efortul traducerii e îndreptăţit.

Paul Miron

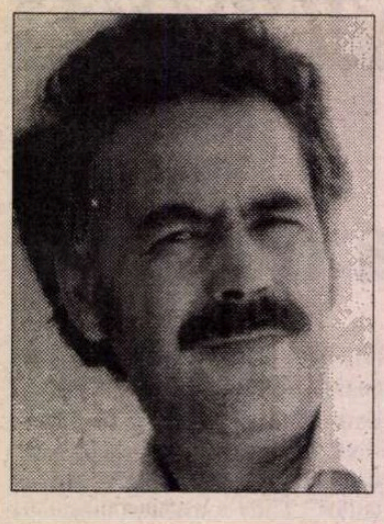

Nicolae IOANA

Turnul lui James Joyce

poem

Micul golf

Seara faleza este cufundată în întuneric
dar noi ne plimbăm şi mirosul de scoici
este mai tare decât oriunde. Ne aşezăm pe o bancă
în timp ce unul dintre noi coboară la vama marină pentru schimb.
În timpane îmi bat ciocane, semn că plafonul e jos
şi în depărtare clipesc luminile, aud fâlfâitul de aripi
al păsărilor ce se îndreaptă spre micul golf.
Apoi o apucăm prin parc să tăiem drumul spre casă
în plasă cu şase sticle de bere Bavaria
lăsând în urmă feribotul şi marea,
lăsând în urmă obeliscul de la întretăierea
străzilor Seville Place şi Sherriff Street!...

Mâine, în zori

1.
Mâine în zori voi porni spre Turnul lui James Joyce.
Voi pleca prin grădină traversând gazonul.
E atâta verde în jur până când
şi oceanul e verde!

Voi fi liniştit nu trebuie să-mi purtaţi de grijă.
Mâine în zori voi porni spre Turnul lui James Joyce -
palma plină de galbeni, de monede de aur
deschisă în lumina felinarului din nuvela
al cărui nume nu mi-l amintesc...

Va fi o seară liniştită după o cină şi mai liniştită
cu James Joyce. Şi voi vedea
palma plină de galbeni strălucind
în lumina felinarului... Poate mâine în zori!

2.
Bat din nou clopotele,
la televizor este o slujbă de protestanţi
sunetele sunt atât de apropiate şi totuşi par îndepărtate
la o fereastră de vizavi văd câteva femei.
Eu nu sunt singur. Eu niciodată n-am fost singur.
My Lord, voi porni spre Turnul lui James Joyce
chiar înainte de a spune Tatăl Nostru!...

Gazonul albastru, gazonul verde

Oh, iată din nou statuia cu umbreluţă
şi masa mea şi fotoliul meu!
De aici până la gazonul de jos
pe care se află două canapele negre
este o distanţă doar de câţiva metri.
De aici până la pomul înflorit, ireal
rătăcesc câini pe gazonul verde
şi o pisică pe iarba cu flori mici şi albe
pe un gard se caţără iedera spre un portic.
Un clopot bate! S-a făcut ora douăsprezece.
Cât de repede a trecut timpul, cât de repede a trecut viaţa!

Oh, iată din nou statuia cu umbreluţă
şi masa mea şi fotoliul meu!
Gazonul albastru, gazonul verde!

Mâneci scurte

Mai erau pe acolo şi câteva fete care îmi zâmbeau
încă din avion. Le-am văzut seara
când bătea vântul şi ploaia fină se cernea
prin aer în rochii cu mâneci scurte
pe când eu umblam îmbrăcat în fulgarin
şi tot credeam că-mi va fi frig
şi aşa am plecat prin vechi suburbii
acum cu totul înnoite. SUNT UN OM RĂTĂCIT, NU SFÂRŞIT!

voia să spună înfăţişarea mea, chipul meu îmbătrânit
deşi voiam să spun că mai sunt tânăr.
Nu eşti, voiau să spună cele în rochii cu mâneci scurte,
nu eşti, atât putem să spunem despre tine.
Şi m-am întors în hotel
pe străzi, prin ploaie, prin vechi suburbii
SUNT UN OM RĂTĂCIT, NU SFÂRŞIT !

Periferie

Rătăcind prin oraş pe la periferie
mă voi întoarce la tine la Victor Hotel.
Oh, Doamne ajută-mă să fiu bun,
ajută-mă să te privesc cu alţi ochi.

Voi rămâne pentru o vreme în holul hotelului
şi voi fuma liniştit. Pe urmă voi lua
liftul şi mă voi opri la etajul doi.
Ajută-mă Doamne să nu greşesc etajul!

Ajută-mă să nu găsesc camera
să rămân un om întreg.
Ajută-mă să nu găsesc uşa
oh, Doamne ajută-mă să te privesc cu alţi ochi!...

Noapte bună, Domnule Nelson!

Nişte irlandezi au pus o bombă la Obeliscul lui Nelson şi în locul generalului au aşezat pe unul de-al lor.

Noapte bună, Domnule Nelson!
Zi-i adio luptelor de pe mare,
zi-i adio luptelor de la Trafalgar cu Bonaparte
şi lui Lady Milton şi în general războiului.
Noapte bună, Domnule Nelson!
Zi-i adio bulevardului O'Connell,
ar fi o nebunie să mai crezi într-o nouă victorie
când statuia ta a fost aruncată în aer
de pe înaltul obelisc într-o clipită
cu puţin trotil şi cu puţină îndrăzneală
s-a pus capăt luptelor de mare
s-a pus capăt la tot ceea ce tu ai vrut şi ai gândit.
Noapte bună, Domnule Nelson!
Zi-i adio luptelor de pe mare
zi-i adio luptelor de la Trafalgar cu Napoleon Bonaparte
şi lui Lady Milton şi în general războiului!...

The James Joyce Tower

Ne îndreptăm spre The James Joyce Tower.
Mai înainte însă trecem pe la Misiune
unde instalaţi în fotolii de culoare incertă
bem cafea şi whisky Jameson. Plecăm spre turn
dar turnul este închis. În apropiere un irlandez
turmentat face baie. Câţiva tineri se plimbă
pe faleză prin aerul rece.
Ne întoarcem din nou la turn şi batem şi batem
dar nimeni nu ne răspunde
poate James Joyce, poate Buck Mulligan?
Dar coboară întunericul şi ne întoarcem spre casă
lăsând totul pentru a doua zi.
Poate James Joyce, poate Buck Mulligan, rotofeiul
în mână cu un bul de gheaţă!...

Eau de toilette

Timpul e schimbător,
plouă şi iese soarele
şi din nou începe să plouă.
O apucăm pe străzi înguste
şi ieşim pe bulevarde cu case ca de zahăr ars
din asfalt ies aburi. Coborâm în faţa primăriei
şi mergem mai întâi la bancă pentru schimb
apoi intrăm într-un magazin de unde ieşim
cu braţele pline de deodorante Dunlop şi eau de toilette
Dunlop, pudre Constant Caroll şi rujuri
şi intrăm în magazinul de vizavi plin ochi
de confecţii pentru săraci de unde
face cumpărături Misiunea Română.
Dar timpul e schimbător,
plouă şi iese soarele
şi din nou începe să plouă...

Până când ?

Îmi aminteşti de [illegible]aţă
cu două statui şi două benzi de circulaţie,
cu maşini care trec în viteză
şi cu o lume grăbită umblând printre case, printre ziduri.
Aceasta nu e lumea mea şi parcă totul aici îmi e potrivnic
până când şi stopul de la colţ se schimbă
tocmai când încerc să pun piciorul pe asfalt
ca să traversez dincolo,
până când şi tu suflet al meu

până când apa, aerul, focul...

CERŞETORUL DE CAFEA

de Emil Brumaru

Epigramă

Motto:
Iubito,
Am îmbaudelairit-o!

Anţărţ
Mă iubeai din părţi.
C-o privire à la biche
Mă făceai afiş.
Şi puteai să-mi papi
Sufletul definitiv
C-o fiţă din şlapi.

Mulţumesc tardiv!

Trupul tău dihotomíc
Nu-mi mai zice azi nimic,
Hop şa!, hop şa!,
Puşchea pe limbuţa ta.
Căci anume-am scris aşa.
Că-i mai kitsch
Şi cu lipici
Pe la ele,
La buzéle
Mari şi moi
Cum doar Stepanida
Le avea stîrnind obida
Lui Evgheni
Din "Diavolul" de Tolstoi,
Din cauza jenii
Şi-a lui Benedetto Croce.

Mulţumesc precoce!!

■

CRONICA LITERARĂ

de Ioana Pârvulescu

Relele lumii

❒ Cartea neagră şi cartea albă ❒ La rădăcinile răului ❒ Trista aventură a "bietului corp" ❒ Etern fatalul feminin ❒ Dumnezeul lui Ion Creangă ❒ Revoltă şi energie ❒ Exerciţii de exorcizare

Corina Ciocârlie, *Fals tratat de disperare*, Ed. HESTIA, Timişoara, 1995, 280 p., 2448 lei.

FALS TRATAT DE DISPERARE de Corina Ciocârlie este o carte neagră. Un exerciţiu de disperare care devine însă, treptat, unul de acceptare a existenţei.(Întîmplarea face să scriu despre această "carte neagră" tocmai cînd se discută în ziare, la radio şi la televiziune despre "cartea albă" a Securităţii. De ce *albă* - iată lucrul care mă nedumireşte cel mai mult. Nu era ea de fapt o "listă neagră"? În emisiunea "La puterea a doua" (24 sept.) se vorbea şi de aşanumiţii agenţi de influenţare "pozitivă". De ce nu *negativă*, cum înţeleg că erau de fapt? Se vede că atunci cînd umbli cu cioara vopsită nici dracul nu e deloc negru. Dînd "la Războiul" documentul cu pricina, S.R.I.-ul nu doreşte nici acum să înnegrească faţa predecesoarei. Totul este alb, pozitiv şi pur, mai puţin scriitorii). N-aş fi făcut această paranteză dacă ea nu ar fi avut legătură cu noutatea pe care volumul Corinei Ciocârlie o aduce în perspectiva asupra literaturii române, judecată cu preponderenţă în latura ei albă, constructivă, sănătoasă, chiar şi după ce autorii "nocivi" precum Arghezi sau Bacovia fuseseră reacceptaţi. Tînăra autoare caută, prin intermediul unor opere literare bine alese, "răul" din existenţă - căci discuţia se poartă în plan ontologic, nu estetic. Luîndu-şi drept sprijin filosofic disperarea cioraniană şi kierkegaardiană (de unde, combinat şi cu un strop de Odobescu rezultă titlul) Corina Ciocârlie merge spre rădăcinile răului existenţial, zonă în a cărei reflectare scriitorii luaţi în discuţie nu se mai diferenţiază prea mult, fie că se numesc Hortensia Papadat-Bengescu, Camil Petrescu, Anton Holban, M. Blecher, Marin Preda, Sorin Titel, Gabriela Adameşteanu, George Bălăiţă ori Nicolae Breban.

Absurdul existenţei se arată în *Falsul tratat*... printr-un evantai de teme enunţate de autoare încă din Argument: "grotescul naşterii şi eşecul sinuciderii, tortura identităţii şi agresiunea alterităţii, blestemul cuplului şi disperarea singurătăţii, obsesia morţii şi urîtul nemuririi"(9). Şi, desigur, boala, fiziologicul, tot ceea ce ţine de trup, dar nu de frumuseţea lui clasică, ci de mizeria lui modernă. Aventura "bietelor corpuri" (după titlul unui roman de Sonia Larian) este pusă, în prima parte a cărţii, în relaţie cu spiritul... gregar, cu influenţa negativă a "turmei", apoi cu suferinţa datorată *cuplului* (capitolul "Ritmuri pentru nunţile fatale: «Eternul feminin» între privirea Meduzei şi cîntecul sirenei"). Calitatea principală a acestei prime părţi este de a construi cîteva paradigme extrem de limpezi, de a găsi aşadar rădăcina comună a variatelor concretizări ale absurdului, din cărţi şi ele foarte variate. Ceea ce presupune să ai simultan în minte, pînă în cele mai mici amănunte o serie (nu mică) de texte. Demonstraţia se face aproape întotdeauna cu citate, astfel încît nu încape îndoială că aceste rădăcini comune există şi concluziile autoarei sînt reale.

Dovedindu-şi de cele mai multe ori eficienţa, demersul Corinei Ciocârlie are totuşi două cusururi. Unul este, să zicem, inevitabil: atunci cînd ordonezi sau unifici eşti obligat uneori să-ţi ajustezi exemplele într-un "pat al lui Procust" (operaţie vizibilă în capitolul despre Creangă, la care voi reveni). Cel de-al doilea se putea evita. Lipseşte, în *Falsul tratat...*, contrastul. Este clar că pe Corina Ciocârlie au interesat-o doar chestiuni legate de "rău, absurd, disperare" etc. Dar pentru a le putea percepe mai exact era nevoie de comparaţie (cu universul şi personajele sadoveniene, de pildă, din care autoarea recunoaşte că nu a putut alege nici un exemplu). Altfel spus, negru pe negru e mai greu de văzut decît negru pe alb. De aceea din această carte *nu* rezultă dimensiunea, intensitatea "negrului" atît în textele discutate cît şi în literatura română în genere. Ai putea avea impresia că proporţia e asemănătoare în romanele lui Blecher şi în poveştile lui Creangă sau că toate personajele feminine (şi pentru că sîntem în plan ontologic, toate femeile) sînt fatale, în sensul cel mai strict al cuvîntului, sau măcar terifiante, vampe sau vampiri.

În partea a doua a cărţii sînt citiţi şi citaţi, din aceeaşi perspectivă propusă la început, trei scriitori: Ion Creangă, Hortensia Papadat-Bengescu şi Nicolae Breban. Ultimele două capitole sunt o probă de virtuozitate a autoarei (un simţ critic scormonitor şi artist în descrierea "unui mic personaj: Boala înstăpânită în celule", 199 la H. Papadat-Bengescu şi parcurgerea etapelor simbolice ale drumului lui Castor Ionescu spre "zid", la N. Breban). În schimb, capitolul despre Creangă, "Morala pagubei victorioase în «Poveştile» lui Ion Creangă" conţine, încă de la început, o serie de afirmaţii discutabile. Că de Creangă se leagă poate cea mai bogată serie de prejudecăţi de receptare (a se vedea pe această temă şi cartea lui Mircea Scarlat) nu încape îndoială şi de aceea, probabil, autoarea se va fi simţit îndemnată să spulbere nişte clişee (sau iluzii). Dar a-l pune pe Creangă în tipare cioraniene şi a-l considera pe Dumnezeul lui Creangă un "mauvais démiurge" e hazardat. Citez, din debutul capitolului (173): "Căsnicia şi maternitatea nu pot suplini (în lumea personajelor lui Creangă, n.m.) o absenţă originară, ireparabilă (...) Într-un univers al Răului generalizat (la Creangă? n.m.), viul caută noi forme de perpetuare, rezistente la teribila presiune a mediului; (...) Din tot acest haos bunul Dumnezeu e absent. În rarele momente cînd se lasă zărit, Creatorul îşi descoperă o faţă cinică şi o minte sucită: «poruncesc să moară de acum înainte trei ani de zile de-a rîndul numai oameni tineri»". Să rămînem la această ultimă afirmaţie făcută pe marginea citatului din *Ivan Turbincă*. Numai "cinic şi sucit" nu poate fi numit Dumnezeul din *Ivan Turbincă*, iar dacă dă porunca pe care o dă e numai pentru a încerca inima lui Ivan o dată în plus (prima oară o făcuse cu cele două carboave, ca să-l înveţe pe "sfîntul Petre" că "De drumeţul care cîntă să nu te temi"). Dumnezeul din *Ivan Turbincă* are "zîmbetul îndurător" al Dumnezeului din *Toderică*, povestea lui Negruzzi (1844), cu personaje şi morală aproape identice. Este un Dumnezeu care nu pedepseşte (cum i s-a întîmplat lui Creangă cu superiorii lui din ierarhia bisericească) după aparenţe comportamentale, ci după sufletul fiecăruia, iar porunca pe care o citează Corina Ciocârlie ca să-i dovedească cinismul este dată de fapt în virtutea constatării iniţiale: "ostaşul acesta e om bun la inimă şi milostiv", (deci nu va îndeplini porunca).

Revoltată (camusian), energică şi, din fericire, "rea", cartea Corinei Ciocârlie se transformă într-un splendid exerciţiu de exorcizare. Aşadar o carte foarte bună care impune, încă o dată, numele Ciocârlie în critica românească. ■

CALENDAR

❒ 28.VIII.1909 - s-a născut *Asztalos István* (m.1960)
❒ 28.VIII.1910 - s-a născut *Constantin Salcia*
❒ 28.VIII.1915 - s-a născut *Irene Mokka* (m.1973)
❒ 28.VIII.1917 - a murit *Calistrat Hogaş* (n.1847)
❒ 28.VIII.1919 - s-a născut *Mikó Erwin*
❒ 28.VIII.1932 - s-a născut *Valentina Dima*
❒ 28.VIII.1944 - s-a născut *Marin Mincu*

❒ 29.VIII.1881 - s-a născut *N.Dunăreanu* (m.1973)
❒ 29.VIII.1946 - s-a născut *Ivan Covaci*
❒ 29.VIII.1961 - a murit *George Mărgărit* (n.1923)
❒ 29.VIII.1975 - a murit *Theodor Constantin* (n.1910)

❒ 30.VIII.1910 - s-a născut *Augustin Z. N. Pop* (m.1989)
❒ 30.VIII.1922 - s-a născut *Maria Zimniceanu*
❒ 30.VIII.1936 - s-a născut *D.Matală*
❒ 30.VIII.1942 - s-a născut *Alex. Protopopescu* (m.1995)

❒ 31.VIII.1915 - s-a născut *Andrei A. Lilin* (m.1985)
❒ 31.VIII.1926 - s-a născut *Octavian Grigore Goga*
❒ 31.VIII.1927 - s-a născut *Dan Deşliu* (m.1992)
❒ 31.VIII.1927 - s-a născut *Radu Petrescu* (m.1982)
❒ 31.VIII.1933 - s-a născut *George Genoiu*

❒ 1.IX.1847 - s-a născut *Simion Fl.Marian* (m.1907)
❒ 1.IX.1901 - s-a născut *Marin Iorda* (m.1972)
❒ 1.IX.1922 - s-a născut *Gabriel Teodorescu*
❒ 1.IX.1941 - s-a născut *Alexandru Grigore* (m.1981)
❒ 1.IX.1944 - a murit *Liviu Rebreanu* (n. 1885)
❒ 1.IX.1947 - s-a născut *Ion Mircea*
❒ 1.IX.1952 - a murit *Corneliu Moldovanu* (n.1883)
❒ 1.IX.1966 - a murit *Teodor Murăşanu* (n.1891)
❒ 1.IX.1972 - a murit *Anişoara Odeanu* (n.1912)
❒ 1.IX.1989 - a murit *Tr. Ionescu-Nişcov* (n.1898)

EDITURA NEMIRA
prezintă
SCRISORI
DIN PROVINCIA DE SUD-EST
de Ştefan Bănulescu
280 pag, 2800 lei

Purtînd subtitlul ***O bătălie cu povestiri***, volumul de faţă adună treizeci şi una de piese, parte deja apărute, dar şi inedite grupate în secţiunile ***Povestiri din Insulă*** şi ***Povestiri din Muzeul Scrisorilor***. Provincia de sud-est imaginată de Ştefan Bănulescu este teritoriul mirific unde se încrucişează toate populaţiile balcanice; le uneşte povestirea, participarea la peripeţiile unui scenariu unic şi captivant, desfăşurat într-un timp de dincolo de vremuri. Alunecarea în fabulos lărgeşte graniţele realităţii, potrivind-o după tiparele arhaităţii şi ale unui soi de imaginar plurietnic liber de orice constrângeri.
În octombrie 1980, Eugen Ionesco adresa o scrisoare Academiei de Arte din Berlinul de Vest în care consemna despre autorul ***Scrisorilor***...: *Acest scriitor pe care îl apreciez şi-l admir este cel mai bun prozator român de astăzi... Dacă Ştefan Bănulescu nu este cunoscut încă pe plan mondial, asta se datorează faptului că scrie în română, limbă ce nu are o circulaţie universală.*

CLUBUL CĂRŢII NEMIRA C.P. 26 - 38 BUCUREŞTI

Actualitatea editorială

O apariție de zile mari

DANIELA Vlasie se lansează ca scriitoare (strălucită) într-un climat literar impropriu primirilor entuziaste. Cititorii (amatori și profesioniști) de azi nu au starea de spirit necesară pentru a sărbători apariția unui mare talent. Romanul anterior al aceleiași autoare (*Sărbătoarea măslinilor*, publicat, în 1994 la Editura "Almanahul Banatului" din Timișoara) a trecut aproape neobservat, deși, în afară de faptul că este foarte bine scris, inaugurează și o temă: demoralizarea generației care și-a trăit (pierdut) adolescența în timpul lui Ceaușescu și care constată că nici după 1989 viața din România nu și-a regăsit firescul. Este foarte probabil, în aceste condiții, că și romanul recent apărut, *Biserica*, mai valoros decât primul, va fi ignorat. Dacă se va întâmpla

Daniela Vlasie, *Biserica*, roman, prefață de Alex. Ștefănescu, București, Ed. Universal Baisi, 1995, 144 p., 4000 lei.

așa va fi ca și cum un nufăr alb ar înflori într-o zi ploioasă pe un lac pustiu, în absența martorilor.

Deși nu are decât o sută treizeci și două de pagini, romanul cuprinde foarte multe întâmplări, ca o epopee. Cine ar vrea să-l rezume ar scrie, în mod paradoxal, un text mai mare de o sută treizeci și două de pagini, pentru că n-ar putea reedita performanța de concizie și de dinamism narativ a Danielei Vlasie. Autoarea dispune parcă de un corn al abundenței epice din care scoate la nesfârșit noi și noi situații: comice, tragice, banale, exotice, verosimile, fantasmagorice, inteligibile, misterioase. Identificăm o structură epică de roman picaresc - episoadele se însumează, generate de inventivitatea inepuizabilă a hazardului -, dar similitudinea se limitează la atât pentru că, spre deosebire de un roman picaresc, *Biserica* nu rezultă din plăcerea naivă de a născoci tot felul de peripeții, ci exprimă în mod deliberat o viziune asupra existenței.

Povestind, la persoana întâi, ce întorsături neașteptate ia viața ei, protagonista romanului, fiica unui bărbat bogat (care poate fi în egală măsură un feudal sau un activist al PCR) și a unei femei lipsite de autoritate în propria ei casă (care poate fi în egală măsură un castel sau o locuință pusă la dispoziție de gospodăria de partid), ni se înfățișează ca o ființă cu o voință puternică, dar incapabilă totuși de a se realiza, din cauza unui mediu absurd și, prin aceasta, ostil. Vedem parcă o înotătoare de mare clasă nimerită într-un torent uriaș și capricios, care o întoarce pe toate părțile ca pe o păpușă de cârpă.

Eroina romanului vorbește cu luciditate și cu sarcasm despre eșecul fiecăreia dintre încercările sale de a atinge absolutul. Are o vervă neobosită și, mai ales, o *veselie rea*, de om condamnat. Ea ratează experiența dragostei filiale, a prieteniei, a creației, a căsătoriei, a maternității, a prostituției, a singurătății. Numai aceea a morții îi reușește deplin. Este o moarte care seamănă cu o răstignire - răstignirea unui Christ feminin pe propria sa umbră:

"Apoi am simțit cum îmi crește umbra. Pornea din vârful tălpilor întinzându-se încet pe asfalt ca o reptilă neagră și rece. M-am oprit. Umbra, ajunsă la mărimea-i obișnuită, s-a oprit și ea. M-am așezat în genunchi. Umbra n-a îngenuncheat. A rămas dreaptă pe asfaltul fierbinte. Și m-am întins peste ea.

Venise vremea să mă odihnesc."

Foarte impresionant, zguduitor, este episodul în care se relatează experiența procreerii unui copil, din perspectiva unei femei (și nu din aceea, triumfalistă și mitologizantă, a bărbatului, predominantă în literatura română). Protagonista romanului povestește cu câtă gravitate s-a angajat în alegerea unui partener pentru zămislirea primului ei copil și cu câtă ușurință i-a zădărnicit destinul această exigență:

"Cheful se terminase deja, fusese probabil scurt și intens, casa era cufundată în liniște, musafirii dormeau buștean și am colindat prin camere în căutarea unui pat liber, dar n-am găsit nici unul, toate erau ocupate de grupuri, cupluri sau individuali, așa că, până la urmă, cu oasele rupte de atâta dansat, m-am întins și eu lângă un individual. Acesta m-a mirosit probabil prin somn, m-a strâns în brațe și mi-a hârâit tandru în ureche:

- Unde ai fost, iepuraș, te-am căutat toată noaptea.

N-am apucat să-i explic că nu eram eu iepurașul, că m-am și trezit acoperită de el și, mult prea obosită ca să opun rezistență, m-am abandonat cu speranța că astfel va adormi repede și-am să mă pot odihni. Numai că adormind a început să sforăie atât de sonor încât m-am văzut nevoită să mă târâi până la mine acasă unde am căzut brusc într-un somn fără vise."

Un copil zămislit cu un bărbat necunoscut, beat și somnoros, care nici nu-și va aduce aminte vreodată că în noaptea respectivă a fecundat o femeie, aceasta este varianta oferită de viață în locul celei ideale, visate de eroină.

După ce timpul literar mohorât de la noi va trece, despre acest roman se vor scrie, probabil, zeci și zeci de comentarii critice. Vor fi evidențiate numeroasele semnificații discrete ale textului, ca și nebănuitele resurse de farmec ale stilului Danielei Vlasie (inclusiv umorul: într-un castel transformat într-un fel de azil pentru artiști, "118 sfori întinse de la un zid la altul serveau pentru uscarea miilor de batiste fleșcăite de sudoarea craiței"). În ceea ce mă privește, deocamdată, îmi fac doar datoria de a scrie *la timp* despre remarcabilul, surprinzătorul roman *Biserica*.

P.S. Daniela Vlasie s-a născut la 6 aprilie 1967 la Galați, iar în prezent este profesoară de engleză la Timișoara.

Debut târziu

"L-AM cunoscut pe Ionel Ciupureanu - explică Nicolae Manolescu în scurta, dar entuziasta sa prezentare - cu mulți ani în urmă, când Eugen Negrici l-a trimis la mine. De la prima lectură, mi-am dat seama că e vorba de un poet adevărat, puternic și original. Numai că versuri întunecate, mizantrope, «bacoviene», ca ale lui, nu aveau căutare în vechiul regim."

Așa se explică de ce poetul (născut la 5 septembrie 1957 în comuna Coșovei din județul Dolj) a reușit să publice o carte abia în 1994, la 37 de ani. El nu și-a abandonat niciodată dispoziția sumbră, nu a simulat nici măcar în treacăt, ca impozit pentru cenzură, optimismul.

Refuzul radical și energic al realității, formulat în *multe* cuvinte și cu o lipsă de coerență specifică unui om sufocat de indignare, îl apropie pe poet mai mult de Caraion decât de Bacovia. Ionel Ciupureanu nu consemnează dezolat, cuprins de un fel de paralizie, absurditatea existenței, ci persiflează tăios valorile care i se propun sau i se impun:

Ionel Ciupureanu, *Pacea poetului*, versuri, prezentare de Nicolae Manolescu, Craiova, Ed. Ramuri, 1994, 68 p., 1000 lei.

"adio frați/ dulce e viața/ dumneavoastră ați vrut-o domnule/ să mulțumim durerii tovarăși/ adio// ce necaz ce manie ce vârstă/ vântul se sparge/ e încă bine// morții se îmbată cu ligamente de ceară/ se lustruiește platitudinea/ se gesticulează/ îmi aduc aminte sub iarbă/ așa-i obiceiul." (*E încă bine*).

Multe poeme iau turnura unui coșmar, oferind o paradă de ipostaze ale degradării și de metamorfozări monstruoase:

"Lună moartă înainte de a muri/ Căutând un mort? Să-l descompună morții/ Tinerii mei muribunzi/ Prostituatele mele// Fericiții ardeau în/ Întunericul șifonierului/ Câini și cățele/ Cățele și drojdii/ Devastând pajiștea lipită de creier/ Devorându-mi creierul cu încetineală mămico// Și lumina aceasta de scrum/ Pângărită cu frunze/ Și legănarea morților sub perne/ Cerșind borcane cu monștri/ Și ochi/ Și unelte pentru a străpunge acești ochi" (*Morții în cer*).

În versurile lui Ionel Ciupureanu (absolvent al Facultății de Electromecanică din Craiova, în 1980) se simte și o adiere de amatorism, care face poezia sa neasemănătoare cu aceea a reprezentanților deja recunoscuți ai generației optzeci. Autorul nu nimerește dintr-odată cuvintele, astfel încât abia prin acumulare se creează o atmosferă. Această stângăcie este însă ea însăși, într-o oarecare măsură, elocventă, ca neîndemânarea unei persoane care, din cauza nervozității, nu reușește să-și tragă repede mănușile pe degete. ■

Cărți primite la redacție

- Mihail Crama, *Copil la Curțile Române*, poezii, volum postum, București, Ed. Eminescu, 1995, 138 p., 3000 lei.
- Ion Luca, *Jertfa care creează*, ediție îngrijită de M.Cosmescu Delasabar, Bacău, Ed. Deșteptarea, 1994 (cuprinde textele unor conferințe pe teme religioase), 196 p., 2000 lei.
- Pavel Chihaia, *Itinerarii artistice*, texte difuzate inițial la programul "Perspective europene" de la "Europa Liberă", Danemarca, Ed. revistei "Dorul", 1995, 106 p., preț neprecizat.
- Horia Bădescu, *Ronsete*, poeme, grafica volumului: Călin Stegerean, Cluj-Napoca, Ed. Clusium, 1995, 64 p., preț neprecizat.
- Paul Eugen Banciu, *Casa de pânză*, roman, Timișoara, Ed. Excelsior, 1995, 284 p., 4182 lei.
- Nicolae Esinencu, *Disciplină mondială*, versuri, Chișinău, Art & X, 1995, 348 p., preț neprecizat.
- Nicolae Sârbu, *Ascultând ceasornicul în baie*, 77 de poeme preș, Oravița, Ed. "Silva", 1995, 92 p., 1040 lei.
- Nicolae Sârbu, *Cochetăria cu fulgerul*, versuri, Reșița, Ed. Timpul, 1995, 72 p., 1530 lei.
- Marius Bunea, *Vidul blestemat*, poeme, Pitești, Ed. Calende, 1995, 64 p., 1500 lei.
- Cortez Constantinescu, *Hărți pentru marile descoperiri*, versuri, Timișoara, Ed. Marineasa, 1995, 92 p., 1800 lei.
- Remus Valeriu Giorgioni, *El.-Ariel* basm modern, Lugoj, Ed. Lugojpress, 1995, 40 p., preț neprecizat.

prezentate de Grete Tartler

• Actualitatea editorială •

Când filozofii scriu science-fiction

CÂND filozofii scriu science-fiction, precum Karel Capek, rezultatul e un eseu-parabolă de bună calitate, poveste ironică de bătaie lungă, citibilă și peste decenii. Pornind de la Spinoza, după care în univers nu există decât o singură substanță, "absolut infinită" (Dumnezeu) și de la "urmașul" său, Leibniz, pentru care materia se compune din unități spirituale (monade), luând peste picior materialismul dialectic, Capek născocește un Carburator care arde materia până la ultimul său reziduu, divinitatea descătușată. Un fel de fabrică de Absolut, care aruncă în lume pe de o parte energie mecanică, pe de alta, substanță divină. Numai că toți cei atinși de "radiația" miraculoasă o iau razna: oameni serioși, burghezi onorabili, încep să prorocească, să vindece schilozii prin simplă atingere, să predice credința neprecupețită... Nici un material nu o poate izola: nici nisipul, nici operele pozitiviștilor, nici teancurile de ziare sau culegerile de cântece patriotice, nici stenogramele dezbaterilor în Parlament...! Zadarnic i se propune lui Dumnezeu un contract: "ne luăm angajamentul să Vă fabricăm cu discreție, fără întrerupere, într-o cantitate asupra căreia vom conveni; în schimb, Domnia Voastră se angajează să renunțe la orice manifestare divină, pe o rază de atâția și atâția metri de la locul de producție..." Epidemia religioasă nu poate fi oprită; se contaminează însuși ministrul de război, care îndeamnă soldații la pace veșnică, milionarii își donează averile, relațiile economice de piață devin inutile, supraproducția, lipsa de interes pentru muncă sugerează eșecul comunismului. Evident, Biserica se vede nevoită să ia măsuri, fiindcă "nici credincioșii, nici ateii nu au nevoie de un Dumnezeu adevărat și activ".

Karel Capek, *Fabrica de absolut*. Traducere de Jean Grosu. Postfață de Cristian Tudor Popescu. Editura Univers, București 1995, 190 p., 3200 lei.

Ceea ce - în anul 1921, la scrierea cărții - Capek numea, zâmbind pe sub mustață, "bolșevism religios", poate fi recunoscut astăzi drept tăvălugul păgubos al comunismului, la dezlănțuirea căruia autorul n-a mai fost martor (moartea sa a survenit în 1938). Dar cine nu se înfioară descifrând, *in nuce*, ironizarea "înaltului nivel al dezvoltării forțelor de producție pe baza științei și tehnicii înaintate", a societății fără clase, pe deplin și isteric egalizată? Cine nu tresare descoperind intuiția ecumenismului, pe care sfârșitul acestui secol pare a-l aștepta ca pe o salvare, dar care, dacă ar fi să acceptăm viziunea scriitorului, este la fel de inutil (și primejdios) ca orice principiu egalizator...?

Însă, dacă e să credem până la sfârșit intuițiile lui Capek, finalul rămâne optimist: carburatoarele producătoare de Absolut vor rămâne doar amintire, rămășițe prin câteva"vizuini" frecventate de vagabonzi, oameni fără căpătâi, precum speluncile unde se fumează opium. Vor fi interzise. Vor fi "împotriva ordinei publice".

Un Făt-Frumos industriaș...

SCRISĂ în 1925, aproape în aceiași ani ca și *Fabrica de Absolut*, povestea Selmei Lagerlöf, *Charlotte Löwensköld*, face parte dintr-o lume radical diferită, din alt tărâm. Lină curgere de legendă, zbatere nordică de destine aprioric învinse. Ca și cum, de sub ghețuri, palide ierburi ar încerca să răzbească spre o lumină nu întotdeauna îndurătoare.

Povestea de dragoste între Charlotte, orfană crescută în casa unui pastor, și Karl-Artur, studentul care și-a descoperit vocația preoției, e o variațiune lentă pe tema sacrificiului fericirii omenești pentru împlinirea dragostei de Dumnezeu. Tânărul rupe logodna spre a nu-și umbri vocația, ba, mai mult, voind să-și afirme credința nesmintită în Dumnezeu, jură să ia de soție pe cea dintâi care îi va ieși în cale. Aceasta va fi precupeața Anna Swärd. Orgoliul îl oprește să dea înapoi, își reneagă părinții, ignoră suferințele mamei. Fanatismul său inuman nu are acoperire, fiindcă dragostea de Dumnezeu nu s-ar cuveni să fie distrugătoare, ci aducătoare de împăcare, de iubire.

Așa cum observă Alexandru Sever într-o amplă și bogat documentată prefață (în care sunt comentate toate scrierile Selmei Lagerlöf, demers important, multe din operele autoarei fiind dependente unele de altele prin greu detectabile fire), "e suficient să observăm cum imaginează Selma Lagerlöf fericirea eroilor săi, pentru ca să-i descifrăm numaidecât preferințele. Căci în repartiția fericirii, preferința ei merge acolo unde umanitatea eroilor e mai profundă." Charlotte cea nedreptățită are parte de un Făt-Frumos industriaș, bogătașul Schagerström, care nu e însă doar proprietar de averi și castele, ci și o ființă nobilă, cavaler desăvârșit, delicat. Adevărată apariție medievală în straie de burghez.

Povestea, în fond blând-demodată, deși verosimilă, în linia dramelor care se petrec, neștiute, în cercuri închise, beneficiază de o traducere pe măsura intensității poetice a textului. Maria și Petre Banuș s-au lăsat furați de plăcerea istorisirii, conturând o lume venerabilă, totuși neliniștită, culori calme, prin care străbate uneori strigătul lui Munch: "Avea impresia că oricine ar locui în acea casă, s-ar simți obligat să aibă o comportare calmă și demnă. Nu și-ar fi putut niciodată închipui că tocmai el, Karl-Artur, va alerga într-o zi către poarta cea albă, agitându-și brațele în văzduh, cu pălăria pe-o ureche, scoțând strigăte scurte, răgușite."

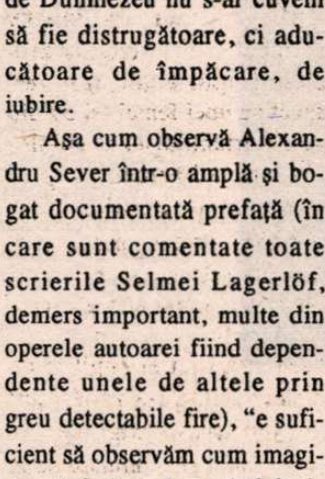

Selma Lagerlöf, *Charlotte Löwensköld*. Roman. Tălmăcire din limba suedeză de Maria și Petre Banuș. Prefață și tabel cronologic de Alexandru Sever. Editura Fundației Culturale Române, București, 1995, 321 p., 3800 lei.

Strigătul răgușit, chipul palid, cortegiul de personaje fantomatice: basmul cel blând din nord ascunde o magmă mereu gata să izbucnească.

"Această miere-etruscă..."

DE unde se trag etruscii, cu cine erau înrudiți, veneau ei oare din lumea sumerienilor, au existat atestări ale limbii etrusce și înainte de anul 700 a.Chr. (faimoasa inscripție din Lemnos nu era într-o arhaică etruscă)...?

Pentru români, faimoasele versuri călinesciene ("această miere-etruscă/ în care doarme-o veche, zaharisită muscă...") au făcut din respectiva civilizație simbolul arhaicității.. O curiozitate care depășește nevoia de argumente științifice îndeamnă la lectura cărții lui Giuliano și Larissa Bonfante, scriere captivantă, care, de altfel, n-a fost gândită doar ca studiu științific. Cu traducere, notă asupra ediției și note de Dan Slușanschi, unul dintre cei mai importanți clasiciști ai României de astăzi, cu un succint dar erudit "Cuvânt înainte" de Ovidiu Drimba, volumul cercetează "enigma" etruscă în primul rând din punct de vedere lingvistic și istoric. Urmând metoda "cultural-istorică", autorii trasează o introducere în studiul limbii (alfabetul și răspândirea), evocă inscripțiile bilingve și glosele, trec în revistă ipotezele pronunțării limbii etrusce, dedică un amplu capitol gramaticii, îndeosebi vocabularului, notează cele cunoscute despre rune. Câteva "Texte și materiale" reunesc numele lunilor (astfel, aflăm că, de pildă, septembrie era *Caelius*, octombrie se numea *Chosfer*...), nume de cetăți, de figuri mitologice.

Giuliano Bonfante, Larissa Bonfante, *Limba și cultura etruscilor*. Traducere, note de Dan Slușanschi. Cuvânt înainte de Ovidiu Drimba. Editura Științifică, București, 1995, 223 p., 3500 lei.

În "mierea" pietrificată căutătorul de identitate europeană va desluși o civilizație aristocratică, datoare celei grecești, totuși profund originală. Tipic etruscă este, de pildă, haruspicina, exemplificată prin "ficatul de la Piacenza", cu cincizeci și două de nume de divinități. Adeverire a cuvintelor lui Dionis din Halicarnas: "...de vreme ce el se află a fi un neam foarte vechi și nu este asemenea nici unui alt neam, nici ca limbă, nici ca fel de viață".

■

Cărți primite la redacție

☐ John Updike, *Vrăjitoarele din Eastwick*, traducere de Corina Popescu, Ed. Nemira, 1995, 319 p, 6000 lei.

☐ Frederico Mayor, *Memoria viitorului*, traducere de Cristina Hăulică, Ed. Fundația Culturală română, București 1995, 174 p.

☐ Emmanuel Robles, *Vînarea licornei*, traducere de Petre Lascu, Ed. Univers, 1995, 191 p., lei 4000 lei .

☐ Dieter Schlesak, *Zile acasă*, roman, traducere și prefață de Victor Scoradeț, Ed. Fundația Culturală Română, București, 1995, 435 p., 7.500 lei.

Un personaj: Eu

Magazine littéraire pe luna septembrie conţine un *Dosar* dedicat lui Eugen Ionescu. Alături de ample fragmente din interviul realizat de Gabriel Liiceanu(în traducerea lui Marie-France Ionesco), de notele de regie ale lui Lucian Pintilie pentru *Jacques sau Supunerea*, de un interviu cu regizorul Jorje Lavelli, sau de texte de exegeză ale operei ionesciene. Dosarul cuprinde şi un text inedit de Eugen Ionescu, pe care îl oferim la rîndul nostru cititorilor *României literare*.

André Coutin, autorul volumului *Ruptures de silence* - convorbiri cu Eugen Ionescu - recent apărut la Editura Mercure de France, a avut de-a lungul anilor privilegiul de a cunoaşte ceea ce el numeşte "activitatea onirică" a lui Ionescu, şi a primit chiar încuviinţarea de a consemna visele pe care scriitorul i le povestea în cursul întrevederilor lor. Descoperim în prezentarea făcută de André Coutin ca şi în amintirile realizatoarei Elisabeth Gille publicate în cadrul aceluiaşi *Dosar*, un Eugen Ionescu consecvent cu sine şi cu personajul din vis, un Eugen Ionescu contradictoriu, paradoxal: refuzînd comunicarea, dar comunicînd totuşi cu plăcere, ţinîndu-şi interlocutorii în suspans pentru a le oferi în cele din urmă surpriza unor emoţionante dezvăluiri. (M.V.)

Un vis al lui Eugen Ionescu

L-AM ÎNTÎLNIT prima dată pe Eugen Ionescu prin anii '60, în timpul unei repetiţii cu trupa lui Nicolas Bataille. Eram tînăr pe atunci, iar interpreţii mă amuzau mai mult decît autorii contemporani. Mă mîndream de fapt că nu-i citesc decît pe cei morţi. Dar o butadă-confidenţă făcută de autorul Cîntăreţei chele m-a făcut să-mi schimb părerea. "Ştiţi, dacă voi avea succes, acesta nu se va datora decît unei neînţelegeri legate de opera mea." Atunci am început să-l citesc ca pe un viitor clasic, dar l-am pierdut din vedere pe om.

L-am căutat din nou, mult mai tîrziu, după ce fusese ales membru al Academiei Franceze. Miercurea, fie că lipsea sau nu de la şedinţa pentru dicţionar, luam masa împreună. Maliţiozitatea lui ascundea o neliniştе crescîndă. "Extraordinar, spunea el, cît de mult le poate da de lucru criticilor tema noncomunicării! - Este neînţelegerea, aşa cum prevedeaţi odinioară, pe măsura succesului? - Fără nici o îndoială."

Una dintre puţinele sale cronici care au zguduit conştiinţa intelectualilor pentru apărarea libertăţilor ameninţate în Europa a adus deodată gravitatea în conversaţiile noastre. În sfîrşit, lua cuvîntul şi un "savant".

INEDIT

Întoarcerea lui Sa

"MERG de-a lungul zidurilor oraşului. Sînt acoperite cu afişe de spectacole ale căror titluri le descifrez de departe. Mi se joacă mai multe piese. Cum? Tot asta. Apoi cealaltă care nu mai fusese reluată de la crearea ei. Mă apropii. Ionescu. Mereu acelaşi autor. Dar pe afişe se mai vede încă un nume: Schäffer. A semnat regia *tuturor* spectacolelor. Nu, nu sînt piesele mele, sînt visele mele vechi care au intrat în repertoriul teatrelor lumii. Un rînjet în spatele meu. Mă întorc. Îl recunosc pe bărbat după cicatricile de pe obraz: urma unei arsuri de culoarea whiskyului. Lovitură de bici, vîrf de sabie? Dispare între timp. Nu mai este pedagog, maestru de balet, rabin cu barbă neagră. Este un bărbat la modă, un fel de delegat oficial din partea Culturii, producător şi distribuitor al viselor mele în întreaga lume. Nici un spectacol nu poate fi prezentat într-un loc public fără intermedierea lui. El singur reprezintă un soi de agenţie literară şi artistică al cărui monopol pare că se întinde de la Est la Vest, asemeni Imperiului colonial sovietic care cîştigă neîncetat teren făcînd pată de ulei pe mările occidentale. Numele lui a fost şters de pe afişe. Îmi dau seama că zidurile sînt cele ale unei cazărmi. Din ea iese un soldat cenuşiu ca şi zidurile, are cicatricea lui Schäffer. Este forţa oarbă, încăpăţînată, de care mă izbesc necontenit, Schäffer îmi face semn să-l urmez. Iese din zid şi mă cheamă de partea cealaltă. Simt că şi eu aş putea să trec prin piatra pînă atunci de nepătruns, dar refuz.

- Vino, insistă bărbatul negricios, eu sînt tinereţea ta, pe partea asta abia dacă ai şaptesprezece ani.

Ei, doar n-am să mă las prins într-o cursă atît de grosolană. De cealaltă parte a zidului mă aşteaptă moartea, moartea mea. Zidul acesta care se înalţă în aproape toate visele mele reprezintă limitele mele. Trebuie să mă abţin să-l străpung. Risc să descopăr neantul. De partea asta cel puţin sînt sigur de clipa pe care o trăiesc. Numai prezentul contează.

Schäffer vrea să mă facă să uit că zidul acesta al plîngerilor mele mă apără de distrugere, de întoarcerea în haos. Este un geniu bun, un dragon celtic, înger catolic. Vocea seducţiei. Toată arta convingerii clandestine. Anestezistul suprem.

"A sosit ceasul atît de mult aşteptat încît vă pierduseţi speranţa. Eu sînt cel cu ajutorul căruia veţi visa în sfîrşit Visul Absolut. Respiraţi, respiraţi. Veţi adormi şi veţi trăi, în vis, că aveţi răspuns la toate întrebările."

Stau întins pe pat într-o celulă, de partea cealaltă a zidului: Schäffer, plutind în sutana imposturii, mă anunţă că mi-a fost desemnat din oficiu ca avocat. Îmi demonstrează că singurul sistem de apărare constă în a-mi susţine vinovăţia. "Trebuie să ne recunoaştem greşelile." Mă asigură că va fi un excelent avocat pentru că mă crede vinovat.

- Teatrul nu era adevărata dumneavoastră vocaţie. Aţi devenit autor dramatic prin repetarea unor fapte, o piesă, un succes au adus după ele o altă piesă... V-aţi lăsat invadat de teatru. V-aţi redus activitatea de creaţie la exercitarea cu talent a unei profesii.

- Şi ce să fac?

- Cum, lipsa de energie, atitudinea de lasă-mă-să-te-las, lenea... nu sînt oare greşeli civice?

- De douăzeci şi cinci de ani mă simt copleşit de o cumplită oboseală.

- Nici măcar n-aţi profitat ca să vă bucuraţi de viaţă, să vă înveseliţi şi să vă destindeţi.

- Nici măcar nu m-am odihnit. Boala mea, germenele acesta morbid, este îndoiala. *La ce bun*?

- Lucid cel puţin. Erai dintre aleşii cărora li se cere imposibilul. Dar ai lăsat timpul să treacă. Dacă te-ai fi antrenat să escaladezi, munţii ţi s-ar fi părut mai puţin inaccesibili, mai puţin ameninţători.

"Stai inert, prostrat".

"Prizonier al propriei fiinţe, ai refuzat să te eliberezi de tine însuşi şi să te ocupi de alţii... Ai renunţat la toţi, numai la tine nu. Invers trebuia să procedezi."

Zidul cu ferestruică ce dă spre culoarul penitenciarului dispare în culise. Nişte infirmieri solizi îmi împing patul pe rotiţe pînă la vorbitor. Sala este amenajată ca o curte de tribunal. Inevitabilul Schäffer, preşedintele curţii, poartă robă de doctor Honoris Causa şi tocă de hermină ca magistraţii.

Îmi dau seama că m-au îmbrăcat în costumul verde de academician. Nu-mi lipseşte nimic. Pe cap am bicornul. Sabia de mareşal este în teaca ei. Mă ridic pentru a spune cine sînt. Cu un gest de indulgenţă episcopală, preşedintele mă scuteşte de "acuzat, ridică-te!"

- Rămîneţi culcat, domnule Ionescu.

Adresarea cu "domnule" este semn că procesul a fost judecat.

Un grefier dă citire actului de

Eugen Ionescu (al patru

Eugen Ionescu

Anii 1980. Greviştii de pe şantierele navale din Gdansk înfruntau în Polonia regimul comunist. Mîna de fier era pentru casa Brejnev o probă-test. Diviziile de blindate din Germania de Est făceau manevre de intimidare. Fizicianul Andrei Saharov avea domiciliu forţat în oraşul Gorki. Tinerii soldaţi din armata sovietică se împotmoleau fără voia lor în războiul din Afganistan.

Tăcerea îngăduitoare a intelectualilor francezi mă exaspera. Nu înţelegeam de ce erau mai puţin indulgenţi faţă de dictaturile de dreapta decît faţă de atentatul la drepturile omului adus de vîntul din Est.

Confortul intelectual se sprijinea pe un maniheism polarizat. "Trădarea savanţilor", titlul acesta mă obseda. Se prelungea cu ipocrizie, lăsînd impresia că totul este indiferent.

Cine arbora emblema Solidarităţii? O vedetă de varietăţi. De ce nu un scriitor, un filozof? Cine milita pentru Saharov? Nişte actori. Nu era mai degrabă acesta rolul profesorilor de la Collège de France?

Am vrut să port discuţii mai serioase cu Eugen Ionescu despre "fiziologia fascismului". Nu s-a eschivat. Şi atunci am avut parte de adevărata surpriză, ca o răsturnare. Omul care accepta să vorbească făcea acest lucru chiar într-un moment cînd era mai înclinat ca niciodată să se închidă în tăcere.

În cursul acestor convorbiri săptămînale, m-am aflat în contact direct cu fondul său de nesfîrşită tristeţe. Toate gîndurile pe care mi le-a comunicat atunci au fost smulse voinţei sale de a tăcea de atunci încolo.

La nici una din întîlnirile noastre, Ionescu nu omitea să se refere la activitatea sa onirică, domeniu care mi se dezvăluia ca o sursă de inspiraţie esenţială din care îşi hrănea necontenit imaginarul. Mă uimea capacitatea lui de a-şi descifra visele. E adevărat că le evoca în special pe cele care reveneau obsesiv. Cel mai freevent dintre vise era şi cel mai îngrijorător. Vorbea despre el avînd grijă să păstreze misterul. Personajul principal era un anume Schäffer. Înger sau demon, foarte ambiguu, puţin inchizitorial, mai degrabă persecutorul decît protectorul său.

Intrigat, mărturisesc că îl îndemnam să-şi dezvăluie visul cel mai secret. Încetul cu încetul, am devenit complici. Puteam să jur că nu lipsea mult să-l folosească drept resort dramatic. Într-o bună zi îl va pune în scenă pe inevitabilul Schäffer.

Poate că era doar o iluzie, dar începeam să cred că grăbeam, fie şi numai puţin, desigur că nu geneza, dar distribuţia viitoarei piese. Ca provocator sau ca avocat al diavolului, eram şi eu destinat să figurez în piesă.

Înregistram spusele sale răzleţe care schiţau psihodrama: un fel de proces imaginar, de judecată de apoi. Şi, cu asentimentul său, le-am reprodus. O piesă inedită de Ionescu? Desigur că eu însumi visasem aşa ceva. În ziua în care a murit, am recitit aceste pagini şi l-am simţit foarte aproape.

André Coutin

Schäffer

acuzare, cu vocea monocordă a lui Paul Claudel spunîndu-şi textul în faţa interpreţilor.

Patul meu este pe alocuri moale ca un divan roman, tare ca o piatră de mormînt sculptată, rece ca o masă de operaţie.

Înşir una cîte una greşelile deviaţioniste ale tovarăşului Ionescu.

Primele nu sînt decît insulte neostaliniste scoase de pe calculator. "Aliat obiectiv al burgheziei reacţionare, agent fascist, duşman al clasei muncitoare, neutralist, anarhist de dreapta, antifreudian, academician al noncon-

...u's din stînga), în 1933.

formismului..." Ultima parte a acuzării în schimb atinge punctele sensibile ale îndoielii şi neliniştii.

- Suferă de rinocerită acută, este prizonier al micului univers ionescian. Este condamnat să se repete fără să creadă în semnificaţia cuvintelor.

Interogîndu-mă, Schäffer schimbă rînd pe rînd măştile zilei: binevoitor, socialist, revoluţionar pur şi dur, militant incoruptibil, ministru în funcţiune şi palavragiu de serviciu. În sfîrşit, inchizitor. Schäffer:

- Mărturiseşte, nu-ţi prea plac piesele tale şi totuşi ai sentimentul că personajele tale trăiesc în afara ta. Nu eşti sigur de nimic şi totuşi te simţi vinovat de a fi rivalizat cu Dumnezeu.

- Teatrul este arta supremă care răspunde cel mai bine nevoii mele de a crea universuri.

Mărturisirea vinovăţiei mele.

Şedinţa se suspendă. Înainte de deliberarea Curţii, Schäffer singur mă vizitează în celulă. Îmi propune un tîrg. Dacă îi accept condiţiile, îmi va obţine achitarea.

"Vă vorbesc ca un tată."

Tocmai asta detest cel mai mult la el. El este Tatăl. Hidra totalitară.

Are vocea mieroasă. "Numai o semnătură în josul acestui formular, şi veţi fi salvat." Ce îmi propune?

Pacea sufletească, dispariţia neliniştii, în schimbul libertăţii.

Ultima invenţie a lui Schäffer. Noul pact...

Eugen Ionescu

1971. La primirea în Academia franceză

Lecţia de la Thoiry

ERA, dacă îmi amintesc bine, pe la începutul anilor '80. O producătoare îndrăzneaţă şi cu darul convingerii mă angajase într-un proiect ambiţios care consta în realizarea unor interviuri cu cîţiva scriitori de renume din aceeaşi generaţie, pe teme identice: (...) copilăria, dragostea, războiul, literatura etc. Paradox care îl încînta, Eugen Ionescu fusese ales pentru a reprezenta imaginea "scriitorului francez".

(...) Producătoarea ţinea neapărat să fac în aşa fel încît Ionescu să-şi spună părerea mai ales în legătură cu lumea modernă, cu informatica: dar din păcate el nu prea deosebea un calculator de un fier de călcat, iar gnoza îl preocupa mult mai mult decît comunicarea de masă. În plus, mai aveam de întîmpinat o dificultate, şi nu dintre cele mai neînsemnate; scriitorul se afla într-o perioadă de profundă depresiune psihică, astfel încît cu greu se putea obţine o frază de la el.

Contactele au fost mai degrabă bune, contrar aşteptărilor, iar lui Ionescu nu-i displăcea de altfel ideea că televiziunea se arăta interesată de persoana lui, pentru că nu fusese unul dintre răsfăţaţii ei. Fapt pe care îl explica prin raţiuni politice: era vremea mitterrandismului, iar el se mîndrea de a se declara mai de dreapta decît era în realitate. Prima zi de filmare în schimb a fost un dezastru. Trebuia să trecem să-l luăm pe Jean-Louis Barrault şi să mergem împreună la Grădina zoologică de la Thoiry ca să ne interpreteze o scenă din *Rinocerii*, în prezenţa autorului şi a modelului său. Dar dimineaţă, Barrault ne-a întîmpinat cu un fular în jurul gîtului şi cu o ceaşcă de ceai în mînă. Ne-a spus că seara avea spectacol şi că se temea de o răceală.

Am plecat totuşi, într-o splendidă limuzină. Ionescu şi cu mine în spate, sunetistul şi operatorul înghesuiţi pe locul din faţă, lîngă şofer. (...) Ionescu răspundea întrebărilor mele puse cu sfială într-un ritm din ce în ce mai lent care trebuie să fi ajuns la două cuvinte pe minut cînd a coborît din maşină şi s-a cufundat într-o tăcere desăvîrşită, faţă în faţă cu rinocerul care l-a privit şi el pe scriitor şi a tăcut. Rinocerului i s-au lungit fălcile, la fel şi lui Ionescu. Şi s-au privit, aşa, cîteva minute, în tăcere. Operatorul filma în disperare cerul nemişcat, iar sunetistul nu întregistra nici un sunet. A trebuit să luăm totul de la început.

În continuare, lucrurile nu puteau decît să se înrăutăţească. Din fericire, - le rog pe Rodica şi pe Marie-France Ionesco să mă ierte! - am înţeles repede că tranchilizantele pe care medicii i le prescriau cu generozitate autorului meu nu puteau nicidecum să-l facă mai vorbăreţ dar că, în schimb, puţin alcool l-ar face mai vioi. Am intuit acest lucru la Thoiry cînd în mizerabilul restaurant cu autoservire al Grădinii zoologice, a profitat de lipsa soţiei lui pentru ca, ridicînd o sprînceană, să schimbe paharul lui cu apă cu al meu în care aveam un bordeaux destul de prost. De atunci, am stabilit un cod. După vreo două ore de lucru, îi spuneam: "Domnule Ionescu, mi se pare că aţi obosit, ce-ar fi să plimbăm puţin cîinele?"Barmanul de la *La Coupole* ne aştepta cu sticla în mînă. Ionescu se ducea în cabina de telefon ca să bea discret, în vreme ce eu ţineam cîinele de lesă. La întoarcere, era în plină formă şi reluam şedinţa.

Restul a mers minunat, ca în vis. Ionescu a fost nostim, profund, fermecător, trist şi sincer. I-a cucerit pe elevii unui liceu, care, evident, nu auziseră niciodată de el, şi se temeau groaznic de venirea lui. A acceptat să joace la teatrul Huchette rolul profesorului din *Lecţia* împreună cu fiica sa în rolul elevei. Mi-a trecut cu vederea micile agresiuni politice. Şi în ciuda producătoarei mele care îmi făcea semne ori de cîte ori începeam filmările, nu am pronunţat niciodată în faţa lui cuvîntul "calculator".

În ultima zi, în timp ce tehnicienii îşi strîngeau materialul, m-am aşezat pe jos, lîngă fotoliul lui. M-a întrebat: "Sînteţi mulţumită de cele două săptămîni? Aţi fi vrut să mai fac ceva, şi n-am făcut?" "Da, i-am răspuns eu. Să jucaţi chiar dumneavoastră *La Lacune* în costumul adecvat." E vorba de scheciul în care un academician, întorcîndu-se acasă, află că a căzut la bacalaureat. Doamna Ionesco s-a opus categoric unei asemenea idei, temîndu-se ca soţul ei să nu fie prea ironic la adresa confraţilor lui:"Lasă Eugen, ce-ar să creadă despre tine?" "Rodica, i-a spus el, te rog, costumul, sabia, bicornul, cămaşa şi papionul." "Chiar şi cămaşa şi papionul", a şoptit ea. Pentru că rar se întîmpla ca Eugen Ionescu să iasă din veşnicul său pulovăr alb, pe gît. S-a îmbrăcat aşadar, s-a postat în faţa oglinzii şi a spus pe de rost scheciul, cu bicornul pus invers şi prefăcîndu-se că nu reuşeşte să vîre sabia în teacă.

Nu ştiu dacă am reuşit să transmit în acest text admiraţia şi duioşia pe care mi le-a inspirat Ionescu. Tot ce pot să spun este că atunci cînd îmi închipui cum voi păşi pe tărîmul celălalt, mă văd regăsindu-mi diverşi prieteni foarte dragi, în atitudini familiare, unii sorbind cîte o înghiţitură de whisky şi jucînd cărţi cu ţigara în colţul gurii, alţii discutînd la nesfîrşit despre haikuul japonez sau despre filmele din Malaezia. Dar îi voi vedea mereu pe Ionescu şi pe Cioran, unul cu privirea lugubră şi cu pălăriuţa pe cap, celălalt cu ochii jucăuşi şi cu părul cărunt zbîrlit, amîndoi mergînd cu mîinile la spate pe aleile Grădinii Luxembourg schimbînd replicile cele mai cinice şi mai dezabuzate din lume în vreme ce statuile din Grădină le întind amfore care nu sînt pline cu nectar ci cu un tulburel rece.

Elisabeth Gille

Traducere de Marina Vazaca

CRONICA EDIȚIILOR

de Z. Ornea

O biografie despre Lucian Blaga

BIOGRAFIA unei mari personalități e, cu siguranță, (aici vorbește biograful din mine), genul cel mai dificultuos al istoriografiei literare. Privirea analitică de sus nu este posibilă. Autorul (biograful) trebuie să pătrundă în intimitatea structurii

Ion Bălu, *Viața lui Lucian Blaga*, vol. I., Editura Libra, 1995

existențiale a celui evocat, să se confunde cu ea, retrăindu-i durerile, prăbușirile, deruta, chinul, puținele bucurii sau împlinirile, cîte sînt într-o biată viață de om, chiar dacă ieșită din comun. Se întîmplă adesea ca personalitatea evocată să voiască să te îndrepte pe căi ei favorabile, prin autobiografii de ea închipuite. Veghea trebuie să fie mereu trează, verificînd, prin documente în sprijin (corespondență, acte, evocări ale altora, presa vremii), fiecare segment pentru a reconstitui, obiectiv, ansamblul. De fapt, obiectivitatea nu e posibilă, biograful, cum spuneam, ajungînd, adesea, să se confunde cu eroul. Dar, oricum, o confruntare, prin alte surse documentare, a autobiografiei (întregi sau fragmentare), e absolut necesară. Dl. Ion Bălu, după ce a scris *Viața lui G. Călinescu*, cu experiența dobîndită, se apropie, acum, de aceea a lui Lucian Blaga. Primul volum, care reface drumul vieții lui Blaga de la naștere pînă prin 1935, a apărut în acest an care a omagiat centenarul marelui scriitor și cugetător. Aici dl. Bălu a beneficiat de existența *Hronicului și cîntecului vîrstelor*, asemenea mie, de autobiografia lui Maiorescu semnată Soveja (în cartea mea despre viața marelui critic) sau de romanul *În preajma revoluției* (autobiografic), în cartea despre viața lui C. Stere. Cum spuneam, acest avantaj se transformă adesea într-un greu handicap, fiecare relatare trebuind să fie bine verificată. Dl. Ion Bălu izbutește, de cele mai multe ori, să biruie acest handicap, oferindu-ne o biografie creditabilă. Cartea, s-o spun de la început, nu e, har Domnului, o biografie romanțată, ci o reconstituire biografică în care, uneori, harul expresiv se lasă convocat în mod fericit. Acele capitole, paragrafe sau pagini din carte trezesc mai mult interes (să spun *și* artistic), fără a putea spune că celelalte sînt terne și cu totul placide. Biograful a știut să găsească, pe întreg traiectul, tonul și registrul potrivite, izbutind, de aceea, să realizeze o carte bună, în care reconstituirea vieții să se însoțească, cu folos, cu delectabilul. Nu trebuie, știu bine, să mă instalez, în receptarea cărții, numai pe podiumul meu de istoric literar familiarizat cu "obiectul" studiat, ci pe scaunul de parter al cititorului obișnuit, care știe mai puțin sau deloc viața marelui poet (mai ales clișee de manual). Sînt convins că pentru această categorie densă de cititori cartea va fi o revelație binefăcătoare, călăuzindu-o, cu profesionalism, pe cărările, adesea tainice și întunecoase, ale vieții lui Lucian Blaga. Dar și cititorul avizat găsește aici zone acum mai atent și înțelegător puse în lumină poate pentru prima oară. E, aceasta, semnul sigur al izbînzii.

Nu are rost să rezum sau să repovestesc viața lui Blaga. Voi încerca să mă opresc asupra unor momente mai acute. Copilăria și adolescența sînt, în general, bine cunoscute. Fiu de intelectual (preot) care citea, în nemțește, mult, inclusiv pe Kant, copilul Blaga a fost mezinul unei familii cu mulți copii, printre care se cuibărise, amenințător, morbul ftiziei. Copilăria și adolescența nu i-au fost ușoare, deși a studiat la școala primară germană din Sebeș și la liceul românesc "Andrei Șaguna" din Brașov. A vădit aplecare spre lectură și creație de timpuriu. Nenorocul a voit să absolve liceul în vara lui 1914, adică înainte cu cîteva săptămîni de izbucnirea primului mare război. Asta i-a fost fatal. A trebuit, pentru a scăpa de încorporare, să amîne frecventarea Facultății de Filosofie, aciuindu-se la Seminarul Teologic din Sibiu. A crezut că războiul se va termina repede. N-a fost să fie. A terminat Seminarul dar nu a dat și examenul pentru practicarea preoției. Și asta nu numai pentru că nu era credincios (în adolescență se declarase ateu, avînd ca model chiar pe tatăl său). Dar în acești trei ani va studia, mai mult pe acasă, multă filosofie, matematică, biologie, literatură universală și românească. Va ajunge student în Filosofie la Viena, cu un regim, ca și la Seminar, mai mult de "privatist", citind enorm și scriind (începuse să publice încă din anii liceului) de zor, poezie, filosofie (mai ales aforisme) și izbutind s-o cucerească pe aleasa inimii sale, Cornelia Brediceanu, care i-a fost iubită, soție și sprijin.

Sinuoasă, aprig de nedreaptă și complicată i-a fost cariera literară. După debutul fericit din 1919 (cu sprijinul extraordinar al lui Sextil Pușcariu), aproape simultan, cu *Poemele luminii* și *Pietre pentru templul meu*, extraordinar primit (inclusiv, mirare, de Nicolae Iorga), urmează catastrofa. În ciuda faptului că verbul i se purifică și linia ascendentă ne apare azi cu evidență, al doilea volum de poezie (1921), *Pașii profetului*, e întîmpinat cu răceală și ostilitate, tonul dîndu-l Nicolae Iorga, apoi asociindu-se M. Dragomirescu, Gh. Bogdan-Duică (care se va purta cîinește cu poetul, tratîndu-l ca pe un inamic și, personal, insultîndu-i efectiv opera), M. Ralea (din partea grupării de la *Viața Românească*). De aceeași primire glacială au avut parte volumele de filosofie și cele de teatru. Poetul a trăit, în acei ani, care au fost destui, pînă prin 1928, o cumplită dramă. Se adeverise intuiția familiei Brediceanu, care nu fusese de acord cu căsătoria Corneliei cu poetul, care, în 1919, era, totuși, o mare promisiune. N-a izbutit să intre în învățămîntul universitar, cum spera, la întemeierea Universității românești clujene (cu ajutorul lui Pușcariu), pentru că n-avea doctoratul. În 1924, cînd avea doctoratul și s-a prezentat la examenul de docență, pur și simplu comisia (Bogdan-Duică, Ion Paul, Ștefănescu-Goangă, M. Dragomirescu), după ce s-a întrunit cu greutate, a decis să amîne examenul *sine die*. A fost, de fapt, respins la examen. Filosofia lui nu era prizată, socotită aberant mistică și, oricum, necanonică. Iar Blaga dorea o catedră de estetică. Degeaba au fost toate demersurile lui Pușcariu. Blaga a fost ținut departe de Universitate. Și tocmai atunci își pierde și slujbele sale de ziarist, ajungînd, în 1924-1927, să devină, la Lugoj, întreținutul soției, care era medic stomatolog. Zările se întunecaseră total pentru el. Și continua să scrie, ca un halucinat, teatru (pînă în 1927 publicase cinci piese de teatru), investind încrederea toată în dramaturgia sa. Care fiind un teatru de lectură, nu izbutea să ajungă la rampă, nefiind reprezentată. În ciuda faptului că publica în *Gîndirea*, apoi și în *Adevărul literar și artistic* (prin 1920 și în *Viața Românească*), în *Viața literară*, conjurația în jurul operei sale era densă. Nu se poate spune că Blaga a început să se îndoiască de vocația sa. Dar semne de întrebare apar. Va mărturisi, mai tîrziu, că cei trei-patru ani de autoexil la Lugoj au fost anii săi cei mai fertili pentru înălțarea, apoi, a celebrelor sale trilogii filosofice. Fără slujbă, cu slăbănoagele venituri recoltate de pe urma scrierilor sale care nu se vindeau (*Meșterul Manole*, nemaigăsind editor, l-a imprimat pe cheltuiala sa), stătea ziua toată cufundat în lectură, meditînd. Obrocul asupra poeziei lui Blaga s-a ridicat tîrziu, prin 1928-1929, cînd noua generație a marilor critici interbelici (Călinescu, Cioculescu, Streinu, P. Constantinescu, Perpessicius) au căpătat autoritate și au izbutit, prin cronicile lor, să-l impună pe Blaga drept ceea ce era, un foarte mare poet. Rămăsese însă cu o atît de apăsată spaimă de critica literară încît, o știm din corespondența poetului, tresălta la orice recenzie favorabilă (chiar a unui tînăr fără nume), grăbindu-se să-i mulțumească cu mari elogii ce azi sună jenant.

Disperarea din 1924-1927 (poate mai dinainte instalată) trebuia curmată măcar prin găsirea unui rost material. A obținut - cu proptele venite din partea familiei Goga și a cumnatului său, diplomatul Caius Brediceanu - postul în diplomație (ce îl ceruse și îl obținuse încă în 1921, dar pe care a sfîrșit, atunci, prin a-l refuza). Era un post modest de atașat de presă (denumirea de atunci a atașatului cultural), pe care l-a ocupat timp de 11 ani, la Varșovia, Praga, Berna, Viena. Evident, în acești ani, a continuat să scrie, elaborînd partea cea mai mare din trilogiile filosofice, teatru, poezie. Dar slujba (cum se vede și din cartea d-lui Bălu, din cartea d-lui Turcu nefericit intitulată *Blaga sau fascinația diplomației* și, mai ales, din ediția d-lui Pavel Țugui, care adună toate rapoartele diplomatice ale poetului) nu a fost deloc o sinecură, poetul fiind un funcționar sîrguincios. Aici, în acest despărțămînt al cărții pe care o comentez, dl. Ion Bălu și-a lărgit inutil paginile, rezumînd, după ediția d-lui Pavel Țugui, activitatea diplomatică a poetului, conferind acestui capitol al XI-lea nu știu ce aer de proces verbal anost și fără culoare. Nu pot să închei fără a pomeni de înclinația biografului spre stilul pompos sau ceremonios, "înalt" intelectual. Mă opresc aici. Nu înainte de a spune, încă o dată, că biografia lui Blaga (sau acest prim volum al ei) scrisă de dl. Ion Bălu este o bună monografie de istorie literară. Îndrăznesc să văd în asta un semn de revitalizare a disciplinei noastre, care, cine știe?, poate își va reveni din apatia în care somnolează de cîțiva ani buni. ■

Semnal teatral

DE CURÎND a apărut numărul 2/1995 al publicației bimestriale a UNITER, "Semnal teatral", editată de Editura UNITEXT și "Departamentul Presă-Informații-Relații" al Uniunii Teatrale din România. Această nouă revistă despre teatru, al cărei director este criticul de teatru Marian Popescu, are o structură bine determinată, cu rubrici fixe la care colaborează importanți oameni de teatru. Mult mai omogen, mai legat decît precedentul, mi se pare acest număr de informație și actualitate teatrală, care reușește să facă mai puțin vizibil decalajul între data redactării textelor și cea a apariției lor pe piață. Asta poate și pentru că pare să aibă o temă - organizarea teatrelor și spectacolelor în România, și nu numai - care este anunțată încă din "Editorial"-ul semnat de Marian Popescu și urmărită consecvent de rubrici extrem de interesante: "Document" - *Schiță de program* de Camil Petrescu, *Proiect de organizare a teatrelor și spectacolelor în România* de Ion Sava; "Ancheta" - *Ce se întîmplă în teatrul românesc? II*, realizată de Remus Andrei Ion, anchetă la care răspund Dina Cocea, Nicolae Scarlat, Alexa Visarion, Ion Mânzatu, Emil Boroghină, Victor Ioan Frunză, Traian Petrescu, Horațiu Mălăele, Serafim Duicu, Constantin Măciucă, Ion Caramitru, Mircea Ghițulescu, Victor Ernest Mașek, Vladimir Găitan; "Corespondență din Sofia" - *Prăbușire economică și dezvoltare artistică: paradoxul teatrului bulgar* de Kalina Stefanova, tînăr critic de teatru și editor din Bulgaria. O incursiune pertinentă în lumea actuală a teatrului german realizează Victor Scoradeț la capitolul "Despre interpretare". Participant la Festivalul german de dramaturgie contemporană - Stücke '95, Victor Scoradeț analizează mecanismul prin care teme și personaje clasice se regăsesc recurent în texte dramatice actuale și dau naștere pe scenă unui adevărat teatru contemporan. Despre "Limbajul teatrului" puteți citi în eseul lui Iuri Lotman, tradus de C.C. Buricea-Minarcic. Deși subiectul propus pentru discuție este incitant, *Un model unic al teatrului românesc?*, analiza Mirunei Runcan își diluează convingerea ideilor într-un limbaj nu foarte explicit, oarecum întortocheat. Un bogat material informativ, depășit însă ca actualitate, în cazul spectacolelor românești (majoritatea realizate în stagiunea trecută), găsește cititorul în numeroase rubrici, ca "Publicații teatrale", "Scena europeană", "Mapamond teatral", "Semnal editorial", "Info-Uniter". 11 rezumate de piese noi românești și străine alcătuiesc "Sinopsis"-ul din acest număr. O nouă întîlnire dinamică și profundă cu regizorul Alexandru Dabija o prilejuiește amplul interviu *Cît mai trebuie să tot explicăm nevoia de schimbare?*, realizat de Marian Popescu. Personalitatea incandescentă și incomodă a lui Alexandru Dabija, frămîntările, obsesiile, preocupările sale ca om de teatru complex se urmăresc cu sufletul la gură într-o destăinuire alertă, spontană, actuală și directă. Pentru o largă circulație a revistei în circuitul internațional, cîteva dintre materiale sînt traduse în engleză și franceză. Așadar, "Semnal teatral 2/1995", în aceeași prezentare grafică a scenografei Adriana Grand, adică 94 de pagini despre teatru, pentru numai 1500 de lei. ***(M.C.)***

Ipostazele poetului

AM ÎNCHIS, tulburat, după ce am citit-o de la coadă la cap - aşa cum cred că se şi cuvine când e vorba de o antologie de autor -, ultima carte semnată de Arthur Porumboiu: *Calea jertfei*. Mărturisesc că n-a fost o lectură confortabilă, deşi cartea adună, în principal, texte cunoscute, despre care am mai scris. De altfel, o *lectură critică* nici nu poate fi facilă, mai ales când îţi asumi, din capul locului, dificultatea unei grile noi de interpretare, aceea a unei priviri de sus şi, deci, a descrierii unor "figuri spirituale" care reprezintă, mă rog, *siglele* unei viziuni poetice.

Procedând în acest fel, se înţelege că a trebuit să fac abstracţie de o sumă de slăbiciuni semnalate deja şi de mine şi de Alexandru Protopopescu (prolixitatea pe spaţii mici, absenţa expresiei poetice particulare în compunerile excesiv de reflexive...). A trebuit să nu mă las impresionat de unele texte pentru selectarea cărora poetul a renunţat la exigenţe estetice elementare (mai ales cele inedite, din finalul cărţii, sufocate de o retorică goală, sau mişunând de banale declaraţii naiv-filosofice. *Ploaie rece, enervantă ca un interogatoriu, Seară sălbatecă, Îngere, de ce ridici sabia?, Îngere, ţi-am auzit paşii, Aşteptarea mea, Stare de insecuritate, Un singur cuvânt* etc. etc.). Aşa cum am închis ochii, nu de puţine ori, atunci când senzorii mi-au semnalat diverse influenţe, nu destul de asimilate, din marii poeţi. (Iată, de pildă, o ciudată "combinaţie" de Macedonski, Eminescu şi Blaga, uşor de sesizat din aceste versuri: "În palmele luminii mişunau frăgezimi/ Liliacul înfiorat de sine/ şi-n sufletul meu miresme venind din vechime/Ah nu mai auzeam amurgul/care ne limpezeşte/.../Să ne bucurăm: liliacul s-a deschis în lumină/.../ acum stelele nu mai învaţă să moară/acum eu însumi sunt duh/.../ Acum suntem atât de fragezi/orice rază ne poate răni" - *Călătoria liliacului deschis în lumină*; sau iată-l aproape transcris cu fidelitate pe autorul *Necuvintelor*: "Sunetul nenăscuţilor venind spre noi şi bandajându-ne cu catifea dulce auzul/aerul ce-l respiră nenăscuţii şi unde numai floarea roşie, nedestrămată de timp, creşte - *Lucrarea vieţii*).

Dincolo însă de aceste zone de umbră, în care puterea de invenţie a poetului se află, cum s-ar zice, în suferinţă, mi s-au impus treptat, limpezi şi puternice, ipostazele, *două*, în care poezia lui Arthur Porumboiu îşi învinge complexele şi ajunge să se simtă la ea acasă, viguroasă şi originală. Sunt, firește ipostaze-emblemă care îi definesc, totodată, şi partea de *impuritate* care ţine, nu-i aşa, de biografia, de existenţa poetului în sensul în care vorbeşte, definind poezia ca *pură*, Eliot.

Prima ipostază definitorie este cea a luptătorului, iubitor de fast şi spectacol. Trebuie să ni-l închipuim pe poet, în această variantă a firii sale capricioase şi instabile, crâncen şi sălbatec sub luminile reflectoarelor, ca la o corida, gata de luptă, dar c-un zâmbet ironic pe buze, provocând şi aşteptând să fie provocat, fiind pe rând când matadorul, când taurul sângerând, scuturâdu-şi muticolorele "los banderilleros". Iar "capa corta", prin culoarea ei aţâţătoare, nu poate fi decât o echivalenţă norocoasă pentru felul cum poetul îşi gândeşte, în această ipostază, cu violenţă şi cruzime, poezia. Înţelegem, acum, de ce el şi-aminteşte de o vreme îndepărtată când "sângele lui se bucura de existenţa stelelor" (*Stare de mit*). De ce, *după ploaie*, el vede pământul pătat "de sângele fecioarei", şi simte, în aer "o răsuflare... precum elixirul verde/vânat de sub pleoapele morţilor tineri". Moartea însăşi e un spectacol, iar poetul e "un luptător în ultima gală". El "ucide timpul, timpul şi bucuria" (*Vânătoarea antică*). Din aşteptarea lui "ştiu să se-ngroaşe palmele morţii" (*Din aşteptarea mea*). Un spectacol care se reia mereu. Corida e fără sfârşit. *Umbrele* celor care pregătesc arena de luptă "aduc topoarele şi săbiile". "Ochii inocenţilor, translucizi ca împărăţiile morţii, îl privesc pe luptător. Sub cupole antice, lângă roşii frontoane, se ridică săbiile şi ţipetele se rostogolesc în pulberea năclăită de sudoare" (*Vântul mai trecea din când în când pe acolo*)...

Cealaltă ipostază, definind latura contemplativă a personalităţii sale, visătoria şi gustul (sau cultul?) izolării şi al singurătăţii, mi-a fost sugerată de o întâmplare. Eram cu poetul pe o plajă încă sălbatecă, din imediata apropiere a plajei *Modern*, şi priveam marea. Mirarea mea - să-l întâlnesc, pentru a doua oară într-un interval de câteva săptămâni. Nu mi-l închipuiam pe asceticul, ursuzul meu "prieten" (ghilimelele vor să sugereze că ceva anume, dincolo de pasiunea comună, pentru poezie, ne face, totuşi, să fim *prieteni*, deşi nu ne întâlnim decât de câteva ori pe an!) în stare să dorească să-şi expună "ciolanele" la soare pe o plajă, fie ea şi pustie... Ei, şi, în timp ce priveam marea, am făcut o descoperire (nu ştiu dacă şi el, m-am ferit să-i atrag atenţia, să comentez în vreun fel întâmplarea...), una dintre acelea pe care ai prilejul să le faci o singură dată în viaţă... Am văzut un *plaur*, venind din larg şi eşuând pe plajă. Da, un plaur, ceea ce echivalează, nu-i aşa, c-o mică *insulă plutitoare*, formată din acumulări de rădăcini, rizomi şi alte resturi organice, ţărână şi pietriş, din care răsar câteva tulee de trestii şi papură, venind de departe, poate din Delta Dunării, şi eşuând aici, pe plajă.

Firește că, nu mult după aceea, când el a ţinut să-mi ofere "cartea vieţii lui", care se doreşte să rămână, ca un semn al trecerii lui pe pământul Dobrogei, m-am gândit că între acel plaur şi o anumită latură a firii lui se poate face o legătură. Nu altfel a sosit poetul, adus de apele timpului, aici, la ţărmul Mării. Ca un *plaur*, o mică insulă plutitoare, desprinsă dintr-un ţinut îndepărtat şi sălbatec. Iar instinctul lui funcţionează fără greşeală când vorbeşte obsesiv despre izolare şi singurătate, într-un chip cu totul particular: "Nu aştept pe nimeni/...Şarpele vine pe văi îngheţate,/Şi numai lumina pe fluviu/În tobe strălucitoare mai bate/.../Pământul deschis, străveziu,/va şti să-mi vindece atât de calm/Sufletul plutitor pe bocetul Mării/.../şi pur, şi fără de vină,/..:pământul m-o trece dincolo/pe fragede, aburite vertebre" (*Împăcare*).

Nu-mi pun întrebarea dacă cele două ipostaze - a spectaculosului de arenă şi a... izolării şi însingurării se contrazic sau semnalează o *ruptură* în personalitatea poetului. Nici dacă una e mai autentică sau fertilă decât cealaltă. Fernando Pessoa, genialul poet portughez, mersese şi mai departe. El îndrăznise să-şi inventeze încă trei eteronomi (Ricardo Reis, Alberto Caeiro şi Alvaro de Campos), poeţi cu o biografie, o individualitate şi o operă total diferite (univers liric, stil...). Cumva, undeva, la Arthur Porumboiu cele două ipostaze se întâlnesc pentru a spune împreună ceva despre viziunea marcat tragică, despre aspiraţia spre puritate şi inocenţă a poetului şi îmi închipui că uneori, probabil noaptea, *plaurul* ia formă de *taur*, care cu banderilele de trestii şi papură fosforescente înfipte în spinare, străbate în galop furios, de la *un* capăt la altul, o plajă pustie...

Nicolae Motoc

PĂCATELE LIMBII

de Rodica Zafiu

„Oportunitate"

UN CUVÎNT folosit foarte frecvent după 1989, în special prin dezvoltarea limbajului publicităţii şi al afacerilor, este *oportunitate*. Se vorbeşte tot mai mult despre "oportunităţi de parteneriat" ("România liberă" = RL nr. 949, 1993, 13), "oportunităţi de afaceri" (RL nr. 1408, 1994, 4), se propune o "oportunitate unică" (anunţ publicitar; RL nr. 949, 1993, 11) etc. Unele contexte sînt, evident, traduceri, avînd stridenţa combinărilor insuficient asimilate de uz: "puteţi pierde oportunităţi importante dacă întîrziaţi la serviciu!" (horoscop, în "Expres magazin" = EM nr. 6, 1992, 11); "cea mai mare oportunitate de pe piaţa produselor de îngrijire a părului din România" (publicitate "direct de la Procter & Gamble", în "Evenimentul zilei", nr. 992, 1995, 11). În exemplele citate, ca şi în enunţurile "mulţumesc pentru oportunitatea acordată de televiziunea română..." (TV, 10.10.1992); "premierul... pare decis să nu rateze nici o oportunitate de afirmare a imaginii sale publice" (RL 1472, 1995, 3) - sensul termenului este de "ocazie favorabilă".

Acest sens nu este însă înregistrat de dicţionarele româneşti contemporane; în DEX cuvîntul *oportunitate* apare cu doar două explicaţii: a) "caracterul a ceea ce este oportun" şi b) "(rar) oportunism". Pentru primul dintre ele ilustrările actuale nu lipsesc cu totul: "reticenţa partidului... faţă de oportunitatea vizitei" (EM 40, 1994,2); "de asemenea, se studiază oportunitatea introducerii unor sisteme de protecţie suplimentare"; cel de al doilea sens pare ieşit din uz. E evident că înţelesul de "ocazie favorabilă" nu poate fi asimilat caracterului "adecvat, binevenit" din dicţionare; distincţia semantică e clară. Şi în celelalte dicţionare contemporane se regăsesc doar sensurile citate din DEX: începînd cu DLRLC (vol.III, 1957), continuînd cu DLRM (1958), DLR (Dicţionarul Academiei, litera O, 1969), pînă la Dicţionarul de neologisme (F.Marcu, C.Maneca, 1978); în MDE (1978) singura schimbare este renunţarea la sensul rar de "oportunism". Desigur că noile ediţii sau noile dicţionare nu vor mai putea ignora folosirea actuală a cuvîntului.

Cu sensurile amintite, termenul e indicat ca provenind din franceză şi (ca împrumut cult, neologic) din latină. Sensul neinclus în dicţionare pare preluat prin calc semantic din engl. *opportunity*; e însă un sens "internaţional", pe care îl întîlnim în franceză (*opportunité*) şi italiană (*opportunità*). Petit Robert (1991) îl tratează însă ca pe un sens secundar, menţionîndu-l ca anglicism "criticat" de purişti.

S-ar părea deci că sîntem în faţa unui caz clar de achiziţie semantică recentă. Surpriza e de a observa că noua folosire a cuvîntului *oportunitate* reprezintă mai curînd o redescoperire: dicţionarele româneşti din prima jumătate a secolului nostru indicau exclusiv această accepţie a termenului: "ocaziune favorabilă" (Şăineanu), "moment priincios, ocaziune favorabilă" (Candrea). Mai mult, sensul în cauză apare în secolul trecut, în dicţionarul academic al lui Laurian şi Massim (1874), cu exemple de tipul "oportunitate de a face ceva"; "a lăsa să treacă oportunitatea"; "a se folosi de oportunitate" etc. Explicaţia acestor prezenţe e simplă: existenţa sensului în latină. Ceea ce a fost la început sensul unui termen cult, savant - revine astăzi, după o ciudată ignorare din partea dicţionarelor, ca accepţie curentă a unui termen modern.

Povestea cuvîntului nu e lipsită de semnificaţii: putem observa încă o dată intuiţia latiniştilor, dar şi faptul că uneori anglicismele la modă, departe de a fi un pericol de "stricare a limbii", pot continua de mult observatul proces de "relatinizare". ■

Premiat în Italia, desconsiderat în România

POETUL şi publicistul Dorin Popa din Iaşi a fost anunţat, nu de mult, că se numără printre câştigătorii Premiului Literar Internaţional "Jean Monnet" 1995 (obţinând, alături de Italo Bonassi, din Rovereto - Italia, premiul întâi pentru poezie). Organizatorii concursului, reprezentanţi ai prestigioasei instituţii Editrice Europea, au adresat o scrisoare oficială Ministerului Culturii din România, explicând că este nevoie de prezenţa fizică a poetului român la festivitatea decernării prestigiosului premiu (festivitate asistată de Preşedintele Republicii Italiene) şi rugând înaltul for cultural român *să facă posibilă* călătoria lui Dorin Popa în Italia. Era un mod delicat de a solicita finanţarea acestei călătorii.

Directorul Departamentului de relaţii Culturale Internaţionale din cadrul Ministerului Culturii, (celebrul) Sever Meşca, a scris pe marginea scrisorii venite din Italia rezoluţia sa:

"D-ra BODEA. De acord cu necesitatea participării personale la înmânarea prestigiosului premiu. Rog să se aprobe deplasarea! S. Meşca - 17.08.1995".

Bazându-se pe această aprobare, Dorin Popa a împrumutat bani şi şi-a cumpărat bilete dus-întors pentru Italia. La revenirea în România, contabilii de la Ministerul Culturii au refuzat însă să-i deconteze suma cheltuită, spunându-i poetului premiat că semnătura lui Sever Meşca n-are nici o legătură cu banii, că ea reprezenta doar acordul său ca Dorin Popa să plece în Italia.

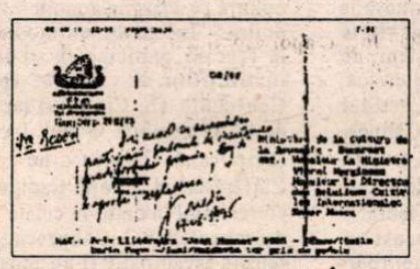

Explicaţia este stupefiantă. În competenţa Ministerului Culturii intră din nou, ca pe vremea lui Ceauşescu, atribuţia de a aproba sau de a interzice plecarea unui scriitor în străinătate?

Aşteptăm un răspuns la această întrebare (nu de la contabili, care probabil nu citesc *România literară*), ci de la însuşi ministrul culturii, despre care se spune că este un om bineintenţionat.

(Alex.Şt.)

PREPELEAC

de Constantin Ţoiu

Comedia limbajului

TIPII gălăgioşi, agitaţi, aiuriţi, văd şi aud totul cu o extremă ascuţime, în ciuda aparenţelor. E în ei o concentrare frenetică pe toată linia. De unde înşelătoarea lor "împrăştiere".

"E un aiurit" spun imprudenţii din preajmă, ca şi cum ar avea de a face cu un orb sau surd, în prezenţa căruia poţi să-ţi permiţi orice. Din "aiuriţii" ăştia se plămădesc în secret scriitorii satirici şi memorialiştii cei mai de temut şi de neîndurători.

Oamenii de ştiinţă, pictorii, sculptorii suferă şi ei de acest beteşug al "aiurelii", din cauza adîncirii asupra unui singur punct de observaţie, sau din cauza lăţirii atenţiei, - extremă şi ea, - cînd trebuie cercetat, descoperit, cuprins, un nou orizont. Cunoaşteţi caricatura..., povestea cu savantul care dimineaţa dă să-şi fiarbă oul, două minute, nu mai mult, şi care stă cu ceasul în mînă şi care, distrat, în loc de ou, pune în ibric ceasul, cronometrînd cu oul în mînă trecerea celor 120 de secunde...Lumea rîde. Aşa sînt ăştia, vai de capul lor! pe toate le-ncurcă, nu poţi să pui bază pe ei, totu' le iese pă dos. (Norocul lui Arhimede că purta un ceas solar!). De obicei, aceşti indivizi zăpăciţi, cu capu-n nori, de cap să le fie!, cu mofturile şi mitocoselile lor - de obicei, zic, ieşind la pensie, dacă iau, lunar, vreo sută şi optzeci şi ceva de mii de lei. Culmea e că ei nici măcar nu crîcnesc, ca alţii, şi, aiuriţi cum sînt, precis că îşi închipuie că, în loc de 187.000 şi ceva de lei, iau, au luat, 1.800.000 şi ceva de lei; cît senatorul care zice *inextricabil* la ce nu se strică.

*

DACĂ ÎN parlamentele viitoare, şapte, opt, nouă, de aici înainte, se va vorbi la fel, dar la fel, ca-n cel prezent, - cu oarecari excepţiuni ce nu contează, - limba română se va confunda, sigur, cu ale comediei. Şi, peste vreo treizeci şi ceva de ani, nimeni nu va mai rîde la "O scrisoare pierdută" şi celelalte. Se ştie cum e cu tragedia şi comedia: un pas, şi... Veţi crede că exagerez. Ascultaţi-l pe Farfuridi, nemuritorul:

...Atunci, iată ce zic eu, şi împreună cu mine trebuie să zică asemenea toţi aceia care nu vor să cază în extremitate, adică vreau să zic, da, ca să fie moderaţi... adică nu exagerăţiuni!... Într-o chestie politică... şi care, de la care atîrnă viitorul, prezentul şi trecutul ţării... să fie ori prea-prea, ori foarte-foarte... încît vine aici ocazia să întrebăm pentru ce?... da... pentru ce?... Dacă Europa... să fie cu ochii aţintiţi asupra noastră, dacă mă pot pronunţa astfel, care lovesc soţietatea, adică fiindcă din cauza zguduirilor... şi... idei subversive... şi mă-nţelegi, mai în sfîrşit, pentru care în orce ocaziuni solemne a dat probe de tact... vreau să zic într-o privinţă, poporul, naţiunea, România... în sfîrşit... cu bunsimţ, pentru că Europa cu un moment mai înainte să vie şi să recunoască, de la care putem zice depandă... daţi-mi voie - precum la '21, daţi-mi voie, precum la '48, la '34, la '54, la '64, la '74 asemenea şi la '84 şi '94, şi eţetera, întru cît ne priveşte... pentru ca să dăm exemplul chiar surorilor noastre de ginte latine însă!

*

COPIAŢI acest text. Ţineţi-l lîngă dvs. cînd vă uitaţi seara la T.V., la *Viaţa parlamentară*, la oratoria unor politicieni de azi, şi trageţi cu ochiul la el. Comparaţi şi alegeţi-vă, după dorinţă, Farfuridele preferat. De pe acum grotescul comediei a intrat în limbajul curent. Merită să fim un pic atenţi. Ne mai distrăm şi noi... Nu ca spectatorul sau telespectatorul din, să zicem, anul 2037, *gata fezandat lingvistic* şi care se foieşte pe scaun la *Oneste bibere*, la *Box populi*, la *Nene Dumitrache, nu-mi asasina viitorul!*, la *de ce să nu avem şi noi faliţii noştri?*, la *Industria română e admirabilă...dar lipseşte cu desăvîrşire*, - zicîndu-şi, plictisit: ce-or fi găsit aici de rîs ăia din secolul trecut?! erau nebuni, rîdeau din *orce, pencă depandă...*

*

NENE IANCULE, agitatule, aiuritule, monstrul nostru venerat, trezeşte-te un moment, să-ţi vindem un pont. La T.V., în vara anului 1995, o crainică T.V. vorbea de cultul *mozaìc*. Cu accent grav pă "i", nene Iancule; ai grijă, dac-o pui, stai lîngă tipografii matale iubiţi, să nu greşească, zi-le *faianţă*, nu scăpa ocaziunea, şi ar ieşi ceva, poate, tot aşa de tare ca *mamiţo, mă omor după Pederaţki...*

■

SIMULACRELE NORMALITĂŢII

de Eugen Negrici

În limitele date

LIRICA magnificării are, în literatura veche, cum s-ar zice, subtilităţile ei. Cînd şi-a pierdut caracterul imnic şi nu a mai fost menit ceremonialului religios şi proslăvirii împătimite a numelui Domnului şi a lucrărilor lui, cînd *elogiul* a devenit, cu alte cuvinte, profan, el a fost reprezentat, la noi, prin două forme care coincid cu cele două căi posibile de omagiere: *lauda directă* închinată eroilor (oda profană) şi *lauda indirectă* (glorificarea blazonului acestora prin versuri epigrafice). Privesc cu atenţie clasificarea pe care am publicat-o acum doi ani în *R.I.*, sub titlul *Panorama poeziei medievale în limba română*. Dintre puţinele, bietele noastre bîiguiri poeticeşti cărora, mistificîndu-ne pios, le dăm statut de creaţie artistică, "meditaţia la stemă", ca specie, e cel mai bine ilustrată. Pare o specie vioaie, iubită, încercată de o mulţime de condeieri de diverse calibre.

Fecunditatea aceasta e aparentă, e chiar falsă dacă ne gîndim în ce condiţii apăreau cărţile în acele secole de rare şi scumpe editări. Rîndurile îndatoritoare adresate protejatului sau mecenatului - întruniţi la noi, de cele mai multe ori, în persoana domnului - au fost echivalate cu un *topos* european numai pentru că gestul scrierii lor, care ţine de bunăcuviinţa unui editor, se repeta - cum era şi firesc - mai peste tot în Europa. Se cuvenea celebrat, încununat retoric actul măreţ şi excepţional al sponsorului, al celui care catadicsea să protejeze un autor, să autorizeze o tipărire, să finanţeze, cu alte cuvinte, şi altceva decît balurile cu iluminaţii şi jocuri mirobolante de artificii. *Stihuri inaugurale* au fost scrise la început în slavonă, cînd cărţile erau editate în slavonă (vezi Udrişte Năsturel) şi mai apoi în română, fără însă ca autorii să modifice schema compoziţională şi să primenească mijloacele stilistice, care au rămas aceleaşi, decenii la rînd: luminarea etimologică a numelui ţării, decodarea simbolului heraldic al stemei sau al blazonului mitropolitan, provocarea unor analogii maiestuoase, sugerînd autoritatea şi forţa, speculareа unor elemente figurative împinse hiperbolic spre o apoteoză încununată cu urări de trăinicie şi rugăciuni întăritoare. Dacă, dintre aceste numeroase produse epigrafice care par etichete lipite mecanic pe fiecare exemplar ieşit de sub teasc, ar trebui să alegem cîteva spre exemplificare, am face-o pe criterii nespecifice. Am alege, de pildă, pe cele semnate de Varlaam, Dosoftei, Radu Greceanu, Antim Ivireanul, pur şi simplu fiindcă sînt printre puţinele semnate, pe cel tipărit pe un *Octoih*, la Rîmnic, în 1750, pentru că se referă la ambele steme ale Ţărilor române şi pe cele cîteva de la sfîrşitul secolului al XVIII-lea, întrucît fac dovada unei oarecari ingeniozităţi encomiastice: lungesc un pic partea narativă, istorică, folosesc, pentru dezmorţire, dialogul (stihuri pentru Ispilante în *Mineiul* pe martie, 1779), se înviorează preluînd, involuntar, cadenţa folclorică (în *Apostolul* din 1774) sau dau un oarecare rafinament legăturii analogice obligatorii (în *Mineiul* pe august, Rîmnic, 1780).

Dar şi mai bine ar fi să le reproducem pe toate, pentru a băga de seamă similitudinile bizare, tipicitatea reacţiilor autorilor de literatură atunci cînd se află, la oricît de mari distanţe în timp, sub presiunea aceloraşi factori coercitivi. I-am zări astfel sfîşiaţi între cele două tendinţe previzibile: aceea de a respecta codul dat - îmbiaţi fiind şi de comoditatea clişeului - şi aceea de a-şi dovedi conducătorului suprem, sau, mă rog,•cîrmaciului, iscusinţa prin născocirea curajoasă a noi şi noi tertipuri encomiastice... dar în limitele date. Exact cum se va întîmpla şi cu autorii de poezie pe temă dată din "anii noştri", la care era vizibil titanicul efort de a inventa alte, neobişnuite, dovezi de adoraţie şi umilinţă, căi nebănuite de măgulire şi tămîiere, şi care au lucrat cu sîrg la perfecţionarea reverenţelor şi la înmulţirea neostoită a epitetelor: inovaţii în obezi.

■

Zilele Călinescu

AU AVUT LOC şi anul acesta, la Oneşti, între 22 şi 24 septembrie, Zilele Călinescu, sau, potrivit titulaturii oficiale, "Zilele culturii călinesciene", ajunse la a XXVII-a ediţie. Este o performanţă de longevitate atinsă numai prin eforturile organizatorilor oneşteni, de nimic descurajate, şi în primul rînd prin stăruinţa eroică, putem spune, depusă de Constantin Th. Ciobanu, scriitor şi profesor, preşedintele Fundaţiei Naţionale "G. Călinescu". A fost asociat manifestărilor, ca şi anul trecut, "Centrul de cultură Rosetti-Tescanu – George Enescu" (director: Elena Bulai), în a cărui incintă s-a desfăşurat o parte din program. La Zilele Călinescu din acest an revista noastră a fost reprezentată de Adriana Bittel (participantă pentru prima dată) şi Gabriel Dimisianu.

Programul manifestărilor a fost dens şi divers, deschis către mai multe zone de interes cultural: literatură, istorie, arte plastice, politologie ş.a. A fost vernisată, la Galeriile Fundaţiei "G. Călinescu", expoziţia de pictură "Colecţia Tescani", au fost lansate noi apariţii editoriale (*Literatura română contemporană* de Laurenţiu Ulici, *Salonul refuzaţilor* de Ioan Holban), au fost prezentate revistele *România literară, Dilema, Cronica, Ateneu* (de către Gabriel Dimisianu, Andrei Pleşu, Ioan Holban şi Sergiu Adam). Tradiţionalele "prelecţiuni" din după-amiaza primei zile au fost susţinute de Alexandru Zub şi Andrei Pleşu. Tema primului vorbitor a fost: "Tradiţie şi cultură pe marginea modernităţii noastre" iar a celui de al doilea: "Toleranţa: un mod de a trăi cultura". A doua zi, la Tescani, participanţii au discutat despre "Rolul şi locul instituţiilor de cultură" (moderatori: Elena Bulai şi Constantin Th. Ciobanu) iar la Oneşti, în dimineaţa zilei de 24 septembrie, a avut loc colocviul de literatură contemporană "Pentrù cine scriu?" (moderator: Mircea Cărtărescu). Conform tradiţiei, manifestările s-au încheiat cu recitalul "Poetul în cetate", susţinut în parcul ce poartă azi numele lui G. Călinescu şi în preajma bustului său. La reuşita acestor zile şi-au adus contribuţia, împreună cu cei menţionaţi deja, Aspazia Baciu, Constantin Berdilă, Emilia Boghiu, Eugen Budău, Gabriel Fornica, Ioan Micu, Gheorghe Palel, Ioanid Romanescu, Ioan Rusei, Dan Sandu, Cornelia Ştefănescu, Gheorghe Vidraşcu, Octavian Voicu.

*

CU PRILEJUL Zilelor Călinescu din acest an a fost lansat şi un nou număr al *Jurnalului literar*, revistă a Fundaţiei Naţionale "G. Călinescu" (a nu se confunda cu publicaţia bucureşteană omonimă condusă de Nicolae Florescu). Este un număr extrem de atrăgător prin caracterul său retrospectiv, trecînd în revistă *toate* ediţiile de pînă acum ale Zilelor Călinescu, începînd cu aceea din 1969, al cărei protagonist de marcă fusese Victor Eftimiu. Îi aflăm la Oneşti, la ediţiile următoare, pe Al. Rosetti, pe Iorgu Iordan, pe Şerban Cioculescu, pe I. Negoiţescu, pe Al. Piru, pe Nichita Stănescu, pe Al. Ivasiuc, mereu pe doamna Alice Vera Călinescu, spre a aminti doar cîteva din numele de răsunet ale celor trecuţi azi în lumea umbrelor. Generos ilustrat cu imagini "de epocă", *Jurnalul* nu doar informează dar şi stîrneşte nostalgii: din cutare fotografie ne zîmbeşte imberbul L. Ulici al anilor '70, din alta, filiformul N. Manolescu al aceleiaşi perioade, iar din alta, de grup, Eugen Simion, deloc crispat de prezenţa în apropiere a lui Al. Paleologu. Oneştiul de atunci armoniza benefic energiile spirituale. *(G.D.)*

Festivalul Enescu, un bilanţ îmbucurător

ULTIMELE decenii au instaurat în toată lumea moda festivalurilor muzicale, atît de numeroase încît există şi un anuar care le ţine socoteala. În această aglomeraţie un festival nu îşi justifică existenţa decît dacă are un profil bine definit; din ce în ce mai mult, alăturarea eclectică de lucrări - chiar şi în interpretări impecabile - pierde în faţa unor manifestări profilate pe o idee diriguitoare, pe o concepţie unitară. Şi este clar că nu se mai poate merge pe linia minimei rezistenţe, oferind numai repertoriul binecunoscut, ci trebuie încercată o breşă spre zone mai puţin frecventate. Dar în acelaşi timp, un festival trebuie să răspundă preferinţelor unui segment mai larg de public. În această "luptă a contrariilor" între individualitate şi popularitate, Mihai Brediceanu, Directorul General al Festivalului Internaţional "George Enescu" - care a fost arhitectul structurii ediţiei actuale, a XIII-a – a axat întreaga manifestare – bineînţeles, nu exclusiv - pe tema "George Enescu şi muzica epocii sale", o emblemă care poate rămîne valabilă şi pentru viitor - deoarece constituie un cadru bun pentru programe foarte interesante.

Patru au fost dominantele ediţiei actuale. 1. Muzica lui George Enescu care a fost prezentă în majoritatea concertelor (s-a parcurs aproape întreaga creaţie camerală) şi care, ceea ce constituie un cîştig important, a apărut şi în programele unor artişti străini. O privire proaspătă poate fi incitantă sau generatoare de întrebări (în acest sens Octetul în programul Orchestrei din Lucerna sau Sonata a II-a văzută de violonistul Saşa Rojdestvenski sînt semnificative. 2. Muzica secolului XX. A fost o adevărată bucurie să poţi auzi capodopere care în stagiune - din motive financiare - se pot mai rar programa: Stravinsky, Bartók, Gershwin, Debussy, Ravel au trezit entuziasmul unui public care - s-a văzut acum - a fost pe nedrept bănuit deseori de conservatorism. 3. Specifică acestei ediţii a fost preponderenţa marilor ansambluri. Ele au dat o notă de spectaculozitate şi au prilejuit o pasionantă paradă a artei simfonice actuale. 4. În fine, a patra dominantă a fost deschiderea către genuri artistice diferite de la simfonic la dans modern şi muzică de film.

Personal, cred că renunţarea la genurile adiacente muzicii nu ar fi sărăcit festivalul, după cum o selecţie mai severă a concertelor camerale nu ar fi fost în dauna calităţii ci în favoarea ei. Insistenţele şi relaţiile unor interpreţi constituind un lanţ al puterii (nu al slăbiciunilor) funcţionează încă din păcate şi numai prezenţa sau absenţa publicului mai poate constitui o sancţiune. În schimb, au lipsit din peisaj mari valori ale muzicii noastre, Dan Grigore bineînţeles, cvartetul "Voces", Filarmonica din Cluj, şi cel puţin trei dirijori români: Erich Bergel, Ion Marin şi, de ce nu, Cristian Badea - era un prilej de a-l cunoaşte. Şi pentru că vorbim de neîmpliniri, să spun că s-a simţit lipsa programelor de sală, pliantul iniţial nefiind suficient; s-a simţit lipsa mediatizării în oraş; buletinul Info-Festival editat de Promotion Company în număr insuficient de exemplare, nu numai că era foarte "subţirel" dar a suferit acut de lipsa unei corecturi de specialitate care să elimine ploaia de greşeli ridicole din text. Şi, mai ales, s-a simţit lipsa unui birou de presă competent şi activ. Radiodifuziunea, presa scrisă şi în parte Televiziunea au fost pe baricade. Şi dacă nu ştim să ne facem publicitate în interior, în exterior, nici atît: la asemenea manifestări se invită cronicari de la marile reviste de specialitate, se contactează agenţiile cu programe de turism cultural etc. În fond, Festivalul nu a fost pus în valoare după standardele europene deşi a fost o mare realizare, reluînd după decenii de ediţii palide, firul festivalurilor de răsunet din anii '60. Că în subtext a existat intenţia guvernanţilor de a cîştiga capital politic din Festival este mai mult ca probabil (nu este de mirare, deoarece şi ediţiile anterioare au fost încurajate sau neglijate în funcţie de interese politice de moment). De data aceasta, jocul s-a desfăşurat şi în interiorul cercului puterii şi din întîlnirea Preşedinţie - Ministerul Culturii a cîştigat Festivalul. L-a cîştigat pe Andrei Şerban cu *Oedip*-ul lui. Din controversele stîrnite a cîştigat muzica, atît de marginală în sfera de preocupări a intelectualităţii noastre; antrenarea în dezbatere a tuturor condeielor importante a pus ca niciodată muzica în centrul atenţiei.

ÎN CONCEPŢIA organizatorilor a existat ideea de a alătura lui "Oedip" încă două capodopere ale genului liric din secolul XX şi alegerea a căzut pe Debussy şi Gershwin. Este adevărat că prezentarea în concert fără magia spectacolului, a redus din puterea de atracţie a partiturii. Nu şi în cazul lui "Porgy şi Bess" de Gershwin - realizată în coproducţie cu "New York Harlem Productions Inc."; o trupă de cîntăreţi de culoare au invadat scena cu vitalitatea şi incandescenţa trăirii lor muzicale. Cu mişcare scenică punctată, atît cît permitea formula de concert, ei au jucat cu extraordinară comunicativitate, dar mai ales cu un spirit de echipă care s-a transmis la toţi participanţii: Corul Radio, bine pregătit de Aurel Grigoraş, şi orchestra Teatrului de operetă "Ion Dacian", care au făcut mari eforturi pentru a se adapta la un stil care nu le este familiar.

"Pelléas şi Mélisande" a stîrnit opinii tot atît de tranşante ca şi "Oedip" dar cum nu era nici un Andrei Şerban la mijloc, ele s-au desfăşurat în cerc restrîns. O parte din public a părăsit sala la pauză, alţii au savurat, cuprinşi de vrajă, pînă la sfîrşit muzica. Orchestra Filarmonică din Iaşi, sub bagheta dirijorului Frederic Chaslin, a creat mediul sonor clar-obscur propice desfăşurării vocilor. Soprana Anne-Sophie Schmidt a fost o Mélisande suavă şi în lipsa unui Pelléas pe măsură, baritonul Olivier Lalouette - a creionat cu inteligenţă muzicală rolul lui Golaud.

Cum cronicarul nu are darul ubicuităţii şi cum nu poate da seamă decît de ceea ce a ascultat, relatarea mea nu cuprinde chiar totul. Selecţia nu înseamnă în toate cazurile o ierarhizare valorică, dar în general am ales acele concerte ce nu pot fi auzite în stagiune.

Momentele definitorii pentru această ediţie au fost cele simfonice.

Despre concertul de deschidere s-a vorbit mult, dar orice discuţie asupra meritelor dirijorale ale Lordului Yehudi Menuhin nu-şi au rostul; el este o prezenţă iradiantă, un simbol al spiritualităţii în muzică şi aşa ar trebui privit. Prestaţia orchestrei britanice a pălit în faţa Orchestrei Radiodifuziunii bavareze care a ocupat podiumul a doua seară sub bagheta lui Lorin Maazel, un mare şef de orchestră care cu o tehnică de maximă eleganţă şi eficienţă obţine perfecţiunea. Formaţia este un mecanism alcătuit din virtuozi integraţi într-o disciplină simfonică de fier. Sunetul are o asemenea puritate încît pare eliberat de suportul lui material şi devine sunet în sine. Eleganţă este cuvîntul ce revine sub condei, dar nu în sensul minor ci în acela al măsurii în toate - într-un program Strauss-Bruckner, ce se preta la excese expresioniste sau grandilocvenţă.

Încă o baghetă prestigioasă, încă un ansamblu valoros: Zubin Mehta şi Filarmonica din Israel. Forţă, precizie şi o putere de transmisie care i-a scos faimă de hipnotizator al orchestrelor. Clocotitorul tînăr auzit acum 30 de ani la Bucureşti a dobîndit înţelepciune, o oarecare distanţare, sublimată însă în Simfonia a II-a de Brahms într-o infinită dulceaţă. În Concertul pentru orchestră de Bartók netezeşte unele asperităţi, aruncă pete de culoare, servit mai ales de un compartiment de "lemne" remarcabil, şi dă muzicii toată deznădejdea încifrată în ea. Orchestra îl urmează fascinată, cîntînd moale, poate nu atît de perfect dar cu o căldură umană adevărată.

Altă orchestră, Filarmonica din Sankt-Petersburg, alt dirijor, Iuri Temirkanov, alt univers sonor; un *sound* uriaş, corzi grave extraordinare pe care se construieşte întreaga tectonică a orchestrei, o strălucire şocantă chiar (de aceea unii au respins-o numind-o "stil sovietic"), dar ea este autentică şi croită pe nemăsura sufletului rus. Şi dacă "Petruşka" a sclipit într-o miriadă de culori, Simfonia a V-a a subliniat tot ce este "âme slave" în simfonismul ceaikovskian. Temirkanov plămădeşte sunetul cu mîini de magician, cu o voinţă constructivă ce ridică edificii sonore de dimensiuni enorme, fără să neglijeze însă plasticitatea detaliului.

Mai puţin spectaculoasă, cucerind prin personalitatea dirijorului ei Georges Prêtre, Orchestra Radio Stuttgart se situează la parametri înalţi, dar am fost răsfăţaţi şi am devenit prea pretenţioşi. Prêtre este un muzician seducător prin bucuria cu care trăieşte muzica, prin naturaleţe. Liniile sînt maleabile, detaliul finisat cu gust pentru culoare, chiar pentru pitoresc, coloanele de acorduri se înalţă svelte, muzica are echilibru şi plinătate cum i-ar fi plăcut desigur şi împăcatului cu Dumnezeu, Bruckner.

În fine, Sergiu Comissiona cu Orchestra Radioteleviziunii spaniole a încheiat Festivalul cu Simfonia I de Enescu într-o viziune luminoasă, delectabilă prin cantabilitatea ei latină. La farmecul netulburat al acestei seri (un Ravel rafinat şi suplu, un de Falla temperamental) a contribuit şi Valentin Gheorghiu care ne-a re-dat versiunea sa romantică, senină, întotdeauna fermecătoare a Concertului de Schumann.

DUPĂ atîtea orchestre celebre, cele 2 mari ansambluri bucureştene au susţinut cîte 2 concerte fiecare - ieşind victorioase din această grea competiţie. Începutul l-a făcut "cu o strălucitoare intrare în scenă" cum titra un cronicar, Orchestra Naţională Radio sub conducerea lui Horia Andreescu. Fulminantul "Sacre" stravinskian a avut toate datele unei reuşite depline - explozie orgiastică, culori violente, frenezie ritmică şi totuşi coordonare strînsă - această partitură de mare virtuozitate orchestrală şi dirijorală dezvăluind valenţele orchestrei, care şi-a dat tot concursul.

Cu acelaşi entuziasm s-a angajat şi în concertul dirijat de Roberto Benzi; profesionist rutinat, cu ştiinţa mînuirii aparatului orchestral dar cu o concepţie superficială, întemeiată pe efecte facile, şi-au găsit totuşi admiratori în cei ce se lasă atraşi de aparenţe mai mult decît de substanţă.

Simetric, Filarmonica bucureşteană a susţinut şi ea două concerte. În primul, Ghenadi Rojdestvenski a fermecat orchestra şi sala cu firescul său uimitor. Contactul său cu muzica este diferit, are ceva genuin, aparent nesofisticat dar bineînţeles provenit dintr-o enormă ştiinţă. Asculţi, încerci să înţelegi de unde vine dogoarea, unicitatea acestui fel de a face muzică şi te întrebi: oare asta se numeşte geniu? Înscrierea în program a două lucrări de Anatol Vieru şi Tiberiu Olah nu a fost numai un gest de curtoazie ci de preţuire faţă de o creaţie pe care o ştie valoroasă. Cel de al doilea concert a aparţinut lui Cristian Mandeal şi a fost şi el unul dintre momentele memorabile prin versiunea dată Simfoniei a III-a de Enescu. Ea a fost monumentală nu prin vastitatea partiturii ci prin intensitatea tensiunilor care au condensat timpul cu o ascuţime dramatică şi o limpezime cristalină.

Dintre concertele camerale - obositor de multe - recitalul de lieduri al lui Ionel Pantea (la pian: Anthony Spiri) a fost un adevărat regal. Stăpînirea stilistică a unui repertoriu foarte larg, de la Schumann la Bentoiu, cîntat în cinci limbi cu o artă desăvîrşită nu poate fi decît a unui strălucit profesionist.

Am auzit orchestre de cameră mai banale, ca cea din Bergamo, sau foarte bune, ca "Luzern Strings", care au atacat firesc repertoriul baroc şi modern. Octuorul de Enescu este în repertoriul permanent al formaţiei elveţiene, dar lectura oferită de Rudolf Baumgartner şi tinerii săi instrumentişti a fost prea mecanică, prea exactă pentru spiritul "sans rigueur" enescian.

Dintre recitalurile de vioară şi pian, Silvia Marcovici (cu Georges Pludermacher la pian) a prezentat un program ce îi convine de minune (Fauré, Franck), cu suflu romantic şi acea sonoritate radioasă ce îi e proprie, foarte gustată de public. Şerban Lupu cu Ilinca Dumitrescu au preferat un repertoriu mai sever (Bartók, Prokofiev, Enescu) în care Sonata a III-a a avut alura improvizatorică ce ascundea migala unui lucru fin cizelat şi turnat într-o arhitectură solidă. Tot o seară de sonate au oferit violoncelistul Cătălin Ilea cu partenerul său Alexandru Hrisanide. În acest cuplu muzical reunit ad-hoc, Hrisanide - specializat în muzică contemporană - aduce o atitudine obiectivă care contrabalansează căldura, generozitatea cîntului lui Ilea. Este o apropiere a contrariilor - e bine? e rău? e interesant.

"Madrigalul" cu Marin Constantin, dirijorul său, au propus un program în care am regăsit interpretările clasice cu puritatea lor impalpabilă şi lucrări moderne pline de neprevăzut şi diversitate, marca acestui ansamblu unicat.

În ceea ce priveşte pianiştii se pare că nu am avut noroc cu invitaţii străini, care fie sînt de mult ieşiţi din cursă, fie nu au reuşit să treacă bariera conformismului.

ÎN FINE, am ajuns la momentul suprem al Festivalului: în iubitul nostru Ateneu, Radu Lupu a oficiat într-o deplină comuniune cu sala şi cu marea muzică. În program, autorii săi preferaţi: Schumann şi Schubert, atît de asemănători şi atît de diferiţi. Liniştea lui olimpiană invită către esenţa muzicii, fără nici un artificiu, nici un gest exterior. Schumann a fost pasionat, învolburat, fantast, iar pentru Schubert, Radu Lupu a regăsit candoarea copilăriei, tonul simplu sub care se ascund cutremurătoare drame. Să-i fim recunoscători lui Radu Lupu că ne-a împărtăşit din sufletul muzicii sale.

Acum, la încheierea Festivalului, după un bilanţ îmbucurător al reuşitelor, rămîne încă de studiat şi rezolvat - în pofida părerilor divergente - acustica sălii A.I. Cuza din Palatul Parlamentului. Ar fi păcat ca din indiferenţă, necunoaştere sau o prea mare încredere în propriile păreri să nu se caute soluţiile de corectare, ca să facă această sală propice şi pentru voci (acum dezavantajate de un halou ce le deformează) şi pentru nuanţele mici, să egalizeze distribuirea sunetului pe toată suprafaţa etc. Soluţii cu siguranţă există, trebuie să existe recunoaşterea realităţii şi voinţa. Căci viitorul Festival bate deja la uşă. Cum ne pregătim?

Elena Zottoviceanu

Cees NOOTEBOOM:

Raiul se află alături

CEES NOOTEBOOM **s-a născut în 1933, la Haga. La ora actuală este unul dintre cei mai cunoscuți și apreciați scriitori contemporani ai Europei, datorită romanelor *Raiul se află alături, Ritualuri, În munții Olandei, Povestirea următoare, Mokusei, O poveste de dragoste, Un cîntec despre aparență și existență*, poemelor, notelor de călătorie și reportajelor din volumele *Notițe berlineze, Drumul ocolit spre Santiago, Cum devii european.***

Romanul *Raiul se află alături*, apărut pentru prima oară la Amsterdam, în anul 1955 - cu titlul *Philip en de anderen* -, din care am extras fragmentul de față, a trezit un adevărat cult în rîndul unei generații întregi de olandezi. El reprezintă călătoria naratorului din Provența pînă în Danemarca, oferindu-i acestuia prilejul unei revelații: el descoperă acum o lume paralelă, extrem de apropiată visului, fascinantă și irezistibilă, pledînd pentru alternativa unui rai foarte apropiat și accesibil celor care știu să-l caute.

CASTELUL sau ce o fi fost străjuia sus pe munte plin de autoritate, de parcă era viu. Maventer mă duse pe un cîmp unde terenul era la fel de pietros ca pretutindeni. La tot pasul dădeai de pietre negre; puteai să-ți închipui că nu proveneau de aici, ci mai curînd de pe lună, unde nu există viață și cineva - cine? - le-ar fi adus de acolo și le-ar fi împrăștiat, după un plan dinainte stabilit, cu un bloc de stîncă în centru, aidoma unui cărbune stins, căzut din vatra unui uriaș. Ne-am așezat pe acest bloc de stîncă.

"Iată cimitirul animalelor", mă lămuri bărbatul acela, Maventer. "Aici a început. Ședeam pe locul acesta și ea a venit spre mine.

«Ești Maventer» mi-a spus.

«Da», am încuviințat.

«Știi să citești englezește?»

«Da».

«Și să scrii?» întrebă ea. Și cînd am spus că da, s-a așezat în fața mea, pe jos - acolo unde stai tu acum, olandezule.

«Ai să te murdărești», am prevenit-o. «Mai bine te-ai așeza pe o piatră.» Dar ea nu luă seama la spusele mele, poate nici nu le auzise și trasă cu călcîiul piciorului întins un cerc în jurul ei.

«Acum sînt în cerc», spuse ea. «Și tu nu ești înăuntru. Pune-ți picioarele în cerc, că vreau să te întreb ceva!» M-am tras înspre ea, numai cît să-mi ajungă picioarele în cerc. Și ea presără nisip deasupra lor.

«Nu!», am strigat la ea. «Murdărești tot.»

«Trebuie să scrii o scrisoare în englezește.»

«Cui?» am întrebat.

«Ăsteia de aici.» Își trase mai aproape jacheța, pe care o pusese pe jos, lîngă ea, și scoase din buzunar un număr din *Saturday Evening Post*. «Ăsteia de aici!». Și îmi arătă poza unei balerine englezoaice, al cărei nume îmi scapă. «Trebuie să-i scrii și s-o întrebi dacă nu vrea să se mute la noi.»

«Nu», am spus eu.

Își strîmbă gura și-și suflă înciudată părul de pe frunte.

«De ce nu?» întrebă.

«Pentru că tot nu vine.»"

Bărbatul acela, Maventer, mă privi și spuse:

"Dacă aș fi cunoscut-o cum o cunosc acum, nu aș fi făcut o asemenea gafă. Dar, ce-a fost a fost, pe atunci încă nu o cunoșteam și de aceea am răspuns: «Pentru că tot nu vine!». Și ea a rîs doar; și nici măcar nu a rîs pentru mine, ci pentru ea însăși și pentru o mînă de oameni și de lucruri care se aflau lîngă ea, deși nu se vedeau și îmi spuse că sînt un tîmpit. «Natural că nu vine. Dar cum să mă joc eu acum de-a venirea ei, dacă nu-i scrii mai întîi o scrisoare de invitație în englezește?»".

"Înțelegi ce-ți spun, olandezule?" m-a întrebat. Înțelesesem foarte bine și de-aceea am rostit: "Cred că da."

"Așa se întîmpla de fiecare dată; ea se juca. Era așa de ciudată", glasul de lîngă mine continua. Dar eu vedeam fetița aceea și deodată am fost sigur că nu mă mai aflam în lumea reală. Pentru că lucrurile prindeau viață și se legau de la sine într-o altă realitate, secundă, care mi se dezvăluia brusc și mă prindea în plasa ei, mă dizolva pînă ce mă lăsam furat de glasul acelui bărbat, Maventer, care alerga printre pietrele cimitirului de animale. Și fetița ședea aici și desena în praf și se auzea - poate, nu sînt sigur - vorbind ea însăși în povestea pe care Maventer continua s-o depene:

"«Maventer, cînd te mai duci la oraș?»

«De ce?»"

El mă întrebă: "Mă asculți, olandezule?" Și eu i-am spus: "Da, te ascult."

"O dată pe trimestru mergeam la bancă, ea se interesa totdeauna numai de mașinile de adunat.

«Vreau să mă adun și pe mine în mașină», spuse ea. Și cu prima ocazie cînd ne-am dus la oraș și la bancă, a întrebat la ghișeu dacă are voie să calculeze ceva pe o astfel de mașină. Și fiindcă i s-a dat voie, și-a scos din mănușă o bucată mică de hîrtie și a citit de pe ea cifrele pe care le bătu la mașină. Apăsă pe butonul care indica suma și trase maneta.

«M-am adunat pe mine în mașină», mi-a explicat cînd am ieșit de acolo. Și-mi arătă fîșia de hîrtie. Nu-mi amintesc toate cifrele; singurul număr pe care l-am reținut a fost o sută cincizeci și doi.

«Ce înseamnă numărul ăsta?» am întrebat.

«Atîta sînt eu de mare.»

«Da», am rostit. «Atît de mare ești tu? Și ce vrei să faci acum?»

«Asta nu spun. Dar acum dă-mi mîna. Trebuie să plec.»

« Unde?» Ridică doar din umeri - nici ea nu știa.

N-am mai văzut-o cîteva zile. Nu era ceva ieșit din comun, se întîmpla destul de des să rămînă în aripa ei de castel și să nu se arate deloc. Dar de astă dată a durat mult pînă am revăzut-o. M-a căutat la bibliotecă.

«Maventer», mi-a spus, «m-am întors.» Se apropie de mine. «Am fost plecată.»

PE ATUNCI eram deja de multă vreme aici și știam că nu aveam voie să spun că nu fusese plecată nicăieri, ci, dimpotrivă, șezuse tot timpul ascunsă-n castel. Și ea continuă: «Mai ții minte fîșia de hîrtie?»

«Da», i-am răspuns. «Hîrtia pe care te-ai adunat pe tine.»

Ea încuviință din cap. «În seara aceea, - șopti ea și se apropie mult de mine, ca și cum am fi complotat ceva -, în seara aceea am lăsat hîrtia afară, s-o ia vîntul. Apoi am fugit în camera mea să văd dacă ce voiam eu se va întîmpla. Și s-a întîmplat: am fost luată de vînt. Sufla un vînt ușor atunci noaptea. Sus, pe pervazul ferestrei mele, adăsta parfumul caprifoiului. Și încă mai stăruia în mine, cînd am ajuns în țara aceea.»

«În care țară?»

«Oh, într-o țară străină a dus vîntul hîrtia pe care m-am adunat pe mine. Cînd am aterizat acolo, oamenii mă așteptau ca să-mi scuture mîna. Caprifoiul creștea pretutindeni și parfumul lui invadase totul. Dar oamenii erau triști și l-am întrebat pe bărbatul acela care mă lăsa să văd tot: 'De ce sînt oamenii triști pe-aci?'

'Da,' spuse el, 'sînt foarte triști. Am să-ți explic.' Și noaptea, cînd oamenii dormeau, am cutreierat pe străzile orașului.

'Aici este o librărie', spuse bărbatul. Dar vitrina era goală, mai precis în ea nu se afla decît o cărțulie subțire. Și nu exista nici un caprifoi sau altfel de floare și nici un steag ca la celelalte case și prăvălii.

'Dar aici nu e decît o cărțulie', am remarcat eu. Iar el spuse: 'Da. Și acum privește înăuntru!' Și ne-am uitat amîndoi înăuntru, cu frunțile lipite de geam. Și la lumina felinarului din fața librăriei am văzut că rafturile pe care ar fi trebuit să stea cărțile erau goale; doar această cărțulie subțire am zărit-o, din nou, undeva în spatele unui raft.

'Și-acum, hai la Biblioteca de stat!' spuse el. Am colindat prin oraș pînă am ajuns la Biblioteca de stat. Bărbatul deschise ușile și intrarăm înăuntru. Și era așa de parcă pașii noștri nu răsunau doar pe dalele de marmură, ci și pe pereți și plafon și de pretutindeni, din ce în ce mai tare.

'Cred că mi-e frică', am spus. Dar el fu de părere că nu prea avea sens să mă tem, atîta timp cît era cu mine. Pe urmă am traversat sălile; dar cărți nu erau nicăieri, doar rafturi goale, dulapuri mari și goale. Numai cărțulia aceea mică se afla ici și colo.

Oh, chiar că mi-a fost frică, pereții erau atît de înalți și albi deasupra dulapurilor; și nu ne auzeam decît pe noi și pașii noștri, pentru că nu erau cărți deloc.

'De ce nu sînt cărți aici?' am întrebat. 'Într-o bibliotecă sînt totdeauna cărți.'

'Așa-i,' recunoscu însoțitorul meu. 'Dar el e mort.'

Cine-i mort? gîndii eu.

'Un băiat, povesti mai departe, un băiat mic cu părul puțin cărunt; era mai tot timpul bolnav. El a fost singurul care știa că scrie. În țara asta nu e ca în celelalte țări. Unii se pricep aici să crească copii, alții să înalțe case sau să facă steaguri pentru evenimente, cînd vine cineva în vizită, așa ca tine. Dar aici nimeni nu știe să scrie poezii sau povești sau o carte. Și băiatul era mai tot timpul bolnav și cînd a murit abia terminase primul capitol. Asta el! Și arătă spre cărțulia aceea subțire.'

Ea tăcu un timp. Apoi spuse: «Pe urmă am părăsit țara aceea pentru că acolo era totul atît de trist.»"

Maventer mă privi din nou.

"Ai fost vreodată într-o asemenea țară?" mă întrebă.

"Nu", am răspuns. "Dar poate c-am să mă duc odată."

Era liniște și îmi doream ca Maventer să nu mai spună nimic, ca să pot privi ce desena ea pe pămînt.

"Ce desenezi?" am întrebat-o.

"Platani", mi-a răspuns. "Sînt aici, în spatele tău." M-am întors.

"Încotro te uiți, olandezule?" m-a întrebat Maventer.

"La copacii ăștia", am spus. "Ce fel de copaci sînt?"

"Platani", mă lămuri el.

"Ce litere desenezi acum?" am întrebat-o.

"Un K", șopti ea, și eu am înțeles că trebuia să rămînă secret. "Un K, un R, un U, un S, un A și pe urmă încă un A."

"Dar ăsta nu e un cuvînt", am spus. "KRUSAA".

"Ba, da", insistă ea, "e un cuvînt trăznit".

"Ce-ai spus?" mă întrebă Maventer.

"Nimic", minții eu. Și el mă privi ciudat și bombăni:

"Credeam că ai spus ceva."

"Nu", continuam să mint. "N-am spus nimic."

EL POVESTI mai departe:

"Nu după mult timp, fetița dispăru iar. Făcuserăm o călătorie la Avignon cu mașina și, pentru că aveam de făcut o mulțime de vizite, ea trebuia să se ducă în acest timp la sala de lectură. Dar cînd am venit s-o iau seara și am întrebat-o ce citise, nu mi-a dat nici o explicație. Era atît de ciudată, avea părul ud și se așeză în spate în mașină și nu scoase o vorbă tot drumul. La Experi urcă imediat în odăile ei. Abia peste două zile se arătă iar.

Tocmai ședeam la poartă și am tresărit cînd m-a bătut din spate pe umăr.

«Maventer», spuse ea, «m-am întors. De astă dată am fost plecată foarte departe.»

Asta nu-i adevărat, mi-am spus, și am întrebat-o: «Doar n-ai mai avut acum nici o fîșie de hîrtie. Unde ai fost?»

«Ah, de astă dată a fost altfel. Nu știam cum s-o șterg. Dar pe partea interioară a ușii care dă în sala de lectură atîrnă o tăbliță. Pe ea scrie că orice ins venit să citească sau să studieze trebuie să se treacă pe lista prezenților, atît la venire cît și la plecare. De aceea mi-am scris numele cînd am intrat în sală, dar la ieșire nu. Așa că de fapt eram încă înăuntru, deși sala fusese încuiată după ultimul vizitator.»"

Traducere și prezentare de
Nora Iuga

Primă audiţie mondială

◆ La Beauvais, a III-a ediţie a Întîlnirii muzicale a ansamblurilor de violoncele a adus în prim plan lucrarea lui Horaţiu Rădulescu intitulată "Ultime Credo" pentru 9 violoncele. Scrisă în tehnică spectrală, ea durează 50 de minute şi creează "un ocean fabulos de evenimente muzicale. Este o mare partitură novatoare" consideră criticul de la "Le Monde musical".

Piticul

◆ Cho Sehui s-a născut în 1942 în provincia Kyonngi, a publicat primul volum de nuvele în 1965 iar azi e unul din scriitorii marcanţi ai Coreei de Sud. Cărţile sale sînt marcate de istoria agitată a ţării: protectorat japonez în două reprize, bază americană, două dictaturi de dreapta, la care se adaugă divizarea ţării devenită cîmp de bătaie între capitalism şi comunism. Volumul de nuvele *Piticul*, tradus recent cu succes la Ed. Actes-Sud, e axat pe ideea că există pitici prin naştere şi pitici prin vocaţie şi e scris într-un stil ce amestecă realismul, parabola şi fantasticul.

Discul lui Jean Ferrat

◆ Potrivnic lumii spectacolului, Jean Ferrat (în imagine) din Ardèche rămîne, la cei 65

de ani ai săi, credincios celor trei "p": "populist, politic şi poetic". Lansat în Franţa şi vîndut cu mare succes în numeroase ţări, albumul "Ferrat '95, 16 poeme noi ale lui Aragon" face să crească cu o treaptă inteligenţa ascultătorului, remarcă revista canadiană "L'Actualité". Ingrediente: puternica personalitate a compozitorului-interpret, "vocea sa ca o mînă mare care te mîngîie şi versuri care merg direct la inimă".

Marele colecţionar

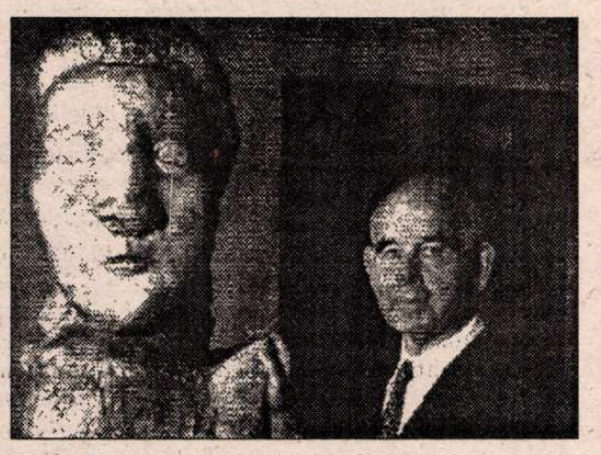

◆ În "Frankfurter Allgemeine Zeitung" a fost publicat recent, sub semnătura lui Eduard Beaucamp, un articol amplu despre unul dintre cei mai mari colecţionari de artă din lume, industriaşul renan Peter Ludwig, în ale cărui colecţii de artă contemporană visează să intre la ora actuală orice plastician. Acum în vîrstă de 62 de ani, Peter Ludwig a contribuit mult la scoaterea Europei Occidentale din provincialismul ei postbelic: subjugat de pop-art, a adus între primii arta americană în muzeele renane, apoi cînd scena culturală newyorkeză stagna, s-a întors către Europa de Est confruntînd arta occidentală cu operele create sub totalitarism. A străbătut ţările comuniste cumpărînd tot ce i se părea valoros, iar din anii '70 a adus şi expoziţii de artă occidentală dincolo de Cortina de Fier, a ajuns pînă în China şi Cuba, unde a făcut fundaţii culturale ce-i poartă numele, fiind un fel de "ministru al afacerilor externe ale Artei". Astăzi, nu mai puţin de 11 muzee din lume îi poartă numele, iar colecţia sa e dispersată într-o mulţime de oraşe. El a dezvoltat astfel un nou mod de a colecţiona, în profitul iubitorilor de artă de pretutindeni. În imagine, Peter Ludwig în muzeul său din Köln.

Un caz unic

◆ Hector Bianciotti este un caz unic în Franţa: a primit întîi prestigioase premii pentru cărţi traduse din spaniolă (Médicis étranger şi Premiul pentru cea mai bună carte străină) şi apoi Femina, Premiul Limbii franceze şi premiul Prinţul Pierre de Monaco pentru cărţi scrise în franceză. Căci bibliografia acestui scriitor - născut în Argentina, unde şi-a petrecut tinereţea în cercul Victoriei Ocampo şi de unde a plecat la mijlocul anilor '50 în Italia şi Spania, pentru a se stabili în cele din urmă în Franţa - cuprinde numeroase romane şi nuvele în spaniolă şi patru volume în franceză, dintre care două autobiografice - *Ceea ce noaptea povesteşte zilei* (Grasset, 1992) şi *Pasul atît de lent al iubirii*, apărut recent tot la Grasset.

Interesul pentru Bizanţ

◆ În Italia au apărut în ultimul timp patru cărţi consacrate Imperiului Roman de Răsărit: *Dimensiuni bizantine. Femei, îngeri şi demoni în Evul Mediu grec* de Enrico Valdo Maltese (Ed. Scriptorium), *Romanul bizantin din sec. XII* de Fabrizio Conca (Ed. Utet), *Aristocraţia bizantină* de Silvia Ronchez (Ed. Sellerio) şi *Amurgul Bizanţului* de istoricul sîrb Ivan Djuric (Ed. Donzelli). Politicianism, scandaluri, trădare, corupţie - interesul pentru destinul Bizanţului trebuie căutat, comentează "La Stampa", în analogia cu situaţia actuală din Peninsulă.

Gibran

◆ La Londra e anunţată publicarea corespondenţei între libanezul Gibran Khalil Gibran (1883-1931), unul dintre principalii reprezentanţi ai renaşterii literaturii arabe, şi iubita sa, May Ziadé pe care n-a întîlnit-o niciodată, dragostea lor pasionată consumîndu-se numai prin scrisori pînă la moartea, la New York, a autorului *Profetului* şi *Aripilor sfărîmate*. Volumul *Gibran - poeme de dragoste* va apărea la Ed. One World.

Un roman al cuvintelor

◆ 25 de filologi au terminat, în sfîrşit, gigantica muncă începută cu 123 de ani în urmă de un singur om, ascetul erudit din Columbia, Rufino José Cuervo. Este vorba despre *Dicţionarul structural al limbii castiliene*, apărut recent la Ed. Instituto Caro y Cuervo din Bogotá, un adevărat "roman al cuvintelor" (cum l-a denumit García Márquez), în 8 volume, însumînd 8000 de pagini în care 3000 de cuvinte sînt explicate prin peste 600.000 de exemple, alese din 2000 de scriitori importanţi ai literaturii de limbă spaniolă. Cele 3000 de cuvinte-monografii au fost alese încă din 1872 de Cuervo care, muncind toată viaţa cîte 10-12 ore pe zi, n-a reuşit să acopere, pînă la moartea lui, în 1911, decît literele A-D. Ştafeta a fost preluată de alt columbian erudit, Fernando Antonio Mártinez, care împreună cu lingvistul spaniol Juan Corominas au înfiinţat la Bogotá Institutul Caro y Cuervo, al cărui scop era terminarea Dicţionarului. Acum cele 18 kg de definiţii, cu toate sensurile exemplificate prin citate, au văzut lumina tiparului, fiecare din cele 8 volume costînd cîte 500 de dolari.

Un Lovecraft feminin

◆ "Revelaţia aşteptată de critică s-a produs" - se bucură săptămînalul "Veja" din São Paulo. Ea se numeşte Heloisa Seixas şi a publicat de curînd un volum de nuvele, *Pieptenul lui Venus* (Ed. Sulina) reunind 14 povestiri ce pornesc din realitatea cotidiană, alunecînd apoi într-un univers asemănător celui al lui Lovecraft şi al Marchizului de Sade.

Un alt Trollope

◆ Britanicii au descoperit un nou scriitor: Fanny Trollope, mama celebrului Anthony (1815-1882). Toată presa engleză elogiază biografia *Fanny Trollope, o viaţă neobişnuită*, publicată de Teresa Ransom, o descendentă a familiei, la Ed. Alan Sutton. Fanny, femeie deşteaptă şi călătoare neobosită, şi-a întreţinut familia multă vreme doar din scrisul său, lucru neobişnuit în Anglia începutului de secol XIX.

O teorie

◆ Emmanuel Todd, un demograf, istoric şi antropolog de 46 de ani, explică lumea în care trăim prin structurile familiale proprii fiecărei naţiuni. Astfel, spune el, în Anglia, bastion al familiei nucleare absolute, partidul comunist nu are nici o şansă să depăşească 1% din voturi, iar musulmanii bosniaci nu sînt adevăraţi musulmani, fiindcă sistemul lor familial este identic cu cel al sîrbilor şi croaţilor. "The Independent on Sunday" aminteşte şi previziunile făcute de Todd pe baza teoriei sale: între altele el a anunţat încă din 1975 căderea în 10-15 ani a imperiului sovietic pe baza creşterii ratei mortalităţii infantile în U.R.S.S. şi a scăderii natalităţii.

Corbeau în alb-negru

◆ Roger Corbeau (n.1908) este un nume mitic în fotografie, specializat în portrete de actori de cinema. Prieten cu Pagnol, Cocteau, Welles, Chabrol şi alţii, el străbătea platourile de filmare în căutarea "modelelor" şi fotografiile sale, cele mai multe în alb-negru, păstrează dramatismul şi atmosfera filmelor şi a personajelor cărora le dădeau viaţă actori celebri. O expoziţie cu portretele făcute de Roger Corbeau va rămîne deschisă la Paris în tot cursul toamnei, pînă la 15 decembrie, iar Editura Assouline pregăteşte un album ce îi e consacrat. În imagine, Simone Signoret în *Vrăjitoarele din Salem* (1956) - fotografiată de Roger Corbeau.

un radio actual

în fiecare zi, de luni până vineri,
puteţi audia la Radio Total, între orele 22,00-24,00

TALK-SHOW-uri
LIVE

FM 94,2 MHz
RADIO TOTAL

637.37.90; 637.56.45

Luni: Portrete din gulagul românesc - Irina Corbu
Marţi: Câinele de pază - Cornel Nistorescu
Miercuri: Punct şi virgulă - Carmen Bendovski
Joi: Fiţi întreprinzători - Bogdan Teodoriu
Vineri: Taxiul de noapte - N.C. Munteanu

Revista revistelor

Spectacol nonstop

ORIZONT face parte (împreună cu "Vatra", "Apostrof", "Dilema", "22" şi "Viaţa Românească") dintre revistele favorite ale Cronicarului, a căror lectură nu e o îndatorire mai mult sau mai puţin plicticoasă. Pur şi simplu le citeşte de plăcere, cu interesul cititorului "nepîndit-or", neobligat să formuleze opinii critice, liber. E mare lucru să-ţi regăseşti bucuria lecturii inocente, să uiţi de spaţiul tipografic ce trebuie umplut. Aşa am păţit cu nr. 9 din "Orizont", în care şapte din cele şaisprezece pagini sînt de şi despre H.-R.Patapievici. După toate cîte s-au scris şi s-au spus despre el, pare mult. Nu e, fiindcă paginile sînt alcătuite variat şi inteligent. Chiar cele patru comentarii critice la volumul "Zbor în bătaia săgeţii" sînt neconvenţionale, entuziasmul comentatorilor nefiind deloc descheiat la nasturi. Cornel Ungureanu analizează cartea ca jurnal al "unor teribile portrete", "portretele unor prietenii", ale unor comuniuni de idei: "Este împreună cu *ai săi*, citaţi în jurnal. Creează împreună cu ei. Acest itinerar, aparent solitar e unul al solidarizărilor şi desolidarizărilor. Un dialog continuu animă cartea. Ei, împreună, au răsturnat lumea veche. Dar fiecare îşi alege calea sa. Se iniţiază, nu-i aşa? Cel mai frumos personaj al cărţii." Cronica e intitulată *Patapievici, spectacol nonstop*. Şi Robert Şerban e de părere că "atît cartea cît şi autorul sînt un "spectacol". ◆ Înţelegem că surpriza apariţiei bruşte la rampă în împrejurările cunoscute, a unui tînăr cărturar de anvergura lui H.-R.P., fixarea reflectoarelor pe el, laudele fără precedent şi contestaţiile l-au pus în postura (neplăcută) de vedetă, dar atît el ca persoană, cît şi cărţile sale nu-s făcuţi să provoace aplauze, n-au nimic regizat şi asta se vede foarte bine în lunga convorbire cu Adriana Babeţi, care nu are nimic din stridenţa unui talk-show: doi oameni deştepţi, unul iscoditor, celălalt răspunzînd curiozităţii cu deplină sinceritate, discută cu un firesc cuceritor, uitînd de aparatul de înregistrat, comunică, se comunică. E, credem, cel mai bun interviu dat de H.-R.P. şi i s-au luat destule. ◆ Paginile sînt completate cu un fragment din romanul *Viaţa la 17 ani* (ce am înţeles că va apărea la Nemira), fragment în care se întrevăd şi virtuţile de prozator ale strălucitului eseist. ◆ Tot de la Timişoara ne-a parvenit *SUPLIMENTUL DE MARŢI* al ziarului "Paralela 45 - Realitatea bănăţeană", o mică revistă culturală de bună calitate, despre care am mai scris. În nr. 24 mai multe materiale sînt dedicate foarte regretatului nostru coleg Sorin Titel. La o anchetă în care cîţiva scriitori timişoreni sînt rugaţi să evoce o întîmplare cu Titel şi să-şi spună părerea despre receptarea operei sale în prezent, Cornel Ungureanu răspunde: " După mine, nici un scriitor român nu este bine receptat. Sorin Titel are, în schimb, în jurul lui un şir de cititori fideli, precum şi un număr de critici care au făcut pentru el un fel de fixaţie sentimentală, ceea ce e fabulos. Nici un prozator român nu a fost şi nu este, în anul de graţie 1995, atât de iubit ca el. [...] numai eu ştiu cinci cărţi despre el care aşteaptă în sertarele colegilor mei. Dacă există un scriitor român pentru a cărui posteritate nu mă tem deloc, el este acela." ◆ De cînd a adus în redacţie cîţiva buni gazetari plecaţi de la "Zig-zag"-ul falimentar - Liliana Petruş, Tudor Călin Zarojanu, Horia Ţurcanu - nivelul revistei *FLACĂRA* a crescut simţitor (e drept că şi avea de unde). Mai ales partea de reportaj e excelentă. În nr. 39, Horia Ţurcanu (după părerea noastră, alături de Cornel George Popa, cel mai talentat reporter din presa actuală) şi-a ales-o ca subiect pentru un *Reportaj ratat despre o poetă ratată* de Florica Mitroi. S-a dus după ea la Goicea Mare şi a găsit-o baricadată într-o casă "mîzgălită cu inscripţii antiguvern, antipreşedinte, antiputere, antipoliţie, anticorupţie", în război cu toată lumea pentru a intra în posesia celor şapte mori moştenite de la bunicul ei torturat de comunişti. Deocamdată n-a obţinut decît una, pe zidurile căreia a scris că Valter Roman e un criminal iudeo-comunist şi a atîrnat un steag negru. Lumea din sat crede că e nebună. Horia Ţurcanu îi redă spusele: "Am vrut să le arăt ce cred despre ei, despre scriitorii, despre... laşii de la uniune, zice Florica aşezată sub teiul torturii bunicului său, de-aia m-am dus la Vadim la revistă şi... pentru că sunt chiar puţin naţionalistă după istoria cu azilul politic... Ce azil? Păi... am cerut azil politic în mai multe ţări după '90, zice, însă nu l-am putut obţine pentru că n-am fost gata să debitez porcării despre ţară, aşa cum au făcut ceilalţi care l-au obţinut. Ei voiau să zic că... Mă rog, n-am putut, m-am întors şi am publicat... accidental la România Mare şi Vadim nu mă suporta pentru că ştia că am talent, nu ca el - el ca poet e un rahat, un... - eu scriam bine, oricum, în cele din urmă i-am spus ce cred despre el."

Pentru cititorii din străinătate

Puteţi face abonamente direct la redacţie, la tarifele de 104 $ S.U.A. pe an pentru ţările europene şi 130 $ S.U.A. pe an pentru ţările extra-europene. Plata se poate face prin C.E.C. la dispoziţia Fundaţiei "România literară" pe adresa Fundaţia "România literară", Bucureşti, Of. poştal 33, c.p. 50, cod poştal 71341, România sau prin dispoziţia de plată a sumei în contul 1520.796.1000.89 deschis la Banca Română pentru Dezvoltare (B.R.D.), Filiala Pipera, Bucureşti, caz în care vă rugăm să ne trimiteţi pe adresa redacţiei, în plic, o copie după dispoziţia de plată şi adresa dvs. completă. În sumă sînt incluse toate cheltuielile poştale şi de expediere. Se pot încheia şi abonamente pe un trimestru sau un semestru, pentru o sumă proporţională.

O vacă grasă şi şapte slabe moarte

Proiectul de lege prin care majoritatea parlamentară vrea să-i poată băga în puşcărie pe ziarişti pentru insulte şi calomnii stîrneşte valuri tot mai mari în lumea presei. O dată din pricina tratamentului diferenţiat de care se bucură gazetarii în raport cu muritorii de rînd. Celor dintîi li se oferă, ca atenţie, un spor de pedeapsă faţă de persoanele care comit acest delict. Asta în vreme ce Adrian Năstase s-a gîndit să înfiinţeze şi un club al parlamentarilor unde aceştia să-şi poată savura victoriile asupra nivelului de trai al cetăţeanului obişnuit, asupra presei şi, mîine, poimîine, asupra celor care i-au ales. ◆Vorbesc de parlamentarii care văd în funcţia lor vaca grasă pe care o mulg fără jenă în vreme ce, pentru majoritatea cetăţenilor, România e azi ţara celor şapte vaci slabe moarte. ◆În acest parlament dominat de PDSR, PUNR, PSM şi PRM, cerşetoria a ajuns să fie considerată un delict, în vreme ce hoţia groasă, sugerea de privilegii sau acumularea cu japca de funcţii remunerate din belşug la întreprinderi de stat care de-abia îşi tîrăsc zilele sînt fie ignorate, fie pedepsite cu o blîndeţe care stîrneşte poftele amatorilor virtuali. ◆ Gazetarii, cei care dezvăluie coţcăriile, abuzurile şi hoţiile săvîrşite de puternicii de azi ai ţării sau de mafioţi locali şi care fac asta vîrîndu-şi pielea în saramura eventualelor răzbunări, cad la mîna celor care, ca CVTudor, au la activ zeci de procese de calomnie şi de insultă, dar se plimbă în Mercedesuri pe care le-au primit cadou, ca handicapaţi. ◆ În timp ce un huligan de presă ca CVTudor se bucură de imunitate parlamentară şi publică aşazise documente sau scrisori care ar putea duce la mari conflicte în România, ziariştilor li se pregăteşte o lege a insultei şi calomniei. Şi cum mare parte a ziariştilor de azi sînt şi scriitori, această lege urmăreşte să bage pumnul în gură şi scriitorului autohton. ◆ În Parlamentul de azi se numără foşti reprezentanţi ai Securităţii şi persoane ataşate pe faţă fostului regim politic din România. Ei dau tonul pentru instaurarea la noi în ţară a unui regim care să facă odioasă ideea de parlamentarism. Unii din prostie, alţii cu bună ştiinţă, vor ca în România să se instaureze un regim-dictatorial. Cu aerul că îi interesează să readucă în ţară falsul egalitarism de pe vremea dictaturii comuniste, ei urmăresc să ajungă o clasă politică de tip sud-american. Nu vor alegeri, ci lovitură de stat. Nu-i interesează viitorul ţării - ei visează să transforme România într-o feudă a lor de pe care să jupoaie pînă şi oasele, înainte de a o abandona în plata celui de sus. Aceştia sînt cei care vor să tragă ţara către Moscova roşie sau către nebunia politică a lui Jirinovski, naţionalistul rus care promite concetăţenilor săi un regim de beţie, dezmăţ şi război. Există în toate partidele care azi guvernează România patrioţi capabili să pună deasupra interesului lor imediat şi personal, interesele ţării. ◆ Mai avem şansa de a ne urma destinul firesc european dacă ei nu se vor lăsa tîrîţi, în continuare, de iresponsabilitatea celor care azi vor să pună căluş în gura presei, iar mîine, dacă vor avea puterea în continuare, nu se vor sfii să-l pună în gura tuturor cetăţenilor ţării. Că un CVT, bunăoară, nu se dă în lături de la nimic atunci cînd e vorba să-şi salveze imaginea, asta o dovedeşte faptul că aflînd de iminenţa publicării aşa-numitei Cărţi Albe a Securităţii el n-a ezitat să publice falsa scrisoare a celor 300, gîndind să stîrnească un scandal mai mare decît dezvăluirea previzibilă că el era turnător benevol la Securitate. ◆ Tot aşa, înainte ca afacerea chiloţilor de la şedinţele cenaclului "Flacăra" să fie dată în vileag de aceeaşi sursă, Adrian Păunescu a început să agite făţiş lozinci antioccidentale, de parcă vesticii ar fi vinovaţi că în timp ce Păunescu delira pe tema Partidul Ceauşescu România, adolescenţii interpretau delirul lui drept permisivitate totală în România socialistă şi rupeau chiloţii de pe trupurile însoţitoarelor lor. Partidele celor doi au votat cu amîndouă mîinile pentru adoptarea legii calomniei şi a insultei împotriva ziariştilor, cît despre partidul de guvernămînt, e trist că nu înţelege diferenţa dintre putere şi exces şi în loc să-şi facă ordine în propria sa ogradă, vrea să intimideze gazetarii.

Cronicar

LA MICROSCOP

Un mic muzeu Rebreanu

DE OBICEI, copiii scriitorilor celebri sînt enervanţi. Am cunoscut cîţiva, bărbaţi neterminaţi de un orgoliu feroce şi care-şi dădeau o importanţă uriaşă, ca şi cum o dată cu numele ar fi moştenit şi talentul taţilor lor. Aveau un aer inspirat, de parcă prin gura lor ar fi vorbit scriitorul al cărui nume îl continuau. O excepţie mi s-a părut Camil Petrescu jr. care a lăsat în România o posibilă carieră de filolog, pentru a deveni taximetrist la New York. Camil stă azi pe picioarele lui, e proprietarul unei companii de taxiuri şi nu face caz de filiaţia sa în tribul românilor din New York. Unul dintre motivele pentru care a plecat din România a fost şi acela că nu putea scăpa de celebritatea numelui său moştenit.

În '86, cînd am cunoscut-o pe fiica lui Rebreanu, m-am dus la ea acasă într-o vizită protocolară. D.R. Popescu mă anunţase că luasem Premiul Fundaţiei "Rebreanu" destinat prozatorilor debutanţi. Ceremonia urma să aibă loc cîteva zile mai tîrziu. Auzisem cîte ceva despre Puia Florica Rebreanu iar în anul centenarului "Liviu Rebreanu" îi descoperisem des numele în pagina a doua a *României literare*. Ştiam că înfiinţase fundaţia şi că o înzestrase cu un premiu anual. Acum, o persoană care scoate bani din buzunar ca să acorde un premiu literar e mediatizată şi tămîiată ca Petrache Lupu. În '85 despre Fundaţia "Rebreanu" au apărut două anunţuri mititele, unul în *România literară*, celălalt în *Luceafărul*. Nimic la televizor şi nimic la radio.

Cînd am ajuns la uşa apartamentului dintr-un bloc din Cotroceni, peste drum de palat, aveam avantajul că mă anunţasem la telefon. Vocea Fundaţiei îmi plăcuse. Suna limpede şi oarecum adolescentin, ceea ce îmi încurca socotelile: fata lui Rebreanu trebuia să aibă peste 70 de ani. Vocea cu care mă conversasem suna de 40. Mai adăugasem 10, dar tot nu-mi ieşea calculul.

Mi-a deschis uşa un soi de vrăbiuţă sprintenă şi cu lipici. Avea părul alb, dar părea atît de tînără, încît, în prima clipă, am crezut că e un artificiu de coafor. Ne-a îmbrăţişat, pe mine şi pe nevasta mea, cu un entuziasm plăcut şi cu o voioşie pe care i-am admirat-o şi mai tîrziu, cînd o vizitam pur şi simplu, s-o întreb ce mai face. Apartamentul avea un aer neverosimil de muzeu. Pe unde mă întorceam descopeream ceva legat de Rebreanu într-un fel sau în altul. Portrete în creion, afişe din anii '40, o pagină din *România literară* înrămată, acea *Românie literară* condusă de Rebreanu. Asta era în hol. În sufragerie, un Rebreanu în ulei, de Steriadi, iar în încăperea în care era reconstituită, pînă la un punct, ambianţa camerei de lucru a lui Rebreanu, cu biroul lui, cu serviciul de cafea cu spirtieră şi cu rafturile cu cărţi, m-a întîmpinat un Rebreanu îmbrăcat în uniforma Academiei Române, o apoteoză pictată de Ressu cu veneraţie, după moartea modelului.

Prezentul profund în care trăia Puia era cel de dinainte de dispariţia lui Rebreanu. Vorbea despre el ca şi cum s-ar fi aflat el însuşi în fiecare încăpere. Asta era ciudăţenia ei, mi s-a părut la prima vizită în apartamentul acela. Mai tîrziu mi-am dat seama că secretul tinereţii ei şi al acelei voioşii uimitoare venea dintr-un pact cu timpul pe care ea îl făcuse în ziua cînd a murit Rebreanu. Atunci, ea a oprit ceasul lui Rebreanu şi, într-un anume fel, şi-a oprit şi ceasul ei interior, acela care ne îmbătrîneşte.

Puia şi-a făcut şi refăcut testamentul de nenumărate ori, căutînd varianta prin care prezentul în care trăia ea putea rămîne la fel şi după moartea ei. Acesta i se părea prezentul lui Rebreanu. În cele din urmă, a găsit varianta prin care micul muzeu făcut de ea putea supravieţui. L-a donat Muzeului Literaturii Române. Astfel, apartamentul ei din Cotroceni a devenit casă memorială. Cînd s-a bătut placa, la intrarea în bloc, n-a vrut să coboare la parter, s-o vadă. A rămas în cochilia ei scutită de accidentele timpului. Ea care dăduse o mică avere pentru Premiul Rebreanu nu accepta că, din pricina inflaţiei, premiul îşi pierduse consistenţa bănească. Căzuse pradă bolilor, ceea ce o irita. Nu mai voia să vadă pe nimeni.

A murit la 21 septembrie, după ce a anunţat că îl zăreşte pe Rebreanu pretutindeni şi că el i-a spus că vrea s-o vadă.

Cristian Teodorescu

România literară

Calea Victoriei 133, Bucureşti, sector 1. Telefoane: 650.62.86; 650.33.69; 659.35.42. (foto). Fax: 650.33.69. Luni, marţi, miercuri, joi: 13-19; vineri: 9,30-13. Abonamente: 3 luni - 6.500 lei; 6 luni - 13.000 lei; 1 an - 26.000 lei; ISSN 1220-6318

Tipar: grupul draco print
TIPOGRAFIA FED, Calea Rahovei 147, sector 5 – Bucureşti; tel: 335.93.18; fax: 311.33.75

16 pag.- 500 lei

Biblioteca judeţeană MUREŞ

România literară

Apare săptămînal sub egida Uniunii Scriitorilor

Editor:
Fundaţia România literară
Director general
Nicolae Manolescu

11–17 octombrie 1995
(Anul XXVIII)

40

EDITORIAL

de Nicolae Manolescu

КОМИССАРИАТ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ СОЮЗА ССР
УПРАВЛЕНИЕ НКВД СССР ПО МОСКОВСКОЙ ОБЛАСТИ
ОТДЕЛЕНИЕ ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

ОРДЕР № 9022

сотруднику Оперативного отдела УГБ
по НКВД СССР по Московской области
на производство

INCHIZIŢIA ROŞIE

(pag. 8-9)

Poeţi de altădată din Cîmpulung Moldovenesc

CU O RECENTĂ ocazie, Viorel Catargiu, primarul oraşului Cîmpulung Moldovenesc, mi-a dăruit o monografie consacrată frumoasei aşezări de pe rîul Moldova de către Graţian Jucan, un bun cunoscător al locurilor şi autor al unor cărţi despre Eminescu şi despre folclor. Am răsfoit monografia, căutînd nume de scriitori. (Orice ar citi, un critic tot scriitori caută). Şi am avut bucuria de a descoperi, printre oamenii de seamă care au trăit pe aceste meleaguri bucovinene, cîţiva poeţi şi literaţi a căror reputaţie a trecut de graniţele fostului judeţ Cîmpulung Moldovenesc.

Luîndu-i în ordine cronologică, după anul naşterii, ca şi autorul monografiei, primul care mi-a ieşit în cale este Teodor V. Stefanelli (1849-1920), prietenul lui Eminescu de la Viena şi autorul naivelor şi plăcutelor *Amintiri despre Eminescu*, publicate la bătrîneţe, în 1914. A fost judecător, pretor şi deputat de Cîmpulung Moldovenesc, ales cetăţean de onoare pentru contribuţiile sale la dezvoltarea oraşului şi la istoria lui.

Cunoscut lingvistului italian C. Tagliavini pentru studii de onomastică şi patronimie, este Ioan Bileţchi-Albescu (1881-1962), specialist în greacă şi latină, traducător al comediilor lui Aristofan.

Un bun poet a fost Gavril Rotică (1881-1952). Numele i l-am întîlnit cînd am alcătuit antologia de poezie modernă din 1968 şi am avut o oarecare dificultate în a-l recunoaşte, fiindcă poetul semna G. Rotică, aşa fiind consemnat de Lovinescu, Călinescu şi Piru în cărţile lor de *Istoria literaturii*. Îi aflu prenumele întreg abia acum, de la Graţian Jucan, căruia îi completez totodată bibliografia. L-am menţionat în prefaţa antologiei printre poeţii "susceptibili" a face parte din ea, deşi, pînă la urmă, l-am lăsat pe dinafară. Călinescu îl aşază în fruntea capitolului *Intimiştii* şi-i citează trei poezii, cea de a treia putînd figura printre modelele propriei capodopere, intitulată *Rochia de moar*.

George Voevidca (1893-1962), citat şi de Călinescu în *Istorie...* şi de mine, în aceeaşi prefaţă la antologie, a fost profesor de română, latină şi germană în Cîmpulung Moldovenesc, descoperit, ca poet, în 1919 de către N. Iorga. Graţian Jucan îi citează o epigramă despre oraşul său: "Iată-o urbe ideală!/ Vîntul strînge, ploaia spală;/ Noaptea-luna luminează.../ Primăria-încasează!". Despre vînt şi ploaie, m-am putut convinge eu însumi cu ocazia vizitei, despre încasări, aş fi putut să-l întreb pe primar. Am s-o fac altă dată.

Poeziile preotului George Antonescu (1908-1993) le-au plăcut lui Călinescu, Mircea Streinul şi Perpessicius. Poetul a fost legat de gruparea *Iconar*. Mai spre zilele noastre vin Teodor Maricaru (1911-1982), ale cărui volume de versuri apar după 1970, la o vîrstă destul de înaintată, cînd era de mult stabilit în Capitală, George Moroşanu (1911-1988) şi Dragoş Vicol (1920-1981), prezent în manualele pentru gimnaziu cu proză de reporter, deşi a fost mai degrabă poet.

Cu acest florilegiu de scriitori m-am întors din Bucovina, la începutul toamnei.

■

Poeme desăvîrşite

(pag. 5)

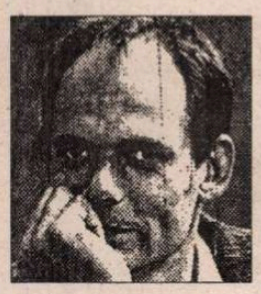

Scriitori germani în România

Fotografie de grup cu toamnă

(pag. 14-15)

Gugumănii înaripate

(pag. 12)

Polemici:

Bardul de la Copăceni Să ne trăiască!

(pag. 11)

Un cupon pentru Nirvana

(pag. 2)

CONTRAFORT

de Mircea Mihăieș

Un cupon pentru Nirvana

ÎL URMĂREAM, mai deunăzi, la televizor pe prim-ministrul Văcăroiu și n-am putut să nu-i admir olimpiana siguranță de sine și elocvența cu care împărțea populației cupoane de privatizare valorînd zero lei și zero bani. I-am remarcat chiar și un puseu de mîrlănie, prim-ministerială pînă în vîrful unghiilor, cînd le-a reproșat realizatorilor emisiunii că l-au obligat să vină la televiziune atît de tîrziu - era ora zece și ceva seara. Mi-am adus aminte că, în urmă cu trei ani, ne anunțase, pe același ton, că nu va părăsi fotoliul guvernamental pînă la viitoarele alegeri. Îmi amintesc și rîsetele mînzești ale parlamentarilor opoziției, care, la auzul acestui banc savuros, dăduseră într-un fel de comă ludică și nu se mai puteau opri din hohote. Mai e un an, un singur an pînă la îndeplinirea profeției văcăroiote și cred că nimănui nu-i mai arde de rîs.

Pe ce se baza, în toamna lui 1991, Nicolae Văcăroiu cînd poza în cal de cursă lungă? Pe ce se bazau parlamentarii opoziției cînd își imaginau că Văcăroiu nu va prinde primăvara în jilțul părăsit de Petre Roman? Ei bine, greșeala pe care se bazau aceștia era tocmai Petre Roman. Numai că, la acea vreme, puțini bănuiau că Ion Iliescu nu e omul să facă aceeași greșeală de două ori. Tocmai experiența Petre Roman ar fi trebuit să ne pună pe gînduri. După ce mizase, în vremile tulburi ale lui 1990, pe șarmul fizic al acestuia, Ion Iliescu a simțit că a sosit vremea revenirii la cenușiul mohorît de pînă în 1989. Scoaterea de la naftalină a lui Teodor Stolojan - fost finanțist în ministerul de externe ceaușist, totuși! -, om pe care Cotroceniul îl controla, probabil, prin dosare și contradosare betonate corespunzător, a fost o lovitură de maestru. Întrupare post-ceaușistă a lui Buster Keaton, el amintea, în mod subtil, prin încruntarea permanentă și prin eforturile sisifice de a articula cîteva propoziții cursive, de un Ceaușescu în zilele lui bune. Un secretar general mai franc, care avea cinismul pozitiv (spre deosebire de cel negru, al lui Ceaușescu) de a-i anunța pe români că vor muri de foame.

Cu aceste atribute, probabil că Stolojan ar fi putut păstra puterea decenii în șir. Numai că interesele regimului pretindeau deja o altă strategie. După zgîrcitul Stolojan, trebuia să urmeze un personaj care să nu-i semene deloc - după cum Stolojan nu-i semăna lui Petre Roman. Era nevoie de un funcționar care să mintă fără să clipească. Reîntoarcerea la epoca promisiunilor nețărmurite trebuia să aibă drept emblemă un ins flecar, care să nu-și facă probleme din contraziceri, discursuri ilogice și chiar minciuni crase. Cu aceste atuuri, Văcăroiu putea, și el, să rămînă mult și bine la putere, apărat de umbrela iliesciană....ceea ce, vai, s-a și întîmplat.

Talentul esențial al lui Nicolae Văcăroiu este absența oricărui talent. Cameleonic pînă la anihilarea totală a propriei personalități, el reușește, însă, de minune, să treacă drept ceea ce nu este. El reușește să dea iluzia că e prim-ministru, într-o țară în care hotărîrile și strategiile se iau mult peste capul său. Paravan al combinațiilor subtile puse la cale de Ion Iliescu, el va rămîne prim-ministru atîta vreme cît incolora sa prezență va fi liantul între nevoia de imagine de onorabilitate pentru exterior și forțele naționalist-extremiste al căror reprezentant mascat este. Dacă Stolojan a fost salvat de americani și răsplătit cu un salariu bunicel la Banca Mondială, de soarta lui Văcăroiu se va îngriji eternul său protector, Ion Iliescu. Nu ne-ar mira ca, la sfîrșitul lui 1996, să-l vedem călcînd pe urmele lui Voican-Voiculescu, dobîndind liniștea meritată și titlul de "excelență", care i-ar veni de minune. Întocmai celui de prim-ministru.

Ca toți activiștii aflați în misiune comandată, Nicolae Văcăroiu a început, de la o vreme, să mintă - în ciuda aplombului retoric exhibat pe micile ecrane - fără nici o tragere de inimă. Probabil pentru că minciuna e atît de mare, încît bietul de el abia o mai poate duce. Învîrtind limba de lemn ca pe un polonic în cazanul cu ciorbă al privatizării, Văcăroiu nici nu și-a mai dat silința de a fi măcar credibil. Lehamitea de a turna aceleași și aceleași gogoși i-a tocit elocința, încît nu-ți mai puteai da seama dacă premierul vorbește serios ori glumește serios.

Nu are nici un rost să insistăm asupra vastei diversiuni numite "privatizarea în masă". Ea nu e decît un truc ieftin, o demonstrație a valorii la care a ajuns în România milionul: zero. Probabil că lipsa de convingere a primului-ministru provine din presimțirea a ceea ce se va întîmpla în scurtă vreme. Cînd escrocheria guvernamentală, acest adevărat "Caritas" pe cupoane, va fi dată în vileag, probabil că se vor căuta și țapi ispășitori. Cînd bunul, blîndul, înțelegătorul român va pricepe în sfîrșit că tot ce i s-a oferit sînt fiarele vechi rămase de pe vremea lui Ceaușescu, în timp ce întreprinderile rentabile se află demult sub controlul celor care astăzi împart cu atîta sprinteneală hîrtiile frumos colorate, care valorează infinit mai puțin decît manopera cheltuită cu imprimarea lor, probabil că lui Nicolae Văcăroiu zîmbetul îi va îngheța pe buze.

Pînă atunci, însă, nu putem decît să admirăm siguranța de sine a guvernanților. Instalați în jilțuri pentru domnie lungă, ei omit însă că, pe zi ce trece, spațiul de manevră li se îngustează. Plozi ai tembelismului ceaușeștian, șmecheri care ajung să fure din propriul buzunar, ei refuză cu obstinație să contemple dezastrul pe care îl lasă în urma lor. Însă deșertul, după cum se știe, se răzbună. Înghesuiți, pe zi ce trece, ei vor trebui, nu peste multă vreme, să dea seamă de complotul pe care l-au urzit, cu atîta cinism, împotriva poporului român. Primii care se vor lepăda de ei vor fi aliații lor de azi, profitorii de profesie ai tuturor regimurilor. Cînd nu vor mai avea nimic de împărțit și cînd, cu burțile umflate, vor dori să se retragă să-și facă lunga siestă a lăcomiei, vor avea surpriza de a se vedea devorați de foștii lor servitori.

Siguranța de sine a Puterii - în toate sensurile cuvîntului - e perfect întrupată de persoana insipidă a primului-ministru. Tactica nu e nouă: un hoț e cu atît mai eficient cu cît reușește să treacă mai neobservat. În ce-i privește pe Iliescu și ai săi, ei au atins, la acest capitol, desăvîrșirea. Cupoanele de privatizare le-au deschis deja cărările spre Nirvana și, în acest sens, ei sînt de-a dreptul invizibili. ■

POST-RESTANT

de Constanța Buzea

PREMIUL întâi, pe care l-ați primit cu mărturisită uimire și firească bucurie la concursul literar brașovean "Cuvinte potrivite", este o întâmplare fericită, este poate semnul șansei dar și linia de start dincolo de care începeți să aveți responsabilități și obligații față de dv. înșivă și față de talentul dv. Cât de greu sau cât de ușor se capătă locul cel mai bun într-o competiție de acest gen, pentru adolescenți, nu discut. Ceea ce aș vrea să încerc aici, acum, având la dispoziție trei *biete ultime încercări*, cum singură le apreciați, dar pentru care cereți *înțelegere*, este să vă indic locurile dureroase ale textelor, imaginile defecte, zonele obscure. Risc să vă înfurii sau, în cel mai fericit caz, să vă mâhnesc. Vreau să vă asigur că port o bună amintire și o caldă recunoștință poetului-redactor care, cu creionul în mână, cu mai multe decenii în urmă, mi-a făcut observații pe primele mele poezii oferite spre lectură. Lecția aceea mi-a prins bine, reacția mea a fost de ascultare cuminte. Cu observațiile lui făcute aproape pe fiecare vers, cu jucăria metaforei desfăcută în bucățele, m-am așezat la masa mea modestă de începător și o noapte întreagă am încercat să înțeleg ce am de făcut. Senzația mea a fost întâi de neputință usturătoare apoi de satisfacție, pe măsură ce îmi învingeam inerția în fața cuvintelor. Nu mi-a fost ușor să fiu de la început de acord cu binevoitorul coleg, mai vârstnic. Mi-a trebuit ceva timp până să înțeleg valoarea gestului său generos și dezinteresat. Chiar dacă el nu era un mare poet, era un foarte bun redactor. Am evocat cele de mai sus cu intenția de a evita, pe cât posibil, o reacție negativă din partea dv. Pentru *Iubire de hârtie, Solis dies* și *Adolescent* juriul concursului brașovean nu sunt convinsă că v-ar fi oferit laurii. Mai mult ca sigur că poemele cu care ați participat sunt mai vechi și mai îngrijite. Ce aș avea eu a le reproșa acestora trei? Primul se desfășoară astfel: *M-ai găsit în iarbă/Călcată de talpă uriașă./Zdrobită. Mică, ca o fărâmă.../M-ai confundat cu iarba/Și m-ai cules, în palmă./Mi-a trebuit mult, să se scurgă/Durerea din suflet/Prea udă, după o iubire uscată,/De hârtie./Picăturile mele/Au dat naștere verdelui,/Pe care nu-l vreau/În ochii tăi, prinț...* Cititorul, care nu cunoaște tumultul sufletesc și nici decorul sentimental exact, amănuntele biografice, viața reală din care a fost extras cu nepricepută transfigurare poemul, nu are la îndemână decât trupul și sufletul strict, de cuvinte ale poemului, pe care dv. i-l oferiți. Ceea ce este oarecum clar de la bun început este prezența personajului căruia, indirect, vă adresați, *prințul*, în ochii căruia, se înțelege din text, nu vreți să regăsiți culoarea *verdelui născut* din *picăturile* dv. De aici însă, poemul, citit în continuare în ordinea inversă a versurilor, începe să fie obscur. Cine, prin pana dv., îi adresează cuvinte prințului? O ființă? Un lucru? O fată îndrăgostită sau o scrisoare a acesteia către prinț? Prințul găsește în iarbă, *călcată de* (o) *talpă* uriașă, o scrisoare poate?, o *iubire de hârtie*, în care o fată și-a pus tot sufletul îndurerat. (Între noi fie vorba, virgula din versul al treilea nu anulează păcatul cacofoniei *mică, ca,* iar virgula din al patrulea vers nu-și are rostul. Autoarei lamentoului i-a trebuit mult (timp? efort de voință?) *să* (i) *se scurgă durerea din suflet*, durere *prea udă*, (nefericită asociere!) *după o iubire uscată, de hârtie.* Ce vor fi fiind oare *picăturile mele?* Lacrimi, rouă, seva ierbii zdrobite de o talpă uriașă, cerneala cu care a fost scrisă scrisoarea fetei către prinț? Vedeți, vă rog frumos, câte lacune (involuntare) conține acest mic, sensibil și imperfect poem de iubire. La fel de vulnerabile sunt și celelalte două. Pentru că spațiul nu-mi permite să le urmăresc vers de vers imperfecțiunile, lacunele, mă voi mărgini să spun, având în vizor finalul poemului *Adolescent*, că gândurile nu vor putea fi niciodată *strangulate/de-un vârf de cuțit.* Vârful de cuțit poate înțepa, poate străpunge, poate da cep și poate tăia, cum poate amenința, poate face să sângereze și poate sclipi în lumină sau atinge, ușor, fără să rănească. În nici un caz *vârful* de cuțit nu poate și strangula. (*Fătu Andrada Ariadna,* 14 ani, Brașov). ■

România literară

Editată de

- *Fundația "România literară" director general Nicolae Manolescu;*
- *cu sprijinul Fundației Soros pentru o Societate Deschisă*

Redacția: **Nicolae Manolescu** - director, **Gabriel Dimisianu** - director adjunct, **Alex. Ștefănescu** - redactor șef, **Mihai Pascu** - secretar general de redacție, **Ioana Pârvulescu, Andreea Deciu** (critică și istorie literară), **Constanța Buzea** (poezie, proză), **Cristian Teodorescu, Mihai Minculescu** (publicistică), **Eugenia Vodă** (film, muzică), **Marina Constantinescu** (teatru, plastică), **Adriana Bittel** (externe), **Anca Firescu, Mihai Grecu** (secretari de redacție), **Nina Pruteanu, Ruxandra Dinu, Alexandra Voicu** (corectură), **Victor Ciupuliga** (fotoreporter).

Administrația: **Fundația "România literară", Calea Victoriei 133, sector 1, București, Of. poștal 33, c.p. 50, cod 71341.** Cont în lei: **B.R.D., filiala Pipera, 4072996100089.** Cont în valută:**B.R.D., filiala Pipera, 1520796100089. Elena Raicu** (contabil șef), **Corneliu Ionescu** (șef serviciu difuzare, tel. 650.33.69.), **Andriana Fianu** (corespondență și difuzare în străinătate), **Elena Hurducaș** (secretariat).

Corespondenți: **Mircea Iorgulescu** (Paris și München), **Gabriela Melinescu** (Stockholm).

Tehnoredactare computerizată: **Fundația "România literară" - Anca Firescu, Mihai Grecu.** Introducere texte: **Geta Gheorghiu.**

E-MAIL: **romlit@romlit.sfos.ro**

Un lanț al solidarității

CONFERINȚA regională a PEN-Clubului român de la Neptun, din ultima decadă a lunii septembrie, reunind scriitori din țările vecine, dar bucurându-se și de prezența secretarului general al PEN-ului, dl. Alexandre Blokh și de aceea a unor oaspeți mai îndepărtați, din Marea Britanie și Statele Unite ale Americii, a dezbătut, în trei sesiuni succesive și la mesele rotunde aferente problema mereu acută a relațiilor dintre scriitor și putere, a drumului semănat cu obstacole de la adevărul artistic la implicarea politică, ceea ce în final s-a concentrat în formula: scriitorul puterii sau puterea scriitorului?

Comite o eroare de perspectivă cel care crede că răspunsurile erau dinainte prevăzute ori că un anume consens de culoare ar fi revărsat interesul asupra retoricii vorbitorilor, debateri de prima mână, precum Octavian Paler, Alexandru Paleologu, Nicolae Breban, analiști de talia Evei Tóth, Annie Bentoiu, Serafim Saka. Am putea spune, dacă termenul nu ar preta la deturnări de sens, că a fost mai degrabă vorba de un atelier destinat producerii de piese la prima încercare, dacă nu de un laborator cu fine cântare sub clopote de sticlă, comunicările reducându-se destul de strict la rezultatele unor observații directe (vezi Szilágy István: "Literatura - marea învinsă a perioadei de tranziție"), al unor investigații (Adrian Popescu:"Carisma poetului și puterea"), la punerea în discuție a terminologiei tezelor (Mihai Ursachi: "Ce fel de scriitor și ce fel de putere?").

Ianus oferind simultan o frunte nimbată solar și o alta învăluită în tenebre, puterea a făcut obiectul unor amănunțite cercetări, spre a se conchide în ce măsură pactul cu ea poate fi un contract - și de ce natură - sau doar angajamentul înrobitor care zălogește pentru totdeauna talentul. Problema fiind, evident, de domeniul moralei suferă torsiuni fatale de îndată ce este relativizată și, practic, atunci când scriitorul își trece puterea autorității și-o și pierde, aspirată de o pompă insațiabilă. Scos la vânzare, talentul se oxidează. S-ar deduce de aici că destinul artistului creator este al unui etern opozant, viziune romantică, învolburată, cu eclatante exemple istorice. Și nu numai cu ele, ci și cu cele ale îngerilor căzuți, subiecți în zilele noastre ai unor repetate operații de înălbire care, în cele din urmă, le trec prin pene.

Pe vremea regelui Soare, scriitorul chemat la Curte primea o bursă, aceasta îi era chiar înmânată într-o punguță de piele aurită. Dar, povestea cu amărăciune un ilustru beneficiar, cel de al doilea vărsământ sosea fără punguță, iar pe urmă nu mai venea nimic, o pată, printre altele, în Soare! Regimul monarhiei divine avea conștiința bună, dar administrație proastă! Mai nou, în bastardul regim comunist, căruia i se citea pe chip reaua credință și unde cine nu se dădea părtaș ajungea vrând-nevrând adversar, scriitorul a fost pus în fața unei alegeri tragice, nu mai puțin dramatică în ultimele lustre ale regimului, când acesta a părut a se mulțumi cu tot mai puțin. A părut, fiindcă și în perioada declinului, a tins să se învigoreze din carisma scriitorului.

A face sau nu politică rămâne o dilemă hamletiană, în vremuri schimbate și nu prea. Desigur, conferința de la Neptun nu s-a erijat în tribunal, a fost o tribună a lucidității, un for al independenței și solidarității scriitorului, printre ale cărui libertăți se numără și aceea de a nu lăsa deoparte treburile cetății - și nu numai atunci când săgeata scitului îi vâjâie pe fereastră (Vizita la Muzeul arheologic de la Constanța și un tainic popas de noapte la Histria își produc, iată, efectele...).

Barbu Cioculescu

Ochean

Folclor nou

Că hain s-au arătat
Și la țară au prădat...
Dijmăritu și oeritu
Lua totu îndoitu
(Cronica Hangerli, 1799)

NU DEMULT, televiziunea franceză, îngrijorată de soarta țiganilor în lume, a prezentat o emisiune binefăcută, în care - chemat în ajutor - Yehudi Menuhin a excelat cu vorba și cu vioara. A folosit arcușul și pentru un moment de înfrățire, cîntînd împreună cu o remarcabilă formație de muzică populară, "le taraf de haiduks". În repertoriu - surpriză! - o moritate actuală în care, improvizat de fiecare dată, textul e cîntat și recitat, după modelul cîntecelor bătrînești.

Am încercat să transcriu fidel ce-am înțeles din cronica haiducilor țigani.

Foaie verde foi de foi
În ziua de douăşdoi
A venit vremea 'napoi
Să trăim, frate și noi..
Ciocoii se-mpotriveau
Ca să trăim în dreptate,
Să trăim în libertate.
Foaie verde-o viorea
Acolo-n Timișoară,
Iar studenții ce făcea?
Logicele le lua
Și pe străzi, frate, pleca
Și din gură preciza:
"Jos cu dictatoria"
Tiroriștii ce făcea?
Tunurili le scotea,
În popor, frate, trăgea
Și cu apă îi stropea;
Cu apă nu răușea,
Tancurili le scotea
Pe popor că-l omora,
Pîn spitale te băga.
Foaie verde-o viorea
Iar studenții ce făcea?
La mașină se suia,
La București că pleca,
Drumul Taberii intra,
Din mașină că striga:
"Săriți fraților români
Ca să scăpăm de păgîni!"
La palat că ajungea
Și din gură că striga
"Jos cu dictatoria!"
Ceaușescu c'auzea...
Iară Bobu ce făcea?
Un ilicòpter că chema
Și cu el, frate, fugea,
La Tîrgoviște-ajungea.
Poliția ce făcea?
După el ei se lua,
Pe Ceaușescu că-l prindea,
Într-un tanc că îl ducea
La București că-l aducea
Într-o odaie-l punea
Și cetea a-l judeca;
Un doctor, frate, venea
Tensiunea de-i lua.
Procurorul judeca
Ievidenții așa:
"Ai mîncat România!"

De unde se vede în toată limpezimea, cum obișnuiesc să macine morile nepotolitei Clio.

Paul Miron

În visul lor

Sunt totdeauna tineri,
Chiar cei plecați de mult,
atât de tineri încât uneori
îi recunoaștem greu și prea târziu
și atunci poate de ciudă, se transformă
și dispar.
Dar când rămân pe scena ce străbate
hotarul nevăzut
când ne apar în vis, așa cum vor,
căci ei aleg și măștile și anul,
sunt regizorii și actorii
și noi visând jucăm în visul lor

Singuri treceam

Treceam ca prin nori printre ramuri,
desișul pădurii, întunecații munți
deșertul
nu ne modificau traiectoria.
Negre ninsori acopereau imediat urmele
lăsate
și nici o frunză desprinsă, nici o adiere
nu păstrau o clipă
semnul trecerii noastre.
"Atunci"
"În acel loc"
ce rost mai au?
Când totul va rămâne neschimbat
În ceasul fără capăt
și nici un martor nu va spune că am fost.

Popaș

Moartea atipise pe marginea drumului,
Își adunase pudic genunchii,
o mână întoarsă îi acoperea gura,
lumina puțină de sfârșit de zi
aruncase peste orbitele goale pleoape de
umbră
și pe sideful pometilor surâsul copilului
adormit,
după ore de joacă.
Moartea visa.
O clipă mă bătuse gândul să o las,
să mă strecor și să-mi continui calea
singur, prin nesfârșitul șes.
O clipă numai nebunescul gând mă ispitise,
alături,
dar cuminte m-am așezat lângă ea
și-am așteptat să se trezească.

Alexandru Vona

Fotografie de Tudor Jebeleanu

Elena ŞTEFOI

La mijloc de drum

Un alt timp altă ierarhie a măştilor
bătrînii susţin că natura însăşi
e pe cale să-şi piardă simţul măsurii

nou-născuţii nu văd pe celălalt mal
decît reptile cu faţă umană jucării de desfăcut în bucăţi

alergînd de la unii la alţii se bîlbîie memoria mea
muşcă ţărîna flutură steagul victoriei
o călăuzeşte un nor ironic înţesat cu lozinci
o soarbe o groapă provocatoare în care colcăie noile coduri

am dorit să-i înţeleg şi să-i apăr pe cei dinainte
îi voi putea oare face să plîngă de bucurie pe cei care vin?

Înainte de vamă

Motto:
Cel ce se teme mai mult
De o schimbare decît de o nenorocire
Cum să se împotrivească nenorocirii?
(Max Frisch -
Biedermann şi incendiatorii)

Demn şi de-a buşilea pe podul unei noi etape artistice
te-ai dezmeticit la cîţiva metri de vameşi
abia scăpat dintr-o duşmănoasă placentă

cele cinci simţuri la pîndă de frica normalităţii
după ce decenii la rînd ţi-ai urît auzul şi văzul
bucurîndu-te că-ţi cresc gheare şi că limba în care adormi
e din ce în ce mai grea de otravă

în urmă gustul întortocherii ţopăiala parodică
puterea de a-ţi dori în viaţă fiind
nimic mai mult decît le poţi dori morţilor
în faţă şansa de a apăsa pe buton
pentru a afla unde eşti
şi încotro e calea cea dreaptă

coşmarele tinereţii te trag înainte
mîndre nevoie mare că au primit o viză multiplă
că pot sfida asemeni unui năbădăios concurent
gramatici obiecte deţinători de conturi în bancă
zeii din poala mamei te trag înapoi
ca pe-un ghem pierdut pe fişia de graniţă
ca pe-o literă mică ruşinoasă greşită
într-un pomelnic modest

numai singura ta poveste de dragoste
încalecă parapetul se aruncă în gol
şi-ai vrea s-o salvezi dar o laşi să-şi găsească sfîrşitul
pentru că n-ai învăţat încă să te ţii pe picioare.

Tablou de duminică

Trece o armată de idoli prin faţa ferestrei
mă uit la ea ca la propria-mi nebunie
nici nu mă caută nici nu aşteaptă s-o-nving
cu unelte de gospodină modernă cu şiretlicuri
vechi de cînd lumea îi ajunge să ştiu că există
că mi-e greu să vorbesc despre ea

înoată o armată de sirene ursuze
sub temeliile casei
porţia mea de oxigen se reduce
pe măsură ce fiecare din ele
îi doreşte celeilalteia răul
îi surpă lumina din ochi
amintirea de care împreună s-au lepădat
după ce ca pe un mijloc de camuflaj
au folosit-o jucîndu-se de-a războiul

rînd pe rînd vor încerca să spargă podeaua
să sară peste pervazul plin de ghivece
să înfrunte armata nepăsătoare de-afară

se feresc toate de privirea mea
ca de viitoarea lor nebunie
nici nu le pasă că azi le-am croit
o ieşire la mare un paradis insular
un teanc de reîncarnări rînduite
într-un teanc de ignifuge dosare

Oglindă sub leagăn

Zonă minată - ruinele unei fîntîni
în care a coborît
şirul vietăţilor de la începuturi
ameţite de bucuria că vor afla
cum te înalţi din gheara fărădelegii în rai
în timp ce toţi te arată cu degetul
că niciodată întreg la minte
nu vei mai fi

multe şi nemiloase - cînd turmă cînd stol
au plecat pe rînd şi n-au mai venit
s-a dus să le caute o femeie îndrăgostită
şi dusă a fost
a plecat după ea folosind
cercul vicios ca pe un colac de salvare
diavolul androgin întrupat
într-un raft de bibliotecă
şi n-a găsit cale de-ntoarcere
s-au avîntat să-l salveze
o armată de vrăjitoare un sobor de meşteri
făcători şi desfăcători de destine
şi nimeni nu ştie ceva despre eroi sau învinşi

m-am trezit la un început de istorie
în leagănul de deasupra fîntînii
am privit în ea ca-n oglindă
şi toţi cei rătăciţi în sufletul meu
s-au uitat dintr-odată la mine
dar dacă erau morţi îmi vorbeau şi-i înţelegeam
iar dacă erau vii n-aveau glas
în schimb pregătiseră cărămizi şi mortar
aşteptînd să-i văd şi să-i număr ca să poată începe
zidirea ieşirii spre ceruri

O epopee iniţiatică

Într-o zi oarecare pe cînd deasupra oraşului
dormita un şarpe decăzut din starea de meteor
şi eu preţuiam ţesătura viselor lui
pusă în vînzare pe o tarabă cosmopolită

drumul fără întoarcere s-a aşezat cuminte la loc potrivit
în strofa abia terminată în închipuirea colcăitoare
a prezentului simplu
fiecare fir de cenuşă s-a umplut de lumină
şi ca un Iov părăsindu-se pe el însuşi
am înţeles că urmează să uit
culcuşul călduţ din molozul dezorientării
arta de a vedea în primul rînd cu urechile

de fire încîlcite care nu mă puteau înţelege
dar aveau mare nevoie de un suflet în plus
trăgeau împreună clasicii morţi şi cei încă în viaţă
la ştirile de seară urma să se-anunţe
cum poţi scăpa de răutatea aproapelui
prin metoda cristalelor vindecătoare
care au ajuns să înlocuiască
treptele de la pivniţă crucea firul de busuioc

tropotul culorii coborînd din înalturi
şi interesele omeneşti grăbindu-se spre teleimprimatoare
s-au încrucişat la cîţiva metri de mine
chiar în clipa cînd îmi luam rămas bun
de la opticianul de pe Kantstrasse
după prima probă a lentilelor de contact.

Oricum o echipă

În forţă cu duioşie şi cu umor
ca în marile cărţi ca pe o scenă cu trape
o vară întreagă culesesem aplauze
hrănind cu vîlvătăi o răpciugoasă singurătate
cum altădată în curtea unei case de ţară
nu copilul care am fost ci doar limba lui
se juca de-a sminteala

fără potcoave cu albeaţă pe ochi
ar fi dorit să mă facă să înţeleg
cum murise mama
ca să poată trăi liniştit
un bărbat oarecare
şi cum tatăl tău plecase în lume
pentru a pedepsi o femeie
ce urma să te nască
dar se lăsa în voia drumului
către ceva diferit exact special
şi ieşea din pielea ei ca dintr-un clişeu
ori de cîte ori aveai nevoie de ajutor
la desfăcut în bucăţi hăţişul din jur
la cărat cărămizi
de pe ţinutul fericirii învăţate la şcoală
la temelia unui chin năzuros despre care
nimeni nu vorbise vreodată

CERŞETORUL DE CAFEA

de Emil Brumaru

Fratele lui Robinson Crusoe

Apollinaire mi-a spus: "Cînd Maia
Trece prin ploaie, ia foc ploaia!"

1. Ziceţi-mi Emil. Sînt fratele lui Robinson Crusoe. Nu cel dintîi, fost locotenent-colonel într-un regiment englez de infanterie din Flandra (comandat mai înainte de faimosul colonel Lockhart), şi ucis în bătălia de lîngă Dunkerque, purtată împotriva spaniolilor, ci celălalt, mijlociul, despre care Robi, prîslea naufragiat ferice pe-o insulă pustie pe naiba, alintatul papagalilor gîdilicioşi şi-al caprelor voioase, n-a ştiut niciodată ce-am ajuns. E timpul s-o aflaţi voi, răvăşiţi cititori, înverşunate cititoare, şi-ndeosebi tu, fragă *Maia Morgenstern*, actoriţă genială (pur şi simplu, mîrşav şi complex!), doamnă cu cameleoni gentili, iluzie celebro-spinală, sublimă haidamacă a sufletului meu de copil detracat în amnezii şi steve dulce. Pentru tine-s deci, acum, aici, banditu, telefonardul vesperal, un frige fluturi la motani, un stoarce rouă din surcele, un freacă ghizduri, linge jgheaburi la fîntînile rujate, un scoate cercuri de la poloboace, spre a le rostogoli, c-o riglă lungă, păstrată, în praful cosmic, cosmetic, etilic... Iar doagele vor putrezi, dospi, topi... Pumna-reta-pumna-pi! Mi s-a pus un nod în crieri, surioară, surioară... *Prietenul la nevroză se cunoaşte!!*

■

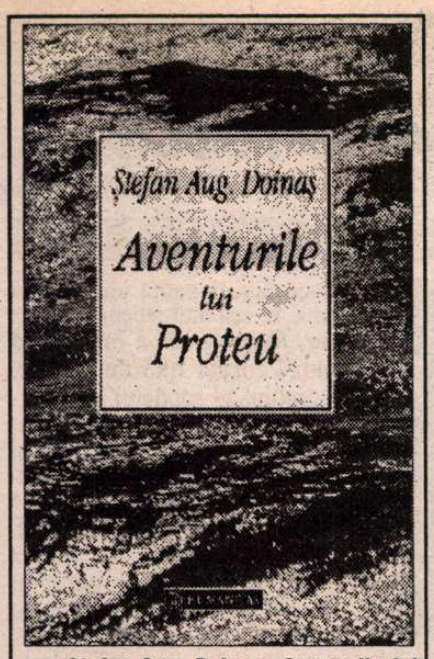

Ştefan Aug. Doinaş, *Aventurile lui Proteu*, Humanitas, Bucureşti, 1995, 144 p., preţ neprecizat.

CRONICA LITERARĂ

de Ioana Pârvulescu

Poeme desăvîrşite

❐ Dincolo de "Surîsul abundenţei" ❐ Autoportret proteiform ❐ Fidelitate mişcătoare ❐ Masca de sub mască ❐ Axis mundi sau coloana vertebrală ❐ Ridicolul ❐ Cămaşa de forţă ❐ Adevărul poetic şi adevărul nepoetic

ASPUNE că ultimul volum de poezii al lui Ştefan Aug. Doinaş, *Aventurile lui Proteu* este cel mai bun, că este extraordinar - atunci cînd nu mai puţin de treisprezece îl preced - sună aproape ca o necuviinţă. Nu voi renunţa însă la această opţiune personală, ci voi încerca s-o justific. Constant cu sine însuşi, Ştefan Aug. Doinaş răspunde constrîngerii istorice (să o numim, în prezent, senatorială) nu printr-o diminuare, ci printr-o creştere a forţei de creaţie, prin "rodnicie". Aceasta era concluzia înnoitoarei monografii criti-ce a lui Virgil Nemoianu (*Surîsul abundenţei*, Ed. Eminescu, 1994) dedicată poetului. Iată că ea se confirmă prin apariţia unui nou volum: dincolo de surîsul abundenţei tot abundenţă creatoare este. În *Aventurile lui Proteu* se reconfirmă majoritatea remarcilor lui Virgil Nemoianu asupra liricii lui Doinaş, de la tendinţa de sinteză împlinită în moduri diferite încă din primele sale cărţi pînă la o anume poftă "a angajării şi a răspunderii" vizibilă în *Vînătoare cu şoim*, de pildă. Există pretutindeni în creaţia sa o unitate pluriformă a cărei imagine simbolică ar fi putut fi - şi este în ultimul volum - Proteu. De aceea *Aventurile lui Proteu* nu este un volum "obişnuit", este o cheie cu care se pot deschide toate volumele precedente.

Aventurile lui Proteu reprezintă cel mai amar şi mai senin şi mai bogat autoportret al poetului. Imaginea este mişcătoare, dar fidelă sieşi. Fidelitatea - o spun măştile proteiforme - e posibilă numai prin schimbare. Încremenirea într-un singur tipar înseamnă îngheţ, moarte şi trădare. Poetul proteic este solitar şi participativ, se caută pe sine în tot ceea ce-l înconjoară şi în valurile alterităţii. *Ipostaze* şi *Metamorfoze*, primele două cicluri sînt *unul şi acelaşi* portret, de pe a cărui faţă măştile cad una cîte una. Imaginea se îmbogăţeşte pe măsură ce ele se desprind de chip. Dar sub mască e mereu altă mască şi nimeni nu poate şti dacă, întîmplător, una dintre forme nu este cumva chiar chipul adevărat. Dacă acesta există. E formulat aici - Doinaş a făcut-o şi explicit în volumul de eseuri *Măştile adevărului poetic* - "principiul însuşi al lirismului". Dincolo de sensul totalizator al acestor două cicluri, poemele de aici reprezintă, fiecare în parte, piese remarcabile ale liricii lui Doinaş: fără pierderi, eşecuri sau inegalităţi.

Construcţia *Ipostazelor* este originală. Fiecare poem este tăiat la jumătate de un vers esenţial, izolat de rest prin două fîşii albe, de tăcere. În rotirea "ipostazelor" efemere *versurile din mijloc* sînt elementul neschimbător, osia lumii lui Proteu. E limpede că fiecare om e un Proteu, că nimeni nu-şi poate păstra chipul şi identitatea decît, eventual, sub forma unei coloane vertebrale: la Doinaş ea se înalţă din vertebrele mediane ale poemelor. O bogată tradiţie clasică e prelucrată în aparatele de distilat ale poeziei contemporane. Din mitic şi mitologic, din seninătate, echilibru, tragism se naşte adesea actualitatea, anxietatea, distorsiunea şi deriziunea. Versul din mijloc nu e în stare să echilibreze întotdeauna greutatea poemului, e înghiţit, se pierde, ca în această formidabilă mască a unui Lucifer condamnat încă înainte de a avea o vină, prea senzual printre făpturi îngereşti fără de sex şi devenit înspăimîntător de puternic sub şfichiuiri batjocoritoare (32):

" (...) Cu mult înainte de a-i fi apărut
păroasa copită era huiduit.
Ochii lui erau ca două eleşteie aprinse
în care se-ncalecă broaşte;
Gura lui imensă şi ştirbă, neagră şi
fragedă, ca un munte răsbubuit. (...)
Cu săbiile lor i-au făcut în frunte un
stigmat sîngeriu ca un ciclămen
Care fermentînd de dispreţul şi scîrba
tuturora s-a însulfurat.
Pînă ce într-o zi, cînd tocmai strigau:
Doamne, cît poate fi de ridicol!...
El s-a urnit din pătulul său de smoală
şi foc, şi era neverosimil de mic;
Dar Pămîntul îi atîrna bălăbănindu-se
între picioare ca un testicol.
Şi atunci s-a făcut tăcere." (...)

Zeii şi Dumnezeu, timpul şi anotimpul (aici, toamna), istoria şi poezia se disting pe cîte una din măştile eului, alugîndu-se una pe alta. Întrebarea finală "Arăta-se-va îngerul?" poate fi îndreptată spre sine: arăta-se-va îngerul pe una din aceste măşti? *Ipostazele* fac corp comun cu *Metamorfozele*, doar că acestea din urmă sînt controlate de forma sonetului. (Ar fi uşor să se facă apropierea sonetelor lui Doinaş de sonetele lui Shakespeare sau de cele "închipuite" ale lui Vasile Voiculescu, a *Metamorfozelor* de cele ale lui Ovidiu, a *Psalmilor* din acest volum de cei ai lui Arghezi dacă nu cumva ai lui David etc. Dar asemenea trimiteri, aflate prea la îndemînă, trebuie evitate întrucît *toate* ciclurile din volum îşi răspund, şi corespund unui unic portret profund original. De aceea nu insist nici asupra temelor şi formulelor lirice care revin obsedant în creaţia poetului). Dacă "clasicul" Proteu se lăsa văzut ca panteră, mistreţ, leu, dragon, arbore, rîu, foc etc., poetul-Proteu se prezintă în sonete ca broască ţestoasă, focă, Ioan Botezătorul şi călăul său, dropie, salcie, sirenă..., forme alotropice ale aceleiaşi substanţe "murind fără-a muri în mii de feluri" (52). În simplitatea liniei lor clasice, cele XIII sonete sînt desăvîrşite. Ar trebui citate toate, dar cum nu e posibil aleg, la întîmplare, un catren şi două terţine din sonetul VI: "Prin tuburi strîmte dulcele şi sarea/ mă-nfrăgezesc. O arie-nvechită/ mă-mprejmuie şi-ncearcă să-mi înghită/ delirul frunzelor şi nepăsarea.// Îmi place-această stare ce mă pierde/ în foşnet tandru şi lumină verde./ Să fii copac, şi iarna să te scuturi// de tine însuţi, - ce vîrtej de ore/ încete, iuţi, tăcute şi sonore!/ Adorm sub fulgi şi mă trezesc sub fluturi." (48)

Psalmii stau în "cămaşa de forţă" a iubirii dintre om şi Dumnezeu. Tonul dialogului este familiar, cu reproşuri supuse sau nesupuse, pretenţii rostite tare şi asumate culpe iniţiale. Poetul nu renunţă nici aici la mutaţiile sale proteice, el se identifică rînd pe rînd cu tot ce e păcat şi "erezie", rămînînd în acelaşi timp şi prizonierul cămăşii sale de forţă, iubirea creştină. O iubire care are, de o parte şi de cealaltă, toate "defectele" dragostei obişnuite: "Te ştiu gelos, teribil de gelos/ pe tot ce am, şi-adun, şi strîng în braţe/ aici, cînd nu Te-mbrăţişez pe Tine..." (82). Cu un titlu ludic, *Friday Midnight's Suite*, partea mediană a volumului, aduce o relaxare faţă de precedentele *Ipostaze* şi *Metamorfoze* şi faţă de următoarele cicluri, *Psalmii* şi *Elegiile*. - Dar la nivel tematic aventura nu se întrerupe. Ajunge să urmărim cîteva titluri: "sunt cel dintîi dumicat", "sunt foc", "singurul lucru" - acesta din urmă fiind un poem dedicat fidelităţii umbrei în lumea înfidelă a lui Proteu.

Volumul *Aventurile lui Proteu* este adevărul poetic al biografiei lui Ştefan Augustin Doinaş. În care dintre ipostaze va fi surprins oare poetul acest episod nepoetic (îl citez după cartea lui Nemoianu, p.149): "în 1957 este arestat şi condamnat politic la un an închisoare pentru *omitere de denunţ*" (s.m.)? Bănuiesc şi sper că tinerii care citesc acum *Aventurile lui Proteu* au dificultăţi în a înţelege aşa ceva. ■

CALENDAR

❐ 2.IX.1895 - s-a născut *D.I.Suchianu* (m.1985)
❐ 2.IX.1900 - a murit *Aron Densusianu* (n.1837)
❐ 2.IX.1916 - s-a născut *Ion Potopin*
❐ 2.IX.1920 - s-a născut *Florin Murgescu* (m.1992)
❐ 2.IX.1928 - s-a născut *Alexandru Duţu*
❐ 2.IX.1935 - s-a născut *Damian Ureche*

❐ 3.IX.1907 - s-a născut *Pavel Dan* (m.1937)
❐ 3.IX.1917 - s-a născut *Eugen Frunză*
❐ 3.IX.1919 - s-a născut *Ovidiu Drimba*
❐ 3.IX.1923 - s-a născut *Nicolae Smeureanu* (m.1991)
❐ 3.IX.1935 - s-a născut *Vasile Spoială* (m.1993)
❐ 3.IX.1939 - s-a născut *Horia Ungureanu*

❐ 4.IX.1891 - s-a născut *Alexandru Viţianu* (m.1985)
❐ 4.IX.1941 - a murit *Sergiu Ludescu* (n.1911)

❐ 5.IX.1857 - s-a născut *Maica Smara* (m.1944)
❐ 5.IX.1858 - s-a născut *Al.Vlahuţă* (m.1919)
❐ 5.IX.1864 - a murit *Ioan Maiorescu* (n.1811)
❐ 5.IX.1921 - s-a născut *Adrian Mario*
❐ 5.IX.1925 - s-a născut *Rodica Ciocârdel-Teodorescu*
❐ 5.IX.1929 - s-a născut *Catinca Ralea* (m.1981)
❐ 5.IX.1935 - s-a născut *Ion Butnaru*
❐ 5.IX.1947 - s-a născut *Al. Dobrescu*
❐ 5.IX.1959 - a murit *Marta D. Rădulescu* (n.1912)
❐ 5.IX.1986 - a murit *Nicuţă Tănase* (n.1924)
❐ 5.IX.1986 - a murit *Al. Voitin* (n.1915)

❐ 6.IX.1817 - s-a născut *Mihail Kogălniceanu* (m.1891)
❐ 6.IX.1819 - s-a născut *Nicolae Filimon* (m.1865)
❐ 6.IX.1910 - s-a născut *Dumitru Corbea*
❐ 6.IX.1915 - s-a născut *Nicolae D. Pârvu*
❐ 6.IX.1972 - a murit *George Băiculescu* (n.1900)

❐ 7.IX.1897 - s-a născut *Alexandru Traian-Rally* (m.1986)
❐ 7.IX.1902 - s-a născut *Camil Baltazar* (m.1977)
❐ 7.IX.1902 - s-a născut *Şerban Cioculescu* (m.1988)
❐ 7.IX.1916 - a murit *Nicolae Vulovici* (n.1877)
❐ 7.IX.1924 - s-a născut *Stefan Luca* (m.1991)
❐ 7.IX.1930 - s-a născut *Ion Arieşanu*
❐ 7.IX.1993 - a murit *Eugen Barbu*

EDITURA NEMIRA
prezintă
PITICII
ÎŞI PUNEAU ŢĂRÎNĂ-N CAP
de Tudor Gherman
Colecţia PURGATORIU, 208 pag., 3000 lei
Această carte este un strigăt de disperare şi de spaimă. Dar se poate coborî şi mai jos, mult mai jos, ne transmite autorul Piticilor... Romanul — "cu cheie" — face radiografia precisă a ticăloşiei şi răului ca parte a naturii umane. Lumea este privită prin ochii "profesorului", un ins capabil, superlucid, dar minat din interior de propria lui răutate. Nopţile albe ale profesorului sunt întrerupte de scurte perioade de somn bântuite de coşmaruri populate de pitici acuzatori şi agresivi, proiecţii ale numeroşilor indivizi reali pe care protagonistul (care ocupă o funcţie importantă în stat) îi ţine la respect, oameni altfel capabili, dar vinovaţi de o ticăloşie mai puţin "eficientă" decât aceea a superiorului lor. În celălalt plan, la lumina zilei, înlănţuirea evenimentelor are aceeaşi logică de coşmar, aceeaşi finalitate sumbră şi constatăm că ticăloşia poate fi fascinantă, maiestuoasă şi chiar de o tulburătoare frumuseţe...
CLUBUL CĂRŢII NEMIRA C.P. 26 - 38 BUCUREŞTI

CĂRŢI ROMÂNEŞTI *prezentate de Alex. Ştefănescu*

• Actualitatea editorială •

Au şi neologismele povestea lor

Dicţionarul de imagini pierdute este o lucrare ştiinţifică, dar are şi farmec literar. Ar fi bine dacă toate volumele de literatură propriu-zisă care apar la noi ar avea farmecul literar al acestei cărţi de istorie a lexicului.

G.I.Tohăneanu, *Dicţionar de imagini pierdute*, Timişoara, Ed. Amarcord, 1995, 272 p., 4400 lei.

G.I. Tohăneanu reconstituie trecutul unor cuvinte despre care credem - în necunoştinţă de cauză - că n-au trecut. Este vorba de neologisme. Autorul dicţionarului demonstrează că aceşti termeni consideraţi convenţionali, neutri, utilizabili mai curând într-un discurs oficial decât într-o scrisoare intimă, sunt impregnaţi de amintiri. Ei au trecut prin tot felul de peripeţii ca să ajungă ceea ce sunt azi. Totul este ca un lingvist, înzestrat şi cu sensibilitate literară, să le vizualizeze structura internă, să îi compare cu termeni similari din alte limbi, să evoce semnificaţia lor de altădată.

Dezgropând întâmplări lingvistice de demult, autorul descoperă ramificaţii genealogice neaşteptate. El ne frapează (pe cei care nu ştim, dar mulţi nu ştim) dovedindune că *avion* se înrudeşte cu *avicultură* sau că *fabrică* face parte din aceeaşi familie de cuvinte cu *faur*. Sub sensul actual al neologismelor există sensuri uitate, de o remarcabilă plasticitate, pe care G.I. Tohăneanu le actualizează. El curăţă de negreală şi face să strălucească argintăria lingvistică de care ne folosim în mod curent fără să ştim ce valoare are.

O literatură care poate intra în NATO

Cândva, Ov.S. Crohmălniceanu l-a numit pe George Arion, pe bună dreptate, un "Raymond Chandler al României". Publicând, recent, un volum de povestiri poliţiste intitulat *Crimele din Barintown*, George Arion se transformă, dintr-un Raymond Chandler al României, într-un George Arion al Statelor Unite. Şi aceasta nu numai pentru că plasează acţiunea naraţiunilor sale în America, ci şi pentru că, prin felul cum scrie, satisface, virtual, exigenţele oricărei edituri de peste Ocean, a oricărei edituri occidentale în general. Stilul alert şi captivant, umorul "trăznit", ca şi modul decent de a trece mereu sub tăcere melancolia celui ce se simte singur în marile aglomerări urbane asigură inteligibilitatea povestirilor în orice ţară din Vest. Chiar şi morala lor este întrutotul compatibilă cu aceea promovată de democraţiile occidentale. Din acest punct de vedere, se poate spune că literatura lui George Arion ar putea fi primită în NATO înaintea României.

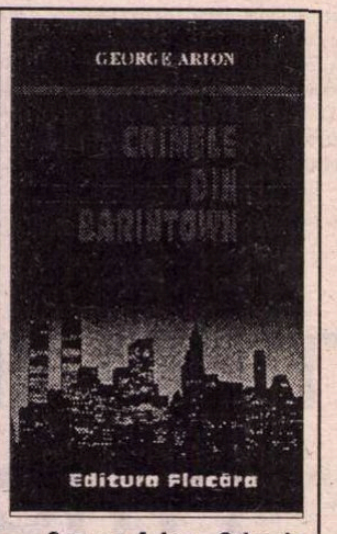

George Arion, *Crimele din Barintown*, Bucureşti, Ed. Flacăra, col."Pisica neagră", 1995, 240 p., 3000 lei.

Povestirile nu sunt toate poliţiste sau exclusiv poliţiste. Există în volum şi povestiri bizare sau poematice sau ironice. Un singur exemplu. În *Retragerea la pensie* este vorba despre doi soţi bătrâni care s-au refugiat, pentru a-şi petrece ultimii ani de viaţă, într-o vilă fastuoasă şi exotică şi care, copleşiţi de nostalgia existenţei trepidante de altădată, urmăresc cu un interes straniu informaţiile din presă despre soarta dictatorilor din întreaga lume. Pentru o clipă avem impresia că nostalgicii pensionari ar putea fi Nicolae şi Elena Ceauşescu. Iar în final, când aflăm că ei se numesc Nick şi Helen, impresia este deopotrivă spulberată şi întărită.

Asemenea finaluri deschise au multe dintre povestiri. George Arion face risipă de ingeniozitate, contrazicându-ne adeseori, în mod spectaculos, presupunerile, creând momente de suspense, trecând pe neaşteptate de la un registru grav la unul al derizoriului sau invers. Povestirile nu seamănă între ele, au subiecte complet diferite. Din fiecare s-ar putea face un film. În schimb, seamănă prin caracterul lor de joc literar. Spirit livresc (primul său roman "poliţist" purta titlul *Atac în bibliotecă*!), George Arion inventează, este adevărat, tot felul de situaţii şi întâmplări, dar le inventează mai mult pentru a demonstra ce se poate face din cuvinte. Este o jucărie care îi place şi cu care ne cucereşte şi pe noi.

Lasciate ogni speranza!

Grid Modorcea este un autor inclasificabil. Scrie romane despre soarta ţăranului în timpul comunismului, dar şi convorbiri cu D.I. Suchianu, cronici cinematografice, dar şi articole de scandal, scenarii pentru filme de o mare elevaţie, dar şi cărţi licenţioase. Numele său poate fi întâlnit, cu aceeaşi probabilitate, în reviste literare prestigioase, în publicaţii obscure sau pe ecranele televizoarelor (şi aceasta în condiţiile în care Grid Modorcea a dus campanii înverşunate împotriva Televiziunii!).

Grid Modorcea, *Şobolanii în Italia, biblia transfugului*, roman, Bucureşti, Ed. Emin, 1995, 220 p., 4000.

Aşa stând lucrurile, deschidem complet derutaţi cea mai recentă carte a sa, *Şobolanii în Italia*. Subtitlul, probă de fanfaronadă editorială, măreşte confuzia: *biblia transfugului*. Ni se propune o nouă culegere de obscenităţi, de genul celor care asigură, în mod ignobil, succesul de librărie? Avem de a face cu un roman cu cheie, capabil să declanşeze încă un scandal de proporţii? Este vorba de un ghid practic pentru transfugi?

Surpriză! Cartea nu este nimic (sau aproape nimic) din toate acestea. Grid Modorcea ne ia din nou pe nepregătite, oferindu-ne un roman-vérité, bazat pe o serioasă documentare şi scris cu siguranţa unui profesionist. Personajul principal al romanului, Niki, un tânăr "de vreo 30 de ani, slăbuţ, spălăcit la păr şi la chip, cu ochii albaştri" se află în Italia, clandestin, şi face toate experienţele - administrative şi existenţiale - posibile, ceea ce constituie pentru autor un prilej de-a ne introduce în cele mai diferite medii. Aflăm astfel cum se câştigă o pâine la negru în Italia, cum sunt organizaţi emigranţii, ce viaţă duc prostituatele, care este atitudinea poliţiei italiene faţă de nouveniţi etc. etc.

Pentru cei care îşi fac iluzii romanţioase în legătură cu viaţa unui român (fără căpătâi) în Italia, romanul este ca un duş rece. Realismul brutal al autorului ne conduce la concluzia că deasupra intrării în această ţară ar trebui să stea scris "Lasciate ogni speranza voi ch'entrate!". Dar tocmai de aceea cartea se citeşte cu interes. Ea nu este o ilustrată cu portocali înfloriţi şi cer albastru, ci o carte poştală scrisă pe genunchi, cu creionul.

Rondelo-sonetul

Horia Bădescu, adeptul unui stil elegant - în poezie, în proză, în publicistică -, face din eleganţă un scop în sine în cea mai recentă carte a sa, *Ronsete*. El a inventat o nouă formă fixă de poezie, combinând rondelul cu sonetul, şi o cultivă calm, monoton, fără să înregistreze în vreun fel ce se întâmplă dincolo de pereţii camerei sale de lucru. Această abstragere, despre care se poate afirma că exprimă o mare noblete, are în realitate ceva indecent într-o epocă răvăşită şi tragică. Poezia nu este, bineînţeles, reportaj, ea reprezintă şi faţă de realitate, şi faţă de literatură - cum atât de lapidar şi inspirat o definea Nichita Stănescu - *altceva*, dar nu poate rămâne străină de *starea de spirit* a contemporanilor.

Horia Bădescu, *Ronsete*, Cluj-Napoca, Ed. Clusium, 1995, 64 p., preţ neprecizat.

În "ronsetele" lui Horia Bădescu este evocată mereu suferinţa, dar evocarea sună retoric, ritmată ca de-un metronom de ritmul imperturbabil al versurilor:

"S-a făcut târziu în calendare,/ s-a făcut o noapte în cuvânt;/ Dumnezeu mai umblă pe pământ/ cu durerea noastră în spinare./ Nu mai au fântânile răbdare,/ de nămol sunt toate câte sunt./ Dumnezeu mai umblă pe pământ/ cu durerea noastră în spinare./ Nimeni nu l-a uns cu lepădare,/ nimeni nu l-a miruit cu vânt,/ Dumnezeu mai umblă pe pământ/ cu durerea noastră în spinare./ Câte-un pas pe piept la fiecare./ S-a făcut târziu în calendare."

Singurul poem ("ronset" are, mai ales în acest context, o rezonanţă frivolă) în care pătrunde ceva din dramatismul lumii de azi - dar şi ceva din stilul lui Adrian Păunescu - este următorul:

"Ca stelele, îi vezi şi nu mai sunt;/ parcă i-ar înveli un fel de ceaţă./ Greoi, împiedicaţi, sfioşi, de-o viaţă/ ţăranii se coboară în pământ./ Recensământ după recensământ/ cu capul lor progresul ni-l răsfaţă;/ cu ţara-n ridurile de pe faţă/ ţăranii se coboară în pământ./ Doar florile îi duc la jurământ/ şi-i trec prin vămile fără de număr/ sfinţi jupuiţi, cu pieile pe umăr/ ţăranii se coboară în pământ/ să-şi rostuiască alt aşezământ;/ ca stelele, îi vezi şi nu mai sunt."

■

Cărţi primite la redacţie

❒ Alexandru Ciorănescu, *Care Daniel?*, roman, Bucureşti, Ed. Cartea Românească, 1995, 216 p., 2856 lei.

❒ Dan Berindei, *Diplomaţia românească modernă, de la începuturi la proclamarea independenţei de stat (1821-1877)*, Bucureşti, Ed. Albatros, col. "Historia", 1995, 212 p., 3500 lei.

❒ Gavril Cornuţiu, *Versuri pentru focul scurtelor popasuri*, versuri, Oradea, Ed. Cogito, 1995, 112 p., 2900 lei.

❒ I. Funeriu, *Al. Macedonski - hermeneutica editării*, Timişoara, Ed. Amarcord, 1995, 292 p., 4900 lei.

❒ Dan Mănucă, *Analogii - constante ale istoriei literare româneşti*, Iaşi, Ed. Junimea, 1995, 292 p., 1700 lei.

❒ Cristian Peri, *Ferma lui John*, povestiri americane, Bucureşti, Ed. Scripta, 1995, 128 p., 3978 lei.

❒ Viorel Dianu, *Crucea perpetuă*, roman, Bucureşti, Ed. Semne, 1995, 204 p., 1700 lei.

❒ Emil Sinescu, *Corabia de fulgere*, poeme, Bucureşti, Ed. Eminescu, 1994.

❒ I. Neşu, *Un pumn de iarbă*, roman, Bucureşti, Ed. Tai-Pan, 1994, 200 p., 1100 lei.

❒ Theodor Damian, *Lumina cuvântului*, versuri, Bucureşti, Ed. Libra, 1995, 80 p., preţ neprecizat.

CĂRŢI STRĂINE

prezentate de Grete Tartler

• Actualitatea editorială •

Nesmintiţi de-a plăcerilor haită

"DA, mult diferite şi opuse/ sunt cele ce se numesc ştiinţă şi neştiinţă:/ te văd aspirând după ştiinţă, Naciketas./ A plăcerilor haită nu te-a zăpăcit". Nu erudiţia aridă, mai rea decât neştiinţa, ci descoperirea unităţii eu-lume, ştiinţa prin revelaţie: iată secretul *Upanişadelor*, care în traducere ar însemna - după unele interpretări - "şedinţe de taină", învăţături secrete. Cei care vor să cunoască acest punct culminant al concepţiei indiene despre lume, care pune soluţia salvării la îndemâna oricui, "care reprezintă şi azi pentru fiecare indian din casta brahmanilor ceea ce este Noul Testament pentru creştini", vor citi, printre clasicii Holtzmann, Burnouf, Anquetil-Duperron, Oldenburg, Koeppen, neapărat şi tratatul lui Paul Deussen

Paul Deussen, *Filosofia Upanişadelor*. Traducere din limba germană de Cornel Sterian. Editura Tehnică, Bucureşti, 1994, 320 p., 5800 lei.

(1845-1919), a cărui actualitate e dovedită de numeroase reeditări. După a cincea ediţie (Leipzig/ F.A. Brockhaus 1992) a fost făcută traducerea de faţă, care, trebuie spus de la bun început, umple lacune bibliografice şi pune la îndemâna celor interesaţi de istoria filozofiei un material de neevitat.

Privim cu duioşie pe contrapagina titlului figura tipică a învăţatului german de la începutul secolului: ochelari, barbă à la Freud, pălărie tare, redingotă, mâini la spate şi o expresie concentrată, severă, care dă de înţeles că domnul doctor nu-şi pierde timpul cu fleacuri. Pe pagina de gardă se păstrează titulatura de acum aproape o sută de ani (volumul a fost tipărit pentru prima oară la Kiel în 1899): Dr. Paul Deussen. De ce oare ţinea acum un secol profesorul (şi mai ţine şi azi editura) la lumescul titlu de doctor? Un înţelept care pare să fi înţeles depăşirea celor lumeşti, a intereselor egoiste? Pentru că neamţul autentic renunţă - conform sfaturilor de practică a ascezei, *tapas* - la orice, da, poate renunţa la orice, mai puţin la titlul de doctor...

Născut acum 150 de ani, pe 7 ianuarie 1945, Paul Deussen a fost coleg de şcoală cu Nietzsche, alături de care a încercat să studieze teologia (de ambii abandonată), cu care a rămas prieten şi a purtat o susţinută corespondenţă. Greaca, latina (doctorat cu *Sofistul* lui Platon) şi doctrinele lui Kant şi Schopenhauer l-au şlefuit pe cel care avea să se dedice, pentru tot restul vieţii, studiului sanscritei şi predării Vedantei. Pe lângă numeroase volume despre gândirea indiană (cu traducerile aferente din sanscrită) i-a editat şi comentat pe Schopenhauer şi Nietzsche.

Printre cele mai des citate lucrări în domeniu (inclusiv de către Surendranath Dasgupta, cunoscut cititorilor lui Mircea Eliade), *Filosofia Upanişadelor* se referă la poziţia *upanişadelor* în literatura Vedei, la istoria lor şi la cele mai importante culegeri de text, la sistemul acestora (teologia - sau doctrina despre Brahman, cosmologia - sau doctrina despre lume, psihologia - sau doctrina despre suflet, escatologia - sau doctrina despre transmigraţia sufletului şi eliberare precum şi despre drumul către această filosofie practică). Buna cunoaştere a lui Schopenhauer, pe care Deussen îl numea *philosophus christianissimus,* a dus la utile comparaţii între punctul de vedere creştin şi cel al *Upanişadelor*: "Să-ţi iubeşti aproapele ca pe tine însuţi, cere Biblia; de unde însă această pretenţie, căci eu simt totuşi numai în mine, nu în altul? Deoarece, aşa adaugă Veda explicând, aproapele tău în adevăr este propriul tău Sine iar ceea ce te separă de el este pură amăgire". În alt plan, cunoaşterea lui Goethe oferă plăcute comparaţii; de pildă, vorbind despre eliberarea exterioară şi interioară, Deussen evocă vestitul greiere din *Prolog în cer (Faust)* "care mereu zboară şi sare şi tot în iarbă-şi cântă vechiul cântecel".

Identitatea lui Brahman cu Atman, a lui Dumnezeu şi a sufletului, această idee fundamentală a *Upanişadelor*, exprimată prin celebrele cuvinte *tat twam asi* are, pentru Deussen, o importanţă care depăşeşte cu mult hotarele Indiei antice şi îi prilejuieşte concluzii profetice: "Nu putem privi în viitor, nu ştim ce explicaţii şi descoperiri îi mai sunt încă rezervate neostenit iscoditorului suflet omenesc, însă un lucru putem anticipa cu siguranţă: pe orice căi ar apuca vreodată filosofia vremurilor viitoare, cheia se poate afla numai... în propriul nostru lăuntru".

Neoane şi flori de prun

SELECŢIONATĂ de Bernard Pivot printre primele zece cărţi ale anului 1990, *Cronica japoneză* a lui Nicolas Bouvier (n. 1929 la Geneva), carte a cărei frumuseţe poetică nu este egalată decât de bogăţia informaţiei culturale pe care o oferă, apare într-o traducere românească pe care Emanoil Marcu a cizelat-o impecabil. Lumea rece a Japoniei ("clănţănitul face parte din muzica japoneză, până şi arborii au crengi contorsionate, strâmbe, de parcă suferă şi ele de frig"), senzaţia de "vizită la înecaţi" se atenuează în raza lanternei magice a călătorului-visător. Printre spirite blajine şi omniprezente (kami), printre muzici bizare şi lente "scoase din măruntaiele pământului, din noaptea rădăcinilor", printre genealogiile diferitelor dinastii imperiale (de origine divină!), de-a lungul meditaţiilor buddhiste, ciudăţeniilor şintoiste, pe drumurile Lunii suverane, Bouvier schiţează o invitaţie irezistibilă. Mitologiile şi descrierile vieţii contemporane sunt echilibrate delicat în ţesătura de poetice amănunte: "După festivalul florilor de prun urmează festivalul nalbei, al stânjeneilor, apoi sărbătoarea Tanabata care celebrează conjuncţia stelei Bouarului cu Vega Torcătoarea. În octombrie e timpul arţarilor ce se înroşesc încântându-i, în templele lor, pe bonzii în rugăciune. Anul întreg se învârte în jurul florilor, al frunzelor, al răsadurilor şi spicelor de orez, al constelaţiilor". Alături de ele, aluminiu, neoane, taxiuri cu televizor, metroul cel mai curat şi mai modern din lume. "Un popor ce-şi numără generaţiile până la haosul originar nu poate admite că i-a luat-o altul înainte".

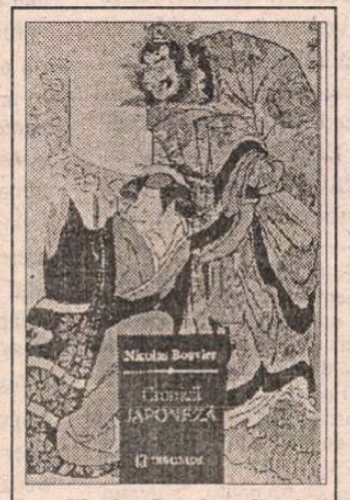

Nicolas Bouvier, *Cronică japoneză*. Traducere de Emanoil Marcu. Colecţia Naţiuni/Mentalităţi. Editura Humanitas, 1995, 207 p., f.p.

Văzută ca-n vis, istoria japoneză, Evul Mediu acid, plin de drame sub deviza "pace şi linişte", dar şi prezentul populat de chipuri şlefuite, femei mucalite, zbârcite şi senine, bătrâni cu un aer amorţit şi savant, tineri care au părăsit plăcerile pentru a se consacra sarcinilor dificile, par a fi momentele unui spectacol *Nô*. "O castană pocnind în jeratec, un greier furibund cântând în făină fac oare muzică? E întrebarea pe care mi-am pus-o asistând prima oară la un spectacol *Nô*".

Pasiunea pentru fotografiat a japonezilor, albumele de familie - misiunea omului pe pământ fiind, cum zice Miller, să-şi amintească - concretizează uriaşa memorie, "păstrătoare şi delicată", a niponilor. Iar Bouvier caută în spatele acestor metereze "libertatea cristalină, lecţia despre tot şi nimic".

Mai bine scriitor decât vrăjitor

Demn de invidie este John Updike, romancier care, deşi scrie best-selleruri şi nu se zgârceşte cu numărul lor, ba mai ia şi premii (meritate), rămâne un maestru al scriiturii, un alchimist al cuvântului. Cine a văzut doar filmul cu Jack Nicholson, Cher, Susan Sarandon şi Michelle Pfeiffer stă, desigur, la îndoială dacă să mai cumpere şi cartea: kitsch-ul cinematografic taie orice avânt, include *Vrăjitoarele din Eastwick* într-o serie horror total banală, ba chiar enervantă. Mărturisesc că am stins televizorul înainte de încheierea filmului, deoarece frumuseţea celor trei vedete nu a salvat nici un strop din oceanul de platitudini şi trivialităţi al peliculei.

În schimb cartea se citeşte pe nerăsuflate, căci subiectul nu prea original (într-un oraş de provincie, trei "paranormale", Alexandra, Jane şi Sukie îşi doresc aventuri spirituale şi, vorba poetului, suprasexuale, cu un trimis al forţelor obscure, Darril van Horne - nume care sugerează diavoleştile coarne - spre a zgudui viaţa calmă a târgului cu drăciile lor) curge din pana unui maestru. Iată o furtună provocată de Alexandra: "Tunetul bubui, hodorogind şi bubuind opintit. Micuţii crabi pestriţi de nisip ieşeau acum cu zecile şi se îndreptau în grabă către marea spumegândă. Culoarea carapacei lor era atât de asemănătoare cu a nisipului, încât păreau aproape transparenţi. Alexandra se oţeli şi strivi unul sub talpa piciorului. Un sacrificiu. Totdeauna e nevoie de un sacrificiu. E una din legile firii. Începu să danseze desculţă, printre crabi... Fulgerul continua s-o fotografieze instantaneu... La fel ca minusculii crabi transparenţi pe fondul pestriţ al nisipului, Alexandra, udă până la piele, se simţea şi ea transparentă faţă de ploaie, una cu ea, având sângele adus la aceeaşi temperatură". Sigur că fostul soţ al vrăjitoarei tras în plastic şi folosit ca faţă de masă la bucătărie şi alte asemenea amănunte "de râs" dezvăluie încă de la început intenţia ironică a autorului. De aceea, e de mirare cum a putut regizorul filmului să încline spre horror şi nu spre comedie.

John Updike, *Vrăjitoarele din Eastwick*. Traducere de Corina Popescu. Editura Nemira, 1995, 319 p., 6000 lei.

Erudiţie muzicală (Jane era violoncelistă), fantezie şi multă poezie sunt alte câteva ingrediente folosite de John Updike în colorarea poveştii sale. O poveste pentru cei care nu au curaj să-şi închipuie, să viseze, să evadeze din cotidian: ba da, se poate, surâde el; oricare din voi poate fi vrăjitor, chiar dacă nu scriitor! ■

Cărţi primite la redacţie

- ☐ Gabriel Marcel, *Jurnal metafizic*. Traducere de Dorin Ştefănescu. Editura Amarcord, Timişoara 1995, 414 p., lei 6500.
- ☐ Oscar Wilde, *Portretul lui Dorian Gray. Crima lordului Arthur Savile*. Traducere de Dumitru D. Mazilu. Prefaţă de Dan Grigorescu. Editura Univers, Bucureşti 1995, p.318, lei 5500.
- ☐ Proust, *În căutarea timpului pierdut. Sodoma şi Gomora*. Traducere, prefaţă, note şi comentarii de Irina Mavrodin. Editura Univers, Bucureşti 1995, p.541, lei 9000.
- ☐ Fritjof Capra, *Taofizica. O paralelă între fizica modernă şi mistica orientală*. Traducere de Doina Ţimpău. Editura Tehnică, Bucureşti 1995, p.296, lei 6500.

Inchiziț

ÎNCEPUTUL cărții e absolut promițător: "La începutul lui 1993, soției mele Tatiana Brătescu (născută Pauker) i s-a comunicat de la Moscova că, potrivit dispozițiilor legii pentru reabilitarea victimelor represiunilor politice, poate lua cunoștință de documentele din arhiva fostului NKVD referitoare la împrejurările în care Marcel Pauker, tatăl său, a decedat în 1938". Doctorul G. Brătescu a însoțit-o pe Tatiana (Tania) în orașul ei natal ((Moscova, 1928), unde copilărise, venind în România, pentru prima oară, în septembrie 1944, adică la 16 ani, o dată cu mama ei, Ana Pauker. E limpede că d-rul *G.B.* nu și-a cunoscut niciodată socrul; în schimb a funcționat ca șef de cabinet al Anei Pauker, la Ministerul de Externe. Dorința celor doi (de fapt) alcătuitori ai bogatului documentar, de a restabili "adevărul istoric, oricât de penibil și de dureros s-ar înfățișa uneori acest adevăr" (din "Prefață"), este firească și pe deplin respectabilă. Cu o singură, minimă, observație: dincolo de destinul personajului central al cărții, s-ar fi cuvenit, desigur, o mai tranșantă opinie - *o judecată de fond* - asupra mecanismului diabolic reprezentat, în epocă, de către Partid, NKVD-KGB, Kremlin, Komintern, toate focalizate într-o unică noțiune mitizată: "Cauza". Cu subtilitatea care-l caracterizează, Florin Constantiniu arată în scurta postfață: "Volumul de față nu urmărește nici un fel de «reabilitare» a lui Marcel Pauker și cu atât mai puțin o nouă condamnare. Suntem călăuziți de principiul lui Ranke, după care istoria trebuie scrisă «așa cum a fost», și pentru aceasta e nevoie de documente. De documente, analizate *critic*, adică receptarea informației oferite de surse, numai după trecerea ei prin grila criticii de texte". Fiene cu iertare, dar numeroasele documente publicate *nu fac din Marcel Pauker un martir* (în pofida sfârșitului său tragic și a acuzațiilor nefondate ce i s-au adus). "Cauza" pentru care s-a jertfit cu voie sau fără voie era, ea însăși, condamnabilă, nemiloasă, gata să extermine - în stânga și în dreapta - milioane și milioane de oameni (aceștia DA, *sunt martiri!*).*)

Știm, din mitologie, că însuși Cronos, stăpânul lumii, își devora feciorii de teamă că unul dintre ei îl va detrona. Din mitologia noastră comună știm ceea ce Mircea Eliade ne-a explicat magistral: "Marii persecutori se recrutează dintre martirii cărora nu li s-a tăiat capul". Dacă Marcel Pauker - convocat la Moscova în mod expres (ocazie binevenită de a-și revedea copiii, pe Vlad și pe Tania, amândoi rezultați din căsătoria sa cu Ana Pauker), călătorie întreprinsă în pofida avertismentelor formulate de unii și de alții, potrivit cărora la Moscova e ușor de ajuns și e greu de plecat ("N-am de ce să mă tem - pretindea el, ritos -, sunt curat ca lacrima"), dacă nu s-ar fi înfățișat atunci la Centru, în ce feli-ar fi fost modificat destinul? Este previzibil și lesne de imaginat c-ar fi parcurs un drum cât de cât asemănător tovarășilor săi de crez comunist; în primul rând, la adăpostul tancurilor sovietice și, în conformitate cu "studiile" făcute dincolo de Nistru, ar fi ocupat înalte funcții în stat și în partid, acționând la unison cu "marea mașinărie" kominternistă. Prea puțini militanți de frunte din perioada ilegalismului interbelic au izbutit, revenind la lumină, erijându-se în diriguitori de conștiințe, în specialiști "universali", de fapt fiind așa-zișii "revoluționari de profesie", au izbutit să se sustragă diabolicului mecanism, îndelung pus la punct și experimentat în Uniunea Sovietică, în Gulaguri: INCHIZIȚIA ROȘIE (cu ciclicele ei "campanii de purificare": interogatorii, torturi, pedepse!). Inchiziția clasică, papală, s-a prelungit astfel până în secolul nostru, sub o formă politică, preluată de regimurile totalitare comuniste și fasciste.

Fericirea prin ură

BIOGRAFIA scrisă și semnată de Marcel Pauker, în noiembrie 1937, conține 282 de pagini (numerotate chiar de el). Dosarul său studiat relativ recent, în fondurile Centrului Rus de Păstrare și Studiere a Documentelor de Istorie Contemporană, conține peste 400 de pagini ("text dens" în limba germană), textul atacând o sferă largă de "probleme" ale muncii ilegale (a se citi: subversive). Deosebit de interesant pare punctul de vedere pe care Marcel Pauker îl exprimă în legătură cu apartenența lui etnică și religioasă: "M-am născut la București, ca și ceilalți copii ai părinților mei. Ei se înrudesc unul cu celălalt, întrucât străbunicul meu Margulius este recunoscut de amândouă părțile ca strămoș, fiind de fapt considerat întemeietorul tradiției familiei... Era ateu și probabil că lui i se datorează faptul că în familie s-a manifestat o tendință burghezo-revoluționară, astfel încât cele mai multe ramuri ale ei au rupt-o de mult cu religia, nu s-au căsătorit religios, nu au fost botezați (în loc de circumcișii - notă *G.B.*) și nu au fost înmormântați bisericește... Chiar de la mijlocul secolului trecut, familia (cu ambele ei ramuri) s-a romanizat total, astfel că ultimele generații nu mai vorbesc și nu mai înțeleg idiomul evreiesc. I-am reproșat tatălui meu că se rușinează de obârșia lui iudaică, ceea ce poate fi explicat numai prin influența antisemitismului dominant. Căci nouă, copiilor, ni s-a trecut complet sub tăcere faptul că am avea ceva comun cu iudaismul, lucru pe care l-am aflat pentru prima oară abia în anii de mai târziu. Tata a susținut însă că a fost vorba doar de o metodă educativă, pentru a ne scuti de frământări interioare. În orice caz, am fost crescuți în iubirea pentru poporul român, ca fii și fiice ale acestuia... (tatăl intră ca lucrător tipograf la ziarul "Adevărul", de stânga - *n.n.*). Astfel, atmosfera în care am crescut era destul de politizată, cu atât mai mult cu cât o serie de războaie (dintre care două în Balcani) sporiseră tensiunile. Poziția adoptată acasă la noi a fost: România este un stat oligarhic; poporul, mai ales țăranii, se află în aservire; cel mai întunecos analfabetism; mizerie; boli. Oligarhia e dezgustătoare, bizantină, leneșă, venală, imorală. Partidele politice trădează poporul, trec de partea dușmanilor poporului și a Hohenzollernilor. Oamenii de treabă, care iubesc cu adevărat poporul, nu pot să facă în România nici un fel de politică fiindcă murdăria este enormă. Numai prin necinste și stând în umbra unui partid de guvernământ se poate îmbogăți cineva. Ceea ce este nedemn și antipatriotic pentru un democrat. Patriotismul este onestitate și iubire de popor. Xenofobia și naționalismul sunt opusul patriotismului etc... *mi se urca sângele la cap de ură* (subl. ns.) împotriva lipitorilor și mă cuprindea o dragoste caldă pentru blajinul și chinuitul nostru popor român".

O anchetă stalinistă (1937-1938) - LICHIDAREA LUI MARCEL PAUKER (Documente traduse și adnotate de G. Brătescu. Postfață de Florin Constantiniu). Colecția MICA BIBLIOTECĂ DE ISTORIE CONTEMPORANĂ (coordonatorul colecției: Florin Constantiniu). Editura UNIVERS ENCICLOPEDIC, București, 1995. 321 p., 6000 lei

În autobiografia scrisă în 1937, Marcel Pauker nu pomenește nici un nume de intelectual, fie om politic, fie artist prestigios, deoarece "judecătorilor" săi kominterniști, nkvd-iști etc. nu le-ar fi spus absolut nimic asemenea nume (din oligarhia românească "dezgustătoare, bizantină, leneșă, venală, imorală"): un N. Iorga, un Babeș, un Enescu, un Blaga, un Brâncuși, un Virgil Madgearu, un Titulescu ș.a. Reiese cu pregnanță, astfel, un adevăr definitoriu: *comuniștii, ca și fasciștii, își îndoctrinau aderenții cu o URĂ mortală, oarbă, împotriva unor semeni*, primii - *ura de clasă*, ceilalți - *ura de rasă*. Dar ura - crede G. Greene - nu-i decât o înfrângere a imaginației, aforism perfect aplicabil și lui M. Pauker: "În groaznica atmosferă de murdărie și de sânge în care se dezvoltase burghezia românească și în care aceasta trăsese după sine mica burghezie arivistă și intelectualitatea, am avut fericirea, datorită educației primite de la părinți, să fiu apărat de orice vâltoare și să fiu înarmat din punct de vedere moral cu dezgust și ură împotriva ei. Acesta a fost lucrul principal (dobândit în casa părintească - *n.n.*). Trebuia acum să arăt dacă sunt în stare să mă lepăd cu adevărat de influența burgheză, să mă scutur de intelectualismul împovărător și să unesc dragostea și încrederea pe care le deprinsesem față de popor cu concepția marxistă, să înțeleg epoca, să devin leninist". Fericire prin ură! La peste 21 de ani observă "mocirla regimului românesc" și i se pare "necesar să opun rezistență morală acestei lașități generale, aviditații și egoismului". Mai devreme, la adolescență, M. Pauker își propusese "Respect față de oamenii mari", adorându-i pe eroii științei, artei și tehnicii, respectiv "cei mai mari binefăcători ai omenirii" (din *Autobiografie*). Atunci când și-a părăsit casa părintească, ai lui i-au cerut să respecte deviza: "Să fii om!" După ce a parcurs toate meandrele Inchiziției roșii, răzită combaterii "ereziilor ideologice", el a sfârșit - pare-se (!) - pe poligonul din suburbia Butovo (la sud de Moscova), executat la 16 august 1938 (o dată cu Marcel Pauker au pierit și toate "numele sale de partid", de fapt *nume de cod*: Hermann Gugenheim, Ion, Burghezu, Paul Weiss etc.).

*) Cândva, în 1991, publicând cartea "Dosar ANA PAUKER" (Edit."Gutenberg"), câțiva (modești cititori) n-au înțeles exact mesajul respectivei ediții (la comentarea căreia am participat cu consimțământul autorului, Marius Mircu). Temându-mă ca nu cumva, și de această dată, să se întâmple același lucru (fie și cu un singur lector) reamintesc motto-ul pe care eu însumi l-am adăugat, atunci, lucrării: "Marii persecutori se recrutează dintre martirii cărora nu li s-a tăiat capul". Limpede ca lumina zilei! Dar, repet, nu orice lector poate fi ideal, exemplar. Pentru categoria respectivă (fie și limitată) reproduc, apropo de cartea pusă actualmente în discuție, un alt citat din Claude Imbert ("Criza Utopiei"): "Mașina comunistă a fost fiica iubită a Utopiei majore din secolul al XX-lea...crezând că deține secretul «Binelui» colectiv, n-a încetat, de atunci, să alunece spre «Rău»... (Dorind să făurească un «om de tip nou»), "sistemul a dat naștere doar... unui furnicar de fișe, unei Biserici de slujbași cu limbă de lemn și ochi de ghips". Nici Ana Pauker, nici Marcel Pauker n-au fost decât asemenea "slujbași" cu limbă de lemn, ochi de ghips și suflete de ceară. Nimeni și nimic (fie și reproducând/comentând tone de documente, altminteri interesante) nu-i pot absolvi de VINA fundamentală pe care o au (în deplină cunoștință de cauză). *Honest Iago.*

ia roșie

Între Bine și Rău

PE BUNĂ dreptate, îngrijitorii ediției și autorii notelor-comentarii (dr. G. Brătescu, dar și Tatiana Brătescu-Pauker) ironizează și pun la punct (cu "acte în regulă") o serie întreagă de fantezii, mai mult sau mai puțin inspirate, privind-o pe Ana Pauker. De pildă, acuzația repetată conform căreia Ana P. și-ar fi denunțat soțul!... În realitate, ea se afla, în anii 1937-1938, în detenție (Dumbrăveni). Atunci, prin "canalele" secrete pe care Kominternul le avea răspândite pretutindeni, în închisoare a venit, pe "linie de partid", și știrea "demascării dușmanului poporului Marcel Pauker", însă... abia în 1939. Și culmea cinismului: sarcina de a prezenta cazul colectivului i-a revenit, deloc întâmplător, chiar... văduvei! Cruzime definitorie! În "dosarul" destul de voluminos, al cazului *M.P.*, figurează și documente semnate de *A.P.*, reproduse sub titlul "Ana Pauker și sfârșitul lui Marcel Pauker: Către Comitetul Central al P.C.R. (Moscova, 22.IX.1932); o scrisoare de răspuns (vara lui 1940) la o epistolă venită - clandestin - la Dumbrăveni, prin care i se cerea să "intensifice" acolo, după gratii, "lupta împotriva trotkiștilor"; o declarație pentru Biroul Politic al C.C. al P.M.R. (ce caută în arhiva NKVD-ului? - n.n.), dată în toamna lui 1952, pe când ea însăși se afla în plină anchetă de partid: "Ana Pauker a cedat în fața presiunii celor care o anchetau, anume angajându-se într-o penibilă operație de autoflagelare..." - socotesc autorii notelor - și "în acest scop l-a năpădit pe Marcel Pauker cu reproșuri și cu invective", limitate la trăsături de caracter negative...

Firește, nu e ușor să dezvălui public și să-ți incriminezi părinții, rudele apropiate; poate că *a incrimina* sună, oricum, prea dur, nepotrivit cu contextul. Totuși, îmi îngădui să evidențiez anumite lucruri care, în comentariile - altminteri probe, pertinente - rămân pe planul al doilea, insuficient interpretate și judecate în substanța lor cea mai semnificativă. Oare chiar atât de simplu să se justifice asemenea cuvinte scrise negru pe alb și trimise drept răspuns: "*Dragi tovi*,... Menținerea unității colectivului, a unei bune stări de spirit și de combativitate, a activității colectivului (comunist din închisoarea Râmnicu Sărat - *n.n.*) s-au datorat în mare măsură, cu toate slăbiciunile constatate, spiritului de seriozitate a situației date, astfel că izolarea specială și în condiții ceva mai grele la care am fost supusă nu și-a ajuns scopul de a împiedica orice legătură între colectiv și mine, fără însă a duce la greșeala exagerărilor dăunătoare pe care, *în urma criticii voastre, le-am văzut când am aflat de excluderea din partid a lui M(arcel) P(auker) și a altora, eu n-am contribuit la rapida și larga demascare a lui M.P.*

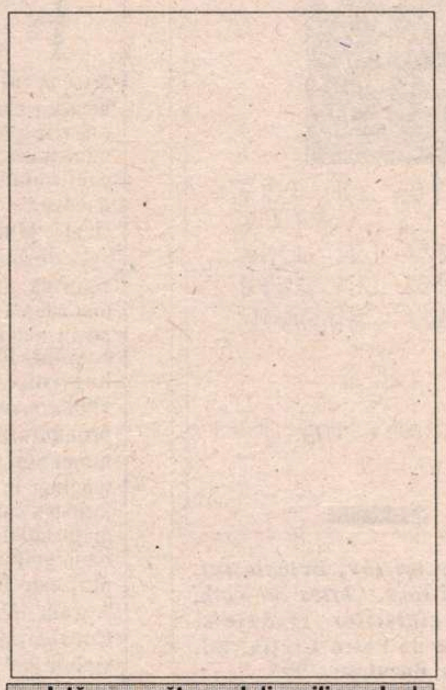

Iată cum arăta unul din milioanele de ordine de arestare emise sub semnul *Secerii și Ciocanului*. Lansat pe numele *S.* (Stepan Semionovici) *Marin* (respectiv Marcel Pauker - "Puiu" pentru Ana P.). Data: martie 1938. Locul detenției: penitenciarul moscovit Taganka (celebru în epocă). Data execuției: 16 august 1938 (nicăieri nu figurează ora împușcării).

(subl.ns.). În condițiile speciale în care mă aflam, nu mi-a fost cunoscută activitatea lui contra partidului, din ultima vreme, decât din cele ce am citit în «Scânteia» și broșura contra trotkiștilor din România. *Dar cu deplină încredere în judecata C.C. și recunoscând vechea lui activitate fracționistă, ca și rezistența de a recunoaște gravele greșeli contra partidului făcute* (subl.ns.) - încetineala și greșelile făcute de mine în demascarea lui M.P. învederează că nu am fost încă de ajuns pătrunsă de sarcina mea de a contribui pe deplin la combaterea și demascarea elementelor prin a căror excludere din rândurile sale *partidul se întărește* (subl.ns.)..." Acceptând formula cu autoflagelarea ca fiind, în fond, o disimulare a adevăratei păreri în legătură cu cazul M. Pauker (ni se furnizează și "detaliul": "Când (Pătrășcanu) a discutat cu Ana Pauker despre soțul ei și felul cum a fost împușcat, A.P. a fost de acord cu el că Marcel Pauker a fost «aranjat» pe nedrept și nici ea nu crede ceea ce s-a spus în URSS despre el" - conf. Arhiva SRI), nu putem omite, însă, informația cuprinsă într-o "notă" secretă (martie 1940) expediată de un informator Kominternului:"...Tovarășa Ana a declarat că nu vrea să știe nimic despre trădător și a apelat la toți membrii celulei de partid (închisoarea Dumbrăveni - *n.n.*) "să lupte cu dușmanii clasei muncitoare". Mai mult chiar! În perioada anchetei din toamna lui '52, evident înjositoare și dificilă, *A.P.*... mărturisea (în formula clasică a autobiografiei "sincere") cum reacționase la aflarea veștii că *M.P.* fusese "demascat de partid ca trădător, dușman al clasei muncitoare": "...Am șovăit; în primul moment mi-am spus, și i-am spus și Zinei Brâncu, că știu că avea mari defecte și a comis multe greșeli, dar nu pot înțelege cum a devenit trădător. Mi-am spus imediat după aceea că, *de vreme ce partidul spune aceasta, atunci așa este...* (subl.ns.)". Prinsă în mecanismul rotativ pe care ea însăși îl slujise și îl promovase, Ana P. ajunge să-și supraliciteze vinile: "...am greșit nu numai în 1938, ci și în 1929-1930, n-am scos la iveală care sunt cauzele comune ale acestor greșeli, că lipsa de principialitate și obiectivitate mi-au tocit vigilența revoluționară... din pricina poziției mele greșite, comunistele de la Dumbrăveni (toate vor ocupa, cândva, înalte funcții de stat și de partid - *n.n.*) n-au scos toate învățămintele de întărire a spiritului critic, a vigilenței și *a urii* (iarăși URA! - *n.n.*) față de dușmanii de clasă strecurați în rândurile partidului..." Halal autocritică, halal limbă de lemn! (structură greoaie, datorată anumitor caracteristici sintactice, plus ticuri verbale care te fac să crezi că ai de-a face cu o parodie a unui alt discurs - după *Françoise Thom*).

Aventura tragică a cuplului Pauker depășește cu mult limitele a două cazuri existențiale: amândoi au cunoscut îndeaproape ceea ce ei înșiși au slujit și propovăduit, repetând destinul fiilor lui Cronos. Părintele și-a devorat copiii! "Idealul" îmbrățișat de ei (și de alții asemănători lor) nu-i absolvă, n-are cum să-i absolve de *vinile reale* (nu cele *imaginare* din acte de acuzare sau declarații... la partid!). Marea Utopie a condus la Marea Crimă, cu milioane și milioane de oameni sacrificați în fel și chip. Imensa majoritate sunt martiri, restul sunt victime. Căci: "Mașinăria comunistă a fost fiica iubită a Utopiei majore din secolul al XX-lea... Dar iată care este greșeala: crezând că deține secretul «Binelui» colectiv, n-a încetat, de atunci, să alunece spre «Rău». Din cauză că visa să înlocuiască făgăduiala, imposibil de verificat, a Paradisului ceresc, cu făgăduiala, verificabilă, a Paradisului terestru, s-a creat această sinistră caricatură a Paradisului - acest astru mort pe care libertatea nu poate trăi... Pentru că au dorit acest «om de tip nou», acest popor «regenerat», sistemul a dat naștere doar unui credincios de tip nou, un fidel fără credință, unui furnicar de fișe, unei Biserici de slujbași cu limbă de lemn și ochi de ghips. Teribilă decădere a unei religii de substituire, concepută pentru a compensa fericirea civilă care a izbutit pe plan militar! De altminteri, ca toate dictaturile, de când e lumea, lume..." (*Claude Imbert*, "Criza Utopiei").

Mihai Stoian

Post-scriptum: M. Pauker a fost arestat în luna martie 1938. Încarcerat în închisoarea moscovită, de trist renume, Taganka. Anchetat, apoi "judecat" de către un tribunal excepțional, denumit în epocă "troica" (alcătuit din trei membri, dar nu magistrați de profesie, ci... angajați ai Securității de stat, având drept de viață și de moarte asupra celor aduși în fața pretinsei instanțe). Condamnat la "moarte prin împușcare". Execuția are loc la 16 august 1938. A. Pauker află, în... 1939, la Dumbrăveni, că *M.P.* a fost... exclus din partid. În caracterizarea anuală (decembrie 1940), întocmită Anei P. de Secția Cadre a Kominternului, se arată: "încă înainte de 1935 (data arestării ei - *n.n.*), se despărțise de fostul ei soț Marcel Pauker, arestat de NKVD". Fiecare avea un copil din afara căsătoriei: ea - pe Maşa (an naștere: 1932), multă vreme socotită a fi fiica lui Maurice Thorez, când, de fapt, avea alt tată, pe militantul comunist francez Albert Fried; el - un băiat (născut în 1931) dintr-o altă legătură. În note ni se explică: "Faptul că soții erau obligați să lucreze în țări diferite, fără posibilitatea unor legături directe, a îngreuiat în bună măsură depășirea acestor tensiuni, neajungându-se însă la o «ruptură»". *M.P.* recunoaște: "E adevărat că, în ultimii ani, m-au afectat profund îndelungatul surmenaj și nefericirea familială". Apoi, în 1941, la aproape trei ani de la executarea lui M. Pauker, în luna mai, are loc un schimb de "prizonieri": Ana Pauker contra a doi patrioți români "unioniști" (unul dintre aceștia: Ion Codreanu). Ciudățenia face ca, în pofida "petelor" apărute în dosarul Anei P., acest schimb să fie acceptat de sovietici (deși, de pildă, Stalin însuși respinsese o propunere de schimbare a fiului său, căzut - pe front - în mâna nemților, ceea ce a dus la executarea prizonierului). Avea Stalin nevoie de Ana P., neapărat, în perspectiva proiectelor privitoare la România? Spera el ca *A.P.* să fie mai ușor manipulabilă (în condițiile date), ori mai eficientă, mai abilă? Oricum, din cartea recent apărută reiese limpede existența paralelă a mai multor servicii speciale sovietice, Kominternul fiind - în esență - un asemenea serviciu de spionaj extern, "elita" internaționalismului bolșevic. Iată o "mostră" edificatoare: pe peronul gării moscovite, în luna mai 1941, au venit s-o întâmpine - cu îmbrățișări tovărășești și cu flori roșii - pe Ana Pauker: Dolores Ibarruri (La Passionaria), fruntaș comunist spaniol, Wilhelm Pieck, secretar al Kominternului (amestecat în lichidarea lui M. Pauker) și viitor președinte al R.D.G., Mátyás Rákosi, viitor prim-secretar al P.C. Ungar și prim-ministru etc. Numai "lume bună"! Dar *adevărul* mai seamănă cu un aisberg.

CRONICA EDIȚIILOR

de Z. Ornea

Biblia în ediții critice și artistice

SÎNT un împătimit cititor al *Bibliei*, această cu siguranță cea mai mare și mai frumoasă carte a omenirii. Păstrez la îndemînă cel puțin două versiuni ale ei în limba română și îmi place să fac (manie de istoric literar?) lecturi paralele și comparate, cu textele față în față. Dacă regret ceva mult, e că la vîrsta potrivită nu m-am pregătit pentru a mă consacra hermeneuticii și criticii filologice a Textului Bibliei. Dar fatalitatea s-a produs, nu mi-a rămas decît regretul și plăcerea de a citi Biblia în mai multe versiuni. În țări de veche cultură, există o întreagă literatură biblică (comentarii, dicționare) și Biblii în ediții critice. La noi, astfel de ediții critice sau instrumente de lucru nu prea există, ca să nu spun de-a dreptul că nu există defel. De curînd, revirimentul s-a produs și în acest domeniu. În 1993 dl. Bartolomeu Valeriu Anania a publicat o ediție pe care aș numi-o critică a Noului Testament. Cum ne precizează distinsul traducător, a utilizat în efortul revizuirii și redactării o metodă comparată. Și anume, a confruntat ediția din 1975 a *Bibliei* cu 15 versiuni reprezentative românești și străine. A utilizat, ca text de bază pentru tălmăcire, *Septuaginta*. De asemenea, a înzestrat ediția cu un extrem de util aparat critic: note și comentarii de subsol și, pentru fiecare text în parte, o prefață succintă în care se oferă cititorului toate informațiile necesare (geneza operei, biografia autorului, priviri comparate între texte, corijarea unor erori etc.) Mărturisesc că m-am delectat cu ediția aceasta, în care am recunoscut harul poetic al tălmăcitorului și știința de carte vizibilă nu numai în aparatul critic. Dar dl. Bartolomeu Valeriu Anania este o înaltă față bisericească și versiunea d-sale a apărut la Editura Institutului Biblic. De aceea, îndrăznesc a crede, d-sa a ținut seama de canon, tălmăcirea păstrînd tonul și limbajul canonic (inclusiv numerotarea versetelor), interzicîndu-și libertatea expresivă a traducerii într-o limbă modernă (accentul arhaizant al limbii e, aici, bine păzit). Poetul din tălmăcitor a trebui să se supună canoanelor, versiunea d-sale a Noului Testament fiind, totuși, un instrument de cult. E, iertată-mi fie îndrăzneala, aici tributul plătit actului canonic teologic, distinsul tălmăcitor neputîndu-și duce generoasa intenție (dacă a avut-o) pînă la capăt. Acum, cum ne anunță în nota asupra ediției, dl. Bartolomeu Valeriu Anania lucrează la tălmăcirea Vechiului Testament. Va izbuti de astă dată poetul care este tălmăcitorul să depășească tipicul canonic și, mai ales, tenta arhaizantă a limbii, traducînd, unde și cînd e cazul, nu în versete ci în versuri, lăsînd libertate poeziei originare a textului? E de așteptat ca să vedem. Oricum, dl. Bartolomeu Valeriu Anania ne-a dăruit, după știința mea, cea dintîi ediție critică filologică românească a unor texte biblice. Ceea ce este enorm ca însemnătate. Și îi doresc sănătate și putere de sacrificiu (pentru că sacrificiu adevărat este!) pentru a-și duce opera la bun sfîrșit.

De curînd, poetul prețuit și marele filolog care este dl. Petru Creția, ne-a făcut, în același spațiu, un dar de preț neasemuit. A ales din Vechiul Testament cinci ilustre texte, utilizînd pentru tălmăcire - cum nu știe ebraica - *Septuaginta*, coroborînd-o cu *Vulgata* și, pentru corectarea erorilor, cu *Biblia* de la Ierusalim (1966). A ales patru narațiuni poematice (*Cartea lui Iov, Ecleziastul, Cartea lui Iona, Cartea lui Ruth*) și poema bijuterie *Cîntarea cîntărilor*. Fiecare text e precedat de remarcabile comentarii (de fapt, un studiu-prefață scris admirabil eseistic). Aceste comentarii-prefețe reprezintă partea științifică a travaliului, în care erudiția d-lui Petru Creția se dezvăluie încă o dată cu mare, extraordinar folos. Cititorului, mai ales celui tînăr, i se oferă toate detaliile care să-i călăuzească necesar lectura și o bogăție de informație impresionantă. Dar să mă întorc la calitatea artistică a tălmăcirii. Păstrînd stima întreagă pentru truda înaintașilor care au tălmăcit, pentru înalte nevoi teologale, *Biblia*, dl. Creția a pornit de la ideea că e necesară și o tălmăcire literară degrevată - cum precizează - de întreg protocolul inerent al tradiției bisericești. Tălmăcirile - de o neasemuită frumusețe - ale d-lui Petru Creția ne propun, cum ne anunță, un text de citit, liber, ca mare literatură. Este, în acest act îndrăznet dar mult necesar, (în alte părți ale lumii asemenea traduceri sînt aproape curente), un gest și o libertate de scriitor laic care se apleacă exclusiv asupra expresiei literare românești. Foarte atent pentru expresie și stil, pentru frazare și dicție, distingînd, cu curaj necesar, ceea ce e proză și ceea ce e vers în aceste texte, utilizînd, pentru aceasta, toate resursele prozodice ale limbii române. Ba chiar, tălmăcitorul ne previne că nu a acceptat unele segmente de text în traducerea sa, socotindu-le datorate unor interpolatori ulteriori. Și, scrupulos, enumeră aceste segmente omise care, poate, vor scandaliza oamenii Bisericii. Dar pentru întreprinderea filologică și, mai ales, literară a d-lui Creția aceste omisiuni (care, existînd, alterează echilibrul textului) sînt perfect justificate și onest menționate toate. De altfel, subliniază filologul Petru Creția că pentru stabilirea textului *Cărții lui Iov* specialiștii (mai ales germani) au dus în veacul trecut bătălii asemănătoare, prin îndîrjire și patimă, cu restabilirea textului homeric. Încît actul d-sale de a elimina două fragmente evident interpolate, în comparație cu reorganizarea textului în secolul trecut, i se pare a fi un gest filologic legitim și moderat. Mă grăbesc să adaug că omisiunile și restabilirea textului întregesc secțiunea științifică a acestei ediții remarcabile.

Am citit cu mare încîntare tălmăcirile din ediția d-lui Petru Creția. Tălmăcirea, de mare rafinament literar, nu e niciunde forțată, evoluează lin și firesc, sunînd plin, rotund și nuanțat, restituindu-ne, într-o adecvată podoabă literară, mari narațiuni, extraordinare poeme în versuri sau în proză. Cum îmi este obiceiul, am făcut după o primă citire, lecturi comparate. Am ales ca termen de comparație ediția *Bibliei* din 1975 a Institutului Biblic. Să citez, firește parcimonios, pasaje din cele două ediții, pentru ca binevoitorul cititor să tragă încheierile cuvenite. Să încep cu ceea ce dl. Petru Creția intitulează *Cartea lui Iov* iar *Biblia*, scurt, *Iov*. Iată un pasaj din ceea ce *Biblia* numește *Plîngerea lui Iov* iar dl. Creția, *Vorbirile*: "Blestemată să fie ziua în care m-am născut, / și noaptea care a zis «S-a zămislit un copil de parte bărbătească!»/ Prefacă-se în întunerec ziua aceea,/ Să nu se îngrijească Dumnezeu de ea din cer,/ să nu mai strălucească lumina peste ea!/ S-o cuprindă întunerecul și umbra morții,/ nori groși să vină peste ea,/ și neguri de peste zi s-o înspăimînte!". Și iată versiunea d-lui Creția: "Nimicită să fie ziua nașterii mele/ Și noaptea care a vestit: «S-a născut un băiat»./ Prefacă-se în întunerec ziua aceea/ Și Domnul din înalt să o uite,/ Lumina să n-o lumineze./ Să fie roabă beznei și umbrei,/ Nori grei să atîrne asupră-i,/ Întunecarea soarelui să o cuprindă". Și, adaug, întregul text al *Cărții lui Iov* - cu excepția începutului și a finalului - e tradus de dl. Creția în versuri și nu în proză, ca în *Biblie*. E, negreșit, o performanță. Dar iată începutul, în ambele versiuni în proză, din *Ecleziastul:* "Un neam trece, altul vine, și pămîntul rămîne vecinic în picioare. Soarele răsare, apune și aleargă spre locul de unde răsare din nou. Vîntul suflă spre miază-zi și se întoarce spre miază-noapte; apoi iarăși se întoarce și începe din nou aceleași rotituri". Și versiunea d-lui Creția: "Un rînd de oameni vine, altul trece, pămîntul însă rămîne veșnic neclintit. Răsare soarele și asfințește și se zorește - apoi către sălașul lui și de acolo iar răsare. Către miază-zi bate vîntul, apoi se întoarce și bate către miază-noapte, se duce și se întoarce mereu spre-același țel". Traducerea d-lui Creția e un splendid poem în proză. Să citez, în sfîrșit, o strofă din versiunea d-lui Petru Creția din *Cîntarea cîntărilor*, făcută integral în versuri, spre deosebire de cea a *Bibliei*, în proză: "Mi-e dor să mă sărute cu sărutarea gurii lui./ Mai gustoasă decît vinul este dragostea ta,/ Gingașă e mireasma mirosului tău,/ Numele tău se desface ca un parfum. / De aceea te iubesc fecioarele atît de mult./ Ia-mă cu tine și du-mă fără zăbavă,/ Regele m-a luat în cămările sale./ Însă tu ai să-mi fii desfătare, tu bucurie,/ Mai de preț decît vinul are să-mi fie dragostea ta./ Pe drept ești, iubite, iubit." Să-i fim recunoscători d-lui Petru Creția pentru ostenelile sale artistice. ■

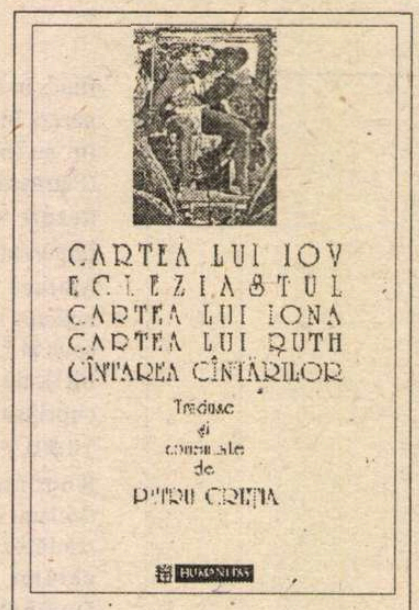

***Cartea lui Iov, Ecleziastul, Cartea lui Iona, Cartea lui Ruth, Cîntarea cîntărilor*. Traduse și comentate de Petru Creția. Ed. Humanitas, București, 1995**

P.S.: În atenția Editurii Humanitas. Am constatat, efectiv îngrozit, că în ediția *Trilogia culturii* de Lucian Blaga, publicată fiecare carte din trilogie separat, că editura și-a îngăduit, cum și menționează, "mai multe actualizări". S-au înlocuit, de pildă, peste tot *construcțiune, penetrațiune, iradiațiune* (etc.) prin *construcție, penetrație, iradiație*. S-a considerat, însă, că *efulgurațiune* trebuie menținut, întrucît ar fi un "termen forjat de autor". Genitivele feminine în *ei* (la cuvinte ca *întregei, misticei*) au fost înlocuite cu *ii* (*întregii, misticii*). S-au actualizat unele forme verbale precum *sufăr / suferă, descopăr / descoperă*. Substantive ca *rezervoriu, comentar, enunciațiune* au fost înlocuite cu *rezervor, comentariu, enunț*. În schimb au fost păstrați, considerați ca forme proprii autorului, termeni ca *ecvație, fantazie, etiop, faustesc* și ortografierea numelor proprii europene (*Plato, Praxitel, Lionardo*). Și exemplele citate nu sînt singurele. Cum se vede, aceste intervenții sînt, toate, inadecvate și arbitrare cu totul, intervenind în formele de limbă ale scrisului filosofului. Îi conjur pe colegii de la Editura Humanitas să renunțe la aceste mutilări care înseamnă, de fapt, o blasfemie, de vreme ce intervin nu în grafii ci în formele de limbă ale textului. Textele clasicilor literaturii noastre nu se "actualizează" în formele de limbă (pronunții) ci ele trebuie păstrate așa cum a scris și a vorbit autorul. Asta e o prescripție fundamentală a textologiei și Editura Humanitas nu are dreptul să o încalce după propria fantezie.

PĂCATELE LIMBII

de Rodica Zafiu

Sigle și dezacorduri

FRECVENȚA tot mai mare a siglelor - abrevieri obținute de obicei prin reducerea unei denumiri la inițialele cuvintelor care o formează - caracterizează limbajul jurnalistic (care le preia mai ales din domeniul administrativ, comercial și al vieții politice), confirmîndu-i dependența de actualitatea imediată - dar și dorința de concizie și eficiență. Multiplicarea siglelor poate dăuna accesibilității unui text: nu e totdeauna sigur că cititorii le înțeleg, iar jurnaliștii uită adesea să le explice, chiar pe cele mai puțin uzuale. Dincolo de aspectele pur comunicative, siglele pun și probleme lingvistice specifice fiecărei limbi - privind convențiile ortografice, normele de pronunțare, flexiunea sau derivarea. În momentul de față se pot constata unele tendințe în folosirea abrevierilor. În majoritatea cazurilor, siglele apar în presă cu majusculele nedespărțite prin punct; variația grafică (FDSN și F.D.S.N., de exemplu) este însă admisă (v. DOOM și M. Avram, *Ortografie pentru toți*, 1990). Considerate "compuse prin abreviere", siglele pot primi articol și desinențe de plural (Th. Hristea, *Sinteze de limba română*, 1984), comportîndu-se ca niște cuvinte unitare. Tendința actuală pare totuși a fi cea de a păstra siglele într-o formă unică, de a nu le supune articulării și declinării; reducerea flexiunii începe ca o convenție a scrisului (e presupusă o lectură integrală a denumirii abreviate), dar se transmite și pronunțării: "problemele SRI" ("Evenimentul zilei" = EZ 967, 1995, 5); "fruntașul PNȚCD" (EZ 967, 1995, 1), "sarcina DMASI" ("Cotidianul" = C 7, 1992, 3). De multe ori sigla e folosită inconsecvent, apărînd, în același text, alternativ, cu și fără articol: se scrie despre "tăcerea SNCFR", "hotărîrile conducerii SNCFR", "dovedirea relei-credințe a SNCFR" - dar și despre "interogatoriul luat SNCFR-*ului*" (C 12, 1992, 3). Prezența articolului pare să fie asociată unei diferențe de registru: articularea e preferată într-un stil mai puțin oficial, mai apropiat de oralitatea familiară. Articolul e, în orice caz, mai curînd întîlnit la nominativ și acuzativ - "P.U.N.R.-ul e supărat foc!" ("Expres magazin" = EM 46, 1992, 2); "armata se ia la harță cu SRI-ul" (EZ 696, 1994, 4) - decît la genitiv și dativ (exemplele de tipul "a luat cuvîntul (...) din partea F.D.S.N.-ului" - EM 46, 1992, 3 - sînt mai rare). De fapt, sigla oscilează între statutul de abreviere pur grafică și acela de neologism perfect integrat, adaptat normelor gramaticale ale limbii române.

Siglele ridică și probleme de acord - în gen sau în număr -, în măsura în care forma lor - de *compus prin abreviere* - se asociază altor trăsături gramaticale decît denumirea pe care o prescurtează. Vorbitorul are de ales în unele cazuri între genul siglei și cel al cuvîntului-centru din denumirea completă. În exemplele "limpezită, CDR a luat decizii importante" (EZ 831, 1995, 1); "minerii consideră că RAH este rentabilă" (C 9, 1992, 1) adjectivul feminin este impus de acordul cu substantivele *Convenție, Regie*; în enunțul "CSI-ul riscă să rămînă o nostalgie" (C 56, 1992, 4) - nu se mai face însă acordul cu *Comunitatea* (centrul sintagmei abreviate). Sigla SUA se construiește de obicei cu verbul la plural: "SUA se grăbesc să deschidă ambasade" (C 25, 1992, 8).

Se poate ajunge însă și la greșeli surprinzătoare, la neconcordanțe evidente - și inadmisibile - între articulare și acord; de pildă, în interiorul aceluiași enunț, sigla este articulată ca un substantiv neutru (sau masculin), în conformitate cu forma sa, dar acordul se face cu cuvîntul-centru (feminin) de la care s-a format abrevierea: "*TVR-ul* este doar *cea* care a născut imaginea..." (TVR = "Televiziunea...", în C 104, 1992, 1); "*SNCFR-ul* nu mai e *solvabilă*" (SNCFR = "Societatea...", C 24, 1991, 1). ■

Bardul de la Copăceni

UN CUNOSCUT istoric şi critic literar de la Chişinău, l-am numit pe dl. Mihai Cimpoi, face următoarea constatare cu care n-am putea fi în dezacord: "O pleiadă întreagă de scriitori originari din Basarabia fac parte din contextul literar postbelic românesc: unii dintre ei sunt personalităţi marcante ale acestei perioade dramatice, alţii fac figură de literaţi mai modeşti, dar atestând o prezenţă activă în viaţa literară, iar alţii merg pe linia minimei rezistenţe, a conformismului" (*Literatorul*, nr. 31/1995). Firește că autorii basarabeni, adaptaţi prin împrejurările biografice literaturii din România, s-au manifestat în conformitate atît cu o ierarhie a valorii, cît şi cu cea derivînd din opţiunea etică, atît de importantă într-o vreme a descumpănirii prin totalitarism. Ei pot fi analizaţi şi judecaţi doar prin prisma aceloraşi criterii ce ne îngăduie alcătuirea tabloului literaturii române contemporane. Sudaţi în imaginea generală, fac dovada unei asimilări perfecte. Dl. Mihai Cimpoi îşi propune însă a depista "basarabenismul", adică particularitatea "basarabeană" a "comportamentului intelectual şi artistic" al scriitorilor în cauză. Există oare un atare "basarabenism"? Dl. Cimpoi crede că da: "basarabenismul este adânc codificat genetic, aluziv-subtextual şi manifestat predominant în formele literaturii de exil". Numai că trăsăturile acestui "cod genetic" nu ni se aduc la cunoştinţă într-o măsură cît de cît satisfăcătoare. Dacă există, ele rămîn, pentru a-l parafraza pe Winston Churchill, "o şaradă înfăşurată într-o enigmă, închisă într-un secret". Căci *descrierea*, de altminteri exactă şi nu o dată înzestrată cu vibraţia sensibilităţii, la care recurge exegetul, e departe de-a se subsuma unei diferenţieri globale. Nici o coerenţă nu se poate proba în virtutea acesteia. Dimpotrivă, elementele ei sînt cît se poate de... centrifuge. Dorind a constrînge o imanenţă, dl. Mihai Cimpoi epuizează aproape toate situaţiile posibile. Aflăm astfel că scriitorii originari din Basarabia ilustrează "exilul interior", în cazul lui Andrei Ciurunga, "exilul dublu, interior şi exterior", în cazul lui Paul Goma, şi "exilul exterior", în cazul lui Alexandru Lungu. "Dincolo de acest caracter eminamente de exil", "basarabenismul" s-ar exprima în "primatul culturalului şi naţionalului" (fără exemple), în "gustul pentru enciclopedism şi universalitate intelectuală (A.E. Baconsky, Victor Kernbach)" în "«glasul faptelor» pe linia tezistă a valorificării documentului biografic şi social (Paul Goma)", în "misionarism (Adrian Păunescu)", în "nostalgia copilăriei, a originilor ca univers paradisiac" (iarăşi fără exemple). Nu e... cam mult? Spectrul doritului specific se resfiră încă, prin menţionarea, în plan psihologic, a disidenţei "exprese şi extrovertite" a lui Paul Goma, spre deosebire de cea "surdinizat intelectuală, introvertită" a lui Leonid Dimov, ca şi prin notificarea, în plan estetic, a "onirismului" lui Dimov, a "estetismului şi «existenţialismului»" lui Baconsky, a "intelectualismului neobarbian" al lui Cezar Baltag, ca şi în indicarea, în plan politic, a "oportunismului, împins adesea la limite groteşti", la Victor Tulbure. Nu negăm îndreptăţirea şi fineţea observaţiilor. Totalitatea lor însă alcătuieşte un stufăriş ideal, o încîlcitură cristalină de "rămurişuri şi implicaţii pure", prin care nu se întrevede poteca unei sinteze. Ireductibila complexitate e suverană.

De altminteri, sîntem de părere că pentru stabilirea unui eventual caracter distinctiv al scriitorilor basarabeni nu ne-am putea opri la eşantionul, e drept, foarte semnificativ, al acelora dintre ei care şi-au integrat creaţia şi activitatea literaturii contemporane din România. Pentru a argumenta o atare gingaşă, aproape evanescentă ipoteză, e nevoie de o bază de fapte literare şi de particularităţi morale şi comportamentale cît mai largă. Drept care se impune apelul la toţi factorii implicaţi, inclusiv la autorii din formaţiunea statată înjghebată în stînga Prutului, precum şi la cei - unii de primă mărime, precum Hasdeu ori Stere - din generaţiile mai vechi. Numai utilizînd un catalog cvasiexhaustiv am putea avea şansa unei clarificări, chiar dacă e posibil ca aceasta să se verse, dezamăgitor şi totodată consolator, în mai cuprinzătoarea caracterizare a specificului moldav, comentat între alţii, cu un pasional interes, de către G. Ibrăileanu...

Mai deranjant însă decît faptul că a abordat fără destulă precauţie o temă oţioasă ni se înfăţişează, sub pana d-lui Mihai Cimpoi, o atribuire vădit ilegitimă. E dreptul d-sale de a afirma că Adrian Păunescu "sparge «somnul comun», într-un mediu al unei letargii cu care - nu-i aşa? - n-are nici în clin, nici în mînecă, a-l socoti exponentul unui "mesianism invadat de «canonada lacrimilor»", deşi ar fi interesant de specificat ce anume a "vestit" poetul, ce conţinut au avut "oracolele" sale, a-i cita, după cît se pare, fără obiecţii, ipostazele în care se proclama "poet-Ţară", "poet-fenomen istoric", cu toate că probabil mai bucuros era cel în chestiune dacă ar fi fost circumscris prin sintagmele "poet-Univers" şi "poet-fenomen cosmic". Mai puţin e dreptul d-lui Cimpoi de a-l considera pe Adrian Păunescu... basarabean. Oare un scurt episod administrativ în existenţa familiei poetului, get-beget oltenească, mutată cu serviciul în Moldova dintre Prut şi Nistru, în anii războiului, să-i fi putut anula obîrşia reală? Nu vor protesta oltenii că li se răpeşte personajul monumental cît o colină dolofană a Doljului? Oare sîngele poetului-senator, absorbit prin toate rădăcinile sale din meleagurile Olteniei, s-a făcut apă de... Nistru? Nu credem că cineva ar dori să-l numească pe bardul de la Bârca, bardul de la... Copăceni. Bun-rău, după socotinţa fiecăruia, acesta ţine de o rubrică geografică anume, circumstanţă ce nu mai poate fi schimbată. Rubrică în temeiul căreia e net diferit de autenticii scriitori originari din Basarabia, pe care o răsfrîng nu doar prin locul naşterii (ce poate fi un rod al întîmplării), ci şi prin sînge, tradiţie, mediu (măcar familial) de formare... Cine s-ar încumeta să-l taxeze, de pildă, pe dl. Barbu Cioculescu, născut în Franţa, drept autor... francez?

În ce priveşte situaţia subsemnatului, mă gîndesc să cer azil... literar la istroromâni sau (încă nu m-am decis) la meglenoromâni.

Gheorghe Grigurcu

Să ne trăiască !

REVISTA *Literatorul* promovează în ultima vreme o formulă publicistică preluată din revista noastră: *O carte în dezbatere*. Apoliticul săptămânal al Ministerului Culturii aplică însă în mod creator această formulă. Principala sa contribuţie constă în aducerea în prim-plan a unor cărţi aparţinând conducătorilor redacţiei.

Astfel, în nr. 38 al revistei (din 29 sept. a.c.) opera supusă dezbaterii este studiul *Mircea Eliade, un spirit al amplitudinii* publicat recent de nimeni altcineva decât de Eugen Simion, membru (marcant) al comitetului director al publicaţiei.

Cititorul se va întreba ce critici eminenţi au fost convocaţi pentru a-şi spune, cu obiectivitate, părerea despre recenta carte a lui Eugen Simion. Ei bine (şi aceasta constituie a doua notă de originalitate a dezbaterii iniţiate de *Literatorul*), au fost convocaţi nu critici eminenţi, ci subalterni (iertată fie-mi rima) obedienţi ai lui Eugen Simion: Nicolae Iliescu, Andrei Grigor şi Lucian Chişu. În aceste condiţii, dezbaterea se desfăşoară cam aşa:

- Să ne trăiţi, domnule Eugen Simion! spune Nicolae Iliescu.

- Să ne trăiţi, să ne trăiţi! adaugă Andrei Grigor.

- Da, să ne trăiţi! intervine în discuţie şi Lucian Chişu.

După opinia lui Nicolae Iliescu, critica literară dinainte de 1989 a fost înecată în foiletonism, care a mizat "când pe epicul fals şi maniheist, când pe romanul-eseu, când pe intelectualismul de gimnaziu provincial, când pe bolovănişul tautologic al omului dificil (sic!)." Eugen Simion, după părerea subalternului său, "a făcut o figură aparte", "n-a avut structură de foiletonist". "Pedagog rafinat", el "a încercat sinteze literare sau felii tematice, refuzând efemerul, căci a scrie kilograme de foiletoane într-o revistă e sortit, din start, efemerului".

La fel s-a singularizat şi a strălucit Eugen Simion - susţine subordonatul său, Nicolae Iliescu - "în degringolada criticii literare de după '89, în plină perioadă de lăutărism cultural".

Spirit bătăios, Andrei Grigor abia aşteaptă să-şi termine Nicolae Iliescu apologia şi îşi face cunoscut propriul său punct de vedere: cartea lui Eugen Simion "este cea mai amplă şi mai solidă construcţie critică ridicată în perimetrul literaturii lui Mircea Eliade". În viziunea lui Andrei Grigor, Eugen Simion are vocaţia "de a intui implicaţiile imediate şi pe termen mai îndelungat ale unui fenomen literar şi de a interveni cu promptitudine acolo unde simţul axiologic riscă să se piardă în entuziasme de suprafaţă". Şi - tot Eugen Simion - "realizează o sinteză fericită între discursul critic - riguros, cu idei limpezi şi precise - şi cel romanesc - păstrat la distanţă de limbajul pretenţios sau arid, presărat de «dialoguri» fermecătoare cu cititorul, cu sine însuşi, cu opera, personajele şi autorul lor."

Vine, în sfârşit, şi rândul răbdătorului Lucian Chişu, care, după atâta aşteptare, îşi ia revanşa acoperind, cu scris mărunt, o pagină întreagă de revistă. Exegetul exegetului lui Mircea Eliade începe prin a-l prezenta pe şeful său ca pe un om curajos, nonconformist, încă din timpul lui Ceauşescu:

"Preocuparea constantă a profesorului Eugen Simion pentru opera şi viaţa lui Mircea Eliade durează de mult, fiind foarte aproape ca, la un moment dat, să-i marcheze biografia cu un incident neplăcut. Vremurile care, se ştie, sunt deasupra oamenilor au strâns în mai multe perioade nori negri şi ameninţători deasupra operei eliadeşti, fulgerele acestora ţintind şi în volumul *Scriitori români de azi* (vol. II), ameninţat cu topirea din cauza textului despre Eliade. Prilej nimerit pentru fiinţe ancilare din Universitatea bucureşteană să-l admonesteze, ori să-şi aducă aminte, într-un fel de confirmare a mai vechilor bănuieli, că studentul (de odinioară) care fusese Eugen Simion evoluase previzibil în... rău."

Nu prea se înţelege în ce a constat actul de eroism al lui Eugen Simion. În scurtă vreme, însă, Lucian Chişu trece la laude propriu-zise, explicite, culminând cu aprecierea că şeful său are "o abilitate critică remarcabilă".

Copleşiţi de această invazie de "Să ne trăiţi!", nu ne rămâne decât să spunem şi noi, cu bunăvoinţa universală a personajelor din Caragiale, "Să ne trăiască!". Ceva, totuşi, ne îngrijorează. *Literatorul* are în momentul de faţă 8 şefi (situaţie derivată probabil din faptul că salariile provin din buzunarele - largi pentru salariaţii apolitici - ale Ministerului Culturii) şi numai 5 redactori simpli. Cum vor face faţă cei 5 subalterni obligaţiei morale (sau imorale) de a supune "dezbaterii" cărţile celor 8 şefi? Câte nuanţe de "Să ne trăiţi!" se mai pot inventa?

Alex. Ştefănescu

PREPELEAC

de Constantin Toiu

Dacă n-ar fi avut mustăţi...

DIN CE ÎN CE mai des, oameni de toate profesiile, care nu sînt scriitori, scriu. Se apucă să scrie. Nu-i vorba de grafomani; cu ei ştim cum stăm, ne-nvaţă doctorii. Noi ne gîndim la cei sănătoşi, ...putem pentru ca să zicem, tun. La cei puternici, cu fălci şi scopuri puternice şi ele şi de toate felurile. La prima ochire, cititorul de azi care mai bate librăriile şi care îl cunoaşte, îl ştie foarte bine pe noul, pe proaspătul autor, din alte părţi, nu din ale literaturii, se opreşte uluit, se uită o dată, se mai uită încă o dată şi exclamă în sinea sa: *uite că a scos şi ăsta o carte!* Uneori o şi cumpără. Că de obicei e şi ieftină. Şi chiar o şi citeşte, nedumerit. Numai chestii, aceleaşi chestiuni pe care le ştie şi el, din ziare, de la T.V., din parlament. Nimic care să te facă să palpiţi. Să sări, captivat, paginile, să vezi cam care ar putea fi sfîrşitul. Nimic. Sau măcar să speri. Deoarece povestirile, adevărate ori nu, ficţiunile, asta înseamnă: să ai de a face cu ceea ce nu este, dar care, cu răbdare, ar putea într-o zi să fie. Dacă-i sociologie, politologie, - o lume mai bună cît de curînd posibil, avînd în vedere că abia ne mai tragem sufletul. Dacă sînt memorii, - nişte mărturisiri ce ne-ar lăsa cu gura căscată. Dacă... În fine. Poate fi la mijloc şi vreo încercare literară, cu un erou salvator, cu vreun bancher român formidabil care vindea pioneze în 1990, şi uite unde a ajuns prin competiţie şi inventivitate, cu ajutorul biciului pe care economia viguroasă de piaţă ţi-l abate pe spinare, stimulîndu-te. Sau cu un om politic onest, ales de popor, apărînd cu străşnicie drepturile cetăţenilor, în timp ce mafia îl lucrează, vrînd să-l compromită, şi care triumfă, înălţîndu-ne şi pe noi sufleteşte. Carevasăzică, mai biruie pe lumea asta şi binele, să nu fim pesimişti.

Cărţi peste cărţi scrie şi puterea, scrie şi opoziţia, deşi hîrtia diferă. În istoria universală a scrisului, indiferent de calitate, se alinează şi ele, sau se înghesuie în computere, alături de marii gînditori, marii sociologi şi chiar de romancierii geniali, frecîndu-se de ei, gudurîndu-se pe lîngă ei, toţi, în paradis ori infern, luînd masa la aceeaşi cantină a creatorilor. Un potentat cu bani mulţi poate avea orice, numai nemurirea nu. Ai naibii ăia, cu cărţile lor, ...viciosul de Dostoievski, veşnic falit, curăţindu-se la jocul de cărţi; sau ălălalt, Balzacul, fugărit de creditori, sărac lipit, şi care, în disperarea sa financiară, cică şi-ar fi plătit finalmente creditorii cu imortalitatea, care e zero, zero absolut!... Şi-atunci, potentatul înmoaie plaivazul în gură, şi, învîrtind limba-n gură, scrie şi el la nimereală o operă, aruncînd-o în oceanul vast al creaţiei, cine ştie...

Sînt mari tirani, mari dictatori care, şi ei, simţiră nevoia să scrie pentru prezent şi posteritate. Nu cu mîna lor, de fapt; şi aici, dictînd... Ceva şi mai mult decît ficţiunea, burghează din naştere; şi mai mult decît ce poate încăpea în imaginaţia unui romancier decadent; ceva fără spaţiu sau loc, etern deci, incoruptibil şi de neabătut,... U-TOPIA. Nimic nu-i face pe oameni mai liniştiţi şi mai fericiţi decît ceva ce nu se mişcă, nu se clinteşte din loc, fără a exista, propriu-zis, vreun loc. Se zice că dictatorii nu au avut copilărie. Că nu li s-au şoptit la ureche basme înainte de culcare. Că nu le plăcea nici să citească poveşti, cum citesc mai toţi copiii, lecturi ce ar fi "marele eşapament al subconştientului colcăind de instincte primare". De unde eliberarea, izbăvirea de rău de la cele mai fragede vîrste. Din contră, copiii-tirani rupeau aripile muştelor, suceau gîtul vrăbiilor, sau băgau la cuptor pisici vii, să le audă miorlăitul infernal, probînd astfel rezonanţele mult visatei societăţi viitoare.

*

PE VREMURI, şoferul redacţiei, un tînăr simpatic şi isteţ, pe care-l chema Ilie, m-a întrebat, într-o deplasare, în timp ce-şi conducea *Pobeda*, căreia îi zicea "ligheanul zburător", cum ar fi arătat Marx bărbierit. Şi Stalin şi Hitler, dacă n-ar fi avut mustăţi...

"Ştiu şi eu, Iliuţă, - i-am răspuns, ... nu m-am gîndit la asta pînă acum (avea în mine o încredere oarbă)... ştiu şi eu..." - şovăiam privind lutul galben, trist, al Moldovei...

"Da' ar mai fi scris operilii alea ale lor?, - nu se lăsa Iliuţă, - Stalin, adică, ori Hitler, dacă n-ar mai fi avut mustăţi?"

"Te pomeneşti că nu", - m-am trezit zicînd; dar asta suna ca o fluierătură veselă în mijlocul unui prăpăd.

■

SIMULACRELE NORMALITĂŢII

de Eugen Negrici

Gugumănii înaripate

EXAMENUL din acest an de la Litere a dovedit, cum bănuiam, că orice subiect care se referă la un aspect sau altul al operei lui Eminescu deschide un teren nemărginit flecărelilor patetice şi gugumăniilor înaripate şi confirmă, cu asupra de măsură, năravul lăudăroşeniei naţionale. Două treimi din teze îşi fac un titlu de glorie din a rosti măcar o dată, dacă nu de la început, măcar undeva, pe traseu - formula magică *luceafărul poeziei româneşti*, care pare a asigura standardul lucrării şi a juca rolul unui miraculos paspartu interpretativ. De regulă, corectorii nici nu mai iau în seamă clişeul acesta - devenit prenume sau, mă rog, apelativ voievodal -, cum nici cuvîntul *capodoperă*, repetat de cîteva mii de ori în teancul de teze care le revine. Încurajaţi de frazele apoteotice, înfocate ale unor critici de prestigiu, dilatate nu de puţine ori cu un supliment de enormităţi personale de către obscurii autori de "comentarii" şi, uneori, de manuale, incitaţi de "cuvintele mari" debitate cu măreţie de te miri cine la "acţiunile" protocolare "de trăire şi simţire românească" organizate, împreună cu sfeştaniile de rigoare, în mai toate ograzile ţării, candidaţii se simt tentaţi "să-şi aducă aportul" mai ales spre finalul totdeauna magnific al tezei. Sînt parafraze la ceea ce s-a mai scris, dar şi contribuţii cînd timide, cînd viguroase la corul naţional al omagierilor: "A fost şi va rămîne un adevărat geniu, un adevărat monstru (!) al literaturii române"; "mereu constituind un punct cardinal între plus şi minus infinit, Eminescu este universal (citat din D. Frunză?!)"; "Eminescu (...) se ridică în literatura română asemeni (!) coloanei infinitului a lui Brâncuş în sculptură"; "este poetul cu o existenţă milenară în planul unei literaturi ca a noastră"; "o stea pe portativul literaturii române"; "Hyperion al poeziei româneşti"; "cu rădăcinile adînc înfipte în pămîntul Mioriţei şi cu sufletul îndreptat spre astre, Eminescu este un miracol"; "un zeu al literaturii"; "M. Eminescu, al doilea zeu după Zamolxe, după cum e numit de unii exegeţi (...), a însemnat pentru literatura română cît şi pentru cea universală, un axis mundi, în ciuda atitudinii pesimiste promovate"; "Eminescu poate fi considerat un poet eminent prin excelenţă, aşezat deasupra tuturor dealungul (!) a mii de ani"; "înălţîndu-se ca un uriaş cu fruntea în azur, de unde judecă cu severitate şi sinceritate literatura română contemporană"; "poeziile sale au rămas în continuare intangibile oricărui muritor".

Simţi - auzind strigătele tribale de adoraţie din lucrările acestor candidaţi, care trădează în fond, opinii curente în lumea şcolii şi o viziune cu tendinţă de generalizare - că poetului i s-a pregătit de mai demult o plasă de clişee entuziaste, că aceasta a şi început să-l înfăşure şi să-i paralizeze respiraţia de creator viu şi imprevizibil.

Şi mai instructiv este să urmăreşti escalada infatigabilă a epitetelor, stahanovismul multiplicării adjectivelor fastuoase, a comparaţiilor colosale, a hiperbolelor stridente, năstruşnice, care se umflă, se înalţă treptat pînă la atingerea stării de extaz şi de pierdere a oricărei legături cu textul. Nu avem spaţiu spre a ilustra felul cum creşte încetîncet, printr-un soi de autosugestie, ardoarea dreptcredinciosului, cum îşi trec frazele una alteia suflul pînă la ivirea unor baloane liricoide cu protuberanţe bizare: "L-am găsit pe Luceafăr dincolo de fericire. N-a plîns. N-a suspinat. A cîntat. Glasul său a străpuns crîngul, văile, colinele, apele. Îl aud fluierînd în valea-albastră, şi-n sălcii, şi-n floarea de zăpadă a salcîmului, şi-n florile de tei purtate peste umeri uriaşi (...)" sau: "A arde în focul sacru, a fermenta substanţa din care derivă spiritul genic (!) şi finalmente a deveni poet. Poet de valoare, poet ce şi-a reprezentat, reprezintă şi cu siguranţă va dăinui în numele poporului care i-a dat configurarea de geniu - asta este Eminescu. (..) A striga Eminescu. sau doar a rosti cuvîntul marelui poet, înseamnă intangibilitatea abstractului, a concretului, a rezultatului final al celor două (...) Vezi, palpiţi, guşti din plăcere, asta îţi dă Eminescu. E simplu şi totuşi complicat şi complex. Atîta filozofie, atîta cunoaştere umană, atîta dezamăgire, pe culmile disperării şi totuşi ale sublimului. E genial!" Acest tip de delirăţie - pe care, mai nou, o descoperim şi la fanii lui Nichita Stănescu - pare să fi devenit din reacţie compensativă, o componentă a "românismului". Şi à propos de "românism", în unele din aceste lucrări care prevestesc, vai, momentul mumificării poetului îmbăiat în epitete şi înfăşat în superlative, se zăreşte mecanismul raţionamentului care dă naştere stupefiantelor revelaţii protocroniste: "Fără Eminescu am fi mai altfel, am fi mai săraci - spunea Tudor Arghezi (!?) şi luînd în considerare ce a spus, ne dăm seama că literatura română este una dintre cele mai bogate din lume."

■

Lansări de carte

DOUĂ lansări de carte petrecute în alt cadru decît cel obişnuit al librăriilor au avut loc miercuri, 4 octombrie, în Bucureşti. Prima dintre ele, *Imaginea românilor în spaţiul lingvistic german* (1775-1918), apărută la Editura Univers în colecţia „Spectrum", aparţine profesorului Klaus Heitmann, de la Universitatea din Heidelberg, reputat romanist şi românist. Subintitulată „studiu imagologic", docta lucrare, tradusă în româneşte de Dumitru Hîncu, este, cum arată într-o succintă prezentare de pe ultima copertă criticul Mircea Martin, „prima încercare masivă, unitară şi sistematică privitoare la modul în care românii, ca entitate colectivă, s-au oglindit în ochii altor popoare, în cazul de faţă – germanii". Cartea a fost lansată, fiind de faţă şi autorul, la Ministerul Afacerilor Externe (sala Gafencu), în prezenţa unor exponenţi ai vieţii culturale şi a reprezentanţilor presei. Au vorbit despre carte şi despre personalitatea autorului Marcel Dinu, ministru secretar de stat în MAE, Mircea Martin, directorul Editurii Univers, istoricul literar Dan Horia Mazilu. În încheiere, profesorul Klaus Heitmann s-a referit la spiritul în care şi-a întocmit lucrarea, rezultat al unor cercetări laborioase şi totodată expresie a unei pasiuni.

*
* *

CEALALTĂ lansare de carte s-a petrecut în după-amiaza aceleiaşi zile, la Uniunea Scriitorilor, care a avut-o oaspete, în calitate de scriitoare, pe doamna Susanna Agnelli, ministru al Afacerilor Externe al Italiei, aflată în vizită oficială la Bucureşti. Doamnei Agnelli, om politic, dar şi scriitoare şi ziaristă, i-a apărut recent o carte în România, la Editura Holding Reporter, carte lansată în prezenţa unui mare număr de invitaţi. Este vorba de romanul autobiografic *Ne îmbrăcam marinăreşte*, frescă a vieţii italiene din preajma şi din timpul celui de-al doilea război mondial. Cartea a fost prezentată de Laurenţiu Ulici, preşedintele Uniunii Scriitorilor, de Graţiela Bîrlă, din partea Editurii Holding Reporter şi de Ion Mărgineanu, autorul versiunii româneşti. Doamna Agnelli a rostit un scurt cuvînt de mulţumire şi a răspuns unor întrebări referitoare la chestiuni literare şi politice. În sală era prezent şi omologul român al doamnei Susanna Agnelli, domnul Teodor Meleşcanu. Cu prilejul lansării, Editura Holding Reporter a organizat şi un mic „spectacol de pantomimă", cu şcolăriţe purtătoare de berete marinăreşti şi cu un cărucior de copil care transporta, spre a fi prezentate autoarei, exemplare din carte. Insolita iniţiativă a fost gustată numai de o parte din public. *(Rep.)*

CRONICA DRAMATICĂ

de Marina Constantinescu

Regele a murit, trăiască Regele!

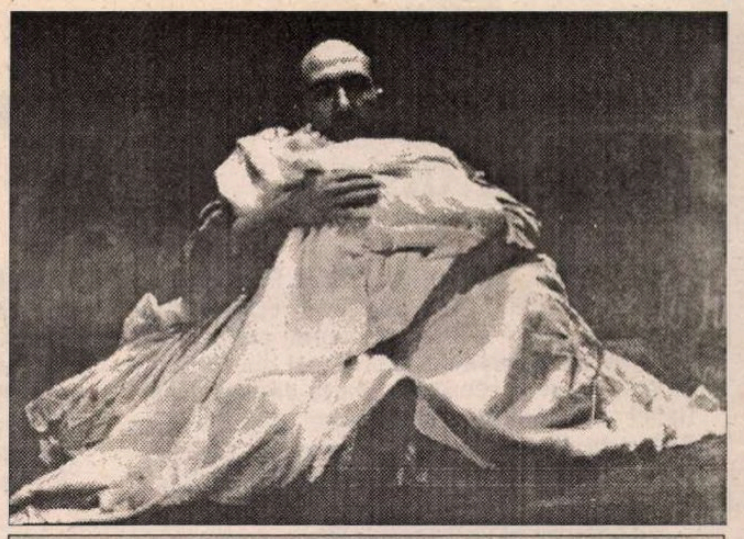

Teatrul Bulandra: *Iulius Caesar* de Shakespeare.
În imagine: Cornel Scripcaru (Brutus) şi Oana Pellea (Lucius).
Regia: Alexandru Darie. Scenografia: Maria Miu.

DUPĂ '89, Alexandru Darie realizează acum un al treilea spectacol Shakespeare. Primul a fost "Visul unei nopţi de vară" la Teatrul de Comedie. A urmat "Poveste de iarnă" la Teatrul Bulandra şi tot aici, în deschiderea stagiunii 1995-1996, la sala "Toma Caragiu", "Iulius Caesar".

Aceste montări au avut mare succes internaţional, începînd cu "Visul unei nopţi de vară" selectat personal de Lucy Neill pentru importantul festival "LIFT" şi continuînd cu celelalte două, ambele prezentate la Teatrul "Globe" din Tokio, tradiţional spaţiu de întîlnire al spectacolelor Shakespeare din toată lumea.

Întotdeauna Alexandru Darie şi-a format o echipă. Trupa de la Bulandra, pe care am urmărit-o şi în "Trei surori" de Cehov, unul dintre vîrfurile stagiunii trecute, se dovedeşte în "Iulius Caesar" consolidată, omogenă şi, desigur, valoroasă. Relevant este şi modul prin care regizorul ştie să-şi potenţeze şi să-şi evidenţieze oamenii, distribuindu-i în roluri, mai mici sau mai mari, care li se potrivesc ca mănuşa, schimbîndu-le registrele, surprinzîndu-l, nu o dată, pe spectator. În "Trei surori", alături de Oana Pellea şi Marcel Iureş, îi remarcam, printre alţii, pe Cornel Scripcaru şi pe Marian Râlea. Remarca de atunci devine evidenţă acum, în "Iulius Caesar", spectacol în care prezenţa lui Cornel Scripcaru (*Brutus*) şi Marian Râlea (*Casius*) domină, impresionează prin exactitatea, prin rafinamentul cultivării gestului şi cuvîntului.

"Iulius Caesar" pus în scenă de Alexandru Darie este un spectacol despre dictatură şi manipulare, despre lupta pentru putere, despre crime şi comploturi politice. Jan Kott, primul care interpretează politic piesele lui Shakespeare, scria: "Poporul este pentru Shakespeare doar materia istoriei, nu este actorul ei, el poate trezi doar repulsia, mila sau teama, dar este neputincios, este o jucărie în mîna acelora care deţin puterea." (Jan Kott, "Shakespeare, contemporanul nostru"). Tocmai acest lucru este punctul central al montării de la Bulandra. Accentul este pus pe complotul organizat împotriva lui Caesar. Acest complot este urmărit în toate detaliile, să folosim un termen cinematografic, aproape cu încetinitorul pentru a putea surprinde cea mai mică reacţie, fizică, psihică a celor implicaţi. Este aproape un studiu vizualizat despre mărirea (nu şi decăderea!) complotului politic, care răstoarnă mereu istoria. De aceea, scena este golită de figuraţie, masele nu există, aşa cum nu există de fapt nici în mintea acelora care se luptă pentru putere. Poporul este pus în paranteză, este doar o voce pe banda sonoră, o voce de plan doi, o masă de manevră disputată în scena discursurilor - rostite cu spatele la public şi cu faţa către un hău întunecat - de abilitatea lui *Brutus* şi *Antonius*, buni oratori. Astfel, este mărită tensiunea textului pentru că spectatorului i se pune în faţă mecanismul luptei pentru putere, care nu se mai meştereşte tăinuit, în "culise", ci la vedere, sub lumina reflectoarelor. Eludarea maselor, a figuraţiei, creează un puternic efect scenic. "Corul" este format doar din agitatorii lui Brutus, oamenii complotului. Demagogia şi sloganurile se resimt din plin atunci cînd poporul cere adevărul despre moartea lui Caesar. Sensul cuvintelor strigate pe bandă, "pace, libertate, democraţie", devine utopic. Este un fel de dialog, în care unul dintre participanţi este reprezentat simbolic. În final, se ajunge la consens: Regele a murit, trăiască Regele! Chiar dacă sîntem încă într-o Romă agonic republicană. Mişcările şi deciziile complotului au un aer oriental, arăbesco-japonez, sporit prin muzica orientală, corsicană, prin efectele sonore şi de lumină, deosebit de eficace. Costumele bine realizate de Maria Miu, toga romană este înlocuită cu chimonouri, tunsorile, poziţiile folosite sînt şi ele de sugestie japoneză, mister şi duritate în acelaşi timp. Scena este de la un capăt la altul aceeaşi: acoperită cu zgură roşie, simbol al sîngelui vărsat de dragul puterii. Ici-colo sînt presărate trei ochiuri de apă stătută, murdară, un fel de mlaştină în care este scufundată Cetatea. Apa nu înseamnă viaţă, claritate, transparenţă, ci moarte, ambiguitate, opacitate. Pe această scenă gîndită de scenografa Maria Miu îşi amplasează foarte bine personajele Alexandru Darie.

Caesar şi *Brutus* seamănă fizic. Dan Aştilean în *Caesar* creează o imagine inedită: un fel de mandarin scelerat, în chimonou negru, chel, o masă de carne inertă, suspicioasă, nesigură, bună de măcelărit. Cornel Scripcaru este un *Brutus* calm, rece, lucid, exact. Nu-l perturbă din ritmul său calculat şi superior nici complotul, nici trădarea, nici crima. Cruzimea bine dozată, calculată, lipsa de scrupule sînt marcate printr-un joc absolut la rece, extrem de precis în toate punctele. Pe măsură ce vorbeşte poporului, negîndu-l pe dictatorul Caesar, Brutus se transformă el însuşi într-un dictator. Şi are aceeaşi soartă, anunţată chiar de Caesar în vis. Povestea se repetă, complotul naşte complot. Un personaj complex este *Casius* în interpretarea lui Marian Râlea, hotărît să renunţe la orice şablon. Abil, unduitor, maleabil, intrigant desăvîrşit, cu disponibilitate corporală, Marian Râlea face un rol remarcabil, desfăşurat în forţă mai ales în partea întîi a spectacolului. În *Marc Antonius*, şi Şerban Cellea îşi modifică registrul. Ambiguitatea relaţiilor între personajele shakespeariene dă verosimilitate homosexualităţii între *Brutus* şi servitorul său, *Lucius*. Oana Pellea în *Lucius* face din personajul său şi mai ales din această "legătură" *o stare*, fără cuvinte, doar ca prezenţă. Poate tocmai de asta, nimic din această relaţie nu-l lezează pe spectatorul conservator sau mai puţin tolerant. Este în spiritul montării, al atmosferei unei lumi bolnave, o lume a puterii bărbaţilor din care femeile sînt excluse.

Spectacolul este făcut să epateze. Nu toate coordonatele sale sînt însă foarte în detaliu şi clar lucrate. Nu toate ideile se susţin. Nu are un ritm continuu, poate şi din cauza elementelor discursive ale textului. Multe scene trenează, altele, dimpotrivă, au forţă. Fineţea şi dezinvoltura din "Poveste de iarnă" sau "Trei surori" se regăsesc mai puţin în "Iulius Caesar". ■

Teatrul "Bulandra" (sala "Toma Caragiu") - "Iulius Caesar" de William Shakespeare. Traducerea şi adaptarea: Ramona Mitrică. Regia: Alexandru Darie. Scenografia: Maria Miu. Muzica: Adrian Enescu. Distribuţia: Dan Aştilean, Cornel Scripcaru, Marian Râlea, Şerban Cellea, Oana Pellea, Emilia Popescu, Manuela Ciucur, Claudiu Stănescu, Ion Besoiu, Ion Cocieru, Mihai Gruia Sandu, Doru Ana, Adrian Ciobanu, Constantin Ghenescu, Luminiţa Gheorghiu, Anca Sigartău.

Dansul în cadrul Festivalului Enescu

ARTA DANSULUI, profund şi complex legată de arta muzicii, a fost prezentă în cadrul Festivalului Internaţional "George Enescu" prin spectacolele mai multor companii de dans clasic şi contemporan şi, implicit, prin creaţiile cîtorva dintre cei mai importanţi coregrafi români.

Sergiu Anghel şi compania "Orion"

CHIAR în seara deschiderii Festivalului, după concertul inaugural, a avut loc, la Teatrul Odeon, premiera spectacolului *Barococo Party*, dat de compania "*Orion Balet*" a Centrului Cultural "Tinerimea Română" şi realizat împreună cu Institutul Francez din Bucureşti. Un spectacol conceput cu multă fantezie, la care şi-au dat concursul mai mulţi dansatori, actori, scenografi, dar care are în centrul lui pe cel care a avut ideea, a ales muzica, a alcătuit colajul de texte, care în majoritate îi aparţin, a creat deci scenariul, regia şi bineînţeles coregrafia - Sergiu Anghel. Un spectacol de autor, care tinde către spectacolul total, la a cărui configuraţie concură, în egală măsură, mişcarea dansatorilor Emilia Ciobanu, Ioana Popovici, Marilena Jipa, Dana Sănătescu, Laura Voicu, Melinda Peşchir, Vincenţiu Popescu, Gabriel Luca şi Lucian Moroşan, cît şi cuvîntul actorilor Laura Jianu, Ionuţ Pohariu şi Maria Varsami. Liantul diferitelor momente, alăturate ca într-un joc de puzzle, este personajul Azazel, majordom şi muzician, interpretat de balerinul Romulus Neagu. Jumătate din valoarea interpretativă a spectacolului se datorează plasticii deosebit de expresive a acestui dansator.

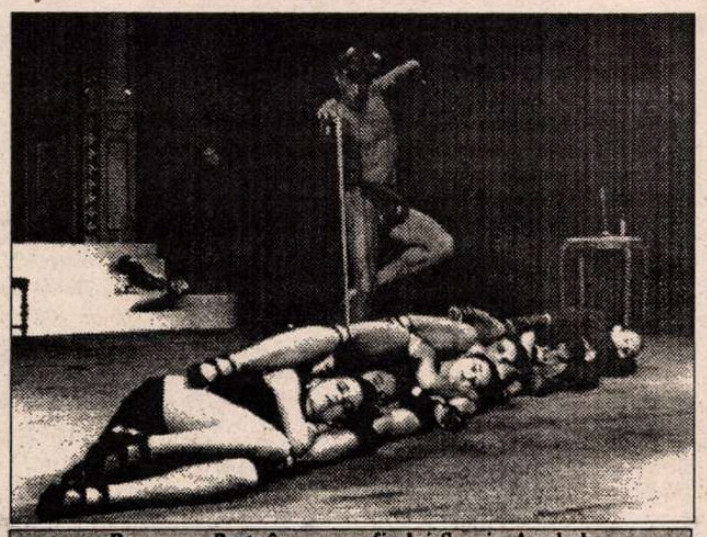

Barococo Party în coregrafia lui Sergiu Anghel;
Romulus Neagu şi compania „Orion"

Spectacolul, cu oarecare tentă barocă, prezentă de fapt numai în unele costume, deosebit de inspirate, ale scenografei Unda Papp şi ale asistentului ei, Matei Corvin, dar mult mai apropiat, ca scenariu, de spiritul artei dadaiste, este realizat pe muzică de Royon le Mée şi Ariel Romirez. El exprimă cu fidelitate pe principalul său creator, Sergiu Anghel, spiritual, ironic uneori pînă la aciditate, jucăuş alteori pînă la licenţios, dornic să şocheze, uşor preţios şi pretenţios şi, oricum, bun coregraf, dar, paradoxal, de factură neoclasico-modernă, cum se defineşte din ultimele sale creaţii, inclusiv *Barococo Party*.

Ioan Tugearu şi Baletul Operei din Iaşi

AL DOILEA spectacol de balet prezentat în Festival, pe scena Teatrului de Operetă, a fost *Pescăruşul*, după Cehov, creat de coregraful Ioan Tugearu, împreună cu compania de balet a Operei din Iaşi, pe muzica lui Roman Vlad, interpretată de orchestra ieşană dirijată de Răzvan Cernat şi de doi solişti, Cristina Simionescu, care a cîntat succesiv toate rolurile feminine, şi Cătălin Berea, respectiv pe cele masculine, regia fiind semnată de Ioan Tugearu în colaborare cu Dan Nasta. Premiera a avut loc la Iaşi în 1994.

Într-un ambient scenic inspirat, creat de Mircea Morosin, Ioan Tugearu a conturat plastic, prin dans, profilul fiecăruia dintre cele zece personaje ale piesei, în duh cehovian, iar balerinii Operei din Iaşi, pînă acum interpreţi numai ai unor spectacole clasice de balet, s-au lăsat remodelaţi de stilul neoclasico-modern al coregrafului, conferind personalitate şi relief tuturor personajelor. Mişcarea fluidă, delicată, încărcată de visare sau de abandon disperat a Alinei Pavaloi, în rolul Ninei, mişcarea patetic-dramatică a lui Cătălin Ailiesei, interpretul lui Trepliov, sau cea dură, de vechil, a lui Viaceslav Baltaga, în Şamraev, s-au mariat fericit, în spectacolul bucureştean, cu mişcarea impetuos-dominatoare a Monicăi Petrică, interpreta Arcadinei, şi cu mişcarea largă şi impunătoare, dar rece, a lui Tiberiu Almosnino - ultimii doi fiind invitaţi de la Opera Naţională din Bucureşti.

Baletul *Pescăruşul* este rezultatul unei fericite întîlniri între modul de gîndire plastică a unui coregraf şi imaginea scenică dată acestei gîndiri, de către dansatori.

Liana Tugearu

Scriitori germani în România

FOTOGRAFIE DE

ÎN CADRUL SĂPTĂMÎNILOR CULTURALE GERMANE DIN ROMÂNIA, imaginea literaturii Germaniei de astăzi s-a format pentru publicul bucureştean/timişorean/ieşean şi cel din Chişinău în şase piese. Şase texte foarte diferite, aparţinînd unor scriitori contemporani, unii din fosta RDG, alţii din RFG; manifestarea a fost organizată de Colocviul Literar Berlin (LCB). La Bucureşti, Institutul Goethe a găzduit cu căldură plus eficienţă "nemţească" (excelente traduceri simultane, de pildă) o serie de manifestări: întîlniri între editori şi redactori de reviste literare, expoziţii de carte şi seri de lectură. La Fundaţia Culturală Română s-au desfăşurat întîlniri cu traducătorii şi, de asemenea, o seară de lecturi literare. Moderatori excelenţi au fost domnii Herbert Gruenwald şi Gerhard Czejka. Au citit (în această ordine): Wolfgang Hilbig, Andreas Neumeister, Brigitte Burmeister, Marion Titze, Thomas Rosenlöcher şi Martin Ahrends. Din cele cîteva fragmente prezentate în paginile *României literare* se poate reconstitui, sperăm, întregul. Vă lăsăm să descoperiţi asemănările cu literatura română actuală.

BRIGITTE BURMEISTER s-a născut la Posen, în 1940. Studii de romanistică la Leipzig. Din 1967 lucrează la Academia de ştiinţe din Berlin. Scriitoare liber profesionistă. Scrie proză realistă de analiză cu un remarcabil simţ al detaliilor psihologice. Fragmentul pe care îl publicăm face parte din romanul *Sub numele de Norma* (Unter den Namen Norma, 1994), în care sînt puse faţă în faţă două femei; adică două lumi: RDG şi RFG. Cea din Est îi povesteşte celeilalte, la 4 ani după căderea zidului, cum a ajuns informatoare STASI. De fapt, toată povestea e o simplă invenţie sfidătoare.

Brigitte BURMEISTER:

Sub numele de Norma

GAZDA era mulţumită de mine. Nu făceam zgomot, nu fumam, plăteam chiria la zi, nu primeam bărbaţi în vizită. De aceea ar fi trebuit să mă mire că nu m-a prevenit cînd, tam-nesam, a lăsat să-mi intre în casă un străin. Mi-a bătut la uşă: Aveţi o vizită! şi a dispărut înainte de a apuca să-mi întorc capul. În camera mea se afla un bărbat. Avea ochi albaştri şi păr castaniu, era subţire şi nu foarte înalt, în bărbie avea o mică adîncitură.

- O gropiţă, spuse Corina.

- L-am privit încremenită. Nu-mi puteam crede ochilor. În faţa mea stătea Gérard Philipe. Îmi zîmbea şi mă întreba dacă îi dau voie să se aşeze pe scaun. Era ca-n filme, dar cu mult mai frumos pentru că era realitate. Pe masă se aflau manualele şi caietele mele lîngă resturile cinei, pe un ziar plin cu pete de grăsime. Nu puteam să scot o vorbă. Voiam să strîng lucrurile, dar el şedea deja la masă, luă o carte, spuse că-l interesează ce citesc, se scuză de deranj şi se prezentă: Georg Ohmann. Îmi spuse că n-o să mă reţină mult, că a venit numai să-mi pună cîteva întrebări referitoare la studiul meu. Firește, nu eram obligată să răspund. O discuţie liberă, confidenţială, adăugă şi zîmbi din nou. Întreba şi asculta. Apoi se ridică brusc. Mă reţinuse o jumătate de oră de la lucru, nici nu observase cum trecuse timpul într-o companie atît de plăcută şi dacă putea să mă mai viziteze ocazional. Da, am răspuns, da.

- Nu aţi avut nici o bănuială?

- Nu mai aveam răbdare să aştept revederea. Mi-era teamă să nu pierd momentul pe care nu-l cunoşteam exact. Chiuleam de la cursurile de după-amiază, făceam curat în fiecare zi, pierdeam ore întregi în faţa oglinzii, îmi făceam curaj şi după o săptămînă eram disperată că el tot nu apăruse. Nu m-am numărat niciodată printre fetele curtate. De ce să se fi interesat tocmai de mine un bărbat ca el?

- Doar nu se poate să nu fi observat nimic.

- Nu mai conta decît că minunea se împlinise şi cel mai frumos bărbat din lume îşi alesese camera studentei din locuinţa văduvei Wackenberg pentru o vizită şi că acolo timpul trecuse în zbor într-o companie atît de plăcută, a spus el.

- Şi ce a mai fost?

- Vă referiţi la ce m-a mai întrebat? Nu mai ştiam exact, uitasem încă din clipa în care a plecat. Dar chipul lui cînd vorbea! Mîinile acelea pe masa mea! Le revedeam în amintire şi-mi închipuiam în gînd braţele care aparţineau acelor mîini şi umerii şi corpul întreg, mă închipuiam şi pe mine îmbrăţişată de aceste braţe şi mîngîiată de mîinile lui. Mai tîrziu, cînd s-a întîmplat aievea, n-a fost un vis ratat, ci dimpotrivă, ceva nemaiîntîlnit.

Corina şi-a încreţit fruntea.

- Nu pot crede, spuse ea, că la securitate erau bărbaţi demni de iubit.

- Cine zice că era demn de iubit? am spus eu. L-am iubit fără condiţii. Făceam ce-mi cerea. Am tras cu urechea, am trădat. Din dragoste. Aşa a fost.

- Staţi, nu vă grăbiţi. Vasăzică a revenit. Şi pe urmă?

- Am mers în parcul apropiat, ne-am plimbat pe sub frunzişul fremătător, ne-am aşezat pe o bancă. Era o vreme caldă încă. Toamna era neobişnuit de frumoasă. Povesteam de acasă, de serile pline de fum, de frunzele incendiate în grădiniţa cartierului şi de jocurile noastre de-a v-aţi ascunselea, în amurg. Georg vorbea de pacea pe care trebuie s-o apărăm ca pe ochii din cap. Vorbea de ameninţarea duşmanului care nu precupeţeşte nici un mijloc să ne lovească, pentru că ştia că noua ordine pe care o construiam se potrivea cu cea veche la fel de puţin ca focul cu apa. Ce spunea nu-mi era străin. Expresiile pe care le folosea le cunoşteam de la tata. Îmi doream să nu înceteze să vorbească, aşa strîns lipit de mine pe bancă, să simtă cît de mult îi aparţineam şi cum îi împărtăşeam vederile. Vreau să slujesc pacea, spuneam. Data viitoare ne-am întîlnit la bufetul gării şi într-o cafenea de curînd deschisă, iar de pe la sfîrşitul lui noiembrie într-o locuinţă din nordul oraşului.

- Am mai auzit de asemenea întîlniri conspirative, spuse Corina. Dar cu timpul situaţia nu vi s-a părut periculoasă, nu aţi încercat să ieşiţi din ea? Sau eraţi prea înspăimîntată? V-a ameninţat? V-a constrîns? Ăştia nu se dau în lături de la nimic.

- Nici eu, am spus.

Corina îşi retrase braţul pe care mi-l întinsese ca să-i mai torn vin.

- Era ultima zi înaintea vacanţei de Crăciun. Stam în faţa lui Georg Ohmann, în odaia conspirativă. Nu mai suport, i-am spus. Vreau să mă culc cu dumneata, acum, imediat. Altfel nu ne mai putem vedea niciodată. El nu spuse nimic şi nici nu se clinti. Nu ştiu cît timp a trecut. Sîngele îmi vîjîia în urechi. Mă sprijineam de uşă şi-l priveam direct în faţă. Am văzut cum începe să zîmbească. La ordin, spuse, şi mă cuprinse în braţe. Era începutul unei vieţi noi pentru mine. Aveam un prieten cu care mă întîlneam în secret, ori de cîte ori se putea. Mult prea puţin faţă de cît aş fi vrut eu. Uneori luam tramvaiul în zona nordică, mă plimbam în faţa casei, în sus şi-n jos, urcam la etajul 3, mă opream în faţa apartamentului cu inscripţia numelui S. Neumann, unde nu intram niciodată singură. O dată am văzut de jos că acolo ardea lumina. Am sunat, mi-a deschis un bărbat cărunt, care mi-a fost antipatic din prima clipă, pînă şi vocea grosolană şi prea tare. Am bîlbîit ceva despre confuzie şi am dispărut. Să nu se mai întîmple, a spus Georg, de cum m-a văzut la următoarea noastră întîlnire. Fără iniţiative personale, îmi spuse. Iar eu mi-am îndeplinit sarcinile conştiincios. Acum începusem să mă ataşez altor grupuri, cînd mergeam la bodegă. Căutam compania unor tineri căsătoriţi din grupa mea de seminar şi am fost admisă într-un cerc care se ţinea cu schimbul la diverse persoane, cu muzică, lecturi şi discuţii despre tot ce se întîmplă în lume. În camera mea aşterneam pe hîrtie ceea ce reţinusem din discuţiile respective sau ce impresie îmi făcuseră anumite persoane. Mă liniştea faptul că puteam raporta că pacea nu era ameninţată.

Traducere de
Nora Iuga

THOMAS ROSENLÖCHER, născut în anul 1947, la Dresda, a studiat mai întîi ştiinţe economice şi apoi literatura la Institutul Johannes-Robert-Becher din Leipzig. A lucrat ca autor de literatură pentru copii şi tineret şi ca traducător de lirică şi a obţinut mai multe premii literare, printre altele Premiul F.C. Weiskopf al Academiei de Arte, Est (1991). În jurnalul său "Pietrele de pavaj vîndute" (Suhrkamp, 1995), el prezintă cu ironie şi distanţă "prima revoluţie reuşită" în "ţara din trei litere". Iată cîteva fragmente.

Thomas ROSENLÖCHER:

Jurnal

23.9.1989

AFIRMAŢIA atît de des auzită potrivit căreia acest stat te îmbolnăveşte, se adevereşte în cazul meu. Ca un fel de durere de dinţi pe care o simţi în somn. Birgit după ce a fost la magazinul universal: le imită pe vînzătoare, figuri din împărăţia morţilor, feţe împietrite, fără să spună un cuvînt îţi arată un pulover, îl pun iar la loc, întrerupînd orice tentativă de conversaţie, dînd din cap categoric în timp ce-ţi întorc spatele. Cel mai rău lucru care s-a întîmplat în ţara asta, pe lîngă distrugere, minciună oficială, este deteriorarea comportamentului civilizat, a purtării cuviincioase, atitudinea neprietenoasă dintre noi, posomoreala întipărită de mult pe chipurile noastre.

Astăzi gruparea "Noul Forum" e acuzată de încălcarea făţişă a Constituţiei şi declarată antistatală. Totul pare să mă împingă către o hotărîre.

Mai degrabă plătesc 4 DM pentru un borcan de brînză de vaci decît să mai extrag din cutia poştală, zi de zi, aceleaşi fiţuici mincinoase. Probabil şi asta rămîne, îţi marchează fizionomia. Sînt sigur că şi eu am de mult mutră de redegist. Măcar după dantura mea proastă şi tot pot fi recunoscut.

Tocmai cîntăreţii de şlagăre să sprijine Noul Forum! (...)

18.10.1989

CE ÎNSEAMNĂ "Eu însumi"? Egon Krenz şi iarăşi Egon Krenz. Ne-am făcut rost de un televizor ca să nu lăsăm să treacă pe lîngă noi Istoria Universală. Krenz, care l-a înlocuit pe Honecker, ne priveşte în ochi, după ce clipeşte festiv, ne priveşte iarăşi. "Dacă aş fi întrebat ce mă emoţionează în acest ceas, aş da un singur răspuns: gîndul că avem multe de făcut împreună". Iarăşi clipeşte solemn. Vechea şi buna limbă de lemn trecută în registru bisericesc. Săptămîna asta, însă, au ieşit 12.000 de oameni pe stradă la Leipzig. Şi invocarea Germaniei Mari lipseşte aproape cu desăvîrşire. Şi germanii de Vest sînt conştienţi de acest fapt, cînd subliniază neîncetat că nu vrem să fim tutelaţi. Scriitorul L. spune că oricum cu RDG-ul nu mai e nimic de făcut. Vestul e mult prea puternic. Părerea mea e că nici nu trebuie să-mi pun problema unei Germanii Mari complet occidentale, fiindcă se va întîmpla de la sine, dacă aici democraţia va eşua.

Pînă şi scriitorul H., reprezentant de seamă al culturii de stat, se dă împreună cu Volvo-ul său cu tot, drept unul dintre cei care au fost înşelaţi.

22.10.1989

ÎN CIUDA politicii, tot ce mi-a rămas în amintire din săptămîna petrecută la Petzow e doar toamna. Un sentiment difuz între diverse galbenuri, poteci care se deschid în pădure, un brusc vîrtej de frunze în stînga. Mersul unul lîngă altul. Şi în frunziş un eveniment de bureţi şerpeşti. Stingher în lumina apoasă. Deci: prezente în memorie nu sînt imagini propriu-zise, ci sugestii de imagini, sentimente. (...)

3.3.1990

ÎN CURÎND ne va veni greu nouă înşine să ne explicăm RDG-ul. Adaptaţi la noile condiţii, ne vom întreba cum a fost cu putinţă să ne adaptăm atît de bine la cele vechi.

În public, ne vom preface că am fost întotdeauna vestici, tresărind doar mai mult decît e nevoie cînd un purtător de uniformă se va apropia de noi să ne ceară biletele la control.

În sinea noastră, însă, o să începem să transfigurăm inexplicabilul şi să folosim orice ocazie, în cercul celor care au fost de faţă, pentru a ne lua mutre de specialişti: "mai ţii minte cum trebuia să stăm la coadă la pîine? Cincizeci de bani chifla! Hahaha." Deja acum amintirea unei duminici ploioase, cu cooperativa sătească şi cu veşnica lozincă: "Participă la muncă, la planificare, la guvernare" cu tot, începe să-mi producă sentimentul de patrie pierdută. (...)

15.3.1990

PLEC de la Leipzig într-o dispoziţie proastă. Din toată agitaţia cu Germania n-a mai rămas decît sentimentul catastrofei. Aseară a fost scandal în faţa cantinei. Pînă şi recipientele grele de beton au fost făcute bucăţi. Se spune că au început să gonească străinii. Au lovit un tînăr cu capul de geam.

Pe deasupra, am băut mult prea mult toată noaptea. Fiul gazdei mele, care în ultimul timp se afanisise de tot, era acum plecat la lipit afişe şi nu se întorsese nici pînă la trei noaptea. De-ar trece odată alegerile astea. Ca şi cum mi-aş găsi după aceea, sau vreodată liniştea. Cînd întorc capul încă o dată, în faţa gării un arbust cu frunze incredibil de lungi. Sentimentul de a fi ratat şi această primăvară. Dar măcar am prezenţa de spirit de a remarca şi de a ţine minte arbustul din gară cu verdele lui încolţit în formă de comet. În tren nu sînt locuri. Un bărbat tînăr îşi mută în silă calabalîcul. Şi mutra lui, mi se pare mie, e una dintre acelea cu Germania întipărită pe ele, care bîntuie acum peste tot. Mă răstesc la el de faţă cu toată lumea: să nu se obosească prea tare, oricum, celor ca noi nu le mai rămîne decît să plece în lumea largă. Firește că mă priveşte consternat. De-abia mai apuc să prind un loc în altă parte, între două reviste *Bild* larg deschise. Pe spatele coperţilor *Bild* acei sîni prelungi, straniu de izolaţi de posesoarea lor curentă, obligatorii pentru revista *Bild*. Călătoarea indiferentă de lîngă mine vrea să mă enerveze şi tot repetă că va vota CDU fiindcă domnul Kohl a făcut atîtea pentru noi. Vine conductorul. Am uitat să anunţ că nu am bilet. Asta mă costă mai mult decît dublu. Cititorii revistei *Bild* îşi abandonează revista şi contemplă scandalul proaspăt care de astă dată are loc nemijlocit în faţa lor.

Traducere de
Catrinel Pleşu

GRUP CU TOAMNĂ

Martin AHRENDS:

Gardul de mărăcini

La întoarcerea din exilul său american în RDG-ul de odinioară, compozitorul Hans Eisler, întrebatcum îi merge, răspunde: "Aici totul înşală, numai aparenţele nu".

LA 13 AUGUST 1961 s-a tras o cortină; timpul a fost oprit. Atunci ce fel de timp a mai fost acela care a curs mai departe? Oare-am căzut din Istorie? Am căzut în somn adînc, ca Frumoasa din Pădurea Adormită? Însă noi nu dormeam, în orice caz nu de tot. Ce mişcări mai poate avea o societate pe jumătate adormită? Ce mai ştia, ce mai ştie ea despre sine? /.../

Mai curînd sau mai tîrziu aveai sentimentul limpede că nu trăieşti printre învingătorii istoriei ci în spaţiul german postbelic, aparţinînd unui popor învins şi ispăşind, mai ales ca bărbat, crimele taţilor şi bunicilor.

Graniţa era pentru mine un semn al acestei limitări a bărbăţiei. O percepeam ca pe o ispită pe care o plăteşti cu viaţa, esenţială dar irealizabilă. *O sirenă.* Ar fi trebuit să-ţi astupi urechile cu ceară, precum a făcut Odisseu cu oamenii lui, ca să nu-ţi pierzi viaţa. Cu chemarea fisurii germane în urechi pierdeai controlul navei, te legănai pe lîngă ţărm, fără a putea nici să acostezi, nici să navighezi mai departe. Sau sfîrşeai în cîmpurile lor minate.

Graniţa aceasta, cu ameninţarea ei de moarte, emana un soi de erotism, o doream cumplit, cumplit precum cîinii şi minele care o păzeau. Inaccesibilitatea ei m-a prins şi nu mi-a mai dat drumul. M-am lăsat contaminat de zădărnicia pe care, an de an, o răspîndea. Graniţa avea un magnetism care n-a încetat nici o clipă, nici chiar cînd o uitam. M-a urmărit în vise, cu crăpătura ei tivită cu sîrmă ghimpată. Zăcea aici în toţi aceşti ani, învăluită în lucirea ei de neon, cu cioburi ascuţite şi reflectoare ce măturau locul, sclipind toată ca o tîrfă provocatoare. Trebuia s-o ai sau să-i întorci spatele. Ambele lucruri îmi erau cu neputinţă. A n-o avea însemna să supravieţuieşti - ca pitic.

Eşuai în ea chiar şi cînd nu rămîneai agăţat în sîrma ghimpată. /.../

În basmul despre Frumoasa Adormită, durata a luat forma unui *gard de mărăcini* care încinge palatul şi cultura lui interioară; locuitorii cad într-un anume fel de somn, din care numai de afară pot fi deşteptaţi. Încăperile dinăuntru se întunecă treptat, gardul de mărăcini face ca această lume anapoda să pară tot mai firească, iar şansele de trezire scad cu cît cresc mărăcinii mai înalţi, adică: cu cît *durează* mai mult.

Dar - ceea ce nu ştie nimeni - şi el, gardul, are timpul său determinat. Cine soseşte înaintea sorocului nu poate decît să eşueze lîngă el. Am citit adesea că Republicii Democrate Germane i-ar fi lipsit doar un singur om curajos, care să fi îndrăznit să rostească simplul adevăr despre *Împăratul gol.* Eroare! Au existat mai mulţi asemenea oameni dar au eşuat pentru că nu se împlinise sorocul.

*

JAKOB, băiatul "zvelt" de opt ani din povestea laui Hauff, căruia lumea îi stă deschisă-nainte, îşi iroseşte viaţa în serviciul unei babornite care dobîndeşte putere asupra lui. După ani şi ani, păşeşte în sfîrşit afară poticnindu-se şi nu-şi mai recunoaşte chipul. Tot ce i s-a întîmplat în aceşti ani e cufundat în beznă. Cum să-şi refacă trecutul... "Zăcea aici, pe canapeaua bătrînei şi se uita mirat împrejur. «Extraordinar ce adevărate par uneori visele» îşi spuse el". Ce fel de stare a conştiinţei de sine a fost aşadar aceea căreia nu-i era îngăduit să fie complet trează, ca să nu provoace suferinţă zadarnică? Avea asta vreo legătură cu "a visa"? Se iveşte oare vreo legătură abia atunci cînd te-ai "trezit"?

Bătrîna îi vorbeşte despre prefacere în timp ce el mai mînca din supa de la masa ei. Dar el nu pricepe. Bătrîna pune în apă căpăţîni de varză, însă acestea sînt de fapt capete omeneşti; puterea ei se bizuie pe capete tăiate. Pe acestea i le arată bătrîna cînd îi pune în faţă supa pe care - fără să ştie - a mîncat-o ca pedeapsă pentru atrocităţile făcute de bărbaţii care-i sînt strămoşi. Băiatul plin de speranţe se transformă într-un cobai în haine omeneşti. Bătrîna care-l pune la treabă în gospodăria ei şi-l înşală spunîndu-i că astfel va deveni un "bărbat adevărat" trebuie că e şi ea o femeie înţeleaptă. Ştie despre capete tăiate, despre

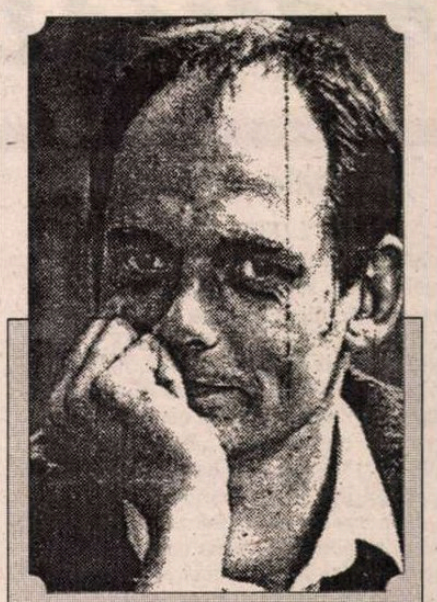

MARTIN AHRENDS, născut în anul 1951, la Berlin, a studiat filozofie şi muzică, mai tîrziu regie de teatru. După ce în 1981 i s-a interzis să mai lucreze în RDG, a trebuit să renunţe la meseria lui de redactor şi pînă la plecarea sa în RFG a lucrat ca muncitor. Din 1984 trăieşte lîngă Hamburg, fiind colaborator la ziarul *Zeit*. În 1992 a apărut "Biciclistul din Marca Brandenburg", o carte ce a trezit mult interes, povestea unei tinereţi în Germania postbelică, apoi în 1995 continuarea "Bărbat cu gropiţe". Vă prezentăm fragmente dintr-un eseu: basmul ţării sale, o "Frumoasă Adormită".

îndeletnicirile războinice ale bărbaţilor şi despre torţionari. Trăieşte de cîteva sute de ani deja, de aceea ştie că lui Jakob nu i se poate întîmpla altceva mai bun decît să scape la următoarea recrutare datorită trupului său diform. Şi să devină în schimb o excelentă gospodină.

Traducere de
Ioana Pârvulescu

Marion TITZE:

Neştiuta pierdere

/.../ ÎNTR-O ZI cerusem filmări din elicopter. Ca să marcheze poziţia noastră, Daniel desfăşură pe acoperiş un cearceaf alb. După numai cîteva minute, din deschizătura lucarnei răsări o uniformă, era sectoristul. Trebuia să prezentăm buletinele.

Noi nu umblăm cu buletinele pe acoperişuri.

Dacă vă imaginaţi, spuse el sufocat de indignare, că puteţi lua peste picior organele de stat.

Acesta a fost sfîrşitul filmărilor noastre din elicopter. A trebuit să-l însoţim la circă, de acolo s-a telefonat la redacţie dacă se cunosc următoarele persoane.

Ulterior am aflat că ne luaseră drept unul din grupurile civice de iniţiativă, care protestau împotriva dinamitării unor vestigii istorice, rezervoarele de gaz din Prenzlauer Berg.

A doua zi, din nou pe acoperişul nostru, am privit pentru ultima oară zidurile vechi, ce ne aminteau de teatrele romane. Apoi exploziile. O dată. De două ori. Neajutorat se năruie în sine, ceea ce a trăit cîndva.

Şi aşa, filmul nostru a fost divizat în două părţi: una cu rezervoarele de gaz în fundal, alta fără ele. Însă nimeni n-a băgat de seamă, cu excepţia montezei. Oricum, n-aveam de gînd să renunţăm la rezervoare. În documentarul nostru, ele continuau să existe. Filmate dintr-un unghi pronunţat subiectiv, în lumina şovăitoare a dimineţii, făceau un pregeneric formidabil. Daniel îl montase deja pe muzică.

Începe ca un film artistic, îmi spuse el fericit.

Monteza zise sceptic: Păcat de muncă, asta zboară afară la prima vizionare.

Însă noi eram ameţiţi de entuziasm. Şi, după cum beţivii şi somnambulii nu păţesc nimic rău, la fel am izbutit şi noi să trecem nevătămaţi cu reportajul nostru prin toate proiecţiile. În fond, toată lumea dorise redacţia cea nouă, un val de aer proaspăt, ei, atunci, mai slăbiţi-ne cu propaganda.

Am invitat brigada de tinichigii în cabina de montaj şi am destupat cîteva sticle de şampanie. Asta se întîmpla în septembrie. Daniel şi-a asumat contractul de angajare. Am jucat o partidă de şah la cantină.

Apoi ziua republicii, steaguri, piaţa Alexander plină de tufănele pitice, proaspăt plantate, frumoasa lună octombrie.

Fiindcă tocmai "căzuse" un material, televiziunea căuta febril un alt cadou pentru conducerea superioară de stat. Aşa se vorbea într-adevăr, ca şi cum numele ar fi trebuit nu numai omagiat, dar totodată şi păstrat în cel mai deplin secret. Din nefericire, cineva îşi aduse aminte că în tinereţe conducerea superioară de stat învăţase tinichigeria şi că exista pelicula aceea "drăguţă" cu acoperişurile Berlinului. Filmul nostru a fost dintr-odată propulsat, proiectat, propus. Asta a însemnat sfîrşitul lui. Ni s-a cerut să schimbăm totul, în primul rînd trebuiau filmate noi interviuri "pozitive", textul ni s-a dat gata scris. "Ciorile negre" trebuiau albite.

Nu ştiu de unde am luat curajul, îmi amintesc că n-am stat nici o clipă pe gînduri. Ceva mă izbise, probabil un cuvînt. De fiecare dată, spre bine ca şi spre rău, m-am lovit de un cuvînt, iar viaţa mea a pornit în direcţia în care trebuia să meargă.

Ciori negre. Prin urmare fratele meu şi toţi cei care munceau cu adevărat erau nişte ciori negre.

Iar mie îmi revenea obligaţia să le vopsesc în alb.

Am spus, n-aveţi nici un drept să faceţi asta. Am părăsit cabina de montaj ca pe un loc al trădării. Dacă gramatica mi-ar fi permis, aş fi vorbit cu ei la persoana a treia, pînă într-atît simţeam că dreptatea e de partea mea.

Mai tîrziu, atitudinea mea s-a numit refuz al sarcinilor de serviciu. Un şir nesfîrşit de consecinţe, toate s-au transformat în dovezi acuzatoare, cearceaful alb, rezervoarele de gaz vorbeau cu voluptate despre un abuz de încredere.

Am pierdut cîteva kilograme, devenisem cu desăvîrşire apatică, odată, stînd pe o bancă, s-a aşezat pe mine un roi de gîze colorate, probabil aflaseră şi ele cumva că nu mai reprezentam nici un pericol.

MARION TITZE, născută în anul 1953, la Lichtenwalde, lîngă Chemnitz, a studiat jurnalistica la Berlin/RDG. A lucrat ca redactor literar şi redactor de televiziune. Acţiunea romanului "Pierdere necunoscută" (Rowohlt Berlin, 1994) are loc la Berlin şi tratează o prietenie, care nu supravieţuieşte în condiţiile mereu schimbătoare de viaţă.

Martin s-a internat într-o clinică pentru astmatici, înainte nu tuşise niciodată.

Pe Daniel îl vedeam mereu cu buzele albe ca varul, mestecînd nişte tablete, cu care era de mult obişnuit.

Gastrită, spuse el, cronică. Credeam că am scăpat de ea, dar în ţara asta nu boala e închipuită, sănătatea e o închipuire.

S-a găsit, chiar dacă nu imediat, şi un coleg care să "refacă" filmul nostru.

Pe şantier nu m-am mai dus. Îmi era ruşine. Pentru tot.

Blugii şi bascheţii pătaţi de smoală i-am azvîrlit într-o pubelă.

Mai aud şi azi capacul trîntindu-se.

Traducere de
Adriana Rotaru

Revista revistelor

Agonie şi extaz

Am citit *LITERATORUL* nr. 39 - nimic interesant (Eugen Simion laudă subliteratura subvenţionată a subalternului său Nic. Iliescu). ♦ În *ADEVĂRUL LITERAR ŞI ARTISTIC* nr. 288, o pagină semnată de Felicia Antip, intitulată *Americanii nu pun botniţă cîinelui de pază*, prezintă un studiu efectuat de un grup de universitari americani între 1981 şi 1988, pe şase cazuri de anchete reporterieşti soldate cu darea în vileag a unor scandaluri în care erau implicate persoane politice de prim rang. De ce s-a oprit tocmai acum Felicia Antip asupra cărţii *The Journalism of Outrage?* O spune limpede: "Am simţit nevoia de a reveni pentru a nu ştiu câta oară asupra rosturilor presei întrucât, în acest moment, când parlamentul ne pregăteşte o legislaţie penală pe care ar putea s-o invidieze orice stat fundamentalist şi în deplin acord cu gustul celor ce ne ameninţă cu retransformarea României într-un «stat autoritar», ni se anunţă aproape zilnic noi restrângeri ale libertăţii cuvântului şi a opiniei." Gazetarul pasionat, familiarizat de o viaţă cu presa occidentală, şi care, într-o vreme cînd foarte puţini români aveau acces la ea, încerca (pe cît se putea) să ne informeze şi pe noi, la mîna a doua - rubrica sa "Am citit despre..." a fost mulţi ani unul dintre punctele de interes ale revistei noastre - nu are cum să fie de acord cu "botniţa legală" pusă ziariştilor. ♦ Citind cartea americană centrată pe ideea că mandatul presei este de a informa publicul despre abuzurile deţinătorilor puterii, Felicia Antip are tot timpul în minte, prin contrast, "dărnicia cu care parlamentarii noştri impun sancţiuni drastice, implicând privarea de libertate pe termene lungi pentru cei ce îndrăznesc să aducă la cunoştinţa opiniei publice ceea ce puterea încearcă să ascundă. Dacă totul este fie secret de stat, fie secret de serviciu, dacă orice critică a abuzurilor poate fi calificată drept denigrare a ţării, cetăţenii României nu vor mai avea dreptul să ştie decât ceea ce vor binevoi guvernanţii să le comunice şi vor trebui să aplaude, fără cârtire, tot ce li se întâmplă." Citatele care ni se dau din *Gazetăria indignării* şi comentariile Feliciei Antip relevă îngrijorarea faţă de substratul antidemocratic al legii presei, gravitatea extremă a tendenţiozităţii ei. În SUA, "un ziarist îşi manifestă devotamentul faţă de societate (şi, implicit, e de la sine înţeles, patriotismul) dând în vileag tot ce e putred în ţară, cu intenţia de a determina solidarizarea opiniei publice în jurul ideii că răul trebuie înlăturat." La noi, "Conceptul de «denigrator al ţării» este pe cât de lipsit de un conţinut precis, pe atât de periculos. Cei care, conştient sau din nepăsare, l-au introdus pentru a-l înlocui pe acela de «duşman al orânduirii socialiste» au de gând să-l utilizeze ca armă contra oricui va îndrăzni să mişte în front." ♦ Felicia Antip anunţă că va continua în numerele viitoare prezentarea altor cărţi despre rolul mijloacelor de informare într-o societate democratică, aceasta fiind forma sa de protest exasperat şi luptă împotriva unei legislaţii a căluşului în gură, ce anunţă iar vremuri grele. ♦ De la probleme cu adevărat grave, la fleacuri caraghioase. Iată, din acelaşi număr al "săptămînalului de cultură şi atitudine", atitudinea lui Cătălin Ţîrlea faţă de culturile de toamnă, o mostră de stil *prostia-la-români*: "Ador să fac piaţa! Îmi place! Mai cu seamă acuma, toamna, când belşugul legumicol se revarsă aproape isteric pe tarabe, când natura este atât de darnică cu populaţia şi când întreaga sforţare de peste an a pământului se împlineşte în mirosuri şi culori atât de apetisante, a culege câte puţin din toate aceste comori este, pentru mine, cel mai deconectant lucru cu putinţă. Îmi place, mai ales, să mă las cuprins de extaz în faţa mormanelor de gogoşari." ♦ În *RAMURI* nr. 7-8 (o revistă tot mai bună în care, pe lîngă valoroşi autori locali, sînt onoraţi să semneze Adrian Marino, Mihai Cantuniari, Monica Spiridon, Augustin Buzura, Ion Stratan ş.a.), am citit un dialog amplu cu Stavros Deligiorgis, vechi şi bun prieten şi traducător (în engleză şi greacă) al poeţilor români contemporani. Aflăm că a publicat recent, în Anglia şi Statele Unite, traduceri din poezia şi proza scrise în româneşte de Paul Celan şi că are gata de publicare traducerea textelor româneşti ale lui Tristan Tzara şi Eugen Ionescu. ♦ Cea mai mare parte, însă, a răspunsurilor la întrebările precise ale lui Gabriel Chifu constă într-un soi de deliruri mistice şi ciudăţenii din care Cronicarul (o fi vina lui?) n-a înţeles mare lucru. Un exemplu: "Transmiterea (nu ne trebuie aici terminologia teologică; vorbesc şi pentru ne-credincioşi) evangheliei lui Iisus, prin prezenţa Sfântului Duh întru slava Tatălui Ceresc, se poate face într-o secundă şi se pecetluieşte pentru totdeauna. O scenetă: convorbitorul are probleme cu inima... Este şi obosit, nemulţumit de multe lucruri care nu merg bine. Totuşi, vrea să-mi vorbească despre Malaparte, Li Po, Popol Vuh, Hlebnicov; eu îl întrerup cu: «Bine aţi venit pe insula sirenelor; ele cunosc tot ce s-a întâmplat la Troia, de aici nimeni nu se mai întoarce acasă: nu vă veţi mai mângâia nevasta; nu-i veţi mai învăţa nimic pe copii. Veţi fi existenţialişti maturi, artişti renumiţi cu două ore de televizor pe zi şi fatalişti. Nu vă jucaţi cu cuvintele întrebându-mă dacă există vreo legătură între literatură şi spiritualitate.»".

Pentru cititorii din străinătate

Puteţi face abonamente direct la redacţie, la tarifele de 104 $ S.U.A. pe an pentru ţările europene şi 130 $ S.U.A. pe an pentru ţările extra-europene. Plata se poate face prin C.E.C. la dispoziţia Fundaţiei "România literară" pe adresa Fundaţia "România literară", Bucureşti, Of. poştal 33, c.p. 50, cod poştal 71341, România sau prin dispoziţia de plată a sumei în contul 1520.796.1000.89 deschis la Banca Română pentru Dezvoltare (B.R.D.), Filiala Pipera, Bucureşti, caz în care vă rugăm să ne trimiteţi pe adresa redacţiei, în plic, o copie după dispoziţia de plată şi adresa dvs. completă. În sumă sînt incluse toate cheltuielile poştale şi de expediere. Se pot încheia şi abonamente pe un trimestru sau un semestru, pentru o sumă proporţională.

O exagerare ?

Dacă e să dăm crezare *ADEVĂRULUI*, în timpul turneului său prin SUA preşedintele Iliescu nu voia să se afle ce-a discutat cu reprezentanţii congresului american. Mai precis, că a afirmat despre CVTudor şi despre Gheorghe Funar că sînt nişte Jirinovski din România. De parcă ăsta ar fi fost cine ştie ce secret. La drept vorbind, secretul i-a aparţinut strict d-lui Iliescu care a tăcut pînă în America, în timp ce presa din ţară i-a tot comparat pe Funar şi pe CVT cu Jirinovski. Încercarea preşedintelui României de a lucra cu două registre, unul pentru americani şi celălalt pentru cei de acasă a fost zădărnicită de gazetari. Aceştia au aflat ce părere are dl. Iliescu, în Statele Unite, despre doi dintre şefii partidelor de guvernămînt şi au transmis ştirea acasă. Drept care, aflăm tot din *ADEVĂRUL*, preşedintele i-a convocat în miez de noapte pe ziariştii cu care a traversat oceanul ca să-i tragă de urechi, fiindcă au auzit şi ceea ce nu trebuia să audă. În ţară, supărare mare pe cei doi, dar mai ales pe CVTudor care a declarat că îl va da în judecată pe dl. Iliescu dacă nu-şi retrage cuvintele. Cam greu. Sau cine ştie, poate că acuzatul lui Vadim va da o fugă pînă în Statele Unite să le zică parlamentarilor americani că n-a spus ce le-a spus. Să fi vrut dl. Iliescu să le servească acasă celor doi această metaforă sau d-sa s-o fi gîndit că ce zice în America nu răsuflă în România? ♦ Ion Cristoiu crede că americanii au dat undă verde regimului de la Bucureşti, avertizînd forţele opoziţiei că ar fi momentul să se unească dacă nu vor să fie măturate deoarece nu mai au unde se plînge în Occident împotriva regimului. Ideea editorialistului de la *EVENIMENTUL ZILEI* nu e nouă. Întrebarea e dacă opoziţia o va lua în serios. ♦Acelaşi Ion Cristoiu, invitat la o emisiune t.v. despre apendicele literar al *Cărţii Albe a Securităţii* a afirmat că scriitorii tind să exagereze supravegherea la care i-a supus Securitatea. E ciudat că Ion Cristoiu care ar trebui să cunoască perfect cu ce se mănîncă exagerarea, ignoră tocmai caracterul exagerat pe care l-a avut Securitatea în România. ♦Dacă scriitorii ar fi umflat rolul Securităţii în România, ar fi fost excelent. O asemenea exagerare nu lasă urme. Dar Securitatea l-a urmărit pe inginerul Ursu pînă l-a omorît în bătaie. Tot aşa l-ar fi tratat şi pe Paul Goma, pe care l-a lăsat să scape fiindcă devenise un caz internaţional. Cît îl priveşte pe profesorul Botez, se pare că acesta n-a scăpat *neînsemnat* din România. Neînsemnat, adică neiradiat. Securitatea învăţase să întrebuinţeze şi tehnica de ultimă oră, pe lîngă vechile ei metode. Dar toate astea sînt exagerări ale scriitorilor care voiau să fie luaţi în seamă de Securitate, ca şi inginerul Ursu, ca şi Paul Goma, ca şi Mihai Botez, ca şi mai cine? Numai cine n-a fost măcar sîcîit de Securitate poate spune că scriitorii au exagerat afirmînd că au fost urmăriţi de Securitate. Sau poate că Ion Cristoiu s-a gîndit la plîngerile lui CVTudor că a fost persecutat de Securitate, în timp ce el turna cu spor peste tot unde găsea uşi deschise.

Cronicar

LA MICROSCOP

O emisiune T.V.

CU APROAPE trei luni în urmă am făcut la invitaţia d-nei Mariana Sipoş o înregistrare pentru TVR. Fiind vorba de o convorbire care urma să fie programată la *Cafeneaua literară*, ideea de a înregistra convorbirea chiar într-o cafenea mi s-a părut foarte potrivită.

În ultima vineri din septembrie discuţia cu pricina a fost în sfîrşit programată. Ea a fost vîrîtă într-o emisiune realizată în direct de d-na Daniela Zeca, în studio, cu doi invitaţi. Deoarece era consacrată generaţiei '80, am urmărit întreaga emisiune cu o atenţie specială.

Ca optzecist nu mi-a plăcut, iar ca parte din emisiune mi s-a părut de o neglijenţă supărătoare. Preocupările paranormale ale unuia dintre invitaţi s-au răsfrînt şi asupra părerilor sale despre scriitorii acestei generaţii pe care i-a vîrît într-un trecut fantasmatic. Şi asta avînd aerul că ar fi moşit apariţia acestei generaţii literare, ceea ce e mai mult decît inexact. D-na Daniela Zeca nu mi-a făcut impresia unei persoane care ştie prea multe despre optzecişti. Nu e obligatoriu, firesc, dar nu era mai simplu dacă de realizarea acestei emisiuni s-ar fi ocupat d-na Letiţia Guran, care n-ar fi avut de întîmpinat obstacolul unei misiuni de documentare pentru a şti despre ce vorbeşte cu invitaţii săi? Poate că pentru d-na Zeca optzecismul e un capitol închis în literatura română. O priveşte, dar îmi vine greu să accept că o emisiune cu o asemenea miză a fost lăsată pe seama unei persoane care nu se simţea în largul ei în acest subiect. Plină de grijă atunci cînd s-a ocupat de opera lui Dinu Săraru, d-na Zeca mi s-a părut excedată de rolul ei de realizatoare a unei emisiuni despre generaţia '80.

E adevărat că pînă în '90, realitatea literară reprezentată de această generaţie nu putea fi discutată decît, eventual, pe culoarele Universităţii, dar de atunci încoace lucrurile s-au schimbat considerabil, iar comentatorii care cunosc dinăuntru evoluţia acestei generaţii literare pot fi consultaţi cu relativă uşurinţă. Mi-a plăcut pînă la un punct partea din emisiune consacrată lui Mircea Nedelciu. Dar m-a iritat ignorarea prezentului literar al acestui scriitor care a anunţat că finisează un roman încă de acum vreo doi ani. Senzaţia pe care am avut-o la sfîrşitul acestei emisiuni a fost că generaţiei '80 i s-a cîntat prohodul. Şi, la prima vedere, eu însumi am avut aerul că particip la acest prohod. Montată în emisiunea aceea, convorbirea mea cu d-na Mariana Sipoş mi s-a părut complet nelalocul ei. N-avea nici o legătură cu subiectul în discuţie şi, nefiind datată, cum s-ar fi cuvenit, reieşea din ea că în vreme ce d-na Zeca şi invitaţii ei dezbăteau soarta generaţiei mele, eu povesteam diverse istorioare, fără să-mi pese că în studio se discutau lucruri *serioase*.

Nu vreau să cred că mi se plătesc poliţe la TVR din pricina cronicilor mele de televiziune, dar nu pot să nu remarc un montaj care, dacă nu-i prostesc, e, fără îndoială, răuvoitor. De altfel, convenisem cu d-na Sipoş, la vremea cînd am înregistrat convorbirea, că anumite răspunsuri pe care i le dădusem vor apărea pe post indiferent de timpul acordat acestei convorbiri. Tocmai aceste răspunsuri au lipsit.

Şi să lipeşti o discuţie care avea ca temă o singură persoană într-o dezbatere care priveşte o întreagă generaţie, asta nu mai mi se pare, ci chiar e o probă de neglijenţă jenantă, dacă nu cumva e vorba de o urîtă încercare de a semăna dihonie printre optzecişti.

Cînd am văzut emisiunea, m-a umflat rîsul, închipuindu-mi că diferenţa dintre un moment şi altul al ei e vădită, chiar dacă nu era marcată, cum s-ar fi cuvenit. Am discutat după aceea cu cîţiva dintre optzeciştii la a căror opinie ţin şi care erau revoltaţi că într-o emisiune despre generaţia noastră am vorbit mai mult despre formaţia mea ignorîndu-mi colegii de scris. Lor li se păruse că toată emisiunea fusese realizată în direct. Unul dintre răspunsurile dispărute pe care i le-am dat d-nei Mariana Sipoş era că evitam să scriu despre emisiunile de cultură din TVR fiindcă nu-mi plăceau şi nu voiam să scriu asta săptămînal. Îl repet acum, cu adăugarea: unele dintre aceste emisiuni par menite să zăpăcească publicul larg.

Cristian Teodorescu

România literară Calea Victoriei 133, Bucureşti, sector 1. Telefoane: 650.62.86; 650.33.69; 659.35.42. (foto). Fax: 650.33.69. Luni, marţi, miercuri, joi: 13-19; vineri: 9,30-13. Abonamente: 3 luni - 6.500 lei; 6 luni - 13.000 lei; 1 an - 26.000 lei; ISSN 1220-6318

Tipar: grupul draco print TIPOGRAFIA FED, Calea Rahovei 147, sector 5 – Bucureşti; tel: 335.93.18; fax: 311.33.75

16 pag.- 500 lei

Biblioteca Judeţeană MUREŞ

România literară

Apare săptămînal sub egida Uniunii Scriitorilor

Editor:
Fundația România literară
Director general
Nicolae Manolescu

18–24 octombrie 1995
(Anul XXVIII)

41

EDITORIAL

de Nicolae Manolescu

Centenar ALEXANDRU ROSETTI

(pag. 7, 8-9)

Premiul NOBEL pentru literatură – 1995

Seamus Heaney

(pag. 14-15)

Limbajele multiple ale securității

(pag. 3)

Eugen COȘERIU:

Teze despre tema „Limbaj și poezie“

(pag. 11)

Scamatorul din Lublin

(pag. 13)

ROBOȚII CRAVAȘAȚI

(pag. 2)

Al. Rosetti și cărțile

PE LA SFÎRȘITUL anilor '80, l-am văzut ultima oară pe Al. Rosetti, pe care îl avusesem profesor, cu trei decenii în urmă, astăzi patru, pe care apoi l-am citit mereu cu bucurie, despre care am scris în cîteva rînduri, primind din parte-i un cuvînt de mulțumire în fiecare asemenea ocazie și în casa căruia de pe Dionisie Lupu am fost o dată sau de două ori. Vederea, ca să-i spun așa, a avut loc în apropiere de librăria de lîngă Scala. Era vară tîrzie, lume multă pe trotuar, atmosferă tipic bucureșteană. Al. Rosetti își tăia imperturbabil calea prin aglomerație, îmbrăcat în sacoul lui bej, cu pantaloni largi, comozi, puțintel șifonați, de culoare deschisă, cu panama, baston și nelipsita sacoșă în mînă. Era încălțat în niște bocanci enormi, cam ca aceia ai profesorului său francez Jules Gilliéron, de care vorbește într-un interviu, foarte nepotriviți cu locul și cu anotimpul. Călca îndesat, scurt, înaintînd foarte lent. Nimeni nu părea să-l ia în seamă. Trecătorii grăbiți îl ocoleau sau îl atingeau cu umărul, îl înghionteau cu cotul, mai și împingîndu-l uneori. Al. Rosetti nu se sinchisea, văzîndu-și de drumul lui. Părea o stîncă de care se loveau fără spor valurile. Dar această tărie se întorcea ușor în fragilitate. Priveam năuc cum unul din cei mai mari intelectuali pe care-i născuse această țară era înghițit de mulțimea pestriță și vulgară, absolut nesimțitoare la pietonul nonagenar care se aventurase pe stradă, și nerecunoscîndu-l, deși ne aflam în plin centrul Capitalei. Oare Academia să fie atît de săracă, mă întrebam, încît să nu poată pune la dispoziția lui Al. Rosetti un automobil cu șofer, ca să-i cruțe efortul și umilința? Știam că trăiește greu, dintr-o pensie minusculă, străduindu-se să-și păstreze obiceiurile și tabieturile care-l făcuseră celebru. Aveam în fața ochilor imaginea cea mai teribilă a nepăsării față de cultură a unei oficialități aculturale. N-am îndrăznit să-l abordez atunci pe Al. Rosetti. Am regretat, un an sau doi mai tîrziu, cînd am aflat că a murit.

La centenarul profesorului, editorului și scriitorului, consacrăm lui Al. Rosetti cîteva pagini de revistă, profitînd și de superba antologie de evocări alcătuită de Andriana Fianu pentru Editura Minerva.

Aș dori să spun în acest preambul cîteva cuvinte despre editorul de carte. Această latură a activității lui Al. Rosetti este și cea mai puțin cunoscută generațiilor tinere. La noi s-a pierdut, de altfel, înțelegerea importanței unui editor adevărat. Al. Rosetti a jucat în România rolul lui Gaston Gallimard în Franța. A condus două mari edituri (Cultura Națională și Editura Fundațiilor Regale), a inițiat colecții, ediții critice și definitive, a stimulat pe tineri, prin concursuri cu jurii competente și prin publicarea, apoi, a premiaților, a reeditat pe clasici și pe contemporani. A da toate numele beneficiarilor înseamnă a retranscrie dicționarul scriitorilor români de pînă la al doilea război. (În *Evocări* este un documentat articol al lui Iordan Datcu, descriind tocmai această contribuție a lui Al. Rosetti.) "Toată literatura mare din acea vreme e scoasă de mine", declara undeva editorul însuși cu gravitate. Condițiile de tipărire, la Fundații, erau cele mai bune din epocă. Hîrtia, cartonul de copertă, corpul de literă, paginarea n-au termen de comparație pînă azi. Dincolo de cantitate și frumusețe, era însă o idee. Al. Rosetti n-a editat la nimereală. A avut un plan clar, vizibil azi prin prisma numelor, titlurilor și colecțiilor.

Al. Rosetti a fost un *om de carte*, în toate sensurile pe care le putem da expresiei, inclusiv acela de a fi autorul cu cele mai bune cărți din întreaga noastră istorie literară. ■

Biblioteca județeană

CONTRAFORT

de Mircea Mihăieș

Roboții cravașați

LUAȚI cu treburile, am uitat în ultimele săptămîni să ne ocupăm de unul din clienții permanenți ai acestei rubrici, C. V. Tudor. Nemeritata reclamă pe care i-o facem astfel e compensată doar de credința că ticăloșiile sale vor rămîne consemnate pentru viitorime. Prilejul de a reveni la el ni-l oferă vizita în Statele Unite a lui Ion Iliescu. După cum era de prevăzut, titanul din Oltenița a fost întrebat și în legătură cu dubioasele sale alianțe cu național-extremiștii de teapa Vadim, Funar sau Păunescu. Președintele și consilierii săi vor fi pregătit, desigur, variante de răspunsuri, strategii de contracarare a potențialelor învinuiri.

Oarecum neașteptat, Iliescu s-a dezis de susținătorii săi extremiști, calificîndu-i drept niște variante locale ale lui Jirinovski. Nu știm ce vor fi înțeles americanii din calificativele prezidențiale, dar vedem ce a înțeles Vadim. Sărind în sus ca mușcat de șarpe, turnătorul benevol al Securității a început să-l împroaște de sus pînă jos cu noroi (cu ce altceva ar fi putut?) pe binefăcătorul său. Ca la comandă, Vadim și-a amintit că Iliescu e omul rușilor, că a ruinat țara, că e un trădător al intereselor naționale. Foarte bine. O dată în viață, împărtășim părerea furiosului senator, scos din minți de adevărurile pe care le-a spus Iliescu despre el.

Întrebare: cînd și-a dat Vadim seama de toate acestea? Să nu fi avut el habar de nimic, în martie 1990, cînd se adresa umil emanatului, cerîndu-i ca, împreună cu Eugen Barbu, să i se îngăduie să scoată o revistă în care să înjunghie opoziția? Să nu fi știut, pînă în septembrie 1995, Vadim nimic despre combinațiile deocheate în care e implicat Ion Iliescu? Sigur, cu numele pe care-l poartă, e greu să fi sesizat caracterul iresponsabil al tratatului din 1990 cu sovieticii. La fel și mineriadele, avînd în vedere că el însuși e un ciomăgar, chiar dacă instrumentul său e - deocamdată - un banal pix. Răspunsul vine de la sine: Vadim știa de toate acestea, și tocmai din acest motiv a intrat în solda lui Iliescu!

Că Vadim a receptat declarațiile prezidențiale drept un avertisment a ceea ce îi pregătește, nu e nici o îndoială. Simțind că epoca diversiunilor se cam apropie de sfîrșit, că în toți acești cinci ani n-a fost decît o Casandră jalnică, un cîine înfricoșat care scheuna de spaimă că vor veni străinii și îi vor smulge osul cel gras, un robot dezaxat al cărui rol era să bage spaima în români, prezentîndu-i drept lași, neputincioși și victime sigure ale vecinilor - mai primejdioși, aceștia, decît balaurii din basme -, el trece la contraatac. Dacă pasientele politice îi vor fi ieșit lui Iliescu, așa cum speră după vizita americană, probabil că zilele politice ale lui Vadim sînt numărate.

Cum viața publică - mai ales în România - e imprevizibilă, există varianta ca totul să fie un foc de paie. După împroșcările, scuipăturile și păruielile de rigoare, e posibil ca idila să se reia, ca și cum nu s-ar fi întîmplat nimic. În acest caz, n-ar fi exclus ca numărătoarea inversă să înceapă pentru Ion Iliescu însuși. Indivizii din categoria Vadim și Păunescu nu-și fac multe scrupule din a mușca pînă la sînge mîna pe care o linseseră cu devoțiune un minut înainte. (Ca element picant, aflu din cartea lui M. Nițescu, *Sub zodia proletcultismului*, că unul din primele texte ale lui Adrian Păunescu, *"Istoria - biografia lui"*, fusese scris ca omagiu la moartea lui Gheorghiu-Dej. Cei cu memorie bună își amintesc, probabil, de patosul cu care, sub Ceaușescu, bârcanul vestejea epoca în care Dej trimitea oameni nevinovați la închisoare. Cum s-ar zice, sub trei dictaturi!)

Deci, oricum am lua-o, vin vremuri grele pentru guvernanți. Chiar dacă recentele sondaje de opinie îi arată în plină expansiune, chiar dacă minciuna sistematică pare să fi înfrînt orice opoziție a cetățeanului, tot mai blazat și mai fără speranță, clipa marii socoteli nu poate fi departe. Problemele se acumulează clipă de clipă, iar soluțiile sînt tot mai precare. Vadim știe toate aceste lucruri și ieșirea lui în arenă e răspunsul direct la provocările realității. Vaga nostalgie după un regim autoritar, regretul după o lume în care individul avea iluzia protecției și în care, atîta vreme cît nu deschidea gura, i se îngăduiau destule, încep să dea roade.

Cu atît mai de neînțeles e obstinația lui Ion Iliescu de a merge pe uzatele formule populiste. E adevărat, pentru o astfel de politică Vadim, Păunescu și Funar sînt trăpașii perfecți. Cravașați corespunzător, ei pot face minuni. Doar că ținta spre care se îndreaptă e o banală prăpastie. Că ne vor trage după ei, începe să nu mai fie nici un dubiu. Dar și că ei se vor prăbuși primii, iarăși e clar.

Din această contradicție, nu ne vor scoate, probabil, nici americanii (care-l priveau șocați pe Ion Iliescu vorbindu-le în mod atît de original limba, încît probabil că marii foneticieni anglo-saxoni se răsuceau în mormînt), și nici rușii. Ea ține de un specific național, pe care trebuie să-l epuizăm, ca pe un blestem, cu fiecare generație și cu fiecare clasă politică. E ghinionul nostru că n-am avut nici un Havel dar avem atîtea copii țanțoșe ale lui Jirinovski. E nefericirea noastră că farsorii, ticăloșii, nesimțiții au avut întotdeauna credibilitate, iar cei de bun-simț au fost marginalizați, cînd nu de-a dreptul exilați și exterminați. E șocant că un popor născut gata creștinat e atît de puțin sensibil la preceptele creștinismului și se comportă cu atîta lipsă de respect față de adevăratele valori umane.

Pe termen lung, toate acestea vor părea simple accidente istorice. Un Iliescu, un Vadim, un Funar sînt doar excrescențele maligne ale unei boli care, odată și odată, se va vindeca. Din nefericire, ne-a fost dat să fim prea multă vreme contemporani cu astfel de indivizi-simptom. Parcă a sosit vremea să-i redăm capitolelor din tratatele medicale, care le-au dedicat pagini pline de înțelegere. Spre binele tuturor. Și mai ales al lor, cărora le oferim, de pe acum, alibiuri pentru vremurile în care vor fi prea disperați pentru a le mai căuta. ■

Recent, în cadrul rețelei internaționale INTERNET (peste 100 de milioane de utilizatori), a fost creată o partiție de literatură contemporană românească.

Cei care doresc să-și mediatizeze în acest mod lucrările, trebuie să trimită disketa conținând materialul tehnoredactat (de preferință în Word for Windows) și o aprobare din partea deținătorului copyright-ului, la adresa: Romeo Lefter, str. Exercițiu, bloc L4, sc. B, ap. 2, Pitești, cod 0300.

Informații suplimentare se pot obține sâmbăta, între orele 10.00-12.00, la tel. 048-642.777.

Erată

În nr. trecut al revistei, din cauza unui accident tehnic, în locul fotografiilor care ilustrau articolul ***Inchiziția roșie*** *de Mihai Stoian (p. 8-9) au apărut spații albe. Ne cerem scuze cititorilor.*

POST-RESTANT

de Constanța Buzea

Deduc că aceste *singurele versuri pe care* le-ați scris până acum sunt și de dată recentă, ele având ceea ce s-ar putea numi constanță de elan. Nu toate sunt reușite, dar în fiecare există cel puțin un vers care duce tensiunea lirică în punctul ei cel mai fierbinte. Aveți harul elocvenței, acumulând și etalând datele necesare demonstrației din aproape-n aproape, într-un crescendo urmând ordinea importanței lor. Fenomenul este vizibil și reușit în *Convorbire, Înțelepciune*, dar mai ales în *Comparație*, pe care o și transcriu mai jos: *Mănânc ca un om mare,/ Beau ca un om mare,/ Fumez ca un om mare,/ Lucrez ca un om mare.// Visez ca un om mic,/ Iubesc ca un om mic,/ Sufăr ca un om mic,/ Cred ca un om mic.// Mi-e teamă însă/ Că timiditatea omului mic/ Să nu accepte/ Otrava omului mare.// Mi-e frică de omul mare/ Ce hrănește șiret omul mic. (Sumănaru Mihaela*, Bacău). ❐ Între persoanele pe care le-am cunoscut, în timp, și care s-au dedicat profesiunii pentru care și dv. vă pregătiți, am avut buna surpriză să recunosc profunzi iubitori ai artelor și cititori de poezie. I-am întrebat, și m-am întrebat, *de ce?* Și răspunsul a fost, și rămâne, că nimic din ce este omenesc nu trebuie să le fie străin, că nu poți să iubești și să te dedici total omului în suferință decât dacă îi cunoști și-i înțelegi sufletul și partea luminoasă, strălucitoare a acestuia. Tenacitatea lor în lupta cu moartea, pentru păstrarea sufletului în trup, este plină de poezie și eroism, de eficiență și bunătate superioară, de milă și generozitate. Poezia dv., în stadiul ei actual, mă interesează cu atât mai mult cu cât ea îmi dezvăluie omul moral, intransigent și luminat care sunteți, date necesare pentru poetul bun ce cu siguranță veți fi foarte curând. Textele proprii, după care îmi permit să vă sugerez a vă orienta, împlinite în totalitate, sunt cele scurte, cele câteva terține, *Consolare, Oboseală* și *Trecere.* Ideile ce se regăsesc bogat în poemele mai lungi sunt mișcate însă ondulatoriu, alternând pe un fond general valabil, versuri obișnuite, discursive, adolescentine, băiețești aș spune, lângă versuri surprinzător de frumoase, aforistice. Textul concentrat vă prinde cel mai bine. Atât de tânăr fiind, exercițiile lirice pe care mi le-ați oferit spre lectură sunt inegale artisticește. Nivelul celor mai bune versuri însă fiind remarcabil, acest lucru mie îmi mărește pretențiile de cititor. Titluri sugestive: *Nepoții lui Procust, Renegarea idolului, Știre din Sarajevo, Babilon modern,* (cu un final bun, dar nu cel mai bun posibil!) și *Alb de ianuarie* (cu un vers, *Cuvântul mi-e din nou dușman,* pentru care ar trebui să faceți efortul de a-i oferi un alt cadru liric). *Când ploaia cade ca un domn trădat* este un alt vers care se zbate disperat în paloarea poemului căruia pe nedrept îi aparține, și care nu este decât o cronică rimată, din păcate. (*Duțu Costin*, Buzău) ❐ Cine posedă *o inimă melancolică, pusă* însă *pe poezie*, cum spuneți, *în momentele specifice adolescenței de dezamăgire (în dragoste în majoritatea cazurilor etc.), de optimism sau cine știe de "pesimism negru" de care sîntem toți cuprinși de multe ori pe parcursul scurtei noastre vieți*, scrie în taină, îndoindu-se de sine mai mult decât de oricine altcineva, hrănindu-și speranța că într-o zi se va și maturiza, atenuându-și complexele acum copleșitoare. Cine posedă o inimă melancolică se prea poate să fie mistuit și de megalomanie, și-atunci dă grațios cu bâta în baltă, după care face o falsă criză de umilință, dându-și în final numărul de telefon precum și-ar da sufletul. Mai mult decât insolența unor corespondenți mă îngrijorează greșelile lor gramaticale, punctuația aiurea și dezacordurile. S-ar cere și un exemplu: *Schimbare, iluzie și amăgire,/ în fiecare zi, în fiecare clipă,/ viața ni le oferă, în schimbul,/ unei trăiri.// Lacrimi de sfinți/ pe icoanele înegrite de timp/ ale străvechii biserici,/ biserică/ uitată de toți și de toate,/ pierdută în eternitate.// Ne plîng pe noi -/ oamenii acestui pământ,/ inconștienți prin natura noastră,/ umană -/ sfinții.// Sîntem ruine,/ măcinate de vînturi și ploi,/ îngrădite de timp,/ în timp,/ îngropate în teorii și iluzii,/ clădite de alții ca noi.// Sîntem ruine,/ lacrimi de sfinți,/ a sfinților lacrimi,/ vărsate pentru noi,/ în memoria noastră,/ a celor ce existăm. (Alexandru M. Crișan*, București)

România literară

Editată de

- *Fundația "România literară" director general Nicolae Manolescu;*
- *cu sprijinul Fundației Soros pentru o Societate Deschisă*

Redacția: **Nicolae Manolescu** - director, **Gabriel Dimisianu** - director adjunct, **Alex. Ștefănescu** - redactor șef, **Mihai Pascu** - secretar general de redacție, **Ioana Pârvulescu, Andreea Deciu** (critică și istorie literară), **Constanța Buzea** (poezie, proză), **Cristian Teodorescu, Mihai Minculescu** (publicistică), **Eugenia Vodă** (film, muzică), **Marina Constantinescu** (teatru, plastică), **Adriana Bittel** (externe), **Anca Firescu, Mihai Grecu** (secretari de redacție), **Nina Pruteanu, Ruxandra Dinu, Alexandra Voicu** (corectură), **Victor Ciupuliga** (fotoreporter).

Administrația: **Fundația "România literară", Calea Victoriei 133, sector 1, București, Of. poștal 33, c.p. 50, cod 71341.** Cont în lei: **B.R.D., filiala Pipera, 4072996100089.** Cont în valută:**B.R.D., filiala Pipera, 1520796100089. Elena Raicu** (contabil șef), **Corneliu Ionescu** (șef serviciu difuzare, tel. 650.33.69.), **Andriana Fianu** (corespondență și difuzare în străinătate), **Elena Hurducaș** (secretariat).

Corespondenți: **Mircea Iorgulescu** (Paris și München), **Gabriela Melinescu** (Stockholm).

Tehnoredactare computerizată: **Fundația "România literară" - Anca Firescu, Mihai Grecu.** Introducere texte: **Geta Gheorghiu.**

E-MAIL: **romlit@romlit.sfos.ro**

Limbajele multiple ale Securităţii

- din documentele publicate în *Cartea albă* -

Oratio vultus animi

ALESE, de bună seamă, "pe sprînceană", spre a servi "imaginii României" ca ţară liberă, în care serviciile secrete actuale dezvăluie abuzurile Securităţii care le-a precedat, documentele *Cărţii albe* (chiar aşa de *albe*?), publicate în ziarul *Evenimentul zilei* din 13 septembrie (pag.2-5) nu pot să treacă neobservate de cei ce studiază limba română de astăzi.

Nu sîntem, probabil, cei dintîi care cercetează acest limbaj "tehnic", abscons, al Securităţii. Dar, în ceea ce ne priveşte, nu este, aici, întîia oară cînd atragem atenţia asupra lui: în paginile *României literare* sau în cele ale revistei *Apostrof* din Cluj, am încercat să-l analizăm, şi lingvistic, şi stilistic. Limbajul Securităţii devenise interesant, în anii '70 - '80, pentru că "se revărsa..." în afara instituţiei militare. Am relevat, atunci, într-o serie de articole, că expresii precum *să trăiţi!*, pe care le foloseau - salutîndu-se - Rectorul de atunci al Universităţii din Bucureşti sau colegi de-ai săi din diferitele "birouri" de conducere, cuvinte precum (a) *penetra*, astăzi, sau celebrii *băieţi* (de pe Calea Victoriei!) din poemul curajos al Anei Blandiana - nu erau altceva decît elemente provenite din limbajul lor secret şi ajunse în limba română comună! Trist, dar adevărat: limba română - chiar în variantele ei cultivate - era impregnată, prin anii 1972-1989, de termeni securişti!

2. Terminologia "tehnică", veritabilă, abia acum ni se dezvăluie, în toată structura ei. Bine a procedat ziarul *Evenimentul zilei* (nr. 981, din 13 septembrie 1995), atunci cînd a avut grija să întocmească un *Dicţionar explicativ* (p.5) care, bineînţeles, este cu totul insuficient. Se găsesc, în documentele publicate, termeni ca *pregătire contrainformativă*; potenţial informativ (= cantitatea de informaţii), *exterior* (= străinătate = Occidentul anti-comunist = Românii din exil), în expresii precum *acţiuni iniţiate din exterior, influenţe negative din exterior* etc. (p.4, col.3,4), *control informativ* (adică supravegherea Securităţii!), *(a) afecta* (să *nu afecteze buna desfăşurare a activităţii, afectează climatul politic* etc.), *exploatare informativă* (= a culege informaţii) într-o frumoasă secvenţă: *racolarea, exploatarea informativă ori incitarea unor persoane, reinstruire (reinstruirea potenţialului informativ), acţiuni contestatar-disidente* (bineînţeles, *iniţiate din exterior de elemente ostile din emigraţie*!), *poziţie protestatară* (ce diferenţă s-o fi făcut între *protestatar, contestatar* şi *disident*?), *(a) influenţa (negativ/pozitiv, direct/indirect), a dirija (activitate dirijată*, adică avînd Securitatea ca manipulator!), (a) neutraliza, (a) exterioriza *(Nicolae Manolescu exteriorizează această poziţie* ["tendenţioasă", "ostilă"] *faţă de alte persoane* (adică vorbeşte, liber şi sincer, fără să-i fie teamă că este ascultat!), (a) materializa [atenţia *(Ambasadei R.F.G.) a fost materializată şi prin recenta invitaţie oficială*], *lucrătorul de protocol* (= cel care controla relaţiile cu străinii, într-o instituţie; pe acesta îl *evita* Radu Beligan! p. 5, col. 2, 3 ,4) - ca să ne oprim aici... Analiza noastră ar putea continua cu termenii pejorativi, mai puţin "specializaţi, precum (*atitudine, stare de spirit, poziţie) necorespunzătoare, resentiment (e), a se eschiva* sau, ca în cazul d-lui Gelu Ionescu, *a se deda (se dedau la acţiuni!*, p. 4, col. 2), *gaşcă (el şi gaşca îl pot desfiinţa ca om* - pe Nichita Stănescu!) - în care se pot recunoaşte termeni politici, de "partid" (comunist) sau termeni populari.

3. Interesantă este, mai ales, *intersectarea*, în aceste documente, a unui limbaj voit tehnic, "special", şi a unei vulgarităţi inculte, care transpare uneori. În raportul despre Radu Beligan, se scrie că *Ager-Press a suspendat publicarea anualului său* (foarte probabil în loc de *anuar!), iar în "înscrisul*" (vorbă de Securitate!) despre *Actorii din "Danton"*, se subliniază *criticile înăbuşite* (ale membrilor de partid) sau faptul că regizorul Esrig *se pare că a rămas la Paris* (Cine nu-şi aminteşte de verbul *a rămînea*, cu sensul "a nu se mai întoarce în România, după o călătorie în Occident"?).

4. În ceea ce priveşte cultura celor care întocmeau aceste rapoarte ar fi mai multe de scris. Un singur aspect însă merită relevat: raportul "Danton". În acest text se vorbeşte despre *trecerea de la revoluţie la teroarea dezlănţuită de gruparea extremistă a Gasconilor* (p. 5, col. 1). După cum se ştie, din istoria revoluţiei franceze, cei care se constituiseră într-un grup politic (în jurul unor conducători precum Brissot de Warville (1754-1793), Guadet (1758-1794), Vergniaud (1753-1793) etc.) nu formau cîtuşi de puţin o "grupare extremistă", dar, mai ales, nu erau... *Gasconi!* Se numeau *Girondini* (fr. *Girondins*), pentru că erau deputaţi de Gironde, şi se opuneau *Jacobinilor* (fr. *Jacobins*). Aceştia din urmă erau adevăraţii revoluţionari populari, în timp ce *Girondinii* reprezentau burghezia "luminată", care se împotrivea acţiunilor revoluţionare. De altfel, Girondinii au fost ucişi în timpul Comunei din Paris (1793). Danton, în schimb, aparţinea grupului *Cordelierilor*.

Ce-o fi înţeles din piesa lui Camil Petrescu acest biet autor al "notei" informative privind pe actorii din "Danton"? Inventivitatea dramatică a lui Camil Petrescu nu putea să nu respecte, cît de cît, istoria. Dar securistul cu pricina nu vedea în piesă decît... aluzii la Ceauşescu şi "*interpretări pe care publicul le-ar putea da piesei*". Acest "*public neavizat*" (sau... "tendenţios", adaugă el!) ar putea să interpreteze altfel ("greşit") procesele politice, lupta pentru libertate sau expresii precum "jurăm să nu mai acceptăm rege sau tiran". Toate acestea au "*creat nelinişte*" printre actorii temători că "*muncesc fără rezultat*", care "*nu vor să fie amestecaţi în greşeli politice*" etc. etc. (p. 5, col. 1) - informează "nota".

Cine să fi fost autorul acestei "note" atît de lipsite de cultura istorică necesară supravegherii piesei lui Camil Petrescu? Cineva din interiorul Teatrului Naţional sau cineva din afara lui? Cine ar fi putut formula atît de "politic" *momentul trecerii de la Revoluţie la teroarea dezlănţuită de gruparea extremistă a "Gasconilor"*? După părerea noastră, numai cineva care a avut textul "*Danton*" sub ochi şi care, în plus, trebuie să fi citit cererea de recomandare a piesei către forurile de atunci, politice sau culturale. În orice caz, cineva care... nu avea habar de istoria Revoluţiei Franceze şi nici de conţinutul *exact* al piesei lui Camil Petrescu!

4. Despre documentele "*Cărţii albe*" se mai pot scrie încă pagini întregi. Analiza stilistică - pe lîngă cea a structurilor lingvistice - ar putea revela alte aspecte. În texte, apar mai multe atitudini de informare: cea strict "tehnică", politică, precum "nota" privind pe regizorii de film (p. 4, col. 3-4) sau cea "literară", precum sînt "notele" privind pe Mircea Eliade (despre care se spune că este "*păzit cu străşnicie*" sau că este un "*egocentric, care nu se ocupă de nimic altceva decît de persoana lui şi de scris*"). Că Mihai Beniuc *se manifestă dezinvolt faţă de prietenii săi* (p. 3, col. 3) sau că Petru Dumitriu "*nu mai poate suporta să se afirme... că românii nu au existat ca naţiune, cultură, istorie şi că menirea lor a fost de vasali*" (p. 2, col. 1) nu mai sînt simple informaţii de ignorat, ci transpuneri (în aşanumitele "note-sinteză") ale unor fraze scrise de informatori cultivaţi (care ar fi putut chiar reproduce spusele celui spionat!). Ce diferenţă mare este, bunăoară, între "nota" privind pe Eugè ne Ionescu (din care reiese că informatorii pătrundeau greu, spre a "duce acţiuni de influenţare") şi "notele" privind pe Mircea Eliade sau pe Petru Dumitriu, din care transpar nu numai cultura informatorului, ci şi, probabil, cîte ceva din cele declarate, ingenuu, de scriitorii înşişi! "*Sursa unităţii*" de Securitate era deci un om de cultură, care *ştia* să reproducă destul de exact convorbirile avute!

5. Fără îndoială, aceste "surse" nu vor putea fi identificate. Unii dintre informatori - ne putem imagina - fie că se numeau *Arthur* sau *Neagoe* sau altfel, au avut plăcerea de a-şi fi citit în *Evenimentul zilei* propriile delaţiuni. Scriitorii implicaţi, direct sau indirect, în rapoartele Securităţii nu pot avea, în schimb, mari surprize. Că dl. Nicolae Manolescu scrisese un articol "în presă" (*Critica şi debutanţii*), considerat "*antipartinic şi defetist*" (de către "*unele comentarii*", *nu* de foruri autorizate!) nu era un fapt necunoscut. Nici că dl. Octavian Paler de pe "poziţia-i de protestatar" "*contactase pe un cetăţean străin*" (cunoscut de doamna Monica Lovinescu) nu putea fi o noutate.

Necunoscută rămîne însă *motivaţia* ultimă a acestor acte de delaţiune. Nu atît a "notelor-sinteză" scrise de cutare securist ignorant, angajat să-şi facă meseria (reprobabilă, ei şi!) în numele unei simbrii bune care-i ţinea loc de "ideal". Importante sînt informaţiile date de bună voie, mai ales ale celor care, în Occident, "luau contact" cu "emigraţia reacţionară", "ostilă" etc. etc., pe care nu le puteau oferi decît persoane "avizate", cunoscute în lumea culturii noastre româneşti.

În urma căror constrîngeri, în vederea obţinerii cărui blid de linte, *din ce motive*, în definitiv, se putea accepta a deveni colaborator - "sursă" a Securităţii?

Problema rămîne deschisă. Întrebarea rămîne, deocamdată, fără răspuns.

Analiza documentelor, în schimb, poate continua.

Alexandru Niculescu

Ochean

Un amator de artă

NU-MI mai amintesc ce cultură reprezenta el la o facultate, în România. Întors în ţara lui şi-a făcut o casă. Cred că a fost undeva în Transilvania, fiindcă dacă a uitat şi pospaiul de română cît îl ştia, a început s-o rupă binişor pe ungureşte. "Ce vrei, bătrîne, românii mă ocoleau - aşa erau dispoziţiile -, ungurii îmi vîrau bilete la operă pe degeaba în buzunar şi mă invitau duminica la masă. Am legat multe prietenii cu oameni cunoscători de artă."

Casa lui era mobilată ca o consignaţie. Găseai aici: sfeşnice, covoare, opincuţe, costume naţionale, ouă de Paşti, oale, icoane pe sticlă şi lemn, chiar un rînd de uşi de altar afumate. "Cum de ţi-ai procurat odoarele astea?", îl întrebai eu plin de admiraţie. Amicul meu răspunse printr-un gest desigur învăţat acolo, unde fusese învăţător. Atinse degetul cel mare de arătător şi de mijlociu şi scoase un plescăit discret, murmurînd cu superbie: "money". - "Chiar aşa?", îndrăznii eu să mă mir. Urmă o altă demonstraţie: arătătorul bătu uşor pe tîmplă. Cuvîntul însoţitor se legitimă în latină: sapientia.

Părerile musafirilor erau împărţite:"Se vede cît a iubit el România noastră", se înfiora o mărunţică matroană mioritică. "Aşa e", încuviinţă soţul paşnic, "a luat-o cu el".

Dar acest belşug nu-l scutea de anumite dificultăţi. Cînd venea cineva mai simandicos din ţară, se dădea alarma: toţi membrii familiei culegeau şi cărau operele de artă într-o cămară dosnică. Se povesteşte chiar că unui distins lingvist ducîndu-se la baie (era bine cherchelit) i-a plăcut săpunul parfumat şi l-a luat ca amintire. Căuta coridorul unde îşi lăsase paltonul ca să depună trofeul, dar din greşeală a nimerit în cămara tainică. Începuse să-l mustre conştiinţa pentru rapt. În buimăceala lui s-a crezut într-o biserică, unde l-a dus îngerul păzitor să se pocăiască. Gazdele l-au găsit în genunchi în faţa iconostasului străvechi. Plîngea.

Curios cum sînt din fire, l-am chestionat asupra 'metodei de colecţionare'. "Intram prin case şi inspectam. De găseam ceva interesant, mă tocmeam: «Cât costa?» - "Şi ţi-a mers pretutindeni?" - "O dată am dat de un prost. Avea o sobă de faianţă - un juvaer. Mi-a spus că nu e de vînzare. -«Dumneatale îţi vînd altceva, pe măsură (ce înseamnă asta - pe măsură?): o ciosvîrtă de porc. Ieri l-am tăiat. » Na, ce zici?" N-am comentat.

Paul Miron

Încătuşare

BIZAR. Pretinşii sociali-democraţi ce ne cîrmuiesc se arată a nu fi nici socialişti, nici democraţi. Recent adoptatele, de către majoritatea parlamentară, modificări şi adăugiri la Codul Penal, în sensul înăspririi pedepselor cu închisoare pentru calomnie, insultă, ofensă la adresa funcţionarilor publici, plus la adresa rudelor apropiate ale celor în cauză, pedepse ce se majorează dacă este vorba de ziarişti, infirmă ambele atribute. Cum pot fi socialişti nişte politicieni care preconizează instituirea unei caste privilegiate, a unei elite *sui generis*, bazate pe un protecţionism judiciar? Şi cum pot fi democraţi indivizii care iau măsuri de natură a încălca, într-o manieră flagrantă, un articol al Constituţiei, şi anume art. 16, cel care prevede egalitatea tuturor cetăţenilor în faţa legii?

Desigur, calomniile, insultele, ofensele se cuvin sancţionate. Dar cum altfel decît la modul tradiţional, levantin, conform încercatei reţete fabulistice a "egalităţii" care nu e de nasul căţeilor? Marii dulăi ai presei extremiste, care au mereu colţii plini de sîngele a nenumărate victime, fără ca nimeni să-i tragă la răspundere, vor fi, indiscutabil, egali între ei. Egali şi cu vîrfurile neonomenclaturii, care-şi filtrează tendenţiozităţile calomnioase şi veninoase prin canalele oficiale. E nevoie de mai mult? Egalitatea "în jos" n-ar fi oare păgubitoare pentru un "stat de drept", care dă spectacular, cum se zice, cu stîngu-n dreptu'?

Iar dacă presei *i se ia cuvîntul*, cu acelaşi bun simţ cu care unui meseriaş i s-ar lua uneltele din care-şi cîştigă existenţa, de ce să nu ne imaginăm ce se mai poate întîmpla, coerent şi compensator, sub zodia naţional-comunismului reînviat şi tot mai inventiv? Exponenţilor săi *li se va da*. Ce? Practic, orice ar pofti. N-ar fi de mirare să fie puse din nou pe picioare ferme speciale, vile speciale, plaje speciale, magazine speciale. Şi, întrucît progresăm, să apară gări speciale, porturi speciale, aeroporturi speciale, autostrăzi speciale, localităţi speciale. Să se statueze, prin decizia legislativului, înfiinţarea unei Dunări speciale şi a unei Mări Negre speciale pentru funcţionarii publici, de la o anume treaptă în sus. Pentru ei şi pentru rubedeniile lor, şi acestea din urmă obiective de importanţă naţională.

Cît priveşte gîndul sfruntat al lui Thomas Jefferson: "Prefer unui guvern fără presă, o presă fără guvern", acesta ar trebui să fie blamat cu orice prilej sau afurisit, în cadrul unei ceremonii solemne de către Popa Tatu.

Gheorghe Grigurcu

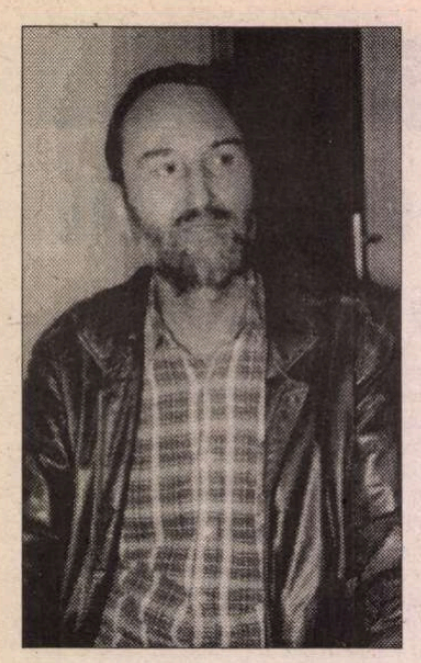

Marin TARANGUL

NĂSCUT în Bucureşti la 1 mai 1938, termină în 1955 liceul "I. L. Caragiale" (fost "Titu Maiorescu"), iar în 1959 Institutul Teologic din Sibiu. În perioada '59 - '61 face studii de doctorat la Institutul Teologic din Bucureşti. Între 1961-1964 - detenţie politică. Doi ani mai târziu intră la Institutul de Istoria şi Teoria Artei, pe care îl termină în 1971. Membru al Uniunii Scriitorilor din 1968, un an redactor la revista studenţească *Amfiteatru*, iar din 1971 până în 1979 (anul plecării sale în Franţa) este redactor de scenarii la *Animafilm*. În Franţa, din anul plecării până în 1983 studiază Filozofia la Institutul Catolic din Paris, între 1981-1985 audiază cursurile de Filozofie de la Sorbona, între 1979-1986 acumulând date pentru teze de doctorat la Institutul Catolic, Sorbona şi INALCO. Activităţi în Franţa: bibliotecar, profesor de filozofie, colaborări la enciclopedii, emisiuni radio, comunicări, conferinţe, gărzi de noapte. Volume publicate în ţară: *Threnos*, *Legile pământului* şi *Roata timpului* (poezie), *Bosch*, *Phidias* şi *Intrarea în infinit* (eseuri) şi *Inima cea mică* (proză).

Imbogăţit de destin

Omul este îmbogăţit de destin, la fel
cu penele păsării care se umflă cînd
intră în zbor aerul cu putere,
răsfoindu-le;
şi se îmbată atunci fiecare firişor de
pană
de cît de mult simte că trăieşte.
Aşa sînt cei bogaţi în destin.
Omul îşi ţine mîinile întinse
cu palmele deschise în sus, să culeagă
respiraţia destinului ca pe un vînt,
înaintînd cu paşi şovăitori
în aerul umed al dimineţii.

În pubisul unui fluture

În pubisul unui fluture
se nasc seminţele stingerii.
În această noapte umedă
totul va fi pieritor,
înafara acestui pubis
în care, în care,
peretele din dreapta
este un continent
şi cel din stînga,
de asemenea, alt continent.
Între aceste două
migrează seminţele stingerii
născîndu-se pe rînd
din mîndra pubertate a morţii.

Trumb

Lui Nini zis Nichita

Face-ţi-mi loc, să vă invit în trumb,
fiecare mişcare o văd, ca o
mişcare întinsă de aeroport,
un aeroport care se înalţă rotit,
ca o mare placă rotitoare, - disc lansat
de-a dreptul de aerul însuşi
în mijlocul său de aer de trumb:
coloană învîrtită pînă sus, pînă
nu se mai iese înafară deloc,
pînă la ceea ce gîtul oricărei vietăţi
se răsuceşte în propria sa învîrtire
şi strangulat undeva în această
împrejur-înaltă mişcare, undeva
în această înaltă mişcare,
se va depune la sfîrşit pe pămînt
lîngă atîtea alte vietăţi învîrtite de
trumb
şi căzute din această înaltă mişcare...

Viziunea efemeră a păsării

Pămîntul văzut de sus,
de ochiul unei păsări în zbor,
alunecă mereu, fîşie după fîşie,
un peisaj după altul, ca o
nesfîrşită panglică de film,
ca o cîmpie pe roţi;
Nici plantele, nici animalele,
nici oraşele, nici munţii, nu par
să fie locuri adevărate;
nici aşezări nu par, nici fiinţe,
nu par să fie deloc
ceva stabil şi de sine stătător,
ci doar simple momente înregistrate de
ochi,
înlocuite, unele de altele, mereu...
Doar pasărea în zbor simte
că pămîntul se învîrteşte!
Degeaba ştie omul
că pămîntul se învîrteşte
dacă ochiul lui nu se supune
acestui fenomen celest.

Fenomenul de criză

Întîi, oamenii stau adunaţi şi aşteaptă
fie un avion care nu mai vine, fie o
apariţie neobişnuită care întîrzie să apară,
fie o mişcare vie, fie, pur şi simplu,
aşteaptă fără să aştepte nimic.

Apoi, oamenii nu mai aşteaptă;
au uitat de ce s-au adunat
şi stau acuma trîntiţi pe jos,
în grupuri care vorbesc puţin, sau
mai scot uneori cîte o vorbă indistinctă,
pasăre rară zburînd înafara gurii...
Casele, cei care au unde să stea, sau cei
care îşi închipuie că se mai poate locui,
sînt locuri care nu mai au importanţă.
Ţevi şi conducte şi alte valoroase
instrumente
sînt obiecte care există dar nu mai sînt
de folos,
par deja unelte uitate, vestigii ale
unui trecut care a trecut; acuma
marea paragină se desfrînează pe tăcute.

Pe urmă, apar semne de slăbiciune,
unii leşină şi sînt traşi mai la o parte,
alţii, se tîrăsc ei singuri la un loc ferit
unde nu mai vor nimic, deşi aşteaptă
încă să trăiască, fără să ştie de ce;
se vorbeşte încet, pe şoptite, de frică
şi de ruşine de a mai pronunţa cuvinte
care nu mai pot ajuta cu absolut nimic.

Se vede foarte bine acuma că
într-adevăr cuvintele nu ajută la nimic.

Mai pe urmă, - da, pentru că există şi
acest mai pe urmă, - mai pe urmă
se vor ivi şi semnele unui sfîrşit foarte
precis şi inevitabil, de neînlăturat, care
nu mai miră pe nimeni; dealtfel,
nimeni din
cei rămaşi nu se mai poate mira de nimic.
"Mira-te-ar morţii în mormînt", ar fi atunci
să fie, poate, o vorbă potrivită,
numai dacă vor mai exista morminte.

CERŞETORUL DE CAFEA

de Emil Brumaru

Omidă fluierînd pe-o frunză mov

VA FI o dimineaţă cu mari ţăndări de cristal înfipte în pieptul plăpînd al aerului. Vei citici, vei scrieri, alintat viclean la corcoduşă de muzele necesităţii, hazardului, de farmecul necruţătoarelor coperţi: o!, editurile *Humanitas, Nemira, RAO, Univers, EST, Polirom!!* În ultimă înţelegere cu îngerii, vei rezista, plin de-aplomb şi Cioran, pe metereze înrourate dibaci. Drumul se lungeşte, oricum, dincolo de unde ai fi dorit să-ţi păstrezi sufletul, mintea, carnea, nevătămate. Borderourile, legate-n piele de arţar, se vor umple: coloane mărşăluind dens calculele păguboase, dezastre bancare intergalactice, veşnice găuri negre în bugetul macrocasnic. Dar cifra finală te va despăgubi de toate rîmele cu dinţi încîlciţi, de toţi şopîrlangii şi portăreii vraiştii cotidiene. Miliarde de miliarde de secunde-s învăpăiate în lectura străbunicului *Montaigne*, tom desfăcut dulce, nu cu mîinile, ci cu fine ustensile cereşti: raze şi curcubeie. Nicidecum o speranţă oarbă te va călăuzi. Ochii, larg deschişi, chiar răniţi, suportînd corpi străini pe retină, spălaţi de pînze de lacrimi sărate, pasul alegru, virtutea flamurilor pe turnuri ţuguiate de-un destin sever: iată izbînda ta de rubricard încăpăţînat în revere, dedat la gruşence, piroşti şi emme flambate à la bombalăul Flaub! Brusc vei avea un trecut. Amintirile prind floare crudă. Coropişniţi bleu trec lin...

■

CRONICA LITERARĂ

de Ioana Pârvulescu

Romane de catifea

Ştefan Agopian, *Tache de Catifea*, Editura ARARAT, Bucureşti, 1995, 288 p., preţ neprecizat.

❒ Veşmintele lui Tache ❒ Politicul din faldurile stilului de catifea ❒ Pasiunea digresiunii ❒ "O senzaţie de aşteptare" ❒ Luxuriantul timp al luxurii ❒ Cine este naratorul ❒ Joaca de-a revoluţia ❒ Catifeaua ca reper prozastic

CATIFEAUA din care sînt făcute veşmintele lui Tache de Catifea din romanul omonim al lui Ştefan Agopian ar putea fi ridicată la rang de concept critic. Dacă istoria şi politica au inclus în retorica lor grăitoarea sintagmă *revoluţie de catifea,* de ce nu ar accepta şi critica formulări ca: *roman de catifea, stil de catifea, umor de catifea*? Toate trei expresiile sînt cum nu se poate mai potrivite pentru a defini specificul romanului *Tache de Catifea* şi, prin el, al unei întregi categorii de romane caracteristice epocii nu de mult sfîrşite. Romanul de catifea (rezistent, în cazul lui Agopian, zdrenţuit în destule alte cazuri) este aşadar romanul politic al oricărei literaturi în care există cenzură ideologică. Politicul e prezent în faldurile moi şi grele ale unui discurs menit mai mult să ascundă decît să dezvăluie. Apărut prima oară în 1981, *Tache de Catifea* vorbea de revoluţie, de torţionari, de teamă, de frig, de aşteptare, dar nu putea fi receptat ca roman politic. Cel mult ca roman istoric, dar o istorie fără legătură cu prezentul. La ediţia din 1995, a fost nevoie să reintre în text numai puţine cuvinte, odinioară cenzurate: cenzura se repezise la un termen sau doi care i-au zgîriat urechile pudibonde (vezi ultima replică de la p. 85 din actuala ediţie şi cea de la p. 88 din ediţia '81), dar a lăsat intact romanul, păcălită de veşmintele de catifea ale lui Tache, făcute după moda secolului al XIX-lea, şi de jocul splendid desfăşurat de autor pentru ca istoria lui să pară numai istorie. De fapt autorul privea cu un ochi la prima jumătate a secolului trecut şi cu unul la a doua jumătate a secolului nostru.

Construit pe modelul *Tristram Shandy, Tache de Catifea* nu ajunge să relateze mare lucru din viaţa eroului care-i dă numele. Nu acţiunea (aproape inexistentă), ci digresiunea dă greutate acestui tip de proză. Starea de spirit pe care e construit romanul şi pe care o trăiesc absolut toate personajele lui Agopian este *aşteptarea.* Nu întîmplător, personajele din acest roman ar putea locui foarte bine în două versuri din *Mosorul* lui Dimov: "Între ce va fi şi ce a fost/ Fiecare se plimba fără rost,/ Mînat de o senzaţie de aşteptare". Se aşteaptă revoluţia, se aşteaptă o moarte năprasnică, se aşteaptă naşterea unui copil, se aşteaptă o schimbare. Aşteptarea ia proporţii hiperbolice, încetineşte într-atît timpul încît unele personaje par să prindă rădăcini aşteptînd, iar privirile şi tăcerile lor împietresc. Dar planurile temporale se diversifică, ramificate şi amestecate, ajungînd la luxurianţă în partea a doua a cărţii, *Luxuria.* Rafinamentului temporal îi corespunde concupiscenţa, care amestecă şi încurcă proiectele personajelor, amintirile şi gîndurile lor. Replicile reluate obsesiv, adesea prin contrapunct sînt încercarea de a reînvia şi lega fapte pe care trecutul le-a amestecat. În capitolul sosirii pretendenţilor la conacul mamei lui Tache, într-o atmosferă de felul celei din *Odiseea,* bineînţeles parodiată, anul 1812 se confundă cu anul 1821 ca şi cum cifrele finale s-ar inversa din cînd în cînd, determinînd salturi temporale.

Adevăr şi absolut nu pot exista în amintire, există numai variante confirmate sau infirmate de martori şi participanţi, într-o bîlbîială generală, aceasta este lecţia replicilor şi întîmplărilor repetate la nesfîrşit de personajele romanului. Reconstituirea beneficiază de imaginaţia (sau uitarea) eroilor de odinioară. De aceea trecutul lui Tache, copilăria petrecută la spiţerul evreu par minunat îmbogăţite de imaginaţia naratorului. Cine este însă naratorul? Iată-l: "Acum, cînd citiţi cuvintele acestea, cuvinte spuse de fapt pentru o femeie, dar potrivindu-se la fel de bine şi pentru mine, sînt mort. Mort şi îngropat de multă vreme, de atunci, de cînd, într-o zi oarecare din vara anului 1848, Mamona cel Tînăr mă va omorî" (7). Obligîndu-şi cititorul să adopte de la început această convenţie, în care va fi ceea ce a mai fost, cum scrie-n Eccleziast, scriitorul pune şi miza romanului, care e jocul dintre viu şi mort, dintre trecut şi viitor. Istoriile moarte ascund istorii vii (actuale).

Întîmplările gratuite, nadele care nu vor să prindă nimic, bucuriile stilului, întorsăturile arhaice ale frazei ori vocabularul (*clondirul* - care migrează aici din *Manualul întîmplărilor, mahmudele* şi *gîrlici, ţucal* şi *muscal*), citatele din opuri vechi, desenele, obiectele care ţin de altă realitate şi sînt descrise în amănunţime, reţetele medievale, năstruşniciile personajelor sînt toate joc narativ. Planul istoric este aşadar relativizat de ludic: pistoalele scot flori de muşeţel pe ţeavă, oamenii cad împuşcaţi şi se ridică, tristeţea face casă bună cu umorul şi seriozitatea cu fraze ca aceasta: "... nu sughiţasem decît de două ori, atunci cînd apăruse Vaucher şi încă o dată la sfîrşitul discursului, aşa că Piticul l-a putut numi pe Vaucher: «Cel dintre două sughiţuri»" (145).

Piticul, boier Lăpai, Tache, Mamona cel Bătrîn (umflat şi dezumflat), Vasile Mamona, Vaucher guvernorul şi mama Penelopă - Cenuşăreasă (există o scenă "a pantofului") şi escroacă sînt - performanţă rară în romanele noastre - în acelaşi timp tragici şi burleşti, impresionant de autentici şi marionete comice. Singurul personaj care iese din serie este Flora, coborîtă parcă dintr-un tablou renascentist. Tache este cînd marionetă cînd păpuşar, viaţa proprie îi scapă de sub control dar gesturile lui sînt totuşi de stăpîn. O bună parte a vieţii personajelor lui Agopian trece în discuţii, în planuri, la masă şi sub masă, în jurul clondirului, în pat sau cu cîte o îndeletnicire bizară: sapă tuneluri şi gropi, construiesc lunete, se joacă, de fapt, de-a revoluţia şi de altfel nimeni nu-i ia în serios, iar apariţia trioului Tache-Lăpai-Piticul printre oamenii lui Tudor stîrneşte chiar rîsul. Dar - evident - dincolo de rîs este o epocă plină de cruzime, în contrast cu toată catifeaua desfăşurată în roman.

După cum se vede chiar şi numai din aceste sumare observaţii, *Tache de Catifea* nu şi-a pierdut deloc actualitatea, după cum unduirile catifelate ale stilului lui Agopian nu şi-au pierdut frumuseţea. Decorativă, dar indiferentă pentru "universul poeziei", conform cunoscutei opinii călinesciene, *catifeaua* devine prin romanul lui Ştefan Agopian un reper prozastic: materia romanelor "istorice" posibile la noi înainte de decembrie 1989. ■

CALENDAR

❒ 8.IX.1884 - s-a născut *George Ulieru* (m.1943)
❒ 8.IX.1909 - s-a născut *M.Blecher* (m.1938)
❒ 8.IX.1926 - s-a născut *Ştefan Bănulescu*
❒ 8.IX.1930 - s-a născut *Petre Sălcudeanu*
❒ 8.IX.1946 - s-a născut *Aurel Şorobetea*
❒ 8.IX.1951 - s-a născut *Markó Bela*
❒ 8.IX.1964 - a murit *Ion Calboreanu* (n.1909)
❒ 8.IX.1981 - a murit *Smaranda M.Vizirescu* (n.1901)

❒ 9.IX.1937 - a murit *Alex. Călinescu* (n.1907)
❒ 9.IX.1943 - s-a născut *Dana Dumitriu* (m.1987)
❒ 9.IX.1944 - s-a născut *Lucia Negoiţă*

❒ 10.IX.1709 - s-a născut *Antioh Cantemir* (m.1744)
❒ 10.IX.1916 - s-a născut *Constanţa Trifu*
❒ 10.IX.1921 - s-a născut *Efim Levit*
❒ 10.IX.1930 - s-a născut *Liviu Călin* (m.1993)
❒ 10.IX.1944 - s-a născut *Eugen Evu*
❒ 10.IX.1950 - s-a născut *Marius Stănilă*
❒ 10.IX.1971 - a murit *Nicolae Bănescu* (n.1878)
❒ 10.IX.1975 - a murit *Mihail Sabin* (n.1935)
❒ 10.IX.1986 - a murit *Nadia Lovinescu* (n.1914)

❒ 11.IX.1888 - s-a născut *Virgil Tempeanu* (m.1984)
❒ 11.IX.1911 - s-a născut *Aurel Chirescu*
❒ 11.IX.1915 - s-a născut *Silviu Georgescu*
❒ 11.IX.1924 - s-a născut *Ion Rotaru*
❒ 11.IX.1927 - s-a născut *Franz Storch* (m.1982)
❒ 11.IX.1928 - s-a născut *Teodora Popa Mazilu*
❒ 11.IX.1930 - s-a născut *Szabo Gyulla*
❒ 11.IX.1973 - a murit *Corneliu Belciugăţeanu* (n.1922)
❒ 11.IX.1983 - a murit *Barbu Alexandru Emandi* (n.1908)
❒ 11.IX.1985 - a murit *Ion Frunzetti* (n.1918)

❒ 12.IX.1869 - a murit *Constantin Stamati* (n.1786)
❒ 12.IX.1933 - a murit *Ion Ionescu Quintus* (n.1875)

❒ 13.IX.1874 - s-a născut *Eugen Herovanu* (m.1956)
❒ 13.IX.1904 - s-a născut *Elvira Bogdan* (m.1987)
❒ 13.IX.1908 - s-a născut *Edgar Papu* (m.1993)
❒ 13.IX.1911 - s-a născut *Aurel Leon*
❒ 13.IX.1912 - s-a născut *Kiss Jenö*
❒ 13.IX.1916 - s-a născut *Eugen Schileru* (m.1968)

EDITURA NEMIRA
prezintă
BINE AŢI VENIT ÎN INFERN!...
de
Ioan Grigorescu
Colecţia COMANDO, 416 pag., 5500 lei

Scriitorul şi scenaristul Ioan Grigorescu (să ne amintim doar de cele o sută cincizeci de episoade ale serialului de televiziune ***Spectacolul lumii...***) oferă acum versiunea integrală a unui roman care a văzut lumina tiparului în anul 1990 sub titlul ***Ucideţi petrolul!***

O carte despre unul dintre cele mai crâncene atacuri aeriene ale celui de-al doilea război mondial, efectuat de forţele aliaţilor asupra rafinăriilor de petrol ale Ploieştilor.

Documentarea a necesitat călătorii interminabile pe şoselele Americii, în căutarea supravieţuitorilor acestei acţiuni; a însemnat căutări îndelungi în arhivele unor baze militare, în biblioteci şi muzee; a cerut acea delicată operaţie de grefare a ficţiunii pe corpul istoric, de întrepătrundere a realităţii controlabile cu romanescul.

Ioan Grigorescu realizează o premieră pentru colecţia **Comando**, fiind primul autor român care pătrunde în această zonă, cu o lucrare a cărei valoare literară este incomparabil mai ridicată decât vârfurile genului.

O carte document - roman la limita ficţiunii, o carte trăită despre infernul războiului.

CLUBUL CĂRŢII NEMIRA C.P. 26-38 BUCUREŞTI

prezentate de Grete Tartler

• Actualitatea editorială •

Românii, "popor cu viitor"

O coincidenţă fericită aduce, în aceste zile în care piaţa cărţii e dominată de interes pentru cercetarea mentalităţilor, publicarea traducerii unui studiu de maximă importanţă pentru imaginea românului în lume: *Das Rumänenbild im deutschen Sprachraum 1775-1918* de prof. dr. dr. h. c. Klaus Heitmann. Volumul a apărut acum un deceniu la editura Böhlau şi a fost prezentat în România deja în 1983, la un colocviu român-german organizat de Institutul Goethe. El nu a mai fost depăşit de atunci în acurateţe, rigoare ştiinţifică şi obiectivitate şi e greu de crezut că ar putea fi concurat (deşi o cercetare similară pentru spaţiul de limbă franceză, unde există mult mai numeroase mărturii, ar fi binevenită).

Adunând, comparând şi interpretând nu mai puţin de 540 de documente - judecăţile şi mărturiile unor geografi, etnografi, istorici, diplomaţi, publicişti, scriitori care au călătorit prin ţările române sau le-au cunoscut din comentarii - cartea domnului profesor Heitmann elaborează un adevărat atestat de situare a românilor în conceptul modern european. Perioada aleasă este cea în care concepţia naţională căpăta contururi precise: iluminismul, moment sincron cu Europa. Se poate într-adevăr afirma că iluminiştii români au fost precursori ai dorinţei de integrare europeană de astăzi. Or, cu cât se integrează mai mult o ţară într-o comunitate, cu atât mai mult creşte şi nevoia de definire a propriei identităţi şi a specificului naţional.

Cele două hotare, 1775 şi 1918, reprezintă pentru poporul român o linie ascendentă de afirmare a naţionalităţii, de incredibilă dezvoltare a ştiinţelor umaniste, de formare a României moderne, cu făurirea statului român, a unirii şi independenţei. Este, de fapt, perioada în care poporul român a intrat definitiv în conştiinţa Europei ca entitate naţională, lingvistică, etnică, antropologică. Obiceiurile şi modul său de viaţă, frumuseţea şi hărnicia femeilor, vitejia bărbaţilor (contrabalansată de o filozofică lene), ospitalitatea, toleranţa, cumpătarea, agerimea spiritului, iscusinţa, cinstea şi devotamentul, talentele înnăscute, concepţia despre viaţă şi lume i-au făcut pe unii cronicari să afirme că românilor le este destinată continua ascendenţă. Alţii însă au văzut mai degrabă defectele, descriind modul de trai precar, morala sexuală libertină, dezlănţuirile de sentimente, sălbăticia unor răzbunări. Este meritul autorului de a fi izbutit, cu instrumentele omului de ştiinţă, să discearnă. De altfel, un antropolog împărţea oamenii în două mari categorii: cei care suportă şi cei care nu suportă să-şi vadă chipul în apă. Suportă oare românii oglinzi obiective?

Câteva dintre mărturiile acelor vremuri au încă, vai!, o dureroasă rezonanţă şi astăzi: "Frumoasă, nefericită ţară! Nici o provincie a Asiei ori Americii nu e mai puţin cunoscută decât această ţară învecinată" (G. A. Wimmer - 1833). "Deşi România nu se află prea departe, dar închisă atâta vreme în ea însăşi, înclinată spre Orient prin moravuri şi străină de vecinii slavi prin însăşi obârşia ei, ea e încă pentru mulţi aproape o terra incognita" (W. Thurn, 1876). "Mâna de lucru ieftină din România va trebui să ia sfârşit în scurtă vreme" (Fr. Müller-Langenthal, 1912). "Că, dacă soarta i-ar face să fie supuşii unei stăpâniri drepte, luminate şi umane, atunci ei ar fi în scurt timp cu totul altfel şi ar concura cu popoarele cele mai cultivate" (anonim, 1790). România a fost un "teatru de luptă tradiţional" (Chrismar, 1834), ceea ce a marcat mentalitatea poporului român, mereu obiect, cauză sau loc de desfăşurare a conflictelor.

A cunoaşte şi a înţelege, a lua ca atare şi a nu explica (o cultură rezultând din concursul unui mare număr de factori, reţea complicată căreia izvoarele istorice rareori îi dau de capăt) sunt comandamentele unui studiu obiectiv despre mentalităţi. Anii '80 au înregistrat o adevărată avalanşă de lucrări ştiinţifice privind diferenţele dintre ţări prin obiceiurile şi trăsăturile de caracter ale oamenilor (Dundes despre germani, 1984, Harris despre americani, 1981 ş.a.). Între acestea, studiul despre imaginea românilor - chiar aşa, istorică, deci, evident, acum schimbată - ocupă un meritat loc de frunte, nu numai datorită competenţei şi temeiniciei sale, ci şi printr-o reală frumuseţe literară a textului.

Klaus Heitmann, *Imaginea românilor în spaţiul lingvistic german 1775-1918. Un studiu imagologic.* În româneşte şi introducere de Dumitru Hâncu. Editura Univers, Bucureşti, 1995, p. 375, lei 6000.

Suedezii, filozofi ai planificării

Total diferită apare mentalitatea suedeză, pe care Ake Daun o compară, de altfel, aproape mereu cu aceea a sud-europenilor. Spre deosebire de lumea tulburată şi dezinvoltă a acestora, specificul suedez aminteşte secolele de luptă cu frigul, umiditatea, întunericul, singurătatea la care trebuiau, obligatoriu şi imediat, găsite soluţii practice. Vieţi dominate de muncă, pentru care comunicarea însemna rezolvarea problemelor prin fapte, mai mult decât prin cuvinte. Suedezul ideal e "un băiat tăcut şi binecrescut". Din economia verbală a rezultat lipsa de defensivitate în arătarea revoltei, neîndemânarea în exprimarea tandreţei. Educaţia luterană, puritană, a încurajat modestia, alungarea lăudăroşeniei, înfrânarea, cumpănirea. "Un filozof nu este un vorbăreţ". Dacă sunt totuşi rostite cuvintele, atunci - cu voce joasă; însăşi spunerea răspicată a propriului nume însemnând înfumurare. Mormăiala e pozitivă, timiditatea, o calitate; privitul "în gol", şi nu în ochii partenerului de discuţie, înseamnă concentrare asupra subiectului; discuţia de dragul discuţiei în sine e inexistentă; precauţia în exprimare, interdicţia întreruperilor ar fi specific suedeze. Ceea ce în alte culturi evocă aroganţa, pentru suedezi e o dovadă de cumpătare şi obiectivitate. A nu interveni în "ceea ce nu te priveşte", chiar în situaţii în care un bărbat simte că e "de datoria lui morală" să o facă, nu exprimă laşitate, ci aversiunea faţă de violenţă plus lipsă de curiozitate faţă de ceva "îngrozitor de înapoiat". Devine obligatorie evitarea conflictelor (inclusiv în politică): o înfrânare numită de Susan Sontag "patologică".

Singurătatea, văzută ca alinare, eliberează de povara solicitărilor societăţii. Plimbările solitare în natură ("natura compensează lipsa de interes pentru oameni") duc la o stare de poetică melancolie reflectată de literatură, pictură şi muzică. Ideea că fiecare om e un individ independent, care trebuie să-şi stabilească singur limitele şi cărările de urmat, are drept urmare o educaţie îndemnând la desprinderea timpurie de relaţiile familiale. De altfel, această independenţă (şi distanţă - "în Suedia te simţi invizibil") e planificată. Aflăm cu uimire cum suedezii spun, printr-o expresie intraductibilă, că "îşi procură copii". Deci, aceştia nu vin nici de la Dumnezeu, nici din pasiuni omeneşti, ci sunt produs al raţiunii.

Ake Daun, *Mentalitatea suedeză*. Traducere de Liliana Donose Samuelsson. Editura Humanitas, Bucureşti, 1995, p. 205, f.p.

Renumita cinste suedeză, seriozitatea, gravitatea, dominarea sentimentelor, calmul (explicat prin lipsa de stress: stabilitate politică, socială şi economică), accentul pe raţiune, ordine şi disciplină, "pasiunea pentru egalitate", moderaţia, "filozofia planificării", a reglementării tuturor detaliilor (socotite tendinţe totalitariste, de aceea americanii clasează deseori Suedia în rândul ţărilor socialiste), politica făcută "în mod ştiinţific", toate acestea alcătuiesc un "specific suedez" despre care autorul susţine că ar fi în schimbare. Volumul ar reflecta doar imaginea anilor '60-'80, iar suedezii de astăzi - mai "americanizaţi", asaltaţi de imigranţi şi supuşi "reformei tutuirii" - ar fi asemenea unui vers despre "încălzirea sufletului înghеţat".

Evreii, filozofi ai speranţei

Cum poate fi definit un popor vechi de peste cinci mii de ani, care a trecut prin nenumărate praguri ale nimicirii, renăscând miraculos de fiecare dată? Rabinul, literatul şi istoricul Josy Eisenberg o face luând drept reper iudaismul, conturând cu optimistă claritate un drum care a contribuit la elaborarea civilizaţiei europene, a culturii occidentale. Un şir de întrebări - care sunt originile religiei lui Israel, rezumă oare cele zece porunci toată morala (= nu, doar pe cea individuală, respectarea lor neexcluzând nici războaiele, nici lupta între clase), este oare preotul mijlocitor divin, care era funcţia profeţilor (= aceea de a îndrepta, de a salva), pot fi ei socotiţi nişte înţelepţi, care este locul Talmudului, ce este un rabin, ce este Cabala, dar mai ales - ce înseamnă "a trăi ca un evreu" şi "a fi evreu astăzi"? Toate acestea şi multe altele încearcă o definire a identităţii evreieşti, ferindu-se însă de răspunsuri rigide, lăsând loc înţelegerii şi toleranţei. Şirul de rituri şi reglementări menit să-i amintească zilnic evreului singularitatea existenţei sale (din pricina lor, Abraham Heschel i-a numit pe evrei "ziditori ai timpului"), problemele escatologiei ("veşmintele de lumină", adevăratul ţesut al sufletului), importantul loc pe care îl ocupă familia şi natalismul iudaist (din nou, câtă deosebire faţă de mentalitatea suedeză!), datorat nu numai obsesiei supravieţuirii ci şi convingerii că există un număr de suflete care trebuie să cunoască viaţa pământească, iar Mesia nu poate veni până ce toate aceste suflete nu vor fi chemate în existenţă - iată tot atâtea trepte pentru cunoaşterea unei mentalităţi astăzi din ce în ce mai integrată civilizaţiei europene. Interesul pentru studiu ("rabinii au cerut evreilor nu numai să rezerve în fiecare zi timp pentru studiu, dar şi să nu facă niciodată economie când e vorba de a cheltui pentru instruirea copiilor lor, mergând până la a afirma că, pentru aceasta, Cerul acordă o subvenţie excepţională!"), explicarea delimitărilor religioase (nu interdicţiile, ci obligaţiile fiind majore: iubirea pentru aproapele, solidaritatea, generozitatea, evitarea bârfelii, obligaţia de a-l judeca totdeauna favorabil pe celălalt, de a vorbi decent şi de a face cinste comunităţii etc.) domină prezenţa iudaismului în lumea modernă. Desigur, astăzi interlocutorii s-au schimbat, sentimentul exilului şi aspiraţia reîntoarcerii la Sion s-au diminuat, accentul cade mai degrabă pe etică şi pe umanism, rolul crescând al electronicii, informaticii etc. făcând dificilă respectarea vechilor porunci, necazurile refugiaţilor, ale "noilor săraci" devin stringente şi mobilizează, desigur, o mare parte a energiei comunităţilor, căsătoriile mixte, scăderea natalităţii schimbă ponderea problemelor. Totuşi, cum bine observă Josy Eisenberg, "existenţa crizelor nu e în mod obligatoriu semn de boală": interesul pentru studiile evreieşti, apariţia diferitelor curente filozofice care se inspiră din tradiţia evreiască (nume de răsunet ca Buber, Neher, Wieser, Levinas...) oglindesc renaşterea intelectuală a iudaismului şi dinamismul său. O dovadă fericită a evoluţiei tuturor mentalităţilor este armonizarea relaţiilor iudeo-creştine. Credinţa în "zilele de mâine care cântă" - iată un drum al speranţei care nu poate fi decât binevenit. ■

Josy Eisenberg, *Iudaismul*. Traducere de C. Litman. Editura Humanitas, Bucureşti, 1995, 158 p., f.p.

CENTENAR

Alexandru Rosetti - Profesorul

(1895 - 1990)

CU MULTĂ emoţie mă încumet să evoc astăzi personalitatea atât de complexă a savantului Al. Rosetti.

Prefer să cred că, de fapt, la 20 octombrie nu comemorăm o dispariţie, ci sărbătorim 100 de ani de la apariţia pe firmamentul lingvisticii româneşti a unei lumini cu o traiectorie clară, care îşi urmează mai departe, mereu, fără oprire, cursul, căci, aşa cum spunea Mihail Sebastian, "stelele nu se abat niciodată din drumul lor".

Un om, o personalitate, o operă vastă. Greu de cuprins în câteva cuvinte! Nu-mi propun, de aceea, să fac o analiză a contribuţiei sale în domeniul ştiinţei, ci doresc să pun în evidenţă un aspect la care ţin foarte mult şi care este, poate, mai puţin cunoscut: Rosetti-PROFESORUL.

Când spun "Profesorul" înţeleg prin aceasta nu numai - sau nu atât - informarea şi instruirea directă, prin şcoală, prin lecţia de curs sau de seminar, ci toată acţiunea de îndrumare şi de formare a generaţiilor succesive de lingvişti prin ceea ce s-a numit "Şcoala lui Rosetti".

Ca să înţelegem însă adevărata măsură a rolului jucat de PROFESOR, trebuie să ne întoarcem cu aproape 50 de ani în urmă, la condiţiile de atunci.

Trebuie spus că şcoala românească de lingvistică a parcurs, după 1947, ani foarte grei, de "înşcolire" forţată, în spiritul ideologiei celei "noi", de factură marristă la început (până în 1950) şi stalinistă după aceea, odată cu apariţia "celebrelor" teze-directive elaborate de I. V. Stalin ca reacţie la aberaţiile lui N. I. Marr. Aceste dogme au fost difuzate şi impuse în tot imperiul sovietic, inclusiv în ţările ocupate după al 2-lea război mondial, prin broşura devenită o biblie *Marxismul şi problemele lingvisticii* (Editura Partidului Muncitoresc Român, 1951, după originalul în limba rusă apărut la Moscova, în 1950).

Gândirea liberă a fost sugrumată în aceşti ani, obligativitatea respectării acestor teze imuabile apăsând în şcoală, în scris, în orice fel de manifestare spirituală. Din păcate, la aplicarea cu strictеţe a respectivei ideologii s-a înhămat, adeseori cu ardoare, şi o ceată autohtonă de slujitori ai regimului. Situaţia părea fără ieşire, iar viitorul lingvisticii româneşti era în mare pericol.

Şi atunci s-a întâmplat ceva extraordinar, datorită PROFESORULUI Rosetti: alături de "înşcolirea" oficială forţată, s-a constituit o şcoală clandestină, subterană, creată şi susţinută decenii de-a rândul de PROFESOR. Prin cartea străină adusă de el zilnic, fără excepţie, la catedră, în micuţa şi aparent inofensiva sa gentuţă galbenă, s-a instituit un circuit de tip "samizdat" *sui generis*, care a funcţionat perfect şi care a asigurat, ani de-a rândul, pregătirea tinerilor viitori lingvişti (până în 1968 - când a fost silit să iasă la pensie, - la catedră, iar de atunci şi până... ieri, la Centrul de cercetări fonetice şi dialectale" devenit "Institutul de fonetică şi dialectologie"). Venea la catedră ca un Moş Crăciun cu cărţi străine în tolbă - din Franţa, din Germania, din Italia, din Statele Unite etc. - şi le împărţea, după preocupări, fiecăruia. Sau aducea, la rugămintea noastră, cărţi din biblioteca sa, altfel inaccesibile pentru că se aflau la fondul secret. Aşa se face că generaţiile de lingvişti - cadre didactice şi cercetători - pe care le-a îndrumat şi format în mod strălucit au ieşit indemne din această perioadă lungă şi strivitoare pentru spirite. A fost şi este o mândrie să ştii că te-ai format în "Şcoala lui Rosetti".

DAR PROFESORUL a fost nu numai un îndrumător şi un creator de şcoală, ci şi un *model* de stil şi de metodă. Din acest punct de vedere, cred că nimănui nu i s-ar potrivi mai bine cuvintele lui Buffon devenite maximă "Le style est l'homme même": căci, într-adevăr, încercând să extragi câteva trăsături ale gândirii sale ştiinţifice, ale scrisului său, constaţi că le regăseşti pe toate în felul său de a fi:

Era *concis, lapidar* şi *implicit* atât în vorbirea zilnică, în expunerea orală la curs, cât şi în scris.

N-aş putea spune că erau captivante cursurile, seminariile sau lucrările sale ştiinţifice, PROFESORUL nepropunându-şi niciodată să-şi cucerească auditoriul sau cititorii prin accesorii mai mult sau mai puţin exterioare conţinutului. Importantă pentru el era esenţa lucrurilor, de unde acea conciziune, acel stil lapidar şi implicit. Formularea lui nu era, deci, niciodată explicită, analitică (spre deosebire de aceea a celuilalt mare DASCĂL al nostru, Iorgu Iordan). Şi aceasta pentru că A.R. venea cu un nou mod de organizare a datelor istorice sau descriptive pe care le avea în vedere. El se adresa, de fapt, unor iniţiaţi, acelor spirite care ştiau deja care sunt coordonatele de bază ale problemei. Trebuia să înveţi să-l înţelegi mai întâi, să-ţi apropii logica şi metoda sa, ambele desăvârşite. Îmi amintesc cursul său despre *Limba latină*, pe atunci publicat într-un singur volum: latina este pentru A.R. prima treaptă în evoluţia limbii române, care este tot limba latină, dar într-o altă etapă a dezvoltării ei - o concepţie modernă, pe care cărţile lui au ilustrat-o cu prisosinţă. Să înţelegi trecerea de la opoziţia cantitativă la cea calitativă (= de la vocale lungi/scurte, la vocale deschise/închise) era, pentru mulţi studenţi din anii 1947 şi următorii, greu de urmărit - pregătirea fonetică/fonologică fiind inexistentă la acea vreme. Nici cursul de *Istorie a limbii române literare*, pe care l-am ascultat în anul al IV-lea, 1950-1951, nu era prea uşor de înţeles. Ţin minte că un coleg de an, Ion Târdea, a compus nişte versuri satirice despre freamătul uman din amfiteatrul Odobescu la cursul PROFESORULUI, în care, despre felul cum scria Rosetti exemplele pe tablă, spunea: *"la un colţ apar trei calcuri,/ iar mai sus cinci arhaisme"!* Se surprindea aici, la fel de lapidar, stilul inconfundabil al PROFESORULUI. De altfel, se poate spune că Al. Rosetti a instaurat în cetatea lingvistică românească un *stil* şi o *metodă* de lucru.

Logică, metodă, rigoare şi acribie filologică: toate aceste calităţi l-au condus la elaborarea capodoperei sale, lucrarea monumentală *Istoria limbii române*, ce cuprinde în aproape 1000 de pagini descrierea etapelor succesive ale evoluţiei latinei - devenită limbă română, cum se spune chiar în subtitlu "de la origini până la începutul secolului al XVII-lea" (apărută mai întâi în volume separate, îmbogăţită mereu, cu fiecare apariţie, apoi în două ediţii într-un singur volum - 1968 şi 1972 - şi într-o ediţie definitivă - 1986).

Cursul său de istorie a limbii române literare, pe care PROFESORUL l-a ţinut prima oară în 1950-1951 în faţa anului al IV-lea, seria din care am făcut parte împreună cu Florica Dimitrescu, Al. Niculescu, Valeria Guţu şi Aurel Nicolescu, a fost inclus în volumul *Istoria limbii române literare. De la origini până la începutul secolului al XIX-lea* (ediţia I, 1959, a II-a, 1971, în colaborare cu B. Cazacu şi Liviu Onu).

Toate lucrările sale dovedesc o logică şi o metodă infailibile.

PROFESORUL era un tip paradoxal, căci aceste trăsături ale gândirii, ale scrisului său presupuneau totodată un fond de o mare generozitate şi sensibilitate. Ştia însă să-şi ascundă slăbiciunile, ele putând fi detectate doar din dăruirea sa totală pentru tot ce era nou, pentru ceea ce simţea că este o valoare ce trebuia sprijinită pentru a se afirma, pe de o parte, şi din opera sa literară, pe de altă parte.

Astfel, nu a precupeţit nici un efort şi a sfidat orice risc atunci când a fost nevoie să sprijine afirmarea unui talent literar (cazul lui Mihail Sebastian), să ajute colegi care erau victime ale politicii timpului (J. Byck şi Al. Graur) sau să promoveze virtuale valori ştiinţifice, pe care le-a intuit întotdeauna, cu rare excepţii, fără să se înşele. A ştiut să recunoască o nedreptate făcută cândva lui Tache Papahagi luptându-se din răsputeri pentru a-i publica *Dicţionarul dialectului aromân. General şi etimologic* (apărut într-o primă ediţie în 1962).

Opera sa literară ne ajută să-l descoperim însă total pe sensibilul Rosetti. Erau momente când atotputernicul devenea neputincios şi se prindea singur în laţ. Căci cum am putea recepta altfel o spovedanie ca aceasta:

"Gândirii îi sunt necesare pasul călătorului, zvonul apelor, miresmele muntelui, ozonul tăriilor albastre, bolta brazilor: verdeaţa lor perenă e un simbol al longevităţii, la care rîvneşte fiinţa noastră plăpîndă." (din volumul *Diverse*, "Ritmuri necesare").

Călcâiul lui Achille era însă Gheorghe, fiul său, pentru care şi-a asumat două exiluri, în condiţiile vitrege de atunci: al său personal, în propria-i ţară, şi al fiinţei celei mai dragi, peste hotare. A trăit ani, zile, milioane de secunde în sihăstrie, dar cu fericirea mereu prezentă în priviri că l-a salvat pe Gheorghe!

Deşi aristocrat prin naştere, Alexandru Rosetti, om luminat, avea idei democrate. Nu stă în puterea şi în ştiinţa mea să apreciez concepţiile sale politice. Pot spune însă, fără teama de a greşi, că până în ceasul din urmă era foarte conştient şi întristat totodată de denaturările şi degringolada idealurilor democratice. Urâţirea şi degradarea spaţiului spiritual mai ales îi apăsau greu sufletul.

Recunoaşterea meritelor sale, după 1989, prin acordarea numelui său "Institutului de fonetică şi dialectologie" i-a redat încrederea în ideea că nu a muncit în zadar.

În viaţa ştiinţifică românească, Alexandru Rosetti continuă să fie un factor de echilibru care funcţionează şi va funcţiona mereu, atâta vreme cât învăţătura lui va trăi în cărţile sale şi în memoria generaţiilor pe care le-a format.

Matilda Caragiu Marioţeanu

Un incoruptibil al cu

Ar trebui scrisă cândva o carte măreaţă şi tragică (nu ludico-persiflatoare ca *Scrinul negru*) despre ce s-a întâmplat la noi cu descendenţii unor familii ilustre în perioada postbelică. Indiferent dacă au fost închişi sau doar marginalizaţi, dacă au murit în mizerie sau au reuşit să supravieţuiască, toţi au avut de suportat mari umilinţe din partea unor oameni de nimic susţinuţi cu cinism de o forţă de ocupaţie.

La instaurarea regimului comunist, Al. Rosetti avea deja experienţa de victimă a veşnicului complot pe care indivizii fără valoare îl urzesc împotriva elitei. În urma unei campanii neruşinate duse de publicişti obscuri ai extremei drepte (sub patronajul regretabil al marelui şi nedreptului Nicolae Iorga), el fusese îndepărtat de la conducerea Fundaţiei Regale pentru Literatură şi Artă, din care făcuse pe parcursul unui deceniu (deceniul patru) o instituţie cu adevărat regală.

Pe atunci, însă, totul *se putea discuta*. După instaurarea comunismului, exact ca într-o închisoare în care sunt interzise reclamaţiile, iar zidurile groase ale celulelor fac ca vaietele să nu se audă în afară, în România nedreptăţile se săvârşeau fără reţinere, fără dezbatere publică, fără vreo posibilitate de-a se reveni asupra lor. În aceste condiţii, înlăturarea lui Al. Rosetti de la Universitate, în 1952, din cauza originii sale... nesănătoase şi a inaderenţei la teoriile lingvistice promovate de Stalin, a rămas fără ecou. Aşa cum tot fără ecou au rămas ulterior restrângerile succesive - până la sufocare - ale domeniului muncii intelectuale printre ai cărui protagonişti Al. Rosetti se număra.

Prin toate aceste împrejurări potrivnice, urmaşul domnitorilor de altădată a trecut senin şi surâzător, desăvârşindu-şi opera de editor şi de lingvist, de susţinător discret şi eficient al creaţiei altora. Viaţa sa poate fi considerată un manual de rezistenţă a omului de cultură în condiţii ostile. Iată de ce volumul de evocări realizat de Andriana Fianu - *Al. Rosetti în evocări*, Bucureşti, Ed. Minerva, 1995 -, departe de a fi doar un album omagial dedicat centenarului naşterii lui Al. Rosetti, are şi valoarea unei "cărţi de învăţătură". Andriana Fianu, însufleţită de un adevărat cult pentru memoria personalităţilor culturii noastre, a căror denigrare nu o acceptă nici măcar într-o discuţie particulară, a compus din texte eterogene, cu subtilitate şi competenţă, un portret mozaicat foarte expresiv, o biografie spirituală dramatică a unui marginalizat cu comportament de Mecena, o lecţie de viaţă, pe care n-o pot însă învăţa, din păcate, decât cei care o ştiu de la naştere.

Ceea ce urmează este o răsfoire febrilă a acestei cărţi, în căutarea celor mai semnificative mărturii despre Al. Rosetti.

Portret de aristocrat

CUM era urmaşul ilustrei familii Ruset? Portretele care i se fac, oricât de diferite între ele, au aerul unor tablouri în ulei, puse în rame scumpe:

"Aveam în faţă un om în floarea vârstei, cu înfăţişare plăcută, ovalul chipului bine rotunjit amintindu-l pe cel al lui Odobescu din cunoscutul medalion, căutătura deschisă şi un zâmbet bonom în care descifrai şi o nuanţă de ironie. Mustaţa neagră, tuşinată scurt, făcea contrast cu pielea albă a obrazului şi o frizură deasă cu părul dat spre spate îi încadra fruntea înaltă. Îmbrăcat impecabil, cămaşă albă şi cravată, într-un costum cu vestă culoarea gri-pastel, aşa se înfăţişa profesorul Al. Rosetti în toamna anului 1932." (**Vlaicu Bârna**)

Nici dispoziţia sarcastică a unui prozator renumit pentru arta sa de satiric nu poate transforma portretul lui Al. Rosetti într-o caricatură:

"Îl văd în faţa ochilor - de talie mijlocie, niţel îndesat, în gri-deschis, cu vestă - cam bombat de un pântec confortabil -, şi cu un frumos cap latin, roman, dolicocefal, care l-ar fi interesat pe un sculptor. Spun asta în cunoştinţă de cauză, fiind eu însumi un sculptor nerealizat, şi un desenator aşijderea. Deci, îl văd cu ochii, acum când scriu despre el. Un cap fără frumuseţe deosebită, dar cu trăsături corecte şi armonioase, în linii simple şi limpezi. Şi părul alb pieptănat drept peste creştet." (**Petru Dumitriu**)

Ca şi unii paşoptişti, Al. Rosetti venea cu un suflu înnoitor din Franţa, inclusiv cu anumite idei de stânga confundabile cu umanitarismul. Pentru el cultura şi distincţia erau un mediu natural de viaţă, un mediu în care adevăraţii comunişti se împiedică la tot pasul şi se încarcă de ură:

"Profesorul Alexandru Rosetti, apreciat de ultimii doi regi, comunist de salon, franţuzist şi parizian până-n măduva oaselor, iubitor şi încurajator şi sprijinitor al literaturii române din vremea sa precum nimeni altul, om de inimă, om bun şi generos, prieten al oamenilor de litere şi prieten pentru totdeauna. Graseia, vorbea cu un *r* gras, ca pe malurile Senei, şi avea vorbe şi gesturi de salonard parizian. Mâinile întinse: totdeauna *cher ami*, de unde i s-a şi tras porecla zâmbitoare şi afectuoasă *Cher ami*, când se vorbea de cineva numit astfel, numai de el putea fi vorba." (**Petru Dumitriu**)

Ţinuta aristocratică nu este legată exclusiv de o anumită convenţie specifică unei ţări sau unei epoci. Mai există ceva, inanalizabil, o demnitate a fiinţei care se impune oricând şi oriunde. În îndepărtata Indie, oamenii simpli l-au recunoscut imediat pe boierul din Valahia ca pe un înalt personaj:

"Îngrijorat când prof. Al. Rosetti călătorea singur, din vina mea, prin India [în 1968, n.n.], mă întrebam cum se descurcă în eventualele situaţii limită, de exemplu în vacarmul asurzitor al aeroporturilor, aruncat în mulţimi care nu ştiu o boabă franţuzeşte. Mi-a explicat de bunăvoie: de multe ori, nefiind primit de nimeni la sosire în unele din numeroasele oraşe vizitate (mai bine zis negăsindu-se cu însoţitorul care îl aştepta), ieşea în spaţiul de parcare a automobilelor şi se urca într-o maşină la întâmplare, anunţând numele hotelului unde ştia că urma să locuiască. Fericita familie care tocmai şi-a primit pe cineva drag revenit dintr-o lungă călătorie sau şoferul venit să-şi ia şeful de la aeroport făceau invariabil, fără discuţii inutile şi nepoliticoase, un ocol sau un drum în plus pentru a-i fi pe plac venerabilului învăţat apărut brusc în viaţa lor. Capul frumos şi impunător al savantului inspira printre indieni un respect imediat, de multe ori cu urmări practice, binefăcătoare. Un bătrân matematician de la Budapesta, şi el oaspete repetat în India, i-a mărturisit într-o zi Maestrului: « Ştiţi ce mi-a spus şoferul indian când, întorcându-se de la o sesiune a congresului, v-a văzut într-un fotoliu de nuiele în grădina Hotelului Nataraj din Bombay? *Priviţi-l pe Împăratul Românilor*» " (**Laurenţiu Theban**)

Al. Rosetti pare să fi fost străin de orice atitudine teatrală. Era firesc şi făcea chiar şi gesturi de o spontaneitate asemănătoare cu frivolitatea. Şi totuşi avea - aşa cum nu aveau cei ce-şi trăiau viaţa la tribune şi şi-o încheiau în mausolee - măreţie:

"O ultimă evocare, din noianul existent, dintr-o zi de iarnă solară, a celui împătimit de munte. Privind depărtările, s-a descoperit, voind parcă să omagieze culmile înzăpezite. Soarele generos îşi răspândea razele în care străluceau neaua crestelor şi părul profesorului..." (**Andriana Fianu**)

Atacat dinspre dreapta

AL. ROSETTI a devenit, în 1940-1941, ţinta unor atacuri vehemente şi grosolane (de genul celor lansate azi de România Mare *împotriva unor personalităţi ale culturii). Se făcuse vinovat nu de afaceri veroase, nu de exhibarea propriilor merite, nu de distrugerea unor instituţii, ci de devotament faţă de cultura română. Îi susţinuse, de exemplu, în mod public pe Tudor Arghezi şi E. Lovinescu:*

"Prima campanie de presă împotriva sa a fost stârnită de interviul intitulat: *Academia Română: o instituţie «reacţionară, învechită şi fără autoritate »* , apărut în « Facla ». Nu discutăm aici justeţea opiniilor sale, ci doar efectul pe care l-au avut. Ne rezumăm la amintirea unei singure critici din amintitul interviu: aceea că era profund nedrept ca din Academia Română să lipsească T. Arghezi şi E. Lovinescu. « Neamul românesc » a declanşat împotriva lui Al. Rosetti o veninoasă şi îndelungată campanie de presă. În primul articol, nesemnat, *Insultătorul Academiei*, nu se fac referiri doar la opiniile lui Al. Rosetti din amintitul interviu, ci atacul este îndreptat asupra prestaţiei acestuia la F. R. P. L. A. : « Acelaşi d. Rosetti care şi-a găsit un apărător în persoana răspopitului Arghezi, scabrosul personaj scos din puşcărie de profesorul Iorga, mai activează şi ca director al editurii Fundaţiilor. Vom vedea că josnicia şi amoralul trec din manualele şcolare [ale lui Al. Rosetti] până în volumele destinate tineretului, ca să-i facă... educaţia. Şi în aceste volume d Al. Rosetti, dacă nu cumva inspiră, lasă să se răsfeţe în voie scabrosul vieţii de lupanar şi cariera prostituatelor vagabonde. » " (**Iordan Datcu**)

O altă "vină" a sa a fost publicarea Istoriei literaturii... *a lui G. Călinescu operă cu care rrromânii de azi, urmaşi direcţi ai celor de la* Porunca vremii *(vârf de lance în atacarea lui Al Rosetti), se mândresc deşănţat, ca şi cum le-ar aparţine în vreun fel:*

"Momentul de vârf al campaniei de denigrare a lui Al. Rosetti este anul 1941, când apare cartea lui G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent.* Un serial de articole era intitulat « o carte infamă ». Alte etichete: « o mare impietate », « o ofensă adusă naţiunii ». « Porunca vremii » propunea într-un limbaj scandalos ca daunele aduse de tipărirea cărţii lui G. Călinescu să fie suportate de Al. Rosetti, totodată să fie înlăturat de la facultate, iar cartea să fie retrasă din librării." (**Iordan Datcu**)

Tovarăşul Rosetti

DEŞI era profund social il şi îi trata pe semeni cu foarte multă l rghеţe (sau poate tocmai de aceea), Al Rosetti nu se putea deloc adapta la stilul de viaţă comunist. Îi învăţa pe studenţi să nu adopte limbajul de lemn, mai ales atunci când acest limbaj devenea criminal:

"Îi datorez profesorului meu învăţătura înţeleaptă că verbe ca *a demasca* şi *a înfiera* sunt incompatibile cu stilul ştiinţific; nu pot uita replica pe care mi-a dat-o la argumentul meu că lingviştii sovietici utilizează frecvent corespondentele lor ruseşti: « Lasă-i pe ei să scrie aşa, noi ştim că altfel se scrie. » Era în 1950!" (**Mioara Avram**)

Avea, probabil, oroare şi de cuvântul "tovarăş", simbol al egalitarismului promiscuu practicat de comunişti. Găsise o metodă ingenioasă de a evita acest cuvânt, fără să apeleze totuşi la prohibitul apelativ "domnule":

"Reprezenta o excepţie şi prin felul cum se adresa colaboratorilor săi:

lturii române

direct pe nume (prenume sau chiar poreclă la cei mai apropiaţi, numele de familie la ceilalţi). Acest fel de adresare li se părea unora prea familiar, altora - dimpotrivă - aristocratic, didactic sau cazon. Dar oare nu constituia şi o modalitate abilă de a evita termenul *tovarăş*?" (**Mioara Avram**)

Şi totuşi, o scrisoare sosită pe adresa sa, de la propagandistul-şef al epocii, începea cu formula "Tov. Rosetti". Scrisoarea conţinea un mesaj sumbru şi anunţa, în subtext, o fractură a carierei universitare, dar mai mult decât semnificaţia ei trebuie să-l fi dezgustat pe destinatar sintagma introductivă. Ni-l putem închipui pe Al. Rosetti citind cuvintele "Tov. Rosetti" cu grimasa cuiva care descoperă un gândac negru între guler şi gât.

"Tov. Rosetti

Nu pot fi de acord cu propunerea dumneavoastră ca « Scânteia » să publice o « rectificare » la articolul cu privire la lingvistică.

Trebuie să constat cu regret că propunerea dv. porneşte din studierea neatentă a lucrării tov. Stalin.

« Scânteia » critică pasagiile din cursul dv. unde se pretinde că «evoluţia limbii rămâne în urma evoluţiei societăţii » şi că limba, fiind fenomen social, « nu se schimbă o dată cu societatea ».

Critica « Scânteii » este perfect justificată.

Iată ce spune tovarăşul Stalin: [...]

Cât despre discuţia liberă în «Scânteia» nu cred că ar fi oportună. Aş crede mai potrivită publicarea cu titlu de discuţie a unor articole în paginile «Contemporanului» sau ale «Studiilor». Desigur pentru o asemenea discuţie ar fi necesare cel puţin două condiţiuni:

1. Ca articolele publicate de lingvişti şi - horribile dictu - nelingvişti să pornească de la dorinţa de a aplica tezele tovarăşului Stalin în ştiinţa limbii din ţara noastră şi să se bazeze pe un studiu aprofundat şi temeinic al lucrărilor tovarăşului Stalin.

2. Ca « libertatea » acestei discuţii să nu însemne numai « libertatea » de a expune păreri greşite dar şi libertatea de a le combate. - 4. VIII. 1951" (**Leonte Răutu**)

Deşi afişa o încredere surâzătoare în mersul firesc al vieţii, deşi găsea mereu resurse pentru a-i ocroti sau măcar a-i încuraja pe tinerii înzestraţi, profesorul trăia o dramă. În cel mai autentic stil aristocratic, o mărturisea rar şi sumar:

"Era permanent cercetat de prieteni şi discipoli credincioşi. Conversaţia presărată cu amintiri selective (evocările personale erau discrete) aluneca invariabil spre politică, spre tema obsesivă: «Când scăpăm?»" (**Virgil Cândea**)

El se "dădea de gol" şi prin bucuria cu care folosea orice prilej de a pleca în străinătate:

"În anii decisivi ai primelor opţiuni, frecventase cărturari de talia unor dr. I. Cantacuzino ori dr. Al. Slătineanu, boieri, democraţi şi francofoni, aliaj preţios dar rar, azi pe cale de dispariţie. Ca unul care-şi luase doctoratul la Paris, îi bătuse cafenelele, îi cercetase monumentele şi-i colindase bulevardele, se simţea pe malurile Senei tot atât de « acasă » ca şi la Bucureşti. Cât va fi suferit de pe urma opreliştilor de călătorie instituite de dictatură! L-am întâlnit odată, înaintea plecării la un Congres, şi nu-i pot uita ţinuta expansivă şi dezinvoltă. « Sunteţi azi foarte vesel » - i-am spus. Iar el, aplecându-se spre ureche, într-un gest caracteristic, mi-a şoptit: « Cum n-aş fi când ies din colivie? »." (**Paul Cornea**)

Oricum, marea sa performanţă era aceea de a fi rămas el însuşi. Celebrele sale excursii la munte nu aveau nimic comun cu proletarele ieşiri la iarbă verde organizate oficial:

"Cărturar până în vârful unghiilor, Al. Rosetti privea şi natura printr-o minuţios elaborată grilă culturală. Aşa cum o dovedesc însemnările sale de călătorie, locurile vizitate nu fac niciodată obiectul unei percepţii fruste, inocente, ci ele sunt privite cu ochiul avizat al mai dinainte ştiutorului, burduşit de informaţie prealabilă. Perspectiva autorului este aproape pretutindeni una preponderent livrescă. Departe de a se mulţumi cu condiţia de simplu receptacul al semnalelor realităţii, drumeţul le filtrează intelectual, distilându-le prin alambicurile unei memorii saturate de lecturi. Pentru Al. Rosetti, între un munte şi o carte, o cascadă şi o simfonie, nu există deosebiri de esenţă." (**Mihai Dinu**)

Al. Rosetti s-a arătat numai uneori, în împrejurări excepţionale, preocupat de abisurile existenţei:

"Curând după moartea lui Ion Barbu, Maestrul mi-a povestit că aproape concomitent cu aceasta s-a întâmplat ceva ciudat: o furtună bruscă a rupt copacul lui iubit, salcia din curtea casei sale, sub care poetul îşi petrecuse o bună parte din timp şi unde erau îngropaţi câinii lui dragi. Întâmplarea mi-a relatat-o fără nici un comentar. Dar însuşi faptul că a găsit-o demnă de a fi relatată, apoi felul în care vorbea, expresia feţei, toate arătau că vede în ea ceva care dă de gândit." (**Dimitrie Copceag**)

Firea sa amabilă şi constructivă îl îndemna să nu dramatizeze existenţa, să nu agraveze neliniştile şi obsesiile celor din jur. Semăna cu exploratorii din romanele lui Jules Verne, însufleţiţi de o curiozitate raţională şi civilizatoare:

"În ultimii 20 de ani ne întâlneam cam de două ori pe an în Franţa sau în Africa de Vest, unde am lucrat o lungă perioadă de timp.

Venirea lui la Lagos (Nigeria) în anii '70 şi '80, după dificile schimbări de avion, a culminat cu un voiaj cu maşina pe drumuri anevoioase în centrul ţării unde se construia noua capitală, Abuja.

Curiozitatea pentru tot ce era nou şi deosebit în acea lume, faţă de orizontul nostru european (evidentă şi în scrierile lui despre India care îl pasiona) au făcut ca această călătorie aproape nebunească de 1600 km să rămână o amintire neştearsă de comunicare spirituală între noi." (**Gheorghe Rosetti**)

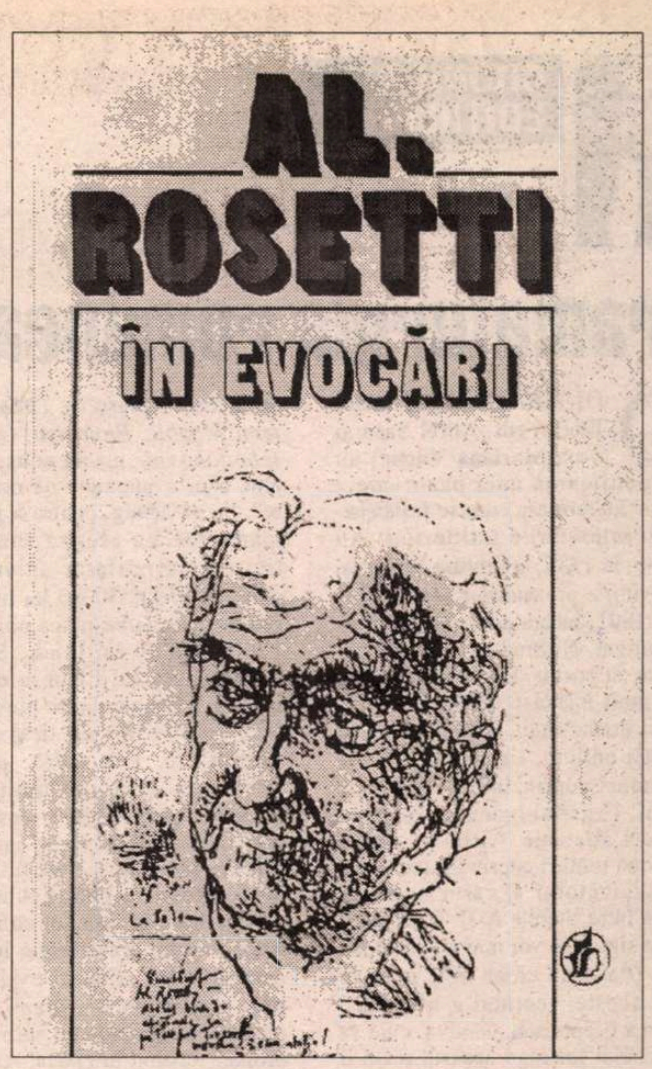

Mai longeviv decât comunismul

AL. ROSETTI (20 octombrie 1895 - 27 februarie 1990) s-a născut şi s-a format înainte de apariţia comunismului, nu numai la noi, ci în lume! Şi a murit după *prăbuşirea pe plan mondial a acestui sistem. A dovedit în felul acesta că o viaţă de om poate dura mai mult decât o epocă istorică. În fond, ce a fost comunismul? O perioadă oarecare, de tristă amintire, din biografia unui aristocrat! Aşa s-ar putea răspunde.*

Primul lucru pe care l-a făcut Al. Rosetti după 22 decembrie 1989 trebuie considerat nu o simplă revendicare lingvistică, ci un simbolic gest anticomunist:

"La începutul anului 1990, Academia naţională redevine Academia Română. Acad. Al. Rosetti avea atunci 95 de ani. Trebuia să voteze, cum credea de cuviinţă, promovarea de membri corespondenţi în calitatea de membri titulari. S-a deplasat la domiciliul său, în luna ianuarie 1990, consilierul Nelu Prodan, căruia, după ce şi-a exercitat votul, i-a spus să transmită din partea sa d-lui Drăgănescu ca să se revină în ortografia limbii române la *â* din *a*.

Acest mesaj din partea marelui lingvist m-a impresionat, iar după încetarea sa din viaţă, la foarte scurt timp, la 27 februarie 1990, mesajul a devenit pentru mine o cerinţă, cu care eram întru totul de acord, venită ca o prevedere testamentară. [...]

Spiritul lui Alexandru Rosetti a învins în cele din urmă. *El,* care încă în anii 1964-1965 avea să ceară revenirea la *â* din *a*, nu numai în cuvintele *România, român* şi derivatele lor, ci în toată limba română, aşa cum se stabilise în anii 1904 şi 1932 de o Academie Română liberă şi responsabilă faţă de cultura română, a fost unul din argumentele decisive în adoptarea Hotărârii Adunării Generale a Academiei Române din 17 februarie 1993 privind revenirea la «â» şi «sunt» în grafia limbii române." (**Mihai Drăgănescu**).

Care este secretul acestei miraculoase longevităţi nu numai biologice, ci şi spirituale? În pofida a ceea ce cred oportuniştii şi cinicii, explicaţia constă în refuzul cărturarului de-a se adapta. *Este adevărat că el nu s-a opus atotputernicei dictaturi în mod explicit, că a simulat chiar o atitudine cordială faţă de autorităţi, dar nu a tratat comunismul cu atât de multă amabilitate încât să muncească prost şi să nu se mai cultive, aşa cum i se pretindea:*

"Regretatul Nicu Steinhardt era de părere, în *Jurnalul fericirii*, că nu există decât trei feluri de rezistenţă în faţa totalitarismului: cea a sfântului, pentru care viaţa pe această lume nu are nici o importanţă; cea a eroului, care nu trăieşte decât pentru ca să se lupte; şi cea a nebunului, care refuză să se supună convenţiilor umane de orice fel, inclusiv celor impuse de dictaturile moderne. Nicu Steinhardt, care a îmbinat el însuşi în chip exemplar cele trei moduri de rezistenţă, pierde din vedere un alt patrulea mod, mai modest, dar nu mai puţin important pentru supravieţuirea unei ţări: rezistenţa profesională . [...]

Rosetti a făcut parte dintre cei care, dându-şi seama că rezistenţa deschisă faţă de regimul comunist este un act de sinucidere, au preferat să accepte existenţa regimului ca pe o realitate inevitabilă, încercând în schimb să contracareze efectele urii comuniste prin competenţă. [...]

În această a patra cale, cea a respectului pentru competenţă, Alexandru Rosetti a fost un erou. Generaţiei mele, el i-a inspirat curajul de a studia, dispreţul pentru ideologie şi încrederea în munca bine făcută." (**Toma Pavel**)

Pagini realizate de
Alex. Ştefănescu

CRONICA EDIȚIILOR

de Z. Ornea

Dramaturgia românească în interviuri

DOI MERITUOȘI istorici literari (dl. Aurel Sasu și d-na Mariana Vartic) au inițiat publicarea unei panorame a genurilor literare așa cum se înfățișează ea în interviurile scriitorilor: Au început-o, în 1985, la Editura Minerva, cu interviurile prozatorilor și au încheiat-o în 1991, însumînd 8 (opt) corpolente tomuri. Normal ar fi fost să fi continuat cu poezia. Dar editorii aveau mai de mult încheiată materia interviurilor cu dramaturgii, încît, de curînd, la aceeași editură, au apărut primele două tomuri cuprinzînd acum aceste interviuri. Criteriul ordonării materialului e cel alfabetic. Astfel că aceste prime două tomuri cuprind interviurile acelor dramaturgi al căror nume se grupează între literele A-H. E probabil (dar nu e sigur) că vor mai apărea două volume (dacă nu chiar trei) pînă ce materia acestei secțiuni a literaturii române va fi epuizată. Cîndva, cînd se va fi încheiat întreaga această (cum o numesc editorii) "istorie autobiografică" a literaturii române (adică după ce vor fi publicate și interviurile poeților și ale criticilor) se va realiza enormul efort de cuprindere a acestei tentative, ea constituindu-se într-un instrument de lucru de mare preț. Pentru că aici vor fi înregistrate toate mărturisirile scriitorilor, de cînd genul interviului a fost inaugurat în presa românească, pînă în 1986, anul cînd s-a încheiat investigația editorilor. (N-ar fi util, îi întreb pe editori, să continue investigațiile pentru că deja suntem, acum, în 1995 și pînă vor apărea secțiunile cu poeții și criticii vor mai trece ani mulți și, sper, buni ?).

Am citit și *Romanul românesc în interviuri*, despre care am și scris. Acum, după lectura și a acestor două volume conținînd interviurile a aproape jumătate din toți dramaturgii români, o primă observație e că mi s-a lehamisit de interviuri. După ce citești interviurile lăbărțate, megalomane și găunoase ale unor obscuri scriitori, îți spui că nu vei mai accepta să acorzi niciodată un interviu. Ca documente de epocă, știu însă prea bine, că și aceste ieșiri la rampă ale obscurilor sau "umflaților" - din motive conjuncturale - ale diverșilor tipi literari sînt necesare, oferind celor de azi și viitorimii informații utile. Și e fatal ca masa amorfă a literaților să prevaleze în aceste volume, pentru că asta e fizionomia unui gen literar în fiecare timp istoric. Valorile de prim ordin și cele de raftul doi sînt totdeauna mai puține decît masa literaților vremii. Dar fără aceștia din urmă, care întrețin, prin agitația și larma lor, viața literară, nu se pot selecta și impune adevăratele valori.

Dramaturgia e, se știe, genul cel mai modest din spațiul literaturii române. Dar, în presa timpului, a ținut afișul, făcînd multă gălăgie. Poate mai abitir decît în alte genuri literare, în dramaturgie scara valorilor a fost grav perturbată. Cazuri edificatoare mi se par a fi (ca să mă limitez la dramaturgii ale căror interviuri sînt antologate în cele două volume pe care le comentez) Eftimiu și Blaga. Eftimiu, iscusit meșteșugar al genului, a avut succese extraordinare cu mai toate piesele sale, pe cînd Blaga a fost, pînă prin 1929, un refuzat și un înfrînt. Într-un interviu din 1973 Eftimiu recunoștea că literatura sa dramatică - făcînd săli pline și multe, foarte multe spectacole - a cîștigat enorm de mulți bani. "De, nu mă pot plînge! Pentru ceea ce poate da o țară cu spectatori și cititori atît de puțini, cred că am realizat maximum de încasări: piese ca *Thebaida, Meșterul Manole, Prometeu, Glafira, Marele duhovnic* mi-au adus, una peste alta, cam o jumătate de milion fiecare". Și, să adaug, pentru a pricepe valoarea reală a acestor sume, în anii treizeci un profesor universitar era plătit cu 25000-30000 lei lunar, iar un profesor secundar putea obține pînă la 12000-14000 lei lunar. Să reținș și mărturisirea lui Eftimiu din același interviu că unele dintre piesele sale au fost tipărite într-un tiraj de 30.000 exemplare. E o cifră, pe atunci, amețitoare. Pentru că tirajul unor romane de valoare, cum au fost, de pildă, cele ale lui Rebreanu, se imprimau, în aceeași perioadă, într-un tiraj inițial de 5000 exemplare, putînd obține, dacă se vindea bine și repede, continuări de tiraje. Iar din dramaturgia lui Eftimiu, dacă aplicăm criteriul evaluării estetice, rămîne, să fim drepți, destul de puțin în comparație cu succesul extraordinar recoltat în epocă. Asta în timp ce dramaturgia lui Blaga era sistematic refuzată de teatre sau primită, cîte o piesă de teatru, dar pusă în scenă la sfîrșit de stagiune ori mereu amînată. Iar dramaturgul continua, într-o sărăcie lucie din 1924 pînă în 1927, să scrie teatru (*Fapta, Daria, Învierea, Tulburarea apelor, Meșterul Manole*) care nu i se juca izbutind, după grele intervenții, să și le tipărească în o mie de exemplare, care, nevîndute, ocupau spațiul în depozitele unor edituri. De abia în 1934, cu *Avram Iancu*, începe, cu adevărat, să fie jucat la Cluj și București, recoltînd însă, și acum, succese de stimă nu și de public. E adevărat, Blaga a scris mai curînd un teatru de lectură, care trecea greu rampa. Comentîndu-și, la cererea unui interviever, piesa *Avram Iancu*, afirma: "Drama mea e deci istorie înălțată la potență mitică, realitate crescută dincolo de sine însuși. Într-o asemenea dramă, n-au ce căuta, deci, obișnuiții eroi, de structură convențională, ai obișnuitelor drame istorice, nici obișnuitele tirade de ieftin patriotism". Și-a asumat, deci, cu aceste puncte de vedere, riscul. Și a plătit. Un alt dramaturg care a dobîndit mare succes de public și, deci, mulți bani (pe care i-a părăduit în joc la curse sau la cazino) a fost G. Ciprian cu *Omul cu mîrțoaga*, care a făcut, în timp, cu bună rețetă, o sută de spectacole, fiind pus în scenă și la Berlin (cu G. Pitoëf), Varșovia și Paris. Întrebat, în 1932, de Ioan Massof ce a făcut cu banii cu care l-a îmbogățit această primă piesă a sa, Ciprian a răspuns: "Sunt pentru circulațiunea monezii; printre degete mi s-au strecurat dinarii. *Mârțoaga* a fost un noroc și, fiindcă eu cred în jocurile de noroc - vorba Evanghelicului «țărînă din țărînă» - banii s-au întors de unde au venit". Ciprian a rămas același actor sărac, înghesuit de creditori, pe cînd Eftimiu trăia ca un sibarit într-o casă încărcată cu tablouri, mobilă de epocă, covoare de preț, voiajînd curent în străinătate, unde își scria piesele ("De obicei nu îmi scriu piesele în țară..."Mai toate lucrările mele le-am scris în străinătate").

Cel mai vechi dramaturg prezent în antologie este Delavrancea, un clasic al genului, cu un interviu în *Rampa* din mai 1916. Bătrînul dramaturg, intervievat într-o casă confortabilă, artistic alcătuită, plină cu tablouri, auzindu-se, dintr-o încăpere vecină, acordurile pianului la care cînta Bach fiica sa Cella, e chestionat despre concepția sa asupra artei. Vizibil plictisit de dizertația pe care ar fi trebuit să o țină, răspunde elegant: "«Arta în genere» e

· ***Dramaturgia românească în interviuri.*** **O istorie autobiografică. Antologie, text îngrijit, sinteze bibliografice și indici de Aurel Sasu și Mariana Vartic. Vol. I și II. Editura Minerva, 1995.**

armonie, proporție și posibilitate. Posibilitatea rezultă din proporție. Armonia este aceea care pune în contact și înlesnește înfrățirea dintre proporție și posibilitate. Posibilitatea nu se confundă niciodată cu realitatea, ci este o echivalență a realității. Artistul smulge din realitate părțile durabile ale ei, chiar dacă nu părțile ei eterne..." Nu crede, evident, în prejudecata progresului în artă:"Ceea ce noi numim progres în artă este mai mult o influență a trecutului asupra actualității. Evoluția treptată nu se cunoaște decît în științele pozitive. În artă, mai mult revoluțiunea, care adeseori sfîrșește cu turburarea zadarnică a sufletelor omenești". Interesante cu totul sînt mărturisirile lui Ciprian despre Urmuz, care i-a fost bun prieten din adolescență ("am făcut cu el liceul în aceeași bancă la «Lazăr»") și care scriind schițele sale în provincie, unde era magistrat, le trimitea la București lui Ciprian spre amuzamentul exclusiv a doi-trei prieteni. ("Eu, recitind bucățile lui în diferite cercuri literare, cu multă trudă am izbutit să conving pe magistrat D. Demetrescu-Buzău că Urmuz făcuse literatură"). Cînd, după o viață umilită și depărtată de lume, a fost găsit mort, în urma unei sinucideri, pe o bancă la Șosea "nimic nu s-a clintit în București. Abia la fapte diverse s-a semnalat moartea acestui genial neurastenic, creator, în România, al prozei patologice". În sfîrșit, meritată reținută observația lui Blaga, atașat de presă, în 1935, despre condiția propagării literaturii române în străinătate: "Ceea ce interesează pe străini în primul rînd și în cea mai mare măsură, din cultura românească, este poezia și arta noastră populară... *Mioriț*a ne-ar putea face cunoscuți în străinătate, ca și petrolul. Unde mai pui că pentru acest fel de export n-am avea nici un soi de încurcături cu devizele. Cît privește literatura cultă, cred că pînă acum nu prea avem traduceri izbutite. Cele mai multe traduceri existente nu se datoresc unor poeți și scriitori de talent, ci unor traducători de a doua mînă, profesori sau studenți. Dacă continuă acest sistem, riscăm să ne pierdem creditul literar în străinătate". Cum se știe, lucrurile n-au evoluat, din acest punct de vedere, prea mult și carența semnalată de Blaga în 1935, cu rare excepții, este valabilă, din nenorocire, și astăzi. ■

PĂCATELE LIMBII

de Rodica Zafiu

Publicitate și politețe

AM VORBIT de mai multe ori despre discursul publicitar românesc ca despre unul ale cărui convenții sînt în curs de constituire, sub influența masivă a modelelor străine. Limbajul publicitar modern este, în mod evident, internaționalizat; strategiile sale universale se realizează însă, în fiecare limbă, prin trăsături lingvistice și pragmatice specifice. Asemenea trăsături caracterizează, de pildă, modul de manifestare a relației între emițătorul și destinatarul mesajului publicitar. Reclamele românești par să prefere adresarea reverențioasă către potențialul cumpărător, utilizînd mai frecvent pronumele de politețe (care impune acordul cu persoana a II-a plural a verbului): "Tehnologia de mîine este astăzi la dispoziția dumneavoastră!" (IBM); "Cu noi viitorul dumneavoastră este mai sigur" (SAFI); "Un pic mai bine pentru dumneavoastră" (Gepa); "Performanța dumneavoastră prin profesionalismul nostru" (Novell); "Noi sîntem aici pentru ca dumneavoastră să fiți pretutindeni" (Nord-EST) etc. Pluralul politeții permite păstrarea unei ambiguități: textul pare a fi interpretat deopotrivă ca adresat unei colectivități - dar și fiecărui cititor în parte. Chiar cînd marca explicită a politeții (pronumele) lipsește, presiunea modelului dominant face ca pluralul să fie perceput ca reverențios: "Pager-ul Elicom vă scoate întotdeauna din mulțime!" (Elicom); "Noi avem oamenii de care aveți nevoie" (Snelling) etc.

În varietatea reclamelor actuale nu lipsește însă cu totul strategia personalizării mesajului și a apelului la o relație cordială, familiară, între interlocutori: au apărut în ultimul timp și la noi texte publicitare în care adresarea către public evită formele de politețe, optînd pentru persoana a II-a *singular* (cu posibilă interpretare generică) - "Un radio care te ascultă" (Radio Pro FM); "Un radio prin care poți privi lumea" (Argus); "Tot ce-ți dorești și ceva în plus" (Expo-Market Herăstrău); "Mercedes-Benz muncește pentru tine" (Mercedes-Benz). Exemplele nu sînt totuși prea numeroase - cel puțin în comparație cu situația din publicitatea occidentală (desigur, în limbile care utilizează distincția între o adresare familiară și una reverențioasă: franceză, italiană etc.). Și mai rară este, în spațiul românesc, folosirea pluralului non-reverențios - voi:"Noi ne ocupăm de succesul vostru" (Uniplus); "NOI vindem pentru VOI" (Romtecknoplus). Adresarea prin *tu* și *voi* pare să fie o strategie persuasivă încă neasimilată, chiar șocantă pentru publicul autohton.

O dovadă că așa stau lucrurile o constituie modificarea produsă în mesajele succesive ale campaniei pentru "Programul de privatizare în masă"; primele texte, primite cu ironie și parafrazate parodic de destinatari, au fost înlocuite cu altele, considerate probabil ca mai potrivite orizontului de așteptare al publicului; schimbarea cea mai clară e chiar trecerea de la adresarea cu forma de singular (neechivoc familiară) la cea cu forma de plural (potențial politicoasă): de la sloganul "Ia-ți cuponul!" (august 1995) la "Luați-vă cuponul!"(septembrie 1995). În ultimul caz, textul publicitar confirmă utilizarea reverențioasă a pluralului din slogan: "Mai sunt doar cîteva zile pentru a vă lua cuponul (...).Veți primi acțiunile, căpătînd astfel calitatea de acționar."

Desigur, observațiile de mai sus sînt valabile doar pentru faza actuală a limbajului publicitar autohton. Situația este deschisă oricărei evoluții: modelul adresării reverențioase se poate dovedi foarte rezistent, dar e posibil ca el să fie puternic concurat sau chiar înlocuit, cu timpul, de formula adresării familiare. ■

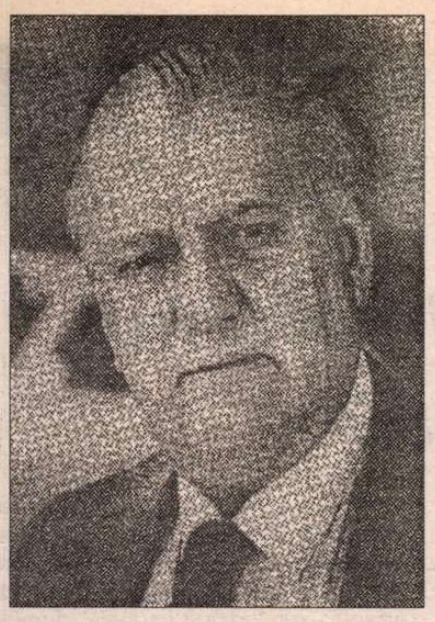

Eugen Coşeriu

Teze despre tema "Limbaj şi poezie"

STUDIUL profesorului Eugen Coşeriu, unul din cei mai importanţi lingvişti şi filosofi ai limbajului din lumea contemporană, a fost tradus din volumul *El hombre y su lenguage (Omul şi limbajul său)*, Editorial Gredos, Madrid, 1991, pp. 201-207.

Traducerea românească are girul autorului.

ÎN ACESTE teze nu se tratează despre aşa-numitele "relaţii" între limbaj şi poezie, ci despre problema *identităţii* dintre limbaj şi poezie.

La această problemă se poate ajunge pe diverse căi, şi anume: 1) pe calea determinării funcţiilor semnului lingvistic concret; 2) pe calea analizei stilistice şi a teoriei literare; 3) pe calea filosofiei sau, altfel spus, a determinării esenţei limbajului.

I

1. SEMNUL LINGVISTIC concret (semn într-un "discurs" sau "text") nu oferă doar "reprezentare" (semnificat conceptual) şi nu funcţionează doar în relaţie cu vorbitorul ("manifestare" sau "expresie"), cu ascultătorul ("apel") şi cu lumea extralingvistică ("referinţă", adică *desemnare* prin intermediul semnificatului), ci funcţionează concomitent *în* şi *printr-o* reţea complementară şi foarte complexă de relaţii, cu care formează un ansamblu deopotrivă de complex de funcţii semantice, a căror totalitate se poate numi *evocare*.

2. MAI EXACT, semnul lingvistic concret funcţionează concomitent:

- prin relaţia sa materială şi semantică cu alte semne particulare;
- prin relaţia sa materială şi semantică cu serii şi grupuri de alte semne;
- prin relaţia sa cu sisteme întregi de semne (de exemplu, diferite "limbi" în interiorul limbii istorice);
- prin relaţia sa nemediată (materială) cu universul extralingvistic (funcţie de reproducere şi reprezentare directă, adică funcţie "icastică" sau "imitativă", în înţelesul cel mai larg al acestor termeni);
- prin relaţia sa cu experienţa nemediată, lingvistică şi non-lingvistică ("contexte" şi "situaţii", care constituie un ansamblu de "cadruri" mult mai complex decît se presupune de obicei)[1];
- prin relaţia sa cu alte "texte";
- prin relaţia sa cu cunoaşterea empirică a lumii şi cu diferitele forme de interpretare a lumii ("cultură").

[1]Cf. E. Coseriu, "Determinación y entorno" ("Determinare şi cadru"), în "Teoría del lenguaje y linguística general", Madrid, 1962, pp. 282-323. Termenul "entorno" s-ar mai putea traduce prin "vecinătate", "context". Cum însă cuvîntul "context" are în teoria coşeriană a limbajului un alt sens, autorul preferă pentru traducerea românească termenul de "cadru" (*Nota trad.*)

3. ÎN VIRTUTEA acestor relaţii se ivesc în jurul semnificatului conceptual dat de sistemul şi norma limbii o serie de "semnificaţii" adiţionale, atît conceptuale cît şi non-conceptuale (de simbolizare directă). Toate aceste semnificaţii pot contribui la "sensul" unui text.

4. RELAŢIILE menţionate şi conţinuturile evocative care, graţie lor - şi mai puţin în formă latentă - se oferă în orice moment, se reduc sau se "dezactualizează" (rămîn inoperante) cel mai adesea în diferitele modalităţi ale uzului lingvistic (ca, de exemplu, "limbaj curent" sau "cotidian", "limbaj ştiinţific" etc.).

5. CARACTERUL real al acestor relaţii şi al semnificaţiilor care depind de ele se constată, în schimb, în ceea ce se numeşte "limbaj poetic".

6. PRIN URMARE, limbajul poetic se dovedeşte a fi nu un uz lingvistic între altele, ci limbaj pur şi simplu (fără adjective): realizare a tuturor posibilităţilor limbajului ca atare.

7. ÎN CONSECINŢĂ, limbajul poetic nu se poate interpreta ca reducere a limbajului la o presupusă "funcţie poetică", şi nici ca limbaj ulterior determinat (limbaj + o presupusă funcţie poetică). Pe de o parte, limbajul poetic nu reprezintă o reducere a limbajului; pe de alta, nu se adaugă de fapt nici o funcţie, deoarece diferitele posibilităţi, care în acest limbaj se actualizează, aparţin deja limbajului ca atare.

8. SE AJUNGE, apoi, la concluzia că limbajul poetic reprezintă deplina funcţionalitate a limbajului şi că, prin urmare, poezia ("literatura" ca artă) este spaţiul desfăşurării integrale, al plenitudinii funcţionale a limbajului.

9. POEZIA nu este, cum adesea se spune, o "deviere" faţă de limbajul "curent" (înţeles ca limbaj "normal"); în realitate, mai degrabă limbajul "curent" e cel care reprezintă o deviere faţă de totalitatea limbajului. Acest lucru e valabil şi pentru celelalte modalităţi ale "uzului lingvistic" (de exemplu, pentru limbajul ştiinţific): într-adevăr, aceste modalităţi se ivesc, în fiecare caz, printr-o drastică reducere funcţională a limbajului-ca-atare, care coincide cu limbajul poeziei.

10. ACESTA este, dealtminteri, sensul propriu al caracterizării limbajului poetic, de către Şcoala de la Praga, ca "limbaj dezautomatizat". Aici prefixul negativ "dez" înseamnă tocmai suprimarea unei negativităţi, a unei limitări (adică a "automatizării"), şi deci restabilire a deplinei funcţionalităţi a limbajului-ca-atare. Într-o manieră analogă se poate interpreta determinarea lui Jakobson a funcţiei poetice ca funcţie care priveşte "mesajul" însuşi, adică acel "uz lingvistic" în care "ceea ce se spune" se prezintă numai ca "spus": de fapt, această caracterizare nu înseamnă nimic altceva decît că vorbirea poetică este o "spunere absolută".

11. DIN TOATE acestea se deduc mai multe consecinţe pentru lingvistica textului, şi, anume, nu doar în măsura în care aceasta îşi propune să cerceteze texte literare. Între alte consecinţe, următoarele:

a) Se poate dezvolta o teorie generală a *posibilităţilor* textelor, dar nu o metodă generică de interpretare a textelor ca *discovery procedure* (procedeu de descoperire - în engl. în text - nota trad.), căci e imposibil a spune cu anticipaţie ce relaţii ale semnelor se vor prezenta ca actualizate într-un text anume. Într-adevăr, acest fapt trebuie să fie verificat, adică "descoperit" în fiecare text în particular. În cazul relaţiei dintre lingvistica generală a textelor şi interpretarea *unui* text, constatăm, prin urmare, exact acelaşi lucru ca în cazul relaţiei dintre gramatica generală, care se referă la posibilităţile funcţionale ale limbajului, şi gramatica unei limbi anume, unde trebuie să se verifice posibilităţile funcţionale efectiv realizate.

b) Toate "efectele" unui text rezultă din textul însuşi (inclusiv contextele sale), prin relaţiile semantice actualizate în el; toate sînt motivate prin textul însuşi. În consecinţă, pot de asemeni fi şi confirmate, justificate, analizate în mod obiectiv. Însă nimic nu este materialmente "previzibil", nici măcar unitatea materială a textului, prin urmare unitatea propriu-zisă (unitate de "sens") poate fi dată tocmai de lipsa de unitate materială.

c) Textele literare trebuie să servească drept modele fundamentale pentru lingvistica textului, dat fiind că reprezintă tocmai tipul de texte funcţionalmente cel mai bogat şi pentru că în celelalte tipuri de texte trebuie să se specifice "automatizările" ("dezactualizările") care intervin în fiecare caz.

II

1. STILISTICA ce s-ar putea numi "deviaţională", adică stilistica ce caracterizează limba unui poet (sau scriitor) ca "deviere", ca "uz particular" sau "originalitate" faţă de aşa-zisul "uz lingvistic curent", se dovedeşte ineficace şi sterilă tocmai în cazul marilor poeţi. E imposibil, de exemplu, să caracterizezi limba lui Eminescu drept uz lingvistic special în interiorul limbii române. Limba marilor poeţi pare a coincide pur şi simplu cu limba istorică, ca realizare a posibilităţilor deja date în aceasta. Tot aşa, şi o limbă istorică este, apoi, într-un anumit sens, identică "limbajului poetic" care îi corespunde, şi de aceea nu este lipsit de sens să numeşti româna "limba lui Eminescu", italiana "limba lui Dante" sau engleza "limba lui Shakespeare".

2. AŞA-NUMITELE "genuri literare", dacă le examinăm îndeaproape, se prezintă ca fiind un "analogon" al limbilor istorice. Într-adevăr, nu sînt "clase" (şi, prin urmare, nici "genuri" în sens propriu), ci sînt "individualităţi" istorice, exact ca limbile. În realitate, e imposibil să defineşti romanul şi tragedia drept clase. Se pot numai *descrie* romanul şi tragedia aşa cum se prezintă în istoricitatea lor şi să le cercetezi în dezvoltarea lor istorică. Acelaşi lucru e valabil şi pentru limbi. Astfel, de exemplu, e imposibil "a defini" româna (limba română); ca individualitate istorică, româna poate fi doar descrisă sincronic şi investigată istoric. De asemeni, acest paralelism între genuri literare şi limbi pare a ne duce spre aceeaşi identitate între limbaj şi poezie.

III

ACEASTĂ identitate esenţială se poate susţine cu foarte bune argumente şi în planul filosofiei limbajului. Într-adevăr, ca unitate de intuiţie şi expresie, ca pură creaţie de semnificaţi (care corespund "modului de a fi al lucrurilor") - dacă considerăm subiectul creator ca absolut (sau numai în relaţia sa cu ceea ce este creat) -, limbajul este echivalabil poeziei, dat fiind că poezia corespunde tocmai captării intuitive a esenţei. Ca limbajul, şi poezia ignoră distincţia între adevăr şi neadevăr, între existenţă şi inexistenţă: atît limbajul cît şi poezia sînt "anterioare" (preliminare) acestor distincţii. Pe de altă parte, poezia, ca şi limbajul, este aprehensiune a universalului în individual, obiectivare a conţinuturilor intuitive ale conştiinţei. Limbajul absolut este, prin urmare, poezia. Este ceea ce au semnalat şi susţinut diferiţi filosofi şi ceea ce a fost amplu fundamentat, în special de Croce.

IV

1. CU TOATE acestea, identificarea între limbaj şi poezie nu este acceptabilă, tocmai pentru că limbajul nu este absolut. Obiectivarea intuiţiei, relaţia între creatorul de limbaj şi limbajul creat este doar o dimensiune a limbajului. Dar limbajul mai are şi o altă dimensiune, dată de "alteritatea" subiectului, de faptul că conştiinţa creatoare de limbaj este o conştiinţă deschisă către alte conştiinţe. Acest fapt nu trebuie să fie interpretat în sensul comunicării simple ca transmitere a unui conţinut spre alte subiecte. Comunicarea ca transmitere a unui conţinut este un aspect practic al limbajului, poate pur şi simplu să lipsească (să nu se realizeze) în anumite circumstanţe, adesea se realizează doar imperfect, şi trebuie să se distingă de "comunicarea *cu* altul", care, în schimb, este presupusă în orice act lingvistic. Într-adevăr - şi spre deosebire de poezie -, limbajul, chiar şi ca creaţie primară, este întotdeauna îndreptat spre alt(e) subiect(e).

2. CA ACTIVITATE a subiectului "relativ" (în sensul de dotat cu "alteritate"), limbajul înseamnă înţelegere şi structurare a "lumii", dar nu e interpretare a ei, nici creatoare de lumi posibile. În schimb poezia este întotdeauna absolută şi, tocmai de aceea, creează şi *alte* lumi posibile. Poezia trebuie să fie interpretată, deci, ca "absolutizare" a limbajului, absolutizare care, însă, nu se petrece în planul lingvistic ca atare, ci în planul *sensului textului*. În poezie, tot ce este semnificat şi desemnat prin intermediul limbajului (comportamente, personaje, situaţii, întîmplări, acţiuni etc.) devine la rîndul său "semnificant", al cărui "semnificat" este tocmai sensul textului. Din acest punct de vedere, Kafka, de exemplu, nu vorbeşte, în realitate, *despre* Gregor Samsa, ci *prin intermediul* lui Gregor Samsa, şi despre ceva diferit; din această perspectivă, şi Gregor Samsa este doar un "semnificant".

3. LIMBAJUL ca atare are (= este) semnificat, dar nu "sens", fiindcă face numai posibile sensuri de oricare tip, care însă nu se prezintă decît în texte. Prin urmare, textele nu pot fi interpretate doar ca manifestări ale limbajului ca atare, ci numai ca o modalitate superioară a faptului lingvistic (semnificant - semnificat - desemnare), în care limbajul ca atare devine expresie pentru conţinuturi de un nivel superior. Lingvistica textului trebuie să ţină seama mai ales de acest fapt, dacă vrea să corespundă în mod efectiv obiectului ei.

Traducere din limba spaniolă de
Dorel Fînaru

PREPELEAC

de Constantin Ţoiu

Pena Corcoduşa a doua

CROIND aleea, artera lui ţeapănă, dură, cu lampadare ascuţite, Mussolini înfruntase coloanele duble ale lui Bernini, îmbrăţişarea monumentală de granit pe care Bazilica Sfîntului Petru, clădită de geniile Renaşterii, o îndrepta către lume. Tăiase şi dictatorul o Cale, a Fascismului învingător. Însă aici, înaintea Sanctuarului, se oprise. Oricum, în tinereţe fusese prieten cu D'Annunzio. Dacă la Roma însă ar fi dictat "al nostru",...nu ştiu,... nu ştim,... n-am fi pus mîna-n foc... Noroc pe Italia. Ce noroc!

Nu cu biserica Sfînta-Vineri compar eu Bazilica San-Pietro. O aşez doar faţă-n faţă cu un mit; mitul urmaşei Venerei mediteraneene, frumoasa pocăită ajungînd la adînci bătrîneţi la înţelepciunea supremă. Cu Măicuţa-Vineri din poveştile noastre, care şi azi circulă printre noi, atentă, lucidă, bună la inimă, neîndurătoare cu răii. Cu ea, deghizată în atîtea chipuri, stînd la cozi, colindînd pieţele. Cred că ea era; precis că ea era băbuţa curat îmbrăcată care îi ceruse unui baci din mărginimea Sibiului să-i vîndă *o sută de grame de brînză*, că-n Amzei e scumpă. Iar ciobanul cu clop îi zisese ia bucăţica asta, maică, lasă banii, să fie de sufletul morţilor! Că Dînsa nu stă cu palma-ntinsă. Nu cere. Nuuuu. Din contră, pe furiş, oferă....

Şi aud eu prin vara lui 1987 că biserica Sfînta-Vineri va fi dărîmată. Vrusesem să mai apuc, să mai prind ceva din neînchipuita grozăvie, şi alergai gîfîind într-acolo. Ajunsesem prea tîrziu. Nu mai era nimic. Un cordon de miliţieni păzeau ceva; şi cînd văzui bătrînii din jur şi bătrînele, fiecare cu cîte o cărămidă, două, la piept, ca nişte relicve-martore ale botezurilor, nunţilor şi slujbelor de moarte ale generaţiilor lor, lutul ars al cărămizii încă mai păstrînd în el mîngîierea: *unde nu este durere, nici întristare, nici suspin...* am priceput că miliţienii, jenaţi oarecum şi ei, păzeau restul de cărămizi ale bisericii, nu cumva civilii s-o refacă, s-o reclădească pe-ascuns.

Iuţeală ca aia-n distrugere nu se mai pomenise. Viteza în execuţie trăda decizia perversă a executorului, dar şi-o spaimă subconştientă, lipsită de vreo căinţă. Şi-atunci, întorcîndumă şi privind de sus, de pe axul "Socialismului învingător", *Obiectivul*, Casa,... dacă se putea numi casă,... a poporului, dacă putea fi vorba de vreun popor,... avui viziunea unui Bîrlog fantastic, a unei specii uriaşe de Dinosauri prinzînd nu se ştie cum gust pentru arhitectură şi ideologie, palat în care ei ar fi urmat să sălăşluiască în veci de veci şi chiar peste. Dar, aşa cum Titu Maiorescu spunea că "felul întîmplărilor la noi nu este tragic", adăugasem, cu privire la români, că ei nici gigantici nu-s, doar atît cît e nevoie să rămînem ageri şi deştepţi, fie şi micuţi fiind... Nu dusesem de tot pînă la capăt gîndul acesta, cînd pe lîngă mine trecu la vale încet spre *Circul Foamei* o bătrînă în tîrlici, cu o cărămidă în braţe şi care bodogănea supărată ceva. Era una din acele făpturi omeneşti cărora natura nu le-a dăruit nici o calitate, nici inteligenţă, nici imaginaţie, nici îndemînare sau şiretenie, nimic decît faptul de a exista şi-atît, şi a căror vorbire numeşte sau anunţă doar ceea ce este sau va să fie, fără a avea, propriu zis, conştiinţa valorii sau manipulării cuvintelor. Din categoria asta, aproape sub-umană, fac parte marile ghicitoare sau teribilele cumetre de pe la ţară care descîntă sau aruncă blesteme cu bătaie scurtă, ori lungă. Fiindcă, luîndu-mă după ea, care cobora panta uşoară, ca o rampă, spre piaţă şi spre Vedenia îndepărtată, - şi cauză şi efect, a tot ce se întîmpla, - şi dîndu-mă cît mai aproape de ea, pe acelaşi ax, cam la vreo jumătate de metru în urmă, încît îi vedem bine pletele albe încîlcite, obrazul diform, trupul butucănos, braţele groase ţinînd strîns la piept cărămida sfîntă, o auzisem clar blestemînd în sinea ei; metodic, fără exaltare, calm, rar, cu o aplicaţie de mesaj extrem de important ce se cuvine receptat, silabă cu silabă, fără putinţa vreunei greşeli sau confuzii, totul fiind în comunicarea aceasta fundamental, solicitînd o extremă precizie: *...arză-v-ar focu' să vă arză,... lovi-v-ar damblaua să vă lovească,...mînca-v-ar viermii să vă mănînce,... putrezi-v-ar oasele să vă putrezească,... aşa!...* (minute-n şir). Ascultasem răbdător pînă la capăt, şi cu luare aminte. Nici o noutate. Erau blesteme clasice, de rutină, verificate, deci cu o eficacitate sigură...

Pe urmă, trecînd de *Circul foamei*, şi lăsînd-o să meargă singură la vale în voia ei, cu cărămida-n braţe, deodată mă luminai: bine, dar *asta* era,... nu putea să fie, - ţinînd cont şi de cartier, - decît ea, Pena, Pena Corcoduşa,...a doua, desigur, prevestind cu mînie alt asfinţit de epocă. ■

SIMULACRELE NORMALITĂŢII

de Eugen Negrici

Sentimentalismul cîmpenesc

ESTE DE-AJUNS să fii atent la ce se flecăreşte pe la mesele rotunde şi pe la comemorările ce se ţin lanţ ori să parcurgi manualele de liceu şi mai ales culegerile de "comentarii" literare apărute cu toptanul la prospere edituri provinciale pentru a constata că satul românesc continuă să fie subiectul privilegiat al deliberărilor intelectuale de toată mîna, reperul rareori ignorat, un punct de referinţă în mai toate analogiile deschise de interpreţi şi de interlocutori. Şi nu se vorbeşte despre satul - cît mai e şi cum mai arată astăzi - ci - mereu şi mereu - despre universul rural tradiţional închipuit în toată măreţia şi vitalitatea lui eternă, transformat, printr-un soi de autosugestie din ceva abia acoperit de zdrenţele supravieţuirii în realitate veşnică, imuabilă, liniştitoare, în nădejde nemărturisită.

După deceniile tragice ale economiei comuniste de război care a practicat jefuirea sistematică şi demolarea elementului ţărănesc în vederea creării şi subvenţionării unei clase muncitoare, o clasă care să legitimeze un partid al ei, te-ai aştepta ca o propoziţie precum aceea a lui Blaga "Eu cred că veşnicia s-a născut la sat" să ne provoace, în cel mai cuminte caz, un surîs amar. Ei bine, nu-i aşa! Această propoziţie poetică - şi nu filozofică - face în continuare o mare carieră şi pare a fi luată în serios şi astăzi ca şi atunci cînd a fost scrisă, cum dealtfel sînt privite cu sfinţenie şi alte cîteva aserţiuni - prea puţin fundamentate - precum cele referitoare la apriorismul culturilor, la spaţiul mioritic, la plai etc. Acest vers, preschimbat - printr-un bizar consens - într-un fel de teză filozofică dacă nu chiar în doctrină dovedeşte cîtă autoritate şi ce putere de paralizare a spiritului critic, ce forţă de iluzionare poate căpăta o formulă, formula cuceritoare a unei mari personalităţi odată lansată în circuitul şcolii şi devenită clişeu. Dar în vremea în care îşi scria cărţile Blaga, chiar dacă nu era posibilă veşnicia, mai exista totuşi satul. Şi la un poet ca el, gata să se lase înspăimîntat - ca orice poet - de perspectiva catastrofică a istoriei, înclinat să se refugieze în zona "permanenţelor anistorice" şi în specificitatea fenomenului esenţial, era, ca să zicem aşa, firească năzuinţa aceasta de născocire a unei realităţi fictive dar alinătoare, de proiectare a unei pseudoobiectivităţi senine, de netulburat. Era pe potriva temperamentului său poetic tendinţa de mitizare a izolării, a arhaicităţii şi primitivităţii, a felului cum i se pare că priveşte, sub "zarişte cosmică", lumea ţăranul român. Şi aceasta cu atît mai mult cu cît literatura noastră, posedînd, prin reprezentanţii ei proveniţi dintr-un mediu conservator, un puternic substrat rural, a pus în chip statornic sub semnul întrebării valorile civilizaţiei moderne citadine. În puţine ţări au avut un răsunet mai mare ca la noi profeţiile lui Spengler, speculaţiile lui Klages şi Frobenius şi, în genere, toate teoriile întemeiate pe opoziţia dintre cultură şi civilizaţie.

În fine, admitem că, în cazul şcolii, ar putea fi vorba de comoditatea unui clişeu care sună bine, te dispensează de analiză şi, trecut din gură în gură, de la o promoţie la alta, capătă alură de sentenţă. Dar ce să mai spunem de ivirea - în chiar vremea celei mai cumplite degradări a satului prins în robia faraonică ceauşistă - a unor grupuri importante de pastelişti, de evocatori senini ai unui tărîm fericit de mult dispărut. Nimic nu mi s-a părut atunci, în anii '80, mai scîrbos decît acel virgilianism socialist, decît sentimentalismul cîmpenesc, vaporos, al celui de al doilea val semănătorist din literatura română. Ani la rîndul, reprezentanţii lui, mulţi din ei tineri, nu au încetat să compună guaşe într-un stil neoclasic cu blînde alunecări în inefabilul simbolist sau în feeric şi protocolar. Nici urmă, însă, de nevrozele sau tristeţile ucigaşe ale literaturii înstrăinării. Ei nu se arătau a fi deloc mistuiţi de himera locului părăsit, nu sufereau de "neagra melancolie" şi nu regretau bucuriile societăţii naive a satului. Pur şi simplu se prefăceau a-l vedea ca atare, ca şi cum satul acela ar fi existat aievea în toată măreţia lui patriarhală. Comentînd privelişti inexistente - ca şi autorii de poezii patriotice care porneau de la o mirifică imagine convenţională spre a se putea autosugestiona -, tinerii poeţi de atunci s-au dedat unui decorativism sui-generis şi au practicat un estetism al satului învăluit într-un miraj muzical şi încărcat de miresme edenice în timp ce lihniţi de foame, în întuneric şi frig, hăituiţi de activiştii cu cătuşele la şold, părinţii lor îi aşteptau să mai treacă pe acasă să le aducă pachetul de biscuiţi care înlocuia pîinea. ■

Dansul în cadrul Festivalului Enescu

(Urmare din numărul trecut)

Adina Cezar, Liliana Iorgulescu şi compania "Contemp"

TOT PE SCENA Teatrului de Operetă "Ion Dacian" s-a desfăşurat şi spectacolul companiei *"Contemp"*, un poliptic, ce a cuprins o piesă în premieră şi altele selectate din spectacole anterioare - toate demonstrînd însă, în egală măsură, că trupa a ajuns la un nivel de unitate stilistică şi sincronism care-i conferă personalitate.

Trei dintre lucrări, semnate de coregrafa Adina Cezar, *Organul pierdut* (un titlu nu prea fericit), pe muzică de Dan Dediu, *Roata*, pe compoziţia muzicală a lui Corneliu Cezar şi *Viaţa o călătorie II*, sau *Punct de plecare*, pe muzică de Ştefan Niculescu, au pe de-o parte o bogată încărcătură ideatică, iar pe de altă parte acurateţea execuţiei la care a ajuns compania, formată din Liliana Tudor, Varvara Ştefănescu, Carmen Giurgiu, Alina Lazăr şi Simona Iliescu, însoţite de Gabriel Spahiu şi Mihai Baranga, a permis spectatorilor să se bucure de fiecare detaliu în parte.

Organul pierdut, piesă prezentată în premieră, interpretată de întreaga companie de balet, într-o scenografie ingenioasă, aparţinînd Medei Popescu, a pledat pentru reîntoarcerea la unele gesturi aparent banale, dar încărcate de căldură: dăruirea unei flori sau simpla îmbrăţişare într-un dans. O serie de idei coregrafice deosebit de sugestive, precum prinderea unor personaje în nişte cercuri din care scapă şi în care se întorc apoi de bună voie sau pierderea deprinderii de a avea o inimă, pe care dacă o recăpătau nu mai ştiau ce să facă cu ea, punîndu-şi-o drept fundă la gît sau la pantof, au dat consistenţă lucrării, în care s-a evidenţiat în special plastica corporală a Simonei Iliescu.

O a patra lucrare a serii, *Singurătate în cinci*, creaţia coregrafei Liliana Iorgulescu, pe care am apreciat-o în mod deosebit la premiera de acum cîţiva ani, a părut de astă dată insuficient repetată, lăsînd impresia de nefinisare a mişcării.

Compania *Contemp*, longevivă, fiinţînd neoficial încă din anii '70, dovedeşte, în continuare, puterea de creaţie şi de rezistenţă la intemperiile conjuncturale a coregrafilor şi interpreţilor ei.

Liana Tugearu

CRONICA DRAMATICĂ

de Marina Constantinescu

Scamatorul din Lublin

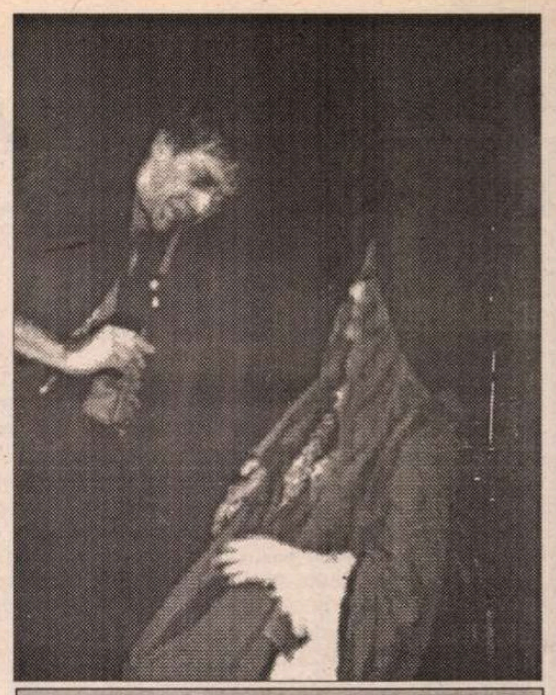

Marcel Iureş şi Oana Ştefănescu

"Iubirea este, cititorii şi fraţii mei, cel mai tragic lucru care există în lume şi în viaţă; este fiica iluziei şi mama dezamăgirii; este consolare în dezolare, unicul leac contra morţii, aceasta fiindu-i soră", scria Miguel de Unamuno. Iubirea este tema majoră a spectacolului "Omor în catedrală" de T. S. Eliot, în regia lui Mihai Măniuţiu, o coproducţie a Fundaţiei ART-INTER-ODEON şi a Teatrului Naţional din Cluj-Napoca, care a avut premiera pe 1 octombrie, pe scena clujeană. Spectacolul reprezintă reluarea unei idei stabilite împreună cu Alexandru Dabija la Teatrul Odeon şi anume, realizarea unei trilogii a iubirii bazată pe trei texte: "Richard III" de Shakespeare - *Iubirea* şi *Răul*; "Lumini din viaţa de boemă" de Ramon del Valle-Inclan - *Iubirea* şi *Creaţia* ; "Omor în catedrală" de T.S. Eliot - *Iubirea* şi *Sacrul*, o trilogie infuzată şi de religiozitate. Urmărind ultimele montări ale lui Mihai Măniuţiu, mă refer în special la "Richard III", "Săptămîna luminată" şi, acum, la "Omor în catedrală" se poate observa o consistenţă şi o coerenţă a ideilor legate de iubire, de sacrificiu, de rău, care se dezvoltă concret şi de sine stătător în fiecare spectacol în parte, dar, mai important, pun în valoare, aşa, în suită, personalitatea şi obsesiile creatoare ale regizorului, unindu-i şi potenţîndu-i opera. În acest sens, spectacolul nu are nimic întîmplător în el. Se naşte din dorinţa de a urmări şi de a exprima acelaşi gînd sub cît mai multe forme estetice posibile şi plauzibile, efectul teatral bucurîndu-se de diversitate întru complexitate.

Cunoscuta poveste a arhiepiscopului de Canterbury este preluată poetic de T.S. Eliot în piesa sa, axîndu-se pe momentul dramatic al revenirii lui Thomas Becket, după şapte ani de pribegie şi exil, în cetatea sa spirituală. Becket se întoarce ca să moară. Sacrificiul său, dureros şi istovitor, profund spiritual şi nu numai religios în viziunea lui Mihai Măniuţiu, salvează comunitatea din Canterbury. Gestul său de o mare intensitate şi emoţie scenică este atent pregătit şi gradat de regizor. Totul, de la muzică şi recuzită, pînă la gesturile personajelor (unele fabricate de Mihai Măniuţiu) anunţă crima de la început şi o reiau mereu de-a lungul spectacolului, ca pe o temă cu variaţiuni, cu alte mijloace, amplificînd pas cu pas tensiunea tragediei. Avînd ca suport de o mare finete textul lui Eliot, Mihai Măniuţiu dezvoltă teatral semnificaţia sacrificiului Mîntuitorului.

În "Omor în catedrală", şi societatea noastră din anul de graţie 1995 se poate recunoaşte ca într-o oglindă. Spectacolul regizorului Mihai Măniuţiu este ca un fel de zgîlţîire a conştiinţelor şi sufletelor ca prin iubirea de Dumnezeu şi de aproape, prin credinţă, societatea românească să încerce să iasă din criza spirituală în care se zbate.

Ca şi în "Richard III", şi în "Omor în catedrală", regizorul Mihai Măniuţiu analizează, interpretează original, pînă în detalii, textul şi temele lui, studiază personajele, inventează chiar, fără să forţeze deloc, altele, leagă subtil, extrem de fin, dar explicit, relaţiile între actori. Rezolvările scenice pe care le găseşte el, într-un spaţiu simplu, care poate sugera orice loc de întîlnire, fie şi o catedrală întunecată şi rece, se susţin, după părerea mea, perfect, conving şi fiindcă sînt interpretate desăvîrşit. De mult n-am văzut un spectacol în care toţi actorii să fie impecabili în jocul lor, motivaţi total de rol, siguri în execuţie. Emoţia artistică a textului este dublată de soluţiile lui Măniuţiu. Dar toate astea sînt "blindate" prin evoluţiile de prim-plan ale lui Marcel Iureş, Radu Amzulescu, Oana Ştefănescu, un trio de zile mari, secondaţi de Ionel Mihăilescu, Marius Bodochi, Dorin Andone şi Radu Bînzaru. Ca şi în "Richard III", şi în acest spectacol cu reflexe shakespeariene, Thomas, ca şi Richard, are pe scenă un dublu, o prelungire. Acolo era omul-lup, aici, nebuna satului, cum s-ar spune pe la noi, un fel de cîine credincios al lui Becket. La începutul spectacolului, ca într-un prolog, se rezumă scenic totul, pentru ca apoi povestea să se deruleze aşa cum a fost anunţată. Cele două personaje, unul inventat în întregime de Măniuţiu - nebuna mută, celălalt, prelucrat cu o anumită intenţionalitate (este ultimul ispititor din text) şi pe care l-aş numi Mefisto, provoacă fără cuvinte o tensiune extraordinară. Tot fără cuvinte ni se semnalează crima (cîrpa însîngerată pe care o flutură nebuna, pumnalul), raportul dintre Thomas şi nebună. Pregătirea intrării în scenă a lui Becket începe chiar din primul moment. Ca şi în "Richard III", cînd Buckingham este prezent încă din prima secundă lîngă Richard şi dublul său, lupul, fără să spună nimic mult timp (tîrziu aflăm cine este personajul enigmatic de lîngă Richard), şi în "Omor în catedrală" se formează acelaşi triunghi care închide în el iubire, crimă, durere, dublu destin: *Becket* (Marcel Iureş) - *Mefisto Ispititorul* (Radu Amzulescu) - *Nebuna* (Oana Ştefănescu).

Radu Amzulescu în mijlocul Preoţilor

Marcel Iureş este un Becket pe care rolul de mîntuitor al cetăţii îl chinuie pînă îşi conştientizează destinul. Pînă în momentul opţiunii definitive, pînă la asumarea opţiunii şi a sacrificiului, el se chinuie, se teme, ezită, renunţă, revine. Pregătirea pînă la "*sfîntul* Thomas" este profund umană, sfîşietoare, asemănătoare deznădejdii şi disperării lui Isus din grădina Ghetsimani. Calea martiriului este lungă. Becket cel dedat plăcerilor vieţii nu poate dintr-o dată să devină sfînt. Transformarea se produce treptat şi cu atît mai spectaculos, mai zguduitor. El nu caută cu lumînarea sacrificiul, căci asta ar fi orgoliu. El îl descoperă. Pînă nu se hotărăşte că sacrificiul său este necesar şi salvator, şi deci trebuie să se producă, nu-şi dă jos gluga pe care o poartă şi care nu lasă să i se vadă chipul. Gluga, de origine celtică, un acoperămînt uzual în Galia, simbolizează, după Jung, sfera cea mai înaltă, lumea celestă, întocmai clopotului. A-ţi acoperi capul înseamnă mai mult decît a deveni invizibil: simbolizează moartea, la fel ca baticurile coborîte pe ochii femeilor din jurul crucii în "Răstignirea" lui Mathias Grünewald. Cînd ispititorul mefistofelic formulează clar gîndul lui Becket (urmează-ţi calea!), atunci acesta se descoperă, renunţă la haina lui somptuoasă şi rămîne umil, în haina săracă a săracilor din Canterbury. Marcel Iureş este un Becket tangibil, uman, umil, chinuit, dăruit celorlalţi prin iubirea, prin suferinţa lui. Un registru amplu şi complex pe care Marcel Iureş îl pune în valoare în întregime, cu o mare finete interpretativă, cu o mare forţă creatoare. Ca şi Scamatorul din Lublin al lui Isaac Bashevis Singer, care a iubit lumeşte, dedîndu-se plăcerilor pînă a avut revelaţia divină şi s-a autocondamnat la penitenţă, zidindu-se între patru pereţi în propria lume, aşa şi acest Becket prin Marcel Iureş se desprinde de toate ispitele lumeşti care-l mai tentează încă o dată şi prin absolută iubire de Dumnezeu se sacrifică. Nu se sustrage în nici un fel, se lasă ucis de oamenii lui Henric II. Tulburător acest Becket-Marcel Iureş. Cu totul remarcabilă este Oana Ştefănescu-nebuna devotată. Prezenţa ei permanentă leagă momente, descifrează sensuri, punctează atmosfera. Este cînd rezonanţă, cînd amplificare a ceea ce se întîmplă pe scenă. Omniprezenţa acestui personaj este fascinantă, aşa cum a fost gîndit de regizor şi aşa cum este interpretat de Oana Ştefănescu. Fără cuvinte, din gesturi, mai precipitate sau nu, din privire, ea, nebuna, înţelege de fapt mai repede şi mai bine decît ceilalţi totul. Şi i se devotează lui Becket şi, implicit, lui Dumnezeu. În final, sacrificiul lui Becket produce primul miracol: nebuna se linişteşte, gesturile şi comportamentul ei devin normale, ochii i se limpezesc, vorbeşte şi rosteşte pentru toţi, preluînd din textul corului, o rugăciune şoptită, absolut impresionantă, în timp ce ţine în braţe corpul fără viaţă al lui Becket (ca scena finală din "Richard III"). Intensitatea emoţiei provocate de acest moment depăşeşte zona artisticului, a esteticului. Oana Ştefănescu îşi iubeşte "la nebunie" rolul şi-l dăruieşte în acelaşi timp cu o mare generozitate, pe care numai profesioniştii o au. Celălalt vîrf al triunghiului este Radu Amzulescu. Sigur pe el, mefistofelic, maleabil în nenumărate nuanţe, provocator, atrăgător şi respingător, Radu Amzulescu face (după părerea mea) în "Omor în catedrală" cel mai bun şi complex rol al lui de pînă acum. El este diavolul, cel mai puternic ispititor (cel fără de nume în text), Mefisto care vine să reînnoiască pactul cu Becket. Mult timp el a avut în mîinile sale sufletul lui Thomas. Aruncă acum în joc toate tentaţiile lumeşti, cunoscute şi trăite de Becket, ca să nu-l piardă. Ca un vrăjitor, încearcă să-şi prelungească vraja. Cu atît mai mare este înfrîngerea lui, cu cît nimic din ce face nu-l mai poate ademeni pe arhiepiscop. Învins, îl abandonează morţii pe Becket, plătind refuzului poliţa fatală.

Dorin Andone şi Ionel Mihăilescu – Ispititorii

Interesant în spectacol este şi jocul vocilor polifonice: corul fetelor din Canterbury, foarte omogen în interpretarea studentelor la actorie, din care se desprinde uneori o solistă (Miriam Cuibus) - un efect eficient; corul bărbaţilor preoţi; vocile ispititorilor. Şi aici acţionează pentru potenţarea mizei, cuplul. O construcţie melodică în sine în care se aud, pe de o parte, vocile *plăcerii* - Ionel Mihăilescu şi Dorin Andone (bărbaţi cu chip şi comportament de femeie), iar pe de altă parte - vocile *puterii* - Marius Bodochi şi tînărul Radu Bînzaru. O excelentă idee a lui Mihai Măniuţiu este aceea de a-i transforma pe ispititori în ucigaşi. În spectacol, tot ei sînt şi cavalerii regelui trimişi să săvîrşească crima. Astfel se măreşte foarte tare miza. Este o justificare mult mai puternică a crimei.

Costumele Doinei Levintza, cu reflexe din "Richard III", desigur nu atît de somptuoase, pentru că nimic aici nu este somptuos, întăresc vizual anumite simboluri. Nu atît de eficientă, de reuşită mi s-a părut muzica lui Iosif Herţea, cîntată live pe scenă, care nu are decît două momente importante (scena ispitelor, o muzică excitantă, de influenţă orientală şi scena intrării lui Becket).

"Omor în catedrală" este un spectacol impresionant, perfect rotund, al lui Mihai Măniuţiu, Marcel Iureş, Radu Amzulescu, Oana Ştefănescu, Ionel Mihăilescu, Marius Bodochi, Radu Bînzaru, Doina Levintza, Iosif Herţea, al celor 17 studenţi clujeni la actorie. Un moment teatral important realizat de Fundaţia ART-INTER-ODEON şi Teatrul Naţional din Cluj-Napoca.

■

PREMIUL NOBEL PENTRU

Un Nobel pentru Irlanda

SEAMUS HEANEY s-a născut în aprilie 1939, în Mossbawn, County Derry, Irlanda de Nord. Este cel mai mare dintre cei nouă fraţi al căror tată era fermier şi negustor de vite. Tradiţia familiei fiind foarte strâns legată de pământ, autorul acum premiat, devenit poet şi nu agricultor, se simte adesea stânjenit, după cum şi mărturiseşte în câteva poeme. A frecventat şcoala primară din partea locului, la Anahorish, unde veneau şi protestanţi şi catolici. Apoi a obţinut o bursă la St. Columb's College, care era o şcoală catolică cu internat din Londonderry (1951-1957). A urmat Queen's University din Belfast (1957-1961), unde a studiat limba şi literatura engleză şi a absolvit printre primii. A început să publice poezie abia după vârsta de 20 de ani, în reviste universitare şi ziare din Belfast. Deşi unii critici susţin că de la bun început menirea lui a fost să devină un mare poet, Heaney nu prea citise poezie contemporană până la vârsta debutului. A început să se pună la punct cu tehnica altora şi s-o descopere pe cea proprie pe când lucra ca profesor de engleză (1962-1966). Periodicele londoneze au început să-l publice. În 1965 s-a căsătorit cu Marie Devlin. Au trei copii. Curând după căsătorie, a fost numit lector de engleză la universitatea unde studiase. I-a apărut de asemeni prima culegere de versuri la Faber and Faber (avea 27 de ani), editură căreia i-a rămas fidel. Timp de 15 ani a locuit în Belfast. În 1970 a plecat ca lector invitat la Universitatea din California, Berkley, pe timp de un an. La întoarcere, şi-a părăsit postul dinainte şi s-a mutat în County Wicklow din Republica Irlanda. Din 1976 s-a stabilit la Dublin. După cum o arată biografia, identitatea culturală a lui Heaney e amestecată: crescând în nordul Irlandei, poate fi considerat britanic, mai ales că Londra l-a publicat prima, dar el este şi catolic nord-irlandez, ceea ce îl leagă nu numai de Anglia ci şi de Republica Irlandeză.

Cărţile majore ale lui Seamus Heaney, publicate la Londra, la Faber and Faber, sunt următoarele: *Death of a Naturalist*, 1966; *Door into the Dark*, 1969; *Wintering Out*, 1972; *North*, 1975; *Field Work*, 1979; *Selected poems 1965-1975*, 1980; *The Rattle Bag: An Anthology of Poetry* (selected by Seamus Heaney and Ted Hughes), 1982; *Sweeney Astray*, 1983; *Station Island*, 1984; *The Haw Lantern*, 1987; *The Government of the Tongue: The 1986 T.S. Eliot Memorial Lectures and Other Critical Writings*, 1988; *The Cure at Troy: A Version of Sophocles' Philoctetes*, 1990; *Seeing Things*, 1991.

Numindu-l "cel mai mare poet irlandez de la Yeats încoace", Robert Lowell îl pune în directa legătură cu ceilalţi scriitori irlandezi, printre care mai ales Yeats şi Joyce. Declarând el însuşi că mai degrabă se supune limbajului decât îl domină, Heaney se aşază singur în descendenţa lui Swift, Wilde şi Shaw. Rămâne de văzut ce să credem despre poezia lui, cum judecăm ceea ce unii mai că nu numesc mediocritate, iar alţii excelenţă. Să vedem, deci, de unde acest premiu pentru Irlanda?

Seeing Things (Imaginea lucrurilor, 1991) pătrunde "în miezul obişnuitului", alături de Larkin, a cărui umbră o invocă. Larkin este "omul de la nouă la cinci care văzuse poezie"; umbra celui ce trudea ca bibliotecar de la nouă la cinci îl ia pe Heaney prin surprindere, îl face să se gândească la Dante. Există în toată poezia acestui irlandez amestecat o mare doză de infern şi vinovăţie. Infernul e afară. Totul ameninţă să ne străpungă: "Toate aceste lucruri te pătrundeau/De parcă erau nu numai uşa ci şi ceea ce intra pe ea./ Scrijeleau locul, timpul şi le păstrau deschise."

Vinovăţia trimite la o nostalgie secretă, o libertate pierdută, sfărâmată din vină proprie. Suntem atât de vinovaţi, încât cândva, mai-nainte, până şi sunetele s-au împărţit în două tabere, fiecare de partea unuia dintre noi. Nu ştim cine a greşit. În ce-l priveşte pe poet, el iubeşte "aerul amuţit", se încrede în tot ce se împotriveşte.

Apa, râul, de multe ori râul morţii sunt imagini ce revin. Barcagiul se clatină, te năpădeşte spaima că te-neci, panica, dar te înalţi, vine visul şi "prin primejdie călătorit-am până-n zori." Dincolo de real, vinovăţia dispare. Dar până la hotar, Heaney e condamnat să-şi amintească, sacadat şi aparent fără muzicalitate (rima de fapt există mult mai des decât o observăm), că nu trăieşte la ţară ca strămoşii lui, că a părăsit glia.

Apăsarea e atât de puternică încât anulează orice simţământ. Iubirea nici nu se mai ghiceşte, e doar o cale pierdută. O apăsare care întoarce lumea cu josul în sus şi poetul se trezeşte pe o bicicletă cu roţile-n aer, pedalând cu mâinile, "intrând pentru prima dată cu adevărat în contact cu realitatea."

Nimic nu e sigur. Nesiguranţa e ca o jale care nu se uită. Oricum s-ar amesteca senzaţiile, golul e acelaşi: "Puneţi-vă mâna streaşină la ochi, priviţi în sus şi înfruntaţi muzica". Suntem "adulţii însingurării". Nu o dată vine aici vorba de Pasternak: suntem în Piaţa Roşie, lângă Kremlin, şi deodată poetul îşi aminteşte cum zboară în somn (în ireal), cum îl mângâie aerul grăbit, cum seamănă cu "colindătorul norilor, parcă aşa îi spunea Stalin lui Pasternak?". Golul istoriei, golul fiinţei, golul aşteptărilor. Întrebarea obsesivă, "Unde sălăşluieşte spiritul?" În amintiri, în facere, în desfacere? În "sala tronului" din minte? Dorinţa e aşa de mică încât nu poate aduce "renaşterea". Şi totuşi, la Berkley, poetul pare să fi văzut un duh renăscut. Poate un soldat pierit în Vietnam, întors acasă, la eterna gospodărie, "proaspăt mort", nefericit că s-a întors la ceva ce nu-şi mai doreşte. Ce ne rămâne? În viziunea acestei poezii aparent monotone (de fapt frământată până-n străfunduri), nimic. Nimicul e marea temă a lui Seamus Heaney.

Prezenţa fiinţei poate să fie pustiitoare:

"Dacă ţi-ai întinde mâna înainte, totul s-ar putea preface în stană de piatră."

Va veni o zi când "o să fiu în rând cu tot ce mi-a scăpat," dar până acolo îl aşteaptă pe poet o mare uitare, o imensă, încă nedescoperită eroare, marea scăpare.

Aşa arată sufletul poetului din ultimii ani, dar el nu a fost întotdeauna la fel. Au existat şi contururi mai puţin fantomatice, întâmplări aspre, formulări şuierătoare. Volumul din 1966-1987 e o radiografie grăitoare:

"Între arătător şi degetul mare/ stiloul adastă ca o împuşcătoare."

Sentimentele sunt ascuţite, mai ales legătura cu părintele care munceşte ogorul. Până şi stiloul e ameninţat că va "săpa". Umbra tatălui îl urmăreşte pe poetul care a trădat munca câmpului: "Eram un pisălog, mă-mpiedicam, cădeam./ Şi tot ţipam. Dar azi/ E rândul tatei să se-mpiedice/ În urma mea şi nu se dă dus nicicum."

Ni se spune pe şleau, "mi-e frică", "Lasă-mă/ Să dorm pe pieptul tău până la aeroport." Cărarea către inimă e albă şi bătătorită. Nişte pescari scot în năvod un copil nou născut, aruncat în râu. Mintea are o podea ca în Emily Dickinson. Ţeste populează un poem, ca în *Hamlet*, ca în John Donne, sau mai degrabă ca în Infernul fără de scăpare al lui Dante, care e chiar invocat. Şi în sfârşit întrebarea: "Există o viaţă înainte de moarte?," urmată de încheierea "Ne strângem iar la piept măruntul destin."

Între toate acestea, poezia lui Heaney se constituie în primul rând ca o poezie a absenţei realului, care face loc verbului. Verbul e atoatecuprinzător şi el acaparează întreaga atenţie a poetului. Poemul se descoperă pe măsură ce se scrie, aproape singur, izvorând cuvânt din cuvânt. Parcă izolat de Joyce sau Eliot, chiar şi de Yeats, pe care îl pomeneşte des, Heaney îşi croieşte un drum al lui. Nu imită, nu ascultă de legi, nu caută să facă nimănui pe plac: nici amatorilor de inovaţie, nici întârziaţilor în experiment, postmodernism ori alte -isme. Seamus Heaney este el însuşi, mereu egal cu sine şi nedezminţit. Poate aici şade puterea lui, poate aici şi-a aflat Irlanda şansa unui Nobel.

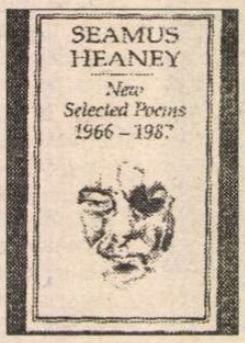

Se pune însă întrebarea cât de departe poate merge poezia când se hrăneşte din propria ei substanţă, doar din aura de reverberaţii a verbului? Poetul ar face orice, ar înfuleca şi lumina zilei, aşa zice, ca să fie "azvârlit în verb, verb pur." Cuvântul "aproape că pătrunde în pipăit," atât e de concret, de adevărat. Cu cât accentul cade mai puternic pe limbaj, cu atât poemul e mai abrupt, mai hurducăit, mai greu de pătruns. Lipseşte ceva. Poate tocmai lipsa acelui ceva de dincolo de verb ne intrigă şi ne împinge în poem.

Poetul se ascultă creând, creaţia se uită în oglindă şi viaţa nu mai contează. Dumnezeu e şi nu e, fiindcă sentimentul creaţiei e un extaz ce nu lasă loc altei credinţe. Într-un fel, poemele sunt goluri, sunt absenţe, sunt "singurătăţi rătăcitoare."

Acolo unde viaţa nu se aciuieşte, îi iau locul tot felul de coşmaruri. Un cap despicat de glonte vorbeşte. Apa e neagră. Stele explodează în ecran. Protestantul m-a ucis pe mine, catolicul (chestiune politică deloc de neglijat, din perspectiva aprecierii internaţionale a poetului irlandez). Scrie pentru bucuria de a scrie, spune un vers. Da, bucuria de a scrie există, dar uneori ea naşte monştri, pentru că, fiind absenţă, e somnul realului. Inteligenţa creatoare se dezleagă de bucuria confesiunii, de moda poemului lung romanesc, de striptease-ul sentimentelor din poezia contemporană lui Heaney şi o ia pe alt drum. Greutatea tocmai aici vine. Cum să defineşti un drum care nu seamănă cu nici unul şi pe care ai vrea totuşi să-l duci la bun sfârşit?

Pentru moment, eu i-aş spune simplu şi foarte actual: Premiul Nobel.

Lidia Vianu

ERAM pe o insulă în mijlocul lacului Ohrid. Am traversat apa uimitor de limpede şi de adîncă, am privit vechile bariere de corali şi, în sfîrşit, am debarcat într-o după amiază însorită printre mînăstiri şi biserici bizantine. Icoane şi mozaicuri, frunze de aur şi marmoră scumpă, ateismul oficial al statului (eram oaspeţii Republicii Macedonia) şi forţa religioasă a imaginilor (eram toţi copiii Europei). Terminasem tocmai de vizitat împrejurimile şi mă aşezasem la o masă să beau nişte bere, cînd s-a apropiat de mine un poet danez care mi-a spus: "Ăsta eşti tu, nu? Aici e adevăratul tău loc şi nu în Jutlanda. Oare nu înseamnă mai mult pentru tine Sfînta Fecioară cu Pruncul decît omul de Tollund?" Era un fel de a mă saluta, mai mult o glumă decît o provocare, şi totuşi cuvintele lui m-au trezit imediat ca şi cum ar fi fost un oracol.

O prezicătoare glumise asemeni lui despre poemele din cartea mea *Nord* (1975), poeme în care „barbara" Europă, Europa lui Tacit şi saga Islandei îmi furnizaseră imagini inspiratoare, analogii şi atmosferă. Şi gluma mi se părea cu atît mai picantă cu cît venea de la un danez iar toată emoţia mea faţă de elementele arheologice din volumul *Nord* fusese determinată de întîlnirea cu cartea unui danez, P. V. Glob, *Oamenii mlaştinilor*, un studiu foarte sugestiv despre oamenii din mlaştini descoperiţi în Jutlanda. Imaginea unei Europe din Epoca de fier pe care Glob o înviase - un loc cu mlaştini şi tufişuri sălbatice, cu căruţe, stînci umede şi altare de cult - m-a legat şi mai mult de copilăria mea din Ulster. Rezultatul a fost sentimentul adînc al întoarcerii acasă, dar şi sentimentul unei eliberări în clipa descoperirii a ceva diferit, o combinaţie de întîmplări ce m-au făcut să scriu. Şi astfel, timp de cîţiva ani buni, am trăit sub vraja acestor descoperiri, concentrîndumă doar asupra lor. Presupun că de fapt eu doar recapitulam la un mod personal reinstaurarea moştenirii "nordice", ceea ce era un rezultat direct al mişcării romantice. Şi această mai veche şi mai largă reajustare a coordonatelor culturale europene fusese întărită de noile direcţii de dezvoltare din contextul irlandez, în care independenţa politică, mişcarea de reintroducere a limbii irlandeze şi o repunere cu succes în circulaţie a motivelor celtice de către scriitori în cadrul "Renaşterii literare irlandeze", acestea toate contribuiseră la un anume mit al separaţiei, un mit care, cu toate că adusese o forţă necesară, era totuşi responsabil şi de anumite afirmaţii penibile gen: "Romanii nu au cucerit niciodată Irlanda," "Renaşterea nu ne-a atins", "Suntem posesorii celei mai vechi şi neîntrerupte literaturi vernaculare din Europa."

În plus, această mîndrie naivă de a fi izolat, dacă nu chiar închis, era completată de un fel de mini-triumfalism asociat cu izbînzile misionare ale călugărilor irlandezi din Evul Mediu.

LITERATURĂ 1995

Seamus HEANEY:

Europa unui poet

Orice copil alfabetizat din generaţia mea ştia despre acţiunile durabile realizate de creştinismul monahic irlandez în timpul vremurilor întunecate şi despre renaşterea artelor şi a doctrinelor pe uscatul european prin prezenţa şi activitatea profesorilor irlandezi. Şi totuşi, acel moment luminos era la fel de depărtat ca tărîmul unui basm şi s-a distanţat şi mai mult în anii '70-'80, cînd vechea imagine a Irlandei ca "Ţară de sfinţi şi de savanţi" a fost încet înlocuită cu o imagine mai puţin plăcută şi mai arheologică bazată pe o Irlandă a ziditorilor de morminte şi cavouri preistorice.

DOLMENELE Britaniei şi cele din Golful Biscaia, altarele circulare şi monumentele megalitice din Britania şi Scandinavia au început să figureze în imaginaţia irlandeză asemeni unor garanţii ale diverselor legături europene. [...]

Şi totuşi, desigur, poetul danez avea dreptate pînă la un punct. Imaginile tradiţionale ale creştinătăţii, bazele valorilor europene în civilizaţia iudaică şi elenă, toate acestea predispun mintea spre o nostalgie a locurilor şi a simbolurilor. Dacă inteligenţa poetică rezistă acestei mari atracţii, aceasta se datorează parţial şi impulsului de a suspecta versiunile "oficiale" ale adevărurilor stabilite dar şi neîncrederii induse de evidenţă, evidenţă care şochează prin revelarea diferenţei dintre pretenţiile umanismului european şi abatorul istoriei europene în sine, acasă şi în afară. În plus, mai puţin drastică dar foarte de actualitate, propaganda în favoarea uniunii economice şi politice în cadrul Comunităţii Europene, îmbinarea obligatorie a unor elemente eterogene într-o entitate care a început ca o viziune şi a evoluat inevitabil spre birocraţie, ei bine, aceasta a întărit şi mai mult scepticismul poeţilor care tind să evite supunerea pioasă în faţa unor cuvinte zbîrnîitoare în care intră şi "Europa", şi mai degrabă să creditеze adevărurile domestice şi problemele existenţiale în defavoarea tuturor promisiunilor de recompense viitoare, fie ele materiale sau spirituale.

În aceste vremuri post-coloniale, mai mult sau mai puţin creştine, Europa înseamnă şi Auschwitz şi Athena şi Somme şi Salamis. Ea înseamnă distrugerea Mayaşilor dar şi descoperirea Americii, comerţul cu sclavi precum şi drumurile mătăsii. Şi totuşi, chiar şi acum urechea poetului rămîne susceptibilă în faţa puterii unor cuvinte precum Muză, Orfeu, Apollo, lră, cunună de lauri. Oricît de eurocentrice ar fi aceste cuvinte şi cît de compromise de funcţia lor ca elemente de ratificare în întreprinderea imperială, fie ea a Romei sau a Rajului, ele îşi păstrează totuşi strălucirea, rămîn o invitaţie, o provocare dacă nu chiar o promisiune. Într-o epocă atît de ironică cum e aceasta pe care o trăim, cînd chiar "*autentic*" e prins în categoria cuvintelor devalorizate prin ghilimelele citatului, astfel de cuvinte îl fac pe poet să-şi intensifice eforturile pentru reinstaurarea "prezenţei adevărate". Suntem tentaţi să nu ne mai ironizăm cele mai frumoase speranţe, nici vechile idealuri.

Iată de ce axa Nord-Sud a Europei şi-a pierdut mult din forţa ei de influenţă, pe cînd Estul a pătruns puternic schimbînd forma lucrurilor prin imaginaţie. Mie mi se pare că principala forţă a marilor poeţi din Rusia şi din Europa de Est, în epoca noastră, nu este rezistenţa lor curajoasă, necesară în faţa unei ideologii totalitare, ci verificarea unor cuvinte pe care poeţii din Vest se simt jenaţi şi să le pronunţe, precum: credinţă, speranţă, dreptate, spirit, dragoste, - cuvinte care au fost abandonate ca o precauţie împotriva falsităţii şi a inflaţiei, dar a căror abandonare a dus la un fel de debilitare culturală şi spirituală. E adevărat că modul în care erau folosite în poezia Europei de Est era de obicei un mod elaborat şi bine disimulat, dar economia şi stricteţea expresiei nu diminua cu nimic realitatea lucrurilor exprimate.

În situaţia noastră, într-un context în care cuvîntul umanist este rostit cu venin şi folosit ca un termen de batjocură, în care demascarea formelor camuflate de opresiune din limbă i-a făcut pe majoritatea criticilor academici incapabili de a reda tineretului valoarea poeziei canonice a propriilor culturi, există o încurajare imensă pe care ne-o oferă poezia în traducere, pe care o citim cu respect şi gratitudine de cîteva decade deja. Sunt extrem de recunoscător faţă de continuitatea tradiţiei europene pentru strălucirea crepusculară a unei minţi atît de etice şi erotice precum cea a lui Czeslaw Milosz sau pentru comedia ascetică a unor minţi clasic informate şi democratic angajate precum Marin Sorescu şi Miroslav Holub. Şi lista ar putea continua, dar din păcate cu cît devine mai cuprinzătoare cu atît începe să sune mai "*chic*". Lucru cu care noi nu suntem de acord, din pricina acestei tendinţe a enunţului afirmativ de a se descărca de sens.

CHIAR şi aşa, Europa unui poet unde astfel de minţi continuă să existe mă face să mai cred în studentul care am fost odată, într-un alt colţ al Ulster-ului, în cel care îl traducea pe Vergiliu sub icoana Maicii Domnului repetînd Beatitudinile - "Binecuvîntaţi fie cei blînzi...", - în timp ce din clasa alăturată se auzeau izbiturile curelei pe carnea tînără a unui elev. Cred că e evident şi sugestiv faptul că atunci cînd o cultură sau o minte europeană se află într-o situaţie extremă, formele originale şi valorile pe care aceste lucruri le reprezintă devin (ca să folosesc cuvintele pe care le-a folosit Seferis despre poezia lui Kavafis) "suficient de puternice ca să ajute". Ori ca să mă exprim altfel (de data aceasta în cuvintele lui Joseph Brodsky), ele oferă "o perspectivă", un punct de referinţă ce te ajută să capeţi un sens al proporţiilor şi o evaluare a timpului nostru. Cînd Mandelstam citea *Infernul* în 1930, de exemplu, el a remarcat faptul că toate întîlnirile lui Dante cu umbrele aveau acea urgenţă disperată a vizitelor din închisoare. În 1950, cînd Zbigniew Herbert studia istoria Cruciadei Albigenzilor, care implica stabilirea de către Inchiziţie a unui sistem dependent de informatori, teroare şi autoînvinovăţire şi care mai tîrziu a suprimat lirica luminoasă a trubadurilor, el citea pentru a căpăta curaj şi puterea de a continua. [...]

(Din cuvîntarea recentului laureat Nobel la cel de al XIII-lea Festival European de Poezie, Belgia 1991)

În româneşte de
Liliana Ursu

Seamus Heaney

Squarings / VIII
(Cuadraturi, VIII)

Letopiseţele spun: când călugării din Clonmanoise
Erau cu toţii la rugăciune în capelă
S-a ivit o corabie peste creştetele lor, în aer.

Ancora s-a coborât atât de mult
Că s-a prins în zăbrelele altarului
Iar apoi, clătinându-se întâi, corpul corăbiei s-a aşternut în nemişcare,

Şi un marinar a alunecat zgârcindu-se pe frânghie
Luptându-se să desfacă ancora. Zadarnic.
"Acest om nu poate îndura viaţa noastră de aici şi are să se înece",

Zice stareţul, "dacă nu-i dăm o mână de ajutor." Aşa că
l-au ajutat, corabia slobodă a pornit, iar omul s-a căţărat înapoi
lăsând în urmă minunăţia, rămasă în ochii lui.

Salvată

În valuri de somn am dat peste tine
Îngropată-n zăpadă până la brâu.
Erai cu braţele-ntinse: veneam
Ca apa-n visul topirii.

Crossings / XXXIV
(Răscruci)

Yeats spunea; Celor ce văd spirite, pielea omului
Le pare grosolană multă vreme după aceea.
Văd şi eu o faţă după care nimic nu mai e la fel.

Trece printre scaune: sunt în autobuzul ce duce
De la aeroportul din San Francisco la Berkley
Cu alt călător, care coboară

La baza militară Treasure Island
La jumătatea drumului spre Bay Bridge. Cu destinaţia Vietnam,
Ar putea fi unul din proaspeţii morţi întorşi,

Blazaţi şi totuşi dezamăgiţi,
Silit să se afle iar băiat la fermă,
Câteva tăieturi la bărbierit, fruntea de pe lumea cealaltă.

Station Island
(fragmente)

VII

Ajunsesem la muchia apei,
ce liniştitor s-o priveşti, leneş, deasupra,
ca pe un barometru limpede

sau o oglindă, când imaginea lui
nu apărea dar simţeam pe cineva
strecurându-se în concentrarea mea

vorbind relaxat, rostindu-mi
numele. Deşi nu voiam deloc
m-am întors să-i văd faţa dar ce şoc

încă nu uit ce am văzut. Fruntea
îi era despicată-n două peste ochi iar sângele
i se uscase pe gât şi pe obraji. "Uşurel",

zise, "eu sunt. M-ai văzut la fel
după meciuri de fotbal... Cât era ceasul
când m-au trezit tot nu ştiu [...]"

VIII

[...]"Ai văzut, ai scris - dar nu adevărul.
Ai confundat ocolişurile cu tactul artistic.
Protestantul care m-a-mpuşcat în cap
e cel pe care îl acuz direct, dar indirect - pe tine,
care poate răscumperi acum, în acest pat,
că ai sporit urâţenia şi ai tras
minunatele jaluzele în Purgatorio
şi mi-ai îndulcit moartea cu zaharină din roua dimineţii."

În româneşte de
Lidia Vianu

Revista revistelor

"Pasivismul"

În *VATRA* nr. 6, "ţinta fixă" e Pavel Chihaia, autor al unui unic roman, ca şi Alexandru Vona şi Teodor Cazaban, din aceeaşi "generaţie pierdută", pe care o istorie nefastă a îndepărtat-o de literatură şi pe unii chiar de ţară. "Întreaga generaţie - spune Pavel Chihaia în interviul cu Al. Cistelecan - am avut un interval luminos între 1945 şi 1947, deci nici trei ani, cînd am putut să scriem şi să ne vedem tipărite lucrările. După care a venit sinistra epocă stalinistă, care a urmărit înlăturarea întregii culturi româneşti. Pentru noi, care nu avusesem măcar răgazul de a ajunge la maturitate, risipirea a fost cu atît mai dramatică" (Din aceeaşi generaţie -, Constant Tonegaru, arestat între 1949 şi 1951, mort în 1952; Dimitrie Stelaru, muncind ca hamal în port, cu gîndul de a fugi în Occident; Teohar Mihadaş, în detenţie între 1949-56; Dinu Pillat - deţinut politic între 1959-1965 şi lista e mult mai lungă). În tristul joc al lui *dacă*, nu ne putem împiedica să nu ne închipuim cu cît ar fi fost mai bogată literatura română dacă această generaţie şi-ar fi desăvîrşit normal drumul artistic. ♦ Iată cum arată biografia lui Pavel Chihaia rezumată de el însuşi: "Privindu-mi întreaga viaţă, privilegiu al celor care nu au perspectiva realizărilor de viitor, aş putea contura următoarele «trepte ale nedesăvîrşirii» activităţii mele, ca să îmi parafrazez titlul lucrării apărute nu de mult: între 1944 şi 1947, impiegat la Direcţia generală a teatrelor, Premiul scriitorilor tineri al Fundaţiilor regale şi un roman de 350 de pagini; 1948 şi 1960, munca de jos, arestări, încercări de fugă în Occident, nici o tipăritură; 1960 şi 1978, cercetător la Institutul de istoria artei, 70 de studii, patru cărţi, un doctorat la Sorbona; 1978 şi 1989, emigrat în Germania, consilier de educaţie la liceul francez din München, două cărţi de evoluţia mentalităţilor, fragmente de roman; 1989 şi 1995, activitate ziaristică anti-neocomunistă." Revenirea după '89 cu volume de memorialistică, mărturisiri, fragmente literare, interviuri, reeditarea după jumătate de secol a romanului *Blocada*, nu îi atenuează lucidului Pavel Chihaia sentimentul inconfortabil de *outsider*, de "prea tîrziu", de adunare a vestigiilor unui naufragiu. Asta în ceea ce priveşte literatura. Cît despre atitudinea sa civică, ea e admirabil consecventă, pe parcursul întregii biografii, de aceea nu poate accepta "pasivismul" în actualul context ("neimplicarea politică" propovăduită de apropiaţii puterii, mereu enervaţi de puternicul factor de influenţă pe care-l reprezintă scriitorii şi artiştii în general): «pasivismul», în împrejurările actuale, vădeşte o solidaritate fără echivoc cu cei care regretă comunismul şi luptă pentru reinstaurarea lui, pe toate planurile." ♦ Pavel Chihaia face parte din acea categorie de intelectuali adevăraţi, care ştiu să deosebească gestul patriotic de gesticulaţie (mărturie stau numeroasele sale cărţi şi studii de istorie a culturii noastre medievale, tipărite în ţară şi în exil), de aceea opinia sa în privinţa "noului naţionalism" e clară: "Şi comuniştii erau animaţi de un naţionalism demagogic şi de paradă, mai bine spus de ura împotriva străinilor care le puteau denunţa brutalitatea şi ineficienţa socială, solidaritatea de răufăcători, în sensul etimologic al cuvîntului. Realitatea, cultura, realizările româneşti nu au nevoie de reclamă, de exaltări fundamentaliste. Cel care nu înţelege dragostea de aproape, ca principiu fundamental de viaţă, şi cultivă ura, indiferent ce mască ar purta ea şi cu oricîte justificări ar fi acoperită, este departe de ethosul românesc." ♦ În subordinea administrativă a Ministerului Culturii şi a Inspectoratului pentru Cultură Braşov, a răsărit din nou *ASTRA*, într-o formă surprinzător de luxoasă: 104 pagini broşate, hîrtie cretată, tipar şi ilustraţii de excelentă calitate. Preţul la care se vinde, 1000 lei, nu acoperă nici o treime din costul hîrtiei, nemaivorbind de celelalte cheltuieli ale editării. E ca şi cum, într-o familie care o duce greu, cîrpindu-se cum poate ca să supravieţuiască şi să arate cît de cît decent, ar reveni, după o absenţă, o rudă, întîmpinată cu bucurie dar ale cărei veşminte scumpe trezesc suspiciuni. Citäm din articolul-program al directorului seriei noi, acad. Alexandru Surdu: "În noile condiţii, de libertate deplină a cuvântului scris, ASTRA îşi propune să nu alunece pe panta exclusivistă, adoptată de multe publicaţii, de a selecta valorile pe criterii politice şi de a promova tendinţe partinice, de orice natură, care au produs şi mai produc încă atâtea neajunsuri culturii noastre. [...] ASTRA nu se amestecă în dispute politice locale sau internaţionale, rasiale sau de cult şi nu admite polemici personale.[...] Nici un sacrificiu nu este prea mare pentru ţara în care trăim, pentru Naţia din care facem parte, pentru Cultura Română şi pentru credinţa strămoşilor noştri. *Litteris et Virtuti*!" ♦ Deci, aceeaşi obsesivă idee a "excluderii dimensiunii politice" din cultură a Ministerului foarte colorat politic, aceleaşi majuscule peuneristo-peremiste, acelaşi "pasivism" şi naţionalism gesticulant. Altfel, în revistă sînt multe lucruri de citit (şi apropo de *litteris*, nu e menţionat faptul că poezia Marianei Marin din acest număr, dedicată lui Emil Cioran, a apărut în urmă cu peste 3 luni în *România literară*).

Publicitate gratuită

Preluînd articole din săptămînalele *ROMÂNIA MARE* şi *POLITICA* mai multe ziare de mare tiraj au sporit gratuit difuzarea unor articole prin care CV Tudor se răfuieşte cu preşedintele Iliescu în bine cunoscutul său stil murdar. Cine are răbdare să calculeze numărul persoanelor atacate în *România mare* începînd de la apariţia acestui săptămînal va constata că majoritatea scriitorilor şi a oamenilor de cultură din România au fost terfeliţi, fără să se poată apăra, în foaia lui CVTudor, înainte ca acesta să se repeadă şi la preşedintele Iliescu. Profitînd de imunitatea sa parlamentară, CVTudor a bălăcărit pe oricine a vrut el, reuşind să dea impresia că el dă jos miniştri sau diverşi înalţi funcţionari de stat. În articole de cea mai joasă speţă el şi-a permis să-l insulte pe procurorul general în repetate rînduri. Ţinînd seamă de funcţia pe care o deţine, dl. Vasile Manea Drăgulin ar fi trebuit să reacţioneze public, cu toată fermitatea, deoarece insultele pe care i le-a oferit din belşug CVTudor prin intermediul foilor sale aruncă o lumină urîtă şi asupra Parchetului. Procurorul general s-a mulţumit să înghită aceste insulte, ca şi cum ar fi de la sine înţeles că un CVTudor are dreptul să spună sau să scrie orice nepedepsit. Acelaşi CVTudor a insultat corpul judecătoresc din România. Reacţia judecătorilor a fost palidă în raport cu gravitatea acuzelor pe care CVT li le-a adus în bloc, aruncînd cu lături asupra lor. Cei care l-au dat în judecată pe acest personaj şi-au văzut procesele îngropate în uitare, astfel încît mulţi dintre cei care ar fi avut motive să-l dea la rîndul lor în judecată au renunţat, considerînd că-şi pierd vremea. Iată că i-a venit rîndul şi preşedintelui Iliescu. Acesta a declarat că preferă să nu ia în seamă ceea ce a scris despre el CVTudor, mulţumindu-se să-i răspundă indirect, prin intermediul purtătorului său de cuvînt, sau aruncînd cîte o replică pe care presa a prins-o din zbor. Să nu fi fost reacţiile cîtorva dintre vîrfurile PDSR-ului care au ameninţat PRM-ul că vor rupe relaţiile politice cu acest partid dacă nu se desolidarizează de atacurile apărute în gazeta lui CVTudor, opinia publică ar fi fost convinsă că acesta e, acum, omul cel mai puternic din România. Cînd Silviu Brucan a afirmat că CVTudor e creaţia actualei puteri, preşedinţia l-a somat să-şi retragă cuvintele şi a făcut asta în termeni categorici. În schimb faţă de acuzaţiile care i-au fost aduse în săptămînalele lui CV Tudor aceeaşi preşedinţie a adoptat o atitudine mai curînd conciliantă. Parchetul General care a sărit ca ars împotriva ziarului *ZIUA* cînd cu afacerea Iliescu-KGB acum moţăie. Pe de altă parte, chiar în rîndurile PDSR-ului există o aripă favorabilă lui CVTudor care pledează pentru o împăcare cu acesta, în pofida mizeriilor cu care el le împroaşcă partidul şi liderii. ♦ Că CVT nu se dă în lături de la nimic, o dovedeşte că el a devenit pe faţă aliatul generalului Paul Cheler, trecut în rezervă din motive de vîrstă, care a declarat de curînd că-l va da în judecată pe autorul trecerii sale în rezervă. Atitudinea generalului şi scandalul făcut de proprietarul foilor *România mare* şi *Politica* lasă să se întrevadă că CVTudor nu acţionează de unul singur şi că în măsura în care va scăpa şi de această dată nepedepsit el are posibilitatea de a provoca mari tulburări în ţară. Astfel că dacă într-un fel e bine că ziarele de mare tiraj au publicat ultimele rînduri de atacuri ale lui CVTudor apărute în *România mare* şi *Politica* pentru a informa publicul larg asupra conţinutului săptămînalelor conduse de el, altfel e o greşeală să i se acorde o importanţă atît de mare. CVTudor beneficiază în acest fel de publicitate gratuită şi persoanele neavizate chiar pot crede că acest ins al cărui loc e în spatele gratiilor e cel mai puternic om din România.

Cronicar

LA MICROSCOP

Exasperarea dlui Iosif Sava

PRIMA oară cînd l-am văzut pe dl. Iosif Sava ieşindu-şi din pepeni la *Seratele* sale şi plîngîndu-se că e atacat de pretutindeni a fost la o emisiune cu o parte dintre consilierii Fundaţiei Soros în România. D-sa a afirmat că pentru ceea ce face la *Seratele* sale nu are parte decît de atacuri. Nu cred că-i aşa, dar dacă ar fi, dl. Sava s-ar cuveni să fie mulţumit. Cînd stîrneşti atacuri exişti în mai intensă măsură, decît cînd ai parte de aplauze aţipit politicoase. Realizatorul *Seratelor* şi-a propus să invite la emisiunile sale tot ce mişcă într-un fel sau în altul în cultura română de azi. Ştiu că a fost şi refuzat, iar unul dintre cei care nu vor să apară la *Serate* e directorul *României literare*, din motive pe care le-a făcut publice într-un editorial, în urmă cu mai multe săptămîni. Mă bucur de acest refuz, deşi aş fi curios să văd o discuţie între Iosif Sava şi Nicolae Manolescu. De ce mă bucur? Din pricină că acest refuz apără, indirect, reduta din ce în ce mai fragilă a cuvîntului scris de agresiunea oralităţii care tinde să înece publicistic interesul faţă de cuvîntul care nu zboară. Genul de discuţii care se poartă la această oră: "L-ai văzut pe X la Serata lui Sava?" "L-am văzut, dar ce-a vrut să zică, dragă, cu răspunsul acela?" miroase a neo-miticism şi împinge publicul la suficienţă. Duhul *Momentelor* s-a mutat în studiourile de radio şi de televiziune, iar discuţia substanţială, în care se nasc polemici şi se limpezesc idei e înlocuită de disputa măruntă sau de un aşa-zis dialog comparabil cu taifasul şinelor cînd trece trenul peste ele.

Cu *Seratele* sale dl. Sava oferă publicului larg spectacole mai mult sau mai puţin interesante, prin dialogurile pe care le poartă cu invitaţii săi, dar în ciuda tuturor bunelor sale intenţii, el n-are cum să nu fie un soi de paratrăsnet al reacţiilor ulterioare provocate de absenţa dialogului real între părţi. Cînd X nu vrea să se întîlnească cu Y, dl. Sava le prilejuieşte false întîlniri, întărîtîndu-l pe X cu o parte dintre argumentele lui Y, pe care le citează, de parcă i-ar fi purtător de cuvînt. Gazetăreşte vorbind, aici e greşeala dlui Sava. În loc să pună părţile faţă în faţă, d-sa suplineşte cu vervă partea absentă, ceea ce fireşte că stîrneşte animozităţi. Cu obiceiul său de a relansa dialogurile de la *Serate* zicînd "Dar ce părere aveţi despre ceea ce afirmă cutare despre dumneavoastră?" dl. Sava nu face altceva decît să-şi asigure un număr de virtuali doritori de replici, după răspunsurile invitaţilor săi, potrivit principiului "Întărîtă-i, drace!".

Ca om de condei, dl. Sava n-are consistenţa şi vivacitatea realizatorului t.v., articolele sale publicate în presă trec adesea neobservate. Sau, în cel mai bun caz, sînt citite. Nu şi citate. După părerea mea însă, dl. Iosif Sava va rămîne în cultura română prin cărţile sale, nu prin *Seratele* pe care le găzduieşte la TVR, chiar dacă acum îşi striveşte cu vocea cuvîntul scris. Vorba cuiva, "De ce să-l mai şi citesc pe Sava dacă-l aud la radio şi-l văd la televiziune?" Mi-a plăcut să-l aud vorbind despre stadiile prin care trebuie să treacă un ziarist înainte de a deveni om de televiziune, dar aceste severe criterii nu se prea regăsesc în parohia pe care o conduce dl. Sava. Ar fi fost şi greu, dar în timp ce emisiunile în direct ale dlui Sava sînt de o spontaneitate remarcabilă, cele făcute de unii dintre tinerii săi emuli par înregistrate. Dl. Sava nu-şi ascunde convingerile de stînga, ba chiar le şi îngroaşă din cînd în cînd, ca să-şi sîcîie interlocutorii. Dl. Sava e o instituţie, în felul său, dar cred că a exagerat atacîndu-i pe consilierii Fundaţiei Soros în România. Chiar dacă dl. Sava reprezintă un pol al puterii, acela al opiniei publice, nu pricep de ce trebuia ca d-sa să-l acuze pe Liviu Dănceanu că favorizează anumite persoane în materie de sprijin Soros, în dauna valorilor preţuite de dl. Sava.

Cristian Teodorescu

Pentru cititorii din străinătate

Puteţi face abonamente direct la redacţie, la tarifele de 104 $ S.U.A. pe an pentru ţările europene şi 130 $ S.U.A. pe an pentru ţările extra-europene. Plata se poate face prin C.E.C. la dispoziţia Fundaţiei "România literară" pe adresa Fundaţia "România literară", Bucureşti, Of. poştal 33, c.p. 50, cod poştal 71341, România sau prin dispoziţia de plată a sumei în contul 1520.796.1000.89 deschis la Banca Română pentru Dezvoltare (B.R.D.), Filiala Pipera, Bucureşti, caz în care vă rugăm să ne trimiteţi pe adresa redacţiei, în plic, o copie după dispoziţia de plată şi adresa dvs. completă. În sumă sînt incluse toate cheltuielile poştale şi de expediere. Se pot încheia şi abonamente pe un trimestru sau un semestru, pentru o sumă proporţională.

România literară

Calea Victoriei 133, Bucureşti, sector 1. Telefoane: 650.62.86; 650.33.69; 659.35.42. (foto). Fax: 650.33.69. Luni, marţi, miercuri, joi: 13-19; vineri: 9,30-13. Abonamente: 3 luni - 6.500 lei; 6 luni - 13.000 lei; 1 an - 26.000 lei; ISSN 1220-6318

Tipar: grupul dragoş print
TIPOGRAFIA FED, Calea Rahovei 147, sector 5 – Bucureşti; tel: 335.93.18; fax: 311.33.75

16 pag.- 500 lei

Biblioteca Judeţeană MUREŞ

România literară

Apare săptămînal sub egida Uniunii Scriitorilor

Editor:
Fundaţia România literară
Director general
Nicolae Manolescu

25–31 octombrie 1995
(Anul XXVIII)

42

EDITORIAL

de Nicolae Manolescu

MARIO VARGAS LLOSA la Bucureşti

(pag. 8-9)

Polemici:

TREI SOFISME

(pag. 3)

Secretele lui Nobel

(pag. 14)

Un clasic pe faţă – N. FILIMON

(pag. 12)

Mic dicţionar de Mihai Zamfir

(pag. 12)

Despre încălţăminte

(pag. 12)

De la Ioan Simpson la O.J. Stoica

(pag. 2)

O carte şi-o umbră

(pag. 5)

Zilele culturii călinesciene

TITLUL editorialului de faţă are oarecare tradiţie în *România literară*, care s-a ocupat, ani de zile, de manifestarea cu acest nume din oraşul Oneşti. Îl rescriu, nu fără emoţie, deşi n-am mai participat (din vina mea!) la ultimele şapte ediţii. Au fost, în schimb, prezenţi şi anul acesta cîţiva colegi din redacţie şi titlul n-a lipsit, nici de data aceasta, din revistă, cu puţine săptămîni în urmă, cînd am relatat despre ediţia din 1995. Ei mi-au şi adus un exemplar din *Jurnalul literar*, publicaţia periodică a *Zilelor*, care cuprinde o retrospectivă a celor douăzeci şi şapte de ediţii scurse din 1969 şi pînă azi. Am participat eu însumi la şaptesprezece ediţii, cu începere din 1971, dintre care şaisprezece consecutive, ultima în 1988. Mă număr, într-un fel, printre fondatori, deoarece "formula" definitivă a *Zilelor* a fost stabilită abia la ediţia a treia, în 1971, cînd am condus prima oară secţiunea de *Literatură contemporană*.

Aceste repere au fost necesare pentru reamintirea uneia dintre cele mai importante şi norocoase manifestări culturale din ultimul sfert de veac. Sufletul ei a fost şi a rămas profesorul şi poetul C.Th. Ciobanu. Nu pot să nu pomenesc contribuţia fostului primar al Oneştiului, Vasile Săndulache, fără sprijinul căruia, probabil, *Zilele* n-ar fi realizat performanţa unei atît de lungi şi neîntrerupte desfăşurări. An de an, la sfîrşitul primei săptămîni (şi apoi al celei de a doua) din iunie, de vineri pînă duminică, Oneştiul strîngea toată floarea intelectualităţii literare româneşti. Simpla înşirare a numelor mi-ar lua întreg spaţiul editorialului. Iată doar cîteva, în ordinea ediţiilor, cu participări mai mult sau mai puţin susţinute: Victor Eftimiu, Dinu Pillat, G. Ivaşcu, Cornelia Ştefănescu, Marin Sorescu, Iorgu Iordan, L. Ulici, Ş. Cioculescu, C. Crişan, Al. Piru, Mircea Zaciu, Al. Rosetti, E. Simion, Alex. Ştefănescu, Mircea Iorgulescu, G. Dimisianu, Mihai Zamfir, Boris Cazacu, Al. Ivasiuc, Dana Dumitriu, Fănuş Neagu, Florin Mugur, C. Ţoiu, G. Bălăiţă, Gh. Grigurcu, I.D. Lăudat, C. Ciopraga, Al. Călinescu, Ion Pop, Al. Paleologu, Nichita Stănescu, Mihai Drăgan, Solomon Marcus, Alexandru George, Valeriu Cristea, Ov.S. Crohmălniceanu, Mircea Cărtărescu, Ion Stratan, Florin Iaru, Magdalena Ghica, Mircea Nedelciu, Livius Ciocârlie, Romul Munteanu, Ana Blandiana, Ovidiu Genaru, Ioana Crăciunescu, N. Breban, Marin Mincu, Andrei Pleşu, D. R. Popescu, Mircea Dinescu, Liviu Ioan Stoiciu, Al. Zub şi foarte mulţi alţii. Cîte manifestări culturale din ţară se pot lăuda cu o astfel de participare? Şi n-am numit decît scriitori. Li s-au adăugat actori, plasticieni, muzicologi, sociologi etc. Soţia lui G. Călinescu a luat parte la aproape toate ediţiile.

Zilele cuprindeau comunicări ştiinţifice, pe secţiuni, urmate de dezbateri, recitaluri, lansări de carte, spectacole de teatru, balet, sau marionete, concerte, întîlniri cu cititorii ş.a. De la ediţia a XIII-a s-a acordat anual premiul de critică "G. Călinescu". Juriul cuprindea critici dintre cei mai cunoscuţi. Toate acestea presupuneau destule dificultăţi, nu doar financiare şi organizatorice, dar şi politice. Asupra lui C.Th. Ciobanu se făceau deseori presiuni pentru invitarea unor participanţi doriţi de regim, care să-i contracareze pe aceia (majoritatea!) nedoriţi. Multe ediţii au stat sub semnul întrebării pînă în ultima clipă. În 1989, ediţia a XXI-a n-a putut avea loc decît toamna. Dacă nu venea revoluţia, e aproape sigur că ediţiile următoare ar fi fost interzise. Decernarea premiului de critică (lui Marian Papahagi, Mircea Martin, Ion Vartic, Mihai Dinu Gheorghiu, Radu Călin Cristea, Silviu Angelescu, Ion Bogdan Lefter şi Al. Cistelecan) a fost oprită în 1989. Era vorba, de altfel, de unicul premiu pe care cenzura nu-l controla.

Să nu uit şi momentele distractive, cum ar fi meciurile de fotbal, arbitrate de Mihai Zamfir (care, în costumul de rigoare, semăna perfect cu Nicolae Rainea) sau de Ana Blandiana, şi în care îşi demonstrau talentul scriitori celebri; vizitele la păstrăvăria de la Slănicul Moldovei; farsele (cea mai reuşită l-a avut ca victimă pe Al. Ivasiuc, pus să citească un apocrif *Salut* al Uniunii Scriitorilor, redactat în cea mai desăvîrşită limbă de lemn); ori serile de muzică şi poezie din camerele hotelului (generaţia '80 a trecut pe acolo).

Pentru Oneşti, *Zilele* au fost o permanentă lecţie de cultură. ■

CONTRAFORT

de Mircea Mihăieș

De la Ioan Simpson la O. J. Stoica

CA o supremă încoronare a crizei societății românești, corupția justiției - sau, pentru a nu deveni clienți ai celebrelor articole 205-206, incompetența ei - spune totul despre forța statului de drept de la noi. Urmăriți orice proces în care imaginea regimului Iliescu are de pierdut și vă veți face o părere asupra separației puterilor în stat. De separate ce sînt, se calcă zi și noapte pe picioare. Ca în toate împrejurările post-decembriste, și în acest caz e vorba de un păcat originar. Mascarada soldată cu împușcarea lui Ceaușescu și-a pus amprenta pe întreaga activitate a justiției române. De atunci încoace, nici unul dintre procesele de interes public nu s-a desfășurat cinstit. Nici farsa de prost-gust numită "procesul cepeex", nici aducerea în boxă a "teroriștilor", nici simulacrele justițiare poreclite mineriade, nici afacerea "Autobuzul", nici escrocheria "Petromin", nici cazul Frumușanu, nici "lotul Timișoara" și nici revoltătorul proces Caritas, cu previzibilul său deznodămînt - și oricare altul de care veți dori să vă amintiți.

Explicația nu e, din nefericire, complicată. Judecătorii de astăzi sînt, în mare parte, judecătorii de ieri. Adică oameni de gleznele cărora atîrnă ca niște ghiulele păcatele și dosarele Securității. Chiar judecătorii tineri, pe care nu-i putem suspecta de obligația de a plăti pentru vechile potlogării, nu par să dea dovadă de mai multă independență. Atrași de către cei îmbătrîniți în afaceri necurate, ori pur și simplu timorați, mulți dintre ei preferă să facă jocul celor puternici.

Am auzit de zeci de procese oarecum banale în care judecătorii au refuzat, pur și simplu, să judece. Fie pentru că "mirosiseră" că în joc sînt interese greu sesizabile la prima vedere, fie că ele nu reprezentau, pe șleau spus, nici un interes pentru buzunarele domniilor lor.

Sigur, afirmații de acest gen stîrnesc imediat indignarea și protestele celor în cauză. Fără îndoială, există și excepții de la această regulă, incoruptibili care vor sfîrși însă în spitalele psihiatrice. Dar nu despre ei e vorba, ci de marea masă a rechinilor care au făcut din justiție un spațiu al insecurității cetățeanului. Nu e nici un secret că pentru omul de rînd orice drum la tribunal a devenit un coșmar. Te adresezi instanței pentru a ți se face dreptate și poți avea surpriza că te trezești inculpat.

E suficient să urmărești modul în care s-au desfășurat, în ultima vreme, procesele în care Puterea a fost implicată într-un fel sau altul. N-am putut decît să admirăm viteza de reacție a justiției în cazul ziarului "Ziua". Nici dacă ar fi fost vorba de asasinatul de la Dallas (cel atît de des invocat de către Ion Iliescu), n-ar fi acționat Parchetul nostru mai rapid. Cum să mai acorzi credit unei astfel de instituții, mai interesată de virginitatea politică a președintelui țării decît de adevăr și dreptate? Cum să mai dai doi bani pe niște judecători care se străduie să-l scoată basma curată pe asasinul, dovedit și răs-dovedit, al lui Andrei Frumușanu și al Auricăi Crăiniceanu? Și cum să nu te apuce scîrba cînd aceiași slujitori ai zeiței Fortuna îi tîrăsc prin tribunale, cu acuzații imaginare și martori mincinoși, pe Tana Ardeleanu și Sorin Roșca-Stănescu, dar se fac că plouă cînd e vorba de infractorul național Corneliu Vadim Tudor și suta lui de procese penale, ori îl scot basma curată, după modelul americanului Simpson, pe cel mai mare escroc al secolului, O. J. Stoica?

Și pentru că veni vorba de Vadim, oare scrisoarea celor trei sute de ofițeri care l-au acuzat pe Ion Iliescu de trădare a țării și ruinare a Armatei nu ar trebui să aibă și ea, la fel de rapid, un deznodămînt judiciar? Ce fel de justiție e aceasta care trage cu ochiul spre client, favorizîndu-i pe cei puternici și punîndu-i la zid pe cei slabi? În cele două cazuri invocate e vorba de fapte absolut identice. Numai că, bine informată asupra autorilor, justiția noastră cîntărește cu ustensile diferite: ea toarnă plumb într-unul din dosare și pompează heliu în celălalt. Ușoare ca fulgul, infracțiunile lui Vadim se pierd în miasmele nu prea plăcut mirositoare ale tribunalelor românești, spre a se ridica, precum într-o apoteoză pestilențială, la cerul tuturor ticăloșiilor.

Și astfel, infractori notorii primesc în loc de cămăși vărgate certificate de onorabilitate și ajung să te sfideze cu mîrlănia lor apărată de scuturile justiției. Hotărîrile de "neîncepere a urmăririi penale" au devenit semnale certe că parcursul actului de justiție a fost scurtcircuitat de interese majore. Mojiciile și grobianismele în serie ale extremiștilor de la *România Mare* nu impresionează pe nimeni. În schimb, cea mai timidă încercare de a face lumină în încurcatele ițe ale societății de azi e sancționată fără milă, iar imprudenții jurnaliști care mai cred în adevăr, amenințați cu închisoarea.

Pe acest fundal, de la intimidarea cu aparență legală pînă la abuzul grosolan nu mai e nici măcar un pas. Parlamentari iresponsabili, care, loviți de dulcele somn al inconștienței, crezîndu-se pironiți pe veci în fotoliile de orchestră, votează cu o maladivă ușurință tot ceea ce eminențele cenușii ale dictaturii în curs de instaurare le pun sub nas. Cînd, peste cîțiva ani, se vor afla în fața zidului de cărămizi goale pe care l-au edificat cu atîta inconștiență, probabil că vor realiza în fine că n-au fost decît mărunții complici ai unor despoți sîngeroși.

Nu cred că se poate vorbi, în viitorul previzibil, de o reformă a justiției și de o îmbunătățire a prestărilor acesteia. Pentru simplul motiv că în România legalitatea e un concept facultativ, ultima valoare de care își amintește cetățeanul - și anume, după ce a epuizat toate mișmașurile și gama tertipurilor pe care le-a perfecționat sute de ani. Pe lîngă o reală și adîncă hotărîre de a nu întreprinde nimic în acest sens, mai intervine și *cutuma*. De ce, dintr-o dată, trebuie să ne conformăm, absolut cu toții, legilor, cînd sute de ani ne-a făcut dreptate după cum ne-am tăiat capul? De ce? Pentru că așa vrea Consiliul Europei? Pentru că așa vrea N.A.T.O.? Păi, să ne lase în pace toți acești domni. Să nu ne dea sfaturi. Să nu ne învețe pe noi. Știm noi mai bine cum e cu justiția. Pentru că noi, din cele mai vechi timpuri, noi, *cel vrîncean și cel ungurean...*

■

POST-RESTANT

de Constanța Buzea

ESTE BINE că vă lăsați o mașă de siguranță, o perioadă mai lungă de pregătire a volumului de debut pe care înțeleg că-l veți tipări pe cheltuiala dv. Sper ca redactorul de carte să fie priceput și atent, și vă va da o îndrumare de ultim moment, în funcție de cuprinsul cărții. Și mai sper ca în acest răstimp să evoluați la fel de frumos, lîngă entuziasm să opereze discernămîntul, acel grăunte de bună îndoială de sine. Întrevăd un volum de debut sentimental, bine scris. În scurtimea poemelor cu un regim aproape de aforism văd semnul puterii dar și al decăderii acestei specii. Deocamdată este bine, dar binele acesta trebuie să fie durabil. (*Dora Emilian*, Corabia) ❐ Starea de poezie și emoția memorabilă ce însoțește scrierea primelor versuri, n-au făcut niciodată rău nimănui. Să nu intimidăm, deci, grația juvenilă, să nu reprimăm bucuria de a scrie. În fața unei spovedanii naive, pentru păcate închipuite, preotul își îngăduie poate un surâs interior, dar ascultă cu răbdare și sfătuiește cu iubire dând un canon ușor, lectura *psalmilor* de pildă, și a *proverbelor*. Intră în grija și dragostea unui profesor, bun îndrumător de cenaclu școlar, toată această producție lirică, imensă cantitativ, de versuri fără altă soartă decât aceea de a forma încet-încet gustul pentru poezie, pentru limbă, pentru cuvânt. Unui copil care îți arată aceste versuri: *A fost odată ca-n poveşti/ a fost ca niciodată.../ Era pe când eram eu mică/ Bușind mergeam spre cărărică*, înțelegi că nu trebuie să-i dai peste degete cu rigla, că-i poți spune câte ceva doar intrând în pielea lui, ținând seamă de ritmul lui interior, de naivitatea lui, de singurătatea și buna lui credință. Nu-l convingi chiar dintr-o dată că ovalul unei figuri poate fi *prelung*, dar nu și *mersul*. Ca și tine cândva, el îndură greu, închis în sine și nepriceput, orice lecție de poezie. El își apropriază *Luceafărul* și *La steaua...*, și i se pare firesc să-și construiască și să susțină mica lui spovedanie pe murmurul eminescian sigur și durabil. (*Acurmuloaie Luminița*, Orșova) ❐ Nu vă temeți, n-am să vă arunc scrisoarea. Plină de o revoltă justificată, plină de adevăruri grele, insuportabile, soluțiile însă pe care le întrevedeți pentru rezolvarea situației sunt, după părerea mea, impracticabile. Nu mă aștept să-mi împărtășiți convingerea că ține și de contribuția dv. înșivă, și a categoriei din care faceți parte, împlinirea idealurilor, schimbările ce se impun. Vă simțiți trădat, vă simțiți frustrat, mințit, jefuit, batjocorit, tratat ca un handicapat, înfometat, strivit psihic, la capătul răbdării și călcat în picioare? De ce credeți și de ce o spuneți atât de apăsat că e de datoria *altora* să rezolve cu mintea lor, cu eforturile lor, mizeriile pe care le suportați? Răul este în altă parte, de ce nu vă îndurați s-o recunoașteți? Răul este acolo unde este, la vedere, puternic, fățarnic, răzbunător, nemilos. Pentru că sunteți necăjit, dar cine nu este necăjit?, preferați o schemă utopică și scrieți un text asurzitor la care cei vizați de dv. a fi răspunzători privesc amuzați și cu dopuri de ceară în urechi. Meditați, vă rog, la ideea de dezbinare și manipulare, la perfidia acestor instrumente. Inventate de când lumea, inventatorul lor, o să vi se pară ciudat, v-a avut în vedere și pe dv., contând sută la sută pe reacția dv. de azi, conform fără să vă dați seama cu interesele lui, culmea, nu-i așa?, intelectual și el, ca și dv. De ce, vă întreb, în finalul scrisorii vă considerați, autoironic poate, coroziv, sarcastic, *un nimic*, retrăgându-vă astfel din câmpul de curaj și atitudine *pe hârtie* în care ați strălucit? Ieșiți din nimicnicie, și dacă acest lucru vă va fi cu putință, veți înțelege lucrurile în profunzime, renunțând la umori și căutând o soluție practică, imperios realistă și care să vă și includă. (*Ioniță Vasile*, București) ❐ Ținând cont de acea infimă deosebire, totuși, de nuanță, între *ostinație* al dv., (de la *ostinato*?) și *obstinație*, mai potrivit cel de-al doilea, cred, pentru cadrul deloc muzical în care vă plasați textul acid, este posibil să vă fi încurajat, în demers, ideea că și Eminescu s-a amuzat, într-un cerc restrâns, compunând spontan versuri de genul celor pe care ni le propuneți spre publicare. Acele versuri însă, el nu s-a apucat să le trimită la *Convorbiri...*, ci le-a lăsat discret, superior, în voia cui a vrut să le țină minte și să le facă să circule, cu tot hazul lor *zemos*, vorba dv. (de intelectual subțire de Cartier Rahova, dezgustat de poezia românească de azi). Inutil să vă întreb dacă, din cei aproximativ 50 de poeți publicați anual de revista noastră, poeți din toate generațiile și fiecare având stilul său propriu, inconfundabil, și pe care îi publicăm, într-adevăr, cu încăpățânare preferându-i altora, chiar nici unul n-a reușit să vă impresioneze papilele gustului și să vă schimbe optica? Și-apoi, dacă *regina* dv. nu vă aruncă pe fereastră, în plină zi, cu versuri cu tot, ori vă potriviți, ori vă ține numai de amuzament. (*Șerban Elencu*)

România literară

Editată de

- *Fundația "România literară" director general Nicolae Manolescu;*
- *cu sprijinul Fundației Soros pentru o Societate Deschisă*

Redacția: **Nicolae Manolescu** - director, **Gabriel Dimisianu** - director adjunct, **Alex. Ștefănescu** - redactor șef, **Mihai Pascu** - secretar general de redacție, **Ioana Pârvulescu, Andreea Deciu** (critică și istorie literară), **Constanța Buzea** (poezie, proză), **Cristian Teodorescu, Mihai Minculescu** (publicistică), **Eugenia Vodă** (film, muzică), **Marina Constantinescu** (teatru, plastică), **Adriana Bittel** (externe), **Anca Firescu, Mihai Grecu** (secretari de redacție), **Nina Pruteanu, Ruxandra Dinu, Alexandra Voicu** (corectură), **Victor Ciupuliga** (fotoreporter).

Administrația: **Fundația "România literară", Calea Victoriei 133, sector 1, București, Of. poștal 33, c.p. 50, cod 71341.** Cont în lei: **B.R.D., filiala Pipera, 4072996100089.** Cont în valută:**B.R.D., filiala Pipera, 1520796100089. Elena Raicu** (contabil șef), **Corneliu Ionescu** (șef serviciu difuzare, tel. 650.33.69.), **Andriana Fianu** (corespondență și difuzare în străinătate), **Elena Hurducaș** (secretariat).

Corespondenți: **Mircea Iorgulescu** (Paris și München), **Gabriela Melinescu** (Stockholm).

Tehnoredactare computerizată: **Fundația "România literară" - Anca Firescu, Mihai Grecu.** Introducere texte: **Geta Gheorghiu.**

E-MAIL: **romlit@romlit.sfos.ro**

Trei sofisme

1. Cu cîteva luni în urmă, Gh. Grigurcu semna, în *România literară*, o amplă polemică împotriva lui Dumitru Popescu ("Dumnezeu"), arătînd cu lux de amănunte rolul nefast pe care l-a avut odiosul cenzor şi servitor al regimului Ceauşescu, pentru cultura română şi pentru scriitorii integri, înainte de '89. Demonstraţia, perfect legitimă, se includea în limitele unui discurs intelectual, construit pe bază de argumente, demonstraţii şi exemple.

Spre stupoarea multora, cel vizat "răspundea", în cadrul unui *drept la replică*, în coloanele aceleiaşi *Românii literare*. Cum observa apoi şi Alex. Ştefănescu, împricinatul nu-şi accepta culpa, evidentă în ochii tuturor, nu făcea un necesar exerciţiu de pocăinţă, de regret şi umilinţă. Dimpotrivă, cu o inexplicabilă ieşire de orgoliu, D. Popescu se străduia să... răstoarne situaţia, ajungea să-l acuze (el!) pe Gh. Grigurcu de "realism socialist anticomunist"! Ca un adevărat maestru în prestidigitaţie şi iluzionism, culpabilul încerca, în mod cinic, să se transforme în acuzator. *Sofismul era: toţi cei care resping, cu fermitate, comunismul şi efectele sale, devin stalinişti, tocmai datorită intransigenţei lor*.

Firește, manevra era legată cu aţă albă (i-am semnalat şi eu grosolanele împletituri, în *România literară*, nr. 20/1995). Dar nu e mai puţin adevărat că, în parte, şi-a atins ţinta: Gh. Grigurcu s-a simţit obligat să se justifice, fie chiar şi cu amară ironie (vezi textul *Cum am devenit stalinist*). Atenţia cititorilor a fost deplasată către persoana şi explicaţiile lui Gh. Grigurcu, iar astfel au fost atenuate, implicit, acuzele, perfect întemeiate, care fuseseră aduse lui Dumitru Popescu.

În concluzie: o manevră propagandistică aproape reuşită.

2. În Italia acestor săptămîni, unul din marile scandaluri de presă şi justiţie este legat de persoana lui Bettino Craxi. Ex prim-ministru (în repetate rînduri) al Italiei, Craxi este autorul, printre altele, al "monstruoasei coaliţii" care a văzut, ca parteneri la guvernare (pînă la prăbuşirea fostului regim politic), Democraţia Creştină (de centru dreapta) şi Partidul Socialist Italian (de centru stînga), în defavoarea Partidului Comunist Italian (de stînga). Voi fi ultimul care să le plîng de milă comuniştilor (din Italia sau de aiurea), dar trebuie să recunoaştem că a fost cu totul nefiresc pactul politic al lui Craxi, care contravenea uzanţelor politice.

Între timp, firește, fostul prim-ministru a adunat pe rol zeci de procese de corupţie şi abuz de putere, iar cazul lui reprezintă un fel de replică judiciară italiană, în domeniul fraudei, pentru ceea ce este, la noi, în direcţia insultei şi a calomniei, cazul lui Corneliu Vadim Tudor. O imensă diferenţă există, totuşi. Fostul politician italian este intens anchetat, fie şi în contumacie: i se ridicase imunitatea parlamentară şi, sub ameninţarea nenumăratelor mandate de arestare, n-a avut altă scăpare decît fuga în Tunisia. În prezent, este urmărit printr-un mandat internaţional de arestare, iar extrădarea sa este intens solicitată, de către justiţia italiană. (Nimic din toate acestea, la noi: imperturbabilul secretar al Senatului României îşi face liniştit veacul şi, aplicînd din obişnuinţă tactica supralicitării, are aplombul de a-şi anunţa şi viitoarea candidatură, la Preşedinţia României. Strategia, oricum, ne e bine cunoscută: fusese aplicată în precedentele alegeri, prin împingerea în faţă a unui extremist, Gh. Funar, în comparaţie cu care Ion Iliescu putea, liniştit, să facă o figură zîmbitoare, de moderat de centru-stînga...).

Revenind la situaţia italiană, trebuie să mai amintesc faptul că unul dintre principalii autori ai prăbuşirii lui Craxi a fost faimosul Antonio Di Pietro, care a avut chiar prilejul să-l interogheze pe politician, în cadrul unor importante procese de corupţie. Ei bine, după demisia-surpriză a lui Di Pietro din magistratură, izbucnesc o serie de scandaluri şi acuze, care îl vizează pe fostul judecător. Printre altele, acuzaţia că ar fi închiriat de la stat un apartament, mult sub preţul zilei: deci, se insinua că, iată, însuşi simbolul onestităţii şi al integrităţii profesionale este, de fapt, o persoană coruptă. (E adevărat, în Italia încă n-a fost exprimat originalul raţionament dîmboviţean: "dacă Di Pietro e vinovat, înseamnă că toţi sîntem vinovaţi, iar atunci putem să ne iertăm reciproc, devenind inocenţi, deci însuşi Craxi este nevinovat!...")

"Bomba" a explodat în ultimele zile ale lunii septembrie. În cadrul unui proces televizat, un tînăr procuror a făcut publice înregistrările secrete ale ultimelor convorbiri telefonice ale lui Craxi, din Tunisia. Din acestea, reieşea clar că zgomotoasa dezvăluire a "fraudei" lui Di Pietro fusese orchestrată, pas cu pas, din depărtare, de Craxi însuşi, în complicitate cu avocatul său italian şi cu sprijinul oferit de *Il Giornale* (director: Vittorio Feltri). Ideea principală, exprimată de procuror, a fost că Bettino Craxi e departe de a fi "inocentul exilat", cum pozează în ochii lumii, iar justiţia italiană nu mai trebuie acuzată că "trage în Crucea Roşie", cînd, iată, "biata victimă" are capacitatea de a monta otrăvitoare campanii de presă.

Desigur, ulterior n-a lipsit ploaia de proteste, dezmînţiri şi explicaţii, ale părţii adverse. Printre ele, un fax trimis de Craxi însuşi, care acuză magistratura italiană de... intoleranţă, lipsă de respect şi... *stalinism*!

Sofismul era: toţi cei care resping, cu fermitate, corupţia şi murdăria morală devin stalinişti, tocmai datorită intransigenţei lor.

3. Conferinţa *Scriitorul şi Puterea*, desfăşurată la Neptun, la sfîrşitul lui septembrie '95, s-a bucurat de o participare prestigioasă: O. Paler, A. Blandiana, M. Ursachi, N. Breban etc. Am reţinut, mai ales, excelenta intervenţie a lui O. Paler (din care citez, conform *Adevărului literar şi artistic*, nr. 288/1 oct. 1995): "nu înţeleg de pildă cum e posibil să se spună şi să se scrie că anticomunismul este un fel de comunism întors pe dos. Cum sună oare dacă aş spune: antifascismul este un fascism întors pe dos? Sună bine? Nu înţeleg de ce există intelectuali, şi de ce o fac, care nu vor cu nici un chip să pună pe acelaşi plan comunismul şi fascismul. Care vorbesc despre anticomunism anacronic, dar nu se gîndesc cum ar suna antifascism anacronic. Oare crimele făcute cu mîna stîngă sînt mai puţin oribile decît crimele făcute cu mîna dreaptă? Oare ura de clasă e mai puţin odioasă decît ura de rasă? Oare victimele comunismului merită mai puţină compasiune decît victimele fascismului?"

Şirul de întrebări esenţiale şi limpede formulate încearcă să-l "demonteze" redactorul-şef al *Adevărului literar şi artistic*. Cristian Tudor Popescu şi-a făcut o tristă faimă, din orchestrarea unei injurioase campanii de presă, împotriva anticomunistului Paul Goma. Nu perseverentul continuator (în sărăcia de spirit şi de moralitate) al *Suplimentului literar şi artistic al Scînteii tineretului* (S.L.A.S.T.) avea căderea morală să intre în dialog cu Octavian Paler. Firește, nu sînt adeptul exclusivistului dicton latin: *Quod licet Jovis, non licet bovis*; dar dacă C.T.P. tot şi-a ridicat vocea, în cadrul unui simpozion prestigios, de ce trebuia s-o facă recurgînd din nou la sofisme? Nu învăţase lecţia cu ciorba şi iaurtul?

Sub titlul *O caracteristică de tip comunist a opoziţiei anticomuniste*, ziaristul de la *Adevărul*... îşi publică, în propria revistă, intervenţia de la Neptun. El începe prin a admite că va putea fi acuzat de... "cinicizare" (sic!). (Tot ce se poate: şi pentru Andruţă Ceauşescu se "întunericea", atunci cînd începuse să tragă cu pistolul în mulţime, la revoluţie...). Dar principala carenţă a "opoziţiei anticomuniste din România, care mie îmi displace profund şi care îmi alterează foarte tare (sic!) relaţiile cu ea" constă, după opinia subtilului observator, în prezenţa multor "otrepe, care au fost şi înainte tot asta, care au basculat şi acum sînt deosebit de *cu noi*" (sic! - de acum încolo renunţ la a mai semnala mizerabila limbă românească, inginerească, a distinsului redactor-şef). Pe scurt, angoasa lui C.T.P. este dată de faptul că reprezentanţii stimabili şi onești ai opoziţiei acceptă să stea alături de "aceşti indivizi". Intervenţia se încheie, patetic, printr-o acuză de complicitate: "Cum puteţi să tăceţi? Nu-mi cereţi mie să stau alături de ei. Dacă dv. puteţi, vă priveşte, dar eu nu pot. Asta este o caracteristică de tip comunist a opoziţiei anticomuniste. Dacă doriţi, vă rog să o comentaţi."

Cum să nu dorim, că doar nu e prima dată cînd analizăm şi comentăm spectacolele de aruncat "praf în ochi" şi de intoxicare a percepţiei realităţilor sociale, la care se pretează onorabilul Cristian Tudor Popescu.

Plecîndu-se de la un fapt real (carenţa calitativă a unor reprezentanţi ai opoziţiei), sînt enunţate mai multe concluzii false: 1) Nu este adevărat că întreaga opoziţie *a tăcut*, acceptînd complice aceste carenţe (de n-ar fi să amintesc decît cărţile/articolele critice ale lui Octavian Paler, Alina Mungiu, P. M. Băcanu etc.).

2) Chiar dacă ar fi existat un *esprit de corps*, în cadrul Opoziţiei, nu această forţă politică poate fi echivalată cu... comunismul. Altminteri, cel mai mare comunist ar trebui să fie însuşi dl. Iliescu, cel care face casă bună cu Vadim Tudor şi Păunescu. Sau cunoaşte, cumva, C.T.P. "otrepe comuniste" (expresia nu-mi aparţine) de mai mare anvergură?

3) Să nu se mai lamenteze C.T.P., că doar el n-a fost nici o clipă tentat să stea alături de membrii Opoziţiei, ci a rămas acelaşi instrument docil, care publică (şi comentează tendenţios) documente prefabricate de S.R.I., pentru a-i discredita pe adevăraţii oponenţi ai regimului actual. Aceasta rămîne reala sa vocaţie: de a lansa bombe fumigene, care intoxică (la propriu şi la figurat) împrejurimile. În cazul de faţă, *sofismul era: opoziţia anticomunistă, întrucît conţine foşti comunişti, este ea însăşi comunistă*. (Nu contează faptul că nu există, din motive obiective, partid politic românesc, care să nu conţină foşti comunişti. Nu contează, pentru tenacele propagandist, nici ideile pe care Opoziţia le profesează şi de la care se revendică.) El şi-a îndeplinit sarcina: a reuşit să deturneze/atenueze impactul tirului de întrebări legitime, puse de Octavian Paler. A reuşit, mimînd ingenuitatea, să-i transforme pe acuzaţi în acuzatori şi, pe de altă parte, a obligat tocmai victimele (calomniilor, mineriadelor, loviturilor de stat etc.) să se replieze într-un discurs defensiv, de autojustificare.

Să mai spună cineva că propaganda nu e în floare!... În toate cele trei cazuri, mai sus discutate, am avut de-a face cu tentativele unor persoane discreditate, de a-şi reface propria imagine, terfelită în ochii opiniei publice. Dar nici unul din cei trei nu a avut curajul (sau onestitatea) de a-şi face *mea culpa*, de a porni, de la zero, pe altă cale. Toţi trei au încercat să se relanseze, cu ajutorul unor sofisme, speculaţii ideatice, distorsionări ale realităţii. Oare mai e nevoie să adaug că procedeul nu-l onorează pe nici unul dintre ei?

Laszlo Alexandru

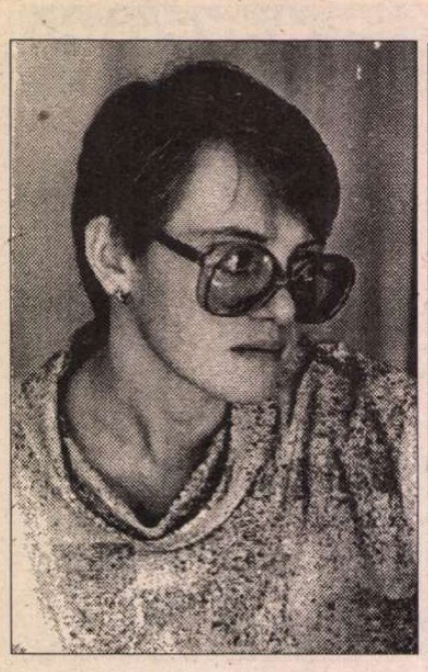

Aura CHRISTI

Prezență ce te-ndeamnă să dispari

Prezență ce te-ndeamnă să dispari;
mireasmă crudă, princiar veșmânt,
voi, mesageri ai purității, crini regali,
cuprinși de-al nopții duh, prea blând

ca să vă-ngăduie subit pieirea
sau străluciri nemuritoare...
Flori ucigașe, eu vă cânt ivirea;
flori fără suflet, nepărtinitoare.

Mirosul vostru e ades duhoare,
flori albe, concentrate în esență.
Ce grații dezvelite cu lentoare!
Câtă otravă, instigând prezența

zeilor, plutind în bezna rece
și alegându-și, rând pe rând, un trup...
O, voi, stăpâni, peste imperiul ce trece
în zori și tulbură un viitor aspru, abrupt.

Trec îngerii răzbunători

Printre voi trec îngerii răzbunători
în liniștea spre somn corupătoare.
Nu dormi și-ți pare mult pân' ai să mori.
Ostatec al extazului, uiți cum se moare.

Și poate ești aici mai mult ca altădată.
Și viața ți-e întoarsă mai mult spre veșnicie.
Și poate, crini regali, în cupa voastră bate
nu ceasul răutății, ci ora măreției.

Vară, amintiri în zenit

Vară. Amintiri în zenit.
Îți desfaci cupa, de parcă
mi-ai întinde o mână
multiplicată în gând
la infinit, lepră divină.

Singurătatea de strigăt
decis mi-o privezi.
Privindu-te, am înțeles:
poți urmări mersul ființei
și fără să vezi.

Stai singur și demn.
Te ascult, te contemplu.
În semn de admirație
îngerii îți ridică din cuvinte
în zenit un templu.

Otravă înserată ce dărui bucurii

Otravă înserată ce dărui bucurii
și îndoieli ființelor închise-n sine;
formă a formei, înțelesuri vii,
ce se oferă sufletelor pline

de parfumul tău - divină răzbunare,
desăvârșindu-se când te deschizi ușor
și domini, desfăcându-ți mantia regală,
țesută din curenți mirositori.

Să uit frumusețea pervers otrăvită

Vrăjitorule, eu nu mai sunt eu
când te privesc îndelung.
La formele tale cele mai pure
îmi doresc să ajung.

Să uit frumusețea pervers otrăvită,
duh pierdut în sumbre extaze.
Cu tristețe răcoroasă îmi umpli inima,
urmărindu-mă cu o indiferentă emfază.

Îți reproșez orgoliul marmorean
de a-ți reduce existența la mireasmă.
Dar, spune-mi tu, cum ai putea reproșa
vulturului - înălțimea, poetului -
metafora sau fantasma?

Câtă solemnitate degajată

Câtă solemnitate degajată
în fiece gest ce de tine mă leagă.
O boală învinsă e lupta în care te pierd.
Și, totuși, reiau ritualul luptei, superb,

de parcă aș ține să te înstrăinez dinadins,
de parcă-am iubi, cu o tandră spaimă
așteptând
la capătul simțurilor să ne ucidem.
Pe oriunde-am trecut - cu crini a nins.

Ei singuri știu cum vine noaptea

Ei singuri știu cum vine noaptea,
pentru că n-au căzut cu totul
în carnea lor verde niciodată.
Noaptea vine uneori chiar din
centrul făpturii lor, create
pentru o perfectă singurătate.

Magnetică, dezarmantă vecinătate;
balet invizibil, copleșitor de prezent,
emanând un amestec de putere
și fragilitate pentru zeul ce sună
ca pe un clopot fiece cupă, ușor absent
la felul în care vine noaptea.

Non plus ultra

Iubiți-l și lăudați-l pe el,
pe singurul care este altul
cu muzica-i înghețată
în stratul de inerție vie;
pe el, cel ce iubește răzbunându-se
astfel și transformându-se
și rămânând mereu la fel.

Iubiți-l și lăudați-l,
chiar dacă sub mii de fețe
nemaivăzute vă apare.
Îl veți recunoaște: parfumul,
desăvârșit smuls ca bucățile
din Osiris, e singura lui șansă,
singura lui disperare.

Închide ochii și pleacă

Închide ochii și pleacă
în luminișurile interioare,
supravegheate în absența ta
de o zeitate devoratoare.

Retrage-te, a venit ceasul
să iei cu tine lumea
și neliniștile ei de a fi
care în antichitatea ta
invizibilă se vor trezi,

dăruindu-ți puterea și farmecul
celor care își sunt fideli lor înșile
până la degradare,
până la înțelepciunea oarbă

CERȘETORUL DE CAFEA

de Emil Brumaru

Crepuscul civil de dimineață

TATĂL meu cel din pământ, învață-mă să trăiesc, ajută-mă iarăși să scriu, să cresc litere reavăne, zmulse aspru, înmănunchiate lin, flori tăiate harnic de hîrletul groparilor, șiroind de rouă și de neuroni încă fragezi. Mi-am cumpărat (erau corăbii încărcate cu mărfuri proaspete, abia sosite în docuri, ancorate tăcut), mi-am dat ultimii bani pe călimări de cerneală albastră, fluidă, într-însa cu limbi pofticioase să lingă hîrtiile dalbe. Tocul rezervor mi l-am umplut cu osîrdie. Foaia de dictando, ruptă mișelnic dintr-un vechi registru comercial, întinsă-i cu supușenie și cu evlavie dulce. Cafeaua fierbinte, fără de zahăr, izbește statornic în malul ceștii de teracotă. Iar zațul e hărăzit, mai ales dînsul, hranei de dimineață. Dar mîna mea dreaptă întîrzie țeapănă, nedumerită-i de mușchi ofiliți. Primele degete trei nu se încumetă să-și strîngă, neghioabe, puterea a treabă de caligraf. Unghia îmi leșină, palidă, la capătul lor. Desfă-mă de blestemul neîncrederii, scapă-mă de rușinea pricăjită în tigăile mucede. Mă voi spăla îndelung de tristețe și pagubă. Voi îmbrăca veșminte curate și mă voi bucura, cu îngăduință, de soarele spornic tranșat de un suav măcelar în bucăți late, cărnoase, raze pleoscăind pe talgere largi, pe mese, podele, oglinzi, mustind, lent putrezind, vindecîndu-mă blînd lîngă suflet, în amurgul odăilor goale și mari. Ci veșnic copil, voi bea pîn' la moarte, adînc, transparente șanțuri de apă.

■

de a înainta tot mai mult înăuntru,
tot mai puțin în afară.

Mult înaintea cerului

Mult înaintea cerului
să ne fie gândul și pasul
nostru - semeni ai misterului,
răsfățând cu vise învinse ceasul.

Mult spre adâncul pământului
să se-ndrepte-amintirea ființei care vom fi.
Să lăsăm cerul să treacă prin inimi
și neliniștea morților, prin noi, vii.

Plutea inefabil o umbră

Ca un taifun muzical
în pustiul de sticlă
ea venea, o, venea
în pacea-mi înlănțuită.

Ce frumoasă era!
Zeul, ghemuit ca un șoarece
în inima mea,
clipă de clipă o aștepta...

Așteptarea mea,
în trupul muzei Caliope
înveșmântată,
cu genunchii la gură o aștepta...

În zenitul delirului
de tinichea,
mai mult abur decât făptură
ea pe-alături trecea.

Captivă-n lumina
pururea nestăpânită
de așteptarea-mi regală,
abia dezlănțuită,

plutea inefabil o umbră
de rază, de înger, de fată,
pe fața mea
de veșnic străină,
de veșnic visată.

Daniela Vlasie, *Biserica*, Prefaţă de Alex. Ştefănescu, Editura Universal Dalsi, Bucureşti, 1995, 144 p., 4000 lei.

CRONICA LITERARĂ

de Ioana Pârvulescu

O carte şi-o umbră

❒ A fost odată... ❒ Cu bani, fără bani ❒ Despărţirea de umbră ❒ Mistere şi fiori ❒ Naşterea unui prunc şi pierderea unui părinte ❒ Ziua odihnei

BISERICA Danielei Vlasie este o construcţie cu şapte caturi, o lume făcută în şapte zile, un basm cu şapte secvenţe. Fiecare din ele se deschide cu o formulă convenţională şi magică de tip *a fost odată*: "În vremea aceea...". Prima parte, debutul povestirii, beneficiază chiar de două asemenea semnale, prin care autoarea se asigură că viitorul cititor nu va rata identificarea lumii în care pătrunde: "*Cîndva* eram foarte bogată. *În vremea aceea* locuiam într-un castel pe malul mării" (s.m.). Basmul este despre o fată bogată şi răsfăţată care trăieşte la un loc cu o mulţime de artişti. Fără vreun talent anume, fără cultură şi fără să ştie prea clar pe ce lume se află - aici autoarea valorifică avantajele naratorului "mai prost" decît cititorul -, ea devine totuşi o artistă, cea mai excentrică dintre toţi, care-şi ia drept material de modelat viaţa proprie. După ce iubitul ei moare, fuge din castelul-vilă-decreaţie şi face toate experienţele sărăciei, de la dormitul în stradă pînă la închisoare şi prostituţie. Apoi hotărăşte să-şi împlinească viaţa construind - din banii tatălui - o biserică. Dar biserica se dărîmă mereu, iar constructorii cer un "sacrificiu", conform ştiutei credinţe. Fata lasă aşadar să-i fie zidită umbra - aceasta e jertfa - şi şi-o pierde cu totul, devenind o fiinţă stranie, privită cu suspiciune de cei din jur. Biserica e astfel terminată, dar la inaugurare "autoarea" ei, care între timp a pierdut tot (tatăl, care moare, averea, care rămîne unei mame detestate, fiul, dat la călugărie), e o fiinţă fără identitate. Cum de data aceasta a jertfit într-adevăr tot, primeşte înapoi umbra (simulacrul de jertfă), peste care se întinde "să se odihnească".

Dacă uităm formulele-semnal de la începutul fiecărui capitol şi scoatem naraţiunea de sub puterea indeterminatului "cîndva", a castelului şi a cîtorva nume exotice, *Biserica* devine un roman de actualitate, avînd în centru portretul copilului "de bani gata". Eroina este o tipică "fille à papa" care încearcă să trăiască o viaţă "normală", scăpată de sub controlul banilor şi al familiei. Nu reuşeşte decît să facă o serie de opţiuni greşite, să intre în încurcături din care tot banii şi poziţia tatălui o vor scoate. Construirea bisericii e precedată de cîteva episoade birocratice de mare haz, de întîlniri cu agenţi comerciali uşor de recunoscut pentru omul anului 1995.

Dacă uităm romanul de actualitate, descoperim un fel de roman de mistere, de tipul celor care se puteau citi în foileton în gazetele secolului trecut. Incognitoul, senzaţionalul, roata schimbătoare a norocului, banii care trag în jos personajele sau le ridică din "mocirlă", fata bogată în zdrenţe ţin de tipicul romanului popular. O bună parte din capitolul VI strînge elementele de gen risipite ici-colo în paginile anterioare. Este de fapt şi singurul fragment scris la persoana a III-a în acest roman al persoanei I: "Într-un orăşel apariţia unei femei singure şi necunoscute stîrneşte suspiciune" (124). Eroina e tăcută, misterioasă, cu "privire sticloasă şi inexpresivă", absentă la tot ce se petrece cu şi lîngă ea, atrăgînd deopotrivă interesul şi bănuiala. Nimeni nu-i ştie taina. (Naratoarea dezvoltă aici acelaşi tip de complicitate cu cititorul - singurul care ştie ce e cu bizarul personaj - ca în romanele secolului trecut şi în *aparté*-urile din piesele de teatru). De la un moment dat ea devine un fel de sabie a dreptăţii care, ce-i drept, nu cu sabia, ci cu telefonul, îi ajută pe bunii oropsiţi şi-i pedepseşte pe răi, făcînd să treacă "un fior" în rîndurile asistenţei.

Dacă uităm romanul de mistere găsim o povestire cu ramificaţii corintice (mai ales în primele capitole), în care absurdul, ludicul şi umorul duc la mici naraţiuni independente, de felul acesteia: "După 4 ani de compus poezii (atît a reuşit s-o suporte pe Lucia), [Al] s-a făcut brusc inginer şi a proiectat un avion în care, după alţi 9 ani, şi-au găsit moartea soţia şi cei doi copii ai lui. În urma acestui eveniment s-a călugărit timp de doi ani şi după ce a renunţat la mănăstire s-a autodeclarat scriitor stabilindu-se undeva, într-o insulă din Pacific unde mai trăieşte, probabil, şi astăzi" (17). Cînd poeticul ori patetismul (scena îndrăgostirii de Crisp), cînd melodramaticul (căutarea zadarnică a unui soţ şi copilul care se naşte în urma unei nopţi petrecute întîmplător în patul unui necunoscut beat, pe care tînăra nu-l va mai revedea niciodată), cînd planul simbolic (înălţarea bisericii şi repetata surpare a zidurilor) sînt redimensionate şi salvate prin nuanţele cinice, absurde (negre) ori jucăuşe şi trandafirii ale umorului.

În fine, dacă uităm basmul, romanul de actualitate, romanul senzaţional şi întortocherile corintice ale istoriei, dăm de o limpede parabolă. Orice carte este o "biserică", şi aparţine tuturor, mai puţin autorului, chiar dacă umbra lui rămîne întotdeauna zidită în ea.

La analiză, *Biserica* Danielei Vlasie se dovedeşte o construcţie complicată, în care planurile se apropie, se despart sau se confundă. Însă receptarea cărţii nu întîmpină obstacole, lectura se face firesc şi neted pe liniile simple ale legendei şi basmului, ceea ce arată că autoarea îşi stăpîneşte arta. O mulţime de best-selleruri(de calitate) ale literaturii universale sînt de acest tip. Şi la noi se poate observa în ultimul timp tendinţa de a codifica naraţiunea după tipicul basmelor, dacă nu după o schemă riguroasă (aceea identificată de Propp), măcar exploatînd la maximum convenţiile lui generoase şi adaptîndu-l la realităţile contemporane. I-aş include aici pe Mircea Nedelciu cu *Nora sau balada zînei de la Bîlea-lac* şi eventual *Tratament fabulatoriu*, pe Ion Manolescu din povestirile sale "americane", pe Caius Dobrescu din romanul cu tereştri şi extratereştri ori pe Alexandru Ecovoiu cu aventurile exotice din *Salvdos*, autori foarte diferiţi, dar avînd în comun o nostalgie-utopie a cărţilor socotite a fi ale copilăriei. Graţioasa carte a Danielei Vlasie are totuşi un defect: stilul ei nu are destulă forţă pentru că autoarea nu vrea să recunoască şi nici nu poate ascunde că sîngele eroinei ei e din hîrtie. ■

CALENDAR

❒ 13.IX.1923 - s-a născut *Ioanichie Olteanu*

❒ 13.IX.1970 - a murit *Sanda Movilă* (n. 1900)

❒ 13.IX.1986 - a murit *Vladimir Ciocov* (n.1920)

❒ 13.IX.1993 - a murit *Geo Bogza* (n. 1908)

❒ 14.IX.1778 - s-a născut *Costache Conachi* (m. 1849)

❒ 14.IX.1856 - s-a născut *Sofia Nădejde* (m. 1946)

❒ 14.IX.1906 - s-a născut *Emil Vora* (m. 1979)

❒ 14.IX.1923 - s-a născut *I. Grinevici* (m. 1992)

❒ 14.IX.1931 - s-a născut *Mihai Tunaru* (m. 1989)

❒ 15.IX.1912 - s-a născut *Emil Botta* (m. 1977)

❒ 15.IX.1938 - s-a născut *Marian Popa*

❒ 15.IX.1943 - s-a născut *Ilse Hehn-Guzun*

❒ 15.IX.1948 - s-a născut *Ioan Lăcustă*

❒ 15.IX.1977 - a murit *Ovidiu Cotruş* (n. 1926)

❒ 15.IX.1984 - a murit *Paul Sterian* (n. 1904)

EDITURA NEMIRA
prezintă
TORTILLA FLAT
şi
STRADA SARDELELOR
de John Steinbeck
Colecţia BABEL, 208+176 pag., 500+2500 = 3000 lei
Siluetă gigantică în literatura acestui secol, laureat al Premiului Nobel în 1962, John Steinbeck a rămas în memoria publicului românesc prin titluri bine cunoscute: ***Fructele mîniei***, ***La răsărit de Eden***, ***Oameni şi şoareci***.
Vitalitatea narativă şi virtuozitatea stilistică ating momente de maximă forţă şi originalitate în cele trei volume care ocupă un loc aparte în opera sa şi în literatura americană: ***Tortilla Flat*** — care avea să-i aducă şi prima recunoaştere publică notabilă — ***Strada Sardelelor*** şi ***Joia Dulce***. Dacă primul dintre ele este o fermecătoare miniatură eroi-comică, împletind pitorescul cu duioşia şi tragismul, ***Strada...*** evocă un episod din tinereţea aventuroasă a scriitorului, consumată după principiul *Trăieşte-ţi clipa!*, cu aplecarea către o anume umanitate mărginaşă, cu exotismul său cuceritor, eliberată de prejudecăţi, meschinării şi ambiţii deşarte. Cele două volume se constituie într-o bijuterie a literaturii americane şi au înscris numele autorului în patrimoniul valorilor universale.
CLUBUL CĂRŢII NEMIRA C.P. 26 - 38 BUCUREŞTI

• Actualitatea editorială •

Poetul ca moralist

Stelele fixe de Gheorghe Pituț este una dintre cele mai serioase și concludente antologii apărute în colecția "Poeți români contemporani", iar aceasta se datorează (caz rar) văduvei regretatului scriitor, care a selectat cu bun-gust poemele și a alcătuit cu o sur-

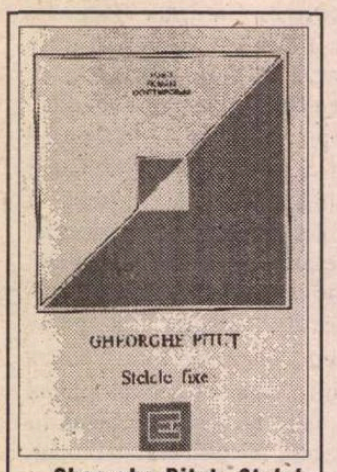

Gheorghe Pituț, *Stelele fixe*, postfață de Romul Munteanu, antologie, repere cronologice, bibliografie selectivă a referințelor critice și notă asupra ediției de Valentina Pituț, București, Ed. Eminescu, col. "Poeți români contemporani", 1995, 272 p., 3000 lei.

prinzătoare competență aparatul critic.

Volumul ne oferă prilejul de a "vedea" de sus evoluția lui Gheorghe Pituț și de a observa că el n-a rămas reprezentantul "expresionismului țărănesc", așa cum l-au definit criticii încă din primii ani ai manifestării sale, ci s-a transformat treptat, pe măsură ce s-a maturizat, într-un moralist. Multe poeme din perioada maturității au înțelepciunea impersonală și chiar sonoritatea sentențioasă a *Glossei* lui Eminescu:

"Ori filozof, ori nătărău,/ rămâi cum ești, orice ar fi,/ nu trece noapte și nici zi/ ca să nu-ți pară și mai rău// de timpul care-i fierăstrău -/ din orice parte l-ai gândi,/ tăind-o și pe-Anabel Lee/ și steaua care cade-n hău." (*Rămâi*)

Preocuparea excesivă a lui Gheorghe Pituț din această ultimă perioadă de a scrie poeme cu formă fixă are ca efect negativ alunecarea în manierism. Dintr-un mijloc, respectarea unor ritmuri dificile și găsirea unor rime rare devine uneori un scop:

"Modul de a fi-ntre lupi/ e să urli și să bauni/ ca în scenele cu fauni/ și să muști, apoi să rupi?!// Deci urechea să-ți astupi/ când se plânge și să miauni?!/ O, cetăți, fără de clauni,/ armonie, - o, voi stupi!" (*Flori*)

Lirism intermitent

Ultima carte a lui George Almosnino (din nefericire chiar ultima) exprimă o copleșitoare oboseală existențială. Personajul liric configurat în poeme își face mișcări cât mai puține și își restrânge câmpul de observație la minimum. Dar chiar și așa înregistrează, cu o sensibilitate maladivă, tot ceea ce este trist și dureros:

"degetele tale/ pe mâna mea/ un cârd de fetițe oarbe/ jucându-se la soare" (*octombrie în parc*); "cât își urâse numele/ recunoscătoare și vinovată/ în timp ce urca vechea scară/ spre ascunzătoarea de la pieptul lui unde/ știa/ va auzi aceiași șobolani rozând/ din secundă-n secundă" (*ispititoarele drumuri*); "mi-e frică de tot ce înțeapă/ de cuțitul ascuns în palmă/ de ăcele lungi înfipte-n bandaje/ de floarea de cactus suspectă ca sângele unei bătrâne/ mi-e frică de bastonul orbului perforând trotuarul" (*stare alergică*); "seara/ această vânătaie/ care dispare/ a doua zi" (*să-i spunem nostalgie*).

George Almosnino, *Marea liniște*, poeme, București, Ed. Litera, 1995, 144 p., 3900 lei.

Singurele momente fericite - de fapt momente de năzărire a fericirii - se petrec tot în acest spațiu al unei agonii lente:

"a venit aseară un om la geamul meu/ plângea după o minge roșie// l-am lăsat s-o caute/ dar cum nu a găsit nimic/ m-a luat pe mine în locul ei/ atât de departe" (*joacă*).

Această evadare este, desigur, un vis, pe care poetul nu numai că nu-l ia drept realitate, dar nici nu-l visează, ci îl confecționează absent, așa cum face cineva un avion de hârtie într-un moment de plictiseală.

Din cauza lipsei de vitalitate a poeziei, comunicarea dintre poet și cititor "cade" adeseori. Se poate vorbi de un lirism pâlpâitor, cu lungi și descurajante perioade de întuneric.

Ion Creangă între catabază și anabază

"Dar să ne întoarcem la mijloacele lui Creangă de a solubiliza ceea ce numeam coagulii enumerărilor sale."; "Pe orbita unor cercuri tot mai largi se înscriu apoi celelalte peripeții și isprăvi de epopee pruncească"; "E încă o expresie a litotei, specifică artei povestitorului, particularitate care, când nu acționează pe planul comicului, ca subliniere a derizoriului conținut în aparența de măreție, sau doar normalitate, lucrează ca mijlocitoare a afectelor, în

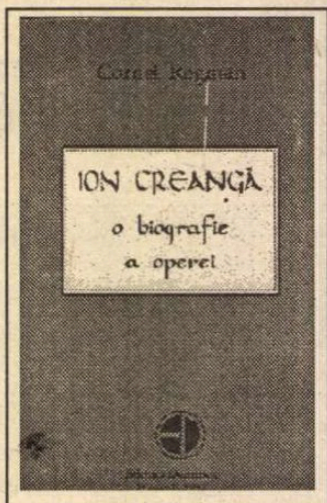

Cornel Regman, *Ion Creangă*, o biografie a operei, București, Ed. Demiurg, 1995, 216 p., 3000 lei.

forma discreției."; "Primul rezultat al investigației reieșit este observarea preferinței scriitorului pentru dispunerea materiei epice într-un sistem de doi timpi, care ia câteodată aspect de catabază și anabază"; "Și tocmai această tipicitate ce-și ia asupră-și misiunea purtătoare a trăsăturilor individualizatoare face specificul acestei lumi de fundal, de relație și de raportare, chemată să trezească impresia varietății, dar și pe cea a continuității." etc.

În acest limbaj rebarbativ, expresie a frigidității criticului în raport cu literatura și a dorinței sale (de adolescent întârziat) de a epata, este scrisă întreaga carte a lui Cornel Regman despre Ion Creangă. Criticul era, într-o oarecare măsură, simpatic atunci când juca rolul de cusurgiu al literaturii române contemporane. Deși nici atunci nu avea priză la text, el reușea, printr-un comentariu mecanic-bombănitor, să mai strice ceva din irespirabila atmosferă festivistă instaurată de apologeții scriitorilor români în viață. Scriind însă despre un clasic și adoptând un ton grav, Cornel Regman nu reușește decât să-l agaseze pe cititor. Deși îi citează pe Hegel sau Hartmann, el nu are în fond de comunicat nici o idee. Singura încercare de revizuire a statutului lui Ion Creangă, prin evidențierea orășenismului său, eșuează într-o rețea de relativizări (la care criticul recurge dintr-un exces de prudență).

Performanța lui Eugen Simion

Deși are aparența unei monografii, cartea este o culegere de articole. Eugen Simion a realizat un fel de colaj din toate comentariile critice pe care le-a scris de-a lungul timpului despre romanele și nuvelele lui Mircea Eliade. Așa se explică de ce multe idei se repetă ("monografistul" descoperă, de exemplu, de cinci sau șase ori că Gide a exercitat o influență asupra prozatorului român).

Marcat de îndatoririle sale de profesor universitar, Eugen Simion descrie conștiincios fiecare narațiune și o raportează la ideologia literară a scriitorului, face comparații cu alți scriitori din epocă, încearcă să identifice precursori etc. Discursul critic este constatativ și lax, ca panglica de mușama cu care croitorul ia măsura clienților. Lipsește acea gândire ofensivă care transformă critica într-un act de creație intelectuală.

Rămâne în discuție valoarea informativă a cărții. Informațiile necesare există, dar cititorul nu le poate consulta operativ. Ca să ajungă la ele, trebuie să parcurgă un labirint de considerații prin care autorul se străduiește să-și asigure o imagine cât mai convenabilă. În prefață el se prezintă, de pildă, ca un erou, povestind cum a fost persecutat din cauză că a scris în timpul lui Ceaușescu despre Eliade. Iar în cuprinsul cărții pozează neconvingător în intelectual elevat, preocupat exclusiv de problemele spiritului (cuvântul "spirit" și derivatele lui au o frecvență suspectă și inestetică: "o mișcare firească a spiritului", "spiritul tradiției", "spiritul obsedat", "figura spiritului", "un spirit al totalității", "spiritele din epoca noastră", "un spirit al întregului", "un spirit pentru totalitate", "model spiritual", "model al spiritului", spirit adamic", "spiritul mediocru", "spiritul creator", "alexandrinism spiritual", "complexitate spirituală", "moștenire spirituală"... și acestea sunt exemple luate doar din primele opt pagini ale volumului!).

Stilul inautentic, izmenit, pe care nu-l salvează (dimpotrivă) simularea naturaleții prin introducerea unor sintagme specifice limbajului oral, face greoaie lectura cărții. Eugen Simion realizează în această privință o performanță: scrie plictisitor despre o operă pasionantă.

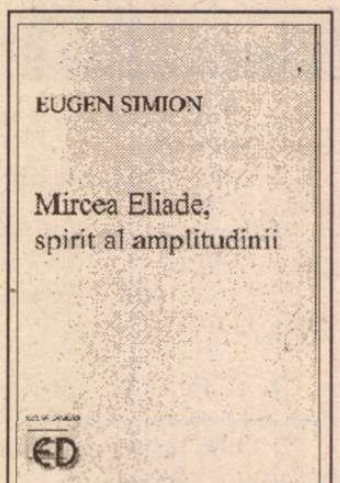

Eugen Simion, *Mircea Eliade, un spirit al amplitudinii*, București, Ed. Demiurg, 1995, 272 p., 4000 lei.

Cărți primite la redacție

❒ Ion Barbu, *Riga Crypto și lapona Enigel*, versuri și proză, ediție îngrijită, cronologie și referințe critice de Iordan Datcu, București, Ed. Minerva, col. "Cartea elevului", 1995, 132 p., 1500 lei.

❒ Mircea Mihăieș, *Cărțile crude - jurnalul intim și sinuciderea*, Timișoara, Ed. "Amarcord", 1995, 268 p., 4400 lei.

❒ Vasile Andru, *Proză, eseuri, interviuri*, studiu introductiv, antologie și selecția reperelor critice de Constantin Blănaru, Chișinău, Ed. Hyperion, col. "Antologia scriitorilor bucovineni", 1995, 312 p., preț neprecizat.

❒ Paul Cornea, *Semnele vremii* (cronici, comentarii și interviuri), București, Ed. Eminescu, 1995, 316 p., 3000 lei.

❒ Marin Sorescu, *Lulu și Gulu-Gulu*, versuri pentru copii, ilustrate de autor, București, Ed. "Creuzet", 1995, 112 p., 1500 lei.

❒ *Dramaturgia românească în interviuri*. O istorie autobiografică. Antologie, text îngrijit, sinteze bibliografice și indici de Aurel Sasu și Mariana Vartic. Vol. II (D-H). București, Ed. Minerva, 1995, 360 p., 4000 lei.

❒ Nicu Tănase, *Sunetul liniștii*, versuri și publicistică, Târgoviște, Ed. Macarie, 1995, 48 p., 2000 lei.

❒ Grid Modorcea, *Magul călător sau Speranța în viața și opera lui Mihai Eminescu*, București, Ed. Emin, 1995, 216 p., 3200 lei.

❒ Gheorghe C. Pața, *Imoralitatea legii*, București, Ed. "Gândirea Românească", 1993, 90 p., preț neprecizat.

❒ Gheorghe C. Pața, *Lăstarii amărăciunii*, poezii, Suceava, Editura Amadoros, 1995, 48 p., preț neprecizat.

❒ Cassian Maria Spiridon, *Piatră de încercare*, versuri, Iași, Ed. Junimea, 1995, 64 p., 1300 lei.

prezentate de Grete Tartler

• Actualitatea editorială •

Înotul împotriva curentului

Înţelepţii medievali orientali socoteau că un bărbat la 50 de ani mai are vreo doi până să se nască: 25 de ani ar fi fost nopţile dormite, alţi 25 tinereţea năucă (despre care nimeni nu poate spune că a trăit-o cu adevărat) şi, dacă mai punem la socoteală moţăielile după-amiezelor, rezultă că, la o jumătate de secol, ar mai trebui doi ani până ca omul să se nască...

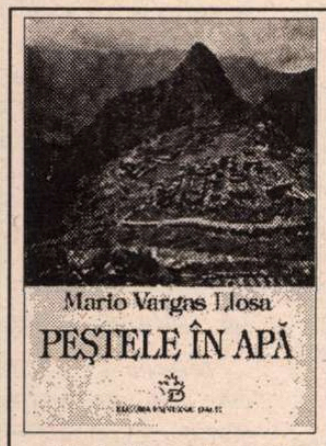

Mario Vargas Llosa, *Peştele în apă. Memorii*. Traducere de Luminiţa Voina-Răuţ. Prefaţă de Mariana Sipoş. Editura Universal Dalsi, Bucureşti, 461 p., 10.000 lei.

Un asemenea prag a simţit, probabil, şi Mario Vargas Llosa, hotărând să scrie memorii în plină maturitate: experienţa adolescenţei, a primei tinereţi, precum şi experienţa aruncării în vâltoarea politică trebuiau asimilate, depăşite. Două planuri, alternate ca în muzica pentru clavecin, registrul în piano şi cel în forte, ordonează tumultul unei existenţe pasionate şi aventuroase, cu momente-cheie repetate la distanţă de cinci decenii. Pe claviatura unde se cântă *piano/ capitolele impare/* sunt evocate: figurile mamei, tatălui - dominator, plin de ură faţă de literatură şi de artişti în general, antipatizat à la Sylvia Plath - ale feluritelor rude; entuziasmele copilăriei ("să citesc, să citesc"; "să învăţ afurisita limbă germană"; "să străbat Amazonul"), isprăvile de la colegiul militar Leoncio Prado (care au inspirat romanul *Oraşul şi câinii*), descoperirea ziaristicii şi a vieţii boeme, a cinematografelor vechi "unde simţi că ai scăpat de necazuri", a ceasurilor de conversaţii literare cu prieteni scriitori care aveau să se rateze "datorită lipsei de convingere". Acelaşi registru adăposteşte şi marea iubire pentru Julia (descrisă în *Mătuşa Julia şi condeierul*), euforia eliberării de sub autoritatea paternă, inubliabila primă călătorie la Paris.

În *forte/ capitolele pare/* se desfăşoară "războiul murdar" al luptei politice, imboldul acţiunii şi obligaţia morală care l-au determinat pe scriitor să candideze şi să renunţe la preşedinţia Perului în 1990, dorinţa "de a scrie în viaţă marele roman". Convins că "astăzi ţările pot *alege* prosperitatea" prin internaţionalizare (tehnică, piaţă, capital) şi democraţie, Mario Vargas Llosa s-a simţit dator să intre în arenă nu doar în calitate de intelectual, ci de politician activ, conducând o alianţă democratică, opunîndu-se aprismului şi Stângii Unite. Peştele în apă - de fapt, peştele în cascadă - e chiar scriitorul-luptător, la largul lui în vâltoare (de fapt - o întâmplare? - şi sportul preferat al scriitorului, aşa cum afirmă în repetate rânduri, e înotul). Înfruntarea torentului de murdare defăimări - dar şi de euforice adeziuni (o tânără, de pildă, i-a ieşit în cale ridicându-şi copilul în braţe şi strigând: "dacă învingi, Mario, mai fac un copil!"), experienţa mitingurilor şi întâlnirilor politice, a "manevrelor, intrigilor, conspiraţiilor, manifestărilor de paranoia, trădărilor, calculelor, cinismului..." fac din lectura acestor pagini un adevărat manual pentru scriitorul-politician. "A fost o naivitate din partea mea să cred că peruanii vor vota pentru idei. Aceştia au votat... pentru imagini, mituri, sentimente obscure sau resentimente, fără nici o raţiune".

Scriitorul devenit politician ar fi politicianul ideal care "spune ce crede, face ceea ce spune şi nu-şi foloseşte ideile şi cuvintele ca un alibi pentru a parveni". El ar-stopa "devalorizarea discursului, triumful stereotipului, sloganul golit de orice conţinut". Evident, el va renunţa un timp să mai scrie ("...nu era numai lipsa de timp. Mi-era imposibil să mă concentrez, să dau frâu liber fanteziei, să ating acea formidabilă stare de transă în care te rupi de tot ce te înconjoară") pentru a se dedica preocupărilor urgente. Intervenţia lui ideală ar opri prăbuşirea reală. Dacă...! Însă...

Eşecul în alegeri nu e resimţit de cititor ca eşec. Optimist, puternic, scriitorul dă impresia că a încheiat doar un prim cerc al evoluţiei pentru a începe o nouă existenţă în plan superior. Văzută ca formă de rezistenţă împotriva puterii, literatura rămâne principalul argument, fiindcă ea dovedeşte "cât de limitată este orice putere în faţa aspiraţiilor...".

"Învaţă să citeşti ce-a scris Iubirea..."

Prin forma fixă şi statornică, sonetele favorizează, mai mult decât alte tipuri de poezie, relaxarea mentalului, ajungerea la "iluminare". Nu degeaba au fost numite "mici temple verbale". Dincolo de cuvinte, care susură incantatoriu, monoton, transpare, brusc, esenţa. Cu cât mai ordonate structurile, mai puţin silabice cuvintele (Shakespeare fiind renumit pentru monosilabicele verbe din final de vers), cu atât mai repede "ochiu-nchis afară înăuntru se deşteaptă".

Demersul Editurii Univers - de a aduna într-un volum, în paralel cu originalul, principalele traduceri ale *Sonetelor* shakespeariene - oferă cititorului posibilitatea de a compara versiunile româneşti, de a înţelege mai uşor engleza elisabetană, de a urmări principalele teme (pasiunea pentru iubită/iubit, autocunoaşterea, dubla trădare, melancolia, noaptea, absenţa prietenului, nemurirea/moartea, universul care pulsează sub imperiul schimbării, timpul "veşnic neodihnit", înălţarea dragostei spre tărâmul creaţiei intelectuale, muzica, teatrul, "ochiul-pictor" ş.a.). Traducătorii au făcut, în general, opţiuni pe urmele feluriţilor comentatori englezi şi americani - ori, din acest punct de vedere, E.K. Chambers spune pe bună dreptate că "despre sonete s-au scris mai multe absurdităţi decât despre oricare alt subiect shakespearian". Aşa încât "sar în ochi" traducerile de talent şi cu atât mai mult sare în ochi lipsa altor traduceri de talent - câte-un traducător fiind, de pildă, numit în sumar, dar absent în volum, probabil dintr-o inexplicabilă neatenţie de redactare!

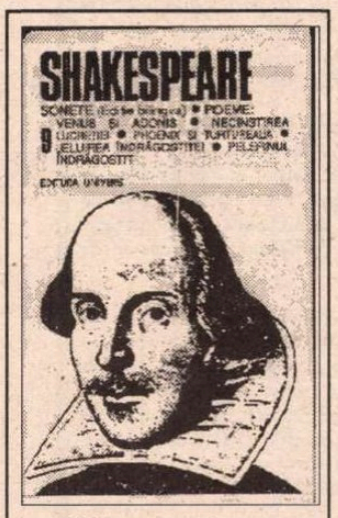

***Shakespeare. Opere complete. Volumul 9. Sonete* (ediţie bilingvă). *Poeme*. Ediţie îngrijită, notă introductivă şi comentarii de Leon D. Leviţchi. Note de Virgiliu Ştefănescu-Drăgăneşti. Traduceri de: Mihaela Anghelescu-Irimia, Nicolae Argintescu Amza, Lucian Blaga, Teodor Boşca, Neculai Chirica, Ion Costin, Tudor Dorin, Dan Duţescu, Mihai Eminescu, Ion Frunzetti, Mihnea Gheorghiu, Taşcu Gheorghiu, Petre Grimm, Leon Levitchi, Maria Moscu, Ion Pillat, N. Porsenna, Mihail Sebastian, Petre Solomon, Gheorghe Tomozei, Tudor Vianu, George Volceanov, C. D. Zeletin. Editura Univers, Bucureşti, 1995. 759 p. lei 12.000.**

Din fericire, majoritatea "sunetelor fundamentale" au fost incluse. Astfel, pentru sonetul *18* există versiunea Blaga ("Să te asemăn oare cu o zi de vară/ pe tine care mult mai dulce, blândă eşti?"). Cu mare surpriză, cititorul simte "gustul eminescian" în celebrul *Weary with toil, I haste me to my bed (27)* : "Sătul de lucru caut noaptea patul,/ dar al meu suflet un drumeţ se face/ şi pe când trupul doarme-ntins în pace,/ pe-a tale urme l-au împins păcatul..." Nu se întrevede aici tema care l-a obsedat pe Eminescu, şi nu numai în poezii? Pentru sonetul *29 (When, in disgrace with fortune and men's eyes)* cele mai "consonante" par versiunile lui Teodor Boşca şi N. Porsenna. Sonetul *55*, pe horaţiana temă *Exegi monumentum*, are noroc de o traducere a lui M. Sebastian (şi, din nou, cea mai reuşită pare a fi a lui T. Boşca).

Asemenea exemple, cum ar putea fi multe altele, demonstrează ce comoară ascunde antologia. Dacă mai adăugăm faptul că în acelaşi volum pot fi citite, traduse de Dan Grigorescu, poeme mai puţin cunoscute (*Venus şi Adonis, Necinstirea Lucreţiei, Phoenix şi turtureaua, Jeluirea îndrăgostitei, Pelerinul îndrăgostit*), putem afirma că profilul shakespearian al "capodoperelor minore" şi-a găsit, în fine, un precis şi credibil contur românesc.

Spre Budha sau spre Bombă?

Ce bine se simte umanistul când citeşte o lucrare ştiinţifică prin care-şi vede justificate demersurile idealiste! Asemenea scrieri au apărut tot mai des începând cu anii '70, ilustrând parcă dictonul chinez care spune "când yang a atins apogeul, el se retrage pentru a face loc lui yin". Interesul pentru ecologie, mistică, medicină tradiţională, afirmarea mişcărilor feministe ilustrează tocmai nevoia de restabilire a echilibrului. Tot aici poate fi inclusă revenirea ştiinţelor la "calea sufletului" - însă nu intuitiv, ca pe vremea lui Thales şi Anaximandru - ci cu argumente şi dovezi precise, după secole de experimente. Rafinatele metode ştiinţifice de astăzi, inaccesibile diletantului, se apropie, în complexitate, de experienţa mistică. "O pagină dintr-o publicaţie de fizică modernă experimentală e la fel de stranie... ca o mandala tibetană. Şi una şi alta stochează experienţa interogării Universului".

Fritjof Capra. *Taofizica. O paralelă între fizica modernă şi mistica orientală*. Traducere de Doina Ţîmpău. Editura Tehnică, Bucureşti, 1995, p. 296, lei 6500.

Paralela dintre fizica modernă şi mistica orientală, trasată de Fritjof Capra (pe urmele unor J. R. Oppenheimer, Niels Bohr, Werner Heisenberg) se citeşte ca un pasionant roman. În sistemul de elemente inseparabile care e Lumea în continuă interacţiune şi mişcare, eroul principal (Observatorul) face parte integrantă din sistem. Cunoaşterea raţională, abstractizantă, derivată din experienţă, se dovedeşte a fi mărginită, relativă. Degetul arată luna, dar odată luna găsită, el nu mai are importanţă. "Ca să prinzi peşte ai nevoie de plasă, dar odată prins peştele, plasele sunt uitate... E nevoie de cuvinte ca să exprimi ideile, dar odată ideile înţelese, trebuie să uiţi cuvintele" spune înţeleptul taoist Chuang tse. Ca şi mistica budistă, fizica modernă a făcut experienţa acelui "ceva" nediferenţiat, nedivizat şi nedeterminat. F. Capra aminteşte că, de pildă, aceeaşi idee referitoare la materie e exprimată şi în dansul cosmic al lui Shiva, şi în unele enunţuri din teoria cuantică. Noua fizică/ dinamitarea concepţiei tradiţionale despre materie de către experienţa realităţii atomice,/ a provocat un şoc precum cel adus de experienţa mistică: în termeni Zen, "desprinderea fundului unei găleţi". Şi Heisenberg şi Einstein notau că "le fuge pământul de sub picioare".

E adevărat că asemenea privire asupra interferenţelor, Unităţii fundamentale pare a fi uneori prea de sus. Aşa cum apropierile exagerate între hinduism, budism şi taoism inspiră cunoscătorilor neîncredere, continua descifrare a lor în fizica modernă pare cu atât mai forţată. Poate însă că ridicarea peste praguri are un rol salvator. Vor înţelege oare oamenii dansul lui Shiva, al creaţiei şi distrugerii? Vor trece ei dincolo de lumea contrariilor, învăţând să trăiască în armonie?

Cronica unei vizite de mult anunţate

MARIO VARGAS LLOSA este un atît de mare scriitor, încît o vizită a lui la Bucureşti părea de neimaginat. Şi totuşi ea a fost anunţată cu mult timp în urmă, realizîndu-se în zilele de 12-16 oct., la invitaţia Institutului Cervantes, a Ambasadei Spaniei, a Uniunii Scriitorilor şi, bineînţeles, a Editurii Universal Dalsi (director d-na Maria Marian), care i-a publicat recent volumul *Peştele în apă* (trad. Luminiţa Răuţ).

Astfel, cîţiva privilegiaţi de soartă l-au putut vedea, ba chiar auzi pe Mario Vargas Llosa la Bucureşti, unii pot spune chiar că "au stat de vorbă" cu el, în intervalul celor aproape cinci zile, în mai multe locuri din Bucureşti şi chiar din ţară (în timpul vizitei la mănăstirile din zona Vîlcei, la Curtea de Argeş, Braşov, sau la mănăstirile Suzana şi Cheia). La aeroport, pe 12 octombrie, scriitorul a fost întîmpinat de un mare grup de ziarişti, spre surprinderea sa, cum ne-a mărturisit, neaşteptîndu-se la o astfel de primire şi nici la faptul că opera lui este atît de cunoscută în România. Un prim contact cu românii l-a avut la recepţia prilejuită de Ziua Naţională a Spaniei, în seara aceleiaşi zile, cînd a putut cunoaşte cîteva personalităţi ale lumii culturale româneşti.

Vineri, 13 octombrie, la fostul sediu al Uniunii Scriitorilor, Casa Vernescu, (devenit Cazino Palas) a avut loc lansarea cărţii *Peştele în apă*, iar în după-amiaza aceleiaşi zile, la Institutul Cervantes a ţinut o conferinţă în limba spaniolă, unde cei prezenţi au aflat cum s-au născut romanele lui Mario Vargas Llosa, care au fost cărţile lui de căpătîi (romanele lui Faulkner şi "Tirant lo Blanc" al scriitorului catalan Juanot Martorell, roman scris în jurul anului 1640).

Luni, 16 octombrie, Mario Vargas Llosa a fost din nou oaspetele Uniunii Scriitorilor, de data aceasta la sediul din Casa Monteoru, iar după prînz, la Institutul Cervantes a avut loc o conferinţă de presă.

Au existat şi momente neoficiale ale vizitei lui Mario Vargas Llosa, oaspete personal al E.S., dl. Antonio Ortiz, ambasadorul Spaniei la Bucureşti sau al dlui Ion Iliescu, preşedintele României. Despre vizita la Cotroceni nu am fi amintit, dat fiind caracterul ei particular, dacă ştirea nu ar fi fost dată la actualităţile de noapte din seara aceleiaşi zile, de către TVR. De altfel, aceasta a fost şi singura ştire referitoare la vizita lui Mario Vargas Llosa (în afară de aceea a sosirii, pusă în colţ, jos, pe ultimă pagină) publicată de *Evenimentul zilei*; pentru o corectă informare, precizăm că Mario Vargas Llosa nu a fost însoţit la Cotroceni de "un grup de scriitori", ci doar de Laurenţiu Ulici şi de directoarea Editurii Universal Dalsi.

Restul ziarelor au considerat vizita scriitorului peruan un eveniment, au publicat fotografii pe prima pagină, au prezentat cartea recent apărută - considerată ea însăşi evenimentul editorial al anului, aşa cum au subliniat *România liberă, Cotidianul, Curierul românesc, Adevărul, Libertatea, Luceafărul*. Mai mult, ziarul *Azi* a scris pe prima pagină că vizita lui Mario Vargas Llosa la Bucureşti e mai importantă chiar decît întîlnirea Uniunii interparlamentare care se desfăşura simultan. De altfel, mulţi participanţi la această întîlnire de la Palatul Parlamentului şi-au găsit timp - în diverse momente ale vizitei - să vină să-l salute pe Mario Vargas Llosa, aşa cum au făcut-o de altfel şi şefii misiunilor diplomatice din ţările Americii Latine, prezenţi la Bucureşti.

Lansarea volumului *Peştele în apă* a avut loc la...cazino. Spre surprinderea lui Mario Vargas Llosa, exprimată după lansare, care nu înţelegea cum de posedă Uniunea un asemenea aşezămînt. Noroc că Eugen Uricaru - fiind în preajmă - i-a dat explicaţiile necesare, şi sper să-l fi convins pe Mario Vargas Llosa, că Uniunea, care nu primeşte de nicăieri nici o subvenţie, a închiriat clădirea pentru a obţine fondurile necesare publicării celor 14 reviste ale sale şi pentru alte nenumărate cheltuieli: premii, salarii, pensii etc.

Sufocat - la propriu - după lansare de ziariştii care voiau declaraţii şi interviuri (unii au prezentat apoi fragmente din cuvîntarea sa, texte "în exclusivitate"), iar apoi de mulţimea celor care voiau autografe, scriitorul a fost smuls, după mai bine de o oră şi condus cu bodiguarzi într-o încăpere, păzită cu străşnicie la uşi de aceiaşi bodiguarzi care "nu aveau voie" - spuneau ei - să lase pe nimeni să intre.

Au reuşit totuşi să stea de vorbă cu Mario Vargas Llosa, acolo, cîţiva scriitori: Mihai Cantuniari, principalul său traducător în română, Florin Iaru, Octavian Paler, Angela Martin, Andrei Ionescu, Eugen Uricaru, Manuela Cernat. A fost uitat complet celălalt traducător al lui Mario Vargas Llosa, Coman Lupu (lui i se datorează "celebritatea" "mătuşii Julia" în România), după cum nu ştiu să fi participat celelalte două traducătoare ale lui Llosa în româneşte (Irina Ionescu - *Casa verde*, 1970 şi Alma Maria Munteanu - *Elogiul mamei vitrege*, 1991).

*

La sosirea pe aeroport, întrebat cu ce scriitori români a avut contacte directe înainte de venirea în România, Mario Vargas Llosa a declarat, de data aceasta cu adevărat în exclusivitate, pentru noi: "*În perioada cînd eram preşedintele PEN Clubului Internaţional am cunoscut cîţiva scriitori români exilaţi, pe Paul Goma, de exemplu, cu care chiar am colaborat în comisia pentru apărarea scriitorilor persecutaţi politic. Goma era foarte activ şi prin el am cunoscut cîteva cazuri dramatice de scriitori români, dar - din păcate - alte contacte nu am avut. Sper că după această vizită...*".

Nu ştim despre ce scriitori români va putea spune de acum înainte Mario Vargas Llosa că îi cunoaşte. E drept, a cunoscut foarte multă lume, după lansare a putut schimba cîteva cuvinte cu Andrei Pleşu (pe care de altfel îl cunoştea din timpul bursei pe care au avut-o amîndoi în Germania, în 1991), cu Gabriela Adameşteanu, Zigu Ornea, dar mulţi din cei care au venit vineri, dezamăgiţi poate de lansarea defectuoasă, din pricina îmbulzelii şi a relei audiţii, nu au mai venit şi luni, la întîlnirea cu Llosa care le era destinată.

*

Aceasta a avut loc la sediul Uniunii (Casa Monteoru), scriitorul fiind prezentat de Ana Blandiana - ca preşedintă a PEN Clubului Român a fost dorinţa lui Llosa s-o cunoască) şi, desigur, de Laurenţiu Ulici, după care cei de faţă au fost invitaţi să intre în dialog direct cu Mario Vargas Llosa. Au fost puse întrebări în franceză, fără traducere, (Llosa mărturisind că el însuşi este francofil, deşi locuieşte la Londra) sau în spaniolă - cu traducere pentru cei prezenţi. Din păcate, nici unul din cei care au adresat întrebări, nu i-a fost prezentat lui M. V. Llosa cu nume, prenume, operă etc. De aceea am simţit nevoia să spun cîteva cuvinte despre Alexandru Paleologu, să-l prezint ca scriitor, ca senator al unui partid de opoziţie şi ca ambasador al goţanilor, pentru că ar fi fost păcat ca Llosa să nu ştie, că, părăsind sala Parlamentului pentru a fi prezent la această întîlnire, dl. Paleologu i-a adus şi în acest fel un omagiu. De altfel, comentariul dlui Paleologu - deşi, cum remarca amuzat Llosa, nu conţinea nici o întrebare -, a fost considerat de el atît de interesant încît a declanşat un discurs plin de vervă şi umor despre implicarea scriitorului în politică, acolo unde e nevoie, adică în ţări ca Romania sau Peru şi nu în Elveţia, de exemplu, unde scriitorii îşi pot permite să fie apolitici!

Conferinţa de la Institutul Cervantes a fost dedicată hispaniştilor din România, studenţilor de la spaniolă precum şi celor peste 700 de cursanţi care s-au înscris la Institutul Cervantes să înveţe spaniola.

Bineînţeles că şi aici sălile s-au dovedit neîncăpătoare. Dar din experienţa dnei Teresa Pallaruelo, directoarea Institutului (str. Paris, 34), e bine să învăţăm: au fost închiriate o instalaţie de sonorizare şi o cameră video cu circuit închis astfel că pe monitoarele prezente în toate sălile de cursuri, chiar şi în cele de la etaj, M. V. Llosa a putut fi văzut şi auzit! Aşa ar fi putut fi şi la Casa Vernescu, dar... n-a fost să fie, spre regretul tuturor, inclusiv al lui M. V. Llosa, care n-a putut să vadă acolo decît reflectoare, blitzuri şi reportofoane întinse cu disperare spre el şi să simtă, în anumite momente, că riscă - efectiv - să fie strivit de mulţimea celor care, aşa cum scria Georgeta Pop în *Cotidianul*, îl iubeau de mult!

Redăm în continuare, în traducerea noastră, fragmente din interviurile acordate de M. V. Llosa cu prilejul vizitei în România şi din alocuţiunile rostite la Uniunea Scriitorilor, la Institutul Cervantes şi la conferinţa de presă. Prezentăm în final scurtul interviu acordat în exclusivitate *României literare*. (M.S.)

Mario Vargas Llosa:

Literatura îi apără

La ce serveşte literatura în acest sfîrşit de secol 20?

Eu nu cred că există oameni care să nu aibă nevoie de literatură. Ştiu că există oameni care nu citesc, dar literatura oferă oamenilor satisfacţia unei nevoi pe care toţi o simt la fel, chiar şi persoanele care nu citesc. Pentru că ficţiunea este indispensabilă vieţii omului, cu puţine excepţii, omul niciodată nu e mulţumit cu ceea ce îi oferă lumea reală. Întotdeauna există un abis între realitate şi lumea dorinţelor şi nimic altceva nu poate umple mai bine acest abis ca literatura. Literatura nu numai că îl îmbogăţeşte pe om, dar îi şi dezvoltă sensibilitatea, îi stimulează imaginaţia, îl pune în contact cu alte lumi, mai bogate, mai complexe decît poate să cunoască o singură experienţă umană.

Literatura îi face pe oameni mai conştienţi de limitele lumii reale şi deci mai dinamici, mai imaginativi, mai mulţumiţi.

Întoarcerea la literatură

Niciodată nu am ieşit din literatură. În timpul campaniei pentru preşedinţie, am fost, bineînţeles, absorbit de activitatea politică şi nu mai aveam timp de scris, dar niciodată nu m-am gîndit că aceasta va însemna o schimbare a vocaţiei. Trecerea mea prin politică a fost tranzitorie, a fost o trecere mai scurtă decît am crezut, dar sînt foarte mulţumit că m-am putut întoarce la scris şi la cărţile mele.

Ce credeţi despre căderea regimurilor comuniste?

Prăbuşirea totalitarismului comunist este un fapt fundamental pentru epoca noastră. Crearea Europei unite este unul din proiectele cele mai îndrăzneţe, mai benefice, nu numai pentru ţările implicate direct, dar şi pentru restul lumii pentru că premerge internaţionalizarea vieţii, a culturii, a economiei. Dar au apărut şi multe aspecte negative, am văzut renăscînd demonii care păreau alungaţi din Europa: xenofobia, naţionalismul, intoleranţa faţă de culturile şi rasele diferite.

Exilul poate fi şi binefăcător

Doar exilul forţat este criticabil, atunci cînd oamenii sînt expulzaţi de regimuri totalitare sau împinşi să emigreze de motive economice.

Din punct de vedere literar, exilul a fost pentru America Latină profitabil. Pentru mine a însemnat un cîştig, fie şi numai că apreciezi mai corect ceea ce e al tău, atunci cînd ai experienţa străinătăţii. Am trăit în Spania mulţi ani, în Franţa, la Berlin, acum locuiesc la Londra şi acest exil voluntar, ca al meu, nu poate fi decît binefăcător.

La Uniunea Scriitorilor

***Întrebare**: Un scriitor român, pe care l-aţi cunoscut zilele acestea, e vorba de Octavian Paler, a scris o carte de eseuri în care susţine că la acest sfîrşit de secol, Don Quijote s-a mutat în Est. Care credeţi că sînt morile de vînt cu care se luptă acest Don Quijote sau cu alte cuvinte, există un pericol real în Est?*

M.V.L.: Cred că istoria nu s-a scris încă. Aşa că se poate întîmpla orice. Firească, după catastrofa indiscutabilă a comunismului ar părea demenţial să poată reînvia mitul comunismului. Dar, cu toate acestea, n-aş pune mîna-n foc că nu s-ar putea totuşi petrece aşa ceva. Nu vedem oare ce înseamnă naţionalismul în istorie? Şi nu numai în istoria îndepărtată, ci şi în cea foarte modernă. Nu ştim cîte milioane de fiinţe umane au fost victimele ideologiei naţionaliste? Şi totuşi, vedem cum acest demon renaşte, se strecoară printre noi şi umple de sînge din nou ţări care suferiseră această nefericire. Eu cred că de aceea, trebuie să acceptăm teza lui Popper: nu există legi ale istoriei; istoria poate avansa, poate da înapoi sau

Cu Laurenţiu Ulici şi Andrei Ionescu

pe oameni de nefericire

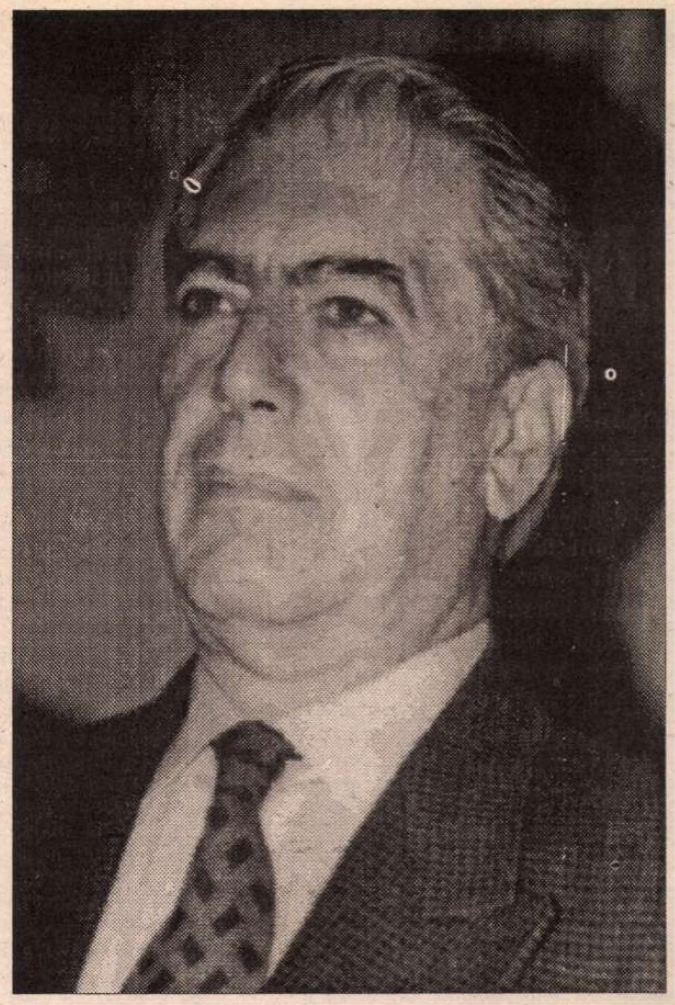

merge în zig-zag şi aceasta nu depinde de o divinitate capricioasă, nici de nişte mecanisme automate şi fatidice, depinde de dumneavoastră, de mine şi de fiecare dintre noi. Şi dacă nu ne mobilizăm, dacă nu sîntem atenţi ca să combatem această primejdie, demonii de altădată pot să pună din nou mîna pe putere.

La Institutul Cervantes

Mă simt aici ca în propria-mi casă, nu numai pentru că fac parte din patronatul acestei instituţii, ci şi pentru ospitalitatea şi cordialitatea cu care m-au primit toţi cei care, într-un fel sau altul, sînt legaţi de Institutul Cervantes.

Nu voi ţine o conferinţă, ci voi vorbi liber despre experienţele mele ca scriitor. Scriu de cînd eram foarte tînăr, aproape copil şi totuşi vocaţia literară continuă să fie pentru mine plină de surprize. Descopăr mereu noi experienţe şi poate această descoperire face din creaţia literară o activitate mereu nouă şi pasionantă.

Ca toată lumea, şi eu am fost - înainte de a fi scriitor - cititor. Fără exagerare, pot să spun că a învăţa să citesc a fost lucrul cel mai extraordinar care mi s-a întîmplat în viaţă. Aveam cinci ani, locuiam cu familia în Bolivia şi îmi amintesc acel an ca un moment decisiv. Descoperirea lumii prin lectură, mărirea dintr-o dată a spaţiului, a timpului îmi sînt vii în minte şi acum. [...] Cred că cele mai frumoase amintiri din copilărie nu sînt atît ale persoanelor în carne şi oase lîngă care am trăit, cu care m-am jucat, ci mai ales ale personajelor minunate care ieşeau din cărţi, ale căror aventuri le împărtăşeam în imaginaţie, graţie fanteziei mele şi puterii persuasive a celor care le-au scris. [...]

Cred că această operaţie magică - lectura - a născut în mine vocaţia de scriitor. Desigur, nu ştiam pe atunci ce înseamnă vocaţie şi cu atît mai puţin vocaţie literară, dar rădăcinile acolo trebuie să fi fost pentru că îmi amintesc că, înainte de a fi împlinit 10 ani, cînd familia mea s-a întors în Peru, eu începusem să scriu - în joacă. Nu istorii complete, ci doar fragmente. Mă întristam cînd poveştile se terminau şi atunci le scriam o continuare. Alteori scriam în alt fel finalurile care nu îmi plăceau.

*

În momentul acela minunat al trecerii de la copilărie la tinereţe, cînd a trebuit să mă gîndesc la ce voi face cînd voi fi mare, niciodată nu mi-a trecut prin cap că voi fi scriitor. [...] Mă gîndeam că voi fi avocat, profesie pentru care nu aveam nici un fel de chemare, alteori doream să fiu ziarist. [...] Şi aşa, în timp ce schimbam profesiile, continuam să citesc şi să scriu, dar ca o activitate pe care mi-era jenă s-o recunosc sau ca un hobby. [...]

Cînd am intrat la universitate, erau vremuri foarte grele în Peru. Între 1948 şi 1956 dictatura generalului Odría, (poate cea mai violentă dintre dictaturile militare din America Latină) a marcat teribil viaţa intelectuală şi politică a generaţiei mele. Am descoperit experienţa - pe care, desigur, românii o cunosc foarte bine - a totalitarismului, a cenzurii, a adevărului unic impus - cu forţa - de sus şi, bineînţeles, în mine, ca şi în mulţi peruani ai generaţiei mele, a crescut sentimentul critic, de revoltă. În capul meu, vocaţia literară s-a asociat într-un fel aproape visceral, cu preocupările de tip civic, social, cu voinţa unei schimbări politice.

Lectura lui Sartre, în acei ani, a fost pentru mine fundamentală. Sartre a avut o enormă influenţă în America Latină, ca şi în Europa de altfel. [...] El a putut fi stimulator pentru cei care trăiau în circumstanţele date în Peru. Mi se păreau extraordinare ideile sale că literatura nu e o activitate gratuită; că nu putea fi socotită în nici un caz o pierdere de timp, un lux al spiritului, ci dimpotrivă, e o formă de acţiune, iar cuvintele sînt fapte cu care poţi schimba realitatea lumii. [...] Mai tîrziu m-am îndepărtat de Sartre, iar azi sînt de acord cu scriitorul catalan Josep Pla, care a spus: "Sartre şi Marcuse au contribuit mai mult decît oricine altcineva la confuzia lumii contemporane".

*

Am citit desigur mulţi alţi scriitori care m-au influenţat enorm şi dintre ei citez doar doi, ale căror cărţi le consider "de căpătîi", cărţi la care te întorci toată viaţa şi în care găseşti mereu noi bogăţii secrete.

Unul din ei este Faulkner. [...] Am descoperit, citindu-l, posibilităţile formelor, ale organizării timpului, ale punctelor de vedere, ale felului cum o anumită ordonare a datelor unei ficţiuni poate conferi povestirii densitate, ambiguitate, complexitate.[...] Celălalt autor este un catalan (de fapt valencian) care a publicat un roman la sfîrşitul secolului 15. Este vorba de "Tirant lo Blanc" de Martorell, una din marile cărţi care s-au scris în Europa şi de la care mi-am însuşit ideea că romanul este o lume care poate intra în competiţie cu lumea reală în condiţii de egalitate.[...]

*

Eu cred că lucrurile pe care le poate spune un scriitor, la astfel de întîlniri, nu adaugă nimic la ceea ce povesteşte în cărţile lui. Totuşi, pentru cititorul de literatură, e interesant să descopere dimensiunea particulară a ceea ce află în spatele cărţilor. [...] În ciuda faptului că scriu de atîta timp, literatura continuă să fie pentru mine ceva misterios. Procesul creaţiei din care rezultă o istorie mă intrigă mereu şi-mi dezvăluie faţete necunoscute de fiecare dată.

Ceea ce am putut constata e că, în cazul meu, punctul de plecare continua să fie experienţa personală. Niciodată n-am scris o istorie care să se fi născut exclusiv din imaginaţie. Întotdeauna a fost ceva care mi s-a întîmplat, cineva pe care l-am cunoscut, ceva ce am citit, adică o experienţă personală pe care, dintr-o raţiune necunoscută, memoria o conservă şi, care după un anumit timp, se transformă într-o nelinişte, într-o tensiune, într-un fel de inconfort incitant, ceva care stimulează exerciţiul fanteziei, al imaginaţiei.

N-am ştiut niciodată de ce unele experienţe de viaţă sînt germinative din punct de vedere literar şi altele nu, dar ştiu că anumite fapte provoacă nelinişte, că revin mereu în conştiinţă, pînă cînd într-o anumită zi, în jurul unei astfel de amintiri se constituie un fel de embrion al unei istorii. Toate istoriile pe care le-am scris, în acest fel s-au născut.

*

De asemenea, am descoperit că, pornind de la experienţe personale, am nevoie de o anumită distanţă pentru a avea libertatea de a le transforma în literatură. Niciodată n-am putut scrie pe baza unor experienţe recente, care, într-un fel, încă deşteaptă emoţii şi uneori pasiuni.

[...] Ceea ce cred eu că e mai profund înrădăcinat în viaţa reală - a spus scriitorul vorbind de literatura sa - nu reprezintă niciodată realitatea, ci mai curînd opusul ei, un obiect imaginar, şi nu o reflectare a vieţii ca într-o oglindă. Mai curînd neagă viaţa şi o înlocuieşte cu un lucru esenţial diferit: un refugiu în care cititorii, oamenii în general găsesc ceva care îi apără de nefericire. Dacă ar trebui să definesc literatura în vreun fel - şi ştiu că se poate defini în multe feluri - aşa aş defini-o: un refugiu împotriva nefericirii. Nu cred că literatura ne face în mod necesar mai fericiţi, dar ne face mai conştienţi de limitele noastre, de cît de puţin sîntem, în comparaţie cu ceea ce atît de mult dorim sau visăm.

În exclusivitate pentru *România literară*

R.I.: *În cartea dvs. "Peştele în apă" recunoaşteţi că în timpul campaniei electorale pentru preşedinţie, aţi comis şi multe erori. Ce sfaturi le-aţi da candidaţilor noştri în alegerile de anul viitor?*

M.V.L.: Dacă au timp, pentru că ştiu că activitatea politică îţi răpeşte mult timp, i-aş sfătui să citească "Peştele în apă", în care vor găsi destule exemple de ce *nu trebuie* să facă un candidat pentru a cîştiga alegerile.

R.I.: *N-aş vrea să plecaţi de la noi fără să ne spuneţi cum vi separe procesul de democratizare în România, mai ales că ştim că aţi vizitat şi Polonia, Cehia, deci aţi putea să faceţi o comparaţie în acest sens.*

M.V.L.:Puneţi o grea povară pe umerii mei; a-mi da seama de acest lucru după numai patru zile atît de pline este o himeră. Totuşi, pentru a nu crede că încerc să mă eschivez, aş putea să răspund, deşi cu oarecare prudenţă.

Am impresia că lucrurile merg mai bine sau nu atît de rău ca în timpul dictaturii comuniste. Desigur, am auzit multe păreri în dreapta şi în stînga, oamenii par deziluzionaţi de faptul că procesul de democratizare a fost sechestrat sau expropriat de o anumită parte a fostului aparat comunist. Dacă este aşa, eu nu cred că există motive de demoralizare, ci dimpotrivă, de acţiune.

Azi, în România, există cel puţin posibilitatea - destul de extinsă - de exercitare a libertăţii de expresie şi a criticii, şi cît timp ele vor exista, va exista şi un cadru larg de acţiune.

Ideal ar fi să fie folosit pentru unirea forţelor şi nu pentru separarea lor, pentru distanţarea şi diferenţierea forţelor democratice din cauza neînţelegerilor mărunte. E necesară stabilirea priorităţilor, consolidarea democraţiei, eradicarea tuturor structurilor şi urmelor totalitarismului pentru a se pune bazele unei societăţi libere. Cred că acestea nu sînt numai posibile, dar şi uşor de obţinut într-o ţară ca a dumneavoastră, care are atîtea avantaje, cum ar fi bogăţia resurselor şi situarea în mijlocul Europei, adică acolo unde cultura libertăţii a ajuns cel mai departe şi unde există atîtea ţări dispuse şi dornice ca România să facă parte din lumea liberă a culturii occidentale, din Europa unită.

Pagini realizate de Mariana Sipoş

CRONICA EDIȚIILOR

de Z. Ornea

"Fragmentele" lui Chendi

NICIODATĂ în perioada modernă a literaturii române, să spunem de la Maiorescu și Gherea încoace, nu a lipsit critica de întîmpinare. Ba, chiar, aș spune că primele două decenii ale veacului care acum se grăbește să se încheie au inaugurat, de fapt, critica foiletonistică de întîmpinare. Criticii timpului au fost M. Dragomirescu, Ilarie Chendi, E. Lovinescu, H. Sanielevici, N. Iorga, Ion Trivale și Gh. Bogdan-Duică. Mai înainte se exersase în aceeași disciplină și Al. Antemireanu. Dar după 1900 condeiul lui ațipește. Aceștia, pe care i-am citat mai înainte, sînt cei ce se aflau în avanposturi, ei se pronunțau asupra cărților literare apărute, selectînd valorile și negînd nechemații. Erau temuți, ascultați, adulați și, de adăugat, unii (ca, Lovinescu și, o vreme, Chendi) și-au rostit judecățile nu în reviste literare ci în cotidiene de partid (*Epoca, Voința națională*), semnînd aici foiletonul. Azi nici o gazetă cotidiană nu îngăduie comentarii critice, deși ele interesează publicul. E o eroare impardonabilă, pe care nu o pot vesteji îndeajuns.

Ilarie Chendi, stabilit în 1898, în București, unde devine bibliotecar la Biblioteca Academiei, este foarte activ în revistele presămănătoriste (*Floare albastră, Curierul literar*), mutîndu-se, în 1901, cu tot grupul de colaboratori, la nou-apărutul *Semănătorul*, aflat sub direcția lui Vlahuță și Coșbuc, dar dirijat efectiv de Ion Gorun. Cînd directorii au abandonat revista și ea reapare, în toamna lui 1902, de la nr. 27, sub denumirea *Sămănătorul*, factorul diriguitor e Chendi, care a pregătit curentul sămănătorist. Simțea însă, și el și Iosif, nevoia ca revista să fie onorată de semnătura unor universitari. O vreme a scris aici, la *Sămănătorul*, Ovid Densusianu, încă nesimbolist declarat. Strădanii mari a depus Chendi să obțină colaborarea lui N. Iorga. A izbutit. Și, în 1903, Chendi și Iosif i-au propus lui Iorga direcția revistei. Propunerea a fost acceptată, fără a se oficializa faptul. A fost o strategie catastrofală a lui Chendi. Pentru că Iorga înțelegea să-și exercite acolo rolul efectiv, dizlocîndu-l treptat pe Chendi. Iosif a acceptat noua stare de lucruri, pactizînd cu Iorga împotriva prietenului său Chendi. De la începutul lui 1905 Chendi părăsește supărat redacția, înțelegînd, în sfîrșit, că nu-l poate el dirigui pe N. Iorga, folosindu-se, cum se gîndise inițial, numai de prestigiul profesorului de istorie, de pe atunci aureolat ca mare savant. Chendi și-a găsit adăpost, cu un sagace și acid foileton, la *Voința națională*. Polemicile cu Iorga și foștii săi colegi s-au dezlănțuit mai tîrziu în *Viața literară* (1906-1908), revistă condusă de Chendi (aici a lansat el termenul "apostolomania" împotriva lui Iorga). Dar în deschiderea volumului *Fragmente*, apărut în 1905, (care constituie grosul ediției pe care o comentez), într-o *Scrisoare* se plîngea de comportamentul prietenului său, poetul: "La Ateneu, cînd sufletele noastre vibrau încă de puterea unei doine din Ardeal, comandantul tău s-a năpustit vijelios asupra-ți ți-a pus alternativa de a alege între el și mine. L-ai ales pe el și ai plecat. Iar eu n-am încercat să te reții fiindcă n-am cerșit prietenia nimănuia". Dar Iorga a găsit cu cale să-i reproșeze lui Chendi, într-o cronică din *Sămănătorul* despre acest volum *Fragmente* (era al patrulea volum al criticului), "atacuri și mărturisiri care sunt nedrepte..., aluzii ofensatoare". Chendi a ridicat mănușa și a răspuns într-un P.S. la un foileton din *Voința națională* inclus în sumarul volumului pe care îl comentez, lui Iorga. Vorbea acolo de "searbădă șiretenie", "minciuni omenești". Dar într-un articol din decembrie 1905, notifica unui preopinent: "Eu invitasem pe dl. Iorga să scrie la revistă. De ce atunci plecarea mea de la revistă? Motivele sunt cu totul altele, ele sunt de ordin curat personal și sunt întemeiate pe schimbarea convingerii mele asupra acestui scriitor, pe care-l cunosc mai bine ca oricare... De atunci însă s-a schimbat. În lupta d-sale a intrat ceva feminin, ceva ce seamănă a vanitate nestăvilită... Cu adversarii săi nu știe să fie nobil. E nedrept, interesat, foarte prezumțios și întrebuințează tot felul de șiretlicuri, improprii firilor deschise și caracterelor mari". Acestea au fost însă otrăvuri distilate care, apoi, vor căpăta amploare. În felul său, Chendi avea dreptate. Fusese izgonit de la o revistă căreia el îi dăduse consistență. Iar ideologia ei, transformată în curent de idei, datorată lui Iorga, are în nervurile ei de început și truda lui Chendi. Care este, orice ar spune dl. D-tru Bălăeț, editorul de azi al lui Chendi, un sămănătorist.

SE CUVINE spus însă că, acum, în 1905, cînd lui Chendi îi apărea al patrulea volum, el nu era numai un critic ci se remarcase și ca un stimat istoric literar. Și încă unul care se dăruise în editarea clasicilor, făcînd, în această disciplină a erudiției, muncă de pionierat. Editase, împreună cu tînăra Eugenia Carcalechi, (aici a fost - se pare - și o relație sentimentală, sfîrșită prin sinuciderea coeditoarei) o bună, pentru acea vreme, ediție Alecsandri și una Negruzzi. Și, înainte de toate, era un excelent eminescolog, el, împreună cu I. Scurtu, începînd să citească, să claseze și să publice fragmentar manuscrisele lui Eminescu depuse, în 1903, de Maiorescu la Biblioteca Academiei. Chendi are meritul de a fi fost, și în domeniul eminescologiei, un învățat pioner. De altfel, în sumarul volumului pe care îl comentez se află și două prefețe - substanțiale - la volumele din edițiile Alecsandri și Negruzzi și un fragment inedit din *Mira* lui Eminescu (Mai publicase, înainte, un volum din creația politică postumă a autorului *Luceafărului*, și o bună ediție Creangă).

Dar prevalență are în volum critica de întîmpinare. L-a semnalat pe Goga înaintea apariției volumului *Poezii* (1905). În foiletonul *Un nou poet ardelean*, publicat cu un an înaintea debutului în volum a lui Goga, scria, după lectura poeziilor acestuia în revista *Luceafărul*: "Toată poezia din viața și natura acestui colț al românismului o regăsim în versurile noului poet, în măsură atît de potrivită cu realitatea și în formă atît de original exprimată, încît e păcat să nu fie cunoscută în cercuri mai largi". A consemnat îndurerat moartea lui Petică. Dl. Bălăeț se încăpățînează, în continuare, să vadă în prețuirea lui Petică o nouă dovadă că Ilarie Chendi a prețuit și sprijinit simbolismul. E o exagerare vădită, pe care am mai semnalat-o în comentariul meu la primul volum din această ediție, cînd Chendi era cotat filosimbolist pentru un articol despre Iuliu Cezar Săvescu. Aici dreptate a avut Lovinescu, contemporan al lui Chendi, care l-a identificat, exact, drept un antisimbolist. Nu e în asta nici o nenorocire. Chendi a fost și a rămas un sămănătorist prin formație și în exercițiu critic. E, de aceea, cel puțin, nepotrivit să-l prezentăm altfel decît a fost în epocă. A intervenit, firește, și în incidentul Sanielevici-Sadoveanu. Dar, cum era, acum, certat cu cei de la *Sămănătorul* (printre care se afla și Sadoveanu), aprecierile lui Chendi sînt ponderate, drepte, detașate și judicioase. A dezaprobat stupidul articol al lui Sanielevici *(Morala d-lui Sadoveanu)*, arătînd că o operă literară "nu poate fi judecată numai după partea morală sau imorală a tezei sale". Dar "tot atît de compromițător, de altfel, este

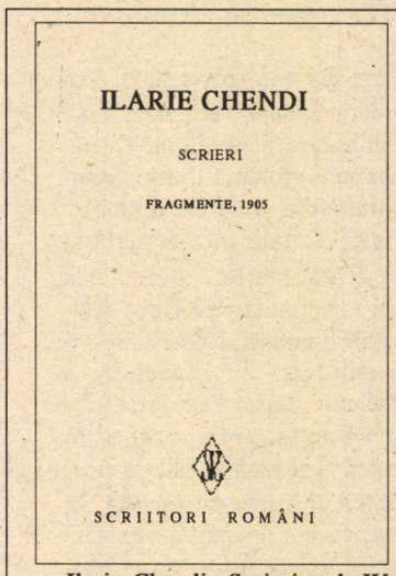

Ilarie Chendi, *Scrieri*, vol. IV. Ediția, note și comentarii de Dumitru Bălăeț, Editura Minerva, 1995.

și răspunsul, scris cu pumnul, al d-lui Sadoveanu. Nimeni nu regretă mai mult ca mine acest răspuns, care trebuia dat în altă formă și de o a treia persoană". Tot atunci s-a pronunțat și în scandalul produs de acuzația de plagiat adusă lui Al. Davila pentru *Vlaicu Vodă*. S-a spus că Davila și-ar fi însușit un manuscris de Odobescu. Chendi ironizează acuzația, stăruind în demonstrația că drama pusă în discuție e opera lui Davila. Și o face prin examen comparat, arătînd marile deosebiri de limbă dintre piesa lui Davila și opera lui Odobescu. Azi, incidentul e de mult clasat. Dar, atunci, făcea valuri și e bine că Ilarie Chendi a știut să-l soluționeze judicios. În sfîrșit, să notez că Ilarie Chendi a intervenit și în cazul piesei *Manasse* de Ronetti Roman, care curînd a devenit un scandal de proporții care a tulburat spiritul public. Și antisemitul care era criticul s-a depășit pe sine, apreciind estetic puternica dramă: "După o producție atît de măruntă, ca cea din anul din urmă, cînd pe scena română s-au manifestat puteri începătoare, atît de puțin promițătoare, o piesă datorită unui scriitor matur, fie chiar străin, atrăgătoare prin subiectul ei, înlănțuitoare de atenție pînă la sfîrșit, ne este bine venită".

În sfîrșit, se pot lesne detecta și erori de evaluare. E, de pildă, excesivă aprecierea favorabilă a *Cîntecelor de vitejie* ale lui Coșbuc. În alt loc proza lui N. Gane e așezată, ca valoare, alături de cea a lui Slavici, deși ele se află la distanțe astrale. Și, din păcate, editorul nu amendează, la capitolul "Note și comentarii", această apreciere. Din motive amicale, a supraevaluat proza modestă cu totul a Constanței Hodoș. Îl supraevaluează și pe incalificabilul prozator manufacturier Vasile Pop (e considerat a fi "printre cei mai vrednici de citit scriitori"), cel despre care Lovinescu spusese, tot pe atunci, că "în comparație cu dl. Vasile Pop toți scriitorii sunt geniali". Ediția d-lui D-tru Bălăeț, începută în 1988, a ajuns, iată, la al patrulea volum. Ea e, în general, bine alcătuită. N-a avut mari dificultăți pentru sumar pentru că ediția, din 1969, alcătuită de Vasile Netea avea, la sfîrșit, o bună bibliografie iar dl. Mircea Popa în monografia din 1973 a făcut, și el, numeroase identificări. Dl. Bălăeț a izbutit, și el, să identifice unele articole, alcătuind, cum spuneam, o destul de bună ediție a operei lui Chendi. Aparatul critic e corect, informat cît se cuvine și util. Să sperăm că se vor găsi fondurile necesare pentru continuarea acestei ediții critice. ■

PĂCATELE LIMBII

de Rodica Zafiu

"Mioritic"

ADJECTIVUL *mioritic* nu a fost înregistrat, pînă de curînd, în dicționarele noastre generale. Nu-l cuprind nici dicționarul academic (DLR, tomul VI, litera M, 1965-1968), nici Dicționarul explicativ (DEX, 1975). Doar suplimentul acestuia din urmă (DEX-S), apărut în 1988,tratează cuvîntul într-un articol destul de consistent: prin trimitere la balada populară ("care amintește de «Miorița»") și la celebra sintagmă a lui Blaga - *spațiul mioritic* ("= univers spiritual specific românesc..."). Cuvîntul se răspîndise în ultima vreme, prin școală sau prin exegezele literare, devenind un veritabil clișeu - mai ales în sintagma "*plaiuri mioritice*". Clișeul nu a dispărut încă din discursul patriotic - care elogiază "românii, oameni iubitori de spații mioritice" ("Adevărul", 211, 1990, 1); a devenit însă tot mai puternică reacția ironică față de el. În prezent, cuvîntului *mioritic* e folosit tot mai des cu sensul de "românesc, autohton", extinderea semantică și contextuală fiind marcată de ironie, de distanțare critică.

Ironia e graduală; în unele cazuri ea rezultă doar din folosirea clișeului în contexte noi, din contrastul între aura lui patriotic-euforică și faptul banal ori tonul critic al relatării: "bere sau vin (presupunînd, prin absurd, că aceste băuturi mai există în spațiul mioritic)" ("Opus", 36, 1990, 7); "o completează fericit, pentru spațiul mioritic, pe Hannah Arendt" ("Expres magazin" = EM, 9, 1993, 21); "cum trăim astăzi pe plaiurile mioritice" (id.); "trei sensei japonezi au descins pe plaiurile mioritice" ("Evenimentul zilei", ediția de prînz, 505, 1994, 5). Pe o treaptă superioară de fixare a sensului "autohton" și a conotației ironice, adjectivul determină alte substantive, predominant concrete: "oul turcesc contra celui mioritic" (EM 12, 1994, 23); "senatorul G.D., acest haiduc mioritic" (EM 25, 1993, 4); "bizonul mioritic" ("Academia Cațavencu"=AC, 12, 1992, 3); "cuprins de un mioritic frison patriotic" (AC 5, 1992, 3). Combinația cea mai șocantă pe care am întîlnit-o - "bikini mioritici" (EM 12, 1994, 23) - actualizează un alt sens potențial al adjectivului ("niște bikini din blană de oaie", id.).

Cînd adjectivul determină substantive abstracte, sensul "românesc" este mediat de trimiterea la "Miorița" și de aluziile la interpretările baladei în termeni de specific național; trăsăturile puse în evidență de context sînt, de obicei, pasivitatea:"Ministerul Mediului a avut, în aceste cazuri, o reacție mioritică, dovedindu-se mai degrabă un grup de reflecție" (RL 666, 1992,3), statutul de victimă, eșecul - "nu e vorba de un vechi și binecunoscut destin «mioritic»" ("România liberă", 997, 1993,3). "Specificul" este uneori explicitat - "sindromul mioritic al pizmei dintre frați e bine să rămînă doar în paginile literaturii" (RL 916, 1993, 1) -, alteori păstrat în ambiguitate, deschis mai multor interpretări: "politica mioritică" ("Contrapunct", 10, 1992, 1).

Ca și *dîmbovițean*, pe care l-am discutat altă dată, *mioritic* are rolul de a califica ironic un tip de mentalitate și de comportament național. Se pare că limbajul jurnalistic și cel familiar tind să dezvolte o întreagă serie sinonimică - marcată stilistic - pentru adjectivul "românesc". ■

Despre încălţăminte

LA FĂLTICENI, de Anul Nou, umblau urătorii cu pluguri şi pluguşoare din casă în casă. Corul liceului - băieţii îmbrăcaţi în uniforme arătoase - participa cu piese muzicale deosebite; dirijorul avea chiar un camerton legat cu un lănţişor de buzunarul vestei. Domnul Costăchescu, învăţătorul, recita Mioriţa în versiunea lui Sadoveanu şi după fiecare "hăi, hăi!", cînta foarte duios din fluier. În această armonie graţioasă în care obiceiurile străbune te făceau mai senin, mai elevat, într-o curte răsună strident strigătura lui Onu, tovarăşul meu de joacă: "Iese dracu' dintr-o bortă/ Cu-un papuc şi c-o ciubotă". Ne apucă pe toţi un rîs nătîng, încît domnul Costăchescu se opri din cîntat şi ne întrebă sever: "Ce v-a venit de vă hliziţi aşa, măi răilor?" Răspunsul lui Onu a stîrnit admiraţia tuturor: "Rîdem fiindcă dracul are probleme cu încălţămintea." Un avocat sau un director de şcoală nu s-ar fi exprimat mai îngrijit. N-am mai reţinut conversaţia care a urmat, dar sectorul lexical "încălţăminte" mi-a rămas drept colector de întîmplări şi amintiri.

Peste ani, la Köln, aşteptam, în salonul prinţului W., împreună cu alţi oaspeţi vădit distinşi, să înceapă concertul celebrului cvartet, cînd un bărbat roşcat, foarte înalt şi zgomotos, intră şi cuprinzînd cu ochii toată asistenţa, întrebă de la uşă: "Care-i românul?" Cu un gest fatal amfitrionul mă scoase din anonimat. Noul venit îşi făcu loc între fotolii şi, ajuns în dreptul meu, îmi puse în poală o pereche de ghete zdravăne. "Daţi-mi voie să vă explic", cuvîntă el. "Alteţă, permiteţi?" Prinţul aprobă, muzicanţii depuseră instrumentele pe duşumea; se făcu tăcere în timp ce eu, roşu ca racul, învîrteam în neştire ploconul. Roşcatul se propti lîngă scaunul meu şi începu: "M-am jurat că atunci cînd voi întîlni pe primul român o să-i fac cadou o pereche de ghete." Implicat, mi-am ridicat picioarele cît mai sus ca să se vadă că sînt încălţat. Dar acela continuă: "Eram pe front în Moldova cînd România a capitulat. Prizonier la ruşi, am fugit din lagăr şi am luat-o prin munţi spre apus. În apropierea unei mănăstiri m-a descoperit o patrulă. Am sărit gardul, şi am cerut găzduire în sfîntul locaş. Ruşii s-au pus să percheziţioneze casă cu casă, dar călugării m-au băgat într-un cuptor de pîine uriaş şi-au aprins focul pe vatră afară. Am crezut că voi fi ars de viu, dar nici măcar fumul nu m-a ajuns. Trei zile am stat ascuns. Cînd s-au liniştit lucrurile mi-au dat merinde de drum şi însuşi starețul m-a însoţit ca să-mi arate calea prin pădure. La despărţire a remarcat că nu aveam decît nişte pantofi de pîslă, cizmele mi le furaseră paznicii lagărului. Bătrînul şi-a scos bocancii şi cu mîna lui mi i-a încălţat. Asta m-a salvat. Am ajuns sănătos în Germania şi de aceea mi-am permis să mă revanşez." Cei de faţă au aplaudat furtunos. Eu am mulţumit săltînd încălţămintea ca pe un trofeu, iar muzicanţii s-au aruncat în primele acorduri. Acasă am încercat cadoul. Erau cu trei numere mai mari decît măsura mea. Sînt picioare şi picioare...

N-am purtat ghetele fiindcă mi-era frică să nu păţesc ca monseniorul Nyssen care povestea că, la vîrsta de zece ani, a primit nişte cizme imense de la preotul bisericii Sfintei Fecioare. Cînd le îmbrăca, ele îl conduceau, vrînd-nevrînd, negreşit spre casa parohială, la milostivul donator. Oricît se împotrivea copilul, cizmele îl biruiau. Aşa a ajuns preot.

"La pantoful de aur - magazin de încălţăminte", scria cu litere de-o şchioapă pe firma domnului Sami din uliţa copilăriei. Ce prietenos, ce politicos era dumnealui! Stătea mai mult la uşă şi poftea trecătorii cu alese cuvinte. De intra cineva, domnul Sami avea istorioare pregătite cu grijă ca să întărească încrederea muşteriului. Una colporta o ştire lugubră din presa locală: Doi soldaţi în permisie se duceau iarna acasă, prin pădure. Atacaţi de o haită de lupi, au fost devoraţi cu haine, cu chipie, cu nasturi, cu galoane cu tot. Doar bocancii au rămas întregi; bestiile nu i-au mistuit. Încălţăminte de aceeaşi calitate şi marcă ofereau şi galantarele magazinului din Fălticeni.

Din nefericire nu toţi militarii au avut parte de asemenea obiecte indestructibile. Mai ales în războiul din răsărit se mai purtau opinci. Dar frăţia de arme româno-germană a fost şi o frăţie de încălţăminte. Nu de puţine ori, noaptea, în cantonamente comune, dorobanţii români schimbau strămoşeştile încălţări cu cizme fabricate la Berlin.

Probleme cu încălţămintea - formula iscusită a lui Onu - au apărut şi în lumea politică. Prin 1937, deputatul ţărănist de Neamţ, vorbind vinerea alegătorilor dintr-un sat, s-a întrerupt brusc şi a privit stupefiat spre picioarele celor din rîndul întîi: "Oameni buni, ce-mi văd ochii? Sînteţi desculţi!" - "Ce să facem, dacă nu avem?" - "Dar v-am trimis. V-a expediat partidul nostru o jumătate de vagon de opinci. Vedeţi, hoţii de liberali vi le-au furat!"

Cîteodată încălţămintea poate deveni şi pretext de propagandă naţională, m-a învăţat Ştefan Teodorescu, într-o vară. Filosoful de la Heidelberg avea tot felul de legături cu protipendada germană. M-a întrebat şi pe mine dacă vreau să vin la o sindrofie care întruneşte familiile a 40 de milionari suabi din branşa "pielărie". Curios, am luat trenul şi m-am înfăţişat în hotelul exclusiv de la Esslingen , unde se petrecea. Ştefan mi-a arătat pe cei mai importanţi dintre bogătaşi. Majoritatea se procopsiseră prin căsătorie. Erau în genere foşti ofiţeri, acum ginerii unor vechi fabricanţi de încălţăminte. Pe cît de zburdalnici se arătau bărbaţii, pe atît de potolită părea tabăra doamnelor lor. Milos din fire, Ştefan, care era jumătate Esop, jumătate *maître de plaisirs*, se tot gîndea cum le-ar putea înviora puţin. Ideea salvatoare i-a venit cînd i-a trecut prin faţă un chelner cu o sticlă de şampanie. "În ţara noastră, cînd admiri o femeie, bei şampanie din pantoful ei", zise el şi, cu gesturi de magician, descălţă pe cea mai apropiată dintre matroane. Porunci să i se toarne licoarea spumoasă şi închină apoi cupa improvizată cu vorbe din lexicul tradiţional al cavaleriei. Atunci toate soţiile se deşteptară ca un om din plictis şi întinseră cîte un pantof către soţii traumatizaţi. Băură ei, băură şi ele şi se înveseliră. Eu, în exces de profesionalitate, le-am învăţat pe doamne să recite în româneşte sloganul "încălţămintea / ascute mintea", căruia Ştefan i-a dedicat un comentariu după tacîmul filosofiei existenţialiste. Domnul Sami ar fi fost mîndru să ne vadă. "Ce ţară minunată trebuie să fie şi România asta", suspină melancolic o frumoasă rotofeie. Nu apucarăm să confirmăm de-a binelea că fraza următoare, într-o franceză de pensionat, ne îngheţă răsuflarea: "Et quelle chance! Un cordonnier chef d'état!"

Paul Miron

Prestanţa unei reviste...

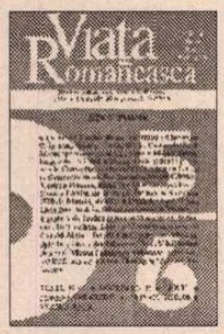

... nu se cucereşte peste noapte şi nu se impune cu uşurinţă. Conştienţi de acest fapt, redactorii *Vieţii româneşti*, revistă cu mare tradiţie în cultura noastră de-a lungul unui secol, au îmbunătăţit număr de număr apariţiile de după 1990. Astfel că, astăzi, în al nouăzecilea an al existenţei ei, *Viaţa românească* a redevenit un reper important între apariţiile editoriale de gen.

Ultimul număr, 5-6, mai-iunie, 1995, îngrijit de poeta Florenţa Albu, confirmă o structură internă oarecum fixă a materialelor alese, impunînd astfel în conştiinţa cititorilor anumite rubrici: *Retrospective* (în care continuă seria textelor critice scrise pînă în 1989 de Virgil Ierunca şi de Monica Lovinescu - în acest număr *Pompiliu Constantinescu*, despre retipărirea în România a operei integrale a criticului), de Virgil Ierunca şi *Calpuzanii* (despre romanul omonim al lui Silviu Angelescu), de Monica Lovinescu; *Restituiri* - în acest număr, scrisori din Paris ale lui Mircea Vulcănescu; *Documente* - extrase acum din "Arhiva Nae Ionescu" (ultimele două rubrici fiind îngrijite de Marin Diaconu). În acelaşi ultim număr al *Vieţii româneşti*, un text inedit de Aldous Huxley - *Minunata lume nouă revăzută azi* (1962), replică (sau completare?) la mai vechea *Minunata lume nouă* (1932), în care Huxley trăgea un semnal de alarmă asupra pericolelor care pîndesc lumea modernă. Citit astăzi, textul lui Huxley depăşeşte zona contra-utopiei (pentru că o contra-utopie era *Minunata lume nouă*, în 1932) şi se plasează în aceea a banalului, a recongnoscibilului, aşa cum se întîmplă şi cu *1984* al lui George Orwell, text de la care pleacă Huxley (traducerea şi prezentarea eseului aparţin Irinei Eliade).

Viaţa românească ne mai propune şi un set de comentarii critice semnate Monica Spiridon, Gh. Grigurcu şi Florin Mihăilescu, un eseu de Cornel Mihai Ionescu intitulat *Neantul ca eufemism*, fragmente din jurnalul lui Mircea Zaciu, trei texte critice reunite sub titlul *Centenar Lucian Blaga*, sub semnăturile lui Gh. Grigurcu, George Gană şi G. G. Costandache, continuarea (partea a VI-a) a *Relecturii* lui Matei Călinescu, poeme, - ne-a atras atenţia *Nunta* de Magda Cârneci - proză de calitate, interviuri etc. Citäm din textul lui Matei Călinescu (în traducerea Lidiei Vianu): "Dacă recunoaştem că s-a petrecut într-adevăr o trecere istorică de la o epocă a lecturii intensive a cîtorva cărţi (cultural omogene) la una de deschidere extensivă către multe cărţi (cultural eterogene); pare util să reformulăm distincţia între termenii lecturii şi relecturii /.../ Cele două pot fi în acelaşi timp complementare şi divergente". Cum trăim o epocă a relecturilor şi reaşezărilor de valori, asemenea observaţii se cer reţinute.

George Şipoş

P.S. : În urma articolului meu din nr. 34/1995 al "R.L." - *Provincialismul ca alegere*, în presa locală brăileană au apărut cîteva răspunsuri. Cum aceeaşi presă locală mi-a refuzat dreptul la replică m-am văzut nevoit să mă adresez tot "României literare" cu aceste rînduri.

Dincolo de articolele acide îndreptate direct împotriva persoanei mele rămîn replicile care îmi prezintă diverse *fapte de cultură* din oraşul meu *natal*. Dar subliniez *fapte de cultură*, care după opinia mea, nu se pot constitui, încă, într-o autentică *viaţă culturală* la nivelul apusei Brăile interbelice. În plus, eu vorbeam despre importanţa acestei vieţi culturale în ansamblul cultural naţional, ceea ce nu pare să fi fost remarcat de semnatarii răspunsurilor.

De asemenea aş dori să precizez că Primul concurs naţional de canto "Haricleea Darclee", concurs invocat de toţi respondenţii, a avut loc la *două săptămîni* după scrierea articolului meu.

Mulţumesc distinsului domn profesor Timotei Petride pentru sprijinul domniei sale.

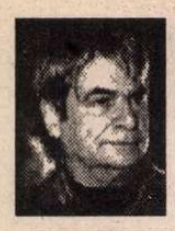

PREPELEAC

de Constantin Ţoiu

Un clasic pe faţă

INTRODUCEREA lui N. Filimon la al său "romanţ original" *Ciocoii vechi şi noi* scris pe la jumătatea secolului trecut, a fost cenzurată în anii totalitarismului. Spaţiul neîngăduindumi, voi cita fragmentar. Îl rog însă pe cititorul, distrat poate, de atîtea şi-atîtea, să nu crează cumva că e vreun text subversiv actual, vreun pamflet conceput în anul nostru, 1995...

PROLOG

NIMIC nu este mai periculos pentru un stat ce voieşte a se reorganiza, decît a da frînele guvernului în mîinile parvenitilor, meniţi din concepţiune a fi slugi şi educaţi într-un mod cum să poată scoate lapte din piatră cu orice preţ! (...)

Ciocoiul este, totdeauna, şi în orice ţară, un om venal, ipocrit, laş, orgolios, lacom, brutal pînă la barbarie şi dotat de o ambiţiune nemărginită, care eclată ca o bombă pe dată ce şi-a ajuns ţinta aspiraţiunilor sale. (...)

El zice în sine: "Tot omul este creat de Dumnezeu cu dreptul de a se hrăni pe pămînt; de ce dar unii oameni au mai mult decît le trebuie, cînd alţii nu au nici chiar mijloacele necesarii spre a se susţine? (...)

Astfel dar, omul nostru, mergînd din raţionămînt în raţionămînt şi din deducţie în deducţie, devine comunist, fără ştirea lui, şi începe a pune în lucrare această doctrină atît de frumoasă şi egalitară în aparenţă, cît este de hidoasă în fond.

Nu trece mult şi ingeniosul vătaf de curte se pune cu ardoare a nivela starea societăţii după un metod mult mai practic decît al adevăraţilor comunişti. Încercarea reuşaşte de minune; starea comunistului nostru se îmbunătăţeşte cu aceeaşi repeziciune cu care se ruinează a stăpînului său. Îşi cumpără moşioare, vitişoare şi alte diminutive de acestea, care fac vieaţa lesne şi plină de plăceri. (...)

Ciocoiul sau puiul de ciocoi, ajuns om de stat, se deosebeşte de omul onest prin mai multe fapte, iar mai cu seamă prin purtarea sa. El nu se pronunţă definitiv pentru nici o doctrină politică, nu se face adept credincios al nici unui partid, - nu doară că are spiritul drept şi nepărtinitor, ci ca să poată exploata de odată toate doctrinele şi partitele în folosul său.

Amorul de patrie, libertatea, egalitatea şi devotamentul sunt vorbele sacramentale ale ciocoiului, pe care le rosteşte prin adunări publice şi private; dar aceste virtuţi cetăţeneşti, de care face atîta pompă, nu sunt decît treptele scării pe care voieşte a se sui la putere; şi uneori, cînd ele nu-i servă deajuns, el aleargă la străini şi primeşte de la dînşii posturi în ţara sa.

Ajuns la gradul de mărire, pentru care a comis toate mişeliile, a suferit toate umilinţele şi a declamat, fără de a le simţi, toate virtuţile din lume, ciocoiul îşi ridică masca ipocriziei de la ochi şi se arată lumii în mizerabila şi urîcioasa nuditate a sufletului său celui mic.

Inima lui, asprită de suferinţele, umilirile şi înjosirile prin care a trecut, devine incapabilă de orice simţămînt frumos şi uman. Libertatea presei îl supără (hm! n.n .), *căci descoperă inicuităţile vieţii sale şi nu-l lasă să despoaie de averi pe stat şi pe particulari; funcţiunile statului le împarte la ciocoi cu cea mai mare prodigalitate şi, ca să se poată folosi mai bine de orînduirile în servicii, îşi recrutează un ciocoi tot de calibrul său şi speculează printr-însul pînea nenorociţilor funcţionari.*

Iată tipul ciocoiului din toate ţările şi mai cu seamă din ţara noastră, unde lumina adevăratei civilizaţiuni n-a risipit încă norii cei groşi ai ignoranţei şi ai depravaţiunii. Iată tipul ce ne propunem a urmări în deosebitele faze prin care el a trecut în secolul nostru, de la ciocoiul cu anteriu şi cu călimări la brîu al timpilor fanariotici, pînă la ciocoiul cu frac şi cu mănuşi albe din zilele noastre. (Valet de buzunar al puterii, veşnic prezent la colivă, ciocoiaş apolitic, sugînd vîrtos de la guvern: consilier, director, acad., deşelat de funcţii, literator sterp, pizmaş, complexat, otrăvit, cînos, deşi pupin la figură n.n.).

■

SIMULACRELE NORMALITĂŢII

de Eugen Negrici

Soarta cărţilor

AM CITIT undeva această mărturisire a lui Pessoa: "Am părăsit obiceiul de a citi. Aş putea citi pentru a învăţa sau din plăcere. Dar nu am nimic de învăţat, iar plăcerea pe care ţi-o dă o carte e una care poate fi înlocuită cu folos de ceea ce îmi oferă direct contactul cu natura şi observarea vieţii".

Trec cu ochii peste aceste rînduri triste şi încerc să cred - şi chiar cred - că nu e vorba de reacţia nevrotică a intelectualului sastisit de literatură ori de cochetăria celui ce respinge pentru că iubeşte. Ori, mă rog, de o oboseală pasageră. Mărturia trebuie luată în serios, chiar şi numai pentru că exprimă cu franchete ceea ce mulţi dintre noi nu au curajul să recunoască. Ca toţi cei ieşiţi de curînd din strînsoarea comunistă, nu ne aflăm, însă, în cea mai bună poziţie pentru a primi netulburaţi această opinie. După căderea lui Ceauşescu, zile în şir am stat prostiţi în faţa spectacolului vieţii, al străzilor agitate de mulţimile buiace, constatînd, ca oameni ai literelor ce ne ştiam, coborîrea derutantă a interesului pentru lectură, ieşirea treptată a scriitorilor din categoria V.I.P.-urilor şi asta după ce, ani la rîndul, presiunea totalitară şi împuţinarea vieţii prin ritualizare făcuseră din apariţia unei cărţi un eveniment şi din autorul ei un erou. Era prima oară cînd ne simţeam concuraţi de viaţă şi de spectacolul ei şi, bineînţeles, speram că va trece totul ca o ploaie de vară şi vom reintra curînd în "firesc". Creşterea bruscă a cotei vînzării cărţilor de memorii, a celor ezoterice şi erotice - mult timp interzise din pricina pudibonderiei şi a vigilenţei de partid - a reuşit să ne facă o vreme să ne amăgim că sărmana pagină scrisă va intra într-o zodie norocoasă. Vînzările au scăzut, între timp, în chip vizibil, pe măsură ce foamea aceasta artificială era potolită şi îndestulată şi interesele populaţiei luau direcţii pragmatice. Anii au trecut şi am intrat într-un fel de apatie generalizată, comodă şi unora convenabilă, o apatie care aduce a normalitate. Reînvierea interesului pentru lectură şi pentru carte nu s-a produs iar vulgarizarea, provincializarea gustului şi mediocritatea puţinelor producţii artistice tipărite dovedesc că în lumea literelor noastre nu mai există o veritabilă ebuliţie.

Ne-am consolat într-un fel cu gîndul că ne mai citim, din cînd în cînd, şi fără frenezie, unii pe alţii, în ghetoul nostru de 1500-2000 de suflete şi că scriem, cît mai scriem, inerţial, pentru a nu lăsa golul să se întindă, că publicăm pe unde se mai poate, aşteptînd resemnaţi şi cu o linişte morbidă dezlegarea de blestem: desfiinţarea revistei, falimentul editurii.

A venit momentul să ne întrebăm dacă raţionamentele noastre nu au fost viciate de sentiment şi aşteptările fără temei, dacă nu cumva "normală" este chiar această pierdere a pasiunii exclusive pentru carte şi pentru literatură pe care o întîlnim şi la popoarele ai căror indivizi călătoresc în vacanţe în lume sau se mulţumesc cu lumea ecranului în cele trei-patru ore cîte le rămîn pînă la culcare. Poate că, aparţinînd generaţiei care, găsindu-şi salvarea în lectură, a întreţinut un cult disperat al cărţii şi care face efortul să prelungească o agonie, nu ne dăm seama sau nu vrem să acceptăm că, odată intraţi în normalitate, cartea va deveni un simplu instrument de cunoaştere şi de plăcere printre altele, cîteva. Am investit mult, mult prea mult în literatură şi, sub această incidenţă, s-ar zice că neam aflat tot timpul şi ne aflăm încă pe baricadele secolului trecut şi ale prelungirilor lui. Dar să privim cu bărbăţie la ceea ce se întîmplă în jur şi aiurea: prestigiul literaturii şi privilegiile ei monopoliste sînt pe punctul să se prăbuşească odată cu imperiul secular al cărţii. Şi dacă totul se reduce - şi se reduce într-adevăr - la *docere et delectare*, cum crede şi Pessoa - atunci de ce să mai facem, cu încrîncenare, un capăt de lume din literatură?

■

MIC DICŢIONAR

de Mihai Zamfir

BOSNIA. Cînd a ajuns pentru prima oară în Brazilia, prin anii '50, filozoful portughez Agostinho da Silva (una dintre marile inteligenţe lusitane ale veacului nostru) a fost şocat de comportamentul religios al ţăranilor brazilieni: aceşti modeşti urmaşi ai negrilor africani, metisaţi cu albi, cu indieni locali şi cu alţi metişi, îmbinau spontan catolicismul cu practicile magice. Ei se duceau dimineaţa la liturghie, treceau apoi pe la vrăjitorul din marginea satului pentru a-l consulta, participau după-amiaza la ritualul *macumba* în jurul focului; întorcîndu-se noaptea acasă, intrau din nou la biserică, unde aprindeau o lumînare şi sfîrşeau ziua culcîndu-se liniştiţi, după rostirea unui bine-simţit *Pater noster*. Închinîndu-se, plini de umilinţă, Necunoscutului, ţăranilor brazilieni semi-analfabeţi nici nu le trecea prin minte că aceste practici (în opinia lor, perfect legitime) ar fi putut părea cel puţin contradictorii unor europeni cultivaţi; pentru ei, comportamentul religios sincretic nu prezenta în sine nimic scandalos.

Ajuns mai tîrziu în Japonia, Agostinho da Silva a început să aplice sistemul brazilian de pioşenie. În fiecare dimineaţă, pe drumul spre Universitate, se oprea la cel mai apropiat templu budist, scutura clopoţelul ritual, închina un gînd de recunoştinţă Necunoscutului, rămînea cîteva minute în meditaţie tăcută, împreună cu alţi credincioşi; apoi se ridica, spunea de trei ori *Ave Maria* (prima rugăciune învăţată de la mama lui), îşi făcea cruce şi îşi continua drumul. Într-o stare de absolută împăcare.

S-ar putea ca amestecul suav dintre nobleţea milenară a *missei* catolice şi ritualul *macumba* să treacă - în ochii teologilor şi ai politicienilor - drept semn de "barbarie" şi de "primitivism". E chiar foarte posibil. Numai că... numai că, dacă le-ai povesti acelor ţărani brazilieni, săraci lipiţi pămîntului, că există pe lume un loc (în prospera şi hiper-civilizata Europă) unde oamenii se omoară acum între ei numai pentru că unii fac semnul crucii de la dreapta la stînga iar alţii invers, că milioane de fiinţe umane sînt astăzi masacrate ori gonite din casele lor numai pentru că unii intră într-o biserică, iar alţii într-o moschee, metişii din lumea a patra pur şi simplu nu te-ar crede. Iar dacă, totuşi, le-ai arăta - cu mărturii, fotografii şi explicaţii - că faptul este, din nefericire, absolut adevărat şi că acel loc se cheamă Bosnia, ţară aflată în inima Europei, aceiaşi ţărani brazilieni macumbo-catolici, care n-au văzut în viaţa lor un oraş, ar privi spre Europa cu jale şi cu milă.

Cu mila pe care o ai faţă de adevăraţii primitivi.

■

CRONICA FILMULUI

de Eugenia Vodă

O dramă a Parisului (cel mic)

O femeie pierdută. (Simona Posniack în *Confesiune)*

ÎNTR-O cinematografie care dă tot mai puține semne de viață, un film de debut reprezintă un eveniment nesperat. Datorăm acest eveniment unui tînăr, Marius Şopterean (clujean, n. 1964), care, acum cîțiva ani, într-un film de studenție, se imagina, cu umor, în postura de viitor cîştigător al unui Oscar! Deşi ardelean, Marius Şopterean continuă să aibă umor chiar şi în prezent, după ce a trecut prin experiența - inevitabil traumatizantă - a debutului în lungmetraj. La conferința de presă recunoaşte că, debutînd, a renunțat la "Sînt genial şi nu mă ştie nimeni! – Acum n-o să mai fiu genial, da' o să mă ştie lumea!"... Între voiosul *Autoportret* din studenție şi *Confesiunea* de azi s-a adunat înțelepciunea celui care a înțeles cît de mult mai e pînă departe şi cît de limpede e faptul că drumul spre Oscar trebuie să se abată pe la cinematograful "Scala".

Prin *Confesiune*, tînărul regizor şi-a propus - prețios spus - "un spectacol al lumii moderne sub arcurile unei catedrale catolice, sub cupola creştinismului; o imposibilă poveste de dragoste, oriunde, oricînd". Chiar dacă "oriunde şi oricînd" riscă să însemne "niciodată şi nicăieri", există, în film, cîteva mici repere din care se poate deduce că povestea s-ar petrece în România de azi; de pildă, replica barmanului-proxenet către Gelsomina lui, stripteuza care vrea să se retragă din branşă: "Trăieşti mai bine ca Iliescu!". Deci...

Regizorul-scenarist (şi nu scenaristul-regizor!) a imaginat o poveste a salvării unui om prin dragoste; o tînără prea-păcătoasă, dar obosită de atîta păcătuit, va fi adusă pe calea cea bună (calea "moralei creştine" de un tînăr care "se va sacrifica" pentru ea. Teoretic, autorul declară că visa "o poveste simplă şi frumoasă". Practic, pe ecran, tot traseul apropierii de Dumnezeu (traseu care ar fi presupus substanță, profunzime, discreție - v. Kieslowski) intră în regimul unui spectaculos de suprafață şi al unei înzorzonări dramaturgice care fac ca povestea să nu mai fie nici "simplă" nici "frumoasă".

Stripteuza atinsă, vag, de căință sau de o nevroză profesională intră într-o biserică, pentru o spovedanie egală cu o cerere de ajutor; preotul care o ascultă e, de fapt, un tînăr călugăr; tînărul călugăr hotărăşte să salveze făptura rătăcită, renunță la biserică, se echipează cu o haină de piele neagră şi cu un cerceluş în ureche şi ia cu asalt sexy-clubul "Hades", unde fata îşi făcea, noapte de noapte, numărul. Cînd vedem şi unde domiciliază călugărul (într-un mic... avion, pe un cîmp, la margine de Bucureşti) depunem armele şi recunoaştem, ca pe o fatalitate, că avem de-a face cu ceva ce, în termeni neacademici, s-ar putea numi o mare aiureală. Cînd preotul îi oferă fetei şi un pistol, înțelegem că e vorba de un creştinism, dacă se poate spune aşa, nedus la biserică (indiferent dacă cel "sacrificat" cu pistolul cu pricina va fi chiar călugărul salvator; un "sacrificiu", de altfel, absurd şi inutil). Drumul unui om obsedat de credință, sacrificiu, mîntuire sfîrşeşte nu cu o jertfă revelatoare, ci cu un accident stupid (spre deosebire de un film ca *Iisus din Montreal*, în care "accidentul" conectează prezentul la misterul jertfei divine). În loc să fii cutremurat de "sacrificiul" semnificativ al personajului, îți pare rău de bietul băiat, care a murit degeaba (pentru că fata era, oricum, hotărîtă să-şi schimbe viața). În epilog, fosta stripteuză apare în biserică, în postură de mămică sobră, în loden, împreună cu un copilaş (al călugărului, se-nțelege). "O femeie salvată", argumentează regizorul. O femeie nefericită,vedem noi pe ecran.

Dialogurile alternează expresia frustă cu tonul literaturizant: "Te uiți la mine de parcă aş fi Icoana Sfintei Fecioare! - Elena, ce ştii tu despre Sfînta Fecioară? Ai fost vreodată într-o biserică? Hai să spunem Tatăl Nostru..." (e unul dintre momentele în care filmul seamănă cu acele "comenzi t.v." americane de propagandă religioasă, care s-au făcut, acum vreo doi ani, şi la noi, cu actori români).

Cîteva concluzii după acest film de debut. Prima: operația nu a reuşit. Concluzia imediat următoare, paradoxală şi îmbucurătoare: totuşi, pacientul n-a murit! În ciuda propriului film, un regizor autentic îşi face simțită prezența. Din felul cum se încrucişează privirile, din cele cîteva cadre peste care trece un înger, din densitatea pe care o capătă o clipă de tăcere, din plăcerea evidentă de *a spune o poveste*, dintr-o serie de "semne" imponderabile, se poate intui că Marius Şopterean e un regizor de talent. Talentul se vede şi în modul în care a ştiut să colaboreze cu autorul imaginii; Basarab Smărăndescu realizează o imagine de mare rafinament, care imprimă întregului film o patină nobilă. Talentul se vede şi în modul în care sînt aleşi şi orientați tinerii actori prin hățişul de citate cinematografice (directe sau aluzive): Simona Posniack (o feminitate uşor studiată, o capacitate specială de interiorizare în fața camerei); Marius Stănescu (o sensibilitate febrilă în îngerul negru, călugărul salvator, personajul de basm călare pe motocicletă); Radu Amzulescu (proxenetul cu un aer bogartian), Dana Tapalagă (echilibru inspirat între fidelitate şi trădare, între frumusețe şi vulgaritate), Garbis Dedeian (remarcabil portret al unui "bolnav de suferință").

Ceea ce i-a lipsit acestui debut a fost un producător atent şi priceput, capabil să propulseze talentul pe orbita lui firească. De prezența acelui producător s-ar fi legat şi prezența unui co-scenarist şi a unui dialoghist, şi debarasarea filmului de balastul care nu-l lasă să cîştige în altitudine. Oricum, în haosul actual al cinematografiei române (mai haos ca acum, ca ieri, şi ca de cînd lumea...) e un miracol că acest debut a avut, totuşi, loc. Şi ar fi un miracol şi mai mare dacă al doilea film semnat Marius Şopterean nu s-ar lăsa prea mult aşteptat. Cred că, la al doilea film, Marius Şopterean ar trebui să încerce să facă o comedie. Pentru că, în catacombele acestui prim film aventuros-metafizic distingi un semnalizator rebel, care trimite spre ecran tonus, unde stenice şi un mesaj cifrat: adevărata vocație a lui Marius Şopterean e cea de regizor de comedie. Rămîne de văzut ce fel de comedie.

Situînd noul titlu în contextul filmului românesc, se remarcă, şi în *Confesiune*, ca şi în alt debut din generația '90 (*Neînvinsă-i dragostea*, de Mihnea Columbeanu) aceeaşi propensiune spre excentric, exotic, stufos, acelaşi jind după "miracole", aceeaşi fugă de realitatea prezentului. (O generație "care ar trebui să iasă masiv pe piață", zice regizorul, dar care e ne-solidară şi ne-ofensivă; la Casele de filme, nici urmă de scenarii scrise de tineri!) La Cannes, un regizor francez de 29 de ani ia premiul de regie cu un film sărac, alb-negru, cu filmări cu camera pe umăr, în stradă, în jurul a trei "băieți obişnuiți ai zilelor noastre". La noi, regizorii descoperă, cu mic cu mare, proxeneții şi perversiunile în cada de baie. Traseul unui regizor rimează cu un traseu mai vast: de la *Diminețile unui băiat cuminte* la diminețile unui cinema libidinos. ■

Confesiune; Prod. Casa Patru. • Scenariul şi regia Marius Şopterean; Imaginea: Basarab Smărăndescu; muzica Petru Margineanu; sunetul A. Salamanian, montajul Cristina Ionescu. Cu: Simona Posniack, Marius Stănescu, Radu Amzulescu, Dana Tapalagă, Garbis Dedeian.

CRONICA PLASTICĂ

de Pavel Şuşară

Între imaginație și rigoare

DEŞI a absolvit cu zece ani în urmă Institutul "I. Andreescu", astăzi Academia de Arte Vizuale, din Cluj, secția sculptură, şi a participat la numeroase expoziții de grup, Dumitru Radu n-a reuşit pînă acum să-şi ducă la capăt un proiect personal. Lucrările cu care a participat la diversele expoziții sau cele realizate în cadrul unor simpozioane, au slujit mai mult manifestărilor în care erau integrate şi au construit într-o mai mică măsură identitatea unui artist. Calitățile evidente pe care aceste lucrări le aveau - şi în primul rînd o concentrare formală dusă pînă la eliptic - nu includeau accentele tari, modalitățile aproape agresive de acroşaj optic, folosite de către mulți artişti deliberat sau chiar ostentativ, cereau în schimb colaborarea unui spectator dispus să privească în tihnă şi cu oarecare răbdare. Realizînd el însuşi insuficiența prelungitei sale condiții de *participant*, sculptorul s-a hotărît acum să-şi asume deplin prezența publică prin deschiderea unei expoziții personale. Organizată la Galeria Simeza, această expoziție *de autor* (cea de-a doua din cariera sa) are toate datele unui eveniment. Cuprinzînd sculptură şi desen, gîndită, aşadar, pe două nivele, ea încearcă să ofere imaginea complexă şi complementară a unei meditații artistice riguros controlate. Pornit de la un pretext muzical sau, mai exact spus, de la expresia unor instrumente muzicale - şi anume alămurile -, ciclul de sculpturi reface în registru vizual o întreagă lume de forme în care intră atît componentele obiectuale, vizibile, cît şi imponderabilele care țin de manifestările sonore. Metafora orchestrei, a grupului sincron, dar şi cea a partiturii individualizate, îi prilejuiesc lui Dumitru Radu o adevărată eliberare a imaginației. Luînd ca pretext plastic şi ca modul formal pîlnia de goarnă, a cărei evoluție spațială este diversă fără a fi discontinuă, sculptorul dezlănțuie literalmente - şi cu o voluptate pe care nici nu încearcă să şi-o ascundă - un spectacol de obiecte, de variațiuni pe aceeaşi temă, de reveniri şi interpretări, păstrîndu-se permanent într-un savuros scenariu anecdotic în care ironia, tandrețea şi lirismul coexistă, se intersectează şi îşi împrumută atributele. De dimensiuni mici şi medii, lăsate în voia gravitației sau lansate în spațiu, gracile şi uşoare ca nişte săgeți, modelate subtil sau proiectate într-un decorativism hieratic, patinate greu sau polisate pînă la transparență, lucrările urmăresc cu o exemplară acuratețe şi rigoare un proiect plastic şi un program mental. Fără a cădea în crispări metafizice, dar nelăsîndu-se purtat nici de valul expresivităților groteşti; Dumitru Radu le împacă oarecum pe amîndouă aducînd permanent în prim-planul discuției, adică al percepției, o umanitate sumară şi diformă, o infinitate somatică ce tocmai se întrupează în spațiile vide ale formei de referință, surse, ecouri şi consecințe ale acesteia. Cu puține excepții, bronzurile sînt asociate pînă la colaj cu alte materiale, în special piatra, care aduc în ansamblu expresii noi creînd, simultan, dialoguri şi tensiuni imprevizibile. Ceea ce în mod obişnuit ar trece drept soclu este realizat cu grijă specială, înscriindu-se într-un larg registru de prelucrări, de la severitatea şi acurateței geometrică şi pînă la diversele ipostaze ale amorfului.

Fără o legătură aparentă cu sculptura, în sensul că el nu reprezintă faze pregătitoare ale acesteia, desenul constituie cealaltă dimensiune a expoziției. Realizat în tehnică mixtă şi înscriindu-se în aceleaşi rigori ale *ciclului*, el are suficientă autonomie pentru a fi privit *în sine* şi nu ca un desen de sculptor. Concentrat în ansamblu şi puternic animat în detaliu, în special prin rețele grafice şi prin vibrații cromatice, desenul deconspiră aceleaşi trasee ale gîndirii plastice şi aceleaşi coordonate temperamentale. Oscilînd între imaginea sintetică şi profunzimea analitică, el dezvăluie, poate, în mai mare măsură efortul artistului de a ține în cumpănă tentațiile expansive ale imaginației cu austeritatea unei gîndiri permanent pregătite să tempereze excesele. Şi pentru că tot am amintit de *imaginație*, este poate necesar să spunem că aceasta este o componentă esențială a artei lui Dumitru Radu. O imaginație pe cît de autentică în elanurile sale, pe atît de bine controlată şi de exact exploatată. Dar nu despre imaginația ingenuă este vorba aici, despre acea imaginație care poate uşor degenera în fabulări inconsistente, ci despre stricta imaginație artistică, despre aceea care poate induce sensuri noi prin forța asociativă. Şi chiar dacă în preocupările sculptorului nu intră formele exterioare de experiment, întreaga sa expoziție este un experiment continuu. Care implică însă fondul gîndirii şi nu simpla administrație a mijloacelor. Fapt ce conferă acestei expoziții, alături de coerența discursului şi de soliditatea proiectului, valoarea unui adevărat reper în cariera, altminteri în plină afirmare, a artistului. ■

CORESPONDENŢĂ DIN STOCKHOLM

Secretele lui Nobel

S-AU DECERNAT din nou premiile Nobel, eveniment care dă în fiecare an mari emoţii ţărilor pline de orgolioasă speranţă şi adînceşte complexul celorlalte ţări nepremiate încă, lucru absurd dacă s-ar cunoaşte într-adevăr ce a stat la baza creării acestor faimoase premii.

Filmul *Alfred* al regizorului suedez Vilgot Sjöman încearcă să pună în lumină anumite secrete ale enigmaticei persoane Alfred Bernhard Nobel, născut la Stockholm la 21 octombrie 1833 şi mort la San Remo la 10 decembrie 1896.

Filmul se inspiră în mare parte din documente autentice şi mai ales din biografia lui Kenne Fant despre Nobel şi omagiază în felul său neconvenţional cei 100 de ani de la moartea marelui om. Excelentul actor Sven Wollter l-a întruchipat pe Nobel şi a lăsat să se vadă sclipiri din căldura şi umanitatea sa de om dezamăgit în faţa nebulosului fenomen numit viaţă. Fără iubire, spunea faimosul inginer chimist şi industriaş de prim plan, viaţa e o rătăcire în neant.

Filmul se prezintă ca o cronică a vieţii lui Nobel, a familiei din care provine: o familie de ingineri obsedaţi de fabricarea dinamitei, în care tatăl deţine primul merit, apoi Alfred şi la urmă ceilalţi fraţi, dintre care tînărul Emil moare într-o explozie ce distruge laboratorul familiei. E un fel de amestec de fapte bine documentate şi ficţiune pentru a înţelege cine era omul Alfred ascuns atît de bine în persoana cercetătorului febril şi superinteligent. Se ştie deja că Nobel a fost un obsedat de muncă, foarte bogat şi poliglot, dar nu şi că era un lup singuratic, un autodidact şi un mare nefericit, un "mal aimé", înşelat nu numai de prieteni dar şi de femeile iubite pe care le-a susţinut material chiar şi după moartea sa. În relaţiile cu femeile era timid dar foarte iertător şi de o generozitate inimaginabilă în zilele noastre. Avea desigur vise de măreţie dar şi un net dispreţ de sine şi un pesimism clar exprimat în ceea ce priveşte natura umană.

Filmul se concentrează mai ales pe ultimii 20 de ani ai lui Nobel, petrecuţi la Paris şi Viena, cînd viaţa lui începe să se învîrtească în jurul a două femei: vieneza Bertha Kinsky şi foarte tînăra Sophie Hess. Prima - interpretată cu graţie de Rita Russek şi a doua, de enigmatica şi paradoxal pura Judit Danyi.

Ca toţi oamenii, Nobel a visat să fie iubit, să-şi întemeieze o familie şi să aibă un moştenitor al marii sale bogăţii.

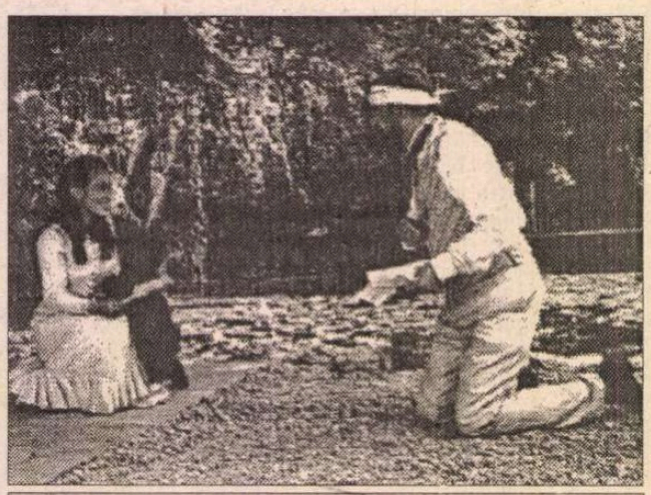

Nobel şi Sophie

Dar se pare că viaţa a vrut altfel: căci marele om "avea capul plin numai de invenţii". Această supradotare a fost ca un handicap pentru savant. Creierul i-a funcţionat mereu excelent în detrimentul altor organe. Din acest motiv filmul despre Nobel a fost primit de critica suedeză cu sentimente amestecate. S-au făcut chiar şi glume pe seama inventatorului care reuşea perfect în exploziile sale şi rata tocmai tragerile mai mici şi aparent neînsemnate... În film, exploziile se ţin lanţ, bubuie tot timpul şi aerul e plin de fum şi miros de luptă şi victorii, dar în patul iubiţilor e jale - tînăra Sophie e dezamăgită de marele ei "urs" şi pînă la urmă se consolează cu un soldat cu care va avea şi un copil. În toate scenele, Nobel parcă ar simboliza însăşi virilitatea naţională atît de celebră, dar în fond greu pusă la încercare tocmai pe planul mic, omenesc. Mai mult decît atît: regizorul Vilgot Sjöman pune în final un personaj să spună că dacă Nobel ar fi avut un moştenitor, atunci n-ar fi existat niciodată premiile Nobel. Lucru de neacceptat pentru orgoliul... naţional.

Indiferent de aceste eşecuri ale planului intim, generozitatea lui Nobel a crescut şi creşte mereu încă din timpul cînd marele om îşi ocupa o bună parte din orele dimineţii cu trimisul banilor unor necunoscuţi cerşetori pe care el îi lua în serios precum şi cu alcătuirea testamentului său din care nu erau uitaţi prietenii şi nici chiar Sophie, care primeşte o sumă importantă după moartea lui.

Dar partea cea mai surprinzătoare din viaţa lui Nobel mi se pare dragostea lui pentru poezia lui Shelley, romantismul său şi faptul că a scris poeme de inspiraţie romantică în care se întreabă, de exemplu, dacă a iubit vreodată. Concluzia sa e că iubirea este imposibilă pentru că se stinge înainte de a se împlini, că în fond viaţa însăşi îşi bate joc cu cinism de lumea idealizată de inimile tinere...

Desigur că încercările literare ale lui Nobel constituie numai o curiozitate care luminează în mod neaşteptat pe marele suedez. Mult mai personale şi actuale sînt aforismele lui, pe care am avut plăcerea să le citesc din întîmplare după vizionarea filmului. Traduc aici cîteva care se potrivesc bine portretului făcut de Vilgot Sjöman marelui om:

- Mulţumirea de sine este singura, adevărata bogăţie.
- Nu construim decît pe nisip, cu cît înaintăm în timp cu atîta aceste construcţii devin instabile.
- Condiţia unei bune descoperiri este o lungă răbdare.
- Lenea este cel mai mare păcat.
- Omul confiant este mereu victima mincinosului.
- Nu e de ajuns să fii demn de respect ca să fii respectat.
- Nu se poate forţa o inimă ca să iubească după cum nu se poate forţa stomacul să digere un aliment prin persuasiune.
- Respectul de sine fără respectul pentru alţii te duce cu gîndul la o bijuterie care nu suportă lumina zilei.
- După agricultură, şarlatanismul este prima industrie a epocii noastre.
- Speranţa este voalul întins de natură pentru a ascunde goliciunea adevărului.

Gabriela Melinescu

CORESPONDENŢĂ DIN SALONIC

Din Balcani, cu... muzică

«Capitala Culturală a Europei» - ediţia 1997; o reţea culturală interstatală şi o bancă de date privind cultura populară; sigla ABNA; un congres de etnomuzicologie, antropologie şi folkloristică; fanfara lui Boban Markovic pe care am auzit-o în filmele lui Emir Kusturica, pianul lui Johnny Răducanu, baladele lui Tudor Gheorghe, formaţia de jazz pe teme tradiţionale « Ökay Temiz Magnetic Band » din Turcia, compoziţiile lui Dimitrie Cantemir, interpretate de formaţia de muzică otomană clasică a lui Marios Mavroeidis din Grecia - şi alte asemenea "ciudăţenii" muzicale; şi în fine un superb edificiu polifuncţional, în fază avansată de construcţie, care urmează să găzduiască organismul nonguvernamental numit Centrul Balcanic pentru Dezvoltare Economică şi Culturală... Ce legătură poate exista între elementele enumerării aparent haotice de mai sus, care de altfel poate continua? Prima este adjectivul calificativ « balcanic », pe care printr-un artificiu stilistic l-am ţinut în rezervă, şi care se poate aplica aproape tuturor manifestărilor amintite (el este de altfel prezent în deja citata ABNA, adică *Association of the Balkan News Agencies*, constituită în luna iunie a acestui an).

O a doua legătură, şi mai "palpabilă" este oraşul Salonic, care urmează să găzduiască peste doi ani « Capitala Culturală a Europei » şi care, în această perspectivă - şi nu numai -, îşi redescoperă vocaţia lideratului balcanic, amintindu-şi, bunăoară, că pînă în 1912 *hinterland*-ul său economic, comercial şi cultural natural se întindea de la Dunăre şi Marea Neagră pînă la Marea Egee. Din iniţiativa unor foruri locale (precum Organismul « Salonic - Capitală Culturală a Europei », Prefectura de Salonic, Centrul de Cultură al Municipalităţii de Kalamariá (unul dintre oraşele-satelit ale Salonicului) şi Asociaţia Balcanică a Agenţiilor de Ştiri, printre ai cărei membri fondatori se numără şi *Rompress*, precum şi din aceea a unor inimoşi particulari cum este mecendul Emmanuil Billis, iniţiatorul şi finanţatorul suspomenitului Centru Balcanic (cu sediul în Langadá, altă suburbie tesaloniciană) sau a *factotum*-ului pe linie organizatorică, impresarul artistic specializat în muzică tradiţională, Nikos Balkanos (cînd l-am cunoscut i-am spus: « Ai un nume predestinat... ») - între 25 august şi 3 sept. a.c. a avut deci loc în Capitala de Nord a Greciei Primul Festival Interbalcanic, axat pe relaţia tradiţie-contemporaneitate în domeniul muzical, raport urmărit şi în plan teoretic, la sesiunile ştiinţifice ale Congresului respectiv, şi practic, printr-o serie de concerte-spectacole care ne-au încîntat serile...

Spaţiul nu-mi permite să spun mai multe despre programul Festivalului, nici despre deschiderile mai largi ce se pot întrevedea sau măcar visa, în spaţiul global al vieţii culturale din zonă, şi cu atît mai puţin despre miile de amănunte semnificative sau doar pitoreşti care near da o idee despre climatul viu al întîlnirii de la Salonic. Un singur lucru, dătător de speranţă, aş dori să relev în încheiere. Desfăşurat într-un moment cînd frămîntata noastră regiune geografică seamănă tot mai mult cu « butoiul de pulbere al Europei » care a fost la început de secol, acest eveniment cultural a demonstrat atît de elocvent, prin ritmuri, melodii, dar şi prin contacte interpersonale destinse şi fireşti, cît de aidoma suntem noi toţi, în ciuda faptului că, în alte momente putem fi gata să ne căsăpim unul pe altul. Uşurinţa cu care fraternizarea informală se produce în cîntec, înlăturînd ranchiuni seculare şi tribalisme redivive, mai că te face să crezi în vechiul, bunul şi naivul dicton că « Frumuseţea va salva lumea »... Să sperăm că sămînţa aruncată la Salonic va încolţi, dezmiţind un alt „tot vechi" dicton, potrivit căruia « În Balcani nici o minune nu ţine mai mult de trei zile».

Victor Ivanovici

Atenţie, editori!

◆ Pînă acum, operele literare erau protejate timp de 50 de ani de la moartea autorilor, timp în care se plăteau drepturi deţinătorilor de copy-right. De acum înainte, legislaţia protecţiei literare s-a modificat, perioada fiind mărită la *70 de ani*, ceea ce a creat neplăceri marilor edituri care au colecţii ieftine din clasici (tip "carte de buzunar"). Astfel, editura Wordsworth a trebuit să anuleze editarea romanelor lui H.G. Wells şi George Orwell, care, după vechea lege intraseră recent în domeniul public. Alt exemplu: operele lui Thomas Hardy, mort în 1928, au fost editate din 1979 fără a se plăti drepturi de autor. După noua lege, editorii trebuie să plătească pînă în 1999 copy-right-ul editurii Macmillan, deţinătoarea acestuia. Acelaşi lucru şi în cazul lui Saint-Exupéry, intrat din nou în domeniul particular după ce, un an, opera sa fusese de domeniu public. Editorii încă protestează, dar Consiliul Europei se pare că nu are de gînd să renunţe la noua lege.

Spanglish

◆ După ce francezii s-au îngrijorat de *frangleza* ce cîştigă mereu teren, e rîndul spaniolilor să constate ameninţarea *spanglish*-ului, pătruns mai ales pe cale... informatică, în special prin mesajele *e-mail* ale reţelei Internet. Au fost repertoriate sute de cuvinte englezeşti cu desinenţe spaniole, intrate în vocabularul curent pe această cale.

Istoria culturală a secolului

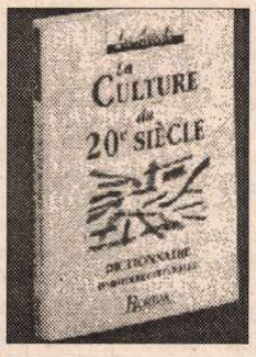

◆ Nu încetăm să ne minunăm cu invidie de extraordinara varietate de dicţionare şi enciclopedii publicate în Franţa. De curînd a apărut la editura Bordas volumul *Cultura secolului 20. Dicţionar de istorie culturală* în care sînt cuprinse toate marile tendinţe şi figuri emblematice care au marcat civilizaţia secolului nostru în domenii precum literatura, arta plastică, filosofia, arhitectura, cinematograful etc.

Scriitorii din Québec la Paris

◆ După cum aflăm din ziarul "The Globe and Mail", scriitorii şi editorii din Québec au, începînd din septembrie, librăria lor în inima Parisului, în cartierul istoric Saint-Germain-des-Près. Librăria are un spaţiu de peste 100 m.p. care poate adăposti între 8.000 şi 10.000 de titluri. Cumpărătorii vor putea găsi aici toţi scriitorii din Québec publicaţi de edituri canadiene şi franceze, cît şi scriitori canadieni de limba engleză, ca Robertson Davies şi Mordecai Richler. În afara cărţilor, ghidurilor şi unor lucrări de referinţă despre Québec, librăria are spaţii pentru expoziţii de artă şi cerc de lectură, şi vinde şi discuri şi bilete pentru spectacole ale artiştilor din Québec care se produc la Paris.

Bellow maliţiosul

◆ La 80 de ani, Saul Bellow îşi face o plăcere din a fi politic incorect. În culegerea de eseuri, articole şi interviuri *Făcînd socoteala. De la un trecut indistinct la un viitor nesigur*, el spune printre altele că "Secolul 20 a inversat romantismul, înlocuind iubirea cu ura şi realizarea de sine cu nihilismul." Paradoxul este că aceste caracteristici se manifestă prin predicarea neîncetată a bunelor sentimente, prin pledoarii înfocate în favoarea Virtuţii şi Binelui. "*Trebuie* să fii pentru dreptate, împotriva rasismului, sexismului, discriminării, imperialismului, colonialismului, exploatării, tabagismului, hărţuirii - pentru toate lucrurile bune şi împotriva tuturor celor rele." Or, zice Bellow, "oamenii încărcaţi de referinţe, insigne, stindarde îmi amintesc irezistibil de acei generali sovietici cu platoşele lor de decoraţii din fotografiile oficiale". Pe scurt, asistăm încă o dată la tentativa de a crea un om "de tip nou". În spatele acestei manii de a corija fiinţa umană nu se ascunde decît o nouă tiranie, care vrea să ne constrîngă să ne naştem fără culoare, fără rasă, castraţi, purificaţi politic, cu spiritul modelat şi programat să respingă «răul» şi să afirme «binele»". Ce contează, pentru Bellow, de fapt? "Să ai o sensibilitate ascuţită", ceea ce nu e posibil fără cultură, fără să "absorbi anumite capodopere în tine însuţi, ca pe o cuminecătură". "Dacă nu daţi literaturii un rol decisiv în existenţa voastră, nu veţi avea decît o aparenţă de cultură". Autorul lui *Herzog* şi al *Darului lui Humboldt*, scriitorul încărcat de onoruri - de trei ori National Book Award, un Pulitzer şi un Nobel - trăieşte acum izolat într-un colţ sălbatic din Vermont, de unde continuă să privească ironic şi sarcastic lumea şi, pentru a nu-şi pierde contactul cu ea, se duce în fiecare iarnă, pentru un trimestru, la Universitatea din Boston, să ţină un curs cu mare audienţă.

Imaginea germanului în civilizaţia românească şi în literatura română

Germanul şi neamţul (simple note)

ÎN CEEA ce-i priveşte pe germani, limba română păstrează un interesant dublet denominativ: pe lîngă obişnuitul *german*, continuă să fie folosit şi termenul *neamţ*. De obicei, românii se referă la restul popoarelor - ca şi la ei înşişi, de altfel - folosind nu cîte două, ci cîte un singur apelativ (cu familia de cuvinte respectivă). *Englezul* sau *olandezul*, *italianul* sau *suedezul* şi atîţia alţii nu au alternative. Se mai pot găsi cîteva dublete - de pildă *polonez/leş* (*leah*) sau *ungur/maghiar* -, însă regula e limpede. Faţă de ea, *germanul* şi *neamţul* constituie în românește de două ori o excepţie: în sine, ca unul dintre puţinele cazuri de dublă denominaţie naţională; şi - în al doilea rînd - pentru că trimit la singura mare cultură aflată în această situaţie, *francezul*, *englezul*, *italianul*, *spaniolul*, *rusul* sau *americanul* trebuind să se resemneze cu vocabule româneşti unice.

Explicaţia acestei situaţii ţine - firește - de lingvistica istorică: *germanul* (cuvîntul, adică) are ca etimon latinescul *germanus*, în timp ce *neamţul* vine din slavul *nemici*. *Polonezul* şi *leşul*, *ungurul* şi *maghiarul* coexistă tot datorită unei istorii a limbii ceva mai complicate decît în alte cazuri. Însă nu investigaţia etimologică interesează aici, ci micile diferenţe de sens între *german* şi *neamţ* şi semnificaţiile acestor variaţii semantice. Ele se pot dovedi cel puţin amuzante, dacă nu cumva şi realmente instructive. Iată-le:

❑ Prima observaţie: *germanul* e modern, în timp ce *neamţul* e un arhaism, încă utilizat în vorbirea curentă, dar marcat ca atare. Originea acestuia din urmă se explică prin masivele importuri lexicale datorate influenţei slave asupra spaţiului românesc medieval. Drept care *neamţul* are astăzi un aer vechi, uşor vetust, mai colorat stilistic decît *germanul*.

❑ Din această polarizare neologistic/arhaizantă decurge o a doua diferenţă de sens: *neamţul*, aflat mult mai de demult în vorbirea românilor, e mai familiar, pe cînd *germanul* e mai neutru sau chiar - uneori - mai ceremonios. Unii vorbesc pur şi simplu *nemţeşte*, spre deosebire de alţii care, mai preţioşi, învaţă *limba germană*. Nu *germanul*, ci *neamţul* apare în expresii colocviale de felul: "treabă *nemţească*" (niciodată "*germană*") sau "plătim *nemţeşte*" (în românește neputîndu-se cu nici un preţ plăti "în stil *german!*).

❑ Cam în aceeaşi zonă se poate sesiza şi o diferenţă între limbajul cult, simbolic şi cel practic, concret: se vorbeşte în românește despre cultura *germană*, nu despre cea *nemţească*, dar lucrul bine făcut, în sensul soliditătii şi exactităţii unei operaţii, e (repet exemplul) "treabă *nemţească*", nu "*germană*".

S-ar prea putea ca în aceste mici oscilaţii semantice să se afle "traduse", măcar în parte, variaţiile de imagine pe care le înregistrează "germanitatea" în civilizaţia şi în cultura românească. O ultimă observaţie rapidă legată de statutul termenului românesc *neamţ*: în limbajul actual, el e totuşi - dincolo de nuanţe - sinonim cu *germanul*; însă în româna mai veche cuvîntul *neamţ* avea un sens mult mai larg: în scrierile medievale, ca şi - încă - în literatura secolului XIX, cu prelungiri pînă în proza arhaizantă din prima jumătate a secolului XX, *neamţ* era - în general - *străinul*! Călătorii care se întorceau acasă de la drum lung povesteau ce au văzut în "ţara *neamţului*". Şi eventual, adăugau, ca în cutare povestiri şi romane ale lui Mihail Sadoveanu de la 1900 şi...:"al dracului *neamţ*!", chiar dacă nu era neapărat vorba cu adevărat despre *nemţi*...

Personaje germane în literatura română (trei tipuri generale)

CULTURA română nu e una prin excelenţă cosmopolită. "Multiculturalismul" ei a fost mult timp foarte timid, abia postmodernitatea aducînd reajustări importante la acest capitol. Aşa încît era firesc ca străinii - inclusiv germanii - să nu prea populeze literatura română, după cum nici germanii înşişi (cei din Germania) n-au aglomerat prea tare realitatea concretă românească. Imaginile care compun în genere "mitologia" *civilizaţiei* germane aşa cum o înţeleg românii, mai ales din unghiul realizărilor concrete (ieşite din hărnicie, conştiinciozitate, tenacitate etc.) sînt rarissim ilustrate în proza românească, de pildă în ipostaza călătorului străin aflat în trecere pe la noi şi care-şi formulează opiniile faţă de atari locuri "exotice". Acesta ar fi un prim tip general de personaj german identificabil în literatura noastră.

Un al doilea tip ilustrează "mitologia" *culturii* germane, plasîndu-se - deci - într-un plan al percepţiilor elitare. Figuri reale ori fictive, descinse din spaţiul cultural german, inclusiv mituri propriu-zise, germanice sau doar prelucrate acolo, apar uneori în texte româneşti. Exemplu proeminent: Mihai Eminescu, marele nostru romantic întîrziat, bun cunoscător - ca mai tot cercul "Junimii" - al romantismului german, din care citează insistent.

În sfîrşit, al treilea tip general de personaje germane în literatura română ar fi acela al "germanilor de aproape": saşii şi şvabii, eroi mai ales ai scrierilor propriilor lor comunităţi, dar şi - cîteodată - ai cărţilor propriu-zis româneşti. De la junimistul Ioan Slavici şi pînă la autori contemporani, cum ar fi Livius Ciocârlie, Ioana Ieronim sau Viorel Marineasa, "nemţii noştri" au devenit uneori eroi de roman sau chiar de istorii în versuri. Nu foarte des, dar - oricum - îndeajuns pentru a nu se pierde într-un bilanţ - fie şi în schiţă - al personajelor germane din literatura română...

Ion Bogdan Lefter

Fragmente din comunicarea intitulată *Interferenţe literare: imaginea literaturii germane în România* (schiţă de bilanţ al traducerilor din literatura germană) *& personaje germane în literatura română*, prezentată la Colocviul despre literatura germană actuală (Bucureşti, Goethe Institut, 24 septembrie 1995) în cadrul Săptămînilor culturii germane în România)

un radio actual

în fiecare zi, de luni până vineri,
puteţi audia la Radio Total, între orele 22,00-24,00

TALK-SHOW-uri
LIVE

FM 94,2 MHz
RADIO TOTAL

637.37.90; 637.56.45

Luni: Război şi pace • Mihai Tatulici
Marţi: Câinele de pază • Cornel Nistorescu
Miercuri: Punct şi virgulă • Carmen Bendovski
Joi: Fiţi întreprinzători • Teme economice
Vineri: Taxiul de noapte • N.C. Munteanu

Revista revistelor

Dulce ca mierea e lobby-ul patriei

Întrebat de un reporter dacă va vota cu *da* sau *nu* legea privind înăsprirea pedepselor împotriva ziariştilor, Gheorghe Dumitraşcu, în prezent senator, a declarat că va vota *da* pînă la capăt. Asta din motive de familie, nu din ranchiună, cum poate că v-aţi închipuit dvs. Senatorul de azi nu vrea ca nepoţii să-i reproşeze peste douăzeci de ani că a fost împotriva înăspririi pedepselor pentru ziarişti. Luat de apa ipotezelor, acelaşi o ia cu desăvîrşire razna, declarîndu-se înlocuitorul în Parlament al lui Ioan Alexandru. Curată imagine de coşmar: incineratorul se crede omul care în Parlament a încercat să alunge demonismul cu ajutorul religiei. Oglinzile de la Hotelul Bucureşti ar trebui schimbate, iar dacă nu e vorba de oglinzi, ci de un simptom, Doamne fereşte, cabinetul medical al Senatului ar trebui să-i acorde urgent un concediu rău surmenatului Dumitraşcu. ◆ Cu prilejul sesiunii de toamnă a Reuniunii Interparlamentare, parlamentarii oaspeţi au fost chestionaţi de reprezentanţii presei autohtone asupra cîtorva subiecte de actualitate. Primul, că parlamentarii români îşi votează privilegii cu dreptul sacru al majorităţii, de a legifera tot ce-i trece prin cap, i-a lăsat interzişi pe aleşii din alte ţări. La ei aşa ceva nu se poate. La fel, cînd au aflat că la noi se pritoceşte o lege cu pedepse speciale pentru ziarişti, parlamentari din ţări cu vechime în ale democraţiei au afirmat că la ei asemenea legi nu există. Sau cum titrează *ADEVĂRUL: Deputaţi şi senatori din lumea democratică vin să confirme: Pedepsele speciale pentru ziarişti - o născocire aberantă a parlamentarilor români*. Ceea ce observăm cu plăcere în acest titlu e că *Adevărul* nuanţează lucrurile, pentru a nu da apă la moara acelora care consideră că parlamentarismul nu e bun pentru ţara noastră şi că nouă ne-ar trebui o dictatură. Pur şi simplu parlamentarismul autohton mai are de învăţat cîteva reguli ale jocului. Le sugerăm însă celor interesaţi să facă apel la bibliografia în domeniu, nu la vizite la faţa locului, ca să se convingă. ◆ În Rusia fiinţează un partid al băutorilor de bere - probabil minoritar. La noi a apărut Partidul Automobiliştilor. Cei care l-au înfiinţat mizează pe vreo două milioane de membri. Ne întrebăm ce-ar însemna apariţia Partidului celor care umblă îmbrăcaţi pe stradă. ◆ Programul 2 al TVR se prinde şi în California? Se pare că da, de vreme ce confratele nostru, scriitorul Petru Popescu, i-a transmis un *drept la replică* Alinei Mungiu, care a afirmat de curînd la TVR2 că guvernul român dă bani autorului romanului *Dulce ca mierea e glonţul patriei* ca să facă lobby pentru România şi că acesta n-ar merita banii primiţi. Apărut în *Adevărul*, acest drept la replică nu numai că nu-i face nici un serviciu lui Petru Popescu, dar chiar ne stîrneşte şi nouă impresia că banii pentru lobby în America nu sînt cheltuiţi pe cine trebuie. Luîndu-i pe cititorii de presă din România drept mai neinformaţi decît sînt, Petru Popescu dă de înţeles că, fără contribuţia sa, România n-ar fi recîştigat clauza naţiunii celei mai favorizate şi n-ar fi intrat în Parteneriatul pentru Pace şi că oamenii de afaceri din Statele Unite iau azi în serios România fiindcă, citäm: "Dacă ar fi numai aceste realizări, la care am participat major, mi-aş merita cu vîrf şi îndesat orice onorariu de expertiză. Cifra care o indignează pe Alina Mungiu 80.000 de dolari, nota *Adevărului*) (şi aceea inexactă) e rizibilă în raport cu cîştigurile concrete pentru România". O fi, dar venitul mediu pe an al unui cetăţean american n-ajunge nici la jumătate din această sumă. Aşa că dacă voia să justifice pentru ce primeşte o sumă a cărei cifră o contestă, fără a preciza cifra adevărată, Petru Popescu ar fi trebuit să fie ceva mai explicit în privinţa meritelor sale directe de lobbist al României. E drept că lobby-ul e o treabă care se face cu discreţie, totuşi Petru Popescu near fi putut oferi anumite indicii practice ale eforturilor pe care le-a depus. Ce am sesizat noi din textul *Dreptului la replică* e că Petru Popescu nu aduce argumente convingătoare împotriva afirmaţiei Alinei Mungiu, că în persoana romancierului România nu şi-a găsit bine omul care să-i facă lobby. Petru Popescu adoptă tonul americanului get beget cînd zice: "Pe de altă parte, la noi lobbystica e legalizată şi bine scrutinizată. Guvernele străine nu pot salaria direct cetăţeni americani, ceea ce eu sunt. Numai companiile de lobby înregistrate legal la Washington pot angaja ca salariaţi ori consultanţi externi, cetăţeni americani." Deci Petru Popescu, cetăţean american, e angajat cu forme legale de guvernul român să facă lobby pentru România. Care mai e atunci meritul moral de care face caz Petru Popescu, acuzînd-o pe Alina Mungiu de iresponsabilitate faţă de meritul în discuţie? Meritele morale nu se plătesc, aşa că Petru Popescu, *Dulce ca mierea...*, nu trebuia să facă, aici, uz de ele. Finalul acestui *Drept la replică* merită să fie citat în întregime: "Presa liberă română are un imens rol în apărarea democraţiei şi a educării publicului după o lungă izolare de restul lumii. A educării publicului în legătură cu interesele României pe termen lung. Modul în care Alina Mungiu a pus problema pe micul ecran la Bucureşti a indus publicul în eroare. Îi urez să-i pese mai mult de interesele României pe termen lung, decît de portofelul meu." Deci asta era problema! Portofelul romancierului româno-american. Un portofel miraculos, fără doar şi poate, dacă prinde şi emisiuni t.v. din România. Sau te pomeneşti că meritele morale ale posesorului său au funcţionat ca antenă, dîndu-i de veste romancierului că e înnegrit peste Ocean?

Pentru cititorii din străinătate

Puteţi face abonamente direct la redacţie, la tarifele de 104 $ S.U.A. pe an pentru ţările europene şi 130 $ S.U.A. pe an pentru ţările extra-europene. Plata se poate face prin C.E.C. la dispoziţia Fundaţiei "România literară" pe adresa Fundaţia "România literară", Bucureşti, Of. poştal 33, c.p. 50, cod poştal 71341, România sau prin dispoziţia de plată a sumei în contul 1520.796.1000.89 deschis la Banca Română pentru Dezvoltare (B.R.D.), Filiala Pipera, Bucureşti, caz în care vă rugăm să ne trimiteţi pe adresa redacţiei, în plic, o copie după dispoziţia de plată şi adresa dvs. completă. În sumă sînt incluse toate cheltuielile poştale şi de expediere. Se pot încheia şi abonamente pe un trimestru sau un semestru, pentru o sumă proporţională.

LA MICROSCOP

Tîrgul de Carte

N-A FOST la Frankfurt prima oară cînd cultura română a fost reprezentată mizerabil în lume. Şi asta din motive administrative. Editorii de carte din România, vorbesc despre cei care ştiu ce înseamnă această îndeletnicire şi o fac în pofida tuturor obstacolelor, ar fi meritat un pic de respect din partea Ministerului Culturii. În acest caz, respectul ar fi însemnat doar o chestiune de organizare rezolvată din timp. Tîrgul de Carte de la Frankfurt are un calendar al său, stabilit cu mult timp înainte. Deci funcţionarii din minister nu se pot ascunde după scuza că n-au ştiut de el. Acest Tîrg de Carte nu e o afacere obscură menită să ofere cîteva zile de vacanţă în Germania celor care participă la el, ci o formidabilă demonstraţie a puterii şi importanţei pe care o are cartea în lume. A avea un stand naţional la Frankfurt nu e nici un lux, cum îşi închipuie poate funcţionarii din ministerul îmbălsămat la Casa Scînteii. Un stand la acest tîrg e o dovadă că exişti în lumea cărţii, iar felul în care îţi organizezi şi îţi prezinţi standul oglindeşte importanţa pe care o are cartea la tine în ţară. Adică aşa ar trebui. Fiindcă într-o ţară în care cartea se bucură de o atenţie încă mare, funcţionarii din minister tratează cartea ca pe o marfă răsuflată. Am atras atenţia, nu cu mult timp în urmă, asupra paradoxului că un inginer specialist în nave a fost numit secretar de stat în Ministerul Culturii. Din cîte ştiu, inginerul Sever Meşca, omul PRM-ului, e cel care se ocupă de relaţiile internaţionale în acest minister. Poate că dl. Meşca s-o fi pricepînd la ceva, dar la cultură nu se pricepe. Că a acceptat un post cu care n-are nici în clin nici în mînecă, asta e o afacere pe care s-ar cuveni s-o rezolve dl. Meşca demisionînd, măcar în ultima clipă. Din cîte ştiu însă, Partidul România Mare s-a bătut ca să obţină acest post pentru care a nominalizat-o mai întîi pe Mitzura Arghezi. După ce au rîs şi curcile de această propunere peremistă, păcatul a căzut pe mai puţin cunoscutul inginer. Cu ce efecte, se vede acum, cu vîrf şi îndesat. Standul României la Frankfurt a arătat atît de oropsit, încît părea o biată improvizaţie. Şi asta n-o spun eu. A fost silit s-o constate şi dl. Iliescu, aflat acolo în ipostază de autor invitat.

Mentalitatea izolaţionistă a reprezentanţilor PRM nu e o noutate. Prin vocea şefului lor, dar şi la bucată, vîrfurile acestui partid afirmă public că în România e nevoie de dictatură. Ce vrea să zică asta? Nimic altceva decît ceea ce s-a întîmplat la Frankfurt. Cînd baţi cîmpii vorbind de dictatură e clar că nu-ţi pasă ce imagine ai în lume. În viziunea membrilor PRM, România e o ţară care poate apărea şi în haine achiziţionate din talcioc, în vreme ce liderul lor îşi deplasează patriotismul în automobil Mercedes.

Ceea ce mi se pare grav în toată această poveste e că, pentru a nu ştiu cîta oară, în ultimii doi ani, politica pe care o duce Ministerul Culturii e potrivnică nu numai valorilor autohtone, ci şi intereselor în străinătate ale culturii noastre.

La ora asta, Ministerul Culturii e ocupat de persoane care nu reprezintă altceva decît interesele unui grup aproape nesemnificativ în cultura română. Conjunctura politică a adus acest grup în funcţii de comandă. În loc să folosească această şansă pentru a dovedi că sînt în stare să servească interesele culturale ale ţării, funcţionarii din Ministerul Culturii taie şi spînzură prosteşte, ca şi cum ar fi puşi să sugrume cultura.

Ce-ar fi fost dacă ar fi încăput pe mîna lor întregul guvernării? Ce-ar fi fost dacă PRM-ul ar fi avut toate posturile de secretar de stat pe care le solicită?

Pe de altă parte însă, vina nu e numai a celor care s-au văzut în şa la Casa Scînteii, ci şi a celor care i-au lăsat să ajungă acolo. Ideea că Ministerul Culturii e, chipurile, mai uşor decît celelalte mi se pare o gravă eroare. Acest minister e mai uşor doar la buget, altfel el are o importanţă strategică, mai ales în cazul nostru. Dar cînd tu singur nu-ţi iei în serios cultura, ce pretenţie poţi avea de la alţii?

Cristian Teodorescu

Un ventriloc de presă

Un ziar născut gata mort, *VOCEA ROMÂNIEI*, a găsit o persoână dispusă să-l învie în persoana lui D.D. Rujan. Noul director al ziarului care nemureşte vocea guvernului într-un tiraj confidenţial s-a pus pe pamflete. Aşa că *Vocea României* rosteşte bancuri de gang cu ajutorul directorului său. Nu le reproducem din respect faţă de cititorii noştri. Pentru un ziar care îşi zice *Vocea României* şi e plătit din banii contribuabililor acest soi de reanimare nu e nici recomandabil nici onest. Dl. Rujan e liber să scrie tot ce-i trăsneşte prin cap, dar nu în această calitate de ventriloc. (Nu e vina noastră că *Vocea României* se exprimă în scris, ci a celor care au botezat-o.) D.D. Rujan are pixul murdar, de parcă şi l-ar fi exersat pe pereţii acelor aşezăminte avînd utilitate publică, de uz strict individual. Dl. Rujan poate să-şi dea drumul la voce din absolut orice încăpere pofteşte, dar nu într-un ziar despre care se ştie că reprezintă şi vocalizele guvernului. Spunem asta deoarece guvernul nu e un S.R.L. al cărui obiect de activitate e format din necesităţile fiziologice ale populaţiei. ◆ Ca fapt divers, Ion Cristoiu deplînge într-unul dintre editorialele sale golănirea presei din România. Şi dă ca exemplu o falsă ştire apărută în *România mare*, potrivit căreia el ar fi plătit amenda pentru studentul Constantin Zgîmbău din bani obţinuţi de pe urma traficului cu copii. *Vocea României* ar putea figura, cu probe, printre publicaţiile care contribuie la golănirea presei autohtone. ◆ Dacă tot am ajuns la cazul Zgîmbău, simţim nevoia să ne exprimăm perplexitatea faţă de ideile acestui tînăr. El a intrat în puşcărie fiindcă a desenat pe trotuar, în faţa sediului guvernului şi n-a vrut să plătească amenda pe care i-a dat-o poliţia sub pretext că a murdărit un spaţiu public. Pînă aici, asta a fost în exclusivitate treaba lui. După ce a fost arestat, în favoarea eliberării sale s-au pus în mişcare studenţii, presa şi numeroşi oameni politici care au protestat împotriva unei asemenea enormităţi. Constantin Zgîmbău n-a priceput că el nu mai e subiectul unui fapt divers. Şi în loc să accepte ideea că arestarea sa a fost un abuz căruia trebuia să i se pună capăt rapid, s-a plîns că i se ia dreptul de a face puşcărie. Cu alte cuvinte, protestele celor care au denunţat acest abuz judiciar au găsit victima abuzului în situaţia de a zice mersi că e în puşcărie şi i-au încurcat socotelile străduindu-se să-l scape de pedeapsă. Ca persoană publică, acest Constantin Zgîmbău a izbutit să se discrediteze. El n-a vrut dreptate ci publicitate gratuită. Dacă ar fi intrat în puşcărie fiindcă ar fi desenat de unul singur pe trotuar poate că ar fi avut dreptate să se plîngă că i s-a răpit dreptul de a sta la închisoare. Dar nici singur n-a fost şi nici în strict nume propriu nu s-a apucat să deseneze pe trotuar, în vecinătatea palatului guvernului. Şi aşa, însă, cei care au intervenit în favoarea lui ar fi procedat la fel de bine. Or, Constantin Zgîmbău n-a înţeles că lumea care i-a luat apărarea n-a făcut-o pentru a-l transforma în vedeta puşcăriei de la Jilava, ci în numele unui principiu. Cu reacţia sa vehementă, de persoană căreia i s-a răpit dreptul de a face închisoare, el aruncă bănuiala asupra studenţilor care protestează că nu visează decît să se vadă în puşcărie şi că protestele lor n-au alt temei decît dorinţa de a fi băgaţi la răcoare. ◆ Una dintre declaraţiile lui Mario Vargas Llosa, după ce a venit în România, a fost că scriitorul trebuie să se implice în politică, dacă nu vrea ca literatura lui să fie marginalizată. Cine are urechi de auzit...

Cronicar

România literară Calea Victoriei 133, Bucureşti, sector 1. Telefoane: 650.62.86; 650.33.69; 659.35.42. (foto). Fax: 650.33.69. Luni, marţi, miercuri, joi: 13-19; vineri: 9,30-13. Abonamente: 3 luni - 6.500 lei; 6 luni - 13.000 lei; 1 an - 26.000 lei; ISSN 1220-6318

Tipar: grupul draqo print TIPOGRAFIA FED, Calea Rahovei 147, sector 5 – Bucureşti; tel: 335.93.18; fax: 311.33.75

16 pag.- 500 lei

România literară

Apare săptămînal sub egida Uniunii Scriitorilor

Editor:
Fundația România literară
Director general
Nicolae Manolescu

1–7 noiembrie 1995
(Anul XXVIII)

43

EDITORIAL

de Nicolae Manolescu

Contractul romanesc

SĂ LUĂM trei exemple bine cunoscute cititorului român de romane. Primul: în romanul *Ion*, Liviu Rebreanu ne introduce și ne scoate din universul ficțiunii sale pe același drum; el știe de la început, cînd ne sugerează să-l însoțim în călătoria sa spre interiorul acestui univers, că vom fi obligați să-l însoțim și în călătoria sa spre exterior; tot așa cum știe, cînd începe, cum va sfîrși, știe și absolut totul despre ce vor face personajele sale, în gîndurile cărora pătrunde fără nici o reținere. Al doilea exemplu: în romanul *Fecioarele despletite*, Hortensia Papadat-Bengescu adoptă o atitudine mult mai ezitantă în privința faptelor personajelor ei și în privința motivației lor psihologice; se (și ne) lasă întrucîtva în voia și în perspicacitatea unuia dintre aceste personaje, o tînără femeie, Mini, împreună cu care autoarea descoperă, ca și noi, ce se întîmplă în sufletul celorlalte sau, mai bine zis, împreună cu care face ipoteze psihologice; și chiar dacă, spre deosebire de Rebreanu, Hortensia Papadat-Bengescu n-are pretenția că ea, autoarea, știe mai mult despre personaje decît știe un observator oarecare, ca Mini, situat înăuntrul ficțiunii, dar nu și înăuntrul personajelor, există o asemănare importantă între cei doi scriitori: amîndoi descriu o lume plauzibilă, normală, reală. Al treilea exemplu: în *Cimitirul Buna-Vestire*, Tudor Arghezi relatează istoria unui banal administrator de cimitir, în, ca să zic așa, parohia căruia se petrec niște fenomene stranii, cum ar fi învierea morților; această coabitare dintre real și ireal deosebește radical romanul arghezian de cele două invocate mai înainte, chiar dacă, în ce privește atitudinea față de personaje, întîlnim o atitudine mai degrabă omniscientă, ca la Rebreanu, decît ipotetică și tatonantă, ca la Hortensia Papadat-Bengescu.

Aceste trei exemple sînt definitorii pentru trei tipuri de roman. Analiza lor am întreprins-o într-o carte. Aș vrea să fac o precizare *din punctul de vedere* al cititorului, nu al autorului de romane. Desigur, dacă vorbim de cititorul obișnuit, poate naiv, și nu de criticul literar, tipul ca atare nu prezintă mare interes. Dar chiar și cititorul naiv trebuie să fie captat de ficțiunea în care se scufundă. Scriitorului nu-i poate fi indiferent acest lucru. Un cititor derutat e un cititor care abandonează ușor lectura. Mai ales, cînd *nu înțelege* ce vrea scriitorul să-i spună. Pe scurt, între scriitor și cititor trebuie să existe de la început un contract tacit. Acest contract îl obligă pe cel dintîi să inducă în cel de al doilea sentimentul unui anumit tip de ficțiune romanescă. Trebuie, cu alte cuvinte, să-i cîștige încrederea pentru ceea ce povestește. Oricare ar fi natura universului uman în care îl antrenează: fie acesta un univers pe deplin cunoscut, controlat, în felul în care Dumnezeu stăpînește lumea pe care a creat-o, ca la Rebreanu; fie universul subiectiv, ipotetic, redus la perspectiva unui martor, dar deopotrivă plauzibil, ca la Hortensia Papadat-Bengescu; fie, în sfîrșit, universul sfîșiat între real și ireal, ca la Tudor Arghezi. Dacă acest contract tacit nu există, cititorului îi este blocată calea spre sensul profund al romanului. Schimbarea tipului de contract înseamnă schimbarea unghiului de lectură. Cititorul merge totdeauna pe mîna romancierului: cu condiția ca romancierul să respecte totdeauna clauza contractuală. Altcum, n-avem un roman adevărat și nici un cititor interesat.

■

CONSTANTIN NOICA - Începutul unei prietenii

(pag. 8-9)

O carte despre Brâncuși

(pag. 15)

Obositoarea obligație de a-i admira pe scriitori...

(pag. 3)

Stăpîni și slugi

(pag. 13)

Ieșirea din imperiu

(pag. 13)

La răscruce de vremuri

(pag. 5)

Un Harap-Alb gonflabil

(pag. 2)

Biblioteca Județeană MUREȘ TIRGU-MUREȘ

Tg. Mureș

CONTRAFORT

de Mircea Mihăieș

Un Harap-Alb gonflabil

MULT-APLAUDATA trimitere la plimbare a lui Vadim Tudor și a ciracilor săi din partidul extremist România Mare ar trebui să deschidă - și nu să închidă discuția. Ar trebui să începem prin a pune sub semnul întrebării însăși denumirea formațiunii politice cu pricina. Dacă în primăvara tulbure a lui 1990 justiția era destul de slabă și derutată, altfel se pun problemele în 1995. În urmă cu cinci ani, o denumire de acest fel dată unui partid putea fi chiar exotică. Astăzi, lăsată pe mîinile unui irresponsabil dovedit, ea e de-a dreptul jignitoare. Nu știu cîți dintre cei care trec indiferenți pe lîngă astfel de amănunte ar dori să trăiască într-o "Românie Mare" păstorită de Vadim.

Fără îndoială, despărțindu-se de Vadim, regimul Iliescu a marcat un punct important. Dar n-aș zice că a și riscat ceva - cum s-au grăbit cu tînguirile liderii P.D.S.R. Pentru simplul motiv că ei știau perfect că gestul lor va fi aplaudat de la stînga la dreapta și retur. Cei douăzeci de deputați ai P.R.M. nu sînt capabili să încline balanța în eventualele confruntări parlamentare. O simplă analiză contabilicească arată că în toate bătăliile importante, P.D.S.R.-ul a învins cu o diferență mai mare decît cele trei la sută din voturi aflate la discreția lui Vadim. În afară de asta, cred că Puterea are suficiente mijloace să-i controleze în continuare pe foștii aliați. Dosarele se află, încă, în mîinile d-lui Măgureanu și experiența de pînă acum ne-a arătat că James Bondul național a știut să le dea, în toate împrejurările, întrebuințarea dorită. De ce și-ar pierde abilitatea tocmai acum, cînd a repurtat un succes de proporții împotriva unui aliat care începuse să devină incomod?

O altă chestiune care ar merita discutată privește gradul real de independență al formațiunilor aliate față de partidul de guvernămînt. Dacă ne amintim de perioada tulbure a lui 1990 și de felul în care a luat naștere partidul lui Vadim, vom constata cu surprindere că n-a fost vorba decît de o manevră a echipei iliesciene, exasperată de acuzațiile de comunism care i se aduceau. Creînd, spre stînga, mai multe formațiuni cu evidente apucături totalitare, Ion Iliescu avea pe cine să arate cu degetul de fiecare dată cînd gesturile sale erau interpretate ca sechele ale gîndirii bolșevice.

În practică, lucrurile s-au dovedit ceva mai complicate. Departe de a fi de stînga, partidul lui Vadim, în fapt un minuscul conglomerat ce aduna nemulțumirile și frustrările securiștilor pensionați și ale unor bătrînei cu nostalgii autoritariste, a acționat permanent ca o formațiune extremistă. Dacă, pînă la un punct, el juca rolul de ridicător la fileu (precum Păunescu, într-o tonalitate ceva mai ponderată), servind mingile de care avea nevoie partidul de guvernămînt, încetul cu încetul, fostului tuter ceaușist i s-a urcat la cap, imaginîndu-și că poate obține, prin șantaj și violență, mai mult decît i se cuvenea ca slugă.

Agresivitatea din ultima vreme a lui Vadim trebuie pusă, fără îndoială, pe complicitățile evidente cu cadre din armată și cu vechi securiști. Scrisorile așa-zișilor ofițeri au în ele un sîmbure de adevăr. Cine a urmărit cu oarecare atenție stilul de atac al lui Vadim își poate da seama că, de cele mai multe ori, e un amestec de real și minciună. Că în rîndurile ofițerimii superioare vor fi existînd și nemulțumiți, e clar. Crescuți la școala ceaușistă a naționalismului primitiv, destui dintre ei se vor fi simțit amenințați de politica mult prea occidentală dusă în ultima vreme de miniștrii apărării. Căderea stupidă a lui Niculae Spiroiu e tocmai rezultatul unor cabale montate de generalii incapabili, ajunși la înaltele grade fără să fi cunoscut în viața lor tensiunea unui cîmp de război.

Probabil că punerea pe liber a unora dintre generalii suspecți de simpatii vadimiote e legată - măcar ca stare de spirit - de vehementele atacuri ale butimanului împotriva lui Ion Iliescu și Virgil Măgureanu. Cum celuloza de partid a lui Vadim a fost un fel de trambulină pentru elucubrațiile susținute, între alții, de către generalul Cheler, nu e total exclus ca "bătrînii oșteni" să fi călcat pe bec. Implicarea lui Virgil Măgureanu în acest circ pare să confirme o astfel de ipoteză. E posibil ca directorul S.R.I. să fi deținut date care nu-i puneau într-o lumină prea favorabilă pe extremiștii din jurul lui Vadim. De unde se vede că S.R.I.-ului îi vine mai greu să se descurce cu aliații decît cu adversarii regimului pe care-l servește.

Călătoriile la Washington ale lui Ion Iliescu își au și ele, firește, rolul în creșterea adrenalinei senatorului butimănesc. Ca și armata, Ion Iliescu pare s-o fi tulit în pas alert spre Vest. Și va alerga în acea direcție atîta vreme cît americanii se vor dovedi a fi cei mai puternici. Decenii în șir, el nu și-a desprins privirile de Răsărit, pentru că de acolo, nu-i așa, venea lumina. Cum idolii săi și-au expus cam mult, în ultima vreme, picioarele de lut, prezidentul s-a reorientat din mers, schimbînd discret culoarul. Or, asta încurcă rău de tot planurile vadimilor de toate culorile. Simțind că rolul său istoric se încheie lamentabil, scribul inventat de Eugen Barbu a început să dea disperat din mîini și din picioare. Cum e incapabil de cea mai mică evoluție, el a sperat că poate da lovitura cea mare, jucînd la cacealma.

Din nefericire pentru el, Vadim culege roadele politicii pe care a promovat-o irresponsabil de cînd se știe. El își închipuia că va putea provoca o reacție a opiniei publice dînd în vileag o parte din potlogăriile lui Ion Iliescu. Or, dușmănind la modul nevrotic opoziția, Vadim a ajuns să comită greșelile pe care le face și aceasta. Și anume, a atacat atît de mult aceleași și aceleași teme, încît ele s-au tocit pînă dincolo de rădăcină. Gălețile de lături aruncate în capul prezidențial au rămas fără nici un efect, în ciuda adevărurilor pe care le conțineau. Sau poate tocmai de aceea!

Laș cum îl știm, nu e exclus ca Vadim să schimbe iarăși tactica. N-am fi mirați dacă în următoarea perioadă el se va pune din nou în slujba lui Ion Iliescu și a clicii sale. Ca orice mercenar, el știe că uneori trebuie să lupți fără a aștepta o răsplată imediată. A făcut-o în primăvara lui 1990, cînd i-a lins mîinile lui Petre Roman, numai să se vadă iarăși pe caii cei mari. Din nefericire, și atunci, ca și acum, acest Harap-Alb gonflabil confunda o gloabă neputincioasă cu armăsarul mîncător de jăratec.

■

POST-RESTANT

de Constanța Buzea

NU VĂD nici un păcat în cultivarea atentă a unei lumi artificiale la prima vedere, defectele poeziei dv. având miraculoasa putere de a-i pune în strălucire calitățile. Sunteți stăpânul plin de înțelegere al unei lumi imaginare, într-un timp care nu există, dar ce tulburătoare versuri trasate, ca dunele într-un pustiu, de indexul unui zeu! Rezonanța lor în grăbitul cititor se întâmplă, totuși, cu oarecare dificultate, după un exercițiu de voință și răbdare. El își poate spune simplu: dacă poetul a găsit, la 20 de ani, răgazul să le scrie, de ce mi-aș refuza eu regescul său dar? Sunt răsplătit îndeajuns pentru efortul de adaptare pe care îl fac: *Fericirea că exist/ nu este lucrul la care/ jinduiește cineva?/ În fiecare noapte paznicii cară hamuri grele/ pregătind jertfa pentru al câtelea amurg?/ Tâlharul îl caută pe Dumnezeu/ iar poetul îl jefuiește./ Trimite doamne un înger/ să vindece harpa acestei lumi dezacordate./ Testamentul cerșetorului: vântul pe o margine de viață./ Al frumuseții și înțelepciunii sclav-poetul/ Trăind ca un cerșetor mai poate ști ce înseamnă să fii rege. (Fragmentarium).* Inițial am vrut să transcriu în întregime *Pecetea*, versurile de final din *Delir, Armonie, Trufie,* primul vers din *Rugă*, în întregime micul poem *Anticii*, terțina finală din *Melancolie* și *Vis,* finalul poemului *Misterium*, dar mi-am dat seama că fragmentele nu ar fi demonstrat, decât în parte, ceva, iar *Pecetea*, chiar dacă mi se pare a fi cel mai interesant, el e puțin diferit de celelalte, el iese din excesivul celorlalte. A pune punct după fiecare vers, chiar dacă multe dintre ele recurg la un singur cuvânt, este o altă mare putere interioară de care dispuneți și care atinge mai repede inima cititorului. (*Gabriel Tănăsescu*). ● Dumnezeule, ce joc, ce farmec e deasupra, ce minune, dar câtă disperare dedesubt! Strângând foarte tare, dar nedureros, mâna Micului Prinț, pereche a lui pentru totdeauna, copil înțelept și vulnerabil ca și el, astfel vă percep apariția, cu o emoție teribilă, pentru care vă mulțumesc. Se pare că a plânge de uimirea unei descoperiri, de zbaterea unei singure frunze între nenumăratele mii câte îi stau neclintite în desimea din preajmă, este un har pe care nu-l mai avem. Câteva rânduri din scrisoare pot părea trăznite, dar nu sunt. Ele au un miez fraged, sunt o mărturisire plină de grație, fixează în plină lumină victoria celui bun, a celui inteligent, a celui bogat sufletește. Asupra cuiva, desigur, care există și își face lucrul său întunecat, nedemn de vreun nume din frumoasa limbă. Câteva rânduri din scrisoare, deci: *Am rezervat o masă în carnetul meu special. Așa, ca o masă cu fețe albe, ondulate, o lenjerie intimă pe un lemn ce fusese cândva lebădă. Puteam să rezerv o pisică, o tendință spre hegemonia mondială a URSS (!) și a Statelor Unite, poate o proteză dentară a unui soldat neamț din al II-lea război mondial! Dar așa, sunt sigură că voi putea dansa cu ea o gigă, în lumină, deasupra apelor ca un zbor, deasupra pădurilor, șerpilor, Pământului. Deasupra mea, însămi, și tălpile mele îmi vor pe trup note muzicale, pe care le voi culege ținându-le de bastonaș - si, mi, la, sol - ca pe cireșe, și le voi împărți tuturor: "- Luați și mâncați, sunt calde!" Cum am făcut atunci când împărțeam, la colț de stradă, nisip de clepsidră. Oare cine sare cu parașuta pe cerul boltei mele palatine?! Aș fi vrut să vă spun - ca un cântec pe uimirile lui Purcell - ceva frumos, doar așa, fără pricină, dar las munții, apele, șerpii și florile bunului să...* Drept răspuns, după ce am citit și poeziile, despre care aș spune că sunt delicioase, dacă îmi promiteți că așezați acest cuvânt undeva foarte sus și-l luați, ca și mine, în grav, și însoțindu-mă cu o mică reverență, vă asigur că mi-ar conveni de minune să fiți una din ființele rare, pe care o cunosc de câtăva bună vreme, capabilă de farse gingașe. Cu aceeași uimire am citit cândva *Peter Pan în grădina Kensington*, dar și *Elegii pentru ființe mici.* (*Agatha Pavel*, București).

■

România literară

Editată de

- *Fundația "România literară" director general Nicolae Manolescu;*
- *cu sprijinul Fundației Soros pentru o Societate Deschisă*

Redacția: **Nicolae Manolescu** - director, **Gabriel Dimisianu** - director adjunct, **Alex. Ștefănescu** - redactor șef, **Mihai Pascu** - secretar general de redacție, **Ioana Pârvulescu, Andreea Deciu** (critică și istorie literară), **Constanța Buzea** (poezie, proză), **Cristian Teodorescu, Mihai Minculescu** (publicistică), **Eugenia Vodă** (film, muzică), **Marina Constantinescu** (teatru, plastică), **Adriana Bittel** (externe), **Anca Firescu, Mihai Grecu** (secretari de redacție), **Nina Pruteanu, Ruxandra Dinu, Alexandra Voicu** (corectură), **Victor Ciupuliga** (fotoreporter).

Administrația: **Fundația "România literară", Calea Victoriei 133, sector 1, București, Of. poștal 33, c.p. 50, cod 71341.** Cont în lei: **B.R.D., filiala Pipera, 4072996100089.** Cont în valută:**B.R.D., filiala Pipera, 1520796100089. Elena Raicu** (contabil șef), **Corneliu Ionescu** (șef serviciu difuzare, tel. 650.33.69.), **Andriana Fianu** (corespondență și difuzare în străinătate), **Elena Hurducaș** (secretariat).

Corespondenți: **Mircea Iorgulescu** (Paris și München), **Gabriela Melinescu** (Stockholm).

Tehnoredactare computerizată: **Fundația "România literară" - Anca Firescu, Mihai Grecu.** Introducere texte: **Geta Gheorghiu.**

E-MAIL: **romlit@romlit.sfos.ro**

Obositoarea obligație de a-i admira pe scriitori...

SOBRUL și aparent inofensivul critic literar M. Nițescu a confecționat în ultima perioadă a vieții sale (1925-1989) o bombă care explodează abia acum.*) Este vorba de o suită de texte (aproximativ 400 de pagini) în care autorul denunță monstruozitatea sistemului comunist și îi incriminează pe scriitorii care, în timpul lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, au făcut propagandă acestui sistem.

"Eseul politologic" *Dialectica puterii* nu este numai un eseu, ci și un pamflet anticomunist, de o mare forță demistificatoare. Deși nu este un stilist al deriziunii, deși se străduiește să judece totul cu maximum de obiectivitate, ca un om de știință, M. Nițescu obține efecte satirice swiftiene.

În *Dialectica puterii* se ia în considerare întreaga perioadă comunistă (inclusiv anii dictaturii lui Nicolae Ceaușescu), ceea ce înseamnă că scriind textul respectiv, prin simplul fapt că îl scria, întrucât publicarea lui în România era oricum cu desăvârșire imposibilă, M. Nițescu își risca libertatea și chiar viața. Și totuși acest text nu păstrează urmele nici unei precauții din partea autorului, nu se abate nici un moment de la radicalitatea lui structurală. Frazele par scrise *acum* și nu de oricine, ci de un om curajos, din categoria lui Gheorghe Grigurcu.

Să scrii în timpul lui Ceaușescu un text care pare un act de curaj și azi, iată o performanță morală demnă de admirație.

Dar nu este vorba numai de curaj, ci și de clarviziune. Fără să fie influențat în vreun fel de ideologia oficială și (fapt și mai surprinzător) fără să fie anesteziat de subtilele teorii de justificare a regimului, construite de unii intelectuali eminenți pentru a-și asigura confortul sufletesc, M. Nițescu vede clar - ca la lumina unui reflector nemilos - că modul de viață impus de sovietici este fundamental fals și inuman: "Niciodată nu a fost și nu este consultat în mod liber acest popor asupra marilor hotărâri care se iau și-l privesc, asupra legilor care se fac și-l privesc. *Ilegalitatea perpetuă și conspirativitatea*, acestea caracterizează partidul și raporturile dintre el și cetățeni."; "Dezideratul întăririi continue a rolului său conducător, repetat fără încetare, nu vine din aceea că partidul ar împărți puterea cu vreo altă «forță conducătoare», ci din pornirea patologică de a controla totul, din sentimentul paralizant pentru el că încă mai există ceva în sufletele, în gândurile și în viața oamenilor care îi scapă printre degete, care se sustrage controlului, care nu a fost încă adus sub control."; "Niciodată nu vom ști și nu vom putea dezvălui și repeta îndeajuns tot ce trebuie spus despre această oligarhie de crasă incultură, despre acești parveniți care și-au părăsit meseriile lor cinstite de strungari, croitori sau cizmari și s-au cățărat pe spatele nostru ca vâscul pe trunchiul stejarului."

Această analiză penetrantă culminează cu o frază care pare să nu mai aparțină unui eseist, ci unui vizionar:

[Societatea comunistă este] "o societate artificială, impusă și menținută cu forța și care *într-o singură săptămână de libertate s-ar destrăma ca o pânză de păianjen.*"

STUDIUL *Sub zodia proletcultismului* (cuprinzând descrieri ale etapelor procesului de subordonare a literaturii de către partidul comunist, profiluri ale scriitorilor angajați în acest proces, ca și o bibliografie ilustrativă) a fost compus de M. Nițescu cu speranța de a-l publica. Așa se explică de ce criticul se referă exclusiv la perioada dinaintea dictaturii lui Ceaușescu (căruia i s-a și adresat, de altfel, prin intermediul unor memorii, cerându-i sprijinul în lupta cu cenzura!). Ca și Ion Cristoiu, M. Nițescu se baza pe faptul că Nicolae Ceaușescu însuși criticase cândva, vehement, epoca Dej și își făcea iluzia că i se va îngădui să continue acțiunea critică a dictatorului.

Această restrângere a investigației la perioada 1944-1964 constituie singura concesie făcută de autor celor de care depindea publicarea cărții (și care, până la urmă, tot nu s-au lăsat înduplecați). În rest, studiul *Sub zodia proletcultismului* este la fel de tranșant ca eseul-pamflet *Dialectica puterii*. Autorul taie în carne vie, dezvăluind nu numai atrocitățile săvârșite de activiștii PCR în lumea de forme diafane a literaturii, ci și complicitatea rușinoasă a unor scriitori la acest genocid cultural. Lista celor considerați complici este șocantă. Sunt indicați ca vinovați și portretizați în capitole separate: *Mihail Sadoveanu, Tudor Arghezi, G. Călinescu, Zaharia Stancu, Mihai Beniuc, Geo Bogza, Eugen Jebeleanu, Leonte Răutu, Ion Vitner, Nicolae Moraru, Ov.S. Crohmălniceanu, Cornel Regman, Paul Georgescu, C. I. Gulian, Al. Piru, N.Tertulian, Dumitru Micu, Eugen Simion, Nicolae Manolescu.* Iar lor li se adaugă o suită de colaboraționiști caracterizați sumar, numai prin menționarea scrierilor propagandistice pe care le-au publicat la vremea respectivă: *Ion Agârbiceanu, Florența Albu, Ioan Alexandru, Paul Anghel, A.E. Baconsky, Cezar Baltag, Eugen Barbu, Ion Barbu, Lucian Blaga, Ana Blandiana, Savin Bratu, Matei Călinescu, Paul Cornea, S. Damian, Geo Dumitrescu, Petru Dumitriu, Mihai Gafița, Gheorghe Grigurcu, Vasile Nicolescu, Mihai Novicov, Ioanichie Olteanu, M.R. Paraschivescu, Adrian Păunescu, Perpessicius, Camil Petrescu, Al. Philippide, Marin Preda, Lucian Raicu, Mihail Ralea, Marin Sorescu, Tudor Vianu, Ion Vinea* și mulți alții.

Unii dintre acești scriitori sunt idoli ai cititorilor din România astfel încât punerea lor la zid (și de o punere la zid este vorba, întrucât criticul îi acuză pe un ton foarte sever) provoacă stupefacție. M. Nițescu își asigură dreptul moral de a-i judeca folosind la un moment dat persoana întâi plural și incluzându-se și pe sine printre cei supuși oprobriului:

"Nutrim iluzia deșartă că ne-am făcut, atât cât a fost cu putință, datoria. În realitate, suntem cu toții niște ratați. Operele noastre [...] nu sunt altceva decât niște palide simulacre de opere."

În principiu, această terapie de șoc este necesară. Ea are chiar un efect reconfortant într-o perioadă - ca aceea actuală - în care încă se minte pe scară largă, în condițiile în care protagoniștii genocidului cultural comunist sau, oricum, mulți dintre ei se află în continuare la putere și folosesc toate mijloacele de care dispun - și în primul rând televiziunea - pentru a-și recondiționa sau măcar pentru a-și trece sub tăcere trecutul.

Există însă și un grad mare de falsificare involuntară în reprezentarea propusă de M. Nițescu. Furia autodistructivă a criticului acționează orbește și, chiar dacă are un efect purificator, ca o ardere pe rug, produce injustiții flagrante. Pentru cine cunoaște istoria literaturii române contemporane este, de exemplu, de domeniul absurdului prezența în același "lot" a unor critici literari ca Ion Vitner, Nicolae Moraru, Eugen Simion și Nicolae Manolescu. Se știe că Ion Vitner și Nicolae Moraru au fost adevărați profesioniști ai ideologizării literaturii, ai aservirii ei de către partidul comunist, în timp ce Eugen Simion și Nicolae Manolescu au jucat un rol important tocmai în dezideologizarea literaturii, în eliberarea ei de orice servituți propagandistice. Este adevărat că în bibliografia începuturilor literare ale lui Eugen Simion și Nicolae Manolescu există câteva scrieri convenționale, cu pasaje redactate în limbajul de lemn al realismului socialist, însă ele reprezintă un tribut minim, nesemnificativ plătit pentru accesul în lumea literară a epocii.

La fel de absurdă este asocierea lui Leonte Răutu cu Gheorghe Grigurcu, a lui Eugen Barbu cu Matei Călinescu, a lui Mihai Beniuc cu Ana Blandiana și așa mai departe. În literatură nu este niciodată suficientă citarea mecanică a unor texte pentru înțelegerea rolului jucat de un scriitor în viața publică. Exegetul are obligația să situeze acele texte în ansamblul unei opere, să reconstituie o evoluție, să evidențieze semnificația aparte conferită de fiecare autor unor enunțuri folosite la vremea respectivă ca monedă curentă. *Non idem est si duo dicunt idem...*

M. NIȚESCU și-a făcut, oricum, datoria. Rămâne de văzut acum cum vom folosi noi moștenirea surprinzătoare pe care ne-a lăsat-o. Au și apărut primele reacții și, odată cu ele, s-au manifestat încă o dată vechi prejudecăți în legătură cu condiția scriitorului. De exemplu, s-a repetat ideea falsă că scriitorii mari care au făcut compromisuri sunt mai vinovați decât autorii minori. Această teză, psihanalizabilă, exprimă de fapt dorința obscură a emițătorilor ei de a coborî de pe soclu personalitățile ilustre, de a găsi un pretext nobil pentru "pedepsirea" celor al căror prestigiu i-a intimidat ani la rînd.

Cum să fie mai vinovat G. Călinescu decât Mihai Novicov pentru propagarea proletcultismului? Textele lui G. Călinescu, chiar și cele prin care criticul cere scriitorilor să se conformeze ideologiei comuniste, sunt cel puțin stilistic nonconformiste și pledează implicit pentru inventivitate și spirit ludic. Ce oferă cu o mână, G. Călinescu ia cu cealaltă. Și apoi, *cum să fie oameni ca G. Călinescu, în general, vinovați de ceva?* Asemenea oameni pun la dispoziția colectivității, printr-un efort titanic, valori de milioane de ori mai mari decât cele pe care le producem noi, oamenii obișnuiți. Și tocmai pe ei găsim de cuviință să-i tragem la răspundere?

De ce ar fi trebuit ca extraordinarul G. Călinescu, creatorul unei opere care ne-a făcut pe toți mai inteligenți, să mai fie și erou, să-și piardă timpul în dispute sterile cu tot felul de troglodiți sau chiar să-și petreacă o parte din viață în închisoare? Nu-i cerem prea mult? De ce nu suntem la fel de exigenți cu miile de neisprăviți care, în exact aceeași perioadă, nici nu creau vreo operă, și nici nu își asumau condiția de eroi?

Scriitorii fără valoare, ceea ce înseamnă pseudoscriitorii, impostorii, au folosit, într-adevăr, cu nerușinare prilejul oferit de regim pentru a obține o recunoaștere nejustificată în schimbul obedienței. Ei au avut, pe drept cuvânt, ceva de câștigat. Dar scriitorii importanți au pierdut foarte mult, dintr-o tranzacție care, de altfel, le-a fost impusă. Ei și-au pângărit propria operă ca să obțină din partea unor proști aroganți o jalnică învoire de-a exista.

Adevărații scriitori au fost, într-un fel sau altul, *toți* victime ale regimului comunist. În ceea ce mă privește, cred că așa trebuie citită cartea lui M. Nițescu: ca un memorial al înjosirii unor personalități ale literaturii române, personalități printre care s-au amestecat diferiți impostori, colaboratori ai autorităților comuniste.

Alex. Ștefănescu

*) M. Nițescu, *Sub zodia proletcultismului.* O carte cu domiciliul forțat (1979-1995). *Dialectica puterii.* Eseu politologic. Ediție îngrijită de M. Ciurdariu. București, Ed. Humanitas, 1995.

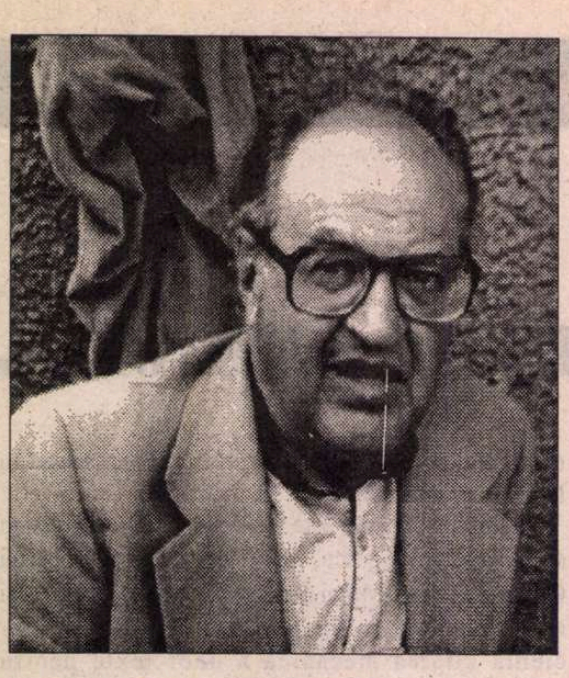

Barbu CIOCULESCU

Pastel

Dimineața își saltă capacele,
plumburile sunt rupte
cărțile-au plecat să se spânzure,
din întuneric se ridică încet
frigul orașului întors din lupte
te cheamă să te numere
până nu cântă cocoșii.

Doar sentinela așteaptă schimbul
mileniului în ghereta de ghiață
fumându-și turturul.
Câinele nimănui la ușă îmi schiaună.
Semnez în condică, mă ridic și
mai arunc un rând de vorbe
peste cărbunii ce scapătă.

Alba del Dia

Ce-am visat am depus, ce iubirăm
se duse, turnuri de-o clipă, scări și
terase.
Zeul copil se salvă într-o lacrimă
cineva tocmai intrase
raiul frunzișului se dădu la o parte.

Și te-am recunoscut printre trandafirii
albaștri
cu vântul odată venit să despartă
noaptea de ziuă, dar tot atunci
ți-am rătăcit numele
între case cu obloanele trase.

Abis înalt

Prin ochelari galbeni cerul
se vede verde, ca pe un fund de mare.
Caut o grotă - de apărare
pândit de plante cu flori
înfometate și de un
rău nevăzut ce lasă o
umbră în întuneric.

Vietăți de spumă trec
prin vietăți de sticlă,
grațios se prefac în nimic
dar curând vor renaște.

Ce voiam să aflu-am uitat
cu valul care mă aduse
dar nu e păcat, aici
toate le știe
nisipul.

Sol stat

Din zăbrele-n zăbrele câinii-și comunică
profeții venite din fundul curții
odată cu trecerea porumbeilor negri.
Ajung să știe cele ce vor fi mâine
cu o zi înainte așa că
pot dormi în amiază
cu botul ferit, sub pântec,
de mirosuri în ispititoare
alcătuire.

Sus, peste rotirea de țigle-a orașului
albe columbe pier în plopi de argint
la stânga și la dreapta soarelui,
la ora cea mai înaltă când
fericită e singurătatea
cu nările pline de aer.

Câini și hulubi totdeauna aceiași
lângă ziduri care uită ce sunt
și-ncet în boarea moale
îngenunchează, ca oamenii,
mărunt, mărunt.

Tânăr și necopt

Greu are să-mi fie să cobor treptele
atât de iute urcate în acel foișor
unde-așteptam comenzile și retribuția
zilelor - armate treceau printr-o pală
de vânt ce le duse la vale
prin ochean le priveam și
cu fiecare escadron pornea din plopi
câte un nour de scame
trecând prin pereți
către oglinzile goale.

Tânăr și necopt era veacul.

Acum trebuie să-l cobor ca pe-un steag
gata să se prefacă-n cenușă,
nu știu dacă mai suferă înfășurare,
ud se topește în palma smeadă.
Am pierdut! Am pierdut! bat
din aripi hulubii
și cine vrea poate
să-i creadă.

de Emil Brumaru

Culinarele delicii

SE IA un vas de vînat balene (bricul Grampus din Nantucket). Se introduce, întreg, în cala de la pupa, un posedat de aventuri gustoase (Arthur Gordon Pym). Se lasă ambarcațiunea în sos sărat de valuri oceanice. I se imprimă un ruliu neobișnuit. Se adaugă, picant, o revoltă la bord. Se toarnă peste dînsa spuma unei furtuni devastatoare. Se păstrează numai patru supraviețuitori: Dirk Peters, Richard Parker, Arthur și Augustus Barnard. Sînt înfometați pe îndelete. Li se sugerează soluția, amestecîndu-se ruta epavei în derivă cu un bric-schooner de construcție olandeză, vopsit în negru, cu cioc aurit, rătăcind și el buimac, duhnind intens, ademenitor însă. Primă fină aluzie: "Douăzeci și cinci, treizeci de trupuri amestecate, printre care și cîteva femei, zăceau împrăștiate între pupa și *bucătărie* (s.m.) în ultima și cea mai dezgustătoare fază de descompunere." A doua (videoclip publicitar), declanșînd apetitul satanic: "A plutit (pescărușul ce sfîrtecase un hoit voinic, n.m.) purtînd în cioc o bucată de carne cu sînge închegat pe ea, ce părea să fie mai degrabă ficatul. Spurcata halcă a căzut cu un plescăit sinistru chiar la picioarele lui Parker... pentru prima oară mi-a străfulgerat prin minte un gînd... și am simțit cum fără voia mea fac un pas spre bucata însîngerată." După cîteva zile se taie lucid maioneza: "Parker s-a întors brusc spre mine (Arthur, povestitorul, veșnicul detectiv particular paranormal, n.m.). Pe scurt, mi-a spus că unul dintre noi trebuie să moară ca să scape ceilalți." Se înmoaie bine ideea tragerii la sorți cu ajutorul bețișoarelor de lungimi varii. Cine-l nimerește pe cel mai scurt va fi consumat de gurmanzii rămași. Parker devine hrană caldă. Se înjunghie pe la spate. Calm îndrumar privind înfulecarea: "...după ce ne-am potolit oarecum setea ce ne ardea, cu sîngele celui jertfit și după ce ne-am înțeles să-i tăiem mîinile, picioarele și capul, pe care le-am aruncat dimpreună cu mațele în mare, am devorat restul trupului, bucată cu bucată în cele patru zile, 17, 18, 19 și 20 ale lunii, pe care nu le voi uita niciodată." Desigur! Asemenea ospăț sardanapalizează memoria! Însuși *Baudelaire* traduce rețeta *Parker à la Edgar Allan Poe* într-un singur cuvînt final: "*Crénom!*"

■

Fața nevăzută a frunzelor

Scad nopți de cretă din zile de
cărbune, luni de rușine din săptămâni
ale uitării depline, să vedem, zic,
să vedem ce se poate reține
de opus veselei dimineți de septembrie
ce-mi intră sub cort - ah! tu, cruzime
a frumuseții, încă un rând de crini
îmbrăcași, și ce de mai frunze cărnoase
peste pași saltă ca și cum
niciodată nu vor sfârși sub
roți și sub pași.

Un mileniu sfârșește cu mine -
este șansa lui pe care nimeni nu
i-o poate lua înapoi
zi cu zi îmi cerșește, un roi din care
scapă în zări câte-o viespe:
dar ce știm noi despre fața
nevăzută a frunzelor, aceea
ce se vrea în pământ tocmai
atunci când zvâcnește
mai verde?

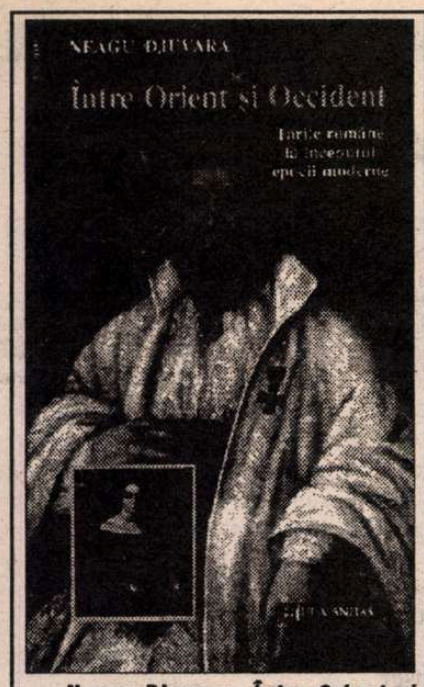

Neagu Djuvara. *Între Orient și Occident. Țările române la începutul epocii moderne (1800-1848)*, Traducere de Maria Carpov, Humanitas, București, 1995, 400 p., preț neprecizat.

CRONICA LITERARĂ

de Ioana Pârvulescu

La răscruce de vremuri

❐ Generația 1848 ❐ Fundalul mișcător al unui tablou încremenit ❐ Un conflict pe fresca moldovalahă ❐ De la micul Constantinopol înspre micul Paris ❐ Acuzare și apărare ❐ Farmazon și filfizon ❐ '898 și '989

„ÎN ISTORIE nu există miracole, ci, din cînd în cînd, întîmplări minunate; există, cîteodată, în viața popoarelor clipe privilegiate cînd, într-o singură generație, destinul adună mai multe schimbări decît în cîteva veacuri de toropeală. Așa s-a întîmplat la noi cu bărbații născuți, să spunem, între 1800 și 1830, și pe care-i putem numi 'generația de la 1848'. (...) Au zvîrlit, ca pe niște vechituri, obiceiurile, instituțiile, pînă și vocabularul, impuse de o putere străină. Au sorbit cu nesaț din izvoarele culturii apusene; au adoptat instituții noi, au înnoit limba, au creat pe de-a-ntregul o literatură de valoare universală, au început, în liniște, un proces democratic, într-un ritm nemaicunoscut de vreo altă țară din Europa" (333). Aceasta este concluzia cărții lui Neagu Djuvara, *Între Orient și Occident. Țările române la începutul epocii moderne (1800-1848)*. Apărută în seria "Istorie" a Editurii Humanitas, cartea îl interesează în cel mai înalt grad și pe literat. Nu numai pentru că e scrisă cu un talent incontestabil, ci și pentru că oferă un fundal în mișcare pentru tabloul de-obicei încremenit al literaturii române de la începutul veacului trecut.

De altfel, cartea istoricului Neagu Djuvara poate fi citită ca un roman din care, practic, nu lipsește nimic: personajul central este unul colectiv, societatea românească a începutului de secol, iar conflictul este între tinere influențe occidentale și bătrîne influențe orientale conturate pe întunecata frescă moldovalahă. Chiar în structura și în stilul cărții sînt dibaci valorificate unele tehnici literare, de la un Prolog și frecvente anticipări creatoare de suspans pînă la subtitlurile care rezumă (ca în proza de aventuri) fiecare capitol: "Capitolul al patrulea: *Biserica*. Clerul înalt și popii de țară. Latifundiile episcopiilor și ale mînăstirilor; mînăstirile 'închinate' și celelalte. Unde vedem o față bisericească uneltind ca să pună mîna pe o moștenire. Religia poporului: credință și superstiții. Un fapt divers: abjurarea nereușită a tinerei Zenaida. Amintirea martiriului lui Constantin Brîncoveanu". Notele finale se pot citi separat și constituie adesea povestiri de sine stătătoare, "o samă de cuvinte" care încheie cronica istoricului.

Evenimențialul și datele de manual sînt mult reduse, în timp ce spiritul evocator dilată amănuntele. Din ele istoricul (ca și literatul) desfășoară lumi pline de o peștriță animație: Bucureștiul în chip de "mic Constantinopol", cu domnii și boierii îmbrăcați în anteriul de satin lung pînă la glezne cu nestematele hangerului strălucind la brîu, cu meșii galbeni și ciacșîrii roșii, umflați, cu slugile mișunînd de colo-colo cu atribuții pe cît de neînsemnate pe atît de precise, orașul de peste o sută de mii de locuitori cu cele nouăzeci și patru de biserici, cu străzile acoperite de poduri de bîrne pe sub care se scurg în miros greu, murdăriile orașului, casele de lemn și cocioabele sprijinite de cîte un palat, trăs urile și plimbările de la *Heleșteu* în praful serilor de vară, călătoriile de-a dreptul periculoase cu rapidele poște din Principate, viața mondenă din Iași și frumoasele soții ale boierilor ieșeni, cu veșminte alese și încărcate de bijuterii. Apoi sosirea tinerilor de la studii din străinătate, lupta între costume, între generații, între mentalități, impunerea noii mode (adoptate mai întîi de femei) și primele semne ale viitorului "mic Paris".

CARTEA lui Neagu Djuvara e scrisă pentru occidentali (a apărut întîi în Franța și e tradusă curat și expresiv de Maria Carpov), dar nu cade în simplificările ori clișeele obișnuite în atari situații. Desigur, există în paginile ei un anume entuziasm patriotic, și nu fără mîndrie autorul amintește că Principatele au luat-o "înaintea celorlalte țări ale Europei" (193) abolind oficial pedeapsa cu moartea în anii 1830 ori că "ultimii cinci mii de robi țigani din Moldova" au fost eliberați "cu șapte ani mai înainte de emanciparea celor patru milioane de sclavi negri din Statele Unite" (278). Dar de cele mai multe ori entuziasmul vine din plăcerea de a descoperi că îndărătul cortinii timpului scena e animată. Autorul nu face demonstrații de paradă, el cîntărește argumente și nuanțează probleme pe care alții le văzuseră în alb-negru. Astfel, pentru ultima perioadă a domniilor fanariote (din 13 iulie 1822 sînt numiți în Moldova și Tara Românească domni pămînteni) sînt prezentate, firește, toate capetele de acuzare în genere știute, dar se dă cuvîntul și apărării, recunoscîndu-se rolul cultural al fanarioților și meritele cîtorva din domnitorii sosiți din Fanar. Documentele istorice (scrisorile, rapoartele diplomaților străini din România) stau, bineînțeles, la baza afirmațiilor lui Neagu Djuvara, nu fără a fi discret amendate atunci cînd autorul constată că ele pot induce în eroare. Este un procedeu pe care l-a folosit și literatura (ficțiunea străinului), pornind de la aceeași premisă: ochiul proaspăt, străin, neimplicat afectiv vede mai corect, e obiectiv și scormonitor. Fragmentele epistolare despre călătoriile și drumurile din Țările Române citate de Neagu Djuvara fac concurență prozei (V. Alecsandri, I. Ghica) și alcătuiesc un savuros capitol literar. Perspectiva istorică aflată la baza cărții nu exclude nici comentarea unor pagini literare propriu-zise și mai ales adăugiri, confirmări și infirmări ale unor episoade din biografia unor scriitori ai vremii: "*Societatea filarmonică* pe care Dinicu Golescu și cîțiva boieri din Muntenia o creează - mai întîi în exilul lor la Brașov - în anii 1820 pare să fi fost de inspirație masonică, deși nu avem dovada că Golescu și prietenii lui ar fi fost ei înșiși inițiați. (...) Astăzi se poate afirma că aproape toți cei care aveau să înfăptuiască revoluția de la 1848 și să pună temeliile statului român au fost afiliați la masonerie: Ion Cîmpineanu, Eliade-Rădulescu, frații Golescu (fiii lui Dinicu), Ion Ghica, Alecsandri, Grigore Alexandrescu, Nicolae Bălcescu, Costache Negri" (317) și lista continuă.

Remarcabile sînt demersurile lingvistice ale autorului. La tot pasul se explică termeni, se dau etimologii (*farmazon* de la francmason, filfizon de la "vive le son" din *La Carmagnole*, devenit "fifleson", *ciocoi* (137) etc.), ni se lămurește originea unor expresii ("ca la banul Ghica", numele cîte unui loc, *Crucea Cafegiului* pe drumul Brașov-Tîrgoviște), ni se reînvie "vremea lui Pazvante". Punerea firească în context european și universal a unor evenimente sau chiar imagini strict locale, precum și corespondența între faptul istoric (lingvistic) pașoptist și echivalentul său din ziua de azi limpezesc extraordinar tabloul.

După lucrarea de doctorat a criticului Pompiliu Eliade, *De l'influence française sur l'esprit public en Roumanie* (1898), aproape un secol mai tîrziu (1989), cartea istoricului ne prezintă o realitate mult mai nuanțată: un document excepțional asupra încrucișării dintre Orient și Occident care marchează destinele României și un atrăgător roman realist *sui generis*.

■

EDITURA NEMIRA
prezintă
AMINTIRI DEGHIZATE
de Ovid S. Crohmălniceanu
Colecția PURGATORIU, 208 pag., 2000 lei
Aderca, Anghel, Arghezi, Baranga, Barbu, Beniuc, Bogza, Breban, Breslașu, Caraion, Călinescu, Călugăru, Caraion, Cărtărescu, Cassian, Ceaușescu, Celan, Chișinevschi, Cioran, Crainic, Deșliu, Dobrescu, Dumitriu, Eftimiu, Ghișe, Horasangian, Nedelciu, Păunescu, Popovici, Preda, Sadoveanu, Solomon, Stancu și mulți alții apar în acest exercițiu memorialistic extrem de interesant.
Iată ce spune autorul: ***De ce*** deghizate? ***Mulți m-au întrebat aceasta și vreau să lămuresc lucrurile de la început.*** Deghizate ***fiindcă sunt niște amintiri care nu răsar prin solicitarea directă a memoriei să-și deschidă cămările, ci se iscă din actul de exegeză literară. Cu alte cuvinte, criticul îndrăznește să povestească, spunându-și că face, ca și altădată, operă de interpretare (...) Toate amintirile sunt subiective. Nici ale mele, bineînțeles, nu fac excepție, prezintă oamenii așa cum i-a reținut memoria și niște experiențe trăite după o ecuație sufletească personală. M-am străduit să fiu cât mai franc cu putință.***
CLUBUL CĂRȚII NEMIRA C.P. 26-38 BUCUREȘTI

CĂRŢI ROMÂNEŞTI

prezentate de Alex. Ştefănescu

• Actualitatea editorială •

Mircea Mihăieş, eseist român

Dacă ar fi apărut în limba franceză, la Paris, cartea lui Mircea Mihăieş despre jurnalele intime ale unor scriitori obsedaţi de sinucidere ar fi avut mare succes şi ar fi eclipsat cărţile unor eseişti la modă, ca André Glucksmann

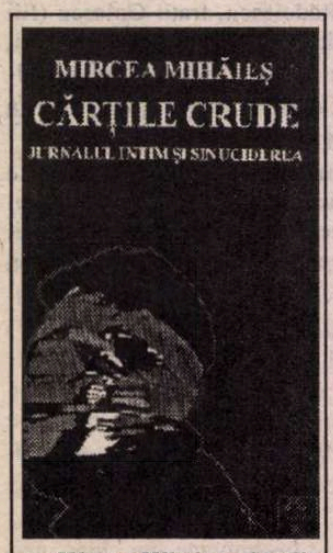

Mircea Mihăieş, *Cărţile crude. Jurnalul intim şi sinuciderea*. Timişoara, Ed. "Amarcord", 1995. 268 p., 4400 lei.

sau Bernard-Henri Lévy. Frumuseţea studiului-eseu al autorului român constă, în primul rând, tocmai în această combinaţie de studiu şi eseu, de spirit sistematic şi libertate a gândirii. Un vis al geometriei, ar spune un poet.

Cu o pasiune rece (oarecum surprinzătoare la un autor care a intrat în conştiinţa publică, în ultimii ani, ca un pamfletar cu temperament eruptiv), Mircea Mihăieş analizează, psihanalizează şi teoretizează raporturile scriitorului cu moartea, plecând de la premisa că moartea are, pentru omul modern, o *dimensiune culturală*. Cu alte cuvinte, investigaţia sa, departe de a-şi propune să configureze o patologie suicidară, vizează descrierea şi explicarea unei *culturi a sinuciderii*.

Cu experienţa sa de critic literar şi de teoretician al literaturii, Mircea Mihăieş îşi dă de la început seama că jurnalul intim al viitorului sinucigaş reprezintă nu o relatare a paşilor făcuţi către moarte, ci un joc cu moartea şi în cele din urmă o construcţie a morţii.

Receptiv ca un preot la spovedanie şi nemilos-scrutător ca un medic radiolog, criticul extrage maximum de semnificaţii din însemnările de jurnal ale unor scriitori străini, neînţeleşi la noi, ca Pierre Drieu la Rochelle şi Sylvia Plath. Sunt pagini exegetice de o valoare excepţională, meritând să intre în bibliografia critică obligatorie a acestor autori.

Subiectul senzaţional al cărţii, dar şi inteligenţa sclipitoare a eseistului, ca şi stilul său cuceritor, autoritar-persuasiv, ar face, repet, din recenta apariţie, la Paris, un succes răsunător. La noi, însă, ea nu va avea parte decât de comentariile cu voce stinsă ale unor intelectuali obosiţi şi, eventual, de răcnetele unui viguros martir al neamului.

Un monument pentru Vasile Andru

Cartea este concepută ca un almanah. Cuprinde nu numai proză, eseuri şi interviuri, cum indică titlul, ci şi poeme, evocări şi aforisme. Îi mai lipsesc cuvintele încrucişate şi caricaturile.

Este bizar şi, mai ales, este regretabil modul în care un autor talentat şi inteligent ca Vasile Andru se ridiculizează involuntar, la scenă deschisă, numai din cauza unei vanităţi scăpate de sub control. Exact ca ediţiile din clasici, volumul *Proză, eseuri, interviuri* mai este prevăzut cu: un studiu introductiv (apologetic) semnat de Constantin Blănaru, o selecţie (tendenţioasă) din comentariile altor critici (s-au ales numai comentariile elogioase), o colecţie de fotografii-document (reprezentându-i pe părinţii scriitorului, pe colegii, prietenii şi cunoscuţii săi şi, bineînţeles, pe scriitorul însuşi, acasă la el, în India etc.).

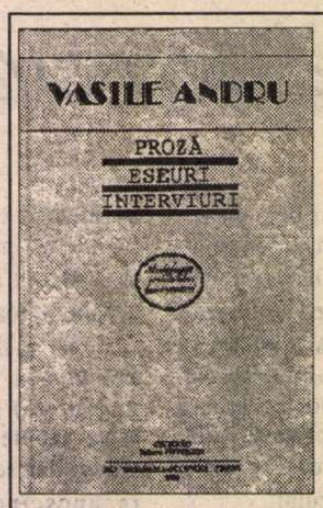

Vasile Andru, *Proză, eseuri, interviuri*. Studiu introductiv, antologie şi selecţia reperelor critice de Constantin Blănaru, Chişinău, Ed. Hyperion, col. "Antologia scriitorilor bucovineni", 1995. 312 p., preţ neprecizat.

Dacă facem abstracţie de acest stângaci şi hilar cult al personalităţii, ca şi de tot ceea ce ştim în legătură cu manifestările de "maestru spiritual" (specializat în optimizarea fiinţei umane) ale lui Vasile Andru, redescoperim cu plăcere proza sa, ingenioasă şi delicată. Din numai câteva cuvinte, prozatorul schiţează o situaţie emoţionantă. Iată un singur exemplu (luat din povestirea *Iubirea ca punct de fugă*, în care este vorba despre începutul de dragoste, ezitant, indefinibil, dintre un scriitor şi o ţărancă):

"Tofana apare şi cere găleata pentru muls. E ruşinată un pic. Îi vorbesc autoritar, ca să-i alung jena."

Literatura lui Vasile Andru ar trebui despărţită de Vasile Andru şi pusă sub tutelă.

Marin Sorescu ca magister ludi

Poeţii români obişnuiesc să scrie (din plăcere? din obligaţie morală?) şi pentru copii. Tudor Arghezi, Nichita Stănescu, Gellu Naum, Ana Blandiana s-au conformat acestei tradiţii şi au confecţionat fermecătoare jucării lingvistice cu care ne jucăm, uneori, şi noi, maturii, uitând ce vârstă avem.

Un foarte bun *magister ludi* este şi Marin Sorescu, care, cu fantezia lui graţioasă, creează poeme pline de calambururi aiurite şi de imagini suprarealiste, exact aşa cum le plac copiilor. În cele mai multe cazuri sensul nu precede formularea, ci se constituie pe măsură ce este formulat. Iar versificarea "curge" capricios, imprevizibil, determinată de o gândire asociativă foarte liberă, de posibilităţile de rimă şi ritm care apar la un moment dat, de plăcerea de a nu respecta ordinea impusă de realitate. Iată un exemplu din cea mai recentă carte pentru copii a lui Marin Sorescu, *Lulu şi Gulu-Gulu*:

"Diligenţa cu păpuşi/ Vine cu deschise uşi,/ Să mă ducă, diligenţa,/ Din Paris până-n Florenţa,// Până-n lună, în Antile,/ C-o biciuşcă de fitile,/ Mânând caii c-un papuc,/ Pe un drum de foi de nuc." (*Diligenţa cu păpuşi*).

Spre deosebire de autorii specializaţi în literatura pentru copii, care de multe ori maimuţăresc naivitatea copiilor, într-un mod dizgraţios, poeţii care scriu *şi* pentru copii îşi pun la contribuţie naivitatea lor înnăscută şi intră foarte firesc în rol. Ei sunt copilăroşi, fără să devină infantili. Aşa este şi Marin Sorescu.

În plus, în textele sale destinate celor mici există şi aluzii destinate celor mari:

"Scaunul meu cu spetează/ Are-o inimă vitează./ Când mă vede-n preajmă, vai,/ Numai ce răcneşte: «Stai!»// Spăimântat m-aşez şi scriu./ Că de frică îi cam ştiu./ Şi-i o larmă de război:/ Scârţâi eu, scârţâie el." (*Speteaza*).

Exploatarea ingenioasă a celor două înţelesuri ale imperativului "Stai!" (unul amabil şi altul ultimativ), ca şi asocierea, într-un fel de duet, a scârţâitului peniţei pe hârtie cu scârţâitul scaunului (mod de a evidenţia derizoriul îndeletnicirii scrisului în general) constituie motive de superior amuzament pentru (sau şi pentru) maturi.

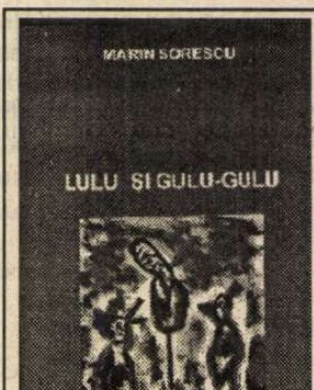

Marin Sorescu, *Lulu şi Gulu-Gulu*, versuri pentru copii, ilustrate de autor, Bucureşti, Ed. Creuzet, 1995. 112 p., 1500 lei.

Un nume care trebuie ţinut minte

Dumitru Brădăţan debutează cu o carte inclasificabilă - şi poezie, şi proză, şi filozofie, dar mai ales poezie -, care atrage atenţia printr-o originalitate riscantă. Autorul ne apare ca un echilibrist care

Dumitru Brădăţan, *Gheare de lumină*, fantezie după Blaga, Bucureşti, Ed. Didactică şi Pedagogică, 1995. 48 p., 650 lei.

evoluează pe sârmă undeva, la mare înălţime şi dă din când în când semne că se prăbuşeşte, dar de fiecare dată se redresează. El forţează cuvintele la maximum şi le activează sensuri estompate sau niciodată luate în considerare. Sunt momente în care textul devine ininteligibil, dar, cum spuneam, de fiecare dată comunicarea se restabileşte, datorită faptului că Dumitru Brădăţan are cu adevărat ceva de spus. El nu este, cum s-ar putea crede judecând după subtitlul cărţii, doar un comentator liric al lui Blaga. Blaga reprezintă un pretext pentru desfăşurarea fantasmelor proprii, toate legate de copilăria petrecută la ţară:

"Cine va păşi peste pod? tu, fluture zănatec, zălud, din ce galaxii vii? Unde eşti? Cine eşti? Flori singure pe peretele alb?! Câinele de cărămidă mi-e aproape şi atunci frica şi chiar curajul îmi sunt pe jumătate. Scriu. E soarele. Armăsar tânăr. Un om fluieră. Privesc limba câinilor. E noapte. Beznă şi câini. Disting paşi uimiţi, rari, interogativi. Privesc limba câinilor. Luna, departe, mi-e atât de aproape."

Trebuie ţinut minte acest nume: Dumitru Brădăţan.

Cărţi primite la redacţie

N. Iorga, *Neamul românesc în Basarabia*, ediţie îngrijită, introducere, note şi bibliografie de Iordan Datcu, Bucureşti, Ed. Fundaţiei Culturale Române, col. "Argumente", 1995. 320 p., 5900 lei.

Ilarie Chendi, *Scrieri IV*, ediţie, note şi comentarii de Dumitru Bălăeţ, Bucureşti, Ed. Minerva, col. "Scriitori români", 1995. 508 p., 3000 lei.

Aron Cotruş, *Peste prăpăstiile de potrivnicie*, ediţie, prefaţă şi tabel cronologic de Alexandru Ruja, Bucureşti, Ed. Minerva, col. "BPT", 1995. 308 p., 1500 lei.

Dimitrie Bejan, *Oranki - amintiri din captivitate*, cu un *Cuvânt înainte* de Gabriel Ţepelea, Bucureşti, Ed. Tehnică, 1995. 308 p., 6000 lei.

Dimitrie Bejan, *Hotarul cu cetăţi* (proză scurtă cu caracter memorialistic), Bucureşti, Ed. Tehnică, 1995. 176 p., 4500 lei.

Nicolae Panaite, *Semnele şi înfăţişarea*, versuri, cu o postfaţă (texte complementare) semnată de Constantin Huşanu şi Val Condurache, Iaşi, Ed. Moldova, col. "Cartea de poezie", 1995. 126 p., 2000 lei.

Dumitru Velciu, *Miron Costin - raporturile literare cu contemporanii şi posteritatea sa istoriografică*, Bucureşti, Ed. Minerva, col. "Universitas", 1995. 300 p., 2000 lei.

Sabina Ispas, *Cântecul epic-eroic românesc în context sud-est european - cântecele peţirii*. Bucureşti, Ed. Minerva, col. "Universitas", 1995. 188 p., 3500 lei.

Doina Ispirescu, *Privind în ochi abisul*, poezii, Bucureşti, Ed. Vremea, col. "Poesis", 1995. 72 p., 500 lei.

Emilian Marcu, *Lecţie pe ostrov*, versuri, Iaşi, Ed. Junimea, 1995. 124 p., 1800 lei.

Răzvan Petrescu, *Primăvara la bufet*, Bucureşti, Ed. Expansion-Armonia, col."DOR: Dramaturgia Originală Românească", 1995. 128 p., preţ neprecizat.

prezentate de Grete Tartler

• Actualitatea editorială •

Viciul vienez: psihoterapia

Un roman care se petrece în Viena sfârşitului de secol trecut şi amestecă realitatea cu imaginarul: scrisori reale de la Wagner, Nietzsche, Lou Salomé, discuţii şi întâlniri imaginare între Nietzsche, Breuer şi Freud, pasiuni "psihologice" despicând firul în şapte, "curăţirea hornului" sufletesc prin mărturisiri, amintiri, interpretări de vise - cartea profesorului american de psihiatrie Irvin D. Yalom (n. 1931) depăşeşte cu mult nivelul "romanelor cu doctori", de fapt nici nu poate fi inclus în această categorie, decât prin lumea din care a pornit. Evident obsedat de începuturile psihoterapiei, văzând în doctorul Breuer (şi, indirect, în Freud) un alter-ego al său, autorul plonjează neaşteptat de adânc în adevărata literatură, "popularizând" filozofia lui Nietzsche atât de alert, încât impresia cititorului nu e nici o clipă de livresc sau *déjà entendu*. Dimpotrivă, personajele au o viaţă extraordinară: Lou Salomé izbucneşte ca o flacără dominatoare, impetuoasă, liberă, nelăsându-se nici o clipă tiranizată de datorie, o intelectuală care ar fi meritat să trăiască în zilele noastre; Breuer, "doctorul disperării", burghez încercând să evadeze din monotonie şi previzibilitate, luptând cu sentimentul de a fi prins în capcană (de căsătorie, de viaţă); Nietzsche, cu o privire care părea să-şi contemple undeva, în interior, o comoară ascunsă - dar şi cu mustaţa care trebuia periată mereu de firimituri, convins că "plăcerile turmei nu sunt pentru toată lumea", zbătându-se omeneşte, prea omeneşte, între gânduri despre moarte şi chinuri fizice, "mândru de curajul de a avea stări depresive"; Freud, descoperind rolul destăinuirii între două felii de tort la Café Landtmann... Toţi îşi vorbesc sincer, spunându-şi adevăruri dure, cercetându-şi cotloanele sufletului fără nici o cruţare.

Irvin D. Yalom. *Plânsul lui Nietzsche*. Roman. Traducere de Luana Schidu. Editura Humanitas, 1995, 383 p., f.p.

Subiectul porneşte dintr-o posibilă întrebare: biografii vor dori să afle "ce-a învârtit Nietzsche la Viena în decembrie 1882"; această pată albă e un mic nucleu de pasiuni. Lou Salomé îl rugase pe Breuer să-l trateze pe bolnavul şi aproape nebunul Nietzsche, vindecându-l, împotriva voinţei acestuia, de disperare; Breuer acceptă; ca să-l poată atrage pe filozof se declară el însuşi în pragul sinuciderii şi-i cere alinare autorului *Ştiinţei voioase*; dar cel ce s-a prefăcut pacient devine aşa ceva în realitate... Prin terapeutică filozofică, ambii îşi găsesc în cele din urmă alinare, se împrietenesc, învaţă să-şi accepte soarta.

Fascinant este cadrul: Viena somptuos-ploioasă, cu mare înghesuială de genii pe metru pătrat (Breuer - coleg cu Billroth şi bătrânul Schnitzler, îi sfătuia pe Hugo Wolf, Gustav Mahler, Arthur Schnitzler, îi trata pe Brahms, Wittgenstein şi Bruckner...), cu viaţă socială intensă şi ceremonii ("da, da, e adevărat că vienezii sunt un popor religios - zeul lor se numeşte Etichetă"), cu mese copioase (de la care nu lipseşte ştrudelul cu cireşe şi scorţişoară), cu vestitele cafenele Griensteidl şi Landtmann "abonate la peste optzeci de periodice"... Într-un spaţiu închis ("unde găseşti un vienez care să-şi aducă aminte că există spaţiu şi timp în afară de Ringstraße?") hornul psihologic este foarte îngust, ieşirea nu poate fi căutată decât în sus, cât firul de păr, prin jumătatea divină din om. Romanul captivează, nu poate fi uitat uşor, iar traducerea Luanei Schidu, o surpriză: asimilând perfect limbajul filozofic şi totuşi bogată ca o arhitectură barocă ale cărei aurării s-au păstrat şi în oglinda americană.

Viciul londonez: estetismul

În acelaşi an 1882, în care Nietzsche, trecător prin Viena, pregătea *Aşa grăit-a Zarathustra* (apărută în 1883), estetizantul Oscar Wilde se instala la Paris: pentru a inhala mai bine otrăvurile baudelairiene, pentru a-l asimila pe Huysmans, adulmecând urma viciosului Des Esseintes, pentru a simţi "gustul teatral" al sfârşitului de veac în *gai Paris*, savurând rafinamentele şi ritmurile decadenţei franceze, stimulându-şi curiozitatea psihologică. Un dicţionar al ideilor care "pluteau în aer" la sfârşitul secolului al nouăsprezecelea - ce fascinantă idee pentru un istoric al literaturii şi filozofiei! - ar pune în prim plan leitmotive comune: amintirea, memoria, moartea, timpul, visul, somnul, arta... Asemenea lui Proust, care constata că pădurea din Roussainville

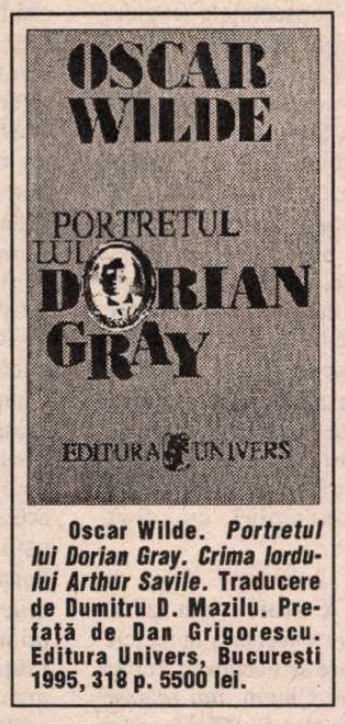

Oscar Wilde. *Portretul lui Dorian Gray. Crima lordului Arthur Savile*. Traducere de Dumitru D. Mazilu. Prefaţă de Dan Grigorescu. Editura Univers, Bucureşti 1995, 318 p. 5500 lei.

devine "precum arborii pictaţi pe pânza unei panorame", Oscar Wilde afirma că munţii şi pădurile încep să semene cu operele pictorilor: natura sfârşeşte prin a copia arta. De aici şi până la conturarea portretului care preia ridurile şi hidoşenia, lăsându-şi modelul în aparenţă mereu tânăr, nu e decât un pas: "scormonirea în durerea propriei nevrednicii" (Christian Morgenstern).

Ce s-ar putea spune nou despre arhicunoscutul *Portret al lui Dorian Gray*, romantic început al romanului psihologic, estetizant, simbolist, vag-faustic, studiat la şcoală ca un adevărat manual despre înlocuirea naturii prin artă? Un studiu introductiv de Dan Grigorescu, foarte agreabil la lectură, trece în revistă cele mai importante puncte de vedere. În fond, cartea poate fi interpretată, asemenea unui poem, din multe unghiuri, mai degrabă contur fiind decât şuvoi de amănunte, fascicol de lumină care străpunge invizibilul. Traducerea lui Dumitru D. Mazilu favorizează această topire a graniţei dintre epică şi poezie.

Un punct de greutate insuficient exploatat, cred, până acum, ar fi importanţa personajului Sybil Vane, a cărei dispariţie ar putea fi interpretată în zilele noastre astfel: atenţie, misterioase doamne, nu renunţaţi, nici măcar din iubire, la personalitate, carieră, aură de învingător! Figura lui Dorian Gray apare, alături de chipul radiantei Sybil, doar ca un şters desen în creion. O Sybil a zilelor noastre l-ar fi şters de tot, înainte ca viciul să desfigureze Portretul.

Viciul parizian: regăsirea timpului

După propria lui spusă, pentru Proust romanul e un bazorelief al clipei, patinare şi alterare a trecerii în fragilul material al memoriei involuntare. Stilul: "calitate a viziunii", revelare a universului fiecăruia dintre noi, nevăzut de ceilalţi. Ritmul - când lent, sinuos, când sacadat, pentru a traduce angoasa.

Sodoma şi Gomora, volumul lll din *În căutarea timpului pierdut* - la a cărui monumentală traducere integrală s-a încumetat poeta, eseista, specialista în literatură franceză Irina Mavrodin, şi cine altcineva ar fi putut transpune "semitonurile stilistice", structurile verbale suprapuse, parfumurile, culorile şi sunetele care îşi răspund - este unul dintre cele mai desăvârşite bazoreliefuri proustiene. Mai mult decât alte volume se apropie de Balzac: în ambiţia "prinderii" vieţii pariziene, a unui torent de personaje şi întâmplări. Parcă şi doza de ironie este aici alta, relativizând, dând caracter jucăuş unor fapte altminteri grave. Datorită ironiei, tema "inversiunii sexuale", deşi dominantă, pune distanţă între adevărul autorului şi traducerea sa în text. Chiar versurile lui Alfred de Vigny care au dat titlul volumului sună ironic: "Bientôt se retirant dans un hideux royaume/la Femme aura Gomorrhe et l'Homme aura Sodome/Et, se jetant, de loin, un regard irrité/Les deux sexes mourront chacun de son côté". Mi-e imposibil să descifrez aici tragedia autostingerii speciei umane datorită separării homosexualilor şi lesbienelor, cum s-a mai zis (pe baza interpretărilor romanului; Proust însuşi afirmă că aşa s-ar întâmpla la unele specii de flori); versurile nu mai pot fi citite azi decât ca o luare peste picior.

Iată, de pildă, o probă din umorul aplicat invertitului domn de Charlus, îndrăgostit de muzicianul Morrel: gelos că junele i-a fost sedus de altcineva, cel dintâi născoceşte cele mai năstruşnice planuri."Iubirea pricinuieşte astfel adevărate zguduiri geologice ale gândirii. În cea a domnului de Charlus care, în urmă cu câteva zile, semăna cu o câmpie atât de plată, încât, până departe în zare, n-ai fi putut zări nici o idee, se înălţase dintr-o dată, tare ca piatra, un lanţ de munţi, dar de munţi sculptaţi... din care se înălţau, răsucindu-se în grupuri uriaşe şi titanice, Furia, Gelozia, Curiozitatea, Invidia, Ura, Suferinţa, Orgoliul, Spaima şi Iubirea". Ajuns în bordelul unde umbla pe vârfuri, spre a-l surprinde pe necredincios, "spre spaima şi uimirea sa se găsi într-o clădire mai zgomotoasă decât Bursa sau o sală de licitaţii". O bătrână cu perucă neagră, "cu un chip pe care se putea citi gravitatea unui notar sau a unui preot spaniol", dirija... circulaţia, repartizând clienţii. Asemenea momente, de un umor irezistibil, transformă incursiunea de regăsire a timpului într-o îndeletnicire superioară, de intelectual care ştie deosebirea între realitate şi alegorie.

Proust se inspiră din viaţă numai cât e nevoie pentru a desemna exact contururile. Impresia este de vălmăşag - însă un vălmăşag construit. Simetriile sunt vizibile între personaje, între aparenţă şi realitate, între apariţiile unui element la începutul şi sfârşitul cărţii (cu motivarea târzie a unei acţiuni aparent nesemnificative), în balansul frazelor, echivocuri, coincidenţe, contradicţii, asociaţii, metafore, concluzii. Scriitura proustiană a fost comparată cu muzica lui Wagner - ceea ce, într-adevăr, oferă o foarte generoasă posibilitate de interpretare (alcătuirea operei din serii, anunţarea personajelor prin leitmotive, punctul de vedere al unui narator care şi-a păstrat, precum Parsifal, puritatea adolescentină etc.). În *Sodoma şi Gomora* planul bipartit se anunţă încă din titlu, "dirijând" polaritatea celorlalte elemente (Swann/ Guermantes, peisaj de şes/ ţărm de mare, saloane aristocratice/ lumea burgheză etc.). Întâlnirea dintre domnul de Charlus şi Jupien găseşte răspuns, în final, prin întâlnirea dintre Albertina şi prietena domnişoarei de Vinteuil.

Grila de lectură a "inversiunii sexuale", folosită pentru întâia oară degajat la noi (în studiul introductiv al Irinei Mavrodin) poate fi, într-adevăr, un prim pas în descifrarea sensibilităţii proustiene (autorul însuşi semnalează editorilor "indecenţa" operei sale). Dar nu e decât primul pas. Ce drum extraordinar, rămuros, foşnitor, se deschide mai departe!

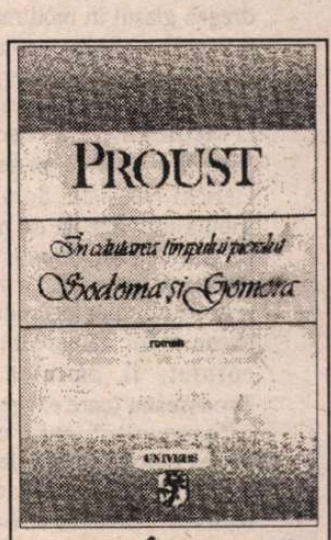

Proust. *În căutarea timpului pierdut. Sodoma şi Gomora*. Traducere, prefaţă, note şi comentarii de Irina Mavrodin. Editura Univers, Bucureşti, 1995, 542 p., 9000 lei.

ÎNCEPUT DE PRIETENIE CU C

ÎL CUNOSCUSEM fugitiv, în Bucureşti, printr-un coleg doctor ceva mai "mare" decît mine, pe Constantin Noica, mult admirat în lumea intelectual-mondenă a epocii, deşi se afla de cîţiva ani surghiunit în provincie. Curînd după aceea, la începutul verii anului 1956, am fost înştiinţat sec de forurile tutelare că am obligaţia (eram asistent la o clinică medicală) să îndrumez studenţii repartizaţi pentru efectuarea stagiului de vară la spitalul din Cîmpulung, şi mi se fixase în acest scop un număr de ore care mi s-a părut pe moment excesiv. Gîndindu-mă însă mai bine mi-am dat seama că de fapt mi se oferea prilejul de a mă afla cam o lună întreagă în preajma reputatului filozof stabilit acolo cu domiciliul obligator, trăind sărăcăcios, din meditaţii, dar studiind şi scriind cu hărnicie, şi asta în cadrul pitoresc-poetic al vechiului tîrg patriarhal de munte.

Noica avea atunci 47 de ani şi mi-l amintesc mai cu seamă în plimbările noastre vesperale prin fineţele necosite de pe dealul Flămînda, îmbrăcat "de oraş", cu un costum gris-închis cam mohorît, corect dar fără nici o preocupare de ţinută, iar cînd vremea era mai răcoroasă cu un pardesiu aruncat pe umeri şi în cap cu o bască destul de "proletară", care mai tîrziu, cînd îmbătrînise, îi dădea un aer de papă bonom sau în exil (Liiceanu). Amabil, atent, deferent, politicos, se simţea în el fostul om de lume (în unele fotografii de mare tinereţe de pe la "ceaiuri" aproape un dandy) şi boier (de rangul doi, cum ţinea să precizeze). Vorbea cu voce mică şi debit destul de lent, îşi dregea glasul în mod repetat parcă spre a-şi găsi mai bine cuvintele, avea adesea un zîmbet curtenitor, vag obsecvios, chinezesc sau iezuit (Paleologu), ori, uşor aplecat, îşi frîngea mîinile cu un gest bătrînicios şi clerical (Mariana Şora), ceea ce contribuia la impresia de modestie posibil falsă, dar şi insinuantă intenţie, bine dozată şi mascată, de influenţare subreptice şi chiar de seducţie. Ochii nu aveau nimic remarcabil, nasul, o idee coroiat, îi amintea lui Păstorel Teodoreanu (care exagera însă mult) de o "gargouille", gura, cu buze subţiri, păstra parcă o urmă de amărăciune în colţuri, iar mai tîrziu, cînd aveam să-l regăsesc marcat de anii de puşcărie, i se "pungise" oarecum, ca urmare a edentaţiei, pe care o salutase cu satisfacţie: ce fericire cînd scapi de dinţi! Căci îi socotea 32 de duşmani, dealtfel ca şi pe întreg fratele-porc, cum îşi numea, cu nimicitor dispreţ, anatomia, încît pe doctori îi credea buni doar ca să pună coadă la topor dacă cumva coada acestuia (corpul fizic), defectîndu-se sau rupîndu-se de-a binelea, treaba toporului (a minţii) ar fi astfel stînjenită.

De altfel mai tot ce-mi spunea Noica era indiscutabil interesant, nuanţat şi rafinat, dar mă şi nedumerea, îmi părea lucru neobişnuit, în răspăr cu sensurile uzuale, deseori paradoxal sau provocator la replică şi luare de poziţie (Paleologu), căci asta şi urmărea el de fapt: să complice, să privească lucrurile din alte unghiuri (*să mute problemele din făgaşul lor*), să le exploreze şi exploateze toate consecinţele (logice, dar adesea fanteziste). Îmi dădea cîteodată senzaţia de ceva artificial, căutat cu lumînarea, o subtilă echilibristică mintală (Mariana Şora) practicată pentru plăcerea exerciţiului în sine, aceea de a suci, întoarce şi învîrti sensul cuvintelor (Simion), încît te făcea să bănuieşti că ar putea fi în stare să demonstreze orice. La această impresie ambivalentă a mea - compusă din admiraţie aproape fascinată, dar coexistînd cu asemenea rezerve - mai contribuiau şi unele manierisme verbale repetitive, întîlnite pe urmă şi în scrisul lui: obţinut, confiscat, anexat, splendid, rest, ceas, trimete la, bună sau proastă (întîlnire de exemplu), cu (ceva anume) cu tot...

DE LA Noica am aflat despre excelenta apreciere de care se bucura în Franţa stilul literar al lui Cioran, îmi arătase un articol elogios din *Le Figaro*, căci era anul cînd îi apăruse aceluia *La tentation d'exister*. Fusese bun amic cu Cioran - amîndoi din strălucita generaţie de ucenici ai lui Nae Ioănescu - era mîndru de succesul lui parizian, rămăsese, atît cît se putea atunci (şi cu riscuri, cum s-a văzut), în corespondenţă cu el, ba mai mult încă: avea să spună că l-a posedat mereu ambiţia *să am dreptate împotriva lui Cioran ştiind că el are dreptate* cînd acela repeta mereu că civilizaţia europeană e pe ducă şi *toate se surpă*. Noica avea un optimism uşor exasperant (Pleşu), venit dintr-o mare încredere în progres, viitor şi puterile minţii omeneşti, va pomeni mai tîrziu de o *bunătate a timpului nostru* - părut, dimpotrivă, odios pesimistului Cioran - de apariţia unui om superior celui actual pe care îl numea "isotopic", aştepta adevărate minuni de pe urma *isprăvilor ştiinţifice ale omului european*: voiaje în alte galaxii, întîlniri cu fiinţe supraterestre, realizarea sintezei clorofilei în laborator, locuinţe provizorii detaşabile şi alte năzdrăvănii de tip science-fiction.

Îmi mai vorbea cu multă preţuire de Mircea Vulcănescu - a cărui amplă siluetă o zăream şi eu, adolescent, în curtea casei din strada Popa Soare, căci le cunoşteam pe fetele lui - mi-a dat să-i citesc un studiu cu un titlu care-mi plăcea: *Funcţia epistemologică a iubirii*. Dar greşesc poate, am aflat ulterior că ideea aceasta o dezvoltase profesorul lor Nae Ionescu, de altfel împrumutată de la Max Scheler şi în fond tradiţională (*non intratur in veritatem nisi per charitatem*, dragostea cunoscătoare sau cunoaşterea drăgăstoasă, - feţe, ambele, ale aceluiaşi urcuş interior). Citindu-l mai tîrziu pe Noica am aflat că studiul lui Vulcănescu *Dimensiunea românească a existenţei* (dedicat lui Cioran), îl cucerise în aşa măsură încît a ţinut să-l continue în propriile sale lucrări despre specificul românesc oglindit în anumite cuvinte încărcate de tîlcuri, moştenire şi asta tot de la Nae Ionescu, ba chiar, mergînd înapoi pe fir, de la Eminescu, de care Noica a fost îndrăgostit. Numai că, din nefericire, aceste "românisme" cad foarte mal à propos în momentul de faţă, cum bine ştim, şi aşa se face că preţuirea *multelor de toate* (Eminescu) avute de graiul nostru ţărănesc străvechi şi lauda tezaurului de înţelepciune tradiţională păstrat în *lada de zestre cu chei pierdute a folclorului* (Benoist) a putut să pară unui eseist de generaţie nouă, altfel minte strălucită, o "vulgată" ridiculă, o idealizare fantezistă (Patapievici).

Revenind la Noica, nu mai ţin bine minte dacă el îmi împrumutase acolo la Cîmpulung, sau mi-l adusesem eu de acasă, volumul juvenil, violent iconoclazic, al lui Eugen Ionescu intitulat atît de abrupt şi îndîrjit *Nu* şi apărut în acelaşi an, 1934, cu prima carte publicată de Noica însuşi *Mathesis sau bucuriile simple*, precum şi cu *Pe culmile disperării* a lui Cioran, toate trei primind premiul pentru scriitori debutanţi. Oricum, Noica se amuza de mirarea mea naivă - efect al respectului şcolăresc întîrziat faţă de valorile consacrate, dar poate şi al obişnuinţei cu apucăturile cenzurii comuniste de pe atunci - că o carte atît de impertinentă şi demolatoare se putea tipări mai înainte la noi. Tot în luna de vară petrecută lîngă Noica am citit şi *Le sens de la souffrance* a lui Max Scheler, autor apreciat de el, aşa cum erau în general autorii germani, filozofii în primul rînd, se înţelege, şi dintre aceştia Hegel über alles, pe care se îndeletnicea să-l povestească pentru uzul nespecialiştilor. Mai ţin minte că mă îndemnase să o citesc, şi mi-o împrumutase chiar el, *Dichtung und Wahrheit* a lui Goethe, de care în acea vreme încerca, dar parcă nu a reuşit niciodată, să se despartă. Într-o scrisoare pe care mi-a trimis-o curînd după întoarcerea în Bucureşti - arsă de mine prosteşte în 1958, cînd el a fost arestat şi mă îngrozeam la gîndul că oricînd mi s-ar putea face şi mie o percheziţie, şi găsirea scrisorii unui asemenea "duşman al poporului" m-ar fi nenorocit - mi-amintesc că mă sfătuia să citesc întotdeauna un autor în întregime, exhaustiv. Mi-l recomanda pe Dilthey (sau Simmel?), oricum un reprezentant al "Lebensphilosophiei" germane cîndva la modă, care-l influenţase şi pe Mircea Eliade, alt amic al lui Noica şi strălucit învăţăcel al lui Nae Ionescu. Tot în acea scrisoare se arăta cam nemulţumit de entuziasmul meu pentru Thomas Mann, din care abia terminasem al său *Doktor Faustus*. Mă mai prevenea, părinteşte şi grijuliu, împotriva riscurilor decurgînd din "daimonii înzestrărilor multiple", vorbe pe care mi le amintesc foarte exact întrucît, deşi mă puneau pe gînduri, mă şi măgulеau, firеşte.

...CĂCI Noica nu gusta literatura (beletristică, detestabilă vocabulă!), ci numai filozofia, singura însemnînd pentru el adevărata cultură şi activitatea cea mai înaltă a minţii omeneşti, ca să nu mai vorbim de tot ce cobora sub verb (artele plastice) sau trecea dincolo de el (muzica) şi care i se părea a fi *ocolit de spirit* (Liiceanu). În ce priveşte insensibilitatea lui muzicală (şi într-aceasta situat la antipodul lui Cioran, care era un autentic meloman), am avut ocazia să mă conving singur de ea: într-un rînd, cînd îmi făcea o scurtă vizită acasă la Bucureşti, mi-a venit ideea să-i cînt la pian preludiul drag mie, al optulea, în mi bemol major, din *Das Wohltemperierte Klavier* de Bach, poate cu un oarecare exces patetic la care această pagină, cu accente amintind de *Matthaeuspassion*, invită cumva. Numai că ascultătorul a rămas rece, spre dezamăgirea mea, căci "n-avea organ" (după o vorbă de-a lui însuşi, cred) pentru aşa ceva, cum n-avea nici pentru destule altele, de exemplu minunăţiile peisajului şi naturii muscelene, care pe mine mă fermecau, dar lui nu-i întrerupeau desfăşurările complicate ale minţii "confiscate" de concepte.

Aveam să descopăr o şi mai semnificativă insensibilitate a lui dintr-un cu totul alt registru. În apropierea Cîmpulungului şi a muntelui calcaros Mateiaşul - acum pustiit de o nemiloasă carieră de piatră, dar pe atunci încă desfătîndu-se într-o ambianţă de mare pitoresc - se află Mănăstirea Nămăieşti, schit vechi, pe jumătate săpat în stîncă (evocat şi de Vinea în ai săi *Lunateci*), un fel de peşteră întunecoasă împodobită cu catapeteasmă şi icoane, în care mi se păreau şi mai emoţionaţi psalmii de seară debitaţi monoton şi grăbit de vocile subţiratice ale măicuţelor cernite bătînd mătănii în lumina tainică a lumînărilor. L-am dus acolo pe Noica într-un sfîrşit de săptămînă, crezînd că l-aş putea face să înţeleagă astfel către ce tindeam, ce aşezam eu mai sus decît defilarea ideilor, oricît de strălucitoare, dar nici de data asta rezultatul n-a fost cel aşteptat (fotografia de mai sus atunci i-am făcut-o, cu ocazia acestei mici excursii împreună).

PARCĂ îl aud spunîndu-mi (probabil după ce îşi dresese în prealabil glasul de cîteva ori, sau îşi freca mîinile cu iezuită modestie): *dragă doctore, să nu cauţi în mine un guru*! Meditînd asupra diferenţei dintre un guru şi un profesor, Andrei Pleşu a conchis că ceea ce îl făcea pe Noica să nu aparţină primei categorii era absenţa, la el, a *competenţei concretului*, adică a imediatităţii, corporalităţii, vieţii şi lumii (vezi absenţa diverselor "organe" corespunzătoare acestor competenţe). Dar cred că mai era, pe lîngă asta, încă ceva care Noica nu avea, ceva de formulat mai precis. Pleşu spune despre sine însuşi că era interesat mai ales de o "anumită problematică" pe care evită cu discreţie să o numească spirituală sau religioasă (în *Epistolar* vorbea de "texte edificatoare" şi "soteriologice"). El căuta certitudine şi "angajare", deşi mai pe urmă mărturisea că a preferat, măcar pentru o vreme, să rămînă în interval, în aşteptare, amînare (nu spunea încă dilemă), motiv pentru care Noica s-a bucurat de ceea ce numea, exagerînd

ONSTANTIN NOICA

mult şi greşind de fapt, "apostazia" discipolului său. Pe scurt, şi în propriii lui termeni, Pleşu întreba despre orz (citeşte scientia sacra, spiritualitate) pe cînd maestrul său îi răspundea despre ovăz (filozofie profană, fie şi oricît de savantă). Situaţia mea din vara noastră cîmpulungeană era similară, căci şi eu (aveam totuşi 29 de ani) trecusem prin cîteva lecturi decisive (care, amănunt semnificativ, nu figurează nici una în lista de cărţi propuse spre studiere ucenicilor săi păltinişeni la rubrica zisă "seria teologică"), dar mai ales avusesem parte de întîlniri cu intelectuali bucureşteni de mare "clasă" din preajma Mănăstirii Antim şi eram deja pornit pe un alt drum decît al aceluia care mă învăluia acum în mrejele prestigiilor lui.

De altfel şi în planul strict filozofic erau puncte, în viziunea lui Noica, la care nu aderam, fiind mai dinainte încredinţat (prin Guénon) că lucrurile stau altfel decît le stratifica el cînd punea, de exemplu, raţiunea deasupra intelectului şi de aceea socotea că judecăţile (produse ale intelectului) sunt nişte activităţi inferioare ale gîndirii încă neînstare să se ridice pînă la raţionamente sau silogisme (produse superioare ale raţiunii), sau, şi mai sus, pînă la ideea unică şi la concept, supremul nivel la care poate ajunge mintea omenească. Cît despre intuiţia intelectuală suprarraţională, aceasta nici nu exista pentru el. Şi tot aşa ontologia nu era, în sistemul lui de ierarhii, aşezată dedesubtul Nefiinţei sau Suprafiinţei. Veneam, desigur, cu idei şi opinii deja închegate într-o anume viziune, de aceea întîlnirea mea cu Noica s-a petrecut (din fericire?) prea tîrziu, altfel farmecul lui, puterea lui de persuasiune şi captaţie (Paleologu) m-ar fi putut influenţa mai mult şi eventual "dezdruma".

NOICA îmi spunea şi mie că dorise cîndva să întemeieze o şcoală de înţelepciune şi chiar găsise un local în acest scop, situat în mahalaua Andronache, unde deasupra uşii de la intrare ar fi vrut să fie înscrise vorbele: *nu se ştie cine dă şi cine primeşte*, găsite în *Le mendiant ingrat* al lui Léon Bloy, dealtfel pînă la un punct asemănătoare cu acelea ale lui Saint François de Sales: *la meilleure façon d'apprendre une chose c'est de l'enseigner aux autres*. La şcoala aceasta sui generis, ca şi la aceea a lui Nae Ionescu, nu conta atîta *ce* să înveţi ci *cum* să înveţi (Pleşu), adică să înveţi, de fapt, să înveţi, ba chiar şi să te dezveţi: să înveţi să înţelegi cu adevărat şi nu atît să cunoşti (Liiceanu), aşa cum ar trebui să fie la drept vorbind, orice şcoală autentică, şi nu cum o vedem ajunsă deseori astăzi, o inumană antrepriză de memorizare stearpă, ba chiar cu efecte nocive asupra inteligenţelor în curs de modelare. Noica avea să spună, cu oarecare umor subiacent cel puţin în ce priveşte termenii folosiţi, că îşi dorea să fie un antrenor cultural de filozofi, de viitoare genii româneşti, cineva care să ţină în cantonament (limbajul e mereu luat din lumea sportului), să ştie să-i pună să transpire (învăţînd greceşte şi nemţeşte), să sară la coardă, să facă game şi exerciţii pentru a ajunge cai de curse (şi nu de circ sau de tracţiune), - pe cei 22 de tineri supradotaţi, aleşi cu grijă de el însuşi din cei 22 de milioane de autohtoni, urmînd a ajunge campioni mondiali şi a aduce acasă premii Nobel. Vorbea foarte serios în fond, credea cu ardoare în această importantă menire a lui "paideică", se lupta cu autorităţile obtuze, izbucnea înciudat în plîns, termina un memoriu cu: *mama ei de netrebnicie românească, cu stimă, Constantin Noica* (Liiceanu). În parte, şi cu oarecare intermitenţe, şi-a văzut împlinit acest dor, după sihăstrirea lui păltinişeană, cu excelenţii lui discipoli care îl căutau cu fervoare la Hohe Rinne (numele săsesc al Păltinişului), la patru mii de picioare înălţime deasupra şesului mişunînd de "băcani" incapabili de performanţe intelectuale, discipoli acuzaţi de cuminţitul monah de la Rohia a fi nişte "catari" pătimind de urîte orgolii elitiste.

SĂ FI ştiut atunci cînd l-am cunoscut toate astea, i-aş fi putut răspunde, în liniştea amurgului de vară, printre miresmele de pe Flămînda: guru nu, domnule Noica, dar antrenor de filozofie, admiţînd că mă socotiţi vrednic sau calificat cerebral, aşa ceva mi-aş dori din toată inima să-mi fiţi, şi să stau o vreme sub îndrumarea Dvs. Îi plăcea să amintească vorba indică "upanişade" pentru sensul ei literal: să stai la picioarele bătrînului spre a primi învăţătură "de la gură bătrînă la ureche tînără", ceea ce defineşte exact relaţia străveche dintre învăţător şi învăţăcel şi dezvăluie adevărata lui secretă aspiraţie, aceea de a fi mai mult decît un antrenor modern, de a fi un guru. Şi fiindcă a venit vorba despre indieni, cred că Noica avea puţine informaţii şi cunoştinţe privind tradiţia hindusă, iar despre cea taoistă şi sufită nici pe atîta, "confiscat" cum era de filozofia raţionalistă greacă şi germană, iar momentele lui de subtilitate înţeleaptă (*se vede că a venit de vreme ce n-a venit*) erau urmarea familiarizării lui cu basmele şi paremiologia românească şi, prin ele, cu mentalitatea tradiţională.

Numai că, în ceea ce mă privea, pentru a putea primi prin Noica o influenţă formativă (Bildung), nici vîrsta propice nu o mai aveam (căci el o coborîse treptat pînă la aceea corespunzînd sfîrşitului liceului), nici profesia mea de doctor - ocupat zilnic, toate dimineţile cel puţin, obligat să citească pe rupte tomuri groase medicale şi reviste în cîteva limbi străine - nu-mi mai lăsa timpul necesar pentru asta. Mai conta, şi nu puţin, preferinţa mea pentru arte, cu precădere literatura şi muzica, pe care le simţeam a fi căi de cunoaştere mai potrivite decît filozofia speculativă, cel puţin pentru tipul meu de om. Dar cel mai mult mă îndrepta pe altă cale nevoia, păstrînd metafora furajeră pomenită adineauri, de orz şi nu de ovăz. De altfel sunt sigur că Noica însuşi înţelesese prea bine cum stau lucrurile cu mine, de aceea nu insista şi nu-şi făcea iluzii. Dedicaţia lui de pe pagina de gardă a volumului *Creaţie şi frumos în rostirea românească* mi se pare a conţine, formulat cu delicateţea care îl caracteriza, elementul de oarecare nostalgică dezamăgire ce-i rămăsese de pe urma scurtei noastre întîlniri cîmpulungene: *D-rului M. Constantineanu, în amintirea unui început de prietenie, peste ani, cald devotat, Constantin Noica, martie 1974.*

Dar întorcîndu-ne la autentica lui vocaţie de profesor, ar mai fi de adăugat că accentul pus pe tehnica propriu-zisă a procesului didactic îl făcea să creadă că poate "preda" orice, de la săritura în lungime unei sportive muscelene pînă la limba engleză ospătarilor de la Snagov, încît aproape că nu mai conta obiectul, scopul, cît excelenţa mijloacelor în sine, a metodei. De altfel a scandalizat pe mulţi cînd a scris că se oferise, în puşcărie, să fie antrenor de marxism. Noica nu era numai un naiv în sensul lui Don Quijote, un visător, dar şi un sincer iubitor al poporului român, pe care îl dorea scos din "anonimatul satului istoric" şi proiectat pe "marile bulevarde ale culturii" apusene (deşi profesa, în acelaşi timp, un antioccidentalism cu accente uneori penibile). Comuniştii au ştiut, cu viclenie, să profite de amîndouă aceste elemente. Dar poate că Noica îşi simţea de fapt exploatarea şi "colabora" conştient, convins cum era că neamul din care face parte poate supravieţui numai prin cultură, ba chiar că prin ea se mîntuieşte (Liiceanu). Dacă aşa ar sta într-adevăr lucrurile, atunci preţul plătit n-ar mai fi prea mare, beneficiul final întrecînd dezavantajele de parcurs.

Ce încurcate sînt toate cînd e vorba de un om complicat ca Noica! Şi Alexandru Paleologu, care mai întîi l-a iubit şi crezut genial, cunoscîndu-l mai bine ca oricine altul (a stat cu el în mare intimitate prietenească timp de cîţiva ani la Cîmpulung) vorbeşte de idiosincraziile lui ireductibile, ireceptivităţile lui instinctuale, funciare, iraţionale, de infirmităţile lui congenitale şi carenţele lui aperceptive, adevărate antipatii, refuzuri şi intoleranţe bine camuflate speculativ, dialectic, şi transformate compensator într-un fel de alibi filozofic. Într-un moment de excedare a spus că era un "esprit faux", de unde şi despărţirea lui de Noica (urmînd aceleia de Goethe a fostului lui învăţător), petrecută de altfel în cu totul alt plan decît al afecţiunii prieteneşti.

NOICA preconiza un aşa-zis legato între viziunea despre lume şi viaţa însăşi, ceva care s-ar putea numi corespondenţă, conformitate, adecvare între ceea ce crezi că e adevărul şi ceea ce faci, felul cum trăieşti în fiecare clipă. Acest legato el l-a avut, Liiceanu îl socotea de aceea un om fericit în felul lui, căci a iubit atîta cărturăria încît a renunţat călugăreşte la toate comodităţile curente ale existenţei. Ba a mers pînă acolo - deşi asemenea declaraţii conţin un element intenţionat provocator şi sfidător, caracteristic lui - încît a spus că şi puşcăria i-a fost o încîntare şi o bucurie, căci îl scăpa de grija de a trăi şi îl lăsa să se îndeletnicească numai cu învîrtirea gîndurilor în minte. Poate că tot în legătură cu această desprindere a lui de lume şi de sine însuşi (*eu nu mă iubesc, am scăpat de mine*, de *omuleţul* din el), atît de corectă din punct de vedere spiritual, trebuie pusă şi neparticiparea lui sentimentală, emoţională şi impresionistă la atîtea ale vieţii, care mă contrariase pe vremuri.

Trăim un "ceas" (vorbă dragă lui Noica) încîlcit, mai toate sunt acum la noi în fierbere precum mustul, de aceea o încercare de decantare a valorilor şi meritelor e prematură. Pentru unii Noica e un "caz" cu destule laturi negative (Marino, George), şi invers: Liiceanu a putut părea dedat unui adevărat cult idolatru ("nicasiolatrie", în jargon păltinişan). S-a spus însă cu dreptate (Pleşu) că de fapt nu atît opera lui propriu-zisă ar trebui să constituie obiectul preţuirii noastre retrospective, cît mai ales rolul pe care l-a jucat "in einer so dürftingen Zeit", funcţia lui exemplară şi rodnică, farmecul personalităţii şi ascuţimea minţii lui ("jerba unei minţi", Liiceanu), modelul înalt al unei vieţi întregi închinate, mai bine zis sacrificate (dar cu dragă inimă) "culturii mari" şi învăţămîntului. Dar ce ironie ciudată, totuşi, dacă ne amintim că lui Noica îi plăcea să spună despre sine că "nu are biografie ci numai cărţi"!

În pofida vremurilor urîte şi rele, - atît pentru el cît şi pentru prietenii care cîndva s-au expus stîndu-i alături - amintirea lui, cu dorul marilor împliniri, dragostea de excelenţa lucrului făcut temeinic şi nemţeşte, sunt pildă şi mereu viu îndemn la deplină seriozitate, străduinţă şi hărnicie neobosită, disciplină aspră, studiu răbdător şi niciodată contenit. Cu propriile-i însufleţitoare cuvinte: "sfînta sete sub care eşti dator să trăieşti dacă nu îţi iei în deşert viaţa şi înzestrarea".

Mihail Constantineanu

CRONICA EDIȚIILOR

de Z. Ornea

O sinteză despre dreapta europeană

DOI EMINENȚI universitari americani (Hans Rogger și Eugen Weber, acesta din urmă originar din România) au inițiat, la începutul anilor șaizeci, elaborarea unei lucrări de sinteză despre dreapta europeană (cu accent marcat spre extrema dreaptă) în deceniile interbelice (cu excepția Rusiei la care analiza se oprește în jurul anului 1907). Această lucrare de sinteză în care elementul istoriografic, predominant, se îmbină fericit cu cel politologic apare, acum, pentru prima oară în românește la Editura Minerva. Analiza din această carte, se va vedea, e științifică (deci obiectivă), rece, profesională și, deci, neresentimentară, oferind o imagine veridică despre dreapta și extrema dreaptă din eșichierul vieții politice europene în perioada menționată. Să precizez din capul locului că nu sînt radiografiate, din unghiul de interes al acestei sinteze, toate țările europene. Au fost alese - cu titlu, probabil, de eșantion reprezentativ - numai cîteva țări (Anglia, Franța, Belgia, Spania, Italia, Germania, Austria, Ungaria, Finlanda, Rusia, România). Coordonatorii au socotit că prin aceste eșantioane reprezentative se obține o imagine relevantă asupra fenomenului studiat. E greu, după lectura cărții, să nu dai dreptate coordonatorilor. Negreșit, se pot semnala denivelări între un capitol și altul sau chiar erori de apreciere, cum se află în capitolul despre Ungaria. Din fericire, capitolul despre extrema dreaptă din România, cu deosebire mișcarea legionară, scris de Eugen Weber, e izbutit, echilibrat și de o subliniată obiectivitate științifică. Sigur că e prea succint, că are carențe de informare (autorul mărturisește în final că "orice încercare pentru un studiu mai complet trebuie să aștepte permiterea accesului la colecțiile din România"). E, de aceea, meritul mare al autorului că puținătatea materialului informativ de care a dispus i-a îngăduit să contureze un profil din care mișcarea legionară apare, în liniile ei esențiale, cu contururile drepte și bine așezate.

Cum spuneam, și anunță și titlul cărții, se analizează dreapta și nu numai extrema dreaptă politică. De fapt, fenomenele se încrucișează, extrema dreaptă fiind o secțiune, radicală, a dreptei politice din trunchiul căreia s-a și ivit. Sau, mai bine, o consecință radicală a dreptei politice. După aprecierea din introducerea cu care se deschide cartea, prof. Eugen Weber consideră că, de fapt, conservatorii formează secțiunea cea mai numeroasă a dreptei politice. "Radicalii, probabil cei mai puțin numeroși, sînt și cei mai activi. Ei sînt revoluționarii dreptei, uneori, confundați cu partidul reacțiunii și adesea confuzi ei înșiși. Ei au într-adevăr în comun cu reacționarii o dorință de schimbare radicală, o respingere profundă a ordinii existente și o puternică înclinație spre violență. Și unii conservatori pot adopta poziții radicale, cînd o cauză importantă sau un interes sînt amenințate. Dar scopul cel mai explicit al radicalilor este puterea totală. În rest programul lor este vag. El a fost exprimat, în *Popolo d'Italia* din 4 octombrie 1922 de cuvintele lui Mussolini. «Democrații de la *Il Mondo* doresc să ne cunoască programul? Programul este să le rupem oasele demo-craților de la *Il Mondo*. Și cu cît mai repede, cu atît mai bine»". Fără îndoială, apoi fascismul italian și-a alcătuit un program fără prea mari dezvoltări, sprijinit în esență pe partid unic prin abhorarea democrației și a pluripartitismului și - corporatismului profesional. Și, la noi, mișcarea legionară, prin Corneliu Zelea Codreanu, a respins ideea de program. "Căutați programe?, scria Codreanu în *Cărticica șefului de cuib*. Ele se află pe toate buzele mulțimii. Mai bine ați căuta oameni. Căci într-o noapte oricine poate face un program, și nu de ele se simte nevoie în țară. Ci de oameni și de voințe cari să le îndeplinească.". Dar e greu de crezut că dacă mișcarea legionară ar fi ajuns la putere sub conducerea lui Codreanu nu ar fi fost nevoită să-și elaboreze un program reformator de guvernare. O a doua trăsătură distinctivă a grupărilor radicale din partidele de dreapta este naționalismul exacerbat în xenofobie șovină. Eugen Weber crede că această componentă puternică a ideologiei drepte radicale (adică extrema dreaptă) ar fi împiedicat transformarea atacurilor împotriva ordinii stabilite în atacuri împotriva statului însuși, că extremiștii de dreapta doreau să cucerească statul fără să-l distrugă. Și aceasta pentru că puterea era deținută de naționaliști conservatori. În unele cazuri, ca în Germania, aprecierea se verifică și, poate, și pentru Italia lui Mussolini, deși acolo pîrghiile puterii nu erau, în 1922-1924, deținute de naționaliști conservatori. La noi, legionarii pretindeau a dori să desființeze statul plutocratic iudeo-mason iar programul statului etnocratic, elaborat de Nichifor Crainic în 1936, (și el radical de dreapta) anunța că dorește să creeze un stat fundamentalist religios ortodox, năruindu-l pe cel existent. În sfîrșit, e relevată drept trăsătură a dreptei radicale utilizarea misticismului magic. "Natura mistică a Națiunii, observă prof. Eugen Weber, este ceva foarte diferit de aducerea la urne a alegătorilor indolenți: este un *mister*. Și, în fața misterului Națiunii, ca în fața lui Dumnezeu, omul nu este nimic, nimic altceva decît o creatură și e chiar creatura acestei entități superioare în funcție de care el există". Din acest trunchi ideologic al naționalismului mistic, prof. Eugen Weber decupează ceea ce numește "magia fascistă". Și adaugă: "S-ar putea argumenta chiar că uniformele, care par a fi parte integrantă a fiecărei mișcări fasciste, sunt tot atît de importante încît joacă un rol magic". Nu e cazul să mergem dincolo de fruntarii pentru a verifica această componentă mistico-magică. E suficient să facem referire la mișcarea legionară. Misticismul, inclusiv cultivarea ritualului ortodox la adunările legionare, era nelipsit iar uniforma (cămașa verde, centironul și diagonala, cizmele, sumanul negru și căciula iarna) devenise un simbol cu funcție cu adevărat magică.

Atît în prefață cît și în capitolul concluziv (semnat de prof. Hans Rogger) se încearcă o definire a categoriilor polare. Dreapta-stînga, dreapta radicală-stînga radicală. Fără îndoială , astăzi definițiile sau numai caracterizările acestor categorii politologice par bine pălite de vreme. Dar interesul pentru înțelegerea lor s-a menținut acut, mai ales în Europa de est care s-a izbăvit, în 1989, de totalitarismul de extrema stîngă. Prof. Hans Rogger nu consi-

Hans Rogger, Eugen Weber – coordonatori, *Dreapta europeană – profil istoric*, Editura Minerva.

dera, în anii șaizeci, necesar să găsească trăsături de asemănare între extrema dreaptă și cea stîngă. De atunci încoace lucrurile s-au limpezit. Azi se știe că amîndouă extremismele, instaurînd regimuri politice totalitare, au uzat de cam aceleași procedee, chiar dacă extrema dreaptă a utilizat drept criteriu xenofobia și rasismul iar extrema stîngă criteriul de clasă. Pînă la urmă, negînd deopotrivă democrația și pluripartitismul în favoarea partidului unic și a cultului Conducătorului, amîndouă extremismele, instalate la conducerea unor state, au comis crime monstruoase. De o parte holocaustul, de cealaltă parte gulagurile care au secerat milioane de victime. Extremismele se aseamănă și prin ideologia propagată și prin rezultatele mijloacelor utilizate. Ca și prof. Eugen Weber, prof. Hans Rogger evidențiază că naționalismul a fost o componentă caracteristică a dreptei și, mai cu seamă, a extremei drepte. Aprecierea e, negreșit, exactă. Se știa însă, în anii șaizeci, mai puțin că și regimurile politice ale totalitarismului de extremă stîngă au secretat, masiv, naționalismul. A făcut-o Stalin de la începutul celui de al doilea război mondial, întreținînd naționalismul rusesc și antisemitismul. Iar în România Ceaușescu a creat chiar conceptul de socialism-național care ascundea un naționalism exacerbat, mult agreat și cultivat. Dreptate are prof. Rogger cînd relevă paradoxul extremei drepte naționaliste care a fost nevoită să apeleze, peste tot, la internaționalism, împrumutîndu-și metodele, ideologia, aliindu-se chiar cu grupări politice din afara țării (E o observație pe care a făcut-o, în 1936, Mihai Ralea în ciclul de trei foiletoane *Doctrina dreptei*). Cum tot dreptate are identificînd categoriile sociale care alimentează extremismul de dreapta.

În opinia prof. Rogger istoria dreptei ar fi istoria unui eșec. Pentru fenomenele studiate în această carte, adică dreapta și extrema dreaptă din prima jumătate a secolului nostru, aprecierea se verifică. Dar astăzi, în Europa, mișcările politice de dreapta și chiar de extrema dreaptă trăiesc un moment de reală revigorare, unele cucerind teren și, deci, electorat. Iar fenomenul extremei drepte, neofasciste și neohitleriste, a devenit și el o realitate. Chiar și la noi, nostalgici legionari sau tineri nepreveniți reanimă apusa mișcare legionară. Se repetă, oare, cauzele sau motivațiile vechii situații de odinioară? Poate. Oricum, istoria n-ar trebui să se repete, ciclic și fără imaginație, mereu în același fel. Dreapta și extrema dreaptă, reanimate, n-au deloc forța celor interbelice. Iar îngrijorările, alarmele și reacțiile popoarelor în fața fenomenului dovedesc că repetarea lui nu va mai putea avea, probabil niciodată, forța violentă a celui dintre războaie.

Apariția, în românește, a acestei cărți de referință e un act de cultură și un memento binevenit. ■

O precizare

ÎN PRIMĂVARA lui 1994, Silviu Lupescu, redactorul șef, pe atunci, al Editurii Institutului European din Iași mi-a solicitat o prefață la traducerea în românește a cărții lui Thomas Carlyle, *Sartor Resartus*. Apărută în toamna acestui an, cartea conține, într-adevăr, o prefață semnată cu numele meu. Spre marea m ea surprindere, între textul pe care l-am scris, intitulat *Croitorașul cel viteaz sau Arta de a-ți da în petic*, și cel tipărit în deschiderea cărții ("Introducere") nu există nici o legătură. Nu știu cui se datorează bizara substituire de texte. Poate că nu aș fi făcut caz de un banal, probabil, accident tipografic, dacă nivelul textului care mi se atribuie nu ar fi mai mult decît jalnic. Din nefericire, el ne compromite atît pe mine, cît și o editură care ne-a obișnuit, în ultimii cinci ani, cu lucrări de-o ireproșabilă ținută intelectuală.

Mircea Mihăieș

PĂCATELE LIMBII

de Rodica Zafiu

Mitologia sudorii

SUDOARE, cuvînt vechi, moștenit din latină, face parte dintr-o serie sinonimică în care diferențierea stilistică este astăzi destul de clară: *transpirație* (neologism preluat din franceză) a devenit termenul de uz curent; *nădușeală* (de origine slavă) e perceput ca popular. Cuvîntului *sudoare* îi este specifică prezența unui sens figurat stabil, produs prin metonimie, prin numirea efectului pentru a desemna cauza: "efort, trudă, muncă".

Evoluția acestui sens clișeizat se poate urmări în citatele oferite pentru *sudoare* într-o fasciculă recent apărută din *Dicționarul limbii române* (DLR) - partea a 5-a din tomul X, Litera S (spongiar - swing), București, Editura Academiei, 1994. Metonimia sudorii are cel mai solid punct de sprijin și de prestigiu cultural în textul biblic, în traducerile Genezei: "întru sudoarea feții tale vei mînca pîinea ta" (cuvintele lui Dumnezeu către Adam, în Biblia lui Șerban Cantacuzino, 1688). În secolul la XIX-lea sînt frecvente (la Kogălniceanu, Negruzzi, Ghica) sintagmele "sudoarea țăranului", "sudoarea săracului". În poeziile antume ale lui Eminescu, cuvîntul apare o singură dată , dar într-un text foarte cunoscut (mai ales în ultimele decenii, pe cale didactică) - în monologul proletarului din "Împărat și proletar": "milioane (...) supte din sudoarea prostitului popor". Nu mai puțin popularizată, poezia lui Goga, *Plugarii*, oferă imaginea alegorică a țăranilor "urziți în lacrimi și sudoare". După 1944 începe să se vorbească mai mult despre "sudoarea și sîngele muncitorilor". Se observă, într-o rapidă trecere în revistă a citatelor, tendința de a asocia *sudoarea* altor metonimii "lichide" - *lacrimi, sînge*. Expresia *cu sudoarea frunții* (în mai multe variante în textele vechi, în care e mai frecventă formula *cu sudoarea feței*) a permis, probabil, o suplimentară înnobilare a termenului, asociat zonelor simbolic superioare ale corpului.

Cuvîntul a beneficiat, cum se vede, de toate condițiile pentru a deveni emblematic pentru mitologia muncii, dezvoltată în forme supradimensionate în perioada comunistă. Jurnalistica deceniilor din urmă e plină de valorizări ale *sudorii* - pentru care citatele cele mai pitorești nu le mai găsim în dicționar. Unele apar și azi, de pildă în căutata antiteză între *sudoare* și *asudătură* (un derivat de la *a asuda* pentru care DA, în 1913, nota: *"adesea cu o nuanță de sens peiorativă")*: "umflîndu-i buzunarele cu banii cîștigați *fără sudoare*, cîștigați numai prin *asudături*, stînd la «rîndurile» publicate în paginile Mesagerului" ("România liberă", 987, 1993, 1). Mitologia sudorii poate fi ilustrată printr-un fragment antologic, în care retorismul involuntar comic urmărește circuitul simbolic al sudorii în natură; în text - un reportaj din 1989 - se manifestă tendința hiperbolică a limbajului poetic-gazetăresc din perioada limbii de lemn, dar și riscul (valabil oricînd) de a manipula sensurile figurate într-o totală uitare a celor proprii - și fără a presimți asocierile eventual neplăcute produse de acestea: "sudoarea a continuat să curgă - deopotrivă din brațele stoarse de efort, din mintea pusă la lucru. Sudoarea aceasta a urcat în recolte, a împins tractoare și combine - a revenit în oameni, făcîndu-i mai înalți, mai statuari, mai siguri pe ei și pe destinul lor. Sudoarea aceasta s-a urcat pe piedestale de eroi" ("România liberă", 30.08.1989, 2). ■

Poezia lui George Almosnino

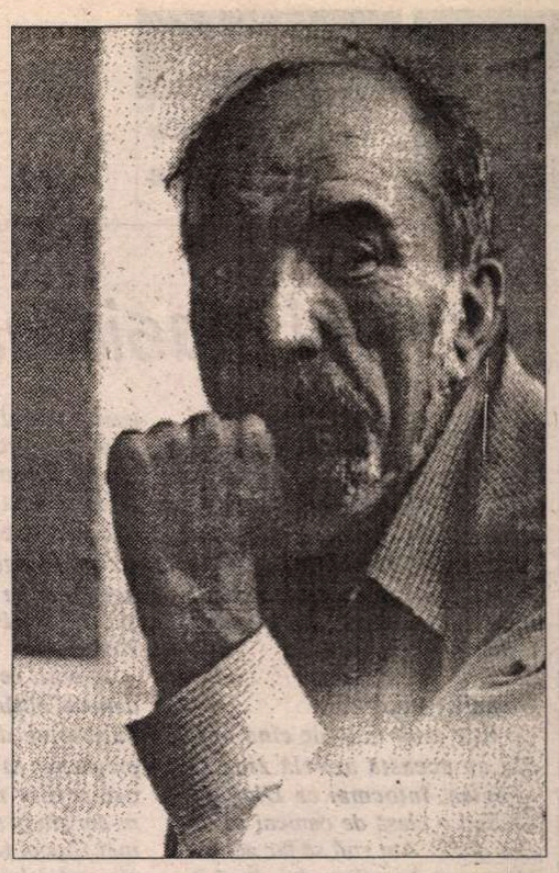

GEORGE ALMOSNINO excelează, aşa cum arătam şi altă dată, într-o poezie de interior. E un mare claustrat. După cum alţii se deschid peisajului, cosmosului, el se închide, se retrage, renunţă, într-un gest lăuntric definitoriu, avînd o traducere exterioară în înseşi reprezentările plastice preferate cu care operează. Impunîndu-şi, ca un yoghin al reveriei, o poziţie fizică declanşatoare a spiritului: "stă întins pe spate/ cu capul proptit de piciorul patului/ cu faţa spre fereastră/ zăreşte norul alburiu destrămîndu-se şi încearcă/ să ajungă în locul unde încet dispare" (*icoană pe sticlă*). Din această poziţionare fizic/morală decurg notaţiile închinate prostraţiei, apatiei, depleţiunii de gînduri şi dorinţe, adică ceea ce reprezintă cristalele poeziei; "serile acestea lungi cînd nimic nu se întîmplă/ sub tăcutul plafon sub fixitatea la fel de tăcută a orizontului/ serile acestea senzoriale închise şi triste de parcă stau/ într-o cutie una din acele mari cutii de carton din camera mea" (*niciodată nu am ştiut*). Sau domestic-exotic: "o toropeală dospind în fum de ţigară/ un aisberg pluteşte în marea cafelei" (*între mărturisire şi tăcere*). Sau dezarmant utilitar: "trebuie să aduc/ lampa/ mai aproape de pat" (*vizita bătrînei doamne*). Sau naiv fantast: "galoşii ce plescăie/ în roşul acesta enorm şi splendid" (*starea de bine*).

Aparent, sîntem invitaţi într-o sferă a minorului. Poetul se desfată amar în celebrarea cercului său existenţial închis, a demoniei prozastice pe care o conţine acesta. Arealul imaginilor e redus, ele fiind spicuite, cu o fină ostentaţie, din ofertele banalului declarat. Dar viziunea se află în imediată vecinătate. Semnalul ei transfigurator ţîşneşte din chiar inima dezolantelor consemnări, din exasperarea platitudinii, din revolta resemnării împotriva ei însăşi, aşa cum, în înţelegerea lui Roger Caillois, miraculosul în artă are un preţ maxim dacă e mixat cu formula realistă, dozat atent în substanţa ei. Imaginea străzii, privite, de bună seamă, prin fereastră, nu reprezintă decît o poartă înspre mirajul unui paroxistic (prin preistorie) trecut răscumpărător, care, precum o pîlnie, absoarbe prezentul culpabil în searbăda lui fiinţare: "vedea strada la ora cinci/ un cal sur trăgînd o şuie căruţă/ şi în ea prosternat căruţaşul/ alături de fata blondă/ somnolentă şi tristă/ parcă era intrarea în grotele altamira/ unde preistoria ne aşteaptă/ desenată în linii drepte" (*cînd se ridică bariera*). Evaziunii în timp i se asociază o evaziune în spaţiu, pe un tărîm boreal, de o pîlpîietoare, albastră senzualitate: "în miez de noapte/ cu ochii deschişi/ între două uşi/ o limbă de lumină rece/ se apropie de urechea mea/ mă cheamă în pătrarul/ unde femeile au părul prins/ într-un nord albastru" (*şi eu deasupra aşezărilor fericite în patul meu trec mările*).

Inteligenţa sentimentului de "dispariţie" îl face pe George Almosnino să se ferească de vorbele "mari", de codul metafizic (la fel gîndea şi Gottfried Benn). E preferată concreteţea actelor mărunte, psihologia nudă a cotidianului. Pe de o parte, aceasta din urmă sugerează capitularea, disoluţia irezolvabilă, deriva fără sfîrşit, pe de alta aduce intensitatea unei observaţii sfredelitoare în deznădejdea ei, în felul în care înecatul se agaţă de un pai. Cu o lăcomie a simţurilor ce îmbină, după cum recomanda un mare chinez, prospeţimea privirii iniţiale şi melancolia privirii ultime, poetul urmăreşte "jartiera ruptă de ultima apăsare a piciorului", "forţa aluatului ieşit din formă", "desenul/ caselor ghicite albe", "desenele aruncate pe colţul meselor", "puşca de vînătoare/ aşezată pe un scaun în dormitorul familiei", "costumele roşii, bretelele", care se zăresc "în pod în acorduri minore". Contemplaţia sa se mistuie în ardenţa indicibilă a însingurării. Consecinţele acesteia sînt complicaţiile senzaţionale (de un senzaţional melancolic) ale obiectelor, o "sălbăticire" şi o "îndoială" protectoare ce o adîncesc şi mai mult. Disociind lucrurile din preajmă, poetul se disociază şi de sine, se zideşte într-o indiferenţă transexistenţială: "cum foile cărţilor se subţiază una pe alta privindu-se/ carnea vecinului cum se izolează încet/ cum i se sălbăticesc amintirile şi ceilalţi/ absorbiţi cu o riglă în mînă măsoară distanţele/ grosimea zidului acoperind intrările/ pe unde se mai putea coborî în grădină/ ajunge un şal de îndoială să-ţi acopere umerii/ s-a şi golit camera de respiraţiile lor" (*între mărturisire şi tăcere*).

E interesant de stabilit, în versurile lui George Almosnino, felul în care evoluează subiectul liric. Căci izolarea nu-l lasă intact, supunîndu-l unei metamorfoze, în care se răsfrînge universul său închis, decorul izolării. Acest decor specific se află într-un raport de osmoză cu eul poetului, nu doar acceptîndu-i proiecţia neliniştită sau fantasmagoria consolatoare, ci şi împrumutîndu-i propriile impulsuri de reducţie, discontinuitate, torpoare, umilinţă, uzură. Ostenit, în urma îndelungatei, obsesivei concentrări asupra detaliilor de interior, autorul se dedă unei uitări echivalate cvasimaterial, prin rupturi delicate, prin fluide alunecări ectoplasmatice: "ascultam vîntul ascuns într-o batistă de muselină/ şi încercam să-mi aduc aminte/ deodată gîndul a luat-o razna pierzîndu-se printre somnuri/ se făcea că văd aerul păşind uşor pe sub uşi" (*am avut şi eu un vis desuet*). În ciuda fantomalei regii, damnaţia concretului se accentuează. Poetul se declară obiect: "sînt un obiect/ înfăşurat în pergamente groase/ singur şi plicticos ca un cîine" (*sînge pe zăpadă*). Sau cu un accent retrospectiv: "la fel răscolit ca o masă cu jucării" (*între mărturisire şi tăcere*). Sau, ca efect al unei sinteze cu ambianţa dezagregantă - aci osmoza subiect-obiect e asumată făţiş, parafată de actul de stare civilă în registrul metaforei - îşi denunţă o identitate teratologică: "cum să continui/ în aur viermele se topeşte/ aş fi putut rămîne în colţul meu/ bombănind urîcios dimineaţa/ într-o oră totul dispare/ falezele landoul scheletic/ vocile împinse pe uşa din dos/ ce cauţi nu se află nicăieri/ în această iarnă plină de frig/ merg împreună apa şi aerul/ stau în trupul cu trei picioare/ cu jumătate de ochi mă opresc/ pe albul unei unghii de la mîna dreaptă/ şi zăresc o pasăre atît de mică încît se lasă seara" (*şi totuşi noaptea o imensă germinaţie*). Neîndoios, asemenea versuri se întîlnesc cu desenele lui Florin Pucă. Activitatea scriptică derivă, la rîndul său, din perspectiva claustrării, e o funcţie, atît de nostalgică, a acesteia: "sînt pedepsit/ să stau în casă/ şi să scriu// ah, grohăitul purceilor/ primăvara" (*sfidare*). Sublim infirm, captiv pe viaţă al unui spaţiu abreviat, creatorul se caută pe sine, în depărtarea verbului genuin, restaurator ("numai în faţa cuvîntului te descoperi mic/ te tîrăşti de la masa de scris la fereastră/ cauţi departe imaginea ta nealterată" - *între mărturisire şi tăcere*), convins că, atunci "cînd vin cuvintele, totul dispare". Cuvîntul e, aşadar, eliberator, într-un orizont al neantului mallarméan, unde "totul e egal şi incert", unde "parcă nimic nu se mai lasă adus".

Un mare dezavantaj l-a marcat, incontestabil, pe George Almosnino (1936-1994) şi anume contemporaneitatea cu generaţia şaizecistă, neoexpresionistă, conceptuală şi retorică, pe latura sa "selectată", obţinîndu-şi faima din gesticulaţia largă şi din tonurile de-clamării. Ce şanse de audienţă putea avea, pe fondul menţionat, acest mare solitar, acest mare discret, care-şi propunea drept ţel "visul refuzat de propria-ţi fiinţă", "micul concret", "refuzul oricărei respiraţii"? Avem a face cu un contrast între două modalităţi fundamentale ale lirei, dintre care doar una a beneficiat de condiţiile actualizării şi ale instituţionalizării. Pe cînd confraţii săi ciopleau monumente ori executau fresce enorme, George Almosnino săvîrşea miniaturi în atelierul său neştiut. Pe cînd numele de notorietate se exprimau prin orchestre, el cînta, de unul singur, la un flaut, sugrumîndu-i melosul într-o dramatică surdină... Dar recepţia estetică e un proces deschis. În zarea sa, pe care o presupunem, într-o nelimitare ideală, justă, să ne deprindem a-l vedea pe prematur dispărutul George Almosnino drept una din vocile lirice autentice şi pătrunzătoare ale timpului în care a trăit, în corporalitatea căruia, "şovăitoare" şi "friabilă", spre a-l parafraza, a săpat "lungi galerii".

Gheorghe Grigurcu

Ochean

Avram Iancu

N-AM CREZUT niciodată că am să-l plîng atîta vreme pe Avram Iancu. Soarta lui, povestea vieţii, mi-a cernit răsfăţul lecturilor istorice din copilărie. Fiindcă l-am plîns mai mult decît pe alţi mucenici din cohortele de strămoşi, m-a alinat vestea că în Transilvania este evocat nu numai în Apusenii săi, ci că şi în urbea napoceană i s-a ridicat drept pomenire un monument.

Clujul străluceşte prin viaţa culturală, prin studenţimea vie, prin urbanistica pilduitoare încă în cîteva cartiere. Duhul dihoniei suflat cu acribie asupra seminţiilor, megagăinăriile recente nu au putut să împuţineze faima zidită de un Pârvan, Blaga sau Puşcariu.

Eram curios să aflu cum au reuşit edilii municipiului să cinstească memoria tristului tribun. M-am dus să văd statuia. A fost o lovitură de trăznet. Deziluzia s-a schimbat într-un sentiment de groază, de neputinţă fizică. M-am răzemat de un zid. Nu era prima dată cînd m-au ţintuit locului realizările artistice ale barbarei stăpîniri, în oraşe dărîmate, clădirile monumentale în care calapodul temniţei, al hulubăriei încuiate e mascat insuficient de muguri şi frunze, de tot zarzavatul arhitectonic. Şi în "umbra crucii" am respirat greu, confruntat cu mărturii ale sluţeniei, produse colorate pios sau naţional-eroic. Dar aici kitsch-ul atinge culmi.

Închipuiţi-vă un phallus uriaş, cîrn şi cocîrjit pe care stă să cadă un omuleţ ce se grăbeşte ca o reclamă de Koprol, dar fără lumînare, deci mai periclitat. În mînă, o sabie inutilă ca un vreasc. Ţinta lui, dacă ar merge pe sîrmă, ar fi fost Teatrul Naţional. A întors spatele catedralei ortodoxe pe care, aşa mărunţel cum e, o umbreşte. Credincioşii care ies din sfîntul lăcaş nu vor mai privi cerul liberi, dosul micului cercetaş, întrepunîndu-se, îi fereşte de înălţare. Binomul biserică-teatru a fost spart şi prin aceasta s-a sfărîmat şi tensiunea urbanistică, armonia pieţii. Soclul ţuguiat îngrămădeşte mai multe straturi de materiale; piatră, marmură, metal se încalecă fără noimă. Îl ţin nişte bozgoane deşirate, prinse într-o horă sărbătorească. Ele ridică spre picioarele bietului Avram tulnice falnice, precum sapele la prăşit.

Ca din fiecare lucru urît, emană din complexul artistic aburii otrăviţi ai deochiului, ai făcutului, ai pierzaniei. Am mai spus-o: feriţi-vă să vă atingeţi de statuie ca să nu vă prăbuşiţi în blestem! Ca să nu-şi piardă bărbaţii virtutea lor, femeile îngrecate să nu lepede, pruncii nevinovaţi să nu cadă în pedepsie.

Bietul Avram Iancu, ce soartă nemiloasă l-a însoţit şi după moarte!

Paul Miron

PREPELEAC

de Constantin Toiu

Acelaşi clasic pe fază

PROLOGUL lui N. Filimon, cenzurat altădată, al *Ciocoilor vechi şi noi, sau ce naşte din pisică şoareci mănîncă*, este precedat de o *Dedicaţie*, pe care merită s-o reproducem, în zilele noastre zbuciumate, şi care sună astfel:

Domnilor ciocoi!

Este mult timp de cînd umblu cu această nuvelă ziua şi noaptea, întocmai ca Diogen, căutînd o clasă de oameni ca să le-o dedic. Am voit să fac această onoare boerilor; dar după o gîndire serioasă, mi-am schimbat hotărîrea. (...)

De la boieri am alergat la neguţători. Am revizuit toate stabilimentele de comerţ, de la magaziile cele mari şi luxoase pînă la maghernicele cele umilite ale precupeţilor. Am văzut zarafi fără capital, fanfaroni şi malonești care sărăcesc lumea prin dobînzile lor cele nemăsurate; lipscani şi bogasieri care îşi împodobesc magazinele cu marfă putredă şi cu oglinzi mincinoase şi, dînduşi ton de mari capitalişti, ruinează societatea prin falimente frauduloase, ce se efectuesc foarte lesne în ţara noastră; băcani care vînd rapiţă în loc de unt-de-lemn, orez îndoit cu pietricele ca să tragă mai greu la cîntar şi cafea amestecată cu orz şi fasole. Am văzut cîrciumari amestecînd vinul cu apă şi vînzînd cu ocale cu două funduri, măcelari şi precupeţi vînzînd cu cîntare strîmbe, şi m-am mîhnit, căci răul este foarte mare; dar n-am găsit în aceşti amăgitori decît nişte hoţi sau ciocoiaşi ordinari, ieşiţi din şcoala voastră fără diplomă de specialitate!... Am alergat prin sate şi cătune, am vorbit cu ţărani bătrîni şi tineri; ce e drept, sînt plini şi ei, sărmanii, de mîrşevii pînă între urechi, dar n-am găsit între dînşii pe oamenii ce căutam. Am intrat în locaşul lui Dumnezeu, am observat cu conştiinţă clerul înalt şi pe cel proletar. Dar vai! ce dezamăgire!... Acolo unde credeam că voiu găsi toiagul şi traista, sacrul simbol al umilinţei şi pietăţii creştine, am găsit ignoranţa întronată, invidia, mîndria, lăcomia şi alte păcate mortale, pe care ne oprim a le descrie căci legea de presă, fără îndoială, ne-ar condamna la zece ani de ocnă (vezi articolele 205-206 n.n .).

Obosit de atîtea cercetări zadarnice, hotărîsem să-mi ard manuscriptul; dar tocmai cînd mă pregăteam să dau flacărilor rodul ostenelilor mele de şase luni, m-am gîndit şi la voi, prea iubiţii mei Ciocoi (cu majusculă! n.n.) *ai condeiului, de toate clasele şi partidele şi am zis ca strămoşul nostru Pilat: "Ecce homo", sau "Iată oamenii mei!"* (Fervenţi apolitici-politici, ţîfnoşi, mîncînd smeriţi de la guvern n.n.).

Vouă, dar, strălucitilor luceaferi ai viţiilor, care aţi mîncat starea stăpînilor voştri şi v-aţi ridicat pe ruinele acelora ce nu v-au lăsat să muriţi în mizerie; vouă, care sînteţi putrejunea şi mucegaiul ce sapă din temelii şi răstoarnă împărăţiile şi domniile; vouă, care aţi furat cu sfanţul din funcţiunile cele mici şi cu miile de galbeni din cele mari, iar acum, cînd v-aţi cumpărat moşii şi palate, stropiţi cu noroiu pe făcătorii voştri de bine; vouă şi numai vouă dedic această slabă şi neînsemnată scriere. Citiţi-o cu băgare de seamă, domnii mei, şi oricîte hoţii îmi vor fi scăpat din vedere, însemnaţi-le pe un catastif şi mi le trimiteţi, ca să le adaog la a doua ediţiune. (Prima: *Bucuresci, 1863* n.n.).

■

P.S. Catastifu-i plin, scris şi pe coperţi şi cu multe, multe anexe. Cucoane Filimoane, vi-l ţinem la dispoziţie; făceţi ceva şi reînviaţi; iară de nu, trimiteţi pe altu-n loc; aveţi însă grijă cui şi cum - Păturică-i peste tot...

(Ediţia din 1931, Craiova, *Scrisul românesc*. „Clasicii români comentaţi" sub îngrijirea dlui **N. Cartojan**, ediţie definitivă comentată de **George Baiculescu**)

SIMULACRELE NORMALITĂŢII

de Eugen Negrici

Despre ironie – de astă dată serios

ANDREEA DECIU ne relatează din Minnesota despre voga unei teorii a lui Kenneth Burke care susţine în cartea *O gramatică a motivelor* că adevărata ironie presupune umilinţa, că e bazată pe înţelegerea fundamentală a înrudirii dintre cel ce ironizează şi cel ironizat. Ironia lui Falstaff - pe care Burke îl socoteşte drept un personaj ironic - ar veni din modestie şi umilinţă. Astfel, ironia nu este o cale de afirmare a superiorităţii, de ignorare şi subestimare a Celuilalt - cum mai credeam noi pe partea aceasta a Atlanticului - ci o formă de identificare, de "complicitate amărîtă întru înfrăţirea umilelor noastre spirite". Nu ştim la ce fel de ironie se referă în fond K. Burke şi dacă se gîndeşte la noţiunea pe care o cunoaştem noi, din umilele noastre tratate europene de retorică. Dar trebuie să ne reamintim că ea (ca şi toate celelalte aspecte particulare ale categoriei comicului) este extrem de personalizată. De ce se vorbeşte de ironia crudă, amară, blîndă, de ironia deturnată în sarcasm şi de ce ironia care deghizează în laudă o critică uşoară (sau, invers, ascunde o laudă sub aparenţa reproşului) poartă chiar un nume: *asteism*? Pentru că, pur şi simplu, toate nuanţele cunoscute ale comicului, de la umorul diafan, la ironia de toate gradele şi pînă la satira necruţătoare sînt dependente de funcţionarea unui supracod ontologic care include dispoziţia, atitudinea faţă de viaţă, perspectiva absolută (intransigentă) sau relativă (comprehensivă) adoptată de autor. Dar oricare ar fi dispoziţia sau indispoziţia lui de moment, oricare atitudinea lui filozofică şi viziunea de ansamblu asupra spectacolului vieţii, distanţa orgolioasă dintre autor şi obiectele, subiectele, împrejurările vizate se menţine. Oricît de mult s-ar reduce ea, sentimentul de superioritate nu se topeşte cu totul, nici chiar atunci cînd autorul sau personajul par să zîmbească fără a dispreţui şi se arată moderaţi şi îngăduitori, toleranţi pînă la aparenta complicitate. Şi nu e vorba de un simplu dezacord ci de conştiinţa manifestă sau bine tăinuită a preeminenţei idealului tău, a codului tău de valori, a superiorităţii tale în ordine axiologică. Cînd diferenţa dintre poli şi dualitatea actului de receptare dispar sau nu mai sînt sesizate, nu se mai poate vorbi de efect comic. Date fiind complexitatea ironiei, gradele ei de incisivitate legate de prezenţa reală sau numai sentimentul prezenţei unei ierarhii a valorilor, nu este exclus ca societăţile umane tinere, cu o cultură afirmativă, bucurîndu-se încă de euforia noviciatului şi neavînd temei să reflecteze autoscopic, să nu aibă acces la unele forme de ironie. Tot astfel, comunităţile umane în vremuri de restrişte, societăţile religioase sau comuniste din faza lor fundamentalistă respingă ironia ca fiind disolutivă şi individualizatoare. Şi pentru că teoria lui Burke îmi pare a avea coloratură religioasă, să adăugăm observaţia că, spre deosebire de satiră, care are scuza creştină a sincerităţii şi directităţii, gîndul ascuns şi doza de disimulare, de afectare şi perfidie din actul umilitor al ironiei o îndepărtează, ca atitudine, de tot ce aduce a înfrăţire şi complicitate creştinească a spiritelor şi o fac să-şi trădeze, mai ales atunci cînd pare binevoitoare - stigmatul satanei.

Este adevărat că pe măsură ce-l privim mai atent pe marele palavragiu, pe Falstaff, ne dăm seama că trăncăneala lui ridicolă disimulează o adîncă înţelegere a problemelor omului, a slăbiciunilor lui şi un mare respect pentru viaţă. În măsură să analizeze o situaţie sau un personaj cu o luciditate teribilă, să zdrobească ironic toate iluziile gloriei, ale onoarei şi ale sentimentelor înălţătoare, el se grăbeşte - pentru ca nimeni să nu se simtă rănit, - să acopere totul cu bufoneria lui zgomotoasă, să risipească tensiunea prin parodie şi autoironie.

Astfel, el probează tot timpul o capacitate de simpatie, o bunătate funciară care l-ar fi putut conduce pe Kenneth Burke la concluzia că ironia presupune umilinţa, înţelegerea înrudirii şi a complicităţii dintre cel ce ironizează şi cel ironizat. Dar să nu uităm că vocea lui Falstaff - care e şi aceea a sărmanilor acestei lumi cărora actele eroice nu le-au adus decît moartea, mizeria şi suferinţa - judecă istoria mai uman, mai real decît penetrantul, inteligentul prinţ Henri. Debarasat cum e de setul de idealuri care a umplut mereu lumea de morminte şi lagăre de concentrare, nouă, cititorilor acestui sfîrşit nenorocit de secol, Falstaff ne apare, în "josnicia" lui, superior celui ce, renunţînd la căldura umană, a ales "grandoarea" politică.

■

MIC DICŢIONAR

de Mihai Zamfir

ANTINUCLEAR. Reluarea experienţelor nucleare franceze în îndepărtatul Ocean Pacific - dacă n-ar fi existat, ar fi trebuit inventată. Ocazia era prea frumoasă pentru ca toate muribundele organizaţii anti-imperialiste şi pacifiste să nu se repeadă asupra ei şi să nu facă din nou un scandal disproporţionat. Într-adevăr, intrate în umbră odată cu venirea lui Gorbaciov la putere (cînd subsidiile le-au fost drastic reduse), prăbuşite complet odată cu venirea lui Elţîn la putere (cînd subsidiile le-au dispărut aproape cu totul), organizaţiile "tovarăşilor de drum" au acum din nou prilejul să se manifeste, amintind întregii lumi că ele încă mai respiră.

De la Consiliul Mondial al Păcii la Fizicienii contra bombei atomice ori la grupările ecologiste, de la comuniştii revopsiţi a treia oară (şi deveniţi "democraţi de stînga", de exemplu) la socialiştii *rose bonbon* - cu toţii şi-au umflat piepturile condamnînd, într-o elocventă unanimitate, guvernul francez de dreapta. Nu mai sînt contra capitalismului ori a imperialismului american, acum au devenit îngrijoraţi de soarta planetei şi de sănătatea atmosferei terestre. Înduioşător...

Unui locuitor de pe altă planetă, realmente preocupat de soarta planetei noastre, i s-ar părea însă curios un singur lucru: sfînta indignare a pacifiştilor este extrem de selectivă. Deşi în acelaşi timp cu experienţele franceze (subterane şi efectuate cu maximă grijă faţă de mediul ambiant) au loc şi experienţele chineze (de zeci de ori mai puternice şi mai poluante), acestea din urmă nu stîrnesc nici un fel de proteste. Pur şi simplu, ca şi cum n-ar exista. Nici un produs chinezesc n-a fost boicotat, nici o ambasadă chineză din lume nu s-a trezit cu geamurile sparte. Faptul că Franţa îndrăzneşte să ia măsuri preventive contra unor demenţi, virtuali posesori de arme nucleare (precum conducătorii Irakului, Libiei ori Iranului) apare drept scandalos; faptul că R.P. Chineză efectuează experienţe intens otrăvitoare pentru mediu, înarmînd atomic, în acelaşi timp, ţări precum Irakul, Libia ori Iranul - acesta trebuie să treacă neobservat.

Morala? Se vede că, deşi solda rusească a ajuns mai degrabă simbolică, reflexele "pacifiştilor" au rămas intacte: toate cuvintele de ordine ale K.G.B.-ului sînt urmate cu strictețe, ba chiar anticipate, presimţite simpatetic înainte de a fi fost formulate.

(Ale K.G.B.-ului sau cum s-o mai fi chemînd, pentru că şi el a fost revopsit de vreo trei-patru ori).

■

CRONICA DRAMATICĂ

de Marina Constantinescu

Stăpîni şi slugi

Pamela Villoresi

TIMP de aproape o lună şi jumătate, mai exact pînă pe 26 noiembrie, Bucureştiul este capitala teatrului european: Teatrul "Bulandra" găzduieşte anul acesta cea de-a patra ediţie a Festivalului Uniunii Teatrelor din Europa. Fondată la Paris, în 1990, Uniunea Teatrelor din Europa reuneşte 14 teatre europene de mare tradiţie şi 20 de personalităţi de prestigiu, fiind prezidată de celebrul regizor Giorgio Strehler. În 1992, teatrul bucureştean "Bulandra", sub direcţia lui Ion Caramitru, devine membru al Uniunii alături, de exemplu, de Piccolo Teatro din Milano, Royal Shakespeare Company din Londra, Malîi Teatr din Sankt Petersburg, Odéon din Paris, Katona din Budapesta. Valoarea Teatrului Bulandra, nivelul performant imprimat de-a lungul anilor de domnul Liviu Ciulei erau astfel unanim recunoscute. În anul 1992 a fost creat Festivalul acestei Uniunii. Teatrul german Düsseldorfer Schauspielhaus a organizat prima ediţie, în anul 1993 gazdă a fost Katona Joszef din Budapesta, în 1994 - Piccolo Teatro din Milano. Cele trei spectacole prezentate pînă acum, la cele trei ediţii, de Teatrul "Bulandra" au fost: "Visul unei nopţi de vară" de Shakespeare, în regia lui Liviu Ciulei, "Teatrul comic" de Goldoni - regia Silviu Purcărete şi "Poveste de iarnă" de Shakespeare, pus în scenă de Alexandru Darie. Anul acesta, Bulandra prezintă "Woyzeck", de Georg Büchner, în regia lui Tompa Gabor, "Iulius Caesar" de Shakespeare şi "Trei surori" de Cehov, spectacole realizate de Alexandru Darie, "Patul lui Procust" după Camil Petrescu şi "Şase personaje în căutarea unui autor" de Pirrandello, producţii ale Cătălinei Buzoianu. Propunerea ca Festivalul să se desfăşoare în 1995 la Bucureşti, îi aparţine domnului Silviu Purcărete. Demersurile sale, pe vremea directoratului de la Bulandra, susţinute şi de preşedintele UNITER, Ion Caramitru, au avut, desigur, greutate în aprobarea hotărîrii ca Bulandra să fie anul acesta gazdă. Din păcate, foarte mulţi ignoră această realitate.

Festivalul care se desfăşoară la Bucureşti este o manifestare culturală de excepţie, un excelent prilej pentru iubitorii de teatru de a vedea cele mai importante producţii teatrale europene. Vor fi prezente la Bucureşti 11 trupe cu spectacole regizate de Lev Dodin şi Andrzej Wajda, Declan Donnellan, Peter Palitzsch, Eva Bergman, Tamas Ascher şi alţi mari regizori. Pentru intrarea în Uniunea Teatrelor din Europa şi-a depus dosarul şi Teatrul Maghiar din Cluj, condus de regizorul Tompa Gabor. Aşadar, un sfîrşit superb de toamnă sub semnul teatrului, sub semnul valorii teatrale din Europa, un extraordinar eveniment găzduit la Bucureşti, de Bulandra.

*
* *

PICCOLO TEATRO din Milano este un loc vrăjit pentru toţi oamenii de teatru. El a fost înfiinţat în 1947 de Paolo Grassi şi de Giorgio Strehler. În jurul acestuia din urmă s-au format importanţi artişti şi tehnicieni de scenă motivaţi de principiile estetice ale lui Strehler. De-a lungul a 48 de ani de activitate neîntreruptă, au fost prezentate peste 200 de spectacole, majoritatea regizate de Giorgio Strehler, dar şi de alţi mari regizori europeni şi de tineri regizori formaţi la Piccolo. Aşadar, în mijlocul acestei lumi de teatru se află un regizor-magician, Giorgio Strehler. Foarte mulţi dintre noi şi-au dorit să vadă un spectacol al său. Iată că acest lucru a fost posibil cu ocazia Festivalului Uniunii Teatrelor din Europa. "Insula sclavilor" de Marivaux, regizat de Giorgio Strehler la Piccolo Teatro din Milano, s-a jucat la Bucureşti patru seri la rînd, cu săli arhipline, chiar dacă regizorul şi preşedintele Uniunii Teatrelor din Europa nu a sosit încă. El va fi prezent la Bucureşti pe 13 noiembrie, pentru un dialog cu criticul de teatru George Banu. Aproape o obsesie pentru Strehler, teatrul lui Marivaux l-a urmărit cînd a realizat "Furtuna" de Shakespeare, "Iluziile" de Corneille şi spectacolele Goldoni. S-a oprit în sfîrşit la "Insula sclavilor", un text nu foarte digerabil pentru acest sfîrşit de secol. Modul teatral în care tratează regizorul piesa fascinează însă, situîndu-l la îmbinarea Commediei dell'Arte cu farsa şi cu tonul meditativ. Pe o insulă a sclavilor naufragiază un vapor. Cei patru naufragiaţi - *Domnul* şi *Arlechino*, *Doamna* şi servitoarea ei, *Silvia*. *Trivelino*, marele stăpîn al insulei, îi anunţă pe cei patru legea sa: schimbarea condiţiei sociale, adică cei care au fost stăpîni devin acum sclavi, şi invers. Prin acest schimb se încearcă pe insulă obţinerea căinţei, a sentimentului toleranţei şi egalităţii. Trivelino impune un joc pe care, desigur, servitorii îl acceptă cu frenezie iar stăpînii cu reţinere, cu teamă. Se plătesc acum nenumărate polite, iar imaginea caricaturală, sarcastică, pe care le-o oferă *Silvia* şi *Arlechino* stăpînilor despre ei înşişi nu este una plăcută. Sînt obligaţi să-şi privească în oglindă imaginea reală, uşor deformată, zeflemitoare în prezentare, pe care niciodată nu au avut cum să o vadă, fiind copleşiţi de mofturi, de plictiseală. Prin ironie şi caricatură, *Silvia* şi *Arlechino*, păstrîndu-şi propriile caracteristici comportamentale, se substituie *Doamnei* şi *Domnului*, dar numai pînă la un punct. În hainele stăpînilor, cu obiceiurile lor, cei doi, după ce şi-au bătut joc în sfîrşit în voie de cei pe care i-au slujit, tatonează lumea "nouă", în care n-au avut acces, deşi au fost la un pas de ea. Scenele de comedie sînt savuroase în această parte. Dar, cînd comedie nu e, aproape nimic nu mai este!

Spectacolul este extraordinar, este impresionant prin simplitatea, prin măiestria actoricească a Pamelei Villoresi în *Silvia*, printr-un decor şocant de simplu şi de eficient, printr-o ştiinţă impecabilă a folosirii luminilor. Pe nisip, un nisip special, de mrămură albă, îşi revin treptat *Arlechino* şi *Domnul*. Îşi recuperează hainele, pantofii, perucile, spadele împrăştiate şi ascunse prin nisip. Reproşurile *Domnului* nu contenesc să se reverse asupra lui *Arlechino*. Decalat, în spatele scenei, după o perdea foarte fină, momentul se repetă între *Doamna* şi *Silvia*, ale căror mişcări le urmărim, mai repede derulate, intuind schimbul de replici după modelul primilor doi, care continuă să se agite încolo şi încoace. Tehnica luminilor valorifică din plin decorul lui Ezio Frigerio, aşa cum nu de multe ori am văzut. Recitalul de actorie dat de Pamela Villoresi este, în acelaşi timp, şi o lecţie de teatru. Pamela Villoresi este un eşantion pentru teatrul lui Strehler. Mişcîndu-se impecabil pe mai multe registre, rostind perfect textul lui Marivaux (Nota Bene: pe scenă nu se ţipă deloc, se rosteşte clar, frumos, aşa cum nu prea se mai obişnuieşte pe scenele noastre), plină de nuanţe fine, maleabilă, debordantă, Pamela Villoresi duce pînă la capăt spiritul lui Strehler, cucerind de-a dreptul publicul românesc. O secondează, la o oarecare distanţă însă, Mattia Sbragia în *Arlechino*. În partea a doua, partitura Pamelei Villoresi este mult mai redusă, iar absenţa ei de pe scenă se simte. Spectacolul încetineşte ritmul, trenează pe alocuri, spectatorul continuînd să rămînă vrăjit de atmosfera creată de dirijarea luminilor, care modifică, în funcţie de stări, de relaţii, culorile şi tentele nisipului de pe scenă, nisipul de pe insula sclavilor.

Tehnica regizorului Giorgio Strehler este inconfundabilă, iar spectacolele sale vor rămîne bijuterii ale teatrului. Lecţia de teatru a lui Strehler a fost susţinută desăvîrşit în "Insula sclavilor" de Pamela Villoresi. ■

Ieşirea din imperiu

CRONICA PLASTICĂ

de Pavel Şuşară

ESTE bine cunoscut faptul că furia destructivă a comunismului n-a fost îndreptată numai împotriva omului concret, împotriva libertăţii individuale de gîndire şi de acţiune, ci şi împotriva fiinţei colective, a omului generic, împotriva memoriei istorice şi, implicit, împotriva realei capacităţi a popoarelor supuse de a-şi imagina şi pregăti viitorul. Ca şi fiinţele vii, au fost supuse unei sistematice acţiuni de exterminare lucrări de artă şi opere literare, lucrări muzicale, monumente publice, biserici şi alte lăcaşuri de cult. Dacă în celelalte ţări ex-comuniste eficienţa acestei tentative a fost diferenţiată, în funcţie de zelul destructiv al conducătorilor locali, în spaţiul fostei Uniuni Sovietice obnubilarea memoriei popoarelor şi lupta sălbatică împotriva religiei au luat forme delirante. În timp ce fiecare popas al lui Lenin era marcat cu plăcuţe comemorative ataşate clădirilor care l-au găzduit, iar în spaţiile publice apăreau tot felul de eroi ai zilei, călare sau numai înarmaţi, ţepeni ca muntele sau dinamici ca însăşi baioneta pe care o iţeau în buza carabinei, bisericile erau deposedate de cruci, icoanele şi frescele împuşcate, iar altarele, naosurile şi pronaosurile transformate subit şi fără ruşine în depozite de materiale, de sare sau de efecte militare, în ateliere meşteşugăreşti, în cîrciumi sau, în cele mai fericite cazuri, în muzee ale ateismului, aşa cum îi stă bine oricărei biserici. Moştenitoare directă a unei asemenea situaţii, suportînd simultan furia comunismului şi presiunea deznaţionalizării, Republica Moldova face acum mari eforturi pentru a-şi recupera patrimoniul, atît din precara stare fizică în care a fost lăsat, cît şi din neantul moral al defunctului imperiu. În acest sens, în perioada 25 septembrie-1 octombrie s-a organizat la Chişinău, sub patronajul Comisiei Naţionale a Republicii Moldova pentru UNESCO, un Atelier (Workshop) internaţional avînd ca temă salvarea şi restaurarea patrimoniului cultural. Istorici şi critici de artă, arhitecţi şi restauratori, specialişti în seismologie şi în chimie din Moldova, România, Bulgaria, Belarus, Ucraina, Japonia, Germania şi Iordania au încercat, în cele şapte zile, să inventarieze problemele specifice ale monumentelor trecute pe lista de investigaţie şi să identifice soluţii urgente de restaurare şi de conservare dar şi să semnaleze organizaţiilor internaţionale (în special UNESCO) faptul că în acest spaţiu, insuficient puse în valoare şi din această pricină aproape necunoscute în plan european, se găsesc monumente de o mare importanţă istorică şi artistică, relevante deopotrivă pentru spiritul locului şi pentru o mai largă arie regională. Vizitele la cetatea Soroca, unul dintre cele mai bine păstrate monumente de arhitectura militară, la Mănăstirea Căpriana, la situl de la Orheiul Vechi şi la biserica de la Căuşeni, au relevat două aspecte comune tuturor acestor obiective: mai întîi că ele sînt adevărate repere pentru tipul de monument pe care îl reprezintă, demonstrînd, simultan, varietatea unor forme de arhitectură fie în cadrul unor funcţii diferite, militare sau religioase, fie în cadrul aceleaşi funcţii -, în speţa religioasă. În al doilea rînd, ele sînt, cu elemente specifice de la un monument la altul, într-o stare fizică şi morală care le ameninţă însăşi existenţa. Cel mai alterat de intervenţii ulterioare, alterat pînă la completa modificare, este Mănăstirea Căpriana, iar cele mai expuse din cauza precarităţii stării fizice sînt biserica rupestră de la Orheiul Vechi şi biserica de ev mediu tîrziu de la Căuşeni. Dacă starea fizică este, însă, diferenţiată, punerea lor în valoare prin cercetări ştiinţifice interdisciplinare (arheologice, artistice, istorice etc.) este departe de a fi suficientă şi cu atît mai puţin adusă la zi. De fapt unul dintre subiectele cel mai des invocate în discuţie a fost tocmai această nevoie imperativă de a relua sistematic cercetările arheologice pentru fiecare monument în parte. Doar biserica de la Căuşeni a fost cercetată recent în mod serios, dar cercetarea s-a rezumat la pictură şi ea a constituit tema unei teze de doctorat susţinute la Moscova de către istoricul de artă Constantin Ciobanu. În rest, lucrurile au rămas în stadiul unei contemplativităţi romantice în care intră deopotrivă nevoia de admiraţie şi dorinţa, altfel legitimă, de regăsire a identităţii. Şi chiar dacă acest *atelier* nu va duce, cu începere de mîine, la o îmbunătăţire a stării patrimoniului din spaţiul Basarabiei, organizarea lui cu rigoare şi profesionalism este un semn sigur că rezolvarea problemelor legate de acest domeniu a şi început, şi a început bine, cu identificarea şi descrierea lor. Mai departe este nevoie de bani, de specialişti în restaurare şi de multă răbdare. În ceea ce priveşte banii şi specialiştii, în măsura posibilităţilor sale, România are obligaţii şi responsabilităţi speciale pe care este inutil să le mai demonstrăm acum. ■

Józef CZAPSKI:

„FILE SMULSE“

PRINTRE scriitorii care au atras în ultimii ani atenţia editorilor străini (francezi, elveţieni etc.), preocupaţi de consemnările memorialistice ale "martorilor secolului nostru", polonezul Józef Czapski ocupă un loc privilegiat. Longeviv până a acoperi cu existenţa sa aproape un secol (n. în 1896 în partea Poloniei ocupată de ruşi, moare în Franţa în 1993), Czapski a participat la istoria ţării sale din momentul reapariţiei acesteia pe harta lumii (1918) şi până când, în calitate de emisar al generalului Anders, avea să descopere crimele de la Katyn, despre care a dat seamă primul. Descendent al unei familii aristocratice, Hutten-Czapski, cu ramificaţii în Germania, Austria dar şi Cehia, Finlanda şi Suedia, Józef Czapski este european prin extracţie, educaţie şi cultură. În Franţa se stabileşte venind odată cu armata lui Anders din Orientul Apropiat via Italia şi, împreună cu Giedroyc şi Hertz creează la Maisons Lafitte faimosul Centru Cultural Polonez, cu o editură (Instytut Literacki) şi o revistă mensuală proprie (*Kultura).* Scriitor şi pictor (absolvent al Academiei de Arte plastice din Cracovia), practică ambele profesii ca activităţi complementare. În toţi anii exilului, îşi notează aproape zi cu zi gânduri stârnite de întâmplări cotidiene, lecturi, convorbiri, lăsând posterităţii 230 de caiete.

***File smulse* este titlul volumului selectiv realizat în baza acestor însemnări de editura elveţiano-polonă *Noir sur Blanc*, în 1993.**

LUNI 6 XI 78. Zi de fapt liniştită, nervii mi i-am descărcat cu scrisul de dimineaţă. Îl deschid pe Menasce (Jean Menasce, *La Porte sur le jardin*, Ed. du Cerf, 1975.) şi simt imediat contrastul nu numai dintre atitudinea mea şi a lui faţă de viaţă, dar şi diferenţa în ce priveşte, cum să-i spun, capacitatea lui de a şterge totul şi de a o lua mereu de la capăt: "*ce n'est pas l'age de la retraite ou l'on se cantonne dans un stéreotype ou un projet nostalgique, c'est une piste nouvelle dans la neige*". Nu-i vârsta pensionării când te cantonezi într-un stereotip sau în proiecte nostalgice, ci o nouă pistă în zăpadă... Apoi, amintind de un text al lui Soljeniţîn, adaugă că poţi fi tu însuţi, numai fiind eroic.

Citesc aceste cuvinte cu un evident sentiment al degradării mele: dorinţa mea de a fugi de "une piste nouvelle dans la neige", izbucnirile mele de voinţă - a trăi propria-ţi viaţă pentru sine, toate sub vălul artei, faţă de ceilalţi şi faţă de mine însumi. Cu un an în urmă, eram în stare să şterg multe din mine pentru ceva, azi e mai rău, doresc să-mi salvez viaţa (să fie un stereotip?) O notă într-un moment de conştientizare, şi dacă a ajuns în conştiinţă nu poate fi şters de acolo fără a comite un păcate, "capul gândeşte singur".

9 XI, miercuri/joi. Mereu acelaşi lucru "din ce trăieşti"? Cu pictura am rupt-o, religia - fără conţinut esenţial şi practică lăuntrică, doar amintirea cuvintelor lui Menasce: "*une nouvelle piste dans la neige*" - o problemă dureroasă, nerezolvată în sine sau trădată pe ascuns, lucrul febril pentru expoziţie, trebuie făcut numaidecât, asemeni oricărui fapt concret, care te absoarbe cu totul şi, ca întotdeauna, sentimentul că orice fapt concret care pune stăpânire totală pe tine îţi dă o stare de *abetissement* - o prostire care trebuie acceptată. Cu ce trăieşti, păi tocmai cu asta, cu pregătirea expoziţiei, punct şi atât.

Această înclinaţie de a te lăsa devorat de o treabă, care nu-ţi lasă timp pentru a gândi dezinteresat şi pe îndelete, timp să răsufli în afara orelor de somn şi de lectură inconsecventă - prosteşte. /.../

Duminică 12 XI. Poţi *abandona* pictura cu totul, poţi gândi la ea ca la un trecut îndepărtat *quand j'étais roi.* Jean Colin notează în jurnalul său cum a zărit brusc un buchet de flori - pe care i l-a adus unul dintre copii - cum l-a cuprins un dor nestăvilit, "o nevoie" imperioasă de a picta şi cum îi devenise cu neputinţă, aproape cu neputinţă, a mai creionat ceva cu o mână tremurătoare. Avea o paralizie progresivă a mâinilor, şi cu toată puterea atenţiei sale, a vieţii sale întregi, năzuia acum să păstreze acest curent lăuntric, să înfrunte potopul în care i se înecau toate puterile; jurnalul îi înlocuia pictura. Asta e. "Omul nu-i din piatră, rabdă orice."

Un nou orizont, poate al unui deşert, poate al nepăsării sau poate "*une nouvelle piste dans la neige*" - aceste cuvinte îmi vin în minte pe neaşteptate şi le trăiesc nici măcar ca pe un coşmar sau o neputinţă, ci ca pe o speranţă.

BISERICA. Sentimentul mereu crescând (deoarece "capul gândeşte singur") că religiozitatea mea (?) înseamnă a citi despre ea, a discuta despre ea şi emoţia, sau "o respingere" clară, dar eu unde mă aflu, oare nu mă aflu complet alături: un observator pozitivist? catolicism, protestantism? buddism? - sunt toate "*des pistes dans la neige*", dar nu poţi urca muntele încercând toate pistele, *toutes les pistes* în acelaşi timp. Care împărat din vremea decăderii imperiului roman ţinea la el în cameră pe toţi zeii în care credeau supuşii imperiului său? Vorbind serios şi renunţând la comparaţii, credinţa, credinţa adevărată în relaţia cu sfinţii, în învierea trupului - cât este de tare o noţiune pur exterioară, în afara realităţii mele reale? Da! Există în mine speranţa în relaţia cu sfinţii. "Doamne nu sunt vrednic să intri în lăcaşul sufletului meu" şi "făptuieşte asta în memoria mea" există în mine. În clipe de cumpănă aflu în ele un ajutor, o lumină adevărată... Câteodată!

19 XI. Redescopăr cafeneaua, pe care am pictat-o uneori. O sală îngustă cu oglinzi stricate care se reflectă unele în altele. Deci din nou repetiţie (*Montagne St. Victoire* a lui Cézanne, pe care pare-se l-a pictat de vreo 80 de ori).

Duminică. Ceea ce înseamnă că dacă se iveşte o situaţie dificilă, *o singură frază* îmi poate fi mai de folos, mă poate pune pe picioare, îmi poate reda conştiinţa de sine, dacă o citesc şi dacă e scrisă cu talent. Mă refer la fraza lui Menasce de la pg. 190: "Consider miraculos (*merveilleux*) să-ţi schimbi viaţa la vârsta mea (are 68 de ani), să crezi că nu este vârsta pensionării, când ne închidem într-un stereotip, că este o nouă pistă pe zăpadă.*)

*) După accidentul vascular pe care l-a avut, Menasce şi-a pierdut vorbirea. Cunoştea 15 limbi; le-a uitat. A ales două: franceza şi germana, pe care a început să le înveţe din nou. *(Adăugirea autorului.)*

Spusele lui sunt aproape de Pascal şi se leagă de Pascal. Dar la Pascal lipseşte acest zâmbet, n-a existat niciodată bucuria care răzbate la Menasce. Traduc cu stângăcie: "Zilnic ucis sub privirile altora, ale celor care rămân şi se uită la propria lor soartă înfăţişată prin soarta celor asemenea cu ei, şi se privesc unii pe alţii cu durere şi fără speranţă, aşteptând să le vină rândul. Iată imaginea condiţiei umane."

La Menasce este ceva mai înalt în sens religios decât la Pascal, este *o bucurie* incredibilă, de parcă zilnic ar picura "*des pleurs de joie*", a căror înscriere Pascal o păstra sârguincios, ca pe nişte diamante, pe o foaie purtată la piept.

Un text genial, următorul e cumplit: "Ultimul act este sângeros, oricât de frumos a fost spectacolul: ţi se aruncă ţărână pe cap şi s-a sfârşit pentru totdeauna". Cuvintele lui Menasce sunt libere de groaza irespirabilă a lui Pascal, care ia din religie *numai* vederea suferinţei şi moartea.

Fragmentul din Menasce "*une piste nouvelle dans la neige*" îl transcriu pe fila din caiet desenată ieri, la cafenea, pe fugă şi cuprins de oboseală. Notez faptul pentru că această cafenea veche şi murdară, unde am stat de atâtea ori şi am făcut schiţe, m-a înviorat. Şi contrastul de pe aceleaşi file nu mi se pare scandalos, pentru că aşa este viaţa însăşi. Nu numai că nu mi se pare scandalos, dar în mod conştient îmi stăpânesc imboldul de a separa acest text de o altă trăire şi scriu chiar pe spinarea băiatului galben pe care l-am desenat de două ori (un băiat lung şi slab ca un vrej, în faţa unui tonomat, având în spate un ghiveci mare cu frunze verzi) ca să fiu cinstit cu mine însumi, deoarece toate acestea se află în mine, şi n-am de ce să ascund sau să o compartimentez cu pereţi despărţitori din alte pagini (această simultaneitate a trăirilor mă pune întotdeauna pe gânduri şi uneori mă demoralizează).

Pagină din jurnal cu autoportret, 1967

Luni 20 XI. Din nou despre tânărul galben de la cafenea. Ce urmăresc în lunganul ăsta din faţa tonomatului? Haina lui galbenă şi în fund ghiveciul cu frunze negre în lumină. Oare predomină omul, care m-a interesat numai datorită înălţimii sale şi a expresiei neroade a feţei pe sub claia de păr negru ce-i venea până la sprâncene, sau jocul pur al combinaţiei de culori cu ghiveciul de frunze negre-verzui? Fireşte totul se leagă, dar prima impresie a fost cea a omului, apoi compoziţia (ambele aproape simultane), până ce iar revine omul, mişcarea lui, care nu m-ar fi interesat dacă nu alcătuia un element al întregului. O necontenită încrucişare şi pătrundere a tematicii în abstracţiune, într-o compoziţie care se impune cu încăpăţânare sau invers, subordonarea tematicii faţă de compoziţie. E abecedarul trăirilor abstracte şi figurative. Abia azi, după întreaga perioadă de dominare totală a artei abstracte, acest lucru dă de gândit sau mai exact spus, dădea de gândit. Azi, tema atât de arzătoare, pare inactuală.

La Galerie cu Dimitri, ştirea despre Premiul Medicis atribuit lui Zinoviev. Dimitri are literalmente lacrimi de bucurie în ochi şi-mi spune: "Nu ştii ce înseamnă să descoperi un om şi să-i duci cartea până la premiu", apoi adaugă: "În schimb am să pot publica alte trei cărţi pe care nu le va citi nimeni".

Vineri 1 XII... Aceste morţi din jurul meu şi în mine un simţământ sălbatic că mă sfârşesc, un fel de a deretica odaia mea înghesuită, de a mă împacheta înainte de plecare. Şi un egoism năpraznic. "Şi eu am să mor", îmi spune M. Acum câteva zile o criză de prostată, taman cu două zile înainte de vernisaj, credeam că voi fi nevoit să mă duc la spital. Îmi amintesc de un ins bătrân şi foarte agreabil care ani în şir mi-a înrămat acuarelele, şi care tocmai a fost nevoit să se interneze la clinică. Când ne-am văzut pentru ultima oară mi-a dăruit o cutioară de acuarele pe care a confecţionat-o singur, ne-am luat rămas-bun ca şi cum nu s-ar fi întâmplat nimic. Dar era un cancer şi a murit. Chiar şi această întâmplare am tratat-o drept "mămică, eu ce trebuie să fac?" - cuvintele nepoţelei mele în vârstă de opt ani, când, în 1939, a explodat o bombă în faţa casei lor.

Zilele astea mă tot duc la Paris, văd oameni, simt o dorinţă sălbatică de viaţă, când totul se năruie în jur, iar memoria mea a luat-o la vale, *encore un quart d'heure, monsieur le bourreau.* Sunt uimit şi scandalizat de această stranie reacţie care m-a cuprins, această izbucnire, acest salt al dorinţei de viaţă. Un ospăţ în vremea ciumei...

16 XII 1978. După o noapte când mi-am dat cu adevărat seama că nu mai pot scrie, că e normal la vârsta mea, că va trebui s-o accept, se iveşte iar speranţa că ultimul articol, gata început, am să-l salvez, poate. Deschizând la întâmplare *Contre Sainte-Beuve* de Proust – în capitolul opt al introducerii, Proust atinge tocmai această problemă. Se referă la acele lucruri care pot părea neimportante faţă de altele de sute de ori mai importante, dar pe care omul le poartă în el având certitudinea că nimeni niciodată nu le va spune. Din cauza slăbirii sensibilităţii, care înseamnă falimentul talentului. În ce mă priveşte, probabil nu e vorba de o slăbire a sensibilităţii, ci de neputinţa exprimării, care stă în neputinţa creierului. Îmi amintesc de o biografie franceză a lui Brentano, care, fiind cu mult mai tânăr decât mine, la un moment dat, şi-a încetat scrisul de parcă l-ar fi tăiat cu un cuţit. Faptul acesta l-am acceptat la alţii fără o emoţie reală; atunci de ce ieri seară m-a cuprins ameţeala, chiar panica, de a accepta sentinţa pentru mine?...

Prezentare şi traducere de
Olga Zaicik

Fragmente din *Jurnalele* lui J. Czapski, după revista *Zeszyty Literackie* (Caiete Literare), nr. 45, iarna 1944, Warszawa - Paris.

Pe urmele lui Brâncuşi

ÎN PREFAŢA volumului dedicat marelui sculptor (*Sur les pas de Brancusi*, Ed. Diagonales, Paris, 1995), Serge Fauchereau afirmă că nu scrie o carte "serioasă", adică o monografie redactată după toate regulile istoriei artei, ci mai curînd un "jurnal de bord", înregistrînd "un periplu în România şi la Paris, prin locuri văzute printr-o pasiune, aceea pentru sculptura sa". Şi criticul adaugă, în final, că această lipsă de "seriozitate" ar fi şi "principala calitate" a cărţii sale.

Parcurgînd-o, cititorul trebuie să-i dea, în fond, dreptate. Scrie destins, cu degajare de reporter şi sub

ochiul viu al călătorului ce ştie să surprindă esenţialul lucrurilor văzute, aceste pagini evită orice morgă "academică", invitînd, în schimb, la o comunicare cît mai directă cu arta brâncuşiană. Cartea lui Serge Fauchereau e construită, de fapt, ca o suită de însemnări făcute în popasurile pe acest itinerariu în majoritate românesc. În casa unui prieten clujean, unde scoate din raftul bibliotecii un album Brâncuşi, în drum spre Bistriţa, la o mănăstire din nordul Moldovei, la Braşov, unde întîlneşte un grup de tineri scriitori, în Moineştii lui Tristan Tzara şi mai ales la Tîrgu Jiu, Craiova şi Bucureşti, călătorul îşi notează impresiile, le confruntă cu contacte mai vechi avute cu universul sculptorului şi cu lecturi despre el, îşi clarifică şi nuanţează interpretările în lumina întîlnirilor de acum. Formula mai liberă a "jurnalului" îi permite să-l scoată pe Brâncuşi din Muzeu pentru a-l situa într-un mediu viu, al realităţii şi tradiţiilor locului. Căci, dacă pe bună dreptate, nu e de acord cu clişeul care vede în Brâncuşi doar "un ţăran român", reducîndu-i opera la etnografic, Serge Fauchereau are la tot pasul ocazia să descopere o ambianţă specifică ce şi-a găsit ecoul, multiplu mediat, în operă: stîlpii sculptaţi ai caselor ţărăneşti, motive ale ţesăturilor şi ceramicii româneşti, elemente decorative regăsite în arhitectura rurală etc. Toate acestea sînt însă proiectate pe un fond de universalitate şi integrate unei dinamici proprii a gîndirii artistului, obsesiilor sale modelatoare, unei *viziuni* de neconfundat cu simpla reflectare sau transcriere a formelor moştenite. Criticul de artă experimentat, cu o solidă şi profundă cunoaştere a metamorfozelor artei moderne (a scris sinteze despre "revoluţia cubistă", despre Braque, Arp, Malevitch, F. Lëger, Mondrian) îşi spune aici foarte convingător cuvîntul. Chestionînd - cum mărturiseşte în prefaţă - "formele şi temele brâncuşiene: sărutul, pasărea, coloana, ovoidul, spirala, grupurile mobile, atelierul, elementele, moartea şi viaţa", el dezvăluie un Brâncuşi complex, prin care ceea ce este românesc participă la universalitate, remodelat, regîndit, esenţializat de un creator fundamental *modern*. Opoziţia faţă de "critica folcloristă" nu înseamnă deci neglijarea fondului "ancestral" care a alimentat această creaţie majoră.

Ar fi, desigur, multe de spus despre calitatea prezentării, a evocării în cuvînt, cu un autentic talent scriitoricesc, a lucrărilor lui Brâncuşi, - precum în foarte sugestivele pagini din capitolul *Naşterea unei noi sculpturi* sau din cel consacrat monumentelor de la Tîrgu Jiu (în care, în treacăt fie spus, sînt amendate cum se cuvine acele nefericite intervenţii ale autorităţilor locale, ce afectează ansamblul, precum tăierea unor arbori ai parcului, încercuirea cu un fel de gard viu a Mesei Tăcerii, blocarea cu panouri de beton a deschiderii spre apa Jiului). Dincolo de descrieri şi subtile analize compoziţionale, înscrise pe orizontul mai larg al artei secolului nostru, e de reţinut şi evidenţierea interesului lui Brâncuşi pentru prezentarea operelor sale într-un "mediu sculptural", anunţînd ceea ce astăzi se numeşte "instalaţie". Atelierul artistului era conceput, astfel, ca un fel de "operă totală", subtil articulată prin jocul complex al formelor şi culorilor, asigurînd mobilitatea privirii spectatorului, posibilităţile de mişcare în spaţiul mereu redimensionat.

Paginile de "carnet" plastic ale lui Serge Fauchereau sînt, aşadar, şi foarte "serioase", cu avantajul de a asocia ştiinţei interpretării de specialitate libertatea impresiei spontane, prospeţimea emoţiei trăite. Autorul lor are şi atuul unei bune cunoaşteri a spaţiului cultural românesc, fapt care-i permite o raportare nuanţată a operei sculptorului la cîteva repere semnificative. Referinţele la Lucian Blaga, poetul şi filosoful (din care oferă, în acest volum, o versiune proprie a *Păsării sfinte*), cele la poezia lui Ion Barbu, la avangarda literară şi artistică de la noi, comentariile la sculptura lui D. Paciurea şi la creaţia altor artişti români deschid, pe de altă parte, cititorului francez o poartă revelatoare spre spiritualitatea românească. Ilustraţiile excelent selectate ale volumului ajută, de asemenea, la amplificarea acestei perspective.

Scrisă nu numai cu o înţelegere profundă a operei lui Constantin Brâncuşi, ci şi cu pasiune şi har evocator, cartea lui Serge Fauchereau adaugă bibliografiei critice de specialitate un nou titlu de referinţă.

Ion Pop

MERIDIANE

Scufiţa corectă

◆ În catalogul pe luna octombrie al Editurii Grasset este anunţată apariţia în traducere a cărţii *Politic corect. Poveşti de odinioară pentru cititorii de azi* de James Finn Garner (tînăr ziarist, scriitor şi actor din Chicago). Din prezentare nu ne putem da seama dacă e vorba de o savuroasă carte umoristică, aşa cum am fi înclinaţi să credem, sau de o treabă "serioasă" (de cînd cu această manie a "corectitudinii politice", te poţi aştepta la orice de la americani!). Transcriem un fragment din prezentare: "Orbiţi de absurde prejudecăţi retrograde, am înţeles greşit *Scufiţa Roşie*. Cînd Lupul o întreabă « Nu ţi-e frică să te plimbi aşa singurică prin pădure? », ea îşi dă seama perfect de caracterul ruşinos sexist al întrebării. O ia drept o persoană dezavantajată mental? Dar, pentru că ţine seama că Lupul însuşi, respins de secole de îngîmfarea oamenilor, are dreptul la consideraţia pe care o merită victimele opresorilor, îi răspunde politicos. De altfel, puţin mai tîrziu, ajunsă la Casa Bunicii, atunci cînd se va înfrunta cu Lupul, ea va refuza ajutorul tăietorului de lemne (a cărui prezenţă în basm e nedelicată faţă de copaci, care şi ei au dreptul la respect), reprezentant al *machismului* alb: minorităţile n-au nevoie de nimeni pentru a-şi regla socotelile".

Insula şi o noapte

◆ Daniel Maximin, scriitor francez originar din Guadelupa, a publi-

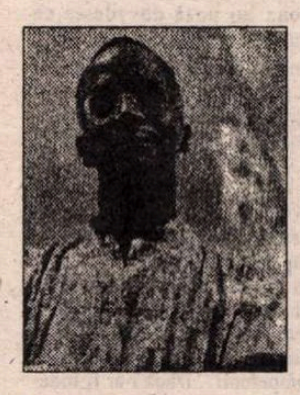

cat în toamna aceasta la Ed. Seuil romanul *L'ile et une nuit*, care se pare că ar avea şanse la unul din marile premii literare. În şapte capitole, autorul povesteşte cele şapte ore în care Ciclonul face ravagii pe Insulă. Cele trei personaje principale ale cărţii sînt Ciclonul, o casă şi Marie-Gabriel, un fel de Şeherezadă antileză. Roman metaforic despre memoria metisă a Antilelor şi Caraibelor, *Insula* lui Maximin evită cu abilitate exotismul tropical şi creolismul la modă, fiind - e de părere "Magazine littéraire" - o reuşită.

Asasinarea lui Kirov

◆ A trebuit să treacă 60 de ani pentru a se afla că asasinarea lui Kirov la Leningrad, la 1 decembrie 1934, a fost cu adevărat un act izolat şi că, chiar dacă Stalin a exploatat faptul, declanşînd procesul monstruoaselor "epurări", nu el a comandat uciderea. Este ceea ce demonstrează Alla Kirilina, responsabila Muzeului Kirov şi prima care a avut acces la arhivele "cazului", în cartea *Asasinarea lui Kirov. Destinul unui stalinist. 1888-1934*, pe care Ed. Seuil s-a grăbit să o traducă. Asasinul, Nicolaev, fusese dat afară din serviciu pe nedrept, nu avea cu ce-şi hrăni familia şi risca să fie evacuat din casă. Disperat, i-a scris lui Kirov, în mai multe rînduri, să-i facă dreptate. Neprimind răspuns, s-a strecurat la Smolnîi şi l-a împuşcat, fiind împiedicat apoi să se sinucidă. În imagine, Stalin şi cel mai apropiat adjunct al său, Kirov.

Părintele romanului poliţist

◆ Cine a inventat romanul poliţist? Emile Gaboriau, Eugène Sue sau Edgar Allan Poe? Pentru englezi, răspunsul e simplu: paternitatea romanului cu enigmă aparţine indubitabil lui William Wilkie Collins (în imagine), autorul *Femeii în alb* şi al *Pietrei lunii*, care au cunoscut, la mijlocul sec. XIX, un succes fulgerător în toată Europa. Chesterton nu-şi ascundea admiraţia. După el, "*Piatra lunii* este probabil cel mai bun roman poliţist din lume". Iar T. S. Eliot adăuga: "Tot ce e bun şi de efect în naraţiunea poliţistă modernă se găseşte deja în *Piatra lunii*. Autorii posteriori au introdus amprentele digitale şi alte fleacuri de genul ăsta, dar în fond n-au realizat nici un progres faţă de Collins". Pe lîngă cele două capodopere, W.W. Collins (1824 - 1889) a scris şi două lucrări minore, *Călătoria leneşă a doi învăţăcei fără treabă* şi *Drum fără ieşire*, ambele în colaborare cu Charles Dickens!

un radio actual

în fiecare zi, de luni până vineri,
puteţi audia la Radio Total, între orele 22,00-24,00

TALK-SHOW-uri
LIVE

FM 94,2 MHz
RADIO TOTAL

637.37.90; 637.56.45

Luni: Război şi pace ◆ Mihai Tatulici
Marţi: Câinele de pază ◆ Cornel Nistorescu
Miercuri: Punct şi virgulă ◆ Carmen Bendovski
Joi: Fiţi întreprinzători ◆ Teme economice
Vineri: Taxiul de noapte ◆ N.C. Munteanu

Revista revistelor

Disidenţa ca profesie

Lunarul *TIMPUL* tinde să devină o revistă în care dezbaterea de idei e miza principală. Una dintre ele, poate cea mai importantă, reaminteşte că între cele două războaie mondiale, România era cea mai avansat estică democraţie europeană. Şi cea mai puţin contaminată de ideile comunismului. De unde şi sălbăticia cu care au fost eliminaţi din viaţa publică oameni politici, intelectuali, reprezentanţi ai Armatei şi ai Bisericii din ţara noastră, după venirea la putere a comunismului. Mergînd pe urma ideilor lui Vladimir Tismăneanu, studiul din *Timpul* consideră că naţionalism-comunismul autohton a apărut ca reacţie faţă de procesul destalinizării iniţiat de Hruşciov. Cu alte cuvinte, echipa lui Gheorghiu-Dej a rămas la putere după ce la ruşi a început procesul stalinismului, fiindcă a pretins că la noi crimele săvîrşite în numele vechiului comunism au fost comise de alogeni. Dar, de vreme ce tot sîntem pe terenul ipotezelor, de ce n-am accepta că după revoluţia din Ungaria, Hruşciov a înţeles că nu-i bine să împingă lucrurile mai departe şi i-a înzestrat cu puteri speciale pe liderii comunişti de la Bucureşti? De unde reiese că naţionalismul comuniştilor de la Bucureşti n-a avut binecuvîntarea Moscovei? Tot în *Timpul* e dezvăluită atitudinea foştilor activişti comunişti de aiurea care acum vor să-i întărîte pe disidenţii regimurilor actuale din ţările ex-comuniste ale Europei. Cu alte cuvinte, disidenţii nu sînt rezultate ale totalitarismului, ci sînt disidenţi pur şi simplu, indiferent de regimul politic din ţara lor. Meseria de disident, pe care o descoperă activiştii regimurilor comuniste, seamănă ceva de speriat cu meseria de revoluţionar cu care, la noi, se lăuda Ceauşescu. *Timpul* face bine că readuce în discuţie asemenea subiecte acum, deoarece toţi nostalgicii regimului totalitar de la noi vor să facă uitate mijloacele prin care s-a ajuns ca România să fie o ţară a partidului unic. • Cînd se îngroaşă gluma, Gheorghe Funar îşi potoleşte accentele extremiste, ba chiar începe să se intereseze de opiniile partidelor din opoziţie. De teamă să n-o păţească la fel ca C.V. Tudor, Funar a renunţat, temporar, la limbajul extremist şi a început să facă cu ochiul opoziţiei. Fostul protector al Caritas-ului se simte acum, probabil, ca Ion Stoica după ce a dat faliment. Oricum, lăcrimează de unul singur şi caută un loc prielnic pentru a plînge *votogenic*. • Studenţii nu s-au lăsat păcăliţi de aşa-zisa schimbare la faţă a PRM. Mai precis, n-au căpătat o impresie mai bună despre reprezentanţii acestui partid care au luat parte la negocierile cu studenţii, alături de partidele din opoziţie. • Într-un Comunicat al Poliţiei se afirmă că studenţii n-au fost bătuţi în timpul mitingului de vineri, 20 octombrie. Dacă ar fi privit cu atenţie o fotografie din *COTIDIANUL* apărută în ziua următoare, autorul sau autorii Comunicatului n-ar mai fi făcut această afirmaţie, ci ar fi luat măsuri pentru sancţionarea poliţiştilor care s-au repezit la studenţi cu bastoanele şi cu picioarele. • Senatorul Gheorghe Dumitraşcu tinde să devină clientul permanent al acestei rubrici. În loc să discute civilizat cu studenţii grevişti, senatorul i-a luat peste picior cu răspunsuri gen:"Atunci staţi în stradă, feciorii tatii!". În ceea ce-l priveşte, ministrul Învăţămîntului a emis un avertisment adresat studenţilor potrivit căruia numărul de locuri din facultăţi va fi redus pînă va deveni egal cu numărul de paturi din cămine. Această reacţie complet deplasată nu vine din partea unui adolescent emotiv, ci a unui bărbat care, dacă nu din respect pentru funcţia pe care o ocupă, măcar pentru propria sa vîrstă s-ar fi cuvenit să aibă o atitudine mai echilibrată. Ministrul Maior uită probabil că se află în această funcţie pentru a rezolva problemele Învăţămîntului, în nici un caz ca să ţină studenţii în stradă, prin declaraţii provocatoare. Îi reamintim d-lui Maior că înţelesul originar al cuvîntului „ministru" e acela de slujitor, nu de provocator de nelinişte socială. Lui Gheorghe Dumitraşcu nu-i reamintim nimic, fiindcă am face-o degeaba. • În *EVENIMENTUL ZILEI* apare un scurt comentariu despre obiceiul realizatorilor Actualităţilor de a acorda un spaţiu de emisie mult prea mare lui C.V.Tudor. Dacă realizatorii acestei emisiuni se tem de senatorul cu acest nume, n-au decît să lase locul unor ziarişti mai curajoşi. Iar dacă îi acordă lui C.V.T. o atenţie specială în numele unei înţelegeri stabilite în particular, cu atît mai mult ar trebui să-şi găsească de lucru în altă parte. • O ştire plină de haz publică *ADEVĂRUL*. C.V.Tudor ar fi afirmat că e gata oricînd să i se ridice imunitatea parlamentară şi că e chiar de acord cu asta. Atitudinea asta de victimă care vrea să stoarcă lacrimi vine din partea unei persoane care nu cu mult timp în urmă întocmea liste negre şi-şi ameninţa adversarii cu închisoarea şi cu sfîrşitul lui Ceauşescu. Noua lui poză dovedeşte că atunci cînd ajunge la strîmtoare, C.V.T. redevine personajul lamentabil care în '90 bătea la porţile partidelor istorice oferindule serviciile. Apropo de servicii şi de calitatea lor – primarul Galaţiului i-a dat afară pe membrii PRM care ajunseseră în urma intervenţiilor de la centru în funcţii de conducere prin diverse regii autonome. Curajosul primar i-a destituit însă pe dnii peremişti, în ziua ruperii acordului politic dintre PDSR şi PRM. Într-o declaraţie pentru presă primarul a afirmat că "aceşti peremişti nu erau buni de nimic şi sînt uşurat că prin ruperea alianţei PDSR-PRM am reuşit să scap de incompetenţi". Dacă i-ar fi îndepărtat măcar cu o zi mai devreme, primarul Durbacă ar fi binemeritat din partea urbei ale cărei interese le păstoreşte, pe cînd, aşa, înseamnă că nici domnia-sa nu e mult mai breaz decît cei pe care i-a destituit.

Un liberal ascuns la C.C. al P.M.R.

Premierul Văcăroiu, despre care un cunoscut editorialist scria nu cu mult timp în urmă că e un om cumsecade căruia pe culoarele Palatului Victoria i se spune "nea Nicu" şi că tocmai din acest motiv n-ar fi bun de prim-ministru, a declarat pentru *ROMÂNIA LIBERĂ* că ruptura de PRM nu afectează în nici un fel guvernarea. Cu alte cuvinte, ori cu C.V.T. ori fără el, e acelaşi lucru. "Bunul gospodar", "patriotul", "omul de bine" cum era categorisit în *ROMÂNIA MARE* dl. Văcăroiu, nu e chiar atît de cumsecade pe cît i-a părut editorialistului. Avînd de ales între funcţie şi amiciţia cu C.V.T., "omul de bine" l-a trecut pe neobositul său lăudător la cantităţi neglijabile. • *Cartea Albă a Securităţii* face pui. Un supliment al ei, care nu e girat de SRI, ci de publicaţia *DREAPTA NAŢIONALĂ*, a apărut recent pe piaţă. Costă 1200 de lei şi apare în serial. Lăsînd deoparte pasiunea de colecţionar a lui Cornel Brahaş, care a publicat în urmă cu cîţiva ani în *EXPRES MAGAZIN* stenograme provenind din arhiva Uniunii Scriitorilor, ne punem întrebarea cine i-a furnzat aceste documente care ar fi trebuit să stea sub cheie în depozitele SRI. Cum nu s-a descoperit un nou Berevoieşti, e o chestiune de principiu ca asemenea documente să fie puse la îndemîna întregii prese, nu la dispoziţia anumitor persoane. Să aibă depozitele instituţiei conduse de Virgil Măgureanu uşile vraişte? Sau subordonaţii directorului SRI fac afaceri cu documentele pe care ar trebui să le ţină sub lacăt? • În ciuda dificultăţilor băneşti, revista orădeană *UNU* îşi continuă apariţia graţie eforturilor unui grup de intelectuali pe care cenzura economică nu i-a făcut să dezarmeze. Semnalăm cu plăcere orientarea revistei care nu numai că refuză naţionalismul agresiv şi grobian, dar nu cade nici în păcatul minimalizării culturii române. Pe urmele lui Adrian Marino, cel din volumul *Pentru Europa*, citat de altfel în editorialul lui Ioan Ţepelea, *Unu* îşi propune o ţinută culturală europeană prin susţinerea valorilor culturale autohtone de mîna întîi. • În numărul pe luna septembrie al revistei *ATENEU* e publicată o primă parte a amintirilor lui Pavel Ţugui, persoană care în 1955 fusese uns şef al "noii secţii de ştiinţă şi cultură de la C.C. al PMR". Aceste amintiri poartă titlul *Ion Vinea: noi precizări biografice*. Autorul istoriseşte două întîlniri pe care le-a avut cu Ion Vinea, cea dintîi în 1955. Întîlnirea a avut loc de faţă cu doi "martori", Mihai Beniuc şi Cicerone Theodorescu. Pentru neavizaţi, dar şi pentru a reconstitui "atmosfera de epocă", ar fi trebuit că memorialistul să precizeze, fie şi pe scurt, cum era tipicul întîlnirilor de acest soi. Or, din aceste amintiri reiese că Ion Vinea era cel care ţinea morţiş ca întîlnirea să aibă loc cu martori. Din cîte ştim, martorii făceau parte din protocolul obligatoriu. Memorialistul uită să aminteaască funcţia lui Beniuc, de preşedinte al U.S., ca şi de *meritele* sale în marginalizarea şi trecerea la index a unor scriitori, printre victimele sale numărîndu-se Lucian Blaga. Pavel Ţugui îşi aminteşte de meritul său de a-l fi scos de pe lista autorilor interzişi pe Dan Botta, dar nu şi de faptul că poetului nu i s-a dat dreptul să publice decît traduceri. Cît despre întîlnirea propriu-zisă cu Vinea, oricît ar îndulci lucrurile memorialistul, ea s-a consumat ca un interogatoriu cu martori pe care Ion Vinea l-a acceptat, probabil, alarmat că numele său se afla printre cele trecute la index. "La întrebarea mea dacă în timpul dictaturii legionare a publicat articole în paginile unor cotidiane bucureştene, Vinea a replicat: «Nu am publicat nici un articol»".Din aceste *precizări biografice*, Ion Vinea nu pică prea bine pentru cititorul de azi, mai ales pentru acela care îşi propune să fie intransigent dinadins. Dornic să se pună într-o lumină favorabilă, de liberal din plină epocă dogmatică, Pavel Ţugui se împiedică în chestiuni de adresare, descrie starea vremii şi costumele de vară în care erau îmbrăcaţi Beniuc şi Cicerone Th., cei prin care Vinea a stabilit contactul cu proaspătul şef, dar ignoră presiunile vremii. Că memorialistul o fi avut bune intenţii în 1955 e posibil, dar aceste bune intenţii nu prea rimează cu ambianţa epocii.

Cronicar

LA MICROSCOP

Cartea şantajului

DACĂ n-ar fi fost ameninţările lui cu şantajul, păţania lui C.V.Tudor, cînd cu debarcarea de la guvernare, m-ar fi făcut să rîd. Politician de Mandravela, C.V.Tudor s-a purtat aidoma unei leliţe căreia i s-a închis uşa în nas. A ieşit la drum şi dă-i! Ba, ca să arate că nici artistul din el nu doarme, a tras şi-o poezie în prima pagină din *România mare*. Poezia, plină de tîmpenii, seamănă cu cîntecele de jale din folclorul de puşcărie, dar porneşte dintr-o atitudine mult mai josnică. În vreme ce cîntecul de puşcărie vine de undeva de la subsolul societăţii, izvorul lucrării în versuri de C.V.Tudor se află în canalizare. Cînd am scris în această rubrică despre suplimentul literar al *Cărţii Albe a Securităţii*, am reamintit că C.V.Tudor laolaltă cu şeful lui din acea vreme, Eugen Barbu, visau să ia puterea în lumea literară prin intermediul Securităţii. Cînd s-a văzut şef de partid şi cu cămaşa morţii pe spinare, C.V.T. n-a uitat lecţia patronului său de la *Săptămîna*. A întocmit dosare şi, în foaia lui de după '89, a făcut din şantaj un obicei. Aproape că n-a fost număr al *României mari* în care, sub semnătură sau sub pseudonim, C.V.Tudor să nu publice fraza: "Cînd vom spune noi ce ştim...", adresată unuia sau altuia dintre puternicii zilei, cu intenţia de a-l intimida. Chiar şi această frază ar fi trebuit să provoace zarvă în Parlament; un senator în a cărui gazetă se practică ameninţarea cu şantajul trebuie întrebat imediat ce vrea să zică. Asta pentru păstrarea unei minime igiene a vieţii parlamentare. În loc să se contrarieze, vreo cîţiva parlamentari din partidul de guvernămînt au devenit colaboratori la foaia şantajelor, unindu-şi vocile cu aceea a lui C.V.T. Probabil că acum, semnatarii de pamflete rebegite în *R.m.* îşi muşcă mîna şi-şi blestemă limbariţa, bătînd pe la uşi ca să-şi convingă mai marii din partid că nu sînt oile dizgraţiatului. De fapt, pînă la recenta trecere în rezervă a celor două plutoane de generali şi colonei, obrăznicia lui C.V.Tudor trecuse prin acoperişul Senatului. Devenise apărătorul oştirii, poza în salvatorul neamului şi mare minune dacă nu se pregătea de vreo zaveră, sperînd să se pună în fruntea nemulţumiţilor. Altfel nu se explică de ce a publicat *Scrisoarea celor 300* şi, pînă s-o facă, de ce a dat iama în aliaţii săi politici acuzîndu-i că trădează ţara. Megaloman şi lipsit de inteligenţă politică, C.V.T. şi-a închipuit pesemne că dacă se pune în fruntea cîtorva nemulţumiţi din Armată va deveni vioara întîi în România. Cu siguranţă că aceleaşi calcule i-au făcut şi pe cei cîţiva parlamentari din PDSR, care i s-au alăturat, să spere că vor lua caimacul dacă iese vreun chiloman. Ce s-o fi visat Gheorghe Dumitraşcu la ora cînd ticluia articolele în care spurca NATO, Vestul şi relaţiile civilizate cu Ungaria? Asta cu atît mai mult cu cît în anumite medii se zvonea că se va întîmpla *ceva* în România, în această perioadă? Fie-i ţărîna uşoară generalului Candiano Popescu! A luat asupra lui ruşinea de a fi patronat o republică de o zi, zăpăcind astfel o mişcare programată să înceapă în mai multe locuri din ţară şi care cine ştie unde ne-ar fi dus, să nu fi fost republica de la Ploieşti. Cine ştie ce Candiano Popescu al zilelor noastre şi-a bătut crîncen joc de senatorul cîinilor vagabonzi, făcîndu-l să se creadă vîrful nemulţumirilor din Armată. Asta ca şi cum Armata s-ar încurca la noi cu orice caraghios care-i insultă ofiţerii care nu vor să-i avanseze rudele. Dacă ar fi avut o scînteie de bun-simţ, C.V.T. nu s-ar fi apucat să publice scrisori de soiul aceleia care a apărut în *R.m.*. Firesc ar fi fost ca, după această păţanie, C.V.T. să-şi pună în public cenuşă în cap. Nu numai că n-a făcut asta, dar şi-a anunţat şi candidatura la preşedinţie. Iar în foaia lui a publicat diverse scrisori (?) care conţin ameninţări cu mişcări paramilitare în sprijinul lui. Cînd a aflat că PDSR-ul nu-l mai vrea ca aliat, C.V.T. a aruncat ultima lui carte, aceea a şantajului. Dacă va avea succes cu ea, şi-a asigurat drumul spre putere, iar susţinătorii lui din PDSR îşi vor vedea visul cu ochii.

Cristian Teodorescu

Pentru cititorii din străinătate

Puteţi face abonamente direct la redacţie, la tarifele de 104 $ S.U.A. pe an pentru ţările europene şi 130 $ S.U.A. pe an pentru ţările extra-europene. Plata se poate face prin C.E.C. la dispoziţia Fundaţiei "România literară" pe adresa Fundaţia "România literară", Bucureşti, Of. poştal 33, c.p. 50, cod poştal 71341, România sau prin dispoziţia de plată a sumei în contul 1520.796.1000.89 deschis la Banca Română pentru Dezvoltare (B.R.D.), Filiala Pipera, Bucureşti, caz în care vă rugăm să ne trimiteţi pe adresa redacţiei, în plic, o copie după dispoziţia de plată şi adresa dvs. completă. În sumă sînt incluse toate cheltuielile poştale şi de expediere. Se pot încheia şi abonamente pe un trimestru sau un semestru, pentru o sumă proporţională.

România literară

Calea Victoriei 133, Bucureşti, sector 1. Telefoane: 650.62.86; 650.33.69; 659.35.42. (foto). Fax: 650.33.69. Luni, marţi, miercuri, joi: 13-19; vineri: 9,30-13. Abonamente: 3 luni - 6.500 lei; 6 luni - 13.000 lei; 1 an - 26.000 lei; ISSN 1220-6318

Tipar: grupul draqo print
TIPOGRAFIA FED, Calea Rahovei 147, sector 5 – Bucureşti; tel: 335.93.18; fax: 311.33.75

16 pag.- 500 lei

Biblioteca Judeţeană MUREŞ TIRGU-MUREŞ

România literară

Apare săptămînal sub egida Uniunii Scriitorilor

Editor:
Fundația România literară
Director general
Nicolae Manolescu

8–14 noiembrie 1995
(Anul XXVIII)

44

EDITORIAL

de Nicolae Manolescu

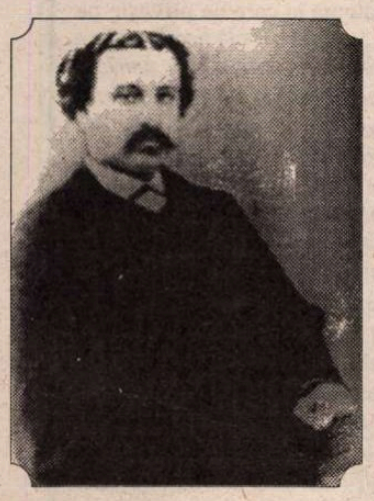

Centenar ALEXANDRU ODOBESCU

(pag. 7, 8-9)

Odobescu

OM ÎNVĂȚAT și posedînd, probabil, cea mai extraordinară bibliotecă de antichități de la noi din secolul trecut, Odobescu (1834-1895) are spiritul fin al unui *gourmet* împătimit de obiecte artistice, descoperite cu strădanie și colecționate cu grijă. Biografia nu ni-l evocă numai pe personajul balzacian, asediat de creditori, asupra căruia atrăgea atenția Călinescu la lectura scrisorilor, dar și pe Des Esseintes, care-și inventează ambianța imediată cu prețul unor mari cheltuieli și deopotrivă cu dorința de a trăi aristocratic, în mijlocul unor lucruri frumoase. *Dandy*-ul revelat de corespondența din tinerețe devine, cu vîrsta, un *homo aestheticus*. Sensibilitatea lui Odobescu este aceea "mediteraneană" pe care Gasset o va defini drept "plăcerea de a pipăi cu pupila pielea lucrurilor". Dar ea triumfă în contemplarea obiectului artistic. Natura însăși îi apare lui Odobescu sub forma tabloului sau a sculpturii. Descriptivismul său constă în prefacerea spontană a peisajului real într-unul zugrăvit cu pensula. Odobescu este ceea ce el însuși a numit într-un rînd, referindu-se la Pausanias, un *perieget*, un călător adică, geograf și istoric totodată, care înfățișează în opere narative obiecte de artă și obiceiuri de prin locurile vizitate. Pe lîngă zecile de pagini din corespondență consacrate unor astfel de descrieri, avem memorialele și studiile despre Dresda sau Londra, despre mănăstirile din Argeș și Vâlcea, pline, toate, de bucuria întîlnirii cu o natură transformată în obiect artistic. Coloseumul londonez ori muzeul parizian Grévin reprezintă obiectivarea aproape desăvîrșită a imaginației odobesciene, cu emoția aceea particulară de a trăi în eroarea cópiilor, pe care ele i-o oferă, cu plăcerea simulacrelor și a duplicatelor, care dau aparența realului. Paradoxul lui Odobescu este de a nu realiza viața decît în iluzia artei și invers: el este un senzual în percepțiile estetice și un estet în percepția realului, contemplînd-o pe Leda cea pictată de Michelangelo cu neascunsă excitație și preferînd lumii adevărate "palatul încîntat" al artei, cu alte cuvinte, muzeul. (din *Istoria critică a literaturii române*, 1990, vol. 1, p. 276-7).

■

Versuri de Ileana Mălăncioiu

(pag. 4)

În amintirea Gabrielei Negreanu

(pag. 11)

Corespondență din Germania de la Pavel Chihaia

(pag. 15)

O carte despre IULIU MANIU

(pag. 10)

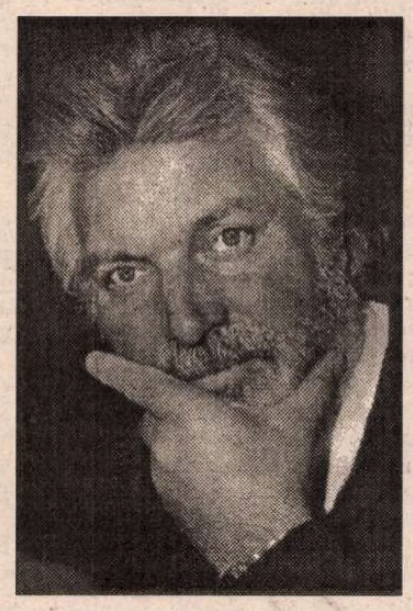

Interviu cu actorul ILIE GHEORGHE

(pag. 13)

Frînghia metaficianului

(pag. 2)

Biblioteca Județeană MUREȘ TÎRGU-MUREȘ

CONTRAFORT

de Mircea Mihăieș

Frînghia metafizicianului

NU E un secret pentru nimeni că independenta noastră presă face, pe rupte, politică. Dacă *Adevărul* a fost, ani de zile, pe față, organul oficial al Puterii, după plecarea lui Darie Novăceanu redacția a încercat să-și joace mai credibil partitura de independent. N-a reușit, din fericire, să-i înșele decît pe cei care voiau să se lase înșelați. *România liberă* a devenit și ea - prea repede, din păcate - o anexă frivolă Alianței Civice și un oficios plin de ranchiună al P.N.Ț.-C.D. Cît despre obscure, insignifiante cotidiane de buzunar, precum *Dimineața, Azi, Cronica română* - nici nu merită să vorbim.

Mult mai palpitant e cazul *Evenimentului zilei*. Nu numai pentru că ziarul lui Ion Cristoiu pare a fi, și azi, cel mai popular. Ci și pentru că, după trei ani și ceva de existență, el rămîne la fel de ambiguu în opțiunile sale și la fel de oscilant în situarea față de fenomenele sociale pe care le traversează România. Firește, punctul de rezistență al gazetei rămîne editorialul directorului cotidianului - și tocmai el e punctul nevralgic, sursa multiplelor inconsecvențe detectabile în activitatea publicației.

E greu să admiți că Ion Cristoiu nu ar fi un jurnalist de forță. Dacă această meserie n-ar fi existat, probabil că s-ar fi numărat printre inventatorii ei. De regulă, din cele șase editoriale publicate într-o săptămînă, unul sau două sînt de luat în seamă. Ceea ce nu e puțin. În linii mari, poziția sa e aceea a unui gazetar ce se vrea echidistant, necruțător cu escrocheriile Puterii, dar deloc galant nici cu slăbiciunile Opoziției. O atitudine cu care n-ai cum să nu fii, principial, de acord. Ion Cristoiu s-a aflat, de multe ori, în prim-planul dezvăluirilor privind corupția, necinstea, ticăloșia actualei puteri. Destule din analizele sale privind regimul Iliescu sînt memorabile. Descrierea manevrelor oneroase ale președintelui, surprins aproape zilnic cu ocaua mică, radiografierea malversațiunilor principalilor actanți ai vieții politice sînt gesturi care-i fac editorialistului numărul unu al României cinste.

Din nefericire, lucrurile nu se opresc aici. Aproape sistematic, marile campanii de dezvăluiri ale *Evenimentului zilei* sînt rapid urmate de gesturi relativizatoare. De fiecare dată cînd președintele Iliescu, de pildă, s-a aflat într-o situație dificilă - și cînd la acea situație contribuise și ziarul despre care vorbim -, Ion Cristoiu s-a grăbit, îngrijorat, să intervină și să încerce, cu o febrilitate ușor comică, să-l salveze. O simplă răsfoire a colecției ziarului poate furniza nenumărate exemple. Precum un personaj al lui Teodor Mazilu, Ion Cristoiu pare a spune: *"Eu am ridicat problema, eu o bagatelizez!"*.

E greu de susținut - și încă mai greu de dovedit - că Ion Cristoiu e un subtil "agent" al actualei puteri. Din nefericire, destule dintre inițiativele sale vin ca o mănușă intențiilor cele mai aberante ale regimului Iliescu. Specializat în tulburarea apelor, Ion Cristoiu pare a fi la fel de priceput în *limpezirea* lor. O operație tot atît de spectaculoasă ca și aceea a *albirii* banilor în tranzacțiile mafiote. Nu e exclus ca, sedus de morbul literaturii cum îl știm, Ion Cristoiu să fie atît de fascinat de personajele sale încît atunci cînd ele sînt cu un picior în prăpastie, să încerce, cu disperare, să le readucă în prim-planul epicului debordant ce se desfășoară, ca de la sine, sub ochii scriitorului.

Fără îndoială, Ion Iliescu e un personaj *gras* pentru orice analist politic - darmite pentru unul care se vrea mort-copt, și prozator important. Din acest punct de vedere, aproape că l-am înțelege. E clar că, odată cu dispariția lui Ion Iliescu din viața publică românească, rolul multor comentatori politici actuali va înceta. (Mă număr printre aceștia și nu am aspirație mai presantă decît de a-l vedea pe dl. Iliescu trimis la pensie - are, de altfel, și vîrsta -, iar pe mine întors la literatură!). Dar e de-a dreptul suspectă echilibristica prin care *Evenimentul zilei* știe să relativizeze, prin inspirația de *ficționar* a directorului, ceea ce susține, alb pe negru, în celelalte pagini.

Un punct de maximă virulență al acestei tehnici devenite aproape curente l-am descoperit în ediția din 27 octombrie 1995. Sub genericul incitant *Pentru devadimizarea vieții politice*, ziarul părea să continue campania împotriva aberațiilor președintelui P.R.M. Foarte bine, mi-am spus, iată că Ion Cristoiu a decis să extindă aria demascării complicilor lui Vadim. Mă așteptam să descopăr niște documente revelatoare privindu-l pe Păunescu, cel devenit, din maestru, discipol al lui Vadim Tudor. Sau o colecție din panseurile extremist-imbeciloide ale lui Gheorghe Dumitrașcu. Sau un "concentrat" din gîndirea lui Funar. Sau extrase din răpăiala naționalist-caritasiană a lui Gavra. Nimic din toate acestea. În schimb, sub un *chapeau* ritos, citim cîteva extrase din cuvîntarea la o conferință de presă a lui Dinu Patriciu. Incredibil, dar adevărat!

Inițial, m-am speriat că liderul penelist o fi căzut, peste noapte, în damblaua vadimiotă și proferează, Doamne ferește, cine știe ce aberații extremist-naționaliste. Nici vorbă de așa ceva. Pe lîngă faptul că propozițiile citate de *Evenimentul zilei* sînt de o perfectă civilitate a limbajului, ideile susținute de Dinu Patriciu sînt simple recapitulări a ceea ce presa - inclusiv ziarul d-lui Cristoiu - și opinia publică susțin de șase ani de zile: că regimul Iliesc a dus țara la ruină. Unde e amprenta vadimiană în astfel de considerente? Mai grav e că articolul cu pricina e o îngrijorătoare invitație la cenzură și auto-cenzură: de acum înainte, oricine are vreo obiecție la politica dezastruoasă a lui Ion Iliescu se poate vedea pus alături de sconcsul național Vadim Tudor. Articolul stabilește o periculoasă echivalentă între campaniile descreierate ale lui Vadim, cu incitările la răsturnarea ordinii de stat, cu amenințările cu moartea, cu injuriile grobiene la adresa a tot ceea ce e valoare în țara asta și exprimarea normală a unei poziții politice.

Îi va fi greu lui Ion Cristoiu să susțină că prin gestul publicației sale nu a întins discret o coardă de salvare unuia dintre cei mai mari netrebnici care s-au ivit vreodată în această țară. Ca să nu mai spunem că toate aceste reveniri și nuanțări - mult prea frecvente și mult prea bătătoare la ochi - reduc la zero duminica ceea ce ziarul părea să edifice cu trudă în restul zilelor lucrătoare. Ori va fi fiind dl.Cristoiu un fel de Meșter Manole și n-am reușit noi încă să-i detectăm metafizica?!

■

POST-RESTANT

de Constanța Buzea

CITITORUL va înțelege exact, sper, de ce am considerat că *merită* să vadă lumina tiparului acest mic text lipsit total de *calități*. O tristețe disperantă se instalează după lectură. Și ce ar trebui să le spună, calm și imperturbabil redactorul, zecilor și sutelor de *autori* care își expediază prin poștă producțiile inconștient agramate? Fără să vrei să acuzi și fără să vrei să jignești pe nimeni, furia ta zadarnică, compasiunea ta neputincioasă, mai ales gândul că la capătul firului este un om viu care așteaptă un semn, toate acestea îți încarcă sufletul și conștiința de tensiuni disproporționate. Iată de ce pun, de data aceasta, la dispoziția dv., cazul, spre soluționare. O fac cu sentimentul că prezint de fapt un *document*, care nu o acuză, Doamne ferește, pe autoarea textului, ci face dovada unei vinovății complexe, generale, îndelungate, a unei stări de lucruri îngrijorătoare și care ne privește pe noi toți. Iată textul cu pricina: *O zi timpurie de toamnă. În clădirea veche a Băncii, ce nu ascunde mai puține taine decât cărțile din bibliotecă, martoră a atâtor timpuri și generații, stăteam pe geamul deschis pt a intra aerul proaspăt și lumina palidă, parcă poleită a soarelui. Cei trei își făceau sau chiar aveau de lucru la calculatoare. Eu, tolănită pe un scaun, cu picioarele sprijinite de pervazul ferestrei, citeam absorbită niște articole dintr-un ziar literar. Și, deodată, mi s-a făcut o poftă nebună de a fuma. Oh, țigările... Acest viciu timpuriu de care încerc mereu să scap, însă fără șanse de partea mea! Ce mai, aici e vorba de ambiție dar mai bine: "s-o lăsăm baltă". Deci, mi-am întrerupt lectura, și mi-am aprins cu gesturi lenețe o țigară! M-am aplecat deasupra străzii, privind cu un ochi clădirea de peste drum, nu de mult timp renovată. Oamenii treceau grăbiți sau gânditori pe stradă. Mi-a trecut prin minte să încerc a le citi un mic fragment din cartea vieții sau personalității,* (sic!), *doar privindu-i cum trec, dedesubt de mine, asemenea furnicilor. Tocmai ierea o femeie cam de 50 de ani, probabil lucra într-o casă de copii, cu două sacoșe pe care le ducea cu ușurință. Era corporentă, se vedea că e obijnuită cu greutăți. Apoi, trecu un om nepăsător cu hainele mototolite, poate dormind prin gări, prin parcuri probabil obijnuit cu băutura, dar de unul singur. Părea că emană întreaga s-a* (sic!) *ființă o tristețe și o singurătate aparte. Apoi, un copil de vreo trei ani, ieși fugind din policlinica de vizavi, ștergând parcă cu buretele care de fapt era simbolul bucuriei lui de a trăi, toate regretele pe care le stârnise cel văzut cu câteva clipe mai înainte. Alergă până la colț, apoi se întoarse și își găsise cu ce să se joace: cu lanțul de la încuietoarea unei biciclete. Părea un copil al străzii însă nu prea, deoarece era prea grăsuț pentru vârsta sa și era îmbrăcat cu o pereche de blugi ce abea stăteau pe el și o cămașă albă, care mai degrabă amintea de culoarea cerului plumburiu, deschisă la gât. După un timp apăru un tip bine îmbrăcat și bine clădit însă era țigan. Îl săltă pe micuț sus pe umăr, apoi când intră în clădire se împotigni de prag. Mai trecu o tânără de vreo 20-21 ani, bine îmbrăcată însă îți dădeai seama că e de la țară, probabil studentă cu note de 9 și 10 ce învăța bine tot timpul pt o amărâtă de bursă, ce poate nu-i ajunge nici măcar să-și plătească chiria. Pe ușa policlinicii, își făcu apariția o doamnă în vârstă, respectabilă ce descuie bicicleta. Nici nu bănuia ce făptură drăgălașă pusese mâna în joacă, pe bicicleta dânsei. Nu trecu mult, și pe stradă trecu o tânără trecută de prima, poate chiar și de a doua tinerețe, ce arăta însă foarte bine. Tunsă scurt, și vobsită, într-un costum până aproape de genunchi. Probabil era căsătorită și avea un copil ce tocmai începuse școala. Prefera să citească în timpul liber Sanda Brown sau să-și bârfească superiorii la o cană de cafea și o țigară cu prietena. Mai mult ca sigur că lucra într-o bangă, agenție și era economistă. Au mai trecut și alții, dar nu-i mai pomenim. M-am retras obosită, de pe geam, lăsând oamenii împace, fiecare cu viața și cu tainele ei...* (*Floris Agohana*, Lugoj).

■

România literară

Editată de

- *Fundația "România literară" director general Nicolae Manolescu;*
- *cu sprijinul Fundației Soros pentru o Societate Deschisă*

Redacția: **Nicolae Manolescu** - director, **Gabriel Dimisianu** - director adjunct, **Alex. Ștefănescu** - redactor șef, **Mihai Pascu** - secretar general de redacție, **Ioana Pârvulescu, Andreea Deciu** (critică și istorie literară), **Constanța Buzea** (poezie, proză), **Cristian Teodorescu, Mihai Minculescu** (publicistică), **Eugenia Vodă** (film, muzică), **Marina Constantinescu** (teatru, plastică), **Adriana Bittel** (externe), **Anca Firescu, Mihai Grecu** (secretari de redacție), **Nina Pruteanu, Ruxandra Dinu, Alexandra Voicu** (corectură), **Victor Ciupuliga** (fotoreporter).

Administrația: **Fundația "România literară", Calea Victoriei 133, sector 1, București, Of. poștal 33, c.p. 50, cod 71341.** Cont în lei: **B.R.D., filiala Pipera, 4072996100089.** Cont în valută:**B.R.D., filiala Pipera, 1520796100089. Elena Raicu** (contabil șef), **Corneliu Ionescu** (șef serviciu difuzare, tel. 650.33.69.), **Andriana Fianu** (corespondență și difuzare în străinătate), **Elena Hurducaș** (secretariat).

Corespondenți: **Mircea Iorgulescu** (Paris), **Gabriela Melinescu** (Stockholm).

Tehnoredactare computerizată: **Fundația "România literară" - Anca Firescu, Mihai Grecu.** Introducere texte: **Geta Gheorghiu.**

E-MAIL: **romlit@romlit.sfos.ro**

Politica de povestit

DIN evoluția vieții politice a ultimilor ani (ai democrației "postrevoluționare") - de readaptare sau reevaluare a îndeletnicirilor politice - s-a putut (și se mai poate) observa că politicienii acced mai ușor la exercițiul discursului decît la cel al acțiunii politice. Și aici, în spațiul discursului (ce se vrea identificat ca expresie a unei voințe productive) se întîmplă una dintre cele mai curioase și mai seducătoare confruntări dintre politicieni și scriitori. De la promisiunea electorală, trecînd prin tot felul de asocieri sau disocieri partinice, la explicația revanșardă sau consolatoare a căderii de la putere, discursul politic se întinde ca o pînză de păianjen peste întreaga realitate. De la căutarea unor cuvinte și sintagme "mobilizatoare" sau utilizarea sloganelor, la activarea instituției promisiunii, toate ilustrate prin declarații, programe, interviuri, dezbateri, "propagandă" tipărită, vorbită sau tele-vizualizată, discursul politic-luînd forme dintre cele mai diverse și întrecîndu-se în conținuturi dintre cele mai neașteptate - premerge, suplinește sau măcar întregește acțiunea politică.

Desigur, există mai întîi o realitate de recuperat. O mulțime de întîmplări, ce nu au putut fi "povestite" pe vremea dictaturii, își cer acum dreptul la o existență scriptică sau orală. Politicienii se folosesc de aceste propuneri pentru a-și spori sau consolida credibilitatea. Ei vorbesc despre trecutul lor disident, despre anticomunismul lor "funciar", și cu cît discursul lor cîștigă mai multe adjective "literare", cu atît acesta devine mai captivant. Și ei doresc să captiveze. Captivînd, ei aruncă o plasă cețoasă peste lucrurile ce nu doresc să fie cunoscute și îl determină pe cel captivat să piardă controlul asupra unor asemenea lucruri. Povestesc despre o mulțime de lucruri incredibile și cu cît acestea sînt mai de necrezut cu atît mai mult este excitată receptarea. Miza este de a aduce dovezi despre un trecut ireproșabil, mai îndepărtat sau mai apropiat, dar și de a înzestra cuvintele cu o putere magică, putere care, dincolo de încărcătura semantică, să atingă și să afecteze inima ascultătorului /privitorului/ cititorului. Dacă am face o revalorificare a unor sintagme estetice, ar trebui să spunem că "realismul magic" aparține unui asemenea tip de discurs, ce ascunde continuu realitatea într-o aură confuză, cețoasă, incifrînd-o și făcînd-o tot mai indescifrabilă, mai incoerentă și mai inaccesibilă. Adică, de obicei, se pornește de la cîteva elemente reale sau pretins reale și se țes pe canavaua "textualității" lor istorii ce cîștigă un înalt grad de suficiență și care trimit mareu spre un interior ce se închide în sine tot mai mult. Venind dinspre un trecut de multe ori inventat sau ale cărui disjuncții au fost cel puțin eludate, rupt de un suport politic propriu-zis și încercînd să cîștige aspecte cît mai șocante și mai captivante, un asemenea discurs dobîndește mai întîi o funcție literară și numai după aceea (și contînd deja pe cîștigurile lui literare) și o funcție politică.

Apoi, apare, și în cazul politicienilor, manifestarea unei boli caracteristice cititorilor - sublimă în cazul actului lecturii, al receptării discursului literar - și anume aceea a asipirației și plăcerii de "a trăi literar". Politicienii doresc și ei să-și vadă/ știe viața transferată în plan literar și de multe ori se produc (politic) într-o asemenea cunoștință de cauză, mizînd și pe faptul că actul literar cu amprentă persoanlă va fi în măsură să dea actului politic sensul dorit de ei. Și, deci, un asemenea sens nu va putea fi atins decît apelînd și la cîteva "trucuri" ale discursului în a cărui albie își livrează faptele. Presați de istorie, scoși din matca unor privilegii sau a unor îndeletniciri dubioase, mulți "politicienti" își găsesc salvarea (sau consolarea) în convențiile unui discurs cu priză la cititor, hrănesc un anume discurs cu falsa iluzie a unor fapte reale, cînd textul literar/ publicistic are un mai mare impact asupra receptorului decît fapta ("politică") inițială sau inițiată. Ba, mai mult, pot fi depistate cărți ("postrevoluționare") scrise de politicieni, în care este descrisă o viață politică ce pare a fi trăită doar ca pretext pe baza căruia să fie dezvoltat un text cu valențe de lectură, al cărui personaj principal este însuși politicianul-autor. Desigur, situația merită o tratare separată, căci e vorba aici de o slăbiciune a literaturii, a unei literaturi ce își iese din minți, cînd aceasta își trădează natura și condiția; însă și o asemenea slăbiciune este repede speculată de politicieni în favoarea lor.

Chemați insistent - prin natura profesiei - să se manifeste continuu, politicienii aleg mai degrabă formele ce le sînt mai la îndemînă. Neavînd o fundamentală experiență a practicii politice propriu-zise, ei pun în operă ceea ce pot manipula cu o anumită îndemînare. Și cel mai ușor le este să se exerseze în *vorbire*. Vorbesc (de multe ori în "discursuri" transcrise) despre ceea ce au făcut, despre ceea ce fac (sau ar prebui să facă) sau despre ceea ce vor face. Le vine mai ușor să se explice cu vorbe, decît cu fapte. Ei produc (încă) multă literatură orală; sau o provoacă. Dar cum nu au aptitudini (literare) necesare și nici nu dețin o poetică adecvată, nici produsul lor (literar) nu este de o calitate satisfăcătoare. Și unde nu-i literatură, nu-s nici fapte pe măsură. O asemenea "literatură", a politicienilor, este una destinată consumului imediat (nu degeaba e găzduită de formele trecătoare ale mass-media), alienată, tot atît de periculoasă, sau poate chiar mai nocivă, decît un oarecare act politic eronat. O astfel de literatură ("politică") nu face decît să demonetizeze concomitent atît realitatea (care ar trebui provocată și organizată prin demers politic), cît și demersul politic ca atare. Fără experiență și fără școală politică, fără un program coerent, care să dea sens și gir existenței unui popor, cei mai mulți dintre politicieni nu știu sau nu pot să acționeze (politic) și atunci povestesc. Această "vorbărie" servește unor mișcări lente, hrănește ocolișuri și multe meandre în atingerea unui țel, ascunzînd un fundament incert.

ÎN același timp, într-o altă ordine a faptelor, deși iubește metaforele și alegoria, scriitorul este mult mai direct și mai "descoperit" decît politicianul în demersurile sale, chiar și în cele politice. Scriitorul se revendică de la un logos, ce, prin natura-i consecventă, dezamorsează continuu încărcătura falsă a oricărui tip de discurs, deci și a celui politic. Scriitorul nu are nevoie de o legitimare (și o epuizare) politică pentru recuperarea realității (sau a trecutului), atîta vreme cît aceasta o poate realiza printr-un demers scriitoricesc, printr-o utilizare firească a aptitudinilor valorificate prin actul literar propriu, fără părăsirea propriei condiții. El nu trebuie să aleagă o cale politică pentru a satisface o propensiune literară. Iar dacă e vorba totuși să capteze printr-un discurs politic cu anumite valențe literare, atunci el este sigur că atributul captivării îi este specific și firesc.

Se poate întîmpla ca și un scriitor să încerce să exercite o funcție politică, pentru ca apoi o astfel de experiență să fie transferată în paginile unei cărți. Dar, dacă nu e vorba de un scriitor oarecare, convențional, scriitorul interesat de politică tentează o asemenea experiență și pentru a atinge surse fundamentale ale existenței. Nu poate fi indentificat aici un capriciu trăit cu lejeritate. În cazul politicianului, încercarea de dezvăluire a teritoriului propriu va fi sancționată ca inconfortabilă, poate iritantă, ca trădare a unor interese de grup sau mai largi, poate să satisfacă o anumită și banală curiozitate. Însă, dacă el, politicianul, ambiționînd să satisfacă apetitul de lectură, de divertisment și de curiozitate al foștilor alegători și, implicit, să-i transforme pe aceștia în cititori (o tendință total incongruentă cu politica, contrară intereselor acesteia), scriitorul, dimpotrivă, ținînd legătura cu cititorii (cu care este în directă și strînsă relație), tinde să-i transforme pe aceștia în "alegători", în oameni de atitudine politică, invitîndu-i la un transfer din domeniul literar în cel politic, public - fapt pe care - dacă literatura l-ar putea socoti o frustare, o pierdere - politica l-ar putea defini pe bună dreptate drept un cîștig.

Într-o situație de criză mai ales, cînd acțiunile eficiente se lasă mai greu detectate, dacă e ceva de spus, atunci scriitorul - intrat în politică - va ști să spună *mai mult* decît politicianul. Aflat în preajma scriitorului, politicianul își dă seama că "de povestit"-ul îi poate fi exersat de un povestitor mai bun decît el, situație ce îl impinge dinspre discurs spre acțiune, spre o acțiune pe care nu este în stare să o conceapă și să o pună în operă. În acest caz el reacționează. A reacționa e mai ușor și mai simplu decît a acționa. Reacționează împotriva scriitorului, cu mijloace și metode diverse. Tensionează o relație, pe care o extinde la o realitate tot mai largă. Deviază această realitate de la mersul ei firesc. Îi pune în față o altă oglindă, care modifică imaginile.

Olimpiu Nușfelean

Ochean

Coroana imperială

PRIETENUL meu Z., altcum un om serios, tată de copii, titrat, cu armata făcută, mă terorizează povestindu-mi de o întîmplare din Republica Germană de la Weimar, dar care, spune el, s-ar fi putut petrece și în alte țări, în alte timpuri.

Herr Professor X., celebrul savant, cu mici pete pe vestă, a suferit puțin timp de un sentiment de vină, aducîndu-și aminte de anumite fapte, poziții, dorințe din trecutul său nu prea depărtat și, după studii intense în laboratorul dr. Mabuse, a găsit o metodă radicală de a-și adormi memoria: seara își deșuruba capul și-l punea să se odihnească pe noptieră. A doua zi, relaxat, se scula sprinten, își făcea toaleta, își punea impozantul cap la loc și trecea la corvoada lucrului de fiecare zi. Dacă domnul Liiceanu ar fi fost neamț în acea perioadă și ar fi adresat apelul de temperanță lichelelor, n-ar fi avut nici o șansă de a atinge urechile profesorale.

Dar povestea continuă... O soață iubitoare îi punea seară de seară cîte o mică "bucurie" pe noptieră; dacă s-ar scula noaptea și ar pofti să-și îndulcească gura: o bomboană, un pahar de lapte, fursecuri, sucuri, apă minerală. Într-o dimineață, profesorul s-a sculat și - fie că a fost distrat, fie, poate, încă nu destul de treaz - a înșurubat în locul capului depus în ajun, un borcan cu chiseliță din cele mai gustoase fructe ale grădinii. A remarcat confuzia cînd a intrat în sala de baie să-și tușineze barba sprințară. Grăbit cum era, a plecat așa, simțind chiar o plăcută ușurare: mustrările de conștiință, pocăința, micuțele regrete rămăseseră bine închise în tigva de pe noptieră. Fiind vremea schimbăcioasă și preparatul culinar cu dragoste și belșug de dulce alcătuit, iată că s-a zaharisit. Deși în floarea vîrstei, profesorul a devenit un bunic blînd, sfătos, plăcut fecioarelor și mai dihai femeilor coapte, un fel de Moș Crăciun de pus la rană. Dar legile chimiei sînt fără greș. Chiselița a prins a se oțeti concomitent cu firea purtătorului ei care, din ce în ce mai aprig, s-a pus a da porunci și a împărți posturi și datorii. Ajuns rector, nu s-a mulțumit doar cu talarul în fir de aur și a intrat în politică. N-a trecut anul, că și-a adunat ciracii și a declarat că nu va avea liniște pînă nu va vedea strălucind pe recipientul suplinitor coroana imperială. Unii dintre poporeni s-au răzvrătit. Chiar așa? Kaiser? Degrabă corul vestalelor i-a osîndit cu surghiun. Alții au bătut din palme ca să facă larmă. Nu știai dacă aprobau sau se prefăceau numai. Cei mai bucuroși, însă, au fost dușmanii. Căpeteniile acestora rînjeau după perdele: "Lasă-i să creadă. O să-i crească coroana pe capac, cînd o prinde broasca păr." Au fost cîțiva care l-au sfătuit: "Du-te, omule, și ia-ți scăfîrlia ta cea adevărată, nu umbla cu sticle sclipitoare care mint." - "De ce nu? Așa mi-e chemarea." În borcan se vîntura acum un nour de pulbere, semn că profesorul gîndea. L-am întrebat pe prietenul meu: "Să presupunem că povestea ta e adevărată, de ce mi-o spui tocmai mie? Ce am eu de-a face cu Weimarul dumitale?" -"Ți-o spun ca să o spui mai departe." Uite, o spun, dar cine o mai ascultă?

Paul Miron

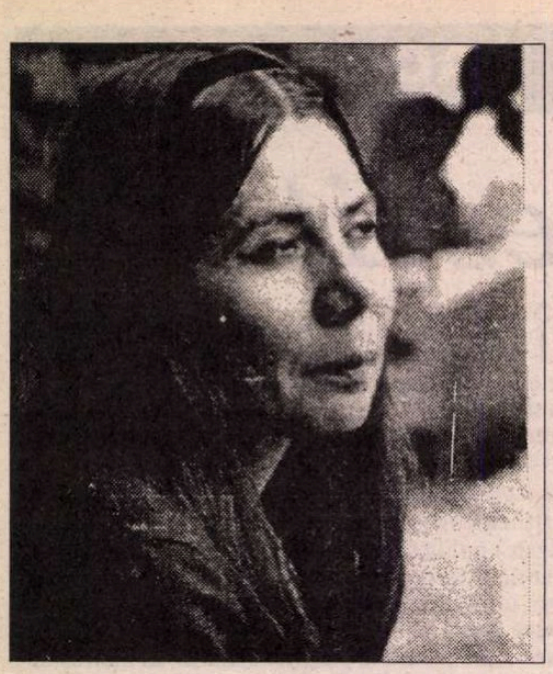

Ileana MĂLĂNCIOIU

E vremea închisă şi rece

E vremea închisă şi rece
Un suflet de mort stă de pază
La colţul odăii în care
De mult n-a pătruns nici o rază

De soare şi nici de noroc.
E singur şi urlă ca lupul
În vreme ce eu îl îndemn
Să-nceapă să-şi caute trupul

De care a fost despărţit.
Priveliştea sfintelor moaşte
Îi pare aceeaşi şi plînge
Că nu-l va putea recunoaşte.

Trup drag, aruncat într-o lume
Din care neantul mănîncă,
Mai speră cît sufletu-acesta
Cu spaimă te caută încă.

Cina

Nu mai aveam nici o picătură de sînge,
Eram rece şi albă, eram
Aşezată ca pentru cină
Pe masa la care-aşteptam.

Sufletul îmi aburea încă
Ochii mari şi adînci,
Îngropat în luminile lor
Ai început să mănînci

Marmura acelei statui
Cu vene foarte subţiri
Pe care apăreau din cînd în cînd
Reflexe de trandafiri.

Stăteam de bună voie aşa
Încremenită-n ochii tăi de var
Întorşi cu totul către tine însuţi
Şi mă uitam cum dispar.

O mică scăpare

Murisem şi îmi omorîsem astfel
Moartea care mă ţinuse în viaţă,
O mică scăpare şi totul alunecase
Ca pentru totdeauna în ceaţă

Cînd, nu ştiu cum, o altă mişcare
I-a înviat, întîi pe ea
Şi pe urmă pe toţi morţii mei
Pe care parcă îi supraveghea

Cu şi mai mare atenţie
Decît înainte vreme.
Totul părea de la sine-nţeles
Dar mă temeam că-ncepe să mă cheme

Înapoi, de acolo de unde stăteam
Aşezată sub trandafirul ce înflorea
Şi răspîndea mirosul lui frumos
Care părea că vine de la ea.

Din nou tentaţia

Din nou tentaţia, acelaşi şoarece fumuriu
Rozînd grîuşorul în podul în care
Din cînd în cînd se aude Diavolul
Miorlăind ca o pisică puţin mai mare

Decît celelalte pisici; din nou trupul firav
Găsit uscat pe scîndura asta veche,
Roasă de carii, unde îmi apare
Rămas definitiv într-o ureche

Şi uitîndu-se ţintă la mine
De pe muntele lui de tăcere
Pe care parcă l-a urcat ştiind
Că mai mult nu i se poate cere.

Rufele morţilor

În zori am văzut întinse pe culme
Rufele morţilor neputrezite încă,
Spălate de carnea pe care au stat
În apa cea mai limpede şi mai adîncă.

Mă uitam la o cămaşă decolorată,
E cămaşa tatălui tău, îmi spunea
Pasărea albastră a cerului
Care tocmai se aşezase pe ea.

Am împins cu mîna mea sburătoarea
Pe ulucile vechiului gard
Să nu i se aprindă aripele
De la aceste lucruri care ard

În lumina la care au fost scoase
Dinadins de o mînă divină
Şi întinse înainte de a se face ziuă
La noi în grădină.

Să fugim înapoi

Umbra mea neagră s-a desprins de mine,
Umblă prin noapte fără încetare
Ca şi cum din pămîntul pe care trece
O poartă un mort în spinare.

Cine umblă pe dedesubt am strigat
Cu glasul tot mai stins şi mai supus,
Nu sînt eu mortul acela, a spus cineva,
Nu sînt eu mortul acela mi-ai spus

Tu însuţi, stînd chircit ca o umbră
Pe care o altă umbră o duce
Fără să vrea din nou la suprafaţă
Şi o înalţă pe cruce.

Să fugim înapoi, umbra mea,
Acum ai putea să pluteşti peste ape
Cu trupul meu lunecos ca un peşte
Care încearcă să-ţi scape.

Erai mort de foarte mult timp

Erai mort de foarte mult timp
Cînd Fiul Său îmi mijlocise mie
Miracolul de-a mă apropia
Şi a vedea în tine o fiinţă vie.

Scoală-te, Lazăre, mă rugam
Cu dragoste şi cu credinţă
Crezînd că dacă încă mă auzeai
Totul era cu putinţă.

Tu aveai însă pe chipul rece
Care zîmbea neîncetat
Ceva din lumea aceea-mpietrită
Şi din groapa cenuşie în care ai stat.

Nu îţi este îngăduit ţie
Te-am auzit şi-nţelegeam cu greu
Că învierea avusese loc
Dar miracolul fusese numai al meu.

CERŞETORUL DE CAFEA

de Emil Brumaru

Cinci săptămîni în bulion

Îngrămădirea cărţilor în teancuri halandala, pe masă, pe scaune, pe podele, printre vrafuri de rochii, în vaze foarte largi, de servit prăjituri, sub pat, fotoliu, peste ceşti zdravene de teracotă, cu zaţul vechilor cafele uscat, crăpat premonitoriu, pe pervazul interior al geamurilor (crescînd sau scăzînd lumina); răspîndirea lor pretutindeni, într-o dulce, atentă nepăsare şi o uşor tragică neputinţă de a stabili (dar s-ar ajunge cu adevărat la o ordine?) un loc definitiv fiecărui volum; aruncarea nervoasă a unui op ce trebuie apoi căutat pe brînci, cu lumînarea, de-a surda, luni întregite-n nervişori (fiindcă şi cărţile-s sensibile, se supără, vorba lui *Nicolae Manolescu*, fluidă, exactă, şarmantă, *au suflet*, nu suportă antipatia, sînt perfide, răzbunătoare, au viclenii, te determină să suferi, să oftezi pe-nfundate, cu gîndul la *ele*; răvăşirea febrilă a desişurilor livreşti, înfierbîntat de dorinţa suavă de-a lua în braţe, să zicem, pe Anna, pe Odette, pe Lolita; în sfîrşit, multe, prea mulse, imposibil de enumerat motive, duc la întîlniri delicioase, riscante, apropieri de coperţi pe care îţi scaperi, ca un chibrit înfosforat din belşug, fără să fi bănuit înainte cu o secundă ce vei păţi, minţile! Căci iată ce surpriză îţi procură *La Bruyère* în nacela translucidă a acestui text păstos: *Bérylle tombe en syncope à la vue d'un chat, et moi à la vue d'un livre.*

■

Treceam pe lîngă tine

Treceam pe lîngă tine fără să ne vorbim,
Tremuram, mă pierdeam, nu ştiam să mă port,
Credeam că eram moartă dar mă gîndeam
Că un mort nu poate să treacă pe lîngă alt mort.

Sînt vie, îmi spuneam, altfel cum străbat eu
Plină de-ncrîncenare infernu-n care el
Bate pasul pe loc de atîta amar de vreme,
Altfel cum am jertfit acest miel,

Cum am luat pielea de pe el şi cum îl mănînc,
Tocmai acum cînd Mielul, tocmai acum cînd Domnul,
Tocmai acum cînd visul morţii noastre
Care încă îmi tulbură somnul

Mi l-a adus în faţă la fel ca altădată
Şi nu ştiu ce să fac şi nu ştiu să mă port
Şi trecem unul pe lîngă altul uitînd
Că un mort nu poate să treacă pe lîngă alt mort.

Rugă

Tu, iubitule, îi şopteam dezbrăcîndu-l încet
De toate celelalte atribute ale lui
Şi lăsîndu-l astfel gol puşcă
Prins pe crucea sa doar în ultimul cui;

Tu, iubitule, repetam înfricoşată
Lasă-mă să-ţi şterg picioarele cu părul meu
Şi să-ţi spun ce se mai întîmplă pe lumea asta
Şi să-ţi spun cît îmi este mie de greu

Sub cerul negru-n care nu-ntrezăresc nimic,
Tu, iubitule, mă rugam dezbrăcîndu-l încet
Şi de puţina carne ce mai era
Rămasă pe lungul schelet

Cu vertebrele ca nişte mătănii pe care
Începusem să i le număr de jos în sus:
Tu, iubitule, îi şopteam, încercînd să smulg
Cuiul în care încă mai atîrna supus.

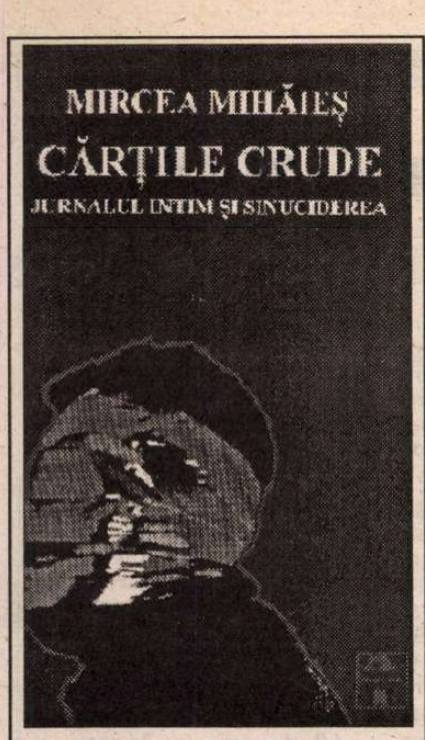

Mircea Mihăieş, *Cărţile crude. Jurnalul intim şi sinuciderea*, Ed. Amarcord, Timişoara, 1995, 268 p., 4400 lei.

CRONICA LITERARĂ

de Ioana Pârvulescu

Cei care scriu jurnale

❒ O ecografie a ego-grafiei ❒ Marea aventură confesivă ❒ Sinucideri *soft* şi sinucideri *hard* ❒ La ce uită să se gîndească diariştii ❒ A trăi (în) viaţa altuia ❒ O întrebare şi o mărturisire în P.S.

ÎMPIEDICAT vreodată jurnalul pe cineva să se sinucidă? Sînt jurnale care închid frica de moarte şi jurnale care se deschid către moarte într-o obsesivă chemare: Virginia Woolf, Katherine Mansfield, Franz Kafka şi Amiel, Stendhal, Pavese. Jurnalul omului căzut Pierre Drieu la Rochelle, care ştie că se va sinucide şi jurnalul femeii vulnerabil de îndrăzneţe, care nu ştie că-şi va lua viaţa, Sylvia Plath. Acestea sînt "cărţile crude".

Jurnalele "intime" la care avem acces sînt variantele imperfecte, extrem de diferite ale unui model originar, inexistent. Există însă o serie de încercări de a construi acel model generic, de a sistematiza concretizările sale dinamice şi alunecoase. În această serie se înscrie studiul lui Mircea Mihăieş, *Cărţile crude. Jurnalul intim şi sinuciderea*. De fapt raportul jurnalului cu moartea diaristului (sau jurnalul *de criză*, cum l-a numit Mihai Zamfir) este secundar în cartea lui Mircea Mihăieş. Ambiţia sa e mult mai mare, dacă nu chiar utopică: aceea de a circumscrie, de a înţelege şi de a explica "marea aventură confesivă" din care face parte şi jurnalul. Cu excepţia a două capitole aplicative (al căror loc ar fi fost mai degrabă într-o anexă, întrucît strică omogenitatea preponderent teoretică a studiului) în *Cărţile crude* se face o adevărată ecografie a ego-grafiei (cum foarte inspirat a numit autorul notaţia egotistă). Se pătrunde dincolo de suprafaţa notaţiei zilnice, se recunosc şi se interpretează - nu fără o marjă de eroare de la început stabilită - zilele (nopţile) scrise şi cele albe.

Interesant este că, în demersul hermeneutic al lui Mircea Mihăieş jurnalele diverşilor diarişti nu sînt punctul de plecare, ci proba ultimă, "verificarea rezultatului". Aflat în largul său în teoria literaturii şi cu o gîndire aproape matematică (oricum ştiind drumul de la ipoteză la concluzie), Mircea Mihăieş îşi elaborează modelul făcînd critica lucrărilor *despre* jurnal. Informaţia este la zi, iar bibliografia conţine în majoritate cărţi netraduse la noi. Dar, cu excepţia capitolelor dedicate lui Pierre Drieu la Rochelle şi Sylviei Plath - comentarii comprehensive şi rafinate pe care Mihăieş le lasă "en queue de poisson" - exemplificările din jurnalele propriuzise sînt palide, dacă nu chiar neglijate. Or, invazia de jurnale care a început odată cu secolul al XIX-lea îi oferea autorului argumente pentru mai toate afirmaţiile sale. Pentru a compensa totuşi abstracţia unui discurs "asupra metodei", autorul are la îndemînă cîteva "cîrje": fragmentarea prin subtitluri introduse frecvent în text, care funcţionează ca nişte marcaje pe drumul cititorului şi "formulările memorabile" (cum le numeşte Nicolae Manolescu într-o scurtă prezentare). Subtitlurile vorbesc limpede: *Complexul lui Faust, Sinucideri "soft", sinucideri "hard", Desenul din covor, Portretul "à contre coeur"* etc. Sau explicaţii în care tropul prinde concis ideea care, în lipsa lui, ar fi necesitat lungi fraze aride: "Atît Pavese, cît şi Sylvia Plath [...] trăiesc cu blestemul morţii la modul cît se poate de direct: aşa cum îşi poartă şi îşi acceptă celelalte caracteristici fizice" (33). "Nimeni nu se sinucide pentru că ţine jurnal intim, ci scrie ca şi cum ar călători cu un vehicul al disperării" (35)."Prins ca într-o capcană [Drieu] e, tehnic vorbind, *doublement foutu*" (89). "Ca într-o cutie cu fund dublu, tensiunea acumulată a zilei îşi creează un spaţiu al refugiului..." (117).

Modelul scrisului de zi-cu-zi se bazează, după cum stabileşte studiul lui Mircea Mihăieş, pe 9 serie de raporturi: jurnal/ intimitate (deşi tendinţa este de a suprapune termenii), intimitate/ moarte, consemnare/ sinceritate, realitate/ fidelitate a rememorării, timp/ spaţiu/ jurnal, autor/ subconştient/ subiectivitate. Descoperirile lui Mircea Mihăieş sînt remarcabile. Din păcate autorul nu-şi ia întotdeauna zăbava să le dezvolte; unele dintre ele, cum ar fi cele despre intimul care e mereu "în altă parte" (122), despre "deformări" (134) ori despre mincinoasa convenţie a secretului se cereau adîncite. Iar o afirmaţie de tipul "Nu se cunosc jurnale în versuri" (16) e cel puţin hazardată, întrucît (şi am consemnat chiar la această rubrică) literatura română a exilului conţine un asemenea jurnal: este vorba de catrenele lui Ştefan Baciu (publicate anul trecut la Editura Aldus) scrise zilnic, pînă în preajma morţii. Ar fi fost extrem de interesantă o comparaţie între posibilităţile unui jurnal liric şi ale jurnalelor în proză.

În ciuda unor asemenea "pierderi", remarcile lui Mircea Mihăieş despre jurnal sînt majoritatea incitante şi neglijate în genere de comentatori, ca să nu mai vorbim de autorii de jurnal înşişi. Se gîndeşte oare cel care-şi scrie viaţa zi după zi că rîndurile sale laborioase, prin care el se răfuieşte cu lumea, prin care răspunde nedreptăţilor ei, agresiunii ei, indiferenţei ei sînt, cu toate eforturile lui de obiectivitate, "ficţiuni involuntare" (153)? Că transcrierea "zilelor" poate fi uşor considerată drept "lipsă de umor" sau "respect aproape mistic faţă de propria biografie" (5)? Că scrie într-un "gen funerar" (13)? Că este cronicarul unei "istorii secrete" (17) din dorinţa subconştientă de a călca secretul? Şi că jurnalul său este o "canapea psihanalitică" (232)? Sau că autoportretul pe care şi-l construieşte voluntar din tuşe succesive (în timp şi niciodată suprapuse în spaţiu) e concurat întotdeauna de unul involuntar, pe care el nu-l sesizează şi care e mult mai puţin avantajos? Desigur că nu o ştie şi nici nu trebuie să o ştie.

Dacă nici un jurnal nu l-a împiedicat vreodată pe autorul lui să se sinucidă - ca să revenim la problema de la începutul cronicii - din fericire nici un discurs asupra jurnalului, fie el oricît de "crud", nu a împiedicat vreodată pe cineva să-şi scrie jurnalul. Altfel, una dintre cele mai mari plăceri ale publicului de azi, aceea de a trăi "cu frenezie în viaţa altora", de a-şi trăi viaţa "prin procură", cum foarte exact scrie Mircea Mihăieş în capitolul introductiv, ar dispărea. ■

P.S. La sfîrşitul acestei "cărţi crude" despre "cărţile crude" te întrebi neapărat dacă Mircea Mihăieş a scris sau scrie jurnal el însuşi. Părerea mea e că nu. Oricum, cronicarul literar poate mărturisi că nu ţine alt jurnal decît acesta, al cărţilor nou apărute.

"Colocvii tomitane"

ÎN ZILELE de 8 şi 9 decembrie a.c., revista *TOMIS, Biblioteca judeţeană Constanţa*, în colaborare cu *Uniunea Scriitorilor* din România şi cu sprijinul Comisiei pentru Cultură a Municipiului Constanţa, organizează la Constanţa o amplă manifestare sub genericul *"Colocvii tomitane"*. Vor avea loc cu acest prilej dezbateri axate în principal pe evaluarea critică a *debutului* editorial naţional (poezie, proză, eseu, reportaj) în contextul fenomenului literar românesc contemporan. În cadrul acestei manifestări un juriu desemnat de *Uniunea Scriitorilor* şi revista *TOMIS* va delibera asupra celor mai reprezentative debuturi editoriale din acest an şi deopotrivă asupra celor mai valoroase creaţii ale autorilor deja consacraţi pe plan naţional acordînd premii şi menţiuni. Va fi organizat, totodată, salonul literar al cărţii de debut. Juriul desemnat să aprecieze cota valorică a debutului editorial va acorda distincţii pentru cele mai realizate ediţii sub raportul prezentării artistice precum şi pentru editurile care au încurajat debuturile.

Vor participa la colocviile sus-menţionate critici literari, editori, librari, redactori şefi de publicaţii culturale, reprezentanţi de decizie ai unor instituţii ale căror responsabilităţi incumbă sănătatea culturii scrise.

EDITURA NEMIRA
prezintă
MOARTEA LUI MERCUTIO
de Eugen Simion
Colecţia TOTEM, 352 pag., 700 lei

Mici eseuri, fragmente de jurnal, portrete şi însemnări mărunte sunt adunate sub titlul de mai sus, formând jurnalul plin de spirit critic al celui care este Eugen Simion, profesor la Universitatea din Bucureşti, critic literar şi, din 1991, membru al Academiei Române. Autorul a publicat până acum peste zece volume de critică şi estetică literară, iar comentatorii lui văd în el un continuator al criticii lovinesciene.

De ce* Moartea lui Mercutio?** ***Pentru că, pe când eram foarte tânăr, am scris un articol (1968?) cu acest titlu voind să protestez împotriva celor care vedeau în criticul literar un Caliban ce trebuie trimis, în lanţuri, la şcoală. Nu Caliban, ziceam eu, este simbolul shakespearian al criticii literare, ci Mercutio, confidentul spiritual, cel care moare pentru că nu se înţeleg în privinţa întâietăţii, Montaiguiii şi Capuleţii literaturii... Simbolul rămâne şi azi valabil. Pun, deci, paginile ce urmează sub semnul acestui personaj încântător care fără voia lui devine un personaj tragic într-o istorie dominată de mediocră fatalitate.

CLUBUL CĂRŢII NEMIRA C.P. 26-38 BUCUREŞTI

• Actualitatea editorială •

"S-a aflat lumea cealaltă!"

Despre marile civilizaţii precolumbiene din Mexic, America Centrală, Antile şi interiorul sistemului andin al Americii Centrale (Columbia, Ecuador, Peru, Bolivia, o parte a Argentinei şi nordul actualului Chile), sistematizate de

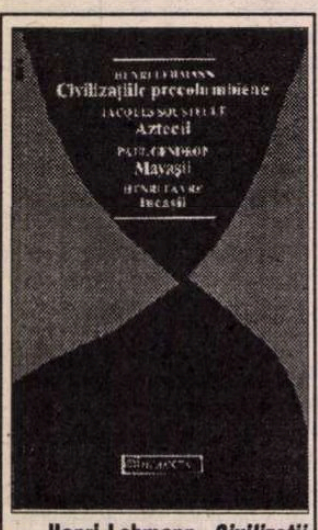

Henri Lehmann, *Civilizaţii precolumbiene*. Jacques Soustelle, *Aztecii*. Paul Gendorp, *Mayaşii*. Henri Favre, *Incaşii*. Traducere de Cristian Bădiliţă. Editura Humanitas, 1995, 351p., f.p.

etnologi în trei zone culturale înrudite (Mezoamerica, aria circumcaraibă, aria andină) s-a scris aproape cât... despre lumea cealaltă. În ciuda săpăturilor arheologice, a cercetărilor moderne, misterul e păstrat, parcă din superstiţie, sau într-adevăr descoperirea Americii a însemnat alt fel de a concepe aproapele, pe Celălalt, ori însuşi păgânismul! Nu decreta oare, rezonant, celebrul conciliu al ierarhilor catolici spanioli că "eşantionul" (indianul) adus la Sevilla de însuşi Columb poate fi socotit totuşi om, deoarece pricepe religia creştină?

Despre azteci, mayaşi, incaşi s-a auzit treptat, de-a lungul secolelor. Mereu definiţi prin comparaţie cu europenii, asiaţii şi africanii, priviţi ca nişte ciudăţenii. Multe din elementele civilizaţiilor lor pieriseră înainte de venirea europenilor. Altele, dimpotrivă, erau în plin avânt. E greu de înţeles cum acestea au abdicat atât de repede în faţa unui mod de viaţă străin, dar nu superior. Prezentările monografice, amănunţite, semnate de Henri Lehmann, Jacques Soustelle, Paul Gendrop, Henri Favre, privesc, în fine, cu ochi modern, analizează metodic ariile de formare, structurile sociale, organizarea politică, economia şi, mai ales, religia, cultura precolumbienilor. Amestecul de zei şi muritori, rolul jertfei umane (concepţie care a supravieţuit până în 1529), bogăţiile fabuloase - aurăriile atât de artistic lucrate încât Albrecht Dürer jura că n-a văzut în viaţa lui ceva mai minunat! - precizia de invidiat în măsurarea spaţiului şi timpului, în "prevestirea" fenomenelor cereşti, caracterul iniţiatic al tezaurului de cunoştinţe depozitat în temple şi "construcţii-etalon", toate acestea înfierbântaseră deja imaginaţia amatorilor de senzaţional terestru ori extraterestru. Totuşi europocentrismul nu se lăsase prea mult tulburat (distanţe prea mari, nu numai geografic). Au trebuit să treacă cinci secole ca europenii să accepte firesc, cu înţelegere ca pentru obiceiurile unui stat vecin, piramidele circulare, scrierea glifică, şerpii cu pene, femeile-păsări, câte şi mai câte de pe "lumea cealaltă".

Înapoi la vechii greci

Mizând pe totala independenţă a ştiinţelor, concepţia modernă le lipseşte de profunde semnificaţii, ferecându-le în relativitate şi mărginire, eliminând legăturile cu adevărul transcendent. Sub pretextul cuceririi naturii de către om, prin sublinierea excesivă a practicii, "robii materiei" au căzut pradă unei agitaţii tot mai puternice, dispersiunii în multiplicitate, care poate duce la disoluţia finală. Cu totul altfel vedeau vechii greci, ca să nu mai vorbim de vechiul Orient, corespondenţa dintre diferitele "ordini" ale realităţii; ştiinţele, ca şi filozofia, nefiind atribuite "profanului".

Precum binecunoscutul său coleg Dodds (*Grecii şi iraţionalul*), G.E.R. Lloyd, profesor de filozofie şi ştiinţă veche la Universitatea Cambridge face parte dintre cei mai preocupaţi de influenţe, împrumuturi şi dezvoltări independente, fiind şi unul dintre cei care argumentează irefutabil contribuţia vechiului Orient la filozofia şi ştiinţa greacă. Respingând, în acelaşi timp, prejudecata că "sistemele presocratice reproduceau fără vreo modificare materială teoriile Universului ale celor cinci naţii principale - chineză, hindusă, persană, ebraică şi egipteană", precum şi simplificările obişnuite, după care Grecia ar reprezenta raţiunea, iar Orientul - iraţionalul, Lloyd clarifică interfe-

G.E.R. Lloyd, *Metode şi probleme în ştiinţa Greciei antice*. Traducere de Paul Sfetcu. Editura Tehnică, Bucureşti 1995, 495 p., 9000 lei.

renţele în patru domenii principale: 1) tehnologia 2) religia şi mitologia 3) matematicile şi astronomia 4) medicina. Citind argumentele lui Lloyd, e uluitor cât pare de modernă gândirea antică. Celebrele clasificări ale lui Aristotel asupra animalelor (ce multă vreme a trecut până la Darwin!), analizele medicale şi istoria disecţiilor (unde mai este hotarul dintre antichitate şi "întunecatul" Ev Mediu?), problemele morale ale antichităţii în faţa cunoaşterii (problema hipocratică, erorile de observaţie), dar şi un domeniu în care gânditorii contemporani ar paria ei pe originalitate: modelele naturale în tehnică, în inventică.

Emoţia descoperirilor, uimirea faţă de obiectul cercetării sunt dovadă că în acei "zori ai civilizaţiei" progresul ştiinţei nu exagera necesitatea delimitării de poezie. Contemplaţia naturii ferea omul de încercarea de a o controla, de a o lua în posesie. Măcar din punctul de vedere al relaţiei corecte om/mediu înconjurător, Lloyd ne îndeamnă "să exploatăm la maximum opiniile şi controversele antice, ele fiind resurse pentru autocritică şi analiză".

Tu, iubite, tu, Doamne

Chiar dacă ne aflăm într-un moment în care începem să nu mai gustăm existenţialismul, fiindcă el pare a aparţine unei epoci a crispării şi disperării pe care încercăm să o depăşim, chiar dacă azi se revine, în alt plan, la antice şi medievale teorii după care obiectivitatea ştiinţifică s-ar putea îngemăna cu subiectivitatea artistului iar Dumnezeu ar fi accesibil nu numai iubirii, ci şi raţiunii, mai exact raţiunii iubitoare, a cunoaşte existenţialiştii religioşi (Jaspers, Gabriel Marcel, Martin Buber) rămâne o experienţă de care nu ne putem lipsi. Îndeosebi dacă vorbim despre *existenţă ca invocare*, lectura *Jurnalului metafizic* (scris în 1927 şi urmat, în 1928, de *A fi şi a avea*, în 1951 de *Misterul fiinţei*, în 1954 de *Oamenii împotriva umanului*, în 1964 de *Filozoful şi pacea*) oferă pagini fundamentale. A invoca o fiinţă înseamnă altceva, mai mult decât a te gândi la ea. Gândul ar concentra doar ideea, invocarea depăşeşte ideea care intră în joc: ea presupune comunicare. Invocarea ne face să intrăm în comuniune cu subconştientul celuilalt, cel "perceput nu ca un simplu altul, ci ca un *tu*". Dialogul între om şi lume, "eu" şi "tu", om şi Dumnezeu devine condiţie a existenţei. Doar acest dialog poate alunga frământarea lumii, scindarea. "Orice pasiune veritabilă ne vrea întregi: nu este impresionant să vedem că lucrurile stau la fel în ceea ce priveşte raporturile între fiinţe distincte? Scindarea nu este acceptată decât pentru cei ce nu iubesc cu adevărat".

În prefaţa *Jurnalului metafizic*, Gabriel Marcel îşi afirmă aversiunea faţă de expunerea dogmatică: mai loial i se pare să nu-şi adune ideile în sistem, ci într-un jurnal, având cititorul drept tovarăş de drum, "poate o călăuză" printre ezitări şi nehotărâri. Prima parte redactată înainte de primul război mondial, "combate dialectica, dar îi poartă pecetea". "Faptul că nu există un ultim cuvânt asupra lucrurilor sau cel puţin acest ultim cuvînt nu se poate înfăţişa ca adevăr şi că valoarea fundamentală a vieţii religioase constă tocmai în faptul că ea transcende oarecum orice enunţare pretins obiectivă referitoare la univers, acestea

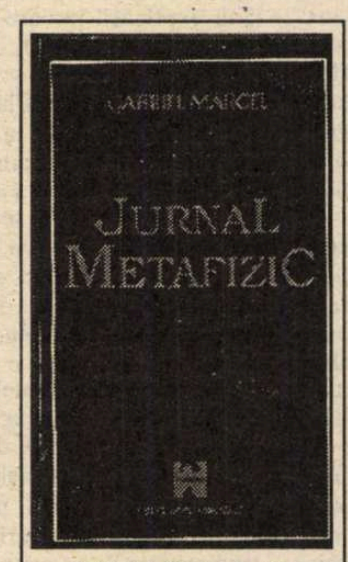

Gabriel Marcel. *Jurnal metafizic*. Traducere de Dorin Ştefănescu. Editura Amarcord, Timişoara 1995, 414 p., lei 6500.

sunt, mi se pare, ideile directoare, ale primei părţi a jurnalului ". A doua parte se concentrează asupra "anomaliilor pe care orice raţionalism le trece cu vederea": senzaţia, raportul dintre suflet şi trup, problemele psihologiei paranormale. Dorinţa de a restabili prioritatea metafizică a existenţialului, reaşezarea ochiului lăuntric "în vederea unor noi câmpuri de experienţă şi meditaţie".

Jurnalul metafizic, tradus de către Dorin Ştefănescu într-un limbaj nu numai filozofic, ci apropiat şi amatorilor de proză poetică, ar putea fi citit în paralel cu *Eu* şi *Tu* de Martin Buber, apărut la Humanitas în 1992 (traducere şi prefaţă de Ştefan Aug.Doinaş).

Poeme de dragoste şi moarte

Cu sprijinul Fundaţiei Pro Helvetia, în excelente condiţii grafice au apărut elegiile unui poet elveţian de limbă franceză atât de prolific, încât bibliografia operelor sale se întinde pe nouă pagini! Traducătorul, afin ca stil, Radu Cârneci, povesteşte în postfaţă cum l-a cunoscut, la sărbătorirea celor 60 de ani, la Ropraz, pe Jacques Chessex. Datorită tematicii (tragicul, moartea/ pasiunea, iubirea/ poemele religioase) s-a hotărât să-l traducă, îndulcind însă, pentru pudicul public român (sau pentru propria-i pudicitate?) imaginile prea agresiv senzuale ("În adâncul dumitale, Doamnă, eu am mâncat din fructul roz" etc.). Frumos mi s-a părut îndeosebi un ciclu de poeme din lumea muzicii: variaţiuni pe tema *Récit de l'oiseau*, inspirate de Purcell ("Pe când în zori îl ascultam pe Purcell... miră-te, spuse trimisul îmbrăcat cu pene - da, miră-te de vorba mea la ceasul limpede/ şi mulţumeşte-mi că nu-ţi dezvălui altă taină./ Pe dată am vrut să-l cercetez pe acest sol/ dar el dispăruse mai uşor ca fumul/ şi ziua-ntreagă am rămas cu această taină-n suflet/ fără alt gest decât acela de a deschide un caiet imaginar/ în care n-am mai scris nimic"). Să mai fi deschis şi caietul imaginar, s-ar fi adăugat câte pagini de bibliografie?

Selecţia făcută de Radu Cârneci pune prietenește în valoare elegiacul autor... Poemul care închide volumul, *Elegie pentru tatăl meu*, este, datorită sincerităţii, şi cel mai bun: "...E dimineaţă; privesc obrazul tatălui meu/ în păcla galben-aurie a dealurilor/ ascult chemarea unicii păsărele pe vârful/ arborelui încă acoperit de picăturile ploii/ văd faţa tatălui meu în ochii cerului de iulie.../ O, dacă trebuie să fii mort în mine vreme atât de lungă/ până la moartea mea, poate, va trebui să aştepţi adevărata-ţi plecare".

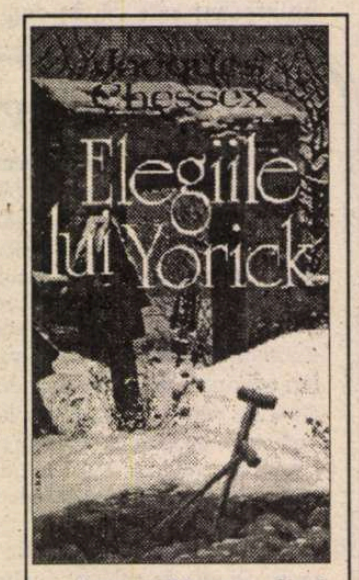

Jacques Chessex. *Elegiile lui Yorick*. Versiune românească, postfaţă de Radu Cârneci. Editura Orion, Bucureşti 1995. 190 p., f.p.

Cărţi primite la redacţie

● Mircea Eliade, *Huliganii*, roman, ediţie îngrijită şi cuvânt înainte de Mircea Handoca, Bucureşti, Ed. Garamond, col. "Scriitori români", an de apariţie neprecizat. 326 p., 4488 lei.

● Mihail Sebastian, *De două mii de ani...*, cu o prefaţă de Nae Ionescu, *Cum am devenit huligan*, cu un cuvânt înainte către cititor de Z. Ornea, Bucureşti, Ed. Hasefer, 1995, 350 p., 4500 lei.

● I. Peltz, *Foc în Hanul cu tei*, roman, cuvânt înainte, copertă şi ilustraţii de Tia Peltz, Bucureşti, Ed. Hasefer, 1995, 324 p., 4800 lei.

● *Intrarea în casă*, antologia poeziei româneşti din Iugoslavia, ediţie alcătuită de Simeon Lăzăreanu şi Octav Păun, prefaţă de Octav Păun, Bucureşti, Ed. Fundaţiei Culturale Române, 1995, 140 p., 4000 lei.

● Nichita Danilov, *Mirele orb*, versuri, Iaşi, Ed. Junimea, col. "Magul călător", 1995, 64 p., 1300 lei.

O apoteoză în declin

CONSIDERAT un prozator exemplar încă din timpul vietii, Odobescu a avut parte de o prețuire unanimă în posteritate, până în urmă cu vreo două decenii. El a fost admirat mai ales ca stilist, nuvelele și eseul fiind comentate în manualele de liceu, ca mostre de perfectiune a limbii literare. Academia "veche" a făcut totul pentru a întreține cultul unei opere propuse mereu ca model. Universitatea a procedat aidoma, consolidând gloria postumă a scriitorului prin acordarea unui spațiu adecvat în predare. Exegeții cei mai avizați în opera lui Odobescu, recunoscuți pentru acribia filologică si competența estetică, au fost universitari: Tudor Vianu, *Alexandru Odobescu*, E.s.p.l.a., 1960) D. Păcurariu, *A. I. Odobescu*, Buc. 1966; N. Manolescu, *Introducere în opera lui Alexandru Odobescu*, Buc. Minerva, 1976; Doina Curticăpeanu, *Odobescu sau lectura formelor simbolice*, Buc. Minerva, 1982, pentru a nu aminti decât studiile monografice. Cu toate acestea, deceniile din urmă nu au sporit receptivitatea publică față de opera lui Odobescu. Generația tânără îl citește din "obligație" didactică, arătându-se mefientă în contactul cu acest gen de literatură. Într-o vreme, înainte de 1989, autorul fusese eliminat din programa școlară sau era amintit în treacăt (nu din motive ideologice, opera lui corespunzând cerințelor "noi", cât din rațiuni de "timp"). Care să fie cauzele acestei rețineri a sensibilității tinerilor la contactul cu o operă la a cărei valoare au consimțit generațiile anterioare printr-un consens unanim?

Una din explicații ar consta în formula clasică, ușor academizantă a acestei literaturi. Opera lui Odobescu este alcătuită din nuclee grele, imobile, finite, pe care cititorul actual, deprins cu o lectură ușoară, de consum, e mai puțin dispus să le urnească din loc. Fire gravă în datele esențiale, scriitorul construia temeinic, documentat, fără țâșnire imaginativă. În această privință, deosebit de Hasdeu, pandantul său în epocă, la care, deși constatăm aceeași informare exhaustivă, e vizibilă o mai acută elansare spre absolut. Poate aceasta să fi fost cauza unei anumite răceli între cei doi eruditi, întreținute tacit de Odobescu. Iulia, moștenitoare a sarcasmului tatălui, dar avantajată de o mai mare luciditate, îi scria lui Hasdeu de la Paris că Odobescu îi poartă sâmbetele, insinuând că acesta l-ar pismui. Hasdeu ezita să se pronunțe în această privință, dar e clar că subînțelegea această atitudine din partea unui "aristrocrat" al scrisului față de el, care sfida orice convenție comună.

Altă cauză derivă din editarea înceată și capricioasă a operei lui Odobescu de către "noua" Academie (1948-1989). Dintr-un proiect gigantic, editura onorabilei instituții a reușit să tipărească numai câteva volume de *Opere* (1, 1965; II, 1967; V partea I-a 1989; VIII,1979; IX, 1983; XII,1992, dacă excludem tomul despre Tezaurul de la Pietroasa, apărut separat. De altfel, din această serie lipsește tocmai volumul cu opera de bază a scriitorului, eseul *Pseudo-Kinegeticos*. Volumele inițiale au un aparat critic fastidios, mai ales în ceea ce privește stabilirea textului, iar ultimele sunt prea aerate (în raport de sagacitatea echipelor de colaboratori care s-au perindat la realizarea ediției... copilul cu multe moașe... Aceasta a făcut ca unii dintre editori să publice separat, în mod hazardat, unele dintre operele scriitorului, care au servit cel puțin la popularizarea și întreținerea faimei lui. Îi revine actualei Academii (1990 - ...) atribuția de a finaliza o întreprindere editorială de asemenea proporții, deși condițiile materiale nu par prea încurajatoare.

Oricum ar sta lucrurile, opera lui Odobescu impune o nouă evaluare, în acord cu receptivitatea contemporană. Ca orice structură multiplă, cu fațete inegale, ea necesită aprecierea ca întreg, pentru a se reliefa mai bine punctele de rezistență și a se observa zonele mai puțin realizate artistic. Pentru aceasta e nevoie de atragerea în discuție și a aspectelor colaterale, cum este corespondența care, pentru un scriitor dispus spre cozerie, luminează inedit și reliefează o operă amenințată de secătuire. Scrisorile către mamă (Catinca Odobescu), tată, soră (Maria), prieteni și mai ales cele către soție sunt revelatoare atât pentru cunoașterea omului cât și pentru înțelegerea operei literare. Din modul fastuos, digresiv, în care etalează informațiile curente, deducem că ele erau menite unei dorite posterități. Precum epistolierii celebri ai secolului trecut, al luminilor, Odobescu se așeza la biroul confesiunilor dotat cu toate instrumentele sociabilității, din care nu lipsea un toc rezervor cu cerneală abundentă. Putea astfel să noteze în aceste lungi misive nimicuri ale vieții cotidiene, să se mărturisească mamei asupra vieții sentimentale, să flecărească subțire despre cunoștințele din societatea înaltă. În toate acestea, el arată măsură și gust, ca un adevărat om de salon *(l'honête homme)*. Se lasă mereu călăuzit de criteriul moral în alegerea lecturilor neconcepând ca viitoarea lui logodnică să citească romanele detracate ale lui Paul de Kock. În viață se comportă ca un fiu de senior, neadmițând ca tatăl, ajuns mare spătar, să nu-i pună la dispoziție toate înlesnirile materiale. Tocmai aceste tentații dezvăluie cu candoare această risipă mobiliară în acte gratuite constituie o sursă permanentă a grației artistice a scriitorilor. Dar e prezentă în ele și o preocupare consecventă în asimilarea unei bogate culturi referitoare la operele de artă pe care le caracterizează neobosit. Deși adept al idealului clasic, se observă uneori o derogare de la normele acestuia, o aspirație spre naturalețe și "destructurare". Astfel, într-o scrisoare expediată Sașei din Ravenna, la 7 octombrie 1870, el îi destăinuie înclinația pe care o simte către formele mai puțin cizelate, mai fruste, ale mozaicurilor din bisericile acestui oraș, create sub influența bizantină: "Décidément la mosaique est la plus splendide décodations pour les murailles; malgré leur style primitif et leur incorrections de dessins, les scènes et les personnages formés par des petites cubes colorés et chatoyants, ont une supériorité incontestable sur les plus belles toiles murales (...) Il y a là je ne sais quoi qui plaît malgré les imperfections de l'art; ce n'est pas irreprochables, mais c''est on ne peut plus satisfaisant pour l'âme et les sens. Ces longues files de saints et de vierges en robes blanches, des couronnes de feuillage a la main; ces scènes de l'Evangile où le Christ et un jeune adolescent imberbe et la Vierge une jeune reine magistralement, drapée; ces processions d'Empereur et d'Impératrice de Byzance somptueusement vétus; ces arabesques fines et grâcieuses, où les colombes blanches viennet boire, face à face, dans un joli vase rempli d'eau bleuâtre, où les biches et les cerfs semblent circuler dans les feuillages entrelacés, où les brébis immaculées paîssent sur une fraîche verdure; toute cette variété si simple, si grave me touche, moi, plus que les chefs d'oeuvre des arts postérieurs".

Cine scrie cu o astfel de dăruire, într-o ritmare perfectă a componentelor frazei, cu un patos intrinsec, fără nimic desuet, are dreptul, necontestat de timp, la o mai adâncă și mai fervență prețuire.

Vasile Sandu

Panorama deșertăciunilor

FALSUL tratat de vînătoare al lui Alexandru Odobescu, supus exegezei erudite și savante, dar și celei simpatetice, descriptive ori anecdotice, nu încetează să situeze critica literară într-un impas, dezvăluindu-i inconsistența și rănindu-i orgoliile. Analize dintre cele mai profunde au demontat-o compozițional ori tematic, au situat-o în contextul creației odobesciene ori i-au relevat resursele artistice, și cu toate acestea, chiar dacă, bănuim, de tot mai puțini citită, opera nu și-a alterat farmecul, mai bogată în dimensiuni inanalizabile, la limita formulabilului noțional.

Cu siguranță, eseul lui Odobescu poate să convingă cel mai ușor - așa cum o pot face *Țiganiada* lui Budai-Deleanu sau *Istoria ieroglifică* a lui Cantemir - că literatura, gîndită ca text, aparține prin excelență ludicului, că este act gratuit și autonom, cu reguli intrinseci, cu superbie disimulate. Cu siguranță, de asemenea, că el poate fi o... pledoarie implicită în favoarea unei sensibilități apolinice care se formulează clasic și nu, după disocierea făcută de autor, "gotic". Mai mult chiar, s-ar părea că nu există decît ... ființa textului în fața căreia modernii, în general, s-au extaziat și pe care n-o putem concepe altfel decît eminescian, ca "Voluptos joc cu icoane și cu glasuri tremurate/ Strai de purpură și aur peste țărîna cea grea". Numai că, sub înșelătorul "flux involuntar" al asociațiilor și divagațiilor, aluziilor și grației asociative, se ascunde o construcție livrescă bine strunită și o rigoare a detaliilor care face ca nimic să nu fie prezență accidentală. Iar pe de altă parte, olimpianismul structural prin care e imaginat deseori Odobescu, este consecința unui rafinament care, cum bine se știe, s-a desăvîrșit în sinucidere. Perfecțiunea formei "atît în concepție, cît și-n orînduirea sufletului", "acea simplitate care întreține liniștea în minte și noblețea în inimă" sînt măști sub care se ascunde un spirit neliniștit, obsedat de adevărul ființei, pe care și textul - manifestat din ce în ce mai mult, cum spune Nicolae Manolescu, prin hipertrofiere - îl trădează, preocupat încă de ideea că scriitorul, "conducător moral al societății", are "o misiune încredințată de providență".

Se poate crede că, precum Alecsandri, în pasteluri, autorul își construiește deliberat un spațiu și-l vizualizează, pentru a atrage atenția că pe lîngă tema vînătorii se construiește o alta, la fel de incitantă, a autorului. Căci eseul de față, cel scris de Odobescu, nefiind în fapt decît o epistolă, comunică în primul rînd despre sinele autorului, chiar dacă are ca pretext divagația pe tema vînătorii. Firește că pretextul prim e tot o carte, manualul /instructiv, didactic/ scris de C.C.Cornescu. Astfel, "dintr-una într-alta", autorul este el însuși un vînător, dornic de aventuri... imaginare, "pribegind pe răzoarele literaturii". Dar, așa, cum simpla înlănțuire de "evenimente" referitoare la vînătoare s-a dovedit exercițiu livresc, "rătăcirea fără de țăl" nu este altceva decît disimulare a unei neliniști ori a interogațiilor despre ființă. Și dacă Alecsandri, în pasteluri, construia niște veritabile scenarii lirico-epice prin care i se remotiva structura optimistă, Odobescu își reconfirmă credința că ființa există fragmentar, că adevărul ei nu se găsește niciunde sau... pretutindeni, chiar dacă utopic o regîndește unitar și în forme finite.

Dacă literatura transcrie individualul și fragmentarul, deci... nimicul, firește că în recunoașterea, de către critica literară, a impasului în care se găsește, este șansa și salvarea ei, căci critica literară, în vanitatea ei, credea că poate releva în operă absolutul sau, în text, ființa. Or, opera și textul nu sînt decît deșertăciunile, pe care trebuie să ni le asumăm, într-o altă panoramă care să poată urmări modul în care neființa devine ființă prin faptul că există. Astfel încît, vînătoarea despre care ne vorbește falsul tratat se răsfrînge în oglinzi multiple, chiar dacă singurul vînat pare să fie în cele din urmă *nimicul* cu valoare ontologică. Și se poate spune că nihilismul este o nouă formă de umanism - mai puțin convențional decît cel... impus pentru că sfîrșește în voluptate, chiar dacă se naște din scepticism.

Mircea A. Diaconu

Senior

UN LUCRU probabil evident contemporanilor lui Odobescu a fost formulat net, mai întîi, de Nicolae Iorga: "cea mai desăvîrşită înfăţişare a eleganţei..., cel mai aristocratic spirit printre scriitorii noştri". Apoi, remarca a proliferat: "aristocratism rafinat" (G. Ibrăileanu), "aristocratism al simţirii" (Pompiliu Constantinescu). Distincţia superbă odobesciană a rămas întipărită în memoria lui Arghezi, beneficiarul ocaziei, pe cînd se găsea în băncile şcolii primare, de a sta faţă-n faţă cu ilustrul autor, capabil şi la senectute să mai lase impresia întruchipării frumuseţii excepţionale. Un Apolo, s-a şi spus de către emuli cantonaţi în tiparele clasicităţilor. Legitimă desigur, comparaţia se cere epurată de tot ce ar putea sugera *poză*, prezumţia singularizării snobe.

Se vor fi lăsat, poate, unii derutaţi de apariţia, ca un *dandy*, a fiului generalului Odobescu, la întoarcerea sa de la studii, cînd - imediat după descinderea din Paris - ţinea să etaleze, pe străzile Bucureştilor, echipaj propriu: trăsură cu monogramă imprimată pe portieră, cal de rasă în harnaşamente scumpe, vizitiu în veston şi pataloni diferit coloraţi. Ca să le obţină, intra chiar în conflict cu austerul său părinte, pînă să-l convingă de obligaţiile rangului de familie cu impunerea grijii speciale pentru *ţinută*. Bănuiala că intenţiona să epateze, să fure ochii, este exclusă. Ambianţa elevată în care fusese crescut, în casă cu doică englezoaică (viitoarea soţie a lui C. A. Rosetti), cu treceri de la o moşie la alta (cu preferinţe pentru conacul de la Călăreţi, în buza Bărăganului, de unde va păstra puzderia impresiilor vînătoreşti, ulterior intrate în pasta evocării din *Pseudokineghetikos*), contactul frecvent cu elita societăţii (de la botez, să spunem aşa, cînd avea naş pe însuşi domnitorul Alexandru Ghica), i-au inoculat, de timpuriu, conştiinţa unui stil superior de existenţă, în care demnitatea se asocia natural cu fastul opulent, iar oroarea obsesiilor meschine încuraja endemica lipsă de prevedere. De nu a regizat personal ceremonialul, în orice caz trebuie să-l fi mulţumit grandoarea despărţirii de ilustrul tată şi asta se vede din păstrarea în arhivă, printre actele genealogice, a listelor de cheltuieli exorbitante la funeraliile fostului ştab al oştirii române. Urmaşul acestuia avea, structural, fire de nabab, străin de strategia calculelor profitabile, cumulative.

Altul, în locul său era lesne catalogat risipitor, mînă spartă. Însă, nu sindrofiile galante, nici jocurile n-au înghiţit banii lui Odobescu. Dacă şi-a "tocat" moştenirea, a făcut-o pentru inocenta satisfacere a unui apetit spiritual devorator. Curată şi nobilă desprindere de posesiva materialitate este decizia lui de a renunţa la cota funciară cuvenită prin testament, numai ca să studieze, la faţa locului, antichităţile semănate în pămînturile Greciei şi Italiei. Împătimitul de carte îşi procura, indiferent de sacrificii, volume greu accesibile şi adeseori în ediţii de lux, pe care le şi lua de model de cîte ori elabora ceva în vederea tiparului. Erudiţia l-a costat enorm, peste putinţă de închipuit, dat fiind că, în momentele nu puţine de strîmtorare financiară, apela la soluţia înstrăinării achiziţiilor dificile, la preţuri simţitor diminuate. De regulă, revînzarea se opera în contul unei instituţii publice (cu precădere biblioteca academică), încît pierderea părea atenuată de sentimentul unui serviciu, implicit, adus culturii naţionale. Astfel tratată, împrejurarea contracara, pentru echilibru psihic măcar, "şocul" de moment, în iluzia tînjitei seninătăţi, pînă la viitoarea "aventură". Aristocratic la Odobescu era tocmai felul de a trece din criză în criză, fără a da semne că cedează spaimelor burgheze, sinonime scufundării terenului de sub picioare. Obişnuinţa de a scruta cu îndîrjire orizonturile, dincolo de interesul imediat, comun marii majorităţi, oripilat de platitudinea pragmatismului rutinier, fără menajamente faţă de mărginirea provincială, îi conferea o precară "imunitate" în confruntările deseori dure din pricină că sfida practica oricărui normativ bugetar. Un deviz prealabil devenea repede incompatibil cu viziunile sale grandioase, susceptibile de a fi considerate extravaganţe. Toate sumele alocate participării ţării noastre la expoziţia universală din 1867, sub directa sa supraveghere, au fost spulberate. Datoriile contractate în lanţ au provocat infinite dureri de cap autorităţilor şi, nu în ultimul rînd, comisarului nechibzuit, prins în cleştele furnizorilor neonoraţi pentru multiplele prestaţii ce depăşeau estimările iniţiale. În toiul furtunii iscate, cu antrenarea întregii familii, Odobescu urzea utopice ieşiri din încurcătură, găsind tocmai la Petersburg condiţiile revitalizării optime printr-o subită modificare a ordinii priorităţilor: "Chestiunea bijuteriei şi orfevreriei la barbari, de care mă ocup de atîta vreme, nu poate fi lămurită nicăieri mai bine decît aici". Părea vindecat de orice alte ispite în afara devoţiunii verificate pentru Tezaurul de la Pietroasa (avut sub priviri încă de pe timpul şcolarităţilor la Sf. Sava, unde se adăpostea incipientul muzeu de antichităţi) şi, totuşi, se va mai lăsa atras în capcanele unui dramatic directorat la Teatrul Naţional, în 1875. Fusese ales, pentru gustul său fin unanim apreciat, să dirijeze vasta operaţiune de restaurare, începînd chiar de la repertoriu şi ameliorarea calităţii prestaţiilor actoriceşti. La finele intervenţiilor arhitecturale şi de modernizare a instalaţiilor, lumea avea revelaţia fascinantului confort: "Gazul aruncă o lumină veselă, vestibulul e garnisit cu flori, oglinzile reflectă mii de luciri. Un valet în livrea neagră şi roşie îţi ia biletul. Uşa lojii alunecă în tăcere şi sala apare strălucitoare, splendidă, sclipitoare de aurării. Un policandru imens se lasă din plafonul admirabil restaurat"(Fr. Damé în "Românul" din 30 dec. 1975). Efectele de somptuozitate (similare cam cu ceea ce se mai poate vedea în interioarele "palatului" Catargi-Monteoru) îl exprimă cu prisosinţă pe Odobescu, ale cărui înclinaţii stilistice se şlefuiseră în atmosfera încărcată de brocarturi, grele catifele, bronzuri patinate şi cristale veneţiene, aşa cum se reflectă ele în acuarelele lui Doussault, în trecere la mijloc de secol prin saloanele boierimii valahe. Numai că, iarăşi, au intervenit cîrcotaşe...costurile. Un timp enorm, tensionat, a luat reglarea investiţiilor angajate supranormativ, iar zgomotul întreţinut de presă în jurul imprudentului director avea să cîntărească decisiv în autoexilarea mascată sub pretextul misiunii diplomatice la Paris. În fine, se putea crede că a venit sorocul binecuvîntat pentru Tezaurul mai bine ştiut în public sub denumirea "Cloşca cu puii de aur", dar ar fi fost cumva idilic să se sfîrşească dintr-odată calvarul. Va mai fi necesar un deceniu ca opul monumental să iasă la lumină, după zbateri ruinătoare pentru făuritorul încăpăţînat să-i asigure condiţii ideale, competitive pe plan european. Dintre numeroasele piedici de învins, principalele au fost, firească, bănească. Transpare pînă astăzi ca o imputare a opacităţii, malefica sterilitate din apostila pusă de un coleg academician pe întîmpinarea odobesciană de sprijin solicitat forului ştiinţific suprem: "Cloşca cu puii de aur nu-i vacă de muls".

N-a fost nici prima nici ultima dintre vexaţiunile hărăzite lui Odobescu, urmărit de neînţelegeri şi ostilitatea mediului inapt, deocamdată, să-l urmeze în refuzul de a pactiza cu mediocritatea. Succesul de stimă al *Scenelor istorice* în juneţe, o reputaţie consolidată imediat de profilul suplu gîndit al "Revistei române" (1861-1862) îi creaseră un statut oficial dar nu i-au asigurat nici pe departe liniştea de a se lăsa definitiv absorbit în ambiţioasa voinţă de conectare la o reţea spirituală de anvergură. Cu puţine excepţii, (Alecsandri, Ghica, Kogălniceanu - şi ei din aceeaşi speţă seniorială) îşi va afla anevoie aliaţi pe măsură. Relaţiile cele mai eficiente le-a perfectat cu Maiorescu, de la care a şi împrumutat morga profesorală. (Dacă e vorba de comunicare sufletească autentică, roditoare, atunci singura realizată integral a rămas cu mama sa şi ar fi de analizat întrucît aureola "autoritarismului", pe seama voluntarei Chiajne, nu se vroia o ofrandă filială cuvenită Catinchii Odobescu). Catedra a reprezentat pentru eruditul scriitor şi istoric ultima redută. Era cadrul unde, parţial scutit de dependenţe ultragiante, putea dărui totul de la el. Aici, generozitatea sa în îndrumarea tinerilor studioşi n-a cunoscut limite. A mers pînă la aşezarea alături, la masa de scris, ca să desăvîrşească lucrările discipolilor, fără revendicarea nici unui merit. Impecabila situare la altitudini, armonia rîvnită, punerea de acord a exprimării cu înfăţişarea, omogenitatea dintre gest şi gînd au cedat doar la confruntarea, de tot umilitoare, degradantă moral, cu cancanuri de mahala. Bîrfe de joasă provenienţă l-au amestecat în intrigi amoroase de duzină. Brusc imaginea sa despre Eros s-a tulburat şi, elinul din el n-a intuit altă redresare decît în Thanatos. În ajunul gestului fatal, l-a întîlnit Nicolae Iorga, fiind între puţinii care au însoţit pe Odobescu pînă la locul odihnei veşnice, într-o zi de noiembrie cîinos, cu viforniţă timpurie, de blestem. Locul acesta, astăzi abandonat, era la marginea cimitirului Bellu, către "valea plîngerii", cum se zicea, odinioară, zonei pentru păcătoşii ce-şi ridicau nesăbuit viaţa.

Geo Şerban

Descripti

ESTE evident că Odobescu exersează, încă din scrisorile adolescenţei, o artă a acomodării (stilistice, de atitudine, de alegere a subiectelor) care nu ţine numai de educaţia socială a unui tînăr de familie, ci de-a dreptul de literatură, pentru că intră în sfera invenţiei gratuite, imaginându-se în diverse ipostaze care doar conjunctural sunt cele plăcute conlocutorului său, unul dintre părinţi să zicem; de fapt, ele fabulează pentru plăcerea de a imagina situaţii, de a construi paradigme de viaţă. Materia lor primară este descripţia, scenele se armează cu ajutorul unor elemente de recuzită dintre care se ridică, treptat, profilele umane abia schiţate, niciodată parcă definitiv desprinse de decorul material care le generează. Acest cadru concret fascinează de la început pe scriitor, care desfăşoară comori de ingeniozitate retorică - precum mai tîrziu Mateiu Caragiale - în descrierea cîte unei ţesături sau a unei bijuterii, cum este de pildă în inventarul unor cumpărături făcute pentru doamne (scrisoarea este din 1858, cînd tînărul *lion* avea 24 de ani): "une robe velours gris bleu à deux corsages avec le manteau pareil, garni non pas de chinchilla, mais de cette plume dont nous ne savions pas le nom; le manchon se pareil, et le chapeau aussi bleu velour; une robe soie unie groseille des Alpes; c'est entre le rose et le lilas c'est très joli... une robe moire marron taille plate, mode toute nouvelle et gracieuse..." etc.

Nici o mirare deci că reconstituirile sale istorice, chiar cînd nu au direct vedere literatura, pleacă de la asemenea imagini a căror substanţă este, început, pur materială. Ajuns la Snago unde trecutul îl înconjoară treptat umbrele sale, călătorul este fermec întâi de materia concretă sub care ace ta se prezintă, portul unei jupâniţe d secolul al XVI-lea, de pildă, în imag nea votivă a familiei unui ctitor, nenumăratele detalii de culoare alcătuire, care insinuează încă de acum o sugestie de mişcare, adică viaţă: "o iie sau o cămaşă de pân subţire, cusută în lungul mânicelor vărgi de fir şi de culori vii, dar bi potrivite, înveleşte braţul sub largile cute şi se încheie la mânecuţe cu betelie decorată; altiţa de pe umăr bogat cusută cu fluturi de aur, încreţul e compus din largi găitane... d-asupra vine rochia roşie, vărgată lung..." etc. Detaliile tabloului su completate cu informaţii de natu arheologică, autorul făcând relaţia di tre portret şi obiecte găsite într-o cript "jupaniţele din vechime purtau încă nişte lungi cercei, precum se văd cele mai multe portrete ctitoriceşti d secolii aceia. O podoabă de felul aces se păstrează în sicriul prea sfint [Filoftei din biserica domnească de Curtea de Argeş... două plăci de co

ia ca paradigmă de viață

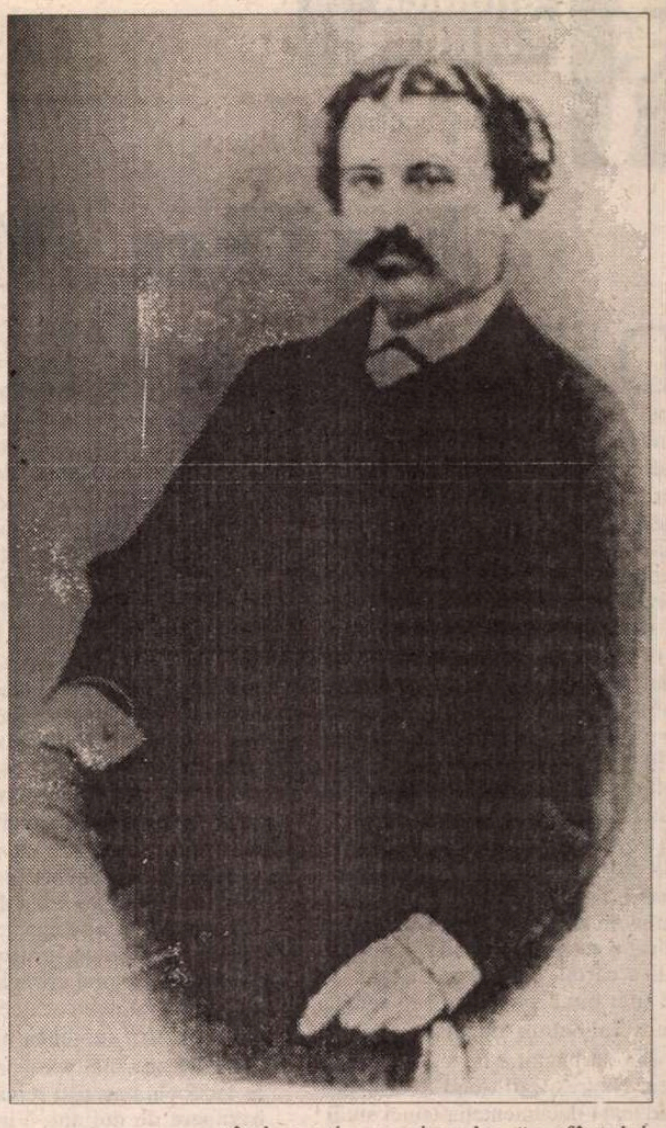

nalină... despărțite prin doi mai mici zamfiri alăturați...". Pentru completarea impresiei referitoare la costumație se recurge la o listă, la enumerările din foaia de zestre a fiicei unui boier, "curios document" păstrat între hârtiile aceleiași mănăstiri în care farmecul misterios al numirilor uitate acoperă o foarte colorată și vie realitate materială a garderobei: "o pereche cercei de aur cu câte un picior de zamfir... o dulamă de sarasir cu pacea de samur și cu nasturi de aur" și câte și mai câte.

Din asemenea inventare de haine și podoabe se creează atmosfera prielnică pentru evocarea figurilor pe care le însuflețeau, sub cutele rigide la început ale stofelor groase începe să palpite carnea și sentimentele oamenilor de altădată, suma trăsăturilor unui portret devenind, pe nesimțite, imaginea vie a unei personalități în plină desfășurare: "O! Matei Basarab... În chipul tău smead și costeliv, înconjurat de o barbă albă și rară, în buzele-ți subțiri și zâmbitoare, în fruntea ta lată și înaltă, în ochii tăi mici și vii, afundați sub sprâncene negre și stufoase, îmi place adesea a descoperi câtă finețe, câtă înțelepciune și câtă energie trebuiesc spre a forma caracterul unui mare domnitor. Îmi pare că te văd, diplomat iscusit râzând înghesuit în barba-ți căruntă când, cu un susur subțire, îți bătuși joc de agaua turcească ce vedea spre a te mazili... Apoi te zăresc, domnitor cuvios și plin de dorul țării, izgonind... precupeții străini... Ș-apoi iar, te văd acolo, unchiaș gârbovit dar cu ochiul plin de foc..." ș.a.m.d., într-o încercare care schițează un întreg program, un profil pictural și caracterologic totodată, extras dintr-o succesiune de întâmplări dramatice și definitorii, ca în orice roman istoric romantic.

Avem de fapt a face cu un întreg program, unde comandamentul etic se sprijină pe principiul estetic și plăcerea reconstituirii e pusă în slujba sentimentului de "pietoasă datorie" către strămoși "de a deștepta suvenirea întunecată a măririlor trecute". Această suvenire - spune Odobescu tot în *Câteva ore la Snagov* - este condiționată nu atât de exactitatea istorică, reală ("nu atât șirul exact al faptelor reale, nu atât personalul netăgăduit ce a jucat un rol într-însele"), cât de aceea artistică, *culoarea locală*, adică "acel parfum al timpului trecut care strămută pe cititor în mijlocul întâmplărilor povestite, îi descrie localitățile ce le-au servit de scenă, îl face părtaș la obiceiele, la credințele, la viața publică și privată, la cugetările și chiar la limba timpului și locurilor unde s-au petrecut faptele de care se atinge romanțul"; la fel va pretinde și va încerca Hasdeu peste câțiva ani doar, în încercările sale de reconstituire istorică (*Ursita, Răposatul postelnic*) ambele poziții făcând o relație - nu chiar atât de neobișnuită pe cât pare la prima vedere - între un romantism retardatar, păstrat în toate iluziile neconsumate ale unei generații retezate, și un neoromantism care tinde să reia și să epuizeze experiențele nefinalizate ale predecesorilor. Fenomenul este comun de altfel sfârșitului de secol în întreaga literatură europeană.

Plăcerea cu care Odobescu zăbovește asupra descrierilor de interioare, de obiecte, de veșminte etc. în aceste texte cu o finalitate principial practică totuși prevestește într-un fel proza din *Pseudo-kinigetikòs* unde, lăsată în voia inspirației de moment și a unei neobișnuite capacități asociative, memoria scriitorului revarsă o cascadă neîntreruptă de evocări, de descrieri deci, ale unor scene trăite, alternând cu altele, imortalizate în opere de artă și văzute doar în marile muzee ale lumii. Stârnită de invitația vechiului său prieten Constantin Cornescu (cu el și cu Adolf Cantacuzino semnase Odobescu în 1857 celebrele sale polemici cu C. A. Rosetti despre teatrul național) de a-i citi în manuscris "Manualul vânătorului" și de a-i scrie o prefață, această înclinare deosebită se găsește la largul ei într-o temă care implică în același timp grijă pentru detaliu și fantezie pentru depășirea lui, dincolo de liniile precise și amănunțite ale tabloului începând mai întotdeauna să se degajeze umbrele mișcătoare ale imaginației care le însuflețește.

Spirit mobil, iubitor de frumos și împins mereu mai departe de o vie curiozitate intelectuală, Odobescu găsește în tematica cinegetică a artei un minunat pretext pentru a revărsa în cadre prestabilite o abundență de informații și reminiscențe ale lecturilor și ale trecerilor sale prin pinacotecile Europei. Ele nu sunt, în sens propriu, întâmplătoare și nici nu izvorăsc din simpla pasiune pentru frumos a autorului, deși aceasta este reală și curgerea capricioasă a textului confirmă o oarecare lipsă de organizare a discursului, cu o neglijență mai degrabă voită decât naturală, dar toate aceste mici artificii - retorice în ultimă instanță - pleacă dintr-o preocupare didactică existentă încă în punctul inițial, deși poate inconștientă: autorul tinde să inculce lectorului său, prin toate mijloacele care îi stau la îndemână, ideea că arta este un domeniu important și necesar al vieții intelectuale, că ea este nu numai mărturia, oglinda umanității în succesiunea eforturilor ei neîntrerupte de autodepășire, ci și cheia înțelesurilor unei lumi altfel anarhice și lipsite de sens. Arta ordonează deci și extrage semnificațiile unei nesfârșite experiențe individuale, o ajută să devină sinteză. Răsfrântă în oglinda vânătoarei, ca în oricare altă preocupare vitală a omenirii, istoria ei devine materială, inteligibilă și deci exemplară; și pentru că natura rapsodică, fragmentară și discontinuă a talentului nu-i îngăduie o realizare completă a proiectului său, o "monografie" a vânătoarei privite în oglinzile artei, autorul o pune - cum a mai procedat și altă dată - în rândul celor ipotetice pe care, povestindu-le, începe deja să le pună în lucrare: "Într-astfel, mintea cititorului preumblată prin spațiu și prin răstimpi, fără însă a pierde un minut urmele vânătoriei, ar vedea, ca într-o panoramă, desfășurându-se dinainte-i toate acțiunile pornite din această crudă dar bărbătească aplecare a firei omenești; călăuzită de o critică judicioasă și atrăgătoare, ea ar trece în revizuire toate creațiunile prin care geniul sau talentul au știut... să conceapă, să ilustreze, să reproducă și să idealizeze instinctele și faptele vânătorești ale omului din toți secolii...".

Altfel spus, crocean înainte de Croce, Odobescu crede că narațiunea sau povestirea istorică este forma concretă a criticii de artă și că domeniul artei se suprapune, inevitabil, peste acela al vieții, cu care nu se confundă întru totul, dar pe care îl limpezește. De aici și tendința abia amintită de a introduce un principiu narativ în descrierea obiectului de artă, care nu mai este, ca în dogmatica critică clasicizantă, ca la Dinicu Golescu de pildă, narațiunea individului privitor despre obiectul privit, ci întrepătrunderea lor, intrarea privitorului în spațiul interior al operei care se însuflețește sub privirea spectatorului și revine la o viață proprie; nu spectatorul este cel care-și împărtășește reveriile inspirate de operă, ci opera însăși se mișcă sub ochiul fascinat al privitorului care-i urmărește și-i descrie evoluția, eliberat de sub tirania pozei statice sub care a surprins-o creatorul ei. Astfel chiar capacitatea de sugestie devine un criteriu al artei, în pofida neglijențelor tehnice sau infidelităților față de canon - cum se va vedea în cazul lui Dürer de pildă - și el este superior celorlalte, rod al studiului și al culturii, pentru că este natural, inspirat de plăcere și de capacitatea de visare.

Așa se nasc celebrele pasaje în care Odobescu compară și descrie opere de artă din diferite timpuri, cu un subiect sau cu un erou comun, în care însă diferențele de concepție, de viziune, de epocă în ultimă instanță, se traduc printr-o dinamică diferită a grupului: grupul Dianei cu ciuta, văzut în realizarea antică de la Luvru, în "Diana din Poitiers" a sculptorului francez Jean Goujon, din sec. al XVII-lea, și în gravura lui Albrecht Dürer "reprezentând vocațiunea miraculoasă a sfântului Hubert", patronul vânătorilor, cum zice Odobescu. Pentru privitor, însăși poza în care încremenește grupul este, mai degrabă, punctul culminant al unei mișcări, de fragil echilibru, decît o postură durabilă și adjectivele utilizate sunt dintre cele care însoțesc de regulă nume ale unor ființe în mișcare (sprinten, ager), altele având o origine verbală care le păstrează o sugestie de mișcare (sumes, coronat, despicat). Dar cel mai grăitor procedeu mi se pare a fi utilziarea unor verbe active la timpul prezent pentru a descrie o atitudine surprinsă într-un proces, o imagine ruptă dintr-o succesiune a cărei mișcare temporar întreruptă nu este contrazisă de poza, statică prin forța lucrurilor, a operei, a statuii, ci este parcă scoasă în evidență: "statua Dianei de la Luvru, acea mândră și sprintenă fecioară de marmură care s-avântă, ageră și ușoară, sub creturile dese ale tunicei ei spartane, scurtă în poale și larg despicată la umeri. O mișcare vie și grațioasă a grumazului a înălțat capu-i, cu perii sumeși la ceafă în corimb, și pe fruntea-i coronată cu o îngustă diademă, se strecoară un prepus de mânie. Peplul îi înfășoară, ca un brâu, talia zveltă și cutele veșmântului ascund sânu-i fecioresc; dar brațele-i goale, unul se încovoaie în sus - ca să scoată o săgeată din cucura de pe umeri, cellalt se reazimă pe creștetul cornut al ciutei. Ce neastâmpăr va fi făcând pe zeiță să calce așa iute pământul...? Pe cine amenință ea cu darda împenată...? Trămitea ea oare în câmpii etolici ai Calidonului pe mistrețul uriaș...?" și așa mai departe, introducând în simpla contemplație a unui grup statuar o multiplicitate de posibilități de dezvoltare, de secvențe temporale deci, care presupune o adevărată epică, o evoluție anume, în enumerarea latențelor închise într-o simplă atitudine, într-o simplă "poză".

Mircea Anghelescu

CRONICA EDIȚIILOR

de Z. Ornea

Iuliu Maniu

DL. IOAN SCURTU a publicat, în 1983, cu un titlu mascat (subterfugiu, atunci, frecvent utilizat), o solidă, informată și temeinică istorie a Partidului Național-Țărănesc (mai înainte, la Editura Litera, o istorie, mai subțiratecă, a Partidului Țărănesc). Anul trecut și-a revizuit cartea din 1983, curățind-o de lestul conjunctural inevitabil atunci, trimițînd-o în lume sub înfățișare - cum să spun? - decentă, rămînînd (fusese și înainte) o lucrare de referință, tot așa cum, pentru Partidul Conservator, avem cartea, remarcabilă, a d-lui Ion Bulei. (Păcat că n-avem și o istorie a Partidului Liberal). Din 1989 încoace, zăgazurile cenzurii dispărînd pentru cartea de istoriografie mult încercată în anii dictaturii, dl. Ioan Scurtu a publicat cîteva lucrări și culegeri de documente. Una, despre regele Ferdinand, am comentat-o, acum cîteva săptămîni, în revista noastră. Mai înainte a publicat o carte despre Iuliu Maniu, pe marginea căreia mă opresc astăzi. Se cuvine spus din capul locului că această lucrare a dlui Scurtu are, mai curînd, cu ale ei 183 de pagini, un caracter de informare. Negreșit, dl. Ioan Scurtu dispune de toată documentația temei studiate. Dar ea este, aici, prea succint tratată, cu datele esențiale necesare, fără răgaz analitic și demonstrativ. Predomină caracterul strict istoriografic, oprindu-se, cronologic, pe momentele capitale ale personalității lui Maniu. De n-ar fi micul capitol final, cumva concluziv și o încercare de privire de ansamblu, aș fi spus că lucrarea nu trece de la detaliu la general. Monografia, marea monografie despre personalitatea lui Iuliu Maniu, care să analizeze, ca în sistematica istoriografiei literare, viața și activitatea prodigiosului om politic, trebuie scrisă de acum încolo. Poate că o va face chiar dl. Scurtu. Dar cu un spor de afundare în arhive, pentru a culege material inedit, cu lectura adîncită a presei timpului, a dezbaterilor parlamentare, a memorialisticii, corespondenței și a altor documente necesare. Și, apoi, cînd se va scrie cartea, cu perspectiva de analist temeinic, folosind, pentru sondarea psihologiei, psihanaliza și alte științe complementare, cu ajutorul cărora să ni se dăltuiască portretul personalității din interior a marelui bărbat politic. Sînt încredințat că această carte va fi scrisă și o aștept, încrezător, spre a o comenta. Ar fi păcat dacă nu ar purta semnătura dlui Ioan Scurtu.

Fascinantă personalitate a fost, fără îndoială, Iuliu Maniu! Caracter pietros, a fost, mai curînd, de îndată ce s-a implantat pe scena vieții politice regățene, un inadaptabil, avînd mereu aerul de dezrădăcinat. Se formase în mediul transilvan cesaro-crăiesc, cu necesarul travaliu politic, ca român, de opoziționist continuu. Aici dovedise multă tărie de caracter, neînduplecată vigoare militantă, remarcîndu-se printre adversarii politicii pasiviste pe care o preconizau unii dintre fruntașii Partidului Național Român. Nu a făcut parte chiar dintre oțeliți (precum Goga și alții), dar adept neclintit al activismului a fost cu strălucire. Destinul a fost, pînă la un punct, bun cu el. A fost, în 1918, conducătorul Comitetului Național Român din Transilvania și, după declararea Marii Uniri, președinte al Consiliului Dirigent iar, după desființarea acestuia (1920), ales președinte, la 46 de ani, al Partidului Național Român. Au fost, toate trei și încă altele, demnități pe care le-a onorat cu pricepere și competență. Intra, acum, fără preparative, pe o scenă politică, a României Mari, care era cu totul altfel, purtînd, esențial, trăsăturile obiceiurilor politice regățene. S-a spus că, pentru orientarea în acest nou climat, Maniu, cu formația sa ardeleană, n-avea antene. Adevărul e că la trăsăturile sale de formație spirituală, intelectuală și politică, se adăuga și una esențialmente caracterială: Maniu era, prin caracter, un scorțos lipsit de maleabilitate, durat din piatră tare, cu o solemnitate rece, afabil, politicos, dar incapabil de căldură sufletească. Al. Vaida-Voevod, și el ardelean, dar temperament versatil, cu totul opus lui Maniu, s-a integrat perfect mediului politic (nu numai) regățean. Maniu a rămas egal cu sine, distant, glacial, protocolar. Era vai și amar de cel (sau cei) care trebuiau să trateze, prin conciliabule, chestiuni politice cu Iuliu Maniu. Venea la tratative, pe care el le numea pertractări, cu punctul de vedere prestabilit. Și proceda prin istovirea adversarului. Gusta delicii în prelungirea cît de mult a pertractărilor. Partenerul (partenerii) erau lăsați să vorbească mult, dincolo de miezul nopții, fără a se ajunge la nici o concluzie, ședința era prorogată pentru a doua zi, cînd totul era reluat de la început, pînă obținea ceea ce dorea. Tratativele pentru fuziunea naționalilor cu țărăniștii au durat aproape patru ani. Și, în 1926 cînd au fost reluate, după o întrerupere de doi ani, Virgil Madgearu declarase, înnebunit, că nu mai poate suporta, efectiv, calvarul pertractărilor. Și, totuși, au fost reluate și nu s-au încheiat pînă ce Maniu n-a obținut ceea ce dorise de la început. Constantin Stere, care a suferit enorm, de pe urma neînțelegerilor cu Maniu, i-a creionat, în 1930, vestitul portret de abate iezuit, *Domnul Președinte*, (inclus în volumul *Preludii*), care rămîne memorabil, adevărat punct de pornire pentru înălțarea unei mari monografii.

S-AR PUTEA crede că tăria caracterului a fost o tară psihologică, cînd, de fapt, această trăsătură e un mare merit. E, într-adevăr, un merit mai ales într-o țară ca a noastră, care a avut parte de puține caractere. Dar în activismul politic, cînd mai ai parte și de înalta demnitate de președinte al unui mare partid, această calitate se transformă, inevitabil, într-o deficiență. Neînduplecarea lui Iuliu Maniu s-a exercitat, cum se știe, în conflictul cu regele Carol al II-lea, văduvind P.N.Ț. de șansa revenirii la guvernare în noiembrie 1937. Maniu a fost în acest plan, la început, de fapt, șovăielnic. Îl voia pe prințul Carol revenit în țară, dar ca regent. Și, în 6 iunie 1930, cînd acesta a revenit în țară, neacceptînd propunerea lui Maniu, acesta nu l-a arestat și expulzat imediat (putea, ca premier ce era), ci i-a acceptat dorința de a deveni rege. I-a pus regelui condiția de a-și reface căsătoria cu principesa Elena și neaducerea în țară a Elenei Lupescu. Cînd, peste cîteva luni, Lupeasca a revenit în țară, premierul Iuliu Maniu iarăși n-a fost ferm, neexpulzîndu-o cum trebuia și putea să o facă. A continuat să guverneze pînă în octombrie 1930, cînd deșănțarea Camarilei (care era mai puternică decît tot guvernul) a atins culmi inacceptabile. Maniu a demisionat. Dar a acceptat din octombrie 1932 pînă în ianuarie 1933 să preia, din nou, conducerea guvernului, continuînd să-i ceară regelui intrarea în constituționalitate, plecarea Elenei Lupescu și dispariția Camarilei. Și, apoi, pentru atingerea acestor obiective, a renunțat la șefia partidului, rostind discursuri teribile contra Camarilei, care au fost considerate antidinastice. Nu erau, Maniu fiind un dinastic convins. Dar voia o monarhie constituțională, pe cînd regele voia un regim de autoritate (dictatură) personală. Această ostilitate declarată cu regele s-a răsfrînt și asupra P.N.Ț., care n-a primit, din această cauză, cum se cuvenea, în

Ioan Scurtu, *Iuliu Maniu*, Activitatea politică. Editura Enciclopedică, 1995.

noiembrie 1937, guvernarea. Poate că, încerc o ipoteză de lucru, dacă Maniu ar fi fost mai puțin neînduplecat și Palatul s-ar fi aflat în bune relații cu P.N.Ț., primind succesiunea la guvernare, țara ar fi fost scutită de anii de dictatură regală, cu suspendarea Constituției din 1923 și tot cortegiul de încordări, inclusiv sîngeroase de care a avut parte pe plan intern. Dar în lupta cu regele (după ce în decembrie 1937 a comis eroarea pactului de neagresiune cu legionarii), Maniu a cîștigat finalmente. Cesiunile teritoriale silite din 1940, culminînd cu aceea din august a Dictatului de la Viena, l-au pus în insolubilă dificultate pe rege, fiind silit să abdice. Maniu s-a înțeles cu Antonescu, de îndată ce acesta a fost chemat să conducă țara, să i se impună regelui abdicarea. Cu experiență în travaliul de opoziție, n-a respectat promisiunea făcută lui Antonescu de coparticipare la guvernare. A protestat, către Antonescu, pentru asumarea actului de aderare a României (noiembrie 1940) la Axă, a acceptat intrarea în război numai pentru recucerirea teritoriilor românești răpite de sovietici, dar a condamnat, în memorii ferme, continuarea ostilităților dincolo de Nistru. Există, apoi, un capitol în politica desfășurată de Iuliu Maniu, în care cecitatea i-a fost totală și analiza defectuoasă. A întreprins tratativele de pace cu aliații, investind încrederea toată în anglo-americani, ignorînd realitatea sovietică. S-a înșelat catastrofal, deși era evident că în estul Europei stăpînă va deveni U.R.S.S. A fost înșelat și în episodul alegerilor din 1946, cînd emisari americani (ambasadorul Harriman) și englezi i-au dat asigurări că alegerile vor fi libere, deși Maniu știa prea bine ce înseamnă alegeri libere în România. Și deși aceste alegeri au fost catastrofal trucate, guvernele Angliei și S.U.A. au recunoscut, cinic, parlamentul, deci, inclusiv, alegerile. Dar, mai înainte, cînd, în 1944 și 1945, lui Iuliu Maniu i-a fost oferită conducerea guvernului, a refuzat pentru a nu se compromite sau pentru că prefera lupta în opoziție, tot așa cum a refuzat guvernarea, în 1919, din partea regelui Ferdinand, pentru că nu voia să accepte condițiile tratatului de pace de la Trianon care, la capitolul minorități, avea clauze care i se păreau împovărătoare pentru țară. Cu o astfel de tactică a evitării răspunderilor și a neînduplecării sale știute, acest mare bărbat de stat n-a fost ministru (de fapt, prim-ministru) decît vreo trei ani și jumătate în toată viața. Dar a fost, mereu, mai puternic ca om politic decît un ministru în funcțiune. Cum spuneam, fascinantă și contradictorie ne apare personalitatea lui Iuliu Maniu! ■

PĂCATELE LIMBII

de Rodica Zafiu

"Secretoșenie", "dubioșenie", "descurcăroșenie" etc.

NU CRED că e o coincidență: toate exemplele recente de derivare cu sufixul *-enie* sînt cuvinte cu sens negativ, depreciativ. Inițial, sufixul substantival - de origine slavă, pătruns prin termeni ca *blagoslovenie*, *smerenie*, *spășenie*, - producea abstracte verbale și nu avea nimic negativ. Astăzi, sufixul pare să formeze doar nume de însușiri, derivate de la adjective, să prefere ca bază adjectivele în *-os* - și să-și fi consolidat valoarea peiorativă. Această valoare o observa într-un articol din 1967 Zorela Creța, explicînd-o prin preluare din temele unor derivate mai vechi; la fixarea ei a contribuit, desigur, și conotația de element vechi și popular, potrivit folosirii cu distanțare ironică. Cîteva cuvinte formate cu acest sufix - *ciudățenie*, *curățenie*, *zgîrcenie* - au totuși frecvență mare și au rămas nemarcate stilistic. Puțin productiv în limba contemporană (cum demonstra V. Rudeanu într-un studiu din 1960), sufixul a fost folosit, de-multe decenii, cu intenții stilistice. Iorgu Iordan culegea, acum o jumătate de secol (*Limba română actuală*, ediția a II-a, 1947), cuvinte ca *arătoșenie*, *băștinășenie*, *dîrzoșenie*, *șchiopenie* - creații ale scriitorilor vremii - și considera ca "foarte ciudat" tocmai un termen care s-a impus de atunci (a fost înregistrat și în DEX): *cumsecădenie*. Mirarea lingviștilor, se observă încă o dată, nu influențează destinul unui cuvînt.

În limbajul publicistic de azi, multe cuvinte cu conotație familiară și populară sînt folosite în comentarii persiflante asupra vieții sociale și politice contemporane. Unele sînt derivate mai vechi - *lăudăroșenie*, *hidoșenie*, *cărpănoșenie*: "în ciuda *lăudăroșeniei* guvernamentale..." ("România liberă" = *RL*, 1681, 1995, 20); "un reportaj de la Pitești, de toată *hidoșenia*" ("Fraierul român", 14, 1991, 16); "escrocheria nu a întîrziat însă să-și arate toată *hidoșenia*" (RL 1173, 1994, 16); "de o *cărpănoșenie* ieșită din comun, *R.B.* și-a vîndut ușa de la intrare" ("Evenimentul zilei" = *EZ*, ep. 1000, 1995, 2). *Scorțoșenie* - care este înregistrat în *DLR* ca termen *rar*, pe baza unei singure atestări - reapare în uz: "a renunțat la *scorțoșenia* prezidențială" (EZ, 136, 1992, 1). Cîteva cuvinte sînt, după toate aparențele, creații recente: *găunoșenie* ("Accent", 8, 1991, 1), *plicticoșenie* - "dacă ar fi să dăm crezare Televiziunii Române, Plenara Consiliului Național al *PSM* s-a desfășurat într-o atmosferă de liniște vecină cu *plicticoșenia*" (EZ, 748, 1991, 1), *secretoșenie* (a cărui bază de derivare, familiarul *secretos*, a fost destul de tîrziu inclusă în dicționare) - "*secretoșenia* în care e învăluit *SRI-ul*" (*EZ*, ep. 240, 1993, 1). Un derivat ad-hoc ca *dubioșenie* - "*dubioșenia* sănătoasă a momentului" ("Adevărul", 419, 1991, 1) - șochează prin atașarea sufixului vechi și popular la un neologism (*dubios*). Inovația *descurcăroșenie* - "ne-am familiarizat cu «răul» de acum, îl cunoaștem, îl exorcizăm eventual prin *descurcăroșenie* balcanică" ("Contrapunct", 31, 1992, 2) - se bazează pe un decupaj înșelător, pe gruparea sufixului *-enie* cu sufixul *-os* (prezentat în toate cuvintele recente) și pe substituție de sufixe. Oricum, exemplele de mai sus sînt destul de numeroase pentru a atesta funcția stilistică a unui sufix încă viu, cel puțin într-o zonă a limbii actuale: în sfera ironiei și a deprecierii, extinse din limbajul familiar în cel public. ■

În amintirea Gabrielei Negreanu

N-AM ÎNȚELES-O niciodată pe Gabriela Negreanu. Deși am fost colegi de facultate și prieteni, deși am lucrat ani la rând în aceeași clădire sumbră, Casa Scânteii, deși am ajuns să polemizăm, adică să ducem sinceritatea până la paroxism, n-am comunicat niciodată cu adevărat cu ea. Avea exigențe pe care nu le putea îndeplini nimeni și care mă intimidau. Iar dacă totuși încercam să mă ridic la înălțimea aspirațiilor ei morale sau literare, declara brusc că vrea de la oameni cu totul altceva, de exemplu să zboare sau să călătorească în alte epoci.

Am cunoscut-o în 1965, la București. Din cauza ei era să ratez examenul de admitere la facultate. Așteptam să intru la "oral" și deodată, pe hol, și-a făcut apariția o fată frumoasă - brunetă, cu ochii albaștri și cu o expresie de ființă în veci nesupusă - care, după un schimb de replici convenționale (de unde ești? ce-ai făcut la "scris" etc.), m-a angajat într-o discuție despre Schopenhauer (pe care îl citisem, fiindcă mă pasiona Eminescu) și Fichte (de care nici măcar nu auzisem). Avea acest obicei, să ridice vertiginos și sfidător miza oricărei discuții. Era ca matca unui stup de albine care se înalță foarte sus în văzduh pentru a constata dacă se găsește vreun trântor capabil să se țină după ea. Tot discutând, n-am auzit când am fost chemat să intru la examen și am fost dat absent. Noroc că tatăl meu, prezent acolo și mai atent decât mine, m-a găsit urgent și i-a convins pe examinatori să mă scuze.

Examinarea se făcea în ordine alfabetică. După mine, cu *Ș*, a intrat Gabriela, cu *V* (pe atunci, fiind încă nemăritată, se numea Vasilache) și s-a prezentat strălucit. Am devenit amândoi deodată studenți ai Facultății de Limba și Literatura Română și între noi s-a legat o prietenie literară trainică, dar și furtunoasă. Gabrielei îi plăceau alcoolurile lirice tari, voia mereu de la cuvinte ceva nemaivăzut și nemaiauzit. În prezența ei mă simțeam iremediabil un Sancho Panza, în timp ce pe ea o vedeam ca pe un don Quijote feminin pierzându-se undeva în zări, călare pe un cal de hârtie.

Era și multă poză în atitudinea ei. Avea o înclinație spre bravadă. Dar gesturile teatrale nu erau doar teatrale; exprimau strident dorința nerealizabilă de *altceva*, disperarea, disprețul față de somnolența semenilor.

Era din Călărași și îmi povestea că trecea Dunărea înot, prin locuri periculoase, pe unde nici bărbații cei mai curajoși nu se încumetau să treacă. N-am crezut-o. Și ca să mă convingă, numai ca să mă convingă, a spart cu pumnul (ne aflam pe stradă) vitrina imensă a unei farmacii. Cioburile s-au revărsat pe trotuar cu un huruit asurzitor, s-a adunat lume, farmaciștii au luat-o ostatică pe Gabriela, iar ea, cu mâna șiroind de sânge, mă întreba obsesiv dacă în sfârșit o cred.

Asemenea gesturi mă speriau, nu le priveam cu superioritatea stupidă a unui om "echilibrat" și nici acum nu le privesc așa, dar pur și simplu mă simțeam depășit de situație.

Gabriela era prietenă, pe atunci, nu numai cu mine, ci și cu Doina Bujor, George Arion, Dorel Cristea și mulți alții. Eu nu pot vorbi însă în numele lor, nu știu cum și-o reprezentau ei, povestesc numai ce-a rămas în amintirea mea.

Țin minte că o dată, la Înviere, m-a obligat să mă sui împreună cu ea în clopotnița Mitropoliei ca să auzim de aproape dangătul clopotelor. Și l-am auzit îndeaproape: eu înspăimântat, cu degetele în urechi, convins că o să-mi plesnească timpanele, ea extaziată, ca sub influența unui drog.

Știa și să se joace, dar o făcea cu gravitate. Într-o bună zi, la facultate, în pauza dintre două cursuri, ajutată și de alte fete, s-a apucat să mă fardeze și să mă îmbrace cu o haină de blană și cu o căciuliță adecvată și a executat totul cu atâta seriozitate încât la sfârșit arătam ca o cucoană gigantică. Când a intrat să-și țină cursul Romul Munteanu, n-am mai reușit să mă demachiez repede...

În anul doi de facultate am fost exclus din UTC într-o ședință publică (nu mai contează acum din ce cauză) și, în opoziție cu numeroșii mei acuzatori improvizați, Gabriela mi-a luat (inutil) apărarea. Apoi a fost pedepsită pentru acest gest de curaj. Parcă o văd și o aud ținându-și discursul. Pentru că un discurs a fost, un discurs incendiar. Ținuta intelectuală îi dădea Gabrielei autoritate, complexându-i pe tovarășii de la prezidiu.

DUPĂ terminarea facultății, Gabriela a lucrat mulți ani la Editura Albatros. Se știe că a făcut lucruri bune acolo, că a susținut o literatură inteligentă și nonconformistă, că a devenit treptat unul dintre cei mai stimați editori ai țării. Pe vremea aceea, însă, eu mă gândeam la ea nu numai cu admirație, ci și cu compătimire. Arăta ca o ființă captivă. Era palidă și nervoasă, se înrăia din cauza presiunilor cărora încerca să le reziste. Lung și chinuitor a fost dresajul Gabrielei, nu numai pentru Gabriela, ci și pentru dresorii de la Consiliul Culturii și de la "partid" și nici nu s-a încheiat cu rezultatele scontate.

Gabriela era sfâșiată între simțul datoriei - voia să fie o soție desăvârșită, o mamă desăvârșită, o salariată desăvârșită - și dorința ei înnăscută de libertate și aventură. Năzuia în continuare să ajungă la mari înălțimi, acolo unde încă n-a ajuns nimeni, chiar și când brațele îi erau trase în jos de sacoșe cu alimente obținute cu greu. Ținea să-și păstreze locul în editură (pe care, de altfel, până la urmă l-a pierdut), să rămână o persoană respectabilă în sensul convențional al cuvântului, dar ținea în același timp să fie ea însăși, să nu se supună unor reguli care deveneau de la o zi la alta mai prosteși și mai greoaie.

Cred că atunci s-a rupt ceva în sufletul ei.

Gabriela Negreanu a fost interesată încă din facultate de Paul Valéry din care și-a făcut până la urmă un model. O fascina gradul înalt de intelectualizare al textelor lui (cel puțin așa declara), dar și mai mult conta pentru ea - cred - seninătatea acelor texte, care îi provoca o sfâșietoare nostalgie. A publicat destul de frecvent poezii și eseuri. Poeziile ei nu mau cucerit niciodată, mi se părea că poeta este prea voluntară în raport cu cititorul, că îl biciuiește cu neologisme reproșându-i implicit o presupusă lene a gândirii. Dar nu puteam să nu observ că tot ceea ce scria Gabriela, și poezii, și eseuri, se remarca printr-o inteligență violentă, prin generarea unui fel de electricitate lingvistică, printr-un elitism declarat și sfidător, cu efect tonic pentru cititorul masochist.

Mai mult decât orice mi-au plăcut răspunsurile date de ea la o rubrică de "Poșta redacției" susținută la un moment dat în *Luceafărul*. Gabriela Negreanu îi convoca pe toți corespondenții la o competiție pretinzând eforturi supraomenești, infernală, parcă își propusese pur și simplu să scoată sufletul din ei. Iar bieții corespondenți, unii dintre ei cu o pregătire precară, acceptau provocarea, atrași tocmai de această exigență nemiloasă. Eram sigur, citind acele răspunsuri competente și intransigente, formulate lapidar și usturătoare ca o tăietură de brici, că și eu, care aveam de bine, de rău, un statut de profesionist al scrisului, aș fi căzut la examenul săptămânal din *Luceafărul*.

Gabriela devenise ciudată. Când mă întâlneam cu ea îmi vorbea de o organizație secretă care îi furase textele și i le valorifica în țări îndepărtate sau despre existențele ei anterioare, pe care pretindea că și le amintește. În momente cu totul nepotrivite (de exemplu la o aniversare a absolvirii facultății, în prezența mai multora dintre foștii noștri colegi) acuza asistența că trăiește mediocru și că ar fi mai bine să-și pună capăt zilelor decât să se scufunde în continuare în proza vieții.

NU ȘTIU ce-a făcut Gabriela după Revoluție. M-am înstrăinat de ea (deși o consideram și o consider în continuare un fel de rudă de sânge). Auzeam din când în când zgomotul de explozie al câte unui articol publicat de ea (de pildă articolul în care condamna la scenă deschisă, în termeni energici, cu o mobilizare intelectuală demnă de o cauză mai bună, un pretins imperialism al francofoniei) și simțeam o strângere de inimă. Îi vedeam, în imaginație, sângerând pumnul cu care spărgea vitrine de data aceasta abstracte. O și întâlneam uneori, cu totul întâmplător și fugitiv. Ne străduiam amândoi, silnic, să simulăm comunicarea, ca să evităm o ceartă interminabilă și istovitoare. În ultima vreme se îngrășase și mi-era îngrozitor de milă de ea, mai milă decât de mine, care știu ce înseamnă să fii gras. Gabriela cea de altădată era parcă întemnițată într-o Gabrielă mare și greoaie. Îi mai recunoșteam numai privirea.

Pentru ca în cele din urmă Gabriela să se sinucidă, aruncându-se de la etajul nouă al blocului în care locuia... Ar fi fals, ar fi exact în stilul repudiat de Gabriela, să susțin acum că ea lasă în urmă o operă, că autoarea a dispărut, dar ne-au rămas cărțile ei etc. etc. Tragedia constă tocmai în faptul că Gabriela nu a reușit să-și construiască un monument mai rezistent decât bronzul. Ea este unul dintre martirii ideii de creație. S-a sacrificat fără să obțină nimic în schimb. Ne-a fost extraordinar de folositoare, tuturor, și tot noi o vom uita, nerecunoscători. A întreținut, cu o intensitate dusă până la paroxism, până aproape de nebunie, dorința de a atinge absolutul și ar fi meritat poate mai mult ca oricine să-l atingă. Când mă gândesc la Gabriela încep să-i urăsc pe autorii talentați, doar talentați, care produc capodopere fără să aspire dramatic la așa ceva. Gabriela a trăit viața unui mare scriitor și nu va avea postumitatea unui mare scriitor.

Și nici măcar nu poate, acum, să mă contrazică! Ce n-aș da să mă mai poată contrazice! Ce fericit aș fi să-i mai aud replicile, oricât de tăioase, și să mă recunosc învins!

Alex. Ștefănescu

GABRIELA NEGREANU s-a născut la 6 iulie 1947 la București. A urmat liceul la Botoșani și Călărași. În 1970 a absolvit Facultatea de Limba și Literatura Română a Universității din București. Timp de cincisprezece ani (între 1970 și 1985) a fost redactor la Editura Albatros. A încetat din viață la 22 octombrie 1995 la București și a fost înmormântată la Cimitirul Străulești II.

*

Cărți publicate: *Paul Valéry și modelul Leonardo*, eseu, Ed. Albatros, 1978, *Decorul și prezența*, versuri, Ed. Cartea Românească, 1979, *Elegii pentru sufletul înflorit*, versuri, Ed. Eminescu, 1981, *Mototol-Rostogol*, roman în prozoversuri, pentru copii, Ed. Ion Creangă, 1981, *Jurnal / Eul peregrin*, versuri, Ed. Eminescu, 1984, *Partea omului*, versuri, Ed. Cartea Românească, 1987, *Incinte*, versuri, Ed. Eminescu, 1988, Paul Ioachim, *Orație pentru o re-naștere*, versuri, antologie, traducere, prefață și note de Gabriela Negreanu, Ed. Univers, 1989, *Viziune cu logofagi*, versuri, Ed. Pontica, 1994, *Noaptea inițiaților*, versuri, Ed. Albatros, 1995.

PREPELEAC

de Constantin Toiu

Din moşi, strămoşi

ZIARISTICA bucureşteană de azi, ne gîndim la aceea scrisă cu talent, ca şi prozele unor însemnaţi scriitori din secolul trecut şi din cel prezent au sub ele, ca *pat germinativ*, textele străvechi ale cronicarilor munteni, mai ales. Gura lor "spurcată", ochiul ager, necruţător în schiţarea portretelor, expresia imprevizibilă sunînd ca un pocnet în mijlocul frazei, - mai ordonată decît a moldovenilor, - strălucmînînd diabolic scrisul, au pus o pecete originală pe literatura noastră. Suntem ce-am fost. Vom fi, oare, cîndva, alţii de cît suntem?... Ca ziar, de cînd tot scoatem ziare, nu vom avea niciodată un fel de *Le Monde*. Nici în proză, umanismul elevat al lui Thomas Mann. Am avut, în schimb, avem, vom avea mult-mult acid în călimări, multă culoare, vopsea, vervă drăcească. Idilismul, cînd e, e o oftică, - trece repede...

Să luăm, pe sărite, cîteva eşantioane din cronicarul muntean *Radu Popescu*, scriind în jurul lui 1700:

...PRIN MIJLOCUL acestor vremi, au venit veste du peste Olt că Barbu sărdarul, începătorul turburărilor şi al stricăciunilor ţărîi şi cap hoţilor şi al tîlharilor, au crăpat şi s-au dus dracului, iar cu moarte rea şi groaznică, precum de la cei ce au fost de faţă acolo am auzit (ca-n latină n.n.). *Încă în 10 zile ce au bolit s-au umflat şi au negrit tot trupu, şi încă viu fiind ochii amîndoi i-au sărit din cap; iar după ce au murit şi au trecut 3 zile, au fost ieşit viermi din mormînt şi putoare mare, cît s-au umplut besérica, care minune s-au auzit pătutindenea şi au trimis boierii cei de la Craiova, de le-au adus viermi, pentru credinţă, de au văzut. Au fost viermi mari albi cu capetile négre. Cu aceasta au arătat Dumnezău, dreptul judecători tuturor oamenilor, viermi neadormiţi făcînd şi alte multe réle fapte, că pă stăpîn-său Nicolae vodă l-au viclenit şi l-au robit împreună cu catanele. Ţara încă s-au robit peste Olt şi dincoace de Olt, încă mai mult decît 78.000 de suflete. Mănăstirile... s-au arsu céle mai multe şi case boiereşti şi ale săracilor s-au pustiit. Şi ca acéstea multe réle s-au făcut, din răutatea lui şi a soţiilor lui. Şi cînd îl rădica să-l ducă să-l îngroape, ţară era multă, fiind strînsă acolo. Blestema toţi şi zicea:*

- Du-te să dai seama înaintea lui Dumnezău de céle ce ne-ai făcut şi crédem adevărat că nu va scăpa nici ele, nici soţiile lui din urgia lui Dumnezău.

Vizite, zaiafeturi (n.n.)

...ÎNTR-ACEASTĂ vreme au trecut prin ţară Ipsir-paşa... şi viind ştire domnului că vine, au trimis la căpitanul de la Focşani, de i-au ieşit înainte cu slujitori şi i-au făcut conace. Şi de acolo purcezînd şi viind tot cu conace, i-au ieşit domnul înainte peste Colintina, cu toată boerimea şi slujitorimea, de i-au făcut cinste mare. Şi au venit pîn Bucureşti, de au mas o noapte, şi văzînd cinstea ce i-au făcut domnul, a doo zi, cînd au vrut să purcează, au mulţumit domnului de cinstea ce i-au făcut... Şi purcezînd iar cu boiarii, cu slujitori, din Bucureşti, l-au petrecut domnul pînă la deal între vii... (agenţiile de presă, *n.n.*). *(...)*

...Acestea dar trecînd şi viind şi primăvara, şi avînd domnul fiică a mării-sale dă vîrstă ca dă 13 ani şi cunoscînd pă Ianache cămăraş mării-sale om cuminte şi de treabă şi învăţat, au măritat pă fiica mării-sale după dînsul, făcîndu nuntă mare şi minunată... Făcutu-s-au jocuri la această nuntă, care nu s-au făcut altădată, hore de boiari şi de coconi, hore de jupînese şi de cocone, tot împodobite... Dar jocurile célelalte ce s-au făcut, că au trimis domnul în Ţarigrad de au adus jucători şi zicători, şi au făcut féli de féli de jocuri şi pă pămînt şi pă funii, mése mari în opt zile, tot cu zicături şi cu tunuri... Domnul dar după aceasta fiind vesel, şi toţi boiarii făcea preumblări şi să ospăta pă la Văcăreşti, pă la Cotroceni şi pă la Fundeni, cu toţi boiarii, şi era de sus pînă jos o veselie şi o bucurie. Dar după veselie, zice véichea parimie, vine şi întristare, că nu zăbovi mult (şi)... (urmarea nu mai contează n.n.).

(Cronicari munteni,
Editura Albatros, 1973)

■

SIMULACRELE NORMALITĂŢII

de Eugen Negrici

Arca

CRONICILE noastre s-au constituit, în chip covîrşitor, din înscrieri de fapte (războaie, trădări, descăpăţînări, intrigi, răzbunări) comentate sumar, justificate prin fatalitatea istoriei şi ursita alunecoasă a ţării ori ordonate în cel mai bun caz prin puterea de coagulare a principiului "moral" al răsplătirii răului prin rău.

Pentru că transformă totul în acţiune politică, letopiseţele rareori fac loc *omenescului* şi din lectura paginilor lor sărace, fără o ţinută intelectuală înaltă, din care absentează pînă şi simţul eroicului, nu aflăm mai nimic despre felul cum arăta viaţa de zi cu zi - cea de la curte dar şi cea din tîrgurile şi satele noastre.

Pentru a reconstitui atmosfera şi mentalităţile acelor vremuri revolute şi a afla cîte ceva despre felul cum trăiau în fond oamenii, trebuie să apelăm la texte de altă natură, scrise cu alte motivaţii. De pildă la *Condica logofătului Gheorgachi* (1762) care, în afara informaţiilor de ordin protocolar vizînd "ţărămoniile" curţii, conţine un stoc de informaţie epică esenţializată care incită la consideraţii sociologice şi psihologice. Aflăm, astfel -, date fiind ocupaţiile cam domestice ale boierilor de rang -, că modelul organizării feudale româneşti nu e altul decît acela al gospodăriei patriarhale, că "rînduiala" (parataxisul) şi aşezarea în scenă dau cheia înţelegerii vieţii de curte, că întîmplările ei au, în ritualitatea lor, la centru totdeauna un gest cu putere simbolică (închinarea paharului, plecăciunea, sărutarea mîinii şi mai ales atribuirea veşmintelor, "investirea").

Prin belşugul ei de amănunte plastice *Condica* devine o cronică a *vieţii de curte* de care în chip straniu - cu excepţia lui Radu Greceanu obligat să o facă - cronicarii noştri nu par interesaţi.

Tot astfel, pentru reconstituirea istoriei vii a vieţii sociale sîntem obligaţi să recurgem la analiza hrisoavelor cuprinzînd mărturii, acte de judecată, danii, vînzări de ţigani, testamente. Confirmînd înclinaţia narativă a scrisului vechi românesc, multe conţin întîmplări reproduse în spirit reportericesc, scurte povestiri anecdotice pitoreşti sau de un realism dur - suficient de conturate pentru a simţi miraţi respiraţia unei lumi apuse dar pline-ochi de certurile, înşelăciunile, furturile şi crimele - cam aceleaşi dar în alte haine - care fac deliciul cititorilor de ziare de azi. În totalitatea lor aceste cioburi de viaţă oferă imaginea extraordinară a existenţei imediate şi devine *cronica privată* a ţării.

Pentru înţelegerea modului de reprezentare a lumii, a raportului omului simplu cu întîmplările istoriei, sîntem constrînşi să luăm în seamă însemnările de pe vechile tipărituri bisericeşti care reprezintă un test socio-psihologic ideal, căci nu poţi trişa cînd ai la dispoziţie cîţiva centimetri pătraţi de pe pereţii albi ai cărţii sfinte, cînd ştii că scrii "cu mînă de ţărînă" ca într-o depoziţie sub jurămînt.

În sfîrşit, îi revine *Ghenealoghiei familiei Cantacuzinilor* (1787) - opera lui Mihail Cantacuzino, fost mare ban şi general-maior în armata imperială rusă - rolul de a completa letopiseţele cu amănunte ale vieţii intime, de familie. E aceasta nu numai cronica unei familii ci şi o *cronică a familiei,* în care apar şi se impun pentru prima oară, frecvent, - ca personaje - femeile neamului. Ea e plină de amănunte mai mult sau puţin interesante din viaţa cuplurilor, cu dramele şi micile lor bucurii, cu decesele, botezurile, naşterile, nunţile, despărţirile şi bolile care le jalonează cursul previzibil. Se configurează destule povestiri duioase sau triste de familie, nuvele sentimentale *in nuce* - aşteptîndu-şi scriitorul care să dea extensie şi carne datelor sumare din text.

Aflăm de pildă cum "copaciul" (arborele genealogic, n.n.) lui Ilie Vistiernicul, nepotul lui Andronic Cantacuzino şi frate cu Iordache Paşcanu şi cu Ioan, şi al treilea fiu al lui Gheorgache, fiul lui Andronic "nu a avut lăstari" din pricina orgoliului de familie şi a ingerinţelor factorilor politici (tot de familie), deveniţi criminali pentru tinerii care ar dori să-şi trăiască viaţa altfel decît vrea instituţia familiei şi o cer raţiunile de stat. Relaţiile de familie se arată a fi mai complexe decît le bănuiam iar ocupaţia principală a secolului al XVIII-lea - intriga de palat - se preschimbă, nu o dată, în intrigă de alcov, bulversînd intimitatea perechilor. Sînt dese intervenţiile "de sus" (după cum se vede - de lungă tradiţie la noi) care, invocînd puritatea "dosarului" sau alte principii măreţe, canalizau pasiunile în direcţia satisfacerii dorinţelor meschine ale familiei domnitoare. Fetele bătrîne şi fără noroc şi văduvele tinere aparţinînd clanului trebuiau, nu-i aşa, să-şi afle un rost, să se ştie măritate şi la casa lor. Cu orice preţ. Din păcate, ne lipseşte spaţiul spre a putea aprofunda, prin exemple, vechile relaţii matrimoniale, aşa cum ni le dezvăluie *Ghenealoghia familiei Cantacuzinilor.* Ne dăm seama, însă, că numai punînd la un loc, într-un singur mare corp de texte, ca într-o arcă a lui Noe, cronicile, hrisoavele, însemnările de pe cărţi, condica de ceremonial şi "ghenealoghia", obţinem acea epică lămuritoare şi complexă - marele "roman" al istoriei pe care am rîvnit mereu să-l avem la îndemînă.

■

MIC DICŢIONAR

de Mihai Zamfir

NOSTALGIE. Nostalgia nu semnifică doar o stare de reverie sentimentală, apatia pură: ea poate însemna, în acelaşi timp, cunoaştere şi reflecţie lucidă.

Într-o recentă seară de toamnă, am urmărit la Televiziune tomnateca *Livadă cu vişini* cehoviană, spectacol realizat în urmă cu douăzeci de ani. A vorbi despre adînca nostalgie personală pe care - unei bune părţi a publicului românesc - această revedere i-o stîrnea, ar fi prea puţin: jucau aici, în rolurile principale, actori dispăruţi, precum Gina Patrichi, Fory Etterle, George Constantin ori Vasile Niţulescu. Fiecare dintre ei, singur, ar fi fost suficient pentru a da strălucire unei trupe teatrale; împreună, evoluau natural şi lent, ca într-o mişcare de astre, oferind întregului spectacol perfecţiunea. Muzica halucinantă, uşor descompusă, a lui Johnny Răducanu făcea copleşitoarea tristeţe cehoviană şi mai copleşitoare. În regia lui Cornel Todea, în costumele Doinei Levinţa, se desfăşura în faţa noastră capodopera.

Dar nostalgia sentimentală a cedat locul alteia, infinit mai grave. Capodopera pune întotdeauna pe gînduri. Interpretarea părea perfectă pentru că spiritul lui Cehov se insinuase în toate detaliile montării. Nu mai era ecranizarea unei piese clasice, era soluţia de supravieţuire spirituală a unui mare grup de oameni - de la actori, regizor şi echipa de filmare, pînă la zecile de mii de spectatori avizaţi. În replicile scrise cu aproape un secol în urmă, în altă limbă şi în altă ţară, răsunau exasperarea şi suferinţa poporului român, căruia, în anul 1975, nu-i mai era permis să se exprime.

Nostalgiei lui Cehov după o lume armonioasă i se suprapunea perfect nostalgia noastră după o lume a libertăţii. Neputînd-o găsi în realitatea înconjurătoare, o căutam - în acei ani infernal de lungi - în textele clasicilor. Cînd orizontul speranţei părea închis pentru totdeauna, arta rămăsese singura scăpare: se agăţau oamenii de ea cu desperarea înecatului. Iar artiştilor noştri, conştienţi de acest fapt, le rămînea o singură şansă - aceea de a fi perfecţi.

Să ne mai mirăm atunci că simfoniile lui Beethoven, interpretate de Furtwängler cu Filarmonica din Berlin, în 1944 şi 1945, sub bombele anglo-americane, ori simfoniile lui Mahler, interpretate de Kondraşin sub regimul sovietic au, pe lîngă perfecţiune profesională, încă ceva, greu de definit, care le asigură unicitatea? Acelaşi suflu misterios plutea, acum cîteva seri, şi peste *Livada cu vişini* interpretată de Gina Patrichi şi George Constantin: desperarea unui popor ce pierduse tot, căruia îi rămăsese doar arta.

■

Într-un aeroport, pe-o bancă

Interviu cu actorul ILIE GHEORGHE

- Domnule Ilie Gheorghe, v-aţi întors de curînd de la "Athens Festival", unde aţi jucat la Herodotticus Odeon Theatre "Furtuna" de Shakespeare, un spectacol realizat de regizorul Silviu Purcărete la Nottingham. În spectacol sînteţi "Caliban". Cum e acest "Caliban"? Ce înseamnă pentru dumneavoastră această nouă experienţă cu Silviu Purcărete, această performanţă într-un teatru britanic?

- Experienţa este fantastică, teribilă. *Caliban*-ul acesta este extrem de fragil şi poate această fragilitate precum şi frumuseţea lui interioară, în ciuda unei aparenţe terifiante, a secat publicul spectator. Înainte însă de a spune ce înseamnă *Caliban* pentru mine şi ce înseamnă această experienţă, spectacolele de la Nottingham şi de la Atena, aş vrea să vă spun ce înseamnă pentru un actor să intre într-o asemenea bătălie. Cu excepţia săptămînii în care au avut loc lecturile, totul s-a petrecut numai în 15 zile. Pare de necrezut, pentru colegii români, să realizezi un spectacol tulburător din toate punctele de vedere, în 15 zile! Este un timp de lucru fantastic, un timp intens de creaţie în care un mare regizor, un mare scenograf, portughezul Hose Manuel Mello, şi un mare muzician, Vasile Şirli, au realizat "Furtuna" lui Shakespeare. Spectacolul a fost cumpărat chiar în seara premierei de mari impresari de teatru din lume.

Pentru mine, totul a început într-un aeroport din Paris, unde mă aflam pentru o scurtă escală, direcţia fiind Portugalia. Domnul Silviu Purcărete m-a anunţat că are de gînd să mă distribuie în acest rol, în această piesă, la teatrul Nottingham Playhouse. "Voi juca în engleză?". "Da, în engleză.". Am făcut ochii mari. Mi se părea o stare imposibil de abordat. Nu ştiam engleză... Nu că aproape inconştient, dar dintr-un respect teribil pe care-l am, şi dintr-o dragoste nemărginită pentru regizor, m-am ridicat şi am spus "da!". Nu ştiam ce mă aşteaptă! Regizorul a făcut audiţii, pentru celelalte roluri, la care au venit actori din toată Anglia. Am asistat şi eu şi am înţeles ce înseamnă teatrul englez, rigoarea, lucrurile puse la punct pînă la ultimul detaliu. Actorii englezi reacţionau ca un resort perfect. După cîteva minute de discuţii de complezenţă, intrau brusc într-o stare de creaţie, pe care mulţi actori români n-au cunoscut-o niciodată şi nici nu cred că o vor cunoaşte. În momentul în care am început să lucrez *Caliban*, cu mine s-a petrecut un miracol. Ştiam piesa, văzusem spectacolele care se făcuseră, la Bulandra, de exemplu. Despre rolul meu am stat de vorbă în taină, înainte de a ajunge la Nottingham, pe o bancă, pe Aeroportul Otopeni. Atunci regizorul a deschis bariera gîndurilor despre *Caliban* şi despre spectacol. Într-o aşteptare de o oră şi jumătate, pînă la îmbarcare, mi-a vorbit despre *Caliban*. Am ascultat şi am spus "aşa va fi!". Totul a mers conform aşteptărilor noastre, zic eu. Spre ultimele repetiţii, pe drumul pe care-l făceam spre casă, regizorul mi-a spus: "Gata! Lăsaţi la o parte personajul. L-aţi făcut. Asta este. Daţi drumul la text!". Eu aveam încă reţineri. Atunci am scăpat de obsesia, care mă inhiba oarecum, că nu toate vorbele pot fi percepute şi că vor fi spectatori care vor întreba de ce a fost nevoie de un actor străin. Miza era foarte mare. Am învăţat mult, pînă la accentele în fraze în limba engleză. Şi a fost superb!

Aşa cum spuneam, *Caliban*-ul meu este fragil, în ciuda faptului că pare imens, că este o forţă a naturii născută dintr-o vrăjitoare. Totul porneşte de la o replică care-l defineşte şi de la care am început şi eu construirea personajului, o replică din actul al III-lea în care el le spune celorlalţi: "Vă temeţi? Nu vă temeţi. Insula aceasta e plină de zgomote, de sunete - încerc să traduc ideea - care nu fac nici un rău. Dimpotrivă. Uneori, milioane de instrumente încep parcă să-mi treacă pe lîngă urechi. Alteori, alte minuni muzicale îmi mîngîie sufletul şi atunci mi se pare că norii toţi se deschid asupra mea şi toate bogăţiile lor cad asupră-mi. Iar cînd mă trezesc, încep să plîng pentru că aş vrea să adorm din nou, ca să găsesc acelaşi lucru, ca să mă bucur"... Astea-s vorbele lui, gîndurile lui. Asta-i structura lui interioară: a frumosului, a sensibilităţii. Dar este, de aceea, extrem de vulnerabil. Pe el îl poţi zdrobi cu un sunet, cu un cîntec. Cînd o aude pe *Miranda* cîntînd, începe să se legene, se prăbuşeşte şi cîntă şi el. Fuge *Miranda* în braţele lui *Prospero* să se ascundă, simte şi el nevoia să fie ocrotit: se răstoarnă pe spate, ca un copil, cu picioarele în sus, şi cîntă. Are nevoie de alintare, simte nevoia să se joace cu *Miranda*. E un ludic, dar toţi îl refuză. Nu-i rămîne decît să se autoflageleze. Scoate nişte cîrlige şi-şi prinde muşchii, gîtul, pîntecul. Durerea asta, impusă de fapt de ceilalţi, e un fel de narcotic, se simte ca în transă. Starea lui *Caliban* pleacă de la frumuseţea insulei, de la sunete, de la muzică, de la cosmicitatea sunetelor care-l înconjoară. Eu simt că aşa-i *Caliban*, cum l-a citit Silviu Purcărete. *Prospero* nu renunţă la el. Îi pedepseşte pe toţi, dar lui *Caliban* îi spune "tu ai să stai cu mine.". *Prospero* ştie că în *Caliban* există forţa regeneratoare a spiritului pe care l-a pierdut atunci cînd a pierdut-o pe *Miranda* şi controlul asupra vrăjilor, asupra *Arielilor*, cum i-a multiplicat regizorul. *Prospero* îşi dă seama că numai *Caliban* ar putea să-i recompenseze frumuseţea magiei lui şi-l păstrează. *Caliban* rămîne şi cîntă Mozart la vioară, cocoţat în mijlocul patului, în timp ce superba turnantă din sidef se învîrteşte cu el cosmic. Aşa se termină spectacolul. Asta este pentru mine *Caliban*. Nicidecum oligofrenie, nicidecum maşinitate grotescă, neşlefuire. De data asta, în ciuda aparenţelor, a înfăţişării lui, el are o structură interioară superbă.

- Cum a primit publicul conservator britanic această producţie Shakespeare a lui Silviu Purcărete, care iese evident din schema tradiţională?

- Publicul britanic era familiarizat mai de mult cu stilul lui Silviu Purcărete. Văzuse "Ubu Rex cu scene din Macbeth", "Phaedra" - care a avut mare succes la Londra. Spectatorii îl aşteptau cu o dorinţă teribilă să vadă un spectacol nou şi original: "Furtuna" de Shakespeare. Încă înainte de începerea repetiţiilor, în holul teatrului a fost organizată o expoziţie cu fotografii din "Ubu", "Titus Andronicus" şi "Phaedra", un fel de familiarizare a spectatorilor care nu-l cunoşteau încă pe regizor şi stilul său. La Nottingham, "Furtuna" a avut un record de public: 11.000 de spectatori! Încă de la lecturi am primit scrisori care sunau aşa: "Domnului Ilie Gheorghe, din partea prietenilor teatrului Playhouse. Vă dorim mult succes şi sîntem convinşi că timpul petrecut la Nottingham o să vă fie de bun augur!". Spectatorii intuiau că la teatru se întîmplă o minune şi încercau chiar să o întreţină. În seara premierei am primit vederi în care mi se ura succes. După premieră, nenumărate scrisori de felicitări în care-mi spuneau, printre altele, că mereu casa lor îmi va rămîne deschisă. Am primit buchete de flori, în seara premierei, la poarta teatrului. Ei au presimţit că teatrul lor va renaşte prin colaborarea cu Silviu Purcărete. Comportamentul lor, atmosfera caldă, încurajatoare m-au făcut să mă simt într-o stare de creaţie foarte specială.

- La Craiova aţi primit vreodată scrisori, felicitări, încurajări de felul acesta înainte sau după spectacol?

- Nu. Dacă v-aş spune că un tren a fost botezat cu numele teatrului unde lucra Silviu Purcărete, m-aţi crede? Un fel de rapid care face naveta Nottingham-Londra se numeşte acum "Playhouse", precum teatrul. Cum ştiu englezii să preţuiască *valoarea*! Consiliul britanic a asigurat integral costul turneului pe care "Furtuna" l-a făcut la Festivalul de la Atena: diurne, cazări, transport, cu un sejur de încă o săptămînă pentru toţi actorii, şi pentru mine inclusiv, dacă aş fi dorit să mai rămîn. Şi-au dat seama că teatrul lor trece printr-o renaştere. Iar eu am avut şansa, acordată încă o dată de Silviu Purcărete, să trăiesc 15 zile de fascinantă muncă! Întreaga echipă - regizorul, scenograful, compozitorul - au lăsat brazde adînci, urme importante în istoria acestui teatru.

Caliban, Prospero şi *Miranda* în „Furtuna" de Shakespeare. Regia: Silviu Purcărete. Nottingham Playhouse Theatre.

- Nottingham-ul este şi un centru universitar. Tinerii vin la teatru?

- Este foarte interesantă relaţia pe care ştie să şi-o întreţină acolo teatrul cu publicul tînăr. În incinta teatrului există un serviciu care se cheamă "Serviciul relaţii ale teatrului cu publicul". Încă din momentul în care are loc prima lectură, la începutul lucrului unui spectacol, cel care patronează acest serviciu se aşază în preajma regizorului şi ascultă şi-şi notează tot ce spune el sau actorii. După patru zile, printr-o scrisoare, îi invită pe actori să-şi expună în minimum 130 de cuvinte gîndurile despre personaj. Adună material, îl tipăreşte într-o broşură pe care o distribuie apoi în toate şcolile şi universităţile din oraş. După ce spectacolul a avut loc, de patru sau de cinci ori pe săptămînă se organizează un fel de work-shopuri, mai degrabă nişte întîlniri între actori şi publicul tînăr. Zece minute sînt discuţii despre personaj, zece minute despre o anumită situaţie, treizeci de minute exemplificări din teatru şi zece minute concluzii. Acest lucru este întreţinut cu rigoare trei sau patru săptămîni, atîta timp cît se joacă spectacolul. Studiind broşura şi văzînd reprezentaţiile, ei remarcă şi marchează, dacă e cazul, distanţa între intenţiile aşternute pe hîrtie şi realitatea de pe scenă. Este un dialog foarte interesant.

- Cum plasaţi acest rol, "Caliban", şi unde, în şirul celorlalte, excepţionale, pe care le-aţi făcut sub bagheta lui Silviu Purcărete?

- Am jucat în şase spectacole realizate de Silviu Purcărete. *Caliban* e ceva special, ceva care nu seamănă cu nimic. Afectiv, toate rolurile mele din "Piticul din grădina de vară", "Ubu Rex", "Titus Andronicus", "Decameron" şi acum "Furtuna", toate spectacole ale domnului Purcărete, sînt copiii mei. Şi-i iubesc enorm. Dar *Caliban*, totuşi, stă în fruntea frunţii. Este pentru mine rezultatul unei experienţe fabuloase. Faptul că rostesc textul într-o limbă pe care nu o cunoşteam a fost greu dar şi interesant. De fapt, este o limbă pe care chiar *Caliban* o învaţă. *Prospero* îi şi spune "te-am învăţat să articulezi că nu ştiai decît să scoţi nişte sunete. Faptul că jucam într-un teatru englez, care poate fi şcoală de teatru în domeniul rostirii, al grijii pentru cuvînt, pentru text, a fost o lecţie complexă. În galeria personajelor mele făcute cu Silviu Purcărete, eu zic că acest *Caliban* stă ca o piatră unghiulară deasupra unei construcţii. Toate alcătuiesc un fel de piramidă, iar *Caliban* le uneşte pe toate şi construcţia asta nu se poate prăbuşi.

Purcărete ne-a spus mereu, aici, la Craiova, că sîntem şi dumnezei şi demoni. A ţinut mereu simţul realităţii în echilibru. Iată că şi colaborarea cu marele Purcărete se apropie de sfîrşit. Franţa l-a chemat, Anglia abia aşteaptă, marile festivaluri umblă cu gura arsă după spectacolele sale. De ce? Pentru că sub atingerea lui Purcărete, lucrurile capătă magie, sînt cuprinse de vrajă, se însufleţesc. În "Furtuna" de la Nottingham scena este ca un instrument cosmic care vibrează printr-o sută de corzi. O insulă de sidef pe care vibrează viori, violoncele, harpa iudaică, *Arieli* şi manechine în costume de la 1800 şi ceva care dau senzaţia că totul e cuprins de sunete, de muzică. Scenele se petrec în mijlocul celor peste o sută de corzi, nişte liane sonore care se ridică, se coboară, se răsucesc. Aici *Caliban* cîntă pe vorbele lui Shakespeare, melodia de la doina noastră, a Mariei Tănase, "Cine iubeşte şi lasă". Şi turnanta sidefată începe să se învîrtă, încet-încet... Lumea izbucneşte într-o explozie de aplauze cum nu mi-am imaginat. Starea de vrajă se instalează încă de la început. Spectacolul debutează cu o furtună care are loc în sala fără spectatori, iar ei o percep din afară. Cînd deschid uşile şi intră, pătrund exact în atmosfera de după furtună, într-o linişte devastatoare şi misterioasă.

Pentru mine, aşa cum am mai spus, s-a petrecut o minune. Îi mulţumesc lui Purcărete şi îi mulţumesc lui Dumnezeu. Poate ordinea ar trebui să fie inversă, să-i mulţumesc lui Dumnezeu că pe Aeroportul Charles de Gaulle din Paris, EL, marele Purcărete, s-a îndreptat spre mine cu mersul lui inconfundabil, agale, ca să-mi spună "Veţi juca *Caliban* în «Furtuna», la Nottigham". "În engleză?" "Da, în engleză"...

Marina Constantinescu

Camille Pissarro: impresionist inovator

RECENTA expoziție Camille Pissarro (cu titlul de mai sus) dė la *Jewish Museum* din New York - una dintre cele mai cuprinzătoare retrospective dedicate vreodată artistului - mi-a prilejuit, pe lîngă încîntarea cu care am admirat cele aproape o sută de lucrări, întîlnirea cu un autoportret puțin obișnuit. Tabloul - aproape academic - înfățișează un bătrîn gînditor, cu barbă lungă și încărunțită, privind, ai spune, de la o fereastră, plasată, undeva, la etaj, peisajul tulbure al unui bulevard parizian. E înconjurat de tablouri. Lucrarea e datată 1903, puțină vreme înaintea morții artistului, la 73 de ani, și e, mai degrabă, în contrasens cu ceea ce se știe, în general, despre Pissarro: spirit rebel, scrutător, experimentalist, extrem de evanescent, cu pronunțate idei anarhiste... De unde, așadar, tendința de a lăsa posterității imaginea unui *înțelept*, aproape detașat de cele lumești?

Străbătînd expoziția, în lung și-n lat, de mai multe ori, am ajuns să înțeleg mesajul pictorului, și re-privind, într-o altă zi, autoportretul, m-am împăcat cu noua imagine a rebelului înțelept (sau înțelepțit?).

În fond, analizînd întreaga viață și pictură a lui Pissarro - iar expoziția de la *Jewish Museum* îngăduie cu prisosință acest rar privilegiu, ilustrînd toate etapele de creație ale artistului și adăugînd operei propriu-zise o serie de portrete ale membrilor familiei lui - constatăm o permanentă tendință de identificare activă, fără intermediar, a pictorului cu marile probleme ce îl frămîntă. Aici ar putea începe acea înțelepciune pe care autoportretul de bătrînețe o sugerează: Pissarro n-a vrut să treacă pe lîngă nici una din turmentările și tribulațiile artistice și ideologice ale ultimului sfert de veac XIX, fără să-și *asume* în mod deliberat o poziție, fie ea și incomodă (e binecunoscută atitudinea lui în celebra "Affaire Dreyfus" , în 1890, cînd, Pissarro, neîmpins de considerente rasiste, dar convins fiind de inocența ofițerului pe nedrept condamnat, îi adresează o scrisoare de felicitare lui Zola, pentru magistrala sa pledoarie, pierzînd pentru totdeauna prietenia lui Degas și Renoir), fără să se *exprime* într-un anume fel, chiar cu riscul de a fi taxat deopotrivă mimetic, snob, ori din cale-afară de versatil. Probabil că înțelepciunea lui Pissarro va fi fost legată de necesitatea liniștii interioare pe care numai reacția genuină, necircumstanțială față de oameni și evenimente i-o putea cu adevărat conferi.

Se născuse, aproape paradoxal, într-o posesiune a... Danemarcei, insula caraibiană Saint Thomas, scăldată în soare și vară permanentă, ca fiu al unui evreu dintr-o familie portugheză convertită întîi la catolicism, și apoi reîntoarsă la iudaism, Abraham Gabriel Frédéric, și al unei mame, Rachel Manzana-Pomié Petit, provenind dintr-o veche familie evreiască franceză. Primele desene aveau să fie inspirate de însoritul St.Thomas, dar Camille, după studii medii la Paris, n-avea să rămînă prea multă verme în acest paradis al Caraibelor. Prietenia cu pictorul danez Fritz Malbye îl poartă pentru doi ani în Venezuela (1852-1854), unde picturile lui încep să semene cu ceea ce mai tîrziu va deveni un stil inconfundabil: preferința pentru peisaj, fie el rural sau citadin, tendința de-a capta efemerul; tușa rapidă, alternînd detaliul cu pasta groasă, lumina cu umbra, și atmosfera aparent "obiectivizată".

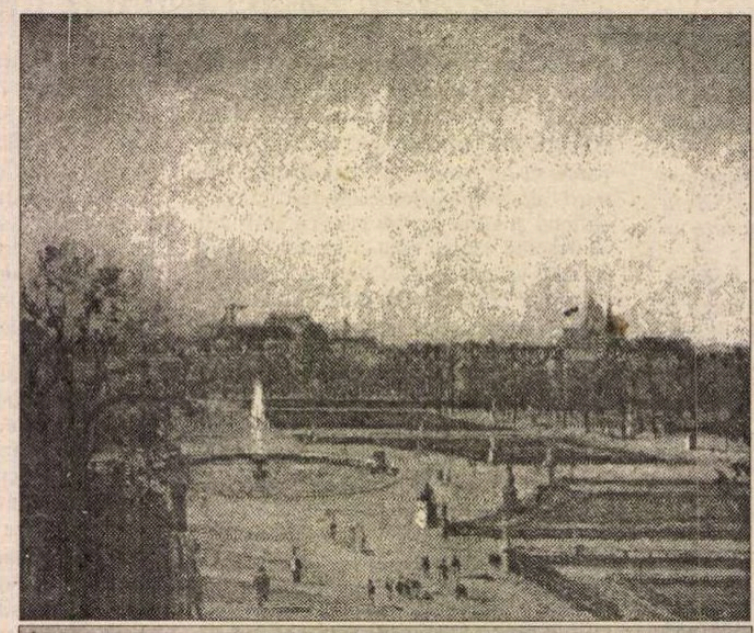

Grădinile Tuilleries, 1900

Expoziția (care include și cîteva rare piese din perioada "Caracas") pune îndeosebi accentul pe deceniul 1880-1890, și nu fără o anumită intenționalitate. E știut marele impact pe care l-a avut asupra lui Pissarro contactul cu Monet, Renoir, și mai tîrziu Cézanne, îndeosebi în deceniile șapte și opt ale secolului trecut. Pictura lui din perioada respectivă (etapele "Louvenciennes", "Pontoise", "Londra") e marcată de poncifele impresionismului "academic", și nu-i de mirare că numele lui Pissarro e singurul înregistrat, cu consecvență, în toate cele opt expoziții impresioniste, din 1874 pînă în 1886. De atunci datează cunoscutele "Ermitajul la Pontoise", "Piața de păsări", "Portretul Feliciei Vellay Estruc", "Peisaj cu uzină", și atîtea altele, prezente în expoziție. Spiritul iconoclast, cu adevărat novator, al lui Pissarro mi s-a părut, însă, de această dată, mult mai evident în pictura din ultimul deceniu al secolului, după experiența fascinantei întîlniri cu Seurat (căruia îi fusese prezentat de către Paul Signac) și al apostolatului său întru "pointillism", experiență crucială pentru el, dar abandonată complet după moartea lui Seurat, în 1891 (cînd avea, de altfel, să declare, oarecum polemic: "Punctul a murit!"). Ceea ce neo-impresionismul a stîrnit, de fapt, în Pissarro, mi se pare a fi fost curajul opțiunii pentru pînzele mari, în care aproape nu mai există tendința epicului pictural. E ceea ce vedem în magicul "Țărani pe cîmp" (Eragny, 1890) sau în tulburătorul peisaj "Asfințit la Eragny" (1890), unde un cer, parcă replicînd lui Turner, ce se desfășoară peste o aglomerare silvestro-camprestă greu de definit, degajă misterul pur, desprins de orice referință. În fapt, Pissarro, cu imensa curiozitate și tendința de a depăși limitele oricărei "școli", în sensul normativ al termenului, nu făcea altceva decît să integreze unei viziuni totale, lipsite de inevitabilele constrîngeri ale apartenenței la un grup, acele elemente care *conveneau* ideologiei sale de creație. Această ideologie, la rîndul ei, e greu de definit, căci Pissarro, dacă ar fi să-i aproximăm înțelepciunea pe care ultimul autoportret o degajă, trebuie căutat în permanenta necesitate de a înțelege mișcările exterioare ale *timpului* pe care l-a trăit și a le adecva unei expresii plastice unice, desfăcute de poncifele vremii și chiar de accentuata invaliditate vizuală care l-a marcat în ultimul deceniu al existenței sale. E perioda cînd, nemaiputînd picta în natură, Pissarro produce inconfundabilele sale pînze citadine, esență a experimentalismului febril îngemănat cu acea singulară abilitate de a *liniști* peisajul (ca în "Grădinile Tuilleries", 1900). Se pare că pictorul, în ultimii săi ani de viață, se muta necontenit, din apartament în apartament, vînînd, parcă, de la fereastra camerei, unghiul și circumstanța dorită, ca într-un fel incredibil "dictat" pe care îl impunea perspectivei. Rezultatele sînt binecunoscutele "Avenue de l'Opera" (1898), "Le Carroussel" (1899), "Pont Neuf" (1901).

Țărani pe cîmp, Eragny,1890

Aceste sumare și diletante observații mi le-a stîrnit minunata retrospectivă Camille Pissarro organizată de *The Jewish Museum* din New York, în care am avut privilegiul de a admira pînze și desene provenind din peste 20 de muzee și colecții din întreaga lume.

Dumitru Radu Popa

Kawabata Yasunari

Umbrela

ERA o ploaie de primăvară, care, deși de udat nu te uda, te pătrundea cumva pînă la piele. Cînd a ieșit în grabă și a văzut umbrela băiatului, fata a exclamat: "Vai! Plouă!?".

De fapt, trecînd prin fața magazinului, băiatul deschisese umbrela mai mult ca să se ascundă decît din cauza ploii.

Fără să zică o vorbă a adăpostit-o sub umbrelă. Dar fata n-a încăput decît cu un umăr. Udîndu-se, i-a spus să vină mai aproape deși el însuși nu putea să se apropie mai mult. Fata a băgat toată mîna sub umbrelă și s-a gîndit s-o țină ea de mîner, dar parcă mai degrabă ar fi vrut să fugă.

Cei doi au intrat la fotograf. Tatăl băiatului, care deținea o funcție importantă, urma să fie mutat cu serviciul undeva departe. Era fotografia de despărțire.

"Vă rog, așezați-vă amîndoi acolo!", le-a spus fotograful, indicîndu-le o canapea, dar el nu a putut să se așeze alături de ea. A trecut în spatele canapelei și, pentru că ar fi vrut să li se unească în vreun fel trupurile, a apucat spătarul canapelei și și-a lăsat ușor, ca din întîmplare, un deget să-i atingă haori-ul*. Prin degetul acela se transmitea vag temperatura corpurilor lor, dar el îi simțea întreaga căldură ca și cum ar fi îmbrățișat-o goală. Cînd o să fie singur și o să se uite la fotografia asta o să-și amintească întotdeauna de trupul ei.

"Ce ziceți de încă una? Așezați-vă unul lîngă celălalt, vă rog, ca s-o facem bust!"

"Părul?", a întrebat-o încetișor. Ea l-a privit scurt, s-a îmbujorat, apoi i-a strălucit în ochi o lumină și, ascultătoare ca un copil, a plecat cu kimonoul foșnind spre camera de machiaj.

Cînd îl văzuse trecînd prin fața magazinului, ieșise imediat și nu mai avusese timp nici măcar să-și aranjeze părul. De aceea îl avea încîlcit de parcă și-ar fi scos o cască de baie și își făcuse permanent probleme din cauza asta. Dar ea era tipul de fată care, rușinîndu-se să se aranjeze în fața unui bărbat, n-a putut nici măcar să schițeze vreun gest că și-ar așeza părul. Atunci băiatul nu-i spusese nimic, ca să n-o facă să se rușineze.

Cînd a plecat să se machieze, lumina de pe fața ei l-a făcut și pe el să se lumineze. După acest moment de înseninare, cei doi s-au așezat cît se poate de firesc unul lîngă celălalt pe canapea.

Cînd erau pe punctul de a ieși de la fotograf, el și-a căutat umbrela. A aruncat o privire către ea, care ieșise mai înainte și care îl aștepta în față, și a văzut că umbrela lui era la ea. Deabia cînd s-a simțit privită, fata și-a dat seama că ieșise cu umbrela lui. S-a bucurat. Mai înainte de acest gest involuntar, ea nu păruse niciodată că simte că i-ar aparține lui.

Băiatul nu i-a spus să-i dea umbrela. Ea n-a putut să i-o dea. Și totuși, plecînd de la fotograf, spre deosebire de venire, amîndoi s-au maturizat deodată și s-au întors spre casă cu sentimentul că sînt soț și soție. Și toate astea, de la o umbrelă...

(1932)

Traducere din limba japoneză de George Șipoș

* haori - în costumul tradițional japonez, haină lungă care se pune peste kimono.

MERIDIANE

„Ultimul suspin al Maurului“

◆ Al patrulea roman al lui Salman Rushdie, după *Copiii miezului nopţii*, *Ruşinea* şi *Versetele satanice*, a apărut de curînd în librăriile engleze şi e anunţat pentru iarna '96 şi în Franţa. Se intitulează *Ultimul suspin al Maurului* (după o legendă care spune că Boabdil, ultimul rege al Granadei, învins în 1492 de regii catolici, în momentul în care a trebuit să-şi abandoneze regatul, a privit pentru ultima oară Granada şi a suspinat adînc). Naratorul, Moraes Zgoiby (poreclă dată lui Boabdil, semnificînd în arabă "biet diavol"), pleacă în exil de la Bombay în Spania. De fapt, romanul creează un univers ficţional în care Orientul şi Occidentul se întîlnesc. În toate romanele mele - declară Rushdie în "The Times of India" - încerc să vorbesc despre viaţa privată a indivizilor şi să arăt cum viaţa publică a naţiunilor afectează destinele individuale. Cum aş fi putut să scriu despre Bombayul anilor '90 fără să fac referiri la trecutul său, la Istorie? (...) Îmi place să am în cărţile mele o vastă tramă a Istoriei şi cadrul restrîns al vieţii unor oameni. În această carte, una din marile mele plăceri a fost să pun în scenă un mit al Europei musulmane, cel al ultimului suspin al Maurului, şi să mă folosesc de el pentru a povesti destinul unei familii evreieşti şi creştine". Critica engleză e încîntată de verva satirică, jocurile de cuvinte şi artificiile de idei ale cărţii. "Am vrut ca această carte să fie construită din suprapuneri. O lume ascunde o alta şi adevărul e disimulat în spatele altor subiecte. Am vrut ca suprafaţa să fie sclipitoare, veselă, foarte atractivă, iar dedesupt să-şi facă loc încetul cu încetul o temă mai gravă, mai sumbră, a destinului Indiei". Cărţii i se prevede un mare succes internaţional nu doar din cauza faimei nedorite a autorului, ci şi calităţii sale literare. Semnalăm cu această ocazie şi faptul că mai mulţi scriitori marcanţi, între care Günter Grass şi Taslima Nasreen, i-au cerut preşedintelui german Roman Herzog să nu îi înmîneze prestigiosul Premiu al Păcii orientalistei Annemarie Schimmel, care s-a manifestat ostil faţă de Rushdie. În imagine - scriitorul văzut de norvegianul Hagen.

Erou autentic

◆ Regimul comunist făcuse din Julius Fucik (1903-1943) un adevărat sfînt martir. Ca reacţie, unii disidenţi cehi au pus la îndoială autenticitatea celebrei sale scrieri din închisorile hitleriste - explică "Lidové Noviny". Acum, *Reportaj cu ştreangul de gît* a făcut obiectul unei ediţii critice apărute la Ed. Torst din Praga, autenticitatea cărţii fiind confirmată de un colectiv de istorici independenţi.

„Noaptea vitregă“

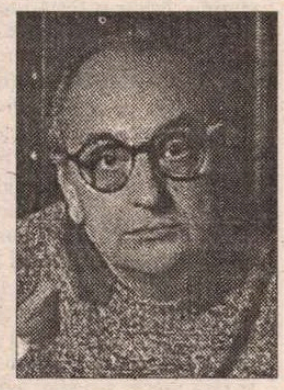

◆ Hilde, eroina romanului *Noaptea vitregă* de Enzo Siciliano (în imagine), trăieşte la Berlin, în anii '30, înainte de a ajunge în Italia fascistă. Căsătorită de trei ori, întîi, din răzbunare, cu amantul mamei sale, apoi cu un sensibil neamţ, Klaus, ce se va sinucide pentru a scăpa de nazişti şi a treia oară cu un arhitect italian, evreica Hilde va fi victima ce analizează cu o luciditate terorizată ororile unei perioade istorice negre, un fel de ghid straniu care povesteşte ceea ce noile generaţii cred că ştiu despre acel timp, făcîndu-ne să ne simţim ca şi cum noi înşine am fi trăit fascismul şi războiul.

un radio actual

în fiecare zi, de luni până vineri,
puteţi audia la Radio Total, între orele 22,00-24,00

TALK-SHOW-uri
LIVE

FM 94,2 MHz
RADIO TOTAL

637.37.90; 637.56.45

Luni:	Război şi pace	• Mihai Tatulici
Marţi:	Câinele de pază	• Cornel Nistorescu
Miercuri:	Punct şi virgulă	• Carmen Bendovski
Joi:	Fiţi întreprinzători	• Teme economice
Vineri:	Taxiul de noapte	• N.C. Munteanu

CORESPONDENŢĂ DIN GERMANIA

Sesiune ştiinţifică la Institutul Român din Freiburg

CA ŞI în anii precedenţi, Institutul şi Biblioteca română din Freiburg-im-Briesgau, însemnată vatră de cultură din afara hotarelor ţării, a avut şi în toamna aceasta, între 6 şi 8 octombrie, o sesiune ştiinţifică, precedată de o consfătuire administrativă. Oaspeţii au fost întîmpinaţi de doamnele Irina Nasta şi Rodica Moşinski, care, împreună cu directorul Iancu Bidian, menţin, cu aleasă generozitate, în activitate, acest centru cultural.

Adunarea generală ordinară pentru intervalul 1 octombrie 1994-1 octombrie 1995 a fost deschisă de preşedintele comitetului de conducere, istoricul Matei Cazacu, după care, Iancu Bidian a menţionat veniturile modeste obţinute pentru supravieţuirea Institutului, prezentînd totodată amplul program de activitate, colaborările cu mediile universitare, precum şi iniţierea unor noi teme de cercetare.

Prima parte a Sesiunii ştiinţifice din 7 octombrie a fost consacrată emisiunilor radiofonice româneşti din lumea liberă.

Istoricul Mihai Sturdza a arătat, în comunicarea sa "Sursele «Europei Libere»", că postul de radio "Europa Liberă" - o instituţie multinaţională, condusă de o administraţie americană - a fost cel mai cunoscut instrument de luptă împotriva comunismului.

Prin dizolvarea Institutului de cercetări şi mutarea postului de radio la Praga s-au produs pierderi din arhiva excepţională a acestora, ceea ce va îngreuna considerabil orice efort de reconstituire a istoriei exilului românesc. Ultimul director al "Europei Libere", Nicolae Stroescu-Stînişoară, a vorbit despre "Codul profesional al «Europei Libere» în contextul Departamentului românesc". El a arătat că "Europa Liberă" a parcurs o lungă perioadă în care s-a înţeles pe sine ca un înlocuitor al presei vorbite, libere, încă imposibilă în ţările către care emitea, pentru ca, odată cu prăbuşirea cortinei de fier, să atingă etapa în care să poată deveni un post de radio alternativ şi, treptat, partener potenţial sau real al presei eliberate în ţările de origine, în lupta şi greul proces al tranziţiei.

Evocînd activitatea postului de radio "Deutsche Welle" în limba română, în comunicarea "De la conformism la obiectivitate", istoricul George Carpat Focke a retrasat în linii generale evoluţia emisiunilor în limba română ale postului de radio german pentru străinătate, de la înfiinţarea redacţiei în 1963, pînă în prezent. În anii războiului rece şi apoi ai "destinderii" a avut loc un proces de profesionalizare a activităţii redacţiei, în urma căruia emisiunile în limba română au dobîndit un prestigiu crescînd, reuşind să joace rolul binecunoscut şi deloc neglijabil în opera de informare judicioasă a publicului din Europa de Est şi dè amplificare a protestului antitotalitar. Structurile rigide au fost fie neutralizate, fie liberalizate treptat, pînă cînd autonomia externă s-a putut reflecta simetric în actuala autonomie internă.

Tot în legătură cu activitatea emisiunilor radiofonice româneşti din lumea liberă, istoricul Matei Cazacu a înfăţişat, în expunerea sa "18 ani de colaborare la diferite posturi de radio străine în limba română", măsurile represive ale organelor de ordine comunistă împotriva celor care ascultau în ţară "Europa Liberă" şi eforturile Securităţii de a reduce la tăcere acest post de radio. Matei Cazacu a evocat cenaclul de la o cafenea din Paris, unde Monica Lovinescu, Virgil Ierunca, Alain Paruit, Sanda Stolojan continuau într-un fel tradiţia "Sburătorului" lui E. Lovinescu.

În partea a doua a Sesiunii ştiinţifice, directorul Institutului, Iancu Bidian, a evocat pe Aureliu Răuţă, una din personalităţile cele mai importante ale exilului românesc, de a cărui generozitate s-a bucurat şi Institutul din Freiburg. Ca prieten şi martor mereu prezent al înfăptuirilor lui Aureliu Răuţă, profesorul Radu Enescu a evocat, la rîndul său, spiritul de dăruire şi patriotismul care l-a animat toată viaţa pe cel care i-a fost atît de apropiat, amintindu-şi de modul în care a iniţiat şi a susţinut o serie de acţiuni legate nu numai de destinul său personal ci şi de acela al comunităţii româneşti.

În continuarea prezentării personalităţii lui Aureliu Răuţă, "luminoasă conştiinţă a exilului românesc", Pavel Chihaia a vorbit despre lupta acestuia pentru prestigiul ţării şi impunerea valorilor româneşti, realizînd el însuşi lucrări de o aleasă ţinută. Decenii întregi a combătut aserţiunile unor intelectuali prosovietici din România, denunţînd opiniei publice occidentale deformările şi clişeele partinice ale acestora. A întemeiat în 1949 Asociaţia Hispano-Română din Salamanca, în a cărei editură a tipărit şi lucrarea proprie, de mare utilitate pentru lumea hispanică, *Gramatica Rumana*, precum şi un dicţionar spaniol-român, iar în editura Fundaţiei Culturale Române din Madrid, de asemenea o realizare a sa, a editat traducerea în germană şi italiană a poeziilor lui Eminescu, precum şi o serie de cărţi ale unor scriitori din exil. Simposionul din 1994, de la Paris, "Exilul românesc: identitate şi conştiinţă istorică" a fost o ultimă nobilă realizare a lui Aureliu Răuţă.

Vorbind despre Emil Cioran în comunicarea "Bewusstsein als Verhängnis" (Conştiinţa ca fatalitate), Richard Reschika a insistat asupra gîndirii paradoxale a lui Cioran, în apropiere de o teologie negativă care se auto-refuză fără a se putea anihila, şi sub semnul unei lucidităţi care se transfigurează în joc poetic. După Richard Reschika nu se poate nega tentativa unui hybris politic în *Schimbarea la faţă a României*, dar el consideră că şi totalul eşec al acestei cochetării cu istoria nu a făcut decît să întărească sentimentul neantului care, împreună cu exerciţiul refuzării oricărui ţel al gîndirii, a creat un mod de inocenţă premistică. Tardiv descoperită în Germania, opera lui Emil Cioran capătă în consideraţia criticii postmoderne, referitor la crezul progresului şi a utopiei, o nouă apreciere.

În continuarea evocării personalităţii lui Emil Cioran, Nicolae Florescu, redactor şef al *Jurnalului literar* din Bucureşti, a atras atenţia asupra lipsei de sens a oricărei tentative de exegeză politică asupra itinerarului poematic şi existenţialist cioranian. Este vorba de o operă care, fără întrerupere şi fără excepţie, ni se oferă ca expresie a bravării istoriei, a provocării ei deliberate, a variaţiunilor simţirii lui Emil Cioran de-a lungul istoriei trăite, care nu este niciodată acceptată.

În încheierea simposionului, Dr. Mihai Neagu, vorbind despre "Dr. Petre Vălimăreanu şi revista sa *Vatra*", a analizat programul şi strategiile acestei reviste a exilului (apărută vreme de 44 de ani, între 1951 şi 1995), şi a evidenţiat contribuţia lui Petre Vălimăreanu, care şi-a propus menţinerea conştiinţei naţionale a românilor din ţară şi din exil, precum şi a celor din Basarabia, Bucovina, Ungaria şi Jugoslavia (Valea Timocului).

Pavel Chihaia

Revista revistelor

La aniversare

Primele pagini din numărul 10 al revistei *ORIZONT* sînt consacrate lui Livius Ciocârlie. Sau, cum scrie pe coperta revistei: "LIVIUS CIOCÂRLIE omagiat de prietenii săi Nicolae Manolescu, Lucian Raicu, Mircea Zaciu, Viorel Marineasa, Daniel Vighi,

Vasile Popovici, Smaranda Vultur. Cu regretul că spaţiul acestei rubrici nu ne îngăduie să citäm în întregime aceste admirabile portrete făcute unuia dintre cei mai importanţi scriitori pe care îi are literatura română de azi, citäm cîte un fragment din fiecare. Am ales acele fragmente în care e portretizat omul Livius Ciocârlie, cu plăcerea de a constata că scriitori din generaţii diferite şi cu condeiul neiertător faţă de scăderi, scriu cu egală admiraţie despre opera şi despre omul Livius Ciocârlie. Lucru destul de rar la noi, omul Livius Ciocârlie se află la aceeaşi altitudine cu opera sa. "Nu ştiu prea bine (nu vreau să ştiu) cu ce ocazie scriu aceste rînduri. Habar n-am cîţi ani împlineşte Livius Ciocârlie. Oricum, el e un bărbat fără vîrstă, matur din prima tinereţe, tînăr la maturitate şi cu un aer de distincţie pe care i-l dă marea inteligenţă. Aparent egal cu sine, e în fond un chinuit, un sfîşiat. Nu iubeşte confesiile. Cînd le face totuşi pare a vorbi despre altul. În jurnale, ca şi în viaţă. Cred că-i sînt prieten de vreo douăzeci de ani, dar nimic din ce ştiu despre el nu ştiu de la el. Timid, discret, încearcă să nu supere pe nimeni. Din fericire, reuşeşte să supere pe mulţi de fiecare dată cînd, rar, e drept, scoate condeiul din teacă. Un articol (unul singur!) publicat în *România literară*, în 1990, l-a situat pe Livius Ciocârlie printre cei mai lucizi analişti politici de după revoluţie. (Ştia bine fosta oficialitate că profesorul de literatură franceză de la Timişoara e un om redutabil, cînd, prin gura şefului cadrelor din Ministerul Învăţämîntului, mă suna, în iarna lui 1988, să-mi verific anturajul şi-l numea pe Livius Ciocârlie printre «indivizii dubioşi» de care eram înconjurat!)". (Nicolae Manolescu) ♦ "Livius Ciocârlie este nescorţos la un grad inimaginabil atît în viaţă cît şi în scriere. E de presupus că asta îl costă scump şi nu-i face existenţa uşoară. Dar îl scuteşte de un efort în care alţii investesc enorm, efortul de a părea, regie, strategie, actorie etc., atît de considerabil acest efort, încît nu le mai rămîne parcă energie pentru altceva, adică pentru Esenţial; încropesc ei ceva în grabă, ca să nu zici că le lipseşte (acest biet Esenţial) chiar cu totul, ştiu ei să facă rost de ceva care-i seamănă - fie şi în pripă, în ultimul moment. O altă explicaţie (a autenticităţii lui Livius Ciocârlie, n. Cronicar) ar fi o anumită oboseală existenţială pe care are bunul gust de a nu şi-o ascunde, de a o lăsa la vedere, de a face din ea extraordinar text (...) În fine, altă explicaţie - se lasă încercat pînă la tristeţe şi uneori pînă la disperare, de senzaţia golului din toate şi din el însuşi, de sentimentul inconsistenţei. Scrie ca pentru a-şi dovedi că lumea există şi că lucrurile nu sînt, pînă la urmă, fără rost, fără pondere, fără necesitate. În direcţia asta, atinge - ce să mai vorbim - cote înalte, de mare scriitor şi nu numai român" (Lucian Raicu) ♦ "...nici un scriitor important nu mai poate împlini o vîrstă anume fără să i se deschidă capota creaţiei cum ai deschide capota unui Rolls Royce" (Marcel Tolcea) ♦ "Se miră studenţii dacă le povestesc despre serile de cinematecă de la Casa Studenţilor, făcute prin mijlocirea Bibliotecii Franceze, cu dl. Ciocârlie prefaţînd filme de Vigo şi de Cocteau şi, pentru că nu erau titrate, apucîndu-se să le traducă la microfon, după o prealabilă vizionare, pentru uzul celor din sală!" (Viorel Marineasa) ♦ "Peste cîteva luni, Livius Ciocârlie şi alţi buni prieteni timişoreni erau în stradă, *fenomenul* europeanului oraş, orgoliosului oraş se produsese irepresibil. Aş fi dorit mai tîrziu pentru Livius Ciocârlie (şi alţii ca el) deplina lor afirmare în «tînăra democraţie» post decembristă. Oameni ca el ar fi putut înfăptui realmente în cultură şi în învăţämînt tot ceea ce improvizaţii şi travestiţii momentului nu fac decît să strice sau să ne readucă la disperare" (Mircea Zaciu) ♦ "Neîmpăcat cu lumea şi cu rosturile ei - şi poate nici împăcat cu sine însuşi - el nu va porni un război radical cu ea, în măsura în care discreţia şi civilitatea i se vor părea oricînd mai importante decît atitudinea agresivă şi spectacolul vanităţilor în care de obicei eşuează la noi dezbaterile de principii şi lupta pentru adevăr" (Smaranda Vultur) ♦ "Scrisul este paradisul său, un fel de fericire la care nu poate renunţa, un egoism culpabil faţă de altruismul altora, care au luat istoria de guler şi se agită prin mitinguri şi întruniri politice. «Acasă, oamenii se zbat. Eu scriu literatură şi mă plimb într-un parc în care frunzele nu îngălbenesc şi nu cad.» Numai că scriind şi gîndind aşa, Livius Ciocârlie este cît se poate de prezent în chiar mijlocul acestor vîltori nediferenţiate ale realităţii" (Daniel Vighi) ♦ "În sala ultimei probe, un oral, examina dl. Ciocârlie. Eram atît de exaltat de gîndul că nu pot rata intrarea, încît pur şi simplu, printr-o festă inexplicabilă a întîmplării, am văzut altceva pe biletul de examen decît scria acolo. Cu mîna lui dl. Ciocârlie a scris nota 2 (doi) şi împreună cu doamna de alături au adunat un zece şi încă unul pentru primele două subiecte, astfel că adunînd şi împărţind a ieşit o medie ce mă dădea mai degrabă căzut. Dacă totuşi am intrat, lucrul se datoreşte norocului celui mai chior. Fără să urmărească înadins aceasta şi fără vină, cel ce avea să cîntărească atît în viaţa mea intelectuală a fluturat o secure deasupra capului adolescentului cu prea puţine şanse, ce eram. De atunci, tot fără vină şi fără măcar s-o ştie, a mai fluturat încă vreo cîteva." (Vasile Popovici). Această imagine, de fluturător al unor securi nevăzute trebuie că l-a amuzat pe atît de paşnicul profesor Livius Ciocârlie, ca metaforă a exigenţei sale recunoscute şi preţuite de studenţii timişoreni.

Iertatul de amendă

Trimis în delegaţie de Consiliul Europei, să asiste la desfăşurarea alegerilor din Croaţia, Adrian Păunescu nici n-a trecut bine graniţa şi a şi făcut una dintre piruetele sale de opinie. Trecînd printr-o criză de spirit critic faţă de realitatea de acasă, patriotul de la Bîrca scrie cu amărăciune că W.C.-urile oricărei benzinării din Ungaria sînt mai curate decît acelea de la aeroportul Otopeni. Comparaţia e prostească. Bunele impresii din Ungaria de azi ale senatorului care nu cu mult timp în urmă nu mai ştia cum să probozească aceeaşi ţară au cu siguranţă un mic skepsis: Ungaria s-a luminat de cînd are în frunte un guvern socialist. De unde concluzia implicită că dacă în România ar veni PSM-ul la putere, WC-urile de la Otopeni le-ar bate pe acelea ale benzinăriilor de peste Tisa. Acelaşi Adrian Păunescu trage o concluzie alături cu logica, lăudîndu-i pe poliţiştii din Croaţia. Aceştia l-au prins pe senator depăşind viteza legală. L-au dus la secţie, iar cînd au aflat că face parte din delegaţia Consiliului Europei, nu l-au amendat cum ar fi trebuit, ci "au înţeles" că reprezentanţii sus-zisului Consiliu nu se încurcă ei cu respectarea vitezei legale din ţările în care calcă. Nu ştim cum se socoteşte Consiliul Europei cu reprezentanţii săi, care ar trebui să fie modele de respectarea legilor în ţările unde sînt trimişi ca observatori. Fiindcă aceşti reprezentanţi nu sînt trimişi în haiducie, cum îşi închipuie Adrian Păunescu, ci pentru a verifica tocmai cum se respectă legile în ţările observate. Noi remarcäm cu neplăcere că senatorul român Adrian Păunescu şi-a bătut joc de legislaţia rutieră din Croaţia. Iar atunci cînd poliţia locală i-a atras atenţia că nesocoteşte legile ţării în care a fost oaspete, el a răspuns că delegaţii Consiliului Europei nu sînt învăţaţi să se uite la acul kilometrajului. Poliţiştii croaţi, politicoşi, l-au lăsat în plata Domnului pe Adrian Păunescu, ceea ce pe senatorul pesemist l-a făcut să elogieze spiritul tolerant al Croaţiei. Nu-i prima oară cînd Adrian Păunescu îşi închipuie că legea trebuie aplicată diferenţiat: pentru el într-un fel, iar pentru muritorii de rînd în altul. Ce i-a plăcut lui în Croaţia e că poliţia nu i-a aplicat legea. Or, dacă ar fi avut un minim respect pentru ideea de lege, Păunescu ar fi trebuit să-i încondeieze pe poliţiştii croaţi că l-au iertat de amendă, nu să-i laude.

Cronicar

LA MICROSCOP

Bureţii şomajului

DE CÎND s-au înăsprit condiţiile de imigrare în ţările bogate, adică de cînd trebuie să dovedeşti că poţi fi de folos în ţara în care vrei să ajungi şi că ai şi ceva parale, o mică avere în banii noştri, românii care vor să plece şi izbutesc sînt priviţi cu un respect aparte.

În lumea obişnuită, cine pleacă azi din România e privit cu invidie, ca vecinul care-şi cumpără o maşină scumpă. Plecarea acestor persoane nu mai e luată drept o săritură în necunoscut, mai mult sau mai puţin imprudentă, ci o acţiune îndelung chibzuită.

O familie pe care o cunosc se pregăteşte să plece în Canada. Părinţii, cu alte griji, îşi timit fata la şcoală să-şi ia o copie după foaia matricolă. Fata, la cei 13 ani împliniţi ai ei, premiantă, se duce la directorul şcolii cu cererea în mînă. Începe să se scuze. Părinţii ei au hotărît... Ea n-ar vrea să plece... Îi place aici la şcoală. Directorul îi dă dreptate. E păcat să plece de la o şcoală bună. În altă parte, chiar şi pentru o elevă premiantă ca ea va fi greu la început. Nu ne putem opune hotărîrii părinţilor, dar poate că vei reuşi să-i convingi că e mai bine să rămîi aici. Înainte de a-şi pune apostila pe cerere o citeşte. "De ce nu spui, domnişoară, că vrei să pleci în Canada? Părinţii dumitale vor să-ţi asigure un viitor şi dumneata mai stai pe gînduri?" O invită în cancelaria profesorilor şi le-o prezintă în calitate de viitoare emigrantă propriilor ei profesori. Toţi o felicită. Cîţiva o roagă să afle de la părinţii ei în ce condiţii pot obţine şi ei nişte formulare de emigrare şi cum să le completeze. Părinţii fetei mi-au povestit că în ziua următoare au dus-o la şcoală cu sila. Premianta nu mai voia să calce acolo. Acum chiuleşte de la ore, răspunde obraznic şi-şi întărîtă colegii împotriva profesorilor.

Cînd a început greva studenţilor la întîmplarea asta m-am gîndit. După imensa bătaie de joc a universităţilor particulare care au funcţionat ani în şir fără să le întrebe nimeni ce pregătesc şi care au fost luate la refec la spartul tîrgului, adică atunci cînd urmau să emită diplome de absolvire, studenţii statului s-au trezit trataţi la fel ca şi colegii lor de la facultăţile particulare. Asta după apariţia Legii învăţämîntului care spune clar că la noi învăţämîntul e gratuit. În practică, el nu e chiar aşa de gratuit, dar trecînd asta cu vederea, ultimele idei ale Ministerului Învăţämîntului sînt de un cinism egal numai cu mediocritatea acestei legi. În spatele lor se află însă un mecanism revoltător. Universităţile particulare au fost lăsate să funcţioneze nestingherite cît timp au fost bune ca să înghită tinerii care altfel ar fi trebuit să-şi caute de lucru. De-abia cînd ele ar fi trebuit să emită diplomele primilor absolvenţi a apărut şi Comisia de Acreditare Academică. Cînd se ştie că la noi nici facultăţile de stat nu stau grozav la toate capitolele, Comisia a început să dea binecuvîntări peste binecuvîntări, după ce ameninţase că va tăia în carne vie. Pe partea lor, facultăţile de stat, cu bursele pe care le dau aproape că-i obligă pe studenţi să muncească în perioada studiilor. De unde frecvenţă slabă la cursuri, examene amînate şi repetenţii. Ideea de pornire pe care stă învăţämîntul superior din România e ca el să mascheze şomajul tinerilor, nu să pregătească elita de mîine. Numai cine nu vrea nu e azi student în ţara noastră. Facultăţile au devenit bureţii şomajului. Într-un învăţämînt superior care selecţionează şi protejează elita ar trebui ca mai întîi să fie înlăturaţi din facultăţi profesorii care percep taxe personale, apoi să fie trimişi la plimbare profesorii impostori. În sfîrşit, să se instituie un sistem de taxe şi burse care să susţină valorile, să-i ajute pe studenţii silitori şi să-i oblige la plată pe cei care nu vor decît să aibă o diplomă. În forma ei de acum, Legea învăţämîntului nu le ajută nici studenţilor şi nici Şcolii din România.

Cristian Teodorescu

Pentru cititorii din străinătate

Puteţi face abonamente direct la redacţie, la tarifele de 104 $ S.U.A. pe an pentru ţările europene şi 130 $ S.U.A. pe an pentru ţările extra-europene. Plata se poate face prin C.E.C. la dispoziţia Fundaţiei "România literară" pe adresa Fundaţia "România literară", Bucureşti, Of. poştal 33, c.p. 50, cod poştal 71341, România sau prin dispoziţia de plată a sumei în contul 1520.796.1000.89 deschis la Banca Română pentru Dezvoltare (B.R.D.), Filiala Pipera, Bucureşti, caz în care vă rugăm să ne trimiteţi pe adresa redacţiei, în plic, o copie după dispoziţia de plată şi adresa dvs. completă. În sumă sînt incluse toate cheltuielile poştale şi de expediere. Se pot încheia şi abonamente pe un trimestru sau un semestru, pentru o sumă proporţională.

România literară

Calea Victoriei 133, Bucureşti, sector 1. Telefoane: 650.62.86; 650.33.69; 659.35.42. (foto). Fax: 650.33.69. Luni, marţi, miercuri, joi: 13-19; vineri: 9,30-13. Abonamente: 3 luni - 6.500 lei; 6 luni - 13.000 lei; 1 an - 26.000 lei; ISSN 1220-6318

Tipar: grupul draqo print
TIPOGRAFIA FED, Calea Rahovei 147, sector 5 – Bucureşti; tel: 335.93.18; fax: 311.33.75

16 pag.- 500 lei

Biblioteca judeţeană MUREŞ TÎRGU-MUREŞ

România literară

Apare săptămînal sub egida Uniunii Scriitorilor

Editor:
Fundația România literară
Director general
Nicolae Manolescu

15–21 noiembrie 1995
(Anul XXVIII)

45

EDITORIAL

de Nicolae Manolescu

Cu gîndul la CORNELIU COPOSU

(pag. 3)

Blocul de timp înghețat

"AM FOST prins într-un mare bloc de timp înghețat", scria Gheorghe Ursu în poezia *Traiectorii*.

La 17 noiembrie se împlinesc zece ani de la asasinarea de către securitatea ceaușistă a bărbatului de 59 de ani (se născuse la 1 iulie 1926 la Soroca), inginer de profesie, poet, scenarist, prozator, iubitor de film, muzică și pictură, și care, lucru mai puțin obișnuit de la Maiorescu încoace, a ținut, cu începere de la 18 ani și pînă cînd a fost arestat, în septembrie 1985, un jurnal intim, cuprins în 61 de caiete (peste 6000 de pagini). Motivul real al acestei crime politice nu se cunoaște. Denunțat de două colege de birou de la ISLGC, Elena Petre și Pîrguța Croitoru (oare unde vor fi fiind ele?), pentru motivul de a ține un jurnal, este anchetat vreme de cîteva luni, solicitat să colaboreze cu securitatea și, în cele din urmă, arestat, torturat bestial și omorît. Gheorghe Ursu nu era o persoană care să primejduiască regimul. Puțini știau de jurnalul său, în care consemna mai ales filmele văzute. Avea cîțiva prieteni printre care scriitori și artiști. Șt. Aug. Doinaș îi prefațase singura carte publicată în timpul vieții, placheta de versuri *Mereu doi* (Editura Litera, 1971).

Dan Deșliu, care se număra printre apropiații lui Gheorghe Ursu, credea că securitatea voise să ofere disidenților un exemplu. Să-i sperie, cu alte cuvinte, pe aceia pe care, din pricina reputației lor, nu-i putea trata cu destulă duritate. Trebuie să admit că, la acest nivel trivial, caracteristic securității, nu văd o explicație mai bună. I-a fost dat lui Gheorghe Ursu să moară în locul unor confrați aflați oarecum la adăpostul celebrității lor în țară și peste hotare. Ancheta deschisă după 1989 s-a împotmolit. Cele 61 de caiete, confiscate la 1 ianuarie 1985, n-au fost înapoiate familiei nici pînă astăzi, cu toată vîlva din jurul cazului în presa de după decembrie 1989.

Este uimitor cum viața repetă uneori literatura. În romanul lui Constantin Țoiu, *Galeria cu viță sălbatică*, tipărit în 1976, este relatată anchetarea de către securitate a unui tînăr intelectual pentru "vina" de a ține un jurnal intim. Cînd am comentat romanul, la apariție, am remarcat tocmai grozăvia ca un jurnal, nedestinat publicării, să fie considerat corp delict într-un proces intentat în fond intimității ființei umane. Gheorghe Ursu a avut în realitate soarta personajului din roman. Mai puțin norocos decît personajul, Gheorghe Ursu a făcut experiența umilinței și suferinței absurde pînă la capăt. Pînă la moarte, adică.

Blocul de timp înghețat în care am fost cu toții prinși, persoane reale ori fictive, este comunismul. Procesul lui Gheorghe Ursu este, în multe privințe, kafkian, pentru că, la rîndul lui, comunismul este un regim de tip kafkian. Milan Kundera scrie într-o carte recentă: "...Tribunalul îl acuză pe K. *fără să indice crima*". Și: "K. este vinovat nu pentru că a comis o greșeală, ci pentru că a fost acuzat. Și, deoarece a fost acuzat, trebuie să moară". Iată răsturnarea de sens pe care comunismul a operat-o în materie de justiție. Ar mai fi de adăugat doar că nu o anumită faptă a omului este incriminată în procesele comuniste, ci omul însuși, cu toate rădăcinile lui, cu părinții, moșii și strămoșii lui, omul ca atare și întrucît există ca ființă în lume. Tragedia lui Gheorghe Ursu este cea mai oribilă ilustrare ontologică a acestei aberații semantice, prin care comunismul și-a revelat esența kafkiană. Și în acest plan, literatura a luat-o înaintea vieții.

■

O carte în dezbatere:

AMFITRION

de Nicolae Breban

(pag. 4-5)

Mircea Martin:

Note fugare despre avangardă

(pag. 8-9)

Polemici:

Afirmații aberante

(pag. 10)

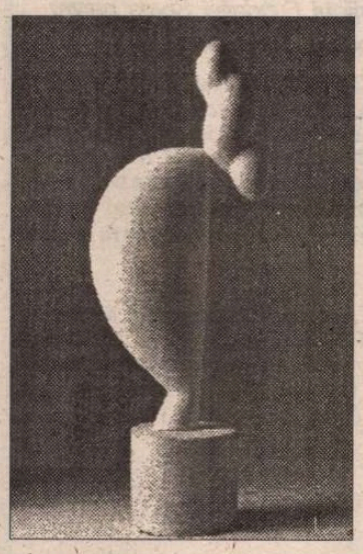

BRÂNCUȘI la Philadelphia

(pag. 14)

Jenanta lecție de jiu-jitsu

(pag. 2)

Biblioteca Județeană MUREȘ TÎRGU-MUREȘ

CONTRAFORT

de Mircea Mihăieș

Jenanta lecție de jiu-jitsu

ÎN CLIPA în care scriu aceste rînduri, într-o atmosferă publică mai degrabă de iarmaroc, decît de respect pentru suferință, Corneliu Coposu se zbate între viață și moarte. E, poate, momentul să desluşim ce va aduce scenei politice românești eventuala retragere a liderului țărănist. Pentru că, vrem nu vrem, sîntem admiratori sau adversari ai președintelui P.N.Ț.-C.D., trebuie să admitem evidența: personalitatea lui Corneliu Coposu și-a pus amprenta asupra vieții politice românești post-comuniste. O primă consecință va fi, desigur, încercarea de limpezire a apelor în interiorul P.N.Ț.-C.D.

E evident că venerabilul partid al lui Maniu a refuzat cu încăpățînare, ba chiar (după părerea unor observatori) a reprimat cu destulă brutalitate orice încercare de modernizare. Perceput drept un partid al *nostalgiei*, P.N.Ț.- C.D.- ul a reușit, totuși, mai ales printr-o abilă politică de culise, dublată de o serioasă organizare în teritoriu, să-și impună punctul de vedere în toate marile confruntări din interiorul Opoziției. Aproape pe neobservate, partidul condus de către Corneliu Coposu a ajuns vioara întîi a opoziției democratice. Că această vioară a dat mai ales falseturi, și nu așteptatele sunete astrale, e o altă chestiune. În același timp, dominația țărănistă a devenit atît de autoritară, încît crizele care au mutilat Convenția Democratică trebuie trecute, fără putință de replică, în contul de pasiv al *seniorilor* penețecediști.

Cum se prezintă, așadar, în acest moment de pre-bilanț, partidul care a transformat Convenția Democratică într-o simplă anexă alcătuită din partide vasale - ceva în genul relației dintre P.D.S.R. și ceea ce-a mai rămas din faimosul "patrulater"? În primul rînd, descoperim un partid fără o ideologie clară și fără vreo strategie articulată. A susține, astăzi, că ești anti-comunist e la fel de irelevant ca și a pretinde că deții secretul pietrei filozofale. Despre ce fel de anticomunism se mai poate vorbi în România anilor 1995-1996, cînd foștii bolșevici au deprins arta de a-și lepăda cu iscusință straiele marxist-leniniste și s-au îmbrăcat în ditamai blue-jeanșii yanchei? Ce a mai rămas din ideologia comunistă în România, dacă pînă și ultimul bastion al sovietismului național, Ion Iliescu, se dă de ceasul morții să traverseze Oceanul - de două ori în mai puțin de o lună -, încîntat că Bill Clinton îi înțelege, fără translator, englezeasca de Oltenița?

Pe nebăgate de seamă, P.N.Ț. - C.D. - ul a rămas fără adversar. Osificat, lipsit de orice mobilitate, partidul ardelenilor strămutați în Vechiul Regat a început să-și piardă atuurile care-l făcuseră popular în primii doi ani post-ceaușiști. Din nefericire, România lui 1991, 1992 nu mai e România lui 1995. Cu multă abilitate, regimul Iliescu a știut să devină partenerul acelora care, pînă în urmă cu puțină vreme, vedeau în Opoziție singura forță politică legitimă a țării. Dacă pînă la alegerile din septembrie 1992 partidul domnului Coposu avea ușile deschise în toate marile cancelarii ale lumii, în ultimul an și jumătate acestea au început să i se întredeschidă, și încă destul de ospitalier, și lui Ion Iliescu. Absența oricărui rezultat concret al ajutorului acordat cu generozitate de către puterile occidentale a ajuns, probabil, să-i exaspereze pe politicienii din democrațiile avansate.

Ceea ce în 1991 și 1992 putea fi o tactică avantajoasă - puterea de a spune *nu* unui regim abuziv, autoritar -, după această dată a început să devină un balast tot mai deranjant. El ascundea, cu mai multă abilitate, la început, cu stîngăcie accentuată mai apoi, incapacitatea de a acționa. Cîtă vreme urgența numărul unu a României fusese dărîmarea structurilor comuniste, ea funcționase perfect. Cînd clanurile nomenklaturiste au început să se organizeze după sistemul mafiot, lipsa de mobilitate, de flexibilitate și de forță a țărăniștilor și-a spus cuvîntul. Din acest motiv, demersul lor a putut fi perceput și ca o banală sete de răzbunare. Dar după ce, unul cîte unul, foștii comuniști s-au lepădat de ticurile bolșevice, adoptînd, măcar de circumstanță, un limbaj și gesturi de inspirație occidentală, țărăniștii au fost surprinși totalmente pe picior greșit. Ca o primă reacție, ei au încercat - paradoxal, dar nu inexplicabil, dacă facem o analiză a compoziției socio-umane a liderilor partidului - nu să-și reformuleze tactica și strategia, ci să se debaraseze de aliații care propuneau o reformulare a atitudinii publice.

Tragedia de astăzi a P.N.Ț. - C.D. - o tragedie pe care dispariția lui Corneliu Coposu o va împinge spre paroxism - e dată de conjuncția nefericită a două elemente. Pe de o parte, incapacitatea de a admite realitatea așa cum este ea, și nu așa cum și-ar dori-o liderii ei. Refuzul violent de a învăța din lecțiile trecutului - ilustrat, între altele, de încăpățînarea de a discuta cauzele care au dus, în 1992, la rezultatele dezastruoase din campania electorală - a devenit, la acest partid, o boală cronică. Pe de altă parte - lucru încă și mai îngrijorător - catastrofala politică de cadre a sufocat orice încercare de a conferi un profil modern partidului. Susținînd cu încăpățînare și cu un fel de fatalism istoric mediocrități precum Emil Constantinescu, P.N.Ț. - C.D. a devenit un abonat din oficiu al cauzelor pierdute.

Sigur, se pot da oricînd explicații și motivații care să relativizeze toate cele scrise mai sus. Din nefericire, ceea ce nu se poate schimba este realitatea de fapt. Tensiunile detectate în interiorul partidului, tensiuni pe care personalitatea covîrșitoare a lui Corneliu Coposu a reușit să le anihileze, vor izbucni - fără nici un fel de îndoială. Abia atunci vom observa că ceea ce părea a fi un monolit e doar un conglomerat ambiguu, o însumare de forțe și direcții divergente pe care le ținea împreună doar stindardul numit Corneliu Coposu. Cu atît mai mult cu cît acest stindard flutura în deșert.

Dacă luăm în considerare cîteva declarații ale unor lideri țărăniști (sau cripto-țărăniști), vom observa că vremurile care vor veni pentru partid nu vor fi prea blînde. Afirmația stupefiantă a d-lui Emil Constantinescu (care spunea că va învinge la prezidențiale doar dacă nu candidează Ion Iliescu!) vine în prelungirea tacticii adoptate de către susținătorii săi penețecediști. Refuzînd lupta directă, bărbătească, ei s-au refugiat într-un non-combat rușinos, mizînd mai mult pe eventuala slăbiciune a adversarului, decît pe forța proprie. Acest jiu-jitsu politic e, din păcate, cu desăvîrșire perdant pe termen lung, iar pe termen scurt e de-a dreptul catastrofal. ■

POST-RESTANT

de Constanța Buzea

DACĂ în textele care apar pe micul ecran se strecoară câteodată transcrieri defecte precum *noștrii, voștrii*, iar cei care ni le pun la dispoziție într-un tiraj de masă nu dau semn că ar avea conștiința apăsată, ce pretenții putem avea de la copiii săraci, cu lecturi puține sau deloc, dar care, dintr-un impuls compensatoriu psihic poate, scriu versuri și le trimit plini de bună credință și speranță la redacții? (Nu de mult am publicat în revistă un text, un *drept la replică*, purtând semnătura unui fost mare demnitar sub regimul comunist, autor de cărți. În manuscrisul său am găsit jenante greșeli de ortografie, între care cele mai comice erau de tipul *vre-un* și *vre-o*. În aceeași ordine de idei, ne întrebăm cum o fi câștigat teren și cum o fi prins, de vreo zece ani încoace, formula aberantă *ora doisprezece*, de pildă, când toată lumea continua să spună, normal și corect, *ora două*, și nicidecum *ora doi*. Tinerii frondori de-acum un deceniu, făcând chipurile pe proștii, o puneau de-a binelea în circulație, chiar dacă intenția lor nu era alta decât să ia în derâdere incultura crasă a celor sus-puși. Ei nu bănuiau că cei și mai tineri decât ei vor lua-o de bună și o vor răspândi ca atare, la rândul lor. Răspândacii acestei glume sunt azi studenți serioși, profesori, știu să introducă texte pe calculator, lucrează la televiziune și în edituri, viața merge înainte! Cine să-și mai clameze consternarea când dăm din loc în loc de formule defecte chiar și în ediții scumpe, pe textele unor autori de o strălucită rigoare profesională? (Vezi R. Musil, *Omul fără însușiri*, vol. I, pp. 130 și 136). Nu-ți mai vine să amendezi, de sus, greșelile unui biet copil care versifică modest în limba lui maternă, și care, atunci când își transcrie pe curat poeziile nici nu-i trece prin minte că *veți* se scrie întotdeauna într-un cuvânt, că *noștri/voștri* se scriu întotdeauna cu câte un singur i, și nici de ce la adresa sa *după plic*, la care ne roagă să-i răspundem, nu-i trimitem cuvinte de încurajare ci numai o lacrimă de compasiune. (*Daniela Iacob*, Ploiești) ● Dacă spuneți că știți foarte bine că sunteți *un nimeni d.p.d.v. literar*, vă întreb ce nevoie mai aveți de mine, și încă pe post de...*ghilotină*? Este drept că, citindu-vă cu creionul în mână scrisoarea și versurile, v-am tăiat o mulțime de virgule puse aiurea și te miri unde. Poeziile, e bine să știți, cred că trebuie să le expediați pe adresa distinsei dv. muze. Muza să fie cea dintâi și singura, poate, care să vă suporte eventuala lipsă de har și ea să decidă ce e de făcut. S-ar putea însă să fie o muză duioasă căreia să-i placă deadevăratelea, sincer, *Mutilații în alb*, de pildă, sau *Aproape salvat. Eram din nou condamnat/ la viață, când/ m-ai zărit sub arcada/ unei dureri nemărturisite/ încă.// Iar pentru că între noi doi/ păianjenii au țesut/ cea mai otrăvitoare pânză/ am mai zâmbit/ odată.// De altfel nu doream ca tu/ să fii prizoniera/ unor triști provinciale/ știute doar de oglinda mea/ (în serile cu lună).*(*Cazacu N. Alexandru*, student, București) ● Ca și în răspunsul ce vi-l dădeam în luna mai a acestui an, îmi mențin buna părere, textele recente impresionând prin lapidaritate și bun-gust ca și *Triolet telepatic*. Reproduc mai jos două poeme, *Să fiu: Aș vrea să fiu/ un munte/ calm/ solid/ și singur// vulturul/ să-mi fie gândul/ iute/ stăpân/ și singur// adâncă/ curată/ și singură/ să fii tu/ râul de munte// inima-mi/ floare de colț*. Și, iarăși, *Apetit: Grăunțe de singurătate/ prin ploaia/ din pământ// Odată cu ele/ apetitul de coji/ înverzite// Păsări ce-adie/ să-nfigă pliscul/ de moarte// Urme omenești/ brazde sufletești/ întoarse// Ploaie bocită/ frecată de singurătatea/ grăunțelor*, mai ales pentru finalul lui. (*Samuel Andreescu*, București). ● Cele câteva poeme din recolta de anul trecut, și cu care abia acum ieșiți la vedere, conform unui mai vechi obicei, în plină toamnă, sunt remarcabile. *Poem împotriva oricărui poem* este copleșitor prin tensiunea pe care o propagă în cititor. La întrebarea *ce este un poem*? răspundeți divers, incitant și în starea de spirit a omului ce s-a atins, scriind, de limită. Nu vă voi contrazice, ci voi încerca să vă surprind și să vă justific sumbrul resort al metaforelor disperării. (*Ioana Morga*, București). ■

România literară

Editată de

● *Fundația "România literară" director general Nicolae Manolescu;*
● *cu sprijinul Fundației Soros pentru o Societate Deschisă*

Redacția: **Nicolae Manolescu** - director, **Gabriel Dimisianu** - director adjunct, **Alex. Ștefănescu** - redactor șef, **Mihai Pascu** - secretar general de redacție, **Ioana Pârvulescu, Andreea Deciu** (critică și istorie literară), **Constanța Buzea** (poezie, proză), **Cristian Teodorescu, Mihai Minculescu** (publicistică), **Eugenia Vodă** (film, muzică), **Marina Constantinescu** (teatru, plastică), **Adriana Bittel** (externe), **Anca Firescu, Mihai Grecu** (secretari de redacție), **Nina Pruteanu, Ruxandra Dinu, Alexandra Voicu** (corectură), **Victor Ciupuliga** (fotoreporter).

Administrația: **Fundația "România literară", Calea Victoriei 133, sector 1, București, Of. poștal 33, c.p. 50, cod 71341. Cont în lei: B.R.D., filiala Pipera, 4072996100089. Cont în valută:B.R.D., filiala Pipera, 1520796100089. Elena Raicu** (contabil șef), **Corneliu Ionescu** (șef serviciu difuzare, tel. 650.33.69.), **Andriana Fianu** (corespondență și difuzare în străinătate), **Elena Hurducaș** (secretariat).

Corespondenți: **Mircea Iorgulescu** (Paris), **Gabriela Melinescu** (Stockholm).

Tehnoredactare computerizată: **Fundația "România literară" - Anca Firescu, Mihai Grecu. Introducere texte: Geta Gheorghiu.**

E-MAIL: **romlit@romlit.sfos.ro**

Cu gândul la Corneliu Coposu

UN INGINER constructor, acum pensionar, îmi povesteşte că se afla la Canal, în timpul lui Dej, ca salariat al unui trust de construcţii şi că lucra cu deţinuţii politici, pe care *nu avea voie să-i privească*. Când le dădea îndrumările necesare, stătea cu spatele la ei. Unul dintre condamnaţi se numea Corneliu Coposu şi, cu toate că nu l-a văzut niciodată la faţă, şi-l aminteşte foarte clar, din descrierile gardienilor. Era un bărbat atletic, un fost bărbat atletic, care, deşi slăbise groaznic, avea în continuare o rezistenţă ieşită din comun. Un deţinut trebuia să sape zilnic opt metri cubi de pământ, ceea ce reprezenta o normă nerealizabilă de un om obişnuit, prost hrănit şi îmbrăcat în zdrenţe. Cu mari eforturi unii prizonieri săpau doi-trei metri cubi şi încasau bătăi cumplite pentru neîndeplinirea "planului". Corneliu Coposu săpa cei opt metri cubi ai săi, iar apoi îi ajuta şi pe alţii.

- Mi-am închipuit întâi, povesteşte inginerul constructor, că el voia să beneficieze de o reducere de pedeapsă, câştigată printr-o comportare bună. Am aflat însă că nu se afla în situaţia de a spera la aşa ceva, fiind condamnat la muncă silnică pe viaţă.

Oameni de felul lui Corneliu Coposu se nasc rar într-o ţară şi sunt primii vânaţi atunci când ţara respectivă ajunge sub o forţă de ocupaţie. Aşa cum un ucigaş caută să înfigă cuţitul exact în inima victimei, ocupantul loveşte în ceea ce are mai bun poporul învins de el. Timp de aproape optsprezece ani, Corneliu Coposu a rezistat tentativelor făcute de sovietici şi de complicii lor din România, demnitarii comunişti, de a-l lichida. Că a avut parte de acest calvar este cutremurător, dar intră totuşi în logica, fie şi monstruoasă, a istoriei. Cu totul ininteligibil rămâne însă tratamentul care i-a fost rezervat lui Corneliu Coposu *după* prăbuşirea comunismului în România. Călăii lui Corneliu Coposu, cei direcţi şi cei care au acţionat indirect, prin decizii politice, n-au fost pedepsiţi drastic, aşa cum ar fi meritat. Iar noi, ceilalţi, nu ne-am dus la el în genunchi să-i cerem iertare pentru laşitatea sau pentru ignoranţa noastră, care este şi ea o formă de laşitate.

După ce i s-au luat optsprezece ani din viaţă, nu s-a găsit cineva care să-i ceară măcar scuze lui Corneliu Coposu!

S-a întâmplat, în schimb, altceva. În ziua de 22 decembrie 1989, când Corneliu Coposu a venit la sediul C.C. al P.C.R. şi a încercat să intre în contact cu echipa care se considera îndreptăţită să ia puterea, a fost izgonit. Iată scena povestită de un martor al ei, Petre Roman:

"La un moment dat a fost anunţată sosirea lui Corneliu Coposu. N-am avut timp să schiţez nici cea mai mică reacţie. «Să plece!» au strigat aproape simultan Bîrlădeanu şi Iliescu. Am tăcut. [...] Acum sunt convins că, exact în momentul acela, ceva din revoluţia română a luat o turnură greşită, al cărei preţ l-am plătit şi-l mai plătim şi azi."

Şi câte nu s-au mai întâmplat ulterior! Persoane care îşi spun "poeţi", care *trăiesc din valorificarea sensibilităţii lor*, l-au insultat cu grosolănie pe fostul deţinut politic. Corneliu Vadim Tudor şi-a bătut joc de înfăţişarea scheletică a bărbatului atletic de altădată. Să-ţi smulgi părul din cap la moartea mamei, făcând paradă de dragoste filială, să scrii versuri clamoroase şi lamentuoase despre veştejirea florilor toamna, să dai de mâncare, cu mare tam-tam publicitar, câinilor vagabonzi şi apoi să pălmuieşti, fie şi numai la figurat, obrajii descărnaţi ai cuiva atât de obosit încât a ajuns, într-adevăr, să aibă o înfăţişare scheletică - iată o mixtură dezgustătoare, un kitsch moral fără termen de comparaţie.

Există legi care pedepsesc atentatul la bunele moravuri, prin atentat la bunele moravuri înţelegându-se uneori chiar şi măscările inofensive ale unui beţiv. Fapta lui Corneliu Vadim Tudor, infinit mai gravă, întrucât lezează nu numai bunele moravuri, ci esenţa însăşi a moralităţii, rămâne însă nepedepsită.

A fost impresionant (şi greu de uitat) gestul lui Virgil Măgureanu de a dezminţi în mod public acuzaţia odioasă îndreptată de Corneliu Vadim Tudor şi de cei ca el împotriva lui Corneliu Coposu, acuzaţie conform căreia fostul deţinut politic ar fi fost colaborator al Securităţii. După eliberarea din închisoare, Corneliu Coposu a mai fost chemat de zeci de ori la Securitate să dea noi şi noi declaraţii, să simtă că este încă legat, ca printr-un ombilic grotesc, de vechea lui celulă. Acest coşmar trăit de el a devenit, iată, în interpretarea dată faptelor de indivizi care se duceau pe vremea aceea la Securitate în vizită, ca oaspeţi dragi, într-o dovadă a colaborării! Virgil Măgureanu, cel care prin funcţia sa trebuie să fie omul cel mai rece şi mai calculat din ţară, n-a suportat acest spectacol al infamiei fără margini. A reacţionat, a izbucnit, a luat atitudine în favoarea celui nedreptăţit într-un mod strigător la cer.

Oricâte gesturi frumoase ar face - dacă ar face - de acum înainte Corneliu Vadim Tudor, nu s-ar mai putea spăla de josnicia de a-l fi insultat pe Corneliu Coposu.

Oricâte gesturi reprobabile ar face - dacă ar face - de acum înainte Virgil Măgureanu, n-ar mai putea pierde titlul de noblеţe câştigat prin intervenţia în favoarea lui Corneliu Coposu.

Către patul de spital pe care luptă cu moartea omul cu înfăţişare scheletică - înfăţişare care mie cel puţin mi se pare mai frumoasă decât cele mai prospere fizionomii din lume - se îndreaptă tot felul de mesaje convenţionale de încurajare din partea unor foşti activişti ai P.C.R. aflaţi şi azi la conducerea ţării. Ei speră că astfel se absolvă de orice vină în legătură cu soarta lui Corneliu Coposu. Fals! Cu totul fals!

Dacă vor cu adevărat să-şi spele păcatele, au o singură soluţie, una şi numai una: să-i dea bolnavului înapoi, *acum*, cei optsprezece ani pe care i i-au luat din viaţă. Până acum, jaful lor mai putea fi trecut cu vederea, dar acum este nevoie urgentă de cei optsprezece ani! Şi să nu spună că nu se poate. Imposibilitatea restituirii unui segment de viaţă nu este în cazul lor o scuză.

Alex. Ştefănescu

MIC DICŢIONAR

de Mihai Zamfir

AUTOCEFALIE. Există cuvinte care şi-au pierdut pe nesimţite sensul etimologic, transformîndu-se atît de mult, încît au ajuns propriile lor antonime. *Autocefalie*, de exemplu.

Cei 110 ani de autocefalie a Bisericii Ortodoxe Române au fost de curînd prilejul unor festivităţi scăldate în strălucire de circumstanţă: mesaje prezidenţiale, slujbe solemne, sobor de preoţi, reuniuni cu participare internaţională, vizite la mînăstirile din ţară, ba chiar şi o insolită acordare de doctorat "honoris causa" Patriarhului. Un întreg scenariu - pe cît de amplu, pe atît de suspect - cu care ultimii cinci ani ne-au obişnuit. În tot acest cor de osanale, n-am auzit singurul lucru pe care ar fi trebuit să-l auzim - cuvintele de umilinţă şi de pocăinţă ale înalţilor noştri ierarhi. Şi cît ar fi fost nevoie de ele!

Pentru că istoria recentă a Bisericii Ortodoxe Române nu este, din păcate, făcută doar din glorii. Cîtă vreme nu a fost autocefală, cîtă vreme a depins de Patriarhia din Constantinopole, biserica românească a intrat în istorie prin fapte extraordinare: de la Mitropolitul Nifon, cel care, la începutul secolului XVI, a împiedicat războiul între fraţi, între moldoveni şi munteni, pînă la Mitropoliţii cărturari, Varlaam şi Dosoftei; de la abnegaţia anonimilor ce, timp de secole, au transmis cultura prin biserică, oferind poporului nostru singura lui şcoală, pînă la figurile auguste de prelaţi din secolul al XVIII-lea (Chesarie din Rîmnic, Antim Ivireanul - Bossuet valahi, ori Iacov Putneanul - cel care a preferat să renunţe la cîrja arhierească decît să accepte un nou bir pus pe ţară), ierarhii bisericii autohtone şi-au făcut auzită cu tărie vocea. O voce distinctă, adeseori opusă vocii Domnitorului. În plină autocraţie feudală, Biserica şi-a apărat cu îndîrjire, la noi, autoritatea spirituală, lăcaşurile de cult şi independenţa.

Contrazicînd violent etimologia cuvîntului, epoca autocefaliei a însemnat în realitate supunerea totală a Bisericii române faţă de autoritatea politică. Scandalul de la finele secolului trecut (caterisirea Mitropolitului şi trimiterea lui la Căldăruşani) ori prezidarea, de către Patriarh, în 1938, a unui guvern de dictatură regală rămîn aproape anecdotice, deoarece demisia gravă a ierarhiei ortodoxe de la datoria ei s-a petrecut în timpul regimului comunist. Crime contra umanităţii, precum exterminările în masă, desfiinţarea, în fapt, a cinului călugăresc la începutul anilor '60, dărîmarea bisericilor în perioada ceauşistă - totul s-a petrecut sub privirea calmă a Patriarhiei române şi fără ca fruntaşii Bisericii ortodoxe să schiţeze cel mai vag protest. Ei l-au slujit pe Gheorghiu-Dej şi pe Ceauşescu, slujesc astăzi actuala conducere politică, vor sluji probabil mîine alţi şefi şi alte principii, la fel de imperturbabili.

Demna semnalare a celor 110 ani ar fi trebuit să ia o singură formă: cea a unei rugăciuni fierbinţi întru iertarea păcatelor. ■

PĂCATELE LIMBII

de Rodica Zafiu

Confuzii semantice "fatale"

CONFUZIILE semantice sînt atît de răspîndite şi ţin, în fond, de funcţionarea normală a limbajului, în care contextul elimină multe ambiguităţi, încît în general nu merită o discuţie prea amănunţită. Cît timp nu devin sistematice, nu sînt preluate de mulţi vorbitori şi nu duc la schimbarea sensului unui cuvînt, ele rămîn simple accidente. Există totuşi cazuri în care neglijenţele de moment - folosirile improprii ale unor cuvinte - sînt decisive în raport cu realitatea-limită pe care enunţurile în care ele apar o descriu.

Tendinţa gazetărească de a aluneca în exagerare, manifestată mai ales în ştirile de senzaţie, conduce la utilizarea unor termeni spectaculoşi, hiperbolici; rezultatul e involuntar comic în măsura în care cititorul recuperează din text informaţia contradictorie şi descoperă un final ceva mai fericit al tragediilor anunţate. Cuvîntul *execuţie* este, de exemplu, folosit într-un text jurnalistic pentru o bătaie mai dură, soldată cu rănirea unui sătean de către o rudă: titlul anunţă că "În faţa Primăriei din Cioate-Vaslui, şase copii au asistat la *execuţia* tatălui lor" ("Evenimentul zilei", 971, 1995, 3). Substantivul *execuţie* are, pe lîngă o serie de sensuri care nu intră în discuţie aici, pe cel, foarte clar, de "supunere a unui condamnat la pedeapsa cu moartea" (DEX). Autorul articolului l-a folosit, probabil, influenţat de unele sensuri figurate, extinse, hiperbolice sau ironice ale verbului *a executa*.

Într-o altă ştire, contradicţia se desfăşoară în limitele unei singure fraze; nenorocirea anunţată de un cuvînt folosit impropriu - *fatal* - este anulată de relatarea faptelor: unei femei care "a confundat un spray paralizant cu fixativul pentru păr", "spray-ul i-a fost *fatal*, deoarece cu mare greutate şi-a revenit din leşin" ("România liberă", 1099, 1993, 9). Între sensurile adjectivului *fatal*, singurul actualizat în sintagme ca *greşeală fatală, lovitură fatală, accident fatal, a-i fi fatal...* etc. este "care prinicuieşte moartea" (DEX).

Mai gravă mi se pare (prin proporţiile faptului relatat şi prin referirea la instituţii) confuzia din titlul "Secţia 3 de poliţie a întreprins o razie de proporţii pentru *stîrpirea* aurolacilor-infractori" ("Evenimentul zilei", 776, 1995, 4). Verbul *a stîrpi* este explicat în DEX ca "1. a face să dispară cu desăvîrşire o specie de animale sau de plante (dăunătoare); a extermina; 2. A face să dispară (pentru totdeauna) un rău, un flagel". Dicţionarul e surprinzător de eufemistic, neindicînd decît prin sinonimul "a extermina" posibilitatea de a fi stîrpiţi, în afară de animale sau plante, şi oameni. *DRL* este mai puţin echivoc, ilustrînd cu multe citate sensul "a omorî în masă (şi cu sălbăticie); (complementul indică seminţii, neamuri, popoare sau colectivităţi de fiinţe) a face să dispară complet; a distruge, a extermina, a masacra, a măcelări" etc.

Folosirea improprie poate fi explicată în exemplul citat fie printr-o aproximare a sensului (*a stîrpi* fiind înţeles, poate, de autor, ca "a alunga", "a îndepărta"), fie, mai curînd, prin confuzia între fenomen şi persoane (între primul şi cel de al doilea sens de dicţionar) - intenţia evocată în text fiind cea de "a stîrpi" *fenomenul*. Deşi asemănătoare cu celelalte două cazuri -şi aici continuarea textului contrazice implicaţiile dramatice ale titlului - improprietatea nu numai că ilustrează clişeele senzaţionalului, dar implică şi riscurile de a propaga, involuntar, un discurs extremist. ■

O CARTE ÎN DEZBATERE

Peşti de plastic în acvarii diferite

N-AM nici un rezon de a nu fi obiectiv cu Breban. Mai curînd dimpotrivă, omul îmi place. Am scris cu simpatie despre *În absenţa stăpînilor*, cu entuziasm despre *Îngerul de gips*, cu jumătate de admiraţie despre *Bunavestire*. Despre *Animale bolnave*, care, la vremea ei, m-a "prins", n-am dat seamă. *Drumul la zid*, mărturisesc, n-am putut-o citi integral. *Don Juan* mi s-a părut făcută, tezistă, scrisă prea mult din cap - deşi acolo, dacă decupăm bine, există cîteva fiinţe. *Pînză şi seducţie* m-a lăsat rece (şi am observat, nu maliţios, că nu doar pe mine). Am gustat, însă, *Confesiunile violente* (epitetul e mai mult comercial, dar cartea ţine), în care am găsit un intelectual febril, inventiv şi disociativ, cu bune apetenţe teoretizante, memorialist egolatru dar ataşant, pentru că orgoliul său, deşi mare (chiar hipertrofiat, ar spune răii) îi vine bine şi nu e ţepos, contondent, pustiitor, ci "rotund", lis, îndulcit de amenitatea omului de lume, mai mult *mittel-* decît est-european, şi cu ceva candid în infatuarea sa.

Pentru acest articol, am mai trecut o dată, de data aceasta în "diagonală", prin cele 1400 de pagini (şi însemnările marginale), încercînd să uit ce am scris anterior. N-am reuşit. Ce mult mi-ar fi plăcut să înşfac Consecvenţa, să-i frîng gîtul şi să pot pune ca motto acestor însemnări recidiviste fragmentul de jurnal al lui Eugen Ionescu din eseul despre Ion Barbu: "În clipa în care am început să scriu studiul atît de vehement, atît de sigur în ton, atît de integral şi intransigent negativ, poeziile lui Arghezi au reînceput să-mi pară neînchipuit de frumoase" (*Nu*, Ed. Humanitas, 1991, p. 56). Dar a doua (de fapt, a treia!) trecere prin carte a fost şi mai dezamăgitoare. Am avut senzaţia că e scrisă cu o tensiune leneşă, sub un imbold cantitativ: să facă trilogie, să fie mult. Călinescu spunea despre Rebreanu că e ca apa mării: într-un pahar, e nisipie şi tulbure, dar în imensitatea unduitoare a ansamblului, e fascinantă. La Brebanul de faţă, e exact invers. Întregul e incongruent şi insesizabil, dar pe mici porţiuni se zăresc ghiarele de diavol ale scriitorului de rasă (metafora muştei şi a scării cartografice: *I*, 64, 69; imaginea străzii, a vulgului: *II*, 32; sociologia mondenă din *II*, 80 şi 299; pasajul "informatorului spionat": *II*, 196; posesia erotic-abstractă din *III*, 408, 412 şi altele cîteva). Nici micro-"dizertaţiile" (speech-uri, opinii, cuvîntări, peroraţii, intermezzo-uri) de o pagină-două, despre subiecte cu contur clar, presărate ritmic, cum ar fi, în *I*, cele despre corupţie (p. 160), economie (312), prostie (347), feminitate (349); în *II*, despre puterea "generaţiei Dej" (59), cenaclul Păunescu (62), relaţia provincie-capitală (140), destin (324), cercurile junimii literare (332); în *III*, despre, din nou, feminitate şi opusul ei (120, 184), posesie, necesitate, existenţă, instinct, hazard (passim) - nu-s scrise cu mînă bleagă, dar, chiar excelente de le-am socoti, aceste insule de gînduri mai coagulate decît magma care le înconjoară nu totalizează nici cît să acopere două pagini din *Contemporanul - Ideea europeană*, şi ar fi minimalizant pentru un artifex de, totuşi, talia lui Breban să-i lăudăm isprava acestor miniaturi deştepte de nivel onorabil.

În rest însă, în marele rest, *Amfitrion* e o carte care nu bate nicăieri, nu deschide nimic şi calcă jalnic, fără păs, pe corzile întinse ale răbdării cititorului. Breban sfidează, cu agasantă placiditate!, noian de convenţii naratologice, dar nu pune în loc decît o incontinentă vorbire suficientă doar sieşi. A şi prognozat (în *II*, p. 384) cu aproximaţie efectul: "sterila furie a nu puţinor critici care ne văd egaraţi, rătăciţi de la abeceul artei clasice, tradiţionale". Eu, unul, nu mă aflu printre acei mulţi furioşi. Sunt doar descumpănit că o forţă creatoare serioasă s-a consumat pe materiale friabile şi proiect mîlos. Nu există "epic" în cele trei volume, dar nu există nici "psihologic", nu e nici "creaţie", nici "analiză" (e cîte un ciob de "ionic", unul de "doric" şi altul de "corintic", care nu se încheagă), nu se petrece (a se citi şi noician) nimic semnificativ, necum memorabil. În trilogia brebaniană nu există nici un *om*, ci un fel de mutanţi, din care n-a rămas minte, inimă, sex, caracter, voinţă, ci doar, ca zîmbetul pisicii de Cheshire a lui L. Carroll, doar emisia lexicală. Ei nu trăiesc, ci emit vocabule. "Discursează", cum spune autorul însuşi, creator, aici, nu de personaje, ci de informe digresiuni în digresiuni, o enormă trăncăneală lipsită de obiect, care, ca şi porumbelul lui Kant, se ridică tot mai departe de real şi moare sufocată. Abolit epicul, abolit psihologicul, abolit personajul, abolită coerenţa - se instalează pe teritoriul deşiratelor file aurora boreală a totalitarei logocraţii samavolnice. Nici umbră de relaţii sociale plauzibile între entităţile-purtătoare-de-nume din roman. Relaţiile sufleteşti dintre ele, cît se conturează, evanescent, sunt ca spaţiile din grafica unor Escher, Jos de Mey, Bruno Ernst, Penrose, adică posibile numai pe hîrtie, în universul viu nicidecum.

*

COABITEAZĂ, în scrisul durabil al lui Breban, o tînjire "balzaciană" şi una "swedenborgiană". Dar în romanul pe care-l forfecăm, el nu reuşeşte să concureze nici Starea Civilă, nici Metafizica Sociologiei. Construcţia cărţii e o juxtapunere şi o textură de lîncezeli. Lîncezeala epică e dublată de cea psihologică ("eurile" sunt atît de dezagregate, încît nimeni nu e cineva). Personajele n-au caracter, n-au sens, nu sunt în relaţie nici cu ele însele, nici între ele, ca nişte peşti de plastic în acvarii diferite. Lîncezeala pluteşte şi ca atmosferă pe cerul şi pe apele mlăştinoase ale romanului, care începe şi se termină (e un fel de a spune) în zăpuşeala mortifiantă a duminicilor de vară bucureştene; asta aduce aminte de cruntul "plictis de provincie la scară universală", de "universul transformat în după-amiază de duminică" ale lui Cioran (*Précis de décomposition*, Gall., 1966, pp. 11, 34).

George Pruteanu

Într-un moment în care romanul românesc se află în criză, scriitorul Nicolae Breban pare că vrea să umple singur golul cu o trilogie de aproape 1500 de pagini: *Amfitrion*. Reputaţia cîştigată de romancier prin *Francisca* (576 p.), *În absenţa stăpînilor* (396 p.), *Buna-vestire* (592 p.), *Don Juan* (448 p.) a fost clătinată serios de *Drumul la zid* (784 p.) (pentru a nu aminti decît cele mai cunoscute romane brebaniene). Cum se înscrie *Amfitrion* în această serie? Cum poate fi receptat astăzi un roman de asemenea dimensiuni? Ce bucurii şi ce dezamăgiri oferă noua carte a unui romancier care are atît apărători entuziaşti cît şi critici necruţători? Acestea sînt numai cîteva întrebări la care *România literară* încearcă să răspundă pe numai 2 pagini. Dezbaterea este vie - vă veţi convinge întrucît opiniile participanţilor sînt diverse, chiar divergente. (I.P.)

Aventurile unei provocări - (mereu) amînate

REAMINTIND de sine printr-o impresionantă cantitate de proză de ficţiune, dl. Nicolae Breban s-a aşteptat, nu mă-ndoiesc, la reacţii dintre cele mai vii. Şi asta nu pentru că domnia-sa are în spate o lungă istorie de succese bruşte şi eşecuri abrupte, de hărţuieli critice alternate cu encomioane. Un om de inteligenţa d-lui Breban a realizat, desigur, că, în 1994, trebuie să se confrunte cu un ălt orizont de aşteptare, cu o complet altă mentalitate şi sensibilitate, cu alte utopii şi ideologii. Un practicant al doctrinei Supraomului, ca domnia-sa, avea de ce să se aştepte, acum, la ceea ce activiştii apatici, complexaţi sau şireţi nu i-au livrat niciodată - la o rezistenţă, la o opoziţie intelectuală.

Dacă PCR ar fi fost, într-adevăr, de stînga, dl. Breban nu ar fi nimerit niciodată în Comitetul său Central. Cum însă, din anii '60 încolo, s-a trecut la un eclectism ţinut la un loc doar de apelul trîmbiţei naţionaliste, opera şi personalitatea domniei-sale au putut trece aproape "neobservate". Pare aberant să spui asta despre o vedetă a cîmpului nostru cultural, dar, la o a doua reflecţie, îmi veţi concede poate că mesajul "exploziv", polemic, ba chiar sfidător al romanelor sale a fost departe de a fi descifrat. Critica nu a înţeles nietzscheeanismul afişat de dl. Breban. Nu a vrut să-l înţeleagă, şi asta din două motive: mai întîi că a discuta deschis viziunile scriitorului ar fi echivalat cu a-l da pe mîna poliţiei ideologice şi apoi pentru că, reaşezate, re-citite, re-construite, cu subtilitate, lucrările sale puteau fi aduse să semene cu literatura "disidentă", cu "romanul puterii". Opinia curentă, înainte de '89, era că, investigînd relaţiile de seducţie şi dominaţie înăuntrul cuplurilor sau micilor colectivităţi, dl. Breban meditează asupra originii înseşi a totalitarismului politic.

Iată de ce, pînă în '89, romancierul a îmbinat perfect o performanţă şi o contraperformanţă, amîndouă remarcabile. A vehiculat la lumina zilei o simbolistică "ariană" ce sfida cu infinit dispreţ egalitarismul comunist dar, în acelaşi timp, a reuşit să facă în aşa fel încît nimeni să nu-l ia prea în serios pentru asta. Iată de ce, după '89, dl. Breban avea toate motivele să-şi dorească declanşarea reacţiilor amînate, congelate, în jurul operei sale, ca şi "stîrnirea" tinerelor generaţii. Scriitorul a insistat, de altfel, în campania promoţională (remarcabil organizată, trebuie spus, de editorul domniei-sale, d-na Doina Uricariu) că ultima sa creaţie, trilogia "Amfitrion", trebuie înţeleasă ca o *provocare*.

Creînd o "religie păgînă", pentru avocatul Marchievici, personaj central al trilogiei, dl. Breban sfidează valul actual de cuvioşie pravoslavnică. Afişînd un cult al excepţionalului, al superiorităţii native, romancierul le rîde în nas tuturor celor ce se devotează astăzi toleranţei şi dezideologizării. Imaginea disidenţelor de pahar, confuze, semidocte, mustind de frustrări şi complexe, e menită, poţi presupune cu uşurinţă, să scoată din sărite cîteva generaţii bune de opozanţi de conştiinţă ai comunismului românesc. Temele "războiului dintre sexe", a eternului feminin, a masculului metafizic ţintesc spre iritarea corporaţiilor academice feministe. Sfidarea se propagă, însă, pînă la resorturile înseşi ale ficţiunii. Din senin, dl. Breban "iese din pagină", întreţinîndu-ne direct asupra unor probleme de istorie, morală şi cultură sau examinîndu-ne cunoştinţele în ce priveşte opera domniei-sale (vezi aluziile la "Bunavestire", "Don Juan", "Drumul la zid"). Pînă la urmă, înţelegem că provocarea se adresează societăţii în ansamblu, omului, creaţiunii, acuzată, aceasta, de mediocritate.

Şi iată că, din nefericire, nici o reacţie nu se produce. În afară, desigur, de aceeaşi bătrînă, încercată critică literară care, şi acum ca şi în alte dăţi, îi reproşează d-lui Breban lungimile infernale, lipsa totală de plauzibil a personajelor şi situaţiilor, malformaţiile construcţiei epice.

De ce nimeni nu se indignă, de ce nimeni nu se simte insultat, lezat? Oare lumea noastră intelectuală este chiar atît de iremediabil mediocră încît nici măcar nu mai poate identifica o *provocare*? E foarte, foarte posibil. Dar, pe lîngă asta, cred că mai identific nişte cauze.

Mai întîi, dl. Breban, ca şi mare parte din generaţia domniei-sale, a fost dintru început prizonierul unui nietzscheeanism îmblînzit, edulcorat, graţios, chiar uşor rococo: nietzscheeanismul lui Lucian Blaga.

Apocalipsa după Breban

AMFITRION este un roman post-apocaliptic, care pune Apocalipsa în paranteză şi face bilanţul. Deşi insistent datat istoric (sîntem mereu "undeva înainte de căderea dictaturii") el ar fi putut să apară foarte bine, cu o adaptare care nu ţine (mai ales în primul şi ultimul volum) de substanţă, înainte de 1989. Cum au apărut *Animale bolnave* şi (cu periplul cunoscut) *Bunavestire*. Însă interesantă este întîlnirea aceasta de după un Apocalips fortuit a tuturor personajelor, temelor, liniilor de forţă din romanele anterioare, de la *Francisca* la *Îngerul de gips* şi de la *Bunavestire* la *Don Juan*. Totul sub semnul unei poetici "slabe" (în sensul lui Vattimo, nu-i aşa?) care se indică în orice clipă ar apărea pericolul seriozităţii.

Nicolae Breban lucrează cu toate cărţile pe masă, ca majoritatea personajelor sale, care pot fi uşor (dacă n-ar fi zîmbetul sardonic al naratorului!) schematizate. Însă ele rămîn inconfundabil brebaniene. Cum să-l compari pe Grobei (care apare fulgurant şi în această Judecată de Apoi) cu Ulrich al lui Musil fără să vulgarizezi şi de o parte şi de cealaltă? Căci România din ultimii ani ai dictaturii nu este decadenta Kakanie, iar descărnatul, semidoctul, şlefuitul pe jumătate Grobei aduce mai degrabă cu un tînăr (viitor) nazist plin de coşuri pe care îşi exercită Ulrich retorica semierotică.

Principiul aşa-zicînd de construcţie a spaţiului narativ este acesta: într-o realitate de gradul al nu-ştiu-cîtelea, care a mai păstrat legat de model doar reflexele imposturii *A este egal (în mod necesar) cu non-A*.Fără nici o excepţie, nici măcar cea a Stăpînului, a Zeului care s-ar putea (dintr-un capriciu) revela.

La nivel formal (nivelul care i s-a reproşat mereu lui N.Breban) impostura este mereu indicată prin ciudate ghilimele între care sînt încadrate cele mai nevinovate cuvinte - o dată pentru indicarea ironiei, altă dată pentru a sublinia tonul apăsat şi insinuant al vorbitorului, uneori pentru a conceptualiza, alteori pentru a ridiculiza conceptul ş.a. Naratorul este şi el un impostor care înlocuieşte un stăpîn ce ştie prea bine că povestea a mai fost spusă cel puţin o dată. Însă impostorul (procuratorul, a cărui putere e discreţionară "în absenţa stăpînilor") are mai mult de o teorie care-i justifică demersul (ontologic, deh, căci fiinţa şi sinele-însuşi nu poartă în discursurile acestuia nelipsitele ghilimele). El povesteşte o falsă istorie (conceptul lui Chiţu, un demon mărunt, cu un discurs monoman şi sofistic) "care încearcă să creeze realitate, dar eşuează, în fapt, producînd convenţii dezastruoase... o imitare proastă a unui adevăr aflat prin a doua mînă" (vol.II pag.215).

Ne aflăm într-o subterană în care viaţa nu e nici măcar mimată, e doar barbar teoretizată pînă la uitarea (sau înlocuirea) teoriei. Să nu ne mirăm (căci,

Nicolae Breban, *Amfitrion*, vol. I *Demonii mărunți*, (400 pag., 4000 lei), vol. II *Procuratorii* (448 p., 4400 lei), vol. III *Alberta* (624 p., 5600 lei), Ed. Du Style, București, 1994.

Nedreptățitul Amfitrion

NICOLAE BREBAN a procedat oarecum fără tact - sau mai bine zis fără tactică -, publicînd aproape concomitent, în toamna anului trecut, romanul *Amfitrion* și volumul de dialoguri *Confesiuni violente*. Romanul de ciclopice dimensiuni (bate spre 1500 de pagini!) a fost pus în umbră de rumoarea iscată în jurul *Confesiunilor*, carte mai suplă, la propriu vorbind, și de aceea, pentru mulți, mai atrăgătoare. Să mai amintim, tot ca elemente de atracție, polemismul ei declarat și multele referiri la lumea literară, la evenimente și figuri ale vieții noastre publice din ultimele decenii, precum și, desigur, la biografia autorului, înfățișată în aspecte mai puțin sau deloc cunoscute. Au generat și controverse "confesiunile violente" ale lui N. Breban, au stîrnit replici la rîndul lor violente (v. d. ex. cele ale lui Paul Goma), cartea fiind discutată cu aprindere și mult mai mult, în orice caz, decît romanul în trei volume *Amfitrion*, a cărui receptare de fapt a bruiat-o.

Este aceasta, după mine, o nedreptate literară ce trebuie reparată, chiar dacă autorul însuși, procedînd inabil, cum arătam, a contribuit la comiterea ei. Dincolo de acest fapt, romanul *există* și nu poate fi tratat ca o scriere oarecare a unui autor între alții: se impune vederii fie și numai prin dimensiunile sale fizice și aparține unuia din marii noștri prozatori postbelici. Un eșec să fi fost al acestuia, o dezastruoasă cădere și tot merita mai multă atenție decît i s-a dat pînă acum. Sînt convins de altfel de un lucru: eșecurile, ratările scriitorilor mari sînt mai interesante, mai pline de semnificații decît reușitele, decît izbînzile scriitorilor mediocri.

Dar nu de un eșec este vorba în cazul lui *Amfitrion*, mă grăbesc să o spun, ci de o carte dificilă, "grea", impunînd cititorului eforturi de acomodare cu formula unei proze aproape golite de epic, mizînd totul pe tensiunea ideației și pe ceea ce autorul consideră că este, în literatura sa, proiecție vizionară. Potrivit repulsiei resimțite față de "naturalism", despre care ne-a întreținut pe larg în *Confesiuni...*, Breban evită să facă "descripție socială", "cronică de moravuri" și chiar "psihologie", în felul romanului din secolul XIX, preocupîndu-se în schimb de *idei* și *probleme*, de acele soiuri de idei și probleme ce au forța de a structura vieți, destine. Cu o îndrăzneală nemaiîntîlnită în proza noastră, Breban pune în funcțiune în romanele sale un discursivism ilimitat, frenetic, revărsat pe suprafețe uriașe, în disprețul aparent al oricărui principiu de echilibru. Personajele, autorul ca personaj, autorul ca autor, toți sînt discursivi în romanele brebaniene, trăind în cuprinsul acestora *prin ce spun* și prea puțin, aproape deloc, *prin ce fac*. Cititorul inapt (sau neantrenat) să le urmărească elocința desigur că îi va părăsi și îndrăzneala prozatorului, de care aminteam, privește asumarea acestui risc. Breban nu scrie, nu a scris niciodată, cu fața la cititor, ci numai întors către sine. Aceasta nu înseamnă că îl disprețuiește, dar nu-i face concesii, nu-l "consultă". Alta a fost, în această privință, poziția lui Marin Preda. În anii din urmă mai ales, el era foarte preocupat de reacțiile celor pentru care scrie, dornic tor să le vină în întîmpinare. *Delirul*, *Marele singuratic*, *Cel mai iubit dintre pămînteni* sînt scrieri ce fac să se vadă această dorință.

Cu tot discursivismul, cu toate că se pierde adeseori în abstracții, Breban este un creator puternic de personaje, poate cel mai puternic din literatura noastră contemporană, după Marin Preda. Grobei, eroul din *Bunavestire*, Rogulski din *Don Juan* sînt prezențe ce nu se uită, după cum nici personajele-femei: Francisca din romanul omonim, E. B. din *În absența stăpînilor*, Mia Fabian din *Îngerul de gips* ș.a. Iar ultimul roman îmbogățește galeria personajelor memorabile brebaniene cu acest Marchievici, introducătorul în carte al temei amfitrionului, ca instanță care primește și observă. Afabilul, curtenitorul avocat este un protector discret al tinerilor intelectuali famelici din anii '80 (dictatura constituie un fundal), aceștia frecventîndu-i luxosul apartament bucureștean unde mănîncă, beau, fumează, se înfruptă dezinvolt din tot ce li se oferă cu larghețe și, desigur, vorbesc, vorbesc, vorbesc, aproape neobservîndu-l pe Marchievici, amfitrionul, uitat în vreun colț de unde el însă îi observă și-i cîntărește. Tema cuplului, tema prieteniei, tema relației tineri-bătrîni, femei-bărbați (masculinitate-feminitate), tema lui Don Juan, existente în cărțile anterioare ale lui Breban, le aflăm aici asociate temei amfitrionului, care de fapt le absoarbe.

Scriere complexă, cu desfășurări pe mai multe paliere, vastul roman nu este scutit, în anumite zone, de ariditate și nici de veșnicile siluiri brebaniene ale limbii. Va mai fi avînd și alte cusururi, după cum sigur are și multe alte calități la care nu m-am putut referi în aceste succinte note de lectură. Pînă una-alta, *Amfitrion* îmi apare ca o însemnată operă nedreptățită, trecîndu-se prea ușor peste apariția ei.

Gabriel Dimisianu

Autorul lui "Amfitrion" operează cu arhetipuri originare, împrumutate dintr-un Ev Mediu fantastic sau din Grecia arhaică, nu cu personaje propriu-zise. Asemenea personaje nu "înscenează" conflictul spiritului cu sine ci îl blochează, îl paralizează într-o emblemă.

Aș îndrăzni să spun că dl. Breban își ignoră cu bună știință adevărata natură, cea de poet. Acolo unde aceasta izbutește să iasă la suprafață, se produce memorabilul. Finalul finalului trilogiei (al romanului "Alberta", adică) este de o violentă frumusețe lirică, amintind de cele mai bune pagini din "Thalassa" lui Macedonski și de Lawrence Durell. Dar dl. Breban ține prea mult la un ideal de totalitate, așa încît se ambiționează să concureze și pe culoarul romanului-eseu, de și cu idei, ca și pe culoarul romanului-frescă, picaresc, pitoresc, polifonic. Pentru nici una dintre aceste "categorii" nu există antrenament sau înzestrare naturală. Dl. Breban are viziunea tulburătoare și ambiguă a Măreției Răului, a demonicului, dar cînd încearcă să o traducă "ideologic" devine, ca să fim eufemistici, cu totul previzibil. Iar cînd se scufundă pentru a surprinde acest Rău în formele sale carnavalești, grotesc-copioase, versatile, iese la suprafață la kilometri depărtare de geniul lui Bulgakov. Dl. Breban își propune, de altfel, un scop demn de un candidat la Guiness Book: să fie incitant și provocator, privîndu-se (sau fiind privat) de ironie și simțul umorului.

În sfîrșit, dacă este adevărat că ideile mari nu mor niciodată, este la fel de adevărat că pentru a deveni incitante, productive, ele au nevoie de *reformulări* originale. Din păcate, tocmai aici nietzscheeanismul d-lui Breban se împiedică. Romancierul are tendința să reia, nu doar în spirit dar și în literă, mitologia Supraomului, a Eternei Reîntoarceri, a fulgurațiilor virile. Nefiind *reinventate*, toate aceste teme și motive capătă aerul unor sedimente retorice iar romanul (romanele) pe acela al unui relicvariu. Incitant, adevărat challenger, atrăgîndu-și mînia și resentimentele care ridică soclul unei personalități publice, nu poate fi decît acel ce proiectează sensibilitatea nietzscheeană în contextul contemporaneității.

Caius Dobrescu

---

fără îndoială, naratorul știe ce face atunci cînd preia discursurile personajelor sau le amestecă pervers) că rezultatul este acela al unei "piese suspecte în care autorii imită un fel de existență din auzite... uită adevărata realitate și produc cu însuflețire și entuziasm deplasat o existență stupidă, suspectă, stridentă și revoltătoare... un fel de coșmar cursiv, *un coșmar impostor ce se dă drept umanitate*". (s.n. ibidem)

Rezultatul nu este o copie a copiei. Iar ironica referință mitologică e de două ori răsturnată, căci Zeul e un fost notar de provincie - Provincia lui Grobei -ajuns avocat în capitală prin afaceri abil-oneroase și care printr-o fantastă și mitomană abulie se "jupiterizează". Ne aflăm mai degrabă în situația fără ieșire dintr-un film post-modern ca *Total Recall* (dar fără instrumentarul acestuia) și în care lipsește Arnold Schwarzenegger, adică Zeul mecanizat. Nu mă îndoiesc că pedala ironiei a fost ceva mai fin apăsată și că doar schematismul insolit al personajelor, situațiilor, legăturilor, sofismelor, justificărilor brebaniene o țin fără răgaz în poziția extremă. Căci fiecare dintre aceste personaje, situații, legături, sofisme sau justificări pot însemna în fiecare clipă și contrariul lor.

Personajul principal - avocatul Marchievici - cu o biografie încărcată, venit de vreo zece ani din "Nordul Salvator" spre "Sudul faptelor", pătrunde printr-o măruntă întîmplare (căci "întîmplarea e prezența zeului") în lumea vag-studențească, vag-boemă a tinerilor provinciali (majoritatea) veniți la studii. Ei recreează un simulacru de Provincie (în ea "se reînchegau marile structuri", simțea Lelia din *Bunavestire*) în care începe cu bunăvoință și mahalaua bucureșteană (de unde vin generalul de securitate Valentin și nepotul său Larghilescu, dar și cuplul Carmen - Viorica seduse într-o duminică pe bulevard). Susținută de Adevărata Provincie (captată discursiv de Marchievici) falsa Provincie din Sud reproduce toate defectele primei însă cu semn schimbat, le transformă în nostalgii insuportabile pentru nervul sudic.

Amfitrion al agapelor studențești, dar mai ales musafir al bunăvoinței lor de a-l accepta, avocatul bănățean reușește (oarecum brusc metaforic) să trăiască în *prezent*, să uite pentru prima dată de tiranica stare psihologică a cadranului de ceas (Zifferblatt). Adică să moară, după o scurtă fericire în interval, o fericire potențial-incestuoasă, căci printr-o intrigă demnă de o "soap opera" într-una din musafirele sale semi-cretine, emigrante ale vieții, zeițe provinciale, printre perechi "epustuflante" de același sex, își întîlnește fiica - pe Alberta. Evident posibila-fiică, pentru că nimic nu e odată pentru totdeauna hotărît, în afara acestei interșanjabilități de roluri, destine, culpabilități istorice și politice în Apocalipsa după Breban. Oricum, dacă nu fiica, nepoata, fiica fratelui său mort a cărui identitate o uzurpase jupitericul avocat înainte de "coborîrea" în Sud. Și odată cu această Alberta, (desigur Alkemene) avocatul (Zeus - impostorul, dar și Amfitrion cel înșelat, precum și Hercule îndeplinind în ordine inversă și rolurile și muncile) renunță la multitudinea de euri teoretice pentru a fi doar un bărbat prezent în "starea intermediară dintre mesager și impostură". Situație fără precedent și pentru juna Alberta, care e cînd prea tînără, cînd prea bătrînă, cînd subțire, cînd "grăsuță", însă mereu în așteptarea Zeului și Tatălui pierdut, singura pereche posibilă. Căci ce e feminitatea - se întreabă corul personajelor - decît prezența Zeului, sau (mai mult!) acceptarea impostorului (cînd Zeul e omenește obosit sau mort)?

La Judecata de Apoi a personajelor (și romanelor) sale, singur naratorul brebanian e total antipatic, cu o ideologie de mucava și cu răsuflate șopîrle provocatoare, cu abisuri comod căptușite și raportări politice justificative. E puțin spus că romanul datează. Despre sofistica lui și mecanismul extrem de inteligent asumat de ironicul autor s-ar putea scrie un alt articol cu titlul *Formele reflexe ale răscumpărării evazionismului trecut*. Dar cum și titlul e prea lung ...

Simona Sora

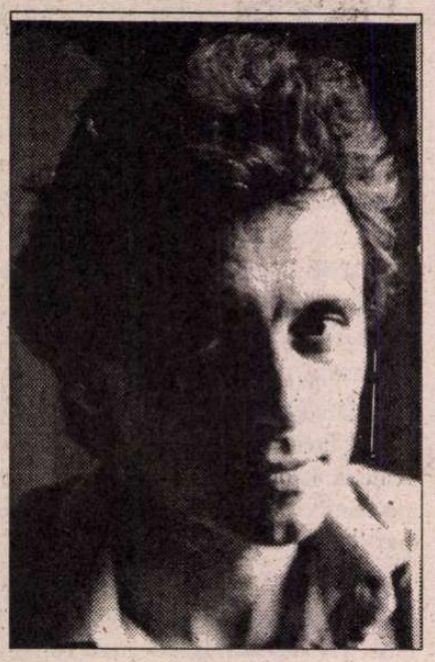

ioan es. pop

Micul Porcec

Totul a început la şase ani, cînd au hotărît să-l scoată pe micul Porcec pentru prima oară în lume. Era duminică, vară, şi în sat era horă.

I s-a spus: eşti mare de-acum, mîine-poimîine mergi la şcoală, Porcec, trebuie să-nveţi să dansezi, trebuie să intri-n rînd cu lumea.

Şi bunica l-a luat de mînă şi nu i-a mai dat drumul, hotărîtă să-i facă lui Porcec în acea zi botezul comunităţii.

Cînd au ajuns la căminul cultural, hora începuse. Bunica s-a aşezat pe laviţă, lîngă perete, aşa cum stăteau toate femeile în vîrstă. Ca şi la biserică, bunica avea şi aici locul ei şi numai al ei, cum trebuiau să aibă toate femeile în vîrstă. Alcătuiau, pe margini, un cerc în jurul dansatorilor; de sub năframele lor negre aruncau înspre ei ochi de păsări de pradă. Lăudau ori batjocoreau. Nu le scăpa niciodată nimic. Sau cel puţin aşa a simţit Porcec cînd s-a aşezat bunica pe laviţă, în rînd cu celelalte.

El rămăsese în picioare, prin dreptul lui, dansatorii înfierbîntaţi şi zgomotoşi se rostogoleau în trap violent, ridicînd după ei praful podelelor ca o cireadă mînată din spate la tăiere. Atunci, teama lui se porni dintr-odată, groasă ca sîngele care-ţi ţîşneşte pe neaşteptate din nas: dacă bunica-l va împinge în mărăcinişul acela de picioare, îl vor strivi, îl vor da de-a dura ca pe-un ghem de cîrpe, îl vor face ferfeniţă.

Îl putu zări pe vărul său, Anchidim, avîntîndu-se printre dansatorii cei mari sigur pe pasul lui, ca unul de-al lor. Anchidim avea cu şase-şapte luni mai puţin decît Porcec, dar el deprinsese deja de mult secretul şi voluptatea dansului, pe el nu-l paralizau ochii iscoditori ai femeilor de pe margini, îşi ţinea perechea între palme cu putere, roşu de plăcerea de a se roti şi mîndru că este privit. Şi teama lui Porcec spori şi primul lui gînd fu să se smulgă de lîngă laviţa bunicii şi să fugă. Acum simţea toţi ochii aţintiţi asupra lui, imobili, un ciorchine de ochi din care se scurgeau înspre el valuri de must gros şi lipicios încleindu-i picioarele. Bunica îl luase iar de mînă, acum se afla înăuntrul unei mari păsări de pradă, acum nu mai avea cum scăpa. Şi fetiţele de seama lui îl priveau şi ele mustrător şi toate păreau prea bine ştiutoare într-ale dansului ca să nu-l dispreţuiască pe el, Porcec cel nemişcat, Porcec cel nepriceput.

Şi atunci bunica, hotărîtă ca întotdeauna, s-a ridicat de pe laviţă şi l-a împins pe Porcec pe locul ei. S-a dus ţintă la o fetiţă de prin clasa a treia, una, Ica, a luat-o de mînă şi a adus-o în faţa lui Porcec. Ica era urîţică şi amorfă, mirosea a naftalină şi se mişca greoi. Se vede că bunica îi alesese lui Porcec mai mult o victimă decît o parteneră. Voia să-l facă pe Porcec să se simtă şi acum stăpîn.

Trupul lui Porcec a îngheţat. Cămaşa lui Porcec a îngheţat. Sandalele frumoase ale lui Porcec au îngheţat. Ochii l-au înconjurat din toate părţile. Nu mai avea pe unde fugi. Nu-şi putea nici împinge afară ghemul de cîlţi din gîtlej. În loc de asta, ca să semene cu ceilalţi, o luă pe fată şi porni spre mijlocul cercului de dansatori. Să se piardă printre ei. Să se amestece cu ei şi să dispară. Ea îi puse mîinile pe umeri, aşa cum trebuiau să facă fetele. El se agăţă cu mîinile de mijlocul ei, să semene cu bărbaţii. Parcă aşa trebuia început.

Aşa, îi făcu semn din ochi după cîţiva paşi fata. Aşa, prinse Porcec puţin curaj. Pe lîngă ei trecură val-vîrtej Anchidim şi mica lui pereche. Porcec găsi frumos dansul lui Anchidim, dar în paşii săi proprii - doi la stînga, doi la dreapta -, pe care trebuiau să-i facă toţi începătorii, nu găsi nici o încîntare.

Şi atunci micul Porcec se hotărî să intre în ritmul vărului său Anchidim, să guste din beţia dansatorului adevărat, să uite de ochii femeilor de pe margini. Îşi luă avînt să se rotească, paşii lui se înmulţiră şi se iuţiră şi Porcec chiar reuşi să se învîrtă o dată ca un dansator adevărat. Dar atunci, mîinile sale uitară de mijlocul fetei, fata se desprinse, se împletici şi căzu. Porcec se mai învîrti o clipă, de unul singur, apoi se încîlci în ghemul propriilor picioare, sparse cercul de dansatori şi se răsturnă undeva pe sub laviţele de pe margine.

Aşa a eşuat intrarea în lume în pas de dans a lui Porcec.

Lumea a rîs de el multă vreme iar el şi-a dat seama că aceea nu mai era lumea lui.

Porcec a mai încercat de cîteva ori de-a lungul anilor să danseze, dar n-a reuşit niciodată s-o facă într-adevăr. Adică să uite de sine şi să se piardă în dans. N-a reuşit niciodată să le transmită partenerelor un strop de euforie. Ritmul mişcărilor lui a rămas haotic; micul Porcec, cel de la şase ani, se-mpiedica mereu şi cădea îngrozit şi rugător în trupul lui Porcec de-acum. Ani după ani, duminică de duminică, atunci cînd era horă în sat, Porcec ieşea cu inima strînsă dintre ceilalţi, se retrăgea în veceul public şi îşi aprindea o ţigară. Era singurul lucru pe care-l învăţase de la oamenii mari.

În întunericul veceului, Porcec îşi imagina un dans fierbinte şi nemaivăzut, în care el, Porcec, era neîntrecut. În fapt, însă, Porcec n-a dănţuit acest dans niciodată.

În schimb, a învăţat să se-ascundă. Să pară că nu se deosebeşte de ceilalţi. Plăcerile lui au devenit singure şi vinovate. A ajuns un adolescent somnambul şi străin. Veselia şi sănătatea celor din jur l-au întunecat cu totul.

A citit cărţi. S-a încăpăţînat să înţeleagă de ce lui, tînărului Porcec şi mai apoi bărbatului Porcec, cu toate încercările de a părea vorbăreţ şi vesel în mijlocul celorlalţi, rîsul îi suna răguşit şi vorbăria grotească. Nimic în el n-a mai avut ritm firesc şi simplitate.

Abia în al treizeci şi patrulea an al vieţii sale, Porcec a încercat să se înţeleagă pe deplin. Atunci l-a fulgerat amintirea dansului de la şase ani, şi atunci Porcec l-a urît cu putere pe micul Porcec care, la şase ani, ratînd primul dans, ratase, pentru toţi Porcecii care aveau să urmeze în acelaşi trup de la şapte la şaptezeci de ani, orice început.

Bunica lui Porcec a murit acum trei ani. Porcec o iubeşte, o urăşte încă şi-o regretă. De-acum nu va mai avea, chiar de-i va reuşi ceva vreodată-n viaţă, cui să arate micile sale triumfuri. N-o să mai aibă niciodată în faţa cui se reabilita.

În ultimii ani, Porcec a început să modeleze, în podul întunecat al casei sale, mîini de ghips. Sînt mîini de diferite mărimi şi expresii. Unele sînt mîini foarte mari şi puternice, parcă ar vrea să prindă în cleştele lor pe vecie mijlocul fetei de la şase ani, să nu-l mai scape. Altele sînt mîini şovăitoare şi subţiri, mîinile lui adevărate.

E şi o mînă uriaşă, poruncitoare, dreaptă, pedepsitoare, cu unghii mari ca nişte ochi, între mîinile lui de ghips: poate e bunica sau bunul Dumnezeu. Dar între aceste mîini nu e nici una frumoasă. Toate sînt monstruos de diferite de mîinile oamenilor; iar asta se poate datora şi întunericului din podul casei sale.

porcec:

se prevăd neşanse potrivite pentru vara
asta.
trecutul decade şi e limpede că un an ca
ăsta
n-o să mai prind eu vreodată.

se prevăd neşanse mari în vara asta, zău,
toamna abia se mai poate ţine sub stern
şi ciroza-n ficat.
dacă ar fi chiar şi numai pentru-atîta,
fie numele domnului lăudat.

elvira:

bine că s-a cărat. a pregătit dansul ăla
în el ani la rînd, să-i dovedească bunicii
că n-a greşit.
nu l-a dansat niciodată. dansul ăla a
dănţuit drăceşte
în el şi la patru zile după ce-a murit.

CERŞETORUL DE CAFEA

de Emil Brumaru

Fratele lui Robinson Crusoe

Povestea unei mici plimbări
Şi-a unei mari dezvirginări!

Ne vom plimba-ntr-o brişcă dublă,
Eu bun şi gras, tu rea şi suplă.

Şi vom opri la mii de baruri,
Tu bînd zaharuri, eu amaruri

C-un strat de spini pe dedeasupra
Lichidului ce-mi umple cupa.

Şi cînd o să ne facem fleaşcă
Schimba-vom brişca pe-o caleaşcă

Ce-o să ne ducă, ducă, ducă,
Eu pleoapa-n ticuri, tu năucă,

Din zori de ziuă pînă-n seară,
Prin păpădii, tu-ncă fecioară

Pentru o clipă, numai una,
Căci iată-ne striviţi de luna

Miezului nopţii în crivatul
În care eu ţi-am fost bărbatul

Şi-ţi mai privesc sînii, rărunchii,
În timp ce sîngele ţi se retrage lin din unghii...

■

***Foc în hanul cu tei*, de I. Peltz, Editura Hasefer, 1995.**

CRONICA EDITIILOR

de
Z. Ornea

Un roman al mahalalei evreiești

L-AM cunoscut bine pe I. Peltz. Trebuie să fi fost prin 1956 sau 1957 cînd l-am văzut prima oară. Eram tînăr redactor la ESPLA și prozatorul, abia ieșit dintr-o nedreaptă detenție, bătea ușile redacțiilor din editură să-și reediteze mai vechile sale cărți. Nouă, grupului de tineri redactori, ni se părea bătrîn, deși n-avea decît 58 de ani. M-am îngrijit de reeditarea chiar a *Focului în hanul cu tei*, roman reeditat, acum, de Editura Hasefer și pe care îl comentez aici. Tot timpul invoca opinia și bunăvoința față de el a unor mărimi administrative (inclusiv a ministrului Culturii de atunci, Constanța Crăciun) și, uneori, cînd îl apelam telefonic, îmi spunea, naiv, ca să mă impresioneze, să aștept pentru că e, tocmai, chemat la telefon (în aceeași locuință?), de tovarășa ministru. N-avea deloc nevoie de aceste țipătoare tertipuri pentru că era autorul a cîtorva romane solide care se bucurau de stimă. Tenace, și le-a reeditat pe mai toate și a început să publice, începînd din 1957, cărți (prima, din 1957, e *Max și lumea lui*) care reluau substanța mai vechii sale literaturi. Și a publicat cîteva cărți, inegale ca valoare, pînă prin 1974, dintre care aș aminti memorialistica din *Amintiri despre viața literară*. A izbutit să dea chiar o anume coerență reeditării prozei sale din anii treizeci, inițiind, nu fără zbateri asidue, o ediție de *Scrieri* în patru volume, care a apărut din 1969 pînă în 1973. Scriitorul a contemplat, deloc senin, deceniile de după ieșirea din pușcărie, pînă tîrziu, în 1980, murind la venerabila vîrstă de 81 de ani, nemulțumit, totuși, că nu se acordă atenție cuvenită operei sale.

Avea, într-un fel, dreptate. Exceptînd scrierile de după 1957 (unele cu totul facile), Peltz era autorul a cel puțin două romane remarcabile, *Calea Văcărești* (1933) și *Foc în hanul cu tei* (1934). Făcuse, în tinerețe, multă gazetărie și parcursese, ca literat, la început, un stagiu simbolist și, apoi, avangardist. *Fantoșe vopsite*, culegere de proză scurtă poematică, utilizează simbolismul comun cenaclului macedonskian pe care, după război, îl frecventase. Apoi s-a contaminat de suprarealismul avangardist practicat în *Viața cu haz și fără a numitului Stan* (1929). După alte două cărți (*Horoscop* și *Amor încuiat*), în care își caută matca, o găsește, excepțional, cu *Calea Văcărești*. Surprinderea, din interior, a lumii evreiești bucureștene e realizată cu condei de mare maestru. Iar *Foc în hanul cu tei* consolidează, poate definitiv, o carieră de foarte bun romancier. Autorul a avut fericita intuiție de a recrea lumea lui de necăjiți, umiliți și suferinzi. N-a trecut dincolo, în lumea celor de sus, pe care n-o cunoștea. Chiar bogătanii aduși în scenă sînt tot din aceeași lume, ridicați printr-un capriciu al sorții mai sus decît stratul de jos, fără îndoială larvar. G. Călinescu a observat, desigur, în *Istoria literaturii...*, că lumea evreiască din cele două romane ale lui Peltz "înfățișează o varietate a mahalalei românești, intransplantabilă". Și adăuga: "A fi relevat un număr de bucureșteni, de nuanță semită, iată un întîi merit documentar". Observația e pătrunzătoare și dreaptă. Într-adevăr, între mahalaua evreiască a lui Peltz și aceea, de pildă, din romanele lui G. M. Zamfirescu asemănările sînt frapante, dacă eliminăm din calcul sexualitatea obsesivă a celui ce a scris *Maidanul cu dragoste*. Asemănarea nu provine din caracterul universal al mahalalei, ci din unicitatea celei bucureștene, în care, ca tip de umanitate, sărmanul de origine iudaică e înfrățit, în suferință și necaz, cu cel român. Adeseori și tipologiile se unesc printr-o linie lesne recognoscibilă. Aceasta nu vrea să spună că, tipologic, personajele lui Peltz își pierd individualitatea. Dimpotrivă, și-o reliefează. Dar trăind aproape ca realități existențiale, ele sînt comparabile cu altele ale unor prozatori care au înfățișat drama mahalalei bucureștene românești.

E, aici, în *Foc în hanul cu tei*, o lume pestriță de sărmani incurabili, fără ocupații certe, încercați de disperări care nu sunt niciodată ultimele. Acest microunivers suferind e populat cu eșuați iremediabili. Mehală e negustor ambulant, cutreierînd cu stămbăria și ciorapii săi cu defecte, cu batiste desperecheate, hanuri, casele oamenilor nevoiași, cîrciumi afumate, ceainării, bîlciuri. E mereu în căutarea unor clienți, gonind disperat după cîțiva gologani ca să aibă o cameră nenorocită și s-o poată ajuta pe mama, ajunsă în azil, în timp ce fiul ei execută o pedeapsă într-un penitenciar. Visează dreptatea socială și e cucerit, cu mintea lui puțină și cu inima-i mare, de cuvîntările de la cluburile socialiste. Un actor fără angajament, încropind trupe fără cheag, împovărat cu o familie numeroasă, aleargă tot timpul să plaseze bilete pentru dezolante reprezentații. E evacuat, pentru neplata chiriei, din cămăruța hanului în care se adăpostea, zace o vreme în curte acoperindu-și hîrbuita-i mobilă cu biete țoale peticite și, apoi, din mila lui Mehală își găsește loc în alt han. Și tot se agită după o reprezentație, plasarea biletelor fiind o abia mascată formă de cerșetorie. Ioină-Ionel a fost detronat din "înalta" demnitate de vînzător într-un magazin de obiecte muzicale și, după vane căutări, ajunge asociatul lui Mehală în comerțul ambulant prin bîlciuri. Visează, amîndoi, să se îmbogățească pe această cale, și se înapoiază mai flenduroși și mai săraci decît plecaseră. Dna Glass e o pețitoare cu staif, dar, îmbătrînind și relegată din meserie, ajunge să cerșească bani pentru medicamentul universal deopotrivă soporific și antireumatismal. Simhă e și el negustor ambulant. Dar mai norocos pentru că, șmecher, știe să plaseze gablonzurile drept aur. Iar cînd eșuează, vinde "fraierilor", cu multă larmă și stăruință, borcane cu o substanță minune, care lipește totul, rapid și eficient. Sînt, apoi, negustori care de abia o scot la capăt. Cînd falimentează, devin, un timp, vînzători salarizați în fosta proprie prăvălie. Lola e o prostituată cu farmec, bună la inimă care, cînd nu-i merge în profesiune, stă prin cîrciumi și ceainării iar cînd norocul o ajută să "facă" doi-trei bărbați cu punga plină pe noapte, îi ajută, generoasă, pe cei în nevoie. Liza Blum e o fată amenințată să îmbătrînească fără a se căsători. Se dă într-o noapte, după o petrecere, unui bărbat, Ioină, care îi declară că n-o iubește. Naște un copil, pe care-l crește, departe, la Focșani și cum tatăl ei a scăpătat trăiește din mica ei leafă de farmacistă și din lecții de franceză. Vin, apoi, nostalgicii. Alături de Ioină și Mehală, care tot visează imposibilul, se distinge silueta clorotică a Lizei Braun, fiică de om cuprins, dar mereu abulică, suferindă și dorind o însoțire cu un ins din afara lumii murdare a afacerilor. E atrasă de Ioină dar e împiedicată - de tatăl ei - să se căsătorească cu el, biet suflet famelic de poet necultivat. Va sfîrși, după o stare tînjitoare de vreo cinci ani, să devină indiferentă și se căsătorește cu nesuferit-grobianul negustor Berl, cel menit de tatăl ei.

Stăpînul absolut al acelei mahalale evreiești este Micu Braun. Cu un trecut aventuros de brigand și pește în America, cu banii aduși de acolo sporiți fără scrupule, ajunge bogătaș. E proprietarul a zece case, magazine nenumărate, al unor păduri și arendaș de moșii. Micu Braun a pus stăpînire și pe două hanuri vestite în mahala. Aici, în aceste hanuri prăvălite, locuiește calicimea nefericită a cartierului, epave umane eșuate în mizerie. Micu e de o cîinoșenie subumană, sporindu-le chiria și dîndu-i afară din mizerabilele locuințe cînd nu și-o pot plăti. Toți îl urăsc feroce, ceea ce nu înseamnă că mai marii unei organizații filantropice nu-l aleg președinte. Micu Braun obișnuiește ca, mereu, după ce face asigurări pe sume mari ale depozitelor sale de mărfuri să le dea foc (pentru a încasa asigurarea) după ce, în prealabil, a avut grijă să le golească. Averea lui, considerabilă, e sporită și pe această cale. Ioină are grijă, pentru a se răzbuna, să-i dea foc magaziilor din hanul cu tei tocmai cînd ele erau burdușite cu marfă și patronul nu era asigurat. Micu Braun își pierde averea și, la aflarea teribilei vești, moare apoplectic. Mahalaua contemplă focul și se bucură de căderea și dispariția inumanizatului Braun. Destinul s-a împlinit și autorul conferă acestui final dimensiuni halucinante într-un roman care este, cum spuneam, remarcabil. Focul curăță și purifică. Dna Tia Peltz, fiica scriitorului, semnează un mișcător cuvînt către cititor și, ca pictoriță și graficiană distinsă cum este, a alcătuit coperta și cîteva ilustrații demne de penelul ei. ■

EDITURA NEMIRA

prezintă

BALAMUC
SAU PIONIERII SPAȚIULUI
de Caius Dobrescu

Colecția PURGATORIU, 388 pag., 4000 lei

Cucerind premiul de debut al Editurii Nemira în anul 1993, romanul ***Pionierii...*** îl recomandă pe tînărul Caius Dobrescu, drept una din marile speranțe ale prozei anilor '90. Cu scriitură fină și sarcastică, autorul își face cunoscută credința în acceptarea provocării pe care ne-o lansează viața, ca și esența unei noi înțelegeri, al unui nou pact cu societatea: ***voi mă iubiți și aveți încredere în mine, iar eu am să vă demonstrez că viața voastră face cu siguranță mult mai multe parale decât vă închipuiți.***

Pionierii spațiului din celebra bandă desenată apar situați de autor în microuniversul gameților, unde aventurilor lor spațiale sunt supuse tribulațiilor unui avort; de unde, în cestălalt plan al lumii noastre, un periplu picaresc, tragic-ironic, în societatea românească a ultimilor ani. Mesajul scriitorului se materializează sub pretextul unei monografii exhaustive a modalităților de a te îmbăta cu apă chioară și a da vina pe alții într-o lume în care inteligența este o paparudă de lux, iar lașitatea și impostura sunt la ele acasă.

CLUBUL CĂRȚII NEMIRA C.P. 26-38 BUCUREȘTI

Note fugare despre avangardă

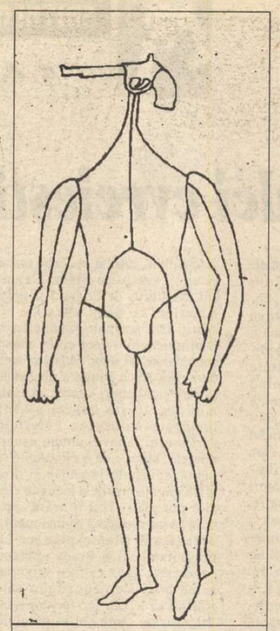

Victor Brauner: *Drumeţul incendiar* de Gellu Naum.

CEEA ce aduce nou în literatură şi în arte Avangarda este însuşi conceptul de noutate, care a călăuzit şi motivat evoluţia modernistă şi care acum e înţeleasă ca *noutate radicală*, adică *neanticipată* de nimic, ca ruptură totală de trecut şi erupţie a noului, liber de orice aderenţe ale vechiului sau chiar ale recentului. Teoretic vorbind, *continuitatea* procesului istorico-literar şi artistic este vizată, contestată, spulberată. Acesta ar putea fi chiar un criteriu de diferenţiere a Avangardei faţă de Modernism, în cadrele căruia continuitatea era încă posibilă, înglobînd noutatea, al cărui dinamism progresiv nu atinsese încă pragul negaţiei absolute. Dacă importanţa tradiţiei era încă recunoscută în Modernism şi unii autori considerau chiar necesară "cucerirea" ei, în concepţia avangardistă tradiţia se transformă dintr-un privilegiu într-o povară de care trebuie să ne scuturăm. "Trecutul nu există" - acesta pare să fie cuvîntul de ordine al momentului avangardist. Esenţa artei este atacată nu numai prin dinamitarea formelor ca atare, dar şi prin negarea perenităţii celor care există deja. Deşi avangarda este orientată spre viitor, deşi reprezentanţii ei (nu numai futuriştii) "aşteaptă totul de la viitor", încrederea în posteritatea artistică pare să le lipsească. Astfel încît asistăm la paradoxul unei arte fără trecut şi fără viitor, angajate într-un prezent conceput ca înnoire continuă.

Este însă discontinuitatea atât de abruptă, de radicală, este nonconformismul avangardist cu adevărat absolut? Un alt paradox al Avangardei este că apare la (către) finele unei mişcări (Modernismul) ca un extremism al ei, ca o împingere pînă la limită - şi, prin urmare, pînă aproape de contrariul lor - a trăsăturilor acesteia. Pe de o parte, ea presupune negaţie şi ruptură, pe de alta, continuarea şi radicalizarea negaţiei precedente. Nu poţi fi extremist decît la capătul unei evoluţii, dar asta înseamnă că nici noutatea - şi nici măcar negaţia - nu mai pot fi atît de absolute pe cît se pretind.

Există o avangardă înainte de avangardă? Altfel spus, poate fi cineva avangardist fără s-o ştie? Dacă admitem că - mai mult ca în cazul oricărei alte mişcări - caracterul *conştient* şi chiar *programatic* intră în definiţia avangardei, atunci răspunsul nu poate fi decît negativ. Totuşi, pentru oricare cititor al lui Urmuz, o asemenea apartenenţă nu e cîtuşi de puţin problematică şi, nu întîmplător, avangardiştii noştri şi l-au revendicat, l-au elogiat şi chiar l-au consacrat ca pe un genial precursor. Termenul însuşi de *precursor* pare, în cazul lui, un fel de concesie făcută obişnuinţei noastre cronologice.

ÎN textele programatice sau exegetice de la noi şi de aiurea, cele două accepţii ale termenului de avangardă se confundă uneori. Se întîmplă să fie considerate avangardiste fenomene care sunt pur şi simplu noi, novatoare. Dar noutatea, fie ea şi una anticipatoare, nu e suficientă spre a defini o operă de avangardă. Sensul aşa-zicînd *etimologic* al cuvîntului tinde, în asemenea situaţii, să-l acopere pe acela *tipologic*. Suntem însă îndreptăţiţi să vorbim de o tipologie în cazul avangardei al cărei demers este prin excelenţă unul distructiv, exploziv, pulverizator? Şi, apoi, cum s-ar putea reduce diversitatea (şi divergenţa) avangardelor la o tipologie unitară?

Aceste întrebări şi altele asemănătoare ne conduc la problema criteriilor Avangardei, a reperelor care să-i delimiteze diferenţa specifică în raport cu Modernismul pe care îl continuă fără să vrea şi de care se disociază programatic. Din păcate, autodefinirea realizată prin manifeste nu este nici satisfăcătoare, nici suficientă. Avem de trecut aici nu numai peste generalitatea deseori descurajantă a programelor, dar şi peste bovarismul lor extrem. Ceea ce mi se pare esenţial în teoria şi practica avangardistă este faptul că revolta vizează în acelaşi timp natura, societatea şi arta, valorile sociale şi morale, precum şi pe cele estetice. În ceea ce are mai caracteristic, insurecţia avangardiştilor se îndreaptă asupra formelor literare şi artistice, asupra artei ca formă. Prin urmare, nu doar formele tradiţionale sunt negate, ci forma însăşi e destructurată, pulverizată. Cu alte cuvinte, revolta împotriva conţinuturilor e împinsă pînă la dinamitarea formelor, a căror dezagregare ajunge să exprime dezagregarea conţinuturilor înseşi.

De-semnificarea semnificanţilor mi se pare a fi iniţiativa avangardistă distinctivă, diferenţa specifică a Avangardei în raport cu Modernismul care se opreşte la actul de de-semnificare a semnificaţilor. În acest fel am şi tranşat, în 1984, controversa privitoare la situarea unui poet ca B. Fundoianu în ipostaza lui românească. (*Introducere în opera lui B. Fundoianu*, Minerva, 1984). Mă întreb însă acum dacă acest criteriu este valabil pentru toţi autorii avangardişti. Să luăm, de pildă, cazul lui Geo Bogza, avangardist prin formaţie, prin concepţie, printr-un tip special de antipoezie. Cu puţine excepţii, poemele lui nu îngăduie nici hazardul, nici incoerenţa sintactică ori compoziţională. Agresive, ultragiante chiar, ele îşi menţin unitatea structurală şi semantică. Devalorizare a semnificaţilor aşadar, neînsoţită de aceea a formelor semnificante.

Dar sinceritatea poetului e atît de lipsită de echivocuri, sfidarea lui la adresa "perfidiei educaţiei" atît de mare, scenele închipuite atît de tari (instincte josnice, incesturi, sodomii etc.), încît şocul produs asupra noastră se răsfrînge asupra formei înseşi a poemului care pare că se dezarticulează anume pentru a purta mărturisirea unui suflet vaccinat cu noroi. Duritatea expresiei poetice pare că atentează la convenţionalismul limbajului însuşi. Poemul devine o invectivă. Nu are însă loc în acest fel o de-semnificare a lui în raport cu idealizarea implicită în orice creaţie artistică? O desemnificare şi, bineînţeles, o resemnificare prin intermediul căreia poetul Geo Bogza îşi dă adevărata măsură.

MAI toţi comentatorii au remarcat succesul neaşteptat al avangardei istorice în a doua jumătate a secolului al XX-lea văzînd în el un paradox. Unul din exegeţii americani, Irving Howe, şi-l reprezintă pe scriitorul sau artistul avangardist în situaţia de a înfrunta singurul obstacol pentru care nu s-a pregătit: obstacolul succesului. (*The Decline of the New*, New York, Harcourt, Brace and World, 1970).

Adevărul este că reprezentanţii avangardei n-au dispreţuit succesul, scandalul însuşi (provocarea, epatarea, şocul) nefiind altceva decît modurile de a-l obţine printr-un fel de antifrază. E drept că maniera masivă şi relativ rapidă în care succesul a venit tocmai din partea celor scandalizaţi avea de ce să surprindă. Dar, la urma urmelor, era el chiar atît de nescontat? Graţiile publicului în vremurile moderne nu se obţin numai prin strategii măgulitoare. Contrarierea, bascularea, surpriza s-au dovedit încă mai eficace prin perplexitatea în care-şi aruncă subiectul şi care poate fi favorabilă receptării artistice. Snobismul are nevoie de sfidarea unui prag dificil de trecut. Este, deci, o retorică perversă în negaţiile violente şi ofensele aduse bunului simţ de către artiştii avangardişti, ca şi în dispreţul afişat faţă de succesul de public şi faţă de publicul însuşi.

Ceea ce s-a întîmplat cîteva decenii mai tîrziu, adică acceptarea de către publicul burghez a produselor avangardei, sugerează existenţa unui pariu al artistului sau, mai exact, a unui contract între el şi public (inclusiv şi mai ales acela vestejit, brutalizat în operele sale). Contract nesemnat şi nerecunoscut ca atare de către părţi, dar implicat în iniţiativele şi reacţiile lor şi finalmente adus la îndeplinire. E adevărat că această finalizare a durat cîteva decenii şi că ambele părţi au dispărut între timp de pe scena istoriei, întîlnirea fericită petrecîndu-se postum, cu un alt public; dar nu e acesta intervalul de care, în genere, are nevoie o operă autentică spre a fi receptată adecvat? Scandalul avangardist nu mi se pare, aşadar, mai puţin promis succesului decît alte atitudini artistice, epatarea burghezului nu e decît expresia paradoxală şi, de fapt, amînarea unei complicităţi.

Tot atît de problematică pe cît e ruptura cu publicul, trebuie, cred, considerată şi ruptura cu trecutul, cu tradiţia de orice fel. Negaţia frontală şi radicală a tradiţiei nu are loc fără utilizarea ei ca *repoussoir*, ca reazem pentru însuşi elanul distanţării. Dar dincolo de acest aspect mai există şi problema receptării. Orice literatură nouă are, firească, nevoie de un receptor care să intre în rezonanţă cu ea. Cu cît lectura acestui cititor e mai întinsă, mai rafinată, cu cît el dispune de mai multe coduri spre a o înţelege adecvat, cu atît şansele ei de afirmare sunt mai mari. Dependenţa aceasta faţă de receptor şi faţă de orizontul lui de aşteptare e mult mai mare în cazul literaturii de avangardă decît în acela al întregii literaturi care o precede.

Surpriza nu e decît momentană, paradoxul doar aparent: deşi prin însăşi natura ei revoluţionară această nouă literatură contrazice, bulversează aşteptările cititorilor, nu este cîtuşi de puţin independentă de ele. Dimpotrivă, numai pentru că a existat şi continuă să existe o *artă a literaturii* e posibilă negarea *literaturii ca artă*. Cine nu ştie literatura ca artă şi, mai mult decît atît, nu o gustă în formele ei moderne, moderniste, nu are nici o şansă să se apropie cu interes de produsele avangardei. Avangarda are, aşadar, absolută nevoie de un receptor care să fie la curent cu evoluţia literaturii şi artei moderne, altfel spus, are nevoie de *prezenţa* operelor moderne. În mai mare măsură decît în cazul oricărei alte mişcări anterioare, teoria avangardei nu se poate dispensa de o teorie a *intertextualităţii*.

Succesul, fie şi tardiv, al literaturii de avangardă mai verifică şi altceva şi anume însăşi calitatea... artistică a produselor ei. În ciuda mesajului revoluţionar, a sarcasmului conţinut, a formelor explozive (eclatées), a nonsensului provocator, agresiv, operele avangardiste au sfîrşit nu numai prin a intra în Muzeu, dar şi prin a fi extrem de căutate şi preţuite de publicul larg. În războiul dintre cultura modernistă şi societatea burgheză - scrie Irving Howe - s-a întîmplat de curînd ceva ce nici un adept al avangardei nu anticipase. Ura neîmpăcată a făcut loc îmbrăţişărilor lacrimogene, clasa de mijloc a descoperit că atacurile cele mai dure la adresa valorilor ei pot fi convertite în amuzamente... Nu e vorba aici numai de bagatelizarea prin succes, de facilitatea receptării burgheze, dar şi de un efect mai abstract pe care această acceptare îl pune în evidenţă: produsele cele mai explozive au trecut - fără să vrea - proba *gratuităţii*, proba tuturor textelor şi obiectelor artistice.

AVANGARDA nu a subminat (şi chiar dinamitat) doar *formele* literare şi artistice, ci şi cadrele obişnuite ale *receptării*. Limitele disponibilităţii de înţelegere artistică au fost împinse mult mai departe, probabil prea departe uneori, pînă acolo unde experimentul creator nu mai poate fi deosebit de impostură. Negaţia teoretică şi practică profesată de noii autori a facilitat, în fapt, receptarea literaturii moderne, a literaturii moderne, nu a literaturii de avangardă. În România şi aiurea. Prin contestările lor spectaculoase, prin însăşi enormitatea proiectelor lor, reprezentanţii avangardei au consolidat, în ultimă instanţă, terenul în vederea unei recunoaşteri mai largi şi mai temeinice a autorilor moderni, au făcut ca o bună parte din cititori să se întoarcă mai edificaţi, mai motivaţi, la operele modernităţii. A fost acesta, dacă vreţi, un mod generos al Avangardei de a-şi plăti datoria faţă de Modernismul care a făcut-o posibilă şi pe care a fost nevoită să-l conteste spre a-şi cîştiga dreptul la o existenţă independentă.

În comparaţie cu dislocările mentale şi verbale propuse de avangardişti, lucrările unor autori moderniştii au putut părea aproape clasice prin coerenţa lor de ansamblu, prin structurarea lor formală, oricît de complexă şi de greu accesibilă. În orice caz, noţiunea de "clasici ai modernităţii" nu putea să apară decît după experienţa avangardistă. E, din nou, o problemă de intertextualitate.

TOŢI cercetătorii au remarcat caracterul relativ ponderat, îmblînzit - cel puţin prin comparaţie - al manifestărilor Avangardei româneşti şi chiar al manifestelor ei. Autorii au ţinut fiecare în parte la conturul propriei personalităţi, nepropunînd şi neacceptînd intoleranţe de grup. Ei par să fi înţeles, printre altele, că nonconformismul *à outrance* sfîrşeşte într-un alt fel de conformism. Formulele lor pot fi excesive, dar nu sunt restrictive. Negativismul anarhist al faimoasei formule - a distruge înseamnă a crea - nu caracterizează programele avangardei româneşti. Nimic mai semnificativ pentru această atitudine decît faptul că scriitorul lor de referinţă şi de preferinţă a rămas Tudor Arghezi, preţuit nu numai şi nu atît pentru revoluţia în sensibilitate, cît pentru revoluţionarea limbajului poetic.

Spre deosebire de confraţii lor din Occident, avangardiştii români se confruntă cu o burghezie aflată încă în ascensiune, pregătind şi apoi împlinind idealul unităţii şi integrităţii naţionale. Absenţa accentelor de negaţie paroxistică şi isterică să se explice, oare, în acest fel? Cert este că polemica avangardiştilor autohtoni se îndreaptă mai cu seamă împotriva stagnării tradiţionale, a încremenirii extatice în faţa trecutului. "Să ne ucidem morţii!", proclamă nu fără un aer teribil, destul de rar în textele lui, Ion Vinea. E făcut, în schimb, elogiul citadinismului şi al activismului industrial. Agresivitatea reportajului este opusă atît lirismului lînced, cît şi hermetismului intelectualist, ambele datorate "incapacităţii poeţilor noştri de a trăi cot la cot cu viaţa" (*Poezia pe care vrem să o facem*, 1933). Invocarea Reporterului, "cel cu o mie de ochi, o mie de urechi, o mie de picioare, o mie de telegrame, o mie de condeie, o mie de expresii, o mie de pistoale", pare un gest retoric, dar rezultă, de fapt, dintr-o critică radicală a tradiţiei literare autohtone şi reprezintă o încercare de a depăşi insuficienţele ei în ordine realistă. Pe lîngă reportaj, sunt recomandate jurnalul şi "romanul direct".

Pe de altă parte, anumite deziderate din *Manifestul activist către tinerime* (1924), de pildă, lasă impresia unei nemulţumiri paradoxale: în vreme ce mai toate programele avangardiste româneşti şi străine se declară antipuriste şi antiestetiste, clamînd saturaţia în faţa noţiunii de "artă", în vreme ce chiar respectivul manifest începe cu lozinca: "Jos arta căci s-a prostituat!", ceea ce se cere în continuare este "un teatru de pură emotivitate", dezbărat de "obsesia înţelesurilor şi a orientărilor", precum şi arte plastice "libere de sentimentalism, de literatură şi anecdotă, expresie a formelor şi culorilor pure în raport cu ele însele".

Surprinzător aici e tocmai reproşul de... impuritate artistică adus tradiţiei şi prezentului. Refuzul anecdoticului, al sentimentalismului, "pura emotivitate", "forme şi culori pure" etc., toate acestea par desprinse dintr-un program tipic modernist. Prezenţa lor într-un manifest avangardist vorbeşte implicit despre faptul că modernismul însuşi e resimţit ca nerealizat pe deplin, ca nedus pînă la capăt.

Ceea ce a putut să pară unora o probă de eclectism al avangardei româneşti are pentru mine semnificaţia unei critici dinlăuntru a modernismului, adică a unei critici care îl raportează la propriul său proiect. Parcă am fi în faţa unei încercări de corectare, de ameliorare a modernismului, premergătoare respingerii lui, de fapt simultană cu această respingere care se vede în acest fel nuanţată, atenuată ea însăşi.

În orice caz, distincţia avangardei de modernism nu se face, în literatura română, cu acuitatea cu care ea are loc în Occident. Mai mult, putem vorbi de o coabitare a spiritului avangardist cu acel modernist, uneori chiar în cuprinsul aceleiaşi opere. Exemplul lui Ion Vinea însuşi mi se pare suficient şi elocvent. Şi nu e singurul.

În absenţa unei disocieri prea apăsate faţă de modernism, întîlnim, însă, disocieri ferme chiar înlăuntrul avangardei înseşi. În acest fel, e structurat programul *integralismului* românesc, de pildă. Fără îndoială, manifestele avangardiste nu trebuie citite *ad litteram*, chiar dacă, pe urmele lui Rimbaud, autorii lor ne somează să procedăm astfel. Totuşi, *hiperbolismul* lor teoretic rămîne cît se poate de semnificativ. Purtător de cuvînt al noii orientări, Mihail Cosma (Claude Sernet) aşază deja curentele anterioare - futurismul, expresionismul, cubismul, dadaismul, suprarealismul - sub semnul vechiului şi le reproşează lipsa de cuprindere, unilateralitatea, particularismul. Ca purtător al *noului*, integralismul vrea să realizeze o *sinteză* prin însumarea şi anexarea contribuţiilor tuturor celorlalte mişcări. Această tentativă integratoare (totuşi, avangardistă!) nu ezită în faţa termenului de *clasicism*. Ultima propoziţie a manifestului sună astfel: "Cu paşi giganţi şi siguri, ne îndreptăm către o incandescentă epocă de clasicism." (revista *Integral*, anul I, Nr. 6-7, 1925).

ÎN ciuda extremismului constitutiv, Avangarda se dovedeşte a fi, la rîndul ei, perenă, ca şi clasicismul, ca şi romantismul. Apariţia fenomenelor de neoavangardă în Europa Occidentală în anii '50-'60 a produs istoricizarea avangardei de la începutul secolului. Manifestările imediat postbelice ale unor autori precum Gherasim Luca, Gellu Naum, Virgil Teodorescu, D. Trost, Paul Păun nu pot fi însă considerate drept neoavangardă pentru că se înscriu în prelungirea firească a mişcării antebelice, reprezentînd, de fapt, ultimul val al suprarealismului european - recunoscut, validat, "binecuvîntat" ca atare de André Breton însuşi.

Puţin cunoscută în afara României este însă o mişcare literară care s-a înfiripat la sfîrşitul anilor '60, susţinută de un grup restrîns de scriitori - "oniricii" - în majoritatea lor tineri, care au încercat să reabiliteze, după ravagiile realismului socialist, ideea fecundităţii artistice a visului, să înlocuiască sau să alterneze logica verosimilului cu intruziunea fantastică, să apere libertatea de creaţie. A fost o mişcare de avangardă în plină dictatură, în plin comunism. Liderii de opinie ai grupului oniric au fost Leonid Dimov şi Dumitru Ţepeneag. Importanţa activităţii lor teoretice şi practice n-a fost îndeajuns de bine subliniată de către istoricii noştri literari.

Posteritatea avangardei istorice româneşti se poate urmări însă nu numai în asemenea forme de neoavangardă, dar şi în influenţa asupra unor autori anume şi chiar a literaturii postbelice în ansamblul ei. Cu excepţia poeziei proletcultiste din anii '50, lirismul românesc a fost impresionat de experienţa Avangardei, de libertatea împinsă pînă la arbitrar a analogiilor poetice. Impregnări semnificative de atmosferă avangardistă şi chiar împrumuturi directe se pot identifica la Nichita Stănescu, cel mai mare poet român de după război, dar şi la o seamă de autori din promoţia zisă a *optzeciştilor*. În prefaţa sa la antologia *Avangarda literară românească*, apărută în 1983, Marin Mincu remarca unele preluări tacite, dar un studiu global asupra posterităţii artistice a avangardei noastre istorice rămîne încă de făcut.

Mircea Martin

Morris Hirsfield: *Frumuseţe americană* (1942), în André Breton, *Le Surréalisme et la peinture*.

Afirmaţii aberante

SCOCOTITĂ o "invenţie" a veacului XX, literatura absurdului e - s-ar părea - suficient de abundentă. Poate că şi din pricina faptului că demonul ce-o inspiră, Absurdul în persoană, este mai prezent şi mai activ decît odinioară, înzestrat cu ideologii şi strategii, cu tehnici şi tertipuri inedite. Pentru că e mai real ca alte dăţi, avînd grija perversă de a-şi anunţa, nuanţat şi dialectic, prezenţa prin dureroasă conştientizare şi sarcastică autoconştientizare. Dar nu e decît o iluzie ca atîtea altele. Nemulţumit de "uriaşele stocuri supranormative" ale materiei sale, care, în viziunea crepusculară a lui Ion D. Sîrbu, dădeau impresia a ajunge pentru cîteva bune decenii, Absurdul acesta de nesmintită actualitate, care se joacă prefăcînd realul, după plac, în "suprareal" şi "subreal", pofteşte a se multiplica şi pe mai departe. Nesăţios de sine şi vanitos pînă peste poate, se doreşte înmulţit de asemenea în textele ce-l certifică. Texte ce izgonesc raţiunea şi morala salvatoare "în vise, în cărţile uitate sau în subtextul unor rugăciuni ilicite", după cum se exprima, cu putere de Adevăr pentru multă vreme, exilatul de la Craiova mai sus menţionat, în paginile căruia ne regăsim cu emoţie nu o dată. Unul din ele, care întrupează, fără pic de îndoială, figura proliferantă a Absurdului nostru celui de toate zilele, e semnat de Adrian Păunescu şi poartă un titlu, după cum vom vedea îndată, narcisiac: *Marea neruşinare* (*Totuşi iubirea*, nr. 261/ 1995).

Ce susţine, de data asta, bardul de la Bârca? "Îndeobşte, în judecăţile anticomuniste de după 1989 se pleacă de la ideea, în general nedovedită, că socialismul românesc a contravenit esenţei umane, a fost o anomalie, a fost o derogare de la regulă". Deci, reconstituind faţa afirmativă a propoziţiei, "socialismul românesc" ar fi fost o expresie a esenţei umane, un fenomen firesc, o confirmare a "regulei". Dacă esenţa umană este tarată, mizeră, caricaturală, dacă firescul este minciună tentaculară, iar regula este violenţa multilateral dezvoltată, îi putem da dreptate preopinentului nostru. Ce ar mai fi de "dovedit" aci? Ajunge o simplă schimbare a codului. Totuşi, *codindu-se* a tăia nodul gordian, Adrian Păunescu manifestă o slăbiciune pentru "dovezi", pe care inşi din categoria d-sale n-ar trebui s-o aibă: "Nu se putea dovedi că n-ar fi existat economie naţională, că s-ar fi dărîmat cultura naţională, nu se putea susţine că învăţămîntul n-a fost gratuit, nu se putea contesta binele mare pe care-l făcea oamenilor împrejurarea că nu plăteau asistenţa medicală, nu se putea susţine că România n-ar fi avut o politică independentă, prin N. Ceauşescu şi PCR", articulează avocatul "epocii de aur", în continuare. Dar dacă vrea dovezi, de ce să nu i le oferim? Dovezi luate din sfera percepţiei elementare, care n-ar putea decît să-i dea pînă la urmă satisfacţie celui ce, pe de altă parte, declară că, "personal", crede în democraţie şi că "democraţia nu se poate lipsi de criteriile logice". Potrivit "criteriilor logice", economia naţională a "epocii de aur" a capotat într-un declin ce ne-a situat la coada Europei, ducînd la o stridentă pauperizare generală, cultura naţională a fost supusă jugului unui dirijism şi unei cenzuri tot mai apăsătoare, dărîmarea unor biserici, instituţii şi lăcaşuri de cultură devenind chiar de ordinul concretului simbolic, învăţămîntul se înfăţişa tot mai infestat de propagandă, subminat de corvezi extrapedagogice şi invadat de mediocritate şi corupţie, asistenţa medicală era înapoiată şi bizuită pe o salarizare a cadrelor atît de precară, încît "gratuitatea" ei, în practică, se reducea considerabil, iar cît priveşte faimoasa politică ceauşistă a "independenţei", nu constituia un secret pentru nimeni natura sa diversionistă şi demagogică, stalinismul său drapat într-un costum naţional pîngărit. Sîntem, oricum, curioşi, dacă raportîndu-se la asemenea dovezi, Adrian Păunescu va mai opta pentru "criteriile logice" ori va prefera, după cum s-a obişnuit, mistica omagiului şi a injuriei, în orice caz mai puţin complicată, chiar dacă idolii săi se schimbă într-un chip stupefiant...

NU MAI PUŢIN fidel iraţiunii se arată poetul-senator atunci cînd îşi mărturiseşte idealul înalt al unei "societăţi capitalist-socialiste" (nu e cumva pseudonimul restauraţiei, care l-a copleşit cu demnităţi şi onoruri - relaţiile acestora din urmă cu onoarea reprezentînd o altă chestiune?). Să remarcăm că o asemenea societate se bazează pe principiul atît de actual al reciclării deşeurilor, în situaţia de faţă nomenclaturiste. Precum o afacere de familie comunistă, ce-şi manifestă solidaritatea la greu. O mînă spală pe alta, nu-i aşa? Acest "socialism democratic" nu s-ar putea construi, vezi bine, "fără foştii mari manageri socialişti, fără competenţele care au dat viabilitate economiei comuniste". "Competenţe", evident, pe măsura "viabilităţii" în chestiune. A strălucitei politici a frigului, foamei, întunericului, fricii. A cozilor interminabile şi a osanalelor la fel de interminabile, în care ştim noi cine era expertul între experţi. Şi întrucît îşi închipuie că n-a fost "înţeles", Adrian Păunescu se explică îndeajuns de distractiv: "Să ne înţelegem. Eu n-am nostalgia ideologiei comuniste, ci nostalgia marilor directori şi a remarcabililor miniştri de meserie din rîndurile Partidului Comunist Român". Nici nu ne imaginam că ar fi fost un comunist "în crez" (n-are organ pentru un crez, oricare ar fi acela). În schimb, sîntem convinşi că are nostalgia directorilor şi miniştrilor adulatori ai dictatorului, "mari" şi "remarcabili" întîi de toate ca *yesmani*, ca părtaşi prea plecaţi ai capriciilor, abuzurilor şi paranoiei prezidenţiale. Aceasta era treapta imediat superioară Păunescului, către care bardul oficial privea cu jind. Cu astfel de indivizi se simţea consubstanţial în mentalitate şi comportament comunist, lucruri nitel diferite de ideologia comunistă, de care se leapădă acum ca de-o cămaşă murdară, însă împotriva căreia n-ar fi îndrăznit înainte să cîrtească fie şi printr-o singură silabă. Instinctiv, pricepe că locul său este alături de nomenclaturişti, întru sprijinire mutuală. Îl "înţelegem" şi noi. Ne dăm seama că atitudinea de "mamă a răniţilor" pe care o manifestă asiduu faţă de foştii dregători ai comunismului îi prieşte. Deşi adaosul că "remarcabilii miniştri de meserie" ai Împuşcatului (Care "meserie"? Se eliberează undeva atestate pentru o atare "meserie"? Chit că e, mai mult decît multe altele, "brăţară de aur"!) ar fi utili azi, nu e decît o dulce aberaţie. O aberaţie circumscrisă de cea, încă mai savuroasă, a hibridului capitalist-socialist, a "democraţiei originale" cum ar veni, cu 80% (măcar) capital moral "de partid şi de stat" totalitar.

La un moment dat, absurdul dobîndeşte un aspect bestial-idilic. Pentru ca expresia noastră să nu pară, la rîndul său, absurdă, să-i dăm cuvîntul exersatului circar de imagini tendenţioase: "În mod ilegitim, soldatul sovietic de ocupaţie a siluit România, viol în urma căruia avea să se nască o fiinţă pe care aş numi-o «generaţia mea». N-avem noi nici o vină că justiţia internaţională n-a funcţionat şi că a venit peste mama celovekul şi i-a schimbat viaţa. (...) Problema ilegitimităţii nu se mai poate pune însă, după ce copilul, care a rezultat din acea agresiune, e pe picioarele lui şi toate avuţiile din curtea mamei sale au fost spălate şi puse-n ordine, investite şi determinate să producă". Mai că nu-ţi vine să crezi! De dragul acestei alegorii pe muchia trivialului, Adrian Păunescu îşi ia îngăduinţa a insulta nu doar propria generaţie, ci încă cel puţin una, care s-a ivit în urma înrobirii României. Vorbind cu jovială iresponsabilitate în numele lor şi pretinzînd că nu sînt decît rodul unui... viol. Chiar îşi închipuie bardul ceauşist că toţi cei ce s-au născut după 23 august şi au trecut prin sistemul educaţional al regimului prosovietic (aşa a fost, în pofida aparenţelor, pînă în 1989), pe care nu ostenea a-l proslăvi, ar fi nişte bastarzi ideologici? Nişte scandaloşi "oameni noi", produşi de ocupantul străin şi cel băştinaş? Şi apoi de unde ideea că toate "avuţiile" din curtea maternă ar fi fost, sub comunişti, "puse-n ordine", "determinate să producă"? Ne întoarcem la cele reamintite mai sus. De fapt, "violul" iniţial, săvîrşit de "celovekul" bolşevic, a fost urmat de nenumărate altele, într-o suită de agresiuni asupra trupurilor şi conştiinţelor ce nu poate fi uitată, nu poate fi iertată. Cu cinism, Adrian Păunescu îşi susţine necuviinţa astfel: "Dacă socialismul este ilegal, toate epocile pe care le-a traversat România sunt ilegale şi ar însemna că ne aflăm în mezozoic". Şi cu un încă mai mare cinism, încearcă a apăra "momentul criminal al violului" (în realitate, răstimpul lung al unor violuri pe care nici o statistică nu le-ar putea vreodată epuiza) cu ajutorul unui citat din Walt Whitman: "Tot ce s-a-ntîmplat, trebuia să se întîmple". Marele vinovat: destinul. Ce formalităţi trebuie oare îndeplinite pentru a traduce destinul în faţa justiţiei?

"Curios" i se pare lui Adrian Păunescu că mulţi dintre cei ce contestă totalitarismul acceptă monarhia: "Ce criterii îi determină - se întreabă poetul de curte republicană - să pretindă socialismului de dezvoltare un comportament, dar, în schimb, să considere că singurul tratament, pentru excesele de anarhie ale democraţiei, este autocraţia regală? Adică, de ce ar fi de preferat - în termenii democraţiei - răul numit Regele Mihai, răului numit Preşedintele Ceauşescu? Deocamdată, Regele Mihai n-a avut tăria nici să trăiască, nici să moară pentru ţară, în vreme ce preşedintele Ceauşescu a avut această încăpăţînare, care-l martirizează treptat-treptat: a trăit pentru ţara lui, a murit pentru ţara lui". Lăsînd la o parte ambiguitatea sintagmei "excesele de anarhie ale democraţiei", în care am putea citi fiorul de spaimă al zelatorului dictaturii ce era cît pe-aci să fie linşat, să precizăm că monarhia constituţională a României n-a fost niciodată o "autocraţie". Jongleurul de termeni scapă una din farfuriile sale, care se sparge în ţăndări. Dar zgomotul stridент produs nu ne împiedică a aprecia cum se cuvine, adică printr-o reacţie de indignare, aserţiunea infamă ce urmează. Conform acesteia, Regele Mihai ar fi egal, sub semnul răului, cu... Nicolae Ceauşescu. Pînă aci coboară, aşadar, autorul ce ne aducea la cunoştinţă că ar crede în democraţie şi în "criteriile logice"! S-o spunem pe şleau: bufonul propagandistic care a lustruit pantofii cizmarului descreierat, confecţionaţi bineînţeles de altcineva, pînă cînd acesta l-a îmbrîncit, scîrbit pînă şi el de atîta mişelie, cultivă răul în aşa cumplită măsură, încît nu se sfieşte a desfigura una din figurile luminoase ale istoriei noastre, pentru ca imaginea hidoasă a "eroului" său să dobîndească un avantaj. Un amestec de iconoclastie şi iconodulie, deopotrivă de groteşti. Regretînd, probabil, că suveranul legitim al României n-a fost executat, Adrian Păunescu n-are, el, tăria, de-a recunoaşte că mai marii săi întru teroare comunistă au fost cei ce l-au detronat şi l-au silit pînă azi pe monarhul nostru a rămîne departe de ţară. Cum ar putea un om cu bunsimţ a învinui o victimă? Cum ar putea cineva fără obrazul de toval al lui Păunescu a-l proclama "martir" pe tiranul răsturnat de la putere de către poporul revoltat şi executat de către propriii săi "tovarăşi de luptă"? Oare Nicolae Ceauşescu şi-a dat viaţa benevol? Pe cîmpul de luptă? Ori avînd de ales între păstrarea credinţei strămoşeşti şi abjurare precum Brâncoveanu? "A trăit pentru ţara lui, a murit pentru ţara lui", susţine principalul său cîntăreţ de curte. Nu cumva a trăit pentru propria sa sete de putere patologică, pentru megalomania sa care ne-a umplut de ruşine şi ne-a decimat precum un flagel? Nu cumva a murit pentru că în sînul lumii comuniste se aplică periodic, ca într-un Bizanţ sălbăticit, legea suprimării conducătorilor?

SĂ PRESUPUNEM însă că Adrian Păunescu e consecvent (deşi, vai, n-a fost nici măcar în această privinţă) cu ditirambii impudici închinaţi, în cantităţi industriale, "geniului Carpaţilor" şi supersavantei sale soaţe, "de renume mondial". Să admitem că îl admiră sincer pe funestul dictator, în virtutea unei debilităţi cerebrale şi distrofii morale. Atunci cum se explică lauda, chiar dacă nu la fel de băloasă, din motive de tactică "democratică", pe care o aplică celui ce a patronat execuţia Ceauşeştilor, fără suficient temei legal, printr-o manevră de tip NKVD? E vorba aci de aspectul cel mai dezgustător al atitudinii bardului de la Bârca. Iată desenul irecuzabil, în pagină, al cîtorva din limbile sale, din nou pline de ardoare: "Dacă nu era Ion Iliescu, şocul trecerii bruşte, la un capitalism revanşard, ar fi putut primejdui, nu numai bazele societăţii, ci şi bazele ţării"; "meritul acestui remarcabil om politic"; unul "dintre cei mai inteligenţi şi mai luminoşi oameni politici pe care i-am cunoscut". Şi, în oportunistă conexiune, o asemenea încercare de "justificare" istorică: "A se reţine decît: legîndu-şi încrederea de un alt comunist, aflat în conflict cu Nicolae Ceauşescu, poporul român nu putea dori anticomunism în ţara sa. Ci un socialism mai omenesc". Ce-am putea însă reţine altceva decît strădania poetului-ludion, a apologetului tarifat, a saprofitului literar-politic de a-şi face jocul care-l caracterizează? A demagogului care-şi schimbă stăpînii, nu şi năravul? A arivistului care triumfă prin absurd, ca o prăsilă de nădejde a acestuia?

Sfîntul Augustin îi mulţumea lui Dumnezeu pentru că nu-l făcea răspunzător măcar de visele lui din timpul nopţii. Cărui zeu ar trebui să-i mulţumească Adrian Păunescu, pentru că, pînă acum, n-a răspuns niciodată pentru nimic? Avem impresia că poetului-senator i se potrivesc întocmai următoarele vorbe ale lui Cioran: "A rîvni gloria înseamnă a prefera să mori disprețuit decît uitat".

Gheorghe Grigurcu

CINEMA

Dedublări posibile

ULTIMUL din seria basmelor made in America, *Batman Forever*, îi încîntă pe puşti şi-i plictiseşte pe adulţi, în aceeaşi măsură. Înlocuirea lui Michael Keaton cu Val Kilmer în postura celebrului erou nu dăunează personajului, însă nici nu-i creează o nouă dimensiune. Căci un erou de benzi desenate rămîne inevitabil (în orice interpretare) un clişeu. Mai mult sau mai puţin, în funcţie de context. Iar contextul, într-un asemenea gen de peliculе, naşte clişee.

Atmosfera de basm gotic, precum şi personajele fantastice (Pinguinul, Catwoman) din "episodul" anterior, sînt de astă dată transformate într-o poveste mult mai "reală" şi în personaje ce-şi pot afla locul în oricare altă structură epică desfăşurată în zilele noastre. Cine sînt partenerii lui Batman? O superbă doamnă psiholog (v. şi *Mr. Jones)*, un nebun ce-şi doreşte să pună stăpînire pe minţile paşnicilor locuitori din oraşul Gottham, un fost procuror desfigurat, devenit criminal (reversul eroului din *Johnny the Handsome*). Arhisuficientă enumerarea de mai sus spre a susţine ideea că story-ul acestui *Batman pe veci* nu are prea multe în comun cu basmele şi cu atît mai mult cu copiii. Efectele speciale (de neevitat în acest sfîrşit de secol), acţiunea (subţire din punct de vedere al construcţiei) uneori supradimensionată prin planuri-detaliu asupra diverselor accesorii ce constituie aura, charm-ul lui Batman nu contribuie cîtuşi de puţin la charmul filmului.

Senzaţia la finalul proiecţiei se situează la nivelul "trebuia realizat şi acest episod". Şi dacă tot trebuia, de ce nu aşa/ acum/ astfel? Copiii păstrează în memorie maşina "genială" care zboară, înoată, urcă pe clădiri, se rostogoleşte (numai că nu vorbeşte), iar mamele copiilor reţin singura replică reuşită din film: "Femeilor le plac maşinile" (afirmă super-eroul pe punctul de a fi sedus de superba femeie psiholog). Astfel încît vom conchide: *Batman Forever* este un film despre o maşină.

Aşadar ni se promite o peliculă în care se îmbină acţiunea şi fantasticul, dar descoperim o peliculă în care maşina este chiar mai importantă decît protagonistul principal. Nimic de mirare într-o lume în care una spunem şi alta gîndim, în care schizofrenia a devenit modul de viaţă curent al nostru, al tuturor, al celor (aşa-zişi) normali.

APARENT nici o legătură nu există între benzile desenate transpuse cinematografic şi mitul veşnicului cuceritor, Don Juan. Dar numai aparent. Ca mai întotdeauna, aparenţele înşeală. *Batman Forever* şi *Don Juan de Marco* vehiculează în chip de eroi principali doi indivizi cu dublă existenţă. Ambii persoane agreabile, ambii cu veleităţi justiţiar-romantice.

Relativ comună, povestea din *Don Juan de Marco* are ca punct de pornire identificarea temporară dintre un puşti oarecare cu celebrul îndrăgostit perpetuu. Cum toate sînt astăzi inversate (sexul, aspiraţiile, sentimentele) şi terapia la care este supus tînărul are efect invers. Căci şedinţele nu îl "vindecă" atît pe el, cît mai ales pe medicul său. În urma tratamentului, psihiatrul curant depăşeşte monotonia căsniciei, a existenţei sale cotidiene, devenind la vîrsta pensiei de un romantism seducător deşi puţin credibil.

Mai basm decît *Batman Forever*, *Don Juan de Marco* trebuie privit cu indulgenţă deoarece în ciuda finalului ce nu se mai încadrează în convenţia acreditată drept latură "realistă" a poveştii, este o pledoarie inocentă pentru întoarcerea la sentimente mai bune şi mai frumoase.

Ceea ce nu înseamnă că trebuie să-l plasăm acolo unde nu-i este locul. Ci numai să menţionăm că nu este mai rău decît multe altele.

Miruna Barbu

Val Kilmer (Batman) şi Chris O'Donnell (Robin) în *Batman Forever*

Batman Forever – (SUA, 1995) distribuit de Guild Film Romania; regia: Joel Schumacher; scenariul: Lee Batchler&Janet Scott Batchler and Akiva Goldsman; cu: Val Kilmer, Tommy Lee Jones, Jim Carrey, Nicole Kidman, Chris O'Donnell.

Don Juan de Marco – (SUA, 1995) distribuit de QCB; cu: Marlon Brando, Johnny Deep, Faye Dunaway.

MUZICĂ

Momente memorabile

DESTUL de puţin mediatizate, trecute cu vederea de presa culturală, s-au desfăşurat "Săptămînile culturii Republicii Federale Germania în România" şi dacă mă refer la ele în cadrul rubricii muzicale este pentru că a prilejuit cîteva concerte deosebite. Dar spectrul a fost mai larg şi merită amintit: într-un caiet editat în condiţii grafice deosebite au fost anunţate o mulţime de manifestări în varii domenii: muzică, teatru, balet, film, literatură, ştiinţă, expoziţii, itinerate timp de o lună în Bucureşti, Cluj, Iaşi, Craiova, Sibiu, Timişoara. Cuprinderea era foarte largă, de la orchestre de stradă la simpozioane pe teme universitare, iar ideile propuse demonstrează nu numai intenţia de a face cunoscută viaţa artistică şi literară în Germania ci şi cunoaşterea preocupărilor unor segmente importante (dacă nu neapărat numeric măcar calitativ) din intelectualitatea românească. Temele de relaţii au stat, bineînţeles, pe primul plan dar şi dezbateri de fond ca analiza unor modele pentru înnoirea învăţămîntului, soarta revistelor literare ca for de discuţii şi lansare, rolul şi activitatea traducătorilor etc.

În toată această întreprindere vastă gîndită cu logică şi competenţă "nemţească", motorul a fost Institutul Goethe din Bucureşti, directorul acestuia, inimosul Dr. Manfried Wüst. Cu sprijinul ambasadei ţării sale a antrenat o seamă de organisme germane şi peste 150 de invitaţi. Şi dacă este să reproşăm ceva acestei desfăşurări impresionante - cu toate dificultăţile pe care le antrenează excelent rezolvate - este insuficienta mediatizare, de aici şi răsunetul redus în presă, şi nu din vina ei.

În ceea ce priveşte concertele, cum asemeni majorităţii criticilor muzicali nu am avut invitaţii (cei ce au primit nu au scris) nu pot da seamă decît despre cele la care am participat în temeiul unor alte relaţii. Regret doar că nu mă voi putea referi la Freiburger Barockorchester Consort - pe care o cunosc din înregistrări - şi a cărei prezenţă merita o consemnare detaliată.

Despre violonista Jenny Abel am mai scris; ea este un nume cunoscut publicului nostru şi apreciată pentru ţinuta prestaţiilor ei. Deşi stăpînă pe o tehnică foarte sigură, evită virtuozitatea ostentativă căutînd satisfacţii mai profunde într-un repertoriu de substanţă. Recitalul ei, alături de pianistul Mihai Ungureanu, s-a construit pe ideea de Fantezie, întrunind sub această formulă piese de Schumann, Schönberg, J. Joachim alături de rar cîntata *Sonată op. 120, nr. 1* de Brahms. Virtuozitate din plin, dar de alt tip, solicită *Concertul nr. 2* de Bartók. J. Abel, artistă intelectuală şi foarte avizată interpretă de muzică modernă, a excelat. Completată cu o piesă de Siegfried Matthus - compozitor important în peisajul muzical al fostei RDG dar care şi-a păstrat locul în contextul Germaniei reunite - programul s-a încheiat cu *Simfonia a II-a* de Brahms. La numai 3 săptămîni după interpretarea magistrală a lui Zubin Mehta, era pentru Andreescu Orchestra lui un pariu greu de cîştigat; dar au reuşit să iasă indemni din comparaţia posibilă, aruncînd cu totul altă lumină asupra partiturii - mai tăioasă, mai dramatică.

Formaţii ca Boettcher-Trio, alătură rînd membrii unei familii de muzicieni de calitate, sînt elocvente pentru tradiţia germană, pentru acel Hausmusizieren transpus în planul profesionalismului elevat. Că şi Jazz-ul este un domeniu în care o formaţie de tineri - Bujazzo - dacă au nişte instrumente minunate, sînt susţinuţi financiar şi îşi pot permite să-şi alăture pe unul dintre cei mai de seamă artişti ai genului, dirijorul Peter Herbolzheimer - pot ajunge la performanţe strălucite, s-a văzut în concertul din seara de 9 oct.

Aş fi fost curioasă să aud şi acea „muzică de stradă" numită Tătără, o formă nouă de spectacol muzical, acum la modă se pare, care îmbină în aranjamente aparent naive muzici foarte disparate de la rap la clasic) dar indicaţia din program "În centrul oraşului" era cam vagă. Care este centrul oraşului? Pentru unii Piaţa Universităţii, pentru alţii piaţa Victoriei sau poate, mai ştii, cea din faţa Casei Poporului? Cum am neglijat să-mi iau informaţii din timp, am ratat ocazia de a mă distra împreună cu trecătorii.

Concertul de închidere a fost şi punctul culminant: din nou Orchestra Naţională Radio sub bagheta lui Horia Andreescu. Alegerea, să-i zicem, operei *Luna* de Carl Orff a fost inspirată pentru doza de inedit (a fost montată cîndva, dar numai pentru cîteva spectacole la Operă), pentru atracţia exercitată de numele lui Orff asupra publicului, dar şi pentru o anume putere de seducţie. Ingeniozitatea cu care Orff şi-a construit un limbaj recognoscibil între toate (de fapt o singură muzică repetată cu diverse variaţii de-a lungul întregii vieţi) este evidentă şi în basmul cîntat, vorbit şi simfonizat despre furtul astrului nopţii. Alternînd cu îndemînare registrul liric cu cel comic, muzica lui Orff dă satisfacţii imediate atît ascultătorului cît şi interpretului. Echipa de artişti germani a fost excelentă în unitatea pe care şi-a închegat-o pe loc şi din ea s-au remarcat tenorul Markus Brutscher prin muzicalitatea şi calitatea stilului, şi basul Peter Lika, cu un glas frumos timbrat, egal pe toată întinderea, conturînd cu haz personajul bonom, şiret şi totuşi impozant al lui Petru, "gardian al nopţii eterne". Foarte bune au fost şi prestaţiile cvartetului (Otto Katzamayer, Andreas Lettowsky, Anton Rosner, Johannes Schmidt) cărora li s-a alăturat şi Ion Ţibrea. Aprecierea tuturor s-a îndreptat către Corul Radio, care într-o partitură foarte dificilă s-a achitat cu excelenţa de care dă dovadă în ultima vreme; asemeni şi corul de copii al Şcolii germane din Bucureşti, condus de Reinhard Pleil. Tot acest corp sonor a fost asamblat şi dinamizat cu forţa şi puterea de coeziune ce-l definesc de Horia Andreescu, într-un moment muzical memorabil.

Elena Zottoviceanu

PREPELEAC

de Constantin Ţoiu

Refracţia finlandeză

DE ASTĂ DATĂ, voi bracona. Pe terenul rezervat strălucitei noastre poete, Constanţa Buzea, maica superioară, şi dulce şi severă, a debutanţilor din pagina a doua a revistei. Mă va ierta. Sigur mă va ierta.

Un elf glumeţ să fi fost? Un silf pus pe ghiduşii? Vreun spiriduş neastîmpărat al văzduhurilor de la miază-noapte jucîndu-se cu undele herţiene? Sau vreun satelit moţăind deasupra Europei de Est şi care, aţipit, stabili suprarealist legăturile? Oricum, postul de radioamatori CAMPUS din Urziceni, care bate jur-împrejur ca la vreo 25 km, a fost într-o zi receptat, clar, de un radioamator finlandez. ("Cine sînteţi voi şi de unde?!" - pă englezeşte). Cei trei şcolari urziceneni de la CAMPUS, lucrînd pe gratis, îmi povestiră entuziasmaţi întîmplarea. Studiindu-le fizionomiile de băieţi deştepţi şi curaţi şi binecrescuţi ca din filmuleţele americane cu tineri curajoşi, aventuroşi, trag în sinea mea concluzia că nu elfii, nici silfii, nici spiriduşii hoţomani ai epopeilor nordice, nici satelitul somnoros făcuseră "pozna tehnică". Lucrul pe care, pe loc, l-am numit "efectul finlandez" sau "refracţia finlandeză". De vină fusese doar dorinţa lor frenetică de a comunica, de a împărţi ştiri, veşti, informaţii şi veselie, multă veselie; numai pasiunea aceasta a lor în tot ce emiteau, pe o rază de 25 de km, cu un avînt invers proporţional faţă de puterea aparatelor în dotare; aş spune *energia morală*, nevoia deschiderii unor mari orizonturi săvîrşi minunea. Căci, de la *Moghiliţa*, cum îi zic ţăranii, unde al douăşcincilea km se *termena*, ceva să scape, aşa, să sară deodată în sus pe jgheabul radiofonic, ca şi cum ar fi primit un brînci magnetic, şi din acest brînci să se producă alt brînci şi astfel, din brînci în brînci, şi din speranţă în speranţă, - a celor trei, - undele să ajungă pînă la Cracovia, să se izbească de turla străveche a Catedralei şi de Castelul Vawel al Jagelonilor, cu săgeţile lui impunătoare captînd ca nişte antene mesajul din Bărăgan, aruncîndu-l, complice, pe acesta, către nobila Varşavă doar la contactul cu un acord de pian al lui Chopin, picat la ţanc, iar de aici, încărcîndu-se de melahcolia năvalnică a muzicii, să sară, ca biciuite, lovindu-se drept de granitul verde, dur, al Finlandei, de caracterul dur şi el, la nevoie, al ţării în care e mai multă apă decît pămînt, şi curaj decît laşitate. Li se potrivea, li se cuvenea, chiar, celor trei băieţi acest dar fantastic, lor, ce fac parte din generaţia ce va fi, poate, ce nu a mai fost pînă la ei nici una în România.

PRIMARUL, care le adăposteşte staţia chiar în primărie, un inginer-constructor: Ion Mitrică, independent. Om bun, generos. Se înţelege cu tinerii. Tot el adăposteşte şi Cenaclul *Dor fără saţiu*, avîndu-l ca patron liric pe Emil Botta. Întemeietor, în 1982, profesorul Anatol Pavlovschi, dispărut, şi a cărui amintire este păstrată cu pietate. Azi, de cenaclu, se ocupă tînărul profesor de limba română, un mare sufletist, Alexandru Buleandră. Între staţia CAMPUS şi cenaclul literar e o simbioză perfectă. Mă vîră într-o cuşcă şi spun şi eu ceva, deşi ştiu că nu voi fi auzit decît pînă la *Moghiliţa*. Antrenul însă face...

Pe cine să aleg, ca să nu-i supăr pe ceilalţi. Pe fata aceasta, cea mai mică dintre ei, înaltă, cuminte, serafică, ieşind dintr-o pînză a Renaşterii. Ce spune această fetiţă de 14 ani, scriind frumos de mînă - nu au încă maşini de scris, computere... Ea ni se adresează astfel:

Atitulus

În afara electronului meu de timp
mă retrag...
În afara electronului electronului
meu de spaţiu...
Într-o cunoaştere stresantă
a necunoaşterii
Vorbesc, mă prefac că aş putea să
vorbesc despre tot...
Şi cine s-ar putea preface că nu
mă crede?!

Sau:

Cămaşa de forţă (stabilitate)

Trupul, expresie de lut,
de lut modelabil
de lut modelator
senzaţii, plenitudine
contrar limitată...
Limite insuportabile
disperat neacceptate
de inconştienţii de noi acceptaţi.
Soluţia e reducere,
neantul finit, micul şi totuşi
nimicul,
universalul nimic.

S-AR PUTEA să ne aflăm înaintea unui geniu. Al fabuloasei refracţii, al magnetismului liricii noi româneşti, de şoc. Autoarea se numeşte ADINA ELENA PINTILIE şi este elevă în clasa a X-a la *Liceul teoretic Urziceni*. 14 ani!

■

SIMULACRELE NORMALITĂŢII

de Eugen Negrici

O păguboasă

"GHENEALOGHIA familiei Cantacuzinilor" (1787) de Mihai Cantacuzino, general-maior în armata imperială rusă, relatează ici-colo cîte o întîmplare cu tîlc din viaţa de familie - subiect pentru care scrierile vechi româneşti nu arată cine ştie ce interes.

Şi nu există familie, oricît de blazonată, care să nu ivească din cînd în cînd un personaj intempestiv, incontrolabil, ieşit din canoane şi reguli, privit cu jenă de ceilalţi, cei cu scaun la cap şi înspăimîntaţi de atîta mişcare şi atîta dezordine în scena mohorîtă a vieţii. Ipochimenul poate să-şi ruineze, prin nesăbuinţă, viaţa şi e în stare - oroare - să compromită reputaţia clanului - cînd acesta se străduieşte să o aibă. Pe la jumătatea veacului al XVIII-lea, ea - căci e vorba de o doamnă - se numea Zoiţa Dudescu şi avea parte, ca de regulă în astfel de cazuri, de un soţ distins, frumos şi delicat. Zadarnic, însă, căci temperamentul tulbure şi numai el îi va scrie destinul: "Matei, al doilea fiu (al lui Gheorghe Beizadea) s-a însurat cu fata lui Costandin Dudescu, anume Zoiţa. Acest Dudescu, mama lui a fost soră lui Ştefan Cantacuzino Voevod, iar soţia lui, Maria, era fată a lui Antiohie Cantemir Voevod. Această Zoiţă, soţia lui Matei, era o femeie foarte desfrînată; dar în cît a trăit numitul Matei Cantacuzino, cel ce era om deosebit, frumos, cilibiu, blînd şi înţelept, el acoperea greşalele ei, iar după moartea lui s-a descoperit firea ei. Doi fii, anume Costandin şi Nicolae, au rămas lui Matei, şi o fată, anume Maria. Muma lor Zoiţa, pe furiş gătindu-se, ş-au năpustit copiii fără vîrstă la Bucuresti, şi a fugit să meargă la Constantinopol, să pîrască pe frate-său Nicolae Dudescu. După care trimiţînd, au prins-o peste Dunăre, la Rusciuc, şi au închis-o la Mănăstirea Mărgineni, stînd acolo mai bine de un an. Odată, mergînd la mănăstirea aceasta Vistierul Mihai Cantacuzino, din şiraua lui Drăghici, şi avînd scop să logodească pe fiică-sa Păunica cu Costandin, fiul lui Matei Cantacuzino şi al Zoiţei (care amîndoi încă nu erau în vîrstă), a legat vorbă cu Zoiţa. Pentru aceia rugîndu-se Mihai de Nicolae Dudescu, au mers amîndoi de au rugat pe Costandin Voevod, şi a slobozit-o de la închisoare. După aceasta, Mihai vrînd să ajute, ca soţiei vărului său şi a cuscru-său, a răposatului Matei, a mijlocit de a măritat cu a sa cheltuială pe Maria, fiica lui Matei şi a Zoiţei, după Iordache, fiul comisului Radu Creţulescu. Deci, după aceasta, Zoiţa, în taină, s-a ajuns cu un prost turc şi cu un boiernaş, anume Matei Poienaru, şi, părăsindu-şi copiii, a fugit cu aceşti doi numiţi la Constantinopol, mai luînd cu dînsa numai un ţigan şi o ţigancă; care, după ce au trecut Dunărea, turcul a omorît pe Poienaru, apoi şi pe ţigan, şi, sosind el cu Zoiţa la un oraş, i-a zis turcul cum că trebuie să meargă la cadiu să iea dovadă cum că este soră lui Nicolae Dudescu, şi cum că merge să se jăluiască de fratesău pentru nedreptatea ce i-a făcut la clironomie, şi că, de vreme ce ea nu ştie turceşte, el va vorbi despre partea ei; fără numai ea, cînd va întreba-o cadiul de este aşa, ea să zică că aşa este şi a ei voie. Şi aşa, mergînd turcul cu dînsa la cadiul, el a zis cadiului de spre partea Zoiţii cum ea se lapădă de legea creştinească, şi de voia ei se turceşte şi se măritä cu numitul turc. Cadiul a întrebat pe Zoiţa de este aşa şi cu voia ei. Ea, fără a înţelege ce-i zice turcul, şi gîndind că a spus cea mai sus arătată jalbă, şi că cu voie ei cere, la acel ilam a răspuns cadiului, că aşa este, cu voia ei. Turcul a luat ilam de adeverinţă, cum că Zoiţa s-a turcit şi s-a măritat după el. Şi aşa, ticăloasa, fără voia ei, a rămas turcoaică şi nevastă a acestui turc, numai din blestemăţia ei. Şi, mergînd la Constantinopol, nimica n-a putut să strice fratelui său. Şi, petrecînd cîţiva ani în mare sărăcie, a murit turcoaică în Constantinopol" (*Genealogia Cantacuzinilor de banul Mihai Cantacuzino*, ed. Iorga, Buc., 1902, p. 289).

Încheierea aceasta are morala ei şi întreaga poveste - relatată de genealogist cu un gust al picanteriei care îi biruie dezgustul aristocratic -, se constituie ca o parabolă a nesăbuinţei. Este şi o avertizare sui-generis a femeilor cu prea multă iniţiativă, prin înfăţişarea consecinţelor imprevizibile ale voluntarismului feminin, ale "feminismului", dacă vreţi, atîta cît îl îngăduia epoca.

■

Ochean

Un principe (1)

UN PASTOR angelic, săvîrşitor neobosit de opere de caritate, m-a rugat să mă ocup de un compatriot internat într-o clinică psihiatrică. Am fixat o întîlnire cu medicul de serviciu şi, într-o după-amiază, m-am prezentat la poarta instituţiei, atent şi decis să nu fiu confundat cu un candidat la internare. "Nu vă faceţi griji, nu vi se întîmplă nimic", mă liniştì tînărul vraci, cînd văzu că mă cam codeam, "compatriotul dv. e un om tare blînd. Să mergem să-l cunoaşteţi". Îl urmai pe coridoarele luminoase; deschise pe rînd patru uşi. La ultima, mă anunţă cu vădită mîndrie: "Intrăm în salnul somităţilor." Primul care ne întîmpină fu Dostoievski: "Un nou client pentru casa morţilor?", se interesă el bine-dispus. "Nu, doar un vizitator pentru alteţa-sa." - "Înţeleg", murmură falsul Feodor cu dispreţ, "o bălăceală în promiscuitate", şi ne făcu loc să trecem. Medicul îmi semnală şi alte celebrităţi cazate acolo: Hitler juca şah cu Napoleon, un Mao dezumflat vorbea "mulţimilor", Che Guevara, spăşit, se făcuse mic într-un şezlong, iar lordul Nelson dirija corăbii de hîrtie într-un lighean dogit. Românul nostru trona ca un buddha pe nişte perne albe, uriaşe. Cînd ne-a văzut, închise ochii, prefăcîndu-se că doarme sau meditează."Alteţă", se înclină medicul, "aveţi musafiri". O voce puternică de bas răsună zguduind ferestrele: "Să aştepte afară, sînt la rugăciune". În salon se făcu tăcere. Interveni Dostoievski : "Cneazule, te deranjează cineva?"- "Numai tu mă deranjezi, analfabetule, cu moftûrile tale, aşa-zisele cărţi!". Şi către mine: "Ăsta strică mintea oamenilor, domnule. Trebuie băgat la balamuc!". Şi după o clipă, mai prietenos: "Dar dumneata, cine eşti? Nu cumva te-au trimis Brâncovenii să mă ucizi?" - "Mi-a permis domnul doctor să-l însoţesc. Sînt român". - "Atunci ia loc. Cunoşti problema. De 300 de ani mă tot urmăreşte familia asta. Ştii cine sînt eu?" - "N-am avut onoarea". - "Eu sînt Dimitrie Cantemir. Pari om cinstit. Ce mai e nou, ce fac Brâncovenii?" - "Constantin a fost sanctificat dăunăzi". - "Asta e bine, e foarte bine. Are alte treburi acum. O să-mi dea pace". Se întoarse apoi către medic: "Doctore, avem de vorbit ceva în secret. Lasă-ne!". Discret, acesta se retrase să privească jocul de şah. Cantemir mă apucă de mînă: "Numele meu conspirativ este Costache Conachi, dar în realitate sînt reîncarnarea mezinului lui Constantin Vodă. Aristocraţie de origine tătară, dacă poţi să înţelegi lucrurile astea". - "Greu". - "Eşti modest. Asta îmi face plăcere. Te angajez. Consideră-te ca angajatul meu. Trebuie să mă ajuţi să evadez de aici. Vreau să cuceresc tronul". - "Asta e mai dificil, Măria ta. Moldova s-a împărţit şi în România tronul e ocupat deocamdată". - "Cine-ţi vorbeşte de Moldova şi de România? Eu vreau tronul sfintei Rusii. Pentru asta am şi murit". "La 1723? Era parcă un diabet". - "Ai dreptate să te revolţi. Să fim totuşi corecţi: motive aveau. Aflaseră că la Dimitrievka era un du-te-vino al nobilimii. Voiau să mă pună în locul lui Piotr cu condiţia să-i las să le crească bărbile. Ei, ce zici?" - "Dementţial, pardon... de necrezut." - "Uite ce, eu nu ţin la protocol, poţi să-mi spui, cînd sîntem singuri, Dumitraşco; eu am să-ţi zic Neculce, deşi nu am amintiri prea plăcute cînd mă gîndesc la fostul meu tovarăş de arme. Pînă la evadare, vom duce o campanie pentru restituirea adevărului asupra persoanei mele. Apoi, alegem amîndoi libertatea. Dă-mi, te rog, numărul d-tale de telefon. Am să-l notez schimbat, să nu mi-l găsească cineva să ne denunţe". Aveam pe atunci numărul 29029. I-l dictai şi el îl scrise: 29029. "Spuneaţi că-l schimbaţi". - "Păi, e schimbat, nu-ţi dai seama? Înlocuiesc primele două cifre cu ultimele două; sistemul e simplu şi funcţionează perfect. Ţi se pare că e acelaşi, dar crede-mă pe mine, e alt număr. Cînd te chem, să vii neapărat! Am să-ţi încredinţez cîteva pagini cu date din viaţa mea să le scoţi afară. Dar să nu afle nici doctorul, nici mai cu seamă Dostoievski, fiindcă ăsta mă bagă pînă la urmă într-un roman cu nebuni şi criminali de-ai lui".

N-am stat mai mult; doi gardieni prietenoşi începură să servească cina.

Am trecut prin cele patru uşi şi, afară, am respirat adînc.

Paul Miron

CĂRŢI STRĂINE

prezentate de Grete Tartler

• Actualitatea editorială •

Metafizică dunăreană

CU UN EXCEPŢIONAL studiu introductiv de Cornel Ungureanu şi într-o traducere nu mai puţin strălucită, datorată lui Ioan Flora (perfect cunoscător al celor două limbi şi unul dintre cei mai buni poeţi ai generaţiei noastre) a apărut, în *Biblioteca*

Vasko Popa, *Câmpia neodihnei*. Poeme. Traducere şi tabel cronologic de Ioan Flora. Prefaţă de Cornel Ungureanu. Biblioteca pentru toţi, Editura Minerva, 1995, 289 p., 1500 lei.

pentru toţi, la un preţ accesibil oricui, o antologie Vasko Popa. Am citat de la început studiul introductiv deoarece revelează un secret (care îmi explică afinitatea personală cu poezia acestui sârb-român): într-o scurtă perioadă a încercat să urmeze la Viena cursuri de egiptologie. Atingerea de lumea hieroglifică n-a lăsat urme în domeniul formaţiei teoretice, dar "învăţătura îl face pe Vasko Popa să înţeleagă rostul limbajului emblematic, capacitatea sugestivă a semnului, forţa hieroglifei de a sintetiza". Evident că şi apropierile de literatura română (Arghezi, Ion Barbu, Gellu Naum, Cioran, Eliade etc.) pot fi sugestive, dar esenţiale mi se par ucenicia într-ale orientalisticii şi faptul că aparţinea unei zone de contact etnic - ca şi Paul Celan. Dincolo de amprentele speciale ale literaturii române şi sârbe e recognoscibilă marca poeziei germane contemporane, acea hermeneutică a faptului de viaţă care a dat tonul ultimelor decenii în Europa.

Hieroglifele lui Vasko Popa ară "câmpia neodihnei" cu "întâmplări revărsate", "oase" ale esenţei ("os eu, os tu/ de ce m-ai înghiţit"), pietre vii, sori orbi sau văzători, blânzi sau ucigaşi, tei înfloriţi şi meri de fier, lupi crescuţi laolaltă cu mieii ("din copilărie aştept/ să ating/ vârsta de-atunci a bunicului/ să-l pot întreba/ care din cei doi pui de lup/ fusesem eu"), mierle care "citesc cu voce tare/ tainicele litere răspândite prin câmpie". Aceste tainice litere conţin secretul vieţii şi al morţii: "moartea se face albastră deasupra capului meu/ ea nu-i decât/ un fel de nesfârşită tinereţe". Ele pot fi uneori gloanţe, alteori boabe de rouă: "Elevul lui Fulcanelli îmi prezintă/ cuptorul său numit Athanor/ ţinându-mă de braţ/ mă conduce din atelier/ în grădina din spatele casei/ îmi arată iarba/ de pe care culege roua/ pentru înălţarea Marii Opere/ îmi şopteşte la ureche/ bat câmpii cei ce spun că apa-i H_2O/ şi nici nu visează că nourii/ sunt de asemenea planete" (*Tratat despre rouă*). În general, toate elementele materiale, chiar şi iubirea pătimaşă, sălbatică, se transformă într-un punct arzător, o hieroglifă: "...Te-aş în negura negurilor în lăcaşul golului/ în foarfecele începutului şi-ale începutului/ în uterul ceresc care-o mai fi şi ăla/ sămânţa şi seva şi strălucirea/ şi bezna şi punctul de la capătul vieţii mele/ şi tot ce ai pe lume".

Rătăcitorul prin câmpie străbate o *Ţară verticală* (1972) până ce tălpile-i devin *Carne vie* (1975), dând la o parte frunzele timpului măturat, într-o rotire hermetică din care se poate deslusi că începutul e unul cu sfârşitul: "Târziu după miezul nopţii/ mă plimb cu-n prieten din tinereţe/ în jurul Pieţei Graben din Viena/ După atâţia ani de când nu ne-am văzut/ realizăm că vorbim/ despre unele şi-aceleaşi lucruri/ Vorbim despre/ forma libertăţii/ Vorbim despre/ cercul care se-nchide/ care trebuie să se închidă/ pentru a se elibera de propriu-i început/ şi de propriu-i sfârşit/ Să pot spune apoi/ că a fost aceasta/ ultima noastră plimbare (*Plimbare circulară*).

Atinşi deopotrivă de ardenţa şi transparenţa versurilor lui Vasko Popa, oamenii pot înţelege mai repede care este provizia de care are nevoie pelerinul la drum.

Metafizică de stepă

"TIPĂTUL neliniştit şi întretăiat al unei păsări care stă de veghe". Citatul din nuvela *Stepa* apărută la jumătatea anului 1887 este o

A. P. Cehov, *Criza de nervi. Stepa. O povestire banală şi alte povestiri* (1887-1890). Traduceri de Otilia Cazimir, Nicolae Guma, Xenia Stroe şi Alexandru Calais. Ediţie critică, repere de istorie literară şi note de Sorina Bălănescu. Editura Univers, 1995, 589 p., 11.000 lei.

mostră de ritmicitate a prozei, de "dezordine programată poetic", dar şi una dintre incredibil de multele definiri posibile ale operei cehoviene. Dacă în cazul *Stepei*, despre care critica literară afirmă că e un adevărat "program de recuperare a valorilor din acest ţinut al Rusiei", Cehov se lasă sedus de amintirile ţinutului natal pe care nu-l mai văzuse de opt ani, distanţa, menită să obiectiveze, să dea credibilitate, este ea însăşi programată în aproape toate nuvelele volumului al IV-lea, apărut recent la Univers. Aflat, ca şi celelalte, în excelenta îngrijire a doamnei Sorina Bălănescu, el realcătuieşte varii selecţii mai vechi, în traduceri de talent (unele nume devenite istorie literară, de pildă Otilia Cazimir).

Citite şi recitite, povestirile cehoviene uimesc prin dualitatea lor: par eşantioane de proză realistă, mici orgii ale amănuntului, dar lasă în acelaşi timp senzaţia de parabolă. Ar vrea să fie obiective ("cu cât eşti mai obiectiv, cu atât e mai puternică impresia pe care o produci" îi scria Cehov în 1892 Lidiei Avilova), dar sunt în acelaşi timp subiective (lumea copilăriei din "Egorušca", "Grişa", "Un eveniment"). Sunt vârste, anotimpuri, locuri ale acestui fenomen care se cheamă Cehov. Un Cehov "holografic" pe care, oriunde l-ai "sfărâma", rămâne chiar şi într-o fărâmitură el însuşi. Fie adierea poeziei (friguroasa dimineaţă de toamnă din "Poşta" - cu un atemporal poştalion ce duce tinereţea - un student sărac, dar vesel şi vorbăreţ - şi morocănoasa bătrâneţe - poştaşul aflat mereu parcă la capătul drumului - o trecere spre lumea cealaltă), fie mica furtună a teatrului *in nuce* (de pildă, "Nunta", cu personaje dintotdeauna, o mireasă speriată ca o umbră, o soacră guralivă, un socru locotenent-colonel în retragere, un ginere beţiv etc.), fie epica perfect cizelată a "istoriilor banale" cu "măreţia tragică a destinului asumat bărbăteşte" - totul cuprinde, într-un dozaj al cărui secret nu l-a mai descoperit nimeni, universul cehovian. Dacă nu-i credem, în general, pe geneticienii care socotesc oamenii înruditi cu mestecenii, în privinţa lui Cehov ei au, cu siguranţă, dreptate...

Metafizică de pădure nordică

VASKO POPA descrie într-un poem numit *Marii taciturni* suedezii care "nu scot/ mai mult de două sute de cuvinte... Îi aud pe aceşti oameni/ care cunosc limbile arborilor toate/ ale fiarelor şi viforniţelor/ ce nevoie au ei de munţi de cuvinte?".

N-ar putea fi un motto mai potrivit pentru romanul *Goana după vânt* al suedezei Agneta Pleijel (n. 1940), apărut într-o traducere poetică (Elena-Maria Morogan şi Dan Shafran) la Editura Univers, cu sprijinul Institutului Suedez de la Stockholm. Saga unei familii oscilând între livezile de meri din nord şi misterele Indoneziei, ţesătura de angoase şi căutări desfăşurată pe cinci generaţii, pe care autoarea o desluşeşte delicat, cu migală, desluşindu-se astfel pe sine, are drept principal erou pe pictorul Abel (tăcutul bunic) care-şi picta însăşi viaţa. "Picta încet... Era un peisaj fără graniţe. Între cer şi apă merge o linie despărţitoare, aproape invizibilă... Nu se poate spune dacă e noapte sau zi... O lumină uitată, care încă nu s-a stins, mai dăinuie, absorbită de lucruri, care picură încetişor". O bunică exotică, pieptănată ca-n Indiile Olandeze, de unde venise, un Cain (Oskar, fratele lui Abel) crud fără motiv, doar pentru că surdomutul lovit nu se putea plânge, personaje luptând cu tăcerea care "mănâncă plantele. Soarbe orizontul şi marea. În gura ei devoratoare cad păduri şi munţi şi case omeneşti".

Lupta autoarei este întru salvarea cuvintelor. Doar cuvintele pot aşeza lumea "în realitatea unde totul are proporţii normale". Titlul unui interviu luat de Gabriela Melinescu, inclus ca postfaţă, lămureşte prin chiar titlul său - *Comunicarea prin literatură* - drumul ales de Agneta Pleijel, care îşi caută şi îşi găseşte identitatea scriind. Titlul, *Goana după vânt*, explicat prin versetul Bibliei lutherane "cine se uită după vânt nu va semăna şi cine se uită după nori nu va secera" sintetizează nevoia omenească "de a sparge limitele şi a ieşi din lume, ori mai mult decât atât, în sens metafizic, a depăşi limitele prin ascezăă". De altfel, în limbile semitice, *ruh* (spirit) şi *rih* (vânt) se scriu cu aceleaşi consoane. Vocala este adăugată de cititor. Depinde de felul în care citim hieroglifele vieţii - de vom culege furtună sau roadele spiritului.

Romanul Agnetei Pleijel - care ar fi putut fi un volum de versuri, dacă fragmentele de proză "secerată" ar fi fost rânduite după ritmurile interioare - este o pledoarie pentru întoarcerea la "conversaţii liniştite, personale".

Agneta Pleijel, *Goana după vânt*. Traducere de Elena-Maria Morogan şi Dan Shafran. Prefaţă şi interviu cu autoarea de Gabriela Melinescu. Editura Univers, 1995, 301 p., 4500 lei .

Epoca noii oralităţi pe care am început deja s-o trăim, cu invazia comunicării prin mass-media, nu face decât să crească nevoia omului de întoarcere spre sine. "Consider că poezia e necesară în viaţă la fel cu poveştile. Despre asta nu se poate vorbi urlând sau într-un fel propagandist". ■

Brâncuşi la Philadelphia

DUPĂ prima, efectiv prima expoziţie în Franţa consacrată lui Brâncuşi - expoziţie ce a durat din primăvara anului '95 şi până la finele lunii august - iată acum în continuare şi cea de a doua retrospectivă deschisă la "Philadelphia Museum of Art", un impunător templu situat pe una din colinele metropolei americane.

Dacă retrospectiva pariziană a avut, poate, şi un caracter expiatoriu - cea din Philadelphia ne duce gândul în urmă cu peste optzeci de ani, când, la New York, într-o mică galerie condusă de Alfred Stieglitz şi Edward Steichen avea loc vernisajul celei dintâi expoziţii personale a necunoscutului cetăţean român, sculptorul Constantin Brâncuşi - după ce acesta participase (puţin huiduit) în 1913, la senzaţionala expoziţie de la Armory Show, itinerată apoi la Chicago şi Boston... În 1914, Brâncuşi prezintă numai 8 lucrări pe care, cu emoţie le regăsim aproape toate, neîmbătrânite, aci la Philadelphia: era *Fiul risipitor*, cioplit în lemn de stejar; mai era strălucitoarea *Pasăre Măiastră* din bronz poleit, apoi *Muza adormită*, *Mlle Pogany* şi altele.

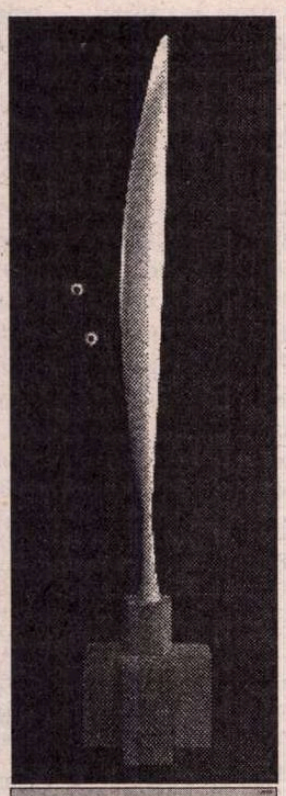

Pasăre în spaţiu, 1925

Expoziţia cuprinde 90 de sculpturi, 30 de desene, acuarele, guaşe, o pictură în ulei şi în plus - ca şi în retrospectiva pariziană - un lot de 50 de fotografii originale executate de sculptor şi reflectând propria lui viziune asupra lucrărilor.

Înainte chiar de a intra în expoziţie suntem întâmpinaţi de *Rugăciunea* şi de bustul fostului deputat liberal *Petre Stănescu* - portret asemuit cândva cu cele ale lui El Greco ori Zurbaran! Trebuie remarcat faptul că organizatorii expoziţiei au reconstituit ansamblul funerar de la Buzău, păstrând proporţiile soclurilor cât şi poziţia părţilor componente întocmai cum fuseseră stabilite de Brâncuşi la Buzău în 1914.

Pătrunzând în holul galeriei muzeului cu pereţii ei înalţi şi mereu albi - ni se înfăţişează domnind absolut singură, puternic luminată, *Pasărea Măiastră* din marmoră albă, pironită pe o cariatidă de piatră şi ocrotind parcă legendara pereche de îndrăgostiţi.

În prima sală am regăsit opt din lucrările de tinereţe din perioada lui rodiniană, realizate între anii 1905 şi 1908 şi prea puţin cunoscute în Occident; dintre ele, şase aparţin patrimoniului românesc, printre care şi faimosul *Sărut* (din fosta colecţie V. N. Popp), profilându-se ca şi la Paris pe imaginea *Sărutului* din cimitirul Montparnasse. Am fost totuşi surprinşi să nu vedem figurând în acest grupaj, cum ar fi fost firesc, şi *Cumînţenia Pământului*, făurită în 1907 dar nici măcar prima versiune a acesteia, intitulată *Ancient figure* (făcând parte din colecţia Institutului de artă din Chicago). Ambele lucrări foarte importante şi care, împreună cu *Sărutul*, au reprezentat adevărata "cotitură" nu numai în cariera lui Brâncuşi, dar în chiar Istoria Sculpturii Universale. Nu credem că ar putea fi invocată o scăpare din vedere a excelenţilor organizatori Ann Tempkin şi Matthew S. Wittkovsky ci, mai degrabă, atribuim lipsa lor unor necunoscute oprelişti.

Continuând itinerariul şi trecând din nou prin faţa *Măiestrei* - părând a prezida întreaga expoziţie - intrăm în cea de a doua sală - "Gallery 2" - unde, cu excepţia unui bronz (un *Prometeu* provenit din tezaurul lăsat moştenire statului francez), aflăm numai şi numai sculpturi din marmoră albă, detaşându-se luminos pe fundalul pereţilor, la rândul lor de un alb sclipitor. În acest imaculat decor sunt grupate într-o perfectă "punere în scenă", câteva dintre faimoasele capodopere brâncuşiene: un al doilea *Prometeu*, *Muza adormită*, *Somnul*, *Mlle Pogany*, două *Torsuri*, apoi doi şi trei *Pinguini*. A fost creată astfel o strălucitoare ambianţă, o adevărată "rapsody in white", evocând parcă legendara "atmosferă albă" a atelierelor de odinioară, din Impasse Ronsin, relevată de toţi cei care l-au vizitat pe Brâncuşi - de la Ion Vinea la Ernest Hemingway, Cella Delavrancea sau Wiliam Carlos Williams.

Regăsim sugerată aceeaşi atmosferă şi într-o altă sală, unde *Coloana fără sfârşit* înaltă de 538 cm se detaşează pe geamlâcul reconstituit şi întretăiat de numeroase ferestre dreptunghiulare, al atelierului de odinioară din Impasse Ronsin; pe acelaşi podium sunt expuse şi câteva lucrări foarte importante realizate între anii 1923 şi 1945; avem astfel privilegiul să putem privi de aproape: *Noul născut*, *Portretul doamnei Eugen Meyer Jr.*, *Negresa blondă*, două *Păsări în văzduh*, *Cocoşul*, *Ţestoasa sburătoare* şi *Peştele* din marmură albastră-cenuşie.

ORGANIZATORII expoziţiei au ţinut seama atât de micile inadvertenţe, cât şi de reuşitele primei retrospective desfăşurate la Paris, în cele 15 compartimente ale etajului V din Centrul Pompidou, într-un spaţiu mult mai auster. S-a evitat de pildă înşiruirea uneori monotonă şi didactică a unor *Torsuri* ostentativ puse faţă în faţă, sau aglomerarea într-o prea strâmtă vitrină a cinci *Muze adormite*; dar pe de altă parte s-a avut în vedere felul cum au fost puse în valoare unele lucrări prin expunerea lor individuală, prezentate fie singure într-o vitrină (cum de pildă *Fiul risipitor*), fie separat pe un podium a unei singure lucrări (*Ţestoasa*, *Peştele*, *Leda*).

Domnişoara Pogany (I), 1912

La Philadelphia s-a folosit însă cu precădere şi această expunere individuală, dar prin aşezarea sculpturilor în unghiuri foarte avantajoase, pe cele 13 socluri aduse din atelierul brâncuşian.

Din cele 12 săli *ad hoc* amenajate pentru retrospectivă - galeria nr. 4 ni s-a părut a fi una dintre cele mai interesante atât prin numărul celor 16 exponate, dar şi prin faptul că 10 dintre ele erau unicate, fiind cioplite în lemn; şi remarcăm portretul intitulat *Madame L.R.*, acesta fiind de fapt portretul doamnei Léone Ricou, - o prietenă din tinereţe a profesorului George Oprescu - în al cărei Salon, la săptămânale sindrofii, puteau fi întâlniţi atât oameni de litere ca Paul Fort, Alexandre Mercereau, Apollinaire, cât şi artişti plastici: Brâncuşi, Fernand Léger, Séverini şi alţii.

În aceeaşi sală (a 4-a) mai sunt expuse şi două dintre rarele lucrări cvasi-artizanale ale sculptorului: o *Bancă* scundă alături de o *Poartă* - croite din lemn de stejar în anul 1914 şi foarte rar expuse, - ambele provenind din colecţia acelui "noble buyer" care a fost avocatul John Quinn.

Şi pe acelaşi podium, o adevărată surpriză: reconstituirea izbitor de perfectă a unui ansamblu sculptural numit *Grupul mobil*, cunoscut până azi numai dintr-o veche fotografie făcută de Brâncuşi în 1917. Ansamblul, pentru prima dată realcătuit, este format din trei piese din lemn de stejar: un *Copil (L'enfant au monde)* păşind alături de o *Coloană fără sfârşit* ce are aşezat în vârf într-un echilibru instabil un *Căuc* (care a mai fost denumit şi *Cupa lui Socrate*). Tâlcul acestui misterios *Grup mobil* rămâne nedezlegat, poate datorită şi faptului că John Quinn a descomplectat *trio*-ul, alegând din compoziţia ce-i fusese oferită, numai copilul, (ulterior rebotezat *Little Girl* sau *La petite française*). Experimentul inovator brâncuşian cu acest *Grup mobil*, avea să rodească mult mai târziu, preluat fiind în chiar zilele noastre de câţiva pictori din avangarda americană (Carl Andre, Richard Long ş.a.) - care în cercetările şi experimentele lor au folosit fotografia unei opere drept punct de plecare al unor faze mobile, progresive.

Dar nu *Grupul mobil* a fost marele eveniment şi surpriza expoziţiei de la Philadelphia - ci a doua încercare de reconstituire a "Templului Meditaţiei" pe care Brâncuşi intenţionase să-l ridice în India, la Indore, la solicitarea reiterată a Maharajahului Yeshwant Rao Holkar, proiect care, spre marele regret al sculptorului, a eşuat... Pe temeiul câtorva date şi indicaţii ale bunului prieten al lui Brâncuşi, scriitorul Henri-Pierre Roché, s-au putut totuşi reconstitui dacă nu câteva ipotetice unghere, mai cu seamă atmosfera mistică a lăcaşului proiectat. Spaţiul acestei reconstituiri a fost ales în afara circuitului expoziţional - şi anume în "The Twentieth Century Galleries". Am avut aşadar privilegiul să putem vedea pentru prima oară asamblate, patru din piesele ce ar fi trebuit să împodobească edificiul proiectat: mai întîi cele trei *Păsări ale văzduhului* - una din marmoră albă, o alta din marmoră neagră (aduse tocmai de la "Australian National Gallery" din Camberra) - iar o a treia, cea din bronz poleit, e venită de la "The Norton Simon Foundation" din Pasadena. Zburătoarele, odinioară în India, au fost aşezate fiecare în câte o nişă ogivală intens luminată - vegheate fiind de impunătoarea lucrare în lemn intitulată *Spiritul lui Buddha* ori *Regele Regilor*, - acest suveran al spiritului încununat cu o floare de lotus - simbol al armoniei universale. Penumbra în care e lăsată întreaga sală creează o ambianţă aproape mistică.

Tînără fată sofisticată, 1925-1928

În ceea ce priveşte cel de al doilea ansamblu monumental, cel de la Târgu Jiu, realizat aproape imediat după eşecul celui de la Indore - el este prezent la Philadelphia prin singura modalitate de a-l putea decent înfăţişa: fotografia. Spre deosebire de expoziţia de la Paris unde - în loc de a se fi consacrat celor trei monumente un spaţiu adecvat, organizatorii s-au mărginit să afişeze 3 imagini de format mic care puteau fi privite doar în treacăt la intrarea sau la ieşirea din expoziţie, la Philadelphia problema a fost soluţionată prin trei superbe macro-fotografii, după cele originale, făcute de însuşi Brâncuşi, acest mare maestru al artei lui Nicéphor Niepce - precum s-a adeverit în ultimul timp prin cele câteva studii monografice dedicate exclusiv fotografului Brâncuşi, şi aceasta începând din 1977 cu esenţialul album *Brancusi photographe*, datorat doamnelor Marielle Tabart şi Isabelle Monod-Fontaine. Trebuie remarcat şi faptul că în peisajul înfăţişând *Coloana fără sfârşit* - peisaj degradat şi pocit astăzi cu o îndârjită mitocănie - Brâncuşi a inclus atunci şi nu întâmplător, credem, şi biserica Sfinţii Apostoli Petru şi Pavel, ceea ce implicit confirmă legătura spirituală, firească, dintre lăcaşul, şi el consacrat "eroilor morţi în primul război mondial pentru apărarea patriei" şi *Coloana recunoştinţei fără sfârşit* - cum a fost iniţial denumită - toate cele trei monumente aflându-se în mod *voit chiar de Brâncuşi* pe aceeaşi axă, cu drept cuvânt numită "Calea Eroilor". În aceeaşi ultimă sală, în două vitrine sunt expuse o serie de fotografii format 18 x 24 - în prima, cele executate de Brâncuşi cu diverse aspecte, diverse unghiuri şi detalii ale celor trei monumente; în cealaltă, un ciclu de imagini documentare provenite din arhiva Ştefan Georgescu-Gorjan, inginerul care a construit şi a metalizat în 1938 *Coloana fără sfârşit*. Putem astfel urmări ca într-un film, pe şantierul instalat în fostul "Târg al fânului", interesantele secvenţe succesive ale procesului de montare a *Coloanei* - muncă desfăşurată în prezenţa lui Brâncuşi.

Întreaga expoziţie se va închide în ultima zi a anului... Dar, într-un alt continent, în Australia (unde singura statornică muză a lui Brâncuşi, domnişoara Margit Pogany, şi-a încheiat zilele) - încă de pe acum, comisarul desemnat al viitoarei expoziţii, domnul Terence Malbon, pregăteşte noua retrospectivă *Brâncuşi* care va avea loc la "The Art Gallery of New South Wales"...

Putem afirma alături de cei mai severi istorici şi critici de artă, că Brâncuşi – proclamat astăzi drept "un genial artist", drept "far al sculpturii moderne al tuturor timpurilor": "le maître du siècle" – va intra învingător în secolul XXI.

Barbu Brezianu

Hélas, Richelieu!

◆ Limba franceză şi-a pierdut locul în lume - estimează nu fără satisfacţie cotidianul britanic "The Times", relatînd că şi în Cambodgia, ţară francofonă prin excelenţă, studenţii s-au revoltat împotriva limbii lui Voltaire, preferînd-o pe cea a lui Shakespeare. Despre ce e vorba, concret? Studenţii de la Universitatea de Tehnologie din Pnom Penh au manifestat recent (cu cauciucuri arse şi scandal) împotriva cursurilor de franceză, afirmînd că această limbă nu le foloseşte la nimic, căci, astăzi, lumea afacerilor, comerţul, informatica, aviaţia şi chiar - *hélas, Richelieu!* - diplomaţia internaţională sînt anglofone, nemaivorbind de simplitatea ortografică, gramaticală şi de pronunţie a limbii engleze faţă de cea franceză.

A cincea fiică

◆ Fanii romanului *Cele patru fiice ale doctorului March* (tradus şi la noi) au un motiv de bucurie: la 127 de ani de la apariţia cărţii, un roman necunoscut al Louisei May Alcott, *O lungă şi fatală vînare a iubirii*, a apărut la Random House din New York. Manuscrisul acestei povestiri cu suspense a fost descoperit în 1993 de un colecţionar care l-a vîndut editurii cu un milion de dolari. Intriga e cam neroadă: o femeie fuge, sub diverse deghizări, prin Europa, de soţul ei violent şi instabil emoţional.

Cine e Carol Shields?

◆ Ne-am interesat şi iată ce am aflat despre deţinătoarea din acest an a Premiului Pulitzer pentru romanul *Memoria pietrelor* (*The Stone Diaries*), Carol Shields - un nume necunoscut la noi. S-a născut în 1935 în Illinois, din părinţi de origine suedeză şi irlandeză, şi din 1957, după căsătoria cu un inginer constructor, trăieşte în Canada. A crescut cinci copii, înainte de a se apuca de scris, primul său roman, *Scurte ceremonii*, fiind acceptat de un editor canadian în ziua cînd ea împlinea 40 de ani. Abia în 1990, una din cărţile sale a apărut în Anglia. Publicat în 1993 în Canada şi anul acesta în SUA, romanul ce i-a adus celebritate se situează din aprilie în fruntea listei de best-sellers, depăşind un milion de exemplare vîndute. Acest succes a făcut ca el să fie recent tradus şi în Franţa, la Ed. Calmann-Lévy, unde Carol Shields nu era un nume necunoscut, editura publicîndu-i în 1992 şi 1993 alte două romane, *Swann* şi *Republica dragostei* - fără ecou deosebit. Anticonformista sexagenară, cu un aer foarte juvenil, care e totuşi o gospodină, mamă de familie şi soţie exemplară, s-a impus pe piaţa mondială a cărţii pe merit - susţine "Le Monde des Livres", lăudînd subtila construcţie a romanului, un puzzle de anecdote, amintiri, monologuri interioare, fragmente de jurnal şi scrisori ce configurează o viaţă.

L.A.

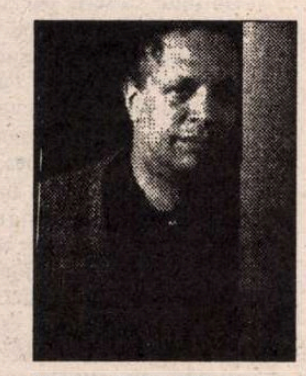

◆ Walter Mosley (în imagine), ca mulţi alţi autori de romane poliţiste şi scenarişti, îşi situează acţiunea cărţilor sale la Los Angeles. În "V.S. News & World Report" din Washington, acest autor preferat al preşedintelui Clinton explică predilecţia pentru acest oraş a scriitorilor de *polar*-uri prin faptul că el adăposteşte o lume imposibil de cunoscut - emigranţi clandestini, oameni care fug de justiţie, de neveste, de datorii, de ei înşişi. L.A. e un loc plin de ascunzători, un mare secret. După seria de aventuri ale detectivului Easy Rawlins şi după *Black Betty*, care are ca subiect tulburările rasiale din L.A. din 1992, Mosley a părăsit, cu ultimul său roman, *R.L.'s Dream*, oraşul, pentru a sonda viaţa negrilor din Sudul profund, dar va reveni curînd, cu încă o istorie din seria Rawlins, intitulată *Un cătel galben*.

un radio actual

în fiecare zi, de luni până vineri,
puteţi audia la Radio Total, între orele 22,00-24,00

TALK-SHOW-uri LIVE

FM 94,2 MHz

RADIO TOTAL

637.37.90; 637.56.45

Luni:	Război şi pace	♦ Mihai Tatulici
Marţi:	Câinele de pază	♦ Cornel Nistorescu
Miercuri:	Punct şi virgulă	♦ Carmen Bendovski
Joi:	Fiţi întreprinzători	♦ Teme economice
Vineri:	Taxiul de noapte	♦ N.C. Munteanu

Înţelepciunea veselă a "fratelui John"

ÎNCĂ din 1974 am aflat prin soţul meu, René, de existenţa marelui scriitor englez John Cowper Powys. De atunci am citit şi recitit operele sale remarcabile şi în mod special faimoasa *Autobiography*, precum şi *Wolf Solent* şi *A Glastonbury Romance*.

John Cowper Powys
văzut de Sven Erik Täckmark

Editura avea atunci în pregătire romanul *Wolf Solent* şi cu această ocazie René mi-a povestit despre minunatul Sven Erik Täckmark, prietenul şi traducătorul legendar al marelui Powys. Ne găseam într-o frumoasă grădină de vară a Bucureştiului, la un pahar de vin, şi René mi-a citit cîteva pagini din Powys. Era ceva unic. Viziunea lui Powys amintea de simbolul Graalului, un simbol pentru o viaţă autentică în care natură şi spirit aspirau să se unească. Mai mult decît atît: Powys îl asigura pe cititorul său (în marile cărţi filozofice, *A philosophy of solitude, The art of happiness, Mortal strife, In defence of sensuality*) că oricine poate deveni fericit prin efortul susţinut de a-şi crea o filozofie proprie de fiecare zi, luînd în serios marele senzualism al naturii. Powys credea că lucrul cel mai important era ca omul singur să hotărască cum să-şi realizeze viaţa, după propriile sale experienţe şi viziuni, şi ca el să nu permită niciodată politicii şi ideologiilor să decidă felul în care trebuie să trăiască. Individul trebuie să ia problemele grele ale existenţei în propriile sale mîini, pentru a-şi crea o viaţă intensă, frumoasă.

A recunoaşte şi respecta individul – această idee era foarte preţioasă pentru mine, atunci, într-o societate în care presiunea colectivului era dominantă.

Astfel "fratele John" (nume dat de Henry Miller lui Powys din timpul cînd îi frecventa extraordinarele conferinţe în America) mi-a devenit un prieten pe viaţă. Am citit şi citesc cu încîntare cărţile lui, care-mi ridică moralul şi mă fac să iubesc şi să descopăr frumuseţea vieţii în toate situaţiile, încercînd să-i fac "powysieni" pe prietenii şi cunoscuţii mei. Întîmplarea a făcut odată să împărtăşesc descoperirea mea regretatului Sorin Titel, care a devenit într-adevăr "powysian" şi cred că a scris pentru prima oară în România despre John Cowper Powys.

Fascinaţia "fratelui John" poate fi comparată numai cu aceea exercită de Rabelais asupra unui anumit grup de cititori "pregătiţi" pentru a lua în serios viaţa personală, ca pe o sursă de infinite posibilităţi. Ca şi Rabelais (despre care Powys a scris o strălucită carte), "fratele John" ne asigură că putem vindeca durerea oamenilor prin umor (un anume tip de umor, precum cel al lui Shakespeare iar nu cel gregar, vulgar, care ne ofensează amorul propriu), prin contemplaţia naturii şi chiar prin... complimente. Cu Powys retrăim vechea veselă înţelepciune care ne învaţă să iubim viaţa pentru ea însăşi, să îndurăm cu bucurie loviturile sorţii, să devenim terapeuţi ai sufletului nostru în loc de a deveni duşmanul nostru personal şi o calamitate pentru alţii. Powys a trăit o viaţă lungă şi creatoare, deşi dispepsia sa l-a chinuit mult. Autobiografia de 700 de pagini este o adîncă şi fermecătoare mărturie despre teribilele lupte date de-a lungul timpului pentru a se crea pe sine şi umanitatea sa.

Henry Miller scria astfel despre această carte fascinantă: "Autobiografia lui Powys este încă cea mai frumoasă dintre toate autobiografiile. (...) Cînd citeşti cartea lui Powys simţi că el şi-a trăit viaţa pînă la capăt".

Se poate deschide această carte la întîmplare, se poate citi în toate felurile - găseşti în ea tot ce un om are nevoie: încurajare, entuziasm şi, bineînţeles, vesela înţelepciune sau energia proprie a "fratelui John", o energie specială a unui prieten universal.

Sven Erik Täckmark, care a avut norocul în tinereţe să-l întîlnească pe Powys, să corespondeze cu marele bard englez şi să se bucure de prietenia lui, a tradus cele 700 de pagini în suedeză şi a trăi mereu cu textele lui Powys care ne invită pe toţi să bem la izvorul lui capabil să ne vindece, inspire şi înveselească.

Gabriela Melinescu

Revista revistelor

Cioran în cinci cărți poștale

Pornind de la tema raporturilor dintre scriitori, politică și Putere, Liviu Antonesei publică un nuanțat eseu în nr. 11 al *CONTRAPUNCTULUI:* "Presa a reușit să cîștige teren mai rapid decît sindicatele, partidele politice și toate formele de auto-organizare a societății civile la un loc. Pe acest teren al libertății, scriitorii au sosit printre cei dintîi și, aș spune, l-au «ocupat» temeinic. Nici nu se putea altfel - pentru scriitori cîștigarea libertății este o necesitate absolută, nu un simplu lux. Pe deasupra, scriitorii au lucrat tot timpul cu limbajul și aveau «antrenamentul» gata făcut. Așa se face că din primele zile ale libertății, cei mai importanți comentatori politici, analiști și editorialiști s-au recrutat dintre scriitori". Liviu Antonesei trece în revistă nu numai ceea ce au făcut scriitorii în gazetărie în acești ani, dar nu uită să amintească și de scriitorii care au răsărit din rîndul ziariștilor în această perioadă. În finalul eseului său, Antonesei atinge chestiunea restrîngerii libertății presei prin "îmbunătățirile" aduse Codului Penal de parlamentarii acestei legislaturi: "Guvernanții noștri nu știu un lucru - cînd ai simțit gustul libertății nu mai poți accepta impunerea restrîngerii abuzive a acesteia. Bătălia nu s-a terminat", încheie optimist confratele nostru de la TIMPUL. Nu s-a terminat, dar nici după reformularea celor două articole referitoare la insultă și calomnie din Codul Penal, ziariștii nu au prea multe motive să se simtă la adăpost de procese abuziv intentate. ◆ Într-un amestec excelent dozat de exegeză și memorialistică, *APOSTROF* oferă cititorilor săi o reușită schiță de portret a scriitorului și omului Cioran. Printre texte se află și cinci inedite. E vorba de transcrierile mesajelor adresate de Cioran pe cărți poștale prietenului său din copilărie, Simion Timariu. Prezentarea și, unde era cazul, explicarea acestor micro-scrisori îi prilejuiesc lui Ion Vartic o cuceritoare incursiune în anii tinereții sibiene a eseistului. În rubrica sa, *Dosar*, același Ion Vartic readuce în actualitate două dintre eseurile programatice ale lui Radu Stanca, *De la stilul istoric la stilul filosofic* și *Stilistică - o nouă disciplină a filosofiei?* Ne-a atras atenția traducerea eseului lui Norman Manea intitulat *Exil* din care citām: "Pentru insul matur, exilul reformulează tardiv premisa inițierii și a devenirii, redeschide potențialitatea extremă și riscul extrem al existenței, punînd în chestiune toate etapele experienței trecute. În plus, pentru cel prematur traumatizat, pentru cel niciodată eliberat cu totul de psihoza provizoratului, de amenințarea de a fi, cîndva, zvîrlit iarăși în haosul necunoscutului, exilul descarcă, dintr-odată, toate spaimele vechi. Nici nu este vorba atît de o pierdere a stabilității, oricum precară și dubioasă, cît de scufundarea în abisul instabilității fără capăt." Profund și scris cu știuta lipsă de menajamente a romancierului, eseul e de un sfîșietor patriotism. Alături de textul lui Norman Manea e publicat comentariul lui Matei Călinescu la romanul acestuia, *Plicul negru*, tradus în Statele Unite. *Plicul negru*, care i-a aduse multe neplăceri lui Norman Manea în țară, e considerat de Matei Călinescu cel mai bun roman al compatriotului nostru. Comentariul a fost publicat în vara acestui an în *The Boston Sunday Globe*. De citit neapărat jurnalul lui Nicolae Balotă și amintirile de închisoare ale lui Arșavir Acterian. Într-un interviu prilejuit de recenta apariție a primului volum din *Viața lui Lucian Blaga*, Ion Bălu răspunde ca autor de "vieți" întrebărilor Martei Petreu. Cu acest prilej am aflat și noi numeroase lucruri despre discretul nostru colaborator, care, "provocat" de Marta Petreu, istorisește cum a izbutit să fie, deopotrivă, conștiinciosul profesor de liceu din Poiana Cîmpina și istoricul literar care a petrecut mii de ore în Biblioteca Academiei, în Capitală. *Apostrof* e aceeași revistă substanțială și bine construită care intră în categoria celor pe care e de preferat să le citiți. ◆ În editorialul numărului 7 al *VETREI*, Aurel Pantea îl propune pe Gabriel Liiceanu drept candidat la președinția României. E o idee. ◆ În cel de-al nouălea episod al *Jurnalului pe sărite* de Paul Goma, cîteva considerații despre deosebirile dintre romancierul estic al anilor '80 și cel occidental sau cel estic ajuns în Occident. Spre deosebire de omologul său din Răsărit, romancierul occidental sau cel ajuns acolo se adresează unui cititor care n-are timp să citească mii de pagini. Cum la acest capitol cititorul român s-a sincronizat cu cititorul occidental, observațiile lui Paul Goma față de zgîrcenia editorilor francezi care nu voiau să audă de romane mai lungi de 300 de pagini par scrise aici și acum. Cu mici diferențe. În acest număr, transfocatorul *Vetrei* e fixat asupra poeților Viorel Mureșan și Lucian Vasiliu. Pagini instructive pentru dascălii care au nostalgia "epocii de aur" apar în *Jurnalul* lui Mircea Zaciu care, în acest număr al revistei, descrie o inspecție de grad. Pe scurt, tovarășul prim de la Sibiu din 1984 hărțuiește trei candidate la o funcție politică în cel mai ordinar birjăresc stil cu putință. Ce e drept, se pare că stilul se poartă în continuare, și asupra profesorilor se fac presiuni umilitoare din partea cucuzeilor locali ai partidului de guvernămînt. Diferența e că acum presiunile se fac pentru a-i "convinge" pe profesori să intre în PDSR.

Pentru cititorii din străinătate

Puteți face abonamente direct la redacție, la tarifele de 104 $ S.U.A. pe an pentru țările europene și 130 $ S.U.A. pe an pentru țările extra-europene. Plata se poate face prin C.E.C. la dispoziția Fundației "România literară" pe adresa Fundația "România literară", București, Of. poștal 33, c.p. 50, cod poștal 71341, România sau prin dispoziția de plată a sumei în contul 1520.796.1000.89 deschis la Banca Română pentru Dezvoltare (B.R.D.), Filiala Pipera, București, caz în care vă rugăm să ne trimiteți pe adresa redacției, în plic, o copie după dispoziția de plată și adresa dvs. completă. În sumă sînt incluse toate cheltuielile poștale și de expediere. Se pot încheia și abonamente pe un trimestru sau un semestru, pentru o sumă proporțională.

LA MICROSCOP

Culoarul

CINE n-a înțeles semnificația profundă pentru care Rabin și Arafat au primit Premiul Nobel pentru pace a descoperit-o după asasinarea premierului israelian. Nici acest premiu, nici serviciile de pază de tot soiul și nici măcar serviciul de informații din Israel n-au fost o pavăză pentru fostul militar Rabin. Un extremist obscur l-a împușcat pe Rabin, în împrejurări obscure. Fără îndoială că bodyguarzii care ar fi trebuit să-l apere pe premierul israelian au lăsat loc atentatorului. Întrebarea e dacă au făcut-o din greșeală sau dinadins. În noaptea în care a fost asasinat, Rabin vorbește în fața a peste o sută de mii de adepți ai păcii. Își termină discursul în aplauzele pacifiștilor. Gărzile sale de corp, care au ascultat discursul, fac uriașa eroare de a crede că Rabin e înconjurat numai de persoane care l-au aplaudat, nu și de adversari care vor să-l lichideze. Așa că tînărul, al cărui nume nu-l voi scrie, se apropie de Rabin pozînd în suporter înfocat și îl împușcă. Explicația elementară, la care m-am gîndit inițial, e că oamenii care ar fi trebuit să-l păzească pe Rabin i-au lăsat culoar asasinului. Dar, pe de altă parte, dacă tot au făcut-o, nu trebuia ca flăcăii care au fost antrenați să sară în fața lui Rabin chiar să sară în apărarea lui, măcar de dragul respectării unei regii bine puse la punct?

După părerea mea, pe Rabin l-a ucis aparența de unanimitate a participanților la ultimul său miting. Ucigașul său folosește atmosfera generală pentru a se apropia de premier. E *tînărul* care vrea să dea mîna cu Rabin.

Poate că dacă premierul ar fi fost un civil ajuns în fruntea guvernului, gărzile sale de corp l-ar fi împins înapoi pe asasin. Dar să-l împiedici pe un general să dea mîna cu admiratorii săi, asta ar fi însemnat o probă de lașitate nu din partea gărzii, ci chiar din partea pe vremuri victoriosului Rabin.

Una dintre prejudecățile militarilor de carieră e că nu pot fi uciși decît pe cîmpul de luptă. Rabin, care a avut de-a face cu războiul, fără îndoială că se simțea invulnerabil pe cîmpul politicii. Și fără îndoială că vedea în orice tînăr care dorea să se apropie de el un recrut care voia să-i dea onorul. Dar Rabin, ca general al păcii, știa probabil ce riscă. Prin propria sa persoană el le-a contrariat cel puțin un ideal tinerilor care au crezut că nu trebuie făcute concesii O.E.P.-ului. Tot el a fost cel care i-a contrariat pe toți cei care au trăit cu convingerea că între Israel și O.E.P. nu se poate încheia vreodată pace. Ce putea el oferi în schimb?

Nimic altceva decît curajul uriaș care i-a adus Premiul Nobel, dar care nu putea să-l scape de primul atentat venit din partea dezamăgiților de propriile sale victorii de odinioară.

Misterul culoarului dintre Rabin și asasinul său nu trebuie căutat, cred, în iluminarea studentului care l-a împușcat pe premier, ci în iluminarea lui Rabin însuși, care s-a lăsat împușcat pentru a împinge mai departe un tratat de pace care altfel amenință să se poticnească în prejudecățile unora dintre compatrioții săi. Altfel nu-mi explic de ce Rabin a refuzat să poarte vesta antiglonț obișnuită la astfel de mitinguri.

Cristian Teodorescu

Divorțul cîrtițelor

Obișnuit să scrie poezii de laudă la adresa lui Ceaușescu, pe vremea cînd această îndeletnicire aducea profituri sigure, Corneliu Vadim Tudor își adresează de unul singur, acum, versificări prin care își urează să ajungă președintele României. O asemenea compunere a văzut lumina tiparului în Almanahul României Mari, ne asigură *EVENIMENTUL ZILEI*. În ceea ce ne privește, după ce am citit eșantionul din compunerea în discuție, semnat Agerpres, nu ne îndoim că autorul ei este CVTudor. Și asta din două motive. Primul e că "versurile" sînt parcă mai proaste decît cele pe care le semna CVT pe vremea cînd era angajat la Agerpres. Al doilea, cel hotărîtor, e că ticluirea cu pricina nu e decît o variantă versificată a tuturor laudelor pe care CVTudor și le adresează număr de număr în săptămînalele lui, de cînd și-a băgat în cap să candideze la președinția României. Dar pînă la depunerea oficială a candidaturii, CVTudor s-a văzut abandonat de unul dintre locotenenții săi cei mai apropiați. Mircea Hamza și-a luat adio de la el, într-o scrisoare deschisă în care îi reproșează, *prietenește*, că e omul Moscovei, că a sărit calul cailor în materie de xenofobie și de antisemitism și că a ajuns în stadiul în care nu se mai poate discuta cu el. Cum s-a trezit scrisoarea deschisă în Mircea Hamza după debarcarea generalilor! Oare de ce nu s-o fi deșteptat ea imediat după scrisoarea celor așa-ziși 300? Ce a așteptat ea, de a rămas pitită în vestonul de maior în retragere al lui Mircea Hamza? Din cîte ne amintim, Mircea Hamza a ajuns, nu se știe cum, cu cîțiva ani în urmă redactor la *Actualități*. În această calitate a depus eforturi mari ca să-i aducă în prim plan pe Eugen Barbu și pe CVTudor. Convingerile să-l fi împins pe Mircea Hamza ori cine știe ce ordin venit din partea vreunuia dintre generalii proaspăt lăsați la vatră, dar care atunci erau în plină activitate? CVTudor pretinde acum că exmaiorul Hamza a fost o cîrtiță infiltrată în partidul său cu misiunea de a-l distruge. Dar dacă e invers? Dacă CVTudor e cîrtița care trebuia să sape în rădăcinile armatei pentru a o demoraliza? Dacă același CVTudor trebuia să sape și la rădăcinile SPP-ului? Cine a urmărit jocul lui CVTudor în acești ani nu se poate să nu fi observat permanenta lui duplicitate, de cîrtiță aparent ceaușistă. Mircea Hamza îl acuză *acum* pe CVTudor că a făcut politica Moscovei. Dar această acuzație a fost formulată în presă cu mult înainte de ruptura dintre Hamza și P.R.M. Să fie această acuzație o eventuală probă împotriva lui CVT? N-ar fi de mirare, dimpotrivă. Tot așa-zisul patriotism al așa-zisului tribun ar avea astfel cea mai bună explicație cu putință. De aproape șase ani încoace el nu face altceva decît să atace în chipul cel mai josnic personalitățile din România și, totodată, să încerce să împingă țara noastră la o cît mai mare distanță de restul Europei. În folosul cui? Mircea Hamza i-a spus în sfîrșit lui CVT pentru cine lucrează, dîndu-l de gol. Ceea ce ni se pare trist în toată această afacere e că fostului maior în armata română i-a trebuit atît timp pînă să se hotărască.

Cronicar

România literară

Calea Victoriei 133, București, sector 1. Telefoane: 650.62.86; 650.33.69; 659.35.42. (foto). Fax: 650.33.69. Luni, marți, miercuri, joi: 13-19; vineri: 9,30-13. Abonamente: 3 luni - 6.500 lei; 6 luni - 13.000 lei; 1 an - 26.000 lei; ISSN 1220-6318

Tipar: grupul draqo print
TIPOGRAFIA FED, Calea Rahovei 147, sector 5 – București; tel: 335.93.18; fax: 311.33.75

16 pag.- 500 lei

România literară

Apare săptămînal sub egida Uniunii Scriitorilor

Editor:
Fundaţia România literară
Director general
Nicolae Manolescu

22–28 noiembrie 1995
(Anul XXVIII)

46

EDITORIAL

de Nicolae Manolescu

Bucureşti, Piaţa Revoluţiei – 14 noiembrie 1995

Îngrijorarea Domnului Coposu

NIMIC n-a fost mai străin în spiritul Domnului Coposu - voi continua să-i spun Domnul Coposu cît voi trăi - decît intoleranţa. El, cel dintîi, i-ar fi mustrat, cu blîndeţe, dar cu fermitate, pe cei care, aşteptîndu-şi rîndul ca să-l mai vadă o dată pe liderul lor spiritual, i-au huiduit şi i-au agresat pe alţii care, asemenea lor, veniseră să-i aducă ultimul omagiu. Nu numai fiindcă în faţa morţii încetează toate adversităţile. Dar şi fiindcă Domnul Coposu a susţinut totdeauna ideea că lupta politică trebuie şi poate să fie morală şi cavalerească.

Exemplul cel mai nobil pe care Domnul Coposu ni l-a oferit tuturor, în dificilii ani ai tranziţiei, constă în spiritul său de toleranţă. A tolera nu înseamnă nici a uita, nici a ierta. Înseamnă pur şi simplu a încerca să înţelegi. Domnul Coposu s-a aflat în fruntea celui mai popular partid al actualei opoziţii româneşti. S-a aflat totodată deasupra măruntelor şi deseori meschinelor rivalităţi politice. A fost, cu discreţia care-l caracteriza, un arbitru incontestabil. La căpătîiul său s-au strîns, în aceste zile, şi prietenii, şi inamicii săi politici. Şi cei care au crezut în el, şi cei care s-au temut de el. Acest omagiu unanim reprezintă dovada peremptorie că toţi oamenii politici români au simţit nevoia să-i stea alături în drumul lui spre veşnicie. Cui altcuiva i s-ar fi cuvenit această unanimitate?

Privesc fotografiile publicate la începutul săptămînii trecute de întreaga presă: pe chipul Domnului Coposu se citeşte, în toate, aceeaşi profundă îngrijorare. În nici unul dintre instantaneele pe care fotografii i le-au smuls în aceşti din urmă ani, Domnul Coposu nu zîmbeşte. Domnul Coposu şi-a ascuns în public căldura şi tandreţea, pe care apropiaţii săi i le cunoşteau, sub o mască de seriozitate demnă. Aceasta, nu pentru că ar fi fost un pesimist, convins dinainte de zădărnicia bătăliei sale. Îngrijorarea Domnului Coposu conţine un avertisment şi o lecţie: după decenii de suferinţă şi cu un viitor, vai, incert, România nu poate suporta surîsuri conjuncturale, convenţionale sau complice. Are încă nevoie de acea luciditate gravă pe care o descifrăm în ochii Domnului Coposu. Ea pare să ne spună: cînd destinul ţării este în joc, zîmbetul este o frivolitate.

Să ne rugăm lui Dumnezeu pentru ziua în care îngrijorarea din ochii Domnului Coposu va aparţine trecutului şi în care chipurile noastre se vor destinde, cu tot firescul, într-un surîs adevărat.

■

Biblioteca Judeţeană
MUREŞ
TÎRGU-MUREŞ

CONTRAFORT

de Mircea Mihăieș

Pîș-pîș, nebunia

DE MULT nu mi-a fost atît de ruşine, ca în ziua de 6 noiembrie 1995, că sînt român şi că trăiesc în România. În acea zi, bucureştenii au fost martorii - indiferenţii martori - ai celei mai triste dintre sutele sau miile de marşuri de protest ale ultimilor ani: marşul actorilor. Nu ştiu dacă a fost clar pentru toată lumea - pentru mine, în orice caz, a fost - că boala naţională numită ticăloşie era pe punctul să-şi desăvîrşească opera. Şi a mai fost clar că actorii au ieşit în stradă ca urmare a unei provocări lansate chiar de către cei care, drapaţi în hlamide de patrioţi, pretind că trudesc pentru binele ţării.

Marşul din 6 noiembrie fusese, de fapt, pus la cale încă din clipa în care guvernul Văcăroiu avusese nesimţirea să împartă artiştii României în categorii valorice. Nu-mi mai pun întrebarea, cît se poate de retorică, dacă acest guvern are discernămîntul de a judeca valoarea unor artişti. Urmăriţi-i pe falnicii miniştri cum se exprimă şi veţi fi pe deplin lămuriţi de calităţile lor intelectuale. Dar, bineînţeles, ţoapa guvernamentală nu se loveşte de astfel de amănunte. Ea ştie că trebuie să creeze cît mai multe diversiuni - pentru a domina mai abitir - şi nu are importanţă dacă în urma lor rămâne doar praful şi pulberea. Va avea cine să facă necesara curăţenie: fărăşul prezidenţial e mai cuprinzător decît orice prăpastie.

Nebunia guvernanţilor a ajuns să muşte - ca pe vremea lui Ceauşescu - din însuşi trupul ţării. Dacă miniştrii României îşi imaginează că nişte oameni pot trăi cu salarii de o sută cincizeci de mii, înseamnă că demenţa ne va acoperi, în curînd, pe toţi. Cînd la noi actori geniali (îmi măsor bine cuvintele!) precum Victor Rebengiuc sau Gheorghe Dinică sînt plătiţi pentru munca lor de-o lună cu banii pe care orice figurant de la Hollywood îi cîştigă pentru o apariţie de trei secunde, înseamnă că ţara care îngăduie astfel de lucruri nu mai face ea însăşi nici doi bani.

De ce ne mai mirăm că nici un tînăr între optsprezece şi treizeci de ani nu are un alt gînd decît să plece cît mai repede şi cît mai departe de raiul iliesciano-văcăresc? Bătaia de joc a atins proporţii inimaginabile. Marile valori ale ţării sînt terfelite fără ruşine, ajungînd la mila publică, în timp ce securistimea de toate culorile trăieşte ca în paradis. Se cheltuie sute de milioane de dolari pentru achiziţionarea sofisticatelor aparaturi de ascultat şi filmat. Cetăţeanul e urmărit, mai abitir ca pe vremea lui Ceauşescu, toate gesturile îi sînt înregistrate şi clasificate de o armată de puhavi funcţionari ai neantului. Salarii ce saltă agresiv peste "media economiei naţionale" se duc pe apa sîmbetei, în timp ce floarea intelectualităţii, creierul acestei naţiuni, îşi duce viaţa de mizerie nemaiînţelegînd nimic din nebunia care cuprinde, pîş-pîş, straturi tot mai largi ale societăţii.

Nu e nici o problemă pentru laboratoarele kaghebiste să ne furnizeze, dacă avem nevoie, sute, mii de politruci de teapa lui Ion Iliescu. Dar e îndoielnic că uriaşe talente actoriceşti şi scriitoriceşti apar în fiecare zi. Chiar dacă Oltenița va deveni metropola cea mai înfloritoare a Balcanilor, e greu de presupus că acolo se vor naşte prea mulţi egali ai marilor noştri actori. Or, cum ţara a căzut în mîna unor mediocrităţi (ca să nu zic nulităţi) patentate, e cît se poate de normal ca totul să fie măsurat după strîmba lor judecată. Peltici ai spiritului, vor să instaureze vidul, pentru că numai într-un deşert pot fi şi ei băgaţi în seamă. Stăpînind peste zeci de SRL-uri, băgaţi pînă în gît în afaceri pe cît de dubioase pe atît de bănoase, "acţionari" la întreprinderi alese pe sprînceană, suta şi cincizeci de mii de lei a marilor actori ai României e, pentru ei, bacşişul la restaurantele discrete pe care le frecventează mai abitir decît birourile ministeriale.

Pentru ca lecţia de cinism să fie şi mai vizibilă, în chiar zilele în care actorii de frunte ai ţării au ieşit în stradă, parlamentarii României - oricînd dispuşi să facă, ei înşişi, spectacole de circ - nu pridideau să-şi voteze avantaje incredibile în orice ţară civilizată. Sigur, pentru actorul care trudeşte luni de zile, pentru a le trăi apoi pe scenă, la sute de pagini, salariul de mizerie e prea mare. Dar pentru parlamentarul care vreme de patru ani n-a făcut decît potlogării şi s-a acoperit de ruşine (inclusiv ruşinea de a accepta să fie într-o veşnică minoritate, recunoscîndu-şi impotenţa), pînă şi pensia trebuie să fie o realitate aurită. Să trudească bieţii artişti, sacrificîndu-şi viaţa pentru a salva această ţară din ghearele barbariei! Răsplata o vom lua noi, "aleşii" naţiei, aleşii lui Ion Iliescu. Pentru Victor Rebengiuc, care-şi dă sufletul pe scenă seară de seară, o sută cincizeci de mii de lei pe lună sînt prea mult. Pentru cutare "imun" care, în patru ani, n-a deschis niciodată gura şi a dormitat animalic în staulul parlamentar, milionul e prea puţin. Halal etică şi echitate socialistă!

Nici nu mai are importanţă dacă actorii vor primi meschinele compensaţii solicitate sau nu. Contează doar că mizeria cea mai cruntă i-a scos în stradă - situaţie fără precedent în istoria modernă a României. O ţară care nu ştie să-şi protejeze creierele e o ţară care va dispărea. Poate că acesta e planul cu bătaie lungă al lui Ion Iliescu. Nu avem nevoie de scriitori, nu avem nevoie de pictori, ci de simpli elowni care să se prostitueze la evenimentele mondene pe la care trece, meteoric, cel mai ales dintre preşedinţi. Din nefericire, artiştii sînt şi ei oameni. Şi ei au de plătit întreţinerea la bloc, şi pentru ei "coşul zilnic" e o tragică necesitate. Încă n-am ajuns acolo ca artiştii noştri să fie prezenţe imateriale, pure concepte prin care să vorbească Spiritul Artei. Încă un an-doi de guvernare a lui Nicolae Văcăroiu - şi vom atinge acest ideal de perfecţiune.

Falimentul regimului Iliescu, marele regizor al dezastrului naţional, şi-a jucat, poate fără să ne dăm seama, ultimul act. Deghizaţi în personaje demne de tragediile lui Gorki, bieţii noştri mari actori au jucat, pentru prima oară, cu vădită stîngăcie, nişte roluri pe care, din păcate, le ştiau prea bine. Dar nu aveau de ales: Marele Regizor le confiscase şi lacrima, şi dreptul de a rîde. Iar ce-a mai rămas ne-ar putea, probabil, spune doar ploieşteanul republican Nichita Stănescu: rîsu'-plînsu'.

■

POST-RESTANT

de Constanța Buzea

DACĂ în virtutea iluziei mă conving atît de uşor că de un semn al meu depinde măcar pentru un ceas bucuria şi liniştea cuiva, nu mă pot apăra de gustul zădărniciei, propriu şi definitiv ameninţând din fundal, aplaudând ironic ţestoasa ce reuşeşte vremelnic să revină cu picioarele pe pămînt. Dincolo de oboseala ei luminoasă care mi se transmite, dincolo de victoria ei fără glorie de a se regăsi, este şoseaua dură pe care trec maşinile în viteză şi care o vor răsturna mereu, mereu. Şi dacă iluzia e un taler cu două feţe, poate solidaritatea să rezolve tristeţea, boala, disperarea, revolta, singurătatea, urletul, supunerea? Ceea ce facem, ceea ce putem face unii pentru alţii, este să ne ţinem mînă răcoroasă în mînă călduţă, să ne petrecem uimirea, să visăm la normalitate: *Vine o vreme cînd, deşi tristă,/ nu am lacrimi,/ fără ţinte, idei, împliniri sunt golită// Vine o vreme cînd deşertul, deşi/ prea departe/ se-ndreaptă spre mine cu aceeaşi singurătate// Vine o vreme cînd.../ cu mine încep,/ cu mine sfîrşesc.* Despre lăsarea serii şi nuferii galbeni, numai bine! (*Edna*, Bucureşti) ❐ Nici dv. nu vă puteţi permite a vă împăca, a vă consola prin poezie, limita de care vă zdrobiţi vine direct şi dur, spre suflet şi spre text, din peisajul urît, sufocant, din zdrenţele de beton ale oraşului. Discursul liric acut, nervos, fără alt semn de punctuaţie decât pauza inutilă în efortul de a-şi umple cu otravă plămânii: *Blocurile parcă sunt scurse/ din cer la ora asta a serii/ şi te pierd printre betoanele gri/ ai plecat aşa brusc încât/ n-am avut timp/ să schimb culoarea/ şi cearşaful tot murdar de noroi negru/ a rămas/ chiar dacă l-am tăvălit noi/ în spasme/ ploaie/ vânt/ suspine şi suspine/ aerul tot dur/ criminal-subliminal/ de ţigară/ uşa tot albă/ albă melancolică după scârţâitul tău/ ruginito!/ .../ betoanele gri/ mai gri acum/ parcă sunt prea rele/ şi grele/ iluzia se colorează-n confuzie* (*George Bragadireanu*, Bucureşti) ❐ Efortul de a glossa după modelul eminescian rămâne, în fond, remarcabil dacă îl înţelegeţi ca pe un necesar exerciţiu modest încercat în copilăria poeziei dv., ca pe un murmur, ca pe o îngânare, ca pe un castel de nisip la marginea mării. Nu vă poate nimeni sfătui să renunţaţi, deşi versurile nu arată vreo înzestrare, vreun har. Mai bine citiţi cu ardoarea, cu uimirea, cu supunerea unui credincios care se mântuie prin rugăciune repetată, de neputinţa sa care riscă să se facă păcat. Semnaţi prin apăsarea arătătorului pe o minusculă cruce! Ce vrea să însemne aceasta aştept să-mi spuneţi dv. într-o scrisoare fără versuri. (*Vornicu Adrian*, Fălticeni) ❐ Fără a le găsi perfecte, perfectibile însă fiind, reproduc mai jos câteva din haiku-urile care vă poartă semnătura. Este acesta un răspuns la modul plăcut şi civilizat în care vă redactaţi întotdeauna scrisorile: *duhul păsării/ şade căzut lângă cuib -/ plânge-l trufie* (contemplaţie); *pasărea oarbă/ cloceşte oul lunii/ în cuibul serii; tace ţurţurul:/ un munte de lacrimi/ aşteaptă raza* (gând), *oblonul e tras:/ ca homer stă casa/ în amintire* (regăsire). (*I.D.Sicore*, Bumbeşti-Jiu). ❐ Este absolut un fapt real de care nu încetez să mă mir şi să mă bucur. Sunt poeţi care vor să înnoiască din 30 în 30 de ani faţa poeziei, şi fac pentru aceasta eforturi fantastice şi entuziasmante. Şi sunt poeţi fără ambiţie, se spune, care nu vor s-o înnoiască deloc, ci transcriu plini de cuminţenie şi necunoscuţi, numai ceea ce disting ei în clipa de graţie din şoapta lui Dumnezeu. Şi unii şi alţii sunt ai lumii şi îşi urmează calea cu ardoare. Şi unii şi alţii au sorţi amestecaţi, se disting sau dispar, ori se amână iluzoriu pentru alt veac, ori se zbat în larma cotidiană, tocindu-se, vorba lui Nichita, fără istov. Nu ştiu cărei categorii aţi vrea să-i aparţineţi. Înclin să cred că locul dv. este în cea de a doua, şi vă îndemn să vă bucuraţi. Poeziile pe care le scrieţi sunt depline, chiar dacă trupul lor e firav. *Versiune târzie, Aer cu clipe, Canarii secolului XX, Nopţi new-yorkeze, Inele de logodnă, Iisus, Refrene eutanasice, Post-scriptum la memorie, Atelierul altei vârste*, toate mi s-au lipit de suflet într-un peisaj întomnat, octombrian. Iată câteva versuri simple-tulburătoare: *ipotetica mireasă/ poartă în păr/ iarba posterităţii* (Inele de logodnă); *picură apă pe câmpie/ propriile picioare/ prinzând rădăcină/ "vei râde în pustiu"/ numai El leagă/ rănile/ acestei păduri acvatice* (Iisus); *a murit lordul John/ patroana.../poartă umbrele pălăriilor/ ca o uitare handicapată// se poate întoarce/ numai vântul ficuşilor albi* (Post-scriptum la memorie). Am senzaţia ciudată că repet, în lectură şi în răspuns, un impuls, un ecou, o uitare din care nu-mi pot reveni, şi, totuşi... (*Cristina Onofre*, Piteşti).

■

România literară

Editată de

- *Fundaţia "România literară" director general Nicolae Manolescu;*
- *cu sprijinul Fundaţiei Soros pentru o Societate Deschisă*

Redacţia: **Nicolae Manolescu** - director, **Gabriel Dimisianu** - director adjunct, **Alex. Ştefănescu** - redactor şef, **Mihai Pascu** - secretar general de redacţie, **Ioana Pârvulescu, Andreea Deciu** (critică şi istorie literară), **Constanţa Buzea** (poezie, proză), **Cristian Teodorescu, Mihai Minculescu** (publicistică), **Eugenia Vodă** (film, muzică), **Marina Constantinescu** (teatru, plastică), **Adriana Bittel** (externe), **Anca Firescu, Mihai Grecu** (secretari de redacţie), **Nina Pruteanu, Ruxandra Dinu, Alexandra Voicu** (corectură), **Victor Ciupuliga** (fotoreporter).

Administraţia: **Fundaţia "România literară", Calea Victoriei 133, sector 1, Bucureşti, Of. poştal 33, c.p. 50, cod 71341.** Cont în lei: **B.R.D., filiala Pipera, 4072996100089.** Cont în valută:**B.R.D., filiala Pipera, 1520796100089. Elena Raicu** (contabil şef), **Corneliu Ionescu** (şef serviciu difuzare, tel. 650.33.69.), **Andriana Fianu** (corespondenţă şi difuzare în străinătate), **Elena Hurducaş** (secretariat).

Corespondenţi: **Mircea Iorgulescu** (Paris), **Gabriela Melinescu** (Stockholm).

Tehnoredactare computerizată: **Fundaţia "România literară" - Anca Firescu, Mihai Grecu.** Introducere texte: **Geta Gheorghiu.**

E-MAIL: **romlit@romlit.sfos.ro**

ACTUALITATEA

Întoarcerea lui CORNELIU COPOSU

CÎND l-am văzut prima oară, în '90, la televizor, pe Corneliu Coposu, nu-mi venea să cred că bărbatul acela de o paloare şi de o slăbiciune aproape neverosimile voia să reclădească partidul lui Iuliu Maniu. Îmi dădea o impresie de fragilitate, pe care apariţiile lui alături de cîţiva membri mult mai tineri din conducerea de atunci a PNŢ-ului nu făceau decît s-o accentueze. Nu izbuteam să leg înfăţişarea sa cu vehemenţa de la mitinguri a penetiştilor şi cu tenacitatea lor pe care nici închisoarea, nici marginalizarea şi nici fitilele de tot soiul puse de Securitate în cercurile membrilor acestui partid nu le domoliseră. Mult mai conciliantul Radu Câmpeanu mi se părea în '90, cu energia, cu muntenismele lui neaoşe şi cu talentul lui de a ieşi în faţă, un lider de partid mult mai redutabil decît Corneliu Coposu. Dar mult mai spectaculosul Radu Câmpeanu şi-a scăpat partidul din mînă cu o uşurinţă care dovedeşte că nu i-a fost decît şef de ocazie. Corneliu Coposu n-a candidat la alegerile din '90, preferînd să se ocupe de organizarea partidului său. După ce a devenit senator, în '92, a refuzat să-şi bage partidul la guvernare fiindcă nu putea controla funcţiile-cheie din Guvern. S-a spus atunci despre el că încearcă să aplice strategia lui Maniu într-un moment cînd neparticiparea la putere împingea în faţă partidele extremiste. Privind lucrurile retrospectiv, era de preferat oare ca partide precum PRM şi PSM să reprezinte o parte a opoziţiei? Adică să tulbure şi mai mult apele oricum nu prea limpezi în care se află opoziţia astăzi? Corneliu Coposu a ales, ca şef de partid, soluţia cea mai puţin convenabilă, fiindcă n-a dat curs ambiţiilor de moment ale membrilor săi, ci le-a rezervat o nouă perioadă de observaţie, lăsîndu-i să înveţe din greşelile celor care s-au aflat la putere. E cu putinţă ca aici să fi intervenit şi convingerile religioase ale discipolului lui Maniu care, probabil, a impus PNŢCD-ului o perioadă de asceză, pentru a nu-i lăsa pe unii să cadă în păcatul trufiei individuale. Şi în cel al invidiei pe alţii. Oricum, ideea esenţială a lui Corneliu Coposu pare a fi aceea că un partid sigur se construieşte în opoziţie, nu la putere. Dar cum sensul oricărui partid e de a ajunge la putere, Corneliu Coposu n-a uitat nici de acest argument. Întors în ţară, de la tratamentul în Germania, prima sa declaraţie a fost că a venit să răstoarne guvernul. Nu era aici o glumă a unui convalescent, ci o probă de ştiinţă a

politicii dată de un lider al opoziţiei. În aceste cîteva cuvinte, Corneliu Coposu a răspuns tuturor întrebărilor nerostite ale membrilor partidului său. I-a asigurat că programul partidului nu s-a schimbat şi le-a dat şi acel optimism care să-i susţină în calitatea lor de opozanţi. Un om obişnuit, după lunga sa perioadă de absenţă din ţară, ar fi povestit ce i s-a întîmplat pe unde a fost. Corneliu Coposu a refuzat să-şi povestească experienţele de convalescent al unei operaţii, ca să nu fie luat drept bolnav în rîndurile partidului său. Şi nu cred că aici era vorba de un simplu orgoliu de lider, care nu voia să pară scos din cursă din pricina beteşugurilor sale. El s-a întors în ţară pentru a le reaminti alor săi că direcţia PNŢCD-lui nu e una de compromis cu actualul guvern, ci de înlocuire a cabinetului Văcăroiu. Duritatea declaraţiilor sale din presă, după ce Convenţia Democratică s-a subţiat, e, de fapt, a cuiva care se temea ca propriul său partid să nu fie atins de pojarul schismelor. Poate că şi de aceea şi-a ascuns în ţară suferinţa şi poate că tot de aceea s-a internat în spital doar în ultima clipă. Din aceeaşi grijă uriaşă s-a luptat cu moartea în spital şi a trăit în chinuri pînă cînd inima nu l-a mai putut sluji. Probabil că dacă s-ar fi întors din spital, Corneliu Coposu ar fi declarat presei, încă o dată, că e pregătit să cîştige alegerile. Dar chiar şi fără asta, el a lăsat partidului său un capital moral uriaş, capitalul unei dispariţii eroice. Rămîne de văzut dacă exemplul său va domoli mişcările centrifuge din PNŢCD sau le va duce pe terenul disputelor. Altfel spus, e de văzut dacă nu cumva în PNŢCD vor apărea rupturi din pricină că fiecare dintre liderii virtuali îşi închipuie că doar el prelungeşte linia intransigenţei lui Corneliu Coposu.

Cristian Teodorescu

Atît ne-a mai rămas

Să ne închipuim un Bălcescu pe care ftizia l-ar fi păsuit. Să ne închipuim un Bălcescu înfruntînd un duşman infinit mai crud şi mai viclean decît cel otoman. Atît ne-a mai rămas - în cer Dumnezeu, iar pe pămînt Regele Mihai.

Gheorghe Grigurcu

CORNELIU COPOSU s-a născut la 20 mai 1916, în comuna Bobota, judeţul Sălaj, ca fiu al unui preot român de religie greco-catolică, senator ţărănist.

A absolvit cursurile Facultăţii de Drept din Cluj, şi-a luat doctoratul în drept şi ştiinţe de stat, a fost jurist, avocat, asistent universitar, ziarist. Ca membru al P.N.Ţ., devine din 1937 secretar politic al lui Iuliu Maniu, apropiat al acestuia, moştenitorul crezului său politic. În 1938 este ales preşedinte al Tineretului Naţional Ţărănesc şi al Tineretului Democrat, iar în 1946 - secretar al Delegaţiei Permanente a P.N.Ţ.

La 14 iulie 1947 este arestat de la sediul P.N.Ţ. şi condamnat la muncă silnică pe viaţă pentru "înaltă trădare a clasei muncitoare şi crimă contra reformelor sociale". A efectuat 17 ani şi 8 luni de închisoare - 8 ani singur în celulă - în 17 închisori cu regim de exterminare, singurele instituţii care funcţionau impecabil atunci, deoarece comuniştii instalaţi la putere de Moscova cunoşteau o singură meserie pe care au practicat-o cu înaltă calificare: exterminarea adversarilor politici.

În 1964 eate amnistiat. În momentul eliberării din închisoare avea 51 de kilograme (de la 112) şi nu mai ştia să vorbească. Între timp, familia sa fusese izgonită din casă şi membrii ei azvârliţi în închisoare. Arlette, soţia lui, a murit după 14 ani de detenţie. La ieşirea din închisoare lui i se fixează domiciliu obligatoriu, 2 ani şi jumătate, în comuna Rubla din Bărăgan. Atunci cînd a revendicat manuscrisele unor lucrări confiscate de Securitate, i s-a răspuns că au fost arse ca materiale subversive. Era vorba despre lucrări de istorie a României, îndeosebi a Transilvaniei, domeniu în care Corneliu Coposu s-a ilustrat ca autor înainte de arestare. Neavând dreptul să-şi practice meseria, şi-a câştigat existenţa ca muncitor necalificat în construcţii. Gheorghiu-Dej i-a propus totuşi să accepte reabilitarea lui Iuliu Maniu şi chiar reabilitarea sa, concretizată prin atribuirea unei funcţii în stat, dar Corneliu Coposu a refuzat şi a declarat că Iuliu Maniu ar fi cel ce ar trebui să-i reabiliteze pe comunişti. În consecinţă, urmărit insistent de Securitate, i s-au făcut 27 de percheziţii şi a fost foarte des interogat. Şi totuşi a ignorat puterea comunistă şi a reîncercat să reactiveze P.N.Ţ., iar în 1987 a reuşit să-l afilieze la Internaţionala Creştin Democrată. În zilele de 21 şi 22 decembrie 1989 s-a aflat alături de manifestanţi, în Piaţa Universităţii.

La 22 decembrie 1989 relegalizează P.N.Ţ. sub denumirea Partidul Naţional Ţărănesc Creştin şi Democrat şi lansează un prim *Apel către ţară*. În aceeaşi zi îşi anunţă prezenţa la sediul C.C. al P.C.R., socotind că ar putea fi util în politica românească. Cei ce se instalaseră rapid la conducerea ţării nu-i permit nici măcar accesul în templul puterii comuniste, încercând să-l izgonească încă o dată din viaţa politică. A devenit apoi preşedinte al P.N.Ţ.C.D. şi preşedinte al C.D.R., de fapt, personalitate tutelară a întregii opoziţii, calitate în care i s-au adus, din zona puterii, cele mai diverse şi mincinoase acuzaţii, inclusiv reproşul că era prea bătrân ("fosilă", "cadavru viu", "schelet ambulant" etc.).

A murit la 11 noiembrie 1995. O mulţime impresionantă şi reculeasă l-a însoţit spre mormânt, l-a regretat, iar unii au regretat că l-au hulit pe acest "ultim senior al României", cum l-a numit Petre Ţuţea.

Domniţa Ştefănescu
(fragment din lucrarea "Cinci ani din istoria României", în curs de apariţie)

MIC DICŢIONAR

CONSECVENŢĂ. În noiembrie 1995, la împlinirea unui sfert de veac de la moartea lui De Gaulle, întreaga Franţă s-a pasionat din nou, în furtunoase dezbateri, despre personalitatea întemeietorului celei de a V-a Republici. Nu m-au mirat omagiile vibrante şi teatrale ale gaulliştilor (Preşedintele Chirac dormind, ritual, în casa de la Colombay a Generalului), nici contestările violente ale stîngii: m-a uimit însă dezbaterea în sine. Cum e cu putinţă ca un politician dispărut acum 25 de ani să mai stîrnească atîtea pasiuni? Cine mai ştie astăzi ceva despre preşedinţii şi prim-miniştrii care s-au succedat la cîrma celei de a IV-a Republici, pînă în 1958? Cine va mai pomeni, peste 25 de ani, numele preşedinţilor Franţei de după De Gaulle?

După ce am retrăit, în cursul acestor dezbateri, epopeea lui De Gaulle (de la revolta contra ocupaţiei germane şi de la rezistenţa fără speranţă la refacerea unei ţări întregi), o trăsătură dominantă a eroului începea să se schiţeze. Ce oferă, pînă la urmă, unitate acţiunii acestui straniu personaj, pe care războiul îl găsise, în 1940, simplu colonel într-un regiment de tancuri, la fel cu alţi zeci de mii, dar care avea să modifice în anii următori soarta Franţei şi apoi a Europei? Ceva poate neaşteptat: consecvenţa etică absolută în slujba unui mare ideal.

De Gaulle a dorit măreţia şi prosperitatea Franţei într-un regim de democraţie politică şi a făcut tot ce a putut pentru realizarea ei. A luptat cu fasciştii şi cu francezii colaboraţionişti, cu comuniştii şi cu politicienii corupţi, cu defetiştii şi cu maoiştii isterici din mai 1968; i-a învins pe toţi şi a dotat Franţa cu instituţii stabile pentru cel puţin un secol. Cînd s-a retras, în 1969, după pierderea unui referendum, putea spune - cu aceeaşi îndreptăţire ca Marele Roman - că "a găsit Franţa de cărămidă şi a lăsat-o de marmură".

În aceeaşi lună noiembrie 1995 se stingea din viaţă la Bucureşti românul poate cel mai fascinant din acest sfîrşit de secol. Aparent, viaţa lui reprezintă o suită nesfîrşită de eşecuri. Abia licenţiat, abia intrat în viaţă, şi-a văzut ţara ocupată de o armată străină, iar partidul în care activa - interzis; arestat, şi-a petrecut cea mai rodnică şi mai importantă parte a vieţii în închisori cu regim de exterminare fizică. Eliberat într-un tîrziu, i s-a interzis orice activitate, petrecîndu-şi bătrîneţea marginalizat, supravegheat fără răgaz de Securitate; şi-a dus existenţa la limita mizeriei materiale.

Dar acest "anti-De Gaulle" ca destin a avut acelaşi ideal politic cu al Generalului - măreţia şi prosperitatea României într-un regim de democraţie politică. Şi aceeaşi fundamentală trăsătură de caracter - consecvenţa etică absolută, în ciuda oricărei prigoane. Ca şi De Gaulle, a greşit uneori, numai pentru că a privit prea stăruitor la idealul aflat pe cer, dincolo de orizont.

Se numea Corneliu Coposu, un om complet necunoscut pînă în 1990, dar devenit - în cinci ani - simbol al României adevărate. S-a încununat pentru vecie cu aureola eşecului glorios, precum Gheorghe Şincai, precursorul său. Se născuse în Transilvania, pămîntul ce i-a dat pe corifeii Şcolii Ardelene, pe Avram Iancu, pe memorandişti şi pe Iuliu Maniu - cu toţi perdanţi în contingent şi cîştigători în absolut.

Oricum, pun prinsoare că despre viaţa şi faptele lui Corneliu Coposu se vor purta discuţii aprinse chiar şi peste 25 de ani, atunci cînd numele tuturor politicienilor contemporani cu el vor fi fost de mult înghiţite de uitare.

Mihai Zamfir

CĂRȚI ROMÂNEȘTI

prezentate de Alex. Ștefănescu

Paul Goma, *În cerc*, roman, Editura Eminescu, București, 1995, 464 p., 4500 lei.

Arta exasperării cititorului

ROMANUL *În cerc* (publicat de Editura Eminescu, în mod inadmisibil, fără nici o indicație bibliografică) a fost scris acum un sfert de secol. Paul Goma i-a înmânat manuscrisul, în 1972, lui Marin Preda, directorul de atunci al Editurii Cartea Românească, care însă nu l-a primit: "Ce, monșer, crezi că eu sunt tâmpit, ca Ioanichie, să-ți dau la mână hârtie, pecumcă?" (Relatarea aparține lui Paul Goma. Ioanichie este Ioanichie Olteanu, directorul de atunci al Editurii Eminescu.). În anul în care Paul Goma se stabilește la Paris, cerând azil politic și anume în 1977, o versiune franceză a aceluiași roman apare la Editura Gallimard. Pentru ca acum textul originar, scris în limba română, să se tipărească în sfârșit și în România, găsind un public dezabuzat, cu totul diferit de acela, virtual, din 1972, care ar fi luat cu asalt librăriile ca să-și procure cartea.

Subiectul romanului este cinematografic (deși are parte de numeroase dezvoltări - digresiuni, monologuri - imposibil de filmat). Într-o iarnă, la scurtă vreme după eliberarea din închisori a deținuților politici, mai multe personaje rămân claustrate într-o cabană din munți, înzăpezită. Într-un fel sau altul toate aceste personaje sunt marcate de perioada stalinistă, recent traversată, și în discuții fac referiri la ea sau, pur și simplu, continuă să joace rolurile pe care au fost nevoiți - sau le-a plăcut - să le joace cu câțiva ani în urmă. În felul acesta, în spațiul cabanei se reconstituie, la scară redusă, societatea românească din (îl citez inevitabil pe Marin Preda) "obsedantul deceniu", dar și din deceniul imediat următor (întrucât Paul Goma, spre deosebire de numeroși contemporani ai săi, nu își ia măsura de precauție de a dezavua numai epoca Dej, de pe poziția lui Ceaușescu).

În economia romanului, personajele obligate de împrejurări să trăiască mai multe zile împreună, într-o cabană cu suficiente provizii, au ranguri aproximativ egale. Scriitorul le aduce pe rând în primplan. Totuși - datorită probabil și expresivității lor remarcabile - două dintre ele se impun, astfel încât romanul pare la un moment dat *povestea lor*. Este vorba despre Alaci și Damiana, el - fost polițist al "burghezo-moșierimii", condamnat la închisoare și apoi la domiciliu obligatoriu de regimul comunist, ea - fiica unei familii înstărite din Banat, deportate în Bărăgan. Cei doi s-au cunoscut într-o localitate rezervată "dușmanilor poporului", faimosul sat Lăteși, unde Damiana se oferea - din disperare și din caritate - cu aparentă ușurință bărbaților. Alaci o iubește pe Damiana cu înverșunare și, chinuit de o gelozie retrospectivă, o acuză la nesfârșit că a fost o "curvă" pe care el a scos-o din "mocirlă" și a făcut-o "cucoană". Rechizitoriile interminabile sunt rostite în cursul unor - și ele interminabile - partide de șah, pe care Damiana le pierde mereu, așa cum pierde și "procesul", de nenumărate ori reluat, pe care i-l intentează Alaci.

Chinuirea femeii de către bărbat cu gelozia lui care este în fond o monstruoasă declarație de dragoste aduce aminte de unele scene din romanele *F* și *Vânătoare regală* ale lui D.R. Popescu. Senzațional este însă motivul pentru care cei doi au venit la cabană. Dorind un copil și știind că el nu poate să-l facă, Alaci a convins-o pe Damiana să-l înșele în mod planificat, cu unul din bărbații găsiți la fața locului, el preferându-l pe un fotbalist, Niki, pentru condiția lui fizică. Niki însă duce o viață riguros sportivă, astfel încât nu se culcă destul de des nici cu propria lui amantă, Nini, fiica nonconformistă a unui activist de partid. Drept urmare, Damiana dă de înțeles că s-a lăsat fecundată de Tavi, un fel de bărbat de serviciu al cabanei, utilizat de aproape toate clientele. Alaci, bineînțeles, înnebunește de gelozie (ar fi reacționat la fel oricine ar fi fost alesul, dar nerespectându-i-se opțiunea are un pretext să izbucnească) și o determină pe Damiana să-i spună adevărul: nu s-a culcat cu nimeni. Episodul este memorabil:

"Alaci se uita la ea, ca în lumină, și clipea nedumerit și dezarmat și nu era în stare să se hotărască ce să facă acum, s-o cârpească peste mutra ei de oafă de Lățești care se dă pe-o conservă, pe-un pachet de țigări, ori să cadă înaintea ei, în genunchi și să nu știe ce să mai facă după ce se va afla în genunchi."

În afară de acest cuplu grav, în roman există și unul comic: Niki și Nini. Cu neașteptată vervă satirică și, de la un moment, cu un și mai neașteptat spirit ludic, justițiarul Paul Goma se lansează în descrierea gimnasticii zilnice pe care o face Niki, respectând cu o strictețe stupidă instrucțiunile dactilografiate pe două foi de hârtie. Spunând un nu hotărât exceselor, personajul se culcă numai o dată la două zile, la o oră fixă - șase seara - cu amanta lui. Iar când ea îl roagă insistent, până la umilință, să facă o excepție, el o refuză cu fermitatea unui funcționar care îi arată unui solicitant nerăbdător programul de pe ușă.

Este păcat că Paul Goma n-a avut parte de o viață senină care să-i permită desfășurarea marelui său talent de comediograf. În roman există dovezi - puține, dar concludente - că scriitorul are un umor irezistibil. Iată, ca exemplu, modul cum parodiază limbajul folosit în ședințe:

"- la data de... tovarășul Popescu Zaharia... (întrerupere - pauza a fost adânc și temeinic gândită și repetată, în closet, ori noaptea, sub pătură), rămâne de discutat și de hotărât dacă să-i mai spunem *tovarăș*, acest superlativ scump nouă, tuturor... (din nou pauză, prezidiul se consultă, apoi, pentru că orele sunt înaintate, i se face semn să continue) deci, tovarăși, Popescu Zaharia, la data de..., la ora..., în împrejurarea cutare,

- a spus că
- a pretins cu nerușinare că
- s-a exprimat în mod dușmănos cum că
- a afirmat tendențios că
- a trecut la provocări directe susținând că
- a apărat cauza pierdută a dușmanului" etc.

Chiar și în această secvență, umorul înnăscut al scriitorului are o marcată funcție satirică, pentru ca în altele să devină mușcător, veninos, sau să dispară cu totul în lava resentimentelor.

Mai există câteva personaje care se țin minte, deși sunt construite oarecum forțat și devin în unele momente neverosimile: scriitorul Zeno Duca, activistul de partid Iosub și cabanierul Herr Walter. Scriitorul are o psihologie labirintică, fiind urmărit de compromisurile pe care le-a făcut de-a lungul anilor. Activistul - pe jumătate activist, pe jumătate securist - îi spionează necontenit pe cei adăpostiți la cabană, luându-le uneori lungi interogatorii disimulate în dialoguri binevoitoare. Iar cabanierul, un sas care a supraviețuit furtunilor istoriei, se gândește cu nostalgie la femeia vieții lui, senzuala Ilse, moartă de mai mulți ani, sau îi studiază disprețuitor pe clienți.

ROMANUL se impune prin dramatism, printr-un dramatism care derivă nu numai din întâmplările povestite, ci și din starea de spirit a naratorului, mereu sumbru și vindicativ. Cititorul nu se simte niciodată dezamăgit, dar constată, frecvent, că lectura îl obosește sau chiar îl exasperează.

Impresia generală de *stil greoi* are câteva cauze ușor de identificat. În primul rând, scriitorul repetă prea multe afirmații și de prea multe ori, astfel încât începe de la un moment dat să semene cu un maniac și își pierde autoritatea de narator. Lui Alaci, ca personaj, îi "stă bine" să reia obsesiv, de zeci de ori, acuzațiile la adresa Damianei, dar scriitorul însuși are de pierdut procedând astfel.

Apoi, în roman, se acordă o importanță excesivă reproducerii fidele a particularităților limbajului oral. Toate abrevierile lexicale datorate inculturii unor personaje, toate pronunțiile stâlcite specifice unui sas (sau unui rus, sau unui bulgar) care utilizează limba română, toate exprimările defectuoase la care recurg personajele involuntar din cauza unei suferințe fizice sau a oboselii sunt înregistrate cu o exactitate inutilă și enervantă. Paul Goma pare uneori un fonolog care nu se desparte niciodată de magnetofonul său profesional.

Excesivă este și referirea la viața sexuală a personajelor. Neconvențional în mod ostentativ (ca un adolescent care vrea să-i sfideze pe maturi sau ca un muncitor care vrea să le dea o lecție de spirit muncitoresc unor cucoane), scriitorul vorbește mereu despre ceea ce se află între picioarele femeilor, despre trupuri împerecheate și asudate, despre chiloți nespălați etc. etc. Toată lumea face dragoste cu toată lumea. Nini este posedată, în somn, de un bărbat fantomatic, Ilse ia mâna lui Walter și i-o așează pe propriul ei sex, Tecla (personaj feminin care apare automat, nu numai în acest roman, ori de câte ori Paul Goma evocă Școala de literatură) îi arată unui coleg al ei "întrepicioarele" pentru a-i smulge mărturisiri așteptate cu nerăbdare de Securitate, soția unui deținut politic face amor cu un "caraliu", în timp ce privirile altor deținuți politici o urmăresc prin găurile practicate în peretele despărțitor ș.a.m.d. O secreție lipicioasă omniprezentă face ca spațiul romanului să semene cu "râpa Uvedenrode", cea plină de "gasteropode".

În sfârșit, ar mai fi de reproșat existența unor scene strident livrești, cum este aceea a adâncirii grobianului cabanier Walter în lectura lui *Faust* de Goethe. ■

Cărți primite la redacție

- Iosif Sava, *Muzicienii lui Marconi*, Ed. Scripta, 1995, 192 p., 4800 lei.
- *Portret de grup*, o altă imagine a poeziei basarabene, antologie, Chișinău, Ed. Arc, 1995, 304 p., preț neprecizat.
- Aura Christi, *Împotriva mea*, versuri, București, Ed. Du Style, 1995, 64 p., preț neprecizat.
- Andrei Cornea, *Mașina de fabricat fantasme*, eseuri, București, Ed. Clavis, 1995, 224 p., preț neprecizat.
- Dan Cojocaru, *Creanga de coral*, povestiri, București, Ed. Du Style, 1995, 176 p., preț neprecizat.

CĂRŢI ROMÂNEŞTI

prezentate de Ioana Pârvulescu

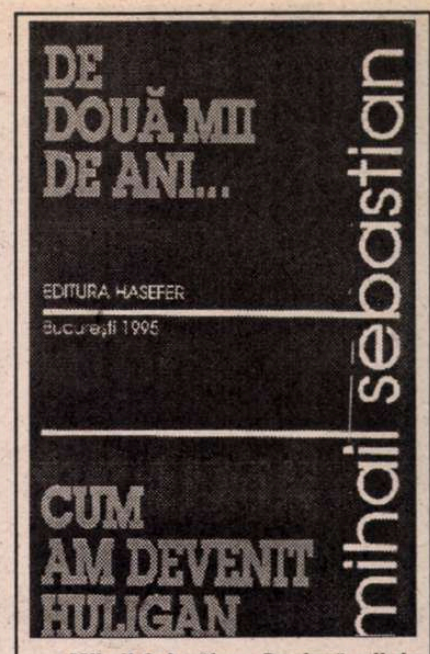

Mihail Sebastian, *De două mii de ani...* Cu o prefaţă de Nae Ionescu, *Cum am devenit huligan*. Cuvînt către cititor de Z. Ornea, Editura Hasefer, Bucureşti, 1995, 352 p., 4500 lei.

Sebastian şi Profesorul

CÎT de simplă este cartea *De două mii de ani* şi cît de complicate şi false sînt interpretările care i s-au dat... Lavina a fost stîrnită, cum se ştie, de prefaţa lui Nae Ionescu. Aceasta a antrenat sensurile cărţii pe un drum deviat şi a fixat receptarea pe problema iudaismului, deşi nu aici era cheia cărţii. *De două mii de ani* este pur şi simplu un mesaj de dragoste. Dragostea discipolului pentru maestru, a lui Goldmund pentru Narziss, a lui Josef Knecht pentru al său *magister ludi*. Sau, ieşind din livresc, a lui Mihail Sebastian şi a colegilor săi de generaţie pentru Nae Ionescu. Reciprocitatea *nu* este neapărat subînţeleasă în acest tip de relaţie şi acesta este cazul studentului din romanul lui Sebastian, care are numai iluzia că profesorul său, Ghiţă Blidaru, îl ocroteşte şi îi călăuzeşte căutările. Că discipolul este evreu e un amănunt secundar, un eventual obstacol *ca oricare altul* în legătura lui cu semenii. Încercarea naratorului de a explica acest lucru intră într-o ordine de simboluri ("... nu m-am temut niciodată de oameni sau de lucruri, ci numai de semne şi simboluri", 27), pur literară la urma urmei, chiar dacă "autenticitatea" este una dintre caracteristicile acestui tip de literatură. Miza cărţii e alta: plonjarea în propriile adîncimi sufleteşti chiar dacă (mai ales dacă) ele constituie un mic infern însuşi şi Nae Ionescu. Construcţia ("casa pe care am visat-o", 230) e fără îndoială romanul acesta pus sub convenţia jurnalului. Personajul care susţine tot eşafodajul, cel în jurul căruia sînt ridicate zidurile de hîrtie este profesorul. O vizitează amîndoi: "Eram fericit că nu-mi spune nimic şi înţelegeam după tăcerea lui că se recunoaşte acasă", (230) se iluzionează autorul jurnalului. Casa este oglinda în care numai el singur a reuşit să-şi vadă imaginea dorită şi de care, de altfel, trebuie să se separe: "Iată, aici ni se despart drumurile: eşti ceea ce mereu am visat să fiu - un lucru simplu, curat şi calm, cu o inimă egală deschisă tuturor anotimpurilor" (231), îi spune el "casei", în ultima frază din roman; de fapt o încheiere virtuală a oricărei cărţi. Personajul a construit casa pentru profesorul Ghiţă Blidaru, Sebastian a construit cartea pentru profesorul Nae Ionescu, "pe terenul său", al meditaţiei filosofice.

De ce i-a cerut tocmai lui prefaţa? au întrebat acuzator comentatorii cărţii, punînd-o mereu într-un context extraliterar: Mihail Sebastian era evreu, Nae Ionescu român, Sebastian judeca legionarismul de pe margine, Nae Ionescu din ce în ce mai implicat, cartea a fost scrisă în anii '30, iar prefaţa s-a întîmplat să fie cerută tocmai înainte ca profesorul să fie închis, fiind socotit unul dintre

❒ Avalanşa ❒ Un mesaj de dragoste ❒ Cu delicateţe şi naivitate ❒ De ce tocmai lui? ❒ Casa de hîrtie ❒ Fair play ❒ De la severitate la indiferenţă ❒ Un personaj tragic

iar străbaterea lor cere puteri de Orfeu; şi transformarea acestei experienţe într-o probă iniţiatică. Jurnalul studentului este consemnarea drumului său sufletesc, în care faptele exterioare, trăite, sînt minimalizate permanent iar cele interioare, gîndite, iau proporţii necontrolabile. Jurnalul e construit pe acest joc înşelător de proporţii şi este ofranda adusă, cu delicateţe şi naivitate, celor care se grăbesc să lovească. Dar cartea mai are un destinatar, precis desemnat.

Să recitim finalul romanului (căci roman este) *De două mii de ani* : fostul student al lui Ghiţă Blidaru a izbutit să termine casa pe care i-a construit-o profesorului pe terenul acestuia. Metafora e transparentă, cum transparente sînt identităţile celor doi, recunoscute de cititori şi confirmate de autor într-un articol: Mihail Sebastian autorii morali ai asasinării lui Duca. Or, toate acestea trebuie că erau secundare pentru cel care-şi scrisese cartea dincolo de momentul istoric şi încercînd să judece lucrurile din perspectiva a "două mii de ani". Astăzi gestul lui e mai uşor de înţeles: îi cere prefaţa celui căruia îi "construise" cartea, în chip de invitaţie de a-şi vizita propria "casă" şi din *fair play*. Îi dădea prilejul să se apere dacă proiecţia lui literară îl incomoda. "*De două mii de ani* nu este o carte autobiografică - va spune mai tîrziu autorul (*Cum am devenit huligan*, 337) - decît, cel mult, prin sensurile ei şi în nici un caz prin faptele şi momentele ei epice (...) *Cu excepţia lui Ghiţă Blidaru* nici un erou al cărţii nu ascunde vreun model anumit din viaţă"(s.m.). Distincţie producătoare de confuzii, a cărei discutare nu-şi are locul aici. Oricum, ea explică solicitarea prefeţei şi explică şi răspunsul profesorului. Prefaţa lui este o eschivă şi o *desolidarizare*: de imaginea lui Ghiţă Blidaru şi de autorul ei, Mihail Sebastian. Îl numeşte, abuziv, pe eroul romanului cu numele adevărat al *autorului* şi scrie această frază în care amestecă nepermis literatura şi realitatea, frază care a generat avalanşa confuziilor de tot felul: "Şi pentru că Iosef Hechter nu o face [demonstraţia (n.m.)], să îngăduie Mihail Sebastian lui Ghiţă Blidaru să spună ceea ce nu i-a spus lui Iosef Hechter". Greşeala este totuşi a lui Sebastian: cere prefaţa cuiva care nu avea cum să judece lucrurile din perspectivă literară şi era inevitabil să deplaseze lucrurile în alt plan.

Ce consternează la lectura *Prefeţei* nu sînt atît problemele puse cît retorica folosită. *Aici* este evident antisemitismul. Cînd în carte se vorbeşte despre "oribila comedie" a rostirii de către evrei a propriului nume "ca pe un denunţ" (135), Nae Ionescu găseşte cu cale nu numai să-i dea abuziv personajului numele autorului (nici măcar pseudonimul literar, ci numele real), greşeală pe care o va prelua apoi critica, dovedind ori o lectură superficială ori rea-voinţă, dar îl şi identifică permanent cu simbolul onomastic al trădării: Iuda. Cînd alunecă în metaforă, lirismul autorului prefeţei e de cea mai proastă calitate ca în această interogaţie finală: "Iosef Hechter, nu simţi cum te cuprinde frigul şi întunericul?". Nu e de mirare că autorul e izbit de violenţa prefeţei: "Dar nu e o prefaţă aspră. Asprimea e şi ea un act de iubire. Este o prefaţă de o cruzime rece, metodică şi indiferentă" (303).

Relaţia prefeţei cu romanul lui Mihail Sebastian a făcut şi face încă, pe bună dreptate, concurenţă cărţii. Căci, în ciuda celor vreo 40 de pagini de început şi 40 de sfîrşit remarcate şi de Eugen Ionescu (*Credinţa*, 1934) ca fiind "admirabile", cartea se numără printre realizările medii ale generaţiei trăiriste. Dar "dureroase, vii, acute, dramatice, copleşitoare" nu sînt numai paginile de început şi sfîrşit comentate astfel de Eugen Ionescu ci şi *toate* paginile relaţiei reale dintre Mihail Sebastian şi Nae Ionescu. Mihail Sebastian a luat asupra sa tot tragismul personajului din carte şi în ciuda indiferenţei profesorului a păstrat pînă la sfîrşitul vieţii sentimentul revelaţiei întîlnirii cu el. ■

EDITURA NEMIRA

prezintă

HAIMANAUA

de Emil Mladin

Colecţia PURGATORIU, 192 pag, 1900 lei

Emil Mladin, aflat cu ***Haimanaua*** la cel de-al treilea roman al său, reuşeşte un pas uriaş spre literatura de calitate, scăpând, în sfârşit, de obsesia "alergătorului de cursă lungă".

Scrisul concis, fără digresiunile atât de tentante pentru autorii români contemporani, relevă existenţa unui prozator de care trebuie să se ţină seamă.

Chiar atunci când nu am avut spre lectură decât ample fragmente (publicate, bunăoară, în "Contemporanul — Ideea europeană" ori în suplimentul nostru cultural), am apreciat propensiunea autorului pentru "secvenţe" brutale ale unei realităţi deopotrivă fizică şi interioară. Ne-am îngăduit — atunci — să pomenim de senzualitatea tragică a lui Hemingway şi de virilitatea stilistică a lui Jack London.

(Traian T. Coşovei)

CLUBUL CĂRŢII NEMIRA C.P. 26-38 BUCUREŞTI

Florența ALBU

Clipă

Plouă.
Se plînge o plîngere
fără cuvinte.

Muta cu sacul în cap
cerşetoarea încenuşată
în golul cerului trece.

Iarbă cu iarba
petrece
şi ne petrece.

Un sunet oprit
la sunetul sus
- privighetoarea?
- ciocănitoarea?

Maree

Întotdeauna noaptea
bătaia în artere
destin şi sînge
ritmul - aritmia
comunicarea unui ultimatum.

Întotdeauna-n liniştea de-afară
vuietul dinăuntru
flux şi reflux,
cînd limitele cad
şi vocile se sfîşie
în straniul dialog.

Somnia insomnia
visul
ca flori de nuferi roşii
pe-o apă neagră.

Somnia insomnia
şi spaima de oprirea vacarmului
tăcerea.

Unde sfîrşeşte iarba

La capăt de timp
unde sfîrşeşte iarba
şi-n hăul de cer şi pămînt
recită morganele párcele
istorii versete-apocrife

aici acolo-am ajuns
cînd soarele galben cade
în soarele negru

şi ochiul se zbate încă să vadă
în groapa sinelui
şi se vede
cochilie goală zvîrlită
la ţărmul nisipului pulberii

lacrimă galbenă
cenuşă galbenă
rugul ruga pămîntului.

Păsărească

Ce rîs ce chicotit de rîs
cucuvaiele corbii
demoni puind în cerul oraşului

simţind spaima noastră
luîndu-ne urma
în vis
unde vin morţii să ne-ntîlnească

odaia se umple de aripi
vînt negru
în negrele aripi

- ce spun aceste voci ţipătoare
în păsărească funestă
ce chicotit de rîs
în răspăr?

Sarcastice păsări ori demoni
voci *nevermore*.

Diguri

Diguri tocite învinse de mare
noi şi zbuciumul nostru liber
(dar încarnate ţarcul şi graniţele
stabilopozi hopa-mitici
şi tot deschisul - tot inutil!)

Noi (hopa-miticii stabilo-miticii...)
secretînd cochilii şi limite
legi şi ucazuri

noi numai astfel ştiindu-ne
la ţărmul liber-cugetătoarei
noi ridicînd degeţelul
cerînd învoire
să spunem să trecem
peste diguri - şi digul absent

nici ţarcul sigur
nici preajma-închisoarea
nici digul la mare - la nici o mare.

Mă uit prin ochiul...

Mă uit prin ochiul plantelor
la cer
mă uit prin norul blînd
care întomnează

- trece acolo jos
un nu ştiu cine
împovărat de zi de seară
lumina-i spulber de reziduuri
în slava slavei

- vom trăi şi mîine
să ne purtăm în spate
poverile şi rîvna
termite nobile
nimicniceşti
- mereu la ordin!

Realitatea

Mă-ndoapă realitatea oraşului
mă sileşte să-nghit
îmi face gura prăpastie
şi-nghit urîtul oratoria
sublimul huo de la cer la pămînt.

Vin din plimbări preumblări
condamnat la vorbe şi vorbe
de slavă
realităţii. Calc prin gunoaie
prin mizeria triumfalistă
- cine zice că suntem nefericiţi?

Trage rindeaua la piatră
şi ia smalţul pietrei de piatră
curăţă poleiala - o rade
cu carne cu tot!

Piatră de piatră să fii
şi te despică ţăndări
fierăstraie pickhamere
realitatea...

Vocalele ţipătului

Neliniştea-n aer
frisonul vîntului mării
aripilor

ierburi uscate
nisipuri duse-aduse
morgane

şi nimeni şi nimic
în formele valului/ţărmului
în vocalele ţipătului

-acolo în capăt
unde nici urma
nici pana păsării scrib

nici istoria nu scrie
nu memorează
babilonia.

Floarea cenuşii

Seară. Etajul neant.
Ţipă o pasăre în ochiul orb
zornăie antene
comunicări în deşert
marele orb n-aude n-a vede

Stai agăţat la gura prăpastiei
unde vuieşte tăcerea
şi anafoarele lumii
te prind în rotire

şi nebuloase stelare ţes podul
echilibristicii
din adînc în adînc.
Astfel porneşti pas după pas
gînd fără gînd
părul scrumit de o pală de vînt

CERŞETORUL DE CAFEA

de Emil Brumaru

Guvernul pe scenă, actorii în stradă!

IMPERTURBABILĂ, de cîţiva ani, *Trupa Guvernului Văcăroiu*, ocupă şi joacă nonstop, pe o scenă vastifadă, călăfătuită cu străşnicie-n cîlţi verbali şi păcuri dalbe. Decorurile de carton presat şi pensulat dulcíu, lumina îmbujorătoare a reflectoarelor depilate de raze, efectele acustice, umflate, nu cu pompa de la bicicletă, prea micuţă, ci cu aia de dirijabil, năstruşniciile speciale, olfactive, pentru flatat mucoasa pînă la lacrima nării mustind de sentimente multilaginostalgice, aerul înflorit trudnic, înghesuit în replici lipite pe papila creierului naţionale, cuşca sufleorului, fardată-n intenţii, înspumată de şoapte ajutătoare la nimicuri papagalicite cu sfinţenie, mişcarea rotită domol, scăpînd din cînd în cînd, din circumferinţă, cîte-un ministru străbătut zglobiu de demisie şi ocrotit apoi mănos, totul, absolut totul, e pus la punct cu o minuţiozitate haotică. Drept care, ce le-a rămas regizorilor, actorilor, tehnicienilor? Să iasă în stradă! Umiliţi în traiul clipei, scuipaţi în artă, determinaţi s-aştepte bunăvoinţa scărpinată la rădăcina cefei de-un deget cu promisiunea în sfîrlă, tiflă, haţmaţuchi sau vax! Victor Rebengiuc, Ion Caramitru, Valeria Seciu, Mitică Popescu, Maia Morgenstern, Cătălina Buzoianu, Marcel Iureş, Leopoldina Bălănuţă, Tocilescu, Mariana Mihuţ, Valentin Uritescu, Stela Popescu, printre încă aproape 2000 de oameni de teatru, s-au convins, în necazurile zilei de luni, 6 noiembrie, în marşul de protest, că locuim, mioritic şi berbecal, o pajişte zgrumţuroasă, ondulată în zig-zag şi invers, la îndemîna nazului Puterii. Dea Domnul şi voinţa lor de cavaleri ai dragostei de adevăr, să-şi înnobileze blazonul! (*7 noiembrie 1995*) ■

floarea cenuşii strînsă în pumn

gura plină de restul cuvintelor
cenuşi de cuvînt.

Aniversare

Am cearcăne - am o faţă de clown
boită cu vînăt
rîd în oglindă
acestui alt ego

fac eschibiţii pe sîrma întinsă
între mine şi mine
- am să cad
am să mor în oglindă!

Din iarnă

Curînd am să plec şi de-aici
purtîndu-mi frigul singurătatea
eul sucit - răsucindu-se
închis cu drumul pînă la ţipăt.

Am scris pe zăpezi pe iarbă
pe ziduri urbane
un credo smintit pînă la cer.
Timpul se-nchide. Nu mai am timp.

Iarna-i o stare de spirit.
Timpul îmbătrîneşte fără istorie.
Golul - ecou... Mîine
spun mîine. Declin o abstracţie.

***Domniţa nebănuitelor trepte.* Epistolar Lucian Blaga - Domniţa Gherghinescu-Vania. Ediţie îngrijită, prefaţă şi note de Simona Cioculescu. Muzeul Literaturii Române, 1995.**

CRONICA EDITIILOR

de Z. Ornea

O prietenie amoroasă

DISPONIBILITATEA lui Blaga pentru sexul slab a fost şi este, în general, cunoscută mediilor literare şi universitare (azi istoriei literare). Episodul, aproape neplăcut, dna Mureşan, de după război, cîştigat, finalmente, de D. D. Roşca (prietenul lui Blaga) e îndeobşte ştiut. Şi au fost, se ştie, şi altele mai înainte şi după aceea. Oricum, momentul exploziv al acestei aplecări spre lumea feminină l-aş plasa din 1939 încoace, adică după părăsirea de către Blaga a diplomaţiei (care îl ţinuse într-o strictă recluziune în familie timp de 14 ani) şi stabilirea la Cluj, ca profesor universitar. Printre aceste prezenţe feminine despre care s-a discutat mult, în epocă şi mai tîrziu, a fost şi Domniţa Gherghinescu-Vania. Acum lucrurile sînt pe cale de clarificare pentru că o ediţie de epistole, apărută la Muzeul Literaturii, de care s-a îngrijit dna Simona Cioculescu, curmă controversele. Iar dialogul epistolar se întinde pe spaţiul a opt ani (1941-1948). Şi este, cred, lămuritor pentru natura acestei relaţii amical-amoroase.

Iradiantă personalitate a fost această femeie! Literată, calină, ispititoare, de un farmec feminin intelectual extraordinar. Pentru că e, nu-i aşa?, o neobişnuită performanţă a făpturii ei de a fi ispitit, cu prietenia, pe Lucian Blaga, Nae Ionescu, Tudor Arghezi, Şerban Cioculescu şi încă alţii asemenea. Era soţia poetului (destul de minor) D-tru Gherghinescu-Vania şi familia ei se instituise în animatoarea vieţii literare braşovene în anii treizeci şi cîţiva ani după aceea. Editau, cei doi soţi, revista de poezie *Claviaturi*, şi, cum se întîmplă adesea la o publicaţie literară, tinerii poeţi erau nelipsiţi. Casa le era mereu deschisă, vizitatorii bine primiţi în acest oraş fermecător de la poalele Tîmpei şi, apoi, cultivaţi cu graţie prevenitoare. Treptat, s-a creat o ambianţă amicală în această confrerie, în care soţii Gherghinescu îndeplineau funcţiunea de pivot, făcîndu-şi reciproc servicii şi relaţii în lumea scriitoricească. N-aş spune că se mijloceau mici sau mari servicii (recenzii, spaţiu de publicare), dar informaţii utile se înlesneau şi familia Gherghinescu devenise un fel de agenţie de publicitate şi informaţii care ştia tot şi plasa, oportun şi cu graţie, unde era necesar, o vorbă bună venită la vreme. N-ar trebui să se creadă deloc că numai interesul era liantul acestei confrerii. Pentru spiritele cele mai alese atracţia o reprezenta inegalabila Domniţa. Dar Erosul plutea, tot cu graţie, deasupra acestei confrerii. Cum spunea poetul într-o pagină din *Luntrea lui Caron*, "Curios e că acest alaic cult al Erosului, în mijlocul căruia prietena se complăcea, ostentativ, nu mă deranja, nu mă tulbura, nu mă stingherea". Deşi, în acelaşi loc, relatează un episod care dovedea moravurile laxe şi disponibilitatea acestei doamne pururea graţioasă şi libertină. Prietenia cu Blaga trebuie să se fi statornicit înainte de mai 1941, cînd e datată prima epistolă, pentru că tonul e, de la început, foarte amical şi alintător: "Dragă Domniţă" şi "Dacă n-am fi siliţi să scriem deschis, Te-ai trezi cu o declaraţie de dragoste cum n-ai mai auzit în viaţa ta. Dar aşa, cu cenzura...". Spuneam că acest volum de corespondenţă curmă o legendă, clarificînd bine natura relaţiilor dintre cei doi. A fost, se vede bine, o prietenie amoroasă (ce-o fi fost la început Dumnezeu ştie) bine întreţinută, partenerii plăcîndu-se mult, dovedind atenţii prevenitoare între ei, făcîndu-şi confidenţe şi daruri reciproce, din care mîngîierile afectuoase nu lipsesc. Blaga, întotdeauna sensibil la flaterie, o fi fost cucerit, de la început, de idolatria Domniţei pentru opera sa şi îi făcea bine să o primească în continuare. Dar, cum reiese din dialogul epistolar, Domniţa se afla în bune relaţii, tot afectuoase, cu soţia poetului (mereu apare, în scrisorile Domniţei, cu apelativul "Cornelia Doamna") şi cu, atunci, adolescenta Dorli, cărora li se transmiteau urări şi le primea la rîndul ei. Într-o scrisoare din 8 decembrie 1941 Blaga notează şăgalnic: "Cornelia pune această scrisoare la poştă, şi, înţelegi tu, că - nevoind s-o fac geloasă - nu pot spune chiar cu cuvinte, cît mi-e de dor de Tine. (Cu toate că e foarte bună şi mai închide un ochi)". Şi în alta, din noiembrie 1942, cînd, creînd o poezie inspirată de fiinţa ei, mărturisea: "C[ornelia] găseşte că *Dumbrava roşie* e foarte frumoasă, ca şi celelalte multe poezii scrise pentru cineva. Şi a adăugat: «orice, cu o singură condiţie: poeziile să fie frumoase». Nu e splendidă această fiinţă?" La astea aş mai adăuga o mărturisire din iunie 1944: "să ştii că la întîlnire am să te pup (întîia oară în viaţă!), ceea ce mă tentează, după cum uşor îţi închipui". Aceste poeme, inspirate de această deloc enigmatică Domniţă au intrat în sumarul volumului *Nebănuitele trepte* (1943), publicate, mai întîi, în reviste. S-a întîmplat că această "tînără vestală ce întreţinea focul poeziei" a fost ftizică (de aici, oare, marea propensiune erotică?), mereu internată în sanatorii (Blaga a şi vizitat-o în cîteva rînduri în aceste spitale, de unde şi unde îşi scriau), murind, de pe urma maladiei, în 1968.

Această corespondenţă, compusă din 157 scrisori, (dintre care 98 poartă semnătura marelui poet) sînt o mină de informaţie pentru cunoaşterea laboratorului său de creaţie, despre viaţa sa agitată. Au fost ani de mare efervescenţă creatoare. Lucra la cărţile din *Trilogia culturii* şi *Trilogia cunoaşterii*, scria poezie, drama *Arca lui Noe* şi, apoi, *Anton Pann*, făcea traduceri, pregătea textul unor conferinţe, pe care, apoi, le rostea în diferite oraşe cu succes de stimă şi de public. Şi, pe deasupra, îi apărea ediţia definitivă, la Fundaţiile Regale, a creaţiei sale lirice. S-a îngrijit, de asemenea, de apariţia, în două volume, a operei sale dramatice, scria *Hronicul şi cîntecul vîrstelor*, începuse lucrul la *Luntrea lui Caron* şi pregătea editarea revistei *Saeculum*, pe care aflase că o citea - prin rezumatele unor studii - şi Heidegger. Au fost, aceşti ani de război şi imediat după ei, o perioadă de mare explozie creatoare, de care Domniţa era mereu informată, oferindu-i detalii. Să desprind din aceste relatări o componentă care l-a supărat şi preocupat în aceşti ani ai războiului, cînd a publicat volumele care, apoi, vor constitui *Trilogia cunoaşterii* (1943). În martie 1942 Domniţa citind *Spirit şi religie* îi pronostica: "Tare mă tem că după *Spirit şi religie* o să te afurisească oficial soborul de la *Gândirea*. Cu ce inimă o să citească N[ichifor] C[rainic] că Dionisie Areopagitul clasa duhurile superioare cu un fel de «pasiune caldă de zoolog, care clasifică fluturii?»". Blaga aflase că grupul de la *Gândirea* se pregăteşte de ostilităţi şi i-o confirma în scrisoarea de răspuns din acelaşi martie 1942: "Dar, ai dreptate. Popii vor să-mi pregătească un «răspuns». Probabil că eu n-am să răspund, dar voi scoate o nouă ediţie, mai mare". Cum se ştie, totuşi, a răspuns, deschizîndu-se o încordată polemică dintre filosof şi grupul *Gândirii* (N. Crainic, D. Stăniloae, Petru P. Ionescu etc.). Dar norii se adunau denşi după război. Pînă în 1948 şi-a putut vedea de treburi ca profesor, academician şi filosof creator de sistem. În mai 1947, cînd unele semne se profilau la orizont, Blaga îi mărturisea corespondentei sale: "Aş vrea să mai trăiesc vreo cinci ani, să-mi termin Trilogiile, ca să rămînă în urma mea - monumentul. Căci va fi unul, oricîte injurii dansează deocamdată în jurul lui". Dar la 12 ianuarie 1948 răul îl împresura tot mai strîns. I se mărturisea, amar, preopinentei: "Sufleteşte, cei doi ani din urmă m-au îmbătrînit grozav. Sînt ca Sf. Gheorghe, cel dintr-o oarecare poezie: cu scrumi de Vulcan pe umeri şi cu sprîncenele arse. Mă întrebi dacă mai scriu. Desigur. Pînă la primăvară termin al doilea volum din *Trilogia cosmologică: Aspecte antropologice*. Muncesc la el cu grijă de adevărat om de «ştiinţă», ca să vezi. De tipărit - nu mai pot însă tipări nimic". Tristă, disperată această din urmă mărturisire, care circumscria statutul său de interzis ce îl aducea la efectivă disperare. În martie 1948 îi comunica din nou: "Am izbutit, totuşi, să termin noua mea carte: *Aspecte antropologice* (era cursul lui din anul universitar 1947/1948 n.m.). Sper s-o pot cel puţin litografia. Un cadou cu care voi răspunde mărţişorului tău. Manuscrisele, precum vezi, se adună. În sertar. Iată acu 8 cărţi neapărute. De tipărit - nici nădejde. Eu, care eram aşa de obişnuit cu mirosul tiparniţelor! Eu, care aproape lingeam primul exemplar al cărţii, ca o vacă ce a fătat. Scuză graiul. Dar acesta era sentimentul. Ce-o mai fi de acu încolo, nu ştiu. Extraordinare greutăţi familiale se îngrămădesc pe capul meu. Nu mai ştiu de unde să mă adun. Şi în plus: toată această nesiguranţă, de la o zi la alta. De multe ori, aş vrea să nu mai fiu". S-a întîmplat ca această sfîşietoare deznădejde să fie mărturisită în cea din urmă scrisoare către corespondenta sa.

Dna Simona Cioculescu merită toată lauda pentru această ediţie, scrupulos transcrisă şi învăţat adnotată. E o ediţie de corespondenţă care o onorează. ■

PĂCATELE LIMBII

de Rodica Zafiu

Limbajul informaticii

LIMBAJUL informaticii reprezintă astăzi, nu numai pentru limba română, limbajul tehnic cu cea mai rapidă ascensiune şi cu cel mai puternic impact asupra limbii comune. Pretutindeni, consecinţele "importului" terminologic din engleză au ridicat cam aceleaşi probleme de integrare lingvistică; la noi, procesul s-a accelerat după 1989, cînd pătrunderea calculatoarelor a fost masivă - dar se află încă într-o fază de început.

Ne aflăm deci în faţa unui fenomen viu, în curs de desfăşurare, care apare în mai multe ipostaze: în primul rînd, există limbajul de specialitate, folosit în traduceri, articole ştiinţifice, tratate, manuale; acesta este supus de obicei unor eforturi terminologice: sînt căutate echivalenţe, sînt evitate - instinctiv sau programatic - unele barbarisme; nevoia de precizie şi de transparenţă internaţională acţionează însă în sens contrar, manifestîndu-şi presiunea. S-a dezvoltat şi un jargon al specialiştilor, mai puţin supravegheat, de folosinţă practică, în care amestecul lingvistic e mai puternic, formele hibride, simţite ca atare, căpătînd uneori şi conotaţii glumeţe. În fine, există zona, tot mai mare, de pătrundere a terminologiei în limba comună: aici interesul lingvistic e mai mare, reacţiile publice sînt mai puternice.

În limba română contemporană, există termeni al căror statut de tehnicisme informatice este limpede; *computer, soft, hard* etc. Alte cuvinte au fost împrumutate recent din limbi în care se produsese deja o extindere a utilizării lor. Celebrul *a implementa* (engl. *to implement*) îşi datorează succesul sensului său informatic, care a creat o modă în economie, politică, jurnalism; în franceză şi în italiană, dicţionarele curente înregistrează împrumuturile (*implémenter*, respectiv *implementare*) exclusiv cu sensul lor informatic, dar în uzul curent apar şi sensurile lărgite.

Cîteva observaţii despre stadiul actual al limbajului informatic românesc se pot face pornind de la un destul de recent dicţionar. Marcel Teodor Ban, Alin-Tavi Mirestean, Manuel Miclea, Cristian Miclea, *Dicţionar explicativ de calculatoare*, Bucureşti, Editura tehnică, 1994. Bilingv (englez-român şi român-englez) şi explicativ în acelaşi timp, dicţionarul, redactat cu acurateţe, e destinat specialiştilor, avînd în primul rînd utilitate practică (un dicţionar elaborat din perspectivă lingvistică ar fi urmărit cu siguranţă şi alte aspecte: pronunţie, flexiune, polisemie etc.). Autorii recunosc, în prefaţă, dificultatea de a adopta o terminologie informatică unitară în limba română; nu e însă limpede în ce măsură echivalările cuprinse în dicţionar sînt deja impuse în limba de specialitate sau sînt propuse abia acum. Totuşi, din confruntarea cuvintelor titlu cu textul explicaţiilor se pot obţine şi alte informaţii şi se poate urmări gradul de impunere al termenilor. E un material interesant, pe care un studiu ştiinţific l-ar completa, evident, cu analiza unui corpus larg de texte de specialitate.

Mă opresc deocamdată asupra unui singur fapt lingvistic: seria lexicală neologică foarte bogată constituită din verbe formate cu sufixul - *a*. Majoritatea sînt simple împrumuturi adaptate ale verbelor englezeşti; unele pot fi interpretate şi ca derivate de la substantive corespunzătoare din română (dar modelul rămîne străin: ele corespund frecventelor conversiuni din engleză, unde forma substantivului şi a verbului e identică) - *a accesa* (engl. *to access*), altele reprezintă calcuri semantice: *a apela* (engl. *to call*; în română, cu sens şi regim sintactic nou: "postul telefonic este apelat", p. 20; "va putea apela doar fişierul", p. 22). De multe ori în dicţionar apar doar substantivele-infinitive lungi, dar e de presupus că există şi verbul corespunzător (uneori el e folosit în textul explicaţiei): *mapare* ("maparea adresei"); *parolare* ("sistem de parolare a informaţiei", p.12) *adresare* ("adresarea datelor", p. 22), *procesare*, *formatare* (şi cu participiul *formatat*), *scanare* etc. ■

DUMITRU ȚEPENEAG

Scrisori către

- despre anul de grație

Nu știu dacă mai interesează pe cineva istoria deceniilor comuniste. Vreau să spun: în România. Cei mai mulți preferă s-o uite...

Mai deunăzi am dat peste o parte din copiile unor scrisori adresate cuiva care, în Germania, vroia să scrie despre istoria culturală a primelor două decenii comuniste. Asta se întâmpla prin 1975. Tot atunci a fost scrisă o lucrare cu același subiect în Israel. Autorul ei a făcut și el apel la mine, ca și jurnalista din Germania. Nu știu cât le-a servit mărturia mea.

Vreau să sper că acum vor servi măcar ca un imbold, dacă nu și ca un reper, pentru istoricii de azi și de mâine.

Paris, 13 aprilie 1975

Dragă d-nă M.,

Ca și în Cehoslovacia, anul 1968 a fost un fel de apogeu al liberalizării. E interesant că, păstrând proporțiile, analogia se impune între Cehoslovacia și România. În celelalte țări, *criza* regimului s'a manifestat mult mai devreme. Acut, mergându-se până la revoluție, în Ungaria, ceva mai potolit, grație concesiilor făcute la timp de către guvern, în Polonia. Evenimentele violente din aceste țări au dus la o înăsprire a regimului și în Cehoslovacia și România (unde, în 1956, au avut loc mișcări paralele cu cele din Ungaria, deși mult mai slabe; în Transilvania, unde studenții s'au agitat destul de serios, regimul a mizat pe disensiunile naționale, asmuțindu-i pe români împotriva ungurilor). Și din cauza asta criza a fost amânată.

Se poate spune că 1968 a început mult mai înainte, în 1966-67.

Pe plan literar chiar și mai înainte: în momentul când s'a recunoscut, la un mod cel puțin implicit, că realismul-socialist e falimentar. În momentul acela se afirmă o nouă generație de scriitori care nu publicaseră nimic înainte de război și nici în timpul perioadei jdanoviste. Ceea ce e foarte important și o să vezi de ce. Aici aș vrea să insist asupra a două lucruri:

1. șantajul direct sau indirect exercitat de Partid asupra scriitorilor "bătrâni" (cei care apucaseră să se manifeste literar și politic înainte de război ori în timpul războiului).

În sensul ăsta vezi un articol al meu publicat înainte de-a mă întoarce în România, în toamna anului 1971 și reprodus de Europa Liberă. Pe scurt, susțineam următoarele: în România dinainte de război existau doar 800 de membri în partidul comunist (cifră recunoscută oficial în statisticile partidului). Dintre acești bravi 800, cei mai mulți erau fugiți în URSS ori se aflau prin închisori. (De pildă, Ana Pauker era în URSS, Dej, Ceaușescu în închisoare). Printre ei, foarte puțini intelectuali; scriitori, și mai puțini: Sahia (scriitor de mâna a șaptea), câțiva suprarealiști, M.R.P. Ceilalți scriitori se ocupau și ei de politică, unii chiar foarte intens; dar cei mai mulți făceau parte din partide de centru sau de dreapta, unii chiar de extremă dreaptă. Scriitorul român era foarte instabil politic și umbla după ciubuc; de pildă, răposatul Zaharia Stancu a trecut prin aproape toate partidele politice ale epocii, sfârșind... apoteotic în partidul comunist - după război! Vreau să spun că majoritatea scriitorilor români aveau, cum se zice, tinichele de coadă. Puteau deci fi oricând acuzați și băgați la pârnaie. Așa s'a și întâmplat cu unii, cu cei care n'au acceptat să colaboreze și nici n'au reușit să fugă. E de la sine înțeles că oamenii ăștia nu aveau nici o șansă să se opună regimului, stalinizării și jdanovizării. Întrebarea e dacă nu puteau să tacă, așa cum au tăcut Ion Barbu, Blaga, Arghezi (o perioadă), Vasile Voiculescu (care a murit de foame) și alții. Sigur că puteau, numai că spaima era așa de mare încât n'au reușit s'o învingă. Și pe urmă spaima asta devenea și un superb pretext pentru colaborare. Regimul acționa nu numai prin teroare dar și prin amăgire, prin cumpărare, mai exact. Cei care au tăcut erau excepții și prin valoare literară dar și morală. Dacă fenomenul se generaliza, și teroarea s'ar fi intensificat.

2. importanța pe care Partidul o acorda tinerilor. Un adevărat *mit*. (În practică, tot bătrânii conduceau, deși mai puțin decât acum, regimul era mai tânăr; în prezent se poate vorbi de *gerontocrație*, și nu numai în România). Un tânăr, pur și simplu pentru că era tînăr, însemna puritate și viitor: cele două mari coordonate teoretice ale regimului. Puritate în sensul că nu fuseseră amestecați în viața politică dinainte de război; deci puritate politică, nicidecum morală.

Ei bine, tinerii ăștia (care nu erau toți chiar atât de tineri), deloc convinși de propaganda oficială excesivă până la redundanță, de aici rezultate contrarii celor urmărite, și dornici de afirmare (normal), au început să se agite încercând să profite de cele două atú-uri pomenite mai sus. Revolta lor n'a fost atât de principială și de fățișă pe cât s'ar crede și de multe ori recurgeau la diferite stratageme ipocrite care'și găseau un sprijin teoretic în arsenalul ideologic al partidului.

Această revoltă s'a manifestat mai întâi ca un conflict între generații. Firește, acest conflict între generații ascundea un caracter politic care nu putea fi dezvăluit imediat. Se ajunsese la un moment dat la un fel de asimilare teoretică (uneori injustă) între *tânăr* și *liberal* pe de o parte, și între *bătrân* și *stalinist*, pe de alta. Dovadă că această asimilare era grăbită, dacă nu chiar injustă, este faptul că acești tineri au avut nevoie de niște protectori, iar rolul acesta a fost acceptat tocmai de către niște "bătrâni" staliniști. Desigur, tinerii nu puteau înainta singuri, netutelați (partidul i'ar fi oprit mult mai devreme); așa că ei și'au ales ca protectori pe cei mai tineri (nu neapărat biologic) dintre bătrâni, pe cei mai tineri dintre foștii staliniști care însă fuseseră comuniști convinși înainte de război, fiind deci ireproșabili din punct de vedere politic. Tinerii l'au sprijinit pe Geo Dumitrescu să vină redactor-șef la *România literară* ; tot ei și pe M.R.P. Căci să nu uităm că și Geo și M.R.P. au fost staliniști activi o bună bucată de vreme. Amândoi însă fuseseră comuniști convinși (greu de spus când și'au pierdut "credința"), amândoi, dezgustați, au tăcut în perioada când destalinizarea se desfășura în alte părți iar la noi era întârziată din motivele pe care le voi expune ceva mai încolo; amândoi începând cam de prin 1965-'66, s'au manifestat din ce în ce mai curajos fie în ședințe, fie chiar în articole care stârniseră adevărate furtuni în paharul poleit de către regim al literaturii. Ei erau de mult omologați drept ereticii, pe plan literar, ai regimului.

Mi-aduc aminte, de pildă, de un interviu pe care l'a dat Geo Dumitrescu în *Amfiteatru*, în primăvara lui '67. Nici nu știu cum a trecut la Cenzură. (Cred că am atins, într'una din scrisori, aspectul acesta de'a dreptul fascinant al unei anumite complicități între Cenzură și scriitori. Subiectul e însă foarte complicat; poate voi reveni).

Cert este că a doua zi numărul acela din *Amfiteatru* a fost retras de pe piață. Era însă prea târziu! Acest interviu, plin de aluzii transparente sau chiar de spuse directe, se termina violent și pesimist. Geo amenința nici mai mult nici mai puțin că, dacă ar fi să se revină la stalinism, el unul se sinucide. Printre tineri, succesul a fost fulgerător. Și cum regimul ținea seama, în momentul acela, de opinia asta nouă și nepătată a tinerilor, cota politică a lui Geo Dumitrescu a crescut și, sprijinit fiind și de oameni din generația lui (în primul rând Jebeleanu), a ajuns redactor-șef la *România literară* (fosta *Gazeta literară*) pe care a condus-o onorabil (deși cu unele concesii și bâlbâieli) până în 1969 (toamna), când și-a dat demisia în favoarea lui Breban.

Așadar nu trebuie uitat nici rolul lui Geo în anii aceștia de liberalizare, chiar dacă acțiunile lui M.R.P. (înconjurat de echipa de șoc a oniricilor!...) au fost, poate, mai spectaculoase. Însuși omul era mai spectaculos. Discursul lui la Congresul scriitorilor din toamna lui '68 rămâne cel mai tare discurs politic care s'a ținut vreodată în România după 1948.

Și ar mai trebui vorbit de un personaj, acesta mult mai ciudat, mai ascuns, adică mai întortochiat - Ștefan Bănulescu. Și de tentativa de a scoate împreună cu el și cu Nicolae Manolescu, după interzicerea *Povestei Vorbei*, o revistă la Ploiești (în 1967). Tentativă nereușită - am prezentat, cred, vreo trei sau patru numere "zero", în decurs de aproape un an - nereușită pentru că n'am fost în stare să facem concesiile necesare, iar Bănulescu n'avea puterea de seducție a lui M.R.P., nici (și mai important) trecutul politic al acestuia. Când a înțeles că trebuie să fie mai suplu, în primăvara lui '68, "oniricii" îl părăsiseră și ne'am aflat chiar într-un fel de conflict, după ce el, Bănulescu, devenit suplu și abil, ne'a șterpelit *Luceafărul* pe care îl cucerisem din mâinile lui Barbu. Noi îl vroiam pentru M.R.P.

Dar s'o iau mai metodic.

Încă din 1966 era limpede că se merge spre liberalizare. Acest "spre liberalizare" fiind chiar liberalizarea, dar în momentul acela nu ne dădeam bine seama, speram mult mai mult. Regimul era însă prudent. Descoperind forța mobilizatoare a ideilor naționaliste* - Ceaușescu fiind el în primul rând naționalist convins -, perspectiva (iluzorie?) ca în sfârșit să se ajungă la o oarecare identificare între regim și popor, autoritățile aveau nevoie de oameni ceva mai liberi; numai că aceste autorități nu aveau nici autoritate morală nici legitimitate politică: ajunseseră unde erau grație acelora pe care începuseră încă de mult să'i urască - grație sovieticilor. Predecesorii lor fuseseră niște biete marionete investite cu putere politică de către sovietici și silite să se poarte ca niște vătafi plini de cruzime. Cei nou-veniți aveau acum o șansă să nu mai fie marionete, dar să devină oameni de pe o zi pe alta era primejdios. Așa că liberalizau... cu mare prudență și viclenie, trăsături care s'au dovedit în cele din urmă caracteristice pentru regimul din România. Până unde ar fi avansat în liberalizare dacă rușii nu invadau Cehoslovacia, e greu de spus. Vorba e că cehii au mers mult prea repede (ca și ungurii în '56) și acești gasteropozi șmecheri care sunt românii s'au oprit la jumătatea drumului și'au început să dea înapoi. Spus așa pare simplist, și chiar este. Voi încerca să completez adăugînd și alte trăsături la acest tablou al liberalizării *de sus în jos*. De pildă, aș vrea încă de acum să adaug câte ceva cu privire la întârzierea momentului liberalizării. Sigur, "graba" ungurilor, pedepsită exemplar de către sovietici, a contribuit la această întârziere, dar mai trebuie ținut seama de un factor poate chiar esențial. Peste tot destalinizarea (care a precedat fenomenul de liberalizare) s'a făcut, cum era și normal, prin alungarea micului tiran local (care primise la timpul cuvenit binecuvântarea marelui tiran, a tătucului de la Moscova) și înlocuirea lui cu victimele: Nagy și Kadar, Gomulka. În România victima principală nu mai exista. Dej avusese grijă să'l omoare pe Pătrășcanu, în închisoare, imediat după moartea lui Stalin. Așa că Dej n'a mai fost înlocuit, nici n'a abdicat regește nici n'a demisionat burghez. Ceea ce Hrusciov n'a prea apreciat. Au avut loc scene destul de tari între ei. Și se știe că Hrusciov nu'și alegea prea mult cuvintele și nici gesturile nu și le refula. Era un spontan, ce mai! Se pare că naționalismul lui Dej în momentele acelea s'a născut. Unii spun că și cancerul!...

Fapt este că până când cancerul nu l'a doborât, nimeni nu l'a putut clinti. Între timp, îndepărtarea de ruși continua, la fel și flirtul cu chinezii, ba chiar și cu americanii. Celebra politică mondialistă a lui Ceaușescu a preconizat-o de fapt bătrânul Dej. Abia în 1963, deci doi ani înaintea morții lui Dej, a început destalinizarea: eliberarea deținuților etc. Adică tocmai când aceasta se'cam termina în Rusia, Brejnev urcându-se pe tron cu idei mai puțin "liberale".

Trebuie subliniat că destalinizarea și liberalizarea s'au petrecut într'un climat de anti-sovietism încurajat la început și mult timp după aceea chiar de către autorități. Toată vina fiind pusă în cârca rușilor, românii (inclusiv Dej) ieșeau basma curată. Ceaușescu a încercat el să'l denunțe pe Dej prin '67, dar n'a insistat prea mult. Toate aceste considerații politice sunt necesare, pentru că:

- liberalizarea s'a pornit de sus în jos;
- anti-sovietismul combinat cu naționalism au fost pe rând declanșator și pretext de frânare ai liberalizării;
- liberalizarea a fost târzie și în contra-timp cu celelalte țări, inclusiv URSS (singura analogie posibilă: cu Cehoslovacia).

15 aprilie '75

Ultima dată am cam bătut câmpii. În fond dumitale nu'ți trebuie toate aceste considerații teoretice, dumneata ai nevoie de fapte. Din păcate, cum ți-am atras atenția în prima scrisoare, eu nu prea am încredere în memoria mea, mai ales pentru a situa aceste *fapte*. Și pe urmă mai e ceva. Ca să vorbesc concret despre acest an 1968, trebuie să vorbesc foarte mult despre mine, și cred că înțelegi că-mi vine destul de greu. De aceea m'am refugiat în... teorie.

Dar cum țin foarte mult să te ajut, căci consider cartea dumitale ca fiind extrem de importantă, cu atât mai mult că am ajuns într'un moment în care istoria și adevărul sunt proscrise în România, am să încerc să fiu mai concret și mai puțin speriat de o eventuală lipsă de modestie.

Iată, ca să-ți faci o idee despre îndârjirea cu care m'am bătut în acești ani de

---

* Trebuie spus și subliniat că Dej a făcut "întorsătura", preconizând naționalismul ca liant între partid și mase, înaintea lui Ceaușescu. Rolul lui Dej, în ultimii ani ai vieții, a fost mult mai pozitiv decât se lasă acum să se creadă. Ceea ce nu-i scuză crimele de tip stalinist dinainte.

e d-na M.

1968 -

speranţă, trebuie să'ţi spun că aproape cinci ani n'am mai scris decât articole de circumstanţă, consacrându-mi tot acest timp luptei politice pe care o duceam când în culise când pe scenă. Tot ce'am publicat în această perioadă fusese scris cu mult înainte, pe vremea când nici nu speram că am să pot publica vreodată. A fost probabil o tâmpenie din partea mea... Rezultatul a fost că ajunsesem să am o "greutate" politică greu de explicat prin cele câteva nuvele publicate, chiar dacă au avut succes de critică. Atunci prin ce? Şi iată-mă iar silit la consideraţii teoretice. Voi fi scurt. Contestaţia politică s'a făcut, cred c'o ştii, prin intermediul contestaţiei estetice. Grupul oniric însemna în primul rând o revoltă estetică. Şi mai însemna ceva, în contextul de suspiciune şi teroare din România: curajul unora de-a se constitui în *grup*, asta mirosea a politică (de la *grup* până la *partid* nu mai era decât un pas). Şi'ar mai trebui să adaug şi perseverenţa cu care am ştiut să ţin acest grup şi să atrag în acelaşi timp şi pe alţii. Aici m'a ajutat foarte mult şi Dimov, care avea "le poids poétique". (Debutează la 40 de ani, după o tăcere îndârjită care l'a salvat de la orice compromis; se prezintă cu o poezie plină de originalitate, în care reuşeşte sinteza formidabilă între Ion Barbu şi suprarealism; avea în plus şi o vârstă... rotundă şi destul de respectabilă; ca vârstă, eu făceam legătura între el şi ceilalţi care aveau toţi sub 30 de ani, unii chiar mai aproape de 20).

Cert este că am reuşit, sacrificându-mă pe plan literar, să am autoritate nu numai printre membrii grupului dar şi printre ceilalţi, mai tineri sau chiar mai puţin tineri. Această autoritate ca şi succesul literar şi social-politic al grupului şi'a avut apogeul, în mod paradoxal, după invadarea Cehoslovaciei, la Congresul scriitorilor din toamna lui '68. Ceva mai înainte - ca să dau un exemplu de greutatea politică pe care o aveam -, la numai câteva zile după 21 august, când Stancu a convocat pe redactorii-şefi ai revistelor şi ai editurilor mai importante, ne'au chemat şi pe noi, pe Dimov şi pe mine, ca reprezentând grupul oniric. Iar la Congres, după mai multe hărţuieli cu oficialii, când grupul nostru s'a ridicat şi a părăsit sala, mai mult de jumătate din participanţii la Congres ne-au urmat.

Şi acum, fapte în ordine cronologică (am să încerc).

Într'adevăr, aşa cum spui şi d-ta, în perioada 1965-'68 (eu aş zice până în 1970), grupul oniric a jucat un rol central. Iartă-mi lipsa de modestie, dar te asigur că în toată această perioadă n'a fost nici măcar o singură acţiune de contestaţie la care oniricii să nu participe (majoritatea chiar au fost declanşate de ei).

În 1966, a fost tentativa în jurul *Povestei Vorbii*.

Rolul cel mai activ, chiar mai activ decât al meu, l'a avut Vintilă Ivănceanu. De altfel, el ne'a prezentat lui M.R.P. El era un fel de "secretar" al lui M.R.P. Trebuie spus că în general rolul lui Ivănceanu a fost important, uneori mai important decât al lui Dimov, care avea anumite rezerve faţă de "politizarea" grupului. N'a cedat, de multe ori, decât la insistenţele mele; pe urmă mai trebuie spus că ceea ce numea el "isteria mea politică" avea mai multă trecere la tineri decât înţelepciunea lui; numai că acum, dacă mă gândesc mai bine, (devenit mai înţelept!) înclin să'i dau dreptate... retrospectiv; prea târziu! Ivănceanu însă era mai "isteric" decât mine; adora să vorbească în public şi era un excelent orator; altfel, uneori cam capricios şi certăreţ, eram silit tot timpul să aplanez diferitele conflicte care se iscau între el şi ceilalţi; el era rebelul grupului.

Trebuie înţeles că toate astea se făceau şi puţin în joacă şi în orice caz cu mult umor; ceea ce, cred, că a făcut să nu apărem în ochii autorităţilor ca foarte periculoşi. Cei mai mulţi dintre noi fiind foarte tineri, talentaţi şi simpatici pe plan social; aceste calităţi ne'au ajutat să păcălim vigilenţa Partidului care (poate e numai o impresie) cam vroia să se lase păcălit. E prea lung să'ţi povestesc contactele pe care le aveam cu unul ca Gogu Rădulescu, prieten de altfel cu M.R.P. Căci, să nu uităm, protecţia lui M.R.P. a fost cel puţin tot atât de importantă cât şi restul. (Mi-aduc aminte de o convorbire cu M.R.P. în decursul căreia eu îi reproşam nu ştiu ce concesie făcută într'unul din articolele sale; "nu înţelegi, mi'a răspuns el, că eu mănânc căcat ca să vă apăr?; eu oricum sunt compromis, important e ca voi să rămâneţi curaţi") *. După moartea lui în 1971, grupul n'a mai fost ce fusese înainte. Nu pot să afirm că el ar fi reuşit împreună cu noi să oprim "reînghеţul" ori să'l amânăm, ce pot să spun e că s'ar fi dat o luptă teribilă şi regimul ar fi ezitat ceva mai mult înainte de a'şi impune legea.

În 1967 grupul oniric a încercat, sub conducerea lui Bănulescu, să scoată o revistă la Ploieşti. Lipsea dintre noi Ivănceanu (pe care Bănulescu nu'l putea suferi). Şi în plus erau Manolescu şi Ungheanu, cu care de altfel eram în cele mai bune relaţii. Tot în anul 1967 am desfăşurat o intensă activitate în cadrul cenaclului *Luceafărul*, condus de Eugen Barbu (care conducea şi revista cu acelaşi nume). Aici ne'am perfecţionat în lupta de gherilă... verbală. Grupul nostru, la care s'au alăturat şi alţii care nu împărtăşeau neapărat opiniile noastre estetice (confuzie pe care n'am risipit-o din interes politic, spre enervarea lui Dimov), era un fel de spaimă a cenaclului; într-o zi Barbu a chemat Securitatea, ceea ce nu ne-a speriat deloc şi a fost în detrimentul lui. Ţinta principală era realismul-socialist, oricum pe ducă, dar asta ne permitea să punem tot felul de probleme care devenau din ce în ce mai politice. Realismul-socialist şi stalinismul, principalele capete de acuzare în procesul pe care'l intentam generaţiei precedente. (Cred că regimul, mai precis Ceauşescu, ne-a lăsat s'o facem, fără ca, bineînţeles, să ne încurajeze direct - ba chiar pot să spun că eram bine supravegheaţi - pentru că asta se încadra de minune în planul lui de schimbare a vechii gărzi politice, a oamenilor lui Dej). Alături de noi erau pe vremea aceea - şi au continuat să fie şi în '68, unii chiar în '69 - "tineri lupi", care vroiau să se afirme (Petru Popescu, Ungheanu, Dragoş Munteanu etc.) sau alţii deja afirmaţi dar care aveau încă să se răfuiască cu stalinismul (Nichita Stănescu, Breban, aceştia mai ales în '68, când numărul contestatarilor a atins proporţii îngrijorătoare!). Cu Adrian Păunescu e mai complicat. El era în '67 încă "omul" lui Barbu, pe care l'a părăsit abia în '68, trecând la M.R.P. şi Geo Dumitrescu, simultan şi alternativ; pe urmă a lucrat pe cont propriu... Ca Românul! În ianuarie 1968 am plecat prima oară la Paris. De ce mi s'a dat paşaport la o vârstă atât de fragedă (n'aveam încă 30 de ani împliniţi; am fost primul din generaţia mea care a plecat; ba nu, Sorescu şi Manolescu au plecat încă din '67, dar ei erau mai cuminţi). Se pare că m'a sprijinit însuşi Stancu, care vroia să aibă un scriitor tânăr care să ştie franţuzeşte şi să'i fie ghid prin Paris. Era la modă ca bătrânii stalinişti să aibă favoriţi tineri. Şi toţi erau geloşi pe M.R.P. Ce Bizanţ împuţit!

23 aprilie

Deci în iarna lui '68 am fost plecat la Paris. Aici n'am făcut mare lucru. Doar că am vorbit prima dată la Europa Liberă: foarte moderat. Înaintea mea vorbise Băieşu, în ţară încă nu devenise asta o crimă, adică nu mai era o crimă; şi'apoi aveam chef să vorbesc despre literatură; cred că şi întrebările au fost de aşa natură că nu m'au incitat. Monica şi acum e furioasă pe chestia asta! Mai ales că într'un interviu pe care i l'am dat lui Virgil Ierunca la Radio-Paris (în româneşte) am fost destul de dur; printre altele am spus că nu mi'e frică pentru că sunt un sinucigaş ratat: era şi un fel de declaraţie de război pentru anul care începea - şi aici la Paris puteam s'o ştiu - atât de spectaculos în Cehoslovacia. Din cauza asta m'am şi grăbit să mă întorc repede la Bucureşti: la sfârşitul lui martie, grupul oniric venea să mă întâmpine la gară. Eram puşi pe mari isprăvi!

Acum să vedem care au fost isprăvile...

În aprilie şi mai, Adrian Păunescu, care între timp îl părăsise pe Barbu şi ajunsese secretar al organizaţiei UTC din cadrul Uniunii (şi în acelaşi timp secretar de redacţie la *România literară* condusă de Geo Dumitrescu), a organizat nişte şedinţe foarte spectaculoase de care grupul nostru a profitat din plin (de altfel în înţelegere oarecum cu Păunescu). În primăvara lui '68, contestatarii ocupaseră anumite posturi-cheie în viaţa literară. M.R.P. nu stătuse nici el cu mâinile în sân: ţinta lui era acum revista *Luceafărul*, condusă de Barbu, care se avea rău cam cu toţi scriitorii. Revista asta fusese iniţial hărăzită tinerilor; în anii stalinismului ea se numea *Tânărul scriitor*. Aveam deci şi argumente de tradiţie. Şedinţa cea mai furtunoasă a fost aceea la care a participat Iliescu, pe atunci un fel de ministru cu problemele tineretului. Au participat, în afară de Păunescu (care se afla la prezidiu şi era de partea noastră), majoritatea scriitorilor tineri şi mai puţin tineri, floarea contestaţiei: grupul oniric (Ivănceanu, Mazilescu, Neacşu, Turcea, Gabrea, Sânziana Pop, care pe atunci făcea parte din grup) din care lipsea Dimov (din motive de vârstă!), "tinerii lupi" (Petru Popescu, Aurel Dragoş Munteanu, Mihai Ungheanu), Nicolae Breban şi alţii. Şedinţa a fost palpitantă. Am luat şi eu cuvântul. A fost ultima dată când am vorbit într'o şedinţă, după cuvântarea aceasta nu mi s'a mai acordat *niciodată* cuvântul (nici măcar la Congres); a trebuit să mă mulţumesc să fac pe regizorul. Am spus printre altele că Barbu, în şedinţa de faţă, nu era decât un paratrăznet pentru Partid, că adevăratele probleme sunt altele, politice, am vorbit de cenzură, de stalinism, de închisori etc. Ce'a enervat cel mai tare a fost afirmaţia că nu e admisibil să faci din politica externă (de care încă de pe atunci se făcea mare caz) un scop în sine, că scopul principal trebuie să fie liberalizarea după modelul ceh, altfel putem bănui că naţionalismul autorităţilor nu e decât o faţadă demagogică. Am mers, e drept, cam departe. Ceilalţi au fost şi ei plini de îndrăzneală. Foarte mulţi stalinişti (bătrâni) au fost luaţi serios în tărbacă. În concluzie, am cerut ca revista *Luceafărul* să aparţină tinerilor şi să fie condusă de M.R.P. ajutat de Breban. Lupta a fost grea pentru că Barbu umbla (cum spunea Dimov) cu tricolorul la brâu şi avea mulţi sprijinitori (se pare însăşi Mme Ceauşescu). În timp ce noi ne băteam pentru revistă, un grup de "moderaţi" în frunte cu Bănulescu, Nichita Stănescu, Eugen Simion s'au dus la Stancu să atragă atenţia că se sare peste cal. Aşa se face că Barbu a pierdut revista, dar de câştigat n'a câştigat-o M.R.P. ci Bănulescu cu grupul lui de moderaţi. Ceea ce nu înseamnă că Bănulescu nu s'a purtat după aceea destul de liberal. Ne'a pus revista la dispoziţie cu destulă generozitate, deşi prudenţa nu l'a părăsit nici o clipă. De fapt, graţie acestei prudenţe a câştigat. Partidul a răsuflat uşurat că revista n'a încăput pe mâinile lui M.R.P. şi ale nebunilor lui. Ştiindu'se cu musca pe băciulă, Bănulescu a mers până acolo încât a acceptat ideea mea de a scoate un supliment oniric (şi mai radical decât era *Povestea Vorbei*; dar şi epoca era mai radicalizată). Oricât ar părea de ciudat, proiectul de supliment s'a discutat după 21 august. Se chema OCHEAN (Ierunca are primul număr care a fost respins de Cenzură). Faptul că acest supliment a ajuns în fază de prepublicare şi a "sărit" în ultimul moment, după intervenţia însăşi a Securităţii (care cu două-trei zile înainte ne convocase pe Dimov şi pe mine pentru a ne atrage atenţia că trebuie să ne potolim, că intelectuali ca noi i'au adus pe ruşi (!) în Cehoslovacia şi altele), arată progresele şi limitele liberalizării. De altfel, din aprilie-mai şi până prin decembrie 1968, aş putea spune că a fost perioada de maximă liberalizare în România.

August a fost luna de isterie... Încă înainte de 21 august spiritele erau extrem de agitate. Şi erau mulţi (printre care Adrian Păunescu) care pariau că ruşii vor intra în Cehoslovacia. Un membru mai şters al grupului oniric, Emil Brumaru, a fost chiar la Praga cu câteva zile înainte de intrarea ruşilor. S'a întors destul de optimist şi, mai ales, entuziasmat de atmosfera din Praga. Şi ruşii au intrat. Cu tancurile... Ceauşescu a ţinut discursul vieţii sale. Lumea a înnebunit de plăcere în Piaţa Palatului. Pe urmă au fost vreo două-trei săptămâni de mare agitaţie, spaimă şi bucurie în acelaşi timp. Exaltare. La scriitori a durat mai mult: Congresul din octombrie '68 fiind primul congres mai liber, în care s'a votat secret, direct. S'au spus destul de multe lucruri; deşi nu toate. Încă de la acest Congres mi'am dat seama că alături de Cenzură poate funcţiona o auto-cenzură şi mai frustrantă. Şi tot atunci că scriitorii români sunt slabi, lipsiţi de forţă morală şi politică, coruptibili.

Trebuie să mă opresc. Voi încerca să reiau acest foileton şi să'l închei înainte de 1 mai. Între timp am primit amândouă scrisorile d'tale. Merci. De abonamente se ocupă editorul, la adresa indicată. Ţi'aş fi recunoscător dacă ai putea să faci ceva pentru *Caiete*. De pildă, un articolaş într'un ziar sau revistă.

Pe curînd, D. Ţepeneag

(continuare în numărul viitor)

* Trebuie precizat: grupul oniric era format şi estetic şi... fizic înainte de a-l întâlni pe M.R.P.

Pentru cine bat clopotele?...

CÂNDVA, Paul Valéry (1871-1945) scria în *Priviri asupra lumii actuale*: "Istoria este cel mai primejdios produs pe care chimia intelectului a elaborat-o." În "Cuvânt înainte", autorii - Florin Constantiniu şi Ilie Schipor - ţin să precizeze, de la bun început: "La cinci decenii de la încheierea celui de-al doilea război mondial, *decizia mareşalului Ion Antonescu de a continua operaţiile militare dincolo de Nistru* (subl. ns.), frontiera de stat a României, provoacă încă dezbateri tot atât de aprinse sau, poate, chiar mai aprinse decât în zilele desfăşurării ei.." Autorii mai atrag atenţia că "încearcă" să explice împrejurările în care *I.A.* a luat decizia de a continua, la est de Nistru, lupta alături de Germania...

O hotărâre plătită cu viaţa

MAREŞALUL însuşi a explicat, în timpul procesului său din vara lui 1946, drept răspuns la întrebarea pe care i-a pus-o preşedintele tribunalului, un ins în vârstă de 28 de ani (Al. Voitinovici - cunoscut şi ca "dramaturg", confratele nostru Al. Voitin):

- Ce căutaţi cu armata la Stalingrad?

- Când o ţară se găseşte în război, armata acestei ţări trebuie să meargă până în fundul pământului, ca să câştige războiul. Este unul din principiile capitale, care s-au aplicat de la romani până-n ziua de azi. Căutaţi în istoria războaielor, la toate popoarele, în toate secolele, şi veţi vedea că nimeni nu se opreşte cu armata la frontiere, ci merge mai departe, căutând să distrugă armata inamică. Aşa a făcut Scipione care a dus armata până la distrugerea Cartaginei, aşa a făcut Napoleon, care a pătruns până în centrul Rusiei, aşa a făcut Alexandru al Rusiei, care a mers până la Paris".

Un singur "detaliu" omite să aducă în discuţie preajunele preşedinte de tribunal ("Procesul Marii Trădări Naţionale"): faptul că trecerea - iniţială - a Prutului, odată cu declanşarea războiului, n-a fost altceva decât *o replică armată faţă de un rapt teritorial, tot armat*, săvârşit cu un an în urmă de Armata Roşie! (vezi *Nota* ultimativă lansată de U. R. S. S. la 26 iunie 1940); era vorba, deci, de "rezolvarea" în forţă a unui "litigiu teritorial româno-rus", datând de la 1812, continuat într-un "litigiu teritorial româno-sovietic", ţinând din 1940 încoace.

- Pentru *justificare* (subl. ns.) el tindea să introducă (în discuţie - n.n.) problema Basarabiei... L-am întrebat de ce a intrat în război şi mi-a răspuns că pentru "onoarea ţării şi pentru reîntregirea acesteia..."

Abia acum, în 1995, autorii volumului pus în discuţie pot scrie negru pe alb: "Eliberarea Basarabiei şi (a) Bucovinei de Nord, altfel spus, restaurarea frontierei de est şi nord-est a României Mari, fusese unul din obiectivele de bază ale politicii generalului Ion Antonescu". Odată atins, care erau intenţiile sale? Un punct de vedere absolut ferm şi limpede apare într-o scrisoare de răspuns, datată 30 iulie 1941, către Führer: "Vă confirm şi acum că voi merge până la capăt în acţiunea ce am pornit la răsărit împotriva marelui duşman al civilizaţiei, al Europei şi al ţării mele: bolşevismul rus. De aceea, nu pun nici un fel de condiţii şi nu discut cu nimic această cooperare militară pe un nou teritoriu" (autorii afirmă, numaidecât, că a fost vorba de "o gravă eroare a generalului Ion Antonescu: angajând ţara şi armata în continuarea efortului militar dincolo de Nistru, el (îi) declară lui Hitler: «nu pun nici un fel de condiţii»... Adoptând această atitudine politică generalul era convins, la rândul său, că Hitler va avea o conduită similară, ceea ce va îngădui revizuirea arbitrajului de la Viena"). Prin urmare, un singur gând într-o unică fiinţă: reîntregirea ţării amputate! Oare îşi poate cineva imagina că Armata Roşie s-ar fi oprit *de la sine* pe aliniamentul Nistrului, în 1944, dacă Antonescu ar fi rămas pe loc, mai devreme, nedepăşind Nistrul? La urma urmei, nici Polonia, nici Bulgaria, nici Ungaria etc. n-au... invadat U.R.S.S.-ul (contribuţie militară modestă, simbolică), dar s-au pomenit strivite - la sfârşitul conflagraţiei mondiale - de acelaşi colos.

Vieţi paralele: Pétain - Antonescu

PRINTRE precizările pe care autorii ţin să le facă prompt, încă din "Cuvânt înainte", se numără şi aceasta: "Desigur, cazul (lui Antonescu - n.n.) nu este singular, în Franţa, personalitatea mareşalului Philippe Pétain - cu care Ion Antonescu prezintă *o izbitoare analogie* (subl. ns.) continuă să trezească reacţii la fel de contradictorii, dar acolo - spre deosebire de România - figura conducătorului regimului de la Vichy nu mai constituie o armă în lupta politică". Ciudăţenia face ca şi de peste Ocean să ajungă până la noi, recent, opinia unui om de o înaltă ţinută morală, laureat al Premiului Nobel pentru pace (1986), Elie Wiesel: "Nu sunt adeptul culpabilizării colective, dar Antonescu este un Pétain al României şi cei care încearcă astăzi să-l glorifice, ridicându-i monumente, contribuie categoric la imaginea negativă pe care o are ţara în lumea occidentală şi mai ales în America". Afirmaţia lui Elie Wiesel te poate pune pe gânduri! Să fi fost Antonescu un Pétain al României? Voise Pétain să recucerească, fie şi "făcându-se frate cu dracul până trece puntea", teritorii franceze incorporate, pur şi simplu, cu forţa, în trupul altor ţări vecine? Unde-i asemănarea? Nici măcar în ceea ce priveşte pedeapsa unuia şi a altuia nu se poate pune semnul egalităţii: Ion Antonescu a avut parte de un proces "dinainte judecat", cu sentinţa dată la Moscova, pesemne de către Stalin în persoană, mareşalul găsindu-şi sfârşitul în faţa unui dubios "pluton de execuţie"; totodată, Pétain n-a fost "împrumutat" nici o clipă anglo-americanilor, pentru... anchetare în afara teritoriului naţional francez; Antonescu moare, executat, la 64 de ani, pe când mareşalul francez (moarte naturală) închide ochii pe insula Yeu, nonagenar (95 de ani), într-un exil civilizat, avându-şi alături soţia, un valet, dreptul la plimbări nelimitate, citit, grădinărit...

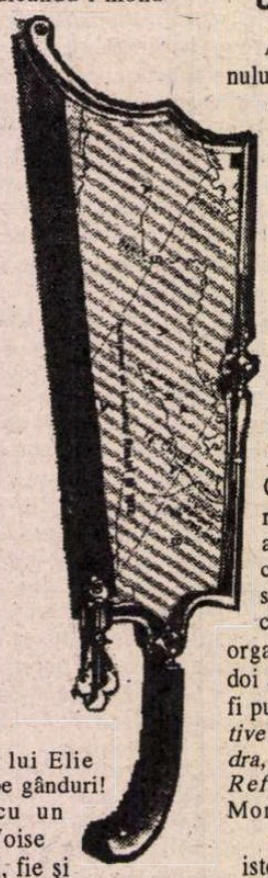

În această „oglindă a istoriei" se răsfrânge o parte din ceea ce a fost amputat din trupul ţării la 1812 (şi mai devreme), la 1940, la 1944... (de fapt, obiectul reprezintă un fierăstrău pentru amputări – piesă chirurgicală păstrată într-un muzeu).

Colaj de Mihai Stoian

Din păcate (pentru istorie), aprecierile unor autori nu părăsesc "şabloanele" trecutului apropiat: astfel, în august 1995, postul de radio "Vocea Rusiei" difuzează un comentariu semnat de Vladimir Ivanov, în care se analizează opţiunea militară a U.R.S.S.-ului, în privinţa României (în cel de-al doilea război mondial). Iată, deci, susţinându-se că operaţiunile ofensive lansate de Fronturile 2 şi 3 ucrainiene, la 20 august 1944, pe direcţia Iaşi-Chişinău, au fost pe deplin... justificate, deşi *I. V.* se vede obligat să recunoască rostul lor... *politic!* (sovieticii voiau să "elibereze" *manu militari* cât mai mult teritoriu românesc, tocmai fiindcă trebuia să urmeze ceea ce a urmat: aservirea...). Acelaşi comentator explică fără să tresară: "Se pare că pentru *criminalul de război Antonescu* se pregătea soarta finlandezului Mannheim (alt mareşal, baron, om politic prestigios, învingător al bolşevicilor - în 1918, regent, adversar al sovieticilor atât în 1939-1940, cât şi în 1941-1944, preşedinte al Republicii Finlanda în 1944-1946 - n.n.), care şi-a găsit azil pe undeva prin Portugalia... (de fapt, a murit la Lausanne-Elveţia, în 1951, la 84 de ani, în patul său - n.n.)". Aşadar, mareşalii Pétain şi Mannheim, amiralul Horthy de Nagybánia, generalul Franco - *n-au fost executaţi* (pe urmele lor n-a fost pus un agent de primrang, precum Emil Bodnăraş, ca să-l captureze şi să-l predea, prompt, inamicilor săi de până mai ieri).

Un Acheron numit Nistru?

ACEST Acheron, fluviu al Infernului, cu apele sale tulburi şi noroioase (mult deosebit de Nistrul nostru), pe care Ion Antonescu l-a trecut în luntrea lui Charon, pare doar să separe, categoric, adevărul de minciună. Tot recent, în vara lui 1995, Alfonso d' Amato şi Cristopher Smith, copreşedinţi ai Comisiei pentru securitate şi cooperare în Europa a Congresului S.U.A., i-au adresat Preşedinţiei române o epistolă în care îşi împărtăşeau îngrijorarea în legătură cu "campania continuă de reabilitare a lui Ion Antonescu şi a mişcării fasciste Garda de Fier" (indiscutabil, în răspunsul trimis congresmenilor americani, se va fi explicat, pe parcursul celor 20 de pagini cât conţine scrisoarea, care este "diferenţa specifică" între personajul incriminat şi organizaţia incriminată!). Oricum, cei doi autori ai documentului pomenit s-ar fi putut adresa unei surse *absolut obiective* : "Larry Watts, *Romanian Cassandra, Ion Antonescu and the Struggle for Reform, 1916-1941*, East European Monographs, Boulder, 1993 - pentru ediţia nord-americană (autorul, istoric militar specializat în probleme privind România, reprezintă la Bucureşti fundaţia particulară din Princenton "Project for Ethnic Relations", "fascinat - susţine un recenzent al cărţii - de figura generalului, mai târziu mareşalul Ion Antonescu, care a condus România cu o mână de fier...").

Interesante sunt comentariile recenzentului, Radu Ioanid, director la Institutul de Cercetare din cadrul Muzeului Holocaustului din Washington, critic vehement al lui Larry Watts: "(El afirmă că) dovezile sugerează cu pregnanţă că - deşi Antonescu împărtăşea în mod inerent naţionalismul xenofob, deci şi antisemit, răspândit în regiune în acea vreme - el nu făcea discriminări după principiul trăsăturilor rasiale, etnice şi religioase, ci, mai degrabă, ţinea cont dacă un om se ţine de cuvânt şi este patriot, fie că este român sau nu"... De altminteri, rafalele de cuvinte cu care comentatorul îl mai împuşcă o dată pe *I. A.* sunt, în fond, o prelungire în plan istoric a planului politic, ideologic... "Depolitizarea" (adică "deconjuncturarea") istoriei, iată un imperativ pe care autorii îl promovează constant, convingător, în "Trecerea Nistrului, 1941", evident limitându-se la tema cercetată de domniile lor; ceea ce le oferă şansa unor interpretări-judecăţi obiective, stricte, la obiect: "Greşeala mareşalului a fost de a crede că prin fidelitate şi loialitate faţă de Germania, prin renunţare la orice condiţii şi târguieli, el îl va convinge pe Hitler de *nedreptatea pe care o comisese faţă de România prin Dictatul de la Viena... Obsedat de ideea redobândirii Transilvaniei de Nord* (subl. ns.)"... Cândva, mareşalul Antonescu însuşi rostise un aforism propriu: "Popoarele adevărate îşi torc din înfrângeri marile destine." N-a fost să fie aşa decât parţial!

Acelaşi domn Radu Ioanid (dacă memoria nu mă înşală - el sau părintele său - era activist de frunte al C.C. U.T.M.-ului) califică drept "foarte părtinitoare şi cel puţin bizare" concluziile lui Larry Watts: "alături de Iuliu Maniu, Antonescu a fost conducătorul român cel mai ataşat conducerii constituţionale, cel care a luptat cel mai consecvent pentru principiul autorităţii legii şi al independenţei sistemului juridic, încercând să insufle respect pentru acéste principii în sânul subordonaţilor, al superiorilor săi şi, în cele din urmă, în România întreagă... Nu a existat niciodată pericolul unei «soluţii finale» în România, atâta timp cât Antonescu s-a aflat la putere. Totul milita, la Antonescu, împotriva aplicării unei orori atât de mari ca exterminarea în masă: conştiinţa de sine, ca figură istorică a României, credinţa în dominaţia legii umane, perspectiva globală statală care punea semnul egalităţii între «naţiune» şi «societate», respingând sectarismul şi acceptând valorilor occidentale fundamentale, inclusiv respectul pentru viaţa umană... documentele de arhivă, care sunt în acelaşi timp surprinzător de bogate şi îngrijorător de neexaminate, arată pregnant că Antonescu a fost, *în contextul timpului său* (subl. ns.), un om bun".

Toată istoria acestui secol se cuvine a fi rescrisă, interpretată din perspectiva existenţei paralele, uneori suprapuse, a celor două forţe şi ideologii malefice: bolşevismul şi fascismul. Deloc întâmplător, comuniştii de până mai ieri sunt astăzi cei mai înverşunaţi adversari ai memoriei lui Ion Antonescu. Dar iată că, treptat, treptat, *adevărurile* răzbesc la lumină: "În lumina datelor de care dispunem, credem că hotărârea mareşalului Ion Antonescu de a trece Nistrul şi a lupta, mai departe, în adâncul teritoriului sovietic a fost o decizie: *politică - naţională - dramatică - costisitoare - inevitabilă*". (Florin Constantiniu, Ilie Schipor).

Mihai Stoian

Florin Constantiniu, Ilie Schipor, *Trecerea Nistrului, 1941* (cu subtitlul *O decizie controversată).* Ed. Albatros, Bucureşti, 1995, Colecţia „Historia". Lector Elisabeta Simion. 194 pag., 2700 lei.

CRONICA DRAMATICĂ

de Marina Constantinescu

Picătura chinezească

Mihai Constantin (Woyzeck) şi Oana Pellea (Marie)

PRIMUL spectacol prezentat de Teatrul Bulandra în cadrul Festivalului Uniunii Teatrelor din Europa a fost premiera cu "Woyzeck" de Georg Büchner în regia lui Tompa Gabor. În sfîrşit, acest extraordinar regizor format în spiritul profunzimilor şi modestiei de regretatul Harag "debutează" pe o scenă bucureşteană. După '90, i-am văzut aproape toate montările realizate în ţară, la Teatrul Maghiar din Cluj, începînd cu acel spectacol perfect, "Cîntăreaţa cheală" de Eugen Ionescu, continuînd cu "Visul unei nopţi de vară" de Shakespeare, "Neînţelegerea" de Camus, "Cabala bigoţilor" de Molière. M-a impresionat întotdeauna originalitatea interpretărilor sale, interpretări ale unui cititor foarte sensibil la sensul cuvîntului. Niciodată Tompa Gabor nu a fugit după un spectaculos ieftin care să acopere lacune în demersul regizoral sau, dimpotrivă, să supraliciteze anumite idei. În sensul acesta, Tompa Gabor nu a fost în pas cu moda ultimilor ani din teatrul românesc. Mai toate spectacolele sale s-au impus printr-un desen riguros şi viguros obţinut din tuşe şi linii fine, de peniţă.

Tot aşa este şi desenul acestei premiere, "Woyzeck" de Büchner de la Teatrul Bulandra din Bucureşti, sala Toma Caragiu. Textul lui Büchner este superb în sine, este o dramă cu efecte comice pe alocuri, este un rîsu'-plînsu' universal. Povestea lui *Woyzeck* este valabilă oriunde şi oricînd şi îşi păstrează problematica dincolo de trecerea timpului. De aceea, piesa este actuală. Actualizarea lui Tompa Gabor prin modalităţi teatrale nu are nimic forţat. De la început, mai exact din foaier, spectatorul este aruncat în mijlocul unei lumi de bîlci, la limita dintre mahala şi circ, în care toată lumea există "de voie". Singurul prizonier este *Woyzeck*, care ne priveşte, neputincios, prin geamurile de sticlă ale cuştii lui. El este expus acolo ca un exemplar ciudat spre care toţi ochii se îndreaptă cercetător, critic, iscoditor. Ca la circ, cînd dresorul îşi arată animalul cel mai izbutit al dresurii sale. Această paralelă este folosită în text ca o metaforă. *Woyzeck* este privit şi etichetat de lumea lui ca un nebun, deşi singura lui nebunie este aceea de a fi, *el, altfel* decît ceilalţi. Preocupat de personajul *bufon*-ului, de nebunul regelui, singurul care rosteşte fără teamă şi opreliştе adevărul, şi în acest spectacol Tompa Gabor amplifică identitatea lui *Woyzeck* prin *Nebunul*, un personaj care apare episodic de-a lungul întregii reprezentaţii. El nu este altceva decît dublul caricatural al lui Woyzeck, este ceea ce vor ceilalţi să obţină de la el: un nebun în cămaşă de forţă, care nu mai vorbeşte şi care execută, ca la circ, comenzile cele mai bizare pe care le primeşte. Accentul pus de Tompa pe această idee şi pe acest personaj, *Nebunul*, determină pe scenă un efect teatral deosebit. *Woyzeck* este la propriu, în text, un obiect de studiu. Pe de-o parte, pentru *Doctor*, el însuşi un maniac, un psihopat pentru care *Woyzeck* este un cobai. Pe de altă parte, pentru *Căpitan*, pentru *Tamburul major* şi veşnicul lor alai din care *Woyzeck* refuză sistematic să facă parte. Între aceste două tensiuni, două tipuri de psihoze diferite, *Woyzeck* încearcă să-şi urmărească drumul printre umilinţe, teste ştiinţifice, bătăi de joc. Singurele repere importante sînt *Marie*, tîrfa mahalalei, pe care o iubeşte şi o ocroteşte, şi copilul lor, care în spectacol este încă purtat în pîntecele mamei lui. Înşelat de *Marie*, batjocorit, singur în mijlocul unui cerc care se strînge mereu sufocant, *Woyzeck* îşi ucide iubita, transformîndu-se brusc într-un odios criminal. Crima sa este palpabilă, concretă. Dar cine poate pune mîna pe crima morală produsă de cei din jur?

Spectacolul lui Tompa Gabor are o tensiune profundă, care creşte treptat în construcţia principalelor personaje, în relaţiile unora dintre actori. Această gradaţie provine şi din text, care e format dintr-o succesiune de scenete susţinute de unul, două, trei sau mai multe personaje. Tompa le montează aproape cinematografic: fiecare scenă în parte este bine decupată şi minuţios lucrată, avînd chiar valori de sine stătătoare. Aceste mărgele dramatice sînt asamblate coerent pe un fir în care vibrează continuu o tensiune proprie. La ea se însumează tensiunea pe care o conţine în sine fiecare scenetă. Acumularea progresivă conform principiului *boule de neige* are, în final, efectul acestuia, răbdarea lui *Woyzeck* explodînd. Lumea bietului *Woyzeck*, aşa cum o prezintă regizorul, este o lume uniformizată, o lume cazonă, care trăieşte bătînd un ritm cadenţat, milităresc. Acest ritm imprimă spectacolului o mişcare scenică geometrică, în linii drepte. Automatismul gesturilor, al mersului pe scenă, marchează grotesc absurdul situaţiilor. Ritmul cadenţat este o formă de contaminare şi de înregimentare necondiţionată pentru toată lumea. Este picătura chinezească pe care Tompa Gabor o picură în montarea sa impresionantă prin rigoare.

Decorul domnului T.Th. Ciupe, cu care regizorul e obişnuit să colaboreze, eliberează scena principală de obiecte. Ici-colo, uneori, o găleată, un scaun, o masă pe rotile. În spate se vede o construcţie în care sînt încadrate trei ventilatoare enorme, o poartă metalică bine zăvorîtă, o ferestruică prin care se mai poate trage cu ochiul. Pare o imensă moară a cărei materie primă sînt: nervii, răbdarea, timpul, destinul oamenilor, un fel de spaţiu concentraţionist bine controlat. Muzica foarte tînărului Zsolt Lászloffy, student al Conservatorului din Cluj, dezvoltă eficient tema spectacolului: lumea de bîlci, lumea mahalalei strînsă într-o unitate militară. Din păcate, momentele în care actorii cîntă *live* nu sînt convingătoare, poate şi pentru că se vede că ei înşişi nu prea sînt pătrunşi de ceea ce fac.

S-au dat pe mîna regizorului, cum se spune, Mihai Constantin - *Woyzeck*, Oana Pellea - *Marie*, Cornel Scripcaru - *Doctorul*, Doru Ana - *Căpitanul*, Marian Rîlea - *Nebunul*. În interpretările lor se regăsesc cîteva atribute importante ale regizorului: inventivitate, rigoare, măsură, modestie. Cel puţin în spectacolul pe care l-am văzut, fiecare se menţine pe o linie fină, armonizată. Aşa cum îşi construiesc personajele, aceşti actori susţin perfect intenţiile regizorului şi le pun în valoare cu ştiinţă pe scenă. Nu acelaşi lucru se poate spune despre Claudiu Stănescu - *Tamburul major*, sau Şerban Cellea, de exemplu, care nu prea reuşesc să-şi controleze stridenţele. Două medalioane discrete reuşesc Ileana Predescu - *Bunica*, şi Ion Aştilean - *Andres*.

Woyzeck este în primul rînd un spectacol de înaltă ţinută regizorală. Poate, în timp, toţi actorii de pe scenă vor fi şi ei convinşi de asta. Tompa Gabor dovedeşte încă o dată forţa sa regizorală pentru care cuvîntul, gestul, mişcarea, actorul, muzica, scenografia sînt deopotrivă elementele fundamentale ale teatrului.

■

P.S.: *În sărăcăciosul, total nereprezentativul "program" de sală al spectacolului s-a strecurat o impardonabilă greşeală. Marea actriţă Ileana Predescu, care înseamnă mult pentru teatrul românesc, este botezată* ***Ioana*** *Predescu! Nimeni nu s-a străduit să repare în vreun fel această enormă gafă.*

Teatrul "Bulandra" (sala "Toma Caragiu"): "Woyzeck" de Georg Büchner. Regia: Tompa Gabor. Scenografia: T. Th. Ciupe. Muzica: Zsolt Lászloffy. Asistenţă regie: Mara Paşici. Distribuţia: Mihai Constantin, Oana Pellea, Doru Ana, Cornel Scripcaru, Claudiu Stănescu, Ion Cocieru, Dan Aştilean, Ioana Macaria, Marian Rîlea, Ileana Predescu, Şerban Cellea, Adrian Ciobanu, Constantin Drăgănescu, Marcela Motoc, Iulia Gherghişor, Răzvan Rozin, Mihai Baranga.

DANS

Sala de aşteptare

ARTA dansului, ca şi arta muzicii, beneficiază de un limbaj fără frontiere. Ar fi greu de imaginat existenţa unei trupe de teatru cu o componentă atît de eterogenă ca aceea a companiei *Teatrului de Balet din Hagen*, care a prezentat o serie de spectacole la Iaşi, Bucureşti şi Craiova, în cadrul Săptămînilor Culturii Germane. O foarte tînără şi bună trupă germană de balet, constituită la Hagen în 1992 şi compusă din dansatori născuţi în Belgia, Elveţia, Franţa, Italia, Israel, Australia, Singapore, Malaezia, Statele Unite şi Germania (o dansatoare), a pus în valoare creaţiile a doi tineri şi talentaţi coregrafi, unul englez, Richárd Wherlock, directorul trupei, iar celălalt israelian, Itzik Golili.

Fără a părăsi sfera artisticului, cea mai evidentă caracteristică a lucrării lui Itzik Galili, *Din nou despre topografie* (To topographie too), este dinamica mişcărilor, cu o puternică tentă sportivă, uneori chiar acrobatică - îmbrăcămintea, asemănătoare unor costume de baie negre, ca şi ghetele flexibile de aceeaşi culoare, fiind, şi ele, adecvate acestui gen de mişcare. Raporturile dintre dansatorii celor 33 de cupluri care se formează pe parcursul baletului sînt marcate de spiritul epocii. Partenerii, de genuri diferite sau de acelaşi gen, se cuplează şi se decuplează rapid, totul fiind intens dar pasager. Senzualitatea apare uneori într-o formă frustă, în timp ce emoţia încărcată de poezie este sugerată o singură dată, prin clar-obscur şi mişcări în relanti. Fundalul sonor al acestei suite de întîlniri este un colaj de rock, jazz, muzică tehno şi muzică clasică, realizat de formaţia olandeză Yens & Yens.

Pe aceeaşi linie de dinamism, uneori frenetic, se înscrie şi lucrarea lui Richárd Wherlock, *Irezistibilii* (Heartbreakers), pe muzică pop, americană, cîntată de Petula Clark, Shirley Bassey, James Brown şi alţii. În acest balet, însă, sentimentele şi-au reintrat în drepturile lor, infuzînd suita de duete, solo-uri sau dansuri de grup, cu o notă tandră, ironică sau pasională. Dansul are vioiciune, uneori chiar strălucire, netrecînd însă de nivelul agreabilului.

Piesa de rezistenţă a spectacolului prezentat de *Teatrul de Balet din Hagen* a fost însă *Dansuri în tranzit* (Transit Dances), creată tot de Richárd Wherlock, pe aşa-numita "Klezmer - Muzic", muzică populară israeliană, cîntată în diferite limbi. Totul se desfăşoară în acest balet într-un spaţiu de tranzit, cum ar fi o sală de aşteptare, într-un moment de popas între două drumuri sau două direcţii de viaţă. Grupuri, cupluri sau indivizi solitari îşi manifestă voioşia, tristeţea, nostalgia, se întîlnesc vremelnic, încărcaţi de tot ce le-a adus ziua de ieri, visînd la cea de mîine, dar trăind cu intensitate momentul de astăzi. În fond spectacolul este o metaforă a vieţii şi ceea ce îi dă valoare este modul cum a fost realizat. Geamantanele, singurele elemente de decor existente în scenă, au fost deosebit de inteligent integrate în însăşi compoziţia coregrafică, iar aceasta, pe lîngă frumuseţea plastică a mişcărilor create de coregraf, are o fluenţă inconfundabilă, ce descinde din stilul unuia dintre maeştrii lui Richárd Wherlock, Christopher Bruice. Prin această descendenţă stilistică, compania germană din Hagen este reprezentativă nu pentru stilul german, precumpănitor expresionist - fie el din primele decenii ale secolului sau de astăzi - ci pentru şcoala engleză, stilul trupei fiind de fapt stilul coregrafului ei principal.

Liana Tugearu

PREPELEAC

de Constantin Ţoiu

Mofturi la micul dejun

- ... Vorba aia, nu de moarte mă cutremur, ci de veşnicia ei, glumi cel ce aşternea pe o felie de pîine unsă bine cu unt german o pană roz de somon afumat. Abia ieşise din spital.

- Vlahuţă ăsta al tău era un plîngăcios... Dacă e să te cutremuri, te cutremuri de condiţiile care sînt puse, - şi sparse atent cu dosul linguriţei un ou fiert englezeşte, două minute.

- Ce fel de condiţii? se interesă mîncătorul de somon, ce, moartea mai pune condiţii?

- Nu că ar pune ea condiţii, - dezveli cellalt oul -, e vorba de condiţiile în care te afli tu, mort, cum arăţi, cum miroşi, descompunerea, duhoarea, cînd reintri în ciclul universal.

- A, da, - aprobă celălalt, - uitasem. Da' chiar tu crezi că ne reciclăm, că e aşa, ca o metamorfoză?

Oul, golit, se culcase pe-o parte. Ai fi zis: *Oul lui Dali*. Acum era atacat oul numărul 2.

- Naiba ştie, zise cel cu somonul, sorbind din ceaşca fină de ceai avînd subţirimea şi culoarea unei foi de ceapă. Ceva-ceva se-ntîmplă, ne... cum să zic... *prelucrează*, într-un fel, nimic nu se pierde, totul se transformă, păi nu?!...

- Mi-e scîrbă, declară cel ce scotocea lacom cu linguriţa conţinutul oului cu numărul 2. Îţi spun drept, mi-e scîrbă. Asta uită metafizicienii. Numai cînd mă gîndesc, şi...

- Scîrbă ori frică? îl somă celălalt cu ceaşca tailandeză la gură.

- Şi una şi alta; da' parcă mai mult scîrbă. Începi să puţi, lumea se uită la tine-n coşciug cu batista la nas. E... e insuportabil. Nedemn, nedemn. Şi eu care de trei ori pe zi îmi dau cu deodorant...

- *Fa* ?

- *Fa*.

- Ce cochetărie pe tine! Cînd colo, vei puţi ca o privată de cazarmă, vara, pe caniculă, cu tălpici, turcească. Asta o să rămîie din discursurile tale frumoase.

- Şi din ale tale?...

- Chestiunea nu mă priveşte, tu ai pus problema, iar eu, cum mă ştii, am fost şi sînt totdeauna de partea naturii, cum e ea, cum e şi poporul care m-a ales.

- *Ne-a*...

- Ne-a ales, pardon!

Stabilimentul răsună măreţ de un comunicat. Toţi din sala oficială care îşi luau micul dejun se făcură că se opresc şi că ascultă cu grijă. Vorbirea ţinu cîteva minute. Cel ce îşi terminase ouăle, se apucă să soarbă şi el ceaiul asiatic din ceaşca fină, tailandeză, - darul unei delegaţii interparlamentare, serviciu pentru toţi, număraţi. La un moment dat, acesta se strîmbă urît şi exclamă: *l-ai auzit* ?!

- Ce? întrebă celălalt, mestecînd a doua felie de pîine cu somon.

- A zis că e o chestiune *indespensabilă*, - chestia aia cu...

- Indispensabilă?...

- Nu, domnule, *indespensabilă*, aşa a zis dumnealui. Şi cînd am fost cu el în Alaska, în avion, cînd să aterizăm şi cînd ăia au dat temperatura de jos, a zis tot aşa şi-atunci: "Aoleo, şi uitai să-mi iau *indespensabilii* de-acasă".

- Izmenele lungi?

- Am zis: *indespensabilii*.

- Şi nu l-ai pus să bage acolo un *i*, ca lumea?

- Se supără, e supărăcios, asta-i, l-am lăsat aşa, aşa moare, cu o literă frauduloasă.

Chelnerul, chemat, se prezentă cu nota de plată. Ştia de mult că plăteau în comun, cînd unul cînd altul. În ziua aceea era rîndul celui cu ouăle. El scoase portofelul de piele, cumpărat din Maroc, cu o cadînă verde surîzînd pe jumătate goală, şi citi cu atenţie, absorbit: Două sandviciuri cu somon fumé, 32 lei şi 75 de bani; două ouă fierte 7 lei; pîine prăjită 1,50 lei; pîine natur una felie 0,25; ceaiuri două 6 lei. Total: *47 lei şi cincizeci de bani*.

Cel cu somonul zise: "păstrează restul pînă la 5o". Dădea bacşişuri grase, chiar şi în contul altora. Apoi adăugă, arţăgos: "Da' văz că şi la dvs. acţionează inflaţia...".

Chelnerul ridică din umeri, zîmbi politicos şi spuse: "Vremuri grele, excelenţă. Să trăiţi şi să vă fie de bine!"

■

SIMULACRELE NORMALITĂŢII

de Eugen Negrici

Visul ideologiilor

DIN NU ŞTIU ce motive şi la intervale de timp imprevizibile, îmi reapare în minte un zid părăginit al unei incinte părăginite văzute cîndva. Era, de fapt, peretele unei încăperi din cele cîteva care mărgineau, spre nord, cred, un mic platou oarecum dreptunghiular acoperit cu iarbă uscată şi cu smocuri firave de maci zbîrciţi de vînt şi de soare. Despre el organizatorii deplasării noastre la cursurile de limbă macedoneană de la Ohrid spuneau că era stadionul cetăţii Heracleea, una din cetăţile greceşti ce-şi luase numele acesta impunător. Înlănţuite, încăperile acelea păreau săpate în malul ce închidea latura din dreapta, mai lungă, a platoului. Nu era însă aşa. Cei ce se aciuiseră acolo după ruinarea polisului şi stingerea civilizaţiei păgîne se folosiseră pur şi simplu de anexele vechiului stadion spre a-şi încropi cîteva cămăruţe smerite. Am trecut din una în alta cu destulă greutate, prin deschizături neverosimil de strîmte, călcînd pe schije de marmură, bucăţi de piatră, mortar şi grohotiş, înghiţind praful pe care îl ridicaseră însoţitorii mei grăbiţi.

Atunci, trecînd pragul ultimei odăi, mi-a apărut în faţa ochilor zidul.

Un zid de pietre umile de rîu şi de gresie obişnuită, la temelia căruia era aşezată o statuie. Bucăţile de gresie erau rînduite cu destulă grijă peste pulpe, peste coapse, peste mijlocul trupului, iar pieptul se sprijinea de pămînt ca dealtfel şi capul statuii, rămas, printr-o întîmplare, la locul lui. E drept că faţa - probabil deteriorată - nu i se putea vedea dar capul şi grumazul depăşeau linia verticală a zidului, nu prea mult, dar de ajuns pentru a-mi da senzaţia că statuia făcea efortul supraomenesc să iasă de acolo. Spinarea aceea strivită sub straturile de gresie, obrazul lipit de ţărînă, ceafa apăsată de mormanul de pietre m-au făcut dintr-o dată să mă gîndesc la neodihnitul, milenarul efort al artei de a ieşi de sub apăsarea nemiloasă a acelor forţe care au năzuit mereu să o supună, să o folosească, să o slugărească.

Cineva mi-a şoptit - văzîndu-mă căzut pe gînduri, contrariat de acea imagine bizară - că statuia era pusă aşa, era întoarsă pentru a nu i se observa chipul, căci întîi de toate acesta trezea furia purificatoare a primilor creştini. Am dat din cap arătînd că ceea ce spune are desigur noimă, dar şi astăzi cred că statuia avea acea poziţie curioasă şi pentru că pur şi simplu suprafaţa mai netedă de deasupra înlesnea aşezarea metodică a pietrelor. Trupul în toată lungimea lui juca cu folos rolul unui material solid de construcţie: era lespedea pe care o pui unde vrei şi unde trebuie pentru a sprijini şi întări un edificiu.

Visul - prea adesea împlinit - al tuturor ideologiilor.

■

Ochean

Un principe (2)

ÎNTORS acasă de la ospiciu, n-am apucat bine să-mi schimb hainele că telefonul sună: "Neculce", mă chemă o voce cunoscută, "ştii cine e?" - "Cum să nu. De unde vorbiţi?" - "De aici, de la clinică. Avem dreptul la două telefoane pe săptămînă. Numai să nu ne înregistreze Brâncovenii." - "Brâncovenii sînt acum în cer." - "Neculce, să nu mă duci în eroare, că fac cu tine ce a făcut tata cu unchеşul Miron Costin vel-logofătul. Dar nu de asta te sun. Ai găsit manuscrisul?" - "Care manuscris?" - "Caută în buzunarul de la palton! N-ai observat. Tot adormit ai rămas ca şi la Stănileşti." Voiam să-i spun că n-am trecut niciodată pe la Stănileşti, unde ţarul Rusiei a fost învins de turci la 1711, dar m-am stăpînit. Acceptasem jocul: fidel învăţăturii "pe nebun să nu-l contrazici", el era Dimitrie Cantemir şi eu Ion Neculce, biv-vel-vornic de Ţara de Sus, care îl însoţisem în exilul rusesc. De aceea am căutat în haine: într-adevăr am descoperit, spre surpriza mea, o coală de hîrtie împăturită. "Citeşte cu glas tare!", îmi porunci Dumitraşco. Şi am citit:

Mai 1686, Iaşi.

La Ispas, pupat pi Măriuca a lu Boldea, care m-o chişcat. Tataia m-o bătut şi m-o pus la popreală şi m-o hămisit şi m-o probozit că am răntunat agărlîcul lui Kir Irimia şi că am fugit de la ceasul de învăţătură elinească. Tataia m-o prins în curătură şi m-o probozit şi palme mi-o dat, iar eu fiind împizmuluit am scris pe zid "grec ticăit" şi iar m-o bătut tata că fac batgiocură şi m-o legat de un copaciu scorţos la popreală şi s-o dus la trebile lui. Şi o venit Buhai, tatarul, şi m-o dezlegat.

Iar Măriucăi, printr-un balgiu ce venea de la Ţarigrad, i-am cumpărat suleiman de s-o boit pe obraz ş-o văzut tataia şi-o trimis-o pe Măriuca la mănăstire, la Mira, şi pe mine m-o închis în beci de am ieşit războlit că mi-o dat şi cu puha.

"Ei, ce zici?" - "Ce să zic, mă întreb cine l-a scris. Se vede că autorul e un copil, posibil Cantemir, care l-a avut ca dascăl pe Ierimia Cacavela. Şi anul corespunde." - "Cine l-a scris? Eu. Prin urmare, numai eu am drepturile de autor." - "Felicitări!" - "Asta nu ajunge. Fă textul cunoscut. Trimite-l la un ziar. Însă - atenţie - nu trăda sursa! Eu sînt unicul posesor al documentelor pentru care un istoric sau un arhivar ambiţios şi-ar pune amanet pînă şi galoşii." - "Bine, dar cum să motivez falsurile?" - "Ce falsuri? N-ai înţeles? Eu l-am scris. Ăsta e numai începutul. Dar îţi trimit şi restul. Dă-l băiatului aceluia genial, romancierul - cum îl mai cheamă?" - "Acela, abisalul?" - "Da. Sau la gazetă, fosta gazetă, cum îi zice? - "Ştiu, dar acolo stă de pază conu Zigu şi dacă te prinde cu ocaua mică, te lasă repetent." - "Poate intervine Dimi, inimă de aur." - "Domnul Gabriel are într-adevăr o inimă miloasă, dar nu şi-o vinde la străini. Ne trebuie, de pildă, o expertiză de la un filolog, dovezi." - "Adresează-te celor trei corifei: Graur, Iordan, Rosetti!" - "Au trecut şi ei dincolo ca şi Brâncoveanu." - "Cum? I-au făcut şi pe ei sfinţi?" - "Încă nu. Posibil este. Mă gîndesc..." - "De gîndit, mă gîndesc eu. Tu, execută!"

Furăm întrerupţi. Am recitit manuscrisul. Nu cumva?... M-am culcat şi-am visat că trec Prutul în caleaşca lui Petru cel Mare, la dispoziţia Măriei Sale împărăteasa. E bine şi cald. Mă uit pe fereastră: de unde mulţimea asta de turci şi de ruşi?

Paul Miron

CĂRŢI STRĂINE

prezentate de Grete Tartler

• Actualitatea editorială •

Symposion la început de lume

ÎN GREACA veche *sympíno* înseamnă "a bea împreună". De la Platon încoace, *symposion*-ul a devenit ocupaţia de bază a contemplativilor, modelul sympotic fiind recognoscibil în tot soiul de opere literare. *Banchetul* se grăbesc să-l citească în primul rând îndrăgostiţii, în nădejdea că vor afla leac pentru starea neobiş-

Platon, *Dialoguri. Apărarea lui Socrate. Eutifron. Criton. Banchetul. Fedon. Gorgias. Menon.* Traducere de Cezar Papacostea. Editura IRI, 1995, 389 p. f.p.

Platon, *Banchetul.* Traducere, studiu introductiv şi note de Petru Creţia. Editura Humanitas 1995. 175 p.. 3500 lei.

nuită ce i-a cuprins, dar, fără să găsească soluţii practice, nu se aleg decât cu faptul că rămân pe gânduri - precum Socrate rămas în urma lui Aristodem, ajuns abia la jumătatea mesei: căzuse pe gânduri şi stătuse să şi le lămurească.

"Povestea" e îndeobşte cunoscută: la cheful dat de Agaton după câştigarea concursului Marilor Dionisii din anul 416 î. d. Chr., sympotes-ii renunţă la băutură (mai ales că sărbătorirea evenimentului cu o zi înainte le cam consumase puterea de a bea) şi decid să ţină fiecare un discurs pe o temă dată. La recomandarea medicului Eriximah (după o idee a lui Faidros): lauda zeului Eros, pe care poeţii şi preoţii îl proslăviseră prea puţin. Cele şase discursuri despre Eros (*lógoi erótikoi*) afirmă, în mare, că 1. Eros, cel mai vechi zeu, e iniţiator de mari binefaceri pentru indivizi şi obşte, doar el aducând hotărârea jertfirii propriei vieţi pentru viaţa altora (*Faidros*); 2. Erosul poate fi obştesc şi ceresc, acesta din urmă iubind sufletul mai mult decât trupul şi fiind devotat sexului masculin - de unde invertirea; Erosul e frumos dacă îl face pe cel iubit mai înţelept şi mai bun (*Pausanias*); 3. Erosul nu influenţează doar oamenii, ci întreaga natură, muzica, astronomia - mersul soarelui - religia şi credinţa (*Eriximah*); 4. la origine existau trei sexe-sfere cu patru mâini şi picioare - bărbat/bărbat, femeie/femeie şi androgin; fiind foarte puternici, au devenit obraznici şi periculoşi, deci Zeus, cu ajutorul lui Apollo, i-a înjumătăţit şi, de milă, ca să nu se stingă de dor, le-a hărăzit aleanul împerecherii; dacă două jumătăţi, ce formau cândva o sferă, se întâlnesc, simt indicibila fericire a iubirii; de aici - avertisment împotriva hybrisului şi îndemn la supunere pioasă, ca zeii să ne îngăduie, eventual, fericirea (*Aristofan*); 5. Eros e cel mai norocos, frumos, tânăr, virtuos dintre zei, maestru în făurirea şi înzestrarea creaturilor (*Agaton*); 6. Erosul doreşte ceva ce nu are - iubit nu poate fi decât ce nu posezi; de vreme ce Erosul doreşte Frumosul şi Binele, înseamnă că nu-i nici frumos, nici bun; nici frumos, nici urât; nici zeu, nici om, ci daimon; nici înţelept, nici neînţelept, ci filozof; părinţii săi sunt, mitologic, Poros - Răzbătătorul şi Penia - Sărăcia; reprezintă tânjirea spre Bine a omenirii; creează Frumosul, sădeşte dor de nemurire în inimi - nu doar prin urmaşi, ci şi prin câştig de faimă, respect; cea mai înaltă îndeletnicire a Erosului e ridicarea omului în lumea ideilor prin filozofie - de la un trup frumos, la contemplarea Frumosului, beatitudine şi nemurire (*Socrate*).

Celor şase discursuri li se adaugă oratoria lui Alcibiade, sosit mai târziu de la alt banchet. Când să-şi ia şi Socrate revanşa, apare o ceată de beţivani şi banchetul se transformă, balcanic, în beţie. Adorm toţi - Aristodem, povestitorul, Agaton, Aristofan, pe care în zori Socrate încă îi mai lămurea că arta poetului tragic e la fel cu a celui comic; nu rezistă decât Socrate care, plecat la liceu, şi-a petrecut acea zi ca pe oricare alta. Filozoful, rămas treaz, şi-a îndeplinit menirea. Ar fi de ajuns, ca argument pentru recitirea lui Platon, azi, de către noi care am uitat ce am crezut în tinereţe, sau de noi cei care credem ce vom uita în curând, chiar şi numai această "mică" învăţătură: de a întâmpina orice nouă zi ca pe un început de lume.

Banchetul poate fi cumpărat acum, la preţuri accesibile, în două traduceri excelente: cea "clasică", a lui Cezar Papacostea (Editura IRI preia traducerile din 1930; volumul cuprinde mai multe importante dialoguri) şi cea "nouă", a lui Petru Creţia (cu studiu introductiv şi note, Humanitas); diferite dar întemeiate amândouă (textul grecesc fiind deseori ambiguu, deci diferit interpretabil). Iată un fragment - 200 a - în cele două traduceri: "Bine, zise, a iubi nu este oare mai degrabă a dori ce nu-i încă sigur, ce nu stăpânim încă? Nu-i să vedem păstrate şi pe viitor cele ce avem? Şi să ne fie prezente? (Papacostea); "Şi a dori ca ceea ce ai să rămână al tău şi pe viitor nu înseamnă oare a dori ceva ce nu-ţi stă la îndemână şi pe care nu-l ai încă?" (P. Creţia). Sau: Papacostea păstrează numele lui *Poros* ca atare; dar *poros* = belşug vine de la "drum" - a străbate, a răzbate, deci Creţia îl numeşte Răzbătătorul. Aparatul critic foarte necesar transformă această firească şi fluentă versiune modernă într-un adevărat instrument de lucru.

Symposion între căline roşii

NICI Vasili Şukşin, multilateralul prozator, regizor, scenarist, actor, poet şi eseist (care ar fi avut astăzi, dacă ar mai fi trăit, doar 65 de ani!) nu poate evita pecetea *Banchetului*. În *Călina roşie* (simbol al sângelui şi iubirii, cunoscut din filmul cu multe premii şi distincţii internaţionale, în care a jucat chiar autorul), Egor Prokudin, care ispăşeşte o condamnare pentru hoţie şi încearcă să revină la viaţa cinstită alături de frumoasa Liuba, îşi serbează libertatea printr-un "dezmăţ". Sufletul lui candid, îndrăgostit de poezie şi mesteceni (pe carei numeşte "miresele mele") are nevoie de ridicare spre idee, spre filozofie. Vrea să discute marile probleme care-l frământă, ce-i viaţa, libertatea, iubirea. Evident, contextul comic-socialist face din acest "banchet" o pagină antologică: "Se adunase, spre a participa la «dezmăţul» cu pricina, lume cam ciudată; mai mult oameni în vârstă. Erau şi câteva femei, toate însă uimitor de urâte şi având un aer jalnic, nefericit. Şedeau cu toţii în jurul mesei încărcate cu bunătăţi şi se uitau miraţi la Egor". Necunoscuţi toţi, singurateci chemaţi să... bea împreună, voiau să ştie de ce. Egor - încercând să le explice, rămase brusc, socratic, pe gânduri. Ceva se luminase în el. "Fraţii mei dragi, zise el cu emoţie, adineaori s-a-ntâmplat ca inima să-mi tresară de duioşie. Îmi dau seama că vă doare-n cot de vorbele mele frumoase, totuşi daţi-mi voie să vi le zic pân' la capăt. A sosit primăvara... Curând... o să-nverzească mestecenii... Să ştiţi că astăzi am îndrăgit pe toată lumea... Chiar dacă nu ne-a reuşit cheful, nu-i nimic... Oameni buni! Hai să ne iubim unul pe altul!". Amintirea Liubei îl lămureşte, cum bine zicea Platon, că îi e dor de ceea ce nu are - o viaţă cinstită, munca simplă şi curată la ţară, prieteni. Nu îi e dat să-şi împlinească himera (vechii tovarăşi de bandă îl urmăresc şi-l ucid). Drama presărată cu momente vesele (corul deţinuţilor, discuţiile "filozofice" cu ţăranii etc.), cu episoade bizare, absurde ori triste, conturează un personaj multistratificat, capabil de trăiri înalte dar şi de jalnice dedublări. De fapt, un personaj tipic şukşinian, descinzând din *Idiotul* lui Dostoievski. Puritate şi neadaptare, candoare şi sensibilitate aproape bolnăvicioasă, umor în ciuda neîntreruptei presimţiri a tragediei (parcă-l auzim pe Socrate: tragic şi comic din acelaşi material...). Ciudik, personajul din nuvela cu acelaşi nume, are ceva din "Cănuţă, om sucit" în decor asiat. În *Venin de şarpe*, Maxim umblă din farmacie în farmacie, căutând, fără să-i trebuiască... venin de şarpe. În *Microscopul*, bărbatul - un tâmplar - vine acasă plângându-se nevestei că a pierdut banii, importanta sumă de 120 de ruble, destinată cumpărării de haine pentru copii. Scandal, tradiţionala bătaie în cap cu tigaia (toate nuvelele dezvăluie un straşnic matriarhat). Păcătosul e pedepsit aspru şi pus să lucreze în timpul liber. Într-o zi vine acasă cu un microscop - "cadou de fruntaş în producţie" - prin care, ca un copil, descoperă microcosmosul, făcând senzaţie în cartier. Toată lumea pare fascinată când, din neghiobie, cineva deconspiră cumpărarea straniului obiect din banii "pierduţi". Nevoia de ridicare din cotidian e, bineînţeles, depăşită (vânzarea inutilei unelte) dar *symposion*-ul (întâlnirile cu vecinii şi copiii, pentru "discutarea microcosmosului") îşi împlinise menirea.

Vasili Şukşin, *Călina roşie.* Nuvele şi povestiri. Traducere, prefaţă, tabel cronologic şi note de Alexandru Calais. Biblioteca pentru toţi. Editura Minerva, 1995. 266 p. 2000 lei.

Symposion într-un sfârşit de lume

S-AR PUTEA ca sfârşitul lumii să fie frumos, cu apusuri violete şi răsărituri orange, spunea un filozof cinic modern. Aşa ar fi, dacă "frumosul" ar fi receptat de cineva într-o situaţie nepericlitată. Un asemenea subiect nu poate fi, evident, tratat literar decât în parabolă. Este ceea ce face Juan Eduardo Zuñiga în recenta culegere de şapte proze apărută la Editura Fundaţiei Culturale Române în traducerea (ritmică, modernă) şi prezentarea Ilenei Mihăilă. Autorul, cu o biografie şi bibliografie curioase (între activităţile sale se numără şi traduceri din rusă, bulgară şi română!) este născocitorul "romanului în module", o altă categorie decât romanul-fluviu ori ciclul romanesc, aici autonomia componentelor păstrându-se în toate situaţiile.

La prima lectură prozele par rezumatele altora, dintr-un plan ideal necunoscut nouă, sau nescrise încă; şi astfel ar fi tratate dacă n-ar exista, din când în când, ca într-o homeopatie literară, amănunte izbitoare, relevante şi imediate. Povestirea care dă măsura volumului este fără îndoială *Cea din urmă zi a lumii*. Parabola imaginează un front masiv de agregate înaintând spre a demola o mare metropolă, apropiindu-se pe zi ce trece de "locul acţiunii". Aici, un tânăr cuplu refuză strămutarea din calea demolărilor şi hotărăşte să-şi împartă destinul cu cel al casei lor condamnate să-şi asume acelaşi sfârşit. Cei doi o fac fără teamă, într-o stanie fericire. Li se adaugă încă un domn, cu aceleaşi dorinţe şi scopuri pentru acest ultim *symposion*. În scurta perioadă, cei trei retrăiesc, prin arderea etapelor, istoria civilizaţiilor, cu fericirea vârstei de aur, păcatele Sodomei (devin un triunghi erotic, de pildă), cu ispăşirea finală când îşi adaugă în vinul vechi dozele letale ale unor plăcute otrăvuri.

Juan Eduardo Zuñiga, *Pământul va fi un paradis.* Traducere şi prefaţă de Ileana Mihăilă. Editura Fundaţiei Culturale Române, 1995. 123 p. 1800 lei.

Se refac şi perioadele creaţiei umane, cu mobiliere şi policandre din epoci apuse, cu tabieturi de ev mediu şi epocă romantică, anticipări ale grădinii raiului. Salvarea? Desigur, în plan simbolic prin cei doi copii-amoraşi care îi "spionaseră" tot timpul şi care, cumva, le iau locul. Dar şi prin însuşi refugiul în *symposion*, care dă alte dimensiuni vieţii, trecerii, retrăirii.

■

Cărţi primite la redacţie

◆ Immanuel Kant, *Critica raţiunii pure.* Traducere de Nicolae Bagdasar şi Elena Moisuc. Editura IRI, 1995. 607 p. 9500 lei.

◆ Immanuel Kant, *Critica raţiunii practice. Întemeierea metafizicii moravurilor.* Traducere, studiu introductiv, note şi indice de nume proprii de Nicolae Bagdasar. Editura IRI, 1995. 288 p. 6000 lei.

◆ G.W.F.Hegel, *Fenomenologia spiritului.* Traducere de Virgil Bogdan. Editura IRI, 1995. 472 p. 9000 lei.

◆ Robert Ludlum, *Iluzia scorpionilor.* Versiunea în limba română de Alin Zăbavă. Editura Olimp. 1995, vol. I, 355 p., vol. II, 370 p. 6500 lei.

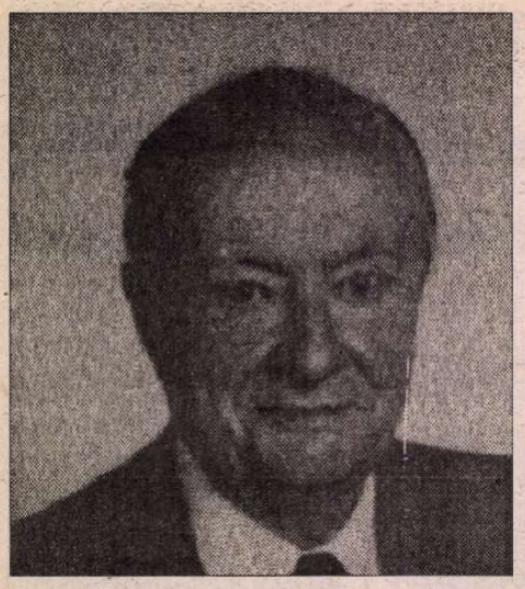

Un mare prieten francez al României

ÎN ACEST AN, Şcoala Normală Superioară (Ecole Normale Supérieure) din Paris (de pe celebra "rue d^ Ulm"!) îşi serbează bicentenarul. Este foarte probabil - se spune - ca, în cadrul acestor festivităţi, o reuniune specială să aibă loc la Bucureşti, în localul Institutului Francez...

Şcoala Normală Superioară a fost şi a rămas o pepinieră de valori ale Franţei: Jaurès, Pompidou, Sartre, Julien Gracq, Alain Peyrefitte, Vl. Jankelevitch, L. Fabius, Alain Juppé, François Furet şi alţii s-au format în această unică instituţie academică. A fi *normalien*, în Franţa, înseamnă a aparţine unei elite intelectuale care, după expresia consacrată, are "un seul Dieu: le mérite". Aristocraţia meritului obţinut echivalează, aici, cu aristocraţia naşterii. O antologie a lui Alain Peyrefitte, *Rue d'Ulm* (ed. Fayard) poate oferi şi alte date importante.

Dar de ce apare în cursul acestor sărbătoriri şi Institutul Francez din Bucureşti? Răspunsul la această întrebare este: *Alphonse Dupront* (1905-1990): "elev" al Şcoalei Normale Superioare începînd din 1925 dar format ca istoric, mai ales în domeniul istoriei religiei, la Şcoala franceză din Roma (1930-1932), el devine, din 1932 pînă în 1941, consilier cultural şi director al Institutului Francez din Bucureşti.

Alphonse Dupront sosea în România *după* stagiul la Roma. Dacă acolo el studiase Renaşterea, Umanismul şi Contra-Reforma - contribuţiile catolicismului la cultura Europei -, la Bucureşti tânărul normalian intra în alt spaţiu european: acela al confruntărilor din zonele de frontieră dintre Orient şi Occident. A preferat, în 1932, Institutul Francez din Bucureşti şi pentru că fusese coleg de promoţie cu N.N. Condeescu, cunoscutul profesor de literatură franceză, şi el normalian ("*mon cothurne*", îl numea A. Dupront), "étranger" (adică fără drepturile autohtonilor francezi). Cu N.N. Condeescu, A. Dupront va rămîne în strînsă legătură: normalianul "*étranger*" român servea în ţara sa drept călăuză normalianului francez!

Alphonse Dupront a fost, în această înaltă calitate de reprezentant cultural al Franţei, un deschizător de vaste perspective şi de complicate drumuri. El inaugurează funcţia de "consilier cultural" - şi în această calitate îl primeşte pe noul ambasador al Franţei, în 1935, care nu era altul decît Paul Morand. Elogiul ambasadorului pentru consilierul său cultural, îl putem citi în volumul *Bucarest*: "tînărul director" (al Institutului Francez) avea o "simpatie intuitivă care îl făcea să înţeleagă psihologia unui popor străin" (ceea ce, probabil, îi lipsea lui Paul Morand!).

La Bucureşti, Alphonse Dupront întemeiază o adevărată Universitate franceză: *la Mission Universitaire*. O descrie el însuşi într-un "morceau de mémoire" (din ciclul *Années roumaines 1932-1934*). O serie de valoroşi profesori francezi, reglementar încadraţi în învăţămîntul secundar românesc şi repartizaţi în liceele din România Mare, împînzesc ţara noastră de la Chişinău pînă la Timişoara, de la Cernăuţi la Tîrgu-Mureş, Blaj, Turda, Oradea Mare, Arad, Alba Iulia şi, bineînţeles, în Vechiul Regat, la Craiova, Turnu-Severin, Buzău, Brăila - promovînd limba şi cultura franceză. Numele lor au devenit, ulterior, celebre: Michel Dard, Yves Auger, Henry Jacquier, Pierre Guiraud, Charles Singevin, Emmanuel Beau de Loménie şi, mai tîrziu, faimosul Roland Barthes. Scriitori, eminenţi docenţi universitari, lingvişti şi filosofi contribuiau - prin grija şi din iniţiativa lui Alphonse Dupront - la construcţia europeană, francofonă şi francofilă, a culturii din România *Mare*, reîntregită. Dacă Franţa ajutase ţara noastră să fie învingătoare, în război, tot Franţa îi aducea, prin "*Misiunea Universitară*", dezvoltarea culturală pe care o cunoaştem cu toţii, în perioada numită "între cele două războaie mondiale", adică în "anii treizeci". Alphonse Dupront, la 27 de ani - a fost artizanul acestei construcţii: bine sfătuit, bine orientat, el a scrutat cu luciditate situaţia din România, cu un veritabil sens al culturii şi a luptat cu ardoare pentru a introduce în ţara noastră valorile Franţei sale. Omul de cultură era un bun diplomat iar politica lui era ceea ce se numeşte "le rayonnement de la France à l'étranger!".

S-au revelat aceste calităţi în anii extinderii nazismului în Europa şi, mai ales, atunci cînd Franţa a fost învinsă, în iunie 1940, şi silită să accepte dominaţia şi ocupaţia hitlerismului german. A. Dupront îşi căuta relaţii şi prietenii universitare şi valori solide. Amintirile sale despre Institutul Francez din România (publicate în *Cahiers Alphonse Dupront*, 3, pp. 8-9-10) sînt deosebit de semnificative. În jurul Institutului Francez şi al directorului său - în jurul Franţei - se adunau intelectualii de valoare ai României: Ion Cantacuzino şi institutul care-i purta numele, Ionescu-Mihăieşti, profesorul dr. Marius Nasta, George Ţiţeica ("*ancien élève de l'Ecole Normale Supérieure*"). G. Moisil, Horia Hulubei şi soţia sa, Alice, specialistă în literatura medicală franceză, dr. Gheorghe Marinescu, profesorii George Oprescu, Alexandru Graur, Alexandru Rosetti, Mihai Berza, Dionisie Pippidi şi alţii. Citäm, parţial, în traducere (p. 9): o listă lungă a celor "cu care am putut avea legături regulate şi de încredere: Iorgu Iordan, Ion Petrovici, filosoful, Alexandru Marcu, Andrei Oţetea ("Andrei a fost ministru al Educaţiei Naţionale şi a favorizat eforturile noastre") şi Tudor Vianu". Niciodată A. Dupront nu l-a întîlnit pe Blaga; l-a cunoscut prea puţin pe Mihail Sadoveanu - iar Tudor Arghezi "*est toujours resté sur une certaine reserve*" [1]. În schimb, Ilarie Voronca şi "la femme admirable qu' était Alice Voinescu" (pp. 9-10), Ion Pillat, Emil Botta, Camil Petrescu, Victor Eftimiu, Ion Marin Sadoveanu, pictorul Steriadi, celebrul "collectionneur de classe et mécène", H. Zambaccian erau printre cei ce frecventau fidel Institutul Francez. O notă aparte: "*l'étonnant et fascinant*" Nae Ionescu, "*peu porté sur les choses de la France*" (p. 9). Se poate uşor constata că aproape toate numele mari ale literaturii noastre "dintre cele două războaie" se întîlneau în jurul Institutului Francez - devenit *L'Institut Français de Haute Culture* - al lui Alphonse Dupront!

Alphonse Dupront a organizat - împreună cu editorii francezi - o "săptămînă a cărţii franceze la Bucureşti" şi a adus, în capitala noastră, Comedia Franceză! În plus, invitînd pe Monseniorul Blaussart, arhiepiscopul "*in partibus*" al Cardinalului de Paris, directorul Institutului Francez din Bucureşti a organizat o călătorie în episcopatele greco-catolice (uniate) din Transilvania, începînd, bineînţeles, cu Blajul. Înţelegem, acum, sensibilitatea cardinalului Tisserand care, în anii aceia, a luat hotărîrea de a construi liceul *Unirea* din Blaj, focar de cultură occidentală-latină din Transilvanja de atunci...

Anii cei grei, după căderea Franţei, l-au găsit pe Alphonse Dupront la datorie. Începînd de prin 1938, propaganda şi prezenţa germană se accentuează în România. Interesantă este şi mărturia despre "profesorul Gamillscheg", romanistul german care conducea Institutul German: "*mes relations étaient particulièrement confiantes*". Să fi ştiut A. Dupront, atunci, ceea ce noi ştim, acum - E. Gamillscheg a fost agent de influenţă, poate chiar spion german, în slujba nazismului! - poate că ar fi avut mai puţină încredere. În orice caz, ca romanist, E. Gamillscheg avea o solidă formaţie culturală franceză.

Răspunsul la pătrunderea germană în România era pentru omul de cultură francez Alphonse Dupront un motiv pentru a întări prezenţa franceză în ţara noastră. Au sosit, atunci, în România, actori celebri (Louis Jouvet), a revenit Comedia Franceză (Pierre Dux, Jacques Charon, Marie Bell) şi, mai ales, Jacques Copeau, valoros actor şi poet.

DAR TOATE acestea sfîrşesc odată cu intrarea germanilor în Paris, cu ocupaţia Franţei. Atunci se verifică adevăraţii prieteni ai Franţei. Primul, *cel* care adresează o emoţionantă scrisoare lui Alphonse Dupront, a fost Eugen Ionescu: "*Je ne pourrais vivre dans un monde ou il n'y aurait plus de France - dans un corps vide. Je n'ai qu'une patrie, c'est la France, car la seule patrie est celle de l'Esprit... Je pleure, Monsieur. Je me déteste de ne pas être un dieu et de ne pas pouvoir sauver la France; anéantir ses ennemis*" (*Cahiers Alphonse Dupront*, 2, p. 25).

Cu ultimele sale prerogative, Alphonse Dupront a mai putut da două burse : una, lui Eugen Ionescu, alta - prin Institutul din Sibiu - lui Emil Cioran.

În acelaşi timp însă începe rezistenţa pro-De Gaulle a directorului Institutului Francez din Bucureşti. În timp ce ambasadorul de atunci al Franţei, Adrien Thierry, rămînea - nu se putea altfel - reprezentant al guvernului francez de la Bordeaux, al Franţei învinse, directorul Institutului Francez, împreună cu Michel Dard, Charles Singevin şi Jacques Lassaigne aderă la acţiunea generalului De Gaulle şi a "Comitetului Naţional Francez", cu sediul la Londra. O scrisoare din 22 iunie 1940 (proclamaţia generalului De Gaulle fusese făcută la 18 iunie 1940!) trimisă, prin Ambasada Marii Britanii de la Bucureşti, anunţă pe reprezentanţii Franţei *libere* că "un grup de Francezi din România" intra în Rezistenţă, pentru a apăra "*l'honneur et la grandeur de la France*" (*v. Cahiers Alphonse Dupront*, 1, pp. 1-7).[2] Alphonse Dupront era în fruntea lor!

Ar trebui citite - şi interpretate - cu atenţie paginile despre România scrise de Alphonse Dupront (a se vedea mai ales *Cahiers Alphonse Dupront*, 3, pp. 16-19) pentru a înţelege afecţiunea şi respectul pe care istoricul francez le avea pentru ţara noastră. Interesante sînt, bunăoară, mărturiile sale despre rebeliunea legionară din ianuarie 1941, în care, istoric fiind, el vede numai "*des journées révolutionnaires*" (pp. 19-23), fără să înţeleagă sensul abject, antiromânesc, al dezastrului şi al crimelor.

Alphonse Dupront ştia să păstreze distanţele, rămînînd un francez care nu poate aprecia - negativ sau pozitiv - evenimentele din ţara în care se afla... Dacă a reacţionat, aşa cum a făcut, la dezastrul ţării sale, în iunie 1940, directorul Institutului Francez din Bucureşti prefera să nu ia parte activă la ceea ce se întîmpla sub ochii săi. Şi cîţi dintre intelectualii de frunte care frecventau Institutul nu-l vor fi avertizat de catastrofa care ameninţa România!...

Aceeaşi atitudine o are şi mai tîrziu, în anii comunismului. Alphonse Dupront a ştiut să adopte atitudini clare în judecăţile sale despre România şi despre români. Am putea spune chiar, atitudinea Franţei. De aceea el *nu a ascultat* întotdeauna glasul - demn şi important - al exilului românesc din Paris. Sau, cel puţin, *nu* pe acela care dezvăluia şi critica, virulent, situaţia grea din România.

Devenit *Président* al Sorbonei, Alphonse Dupront patronează o manifestare culturală a României oficiale (bineînţeles, în colaborare cu Ambasada de atunci), dedicată lui Eminescu (*Eminescu după Eminescu*, în martie 1975). Această reuniune culturală româno-franceză, desfăşurată sub conducerea profesorului Alain Guillermou, a dat posibilitate lui Alphonse Dupront să vorbească despre "*continuitatea de prietenie mereu mai vie, între România şi Franţa*" (*Eminescu după Eminescu*, ed. Junimea, Iaşi, 1978, p. 23). Dar "*cuvîntul*" profesorului *nu a putut fi ascultat* de intelectualii români din exil, de la Paris, pentru că s-a petrecut într-un cerc "oficial" foarte restrîns, în "*cvasiclandestinitate*"! Monica Lovinescu, *Seismograme-Unde scurte*, II, ed. Humanitas, 1993 (pp. 117-120) a relevat evenimentul: "*Asociaţia Francezilor de Origine Română" voia să arate că Eminescu era încă cenzurat în România (mai ales în fragmentele privind România şi pe Ruşi)*".

Să nu fi vrut să ştie despre aceste cenzurări Alphonse Dupront?

ŞI TOTUŞI, acelaşi *Président* al Sorbonei este cel care, împreună cu profesorul Michel Meslin, decernează, la 14 februarie 1976, doctoratul *honoris causa* lui Mircea Eliade, onorînd, astfel un român în exil (v. *Cahiers de l'Herne, Mircea Eliade*, p. 15, pp. 270-271, Paris, 1978).

Fără îndoială, urmînd raţiunea de stat, Alphonse Dupront a reuşit să obţină de la preşedintele de atunci al Franţei, Georges Pompidou, crearea unei *catedre de limbă, literatură şi cultură românească* la Sorbona. Asemenea mari rezultate se obţin cu înţelepte şi abile volute diplomatice universitare.[3]

Alphonse Dupront a fost un mare şi adevărat prieten al României. Aşa cum spunea el însuşi, "această Ţară, căreia toţi cei care au trăit în ea îi duc *dorul*".

Prin el, Franţa a căutat să creeze în România o adevărată cultură europeană. Să nu-l uităm, în istoria culturii noastre contemporane!

Alexandru Niculescu

---

[1] În mod surprinzător, nici numele lui *Eugen Lovinescu*, profesor de franceză, personalitate literară binecunoscută, în lumea culturii româneşti, *nu apare* menţionat în însemnările memoriale ale lui Alphonse Dupront.

[2] Despre rezistenţa organizată în Ambasada Franţei din Bucureşti şi în sediile Institutului Francez din România - în anii 1942-1944 - stau mărturie, azi, memoriile lui George Tomaziu, *Jurnalul unui figurant*. Editura Univers 1995, pp. 36-43. *Marcel Fontaine*, directorul Institutului Francez din Craiova. *Alexander Eck*, profesor de bizantologie. *Pierre Guiraud*, directorul Institutului Francez din Chişinău. *Georges Durand* şi alţii au participat; din Bucureşti, la misiuni de informaţii importante, în serviciul Rezistenţei franceze. *Marcel Fontaine* a continuat însă lupta împotriva comunismului şi după ce fusese expulzat din România: "cronicile" sale încurajatoare de la *Radio France Internationale* erau adresate luptătorilor anti-comunişti din România.

[3] Această catedră de limba română la Universitatea Paris IV - Sorbona, creată de Alphonse Dupront, a existat pînă în 1993.

O altă privire spre Borges

◆ María Esther Vázquez, care a fost prietenă cu Borges şi a colaborat cu el la două lucrări, *Introducere în literatura engleză* şi *Literatura germanică medievală*, a obţinut premiul Comillas pentru biografie (două milioane pesetas) pentru volumul *Borges, splendoare şi derută*, în care descrie un Borges seducător, capabil de iubire, şi dezminte reputaţia fascizantă ce îi fusese atribuită. Aminteşte chiar că în epoca maccarthysmului îi fusese refuzată viza de intrare în SUA din cauza unor pretinse afinităţi comuniste. De fapt, precizează prietena lui Borges, pe el nu-l interesa deloc politica.

Gesta Danorum

◆ Arhiepiscopul din Lund, Absalon (1128-1201), consilier al regelui Danemarcei Valdemar cel mare, l-a însărcinat pe prelatul Saxo să scrie o istorie a ţării. Supranumit Grammaticus (latinist), acesta şi-a redactat cronica inspirîndu-se din scriitorii latini dar şi, mărturisit, din legendele culese de la locuitorii Islandei (Thule), "adevărate comori de povestiri istorice". În aceeaşi epocă, un genial istoric şi poet, Snorri Sturluson (1179-1241) a transcris cu rigoare miturile scandinave în celebra *Edda*. Ed. Gallimard a publicat, în colecţia "L'aube du peuples", atît traducerea în franceză, pentru prima oară, după aproape 8 secole de la scrierea ei, a cărţii *Gesta Danorum* de Saxo Grammaticus, cît şi a celei a lui Snorri Sturluson, *Edda*.

Centenar Eluard

◆ Ultima mare comemorare literară din 1995 în Franţa este cea a lui Paul Eluard, născut la 14 decembrie 1895 la Saint-Denis. Începînd din 15 noiembrie, sînt prevăzute numeroase manifestări dedicate centenarului Eluard. O bibliografie a poetului, publicată de muzeul din Saint-Denis, aduce noutăţi interesante cu privire la unele plachete devenite raritaţi bibliofile: *Au défaut du silence*, apărută în 1925 în 51 de exemplare şi conţinînd 20 de desene de Max Ernst, înfăţişînd-o pe Gala, costă acum peste 40.000 franci; *Médieuses*, tipărit în 1939 în 12 exemplare, însoţite de 35 de litografii originale de Valentine Hugo s-a vîndut acum trei ani la Drouot cu 72.000 franci, iar *Solidarité*, poem publicat în 1938 în 150 de exemplare, cu gravuri de Picasso, Miró, Ives Tanguy, André Masson ş.a. este evaluat la 100.000 franci. În imagine, Paul Eluard şi Gala în 1913.

Coşmare americane

◆ Prolifici mai sînt unii scriitori! Americanul Lawrence Block a scris, pînă la 57 de ani, enorm. Romane de spionaj (seria Evan Michael Tanner), parodii (semnate Chip Harrison), cărţi de umor (seria Bernie Rhodenbarr) şi mai ales multe romane poliţiste avîndu-l ca personaj principal pe detectivul Matt Scudder, ex-poliţist, ex-tată de familie, ex-alcoolic. Lawrence Block foloseşte alibiul anchetei pentru a descrie cu realism viaţa new-yorkeză. Cîteva titluri din această serie: *Un bilet pentru morgă*, *Dans la abator*, *Baladă între morminte* şi, ultimul apărut, *Dracu' te aşteaptă*. Inutil să mai spunem că e tradus în multe ţări.

un radio actual

în fiecare zi, de luni până vineri,
puteţi audia la Radio Total, între orele 22,00-24,00

TALK-SHOW-uri
LIVE

FM 94,2 MHz

RADIO TOTAL

637.37.90; 637.56.45

Luni: Război şi pace ◆ Mihai Tatulici
Marţi: Câinele de pază ◆ Cornel Nistorescu
Miercuri: Punct şi virgulă ◆ Carmen Bendovski
Joi: Fiţi întreprinzători ◆ Teme economice
Vineri: Taxiul de noapte ◆ N.C. Munteanu

Enigma Dick

◆ Volumul *Invazii divine: Philip K. Dick, o viaţă*, de Lawrence Sutin este biografia genialului scriitor american de SF din a cărui operă au fost traduse şi la noi mai multe titluri la Ed. Nemira. Cartea trasează existenţa haotică a lui Dick din prima copilărie, marcată de dispariţia unei surori gemene şi pînă la moartea solitară, la 2 martie 1982, la 53 de ani: anii de formare în mediul intelectual din Berkeley, orientarea către SF, eşecurile repetate ale căsătoriilor şi legăturilor sale, dorinţa de a scăpa din "ghetto-ul SF", graţie romanelor realiste pentru care nu găsea editori, consacrarea în genul în care a devenit, din 1963, star, iluminările mistice din 1974, abuzul de medicamente şi droguri - toate acestea fac din Philip K. Dick un personaj asemănător celor din propriile lui romane.

„The Corpse"

UNA dintre cele mai cunoscute reviste de poezie americană, *Exquisite Corpse*, şi-a prescurtat recent numele. I se spune acum pur şi simplu *The Corpse*, cadavrul adică, asta neînsemnînd că noul cadavru nu e încă delicat şi plăcut. Scurtarea numelui e numai un semn de afecţiune, un adaos de intimitate, căci, la urma urmei, ce poate fi mai intim, se întreabă redactorii, decît un cadavru? În ciuda amputării titlului, revista îşi păstrează linia şocantă cunoscută.

Ca atitudine intelectuală, *The Corpse* este o revistă liberală, poziţie extrem de importantă într-o ţară unde conservatorii îşi întăresc poziţiile printr-o propagandă foarte subtilă. Remarc în numărul 53/1995 articolul semnat Max Cafard despre Richard Rorty, filosoful american cel mai popular la ora actuală. Cafard atacă, pe bună dreptate, declinul versiunii deja molatice de liberalism practicat de Rorty, care se refugiază mai nou în cauze mai puţin dificile, cum ar fi, de pildă, patriotismul. Apărînd naţionalismul împotriva universitarilor americani care ar defăima, cu analizele lor politice, o oarecare faţă a Americii, Rorty se erijează, după opinia lui Cafard, în filosoful cetăţii. Deşi se consideră un "filosof angajat", Rorty cîntă în struna puterii. De aici şi popularitatea lui care o copleşeşte pe cea a unui Chomsky, de exemplu, care, pentru vina de a fi criticat aspru politica externă americană, e ignorat în propria sa ţară, în ciuda faptului că e cel mai renumit lingvist din lume. Or, lui Rorty, un "liberal conservator", i se dă permanent cuvîntul.

Lăsînd la o parte distincţia stînga/dreapta (ambele fiind noţiuni lipsite de esenţă), cititorul român poate simpatiza cu atitudinea lui Cafard împotriva lui Rorty, căci de cîte ori n-am auzit şi noi vorbindu-se de întoarcerea la "valori patriotice sau naţionale" (ce-or fi astea nu ni s-a explicat niciodată, însă, de-a lungul întregii noastre educaţii obligatorii) în vreme de criză economică sau morală. Revista condusă de Andrei Codrescu e de stînga, dar, afirm asta pentru cititorii români, după ce am explicat poziţia ei intelectuală şi politică, bătăioasă împotriva puterii.

În tradiţia decadentismului de sfîrşit de secol trecut şi a degenerescenţei baudelairiene, *The Corpse* adună poezie şi eseuri satanice, pe gustul culturii thrash, devenită în Statele Unite din ce în ce mai populară, prin varianta sa "alternative". Revista, redactată de Andrei Codrescu, apare în Baton Rouge, Louisiana, în sudul Statelor Unite, mai conservator decît orice altă zonă a ţării. E drept, însă, în Baton Rouge adie o briză franţuzească, însă anemică şi pe cale de dispariţie. Nu e întîmplător că o revistă ca aceasta apare în Sud, din nevoia de a şoca opinia publică, bunul simţ al "cefelor roşii".

Din sudul ţării vin şi cele mai multe trupe de rock, propunînd o cultură alternativă sau o contra-cultură pe care se străduiesc să o ţină departe de media americană, care umblă s-o distrugă, popularizînd-o, aşa cum s-a întîmplat, de exemplu, în cazul culturii grunge, a cărei icoană a fost Kurt Corbaine.

Revista lui Andrei Codrescu, promovînd o atitudine apocaliptică şi o estetică a scabrosului, se situează la antipodul unui alt tip de cultură: a simulacrului, care l-a speriat pe Baudrillard, acest Nostradamus al postmodernismului. Baton Rouge nu e departe ca distanţă de însorita Floridă, care găzduieşte, în Orlando, magicul regat al lui Walt Disney, unde kitschul e la vîrful degetelor. Nimic nu e imposibil de obţinut în regatul lui Mickey, unde un sanepid invizibil a curăţit totul în prealabil. Dimpotrivă, revista *The Corpse* propune o cultură "puturoasă", unde nici o pată nu se spală cu detergenţi care-şi fac concurenţă prin publicitate.

The Corpse nu e o revistă experimentală în sensul rigid al termenului. Poemul pe care îl traduc aici, semnat de Richard Sangwon Lee, nu e decadent; el se întemeiază, mai degrabă, pe un gest justiţiar:

New York

Woody Allen e aici
iar viaţa mea face parte dintr-un film
care astăzi ar putea fi despre
un coreean rătăcitor care numai să moară n-ar vrea
şi mai ales să scrie
într-un scenariu o viaţă nouă
de umbră distinctă unde nu e loc
pentru nimic vag
între o extremă şi următoarea.

Woody Allen e în Grădină
cu coreeanca lui urmăresc meciul de baschet
zbîrca - mă bucur că pierd,
îmi pun ţigara de-o parte,
îi aştept
cu taxiurile. Îi aştept în parc
pînă cînd Fordul pe care nu-l aşteptam
îi lasă la el acasă.

Deja îmi imaginez filmele lui viitoare
cînd e supărat că pierde ce-o pune
pe coreeanca lui să facă?

Coreeanca lui e urîtă, cred că e urîtă.
Nici n-arată a coreeancă.
Coreencele sînt frumoase. Vreau şi eu o coreeancă.
Mă uit la filmul lui, Soţi şi soţii, oameni talentaţi şi deştepţi
care se poartă groaznic
unii cu alţii. Mă simt mai bine,
merg acasă şi o sun pe coreeanca mea
pentru care am venit la New York
deşi nu cunosc pe nimeni aici nicăieri,
iar ea îmi trînteşte telefonul
sînt săptămîni de cînd nu vrea să mă vadă.

Prezentare şi traducere de
Fevronia Novac

Revista revistelor

Falimentul moral

La începutul săptămînii trecute, ziarele au apărut în ediţii în doliu. E prima oară în istoria presei postdecembriste cînd majoritatea covîrşitoare a cotidianelor au ieşit, aproape simultan, în ediţii cernite. Şi asta fără a se fi declarat doliu naţional. Această remarcabilă unitate de atitudine a presei, fără ordin de sus şi fără ca redactorii şefi ai ziarelor să fi discutat unii cu alţii e o probă limpede că presa de la noi n-are nevoie de legi speciale. Dispariţia preşedintelui PNŢCD, Corneliu Coposu, a fost mediatizată cu o decenţă şi cu un respect prin care presa de la noi a dovedit că îşi merită libertatea. Unde sînt cei care îi acuză pe ziarişti că n-au nimic sfînt şi că murdăresc imaginea României? Unde sînt cei care acuză presa de la noi că aleargă după senzaţionalism ieftin şi că nu face altceva decît să arunce cu noroi în personalităţile acestei ţări? Această liberă unanimitate a ziarelor importante ar merita să constituie o piesă în aşa-zisul dosar al presei cu care se joacă parlamentarii îngrijoraţi că ziariştii le maculează imaginea. Şi, trebuie spus, respectul pe care presa l-a manifestat faţă de liderul PNŢCD nu a fost fabricat la iuţeală, în urma decesului acestuia, ci se manifestă de cîţiva ani buni. Chiar şi editorialiştii care uneori i-au pus sub semnul întrebării strategia politică au făcut asta cu o deferenţă aparte. Nu din calcul, nici din oportunism, ci din preţuire faţă de personalitatea sa. De altfel, ziarele au taxat cu promptitudine regretele de circumstanţă punînd la locul lor pe un Corneliu Vadim Tudor sau pe un Adrian Păunescu. Celui dintîi i-au fost reamintite insanităţile pe care le-a publicat în foile lui, sistematic, despre Corneliu Coposu, iar celui de-al doilea faptul că a dat publicităţii un aşa-zis dosar de Securitate al lui Corneliu Coposu. Pe această cale le reamintim celor care afirmă că presa independentă e lipsită de scrupule şi că trebuie "ajutată" cu articole din Codul Penal că foile care l-au atacat astfel pe Corneliu Coposu aparţin una unui fost susţinător al arcului guvernamental, iar cea de-a doua vicepreşedintelui unui (încă) susţinător al Puterii. Oricum, acest moment de doliu ar trebui să le dea de gîndit tuturor celor care scriu de porunceală sau împinşi de umori trecătoare. Chiar dacă dispar după o zi, ziarele intră în memoria colectivă precum şi în aceea mult mai neiertătoare a arhivelor. Un articol trăieşte o zi, dar îl poate urmări o viaţă întreagă pe cel care l-a scris. Murdăria şi abjecţia pot vinde un număr dintr-o publicaţie, dar nu asigură şi viaţa lungă a publicaţiei care se complace în mediatizarea lor. Decesul lui Corneliu Coposu a precipitat falimentul moral al publicaţiilor şi al persoanelor care au sacrificat adevărul de dragul conjuncturii şi care au confundat pamfletul cu dejecţia odioasă.

Cît despre cei care se îndoiesc de existenţa unui cod nescris al presei, acestora le recomandăm spre edificare articolele din ziare şi din emisiunile de radio şi de televiziune prin care atît ziariştii cît şi politicienii care au întrebuinţat mijloace josnice pentru a-l ataca pe Corneliu Coposu au fost taxaţi ca atare. Asemenea momente ale adevărului apar rar în presă, dar ele ajută la deosebirea gazetarilor cinstiţi de măsluitorii de presă. Cu acest prilej, remarcăm că noua generaţie de ziarişti, cei care au învăţat această meserie după 1990, lucrează cu criterii morale stricte, ceea ce nu-i împiedică să scrie reportaje oneste dezlegate de vechiul principiu al presei de la noi, "*Acum nu e momentul*". Dacă acestor tineri li se va pune mîine pumnul în gură, *momentul Coposu*, care i-a marcat pe cei mai mulţi dintre ei, îi va face să nu accepte tăcerea silită de calcule. Printre aceşti tineri care aleargă după ştiri, azi, sînt viitorii redactori-şefi ai ziarelor de mîine. Unii dintre ei au stat zile şi nopţi în Spitalul Universitar pîndind buletinele de sănătate ale lui Corneliu Coposu. Cine îi consideră ciocli greşeşte şi ignoră rostul presei. O ştire e o ştire. Cine o prinde primul e mai bun ca ceilalţi. Ceea ce contează e ce faci cu ştirea în redacţie. Cînd ştirea devine prilej de mare doliu, asta înseamnă că cel care a adus-o s-a întîlnit cu istoria, nu că face treabă de cioclu.

"Tocmai în nonsens..."

Credeam că troglodita publicaţie a lui Ilie Neacşu nu mai apare. Avem în faţă numărul din noiembrie 1995 al revistei naţionalist-comuniste, exacerbat antioccidentale, antisemite şi purtînd în "stil" amprenta apăsată a miliţienilor cu şcoala elementară urmată la fără frecvenţă - *EUROPA*. O explicaţie a paradoxalului titlu ar fi că Ilie Neacşu şi cei care-l finanţează doresc o nouă ordine a Europei în care modelul politic să fie Lebed şi Ruţkoi, Ghadafi, Saddam, Kim Jong Il... În editorialul *Moscova nu doarme*, directorul "publicaţiei de opinie naţională" visează un succes în alegeri al comuniştilor şi naţionaliştilor ruşi care "ar da peste cap toate planurile iudeomasonice occidentale". Cu Lebed preşedinte şi Ruţkoi sau Volski şefi ai guvernului de la Moscova, aliaţi cu "ţările arabe de mîna întîi", "Vestul s-ar dezumfla ca un balon de săpun iar America s-ar retrage în carapacea ei" lăsînd cale liberă viitorului luminos de pe cele mai înalte culmi. În visul lui Ilie Neacşu şi al celor pe care-i reprezintă ("subsemnatul face parte dintr-o categorie care consideră..."), trădătorul Gorbaciov ar atîrna luni de zile de un stîlp din Piaţa Roşie, şi la masa tratativelor Rusia n-ar mai trimite "lachei jidoviţi" ci "ruşi demni" care "să reechilibreze politic, economic şi militar Europa şi Lumea". E clar cine-l plăteşte pe "naţionalistul" cu opinii politice atît de tranşante. ◆ Trecem peste serialul lui Radu Theodoru *Lumea, România şi evreii. Iudaizarea Europei* (episodul VII) şi peste dialogul *domnului* Ilie Neacşu cu *domnul şef* al Direcţiei I a fostei Securităţi, Gheorghe Raţiu (episodul XXIX), pentru a ilustra o trăsătură definitorie a "categoriei" pe care "*EUROPA*" lui Ilie Neacşu o reprezintă: agramatismul, disprețul logicii, impostura intelectuală, prostia. Se vede că naţionalismul înfocat exclude cunoaşterea normelor limbii materne, fiindu-i suficient delirul semidoct, alăturare de prefabricate goale învăţate papagaliceşte în şcolile de subofiţeri. Cineva care semnează *doctor în drept internaţional Ion Bodunescu*, pe lîngă faptul că a reţinut din înaltele sale studii că virgula între subiect şi predicat e obligatorie iar acordul-facultativ, se dovedeşte incapabil să formuleze în limba română o gîndire spusă sau scrisă. Transcriem exact: "*Homosexualismul este nu numai un năravopus moralei creştine şi necreştine, dar este un fapt nesănătos pentru trup şi minte. Şi, cel mai grav, definitiv, procesul procreaţiei, al natalităţii, respectiv naşterile de copii care, se ştie bine, este rezultatul unui raport intim dintre un bărbat şi o femeie. El afectează grav perpetuarea speciei umane". Bazat pe baza* titlului său academic (oare n-ar trebui să se reexamineze doctoratele obţinute pe vremea academicienilor analfabeţi?), Ion Bodunescu dă şi indicaţii de specialitate pătrunse de un adînc umanism socialist: "*Dreptul transsexualilor de a-şi schimba sexul, să se bazeze numai pe baza unei reglementări juridice speciale, care încă nu există. (...) Altfel, acţiunea chirurgicală transsexualistă, rămîne tot la spectrul de experiment, ceea ce este tocmai în nonsens cu civilizaţia umană şi respectul pentru fiecare om*". Doctorul în drept internaţional Ion Bodunescu este prototipul "intelectual" al noii ordini europene pentru care militează Ilie Neacşu şi revista "Europa".

Cronicar

Pentru cititorii din străinătate

Puteţi face abonamente direct la redacţie, la tarifele de 104 $ S.U.A. pe an pentru ţările europene şi 130 $ S.U.A. pe an pentru ţările extra-europene. Plata se poate face prin C.E.C. la dispoziţia Fundaţiei "România literară" pe adresa Fundaţia "România literară", Bucureşti, Of. poştal 33, c.p. 50, cod poştal 71341, România sau prin dispoziţia de plată a sumei în contul 1520.796.1000.89 deschis la Banca Română pentru Dezvoltare (B.R.D.), Filiala Pipera, Bucureşti, caz în care vă rugăm să ne trimiteţi pe adresa redacţiei, în plic, o copie după dispoziţia de plată şi adresa dvs. completă. În sumă sînt incluse toate cheltuielile poştale şi de expediere. Se pot încheia şi abonamente pe un trimestru sau un semestru, pentru o sumă proporţională.

Texte recuperate

● UNIUNEA SCRIITORILOR a tipărit prin Fundaţia Luceafărul un amplu volum dedicat *Întîlnirii scriitorilor români din întreaga lume* (Neptun, 5-10 iunie 1995). Sînt inserate comunicări ale participanţilor, interviuri, opinii. O notă editorială precizează că textele "au fost recuperate din revistele *Luceafărul, România literară, 22*, ca şi de pe benzile audio înregistrate în acest sens". Bogat ilustrat cu portrete şi instantanee fotografice, volumul, prefaţat de Laurenţiu Ulici, cuprinde secţiunile: "Scriitorul şi exilul", "Literatura română în lume", "Dialoguri" şi "Opinii...la final. În încheiere este publicat textul *Declaraţiei de la Neptun*. Volumul a fost realizat de Laurenţiu Ulici (coordonator), Marius Tupan (redactor de carte), Ioan Es Pop (tehnoredactare). Autorii fotografiilor: Ion Cucu, Victor Ciupuliga. Sponsor unic al Întîlnirii de la Neptun şi al cărţii consacrate acesteia: BANCOREX.

Secera şi ciocanul

● Antologia *Poezia unei religii politice - patru decenii de agitaţie şi propagandă* (cunoscută şi sub titlul de *Antologia ruşinii* şi publicată parţial, sub formă de serial, şi în revista noastră) a fost lansată de ziua... Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie la Bucureşti, în sala "3/4" a Teatrului Naţional, în prezenţa autorului, eminentul critic şi istoric literar Eugen Negrici. Regia a fost fastuoasă. Zeci de tablouri dedicate "eroului între eroi" atârnate pe pereţi, balerini în salopete muncitoreşti executând dansuri tematice, megafoane difuzând marşuri proletare, lozinci lipite peste tot, chiar şi la intrarea în lift. Ion Caramitru a citit la microfon - parodiindu-i pe actorii "epocii de aur" - poezii din antologie, unele aparţinând unor înalţi demnitari de azi. Despre cartea lui Eugen Negrici (operă de un remarcabil rafinament critic, care transformă grotescul în amuzament) au vorbit criticii George Pruteanu ("Stimaţi tovarăşi, declar deschise lucrările acestei măreţe lansări..."), Mihai Zamfir ("Asistenţa este foarte eterogenă, nu poţi să ştii cine a venit ca spectator şi cine se află aici ca personaj al epocii evocate...") şi Alex. Ştefănescu ("Literatura noastră, cu raţi şi genii,/ A rătăcit prin beznă aproape cinci decenii/ Şi ar fi rătăcit în continuare/ De n-ar fi apărut ca o lumină-n zare/Un critic între critici, cu-a sa antologie/ Ce-i este vremii noastre măreaţă ctitorie/ El Negrici se numeşte şi Eugen îi spune / Şi n-a uitat vreodată credinţele străbune./ De-aceea îi urează azi un întreg popor/ Să urce cu-a sa carte spre glorie în zbor.").

1.000.000 de lei

● Vineri, 3 noiembrie, la sediul revistei *Flacăra*, a fost înmânat Premiul "Maşina de scris", în valoare de 1.000.000 de lei, tânărului prozator din Iaşi, Cătălin Mihuleac, de profesie ziarist. Juriul, format din Alex. Ştefănescu (şi atât) l-a ales pe câştigător din peste 8000 de candidaţi. Festivitatea a fost prezidată de George Arion, directorul general al *Publicaţiilor "Flacăra"*.

România literară — Calea Victoriei 133, Bucureşti, sector 1. Telefoane: 650.62.86; 650.33.69; 659.35.42. (foto). Fax: 650.33.69. Luni, marţi, miercuri, joi: 13-19; vineri: 9,30-13. Abonamente: 3 luni - 6.500 lei; 6 luni - 13.000 lei; 1 an - 26.000 lei; ISSN 1220-6318

Tipar: grupul draqo print — TIPOGRAFIA FED, Calea Rahovei 147, sector 5 - Bucureşti; tel: 335.93.18; fax: 311.33.75

16 pag.- 500 lei

Biblioteca Judeţeană MUREŞ TÎRGU-MUREŞ

România literară

Apare săptămînal sub egida Uniunii Scriitorilor

Editor:
Fundația România literară
Director general
Nicolae Manolescu

29 noiembrie–5 decembrie 1995
(Anul XXVIII)

47

EDITORIAL

de Nicolae Manolescu

INEDIT

CORNELIU COPOSU despre condiția intelectualului

(pag. 3)

Istorie și ideologie

(pag. 8-9)

Cronici literare la cărți de Valeriu Cristea și Andrei Cornea

(pag. 4-5)

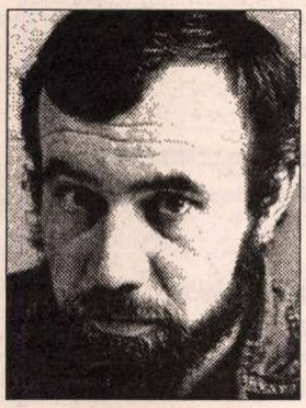

Suprasubul de Alexandru Dohi

(pag. 6)

INGEBORG BACHMANN:

Mersul Undinei

(pag. 14)

Cine l-a omorît pe Poe?

(pag. 15)

Vremea bancnotelor mari

(pag. 2)

Călători străini în România

DIN SECOLUL trecut, îndeosebi, ne-au rămas relatări despre România (pe atunci, Principatele Române) datorate unor călători străini. Multe dintre ele sînt considerate astăzi documente prețioase pentru imaginea pe care țara noastră o oferea vizitatorilor. Unele au și valoare literară, ca de exemplu portretul făcut de către scriitorul și omul politic francez Saint-Marc Girardin bătrînului Costache Conachi.

Ne-a vizitat de curînd Mario Vargas Llosa, cunoscutul romancier și om politic peruvian, candidat la președinția țării sale cu cinci ani în urmă. Dl. Llosa a fost invitat de Editura Universal Dalsi, care i-a și tipărit *Peștele în apă*, o carte autobiografică în care se împletesc amintiri din copilărie și amintiri din campania electorală. Într-un articol publicat ulterior în ziarul spaniol *El Pais*, vizitatorul își face cunoscute impresiile despre România și despre românii pe care i-a întîlnit. E vorba de scriitori, dar și de dl Iliescu. Era normal ca dl Llosa să fie sensibil la aspecte culturale și politice. Peste o sută de ani, impresiile romancierului și politicianului vor fi citate așa cum le citîm noi astăzi pe cele ale lui Saint-Marc Girardin. Dar se cuvine să le citim cu atenție încă de pe acum, pentru a ne da seama cum sîntem văzuți de un străin inteligent și, în definitiv, lipsit de orice *parti-pris*.

Nu cred că e cazul să încercăm a ne „apăra" imaginea, polemizînd cu dl. Llosa, chiar dacă unele dintre întrebările d-sale ar putea primi un răspuns. Din păcate, nu au primit un răspuns onest și temeinic atunci cînd autorul *Mătușei Julia...* se afla printre noi. Iată chiar un prim lucru neplăcut. Rezultă foarte clar din însemnările dlui Llosa că destule din explicațiile care i s-au oferit au fost „neverosimile și absurde", dîndu-i senzația că se mișcă „într-o lume de pură ficțiune". Exemplul cel mai bun se referă la dificultatea dlui Llosa de a înțelege de ce aceeași majoritate a românilor care condamnă comunismul ceaușist l-a ales ca președinte pe un fost comunist. Cum alegerile au fost libere și corecte („n-am auzit pe nimeni spunînd că a existat fraudă electorală") iar dl Iliescu n-are mai multă charismă decît dl Constantinescu, îi rămîne oaspetelui să conchidă că de vină este opoziția, slabă și divizată. Dacă lucrurile stau așa ori altfel e tîrziu a-i mai comunica dlui Llosa. Poate, cu alt prilej, evocînd și situația din Ungaria, Bulgaria sau Polonia.

Aprecierile sînt de obicei exacte și subtile. „Inginerul Ion Iliescu seamănă leit cu poetul dominican Joachim Balaguer. Ambii au știut să se facă utili fără a părea periculoși dictatorilor pe care i-au slujit, Nicolae Ceaușescu și respectiv generalul Trujillo și, apoi, să se îndepărteze suficient de acesta, fără a risca vreo pedeapsă sau vreo neplăcere pentru ca, mai tîrziu, o dată cu instaurarea democrației, să se poată lăuda că tot timpul, în secret, au fost de fapt democrați. Și ambii au continuat să prospere în democrații, cînd țările lor, cufundate în haos și lipsă de experiență civică din pricina dictaturii, au avut nevoie de conducători abili, capabili să impună ordine și direcție unor societăți în derivă. Ambii sînt probe vii că anumite regimuri mor mult mai tîrziu decît tiranii care le-au condus."

Foarte gravă mi s-a părut, în sfîrșit, mirarea dlui Llosa (care este un ateu declarat) că o anumită religiozitate superficială pare să fie la modă în România postcomunistă, cît constatarea d-sale cu privire la înclinația intelectualilor români pe care i-a întîlnit către discriminarea rasială și lipsa de gust care-i face să nu remarce oroarea Casei Poporului și a vilelor construite pentru Ceaușescu și care azi înghit nesățios banii contribuabilului. „Amabilul funcționar care ne-a arătat-o (e vorba de vila de la Olănești – N.M.) a crezut că glumesc cînd i-am spus că, după părerea mea, casa ar trebui dinamitată imediat, cu tot ce are înăuntru, iar pe locul rămas să se sădească arbori."

Am simțit că-mi crapă obrazul de rușine citind ce spune dl Llosa despre ușurința cu care unii intelectuali români de azi îi socot pe țigani vinovați de starea țării, în timp ce admiră prostește urbanistica grandomană și kitsch a epocii trecute. ■

Biblioteca Universitară MUREȘ TÎRGU-MUREȘ

CONTRAFORT

de Mircea Mihăieș

Vremea bancnotelor mari

NU ȘTIU dacă ați observat, dar viața publică a României are ceva din mersul plin de hurducături al poștalionului pe-un drum nepietruit (nici o aluzie la starea jalnică a șoselelor naționale!). În funcție de neregularitățile și asperitățile parcursului, ea își modifică altitudinea și chiar direcția. Trosniturile, bufniturile, gemetele, scîrțîiturile, frecușurile, vaierele, bîrîiturile, bodogănelile, izbiturile, pîrîiturile, pocnetele se succed după o logică știută numai de bizarul corp social. Reflexul *campaniilor* din anii comunismului, obișnuința de a trăi numai între un hei-rup și altul ne-au modificat profund ritmul existențial.

Dacă aceste hei-rupuri ar avea oarecare consistență și durată, poate nici n-ar fi o tragedie. Din păcate, chiar și enervările, chiar și suflecările mînecilor sînt la noi derizorii. Cine mai vorbește astăzi de corupție? Cine-și mai aduce aminte cît de cocoși se făcuseră domnii Văcăroiu și Năstase, în urmă cu vreun an, cînd ai fi jurat că nu va rămîne nici picior de corupt pe delicatul plai mioritic? Cînd colo, ce să vezi: nu e zi de la Dumnezeu în care să nu-i descoperi pe unul sau altul amestecat în cele mai necurate (și incredibile) afaceri. Nu e nici o mirare că au lăsat-o mai moale cu demascarea acestui flagel de școală nouă.

Heirupistă e și pretenția guvernanților că românii o duc din ce în ce mai bine. Gluma s-a îngroșat rău de tot, dacă însuși Mugur Isărescu a fost scos de la naftalină și adus la televizor pentru a ne îmbrobodi cu niște minciuni de ți-e mai mare dragul. Adică, prăbușirea dramatică a nivelului de trai se datorează, pentru atotștiutorul finanțist, faptului că importăm mai mult decît exportăm. E posibil să existe un sîmbure de adevăr în această declarație inspirată de isprăvile lui Pinocchio. Numai că ar trebui să găsim și originile adevărate ale situației.

Desigur, prin ruperea Tratatului de la Varșovia, România a pierdut o bună piață externă. Or, ceea ce înghițeau, de voie, de nevoie, polonezii, cehii, rușii sau ungurii pînă în 1989 nu mai înghit astăzi. La aceleași prețuri, fostele membre CAER pot obține din Occident mărfuri de-o calitate infinit superioară. Obsedați să înșface cît mai bine puterea, ilieștienii au creat în jurul țării un cerc de foc. Toți vecinii sînt dușmanii noștri, toți vor să ne înghită. Bulgarii ne iradiază pe la Koslodui, ungurii fură calul de sub statuia lui Matei Corvin, moldovenii nu vor să ne dea înapoi limba maternă. (Numai cu tătucii de la Kremlin nu avem nimic: nu ei ne-au luat tezaurul, și, chiar de s-or fi rătăcit niscaiva tone de aur prin filele pactului Ribbentrop-Molotov, ni l-au trimis în schimb pe Ion Iliescu! Cinstit tîrg!).

Continuînd, cu sporită furie, politica de izolare ermetică a țării, oamenii președintelui au ajuns să-și fure propria căciulă (brumărie). După cinci ani de sforării alternate cu ciomăgeli, ei stăpînesc, în fine, totul, pînă la ultimul milimetru. Dar ce folos? Ura populară crește vertiginos, prestigiul internațional, în ciuda unor vizite insistente și costisitoare, e egal cu zero. A venit iarna, iar oamenii încep să moară de foame. Pe unde vor scoate cămașa? Sigur, importăm prea mult, pentru că numai la importuri se primesc comisioane. La export, se dau! Și atunci, lingușitorii iliescieni nu exportă! Clica de la putere și-a făcut, de-acum, plinul, așa că, după ei, potopul!

Deci, vecinii nici nu vor să audă de mărfurile noastre, pe care probabil le consideră la fel de ciumate ca pe oamenii de la guvernare, iar Occidentul nu se prea arată entuziasmat de tehnica noastră de vîrf, rămasă la nivelul ciocanului și al secerii. Disprețuiți în exterior și total bezmetici în interior, ne prăbușim cu zîmbetul prezidențial adînc impregnat pe retine. Iluzia și deșertăciunea au făcut din noi o populație descumpănită, incapabilă să se mai mobilizeze și să se scuture de lipitorile și escrocii care distrug cu cinism măduva spinării națiunii. Aici ne-a adus iresponsabila politică a lui Ion Iliescu. Mai întîi crunt aservită intereselor unui imperiu nu numai mort, dar și intrat în putrefacție, el a făcut din România o țară în care n-au încredere nici foștii aliați, dar nici rușii. În timp ce Vaclav Havel a reușit să înscrie coroana cehească printre monedele convertibile, Ion Iliescu desființează pădurile țării pentru a tipări bancnote din ce în ce mai mari, pe care se lăfăie domnitori din ce în ce mai mici. Și pe cînd la Praga se calcă pe picioare, unii pe alții, zecile de mii de americani dispuși să-și lase economiile în magazinele splendidului oraș al lui Kafka, Ion Iliescu și suita se bulucesc spre America - cu economiile noastre. Nu ne-ar mira ca, într-un acces de grandomanie, prezidentul să motiveze convertibilitatea coroanei cehești prin infuzia de capital dîmbovițean!

Dacă așa-numita campanie anticorupție a fost un simplu foc de paie, nu același lucru s-ar spune despre campaniile duse de foștii aliați ai lui Ion Iliescu. Nici un ziar din România nu are insistența și concentrarea de care dau dovadă foile lui Păunescu și Vadim. Iar dacă iluștrii noștri politicieni își închipuie că lăturile pe care le varsă ei săptămînal în stînga și în dreapta n-au nici un efect, se înșală. E destul să arunci privirea pe ultimul sondaj IMAS pentru a ți se face părul măciucă. Deși infractor dovedit, deși prins cu minciuna la fiecare pas, deși de-un cinism inimaginabil, deși excesele sale rasiste au atins paroxismul (vezi exploziile de ură împotriva țiganilor, semnate cu străveziul pseudonim Alcibiade), Vadim Tudor urcă, încet dar constant, în preferințele alegătorilor.

Există vreo logică în toate acestea? Există. E vorba de infantilizarea unei mari părți a populației românești. Protejați, de cînd se știu, de un stat paternalist, incapabili să-și ia soarta în propriile mîini, românii sînt gata să se arunce în brațele celui care, cîntînd asemeni sirenelor, îi îmbată cu apă rece. Nu are importanță că promisiunile lui Vadim nu valorează doi bani și că le va călca la prima ocazie - așa cum s-a lepădat și de Ceaușescu, și de Iliescu, după ce le jurase de mii de ori credință. Important e că populația aceasta derutată mai are în față o himeră și senzația că va fi protejată pînă în ziua de apoi. Or, singurul lucru cu care se poate lăuda pînă acum Vadim Tudor e o cantină a săracilor. Dacă acesta e nivelul maxim de aspirație al românilor fascinați de prosperitatea promisă de butiman, nu ne mai rămîne decît să le urăm "Poftă bună!". ■

POST-RESTANT

de Constanța Buzea

ACEL prieten bun, poetul *foarte talentat*, după buna dv. părere, *student și el*, și care, era în normalul frustrant al lucrurilor să nu fi avut anul trecut, și poate niciodată, milionul necesar tipăririi volumului său de debut, sigur că poate veni, dacă dorește, la redacție, cu poezii. Premiul național pentru proză fantastică, obținut la festivalul-concurs SERGA (Slatina) 1995, îl recomandă suficient pentru a-l aștepta cu tot interesul. Faptul că el este timid nu are importanță. Textele lui să nu fie timide! (*Robert David*) ❐ *De o vreme/ mi-aș recunoaște vecinii/ numai văzându-le pantofii/ bolnavi./ A ieșit la pensie/ Nea Gică/ cizmarul cartierului,/ a ieșit la pensie luna trecută/ și-a doua zi a murit. (Nea Gică); L-am întâlnit într-o seară/ pentru tine nu mai pot face nimic/ e prea târziu acum, îmi zise/ îl priveam drept în ochi/ prea târziu acum/ îl priveam drept în ochi/ prea târziu/ îl priveam în ochi/ n-avea gură deloc. (În fața mea stătea); Am văzut o ușă deschisă/ și am intrat râzând de/ propriumi destin./ Pe antice scări coborând/ am ajuns în rai.* (*Viziune*). Am reprodus aceste trei scurte poeme, și le-aș fi alăturat, dacă spațiul mi-ar fi permis, și pe cel, ceva mai lung, intitulat *Fiecare*, nu pentru că, în contextul din care le-am extras, acestea ar fi cele mai bune. Toate sunt importante și toate vă arată, în transparență, edificiul interior puternic spiritualizat. Preferința mea a tras către cele cu poveste mai caldă, gustându-le însă și pe cele în care a lucrat asceza aforistică. (*Septimiu Dan*, Cluj) ❐ După grafia, aș zice, inconfundabilă, (îmi rezerv, totuși, o prudență de zece la sută, îndoindu-mă și totodată cerând scuze, dacă mă înșel) aș putea jura că dv. sunteți cel care ani de zile ați trimis, folosindu-vă de adresa revistei noastre, emoționante epistole domnilor Eminescu, Sadoveanu, Creangă, Caragiale ș.a.m.d., epistole pe care, recunosc, n-am fost niciodată îndestul de pricepuți ca să le facem să le ajungă andrisanților. Este drept că nu ne-am dus cu ele la Bellu, să le așezăm pios lângă cruce, pe pământ. Dar iată că reveniți acum, după o oareșicare pauză, cu o epistolă adresată chiar nouă, în care dăm de acest straniu pohem alcătuit din distihuri despărțite între ele cu câte trei steluțe stivuite în triunghi. Citindu-l, mi-am permis să reacționez, cu grijă, jumătate uimindu-mă, jumătate amuzându-mă. Nu sunt egoistă, țin la cititorii acestei rubrici, le dau posibilitatea și lor să afle despre ce este vorba. Iată-vă pohemul, căruia dacă îi găseați un titlu, i-ați fi acordat și șansa de a nu fi eliptic de subiect. De predicat nici nu mai vorbesc! Deci: *Nouă zeci la sută lână/ Pâine dulce; plastilină.// Nouă zeci la sută lână/ Mămăligă, plastilină.//Nouă zeci la sută lână/ Plastică și plastilină.// Nouă zeci la sută lână/ Muncă: plastic... plastilină.// Nouă zeci la sută lână/ Plăgi plastice, plastilină.// Nouă zeci la sută lână/ Gripă, desen, plastilină.// Nouă zeci la sută lână/ Pictură și plastilină.// Nouă zeci la sută lână/ Șevalet și plastilină.// Nouă zeci la sută lână/ Acuarelă, plastilină.// Nouă zeci la sută lână/ Tablouă, chenar, plastilină.// Nouă zeci la sută lână/ Pensulă și plastilină.*(*Colomei Stelian*, Turnu Măgurele) ❐ Mă gândesc la impresia copleșitoare pe care versurile dv. ar lăsa-o spectatorilor dacă din ele un recitator de excepție, un poet-actor, straniu, unic, misterios, așa cum a fost Emil Botta, ar face un spectacol. Pentru că versurile dv. au ceva cu totul aparte, ele pretind un tratament special pentru a ni se revela, ele clădesc, într-un limbaj în aparență necultivat, un șir de monologuri. Citindu-le cu atenție, ele lasă să se vadă ca în conul de lumină al unui reflector de scenă, un personaj ce rostește un text ca numai pentru sine. În urmărirea gândurilor sale întoarse către amintiri, el se oprește deseori. Cât tace, suferă vizibil, înnebunește și se uimește, așteaptă să-i treacă durerea/uimirea și în răstimp chiar iartă și uită motivul nostalgiei. Cu sine vorbește? Către un sine din trecut, de nevăzut, de nepătruns? Copil sălbatic, nemilos, ascuns în pielea adultului care a devenit? Adultul se justifică. Adultul îl evocă pe celălalt, într-un context obsedant elegiac. Adultul îl iubește pe celălalt și nu se poate apăra de limbajul eliptic al celuilalt și îl redă întocmai, cu infinită evlavie și supunere. Poate mă înșel?! Sugestia poate fi și alta: *Stau și-aștept, nu știu pe cine,// După o plimbare fără de sfârșit,//Cu unul din trenuri... Puști spre orcine,/ De-atâțea ani... Te-nchini și-atât.// Înțelegi că lumea nu mai e a ta!/ Ce s-o fi uitat, cum să-i ea?/ Din somn, spun unii... Că de-abea/ Dorm mai departe... Alți, c-o fi și-așea!/ Doamne Cerul, cât era de-aproape.../ C-o jucărie doar... Nu muream pe-atunci!/ Vorbeam luându-i mâna... Podoape/ Câmpul... Doar eram acasă unde urci.../ Azi din fugă... pierderile-s mici// Știu că mă iubea, ca niciodată.../ Printre cei uciși era și ea... De-aici/ Ei mărșăluiau, mărșăluiau iată!// Azi, că-i Moș Crăciun, uite, fac eu pe el.../ Bătrânul nostru drag... Curaj, ce vrei?/ Ia haina asta și te-mbracă puțintel.../ Masa mai amân-o... Râzi bătrâne, de tot ce-i! (Azi, că-i Moș Crăciun!).* Repet, sugestia poate fi și alta. Ca și înțelesul! (*N. Balaban*, București). ■

România literară

Editată de

- *Fundația "România literară" director general Nicolae Manolescu;*
- *cu sprijinul Fundației Soros pentru o Societate Deschisă*

Redacția: **Nicolae Manolescu** - director, **Gabriel Dimisianu** - director adjunct, **Alex. Ștefănescu** - redactor șef, **Mihai Pascu** - secretar general de redacție, **Ioana Pârvulescu, Andreea Deciu** (critică și istorie literară), **Constanța Buzea** (poezie, proză), **Cristian Teodorescu, Mihai Minculescu** (publicistică), **Eugenia Vodă** (film, muzică), **Marina Constantinescu** (teatru, plastică), **Adriana Bittel** (externe), **Anca Firescu, Mihai Grecu** (secretari de redacție), **Nina Pruteanu, Ruxandra Dinu, Alexandra Voicu** (corectură), **Victor Ciupuliga** (fotoreporter).

Administrația: **Fundația "România literară", Calea Victoriei 133, sector 1, București, Of. poștal 33, c.p. 50, cod 71341.** Cont în lei: **B.R.D., filiala Pipera, 4072996100089.** Cont în valută:**B.R.D., filiala Pipera, 1520796100089. Elena Raicu** (contabil șef), **Corneliu Ionescu** (șef serviciu difuzare, tel. 650.33.69.), **Andriana Fianu** (corespondență și difuzare în străinătate), **Elena Hurducaș** (secretariat).

Corespondenți: **Mircea Iorgulescu** (Paris), **Gabriela Melinescu** (Stockholm).

Tehnoredactare computerizată: **Fundația "România literară" - Anca Firescu, Mihai Grecu.** Introducere texte: **Geta Gheorghiu.**

E-MAIL: **romlit@romlit.sfos.ro**

INEDIT

Corneliu Coposu despre condiţia intelectualului

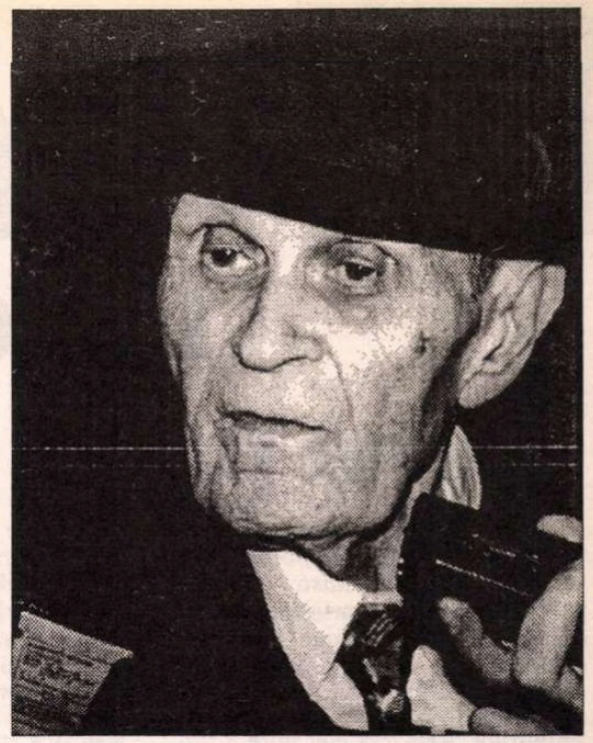

Este poate de datoria celor care au avut privilegiul de a-l cunoaşte pe Corneliu Coposu de a oferi imaginea omului politic, a idealurilor şi a speranţelor sale. Acestei datorii îi răspunde publicarea interviului de faţă, difuzat în cadrul emisiunii "Controverse, Confluenţe Est, Vest", a postului de radio "Europa Liberă", München, 18 februarie 1993.

Crisula Ştefănescu : *Îi avem ca invitaţi în studioul nostru din München pe Corneliu Coposu, Preşedintele Partidului Naţional Ţărănesc Creştin Democrat, şi pe Nicolae Stroescu-Stînişoară, directorul Departamentului Românesc al Europei Libere. Dorim să supunem atenţiei dumneavoastră cîteva dintre problemele cu care se confruntă în prezent intelectualitatea din ţară. Atitudinea intelectualului faţă de politică interesează în cel mai înalt grad, interesează, bineînţeles, pe intelectual, pe omul politic şi societatea în general. Două teze par să se contureze, cu susţinători şi adversari la fel de aprigi: cea potrivit căreia intelectualul trebuie să se implice activ în politică şi cea de-a doua, care susţine că intelectualul ar trebui să rămînă într-o atitudine critică, departe de orice partid politic. În acest din urmă caz, intelectualul ar trebui să-şi limiteze rolul la a semnala răul, la a spune adevărul incomod pentru putere. Care este opinia dumneavoastră?*

Corneliu Coposu : Opinia mea este că intelectualii au obligaţia morală să se integreze în politică. Imediat după revoluţie s-a vehiculat în presa românească, în special în revistele de cultură, ideea unei abţineri a intelectualilor de la încadrarea în partidele politice, de la colorarea lor politică, cu justificarea că intelectualul trebuie să-şi păstreze obiectivitatea pentru a sesiza anumite inadvertenţe ale lumii politice, pentru a servi ca un fel de cenzor faţă de unele manifestări care ar putea fi, bineînţeles, criticabile şi că poziţia lui ar fi justificată de această imparţialitate, de această echidistanţă faţă de partidele politice. Cred că a fost o gravă eroare de la început, eroare care a dat rezultatele nocive pe care le sesizăm în zilele noastre. După revoluţie, odată cu constituirea partidelor politice, supravieţuitorii holocaustului comunist au contribuit la resuscitarea curentelor de opinie şi a doctrinelor politice. Şi s-au adresat opiniei publice româneşti, care era complet dezinformată, ruptă de realităţile istorice, ruptă de adevărata societate civilizată a Europei. În condiţiile acestea, conducătorii partidelor politice care au considerat că au obligaţia morală să înceapă restructurarea concepţiei politice româneşti prin reînfiinţarea sau relegalizarea partidelor politice nu au avut la îndemînă decît oameni lipsiţi de experienţă, oameni care în timpul celor 45 de ani de comunism pierduseră legătura cu atitudinea civică obligatorie a unui intelectual. În acel moment, intelectualii ar fi fost obligaţi ca, fără nici o reticenţă, să se încadreze în partidele politice, ridicînd nivelul intelectual al dezbaterilor din cadrul acestor partide, pentru că nu se poate concepe o societate democratică fără o concepţie multipartinică, fără o dezbatere de idei. Din dezbaterea ideilor şi a doctrinelor politice trebuie să rezulte soluţia optimă pentru societate, în speţă pentru societatea românească. Abţinerea intelectualilor de marcă de la încadrarea în partidele politice a fost o greşeală. Or, greşeala aceasta şi-a arătat roadele acum, în zilele noastre, cînd, cu drept cuvînt, se pot face afirmaţii critice asupra nivelului intelectual al componenţei conducerii partidelor care s-au înfiinţat; nu vorbesc de toate partidele - deşi cele mai multe au fost partide fantomă, înfiinţate procauza, pentru a produce diversiune - ci vorbesc de partidele autentice, cele care au avut o ideologie şi care au avut un obiectiv precis - viitorul ţării româneşti - şi care, prin această expectativă a intelectualilor, s-au văzut lipsite de contribuţia benefică a oamenilor cu o gîndire clară, a oamenilor cu o personalitate rotundă, care puteau determina ridicarea nivelului de gîndire şi, în acelaşi timp, şi o întărire a forţelor politice.

Nicolae Stroescu-Stînişoară : Aproape că n-aş avea de adăugat nimic la ceea ce a spus domnul Corneliu Coposu, cel mult aş observa că înşişi acei intelectuali care visează la o detaşare de activităţile politice ar fi trebuit, în momentul politic în care ne găsim, să se gîndească la faptul că, pentru a putea cîştiga dreptul ca la un moment dat să se detaşeze mai mult de politică, este nevoie ca întîi să se creeze o societate în care libertatea culturală să fie garantată, pe lîngă toate celelalte.

Corneliu Coposu : Se afirmă despre anumite persoane că nu fac politică. Nu este adevărat. În ţara românească toată lumea face politică, începînd cu elevii din clasa a 5-a de liceu şi pînă la moşnegi, toţi sunt implicaţi în politică. La noi se confundă însă noţiunea de a nu face politică cu noţiunea de a nu face parte dintr-un partid. Nu trebuie să faci parte dintr-un partid ca să faci politică. Dovadă că fac politică sindicatele, asociaţiile civice. Toate societăţile fac o anumită politică. Nu se poate să nu faci politică. E o datorie cetăţenească a fiecărui om conştient. Eu, cînd am vorbit despre obligaţia intelectualilor de a se integra în politică, am înţeles nu numai de a face politică, ci de a face politică în cadrul unui partid, sprijinind cu inteligenţa, cu experienţa ori cu iniţiativa lor promovarea unor idei benefice pentru societatea în care trăim.

Crisula Ştefănescu : *Un aspect asupra căruia aş vrea să ne oprim în minutele următoare este acela al unei anumite atitudini a intelectualului, în calitate de om politic, faţă de lupta pentru putere. Am fost de multe ori contrariată de afirmaţiile unor intelectuali angajaţi în lupta politică, intraţi în arena politică şi care candidează pentru funcţii politice, care susţin că nu sînt atraşi de putere, că nu iubesc puterea. Nu credeţi că este neproductiv pentru un candidat şi frustrant pentru electorat să audă asemenea afirmaţii?*

Corneliu Coposu : Poate că da. S-a pornit de la un adagiu pe care marele La Rochefoucault l-a lansat pe piaţa ideilor, ca să spun aşa, că trebuie să facă politică cei care nu iubesc puterea, pentru că ei vor fi obiectivi, vor fi dezinteresaţi şi vor depune tot efortul, în mod altruist, pentru semenii lor. Sigur că este o greşeală. Pentru că rostul partidelor politice este ca prin stăpînirea pîrghiilor de putere să-şi pună în aplicare doctrina în care cred, doctrina pe care o cred, fără îndoială, superioară celorlalte cu care intră în concurenţă. Dovadă că au adoptat-o şi o servesc. Prin urmare, pentru a pune în aplicare, în interesul ţării, această doctrină în care respectivii intelectuali cred, este nevoie să controleze pîrghiile de putere. Pot să vin cu un exemplu. Cu ocazia constituirii Guvernului Văcăroiu s-a oferit Convenţiei Democratice şi partidelor componente ale acestei convenţii o colaborare la guvern, fără să li se ofere însă pîrghiile de putere. Adică li s-a oferit o figuraţie, ocuparea, cu anumite avantaje materiale, fără îndoială, a unor scaune de putere, fără a dispune însă de posibilitatea de a-şi pune în aplicare un program. În aceste condiţii nu se poate accepta nici o funcţie publică. Funcţia publică trebuie să fie însoţită de posibilitatea de a-ţi pune în aplicare doctrina pentru care militezi şi despre care crezi în mod sincer că este optimă pentru progresul societăţii în care trăieşti.

Nicolae Stroescu-Stînişoară : Aş adăuga că, probabil, o parte din prejudecăţile împotriva a ceea ce se numeşte putere, dorinţă de putere, voinţă de putere, în societatea actuală românească, se datoreşte faptului că decenii de-a rîndul puterea a fost aplicată fără scrupule morale.

Corneliu Coposu : Aici poate că ar fi bine de precizat că tocmai deţinătorii de putere fără temei - adică acei oameni nereprezentativi care deţin pîrghiile de putere - din motive de ordin populist şi demagogic, i-au acuzat pe adversarii lor că sunt vînători de putere. Să presupunem prin absurd că ar fi valabilă această acuzaţie. Dar cum vine un om care deţine puterea să-l acuze pe celălalt care îi contestă calităţile necesare pentru a administra de pe scaunul puterii un program, o soluţie eficientă pentru societate? Sigur că e povestea cu "Spune-i, nene, guşată", ca să nu-i spună el. În loc să accepte învinovăţirea că de dragul puterii au compromis imaginea României, vin şi spun: "Păi ăştia vînează puterea, pe care noi nu vrem s-o dăm din mînă!".

Crisula Ştefănescu : *Aş dori să ne oprim asupra unui subiect destul de delicat, acela al unei ierarhizări a intelectualităţii, ierarhizare menită şi ea, după părerea mea, să stîrnească nemulţumiri şi disensiuni într-o lume şi aşa destul de frămîntată. Se face, în ultima vreme, o diferenţiere între intelectualitatea formată în perioada interbelică şi cea formată în perioada comunistă.*

Corneliu Coposu : Eu mi-aş permite să mai adaug încă o categorie de intelectuali, intelectualitatea tînără, care nu a fost infestată de ideile comuniste. Fără îndoială că există o deosebire palpabilă între intelectualitatea care a fost educată şi care a trăit într-un regim normal de democraţie, care a beneficiat de instituţii democratice autentice, şi între intelectualitatea care prin forţa împrejurărilor a trebuit să-şi completeze educaţia, să trăiască şi să-şi exercite profesiunea într-un regim de dictatură. Eu aş face constatarea că această intelectualitate a fost serios marcată de opresiunea comunistă, mai cu seamă de complexul relei-credinţe. Pentru că dictatura comunistă a inventat ceea ce societatea românească nu a cunoscut în trecut, complexul relei-credinţe, dedublarea personalităţii. Această dedublare, care a fost operată încă pe copii, a continuat pe tinerii care învăţau la şcoli şi a culminat pe oamenii realizaţi care au ocupat funcţii publice. Una gîndea omul şi alta trebuia să vorbească. Într-un fel vorbea acasă, altfel la birou sau în societatea în care se învîrtea. Practicarea îndelungată a acestui complex al relei-credinţe a lăsat, desigur, urme. Din fericire, după revoluţie, intelectualitatea românească - şi din antagonismul lesne de înţeles faţă de regimul comunist - a căutat să se debaraseze de acest complex al relei-credinţe. În ceea ce priveşte calitatea de intelectual, nu văd nici o deosebire între intelectualii pregătiţi la şcolile, să le zicem, burgheze şi cei pregătiţi la şcolile comuniste, pentru că şi într-o parte şi în alta au existat oameni cu rîvnă de carte, oameni dornici să se informeze şi care au avut posibilitatea, chiar în condiţiile grele ale regimului comunist, să-şi completeze informaţia - sigur că nu cu uşurinţa cu care se putea face la început - şi să-şi definitiveze, să-şi rotunjească personalitatea şi caracterul. Din acest punct de vedere, cred că speculaţiile unui conflict de generaţii între intelectualitatea, să-i zicem, ante- sau inter-belică şi intelectualitatea care s-a format în regimul comunist, cred că este netemeinică.

Crisula Ştefănescu: *O ultimă întrebare. Care ar fi, după părerea dumneavoastră, calităţile unui om politic?*

Corneliu Coposu: Aici s-ar putea să fiu subiectiv. Lucru pe care a trebuit să-l constat chiar în discuţiile şi-n analizele pe care le-am făcut cu cunoscuţi de-ai mei. După opinia mea, care s-ar putea să fie subiectivă, un om politic trebuie să fie constant, ferm, onest, foarte muncitor şi să fie incapabil de a face tranzacţii cu principiile. Sigur că trebuie să dispună de o oarecare abilitate în susţinerea principiilor pentru care militează. Fără îndoială că trebuie să aibă o mare dragoste de oameni, adică posibilitatea de a şi-i apropia în mod sincer şi capacitatea de a le asculta toate păsurile şi nevoile şi de a intra în rolul fiecărui om interpretînd şi punînd la suflet necazul lui. Calitatea de căpetenie pe care aş cere-o eu unui om politic este, repet, pot să fiu subiectiv, fermitate în concepţii şi refuzul de a tranzacţiona principii. Eu cred că dacă aceste două calităţi sunt întrunite, omul politic respectiv are vocaţia de a dobîndi încrederea şi chiar afecţiunea celor din jurul lui. Aici trebuie să menţionez că fac o distincţie netă între omul politic şi politician. Dacă m-aţi fi întrebat care sunt calităţile unui politician, răspunsul ar fi fost cu totul altul.

Nicolae Stroescu-Stînişoară : Mă voi referi şi eu tot la omul politic, nu la politician. Bineînţeles că discuţia ar putea să dureze mult. Sugestiile domnului Corneliu Coposu sunt foarte bogate în posibilităţi de a discuta şi a găsi cercuri concentrice din ce în ce mai largi pe aceeaşi problemă. La prima vedere, aş zice că, pentru mine, omul politic trebuie să pună interesele generale mai presus de ale sale, interesele ţării mai presus decît ale propriului partid. Trebuie să fie un om cu o anumită statornicie de caracter şi, în acelaşi timp, un om de curaj, trebuie să fie mlădios în acţiune, dar nestrămutat în principii.

Crisula Ştefănescu: *Domnule Coposu, domnule Stroescu, vă mulţumesc.*

■

CĂRŢI ROMÂNEŞTI

prezentate de Alex. Ştefănescu

Ion Creangă între p.a.d. şi GU, 7/11-12

VALERIU CRISTEA a avut succes cu *Dicţionarul personajelor dostoievskiene*, publicat în 1983. Amintirea acelui moment fericit l-a determinat, probabil, să elaboreze un nou dicţionar, al personajelor lui Creangă, din care a apărut recent primul volum, intitulat *Columna amintirilor*. Reluarea mecanică a formulei nu asigură însă reeditarea unui succes. Ideea de a realiza un *Dicţionar al personajelor lui Creangă* este neinspirată din cel puţin două motive. În primul rând, pentru că lucrarea consacrată lui Dostoievski a rămas neterminată (înregistrează personaje din numai cinci romane). Şi, în al doilea rând, pentru că noul dicţionar (şi el incomplet, cuprinzând doar personaje identificate în *Amintiri din copilărie*) se referă la o operă căreia nu i se potriveşte deloc acest fel de inventariere.

Nu ne trebuie prea multă imaginaţie teoretică pentru a înţelege că esenţa scrierilor lui Creangă o constituie nu "populaţia" evocată sau inventată de el, ci actul însuşi al povestirii. Personajele din "amintiri", ca şi cele din poveşti au o existenţă pur verbală, sunt elemente constitutive ale unui stil narativ. Spectacolul oferit de Creangă are un singur personaj, el însuşi - un om-orchestră sau, pentru a actualiza expresia, un show-man.

Această permanentă prezenţă în prim-plan a povestitorului, a prestidigitaţiei sale narative conferă unitate întregii opere. A extrage personajele din fluxul ei şi a le aşeza în ordine... alfabetică înseamnă a strica totul. Este ca şi cum, la un banchet, cineva ar avea ideea să descompună felurile de mâncare în alimentele componente şi să servească aceste alimente în ordine alfabetică. Adică să înceapă cu *albuşul* din prăjituri, să continue cu *brânza* din plăcintă, cu *caimacul* din cafea, cu *drojdia* din pâine etc. şi să termine cu *zarzavatul* din ciorbă. Un banchet Creangă de la A la Z - aşa ar putea fi intitulată noua carte a lui Valeriu Cristea, masacrare sistematică, dintr-o stranie dorinţă de ordine, a unei opere cuceritoare tocmai prin firescul ei. (Un firesc, bineînţeles, jucat, dar un firesc!).

Argumentul că dicţionarul are o valoare informativă cade de la prima examinare. Cum să aibă valoare informativă o lucrare care se referă numai la *Amintiri din copilărie*? Dacă vrem să clarificăm situaţia unui personaj, putem să consultăm mai operativ chiar textul lui Creangă, care în nici o ediţie, indiferent de format, nu depăşeşte 100 de pagini, decât să rătăcim prin labirintul "sistematizărilor" lui Valeriu Cristea, întinse pe suprafaţa a peste 300 de pagini. Folosirea abuzivă a aparenţei de dicţionar este denunţată şi de numărul foarte mic de personaje reale. Ca să mărească artificial acest număr, autorul ia în evidenţă şi false personaje, de genul: "un altul", "o babă", "babele", "baciul", "treizeci-patruzeci de băieţi", "un diacon", "un director de şcoală primară", "o gazdă", "câţiva mazili" etc. etc. Dar chiar şi aşa, folosind ingeniosul sistem de numărare al lui Pristanda, transformând în personaje până şi existenţele umane generice menţionate de Ion Creangă pentru schiţarea unei ambianţe, criticul nu realizează decât un sărăcăcios total de 151.

ESTE greu de înţeles de ce ţine atât de mult Valeriu Cristea să-şi exprime admiraţia faţă de humuleştean printr-un dicţionar al personajelor lui. Poate că este vorba de aceeaşi *comedie a umilinţei* pe care criticul o joacă dintotdeauna, prefăcându-se că se mulţumeşte să rămână un fel de secretar al marilor scriitori şi diferenţiindu-se în felul acesta (cu un orgoliu violent) de atitudinea profesional-dominatoare a celorlalţi critici. Cert este, în orice caz, că el investeşte foarte mult în regia cărţii, recurgând la o costisitoare şi inutilă recuzită de enciclopedist. Se ştie, de exemplu, că în marile lucrări enciclopedice, în care sunt incluse mii sau chiar zeci de mii de definiţii, abrevierile devin absolut necesare pentru economisirea spaţiului tipografic. A abrevia însă, cu stricteţe, cele câteva indicaţii bibliografice sau cele câteva sintagme uzuale, care se repetă, dacă se repetă, în cuprinsul a 151 de articole, din care numai douăzeci-treizeci au o anumită consistenţă, reprezintă o paradă de tehnică filologică. În mod paradoxal, abrevierile lui Valeriu Cristea complică lucrarea în loc s-o simplifice. Protocolul prezentării informaţiilor este pompos şi derutant, în timp ce informaţiile propriu-zise dezamăgesc prin penurie.

Ca să nu mai vorbim de faptul că, stângaci în utilizarea instrumentelor filologice, criticul combină forţat farmecul operei lui Creangă cu un rebarbativ limbaj cifrat: "Nic-a lui Ştefan a Petrei (p.a.d.). [...] «Aerul uscat, clima rece» (GU, 7/11-12 [...] «om de treabă şi gospodariu în sat la Humuleşti» (AB)" etc. Avem impresia că asistăm la prinderea în şuruburi a unui curs de apă...

Valoarea informativă a cărţii este prejudiciată şi de indistincţia dintre literatură şi realitate. Enigmaticul "p.a.d." înseamnă "personaj atestat documentar", adică personaj pe care criticul îl caracterizează folosind drept izvoare nu numai *Amintiri din copilărie*, ci şi documente propriu-zise din epocă sau de mai târziu. Acest amestec este inacceptabil întrucât literatura şi realitatea au, fiecare, regulile ei. O informaţie luată din spaţiul celei dintâi îşi pierde valabilitatea în spaţiul celei de-a doua şi invers.

Cel mai înţelept din partea noastră este ca, parcurgând *Dicţionarul personajelor lui Creangă*, să renunţăm la tratarea lui ca o sursă de informaţii şi să-l considerăm o suită de texte eseistice ordonate într-un mod curios, dar aparţinând unui critic literar talentat, cunoscut pentru capacitatea sa de a-l seduce pe cititor. Din nefericire, însă, şi în această privinţă Valeriu Cristea ne deziluzionează. Marea reformă pe care o propune el în înţelegerea lui Creangă constă în adoptarea tezei că povestitorul n-a fost în realitate aşa voios cum pare şi că nici nu avea cum să fie, întrucât asupra vieţii lui s-au abătut o mulţime de necazuri. Asemenea răsturnări reprezintă o formă simplistă de dobândire a originalităţii în critica literară şi nu mai impresionează azi pe nimeni. A demonstra că personajele lui Caragiale sunt profunde, că Rebreanu este modern, că - pentru a reveni la subiectul nostru - veselia lui Creangă ascunde o mare tristeţe echivalează cu un nonconformism previzibil, de adolescent.

ŞI MAI regretabil este însă faptul că, pentru susţinerea ideii sale de un ieftin teribilism, Valeriu Cristea practică din nou confuzia între operă şi biografie. Un singur exemplu. Comentând episodul urmăririi lui Nic-a lui Ştefan a Petrei de "doi hojmalăi", criticul ne cere să nu ne lăsăm induşi în eroare de veselia naratorului şi să acceptăm că acesta îşi deplânge de fapt soarta amară, de om care a fost toată viaţa urmărit. Ca argument, exegetul citează o reclamaţie adresată de Ion Creangă autorităţilor, în legătură cu alungarea sa din casă, noaptea, de către socru.

Între cele două texte nu există însă absolut nici o legătură. Primul este produsul unui eu creator, care transformă suferinţele de la un moment dat într-o cinematecă antrenantă şi stenică, în literatură, iar al doilea - produsul unui eu de cetăţean indignat şi inevitabil prozaic. Să comparăm fără alte comentarii cele două texte:

"când mă uit înapoi, doi hojmalăi se şi luase după mine; şi unde nu încep a fugi de-mi scăpărau picioarele; şi trec pe lângă casa noastră, şi nu intru acasă, ci cotigesc în stânga şi intru în ograda unui megieş al nostru, şi din ogradă în ocol, şi din ocol în grădina cu păpuşoi, care erau chiar atunci prăşiţi de-al doilea, şi băieţii după mine; şi, până să mă ajungă, eu, de frică, cine ştie cum, am izbutit de m-am îngropat în ţărnă la rădăcina unui păpuşoi. Şi Nic-a lui Costache, duşmanul meu, şi cu Toader a Catincăi, alt hojmalău, au trecut pe lângă mine vorbind cu mare ciudă; şi se vede că i-a orbit Dumnezeu de nu m-au putut găbui".

"Însă acum eată cea mai de pe urmă şi mai fatală nenorocire: 12 zile a lunii ianuarie, orele bătute unul după 12 noaptea, au venit şi stăpânul casăi, aflându-mă eu dormind, pe când toată suflarea să odihnească, lângă a me soţie; fără să ştiu când au intrat în casă, s-au repezit şi mi-au pus unghiile în gât (ghiarăle) de a mă sugruma cu totul!... însă eu de-abia viindu-mi în fire şi după mai multa me zbatere de a scăpa din încrâncinatele lui mâini, neputând nici chiar răcni, fiind cu totul înăduşit, abia am putut scăpa din mâinile lui, gol, umblând ca un strigoi pe lângă biserică şi mormânturi şi pe la casele bieţilor oameni, carii dormeau mai ca morţii în acel timp adânc al nopţii!!!".

Există vreo similitudine, vreo continuitate între pasajele de mai sus?

Farmecul scrisului lui Valeriu Cristea străluceşte rar şi stins şi anume atunci când criticul uită de ambiţiile lui de reformator al viziunii asupra lui Creangă, ca şi de veleităţile de cercetător ştiinţific. În special caracterizările unor personaje episodice sunt expresive şi memorabile, punând din nou la contribuţie acea maliţie tandră din care Valeriu Cristea şi-a făcut încă de la primele sale manifestări un stil:

"«Vorba unei babe: *Să dea D-zeu tot anul să fie sărbători şi numai o zi de lucru, şi atunci să fie praznic şi nuntă.*» Baba îşi spune *vorba* şi dispare. E un personaj minuscul, o furnică literară purtând povara unui bob de umor popular". ■

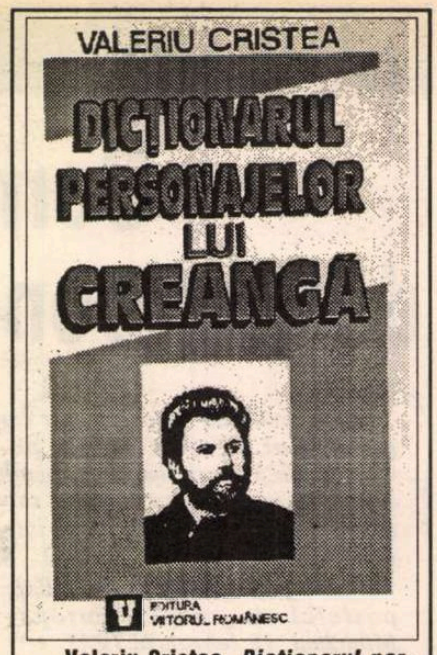

Valeriu Cristea, *Dicţionarul personajelor lui Creangă*, volumul I - *Columna amintirilor*, Editura Viitorul Românesc, Bucureşti, 1995, 320 p., 1550 lei.

P.S. Cartea, tipărită de Editura Viitorul Românesc, nu arată deloc bine. Are prima copertă colorată ca o prăjitură de la o cofetărie de cartier. Iar pe ultima copertă se află o precizare de un umor involuntar: "Valeriu Cristea a fost fascinat de timpuriu de Ion Creangă". Dar de când altcândva să fi fost fascinat? Nu l-am descoperit toţi pe Ion Creangă încă din copilărie?

Cărţi primite la redacţie

● Mihai Eminescu, *Poezii*, selecţie, prefaţă, notă editorială, repere critice şi bibliografie de Mihai Drăgan, seria Opera Magna, Institutul European, Iaşi, 1995, 468 p., 6630 lei.

● Dan Botta, *Unduire şi moarte*, cu un fragment pentru Dan Botta de Mircea Eliade, ediţie îngrijită şi postfaţă: Gheorghe Hrimiuc-Toporaş, Institutul European, Iaşi, 1995, 374 p., 3315 lei.

● D.G.Danielopol, *Jurnal parizian, Documente confidenţiale*, ediţie îngrijită de Valeriu Florin Dobrinescu, Niculae Niculescu, traducerea documentelor: Corina Hâncianu, Daniel Corin Ciubotaru, Institutul European, Iaşi, 1995, 216 p., 2750 lei.

● Virgil Nemoianu, *Simptome*, ediţia a II-a, Institutul European, Iaşi, 1995, 130 p., 3100 lei.

● Alexandru Paleologu, *Treptele lumii sau calea către sine a lui Mihail Sadoveanu*, ediţia a II-a, Editura Vitruviu, Bucureşti, 208 p., 6000 lei.

● Jean Borella, *Criza simbolismului religios*, traducere de Diana Morăraşu, Institutul European, Iaşi, 1995, 352 p., 7550 lei.

CALENDAR

Nicolae Labiş

2.12.1935

-

22.12.1956

N.D. Cocea

29.11.1880

-

1.2.1949

CĂRȚI ROMÂNEȘTI

prezentate de Ioana Pârvulescu

O demonstrație spectaculoasă

DE douăzeci și patru de secole, comentatorii lui Platon reiau aceleași probleme provocatoare din dialoguri și nu reușesc să le limpezească. Începînd chiar de la paradoxul lui Platon: de ce un scriitor extraordinar ca el nu are nici o considerație față de literatură și poeți? Și continuînd cu toate antinomiile, ambiguitățile și contradicțiile de care se împiedică mai toți cititorii dialogurilor.

Cartea lui Andrei Cornea, *Platon. Filozofie și cenzură*, nu numai că nu evită punctele dificile din opera platoniciană, dar le și găsește o explicație pe cît de simplă pe atît de ingenioasă. O reiau aici, *grosso modo*. *Tema* lui Platon este iubirea (homosexuală) față de Socrate. Cum în Atena aceasta nu era tolerată decît parțial, în măsura în care nu punea în pericol familia, mai precis obligația tinerilor de a-și întemeia una, cel care ar fi exprimat în scris o asemenea iubire risca să intre în conflict cu cetatea. Căci o societate democratică nu este și ferită de o serie de tabuuri ori prejudecăți. În plus, atenienii sînt cei care l-au condamnat pe maestrul iubit la moarte. Platon le răspunde criticîndu-le instituțiile precum și întreaga organizare. Dar cum putea s-o facă fără să-și trădeze *tema* și scăpînd de eventuala, de explicabila lor mînie? Numai ascunzîndu-și filozofia sub literatură, socotită a fi mai puțin "serioasă" și mai puțin periculoasă - asta pe de o parte - și permițîndu-i autorului să devină nevăzut îndărătul personajelor sale, pe de altă parte. Cititorilor li se abate atenția printr-o serie de "diversiuni": exact antinomiile, echivocurile, obscuritățile operei platoniciene. Din cauza plasei proprii de prejudecăți în care e prins, orice cititor are ochi de cenzor. Contemporanul lui Platon va fi derutat de trucurile literare și va renunța să acuze. Și-apoi pe cine să acuzi tu, cetățean al bine orînduitei Atene, din moment ce discipolul lui Socrate încurcă voit problema auctorială și, tocmai datorită *dialogului* la care iau parte personaje reale, nu-și ia răspunderea *nici unei replici*? Și nu participă nici măcar o dată la discuții ?

Așadar toate nelămuririle se rezolvă spectaculos dacă ținem seama de CENZURA care exista, desigur că nu în formă instituționalizată, și în vremea lui Platon. Acest tip de cenzură informală, acest "mîrîit nedeslușit" format din suma prejudecăților individuale e numit de Andrei Cornea "cenzură la purtător".

❐ Paradoxul lui Platon ❐ "Iubirea și dorul de Socrate" ❐ Literatura care ascunde ❐ Lupta cu "cenzura la purtător" ❐ O poziție neconvențională ❐ Tema lui Andrei Cornea ❐ Satisfacțiile literatului ❐ Pînă la Dumnezeu...

Tema, identificabilă la fiecare gînditor (exemplificată de autor la Platon, Augustin și Descartes) este dată de "presupozițiile" și "prejudecățile" sale, pre- și iraționale (21). Pentru a-și impune tema, filozoful apelează la o suită de justificări *subiectul*, un demers care, firește, e ulterior aparției temei și care nu i se suprapune niciodată deplin ei. Dar filozoful nu recunoaște asta, întregul său logos vrea să întoarcă lucrurile în așa fel încît să pară că tema decurge din subiect; de pildă, Platon pune concluzia că Socrate e demn de iubire *la sfîrșitul* dialogului *Phaidon*. Este aici o poziție cel puțin neconvențională față de filozofie, al cărei discurs, așadar, nu este după Andrei Cornea euristic, ci pseudo-euristic, în realitate doar justificativ. Cel puțin în cazul lui Platon demonstrația mi se pare convingătoare.

CARE ar fi *tema* lui Andrei Cornea însuși? Trebuie s-o căutăm - după cum ne învață autorul - printre concluziile cărții: Platon, care trăia într-o societate democratică, a fost totuși obligat să se apere de cenzură. Altfel spus, indiferent cît de deschisă este o societate, opera scrisă ține cont, într-un fel sau altul, de contextul politic. Legătura scrisului cu politica este, cred, tema lui Andrei Cornea. Iar concluzia cărții lui premerge de fapt demonstrației, este punctul de plecare. Parcă pentru a da un argument în plus teoriei sale neconvenționale, în care filozoful ajunge la sfîrșitul discursului său în punctul din care (pe ascuns) pleacă, cartea lui Andrei Cornea are o structură circulară: ea se întoarce, în ultimul paragraf, la ideea din primul, celebra dilemă a lui Eugen Ionescu din *Nu*. Dar dilema aceasta rămîne parțial nerezolvată. Lecția lui Andrei Cornea seamănă cu lecția dialogurilor lui Platon: te duci la filozof cu întrebări, el îți răspunde cu întrebări pentru a-ți arăta că porți răspunsul în tine.

LITERATUL își are satisfacțiile lui - și nu puține - citind cartea *Platon. Filozofie și cenzură*. Nu numai pentru că Platon este poate filozoful cel mai citit de literați, iar cenzura o instanță familiară lor, în toate aspectele ei, o prezență constantă în istoria literaturii, ci și pentru calitățile pur literare ale textului lui Andrei Cornea. De asemenea pentru faptul că problema raporturilor filozofiei cu scrisul "artistic" - problemă pe care, schimbînd doar sensul vectorului, și-au pus-o de atîtea ori scriitorii - e abordată de mai multe ori în paginile lui Andrei Cornea. Ea apare, chiar din dilema ionesciană, citată la început: "Dacă există Dumnezeu, nu are rost să ne ocupăm de literatură, dacă nu există Dumnezeu, iarăși nu are rost să ne ocupăm de literatură" (5). Teoria lui Andrei Cornea demonstrează contrariul: cum pînă la Dumnezeu te mănîncă "sfinții", adică tot ce ține de cenzura la purtător (a nu se confunda cu autocenzura) *are rost* să ne ocupăm cu literatura, mai mult, literatura poate fi chiar salvatoare. Filozofii nu au fost (nu sînt) prea îngăduitori cu literatura. Dinspre partea literaților relația e mult mai bună cu filozofia. Filozofii consideră literatura fie o simplă "minciună" ce trebuie înlăturată (poziția lui Platon din *Republica*) fie avînd un anume rol educativ, ca o etapă de pregătire înaintea întîlnirii cu filozofia (v. pag.34). Deși Andrei Cornea mai citează două poziții, contrare, trebuie spus că primele sînt cele care dau tonul. Unul dintre filozofii care "s-au arătat mai mult sau mai puțin ostili literaturii" a fost, la noi, Constantin Noica (28). De aceea cartea lui Andrei Cornea îndreaptă puțin balanța, punînd cîteva greutăți și în talgerul literaturii, deși ea rămîne în continuare înclinată de cealaltă parte. Ceea ce nu-i împiedică pe literați să-și aducă pe teritoriul lor cărțile filozofilor. Construcția lui Andrei Cornea, de o rotunjime clasică, echilibrată și limpede, cu finaluri percutante și metafore remarcabile ține de talentul scriitorului. Restul e... filozofie. Iar granița dintre ele e nepăzită. ■

Andrei Cornea, *Platon. Filozofie și cenzură*, Ed. Humanitas, București, 1995, 224 p., 5900 lei.

MIC DICȚIONAR

de Mihai Zamfir

PREMIU. Ar fi absurd să măsurăm valoarea unei literaturi după numărul premiilor acordate scriitorilor ei. Dar nici absența premiilor nu denotă, în nici o țară din lume, vreo situație culturală strălucită. Pentru că numărul, varietatea și echivalentul bănesc al recompenselor literare indică oricum cu precizie, un lucru: prețuirea pe care autoritatea statală o acordă culturii.

Există de multă vreme în Franța o glumă al cărei sens rămîne însă (cel puțin pentru noi) perfect opus celui scontat de inventatorii ei. Se spune că s-a propus instituirea, la Paris, a "marelui premiu"; el ar urma să fie atribuit cărții care a reușit să nu primească, de-a lungul anului apariției ei și în anul următor, nici un premiu. Rostită în țara noastră, gluma - de un umor mediocru - nu stîrnește rîsul, ci plînsul: ea a fost provocată de abundența fantastică a recompenselor literare din patria lui Giraudoux. E foarte ușor să faci spirite pe această temă. Dar năvala de premii literare pariziene și eventuala lor demonetizare arată, în orice caz, importanța națională a instituției literare, în țara unde ultimii patru președinți (De Gaulle, Pompidou, Giscard d'Estaing și Mitterrand) au fost, în același timp, și literați de primă mînă.

În întreaga Europă și Americă de Nord, în întreaga lume civilizată din spațiul nostru spiritual, luna septembrie marchează începutul perioadei premiilor. Pînă spre Crăciun, sezonul e în toi; publicațiile literare nu mai vorbesc despre altceva, dîrdora cuprinde și pe cei complet străini de roman ori poezie. Dincolo de aspectele mondene, sociale, financiare ori politice ale afacerii (deloc neglijabile, uneori de-a dreptul detestabile), rămîne, totuși, aspectul esențial: recunoașterea unei valori intelectuale excepționale. Oricîte alte considerente ar intra în joc, pura sărbătoare a spiritului nu va dispărea, în asemenea împrejurări, niciodată.

Și la acest capitol, România pare a trăi acum pe o altă planetă. Se continuă, în mod stupefiant, politica practicată de Tovarășul și Tovarășa în ultimii lor ani de domnie, atunci cînd acordarea puținelor premii ce mai supraviețuiseră se făcea pe ascuns, ca o practică eminamente rușinoasă. Cît despre echivalentul lor bănesc, ce să mai vorbim... În plin sezon european de premii, autoritățile noastre politice (altfel aspirante furibunde la "integrarea europeană") au reușit performanța de a face ca România să strălucească prin absență totală. Premiile literare românești? Nu știu, n-am auzit!

În România interbelică existau cîteva consistente premii rîvnite de țara întreagă (al Academiei, al SSR, al Fundațiilor Regale, pentru debut etc.), ce consacrau peste noapte un scriitor; li se adăugau alte zeci, oferite de edituri, fundații particulare ori reviste, prestigioase sau numai onorabile. Astăzi, ele par un basm dintr-o țară de vis.

Partea proastă e că tot mai multe realități românești interbelice au ajuns astăzi "basme dintr-o țară de vis". ■

EDITURA NEMIRA

prezintă

VIOLENȚA ȘI SACRUL

de René Girard

Colecția TOTEM, 352 pag, 7500 lei

Eseul inovator și percutant al lui René Girard ține deopotrivă de domeniul științelor umane și de cel al literaturii. O vastă cultură etnologică, referințe de prim ordin, întotdeauna incontestabile, îi permit autorului să construiască o nouă teorie a sacrului și să dea o interpretare convingătoare multor teme mitice și rituale: sărbătoarea, gemenii, frații dușmani, incestul, dublul, masca etc., a căror semnificație profundă apare aici în mod atât de evident fiindcă sunt studiate, pentru prima dată, în unitatea lor circulară. Eliberată de toate confuziile care țin de jargoanele pseudo-inițiatice, iată o carte de o mare importanță științifică și totodată o frumoasă operă literară.

După fundamentala lucrare ***Violența și sacrul*** — apărută în traducerea Monei Antohi —, alte opere ale lui René Girard vor fi publicate și în traducerea românească: ***Țapul ispășitor***, ***Despre lucruri tăinuite de la întemeierea lumii...***

CLUBUL CĂRȚII NEMIRA C.P. 26-38 BUCUREȘTI

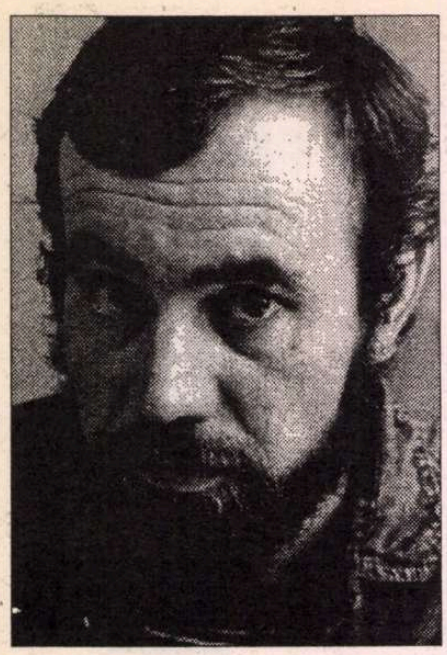

Alexandru DOHI

Se pare că (din păcate) jurnalul nu e muzica mea. Dar nu mă las, în preajma fiecărei călătorii mă echipez cu un carneţel ales cu grijă, ferm hotărât să consemn totul, şi-apoi la întoarcerea acasă descopăr carneţelul virgin. Şi de această dată s-a întâmplat la fel, cu excepţia acestui text ciudat pe care vi-l expediez. Mi se pare ciudat că a fost scris în acel context, adică la Neptun, unde sute de capete (unele chiar strălucite) se frământau cum să exportăm literatura română. Nimic rău în asta (s-a ctitorit acolo o mănăstire de relaţii). Iar acest text nu face decât iar şi iar să mă pună în faţa ruşinosului meu handicap, şi anume incapacitatea mea de a fi prezent (mai ales în mulţime); incapacitatea mea de a mă racorda la "temele zilei". (...) În vâltoarea evenimentelor am uitat de el, abia acum, după ce am răsfoit cele 20 de kile de cărţi aduse de "acasă", am dat şi de "jurnal" cu enervantele file goale, şi acest text la data de 7 iunie, care, oricum, un pic mă mai salvează de la sentimentul că am mâncat pita Bancorexului pe degeaba.

Dealtfel par sociabil, dar la fel ca şi când te dor dinţii, la un moment dat te dor aşa de tare încât parcă nici nu te-ar mai durea, aşa şi eu mă simţeam atât de singur printre scriitori, încât nici nu mai eram singur. Şi tot aşa, dimineţile cu frică de viaţă, iar nopţile cu frică de moarte. Şi-apoi, în fond, paradoxal e o uriaşă uşurare să nu pricepi despre ce vorbesc ceilalţi, ca o muzică, şi ca un dud plin de mii de vrăbii ce nu mai încetează să ciripească. Mă prinde doar ritmul. Cei veniţi din America precum un supersonic şi cu volte, cei din Nemţia ca un Pullman, cei din Franţa ca o bicicletă, cel din Olanda ca un Volvo condus de un suedez care cu sfinţenie respectă exact toate regulile de circulaţie de mai că şi eu pricep; cei din Basarabia cum o căruţă; cei de acasă la pas şi cu multe ocolişuri şi piruete, un întreg arabesc, şarmant. Eu tac de parcă aş înţelege, şi în sinea mea îi invidiez pe cei ce mă invidiază.

Acum, după călătorie, viaţa de familie e reconfortantă. De fapt, îmi dau seama că un şir foarte lung de zile identice mă atrage mult mai mult decât disonanţa lor pestriţă din timpul călătoriilor. E clar, nu aş fi bun de aventurier, în adânc sunt un mic burghez în blană de artist...

Alex Dohi, Stockholm, 12 august 1995

Suprasubul

(exeu despre găunoşenia numelui sau gesticulaţii nearticulate)

Pentru că e amăgire tot ce nu e rană... Pentru că e fiinţă tot ce nu e avuţie... Pentru că e curent pe pământ... Pentru că timpul e vânt... Pentru că înălţarea e pendulatorie...

Doar buni şi răi suntem treptat, restul e sau-sau. Şi nici o tăcere. Să n-aud de tăceri. Tăcerea ducă-se pe pustii. În continuare prietenia se cultivă mai greu decât pământul. La mare lumina serii are culoare de os sunător, de parcă scheletul soarelui zornăitor s-ar îngropa în săratele ape. Ca şi cum buzele ar tălăzui în jurul cuvântului refractat în carne. Ca şi cum alcoolul te-ar face mai sociabil.

Sunt zile când gândesc. Sunt zile când sunt beat. Când gândesc îmi duc ziua în cârcă ca pe un om beat până în noapte unde eu adorm şi ea-mi devine vis. Când mă îmbăt ziua mă duce în cârcă până în noapte unde ea adoarme iar eu cobor de pe umerii ei şi scriu... (deşi mi se pare de-a dreptul absurdă mania asta de a semnifica cu orice preţ, când îmi dau perfect de bine seama că (deja) totul este în fond extrem de semnificativ până în buricele banalităţii, până în amprentele bătătorite a locurilor comune; ca şi cum aş biciui râul să curgă mai repede; sau poate prin acest exces de zel într-ale semnificării vreau să-i dau de ştire Totului că am luat aminte, şi că stupiditatea mea vine din stupoare).

Lumina a murit. Trăiască roşul, ba mai mult, supraroşul. Şi eventual dacă se poate chiar hiperroşul. Şi n-aş vrea să aud discuţii. Nici o discuţie. V-am ruga totuşi să ne descrieţi măcar aşa în linii mari dacă vă mai aduceţi aminte, cum erau de fapt braţele muncitorilor? Braţele muncitorilor erau tari. Şi să nu uităm că fenomenul arderii gazului de pomană este una din activităţile muncitoreşti de bază, ca de altfel şi contemplaţia, aprofundarea, meditaţia, lărgirea orizontului, emulaţia.

Nu toate seminţele putrezind devin plante. Şi planta nu este o suprasământă, nici floarea o superplantă, nici fructul o superfloare. La fel, din eventualul om nu se va naşte un supraom, ci o regăsire. De ce ar fi violetul superior verdelui? Este doar o altă culoare. Dar bieţii de noi nu suntem nici măcar oameni, deci nu reuşim deocamdată să ne împlinim propriul nume, şi noi deja, şi încă de când, suferim de mania supraomului (cum românii de mania premiului Nobel).

Dumnezeu l-a creat pe om după chipul şi asemănarea Sa. Iar omul de când se ştie, şi din ce în ce mai vehement a refuzat această demnitate. La un moment dat a şi uitat ce înseamnă, apoi a venit Iisus şi prin PREDICA DE PE MUNTE ne-a reamintit ce înseamnă să fii om. Nicidecum supraom ci doar om. Or azi ne aflăm într-o asemenea stare încât a trăi conform FERICIRILOR ni se pare o imposibilitate. În fond, nu reuşim să fim ceea ce suntem. Deocamdată în cel mai bun caz suntem chemări ce nu au curajul să se urmeze, se aud dar nu se ascultă.

Harta o ştim pe de rost, şi tot nu o luăm prin junglă. Recitim şi răsrecitim harta. Dezbatem harta. O interiorizăm, şi-apoi o redesenăm fiecare după cum îl taie capu.

Minerul nu e un superţăran, poetul nu e un superfuncţionar, sfântul nu e un superpoet, dar nici omul când o fi să fie om nu va fi un supersfânt ci doar ceea ce este, adică om pur şi simplu prezent în propriul nume, aşa de prezent încât îi va dispărea conştiinţa morţii, aşa de absorbit de ceea ce este încât e etern. Abia atunci sămânţa lui nu va putrezi în zadar. Până atunci ne perfecţionăm în putrezire.

Ceea ce îşi împlineşte numele e perfect şi nu are superlativ. (ştie să putrezească blând, va să zică graţios).

Mângâiatul e un apucat putred iar nu o blândă lovitură.
Sărutul e o muşcătură putredă iar nu un mare pupic.
Progresul e o vorbă putredă iar nu o mică alergare.
Zborul e un mers putred iar nu o suprapiatră.
Mireasma e un zbor putred iar nu o duhoare aristocrată. Poetul e un poem putred dar niciodată mare sau mic ci doar în o mie şi una de nuanţe.

Şi-apoi nu toate seminţele cad, unele coboară. Cât despre RĂSPÂNDIREA lor: asta din totdeauna a fost treaba Vântului. Să fim cuvântul că apoi ne duce el acolo unde trebuie c-om avea treabă.

CERŞETORUL DE CAFEA

de Emil Brumaru

Noi şi ţestoasele

(Despărţirea de Pastel)

Evlavioşi ne ducem la ţestoase
Să ne-nchinăm cînd ouăle lor cad
Pline de-aromă, limpezi, graţioase,
În moile nisipuri cu gust fad.

Acasă cresc geloase şi ne-aşteaptă,
Blînd lustruite, sticle fără dop.
În faţa uşii, oh, pe-o dulce treaptă
Deschisă-i fila fragedului op

Uitat, citit de fluturi şi zeiţe,
Înconjurat de urechelniţi lin.
Noi stăm însă-n amurg şi cu vechi spiţe
De bicicletă-mpungem oul fin,

Cu fratele lui Robinson, pe plajă,
Uimiţi, gîndind că are-un gălbenuş
În veşnicul albuş, sub sfînta-i coajă!
Şi-l luăm să putrezească-n raft, pe pluş...

■

Fratele lui Robinson Crusoe

Povestea lui Belmondo Pisicescu,
Cu purici tandri, cum e şi firescu!

3. Astfel grăit-a Pisicescu, cotoiul gingaş-miorlăniu şi strict-haotic al fratelui lui Robinson Crusoe: "A fost odată un motan ce devenise-opioman din cauza unei pisici la bot cu sfîr!, la fund cu plici! El se trezea de dimineaţă în puturosul pat de fleaţă şi repede-şi băga o mor mormorfinuţă în picior. Dar dozele crescînd mereu, era din ce în ce mai greu. Şi-atunci Belmondo s-a decis să se arunce în abis". Mult timp după aceea, din fecundele genuni mărării, se pătrunjelea la cerurile pline de sfinţenie laie-bucălaie, mlădiandru şi nostalgichiu, descălecător de iluzii fluturate-n infinituri fine şi în drojdii de jind, pe lîngă zori, pe lîngă amurguri, un cîntecel aparent futil (improvizaţie sfielnică de dincolo de binele chior şi de răutatea imbecilină), acompaniat la viola d'amore şi la flautul desferecat de însuşi Marele Melc Mozart (M.M.M.), se înalţa, deci, spre norii nimănui umflaţi cu pompa, următoarea maladie mistică (M.M.): "Fericirea este cînd *Morgenstern M* taie ceapă. Emil B trece plîngînd de tristeţe şi i-o papă. Apoi bate orologiul. Rîmele se fac mai lungi. Emil B scrie elogiul *Maiei* şi bea punci, bea punci...".

■

Dan Setlacec, *Medicina românească - Medicină europeană (1859-1916)*, Editura Medicală, 1995

CRONICA EDITIILOR

de Z. Ornea

Să redevenim ce am fost

PENTRU investigaţiile mele despre curentele noastre de idei am citit cu plăcere şi totdeauna cu mare interes lucrări despre starea de sănătate a poporului într-o perioadă sau alta. De pildă, lucrarea doctorului G. Banu, *Sănătatea poporului român,* e fundamentală pentru cunoaşterea, în adîncuri, a deceniilor interbelice. După cum în micromonografiile grupate în monumentala monografie *60 de sate româneşti*, elaborată de un colectiv sub coordonarea prof. Dimitrie Gusti, un instrument de lucru de mare valoare tocmai şi fiindcă surprindea stări de fapt, comunicate în cifre statistice, pentru reconstituirea aceleiaşi perioade interbelice, aşa cum se înfăţişa în lumea rurală, atunci zdrobitor majoritară. Tocmai de aceea, am citit multe cărţi şi studii despre istoria medicinei, dintre care amintesc lucrările dr. I. Felix, dr. V. Gomoiu, apoi cercetările prof. Valeriu Bologa, Ghelerter, G. Brătescu (o lucrare a acestui din urmă cercetător, *Freud în România*, apărută acum vreo trei ani, am şi comentat-o în revista noastră). Apoi, în cărţile mele despre *Poporanism, Viaţa lui C. Stere, Curentul cultural de la "Contemporanul"* m-am tot întîlnit cu mari personalităţi ale lumii medicale, totodată şi mari oameni de cultură, Paul Bujor, dr. I. Cantacuzino, foşti co-directori ai revistei *Viaţa Românească*, prof. N. Voinov, dr. prof. N. Leon, prof. dr. Francisc (Fritz) Rainer, prieten bun cu Stere la Iaşi şi, apoi, în Bucureştiul ocupat de nemţi, (jurnalul său, publicat prin anii optzeci, e plin de înţelesuri), un om extraordinar nu numai pentru histologia pe care a predat-o la Iaşi şi Bucureşti, dar pentru întinderea cunoştinţelor sale cultural-filosofice şi muzicale. Aşadar, sînt, ca să spun aşa, în bune relaţii cu istoria medicinei de la noi, evident prin lectură. Cu acest sentiment şi cu acest interes ştiinţific, am citit recenta lucrare a dlui prof. Dan Setlacec, *Medicina românească - Medicină europeană (1859-1916)*. Nu m-a surprins, mărturisesc, că acest mare chirurg (cu siguranţă că unul dintre cei mai mari în ultimele decenii) s-a apropiat, la sfîrşitul carierei, de istoria medicinei. Cum ne leagă o frumoasă prietenie, neam întîlnit adesea la Biblioteca Academiei în ultimii patru-cinci ani, eu citind în sala 1, d-sa în sala 2. Ştiam, aşadar, că adună material pentru o lucrare de istoria medicinei.

Dl. prof. Dan Setlacec nu s-a apropiat de teritoriul, încă insuficient defrişat, al istoriei medicinei fără un scop anume. Îl irita şi îl irită, ca şi pe mine, că în ultimii ani se tot spune, pe ton imperativ, că România trebuie să intre în Europa. E o apreciere falsă, care ne instalează, nedrept, undeva, în zone depărtate, parcă afro-asiatice. De fapt, crede cu dreptate prof. Dan Setlacec, noi am fost în Europa şi încă bine consolidaţi. Deceniile dictaturii comuniste ne-au decuplat brutal şi nefiresc (prin anii treizeci şi Nae Ionescu cerea, imperios, decuplarea noastră de Europa) de continentul în care pînă atunci ne integrasem firesc şi necesar. Aşadar, drept e ca, acum, să se ceară nu intrarea ci reintrarea noastră în Europa, tot firesc şi necesar. Pentru a demonstra valabilitatea acestei corectări absolut imperioase, a scris dl. prof. Dan Setlacec cartea sa. A ţinut să demonstreze, prin istoria profesiunii sale medicale, că medicina românească a fost, de la începuturi, sincronă cu medicina europeană. (Şi noi, istoricii literari, demonstrăm că, în planul literaturii, al culturii în general, eram, de pe la sfîrşitul secolului trecut, sincroni cu mişcarea literară a Europei de apus, deşi curentele tradiţionaliste ne voiau izolaţi în noi înşine, socotind apropierea de Apus o neiertată eroare, primejdioasă foarte pentru specificitate). Cartea dlui prof. Dan Setlacec, deşi începe cu perioada constituirii României moderne (1859) şi urcă pînă în pragul primului război mondial, cînd şi medicina intră în acelaşi tempo al modernizării, e o pledoarie lămuritoare pentru ideea căreia îi slujeşte. Datorită lui Carol Davila, venit, chemat, în Ţara Românească, în 1853, la vîrsta de 25 de ani, de la Paris, ca să organizeze asistenţa medicală a oştirii - s-a înfiinţat, destul de repede, şcoala medicală în România. De altfel, era o practică mai veche în sectorul medical, aşa firav cum era, ca medici din străinătate (în special germani) să fie invitaţi să practice în principatele dunărene. Carol Davila va determina şi o schimbare de orientare, îndreptînd pe cei ce plecau să studieze în străinătate spre Franţa. Dar Davila, care a înfiinţat întîi Şcoala de medicină, apoi, în 1868, la Bucureşti, Facultatea de medicină (cea din Iaşi s-a întemeiat în 1879) - voise, din capul locului, ca instituţia să fie de nivel european. Şi, treptat, a izbutit. Facultatea de medicină din Bucureşti era, în ultimele două decenii ale secolului trecut, cea mai importantă din zona sud-estică a continentului nostru. Din 1873 se susţin, aici, primele teze de licenţă şi, apoi, de doctorat. Sigur, numărul absolvenţilor era mic faţă de nevoi şi lumea rurală era lipsită de asistenţa sanitară necesară. Dar se făceau incontestabile progrese chiar şi în legiferarea asistenţei sanitare. În 1903, la Congresul internaţional de igienă de la Bruxelles s-a apreciat că legile sanitare ale Italiei şi României sînt cele mai bune din Europa. Fondurile pentru întemeiere de spitale şi dotarea lor (inclusiv cu laboratoare), le furnizau statul dar şi bogaţi donatori. Şi, trebuie menţionat, că România a fost a patra ţară europeană care a înfiinţat Casa de asigurare pentru bătrîneţe şi invaliditate.

Treptat, se organizau societăţi medicale (şi pe discipline ştiinţifice), publicaţii (pe unele, *Spitalul* - le-am citit şi eu), unele editate de-a dreptul în franţuzeşte, încep să se publice cărţi şi cursuri. Şi apar marile somităţi medicale care lucraseră, înainte, în vestite laboratoare şi clinici din străinătate. De pildă, V. Babeş a renunţat la catedra deţinută la Budapesta, stabilindu-se în Bucureşti, înfiinţînd aici cercetarea de laborator. Se iniţiază, aici, în România, reale cercetări experimentale, pătrunzîndu-se, pe această cale a ştiinţei adevărate, în circuitul ştiinţific european. Pe lîngă V. Babeş, sînt de amintit G. Assaky, Gh. Marinescu, Levaditi, I. Cantacuzino, C. I. Parhon, N. Paulescu, Fr. Rainer. Aceste personalităţi, ca şi altele, participau la congresele internaţionale de medicină ca raportori sau autori de comunicări, colaborau la reviste de specialitate din străinătate. Şi, apoi, informau publicul interesat, în revistele din ţară, despre ce s-a discutat la acele reuniuni ştiinţifice internaţionale. Luate de la început, bibliotecile s-au dezvoltat extraordinar, aici aflîndu-se cele mai importante reviste de specialitate din lume, unele colectate prin schimb de publicaţii, altele prin abonament. Aş reveni, adăugînd că somităţile medicale româneşti se distinseseră în perioada studiilor în străinătate în spitalele şi laboratoarele unde au funcţionat. Şi unii au lucrat în clinici şi laboratoare conduse de Pasteur sau Wirchow. Prof. Gh. Marinescu, de pildă, fusese laureat cu premiul Charcot pentru studiul epilepsiei. Alţii (ca Assaky, Thoma Ionescu, E. Juvara) făcuseră chiar parte din învăţămîntul universitar din străinătate, înainte de a reveni în ţară. Frecvent, aceştia şi alţii, publicau lucrări împreună cu maeştrii lor. Tezele de doctorat ale unor medici români, publicate chiar în ţară, marcau o disciplină, apoi publicau curent în mari reviste din străinătate. Pe scurt spus, medicina românească de pînă la primul război mondial avea cotă reală în lume, fiind, de aceea, profund integrată în cea europeană.

Această realitate impunătoare, pe care autorul o relevă cu bună metodă şi exemple cu totul edificatoare, e indiscutabilă. Rămîne însă faptul regretabil în toate că starea sanitară a populaţiei, cu deosebire a ţărănimii, era cu totul deficientă, indicatori hotărîtori, precum mortalitatea infantilă, mortinatalitatea, durata vieţii ajungînd la cote catastrofale. Autorul le menţionează prob şi subliniază că motivaţia acestei întristătoare realităţi se datora condiţiilor economice în care se afla satul românesc pînă la reforma agrară din 1918-1921. Aceasta nu împiedică gîndul să cugete la paradoxul catastrofal al situaţiei în care, din păcate, ne aflam instalaţi. O medicină care ajunge în cîteva decenii la o situaţie europeană performantă şi care, în ţară, era neputincioasă să amelioreze starea de sănătate a populaţiei. Nu a fost şi nu este acesta singurul paradox cunoscut în România, ea însăşi, se pare, ţară a pradoxurilor de nelecuit.

E bine că apar astfel de cărţi ca aceea a d-lui prof. Dan Setlacec. Ele sînt singurele care pot mărturisi lămuritor despre ceea ce am fost şi ceea ce năzuim să redevenim. ■

PĂCATELE LIMBII

de Rodica Zafiu

Limbajul informaticii (II)

NOUL limbaj informatic confirmă observaţiile mai vechi ale lingviştilor despre preferinţa limbajelor ştiinţifice pentru substantivele masculine - uneori prin impunerea de variante noi de plural. Faţă de neutrul *registru* din limba standard (cu pluralul *registre*), întîlnim aici masculinul *registru-regiştri* (cu sensul de specialitate după engl. *register*). Un termen ca *director* (engl. *directory*) este însă încadrat între neutre (are pluralul *directoare*), evident, pentru a evita confundarea sa cu desemnarea masculină a funcţiei administrative.

O altă trăsătură previzibilă - deoarece caracterizează limbajul ştiinţific în genere, şi în acelaşi timp calcurile din engleză - este frecvenţa compuselor din substantive juxtapuse: *fişier-text, aşezare fişier, limbaj maşină*. Cele mai multe compuse sînt totuşi transpuse în română în structuri sintactice explicite, cu legătura între substantive exprimată prin prepoziţie sau genitiv (*securitatea fişierului, editor de text*).

La o categorie de substantive tehnice (nume de agent sau, mai des, de instrument) e foarte frecventă terminaţia *-or*, fie preluată din engleză, odată cu cuvintele - *convertor* (engl. *convertor*), *procesor* (engl. *processor*), *descriptor* (engl. *descriptor*) -, fie extinsă asupra cuvintelor englezeşti în *-er*: *asamblor, adaptor, digitizor, interpretor* (engl. *assembler, adapter, digitizer, interpreter*). Mai rar, ideea de agent sau de instrument este transmisă prin substituirea cu sufixul corespunzător din română, *-tor* : *compiler* este adaptat în forma *compilator*. *Server, controller* sînt totuşi păstrate ca atare - probabil fiind inconvenabile, prin omonimii, adaptările de tipul *servitor* sau *controlor*!

Limbajul informaticii atribuie unor cuvinte din limba comună, prin calc semantic, sensuri specializate. Multe dintre aceste sensuri sînt dezvoltate, în engleză, prin metaforă; traducerea metaforei poate fi destul de şocantă, mai ales cînd termenul autohton pare mai concret, cînd are mai puţine sensuri secundare abstracte. Intră astfel în limbajul de specialitate autohton termeni ca *mască, hartă, ecou, rădăcină, arhitectură*, (deja utilizaţi în alte limbaje ştiinţifice sau tehnice), *fereastră, bibliotecă, magistrală, poartă, ecluză, pachet, meniu, a salva* etc. Un exemplu de calc mai greu acceptabil - dar poate deja impus - mi se pare a fi *miez* (pentru engl. *core*), mai ales în sintagme de genul *memorie cu miez*; în cazul lui *şoarece* (engl. *mouse*), chiar autorii *Dicţionarului explicativ de calculatoare* precizează că traducerea este forţată, fiind folosită incomparabil mai mult forma engleză.

Chiar noţiunea fundamentală a domeniului circulă în două forme paralele: *computer* (cu pronunţia de origine) şi *calculator*. Termenul mai frecvent pare totuşi să fie *calculator*, dicţionarul citat îl foloseşte consecvent, ca şi alte lucrări recente de specialitate; *computer* e probabil mai răspîndit în comunicarea orală (a specialiştilor sau a utilizatorilor). E interesant că DEX-ul, apărut în 1975, se plasa încă sub sfera de influenţă a limbii franceze, acordînd statut preferenţial (prin lungimea şi detaliile definiţiei) termenului *ordinator* (din fr. *ordinateur*) - astăzi complet ieşit din competiţie. ■

Miskloczy Ambrus

Istorie şi ideologie în st

LITERATURA este unul dintre domeniile de excelenţă ale legitimării - spune Monica Spiridon într-o analiză consacrată strategiilor de evaluare a marilor lucrări de istorie literară româneşti.[1)] Acceptînd enunţul, admitem că istoria literaturii este o atestare a legitimării - deci o dublă legitimare. Nu este întîmplător faptul că după marea istorie a literaturii, publicată de G. Călinescu în 1941, nu a putut lua naştere nici măcar un manual mai serios, în acest domeniu - deoarece se putea promova doar un singur mod de a aborda subiectul şi anume: protocronismul. În schimb, aplicarea sa consecventă ar fi degradat în comedie orice întreprindere de mare anvergură. Posibilă a fost numai reeditarea lui Călinescu, în 1982, cu un oarecare adaus de cosmetic - precum şi aşteptarea... În felul acesta au luat naştere în emigraţia externă şi întrucîtva în cea internă, două adevărate istorii ale literaturii. Autorul uneia din ele este Nicolae Manolescu, cel mai prestigios critic literar al ultimelor două decenii, care n-a putut fi scos din paginile revistelor, ci doar marginalizat în învăţămînt, căci preda limba română pentru alofoni. Celălalt autor este Ion Negoiţescu, membru al cenaclului de odinioară de la Sibiu, acea grupare de intelectuali şi scriitori închegată în anii 1940 şi deopotrivă prigonită de dreapta ca şi de stînga, din cauza orientării sale occidentale.

Amîndouă lucrările poartă amprenta mediului în care au luat naştere, sau mai exact: e sesizabil într-însele ceea ce combat. Perfect de înţeles că au eliminat ideologia şi istoria. Dar rezultatul se întreţese parcă cu un fel de moment grotesc. Ca şi cum autorii ar fi ciuntit literatura română, simplificînd imaginea posibilă a condiţiilor producţiei culturale. Nu lipsa aşa-numitului fundal istoric - caracteristic istoriilor literare mai vechi şi alipit lor la modul ritual - o resimţim, căci lipsa aceasta este de-a dreptul îmbucurătoare. Dar se poate scrie de pildă despre Mircea Eliade, fără a implica teroarea istoriei, care, conform memoriilor sale, i-a determinat întreaga activitate? Ce-i drept, acest element apare însă în evaluarea făcută de Negoiţescu; iată cum scrie el despre universul romanelor eliadiene: "deşi născute într-un mediu social bine determinat, corespunzător anumitor situaţii istorice adecvate lor, aceste opere sînt pe deplin apolitice" (318). Totuşi: putea oare să-i prezinte Eliade la modul apolitic pe comunişti şi pe legionari - atît de simpatici lui cîndva (legionarii) - de vreme ce elaborarea tehnicilor rezistenţei anticomuniste l-a preocupat pînă la sfîrşitul vieţii? Nu-mi vine să cred.

Manolescu procedează oarecum asemănător cu Negoiţescu, tratînd literatura cronicărească din secolul XVII drept o specie cvasi apolitică. Este o reacţie univocă faţă de ideologiocentrism. Dar cronicarii n-au fost oare în primul rînd ideologi? Ei apar în lucrare drept beletrişti fără veleităţi literare, al căror mesaj avea şi anumite implicaţii ideologice. Iar cînd se vorbeşte despre ideologia lor, nu apare idealul lor dirigent: organizarea pe stări. P.P. Panaitescu, proeminentul reprezentant al filonului realist şi raţionalist din istoriografia românească, a subliniat tocmai acest lucru drept mesaj ideologic al cronicilor - dar aici el este pomenit doar ca cel care l-a considerat pe Miron Costin un fondator al literaturii memorialistice. (53). Cu toate acestea aprecierile lui Manolescu sînt spirituale, ca şi înmlădierile frazei, care îi evocă publicistica de critică literară cu adevărat majoră. Iată un exemplu: după ce menţionează că Mihai Viteazul este greu de imaginat fără *Alixăndria*, autorul caracterizează situaţia în felul următor: "Viaţa trece în literatură iar literatura în viaţă". (85). În schimb ne simţim îndrituiţi a pune întrebarea: pentru ce nu face menţiunea aceasta în legătură cu întîia mare capodoperă literară românească, *Ţiganiada*? Ea este pentru Manolescu o epopee a literaturii, fiind inspirată din Cervantes. Opera este deci prezentată fără filosofie politică. Mai exact, aceasta figurează ce-i drept în analiza lui Manolescu, dar numai cînd el consideră că Budai-Deleanu a renunţat la publicarea operei sale de teama cititorului, şi anume pentru faptul că *Ţiganiada* ironizează idei dragi atît de multora. Despre ideile respective nu se vorbeşte însă. Presupun că Manolescu era sătul de martirologia ardeleană, de iosefinismul lui Budai-Deleanu şi de analizele sale asupra iacobinismului. Spaţiul literar românesc apare în chip de mediu omogen, în dauna Ardealului. Cred că pe Manolescu îl plictisea şi cultul şi misticismul Transilvaniei. Dar plictisul său nu schimbă întru nimic faptul că semnificaţia Reformei şi a unirii bisericeşti greco-catolice se poate depista în text numai indirect. Pentru autor, cuvîntările mitropolitului Varlaam al Moldovei au, în cultura românească, o pondere egală cu a traducerii Bibliei, făcută de Luther, în cea germană. Din partea noastră, punem în contradictoriu întrebarea : de ce nu consideră că omonimul întreprinderii lutheriene este Noul Testament de la Bălgrad, din 1648? Mai ales că însuşi Iorga i-a înălţat pe cel mai înalt piedestal frumuseţea limbii! Nu-i găsim în lucrarea lui Manolescu nici pe marii corifei ai luminismului ardelean. În schimb, tratarea literaturii anilor 1830 este aidoma celei cu care ne-au obişnuit manualele-stas de istorie literară. Întîi se tratează ideologia epocii, sau mai exact se semnalează, sub titlul "Ideologie", punctele de vedere formulate în evaluarea romantismului, acceptîndu-se mai ales teoria lui V. Nemoianu, conform căreia romantismului sălbatec îi urmează o perioadă mai blîndă, biedermeier.

PARE-SE că reprezentanţii concepţiei estetizante nu se simt familiarizaţi cu literatura română veche. Ei nu şi-au asumat o analiză cultural-morfologică a culturii româneşti, gen Eugen Lovinescu, sau elaborarea unei istorii a culturii, de felul istoriei literare sintetizatoare a lui Iorga. Într-adevăr, Ion Negoiţescu porneşte de la anii 1830 şi, după cîteva instantanee despre creatori şi opere, urmate de prezentarea generaţiei de la 1840, îşi începe suita de portrete, întrerupînd-o în funcţie de stingerea generaţiilor, ca să intercaleze scurte caracterizări, de cîteva pagini, ale curentelor şi ale problemelor schimbului de generaţii.

Ca structură, ambele istorii literare noi pot fi asemănate cu marea operă a lui Călinescu. Virtute sau carenţă? N-aş pune întrebarea în felul acesta. Este o necesitate. Necesitatea continuităţii. Cele două opere semnalează regăsirea identităţii frustrate în deceniile din urmă. În privinţa metodei, avem de a face, ca formă, cu enciclopedismul, însă pe un fundal psihologic cît se poate de structurat. Mircea Martin a demonstrat complexele determinante pentru strategia cu care îşi construia Călinescu textele, aceste complexe fiind: lipsa de tradiţii a literaturii române şi intermitenţele survenite în evoluţia ei. Iată pentru ce, în loc de un istoric al evoluţiei, ni se oferă o suită de portrete cu caracter teleologic. Pe deasupra, Călinescu a creat o tradiţie, de care nu s-a desprins nici Manolescu şi nici Negoiţescu, chiar dacă în probleme de amănunt ei contestă cîte o caracterizare frapantă dată de Călinescu. Teleologia acestuia continuă să trăiască. La Negoiţescu, diverse strădanii îl indică mereu pe Eminescu, din moştenirea căruia au să se alimenteze urmaşii - iar Manolescu menţine tradiţia complexelor călinesciene, făcînd anacronice menţiuni comparative evaluatorii. În felul acesta, însă, lipseşte tocmai prezentarea manifestării tradiţiilor reale. Vom da drept exemplu portretul lui Bălcescu.

Potrivit concepţiei sale estetizante, centrată pe operă, Manolescu porneşte de la faptul că introducerea cărţii despre Mihai Viteazul este concepută sub semnul credinţei romantice în providenţă. Dar oare nu a făcut Bălcescu un aliaj din acest loc comun şi ortodoxie? Tocmai de acest lucru şi-a dat seama, şi l-a absolutizat, firește, Nichifor Crainic, a cărui ideologie nu este simpatică deoarece genocidul nu poate fi simpatic - şi totuşi el nu poate constitui un motiv de a face uitată esenţa relevării. Căci la Bălcescu are loc totodată reformularea emoţiei religioase care, în viaţa spirituală românească, este o problemă importantă şi, pentru multă lume, jenantă. Ca să încheiem chestiunea pe scurt: în legătură cu una din scrisorile lui Bălcescu, în care acesta se plînge de amărăciunile exilului suferit din vrerea lui Dumnezeu, Manolescu spune: "Aici nu avem de a face cu artificiala retorică a lui Lammenais, de care s-au contaminat atît de mulţi dintre paşoptiştii noştri, de la Eliade la Rosetti, ba chiar la echilibratul Russo - ci cu flacăra pură a sincerităţii absolute". Cîte o evaluare cu aspect atît de frapant ridică un şir întreg de probleme. De exemplu: Lammenais n-a fost sincer? (Chestiunea merită un studiu.). Oare Lammenais nu i-a ajutat pe români să-şi formuleze emoţia religioasă? De ce trebuie pus în culpă? De ce nu se face referire la Michelet, ale cărui "legende" pot fi deasemenea puse în paralelă cu opera istoriografică a lui Bălcescu, tocmai spre a sugera sincronismul dintre cultura românească şi cea europeană. Iar dacă mai sus am putut vorbi despre devalorizarea moştenirii culturale ardelene, acum putem vorbi despre supradimensionarea ei. Cultul lui Mihai Viteazul este pentru Manolescu o inovaţie ardelenească. Într-adevăr, propagatorii săi de mare efect au fost profesori de sorginte ardeleană. Dar el poate fi depistat şi în activitatea mai timpurie a lui D. Philippide şi D. Fotino care, deşi greci, au contribuit la trezirea patriotismului românesc. Manolescu compară stilul lui Bălcescu, cu cel al cronicarului moldovean Ureche, iar tehnica de construire a textului, cu cea a istoriografilor luminişti din Ardeal. N-ar fi fost oare mai just ca opera lui Bălcescu să fie raportată la tradiţia cronicărească din Moldova şi Muntenia? Socot că prin opera lui Bălcescu, editorul izvoarelor unifică şi împlineşte cele două traditii. Trebuie să se ştie că la Miron Costin, Mihai îşi asumă imposibilul, drept care nu-şi poate evita destinul - pe cînd în cronicile muntene nu individul şi destinul se confruntă, ci Binele şi Răul îşi dau lupta în cadrul încleştării dintre grupele boiereşti ahtiate de putere. Conform viziunii lui Bălcescu, de aici se ridică Mihai, drept erou naţional, însă nu-şi îndeplineşte îndatoririle naţionale, nu-i eliberează pe iobagii români ardeleni şi, parţial din această cauză, el eşuează în condiţiile nefavorabile ale traiectelor puterii din epocă. Numai în parte putem fi de acord cu afirmaţia că "spiritul cărţii lui Bălcescu nu este nici ştiinţific şi nici modern, fundamentat fiind mai degrabă pe sentimente decît pe idei". Dar nu tocmai în acest punct a rezidat modernitatea sa? Căci putem pune pe bună dreptate întrebarea: nici Michelet n-a fost oare modern? (Pe de altă parte, fundamentîndu-şi evaluarea referitoare la ipostaza de istoric a lui Bălcescu, autorul ei îl omite dintre numeroasele sale referiri tocmai pe Panaitescu, monograf proeminent al lui Bălcescu şi al lui Mihai Viteazul.) Manolescu se lansează în dispută cu colegul său I. E. Petrescu, conform părerii căruia în cartea despre Mihai se completează reciproc două perspective; cea eroic-mitică, purtătorul ei fiind Mihai cel sortit eşuării din cauză că nu îşi împlineşte chemarea - şi cea ironic-profană, reprezentată prin capriciosul şi inconsecventul Báthory Zsigmond. "Un Bălcescu înclinat către profan şi ironie nu poate fi depistat în text" - scrie Manolescu. La antipodul lui Mihai se află Răul, reprezentat prin degeneratul sultan turc şi mai presus de toate prin împăratul Rudolf, care se foloseşte de voievodul român, spre a-l îndepărta apoi din arena istoriei, sau mai exact, n-o face el ci curtea sa - dar tot prin forţa

[1)] *România literară*, 1992, p. 24.

...udiul literaturii române

fatalității. Între timp apare cu intermitențe bufonul nițel cam tragic al istoriei, Báthory Zsigmond, care, vrînd-nevrînd, îi înlesnește drum lui Mihai. Așadar este totuși depistabil un Bălcescu care dezvăluie necruțătoarea ironie și suferă din cauza ei. Acel Bălcescu care conta pe victoria Habsburgilor în toamna anului 1848 și pe faptul că aceasta are să fie o victorie fundamental românească - pentru ca peste o jumătate de an să se alieze cu maghiarii și cu Europa revoluționară, iar curînd după aceea - recunoscînd că în Ardeal românii luptaseră sub steagul celei mai abominabile tiranii - să conteze pe faptul că unitatea națională românească parțială poate fi realizată întîi în cadrul imperiului habsburgic, drept prim pas către unitatea națională deplină - în timp ce ducea tratative cu emigrația maghiară despre șansele confederației dunărene și despre alternativa de a se rezolva problema ardeleană fie prin garantarea autonomiei, fie prin schimb de populație...

Bălcescu ne este prezentat drept un om robit de idei și de sentimente, dar despre idei nu prea aflăm nimic, întrucît Manolescu e mai preocupat de tensiunea sentimentelor, decît de investigațiile privind sursa și obiectul acestora. Or, cartea despre Mihai a scris-o la modul fundamental politicianul, iar absența sa îmi dă o senzație de gol, deoarece sînt de părere că este vorba de un mesaj al politicianului, redactat cu mijloace scriitoricești. (...)

NEGOIȚESCU construiește mai didactic decît Manolescu. "Nicolae Bălcescu este, alături de Eminescu, cea mai impresionantă apariție în cultura românească din secolul al 19-lea". De la 1821 pînă în 1918, strădaniile naționale poartă pecetea sa. Iar ideile sale referitoare la construirea națiunii atrag verdictul autentic: "Bălcescu apare unora lipsit de gîndire originală și virtuți beletristice. Autentică este totuși, la omul politic și istoric, trăirea ideilor, conștiința acțiunii sale spirituale, manifestate nu numai prin ardență meridională, dar și claritate latină". (47). Dar sugerarea ingeniozității stilistice sau a dialecticii jocului dintre sentiment și intelect nu te poate face să uiți frămîntările politicianului. În cartea despre Mihai, simți pînă la capăt dilemele menționate, pe care le-au sugerat condițiile puterii așa cum se prezentau ele în Europa, sau mai degrabă doar modificările speranțelor legate de ele. Pe lîngă acestea mai simți și un conflict lăuntric în dramatica luptă dintre om și istorie: problema structurii acelei rîvnite Românii care să-i cuprindă într-însa pe toți românii. Ardealul este leagănul poporului român, dar în același timp și un meleag cu multe naționalități. "Politicul - scrie Bălcescu - va admira felurimea națiunilor și religiilor adunate din toate colțurile lumii pe acest pămînt, unde Dumnezeu însuși pare a le fi chemat, întinzînd înaintea lor o masă așa de îmbelșugată, cum și minunatele instituții democratice ce au ocrotit acești munți, pe cînd despotismul le mătura din toată Europa". Însă ideea națională conține, latent, și barbarismul omogenizării. (Am încercat, în *Erdély története* - *Istoria Ardealului* - să ilustrez acest lucru prin o serie de exemple maghiare, românești și săsești.) Atent la realitate, istoricul-politician soluționează conflictul - dar o face oare în folosul sau în detrimentul propriilor sale idei? Să decidă cititorul, sesizînd frămîntările lăuntrice ale lui Bălcescu, care consemnează următoarele: "Revoluția de la 1848 din Țara Românească singură pricepu că spre a asigura libertatea, trebue a lăsa pe boieri a putrezi în pace și a ucide boieria prin proclamarea dreptului comun. Românii ardeleni n-au priceput aceasta nici la 1848; cu atât mai mult ei n-o pricepură la 1599. Ei gândeau că nu e nici drept, nici folositor, nici cu putință de a curăți țara Ardealului de toate populațiile străine, care fac mai a treia parte din totalul locuitorilor ei; uitară că o posesie îndelungată aduce drepturi pozitive și netăgăduite, că o naționalitate, oricât de mică va fi, trebuie respectată, căci sfânt e dreptul ce are de a trăi pe pământul ce ocupă; că acest drept natural e pe deasupra oricărui drept, de vreme ce istoric pământul este al oamenilor iar nu oamenii ai pământului. Problema de dezlegat în Ardeal era și este nu cum fac Românii, Ungurii, Sașii și Săcuii, ca să rămână numai ei singuri într'aceea țară și să gonească pe celelalte popoare, ci trebuie proclamând dreptul comun sau egalitatea pentru indivizi și naționalități, să caute mijlocul de a armoniza împreună, alcătuind un stat federativ. Fără îndoială că numărul Românilor din Ardeal le asigură în orice caz o preponderență naturală și dreaptă în trebile țării și va preface Ardealul întrucâtva într-o țară românească.

Astfel Românii și Ungurii, la 1848, luptându-se unii împotriva celorlalți, plecară dela aceleași principii greșite și căzură supt același jug".

Oare analiza estetizantă nu descompune armonia dintre stil și mesaj în cazul că are drept obiect opere în care literatura și politica se interferează atît de mult încît eventual nici nu se mai pot distinge? Și n-ar trebui să se acorde mai mult spațiu dramei sufletești a creatorului?

Corespondența din epocă cîștigă valențe de specie inegalabil valoroasă, prin faptul că oglindește întrețeserea destinului individual cu cel comunitar. Istoricii literari nici nu pregetă a se folosi de această posibilitate, în măsura în care istoricii și istoricii literari publică materialul epistolar din epocă, ei fiind dealtfel - more patrio - nițel cam desconsiderați de către epigonii esteticienților. Celor ce nu frecventează arhive, le rămîne însă ascuns acest univers de o bogăție fără egal, al literaturii intime și disimulate. Marele tehnocrat din politica epocii - Ion C. Brătianu - este un cultivator pur-sînge al genului epistolar. Fratele său de asemenea. Scrisorile sale adresate lui Michelet sunt animate de ambiții de beletrist. Ar putea fi descoperiți noi scriitori români, și, printre ei, unii care nu au scris în românește sau nici măcar nu cunoșteau limba. Faptul că G. Călinescu uita de ea, nu înseamnă că Aurélie Ghica care s-a considerat româncă n-ar fi un fenomen care ar trebui descoperit. D. Rosenthal - ajuns în conflict cu normele familiale evreiești pestane și devenit pictorul revoluției, se consideră român conform deosebit de frumoaselor sale scrisori către C. A. Rosetti, și își dă chiar viața pentru cauza națională românească, întrucît - renunțînd la felul său de viață biedermeier austriac, aproape deplin închegat - dă curs cererii emigrației românești de la Paris și pleacă în Ardeal cu o misiune organizatorică, dar fiind arestat la Pesta, se sinucide în închisoare. Istoria literară a lui Negoițescu, ca și cea a lui Manolescu se inspiră copios din corespondența epocii, atrăgînd atenția și asupra faptului că ar trebui să se scrie o istorie a literaturii epistolare.

Istoria poate fi prezentă în istoria literaturii, dacă autorul acesteia din urmă realizează o apropiere intimă cu scriitorul și cu epoca. Pe măsură ce ne apropiem de prezent, cele două opere se îmbibă de istorie. Simți în ele atmosfera și prezența istoriei. (...).

SE pune însă întrebarea dacă un fenomen literar atît de complicat cum este romantismul, poate fi caracterizat oare cu ajutorul unui model. În istoria literaturii romantice se pare că intervine alarmant sumbrul avertisment al lui Paul Valéry, descurajator și constituind pentru multă lume un verdict de achitare: dacă vrei să definești romantismul, trebuie să-ți pierzi spiritul de sistematizare (l'esprit de la rigueur). În schimb, printr-un ciudat joc al "pietății profesionale", dacă îți asumi riscul definirii - nu se ține seama de tine. Astfel de pildă, în general nu se fac referiri la monografia lui Carl Schmitt, intitulată *Romantismul politic*, scrisă în 1918, apoi prelucrată și publicată de cîțiva ani și în limba engleză.[2] Or, această lucrare conține și definiții gen model: romantismul nu este altceva decît secularizarea lui Dumnezeu în subiect genial. Schema lui Schmitt sugerează foarte bine hipertrofierea eului romantic. Iar definiția aceasta poate fi considerată model, parte datorită conciziei sale și parte pentru că autorul o aplică întradevăr în așa fel încît se poate afirma că o verifică, sau, cu alte cuvinte, o pune să plutească pe apa timpului. (...)

Manolescu n-a devenit însă victima modelării, deși nava lui s-a scufundat pe undeva, aproape fără să se observe. Ceea ce spun, nu este maliționzitate de critic. Manolescu a vrut să rezolve prea multe probleme deodată, iar specificul și dezideratele sintezei nu i-au îngăduit modelajul consecvent. Ion Negoițescu a fost mai consecvent și mai sincer, enunțînd drept singur etalon valoarea estetică. Promovarea criticii literare din zilele noastre, retroactiv pentru veacurile trecute, constituie o palpitantă aventură spirituală și necesită un mare curaj, precum are și numeroase justificări. O astfel de mînuire a istoriei pare însă a se răzbuna. Probabil opera lui Manolescu va ajunge la un nivel pînă atunci încă neatins, doar în momentul cînd își va încheia volumele consacrate celei de a doua jumătăți a secolului trecut și secolului nostru. Credința aceasta mi-o confirmă opera lui Negoițescu, deoarece el tratează despre literatura română pînă la 1945. Cînd este vorba

2) Carl Schmitt: *Politische Romantik*. München-Leipzig, 1925. Idem: *Political Romanticism*. (Guy Oakes: Translatoris Introduction.) Cambridge (Mass) - London, 1986.

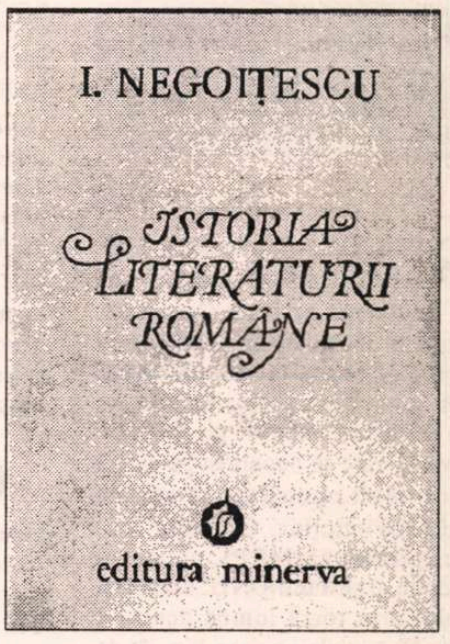

de chestiuni cu adevărat actuale, portretele sale devin perle ale eseisticii românești. El caută răspuns la lucruri care îl interesează pe omul de astăzi, și de aici i se trag și contradicțiile dealtfel mărunte. De pildă îi reproșează lui Călinescu că uită de poeziile mari ale lui Eminescu, însă el însuși face același lucru în reconstrucția imaginii despre lume a poetului. Pe de altă parte însă, dezvăluie printr-o argumentație magistrală corelațiile dintre naționalismul lui Eminescu și filosofia sa existențială. Negoițescu ne oferă un răspuns de valabilitate clasică, poate, la întrebarea: cum a fost posibil ca o mare operă poetică să se întrețească cu o publicistică atît de brutal naționalistă. (...)

Criticii români au subliniat că Nicolae Manolescu și Ion Negoițescu au canonizat, mergînd pe urmele lui Călinescu, marele predecesor. După cum am mai semnalat, eu nu văd în aceasta un epigonism, ci reușita de a fi găsit tradițiile istoriografiei literare. Mai rămîne să se reconstruiască istoria evoluției literaturii care depășește portretele. Cea mai importantă contribuție a celor două istorii ale literaturii este îndoiala rodnică: "datorită definiției sale, orice istorie a literaturii se visează pură, însă prin natura sa nu este" - scrie Nicolae Manolescu. La rîndul său, și Ion Negoițescu mărturisește că operele literare analizate "le-a citit și recitit și a gîndit zi de zi asupra lor, din punctul de vedere al istoriei trăite". (În acest caz, impură mi se pare istoria.) Plasînd în prim-plan îndoiala și metoda, cei doi autori ne-au dat totodată impulsul de a renunța la practicarea canonizării. În arena marcată de ei, se poate discuta de ce anume este frumoasă și place o operă. Iar în această discuție îți poți clarifica, sau mai exact: conștientiza relația cu istoria și cu ideologia - pe temeiul metodologiei. Este incontestabil deci că, mai presus de emoția lecturii, îi datorăm lui Ion Negoițescu și lui Nicolae Manolescu mai mult decît s-ar crede.

(fragmente)

În românește de
Gelu Păteanu

Autorul acestui comentariu, Miskloczy Ambrus, este istoric, profesor la Universitatea din Budapesta.

Dumitru ŢEPENEAG

Scrisori către doamna M. (II)

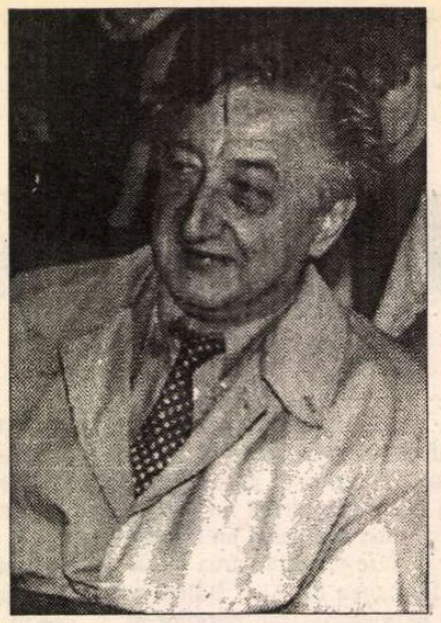

Congresul scriitorilor din toamna lui 1968

25 aprilie 1975

PUNCTUL culminant al liberalizării a fost după 21 august. Explicaţia ar fi că Ceauşescu s'a opus în mod sincer invaziei sovietice şi se temea tot atât de sincer pentru propria sa piele. Pe cine se putea bizui? În exterior pe simpatia relativă de care se bucura şi pe care a sporit-o mult opunându-se atât de hotărât sovieticilor. Corneliu Mănescu (prieten cu MRP), pe atunci preşedinte al sesiunii ONU, umbla ca nebunul prin toată lumea pentru a smulge făgăduiala unui sprijin cât de mic; şi bineînţeles o echipă întreagă de diplomaţi. Iar în interior, pe ura populaţiei împotriva ruşilor. Sunt convins că se gândea să se opună şi cu armele dacă ar fi fost nevoie. Dar pentru ca această opoziţie să aibă o credibilitate trebuia ca populaţia să aibă pentru ce să lupte, să aibă iluzia că-şi apără nişte interese vitale. Aşa că era absolut firesc să dea o anumită libertate, care în primele zile după 21 august a fost destul de mare. Era şi o oarecare debandadă, oamenii erau înspăimântaţi dar şi exaltaţi. Spectacolul estivanţilor cehi pe care invazia i-a surprins pe litoralul românesc, era destul de jalnic: înşiraţi pe trotuare, unii plângând, mai toţi ascultând radioul cu tranzistori. În aceste prime zile am umblat cu Neacşu pe la casele scriitorilor să strângem semnături pe un apel de convocare a unui Congres extraordinar în care să ne manifestăm solidaritatea cu scriitorii cehi. Eram ca doi comsomolişti caraghioşi, dar dincolo de uşorul ridicol al situaţiei, reconfortant era că scriitorii care mai şovăitori care mai hotărâţi, semnau cu toţii. N'au refuzat decât doi sau trei; şi bineînţeles că n'am putut să mergem la toţi, cei din provincie au fost scutiţi de această probă. De fapt era şi mare bramburească, căci nimeni nu mai ştia care e "linia" partidului; cred că nici Partidul însuşi! Aveam maşina revistei *Luceafărul* şi ne puteam astfel deplasa destul de repede. Spre seară, după ce deja strânsesem vreo două sute de semnături, Securitatea a început să ne urmărească şi până la urmă ne-a obligat să oprim această acţiune. Poate că totuşi asta a contribuit la grăbirea ţinerii Congresului.

CLIMATUL de libertate din acele zile s'a deteriorat, bineînţeles. Prima şovăire şi deci prima strângere de şurub a avut loc după întrevederea dintre Ceauşescu şi Tito, undeva într'un sat pe malul Dunării. Se pare că Tito l'ar fi sfătuit să se mai potolească şi mai ales i-a spus să nu-şi facă prea multe iluzii în privinţa sprijinului militar pe care i l-ar putea acorda. (Cel puţin astea erau zvonurile care circulau prin târg).

A doua dare înapoi s'a produs când Dubcek şi oamenii lui au acceptat condiţiile puse de ruşi pentru "normalizare". Ţin minte că eram la Virgil Teodorescu în birou (pe atunci vice-preşedinte; à propos, se pare că recent a fost numit preşedinte ad interim) când uşa s'a deschis şi Titus Popovici, isteric ca de obicei, şi pe deasupra şi pilit, a intrat urlând ca un bezmetic că Dubcek a cedat, şi pe urmă a început să se rostogolească pe covor ca un epileptic. Îţi povestesc toate astea ca să realizezi puţin atmosfera momentului. Am întrerupt "foiletonul", pentru că un jurnalist american mi-a adus vestea că am fost exclus din Uniunea Scriitorilor. A trebuit deci să mă ocup de afacerea asta...

REVIN la Congresul din 1968.

Un lucru e cert: a fost Congresul cel mai liber din toate câte au fost până acum. Ceea ce nu înseamnă că n'au fost unele interdicţii: de pildă eu n'am putut lua cuvântul. Evenimentul cel mai spectaculos s'a produs în penultima zi a Congresului, când şedinţa era prezidată de Preda (care ţinuse cu o zi înainte un foarte bun discurs despre discreditarea Cuvântului). Acest Preda are o fire destul de curioasă de ţăran autoritar; în plus poate că primise şi instrucţiuni să facă în aşa fel ca toate luările de cuvânt să se epuizeze în ziua aceea, pentru ca seara să se treacă la vot, iar a doua zi să fie o şedinţă mai mult festivă, la care să nu se pună probleme grave, cu atât mai mult cu cât urma să vină Ceauşescu să ne ţină o cuvântare. Ei bine, Preda a făcut ce-a făcut că a enervat pe toată lumea: nu respecta ordinea înscrierilor la cuvânt, evita grupul nostru, întrerupea vorbitorii; s'a creat o tensiune punctată de vociferări; într'o pauză, decisă de prezidiu, pauză care se prelungea peste măsură (şi doar se spusese că nu mai e timp) eu m'am urcat la tribună şi am citit o poezie a lui Păunescu care se potrivea foarte bine cu momentul. Poezia se chema "Ieşirea din sobă" (cred) şi era plină de aluzii subversive care deveneau şi mai subversive în condiţiile momentului. Pe urmă şedinţa s'a reluat, dar sala fierbea, iar după o altercaţie pe care Preda a avut'o cu nu ştiu cine grupul nostru s'a ridicat, eu am spus că în condiţiile astea noi ne retragem, şi am părăsit sala. Ce este formidabil şi, ca să zic aşa, unic e faptul că mai mult de jumătate din sală s'a ridicat şi ne-a urmat. Congresul avea loc în Ateneul Român. Holul Ateneului era în urma acestei retrageri masive plin de scriitori furioşi. Am redactat o telegramă de protest destinată lui Ceauşescu. Secretarul de partid al oraşului Bucureşti, un anume Rădoi, care se bucura de o oarecare simpatie printre scriitori pe care i-a ajutat dându'le case mai confortabile sau mai ales promiţându-le, împreună cu acei scriitori consideraţi mai populari: Geo Dumitrescu, Jebeleanu, încercau să ne convingă să renunţăm la telegramă. Discuţii, tratative interminabile. Între timp pe uşa masivă a Ateneului îşi face apariţia M.R.P. care venea de la Văleni unde aşteptase ca prostul una din maşinile Uniunii care i se promisese. Pierduse două zile din Congres, şi atunci luase trenul şi era grăbit. A traversat holul în fugă, tot aşa a urcat şi scările, a pătruns pe scenă prin culise şi sub privirile speriate şi admirative ale prezidiului şi ale sălii s'a îndreptat spre amvonul (tribuna) vorbitorului, unde un biet scriitoraş de duzină îngăima nişte vorbe; acesta s'a întrerupt, s'a dat pur şi simplu la o parte şi M.R.P. a început să vorbească gâfâind. (Aşa mi s'a povestit, pentru că în timpul ăsta eu mă aflam în biroul lui Rădoi în mari discuţii şi tocmeli). Oricum a fost, discursul lui M.R.P. a explodat ca o bombă: a vorbit despre toate subiectele care încă mai rămăseseră tabu, şi mai ales despre cenzură. Atraşi de acest discurs "răsculaţii" au reintrat în sală; pe de altă parte grupul nostru a acceptat un compromis în sensul că am acceptat să mă abţin de la cuvânt, pentru că aş fi prea brutal şi impresionez neplăcut pe tovarăşii sus-puşi *care ascultau în direct dezbaterile,* printr'un sistem de microfoane branşate în aşa fel încât să se poată totul auzi din clădirea Comitetului Central. În schimb au vorbit Ivănceanu şi Dimov. (...)

■

Centrul Soros pentru artă contemporană

anunţă programul

ARTSLINK

■ Programul se adresează artiştilor şi administratorilor unor organizaţii artistice care doresc să participe la schimburi culturale internaţionale. ARTSLINK oferă burse care acoperă cheltuielile legate de o şedere de 5 săptămîni într-o instituţie artistică americană pentru tineri artişti şi manageri culturali din Europa Centrală şi de Est. Instituţiile gazdă vor asigura pregătirea practică a bursierilor în domeniul lor de interes, avînd prilejul să participe direct la activitatea instituţiilor respective. Ei vor putea de asemenea să intre în contact cu artişti şi alte organizaţii din comunitatea respectivă.

■ Domeniile artistice la care se referă programul sunt: artele vizuale, artele spectacolului, media, design, literatură. Prin manageri culturali înţelegem persoane care se ocupă cu administrarea unor instituţii, organizaţii sau programe artistice. Nu vor fi acceptaţi studenţi, amatori, critici, ziarişti, persoane implicate în activitatea de cercetare şi de învăţămînt, sau persoane care au mai beneficiat de această bursă în anii precedenţi.

■ Înscrierea pentru participare la program se face pe formulare ARTSLINK. Candidaţii vor trebui să prezinte de asemenea, un scurt proiect pe care ar dori să-l realizeze ca bursieri ARTSLINK. Perioada de desfăşurare a bursei va fi noiembrie-decembrie 1996.
Termenul limită de înscriere: **11 decembrie 1995.**

■ Formulare şi informaţii suplimentare puteţi obţine la:

CENTRUL SOROS PENTRU ARTĂ CONTEMPORANĂ
BUCUREŞTI, Calea Victoriei 141, et. 2, sector 1, C.P. 1-82,
tel. 311 21 92, fax. 311 21 93
şi la birourile FUNDAŢIEI SOROS PENTRU O SOCIETATE DESCHISĂ din:
CLUJ, str. Ţebei nr.21, 3400, C.P. 1-73, 1-1084, tel. 064-420480;
TIMIŞOARA, str. Semenic nr. 10, 1900, tel. 056-199960, 130189;
IAŞI, str. Moara de foc nr. 35, et. 7, 6600, tel. 032-252920, 252922.

O dublă sărbătoare

SĂRBĂTORIREA a 75 de ani de la crearea Societăţii Compozitorilor Români a dovedit o dată mai mult că, dincolo de rivalităţi, umori, orgolii, nemulţumiri justificate sau nu, de diversităţile de opinii, Uniunea noastră a reuşit să menţină de-a lungul timpului o anume coeziune, un fel de sentiment al apartenenţei. Chiar în perioadele cînd presiunile politice insuportabile sau curentele de interese au generat turbulenţe care au antrenat persoane şi grupuri nu s-a ajuns niciodată pînă la o fractură, forţele centripete fiind mai puternice decît cele distructive. Foarte pertinent şi bine ţintit a surprins în cuvîntul său la Adunarea festivă Adrian Iorgulescu, Preşedintele Uniunii, istoria zbuciumată a obştei muzicale, demonstrînd că ea este într-atît de legată de istoria modernă a muzicii româneşti încît aproape că nu pot fi despărţite, una luminînd-o, explicînd-o pe cealaltă.

Toate datele, istoria avatarurilor creaţiei şi a principiilor estetice vehiculate şi mai ales evoluţia oamenilor sînt viu evocate în volumul omagial, dar deloc festivist, intitulat (nu foarte atractiv) "Universul muzicii româneşti" de O.L. Cosma, lansat cu acest prilej. Conţinutul oferă însă mult mai mult decît titlul şi în 600 de pagini format mare autorul evocă întemeiat pe o enormă documentaţie de arhivă viaţa de zi cu zi a Societăţii Compozitorilor devenită apoi Uniune. Cu obiectivitate şi deseori cu o detaşare ironică, el perindă prin faţa ochilor noştri întîmplări şi personaje şi din fărîme, mozaicat, se conturează portretele mai multor generaţii de muzicieni. Cei care, contemporani cu noi, au crezut prea mult în puterea de uitare a confraţilor vor fi poate stînjeniţi cînd îşi vor vedea numele legat de fapte sau lucrări pe care ar prefera să le ştie dispărute din memorie. Dar astfel, fără patimă sau invective, din documentul nud, istoria reface itinerarii biografice incomode; această restabilire a unor adevăruri este meritul esenţial al cărţii lui O.L. Cosma.

Tot adiacent sărbătoririi a fost deschisă, în colaborare cu Muzeul Naţional de Artă o expoziţie de pictură şi grafică din colecţia Uniunii, colecţie provenită din achiziţii şi donaţii ale unor muzicieni. Au fost redate astfel circuitului public o serie de lucrări purtînd semnături prestigioase: Grigorescu, Pallady, Tonitza, Ghiaţă, Ciucurencu etc., opere practic "inedite" căci păstrate pînă acum în tăcerea depozitelor, de o valoare de patrimoniu greu de estimat.

În fine, "Decada muzicii româneşti" a ilustrat prin numeroase concerte, creaţia ce şi-a făcut drum în lume sub cupola obştei compozitorilor de-a lungul a şapte decenii. Desigur, programul unui asemenea festival poate fi imaginat în fel şi chip sau poate fi contestat de pe margine, dar numai cei direct implicaţi într-o asemenea întreprindere ştiu cît este de dificilă, din multe şi varii motive. Au fost programaţi circa 200 de compozitori din trecut şi prezent şi cred că s-a urmărit prin aceasta reprezentarea întregii obşti de la întemeietori pînă la tînăra generaţie - de la Enescu şi Brăiloiu la Mihaela Vosganian, Dan Dediu sau Dana Teodorescu. Dacă ar fi să-i găsim cu cusur, s-ar putea spune că a fost mai degrabă o "strigare a catalogului" decît o rememorare a operelor majore; dar chiar dacă a dus la oarecare nivelare, personal, cred că principiul a fost corect pentru că a fost o sărbătoare a breslei - care există nu numai prin vîrfurile ei, ci şi prin masa compozitorilor - şi nu neapărat o panoramare a creaţiei în sine; după cum faptul că printre numele selectate s-au strecurat şi cîteva mai nesemnificative nu este chiar grav.

Momentul ar fi fost propice pentru lansarea unor prime audiţii; ştim că creaţia originală intră greu astăzi în repertorii, interpreţii preferînd să facă o investiţie de muncă şi timp cu un succes mai rapid şi mai sigur. Dar numeric au fost mult prea puţine primele audiţii înscrise în program, şi e păcat căci era un bun prilej pentru multe serii de "inedite" care îşi aşteaptă rîndul în sertarele compozitorilor.

Excelentă a fost ideea extinderii Decadei şi în alte oraşe, după cum a fost binevenită şi includerea în programe a tuturor genurilor, a unor domenii îndeosebi uitate în asemenea împrejurări ca muzica electronică, teatrul instrumental, spectacolul de revistă.

În fine, un simpozion şi-a dorit să fie o incursiune în istorie şi în acelaşi timp un remember sentimental al vieţii trăite sub acoperişul Palatului Cantacuzino.

Se impune să mă opresc la un moment căruia i s-ar fi cuvenit o relevare aparte şi care s-a pierdut în mulţimea manifestărilor, şi anume la jubileul Corului Radio. Concertul care a marcat aniversarea a 50 de ani de activitate a coincis cu Decada şi a fost integrat în programul ei. Nu se poate trece peste momentul dat fără a spune că acest ansamblu - poate cel mai chinuit în trecut în "Spectacole festive", în penibilele montaje cu care ne gratifica Televiziunea în fiecare seară, tîrît pe stadioane, obligat la un repertoriu nedemn şi acesta pregătit în pripă în aşa fel încît să tocească exigenţa artistică - trăieşte în aceşti ani un reviriment spectaculos, regăsindu-şi demnitatea artistică. Sub conducerea excelentului profesionist care este Aurel Grigoraş, întărit cu forţe proaspete, abordează cu eficienţă şi mobilitate artistică un repertoriu extrem de larg, de la Bach la contemporani şi de la muzica românească la Gershwin. Lucrînd cu pasiune şi gust pentru calitate, Corul Radio reuşeşte să transforme fiecare apariţie a sa într-o satisfacţie artistică.

Nu am găsit altă încheiere mai potrivită pentru această relatare decît un convenţional la mulţi ani celor sărbătoriţi - breslei celor ce scriu muzică şi despre muzică şi Corului Radio.

Elena Zottoviceanu

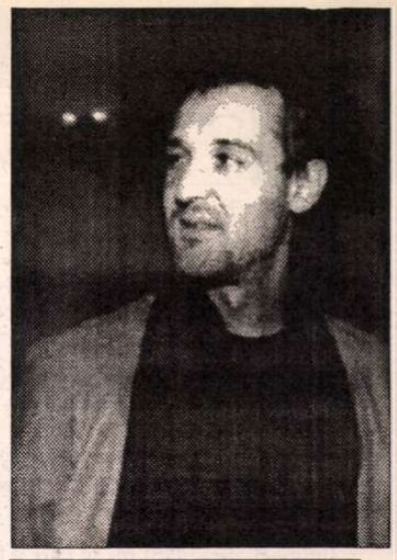

Alternative

UNUL dintre scopurile estetice, şi nu numai, ale Uniunii Teatrale din România, UNITER, este şi acela de a face viabile soluţii artistice alternative la cele instituţionalizate, obişnuite pentru fenomenul teatral. Primul program de acest fel a fost acela intitulat „Alternative", materializat în vara anului 1994 prin work-shopul ţinut de Andrei Şerban la Arad cu tineri, mai mult sau mai puţin profesionişti. Acum, ideea are forme mult mai ample şi mai complexe. Duminică, 19 noiembrie, a fost inaugurat oficial, la Iaşi, „Centrul de cercetare şi producţie teatrală". Directorul acestuia este regizorul Alexandru Dabija, unul dintre cei mai buni manageri pe care i-a avut la conducere un teatru din România după '89. Cel mai puţin au înţeles acest lucru oficialităţile, şi, din păcate, majoritatea colectivului Teatrului „Odeon". Formaţia sa profundă de om de teatru şi non-conformistă, gîndirea sa artistică şi estetică deschisă, neatinsă de convenţii, programul său care priveşte mereu la ziua de... poimîine, toate la un loc şi fiecare în parte sînt garanţii că acest „Centru de cercetare şi producţie teatrală" de la Iaşi va fi un important loc spiritual, teatral. El nu va produce spectacole, se va menţine pe o linie de cercetare, de căutare, de provocare a unor fenomene vii, a unor dialoguri eficiente despre ce înseamnă creaţie teatrală. Neproducînd spectacole, Centrul nu are un caracter competitiv în acest sens. Directorul de programe este Adrian Păcuraru, actor la Teatrul Naţional din Iaşi. La inaugurare au paricipat doamna Sanda Manu, vicepreşedinte al UNITER, regizorul David Esrig şi foarte multă lume care iubeşte teatrul. Timp de o săptămînă, marele profesor şi regizor David Esrig va susţine un work-shop, un atelier de lucru cu actori profesionişti de la Teatrul Naţional, de la Teatrul pentru copii şi tineret „Luceafărul", precum şi cu studenţi de la Academia de Teatru din Iaşi. Generozitatea cu care David Esrig a acceptat să revină în România, să lucreze, primul, la acest Centru este şi un semn benefic, de bun augur.

(M.C.)

CRONICA PLASTICĂ

de Pavel Şuşară

Între imagine şi spectacol

SCENOGRAFIA, spre deosebire de celelalte genuri ale artelor plastice, ilustrează o realitate culturală ambiguă, greu de aproximat în cîteva cuvinte tocmai datorită neîntreruptului său balans între lumea pură a imaginii şi un anumit *pragmatism* al acesteia care se integrează în marele ceremonial scenic. Din această pricină, prezenţa publică a scenografului, dincolo de sala de spectacol, este rară (dacă nu foarte rară) în peisajul nostru expoziţional. Pentru că arta sa are, înainte de toate, o finalitate scenică. Ea creează cadrul material şi simbolic al unei lumi în plină expansiune - căreia îi argumentează şi îi adînceşte realitatea - şi doar undeva, în preistoria ei, mai ascunde acele elemente de gîndire şi de limbaj pe care le poate revendica spaţiul artelor plastice, al graficii în particular. În acest sens, expoziţia scenografei Ştefania Cenean (Institutul Cultural Francez) este mai mult decît un dialog obişnuit cu publicul; ea reprezintă o acceptare a privitorului în intimitatea unui proces de creaţie, o formă de a deconspira proiectul în succesiunea etapelor sale, de la varianta nudă a schiţei pregătitoare şi pînă la cele intermediare sau la obiectul finit. Gîndită complex şi sprijinită pe genuri diverse (desen, afiş, fotografie, materiale şi obiecte textile, costum, instalaţii etc.) ea circumscrie atît dinamica subtilă a unei gîndiri plastice ajunse la o deplină maturitate, cît şi dominantele stilistice ale unei conştiinţe care şi-a găsit formele optime de expresie. Din punct de vedere stilistic, lucrările Ştefaniei Cenean se înscriu într-un spaţiu aparent paradoxal, altminteri perfect solidar cu viziunea regizorală a lui Silviu Purcărete pe care de multe ori au ilustrato scenografic; şi care s-ar putea numi al unui *baroc hieratic*. Atît desenul, cît şi obiectul sau ansamblul constituit, deşi au tendinţa de a sugera extensii spaţiale multiple, cu o remarcabilă prezenţă optică, ele introduc, în subtext, repere spirituale riguros controlate, a căror natură este aproape aforistică în raport cu nenumăratele sugestii şi stări pe care le încorporează şi le comunică. Dacă dominanta *barocă* poate fi percepută în profunzimea desenului, în insaţiabila sa reţea de linii şi de valori, ori în voluptăţile cromatice, fotografiile din spectacole surprind episoade memorabile şi îşi regizează atmosfera, autodefinindu-se în cîmpul stilistic al istoriei artei prin aluzii transparente şi prin citate directe. Imaginile din spectacolul Titus Andronicus, de pildă, (regia Silviu Purcărete) invocă transparent pictura barocă a unor Caravaggio sau Georges De la Tours, exploatînd într-o diversă gamă compoziţională întregul efect al clarobscurului - dialogul umbră-ecleraj - pe care ei şi şcoala lor l-au impus şi l-au consacrat în istoria artei. Chiar dacă în aceste decupaje din spectacol elementele imediate ale scenografiei se pierd sub puternicul impact al *atmosferei* în ansamblul său, Ştefania Cenean ştie că atmosfera însăşi este o construcţie şi un efect scenografic, dincolo de elementele concrete care o compun. Astfel, ceea ce ar părea la prima vedere un simplu document fotografic, martor al unui episod consumat, este, în profunzimea sa, o modalitate de *recreaţie* în cod static şi pur vizual a unei scene cu o evidentă dinamică temporală. Documentul se transformă, în felul acesta, în compoziţie, în portret compoziţional, în portret de grup, în formă plastică, finalmente, suficientă sieşi, fără context şi fără memorie. Ceea ce dovedeşte în afara oricărei îndoieli că scenograful, cînd are curajul de a se izola pentru o clipă şi de a se abstrage din complexul scenei, îşi regăseşte natura sa originară de artist plastic pur şi simplu, pe cît de autentic în gîndire, pe atît de stăpîn pe mijloacele de expresie. Şi dacă mai era nevoie, expoziţia Ştefaniei Cenean o demonstrează încă o dată. ■

Schiţă din „Phaedra". Regia – Silviu Purcărete

PREPELEAC

de Constantin Ţoiu

Spre luarea aminte a moraliştilor

SECRETUL unui om de spirit este mai puţin secret decît secretul unui prost.

◆

Culmea vulgarităţii mi se pare a fi să te slujeşti de nişte argumente care nu sunt bune decît pentru un anume public - adică pentru un spectator sau ascultător croit neapărat pe măsura celui mai prost, şi care nu rezistă înaintea unui om rece şi singur. Dar ceea ce durează, nu durează decît prin consimţămîntul acestuia din urmă.

◆

Adevăraţii noştri inamici sunt tăcuţi.

◆

Un om care te atacă, nu-i decît unul care îşi uşurează cugetul.

Închipuieşte-ţi faţa unui ins ce caută şi aşterne pe hîrtie o înjurătură zdravănă contra ta. El o şterge, şi-o tot şterge, pînă ce găseşte alta şi mai teribilă.

◆

Toată lumea este asasină.

◆

Există o mică mişcare secretă, un *reflex* care asasinează - rade în mod intim, doboară pe cel ce ţi-a spus un lucru care nu-ţi place.

◆

Ce de prunci, dacă privirea ar putea fecunda!

Ce de morţi, dacă ar putea ucide!

Străzile ar fi pline de cadavre şi de femei gravide.

◆

Musca asta mă irită, şi o suprim. Creanga asta mă înţeapă, şi o rup. Crimele nu sunt altceva; - deci oamenii se umplu repede cu imagini de crime, dintre care cea mai mare parte nici măcar nu-i fac să reflecteze, deşi pe negîndite se complac la gîndul lor. Orice ideal, orice dorinţă implică totdeauna, la o mică adîncime, un număr de suprimări şi de siluiri ale altor fiinţe, astfel încît cel ce ar voi să se izbăvească de ele complet, s-ar suprima pe sine însuşi. Religii, naţiuni, secte, partide, toate sunt astfel. Orice politică vede înainte de orice execuţii masive; apoi,- fericirea universală...

◆

Pedeapsa înjoseşte *moralitatea* deoarece îi dă crimei o compensaţie finită. Pedeapsa reduce grozăvia crimei la grozăvia pedepsei; - ea o absolvă, la urma urmei; şi face din crimă o treabă negociabilă, comensurabilă: *te poţi tîrgui.*

◆

Justiţia represivă. - Dacă un om însărcinat să conducă o afacere scrioasă, ar adopta măsuri asemănătoare legilor noastre penale, ar fi socotit un nebun. Societatea prinde criminalul şi îl ţine închis cinci ani, fără a se mai gîndi la al şaselea. Acest om trebuie să trăiască, dar din ce? - El nu mai are credit, nici meserie , nici resurse. E pus în libertate şi mai periculos şi mai inutilizabil decît înainte.

Se pare, deci, că Societatea nu-i bine gestionată, sau că ea nu este o afacere scrioasă.

◆

Se numeşte *Morală* tot ce se poate spune şi scrie despre următoarea problemă:

Pentru ce anume, - în ce caz, prin ce mijloace, -omul, *în lipsa oricărei constrîngeri fizice*, este îndemnat să facă ce nu-i place, şi să nu facă ce-i place?

O Morală devine ridicolă cînd ea poate să se reducă în cele din urmă la aceasta: acţionează contra ta; nu ai nimic de temut şi nici de sperat.

◆

Moralistul este un amator dificil. Lui îi trebuie lupte şi chiar şi căderi. O morală fără sfîşieri, primejdii, tulburări, remuşcări, greţuri nu are nici o savoare. Lucrul neplăcut, chinul, rîvna neobosită, vîntul contrar, sunt esenţiale desăvîrşirii acestei arte. Meritul face, nu doar potrivirea cu regula. Energia cheltuită în răspăr contează.

Aşadar, morala lui se reduce la orgoliul de a contraria. Rezultă de aici cu uşurinţă că un ins moral din fire, silindu-se să fie imoral, e tot una cu un ins imoral ce se sileşte să fie moral.

Nimic nu-i simplu. ... Aici se deschide procesul sistemului nervos.

(Paul Valéry, *TEL QUEL*, Gallimard)

Fragmente în româneşte de C.Ţ.

SIMULACRELE NORMALITĂŢII

de Eugen Negrici

Arachné

FIINDCĂ există obiceiul ca iniţiatorii de doctrine sau de noi discipline să-şi caute simboluri, embleme, figuri tutelare, mituri confirmative cu ajutorul cărora să-şi fixeze plastic mesajul, ne mirăm că asupra legendei tinerei ţesătoare lidiene Arachné n-au stăruit, în măsura meritată, teoreticienii producerii textului. Sau poate au făcut-o şi nu realizez unde, dar nu-mi pare rău de zăbava noastră de acum în preajma lui Arachné. Ea - să ne amintim - îndrăznise să rivalizeze cu Atena în arta tapiseriei. Deşi avea reputaţia de a fi fost eleva zeiţei, afirma, sfidător, că nu datorează, de fapt, acesteia nimic şi că e gata să participe la o competiţie spre a-şi proba măiestria. În întrecerea care a avut loc, Atena a fost, ori s-a simţit umilită. Cei doisprezece zei ai Olimpului prinşi de ea, în broderie, în atitudini solemne au fost probabil admiraţi şi doar atît (soarta academismului şi a artei oficiale). Altfel trebuie să fi reacţionat privitorii curioşi în faţa tapiseriei lui Arachné care îi înfăţişa pe zei cu micile lor păcate - şi în combinaţii erotice cu muritorii. Şi atunci a avut loc tipica scenă de furie a zeului care îşi simte ameninţată supremaţia, Arachné aflîndu-se, în felul ei, într-o ipostază prometeică. Văzîndu-şi ţesătura sfîşiată de Atena, ea încearcă - lovită şi înjosită - să se spînzure, dar nu i se permite, ci, preschimbată în păianjen (arachné, în gr.), e lăsată să continue să ţească capătul firului ei, o pînză ameninţată oricînd să se destrame în bătaia fiecărei pale de vînt, o biată pînză pe care trebuie să o refaci fără încetare secretînd din tine firul supravieţuirii în atîrnare. Este, fără îndoială, o legendă cu implicaţii *poietice* pornind chiar de la imaginea primară a îndelung răbdătorului artist-ţesător. Ea trimite imediat şi la binecunoscuta postură a celui care erou demiurg sau muritor este pedepsit pentru cutezanţa de a fi vrut să întreacă divinitatea (imitîndu-i gestul creaţiei), la slăbiciunea omenească a artistului care îl face dependent de rigorile climatului din jur, de bunăvoinţa stăpînilor şi de energia cu care îşi va trage din el necontenit substanţa salvatoare pe măsura creşterii ameninţării şi a înmulţirii primejdiilor ca spre a le zădărnici şi compensa. Ca supliciu, arta e menită - cum se vede - să se substituie sinuciderii, dar nu poate fi mai mult decît o sinucidere lentă, torsionată, chinuitoare. Aici, facerea sugerează infinitudinea, continuitatea fără speranţă, reluarea sisifică a construcţiei, din moment ce autorul (ţesătorul) rămîne în neîntreruptă legătură cu opera sa care depinde de el şi pe care o "operează" continuu. Dar să vedem şi partea luminoasă a mitului. El pare să se refere nu atît la artist cît într-o măsură mai mare la puterea de regenerare şi la rostul *artei* în general.

Din *Dictionnaire des symboles* (Chevalier) aflăm importanţa pe care multe popoare o acordă păianjenului ca simbol cosmologic. Simbolul e întemeiat - în India - pe dispunerea păianjenului în mijlocul pînzei sale şi pe capacitatea lui de a o extrage din propria substanţă precum face soarele cu propriile raze. Firele care unesc între ele razele în cercuri concentrice - deşi din ce în ce mai îndepărtate de centru, sînt toţi emanate, legate şi dependente de acest centru care devine chiar imaginea Principiului. *Upanişadele* oferă poeticienilor şi o altă sugestie: simbolismul ascensional al păianjenului care, înălţîndu-se cu ajutorul propriului *fir*, parvine la libertate; firul - deci manifestarea creatoare - reprezintă astfel un suport al realizării *spirituale*. La drept vorbind, firul pe care îl scoate păianjenul din el e analog scării lui Iacob şi podului lui Mahomed, deci căilor de transgresare a pămîntescului. În orice caz, voi avea de-aici încolo destule argumente metafizice pentru a interzice în camera mea de lucru deranjarea simbolurilor cosmogonice. ■

Ochean

Un principe (3)

LA ORELE 16, doctorul Wagner îmi deschidea a patra uşă din pavilionul nebunilor periculoşi. În salonul VIP era rîndul lui Hitler să ţină discursuri, ameninţînd din pat omenirea. Dostoievski îşi pusese plapuma în cap, în semn de protest. Che Guevara sta la picioarele Führerului şi lua note. Prinţul, cu o maşină de scris pe genunchi, chinuia clapele zgomotoase şi recalcitrante. "N-am timp astăzi, Neculce, dar îţi dau un alt fragment din memorii. Cu ăsta îi convingi de autenticitate". Şi către medic, sever: "Dumneata ce cauţi aici? Nu ţi-am interzis să mai calci prin curtea mea?". Doctorul Wagner îşi ceru iertare, şi fiindcă nu ni se mai da atenţie şi, în plus, vocea lui Hitler se îngroşase prea tare, am ieşit. În cabinetul medicului am citit următoarele file din jurnal şi i le-am tradus şi lui:

1687

(Traducere din graiul edercun)

Cînd am ajuns la Ţarigrad nu mă mai săturam să privesc frumuseţile oraşului. Boghdan Saray e ca un palat din vise. După ce servitorii au despachetat, am coborît cu Ismail la mare. Un spectacol mai măreţ nu văzusem pînă atunci. Valuri şi vălurele se zbăteau către ţărmul nostru; apa era cînd verde cumu-i crîngul, cînd albastră ca cerul, cînd vînătă, vărgată de spuma albă. Corăbii pîntecoase se întreceau cu caicuri şi bărcuţe şi peste toată această lume veghea soarele.

La liman, un pescar grec a tăiat în faţa mea un peşte zdravăn şi i-a scos din pîntece un inel de aur ce mi l-a vîndut, favorizîndu-mă faţă de alţi muşterii ce se înghionteau cu ţipăte ascuţite ca să vadă minunea. M-a costat trei ducaţi şi am fost fericit pînă cînd am aflat de la Antioh că grecul acela e un înşelător care vinde la străini (fără experienţă) mai multe asemenea inele băgate de el mai înainte în măruntaile peştelui. Singura mea consolare a fost mărturisirea lui Antioh că şi el căzuse în cursa /grecului/.

1687

Nesăţiosul corb de la Bucureşti /Constantin Brâncoveanu/ continuă să bage zîzanie şi să ne tulbure viaţa şi aici. Ieri ne-a chemat Caimacamul la el acasă, pentru că C. i-a raportat că eu n-aş fi fiul principelui Cantemir al Moldovei, ci un bastard trimis drept zălog în locul adevăratei beizadele.

A trebuit să răspund la multe întrebări despre tatăl meu şi despre neamul nostru, de cînd şi de unde sîntem, pe Antioh nu l-a lăsat să vorbească, numai pe mine mă întreba.

La urmă a rîs, a bătut din palme şi a venit o slujitoare cum alta mai frumoasă n-am văzut, care ne-a adus cafele. Şi a spus Caimacamul că seamăn leit cu tata şi că acela care l-a informat, capuchehaia lui Constantin Vodă, e un mincinos. A mai arătat că ancheta aceasta l-a costat timp şi bani pentru care sacrificiu Antioh i-a dat nişte pungi cu parale. Şi a zis că dacă vrem să ne întoarcem acasă, putem pleca în Moldova. Şi m-a mai întrebat, de unde ştiu aşa de bine turceşte şi ce limbi mai vorbesc, dar eu nu-l ascultam, ci mă gîndeam la acea apariţie miraculoasă cu ochi de căprioară, ce servise cafelele. Şi a gîndit dragomanul că sînt ruşinos şi de aceea încurcat la limbă.

Au urmat cîteva minute de tăcere. Apoi Wagner a vrut să afle dacă întîmplările descrise sînt plauzibile şi ce e cu candidatura la tronul rusesc. M-am trezit că apăr autenticitatea textului. Inimaginabil! Mă molipsisem. Ce se petrecuse cu mine? Eram victima jocului unui dement. Pasionat, citii zile la rînd tot ce am găsit despre Cantemir, de la Neculce pînă la Panaitescu. Elsa rîdea de mine: "Biv-vel-vornice, poţi să-mi dai solniţa?". Pe de altă parte era şi foarte îngrijorată cînd m-a auzit vorbind în somn ruseşte. Eram la Dimitrievka.

Paul Miron

CĂRŢI STRĂINE

prezentate de Grete Tartler

• Actualitatea editorială •

Drăcuşorul prejudecăţilor

TEMA cărţilor comentate astăzi ar putea fi afirmarea personalităţii. Pentru realizarea acestui principiu goethean (*Höchstes Glück der Menschenkinder/ sei nur die Persönlichkeit*) omul modern ar avea de luptat cu niscaiva "drăcuşori", între care prejudecata (uită ce ştii despre tine, ce spun alţii despre tine - întreabă-te doar ce crezi *tu* despre tine şi

Theodor Fontane, *Altfel în stele ţi-a fost scris* (*Schach von Wuthenow - Povestire din vremea regimentului de cuirasieri*). Traducere, prefaţă, tabel cronologic şi note de Gabriela Dănţiş. Biblioteca pentru toţi, Editura Minerva 1995, 172 p. 2000 lei .

străduieşte-te să devii tu însuţi), confruntarea (cel cu care luptăm ne amplifică forţa), lipsa de comunicare (destăinuie-te şi sufletul ţi se va tămădui). Evident, un "bun erou de roman" este cel care *nu* reuşeşte, învinsul care trece prin toate culorile curcubeului psihologic înainte de a muri, spre desfătarea cititorului din tribune. Un astfel de personaj este Schach von Wuthenow, eroul romanului cu acelaşi nume de Theodor Fontane. Apărut în limba română cu titlul *Altfel în stele ţi-a fost scris* - deoarece, într-adevăr, *Schach von Wuthenow* n-ar spune mare lucru cititorului român - această "povestire din vremea regimentului de cuirasieri" este opera unui fin observator al psihologiei umane. Fontane - care este şi poet - aplică scriiturii sale - etichetată de critica literară ca "realistă" - reţeta franceză (avea el însuşi sânge francez în vine): "radiografierea societăţii", arta conversaţiei, reducerea acţiunii în favoarea atmosferei.

Citit în frumoasa traducere a Gabrielei Danţiş, cu temeinice note, prefaţă şi tabel cronologic datorate aceleiaşi specialiste în Fontane, *Schach von Wuthenow* îşi păstrează farmecul - care nu e numai meritul "tăifăsuielii" dominante, ci şi al conturării unor personaje de neuitat. Schach von Wuthenow este un ofiţer fredericianist şi conservator, sclav al "onoarei", care ajunge să se sinucidă pentru a respecta convenienţele (cer scuze pentru o precizare care ar putea fi totuşi utilă celor ce n-au auzit pronunţat titlul romanului în original: Wuthenow se citeşte Wuthenó, fără w final, deoarece terminaţia -ow provine din -au, "câmp", "luncă", sufix frecvent la nume nobiliare şi localităţi). Cititorul zilelor noastre înclină să "zâmbească a râdere" auzind, în două cuvinte, relatarea subiectului (poveste adevărată şi nu inventată de autor): un ofiţer de tradiţie prusacă se îndrăgosteşte de o preafrumoasă doamnă (văduvă) din nobilime; toată societatea înţelege şi aprobă admiraţia lui; într-o bună zi, rămas singur cu fiica frumoasei - care, din păcate, a fost urâţită de vărsat şi mai e şi prea deşteaptă pentru a plăcea - se lasă "dus de val" şi păcătuieşte. În mod normal, ar fi trebuit să o ceară de nevastă - dar gândul că toată lumea va râde de el, de frumosul care a curtat frumoasa şi s-a ales cu o urâtă, îl chinuie cumplit. Obligat de rege să se însoare, o face - şi se sinucide. Povestea ar părea, relatată astfel, demodată, rigidă, însă, prin harul lui Fontane, cititorul devine el însuşi Schach, se zbate între iubire şi datorie, esenţe şi aparenţe, cunoaştere de sine şi prejudecată. Învinsul de viaţă Schach ne cotrobăie prin toate cotloanele sufletului, stîrnind nori de praf sclipitor: oare omul modern a reuşit să se dezbare de prejudecăţi? Şi dacă da, este el mai fericit?

Şi femeile sunt oameni

LA FEL DE pasionant ca un roman este studiul protagonistei *number one* a "culturalismului" american, Karen Horney (1885-1952). Emigrată din Germania în vremea fascismului, neopsihanalista americană porneşte în cercetările ei de la Freud, însă îşi propune "un pas hotărât" dincolo de el, depăşirea limitelor unei psihologii instinctuale şi genetice. De fapt, ea îi reproşează lui Freud, din perspectivă adleeriană, faptul că explică într-un mod prea mecanic ansamblul personalităţii pornind de la unul din elementele sale, viaţa sexuală. Ca şi Adler, ea insistă mai mult asupra nevoii de afirmare, de dominaţie, cheia nevrozelor aflându-se în descoperirea sentimentului de inferioritate (nevrozele = "rebeliuni mascate faţă de societatea nedreaptă"- Marcuse). Metoda freudiană, de a explica prin psihanaliză toate valorile culturii umane (arta, de pildă, ca sublimare a instinctelor refulate - vezi şchiopul Toulouse-Lautrec care picta balerine, "pentru compensare") lasă în afară esenţialul. Psihanaliza artei nu va explica de ce arta este artă.

Karen Horney, *Direcţii noi în psihanaliză*. Traducere, studiu introductiv şi note de dr. Leonard Gavriliu. Editura Univers Enciclopedic, 1995, 251 p., 4500 lei.

Privind astfel lucrurile, "manifestările narcisiste, masochiste sau perfecţioniste nu sunt derivate ale forţelor instinctuale, ci încercări ale individului de a-şi croi un făgaş prin mulţimea unor primejdii necunoscute". Terapia va urmări restaurarea încrederii în sine a individului. Dacă am analiza astfel eroul lui Fontane - Schach von Wuthenow - am constata că el a fost victima lipsei de încredere în sine. Care a fost generată de mediul cultural - Germania acelei epoci (imaginaţi-vă un turc din acelaşi an care să se sinucidă de gura lumii, fiindcă a necinstit o urâtă!).

Din acest punct de vedere, al relevanţei constrângerilor culturale, al noilor dimensiuni în relaţia individ-societate, Karen Horney reevaluează teoria libidoului, complexul lui Oedip, conceptul de narcisism, psihologia feminină, instinctul morţii, accentuarea importanţei copilăriei, conceptul de transfer, "eul" şi "sinele", anxietatea, conceptul de "supraeu", terapia psihanalitică ş.a. Un singur exemplu: schimbarea punctului de vedere al femeii moderne asupra încrederii în sine. Dacă femeia a trăit "secole şi secole în condiţii în care a fost ţinută departe de marile responsabilităţi economice şi politice, existenţa ei reducându-se la o viaţă privată în sfera emoţionalului", situaţia culturală a împins-o pe femeie să privească dragostea ca pe singura valoare care contează. De aici, cultul frumuseţii, teama de îmbătrânire, care-i domină evoluţia încă din tinereţe, generând "un puternic sentiment al insecurităţii în faţa vieţii". De aici, dispreţul pentru calităţi care nu intră în sfera eroticii - maturitatea, tactul, independenţa, judecata obiectivă, înţelepciunea. Într-un cuvânt, femeia societăţii patriarhale n-a luat în serios sarcina dezvoltării propriei personalităţi, dar acum a început s-o facă. *A bon entendeur, salut!*

O simfonie a resemnării

A APĂRUT a treia ediţie a *Ghepardului*, cartea ducelui de Palma, prinţ de Lampedusa, cel care până la 60 de ani nu se manifestase ca autor: carte scrisă în câteva luni, parcă dintr-o urgentă nevoie testamentară (să ne fie lăsată amintirea unei lumi care nu se mai întoarce), operă

Giuseppe Tomasi di Lampedusa, *Ghepardul*. Traducere de Taşcu Gheorghiu. Cuvânt înainte de Michaela Şchiopu. Editura Univers, 1955, 231 p., 4500 lei.

atât de complexă, încât a speriat la început editorii; gloria ei, prinţul n-a apucat s-o vadă. Romanul - în aparenţă istoric, dar şi "roman al morţii", şi "roman de familie", autobiografic - se petrece între 1860 şi 1910, epoca lui Garibaldi, în apusul soarelui regalităţii şi răsăritul republicii italiene. Ghepardul aflat pe blazonul lui Salina (aruncat, în final, pe fereastră, ca un câine plin de molii, cu o labă ridicată în sus, a blestem) simbolizează sfârşitul unei specii elegante şi rare, al cărei loc avea să fie ocupat de şacali şi hiene. Singura consolare, Don Fabrizio şi-o găseşte în meditaţie, retrăgându-se în observatorul său astronomic sau în studiul matematicilor (domeniile aspiraţiei spre absolut). Melancolia romanului - amplu poem, elegie siciliană - e datorată mai puţin dispariţiei unei clase, cât conştiinţei efemerităţii vieţii.

Cu toate că în prim plan se află învins/învingătorul Salina (posibil alter ego pentru Lampedusa), princiara pană conturează şi alte psihologii: îndrăgostiţii Angelica şi Tancredi (nume împrumutate din Ariosto), burghezul Calogero Sedara (tatăl Angelicăi) care aşteaptă instaurarea republicii în speranţa că va înhăţa averile prinţului. Filigranul textului are o filmică putere de sugestie. De pildă, prinţul, "drept ca un turn în capul scării", priveşte "cum se micşorează ghemotocul acela de viclenie, de haine prost croite, de aur, de ignoranţă, care făcea parte acum din familia lui" (tatăl Angelicăi).

Destinul românesc al *Ghepardului* a beneficiat de o mare şansă: traducerea de excepţie a lui Taşcu Gheorghiu, el însuşi personaj din stirpea lui Salina. Cartea nu mai e resimţită ca traducere, iar avizatul studiu al Michaelei Şchiopu, care însoţeşte prezenta ediţie, atrage atenţia asupra multiplelor teme şi voci pe care le ascunde această simfonie a resemnării.

Psihologie de luptător

AMINTIRILE unui antrenor - binecunoscutul Bela Karolyi, "descoperitorul" Nadiei Comăneci şi al altor vedete - intră aprioric în categoria *best-sellers*, deoarece evocă o lume tuturor cunoscută: citindu-l, ne amintim de propria noastră tinereţe etc. Dar nu "acţiunea" în sine merită interes (cum a devenit Bela antrenor, cum a întemeiat şcolile de la Oneşti şi Deva, cum i s-au pus beţe-n roate, cum a trebuit să emigreze din cauza dictatorului) ci felul în care povesteşte. Fiind tradusă din engleză, cartea nu pare deloc a fi scrisă de un maghiar din România: nici o înţepătură cu iz naţionalist, dimpotrivă, toleranţă, înţelegere, fraternizare cu locuitorii Oneştilor şi Devei. Mult umor şi mai ales o explozivă încredere în sine - încredere pe care a reuşit să o transmită elevelor sale. Încredere pe care o transmite şi cititorului: "Nu contează cine eşti sau dacă eşti copilul unui miner sau al unui inginer. Calitatea vieţii este determinată de individ, nu de locuri şi situaţii. Am avut un sentiment de pace ştiind cu adevărat că dacă aş fi rămas (în România) aş fi găsit fericirea pentru că asta mi-e firea. Voi fi întotdeauna un luptător, în noua mea patrie sau în cea veche. Şi întotdeauna voi găsi partea strălucitoare a vieţii pentru că aşa mi-e felul". ■

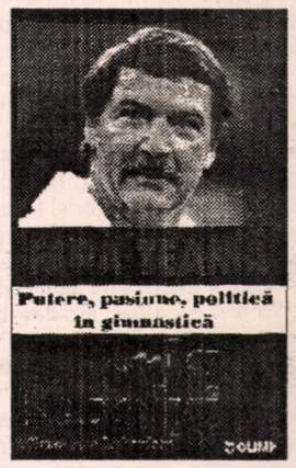

Bela Karolyi, Nancy Ann Richardson, *Fără teamă. Putere, pasiune, politică în gimnastică*. Prefaţă de Cristian Ţopescu. Editura Olimp, 1995, 265 p., 3700 lei.

Cărţi primite la redacţie

◆ F.W. Schelling, *Bruno sau despre principiul divin şi principiul natural al lucrurilor*. Traducere, cuvânt introductiv şi note de Vasile Muscă. Editura Humanitas. 189 p., 3500 lei .

◆ Augustin, *De magistro*. Ediţie bilingvă. Text latin-român. Traducere de Mihai Rădulescu şi Constantin Noica. Editura Humanitas, 1994, 158 p., 1300 lei .

◆ Arthur Schopenhauer, *Scrieri despre filozofie şi religie*. Traducere de Anca Rădulescu. Editura Humanitas, 1995, 206 p., 3500 lei .

◆ Jean Nouzille, *Transilvania. Zonă de contacte şi conflicte*. Traducere de Şerban Velescu. Editura Enciclopedică, 1995, 300 p., f.p.

◆ François Brune, *Morţii ne vorbesc*. Traducere de Şerban Velescu. Editura Enciclopedică, 1995, 413 p., 3900 lei .

◆ Rudolf Steiner, *Ştiinţa iniţiatică şi cunoaşterea aştrilor*. Traducere şi note: Cristina Muică. Editura Univers Enciclopedic, 1995, 154 p., f.p.

◆ Carlos Castaneda, *Învăţăturile lui Don Juan. O cale de cunoaştere Yaqui*. Traducere de Lidia Iancu. Edition du Goéland. Editura Univers Enciclopedic. Bucureşti 1995, 238 p., f.p.

Ingeborg BACHMANN

MERSUL UNDINEI

INGEBORG BACHMANN, născută în 1926 la Klagenfurt, moartă în 1973 la Roma. Studii de filosofie. A trăit la Roma, München, Zürich şi Berlin. S-a numărat printre membrii de marcă ai "Grupului 47". A fost una dintre cele mai tulburătoare voci ale liricii feminine universale, impunîndu-se cu pregnanţă şi în proza scurtă, roman şi eseu. Textul publicat aici este de fapt un poem în proză ce depăşeşte cu mult limitele literaturii feminine şi feministe în care poate am fi tentaţi s-o încadrăm la prima vedere. Este un strigăt al fiinţei umane care spulberă toate opreliştile, ţintind spre adevărul şi libertatea absolută. Şi chiar dacă toate aceste zbateri eşuează, rămîne veşnic o privire îndreptată spre desăvîrşire, spre imposibil, spre inaccesibil. ***(N.I.)***

VOI oamenilor! Monştrilor!
Voi monştrilor cu numele Hans! Cu numele ăsta pe care nu-l pot uita niciodată.

Ori de cîte ori treceam prin luminiş şi crengile se deschideau, cînd nuielele îmi ştergeau apa de pe braţe şi frunzele îmi lingeau stropii de ploaie din păr, mă loveam de unul cu numele Hans.

Da, am învăţat această logică după care unul trebuie să se numească Hans, unul la fel cu ceilalţi, dar cu toate acestea numai unul. Mereu e numai unul care poartă acest nume şi nu-l pot uita chiar dacă v-aş uita pe toţi, v-aş uita de tot şi definitiv, aşa cum v-am iubit de tot şi definitiv. Şi chiar dacă săruturile voastre şi sămînţa voastră au fost de mult spălate de marile ape - de ploaie, de rîuri, de mări - de mult spălate şi duse de valuri, numele e tot aici şi prolifereză sub apă pentru că nu pot să încetez să-l strig Hans, Hans...

Voi, monştrilor cu mîini dure şi neliniştite, cu unghii scurte, palide, unghii roase, cu margini negre, cu manşetele albe în jurul încheieturilor, cu pulovărele deşirate, cu hainele de un gri uniform, cu scurtele din piele ieftină şi cu cămăşi largi de vară! Dar lăsaţi-mă să fiu exactă şi să vă arăt acum dispreţul meu pentru că nu mă voi mai întoarce, nu voi mai răspunde semnului pe care mi-l faceţi cu mîna, nu voi răspunde nici unei invitaţii la un pahar cu vin, la o călătorie, la un spectacol de teatru. Nu mă voi întoarce niciodată, niciodată n-am să mai spun da şi tu şi da. Toate aceste cuvinte nu vor mai exista şi poate că am să vă spun şi de ce. Cunoaşteţi întrebările, ele încep toate cu "de ce?". În viaţa mea nu există întrebări. Iubesc apa, transparenţa ei densă, verdele valurilor şi făpturile mute (în curînd voi fi şi eu la fel de mută), părul meu printre ele în apa cea dreaptă, în oglinda indiferentă care îmi interzice să vă privesc altfel. Graniţa udă dintre mine şi mine... Nu am copii de la voi pentru că nu am cunoscut întrebări, nici provocare, nici precauţie, nici intenţie, nici viitor şi nu ştiam că se poate lua loc într-o altă viaţă. Mie nu mi-a trebuit nici o subvenţie, nici o confirmare, nici o asigurare, doar aer, aerul nopţii, aerul ţărmului, aerul graniţei, ca să pot mereu lua aer pentru cuvinte noi, pentru săruturi noi, pentru o mărturisire continuă. Da. Da. Cînd mărturisirea era făcută, eram condamnată să iubesc; şi dacă într-o zi mă eliberam din iubire, trebuia să intru înapoi în apă, în acest element în care nimeni nu-şi clădeşte un cuib, nu-şi trage un acoperiş peste grinzi, nu se înveleşte cu o prelată. A nu fi nicăieri, a nu rămîne nicăieri. Să te scufunzi, să te destinzi, să te mişti fără demonstraţii de forţă - şi, într-o zi, să-ţi vii în fire, să ieşi iar la suprafaţă, să treci printr-un luminiş, să-l vezi pe el şi să spui "Hans". Să începi cu începutul .

"Bună seara".
"Bună seara".
"E departe pînă la tine?".
"Departe, foarte departe".
"Şi departe e pînă la mine".

Să repeţi mereu o greşeală, să faci o greşeală care te-a stigmatizat. Şi la ce mai foloseşte atunci să fii spălat cu toate apele, cu apele Dunării şi ale Rinului, cu cele ale Tibrului şi ale Nilului, cu apele limpezi ale mărilor îngheţate, cu apele de cerneală ale largului şi cu cele ale bălţilor vrăjite? Aprigele femei ale oamenilor îşi ascut limbile şi fulgeră cu privirea, blîndele femei ale oamenilor lasă să le cadă cîteva lacrimi tăcute şi ele îşi fac treaba. Dar bărbaţii tac. Mîngîie pătrunşi părul femeilor şi al copiilor lor, deschid ziarul, îşi revăd socotelile sau fac radioul tare şi ascultă totuşi dincolo de acesta sunetul ghiocului, fanfara vîntului şi apoi încă o dată, mai tîrziu, cînd în case este întuneric, se ridică în taină, deschid uşa, îşi încordează auzul pe hol, în grădină, pe alei în jos şi deodată aud limpede: sunetul durerii, strigătul depărtărilor, muzica fantomatică. Vino! Vino! Măcar o dată, vino!

VOI monştrilor, cu femeile voastre!

Nu ai spus tu: Ăsta e iadul şi de ce rămîn cu ea, n-o să înţeleagă nimeni niciodată. Nu ai spus tu: Nevasta mea e un om minunat, are nevoie de mine, n-ar putea trăi fără mine? N-ai spus-o tu?! Şi nu ai rîs şi ai spus într-un moment de exuberanţă: Niciodată să nu pui preţ pe asemenea lucruri, niciodată. Şi n-ai spus tu: Aşa să fie mereu şi nu altfel, cuvinte fără nici o valoare! Voi, monştrilor, cu vorbele voastre, voi care căutaţi vorbele femeilor ca să nu vă lipsească nimic, ca lumea să fie rotundă. Voi care vă faceţi din femei iubite şi neveste, femei de o zi, femei de sfîrşit de săptămînă, femei de toată viaţa şi pe voi vă lăsaţi făcuţi bărbaţii lor. (Asta ar merita o trezire la realitate!) Voi, cu gelozia pe femeile voastre, cu atenţia voastră trufaşă, cu tirania şi refugiul căutat la femeile voastre, voi, cu banii voştri pentru întreţinerea casei, cu dialogurile de noapte bună, aceste consolidări, paza împotriva exteriorului, voi, cu îmbrăţişările voastre pricepute, cu îmbrăţişările voastre distrate şi mereu neajutorate. Am rămas uimită că le daţi femeilor voastre bani pentru cumpărături şi pentru rochii şi călătorii estivale şi atunci le invitaţi (dacă invită ea, plăteşte firesţe). Cumpăraţi şi vă lăsaţi cumpăraţi. De voi îmi vine să rîd şi să mă mir. Hans, Hans, de voi, studenţilor insignifianţi, şi de voi, bravi muncitori, care vă luaţi femei colaboratoare să munciţi împreună, fiecare se face mai deştept la altă facultate, fiecare avansează la altă fabrică, faceţi eforturi, strîngeţi bani şi vă înhămaţi la viitor. Da, firesţe, vă luaţi şi femeile cu voi ca să consolidaţi viitorul, ca ele să aducă pe lume copii, vă îmblînziţi atunci cînd ele colindă în dreapta şi în stînga temătoare şi fericite cu plozii în burtă. Sau le interziceţi să aibă copii, nu vreţi să fiţi deranjaţi şi vă grăbiţi să ajungeţi bătrîni cu micile voastre provizii de tinereţe. O, asta ar merita o teribilă trezire! Voi, înşelătorilor şi înşelaţilor. Nu încercaţi cu mine aşa ceva.

Cu mine nu!

Voi cu muzele şi animalele voastre de povară, cu tovarăşele voastre învăţate şi rezonabile cărora le îngăduiţi uneori să vorbească... Rîsul meu a clătinat îndelung apa, un rîs gîlgîitor pe care l-aţi imitat uneori noaptea înspăimîntaţi. Pentru că întotdeauna aţi ştiut că e un rîs de groază şi că vă ajungeţi vouă înşivă şi nu v-aţi împăcat niciodată cu gîndul acesta.

De aceea e mai bine să nu vă sculaţi noaptea, să nu traversaţi coridorul, să nu coborîţi, să nu vă încordaţi auzul în curte, nici în grădină, deoarece nu ar fi nimic altceva decît recunoaşterea tăcută că, mai presus de orice, sîntem supuşi ispitei printr-un sunet al durerii, printr-un ecou, prin mrejele ei şi rîvnim marea trădare. Niciodată nu aţi fost împăcaţi cu voi înşivă. Niciodată cu casele voastre, cu tot ce aţi durat. În secret v-aţi bucurat mereu de fiecare cărămidă care a zburat, de fiecare prăbuşire anunţată. V-aţi jucat încîntaţi cu gîndul la un fiasco, la evadare, la ruşine, la singurătatea care v-ar fi eliberat de tot ce există. Prea mult v-a plăcut să vă jucaţi în gînd cu toate acestea. Cînd soseam, cînd mă anunţa o boare de vînt, atunci săreaţi iute de la locul vostru şi ştiaţi că ora era aproape, ruşinea, respingerea, stricăciunea, neînţelesul. Chemarea de pe urmă. De pe urmă. Voi, monştrilor, de-aceea v-am iubit pentru că ştiaţi ce înseamnă chemarea, pentru că niciodată nu aţi fost împăcaţi cu voi înşivă. Şi eu, cînd am fost eu vreodată împăcată? Cînd am fost eu vreodată de acord? Cînd eraţi singuri, complet singuri şi nu vă gîndeaţi la nimic util, la nimic folositor, cînd lampa veghea încăperea apărea luminişul, umed şi plin de fum era, cînd stăteaţi acolo

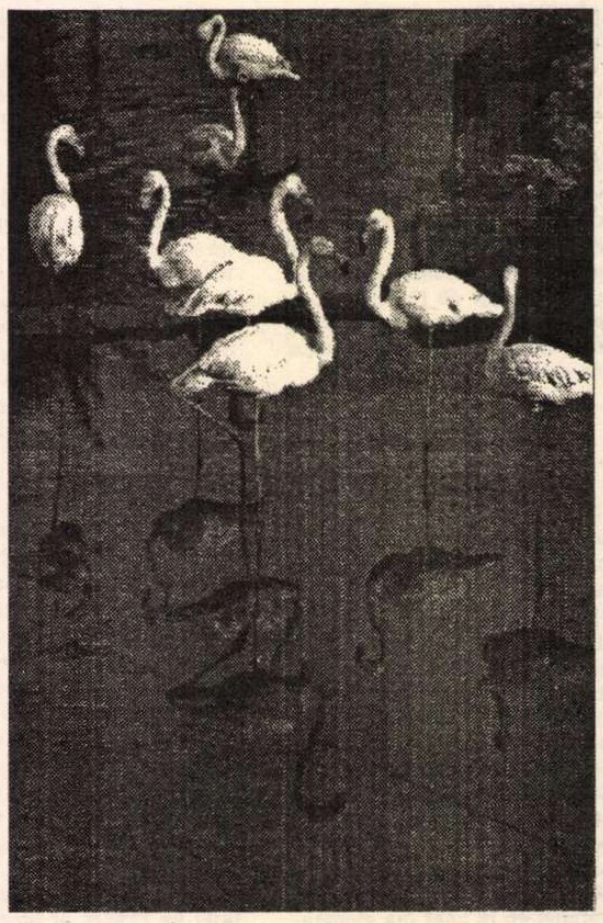

pierduţi, pierduţi pe totdeauna, scăpaţi din gînduri, atunci era vremea mea. Puteam să-mi fac apariţia cu o privire provocatoare: Gîndeşte!

Fii! Exprimă-te!

Nu v-am înţeles niciodată, în timp ce voi vă ştiaţi înţeleşi de fiecare al treilea om. Am spus: Nu te înţeleg, nu înţeleg, nu pot înţelege! A durat o perioadă lungă şi minunată, cît timp nu aţi fost înţeleşi şi voi înşivă nu aţi înţeles de ce aşa şi pe dincolo, de ce sînt limitele şi politica şi ziarele şi băncile şi bursa şi comerţul şi aşa mai departe.

Pentru că eu am înţeles cea mai rafinată politică, ideile voastre, aspiraţiile, opiniile, pe toate le-am înţeles foarte bine şi chiar ceva mai mult. Tocmai de aceea nu înţelegeam. Am înţeles atît de perfect conferinţele, ameninţările, argumentele, baricadările voastre, pînă cînd nu le-am mai putut înţelege. Şi tocmai asta v-a pus în mişcare, neînţelegerea acţiunilor voastre. Pentru că asta era ideea voastră cu adevărat măreaţă despre lume şi eu am dat la iveală, cu ajutorul farmecelor, ideea voastră măreaţă, de fapt o idee nepractică în care apar timpul şi moartea, izbucnesc în flăcări, ard totul, ordinea învăluită de crimă, noaptea violată de somn. Femeile voastre bolnave de prezentul vostru, copiii voştri blestemaţi de viitor nu v-au învăţat moartea, ci doar v-au făcut s-o înţelegeţi cu încetul. Dar eu v-am învăţat, cu o privire, cînd totul era perfect luminos şi grozav - v-am spus: E moartea aici şi a venit vremea. Şi în acelaşi timp: Du-te moarte! şi: Opreşte-te timp! Asta v-am spus. Şi tu ai vorbit, iubitule, cu o voce scăzută, complet sincer, salvat din toate şi eliberat între timp, ţi-ai adus înapoi spiritul trist, trist şi mare, asemenea spiritului tuturor bărbaţilor şi de un fel anume ce nu poate folosi la nimic. Pentru că nici eu nu pot folosi la nimic şi nici voi nu vă ştiaţi sortiţi a fi folositori, de aceea totul mergea bine între noi. Ne iubeam. Aveam un spirit asemănător.

AM CUNOSCUT un bărbat care se numea Hans şi era altfel decît toţi ceilalţi. Şi am mai cunoscut unul care deasemenea era altfel decît toţi ceilalţi. Pe urmă unul care era cu totul altfel decît toţi ceilalţi şi se numea Hans, îl iubeam. L-am întîlnit în luminiş şi am plecat imediat fără nici o ţintă, era în regiunea Dunării, el s-a dat cu mine în scrînciob, era în Pădurea Neagră, sub platani pe marile bulevarde, a băut cu mine Pernod; îl iubeam. Stam pe peronul unei gări de nord şi trenul pleca înainte de miezul nopţii. Nu am fluturat batista, am făcut doar un semn cu mîna în aer, care însemna sfîrşitul. Sfîrşitul pentru care nu există sfîrşit. Niciodată nu s-a ajuns la sfîrşit. Poţi să faci liniştit semnul acela. Nu este un semn trist, nu îndoliază gările şi şoselele, oricum mai puţin decît fluturatul înşelător al batistei cu care atîtea iau sfîrşit. Du-te moarte şi opreşte-te timp. Să nu folosim nici o vrajă, nici lacrimi, nici strîngeri de mîini, nici jurăminte, rugăminţi. Nimic din toate acestea. Porunca sună: Să te abandonezi, ochii să-ţi ajungă ochilor, ca un verde să fie de-ajuns, ca lucrul cel mai uşor să fie de-ajuns. Aşa să asculţi de lege şi de nici un sentiment. Aşa să asculţi de singurătate. Singurătatea în care nu mă urmează nimeni.

Mă înţelegi bine? Singurătatea ta n-am s-o împart niciodată, pentru că aici o am pe a mea care durează mai de mult şi pentru mai multă vreme. Eu nu m-am născut să împart grijile voastre. Aceste griji nu! Cum aş putea să le recunosc fără să-mi trădez legea? Cum aş putea să cred vreodată în importanţa încurcăturilor voastre? Cum să vă cred, cîtă vreme vă cred cu adevărat, cred cu tărie că sînteţi mai mult decît exteriorizările voastre slabe, vanitoase, acţiunile voastre scîrboase, bănuielile voastre imbecile. Totdeauna am crezut că voi sînteţi mai mult, cavaleri, idoli, foarte apropiaţi de un suflet, demni de numele cel mai regesc. Cînd nu ţi-a mai venit nici o idee pentru viaţa ta, atunci ai rostit adevărul, dar nici atunci. Atunci toate apele şi-au depăşit malurile, rîurile s-au înălţat, nuferii au înflorit cu miile şi s-au înecat şi marea era un suspin enorm, lovea şi lovea şi gonea şi se rostogolea împotriva pămîntului încît buza lui tremura sub spuma albă.

Prezentare şi traducere de
Nora Iuga

MERIDIANE

Rețetele spionului

◆ Markus Wolf, fost șef al serviciilor secrete din RDG, a publicat de curînd la Editura Rotbuch din Hamburg o carte... de bucate: *Secretele bucătăriei ruseşti*!. "Trăiesc acum într-o economie de piață - explică el în "European Magazine" - și chiar dacă mă consider comunist, trebuie să trăiesc din ceva, pensia mea fiind ridicolă". Între "beuf stroganoff" și diverse borșuri, cititorul se poate delecta cu anecdote povestite cu talent de spionul-bucătar.

Jocurile lui Eco

◆ La douăzeci de ani după *Cum se scrie o lucrare de licență*, Umberto Eco a adunat din nou într-un volum lucrările de seminar ale studenților săi: *Sărmanul* Pinocchio – *jocuri lingvistice ale studenților de la cursul de comunicare* (Editura Comix). Cartea cuprinde exerciții date de Eco studenților, de exemplu să rescrie povestea lui Pinocchio folosind numai cuvinte care încep cu litera *p*. „Cititorul se distrează, Eco s-a distrat, autorii lucrărilor – de asemenea", comentează „La Stampa", adăugînd: „exercițiile sînt făcute de profesori, iar jocurile, pentru complici întru distracție. Eco este un profesor, dar exercițiile sale sînt făcute sub formă de jocuri". De fapt, experimentele acestea nu sînt deloc noi, dacă ne gîndim doar la Michel Butor, și mai înainte, la avangarda interbelică.

Bîrfele lui Gore Vidal

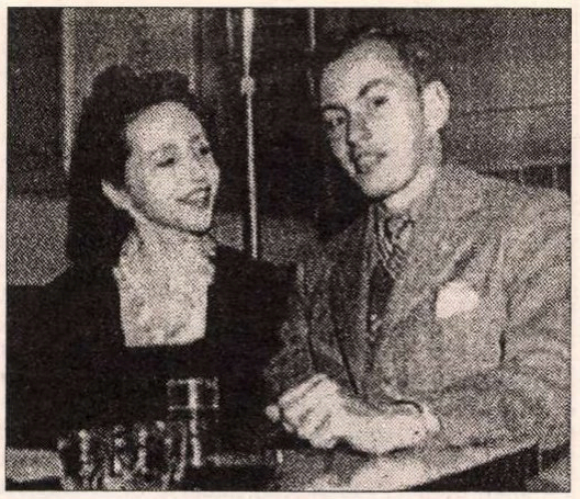

◆ La 70 de ani, Gore Vidal s-a decis să-și povestească primii săi 40 de ani de viață, cu toată sinceritatea. *Palimpsest: a Memoir*, apărută recent la Random House este, scrie "New York Times", o lungă succesiune de bîrfe, cîteodată amuzante, cel mai adesea crude, scrise evident din spirit de răzbunare. O calitate a cărții, în ciuda răutății, este stilul alert al eseistului care a cunoscut cam toate celebritățile Americii, de 50 de ani încoace, de la Anaïs Nin (cu care a avut o legătură tumultuoasă), pînă la Jackie Kennedy și de la Cristopher Isherwood, la Truman Capote, Charlton Heston și mulți alții. În imagine, Gore Vidal și Anaïs Nin în 1946.

Două bătrîne doamne

◆ Banda bunicelor a dat o nouă dublă lovitură: cele două bătrîne doamne ale romanului polițist, Mary Higgins Clark (sus) și P.D. James (jos) sînt prezente în librăriile franceze cu cîte un nou roman. Prima se apropie mai mult de Hitchcock, a doua de Agatha Cristie, dar ambele știu cum să învăluie cu artă o crimă în mister, cum să descrie cu grație orori și cum să se joace cu așteptările cititorilor. Citind în "Le Figaro Magazine" recenziile la *Ce simt trandafirii* (Albin Michel) și *Păcatul originar* (Fayard) am aflat și ce ascund inițialele P.D. din numele celei de a doua autoare: o cheamă Phyllis Dorothy. Mulți credeau că P. D. James e un bărbat.

Cine l-a omorât pe Poe?

AU TRECUT 146 de ani de la dispariția sa, și încă nu s-a stabilit cu exactitate cauza morții lui Edgar Allan Poe. Georges Walter, romancier francez de origine ungară, a scris o biografie a lui Poe în care, în spiritul marelui scriitor, încearcă să elucideze misterul morții lui, avansînd ipoteza că a fost ucis. Care sînt faptele cunoscute? Pe 3 octombrie 1849, marele scriitor american zăcea în agonie pe o stradă din Baltimore. Avea 40 de ani și ajunsese în oraș chiar în acea zi. Unui trecător i s-a făcut milă de el și l-a dus la spitalul Washington College, unde a murit trei zile mai tîrziu, asistat de un anume doctor Morton, care pusese diagnosticul congestie cerebrală.

Contemporanii poetului au pus moartea lui prematură pe seama excesului de alcool și opium. Dar Georges Walter crede că a fost ucis. El spune că, în acea zi de 4 octombrie, aveau loc în statul Maryland alegeri pentru desemnarea unui reprezentant în Congres, și că în Baltimore, era pe atunci frecventă o metodă de fraudă electorală care consta în a căuta străini pe stradă, a-i droga și a-i duce să voteze în diverse secții electorale, unde comisiile erau cumpărate. Îndopați cu alcool și droguri, acești votanți de ocazie erau apoi abandonați pe străzi iar cînd se trezeau nu-și mai aminteau nimic. Walter crede că Poe ar fi fost unul dintre acei străini ghinioniști ce n-au putut rezista tentației băuturii gratuite, oferite din abundență.

Morton, medicul care i-a vegheat agonia, a declarat că ultimele cuvinte ale lui Poe au fost aproximativ acestea: "Ce i-aș cere eu acum unui prieten ar fi să-mi tragă un glonte în cap și să mă îngroape cît mai adînc în pămînt".

Un timp, cam două decenii după moarte, numele i-a fost însoțit de bîrfe și insulte lansate de mediocrii săi contemporani din mediile literare americane, care nu-l puteau ierta că-și bătuse joc de ei. Abia cînd Baudelaire și apoi Mallarmé i-au recunoscut geniul, America i-a răscumpărat memoria, transformîndu-l într-o glorie națională și aducîndu-i cuvenitele omagii. Pe mormîntul său a fost ridicat un monument funerar de marmură și granit, la care admiratori din toată lumea vin în pelerinaj, iar modesta casă din New York în care a locuit a devenit obiectiv turistic.

Diana Cofșinscki
(după revista "Cambio")

Eșec

◆ Insistînd atîta pe disperare și angoasă, literatura modernă n-a făcut decît să întețească insatisfacțiile și dorința unei lumi mai bune, ceea ce a produs, între altele, utopiile acestui secol - e de părere scriitorul ceh Ivan Klima. În noua sa culegere de nuvele, *Conversații îndrăgostite* (Ed. Hynek, Praga), ex-disidentul încearcă o literatură "pozitivă", în care aspirația spre armonie domină decepțiile vieții. Revista "Lidové Noviny" critică volumul, comparînd "patosul emfatic al acestei tentative nefericite cu idilele din realismul socialist".

Fowles

◆ John Fowles nu e foarte cunoscut în Franța, deși cărțile i se traduc acolo de două decenii. Lumea a văzut unele filme inspirate din operele lui - *Obsedatul* de William Wyler, *Logodnica locotenentului francez* și *Magicianul* de Karol Reisz, dar numele nu i l-a reținut. Acum, Editura Albin Michel a reeditat, după 18 ani, *Magicianul*, iar cu această ocazie presa a dat și date biografice despre atît de prețuitul, la noi, Fowles, căruia Editura Univers îi consacră o serie de autor, ajunsă la al șaselea titlu. Scriitorul s-a născut în 1926, în mica burghezie engleză, a scăpat de război, coincidența făcînd ca să-și termine instrucția la Marina Regală chiar în ziua capitulării Germaniei, a studiat la Oxford, a predat engleza la Universitatea din Poitiers, apoi a plecat ca profesor în Grecia, în insula Spetsai, într-un colegiu internațional de lux care se baza pe canoanele educației victoriene, atît de ipocrite. N-a suportat atmosfera și s-a întors în Anglia, dedicîndu-se carierei literare.

Biblia de neon

◆John Kennedy Toole (a cărui excepțională carte postumă, *Conjurația imbecililor*, a apărut anul acesta, în traducerea Lidiei Ionescu, și în românește, la Ed. Nemira) s-a sinucis la 26 martie 1969, la Biloxi (Mississippi) cu un furtun racordat la țeava de eșapament a mașinii sale. Avea 31 de ani. După 11 ani, romanul său obținea Premiul Pulitzer. La 16 ani, Toole mai scrisese un roman, *Biblia de neon*, pe care mama lui n-a vrut să-l publice, ca să nu împartă drepturile de autor cu un cumnat pe care nu-l putea suferi. Abia după moartea ei, în 1984, s-au putut porni demersurile care au durat trei ani, și în 1987 *Biblia de neon* a văzut lumina tiparului. Regizorul britanic Terence Davies a regăsit în această carte temele lui predilecte - copilăria, timpul, excluderea, memoria, violența - și a turnat în SUA filmul *Biblia de neon*, cu Gena Rowlands, Diana Scarwid și Denis Leary. "Acest film - scrie «Le Monde» - face din Terence Davies unul dintre cineaștii contemporani cei mai originali și ataşanți, filmul fiind extrem de elaborat și în același timp de o tulburătoare puritate".

Expansiune

◆ Editorul olandez Wolters Kluver își continuă expansiunea. După ce, în luna iulie, a achiziționat Editura Colex Data din Spania, acum a cumpărat și două edituri austriece, Jugend und Volk A.G. - specializată în manuale școlare, și Jugend und Volk Edition Wien Dachs-Verlag - specializată în cărți pentru copii și tineret. Aceste două noi achiziții au o cifră de afaceri însumată de 136,5 milioane de șilingi.

La Malbork

◆ Pentru a filma adaptarea sa după *Regele arinilor* de Michel Tournier, Volker Schlöndorff a ales drept decor un castel gotic din Malbork, fostă capitală a cavalerilor teutoni. Pe lîngă faptul că găzduiesc filmarea, polonezii sînt și coproducători prin Lew Rywin și echipa sa care a participat și la *Lista lui Schindler*, cucerind mai multe oscaruri tehnice.

Contract

◆ Zubin Mehta a semnat un contract pentru o durată de cinci ani, începînd din septembrie 1998, ca director general muzical la Opera de Stat Bavareză din München. Cunoscutul muzician va trebui să aibă o prezență de cinci luni la München și cel puțin 40 de spectacole pe stagiune la pupitrul dirijoral al companiei.

un radio actual

în fiecare zi, de luni până vineri,
puteți audia la Radio Total, între orele 22,00-24,00

TALK-SHOW-uri
LIVE

FM 94,2 MHz

RADIO TOTAL

637.37.90; 637.56.45

Luni: Război și pace ◆ Mihai Tatulici
Marți: Câinele de pază ◆ Cornel Nistorescu
Miercuri: Punct și virgulă ◆ Carmen Bendovski
Joi: Fiți întreprinzători ◆ Teme economice
Vineri: Taxiul de noapte ◆ N.C. Munteanu

Revista revistelor

Timeo Danaos...

Noul săptămînal *PRIVIREA*, cu numărul-pilot 0, te face să nu-ţi crezi ochilor: e cea mai elegantă, mai occidentală revistă de pe piaţa pestriţă a presei româneşti. Modelele declarate - "Newsweek" şi "Express"-sînt reuşit imitate, de la calitatea hîrtiei şi a tiparului color, la tip de machetare şi concepţie: materiale nu prea lungi, aerisite cu subtitluri şi foarte *semnate*. Revista e editată de Fundaţia E.L.I.T.A. (Europa prin Libertate, Inteligenţă, Toleranţă şi Acţiune), care are drept scop - ne explică preşedintele ei, Mihai

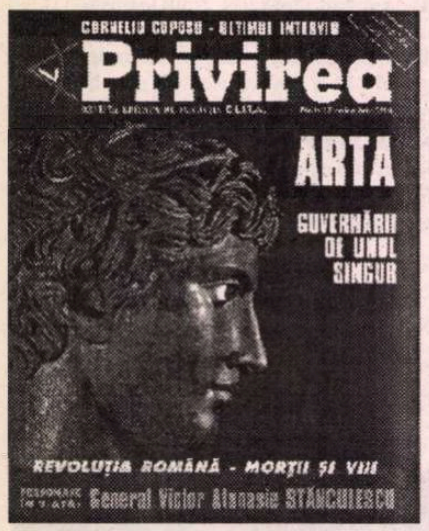

Tatulici - "promovarea valorilor naţionale, ale libertăţii şi democraţiei", precum şi refacerea elitelor culturale, artistice, ştiinţifice, politice, economice ale societăţii româneşti şi încurajarea prezenţei lor active pe plan internaţional. Mijlocul de exprimare publică al Fundaţiei ce cuprinde deocamdată "un mic corp de intelectuali, ziarişti şi oameni de afaceri" (oare în ce categorie se pune pe sine dl. Tatulici?) este această revistă ochioasă şi scumpă, accesibilă doar prin abonament anual (*550.000* lei!) şi "adresată unui număr limitat de persoane". Cine sînt acestea? "Ei sînt profesioniştii, conducătorii, bancherii, întreprinzătorii, creatorii de instituţii, sisteme sau reguli (?! n.n.), politicienii, ziariştii, artiştii, juriştii şi lista ar putea continua. Toţi aceşti oameni gestionează părţi din puterea unei ţări. Lor ne adresăm". Conform băncii de date computerizate a revistei, virtualii abonaţi sînt cam 125.000. Ar fi interesant de ştiut cîţi "artişti" se află pe lista aceasta a oamenilor bogaţi, cărora directorul editor Eugen Uricaru li se adresează direct, explicîndu-le că publicaţia "n-are nici un fel de contract politic, avînd în schimb o convingere - aceea a necesităţii afirmării identităţii româneşti în contextul european modern. Dorim să luminăm, cît vom reuşi, drumul către locul nostru, cuvenit, în sistemul politic, economic, militar euro-atlantic, dorim să se creeze în ţara noastră un stat de drept şi o adevărată economie de piaţă". ◆ Pe lîngă Tatulici şi Uricaru, colectivul de redacţie cuprinde aproape 80 de persoane, între care impresionant e grupul de *editori seniori*: Daniel Dăianu, Andrei Marga, Cornel Nistorescu, H.-R. Patapievici, Dan Pavel, Vasile Pilat, Eugen Preda, Ulm Spineanu, George Stanca, Iolanda Stăniloiu, Ilie Şerbănescu, Pavel Şuşară, Stelian Tănase, Alin Teodorescu, Bogdan Teodorescu, Laurenţiu Ulici, Anca Voican, Adrian Vasilescu, Varujan Vosganian - majoritatea prezenţi cu articole substanţiale şi bine scrise (în nota lor obişnuită, fără să facă însă gaură în cer) în acest număr pilot. ◆ Între atîtea nume cunoscute, ne-a atras atenţia un autor misterios, Detlev Mach, care tratează un subiect pe cale de răcire, Cartea albă a Securităţii, încălzindu-l în chip neaşteptat. Cum echipa Tatulici-Uricaru şi-a ales drept colaboratori numai specialişti de prima mînă din varii domenii, e de bănuit că şi sub această semnătură se ascunde un profesionist din interiorul sistemului de manipulare a opiniei publice. Scenariul pe care ni-l înfăţişează el, coerent şi credibil, este că publicarea Cărţii albe face parte dintr-un amplu proiect de soluţionare a crizei de încredere faţă de Putere, gîndit şi pus în faptă pas cu pas încă din 1992, prin operaţii de intoxicare şi "întoarcere" a factorilor deranjanţi, operaţii prin care aceştia fie îşi pierd credibilitatea, fie devin, prin machiavelice deturnări, elemente de sprijin al Puterii de ei contestate. "Factorii" aştia (ah, limbajul securistic) au fost identificaţi în cîteva grupuri intelectuale ale Opoziţiei, polarizate în jurul unor personalităţi culturale sau "structurate în cadrul unor organizaţii profesionale ca Uniunea Scriitorilor sau A.Z.R.", cu mare capacitate de influenţare a opiniei publice şi credibilitate externă. După identificare, s-a trecut la strategia de neutralizare sau chiar manipulare propriu-zisă, ce trebuia realizată cu extremă delicateţe (de presiuni, şantaj direct şi alte "mijloace aflate la îndemîna Puterii", zice specialistul, nu putea fi vorba, ele riscînd să devină, în astfel de medii, contraproductive). Proiectul s-a înfăptuit cu răbdare astfel: (rezum din lipsă de spaţiu): s-au identificat întîi indivizii care să reprezinte adversarul adversarilor ("factorilor deranjanţi"), persoane ce au fost sprijinite spre a deveni cu adevărat un grup - C.V.Tudor, Gh. Funar, Ilie Neacşu şi ceilalţi. Asta a creat o reacţie spontană şi colectivă de respingere a opţiunilor extremiste, totalitare şi pro-ruseşti. Etapa a doua: o apropiere discretă a Puterii de "factorii" deveniţi şi ei grup (grupul e mai uşor de manipulat) ce se opuneau extremismului şi crearea impresiei că Puterea e silită la alianţe compromiţătoare din raţiuni de echilibru parlamentar, dar în realitate părerile ei coincid din acest punct de vedere cu ale opozanţilor, al căror discurs politic e preluat, fiind transformaţi astfel din adversari periculoşi în aliaţi naturali. Rezultatele au fost, - o spune specialistul - mai presus de aşteptări: C.V.Tudor, la rîndul lui manipulat eficient, a devenit inamicul public nr. 1 în locul lui Iliescu şi dezavuarea lui de către Putere a fost aplaudată de grupul intelectual din Opoziţie care a devenit dependent de fostul inamic ireductibil, susţinîndu-l chiar în unele măsuri ce încălcau jocul democratic, precum nesocotirea legii ce se referă la accesul în arhivele Securităţii. "Pe acest fundal al dublului joc, apare *Cartea Albă*, "cea mai reuşită operaţiune internă a Serviciului de dezinformare român". Citäm: "În euforia certificării publice a «cazierului politic», intelectualii Opoziţiei au uitat că el vine exact de la cel mai mare adversar al lor. Probabil, după ameţeala dublei victorii: grupul extremist trimis la zid, iar grupul intelectual aplaudat în agora -, raţiunea va ajuta la descifrarea ameninţărilor conţinute de generoasa ofertă şi anume - notele informative există, notele informative pot fi publicate selectiv, notele informative pot fi inventate sau falsificate. Credibilitatea acestor note este deja garantată de satisfacţia sau indignarea cu care au fost receptate. [...] Practic, în acest moment nu mai există nici o forţă politică în România care să nu poată fi şantajată". ◆ După ce citeşti aceste lămuriri asupra modului cum am fost (sîntem) manipulaţi, nu te poţi împiedica să nu te gîndeşti, conform sofismului, că specialistul de elită în intoxicare îşi face, prin chiar demonstraţia sa, cu ajutorul lui Mihai Tatulici şi la adăpostul zidului de nume creditabile, datoria de serviciu, prevăzută într-un scenariu răbduriu, subtil şi cu bătaie lungă... În ce direcţie, vom vedea.

Chiote de satisfacţie

Nu înţelegem de ce alegerea lui Alexander Kwasniewski ca preşedinte al Poloniei a gîdilat plăcut partidele de stînga din ţara noastră. Zilele astea, în toată presa au răsunat chiotele satisfăcute ale socialiştilor autohtoni. Totuşi între, să zicem, Ilie Verdeţ şi noul preşedinte al Poloniei diferenţa e atît de mare, încît, la o adică, mai marele PSM-ului de la noi ar avea motive de nemulţumire pentru această alegere. Noul preşedinte al Poloniei în nici un caz nu şi-ar fi găsit locul într-un partid ca PSM-ul autohton. Mesajul cu care Kwasniewski s-a adresat polonezilor n-a fost unul nostalgic, ci îndreptat spre viitor. Se pare că el i-a cucerit pe polonezii care l-au votat cu ţinuta sa occidentală, cu promisiunea că va continua reformele şi nu în ultimul rînd că îi va duce în NATO. Agenţiile de presă occidentale îl prezintă pe Kwasniewski drept un exponent al fostei nomenclaturi comuniste care a intrat în afaceri. Polonezii n-au fost neplăcut impresionaţi nici măcar de faptul că soţia lui Kwasniewski e băgată în afaceri pe care actualul preşedinte a uitat să le declare. Dezvăluirea acestei chestiuni, în presă, n-a avut efect nici chiar în cel de-al doilea tur al alegerilor din Polonia. Oricum, pentru o ţară care a încetat să mai existe din pricină că un regim comunist şi unul naţional socialist au căzut la pace în anii '40 şi au împărţit-o frăţeşte, polonezii nu par azi prea marcaţi de propria lor istorie, de vreme ce l-au ales pe un fost reprezentant al regimului comunist de la ei din ţară. Spunem asta pentru a reaminti gazetarilor polonezi că în urmă cu cinci ani afirmau despre electoratul român că e neevoluat, fiindcă a votat cu comuniştii. Alegerile din Polonia au dovedit că socotelile electoratului din această ţară în care Occidentul a pompat fonduri pînă a obosit nu ţin de etica politică ci de calcule mai mărunte. Calculele mici ale polonezilor, care n-au ţinut cont nici măcar de implicarea bisericii la alegerile lor prezidenţiale, sînt o dovadă că e o prostie să acuzi de neevoluare alegătorul. Evoluaţii polonezi din urmă cu cinci ani, cînd l-au votat pe Walesa, au involuat alegîndu-l pe Kwasniewski? Mass media occidentală s-a grăbit să considere alegătorul român după alegerile din '92 drept prizonier al comunismului. Potrivit acestei logici elementare, polonezii l-au votat pe Walesa avînd lanţul comunismului la picior. Ca probă că atunci cînd au ajuns la capătul lanţului l-au votat pe fostul comunist Kwasniewski. Observaţiile electorale la nivel de ţări probează că în jurul nostru electoratul a votat cu reforma pornind de la un nivel de viaţă superior aceluia din România. Cînd nivelul de viaţă din ţările înconjurătoare a scăzut, votul alegătorilor s-a întors la comunişti, începînd chiar cu Ungaria, ţară prezentată la un moment dat drept model al reformelor spre dreapta din fostul bloc socialist. Aşa că să fim serioşi - nu există naţiuni care fac reforme politice din vocaţie şi naţiuni care dorm politic. Nu există decît împrejurări politice şi politicieni, cu toate misterele electorale care decurg de aici.

Cronicar

LA MICROSCOP

Spiritualiştii de la Herculane

MI-AU CĂZUT ochii pe o comunicare destinată Congresului Spiritualităţii Române de la Herculane. Ea aparţine unui domn Viorel Roman care locuieşte în Germania. Dacă autorul acestei comunicări şi-ar fi susţinut ideile în ţara care-l găzduieşte, cu siguranţă că ar fi provocat tărăboi. Probabil însă că acolo, d-sa îşi ţine şi gura şi condeiul ferecate. Impresia sa, că ceea ce nu se poate afirma în Germania decît prin locuri dosnice se poate rosti apăsat în România e comună şi altor aşa-zişi ambasadori ai românismului în ţările unde i-a dus soarta sau misiunea. Dl Roman (Viorel) apreciază că în răstimpul dintre 1990 şi anul în curs, democraţia autohtonă a evoluat de la soluţia tehnocrată de inspiraţie "evreească", la aceea "creştină"", actuală. N-aş fi comentat comunicarea dlui Roman dacă, în '90, d-sa nu ar fi expediat pe adresa *României literare* un studiu bizar în care făcea elogiul Securităţii ca instituţie păstrătoare a valorilor naţionale ale românilor. Închipuindu-şi probabil că domiciliul în Germania îi dă automat un spor de obiectivitate faţă de ceea ce s-a petrecut în ţară, dl Roman voia să ne convingă de patriotismul Securităţii. Textul său, dacă îmi amintesc bine, venea înainte de reapariţia în publicistică a echipei *Barbu şi Comp.* N-am probe să afirm că dl Roman e unul dintre românii emigraţi în misiune. Nu pot să nu observ însă că mesajul său către Congresul de la Herculane seamănă pînă la identificare cu articolele de direcţie din *România mare* şi din *Europa*. Despre *România mare* şeful Serviciului de Pază şi Protocol din România a afirmat de curînd că adăposteşte foşti securişti mofluji, turnători şi alte persoane ataşate vechiului regim. Asta n-a spus-o vreun gazetar dornic să-l pună cu botul pe labe pe CVTudor, ci o persoană din aparatul de stat. Poate că dl Viorel Roman de la distanţa la care se găseşte de România îşi închipuie că ideile sale sînt pentru cei din ţară nişte trufandale. Din cîte ştiu însă, d-sa a publicat din cînd în cînd în revista lui CVTudor, ba chiar l-a şi ajutat pe acesta din urmă să stabilească anumite contacte în Germania. Analiza dlui Roman despre situaţia politică din România expediată pe adresa Congresului Spiritualităţii de la Herculane mă pune pe gînduri din două motive. Cel dintîi e că acest gen de comunicare e menit să discrediteze prin xenofobie manifestă statul care patronează un asemenea congres. Fiindcă sus-zisul Congres e finanţat cu bani de la guvern. Al doilea e că unul dintre cei care au rol de dirijori ai congresului cu pricina, Adrian Păunescu, şi-a făcut publică din nou amiciţia faţă de CVTudor, chiar dacă amicul său politic îl face acum de doi bani pe aliatul şi obiectul admiraţiei lui Adrian Păunescu, preşedintele Iliescu.

Fundaţia Culturală Română care îşi propusese să refacă relaţii normale între românii din diaspora şi România pur şi simplu a fost acuzată de făcătorii Congresului de la Herculane că face jocul românilor din străinătate care vor să pună regimul pe butuci.

Ceea ce bag de seamă eu, ca român din ţară, e că acest congres al reumatismelor vrea să pună pe butuci actualul regim, chiar dinăuntru. Căci spiritualiştii din ţară care s-au perindat pe la congres sînt, în cea mai mare parte, adepţii izolării noastre de Occident. Toţi supăraţii pe NATO s-au adunat la Herculane, pe banii guvernului. Toţi naţionaliştii de strînsură care îşi închipuie că dacă îl susţin pe Ilie Ilaşcu se spală de mizeria lor zilnică s-au strîns la Herculane, nădăjduind că vor fi luaţi în serios.

Congresul de la Herculane, avînd cenaclul lui Păunescu pe post de vivandieră, transformă spiritualitatea românească în coterie politică de tip PRM şi PSM.

Cristian Teodorescu

România literară

Calea Victoriei 133, Bucureşti, sector 1. Telefoane: 650.62.86; 650.33.69; 659.35.42. (foto). Fax: 650.33.69. Luni, marţi, miercuri, joi: 13-19; vineri: 9,30-13. Abonamente: 3 luni - 6.500 lei; 6 luni - 13.000 lei; 1 an - 26.000 lei; ISSN 1220-6318

Tipar: grupul draqo print
TIPOGRAFIA FED, Calea Rahovei 147, sector 5 – Bucureşti; tel: 335.93.18; fax: 311.33.75

16 pag.- 500 lei

Biblioteca Judeţeană MUREŞ - TIRGU-MUREŞ

România literară

Apare săptămînal sub egida Uniunii Scriitorilor

Editor:
Fundația România literară
Director general
Nicolae Manolescu

6–12 decembrie 1995
(Anul XXVIII)

48

EDITORIAL

de Nicolae Manolescu

Un Goncourt atipic

ANDREI MAKINE, scriitor francez de origine rusă, a luat premiul Goncourt pe 1995, după ce a împărțit premiul Médicis cu Vassilis Alexakis. Emigrat din Rusia doar cu opt ani în urmă, Andrei Makine era practic un necunoscut. Romanul său, deși se intitulează *Testamentul francez*, descrie copilăria disperată a autorului în țara lui natală, confruntată cu evocarea unei Franțe fabuloase de la începutul secolului. Evocatoarea este bunica Charlotte, singura legătură a lui Makine cu țara adoptivă (amănunte asupra cărții și autorului - în pag. 14 a acestui număr). Dacă premiul Médicis se atribuie deseori străinilor publicați în Franța, Goncourt este un premiu care consacră mai ales scriitori francezi sau, cel mult, algerieni. E drept că Makine și-a scos romanul în limba franceză, dar această împrejurare nu face mai puțin neobișnuit cazul său.

Există și alte elemente atipice în Goncourt-ul din acest an, pe care le culeg, ca și informațiile de mai sus, dintr-un interviu acordat de Makine revistei *Paris Match* (numărul din 23 noiembrie). Romancierul a încredințat cartea sa Simonei Gallimard pentru *Mercure de France*. Editoarea s-a bătut pentru lansarea *Testamentului*, dar n-a avut norocul să-l vadă laureat, murind cu puțin înainte de a fi decernat. Deși critica i-a fost favorabilă lui Makine, el nu conta printre candidații cu șansă. *Box-office*-ul său parizian era scăzut. Plecat din Rusia în plină perestroikă gorbacioviană, de teama capitalismului mafiotic în curs de instalare, romancierul s-a descurcat greu în primii săi ani de exil. A dormit pe unde s-a nimerit, uneori într-un cavou din Père-Lachaise. Redactorii de la *Paris Match* l-au descoperit într-o cameră de serviciu de 12 m², din cartierul Montmartre, a cărei ușă dă spre o minusculă curte interioară. Un pat, o masă, acoperite cu cergi colorate, pereți reci, în piatră aparentă. Makine scrie de mînă, pe dosul unor foi de hîrtie care au mai fost folosite: manuscrise proprii refuzate de edituri. N-are mașină de scris, nici ordinator. Scrie unde apucă: în cămăruță, în curte, sub un pin din Landă, așezat de-a dreptul pe nisip sau pe pămînt. N-a cîștigat din drepturi de autor decît minimum necesar spre a supraviețui. Uneori nu și-a putut cumpăra decît o jumătate de pîine. "M-am deprins cu puțin, mărturisește el: pîine, lapte, ceai". Reporterul îl întreabă dacă premiul Goncourt îi va schimba modul de trai. "Nu", răspunde Makine cu aceeași seninătate cu care a primit vestea că este laureatul Goncourt-ului.

Trebuie să recunosc că modestia lui Makine m-a impresionat mult mai mult decît șansa lui. M-am gîndit la mansarda lui Cioran. Am privit, în același număr din *Paris Match*, fotografiile somptuoaselor apartamente în care locuiesc cele patru doamne rămase în guvernul Juppé, și mi-am spus că prefer cămăruța lui Makine. Ce să-i faci? Gusturi proaste de artiști.

■

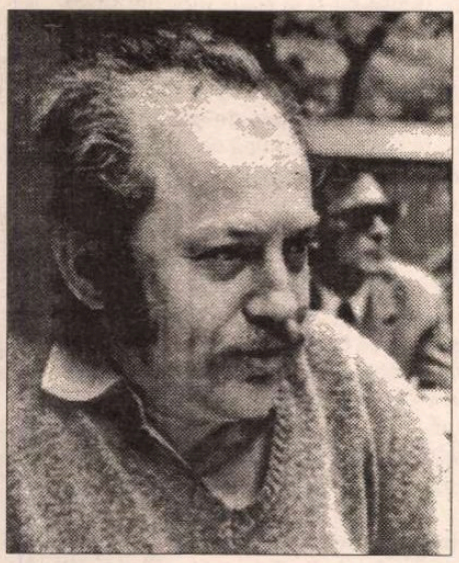

SORIN TITEL – 60 de ani de la naștere

(pag. 8-9)

O carte în dezbatere

Laurențiu Ulici
Literatura română contemporană

(pag. 4-5)

Centenar M.H. Maxy

(pag. 10)

Premiul Goncourt 1995

(pag. 14)

Iarba verde de acasă

(pag. 11)

53 de zile din viața lumii

(pag. 15)

Frankenstein lovește din nou

(pag. 2)

Biblioteca Județeană MUREȘ TIRGU-MUREȘ

CONTRAFORT

de Mircea Mihăieș

Frankenstein lovește din nou

IATĂ că ajunserăm și aici: adică, să-l auzim pe Ion Iliescu deplîngînd cu lacrimi de crocodil pericolul ascensiunii stîngii! Am citit de mai multe ori mesajul prezidențial, scuipîndu-mi, de fiecare dată, în sîn. Degeaba, tot n-am ajuns a pricepe ce voia să spună locuitorul Cotrocenilor. Ceva, totuși, am deslușit. Și anume, că nu de stînga se teme prezidentul, ci de cei care i-au confiscat-o.

Precum Bacovia, aș putea să-mi văd de treburi liniștit: mi s-a îndeplinit o profeție politică! E drept că ea nu mi-a solicitat cine știe cît celulele cenușii. Ca și alte trucuri iliesciene, ieșirile sale în arenă au ceva extrem de grosolan: pentru a scăpa de acuzațiile de comunism, el a scos fie de la naftalină, fie din dosarele bine burdușite cu psihopați ale lui Virgil Măgureanu, o trupă de băieți de șoc, pe care i-a botezat după necesități: ba socialiști-muncitori, ba comuniști, ba naționaliști, ba agrarieni, ba țărăniști-democrați. Firește, în scurtă vreme nu s-a mai înțeles nimic. Înafară de un singur lucru: că toți acești jucători de rezervă sînt mai răi decît Ion Iliescu și clica lui. Și că atît Occidentul, cît și Opoziția să fie mulțumite că nu ajung *ăia* la putere.

Occidentalii, dar și Opoziția, au înțeles mesajul și au lăsat-o mai moale cu contestarea emanatului. Rezultatul? Înflorirea inimaginabilă a corupției, prăbușirea economiei, eliminarea țării din cursa pentru integrare europeană, creșterea uriașă a șomajului și dispariția speranței că se va mai găsi prea curînd de lucru. Într-un cuvînt, demoralizarea masivă a populației.

Numai atît, și un politician de stînga precum Ion Iliescu ar trebui să-și dea urgent demisia. Experiența istorică ne arată că partidele *gauchiste* s-au pretins *mesageri ai speranței*. Or, ce speranță mai poți avea cînd un prim-ministru nu numai incapabil, dar și duplicitar în relația cu patronii săi, continuă să jefuiască, de trei ani, mai rău ca în codru. Una din două: ori noi sîntem îmbecili și incapabili să decodăm corect declarațiile premierului, ori el însuși e un vicios care minte chiar fără să-și dea seama.

Cu toate acestea, Ion Iliescu iese, pompieristic, în mînă cu găleata de nisip și extinctorul, pentru a avertiza asupra pericolului stîngii. Pe lîngă faptul că declarația dovedește că prezidentul nu are nu numai onoare, dar nici pic de memorie (n-a repetat el, pînă la amorțire, și cînd a fost cazul, și cînd nu, că e un adept inflexibil al valorilor stîngii?!), ea este și complet falsă. Despre ce pericol al stîngii vorbește Ion Iliescu, dacă partidele de care se teme (P.R.M., P.S.M., P.S. etc.) sînt creditate, laolaltă, cu vreo cinci-șase la sută? De altceva se teme veșnic reeligibilul: de momentul în care va veni, cu căciula în mînă, la liderii opoziției, pentru a-l scoate din ghearele foștilor aliați.

Dacă Opoziția a profesat, de la bun început, o tactică a bunului simț și a neagresiunii, cu totul altfel stau lucrurile în tabăra cocoloșită iresponsabil de către Ion Iliescu. Încă din ianuarie 1990, *emanații* au scos securea războiului și au început o răfuială pe viață și pe moarte cu toți cei care se săturaseră de bolșevism. Nu i-a lipsit mult lui Ion Iliescu pentru a-i coloniza, în chip de eroi civilizatori, pe mineri. Doar șansa i-a scăpat pe unii lideri ai opoziției de la ciomăgelile pedagogice ale oamenilor lui Miron Cosma. Acum, Iliescu se plînge că învățăturile sale au dat roade și că Vadim Tudor va năvăli peste el, la Cotroceni, în fruntea haitei de securiști reformați și de generali de armată nemulțumiți că li s-a aplicat, fără delicatețe, un picior *spate gios*.

Așadar, spaima de *stînga* e, la Ion Iliescu, frica de posibila răzbunare a foștilor aliați. În mod normal, la puterea pe care a acumulat-o, prezidentul ar trebui să nici nu clipească la amenințările unor Vadim ori Funar. Partea proastă e că aceștia știu prea multe dintre secretele care alcătuiesc formula magică a puterii lui Iliescu. Pentru simplul motiv că ei au fost schelele pe care s-a urcat prezidentul în vertiginosul său asalt asupra poporului român. Vadim nu e atît de prost încît să nu-și fi luat niscaiva măsuri de protecție. Ca și Păunescu, el s-a delimitat permanent, în conferințele de presă, de politica regimului Iliescu. Sigur, faptul că în Parlament vota una, iar în public spunea alta nu mai e treaba noastră, ci a psihiatrilor.

În felul acesta, complicii iliescieni își creau iluzia că se spală pe mîini - după ce, pe vremea lui Ceaușescu, comiseseră greșeala de a fi trup și suflet alături de *iubitul Conducător*. Astăzi, ei au ajuns la înțelepciunea parșivă de a fi alături de el doar în afacerile nevăzute de către cei mulți și în intimitatea votului parlamentar. Din nefericire, Ion Iliescu s-a dovedit incapabil să-i subjuge total pe cei pe care-i scosese din noroiul abjecției și al ticăloșiei. El își imagina că dosarele de securitate vor fi suficient de puternice pentru a-i juca pe degete pe monștrii cărora nici măcar Ceaușescu nu le scosese de tot colții.

Ceea ce a ignorat Ion Iliescu e capacitatea de renaștere a acestor produse ale putreziciunii balcanice. Orice om normal ar fi fost zdrobit pe veci să fi trecut prin experiența lui Păunescu, cel acoperit de scuipatul scîrbit al unei mulțimi care nu s-a înjosit nici măcar să-l atingă. Nu și adulatorul depersonalizat și nevertebrat al lui Ceaușescu. Cînd, în iarna lui 1990, Vadim Tudor pierduse orice speranță că va mai putea să-și desfășoare discursul delator și xenofob, același Ion Iliescu i-a întins o mînă salvatoare. Ce scriu acum despre marele lor protector de ieri celulozele isterice *România Mare* și *Politica* n-au scris și, probabil, nu vor scrie niciodată adversarii săi cei mai înverșunați.

Prezidentul se teme, de asemenea, de *stînga* pentru că întregul lui program de protecție socială a fost o enormă minciună. Tromboanele cu "venirea moșierilor" nu vor mai ține în campania electorală viitoare, pentru simplul motiv că moșieri mai mari decît cei din propriul său partid nu există în România. Or, Vadim Tudor, Păunescu și Funar au capacitatea și argumentele palpabile să demonstreze cum clica iliesciană s-a umflat ca o gigantică, hămesită căpușă. Astfel încît frica de ascensiunea stîngii e, la Ion Iliescu, spaima incontrolabilă a lui Frankenstein, cel care știe că va fi devorat de monstrul pe care l-a zămislit.

■

POST-RESTANT

de Constanța Buzea

VOCE plăcută, luminoasă, optimism dezinvolt, ton vibrant, încredere imperativă în valoarea și importanța propriilor texte. Convorbirea cu dv. la telefonul redacției noastre într-o friguroasă zi de joi, recunosc că m-a încălzit într-atât încât în cel dintâi ceas liber n-am făcut altceva decât să caut plicul cu pricina și să vă parcurg cu cea mai mare atenție poemele, șapte la număr. Înțelesesem din asigurările pe care mi le-ați dat, că poeziile ar merita să fie publicate urgent. Dar înainte de a mă iluziona cu totul, întrebându-vă am aflat că activitatea dv. publicistică este abia la început, cu o poemă și un articol tipărite într-un cotidian. Brusc am priceput că sub paravanul melodios-hotărâtului dv. glas pledant s-ar putea să se ridice un edificiu liric suspect, și nu m-am înșelat. Aveți în atenție toate temele mari ale poeziei: Dumnezeu, cuvântul, limba maternă, Maria, pacea, conflictele, ura, iubirea, revolta, solidaritatea, mila ș.a.m.d. Dar toate aceste subiecte generoase, nobile, grave, problemele pe care lumea nu și le poate nicicum rezolva, fără să vreți, desigur, fără măcar să bănuiți, cu candoarea celor mai bune intenții pe buze și în condei, dv. le închideți într-un nemilos halou de ignoranță și ridicol. Textele vă stau condamnate fără drept de apel sub eticheta de umor involuntar, la care se lipesc absurdul și aiureala sentimentală, infantilismul și aberațiile unei ortografii în suferință. Și iată că motivul pentru care sunt și eu convinsă că poeziile acestea merită să vadă lumina tiparului este cu totul altul decât ați sperat. Și iată de ce îmi mărturisesc aici umilința greu de îndurat, amestecată cu deznădejdea, ori de câte ori primesc plicuri cu un conținut similar. Reproduc un prim text, intitulat *Limba noastră-i făt latin*: *Limbă dulce ca un fagur/ Ce te tragi din făt latin/ Și-n popoarele romanice/ Rezonanța ți-o simțim/ Ai atâta frumusețe/ Și distincție aleasă/ C-ai pus peceți în veșnicie/ Și Columna mi-e acasă./ De la Râm îți vine forța/ Muzica și eleganța/ Limbă cu inflexii calde/ Și cu sângele albastru./ Descendenții ți-s puternici/ Un Imperiu au creat/ Și condusa-u (sic!) omenirea/ De la greci s-au inspirat./ Când aceste civilizații/ Cizelat-au limba mea,/ Cum să nu sune ca viersul/ Ce-o vioară-l picura?/ Limbă susuri ca izvorul/ Și ești dulce ca și dorul./ Perfectatute-ai (sic!) în vremuri/ Și perpetuu rafinat/ Că din vulgul ce te date,/ Elevată ai înviat.* Nu mi-este greu, dar nici comod, vă asigur, să-mi imaginez furia poate, uimirea și revolta ce vă stăpânesc în acest moment. Lucrurile pe care credeți că le știți, le știți după ureche, și greșit. Sunetul alterant al unor ligamente amărăște și zgârie *Limba dulce ca un fagur*, cu *anțație*-uri, *denții*ți*s*-uri și *băsusuri*, la tot pasul. Aura poetică nu estompează confuziile, ortografia lacunară rămâne la vedere, și chiar dacă ați fi foarte tânără, așa cum mi-ați părut la telefon, tinerețea n-ar fi o scuză. Pentru că, iată, un pas mai departe, în poemul *O lacrimă pentru Iugoslavia*, pledați cu mijloacele și termenii proprii unei persoane mai vârstnice care parcă nu a citit nimic, niciodată: *Sora noastră Iugoslavia/ Este teatru de orori/ Al odioaselor puteri./ Mapamondul delectează/ Macabrul nu-l afectează/ Prin cablu. civilizat,/ E o plăcere de asistat.../ Stai în fotoliu, bei trabuce/ Și observi cum O.N.U. duce/ Un popor prosper pe cruce.../ Nemți, francezi și unchiul Sam,/ Au teren de experimente/ Teste de expansiune/ Nu-s afectați de rușine.../ Prunci uciși, sedii distruse,/ Oamenii migrând aiurea/ Femeii (sic!) care-s violate/ Și vârstnice descărnate/ Culeg vreascuri pentru foc/ A supraviețui-i un noroc./ Terifiantele masacre,/ Cu amănunt sunt prezentate./ La un firicel de apă,/ Bieți copii vase apleacă./ Sunt vânați ca animale/ Neiertate crime, Doamne!/ Românașii că-s vecini/ Embargoul în frâu țin./ Iar clementele implicate/ Debarcă cu bunătate/ Ajutoare umanitare/ La victime răbdătoare/ Ce întind în tremurat/ Bietul membru descărnat./ Până când Mărite Doamne,/ Le vei suporta la toane?/ Sârbii nu-s copiii tăi?/ Dumnezeule, Părinte,/ Adu-ți și de ei aminte!/ Iartă-i Tată, dă-le pace!/ Militarii să se joace/ De-a războiul/ În propriul teritoriu./ Prunci, copii, și rubedenii/ Să le fie lor cobaiul/ Ca să simtă jărăgaiul. (Gabriela Anghel).*

■

România literară

Editată de

- *Fundația "România literară" director general Nicolae Manolescu;*
- *cu sprijinul Fundației Soros pentru o Societate Deschisă*

Redacția: **Nicolae Manolescu** - director, **Gabriel Dimisianu** - director adjunct, **Alex. Ștefănescu** - redactor șef, **Mihai Pascu** - secretar general de redacție, **Ioana Pârvulescu, Andreea Deciu** (critică și istorie literară), **Constanța Buzea** (poezie, proză), **Cristian Teodorescu, Mihai Minculescu** (publicistică), **Eugenia Vodă** (film, muzică), **Marina Constantinescu** (teatru, plastică), **Adriana Bittel** (externe), **Anca Firescu, Mihai Grecu** (secretari de redacție), **Nina Pruteanu, Ruxandra Dinu, Alexandra Voicu** (corectură), **Victor Ciupuliga** (fotoreporter).

Administrația: **Fundația "România literară", Calea Victoriei 133, sector 1, București, Of. poștal 33, c.p. 50, cod 71341.** Cont în lei: **B.R.D., filiala Pipera, 4072996100089.** Cont în valută:**B.R.D., filiala Pipera, 1520796100089. Elena Raicu** (contabil șef), **Corneliu Ionescu** (șef serviciu difuzare, tel. 650.33.69.), **Andriana Fianu** (corespondență și difuzare în străinătate), **Elena Hurducaș** (secretariat).

Corespondenți: **Mircea Iorgulescu** (Paris), **Gabriela Melinescu** (Stockholm).

Tehnoredactare computerizată: **Fundația "România literară" - Anca Firescu, Mihai Grecu.** Introducere texte: **Geta Gheorghiu.**

E-MAIL: **romlit@romlit.sfos.ro**

Politica şi creatorii

PARLAMENTUL ales în toamna lui 1992 se apropie de clipa cînd va fi nevoit să-şi depună mandatul. Dacă a fost bun sau rău este treaba viitorimii s-o hotărască. Deocamdată însă, ca în orice democraţie care se respectă, este privit ca remarcabil de pe băncile majorităţii şi ca execrabil de pe cele ale minorităţii. Oricum însă am vedea lucrurile, această reprezentanţă naţională a avut o caracteristică pe care puţini au observat-o: numărul relativ mare, în comparaţie cu al altor asemenea forumuri din trecutul României, de personalităţi creatoare pe care îl cuprinde. Poate oare constitui acest fapt un motiv de mîndrie? Avem oare dreptul să ne fălim cu împrejurarea de a fi atins vechiul ideal platonic al conducerii cetăţii de către înţelepţi? Bunul simţ ne spune că trebuie să ne abţinem a da un răspuns. Ceea ce putem observa însă este că situaţia cu pricina are o explicaţie de ordin social. Parlamentul acesta a urmat unei dictaturi de o extremă duritate şi forţă aplatizatoare a individualităţii umane atît de mare încît practic nimeni din cei încadraţi în munca salarială nu avea putinţa de a se face remarcat în vreun fel, în afară de cazul cînd erau popularizaţi de serviciile oficiale de propagandă. Singura categorie în stare să-şi asigure o notorietate de-sine-stătătoare erau artiştii şi îndeosebi scriitorii. De aceea, în clipa cînd au luat din nou fiinţă partidele politice, acestea s-au grăbit să-i şi înscrie la loc de frunte pe listele lor electorale. Chiar şi domnul Ilie Verdeţ, care în orele fierbinţi de după fuga dictatorului se grăbise să declare că "dacă vom avea un guvern de poeţi, vom avea poezie, dar nu vom avea ce mînca", a preferat ulterior în chiar propriul său partid să se estompeze în faţa unui poet, ales ca firmă înzorzonată a formaţiunii politice pe care o conduce. Desigur, domnul Nicolae Manolescu are de o mie de ori dreptate cînd constată că reînnodarea firului democraţiei în România găseşte această ţară fără o clasă politică adecvată. Ceea ce nu înseamnă totuşi că improvizarea ei din poeţi, pictori, critici literari şi actori n-ar constitui o ciudăţenie a momentului istoric actual. Breasla creatorilor, în care se includ pe lîngă literatori şi artişti, oameni de ştiinţă, s-a împăcat adesea foarte greu cu politica. Un manuscris pe un petec de hîrtie lăsat de Caragiale surprinde un moment cînd marele comediograf, chinuindu-se să-şi aştearnă intenţiile pe fila albă din faţa lui, face involuntar o pată de cerneală. Amuzat brusc, notează: "murdară meserie, lasă pete!". În realitate, era vorba de o simplă glumă în care propriu-zis el nici nu credea. Căci oricum am întoarce lucrurile constatăm că în cele mai multe şi mai semnificative împrejurări *literatura* nu s-a trădat pe sine, nu şi-a abandonat funciara ei puritate, deşi nu de puţine ori a fost silită la ruşinoase compromisuri. În schimb, fără număr ni s-au înfăţişat situaţiile în care *politica* s-a dovedit cu adevărat o "murdară meserie" care "lasă pete"; şi nu numai de cerneală ci şi de sînge. Ceea ce de altfel s-a străduit şi chiar a izbutit să demonstreze cu prisosinţă opera caragialiană. Tocmai în numele acesteia, domnul Ştefan Cazimir a încercat - ceea ce la început a fost demn de toată stima - să lovească politica pe propriul ei teren, întreprindere care nu numai că a eşuat lamentabil dar chiar l-a aruncat pe domnia-sa însuşi în braţele celei mai "politicianiste" dintre politici.

Dar oricum s-ar înfăţişa, latentă sau manifestă, animozitatea creatorilor faţă de activitatea de zbatere pentru a ajunge în vîrful ierarhiei puterilor statului face parte din natura lor funciară şi îşi are obîrşia în felul intim de a fi al propriei lor îndeletniciri. Actul plăsmuirii, oricare i-ar fi materialul, mecanismul sau finalitatea aparţine fără nici un fel de îndoială *sferei imaginarului* a cărei funcţionare, deşi influenţată de *realitatea societăţii, este totuşi stăpînită de legi şi criterii de ordin strict mental care îi conferă o totală autonomie* faţă de viaţa obştească. Politica, în schimb, dacă o *concepem sub specia strictei sale esenţialităţi* şi anume ca o *tehnică de guvernare a naţiunilor, de administrare a lor, precum şi a raporturilor dintre ele,* aparţine prin excelenţă sferei *realului.*

Mişcările care se produc în prima din aceste două sfere nu coincid aproape niciodată cu cele din a doua. De pildă activitatea creatoare oricît ar purta ea sigiliul subiectivităţii se ridică prin însăşi felul ei de a fi la un nivel superior de *impersonalitate*, în sensul de a nu reflecta interese materiale sau sociale, oricît s-ar fi străduit marxismul să demonstreze contrariul, ceea ce de altfel a constituit chiar călcîiul lui Ahile al acestei doctrine... Activitatea *politică*, dimpotrivă, este într-atît de *personală* încît chiar atunci cînd nu se desfăşoară pentru a satisface ambiţiile de parvenire sau orgoliile unui anumit individ are drept scop manifest promovarea unor interese, ale unor grupuri umane mai mari sau mai mici, sociale, profesionale, naţionale şi tendinţa de a impune o tehnică a guvernării şi administraţiei care să le fie de folos.

Dacă totuşi unii creatori, fie ei scriitori, artişti sau oameni de ştiinţă s-au lăsat antrenaţi, chiar cu entuziasm cîteodată, în activitatea politică motivele lor trebuie căutate într-o anumită *insatisfacţie generată de imperfecţiunile realului*, sortit prin natură a fi, mai ales în ce priveşte tehnica guvernării şi administraţiei publice, corupător şi coruptibil. S-au lăsat prin urmare prinşi în mrejele unei iluzii ajunsă pentru unii dintre ei deosebit de primejdioasă, cu caracter auto-mistificator, de natură a-i îndemna să confere realului *murdar* întreaga măsură a *purităţii imaginarului*. Dar declaraţiile lor de dragoste făcute politicii nu numai că s-au izbit de impenetrabilul zid al neînţelegerii ci au fost chiar respinse cu brutalitate. Exemplul extrem de la noi, în această privinţă, îl oferă cazurile unor Lucreţiu Pătrăşcanu şi Belu Silber, oameni chiar dacă nu de ştiinţă, oricum cu pasiunea şi vocaţia cunoaşterii, striviţi între roţile dinţate ale unei maşinării construite special pentru implantarea în realitate a concepţiei pe care ei înşişi o profesau. De unde se poate trage concluzia că termenul de *realpolitik* introdus de Bismarck pentru a desemna politica de conjunctură, spre deosebire de cea principială, este *de fapt o tautologie*, nici un fel de principiu nefiind în stare să reziste acţiunii corupătoare a forţelor implicate într-un real mereu în schimbare. Cînd am citit aluzia făcută de Troţki privitoare la posibilitatea ca Stalin să fi fost agent al Ohranei ţariste în rîndurile partidului bolşevic (ceea ce de altfel confirmă şi Aleksandr Soljeniţîn în *Arhipelagul gulag*) mi-am amintit de adevărata paradigmă a raporturilor dintre creativitate şi politică pe care o găsim în romanul lui G. K. Chesterton, *Omul care a fost joi* (1907). Poetul *ordinii* se lasă convins de poetul *anarhiei*, de dreptatea cauzei acestuia şi acceptă să intre într-o organizaţie anarhistă secretă. Dovedind în activitatea sa un zel deosebit al neofitului, poetul *ordinii* urcă toate treptele organizaţiei şi ajunge membru al comitetului central alcătuit din şapte persoane. De fapt, însă este agent acoperit al Scotland Yard-ului, adică al poliţiei şi în această calitate purcede la urmărirea celorlalţi şase colegi ai săi din respectiva conducere anarhistă. Spre surprinderea sa şi a cititorului, descoperă că toţi pînă la unul sînt agenţi acoperiţi ai Scotland Yard-ului, singurul anarhist adevărat fiind deci poetul *anarhiei* care ocupa în organizaţie o poziţie cu totul marginală. Aşadar din trama scrierii lui G. K. Chesterton desprindem următoarea morală sănătoasă: cel mai bun mijloc de a distruge un vis frumos este de a încerca să-i dai viaţă printr-o *realitate organizată*. Căci, aşa cum spunea Panait Istrati, organizaţiile nu folosesc decît organizatorilor. Se spune că prin anii '30, într-o discuţie din casa lui Şestov la Paris, unde a participat şi Benjamin Fondane (alias B. Fundoianu), Martin Buber ar fi declarat, referindu-se la tragedia impusă Rusiei de stalinism, că epoca noastră a înfăptuit cele mai vechi visuri ale omenirii numai că le-a transformat într-o caricatură. Nu cred că avea dreptate. Nu le-a prefăcut într-un caraghioslîc ci prin *acţiunea militantă* însăşi de a le înfăptui erau *ab intio* sortite caricaturii. Confruntat cu *realitatea politiciului, visul socialismului*, creaţie exclusiv de domeniul *imaginarului* a unor intelectuali romantici cu vocaţie mesianică dar cu pretenţie ştiinţifică, nu putea efectiv avea un alt destin istoric.

Willy Moglescu

MIC DICŢIONAR

de Mihai Zamfir

CONGRES. Acum exact şase ani, în ultimele zile ale lunii noiembrie 1989, se încheiau la Bucureşti (în urlete de aparent entuziasm şi în acordurile "Internaţionalei") lucrările Ultimului Congres ceauşist. Şase ani mai tîrziu, în aceeaşi perioadă a anului, s-au încheiat tot la Bucureşti lucrările Congresului PDSR. Congresul de acum şase ani se termina pe o apoteoză, căci Tovarăşul şi cei din jurul său erau convinşi că-şi asiguraseră o pace prosperă pentru încă cel puţin cinci ani, pînă la următorul plen. Congresiştii întruniţi zilele trecute sînt, oricum, legaţi de predecesorii lor direcţi prin aceeaşi arzătoare speranţă: menţinerea la putere pentru cel puţin încă cinci ani.

Desfăşurarea în aceeaşi sală de lugubre amintiri, cu un fundal de pavoazare uriaşă; audierea aceloraşi previzibile discursuri şi aplauzele la auzul cuvintelor "şefului"; efectuarea de alegeri pentru comitetul central fără nici cea mai mică surprinză, cu locurile disponibile dinainte repartizate; considerarea "partidului nostru" drept "forţă conducătoare a societăţii româneşti" - toate acestea ofereau spectacolului din Sala Palatului un aer uşor repetitiv. Membrii mai bătrîiori ai asistenţei, prezenţi atît la precedente congrese, cît şi la actualul, trebuie să fi încercat senzaţii uşor halucinatorii. Iar cînd au aflat că, din fostul CC al PCR, nimeriseră direct în Comitetul Director al PDSR, trebuie să se fi ciupit ca să vadă dacă nu cumva visează.

Ce-i drept, nu s-a strigat "Iliescu reales", dar însufleţitoarea lozincă nepronunţată cu voce tare sălăşluia în toate inimile. Ce-i drept, "drumul măreţ" nu mai era spre "cele mai înalte culmi...etc.", ci spre "economia de piaţă" - dar detaliile terminologice nu aveau prea mare importanţă, din moment ce ele nu împiedicau entuziasmul asistenţei, la fel de patriotic în 1995 ca şi în 1989.

•Nu ştiu cît de "social-democrat", "umanist", "popular" ori "naţional" (am citat din autocaracterizările participanţilor) este PDSR; el apare însă, în orice caz, drept un partid profund raţional şi anti-mistic. Dovadă: nu e superstiţios.

■

Monument și sentiment

Încă de la *Nobel contra Nobel*, Laurențiu Ulici s-a arătat a fi un cititor și un critic nonconformist. Dacă adăugăm la aceasta "memoria de computer" de care pomenea Alex. Ștefănescu într-un articol din revista noastră și structura lui de rafinat *gambler* vom înțelege de ce *România literară* a ales pentru dezbatere *Literatura română contemporană*, cea mai recentă carte a lui Laurențiu Ulici. Nu am făcut decît să răspundem provocării pe care orice panoramă critică o conține. (I.P.)

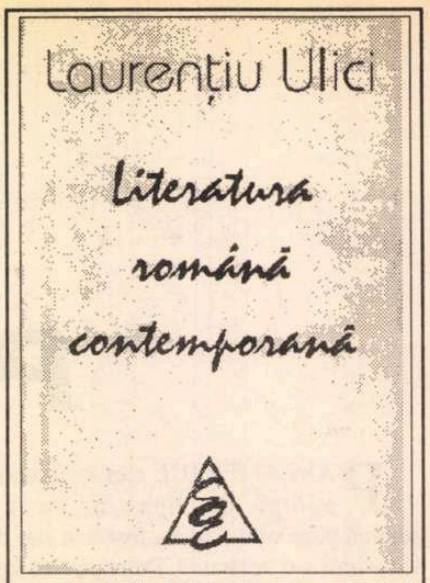

Laurențiu Ulici, *Literatura română contemporană*, I - Promoția '70, Editura Eminescu, București, 1995, 552 p., 5000 lei

CARTEA D-lui Laurențiu Ulici este extrem de interesantă pentru că nu este vorba în ea de critică pur și simplu. Aparent, avem de a face mai degrabă cu un uriaș manifest, o operă de tactică și strategie, de politică literară. Începîndu-și panorama literaturii române contemporane cu "promoția '70" - propusă și definită ca un concept deopotrivă "istoric" și estetic - Dl. Ulici se angajează. Este, altfel spus, militant. N-aș numi gestul său ostentativ, dar sînt convins că este simbolic și provocator.

Volumul se constituie, așadar, într-o platformă program a unui grup de presiune din cîmpul literaturii naționale. Dezvoltînd o întreagă teorie a promoțiilor mediane (1 generație = 30 ani = 3 promoții) aflate sub presiunea promoțiilor extreme (promoțiile '60 și '70 presează asupra promoției '70, în cadrul strîmt al unei aceleiași generații) Dl. Ulici "instigă" de fapt grupul în cauză la exercitarea unei contra-presiuni, la acțiune concertată pentru salvarea diferenței proprii. După Dl. Ulici promoțiile mediane sînt supuse unui mecanism fatal de surdinizare-marginalizare din partea extremelor și este nevoie de un efort excepțional de inteligență pentru a transforma acest handicap în avantaj. Subtextul părții teoretice a volumului este o asemenea chemare la luptă.

Deși se trece pe sine undeva la urmă, în numărul criticilor și istoricilor literari de fundal, Dl. Ulici își rezervă de fapt un rol privilegiat în această cruciadă, poziția sa "codașă" amintindu-ne deja clasicul "și, cu voia dumneavoastră... Ion Iliescu". Dincolo de această subtilitate, însă, intenția cărții este clară, afișată, și asta mi se pare un merit real într-o societate în care nimeni nu își asumă răspunderi. Mi se pare absolut legitim din partea unui critic să se riște în postura de Conștiință a generației (sau promoției) sale și să încerce, pe cont propriu, un discurs de legitimare și canonizare a generației (promoției) respective. O asemenea luare de poziție este de-a dreptul fericită atunci cînd este făcută în așa fel încît să provoace dezbaterea, incitînd orgoliile intelectuale și deschizînd apetitul pentru construcții teoretice și programe estetice.

Ei bine, din acest ultim punct de vedere, cartea D-lui Ulici nu este 100% promițătoare. Nu e făcută în așa fel încît să ceară imperios replica. Pentru că, în ciuda tuturor aparențelor - și din păcate, aș adăuga - demersul criticului nu este acela al unui jucător lucid ci mai degrabă al unui sentimental incorigibil. În centrul acestei lucrări stă afecțiunea pentru toți cei formați și afirmați odată cu domnia-sa, pentru spiritul tinereților pierdute, stă sentimentul că această promoție a fost mai nedreptățită și mai frustrată decît celelalte, ea suferind nu doar de nenorocirea de a se fi născut sub comunism dar și de aceea de a fi fost prinsă într-un moment descrescător al pasiunii intelectuale, în pauza (repet: fatală), dintre două pulsiuni.

Această afectivitate bogată, care hrănește organismul lucrării, îi fixează acestuia și limitele. Simptomatologia emoției și sentimentului este recognoscibilă în mai multe puncte și planuri, pe care voi încerca să le înșir aici.

a) Excesul raționalizărilor, construcțiile "geometrice", sînt cerute, de fapt, de excesul sentimentului. Periodizarea pe generații și promoții a literaturii române, care în mod cert va rămîne antologică, originează într-un moment de exaltare. Punctul zero al extrem de precisei împărțiri este dat de "anul debutului lui Eminescu (1866), an față de care ne-am îngăduit o atitudine contemplativă și sacrală". Iată de ce faptul de a uza de vechea teorie pozitivistă a generației nici nu are nevoie de alte explicații. Precizia contabilă devine astfel un instrument de intensificare a emoției, a afecțiunii pentru literatură în general, pentru literatura română în special și, în cele din urmă, pentru literatura propriei "promoții".

b) Aceeași combinație a unui fond de intensitate a simțirii cu o formă hipersimetrică se întîlnește și atunci cînd Dl. Ulici așază autorii diferitelor genuri pe rafturi (cinci, pentru fiecare gen). Un fel de conștiință a propriei afecțiuni față de congenerii săi (co-promoționarii, de fapt) îi dă criticului siguranța tăieturii. Un sentiment patern, în cele din urmă, care nu are nevoie să explice prea amănunțit de ce există discriminări între copii, atîta timp cît iubirea față de ei toți este indiscutabilă, indubitabilă. Pentru cei din afara cercului, este poate neclar în ce pluton intră oameni talentați care au scris foarte puțin, oameni care, deși modest înzestrați, au izbutit să rămînă prin tenacitate, genii confuze ori semidocte. Uneori, toți aceștia par să se găsească alături. Și "par" așa, în funcție de ceea ce Dl. Ulici personal spune despre ei. Îmi este, de exemplu, greu să înțeleg cum Dl. Gheorghe Schwartz nimerește în prima linie a prozatorilor, după o prezentare încărcată de scepticism și de rezerve. Dar poate că aici a funcționat o intuiție de ultim moment, și intuiția este, totuși, altceva decît sentimentul.

c) Simptomatică mi se pare atitudinea criticului față de cei pe care îi simte a avea structuri sufletești afine. Pe aceștia tind să cred că îi "favorizează". Exemplul pe care l-am pregătit este Dl. Mircea Dinescu personal. Recunoscîndu-l ca pe un "sentimental", Dl. Ulici îl așază între cei mai importanți poeți ai promoției, deși obiecțiile la adresa consistenței intelectuale a poeziei D-lui Dinescu nu lipsesc din capitolul care îi este destinat. S-ar spune, însă, că solidaritatea între sentimentali este totuși mai puternică.

d) De obicei sentimentalitatea tumultoasă induce fenomenul de *wishful thinking*. Adică luarea dorințelor drept realitate. Dl. Ulici spune de mai multe ori, în prezentarea Promoției '70, că aceasta începe să își descopere identitatea, că accede la solidaritate, după o dispersie care a însoțit-o de la naștere. Dar nu ne spune care sînt, după domnia-sa, dovezile concrete ale acestei reorientări. Dacă ea se concretizează în texte de atitudine, în manifeste, măcar implicite. Este de aceea posibil să nu fie vorba aici decît de fenomenul susamintit.

e) Tipic pentru afecțiunea intensă este că ea își plasează obiectul în centrul oricărei stări de fapt, deformînd-o dacă e nevoie. Dl. Ulici numește, de pildă, acea parte a promoției '50 care s-a afirmat abia în anii '70 (cuprinzînd nume de primă mărime: Mircea Ivănescu, Leonid Dimov, Radu Petrescu etc.) "promoția reformată". E greu de înțeles ce este "reformat" la acești mari scriitori care au publicat atît de tîrziu tocmai pentru că au refuzat să se reformeze. De altfel, Dl. Ulici recunoaște că influența acestora i-a marcat fundamental pe cei ce aparțineau biologic 70-ului. Limbajul, însă, ne arată că pentru domnia-sa tot junii de atunci sînt în centru, paradigmatici, în timp ce maeștrii lor sînt "reformații".

f) Dl. Ulici nu încearcă să definească solidaritatea promoției în termeni "tari", nu vorbește de programe, de idei. Dimpotrivă, încearcă să inventeze o coerență în incoerență, vorbind despre individualism și toleranță ca despre niște diferențiale suficiente pentru a caracteriza "promoția". Atunci cînd încearcă să precizeze, criticul alătură, cu o anumită ingenuitate, lucruri foarte diferite. Caracteristică pentru promoție nu i se pare numai literatura critică și literatura de frontieră ci și... literatura pentru copii (deși domnia-sa însuși afirmă că nu există rezultate cu adevărat excepționale în domeniu).

Nu mai continuu. Vreau să spun că, mai degrabă decît o construcție teoretică și un discurs de legitimare, cartea D-lui Ulici mi se pare un lung poem de dragoste adresat promoției '70. Ca orice discurs amoros, el își inventează obiectul pe măsură ce îl evocă/invocă. Vibrația lirică (de altfel poezia este net privilegiată în economia lucrării) împrumută întregului o anumită formă de autenticitate, îl face, într-un fel, inatacabil. Fiindcă adevărul unei expresii lirice este ceva ce nu se poate, desigur, conceptualiza. Cartea este un poem exprimînd nevoia de solidaritate dar și un anumit sentiment, refulat, de singurătate. Asta te împiedică să intri în polemică deschisă cu ea, obligîndu-te să îi recunoști pur și simplu existența (și, dincolo de asta, erudiția, expresivitatea, energia).

Caius Dobrescu

Ulici I și Ulici II

PRIMUL volum din sinteza dedicată de Laurențiu Ulici literaturii române contemporane dovedește mai bine decît oricare din cărțile anterioare ale criticului calitatea lui de jucător, nu numai de bridge ci și de puzzle. Cele două jocuri, specifice unor vîrste diferite, au în comun cel puțin imaginația combinatorie. Mi se pare că Laurențiu Ulici gîndește mai bine, mai lejer și mai sigur în critică atunci cînd poate invoca și cifre (în amintirea matematicianului mazilit în sine însuși), cînd poate etala combinații valorice, cînd își pune cărțile discutate și disputate în competiție, cînd își alcătuiește cu sîrguință și umor o imagine de ansamblu din fragmente risipite și amestecate. Nicăieri nu se vede mai bine ca aici disponibilitatea ludică a criticului, scriind despre literatura contemporană cu experiența din bridge și cu plăcerea juvenilă, molipsitoare în jubilație, de a aduna fragmentele disparate într-o imagine coerentă, știută de pe ambalajul jocului; căci, trebuie să o spunem, asamblarea părților componente ale promoției '70 nu aduce o imagine-surpriză. Plăcerea sau bucuria jocului constau însă în faptul de a o vedea pentru prma dată întreagă (sau, mă rog, aproape întreagă, întrucît cîteva bucăți s-au pierdut pe drum de la magazin pînă acasă).

Ce putem spune fără nici un dubiu e că imaginea de ansamblu a promoției '70 este serios și convingător alcătuită, cu o mare claritate a proporțiilor dintre părți, cu diferențe bine gîndite de culoare între fundal și prim plan, cu o interesantă animație a protagoniștilor. Inutil să vorbim aici despre fragmentele pierdute pe calculator. E greu să-i găsești autorului, cu o memorie fabuloasă, vicii de sumar, adică omisiuni - și aceasta e una din marile calități ale cărții: este, într-adevăr, o panoramă cuprinzătoare. Am zis "panoramă" întrucît autorul însuși evită (nu numai în titlul cărții) noțiunea de "istorie". Însă principiul însuși al ordonării materiei pe generații și promoții ține în mod fundamental de o coordonată a istoricității. Paradoxul e că, dacă întreaga sinteză, din toate cele șase volume proiectate, se susține pe o axă a istoricității, fiecare parte rezervată cîte unei promoții se vede nevoită să ignore orice istoricitate. Criticul suplinește acest neajuns printr-o introducere și o privire generală asupra promoției '70. Însă atunci cînd intră în descrierea propriu-zisă a peisajului nu poate evita împărțirea clasică a obiectului de studiu pe cele patru genuri literare: poezie, proză, dramaturgie și critică. După o îndelungată experiență în critica de întîmpinare, criticul ne apare oarecum resemnat în a adopta modalitatea cu cel mai mic risc. Experiența de jucător versat îi șoptește să nu mizeze pe combinații mult prea îndepărtate în timp ca posibilitate de realizare, căci configurația cărților (a valorilor) se schimbă de la o așteptare la alta. În fond, resemnarea criticului e și a noastră. Sinteza, în întregul ei, are o sesizantă istoricitate (o mare istorie), dar promoția '70, cînd oprești roata istoriei în dreptul ei, își pierde și mica ei istoricitate internă. Literatura promoției ar putea fi abordată și pe un criteriu tematic (și L. Ulici vorbește despre "diferențierea prin teme" în privirea generală introductivă), dar atunci personalitățile s-ar pulveriza. E cert că în spatele deciziei pe care a luat-o criticul se ascund multe îndoieli și căutări. În cele din urmă, opțiunea lui

Un puzzle bine drămuit

SUNT sceptic în materie de periodizări literare, şi mai sceptic faţă de cele făcute de aproape, şi cu atît mai mult faţă de cele care merg pe criterii "zecimale", felii de 10 ani calendaristici de literatură. Paginile preambulare pe această temă ale lui Laurenţiu Ulici (LU) nici nu m-au convins, nici nu m-au lămurit. Ce e, pînă la urmă, o "promoţie"? În linii mari de tot, pare a fi un grup aleatoriu de scriitori care publică în cadrul aceluiaşi deceniu - dar de aici se lasă echivocul, pentru că, deşi operează cu zeci rotunde (de unde ies şi eponimele "optzecişti", "şaizecişti" etc.), LU ne spune că totuşi periodizările sale au ca punct iniţial cifra 6 (e.g. 1966-76). Dar nu mai zgîndăr subiectul, ar fi să-i fac pure şicane autorului, după cum am să las deoparte şi pisălogelile pe linia de ce Cutare ESTE în promoţie şi Kutare nu e. Eu iau cartea drept o oglindă critică plimbată răbduriu de-a lungul unei bucăţi, mai mult sau mai puţin întîmplătoare, de drum al literelor româneşti. La fel de bine, opul se putea intitula: *Cum se scria pe cînd făceam critică literară la zi.*

Scepticul din mine mă întreabă: Se citesc asemenea cărţi, azi? Îi răspund că volume ca acesta sunt ca un dicţionar: le înghit de la cap la coadă numai specialiştii (şi încă...!) şi fanaticii. Publicul ceva mai larg le consultă, citeşte ce şi cînd are nevoie, iar amatorul de text critic gurmandizează sau gurmetizează în zig-zag, baleiază tomul în căutare de ascuţite voluptăţi sau dulci contrarietăţi. În cea din urmă calitate, n-am fost lipsit nici de unele, nici de celelalte, cu o balanţă pozitivă.

Discursul critic al lui LU are o mulţime de calităţi care-l fac atrăgător. El are o inteligenţă disociativă acerbă, cu tăiş fin pînă la sfertul de fir. Are o excelentă mobilitate analitică (e ca un arbitru de box care nu stă o clipă locului), îşi adaptează spectaculos unghiul de abordare de la autor la autor, se acordează uşor pe orice lungimi de undă scripturală (chiar şi pe cele mai firave), face "priză" cu indiferent ce text şi-şi mulează antenele după relieful sau...platitudinea acestuia, anatomist şi fiziologist (cum clamau clasicii!), el tratează cu aceeaşi aplicaţie sobră şi rechinul şi plevuşca - semn al profundei vocaţii exegetice.

O nuanţă în plus la acest elogiu: nuanţa benedictină. Critici de genul "Călinescu" n-o au. Cei din seria "Lovinescu", da. Ca limbaj, manieră, poze, stil (în valorizarea literarului), LU este un călinescian. Dar prin pasiunea de a căuta "sburători" pe coclaurile ţării sau fărîma de lumină în vraful de maculatură - e un lovinescian. (Mai avem unul, azi: pe Alex. Ştefănescu). Asemenea oameni sunt sănătate curată pentru cei mai anevoie răzbătători, iar pentru instituţia literelor sunt, nu mai puţin, o sursă de energie: ei dau plutonului sentimentul demnităţii şi al participării la un oficiu sacru care începe cu boier Neacşu şi Dosoftei, trece prin Eminescu şi Sadoveanu şi n-are capăt.

LU citeşte cu o mare BUNĂ voinţă faţă de literatură, nu faţă de cititor. De aici, dominanta acestei cărţi: pofta de a valoriza, de a pune reuşita, sclipirea, pozitivul în evidenţă, nu de a tria, nu de a tăia în carne vie. Materia, cel puţin jumătate din ea (v. *Consideraţiile statistic-literare*) s-ar fi pretat de minune la tratamente ironice, persiflante, minimalizante (şi de "succes" asigurat, căci publicul vrea sînge, vrea tăvăleală prin catran şi fulgi). Ulici şi le-a reprimat cu admirabilă eleganţă şi excesivă generozitate, uneori pînă dincolo de linia la care noi, ceştilalţi, am fi socotit că trebuie să se oprească toleranţa. (Las' că nici aşa nu împacă pe toată lumea, de mine nu mai zic. Nu înţeleg, de pildă, de ce, la prozatori, D. Horomnea, C. Stoiciu sau Al. Văduva sunt numai la "Note", în timp ce J. Băileşteanu, I. Boloş sau L. Petru au parte de comentarii. E fals. La "eseu", dacă Ioan Adam e în grupa "3", atunci un Grid Modorcea trebuia să fie în "2", nu la "Note", a scris, pe lîngă trăncăneli, lucruri mult mai substanţiale decît primul; ş.a.m.d.). Dar buna-credinţă a criticului e mai presus de îndoială - ca şi vigilenţa sa axiologică, manifestată atît explicit, prin calificative, cît şi implicit, prin dispunerea în grupele valorice 1-4. Aici, nu-mi pot reprima cîteva obiecţii. Trebuiau evitate contradicţii de genul: "*M. Cantuniari, unul din* cei mai buni *(s.gp) poeţi ai promoţiei*" (p.132) - dar M.C. e aşezat în grupa 2! Dacă e din cei mai buni, de ce nu e în prima? Şi alte ierarhizări mă agasează: Cum să fie Emil Brumaru în grupa 2 şi Dinu Flămînd în 1? Brumaru e inventatorul unui ton poetic, al unui microunivers, al unei linii lirice, nivel la care, altminteri, rafinatul D.F. n-a ajuns. E inadmisibil, mormăi eu. La fel, unde i-a fost atenţia lui LU cînd l-a plasat pe M. Mincu în prima grupă, în vreme ce pe C. Ungureanu într-a doua (la acesta din urmă şi bibliografia de după 1980 e, vai, ignorată). Un critic de anvergura lui C. Ungureanu nu e mai puţin important şi valoros decît Mincu sau Florin Manolescu, e săritor în ochi.

Şi fiindcă tot sunt la jumătatea goală a paharului: ce caută D. Petrovici în promoţia cu pricina cu o singură carte din 1992 ? Dimensiunile articolelor, atît de bine dozate (v., iar, *Cons.stat.-lit.*) cunosc şi accidenţe: comentariul la G. Alboiu (plasat la locul său în eşalonul 3) e totuşi mai lung decît cel la Cezar Ivănescu (din 1). Analiza pe text, desfăşurată cu apreciabilă fantezie şi varietate metodologică îşi pierde pe alocuri cerbicia axiologică şi funcţionează în gol ("*revelaţia scindării e repede scoasă din cuşca individualului şi aruncată... în universal...; vizionarismul la care accede el...*" etc., dar nu e vorba nici de Blaga, nici de Eminescu, ci de P. Balahur, din gr. 3). Dar şi cînd e să plesnească, cnutul lui LU lasă dîre ("*înclinaţia logoreică*" - la Angela Marinescu, "*bolboroseală ininteligibilă*" - la Doina Uricariu). Mult mai specifice îi sunt însă lui LU aluzia academică, insinuarea clară dar necontondentă (Doru Davidovici: "*romane sentimentale şi aviatice*"), transferul ingenios de limbaje (la Ş. Foarţă: "*impresia tehnică, notabilă cu maximum, se află cu mult mai presus de impresia artistică*"), portretul psiho-intelectual sintetic de factură călinesciană (v. deschiderile articolelor despre M. Iorgulescu sau M. Papahagi) în care, stilistic, atracţia şi virtuozităţile combinatorii ale lui LU se îndreaptă spre *paradox*, spre *chiasm* (la Dan Laurenţiu: "*un vînt...de dragoste mortală ori de moarte îndrăgostită*"), spre *oximoron* (aliat şi cu chiasmul, ca la Ion Mircea: "*fragilitatea inexpugnabilă a imaginarului şi soliditatea finalmente fragilă a realităţii*").

Carte compusă din mici respiraţii care dau un suflu coerent, strălucitoare pe detalii şi corectă cu carenţe pe ansamblu (dacă ansamblu e), delicioasă cînd criticul îşi deschide şi supapa temperamentului ludic-muşcător, inteligentă fără sincope, ba chiar cu exces de înţelegere - *LRC*, vol. I, a lui LU ne convinge că locul său e în grupa 1, cu fotografie.

Consideraţii statistic-literare

ÎN "promoţia '7o", Laurenţiu Ulici (LU) include *248* de autori, cărora le consacră *440* de pagini de text, ceea ce dă o medie de *1,77* p./autor.

În cadrul fiecărei secţiuni tradiţionale (Poeţi; prozatori; dramaturgi; critici, istorici literari şi eseişti), autorii comentaţi sunt împărţiţi în patru grupe valorice, numerotate de la 1 la 4, cu excepţia dramaturgilor, în care grupa valorică "1" lipseşte, în schimb unul şi acelaşi autor ocupă o grupă dublă ("4 + 5"), semn că şi imperturbabila taxinomie are inefabilul ei. Mai există o a cincea grupă valorică, a autorilor care n-au parte de nici un comentariu, e clar de ce, li se menţionează doar anul naşterii şi titlurile publicate. În cadrul fiecărei grupe, autorii sunt ordonaţi alfabetic. (Un număr de 13 prozatori şi 7 eseişti au fost, "dintr-o regretabilă eroare de ordonare a materiei", omişi, urmînd a fi incluşi în volumul următor).

Iată numărul de autori şi de pagini al fiecărei secţiuni: POEŢI: *151/252* pp. (medie: *1,67* p./autor). PROZATORI: *56/104* pp. (*1,86* p./aut.). DRAMATURGI: *5/11* pp. (+3) (*2,2* p./aut.). CRITICI, IST. LIT., ESEIŞTI: *36/73* pp. (*2* p./aut.).

Relevantă e şi repartiţia pe grupe valorice:

POEŢI

Grupa	Autori	Pagini	Medie p./aut.
1)	13	54	4,15
2)	19	41	2,16
3)	48	77	1,60
4)	71	80	1,13

PROZATORI

1)	6	23	3,83
2)	7	19	2,71
3)	25	40	1,60
4)	18	22	1,22

DRAMATURGI

1)	-	-	-
2)	2	6	3,00
3)	2	4	2,00
4+5)	1	1	1,00

CRITICI, IST. LIT., ESEIŞTI

1)	12	32	2,67
2)	10	21	2,10
3)	6	10	1,67
4)	8	10	1,25

Decizia axiologică şi spiritul "matematic" ale lui LU au colaborat cu brio în această foarte echilibrată dispunere. E de remarcat cu cîtă precizie grupa a 4-a valorică a celor patru secţiuni oscilează în jurul valorii de 1,15 p./autor; grupa a 3-a, în jurul lui 1,60; grupa a 2-a, în jurul lui 2,10 (cu o excepţie, la proză) şi doar grupa 1 (cum e şi firesc, sunt "monitorii", fruntaşii, emblematicii) prezintă fluctuaţii mai mari, în sensul unei scăderi continue de la prima spre ultima secţiune (4,15-3,83-3,0-2,67), ceea ce ar denota un mai mare interes al lui LU pentru comentarea poeţilor şi a prozatorilor foarte buni, decît a dramaturgilor şi a eseiştilor de (relativ) acelaşi calibru.

Dacă ar fi cuprins doar autori din primele două grupe valorice (ah, trenuri fără ultimul vagon!), comentariul n-ar fi avut 440 de pagini, ci doar 196. Dar asta am spus-o numai cu titlu informativ, sunt de acord că descrierea unei epoci literare nu-i poate ignora pe mediocri, ar fi ca o falsificare a curbei lui Gauss. Totul e unde plasăm pragul de jos.

George Pruteanu

nici nu închide calea altor explorări: dimpotrivă, imaginînd combinaţii şi permutări, tematice sau stilistice, se poate închipui o altă ordonare a materiei.

E o mare pacoste pentru un critic să cadă în obsesia unei istorii a literaturii. Căci constaţi că, dacă obiectul de studiu nu se schimbă, trebuie să-ţi modifici viziunea, argumentele, mentalitatea, modul de a gîndi. A fi critic literar nu e totuna cu a fi istoric literar - faptul e evident şi din constatarea cît de mult se urăsc cele două tagme (dacă nu se urăsc, se disprețuiesc; dacă nu se disprețuiesc, se ignoră; iar dacă nu se ignoră, este inevitabil să polemizeze). Nu e lipsit de miez să imaginăm opoziţia Lovinescu/Călinescu ca fiind alimentată de animozitatea dintre un critic literar şi un istoric literar, deşi cel de-al doilea a proclamat unitatea şi convergenţa celor două preocupări. În volumul I din *Literatura română contemporană* se vede cum se înfruntă în conştiinţa lui Laurenţiu Ulici un critic literar cu un istoric literar şi în aceasta constă interesul intelectual cel mai mare al cărţii. În urma unei aspre negocieri, cei doi au căzut la învoială să scrie *un dicţionar* care să nu fie ordonat alfabetic ci axiologic, să ignore biografiile şi să uite timpul istoric. În modul de a scrie, criticul literar îl domină pe istoric; în modul de a gîndi dincolo de latitudinea unei promoţii, istoricul literar are autoritate asupra criticului. Ulici I şi Ulici II stau faţă în faţă, aşezaţi pe covor, şi-şi fură unul altuia bucăţile de carton dintr-un joc puzzle pentru a compune aceeaşi imagine în dublu exemplar, avînd la dispoziţie un singur rînd de figurine.

Ion Simuţ

EDITURA NEMIRA
prezintă
IL SIGNORE
de Kunio Tsuji
160 pag, 3000 lei
Prinşi în vâltoarea luptelor purtate de marii seniori pentru unificarea Japoniei, misionarii portughezi, aceşti aventurieri ai credinţei, îşi urmează cu tenacitate telurile în mijlocul mândrilor şi necruţătorilor samurai, printre intriganţii călugări budişti, negustorii fără scrupule, sau umilii oameni de rând. În învălmăşeala de contradicţii şi de figuri umane stranii proprii acestui tărâm îndepărtat şi fascinant, se conturează cea a tânărului shogun Oda Nobunaga, erou intrat în legendă. Figură mitică a istoriei japoneze, el este cel care a reuşit, cu preţul a două decenii de lupte neîncetate, în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, să unifice sub sceptrul său Japonia frământată de interminabile războaie civile timp de două secole. Istoria acestor lupte, istoria aliaţelor şi intrigilor politice aduc în lumină personalitatea lui Nobunaga, autoexigenţa lui nemiloasă şi singurătatea celui aflat în căutarea puterii supreme.
CLUBUL CĂRŢII NEMIRA C.P. 26-38 BUCUREŞTI

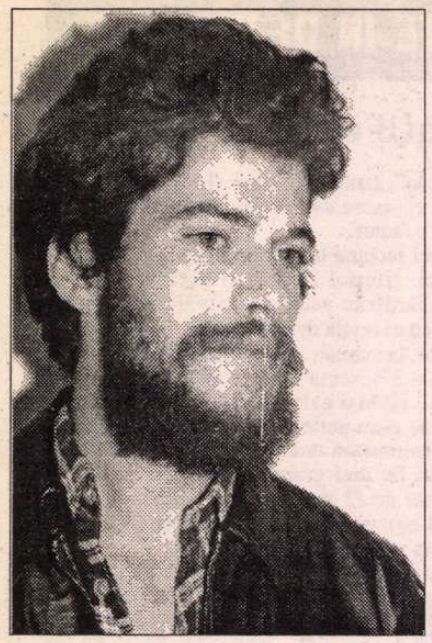

Dan GIOSU

Poezia ca impuls nativ

FAŢĂ de Dan Giosu am greşit pe la începutul anilor '80, cînd l-am "desfiinţat" înainte de a fi debutat în volum. Două volume de poeme apărute ulterior m-au contrazis fără drept de apel. Odată cu apariţia cărţii Patru plus îngerul *(Editura Cronica, 1994), nu mai am ce face decît să recunosc în Dan Giosu cel mai puternic talent liric apărut în ultimele decenii la Iaşi. Nu am spus cel mai mare poet. Asta o spune, de altfel, chiar el! Sînt, desigur, poeţi mai importanţi în urbea noastră - sau la fel de importanţi - dar, în opinia mea, în cazul acestora - de la Mihai Ursachi la Nichita Danilov şi de la Cezar Ivănescu şi Emil Brumaru la Lucian Vasiliu - catalizarea culturală este la fel de productivă ca şi talentul nativ. De unde provine, atunci, capacitatea de evoluţie a lui Dan Giosu, dacă importanţa surselor livreşti este aproape nulă? Din cîteva renunţări şi, mai ales, din eliminarea jocurilor de cuvinte, prea abundente în primele două volume. Nu e o renunţare completă, desigur. Pentru că, în mod natural, omul se joacă, descoperă şi limbajul prin joc. Ar mai trebui semnalat, apoi, că exuberanţa lirică din primele două volume este subsumată, acum, unei viziuni ceva mai dramatice asupra lumii. Această evoluţie este confirmată, de altfel, de cel de-al patrulea volum de poezii,* Pătratul umbrei, *din care am selectat poemele de faţă şi care urmează să apară la Editura* Cronica *din Iaşi.*

Liviu Antonesei

Serafim

La opt paşi de Moarte
Văzu că Moartea e bună.
Zise El către Ei:
Acum, că nu plouă
să ne odihnim.
Moartea e-aici şi ne-aşteaptă -
e-aceea de-acolo cu pălăriuţă
roz şi cu peană de pichere.
Stă pe piatră şi-aşteaptă.

Ei tropăiau nechezînd:
Haide, haide, Serafim,
ne grăbim ca să murim,
ca la noi în ţintirim
garduri verzi să avem de fier!

Ea trebuie-ntîi semn
să vă facă
şi neagră la faţă
să-ajungă
cu coasa
să culce la ora amurgului
lanul acela de broaşte
ce-obraznic orăcăie...
şi doar după-aceea
cu voi o să-şi facă
de treabă.

Ei tropăiau nechezînd:
Haide, haide, Serafim,
ne grăbim ca să murim,
ca la noi în ţintirim
garduri verzi să-avem de fier!
Ce vă grăbiţi?
Şi-apoi asta nu-i
singura moarte,
de vreţi
eu vă duc
la Moartea Romînerii-n Umbră
sau la Moartea Plîngerii Seci!
A doua e mult mai
înaltă ca prima,
îi place plimbarea
în galben vehicul,
coasă nu are -
în loc ţine o plasă
ca cele atîta de bune
la prinsul de peşti;
a treia e tare glumeaţă
şi scundă,
mult umblă goală
că-i nemăritată
şi coasă nu are,
un foc o-nsoţeşte,
un tunet i-anunţă prezenţa,
tot timpul e îndrăgostită!
Şi încă... şi încă mai ştiu -
puteţi să alegeţi în voie,
nu vă grăbiţi!

Ei tropăiau nechezînd:
Haide, haide, Serafim,
ne grăbim ca să murim,
ca la noi în ţintirim
garduri verzi să-avem de fier!

Culori

Din lemnul roş de fag mă coboram
şi-n lemn mă pregăteam
frumos să intru.
Dar pasărea se cam codea
şi cam
pusese-n lemnu-acela galben filtru

Doi îngeri beţi cînd au văzut că vreau
mi-au dăruit pe loc Purtatul Număr.
Şi ca să ţină mult
ei l-au
apoi suflat cu abur peste umăr.

Şi Unul m-a-ndemnat să intru-n Apă
şi să rămîn acolo patru zile -
fiindcă deodată Verde o să-nceapă
şi Negru prin rostogolire

Şi tot aşa turcoaz maro şi gri!
Şi violet şi roz şi alb mai mult -
culoarea-n care eu murii
şi la sfîrşit Albastru Absolut.

Lumea cealaltă

Pe lumea Cealaltă
există o baltă
cu peşti cîntăreţi.
Vină tu, fată,
cu neagră lopată
şi albe găleţi!

Ia formă de îngeră
c-aicea tot sîngeră
ai noştri pereţi!

Vin' la amiază
atunci cînd nechează
din apă cei peşti;
să le prinzi nechezatu'
acela pătratu',
să poţi să-l priveşti
Frumoasă vitează,
ne luminează,
prinde-ne-n cleşti!

Nu-ţi tăia părul,
tu lasă mărul
la poartă cînd intri!...
Şi-atunci dintr-un noru
tot Adevărul
îţi va apărea înainte.

Ţi-oi duce dorul,
Tu Înger din Corul
Tristeţilor Sfinte!

Firul de iarbă

În lumina aceea să stai -
lăptoasă, tulbure -
Lumina Domnului...
În apa tot mare picioarele, ay!
părul şi ochii şi sîngele.

Nu ninge, nu plouă, nu moare nimeni.
Acolo este
aşa cum nu este.
Să nu ai reţineri!
Din firul de iarbă
luminile-aceste.

Să stai mult, să-ţi dai seama,
Fericito,
Ia o piatră în mînă şi ţine -
Acolo este aşa cum nu este,
să nu ai reţineri!

Eu cînd voi veni
mă voi da peste cap,
într-o pasăre albă să mă transform,
să pot să încap
în sufletul tău
şi să dorm.

CERŞETORUL DE CAFEA

de Emil Brumaru

Muza maladă

SÎNT dimineţi în care ibricul de jumătate de kilogram, plin cu o cafea fiartă în pripă, pe-un ochi străvechi holbat de aragaz zădarnic, nu-ţi mai îmbărbătează minţile, sufletul atîrnă greoi, trupul zace în fotoliul spart, zglobii sînt numai fraţii lui Gregor Samsa, călătorind inoportun printre vrafurile de cărţi (Doamne!, ţi-ar trebui încă trei-patru sute de ani de lectură neîntreruptă!!), îndrăznind chiar străbaterea calendarului bisericesc, ca şi cum lunile, coloane înalte şi sfinte, s-ar petrece într-o clipă sub picioruşele lor fine. Atunci e timpul potrivit pentru citit *Baudelaire*. Mănînci zaţul, folosind un creion chimic drept linguriţă, şi visezi, pierdut în viaţa altuia, tînjeşti, în devălmăşie, înfiorat de-o groază parfumată, la mîngîierile dezastruoasei Louchette, la Dorothée, la veşnic nesăţioasa Jeanne Duval, la actriţa Marie Daubrun, la superba Apollonie Sabatier (*La Présidente!*; de ce nu i-ai trimite şi tu scrisori?), la doamna mamă Aupick, la misterioasa J.G.F., la servanta Mariette, la cerşetoarea roşcată, la acea necunoscută de pe stradă, la Elisa Nieri (galantissima spioană!), la dansatoarea Lola Montès, la damnatele femei, la o modistă erudită şi pioasă, la a doua Berthe, ultimă amantă... Brusc reintri în zi: ţiuiturile din urechi, urletul permanent al hidroforului, zgomotul tramvaielor, surprizele acustice iscate de toboganul gunoierului, răbufnirile industriale, apocaliptice, cînd crezi că totul s-a terminat. Şi uneori, romantic, ţipătul unei locomotive, amintindu-ţi copilăria, adolescenţa, tinereţea, răvăşindu-ţi regretul că n-ai reuşit să prelingi în versuri inefabilul feroviar. Şi doar ai locuit în proaspete cantoane, în hălţi, în gări paradisiace, în falnice pavilioane C.F.R.... Ma pauvre muse, hélas! qu'as-tu donc ce matin? ■

Apostol Stan, *Ion C. Brătianu. Un promotor al liberalismului în România*, Editura Globus, 1995.

CRONICA EDIȚIILOR

de Z. Ornea

O monografie despre I. C. Brătianu

AM COMENTAT anul trecut o monografie despre Ion I. C. Brătianu datorată d-lui Anastase Iordache. Acum, am prilejul să comentez una consacrată lui Ion C. Brătianu purtînd semnătura d-lui Apostol Stan. Cei doi Ion Brătianu, tatăl și fiul, sînt, adesea, confundați chiar în cercurile intelectuale cu preocupări pentru istoriografie. Îmi aduc aminte de un episod al unei astfel de confuzii petrecut în 1977. Dl. Sergiu Nicolaescu realizase un film despre 1877 care fusese oprit de cenzură pentru că apăreau acolo figura regelui Carol I și a primului ministru I. C. Brătianu. Bătăios, regizorul obținuse o audiență la Miu Dobrescu, pe atunci președinte al Consiliului Culturii și Educației Socialiste. În așteptarea orei de audiență, se afla în biroul unei case de filme și prezenta celor doi redactori argumentele sale. Cel pe care punea mai mult preț era: "lăsați-mi-l în acest film pe Brătianu și fac imediat un altul despre 1907 în care îl rad pentru rolul îndeplinit în înăbușirea răscoalei". Cum din întîmplare mă aflam în acea încăpere, i-am replicat că îi va fi greu să realizeze această performanță pentru că Brătianu de la 1907 era altul, fiul celui ce fusese prim-ministru la 1877. Descumpănit, cunoscutul regizor m-a întrebat: "Știi pozitiv asta?". Și nu părea convins nici cînd i-am spus că Brătianu de la 1877 murise în 1891, fiind nevoie de asigurarea celor doi redactori că, istoric literar fiind, știu ce vorbesc. Astfel de confuzii regretabile am întîlnit, nu o dată, din păcate, și în cărți. Nu-mi fac iluzii că această confuzie va fi curmată. Dar, oricum, e o bucurie că avem azi cîte o monografie despre cei doi mari Brătieni.

Dl. Stan Apostol așteaptă de zece ani să-și publice monografia despre Brătianu cel bătrîn, rugîndu-se de editori. Pe vremea dictaturii, I.C. Brătianu era un nume aproape proscris. Putea fi citat într-un studiu sau o carte. Dar nici vorbă nu putea fi de o monografie, privilegiu exclusiv al lui Ceaușescu. Apoi, după decembrie 1989, a venit cenzura economică, tot atît de potrivnică. În sfîrșit, s-a găsit un editor priceput, dl. Tudor Stoica, și d-sa a publicat această carte la editura pe care a întemeiat-o, "Globus". Am citit cu atenție și cu creionul în mînă monografia d-lui Apostol Stan. Nu se citește ușor, poate și din cauza stilului greoi și otova. Aș fi voit o psihobiografie, care să pătrundă, fin și nuanțat, în psihologia marelui bărbat de stat, recreîndu-i personalitatea din interior. Ni se oferă numai o tradițională monografie istoriografică. E necesar, mai de mult, ca istoricii noștri să treacă de la monografia documentară la cea mai aerată a portretului psihobiografic. Vor avea, atunci, cu cărțile lor, mai multă audiență și vor înălța istoriografia la alt stadiu decît cel primar. Pînă atunci, mă mulțumesc însă cu ceea ce ni s-a dăruit. Și darul e de preț. Nu numai pentru că e prima monografie despre Ion C. Brătianu dar și pentru că realizarea ei dovedește scrupuloasă documentare, inclusiv în arhive și biblioteci. Nimic din ceea ce se afirmă în carte nu trece dincolo de document. Sau, mai bine, orice apreciere sau descriere de moment biografic se sprijină pe probe documentare care, adesea, impresionează plăcut. Tot înaintînd în lectură (cartea are 465 de pagini burdușite) realizezi, îndată, efortul mare al autorului, care și-a urmărit eroul din fazele începutului pînă tîrziu, ale expierii. Adică o viață extraordinară de om ieșit din comun care și-a dăruit energia marilor chemări ale istoriei timpului său.

Destinul a fost, dacă ne gîndim atent, bun cu Ion C. Brătianu. L-a așezat mereu în fruntea evenimentelor mari ale epocii, legîndu-i numele de actele politice fundamentale ale României moderne (revoluția de la 1848, Unirea din 1859, proclamarea independenței din 1877, declararea statului român ca regat din 1881), și, apoi, prin lunga sa guvernare de 12 ani (1876-1888) i-a fost dat să pună bazele statului român modern. Numai Kogălniceanu îl egalează, poate, ca importanță din acest punct de vedere. Deși, cred, că lui Brătianu bătrînul istoria sau destinul i-au fost mai faste decît lui Kogălniceanu. Numele lui va rămîne, de aceea, nemuritor în istoria poporului român.

Această concordanță între voința destinului și înfăptuirile personalității este datorată, în copleșitoare măsură, dăruirii devotate și unui consum de energie colosală. Deși a frecventat, vreo doi ani, cursurile de la Collége de France, nu s-a întors în țară cu vreo diplomă. Dar acolo i-a cunoscut pe Michelet, pe Edgar Quinet, făcîndu-și-i apropiați. Și aceștia erau străluciți apărători ai cauzei românilor. Se împrietenește acolo, în capitala Franței, cu un mare grup de români, intră în masonerie și devine revoluționar activ și radical. Și-a întrerupt cursurile, și, în 1848, s-a înapoiat în țară, alăturîndu-se revoluționarilor și devenind, după revoluție, secretar al guvernului provizoriu. Era unul dintre stîlpii aripii radicale a revoluționarilor munteni, intrînd mereu în conflict cu moderații. Exilat, după înăbușirea revoluției, se stabilește pentru nouă ani de surghiun în capitala Franței, unde își reia, împreună cu prietenul său de o viață C. A. Rosetti, legăturile cu cercurile revoluționare, inclusiv cu cele mazziniene. Trează îi era cauza politică a românilor, ajungînd, în 1856, pentru asta, în audiență la împăratul Napoleon al III-lea. Conjunctura ne era fastă și împăratul francezilor, pentru a diminua din tendința expansionistă a Rusiei și acapararea imperiului otoman, dăduse cîștig de cauză, la conferința de la Paris, principatelor românești. În iulie 1857 Brătianu era la București și militează pentru Unire. E ales deputat în Adunările Ad-hoc și e printre aceia care determină, în București, alegerea lui Alexandru Ioan Cuza ca domn al Munteniei, după ce fusese ales al Moldovei. Continuă să se situeze pe cele mai avansate poziții radicale (în activitatea politică propriu-zisă și cu incendiare articole în *Românul*, înființat de Rosetti și de el), supărîndu-i pe Cuza și pe Kogălniceanu. Era adeptul spiritului revoluției franceze, al socialiștilor europeni din acea vreme, vorbind limpede de "apăsarea de clasă la clasă". Intră în conflict cu Cuza, respingîndu-i aplecarea spre cezarism, face parte din complotul care a determinat actul abdicării silite a domnitorului și, în 1866, el este acela care stabilește personal contact cu dinastia de Hohenzollern, aducîndu-l în țară, într-o călătorie aventuroasă incognito, pe cel ce va deveni Carol I. E ministru în cîteva guverne ale principelui Carol. Dar deranjau, și acum, vederile sale radicale care nu îi erau inculcate, cum se credea, de prietenul Rosetti ci reprezentau, cu adevărat, propriile sale convingeri, voind o Constituție liberală (o va obține), reformarea decisivă a proprietății agrare, o lege electorală larg democratică. Or, aceste principii - ca și altele - creau mari și iritate împotriviri. Nenorocirea era că și-a ridicat în cap nu numai conservatorii, dar și pe ceilalți liberali, mai moderați (Kogălniceanu, Gh. Vernescu, N. Golescu, Ion Ghica și fracționiștii ieșeni ai lui N. Ionescu). A fost în cîteva rînduri ministru, fiind mereu nevoit să demisioneze sau să fie demis. Ținta sa era să grupeze liberalii într-un partid unit. În timpul guvernării conservatoare Lascăr Catargi (1871-1876) întemeiază cluburile secrete ale roșilor (așa a fost, în epocă, denumirea aripii radicale liberale conduse de Brătianu și Rosetti). Aceste cluburi secrete au fost embrionul partidului, care se întemeiază, oficial, în 1875, Brătianu izbutind să adune sub steag toate nuanțele liberale. A fost, această înfăptuire politică, o mare izbîndă a lui I. C. Brătianu, care a știut, abil, să-i adune pe toți liberalii în lupta pentru debarcarea conservatorilor. Vor fi, și de acum încolo, continue disensiuni în PNL. Dar partidul exista ca un puternic centru politic, peste care domina, deloc din umbră, I. C. Brătianu. Kogălniceanu, șeful unei aripi, e, aici, o personalitate estompată. Șeful necontestat e Brătianu. Astfel ajunge premier, în iulie 1876, I. C. Brătianu (care-l va coopta în guvern pe Kogălniceanu de abia în aprilie 1877, revenind în guvern, în iulie 1879, la Interne, plecînd și de aici, prin demisie, în aprilie 1880). Aceasta va fi amintita lungă guvernare de 12 ani a lui I. C. Brătianu, în care vreme s-a înfăptuit independența și proclamarea regatului și, cum spuneam, s-au pus fundamentele României moderne. Dl. Apostol Stan descrie și analizează cît se cuvine tratativele cu Rusia în preajma și după războiul din 1877, mișeleasca răpire a celor trei județe românești de la sudul Basarabiei, conferința de la Berlin din 1878 și zbaterea, acolo, a lui Brătianu și Kogălniceanu (Mi se pare că sînt, aici, insuficient puse în valoare tribulațiile, atît de încinse, în jurul modificării articolului 7 din Constituție). Cum se întîmplă de obicei, o lungă guvernare erodează partidul de guvernămînt. Dihonia în PNL a fost, de prin 1882-1883, foarte mare, ajungîndu-se ca fruntași liberali (în frunte cu Dumitru Brătianu, fratele premierului) să se alieze cu unii conservatori în "opoziția unită". I. C. Brătianu schimba mereu miniștrii, cumula portofolii și izbutea să potolească înverșunarea amenințînd, în parlament, cu demisia, ceea ce nu convenea deputaților și senatorilor liberali care voiau să-și păstreze mandatele. Va demisiona, tîrziu, în 1885, va alege un nou parlament cu majoritate liberală, dar vrajba intestină nu se va disipa. Semnificativ cu totul e faptul că I. C. Brătianu renunță acum la radicalismul său aproape socializant în favoarea unui pragmatism rece, moderat pînă aproape de conservatorism. Asta va provoca ruptura de C. A. Rosetti care, în 1883-1884, îl părăsește polemic, atacîndu-l vehement în *Românul*. A izbutit, din 1886, cînd a demisionat, să revigoreze PNL, fără ca disputele să se încheie cu totul. Moartea l-a izbăvit în 1891, la 70 de ani, vlăguit, bolnav și aproape sătul de politică. Dar de ar fi putut-o lua de la început, tot așa ar fi procedat. Plămada din care a fost zămislit acest mare bărbat de stat era militantismul politic și dăruirea totală pentru propășirea țării sale. ■

PĂCATELE LIMBII

de Rodica Zafiu

Jocuri de cuvinte populare: nonsensuri

LIMBAJUL popular are o tradiție a jocului cu semnificațiile cuvintelor: prin salturi neașteptate de la un sens la altul, de la afirmație la negație, ori prin substituții arbitrare, prin combinări absurde. G. Baronzi publica în 1872, în volumul *Limba română și tradițiunile ei*, o listă (destul de eterogenă) de "păcăliri": "s-a rupt drumul în mijlocul carului", "tranca-fleanca, mere acre", "miroase a pute" etc.; una dintre ele - "*Dumnezeu să te iepure în ziua de Caracal*" - constituie atestarea - mai elaborată - a unei figuri care apare la Creangă și este des citată ca exemplu de "deraiere lexicală" ("Dumnezeu să-l iepure!"). Ultima parte a unei sintagme stabile este substituită pe baza unei minime asemănări fonetice (adesea doar primul sunet e comun termenului înlocuit și celui care îl înlocuiește); regula jocului este de a produce o cît mai mare incompatibilitate semantică și chiar sintactică cu contextul - antrenînd efectul de absurd. În vorbirea familiar-argotizantă contemporană, o deraiere lexicală maximă se poate recunoaște în parodia paremiologică "*vrabia mihai viteazu*". În proverbul glumeț "*frunză verde de dai n-ai*", punctul de translație îl constituie conectorul *de*, jocul bazîndu-se pe dubla interpretare a acestuia - ca o prepoziție în clișeul introductiv "frunză verde de..." - și ca o conjuncție condițională ("dacă dai..."). Același suport îl are (tot în sfera familiar-argotică) unul dintre răspunsurile "necooperative" - dar culte - la întrebarea "*de ce?*": "*de treci codrii de aramă...*". Continuitatea între formele moderne ale oralității populare și cele tradiționale mi se pare incontestabilă. În comedia lui Hasdeu *Trei Crai de la răsărit*, personajului Petrică (autohtonul tipic) îi este atribuit distihul ironic:"*Frunză verde ceapă coaptă, ș-aș mînca zăpadă friptă*" (I, 1) - în care nonsensul este și mai insistent marcat, accentuat prin oximoron. Marica Pietreanu - în cartea sa despre *Salutul în limba română* - enumeră și comentează cîteva "non-saluturi" populare: formule parodiate, negate, adesea tot cu aspect de asociere absurdă ("adio și-un praz verde").

Un alt tipar al asocierii neașteptate îl constituie negarea, printr-un circumstanțial, a unei condiții principale pentru procesul desemnat de verbul regent. În interpretarea lui I. Iordan, sensul negativ al expresiei "a o pune de mămăligă" s-ar explica etimologic prin complementul "fără făină", "care, la început, trebuie să fi fost obligator" (*Stilistica limbii române*, 1994, p. 320; comentariu mai bogat în notele la ed. a II-a, 1975). I. Iordan considera că în forma inițială, integrală, a expresiei - care ar fi fost deci "a o pune de mămăligă fără făină" - e descrisă o situație dramatică: "greutatea mare, imposibil de învins, se ivește în momentul în care constați (după ce-ai așezat pe foc ceaunul!) că n-ai făină, adică elementul cel mai important pentru... fabricație" (id.). Formula extinsă "a o pune de mămăligă *fără făină*" mi se pare însă, mai curînd, o glumă ulterioară, un mod de a semnala ironic, prin negare literală, faptul că expresia "a o pune de mămăligă" este folosită figurat. Același mecanism îl găsim într-o replică a lui Jupîn Dumitrache (*O scrisoare pierdută*, I, 18): "m-a fiert *fără apă*". Fierberea fără apă nu e o fierbere mai gravă - cum ar fi, după Iordan, prepararea mămăligii fără materie primă! - ci pur și simplu o "non-fierbere", o fierbere figurată. Sensul figurat (și glumeț) este semnalizat prin negarea atributelor procesului real. ■

Sorin Titel - 60 de ani de la naștere

Punctul de pornire

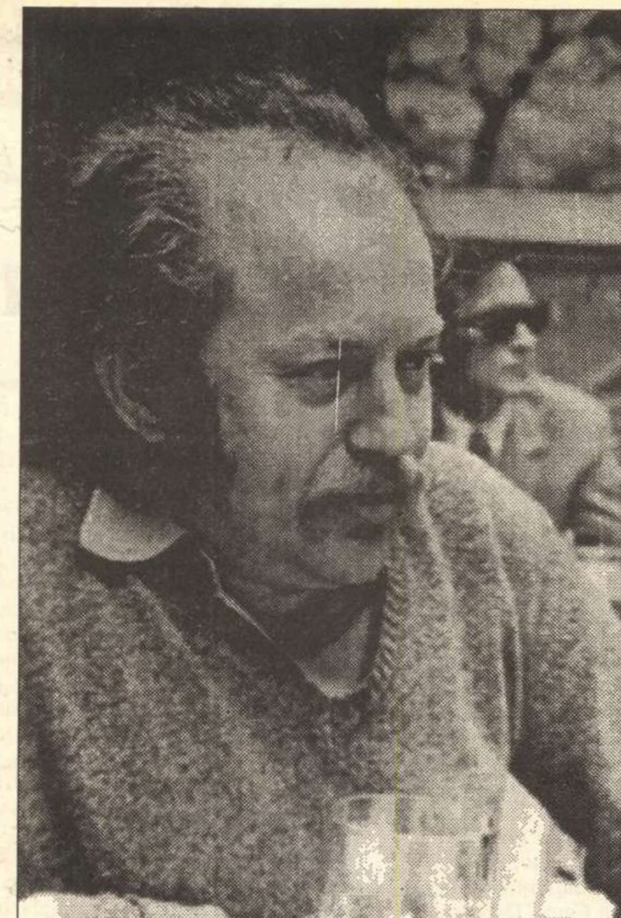

LA ÎNCEPUTUL deceniului șapte, deși abia publicase primul volum (*Copacul*, 1963), Sorin Titel era o prezență remarcată, ba chiar se poate spune că era socotit, alături de Nicolae Velea, Fănuș Neagu, D.R. Popescu, printre protagoniștii *dezghețului* literar. Autori de schițe și povestiri, acești prozatori tineri produseseră, în climatul de atunci, o vie impresie de noutate. Mai figura în enumerările criticii timpului, în rînd cu ei, și Vasile Rebreanu, ieșit mai apoi din atenția comentatorilor literari.

Fie și numai faptul că acești prozatori se orientau cu precădere către proza scurtă era, în epocă, un element de înnoire și de contrariere a obișnuințelor. Anterior, la mare cinste fusese romanul, romanul-frescă. Ne amintim abundența de dilogii, trilogii sau tetralogii de tipul *Bărăgan, Sfîrșitul jalbelor, Zilele vieții tale*, brontozauri epici meniți să satisfacă gustul oficial pentru monumentalitate, pentru epopeic.

Prozatorii din noul val ai anilor '60 s-au sustras obsesiei monumentaliste, din instinct artistic dacă nu și din considerente de ideologie literară, sesizînd șubrezenia impozantelor edificii narative realist-socialiste, de felul celor amintite, schematismul conflictelor și convenționalismul personajelor de care acestea uzau. Poate și pentru a le evita, noii prozatori au recurs masiv la schiță și povestire, impunîndu-și să evolueze, cel puțin o vreme, în suprafețe restrînse, cultivînd instantaneul, secvența, imaginea decupată. Au reușit astfel, slujindu-se de aceste formule mai suple și mai puțin pretențioase, să surprindă măcar ceva din spontaneitatea vieții, din curgerea ei naturală, liberă, neîndiguită de scheme. Realitatea cea de toate zilele, astfel cum și-o reprezentau acești prozatori din noua generație, apărea în înfățișări omenește credibile, mai credibile, în orice caz, decît aceea din amintitele romane-frescă, unde totul era proiectat după normative și unde cerințele tipicității ("eroi tipici în situații tipice") anulau din pornire individualul, particularul. Eroii "suciți" ai unui Velea, de pildă, erau "netipici", reacționau "anapoda", "pe dos", în tot felul de împrejurări și ele "ciudate", "netipice", contrazicînd șabloanele, schemele, dar nu și spiritul vieții, deși tocmai lucrul acesta le reproșau criticii dogmatici, alarmați de ceea ce socoteau că începe să fie, în manifestarea tinerilor prozatori din epocă, o periculoasă erezie. Și chiar era o erezie, prin destule aspecte, acțiunea noilor prozatori, dar una față de canoanele realismului socialist, deci o erezie benefică, ale cărei efecte s-au și văzut deîndată. Literatura va primi, datorită contribuției lor, o infuzie de autenticitate. Trebuie să menționăm, desigur, că acțiunea acestor tineri nu ar fi putut avea loc în orice condiții, că ea a profitat oportun de mica relaxare ideologică de la începutul deceniului șapte.

POVESTIRILE și schițele lui Sorin Titel se înscriu în acest curent primenitor, desfășurînd, printre altele, o polemică subtextuală cu ceea ce spuneam că era, în proza epocii, obsesia monumentalului. Romanele frescă pe care le-am evocat (nu doar ele dar categoria pe care o exemplifică) erau una din expresiile acestei obsesii, manifestată în tentativa de cuprindere socială vastă și în veleitatea de a face din toate personajele *exponenți ai istoriei*. Eroii narațiunilor scurte ale lui Sorin Titel nu sînt astfel de exponenți, sau dacă sînt, ei sînt exponenți ai micii istorii, ca să vorbim astfel, ai istoriei nespectaculoase, ai acelei istorii trăite din perspectiva insului comun, a omului din mulțime, a individului situat la periferia evenimentelor mari, răsfrînte în fapte de viață curentă, obișnuită. Omul acesta trăiește și el, fără doar și poate, istoria, dar fără a avea sentimentul participării la ea decisive, de multe ori nici măcar înțelegînd că face parte din istorie, necum că ar fi un exponent al acesteia. Pentru Sorin Titel astfel de oameni nu sînt, literar vorbind, mai puțin interesanți, mai puțin elocvenți, ca destin, decît "exponenții istoriei", mai puțin semnificativi pentru ceea ce este esențial în existența umană dintr-un timp anume, și de aceea, pe urmele unui Cehov, scriitorul mult îndrăgit, încă din tinerețe, Titel se va preocupa, în schițe și povestiri, de astfel de oameni. Ca și în romanele de mai tîrziu de altfel, în care proiectează la altă scară aceeași umanitate.

Temele prozatorului, în povestiri și schițe, sînt "banale", adică îi sînt oferite de explorarea cotidianului, cu întîmplări și personaje modeste dar fără a fi totuși cenușii. O irizare aparte le însoțește prezența, potențatoare, un nimb de spiritualitate, o aură simbolică. Iată două schițe între care există o continuitate a subiectului, *Dimineața* și *Vara*. Adoptînd o tehnică cinematografică a expunerii faptelor, apropiată de aceea a neorealismului, prozatorul filmează cîteva momente din existența unei familii de muncitori, momente devenite ritualice prin repetare, prin desfășurarea identică în fiecare zi: "ceasul sună la ora cinci fără un sfert, iar ceilalți continuară să doarmă nestingheriți. Ceasul acesta, care suna la o oră atît de mică, nu era pentru ei. Se întoarseră dar, își schimbară poziția mîinilor, și-și continuară somnul. Mama sări repede jos din pat, își îmbrăcă, cu ochii cîrpiți de somn, o fustă largă, se duse apoi la sobă să-și încălzească spatele dar soba se răcise, și-și luă repede pe ea o haină veche". Urmează pregătirile pentru trezirea celorlalți, în ordinea știută, a tatălui, a copiilor, a nepoților, aprinderea focului, încălzirea ceaiului, în timp ce gîndurile mamei aleargă de la un lucru la altul, de la frămîntarea în legătură cu perspectivele băiatului cel mare, despărțit de nevastă, la grijile imediate ("Trebuie să duc la reparat pantoful stîng al fetei"). Eroina aceasta se multiplică în proza lui Sorin Titel în versiuni numeroase, impunînd figura mamei ca o figură focalizantă a scrisului său. Reapare și în schița *Vara* care surprinde alt moment din existența aceleiași familii. Este o zi cînd mamei îi e urît pentru că tata e plecat la odihnă, la Predeal, iar cu fiul său Adrian, venit în vacanță de la facultate, nu prea are ce vorbi. Ceva nelămurit i-a înstrăinat. O urmărim trebăluind prin încăperi cam absentă, făcînd ordine într-un dulap vechi, în care Adrian își ținea lucrurile. Deodată ceva o tulbură: a găsit un desen al băiatului (era și pictor) care o reprezenta pe ea. În portret apărea înfrumusețată, cu o expresie mai senină, cu o privire mai vie, așa cum avusese desigur în tinerețe. Un val de fericire o inundă. O vedem apoi plecînd cu nora sa să se scalde în rîul de la marginea orașului, într-un loc pe care îl știa de cînd era copil. Tabloul final, de la rîu, e nimbat de o blîndă lumină pacificatoare, sugerînd calmul lăuntric redobîndit de eroină. Încă din perioada începuturilor, căreia această schiță îi aparține, Titel se dovedește un maestru al caligrafierii nuanțelor sufletești, al variației subtile de stări, notată cu extremă finețe.

Nevoia de a comunica și corolarul ei, oroarea de singurătate, de izolare se constituie ca motiv principal în schițele lui Sorin Titel. Eroii multora din ele sînt adolescenți sau copii, suflete în formare tînjind după afecțiune, aspirînd la prietenie și dragoste. *Idilă, Gerul, Onomastica unui adolescent* înfățișează înmugurirea sentimentelor delicate în sufletele unor tineri care simt impulsul de a se dărui, de a-și revărsa prea plinul afectiv asupra cuiva, chiar dacă obiectul reveriilor intime este încă neprecizat, uneori doar o proiecție iluzorie, o fantasmă ca acea apariție a fetei necunoscute în camera adolescentului. E un elogiu al gingășiei și purității în aceste proze care, deși poematice, înfrînează revărsările sentimentale. *Într-o zi de duminică, Zborul, Gardul* sînt momente din copilărie evocate tandru, în același caracteristic registru al discreției expresive.

Cerul de idilă al schițelor cunoaște însă și întunecări, adumbriri, infiltrări de note dramatice, atunci mai ales cînd spațiul copilăriei este părăsit. Eroina din *Iarnă fierbinte* are conștiința difuză a irosirii vieții alături de un bărbat grosolan și indiferent. Ivirea tînărului electrician îi amintește că ea însăși e tînără, răscolindu-i sentimente de multă vreme adormite, atrofiate. Sărutul pe care i-l dă acestuia e curat, semn al deciziei de a schimba ceva, de a sfîrși cu singurătatea. Oroarea de singurătate o trăiesc și alte personaje ale schițelor lui Sorin Titel. În *Copacul* luăm act de confesiunea, cam literară, cam patetică a unui bărbat părăsit de soție ("...Așa am rămas singur, frățioare, am rămas singur, dragule, ca o floare uscată și mă frămînt, și mă zbat, căci vezi tu, fără dragoste nu se poate trăi."). Frămîntarea omului rămas singur e urmărită alteori în ipostaze și mai intens dramatice. În *Durerea* este vorba de zbuciumul unui om căruia i-a murit nevasta, femeie tînără, faptul întîmplîndu-se tocmai atunci cînd între cei doi, după o fază de neînțelegeri, începuse să încolțească o adevărată iubire. Un caz asemănător este expus și în schița *Sofica*, surprins însă nu în momentul de culminație a durerii ci după liniștire, după redobîndirea echilibrului interior. O variantă a temei o întîlnim în *Căldură*. Panica, răvășirea de care e cuprins bătrînul la moartea aceleia cu care împărțise viața pînă atunci e un reflex al aceleiași spaime de singurătate, comună eroilor lui Titel.

CINE privește retrospectiv creația epică a lui Sorin Titel constată că ea a urmat o linie de evoluție graduală, de la simplu la complex. Schițele și povestirile din anii de început erau mai ales decupaje de întîmplări din realitatea imediată, proiectate, după cum spuneam, în maniera neorealismului cinematografic. Micul roman *Reîntoarcerea posibilă* (1966) valorifică astfel de decupaje în organizări epice mai complicate, procedînd prin suprapuneri și interferări de imagini al căror rost este să impună impresia de concomitență, de simultaneitate a desfășurării faptelor. *Dejunul pe iarbă* (1968) va fi o scriere în maniera noului roman de la care preia viziunea "depersonalizată"; modul de a capta fără ierarhizare șuvoiul vieții. *Lunga călătorie a prizonierului* (1971) e o parabolă, convertind epicul în alegorie. În fine, ciclul de romane inaugurat cu *Țara îndepărtată* (1974) aduce o intensificare a perceperii concretului, o sporire a elementului evocator-realist, executînd, în același timp, numeroase pătrunderi în fantastic, cu treceri repezi dintr-o parte în cealaltă. Atingerile cu formula realismului magic al prozatorilor sud-americani (Borges, Márquez) sînt foarte multe. Să mai notăm că evoluția de la simplu la complex s-a petrecut, în proza lui Sorin Titel, odată cu aceea de la restrîns la amplu. Scrierile prozatorului au crescut, de la una la cealaltă, în dimensiuni, ultima carte antumă a lui Titel, romanul *Femeie, iată fiul tău!*, fiind și aceea cu cea mai întinsă rază de cuprindere.

Din perspectiva operei întregi, schițele și povestirile lui Sorin Titel ne apar ca punctul de pornire al unei acțiuni literare coordonate riguros, de la început gîndită în desfășurare. Prozatorul acesta care unora li s-a părut, la un moment dat, hărăzit numai fragmentarului, avea vocația construcției armonizate, astfel cum, citindu-l integral, oricine poate să vadă.

Gabriel Dimisianu

Un suflet cu mai multe corpuri

LA ÎNCEPUTUL anilor '70, cînd m-am angajat la corectura "României literare", aveam un soi de cult al Scriitorului, cum au copiii mici pentru părinți. De aceea îmi era greu să concep o Uniune a Scriitorilor cu sute și sute de membri, cum nu e de conceput o Uniune a Sfinților. Scriitorii trebuiau să fie unul și unul (una). Dar acolo, la redacție, oricine intra pe ușă își zicea scriitor. Autorii de reportaje cu ctitoriile și "arc peste timp", făcătorii de rime cu zbor-condor-viitor, semnatarii de ecouri și adeziuni, toți cei care își puseseră numele pe o copertă - pocneau de orgoliul acestui titlu, dădeau telefoane la care se recomandau "Scriitorul Cutare de la Casa Scînteii" și erau chemați de activiști să dezbată. Deruta n-a ținut mult fiindcă, din fericire, majoritatea redactorilor revistei nu mi-au contrazis, prin textele pe care eram nevoită să le citesc atent, ideile cu care venisem din biblioteci. Mă consideram norocoasă că nimerisem tocmai acolo. Dar și mai norocoasă am fost că i-am putut cunoaște. M-am împrietenit întîi cu Marius Robescu și Virgil Mazilescu și, prin ei, cu Sorin Titel. Deși era mai vîrstnic și publicase pînă atunci cam opt cărți - cu *Lunga călătorie a prizonierului, Mi-am amintit de zăpadă* și *Țara îndepărtată* mă făcuse să cred că e unul din cei aleși, în stare să creeze o lume - nu m-a privit de sus, am comunicat firesc, de la început și, cu cît îl vedeam mai des și stăteam mai mult de vorbă, cu atît îl îndrăgeam mai tare. Fervoarea, entuziasmele, precipitările, zăpăceala, lăcomia lui îmi inspirau o duioșie maternă. Pe Sorin simțeai nevoia să-l lauzi, să-l ocrotești, să-i porți de grijă ca unui copil.

Și celelalte colege de la corectură se bucurau de cîte ori apărea pe ușă, iar lui îi pria atmosfera feminină afectuoasă. Zăbovea cu plăcere între noi, sub pretextul că își citește cronicile în șpalt, dar, oricîtă grabă ar fi fost, cînd venea Sorin lăsam șpaltele de o parte. Ne informa despre spectacole, discuri și cărți ce nu trebuie *cu nici un chip* pierdute, ne consulta în privința noilor achiziții vestimentare (era cochet), vorbeam și despre mîncăruri (tare mai era pofticios), ne povestea despre mama, sora și nepoata lui, cu iubire. Răspîndea totdeauna în birourile alea înghețate și înțesate de microfoane o căldură umană, o *însuflețire* contaminante. Cu Sorin Titel te simțeai bine și bun.

Într-o vreme în care oamenii deveniseră bănuitori, morocănoși și cinici, el își păstrase ca prin minune pofta de viață și, nici nu știu cum să-i spun, blajinătatea? disponibilitatea? încrederea? De aceea mă și temeam pentru el, mi se părea vulnerabil. Putea să cadă victimă brutalității, grosolăniei. Or, dacă era ceva ce el chiar nu putea suporta, acestea erau brutalitatea, mitocănia. N-avea aptitudini de luptător, deși cred că i-ar fi plăcut să fie.

Cînd l-am cunoscut era deja un bonom rotofei (parcă-l aud, supărat: "eeei, chiar așa, rotofei?!"), se îmbrăca elegant, părul i se rărise pe frunte, dar credea că seamănă cu James Dean. Mai în glumă, mai în serios, i-am spus că nu văd asemănarea. A venit special să-mi arate fotografii de prin '54-'55 în care aducea, într-adevăr, cu actorul lui preferat, prototip al adolescentului revoltat. Probabil că, sub vîrstele adăugate (și lepădate în scrisul său ca niște haine ce-l deghizau), el chiar așa era, foarte tînăr.

Cînd venea însă vorba de literatură, Sorin Titel devenea un bărbat sigur pe sine, cu opțiuni ferme, puternic. Acolo nu mai aveai de ce să-l cocoloșești. Știa el bine ce face, ce are de făcut. El, atît de tolerant cu slăbiciunile omenești, se dovedea tranșant. Impostura în artă îl scîrbea. *Proștii ăia*. "Nici nu merită să vorbim". Erau și dispute literare în care "merita să vorbim", nu ezita să se înfrunte. Am asistat la o ceartă în toată regula al cărei subiect era Céline, proaspăt apărut în românește. Lui Sorin nu-i plăcuse. Nici n-avea cum să-i placă lui, scriitor al iubirii, închinat la Melville, Faulkner și Cehov. Robescu și Mazilescu îl contraziceau vehement. Țin minte pata roșie apărută pe fruntea lui Marius, a cărui voce, cînd se înfuria, scădea pînă la șoaptă și glasul tunător al lui Mazilescu, punctat cu lovituri de pumn în masă de zdrăngăneau paharele. Sorin nu se lăsa. Cu o cută încăpățînată între sprîncenele blonde repeta "Nu pot să-l sufăr, nu se poate scrie așa" și semăna uluitor cu James Dean.

Trecuse ceva timp de cînd trăiam în preajma lor, "mistica Scriitorului" se risipise, înlocuită de o înțelegere mult mai prețioasă: că ei, scriitorii, n-aveau nevoie, ca alții, de funcție-copii-mașină ca să se autoconvingă că viața lor e autentică. Viața lor avea un sens clar, prin literatură.

Sorin Titel, Marius Robescu, Virgil Mazilescu, prietenii lor Lucian Raicu, Leonid Dimov, Dana Dumitriu, Valeriu Cristea, Norman Manea, Ileana Mălăncioiu, Marcel Mihalaș, Gabriela Adameșteanu, Mircea Ivănescu și încă destui, destui alții din jurul revistei noastre îmi apăreau atunci ca un suflet cu mai multe corpuri, sufletul literar viu. M-am apucat să scriu din dorința de a fi primită în acel refugiu din raza de acțiune a "perfectului" compus cu auxiliare tot mai mincinoase. Apoi au început să moară. O perioadă cumplită, cînd Răul parcă se îndîrjise furibund împotriva corpurilor încă tinere, pline de forță creatoare. Cu fiecare biet corp pus bine în pămînt - Dimov, Mazilescu, Robescu, Nichita, Dana Dumitriu, Marin Preda, Ioana Creangă, Marcel Mihalaș, Grigore Hagiu, Nicolae Velea - sufletul acela slăbea, de-abia se mai trăgea, dispersat, atomizat, prin birourile înghețate și înțesate cu microfoane. Pentru locurile rămase goale se înghesuiau *proștii ăia*, zelatorii. Îți venea să fugi, să pleci. Unii au plecat.

SE ÎNTÎMPLĂ - dureros de *normal* - ca, după mai mulți ani, luați cu viața, să-i mutăm pe nesimțite ceva mai în spate în gîndurile noastre pe cei ce nu mai sînt, ca pe niște lucruri la care nu mai ai de umblat prea des. La aniversări, la comemorări... Cu scriitorii e și altfel. Cărțile lor rămîn, cînd rămîn, pe raftul din față, la îndemînă. La cărțile lui Sorin Titel sînt sigură că se vor gîndi și cei născuți după dispariția lui.

Unei foarte tinere colege din redacție care i-a studiat de curînd cărțile la facultate și care m-a întrebat cum era el, i-am spus că semăna cu James Dean.

Adriana Bittel

Epistolar

Deși numai una din cele trei scrisori publicate mai jos menționează locul (și data) expedierii, toate mi-au fost trimise din Timișoara, orașul în care Sorin Titel a trăit șapte ani, între 1964 și 1971. Cititorul va observa, desigur, poate cu mirare, că într-una din epistole îmi scrie că la Timișoara se simte "foarte bine" iar în alta că "Timișoara e imposibilă". Numeroase și pe deplin creditabile mărturii (printre care și a dlui Iosif Titel, autorul unei cărți despre viața fiului său) ne îndreptățesc să credem că a doua afirmație exprimă o nemulțumire de moment, atenuată și ea, de altfel, în chiar cuprinsul aceleiași fraze: "...în schimb aici se poate scrie în liniște și asta e principalul". Într-adevăr, epoca timișoreană a fost literar deosebit de productivă pentru Sorin Titel, iar omenește una în care a legat prietenii durabile.

Prima epistolă, potrivit datării, este așadar din anul stabilirii la Timișoara. Cea în care îmi vorbește de trimiterea fotografiilor este mai mult ca sigur din august 1967 întrucît excursia în Iugoslavia avusese loc în luna iulie a acelui an iar pentru septembrie își anunța venirea la București (între timp călătorise și în Apuseni!). A treia scrisoare, în fine, poate fi tot din 1967 sau, cel tîrziu de la începutul lui 1968, pentru că romanul la care lucra și pe care îl dorea "mai solid" decît cel anterior, *Reîntoarcerea posibilă* (1966) este *Dejunul pe iarbă* și a apărut la sfîrșitul verii lui 1968.

Două trăsături ale firii lui Sorin Titel sînt puse în evidență de aceste misive: pasiunea de a călători (în toate e vorba de "excursii", de sosiri sau plecări) și generozitatea descoperitorului de noi talente. Textele proprii trimise la *Amfiteatru* (seria Băieșu), unde lucram atunci, le însoțește de ale unor tineri pe care îi recomandă, stăruind să fie publicate. Le dă, oricum, după cum se poate vedea, mai multă atenție decît alor sale.

Chiar dacă succinte, cele trei scrisori spun ceva despre felul de a fi al neuitatului nostru coleg și prieten, aceasta fiind și motivul pentru care le reproducem în acest cadru. (*G.D.*)

Timișoara, 28 iulie '64

Dragă Gabriel,

Îți trimit cu foarte mare întîrziere reportajul, totuși sper că nici acum nu e prea tîrziu. Cu toate că m-am chinuit mult cu el, nu știu dacă e ceva de capul lui. Sper în orice caz să meargă. Fragmentul de roman ți-l trimit peste o săptămînă, sau vin eu cu el înainte de a pleca în excursie (voi întrerupe cîteva zile la București).

La Timișoara mă simt foarte bine. Atmosfera în redacție e bună.

Multe salutări Getei,
al tău cu toată amiciția,
Sorin

Dragă Gabriel,

Îți trimit cîteva din fotografiile din Iugoslavia. După părerea mea au ieșit destul de bine. Cînd am să le fac și pe celelalte am să ți le trimit sau le aduc eu în sept. cînd vin la București. Nu le-am trimis pînă acum pentru că am fost în Apuseni și abia ieri m-am întors.

Profit de scrisoarea asta ca să-ți

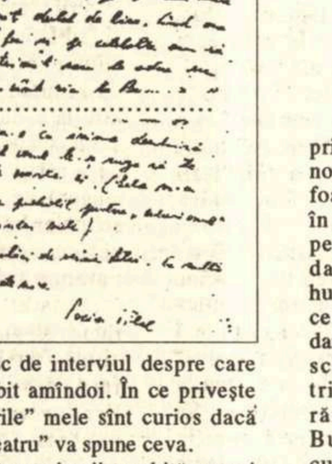

amintesc de interviul despre care am vorbit amîndoi. În ce privește "Valsurile" mele sînt curios dacă "Amfiteatru" va spune ceva.

Alătur scrisorii o schiță a unui student de aici care a publicat și la noi. Mie mi-a plăcut cum e scrisă și m-am gîndit că la revista voastră (în avangarda literaturii noastre) ar putea apare mai repede decît la noi. Dacă ar depinde doar de mine eu aș publica-o cu inima deschisă. În tot cazul te-aș ruga să te ocupi de soarta ei. (Geta m-ar ironiza probabil pentru "entuziasmul" descoperirilor mele).

Sărutări de mînă Getei.
Cu multă prietenie,
Sorin Titel

Dragă Gabriel,

Așa cum am convenit amîndoi prin telefon, îți trimit piesa într-o nouă variantă. Bineînțeles că aș fi foarte bucuros să apară, poate că în felul acesta pune cineva ochii pe ea și mi-o joacă. Sper că de data asta reușesc să am puțin humor. (Știu că tu ești sceptic în ce privește resursele mele hazoase, dar m-aș bucura ca citind piesa să-ți schimbi părerea asta). Piesa o trimit prin Șerban Foarță care rămîne mai mult timp în București. El dorește să te cunoască și eu sînt mulțumit că scrisoarea mea are acest rol de intermediar.

Alătur piesei mele încă una, aparținînd unui student timișorean. După părerea mea e foarte frumoasă, dar aici ca s-o public aș întîlni obtuzitatea unora (știi tu cui), așa că ți-o trimit ție.

Sîmbăta viitoare am să vin cred și eu în București cu studenții. Aștept să ne întîlnim și așa cum i-am spus Getei la telefon mi-e tare dor de voi. Timișoara e imposibilă, în schimb aici se poate scrie în liniște și asta e principalul. Lucrez la roman pe care vreau să-l termin pînă în vară. Nu mă grăbesc cu el, vreau să fie bine pus la punct. Sper să fie mult mai solid (termen stupid) decît "Reîntoarcerea".

Te salut cu multă dragoste și
sărutări de mînă Getei,
Sorin Titel

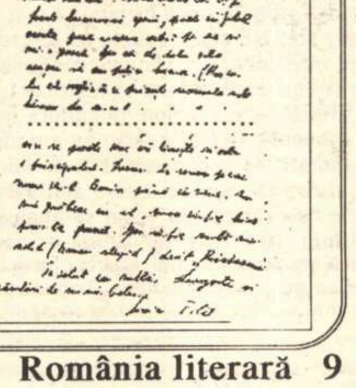

Centenar M.H. Maxy

Motto:

Alături de această voinţă de abstract a lui Brâncuşi merge voinţa de construcţie a celorlalţi artişti, la Iancu şi Maxy îndeosebi (...). Ei nu mai înalţă natura pe un plan abstract, ci clădesc - fie simfonic, fie arhitectonic - complexităţi de linii şi culori ce vibrează în sine cum vibrează o catedrală ce nu seamănă cu nici un produs al naturii. Spiritul în procesul său creator e aici suveran.

Lucian Blaga
(*Abstracţie şi construcţie*)

LA 100 de ani de la naştere (26 octombrie 1895) şi aproape 25 de la dispariţie (19 iulie 1971), încă e greu să dispui de reculul necesar unei situări obiective şi judicioase a lui M.H. Maxy în peisajul artei plastice româneşti moderne. El trăieşte în cugetul multora dintre noi, cei ce l-am cunoscut, pentru unii amintirea lui fiind îmbucurătoare, senină, pătrunsă de admiraţie, în vreme ce pentru alţii aceeaşi amintire e copleşită de năvala resentimentelor care şi astăzi nu contenesc să-i umbrească memoria. Foarte puţini sunt cei care izbutesc ca între aceste două atitudini să instaureze o cumpănă dreaptă.

Maxy a fost o personalitate complexă - voluntară şi contradictorie - în mereu dramatică afirmare sub povara vremurilor, afirmare care nu îngăduie să-l desparţi pe artist de om. Părea puternic, ferm, sigur de sine; în realitate, îl traversau nelinişti, ezitări, derute, împletite cu o candoare de neconceput la un personaj de recunoscută autoritate, posesor al unei vaste experienţe de viaţă. Drumul său în artă nu a fost niciodată străin de convingerile lui etico-sociale şi toate etapele pe care le-a străbătut au fost profund marcate de aceste convingeri. N-a intervenit numai o opţiune politică; s-a manifestat şi o adâncă nevoie lăuntrică, de compensare a unor frustrări, a unor complexe, alimentate de confruntarea dură cu realităţile vieţii şi de convulsii sufleteşti pe care le-a mascat, orgoliul său nelăsându-le să transpară. A purtat cu sine o luptă interioară, din care adesea n-a ieşit biruitor. Pradă în acelaşi timp unei ambiţii tenace de a urca treptele edificiului social şi de a participa - fie şi numai ca oaspete modest şi umil - la banchetul puterii, Maxy i-a sacrificat acesteia ceea ce, de-a lungul a 20 de ani, i-a răpit artei: libertatea conştiinţei sale creative. Totuşi n-a fost un oportunist, nici un profitor material; dar a ţinut să conducă, să-şi satisfacă vanitatea de a părea important, fără ca pentru această inteligenţa sa sclipitoare, mai mult exterioară, să-l fi servit cu promptitudine şi consecvenţă.

Nu rămâne mai puţin adevărat că M.H. Maxy ocupă ca exponent al mişcării de avangardă un loc contributiv bine precizat în istoria artei româneşti. Marele precursor a fost Brâncuşi; nici un alt artist român nu a avut spiritul lui de independenţă, curajul inovării şi acea excepţională putere de influenţare a sculpturii mondiale. Brâncuşi n-a făcut parte din mişcarea de avangardă, s-a voit liber până şi faţă de ea. Dar prin exemplul său, ca şi ulterior al lui Tristan Tzara, pe însă cu totul alte coordonate, el a făcut posibil ca avangarda artistică românească să se nască. A fost în privinţa aceasta un emiţător.

Receptorul l-au constituit Marcel Iancu, Ion Vinea, M.H. Maxy, Mattis Teutsch, Victor Brauner, B. Fundoianu, Miliţa Pătraşcu, Geo Bogza, Ilarie Voronca, Irina Codreanu, Corneliu Mihăilescu, Saşa Pană, Gheorghe Dinu, cei grupaţi în jurul revistelor *Contimporanul, Punct, Integral, Unu*, şi care primii i-au ridicat lui Brâncuşi un piedestal - încă în anii '20 - anticipându-i consacrarea. Un merit care la noi, în perioada interbelică, nu le-a fost recunoscut, dimpotrivă a stârnit ostilitatea înverşunată a cercurilor naţionalist-tradiţionaliste, care i-au denunţat ca factori dizolvanţi ai culturii naţionale româneşti. Am insistat pe zelul admirativ al lui Maxy manifestat lui Brâncuşi, pentru a evoca aria plastic-spirituală cu care tânărul artist şi-a găsit afinităţile. Nu în sensul unei virtuale relaţii maestru-discipol, ci al unei afirmări îndrăzneţe şi hotărâte a primatului sintezei constructive în opoziţie cu caracterul descriptiv al formei, aşa cum îl concepea doctrina academică. Brâncuşi reprezenta în privinţa aceasta un summum.

Până la a-i pătrunde întreaga semnificaţie, Maxy a parcurs o succintă etapă de evoluţie ca beneficiar al unei ucenicii desfăşurate sub semnul lui Ressu şi mai apoi al lui Iser, la care aveau să se adauge în anii popasurilor berlineze lecţiile de pictură ale avangardistului Arthur Segal (originar de la noi) şi contactul cu mişcarea *Bauhaus*-ului de la Weimar. Şi Ressu şi Iser erau desenatori de prestigiu, promotori ai unei viziuni severe, colţuroase, care se opunea idilicului epigonism grigorescian, Iser dovedindu-se mai ales un viguros constructor al formei, care asimilase temeinic, fără a-şi fi alienat propria personalitate, lecţia marelui Cézanne. Cât îl priveşte pe Segal, aportul său opera cu radicalitate în registrele perspectivic şi compoziţional, ajungând la soluţii de o stringentă - ritmic articulată - reducere a tabloului la esenţial; la rândul său *Bauhaus*-ul, prin sugestiile sale, a conferit înnăscutului simţ decorativ al lui Maxy valenţele unei afirmări creative prin excelenţă moderne.

De la toţi Maxy şi-a însuşit în primul rând disciplina şi cultul rigorii, exemplul energiei sintetizatoare, idealul compoziţiei austere, cât mai echilibrate şi animate de sobre armonii coloristice. Aceste înclinaţii l-au făcut - la începutul anilor '20 - să prefere Franţei ca focar artistic Germania, patrie tradiţională a desenului, a viziunilor aspre, puternic expresive, şi care la ora aceea promova o avangardă marcată deopotrivă de expresionism, dadaism şi ţelurile puriste ale abstracţionismului cu derivata lui constructivistă. Integrat unei ambianţe cu astfel de preocupări, Maxy - asemenea confratelui său maghiar Mattis Teutsch - a ajuns repede să fie apreciat de Herwart Walden, promotorul avangărzii grupate în jurul revistei *Der Sturm*, proprietar al faimoasei galerii cu acelaşi nume, om cu vederi radicale "de stânga", care, emigrat după 1933 în Uniunea Sovietică, a sfârşit prin a fi victima terorii criminale a lui Stalin. La galeria amintită Maxy a expus, în 1923, 23 de lucrări, după ce, cu un an înainte, fusese cooptat ca membru al prestigioasei asociaţii artistice *Novembergruppe*, de pronunţată aderenţă marxist-revoluţionară. Acesta a fost climatul ideatic care, iniţial, a modelat conştiinţa pictorului nostru.

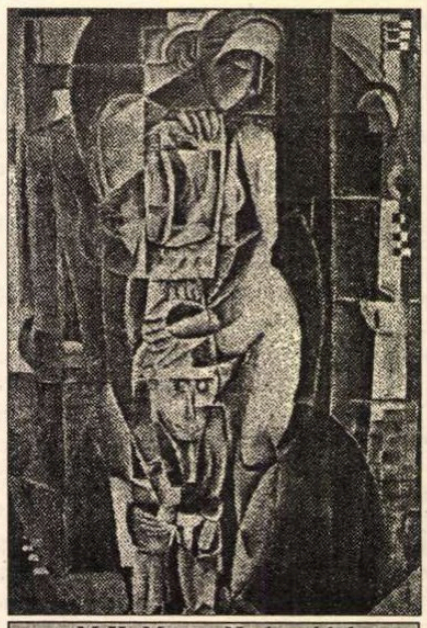

M.H. Maxy, *Nud cu idol*

Reîntors în ţară şi dornic să militeze pentru o artă pătrunsă de credinţa în valorile civice ale societăţii moderne în continuă transformare, înclinat totodată spre soluţiile cerebrale, de geometrică ordonare şi abstractivă purificare formală, explorate mai ales în decursul fructuoasei sale experienţe de desenator şi pictor constructivist, M.H. Maxy - aşa cum s-a văzut - s-a simţit atras de programul avangardist al revistei *Contimporanul*, condusă de Ion Vinea şi Marcel Iancu, devenind unul din cei trei stâlpi ai pomenitei publicaţii. Această strânsă unitate n-a durat decât trei ani, luând sfârşit prin apariţia la 1 martie 1925 a primului număr din revista proprie, *Integral*. L-am întrebat odată pe M.H. Maxy ce l-a făcut să se despartă de *Contimporanul* ? Maxy mi-a răspuns: "Revista nu promova un avangardism suficient de radical. Orientarea ei era confuză, totul se prezenta călduţ, amestecat; în paginile *Contimporanului* îşi găseau loc artişti şi scriitori de valoare, care însă nu erau avangardişti, ca de pildă Ion Barbu".

Cu toate acestea, chiar şi avangardismul lui M.H. Maxy avea să prezinte aspecte de o radicalitate atenuată, mai ales după 1930. Şi asta datorită în primul rând intruziei elementului social, încă nealterat de invazia ideologicului şi strâns legat, prin nota lui aparte, de tumultul vieţii urbane, adesea în contrast cu elementele statice ale ambianţei citadine (strada, caldarâmurile, clădirile). Într-un asemenea registru, în care propensiunea spre abstract alternează cu implicaţiile unui figurativism de pronunţată coloratură socială, cuprinzând activitatea desfăşurată de-a lungul celui de al treilea şi patrulea deceniu al veacului, se înscrie contribuţia cea mai personală şi mai valoroasă a lui M.H. Maxy. Ea complementează de o manieră neobişnuită la noi până atunci (excepţându-l pe Marcel Iancu, pictor totuşi cu o altă viziune stilistică dacă îl considerăm în ansamblu, şi mult mai puţin ancorat în social) tendinţele plastice care diversifică şi îmbogăţesc câmpul de explorare al artei româneşti.

Dintr-un şir substanţial de opere excelente create de Maxy în perioada interbelică, invoc în sprijinul afirmaţiilor mele, cu titlu de exemplaritate deplină, numai două, situându-se fiecare la câte o extremă calitativă a pragului expresiv şi stilistic atins: tabloul abstract intitulat neutru şi lapidar *Peisaj*, datând din 1924 şi aflat în colecţia Pompiliu şi Ligia Macovei, şi *Piaţa Sf. Gheorghe în cârje*, datând din 1935 şi aparţinând Galeriei Naţionale. Ambele constituie summum-uri reprezentative pentru modalităţile caracteristice lui Maxy în deceniile al treilea şi al patrulea, primul tablou ilustrând cu precădere rigorile unui echilibru pur şi absolut (liniar, coloristic şi compoziţional), cel de al doilea acordul fericit dintre constructiv şi figurativ, în structurarea şi ritmarea geometrică a unei imagini inspirate de realitatea urbană.

Expoziţia personală din decembrie 1945, *Chipuri şi privelişti din Valea Jiului*, a fost ultima în care Maxy a pictat liber, fără injoncţiuni ideologice de natură să-l abată din calea artei, cu toate că ea începea să anunţe o sensibilă orientare spre realism, mai puţin conformă cu viziunea sa din trecut. În curând avea să-l învăluie lunga noapte a presiunilor de partid - dure, penibile, umilitoare, stupide şi profund ostile creaţiei -, noapte care a constituit pentru Maxy intervalul cel mai funest în existenţa lui de artist. Nu cunosc decât un singur tablou cu adevărat izbutit din această călătorie prin beznă: *Portretul pictoriţei Rodica Ciocârdel*, operă realistă, salvată stilistic de fiorul liric cu sonore vibraţii de culoare şi nobile accente liniare, care o străbat. Începând din 1962, M.H. Maxy s-a reîntors la vechile lui unelte, vreau să spun rudimentele viziunii avangardiste pe care o părăsise în plină eclozi-une a maturităţii; datorăm acestei etape finale, de recuperare, o operă care îi pecetluieşte cu cinste şi totodată simbolic cariera: *Omagiu lui Brâncuşi*.

Maxy a desfăşurat o intensă activitate de grafician, în spiritul pe care l-am enunţat, ilustrându-se mai ales în "construcţii" şi portrete. A fost în acelaşi timp o figură care s-a distins prin originalitate şi ingeniozitate stilistică în proiecţii scenice de o mare relevanţă estetică, evidenţiind astfel cu brio potenţialul resurselor imaginative ale scenografiei practicate la noi. Decorurile de sorginte expresionistă la piesa lui I.L. Peretz, *Noaptea în târgul vechi* - jucată la Bucureşti la începutul anilor '30 de către celebra trupă teatrală din Vilna şi care s-a bucurat printre altele de elogiul entuziast al lui Tudor Arghezi - au impresionat puternic memoria contemporanilor.

În sfârşit, nu poate fi ocolită contribuţia merituoasă a lui Maxy la pregătirea deschiderii şi la conducerea, din 1949 până la moarte, a Muzeului de artă al Republicii. Simţul său organizatoric şi multiplele lui însuşiri nu numai de pictor dar şi de artist decorator, ascendentul asupra colaboratorilor, l-au ajutat să-şi ducă la îndeplinire cu succes sarcina de conducător al celui mai important muzeu al ţării. Trebuie spus de asemenea că pictoriţa Mimi Şaraga Maxy, respectând voinţa soţului ei, a donat cu aproape un deceniu în urmă un mănunchi de opere reprezentative Muzeului de artă din Brăila. Nu am aflat ca această acţiune să fi fost vreodată popularizată prin mijloace expoziţionale, fie de mass-media, şi operele aduse astfel la cunoştinţa publică. Centenarul lui M.H. Maxy oferă un prilej binevenit pentru remedierea semnalatei lacune.

Radu Bogdan

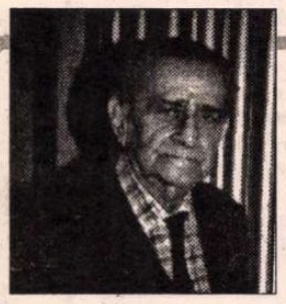

Arşavir Acterian la 88 de ani

PRIN 1988, către sfîrşitul anului, pe uşa mereu deschisă a neînsoritei încăperi - unul din birourile redacţiei *România literară* de la Casa Scînteii -, a intrat un domn în vîrstă, cu înălţime mijlocie, căutînd pe cineva. Remarc ochii, privind cercetător, neobişnuit de atent. Se recomandă cu sfială: Arşavir Acterian. El este. Începe să surîdă, privirea se încălzeşte. Se crease puntea. De fiecare dată cînd venea la redacţie poposea în biroul unde lucram, să mai stăm de vorbă. Îmi povestea ce scrie, ce planuri are. Nu etala, enunţa cu discreţie. Fiinţa aparent firavă degaja o mare putere interioară, o neistovită, continuă dăruire scrisului, lecturii, vieţii. Ultimii cinci ani au dovedit forţa sa interioară, efervescenţa creatoare, dăruirea. Cărţile sale, itinerarii pasionante în cultura noastră şi universală, cu fiecare apariţie, erau o bucurie. Arşavir Acterian a trudit şi trudeşte neobosit, dăruind cititorilor *Jurnalul* atît de neobişnuit al sorei sale, eseurile teatrale, jurnalul şi reeditarea studiului *Shakespeare*, opere ale teatrologului şi regizorului Haig Acterian. Fratele "supravieţuitor" cum se numeşte în "autobiografia" din *Privilegiaţi şi năpăstuiţi* îşi împlineşte datoria de onoare a restituirii. Nici o stavilă nu-i împiedică ardoarea lucrului. La cei optzeci şi opt de ani împliniţi de curînd, Arşavir Acterian nu cunoaşte odihna. Toţi care îl ştim, redactori ai *României literare*, îi urăm din inimă *La mulţi ani cu sănătate!*

Andriana Fianu

CRONICA DRAMATICĂ

de Marina Constantinescu

Iarba verde de acasă

ÎN ULTIMUL timp, de la deschiderea stagiunii încoace, am văzut trei spectacole impresionante, scrise de trei dramaturgi diferiți, cu teme diferite, puse în scenă de trei regizori diferiți, deși aparțin aceleiași generații, la trei teatre diferite. Este vorba despre: "Omor în catedrală" de T.S. Eliot, în regia lui Mihai Măniuțiu, o colaborare a Fundației ART-INTER-ODEON cu Teatrul Național din Cluj-Napoca; "Woyzeck" de Büchner, pus de Tompa Gabor la Teatrul "Bulandra" din București – cronicile acestor două spectacole v-au fost deja prezentate. Astăzi ne oprim asupra celui de-al treilea eveniment teatral al stagiunii: "Frații" - o piesă a dramaturgului irlandez Sebastian Barry, în regia lui Alexandru Dabija, la Teatrul "Sică Alexandrescu" din Brașov. Sigur, punctul comun al celor trei montări este valoarea. Dar mai este ceva important pentru fenomenul teatral din România. După o perioadă în care spectacolul, de cele mai multe ori de dragul spectaculosului, a dominat creațiile anilor post-totalitari, poate într-un fel în mod firesc, trei dintre cei mai importanți regizori ai momentului aduc un nou curent în care expresia modernității este definită prin prezența actorului ca sursă de energii creatoare, prin relația lui cu gestul și cuvîntul. De la un baroc al aparențelor se trece, în definitiv, la un clasicism al esențelor.

Spectacolul "Frații" regizat la Brașov de Alexandru Dabija are finețea unei bijuterii lucrate manual. Toate fațetele sînt finisate cu precizie, pînă în cel mai mic detaliu: text, regie, scenografie, lumini, mișcare scenică, muzică. Fiecare în parte strălucește, dar se armonizează perfect cu strălucirea celeilalte. Bijuteria este simplă, elegantă, fără zorzoane și încărcături care să-ți ia ochiul. De fapt, limbajul teatral al acestui spectacol este riguros și inventiv totodată, un mecanism care te fascinează ca un obiect de artă veritabilă. Sau ca un ceas elvețian: simplu în aparență, dar ce performanță tehnică înseamnă

Costache Babii și Mircea Andreescu într-o scenă din spectacol

fiecare element în parte! Așadar, spectacolul este și simplu, și complicat, așa cum este și povestea celor doi frați bătrîni, *Mick* și *Josey*, protagoniștii. Nu am citit piesa (de altfel foarte bine tradusă de Carmen Croitoru), dar am impresia că regizorul Alexandru Dabija a concentrat-o în jurul acestor două personaje. Pe scenă, restul rămîne trimitere, aluzie, contrapunct, atmosferă. Aceasta mi se pare a fi intenția, demersul, realizarea regizorală. Dacă ar fi să parafrazăm formula cunoscută "teatru în teatru", pentru spectacolul "Frații" potrivit ar fi "film în teatru". Sugestia pare a fi "Vîrsta a treia cu Mick și Josey", o proiecție selectivă despre lumea a doi bătrîni de oriunde, dintr-un spațiu rural, pașnic, cu o iarbă verde, sănătoasă și cu un lemn multifuncțional. În prim-plan se derulează prezentul cotidian, cu tabieturi, ticuri verbale, cîrciumă, obsesii, frustrări de toate soiurile, jocul de cărți, dialoguri despre filme îndrăgite, actori favoriți, preocupări gospodărești. Planul al doilea este cel al trecutului, al amintirii, la limita dintre vis și realitate. Este zona infantilității, aceea în care timpul este suspendat, în care, de aceea, trecutul și prezentul formează un univers compact. Totul este incert, nesigur, cețos. În această ceață, în spatele scenei, apar *Mama, Tatăl,* o muzică redundantă, dansuri obsesive, o lume a fantasmelor, a subconștientului. Trecutul și prezentul comunică tot timpul în mintea și sufletul celor doi bătrîni care caută mereu prilejuri pentru ca acest "dialog" să se repete la infinit. De fapt, trecutul este singura rezervă a sărăcăciosului prezent. Se trăiește din amintiri care încă frămîntă sau care aduc alinare. *Mama* și bobii ei de mazăre, *Tatăl* - un pescar a cărui imagine scenică trimite la Rembrandt - sînt principalele bîntuiri.

Tristețea, bucuria trecătoare sînt jucate în registre amestecate: bombănitor-suspicios al bătrîneții sau naiv-alintător al copilăriei. În final, pentru o clipă, trecutul și prezentul stau față în față, scrutător. Dar povestea, filmul poate reîncepe, la fel, de la capăt pentru că "timpurile" se vor amesteca din nou, pentru că numai împreună formează lumea închisă, universul limitat, închistat al lui *Mick* și *Josey*.

Cele două dimensiuni temporale sînt extrem de inventiv și eficient decupate, asamblate scenografic. Cei doi tineri scenografi, Irina Solomon și Dragoș Buhagiar, anunță un drum performant. Poate este și șansa întîlnirii lor cu regizorul Alexandru Dabija, cu care au făcut deja al treilea spectacol. Spațiul propus de ei are același limbaj simplu, de data asta plastic vorbind. Decorul are două coordonate dominante: un "covor" gros, consistent de iarbă și, un panou imens din lemn, un plan despărțitor între timpi, o construcție mobilă care se transformă în funcție de context. Cuvîntul atrage o imagine, care se obține prin manipularea acestui mecanism. El poate fi ecran cinematografic, grajd, cîrciumă, ring de dans, verandă. Nu în ultimul rînd, acest spectacol este și un recital de actorie. O proastă obișnuință ne-a creat un reflex: că marii actori se află numai la București. Dar și Ilie Gheorghe este un mare actor al teatrului românesc, deși joacă la Teatrul Național din Craiova. Dar și Costache Babii *(Josey)* și Mircea Andreescu *(Mick)* sînt actori de forță și sensibilitate. Demonstrația lor, ceea ce fac ei pe scenă timp de o oră și patruzeci de minute, este o lecție de actorie, susținută cu modestie și profesionalism, care poate ne va vindeca de sindromul Capitalei.

Spectacolul "Frații" în regia lui Alexandru Dabija este un fel de teatru de cameră, fin, intim, pe o temă puțin abordată așa: bătrînețea, și este cu atît mai interesant, cu cît regizorul este, încă, un om tînăr. ■

Teatrul "Sică Alexandrescu", Brașov: "Frații" de Sebastian Barry. Traducere de Carmen Croitoru. Regia: Alexandru Dabija. Scenografia: Irina Solomon și Dragoș Buhagiar. Coregrafia: Malou Iosif. Ilustrația muzicală: Romeo Chelaru. Distribuția: Mircea Andreescu, Costache Babii, Melania Niculescu, Viorica Geantă Chelbea, Dan Săndulescu, Ioan Georgescu, Virginia Itta Marcu, Luminița Blănaru.

Centrul Soros pentru artă contemporană

anunță programul

ARTSLINK

■ Programul se adresează artiștilor și administratorilor unor organizații artistice care doresc să participe la schimburi culturale internaționale. ARTSLINK oferă burse care acoperă cheltuielile legate de o ședere de 5 săptămîni într-o instituție artistică americană pentru tineri artiști și manageri culturali din Europa Centrală și de Est. Instituțiile gazdă vor asigura pregătirea practică a bursierilor în domeniul lor de interes, avînd prilejul să participe direct la activitatea instituțiilor respective. Ei vor putea de asemenea să intre în contact cu artiști și alte organizații din comunitatea respectivă.

■ Domeniile artistice la care se referă programul sunt: artele vizuale, artele spectacolului, media, design, literatură. Prin managerii culturali înțelegem persoane care se ocupă cu administrarea unor instituții, organizații sau programe artistice. Nu vor fi acceptați studenți, amatori, critici, ziariști, persoane implicate în activitatea de cercetare și de învățămînt, sau persoane care au mai beneficiat de această bursă în anii precedenți.

■ Înscrierea pentru participare la program se face pe formulare ARTSLINK. Candidații vor trebui să prezinte de asemenea, un scurt proiect pe care ar dori să-l realizeze ca bursieri ARTSLINK. Perioada de desfășurare a bursei va fi noiembrie-decembrie 1996.
Termenul limită de înscriere: **11 decembrie 1995.**

■ Formulare și informații suplimentare puteți obține la:

CENTRUL SOROS PENTRU ARTĂ CONTEMPORANĂ
BUCUREȘTI, Calea Victoriei 141, et. 2,
sector 1, C.P. 1-82,
tel. 311 21 92, fax. 311 21 93
și la birourile FUNDAȚIEI SOROS PENTRU O SOCIETATE DESCHISĂ din:
CLUJ, str. Țebei nr.21, 3400, C.P. 1-73, 1-1084,
tel. 064-420480;
TIMIȘOARA, str. Semenic nr. 10, 1900,
tel. 056-199960, 130189;
IAȘI, str. Moara de foc nr. 35, et. 7, 6600,
tel. 032-252920, 252922.

PREPELEAC

de Constantin Ţoiu

Libertatea ca prăpăd

PE VREMURI aveam o faimă europeană în ştiinţe, arte, cultură. Suprarealismul românesc domina Parisul. În inginerie, aviaţie, chimie, medicină, matematici, fizică şi celelalte, savanţii români erau renumiţi. Dar Brîncuşi, dar Elvira Popesco, Cioran, Mircea Eliade, Eugen Ionescu... Originali şi vestiţi eram şi în cele mai sofisticate escrocherii. Autorii de cărţi poliţiste din Vest, cînd voiau să pună pe picioare un escroc de înaltă clasă, simpatic, fermecător, elegant, manierat, cu stil, frecventînd marile hoteluri ca un prinţ decavat, îl făceau român. Eram tari. Eram admiraţi. Pînă şi în spionaj. În timpul celui de al doilea război mondial, un agent român strecurîndu-se într-o bază aeriană sovietică, în magazia unde se păstrau paraşutele, tăiase cu o banală forfecuţă de unghii un anume fir, vital, al paraşutei, la vreo cîteva mii, iar cei ce se lansau din văzduh se prăbuşeau cu sutele zdrobindu-se de pămînt. Ideea fusese atît de simplă, încît serviciilor speciale ale adversarului, atît de exersate, le trebuise mult timp pînă să descopere cauza: un fleac. Urît. Foarte urît. Dar, la război ca la război. De unde om fi avut noi, în epocă, atîta inteligenţă, imaginaţie şi cutezanţă, nefiind o mare putere?...

Asta, pe vremuri. Cînd posedam o "aristocraţie" a cunoaşterii în toate, pînă şi în ştiinţa de a sparge o bancă. Numai dacă ne gîndim la gentilul, la şarmantul, la marele nostru Floricâ Florescu, zis *Gură de lup*, după unealta folosită, dar şi după "muşcătura" absolută a loviturilor sale. Procurorii, judecătorii zîmbeau în sinea lor de plăcere, anchetîndu-l. Corupţie era şi-atunci. Dar, persoanele, oricît de sus-puse, ajungeau repede pe banca acuzării (Afacerea *Skoda* şi celelalte), în orice caz incomparabil mai iute decît azi, cînd, se ştie, "persoanele" nici nu ajung... Cine răsfoieşte presa interbelică şi va răsfoi în viitor şi presa de acum, va fi uimit de diferenţa uriaşă dintre numărul proceselor scandaloase de atunci şi de numărul - dacă e vreun număr -, al celor din prezent. Din contră, azi, după cum s-a spus sus şi tare în parlament, doi autori de fraude, prefecţi fiind, au fost grabnic înaintaţi la gradul de ambasadori, după ce fuseseră prinşi cu mîţa-n sac.

*
* *

LIBERTATEA, ştim cu toţii, e un echilibru just între drepturi şi îndatoriri. Mai ştim că ea nu poate fi bezmetică şi că se opreşte în faţa legii, grijulie să n-o încalce; şi, iarăşi, că puterea trebuie să slujească, nu să te croiască peste spinare, sau să acopere fărădelegile. Animalele, libere, nu pot fi libere în acest sens. Ele practică din instinct libertatea primitivă a naturii, folosindu-se de dreptul celui mai tare, orişicînd. Deducem de aici că dregătorii noştri, care îşi umflă buzunarele din avutul public, după bunul lor plac, sunt, propriu zis, *nişte animale*. Şi nici măcar nu-i o înjurătură. Lăcomia şi ferocitatea în cîştiguri ilicite se datorează şi ignoranţei, gîndirii brute, primare. Un om de stat, instruit, ca şi un om de afaceri cu studii temeinice, cunosc, şi unul şi altul, că hoţia deşănţată, sfidînd regula bunului simţ, nu va trece nepedepsită. Dacă nu conştiinţa, măcar *cunoaşterea* largă, într-un domeniu sau altul, îl sileşte pe omul puterii pus pe rele să fie cu băgare de seamă; nu că i-ar păsa lui de cetăţeni, dar ca să-şi apere pielea; deşi, azi, la noi, sălbăticia cîştigurilor exclude orice urmă de prudenţă. Poţi să spui, cu inima strînsă: *libertatea a ajuns un prăpăd.*

Dacă a mai rămas ceva intact din ideologia comunistă, este sentinţa, atît de des repetată, că omul se poartă, în capitalism, faţă de semenul său, ca un lup: *Homo Homini Lupus*. Formula celebră găuri flancul stîng al Bastimentului în care navighează fostele ţări comuniste, făcîndu-l să se încline serios către stînga. O stîngă revăzută, desigur, şi adăugită, bazîndu-se însă pe aceeaşi psihologie de mult viciată că prea multă libertate strică. Iar ea, nefiind nici înţeleasă corect, nici aplicată cum se cuvine, într-adevăr *strica*, din acel punct de vedere pervertit. Întîrzierea istorică, rutina şi inerţia, ideea că unul singur "cu mînă forte" poate conduce statul mai bine decît ne-am conduce, democratic, noi pe noi înşine, desfigură Libertatea, schimonosi chipul nobil al Zeiţei.

*
* *

ASTĂZI faimoşi devenirăm cu miile de jafuri din Germania, organizate de o numeroasă bandă de români, antrenaţi de membri oculţi ai fostei securităţi; aşa scriu ziarele. Dacă veni la noi, în persoană, un neamţ important de la Internele lor, ca să discute... Şi nemţii nu sunt nişte fantezişti.

Deci, noi, românii, am speriat Germania prin măiestria jafurilor de tot felul, perfect executate, ca de nişte comandouri... O, dacă puterile noastre legiuitoare, executive şi judecătoreşti, împreună, ar avea disciplina, precizia, eficienţa, organizarea, precum şi codul profesional, sever, al bandelor noastre "lucrînd" în Germania..., dacă am avea toate acestea, la polul opus, pozitiv, am ajunge departe, departe...

■

SIMULACRELE NORMALITĂŢII

de Eugen Negrici

Faptă şi răsplată

DEŞI datele disponibile sînt puţine şi setul de argumente sărac, am dori să putem aproxima viziunea cronicarilor noştri asupra istoriei şi, din ea, să deducem cîte ceva despre felul cum înţelegea lumea omul medievalităţii noastre tîrzii.

Partea istoriografică a Vechiului Testament, minuţioasă cum e în înregistrarea faptelor, ne obligă să ne gîndim că a devenit atît de densă, atît de bogată în date, pentru că s-a străduit ca sub ameninţarea de foc a unei porunci divine, să ofere *evidenţa binelui şi a răului*. Impunînd civilizaţiei umane o veritabilă tradiţie a consemnării – care a dat tărie multîncercatului popor evreu şi a făcut din el poporul care este – această evidenţă ceresc-pedagogică a faptelor plăcute sau nu lui Iahve şi, mai ales, a consecinţelor *pămînteşti* imediate ale acestora suplinea, ca efect moral, spaima unei judecăţi ulterioare care să distribuie pedepse şi recompense după moarte. Era justiţia Dumnezeului unic, gelos, neiertător, care se manifesta prompt, coerent, răzbunător sau munificent, dînd un curs anume evenimentelor, unul circular şi previzibil.

Dăruind oamenilor Judecata de Apoi şi perspectiva împărăţiei dreptilor, Evangheliile au retras consemnării caracterul ei justiţiar, rolul de *memento* moral înfricoşător. La drept vorbind, au anulat istoria politică, arătîndu-i inconsistenţa şi nimicnicia.

Sărăcia istoriografică din primele epoci creştine (se vor fi făcut statistici?) se explică şi prin faptul că acum se ştia că răul va fi, oricum, amendat la Judecata de Apoi..Aşa trebuia să fie, căci Isus luase cu el istoria lumii. Dar iată că, în secolul al XVII-lea, în opera acelor cîţiva cărturari români care – nefiind simpli adnotatori sau slujbaşi în solda cuiva – pot purta numele de cronicari apare, reapare mai bine-zis, acel tip de viziune istorică întemeiată pe circuitul faptă-răsplată. Scriind acum un sfert de veac studiul *Naraţiunea în cronicile lui Grigore Ureche şi Miron Costin* am fost frapat de satisfacţia ciudată, crudă, cu care, scormonind înfrigurati printre faptele şi întîmplările domniilor, aceşti cronicari descoperă sau provoacă dovada că fărădelegea este totuşi, într-un fel sau altul, uneori foarte tîrziu, pedepsită.

Trufia satanică, în special, travestită în setea de putere a domnilor sau boierilor de rang, în rîvna de glorie militară, ori vădită în crime sau în întîmplările şi umilinţele aduse celor sărmani, necăjiţi şi nevinovaţi pare a fi ţinta furiei pedepsitoare a cronicarilor. La Ureche, un capitol ilustrînd implacabila ispăşire a păcatului trufiei se numeşte în limba liturgică a acelor vremuri *Nacazanie silnîm* – „Certare celor puternici". Este vorba de superbia lui Lucifer care – cum se ştie – reprezintă, după Sf. Augustin, obîrşia tuturor relelor, rădăcina tuturor păcatelor simbolice şi teologice.

Johan Huizinga a remarcat, nu o dată, „neînfrînatul şi puternicul simţ al dreptăţii caracteristic pentru omul medieval", „siguranţa neclintită că orice faptă îşi cere răsplata extremă". Şi tot el avansează concluzia care ne ajută să înţelegem şi viziunea preceptistică a istoriografilor noştri. Simţul dreptăţii era încă pe trei sferturi păgîn. Era „sete de răzbunare" (Johan Huizinga, *Amurgul evului mediu*, Buc., 1970, p. 33). Despre cronicarii români putem spune că nu sînt nici măcar pe departe nişte moralişti sobri şi detaşaţi precum erau, poate, marii istorici latini din epoca imperială. Sînt justiţiarii severi şi încrîncenaţi ai poporului lor pătimit, ai vremurilor lor cumplite. Înclinaţia de a dori violent, uneori dincolo de orice logică, o ispăşire oricărei nemernicii, are gustul de cenuşă al celor ce cunosc deznădejdea şi teama. Amestec de fatalism şi sete disperată de dreptate şi răzbunare, această viziune istorică e prea puţin creştinească. Dar, oricum ar fi, ea a favorizat încropirea unei tradiţii a consemnării, ceea ce, în condiţiile date, nu e puţin lucru.

■

Ochean

Un principe (4)

A TREIA ZI, Pseudo-Cantemir îmi telefonă acasă, anunţîndu-mă că nu mă primeşte în audienţă toată săptămîna, dar că mi-a lăsat alt manuscris la Wagner. Îl iertase: "Ştii ce? Doctorul e băiat bun. Cînd ajungem la Moscova, o să-l numesc medicul curţii". Am alergat într-un suflet la spital şi i-am tradus lui Wagner şi de data asta textul.

Mai 1694, Constantinopol

Cînd a murit tata, în luna lui martie, acum e anul, am stabilit cu Ruset şi cu oamenii lui să nu comunicăm în afară trista veste. Trupul neînsufleţit a fost depus la Sf. Nicolai, iar eu am consultat pe cîţiva boieri mai de frunte ce vom face. [Aceştia] au optat pentru soluţia ca unul din fiii lui Constantin Vodă să preia tronul Moldovei. L-am propus pe bădiţa Antioh care se afla la Ţarigrad ostatec. În grabă am trimis soli pe Pârvu şi pe Ştefăniţă Ruset care cu pricepere diplomatică să expună Marelui Vizir dorinţele ţării şi să-l roage să ne ajute. Am pregătit şi daruri, dar tata era sărac; puţinele venituri se mutau repede în sacul fără fund al Aniţei, ţiitoarea lui.

Fiind moină grea, s-au gîndit boierii şi cu ei, căpitanii de oaste, să nu mai aştepte răspuns de la Ţarigrad, ci să proclame domn pe fiul care era tocmai de faţă, adică pe mine. Eram la grajd, unde fătase o iapă, cînd au venit Bogdan Hatmanul şi Iordachi Vistiernicul care m-au anunţat de hotărîrea lor şi-am fost dus la divan. Şi strigau slujitorii curţii şi toţi soldaţii şi prostimea pe uliţe: "noi pe Dumitraşcu beizadea vrem domn!" Şi sunau din trîmbiţe şi din tobe şi împuşcau de vuia tîrgul şi clopotele băteau, că se vestise că a murit tata.

La mitropolie, auzind zarva, patriarhul Iacov al Constantinopolului, retras la Iaşi, altcum fudul de ureche, s-a spăimîntat foarte; credea că s-a pornit vreun război, dar l-au liniştit călugării şi a venit la mine şi mi-a propus să se facă - după vechiul obicei - ceremonia de instalare ca la Bizanţ.

Şi s-au bucurat şi boierii şi cu ei cei trei patriarhi pomanagii care s-au întîmplat să fie la Iaşi la vînătoare de ajutoare bogate - cel al Ierusalimului, al Antiohiei şi al Alexandriei. Ne mai trebuia un reprezentant al Împăratului. S-a brodit un înalt funcţionar turc, Agă, trimis după impozite de către vizir. Acesta a venit la curte şi m-a îmbrăcat cu caftanul [de domnie]. Plîns de toţi, a fost îngropat apoi părintele meu.

Ceremonia ce a urmat, a fost un amestec de vechi şi nou: Mitropolitul m-a poftit în altar unde am păşit înconjurat de diaconi cu lumănări în mînă. La pristol, am îngenunchiat şi mi s-a citit rugăciunea de încoronare de către mitropolit care m-a şi miruit. În acel moment s-au repezit şi patriarhii de faţă, care de care mai dornic să mă binecuvînteze şi să mă ungă, dar mitropolitul a făcut semn slujitorilor cu sfeşnicele [iar aceştia] le-au folosit ca pe nişte arme de apărare, că li s-au pîrlit bărbile [patriarhilor], lucru pentru care au scos din sfintele lor guri vaiete şi cuvinte de ocară.

Am înţeles mai tîrziu că n-a fost semn bun.

Încălecînd pe cal, m-am întors la curte; intrînd în sala de ceremonii, am înlemnit: pe tron se cocoţase aga turcul, îmbrăcat în blana de samur dăruită de mine; îmi făcea semne să stau pe un scaun mai jos. Cu mînie m-am apropiat de el şi l-am apostrofat în limba mamei lui: "Yikil! Yer ver!", ca să plece, iar el mi-a răspuns: "Eclepsir adam!" Atunci m-am aşezat lîngă el că eram mai subţirel decît turcul şi l-am înghesuit să-mi facă loc. "Oraclan halk!" Şi aşa, tot neam împins unul pe altul din şezut, iar boierii au trecut după rang şi au sărutat poala mea şi poala turcului, dar la turc mai mult se prefăceau, că mulţi doar o vînturau.

Ne pregăteam de sfintele Paşti, cînd a venit delegaţia din capitală cu porunca de mazilire [a mea]. Cel ce o conducea, capegiul, de neamul lui cerchez, fusese un bun prieten al tatălui meu. Vezi, suflete, cum merg treburile politiceşti! El m-ar fi salvat de la deportarea la Ţarigrad dacă aş fi avut avere să plătesc (200 de pungi!). Am căutat să împrumut de la sprijinitorii mei, dar Bogdan Hatmanul şi Iordachi cu ai lui fugiseră peste noapte în Polonia.

Paul Miron

CĂRŢI STRĂINE

prezentate de Grete Tartler

• Actualitatea editorială •

În căutarea cunoaşterii: Faust

POVESTEA lui Faust este, la Goethe, istoria alergării după cunoaştere. Dacă în *Volksbuch* Faust urmărea obţinerea bogăţiei materiale iar la Marlowe se risipea în dorinţe nesăbuite, Faust-ul goethean reprezintă chiar "eroul cunoaşterii", omul ca personalitate ce

Goethe, *Faust*. Traducere, introducere şi tabel cronologic de Ştefan Aug. Doinaş. *Goethe despre Faust*. Traducere de Horia Stanca. Editura Grai şi Suflet - Cultura Naţională. 330 p., 10.000 lei.

se dezvoltă, întruchiparea setei de a şti. Atraşi de modelul lui sunt cei care au înţeles că (aşa cum a formulat Francis Bacon) "cunoaşterea înseamnă putere".

Cum fiecare operă îşi atrage singură traducătorii, cum fiecare generaţie traduce pentru sine; după Blaga (adeptul re-creării, *Nachdichtung*) Ştefan Aug. Doinaş şi-a încercat puterile cu *Faust* mai convins de necesitatea unei traduceri fidele, de o avizată receptare estetic-culturală, cu exegeza în faţă. Doinaş s-a simţit dator să ofere mai multe opţiuni de interpretare, să refacă în mod permanent subtilitatea unor soluţii, realizând performanţe prozodice sub tutela formelor originale, încercând toate posibilităţile limbii române în trimetrul elin, alexandrinul de curte, endecasilab etc., sugerând când corurile din tragediile greceşti, când poezia pastorală, imnurile creştine medievale, poezia galantă cavalerească, lirismul artificios rococo, stilul baladei populare germane, când madrigalul, stanţa renascentistă, poezia gnomică, folosind şi versul liber în poezia alegorică, didactică, satirică. În mod firesc, odată cu evoluţia limbii literare, traducerea lui Doinaş beneficiază de un statut favorizat.

Dacă *Închinarea* lui Blaga era mai "caldă", *Dedicaţia* (vv. 1.- 32) lui Doinaş e mai corectă prozodic; la fel, *Prologul în teatru* şi *Prologul în cer* ; cât despre celebrul *Monolog* al lui Faust (354-756), el străluceşte dramatic, deşi personalitatea poetului-traducător încearcă să se retragă, nepecetluind originalul: "O viaţă-ntreagă, ah! Filosofia/ Dreptul şi Medicina-am studiat/ Şi din păcate chiar Teologia/ temeinic şi cu zel înflăcărat./ Şi-acuma, biet nebun, stau fără rost/ La fel de înţelept precum am fost". Aceeaşi observaţie se poate face şi pentru momentul *În faţa porţii* (808-1201). Tabloul conţine *in nuce* varietatea de mai târziu a părţii a II-a (cu alte elemente, fireşte). Personajele (ţăran, bătrân, ucenici obraznici, golănaşi, domnişoară pudică, cetăţean obtuz, politician, ghicitoare, cerşetor, soldaţi etc.) apar foarte bine diferenţiate prin culori de limbaj la Doinaş. În plus, ştacheta este foarte ridicată din punctul de vedere al redării jocurilor de cuvinte şi "germanismelor" (precum adjective substantivizate sau cuvinte compuse). Iată extaticele sonorităţi din *Corul Îngerilor*: "Christos a-nviat/ Din putrede pânze/ zdrobiţi ne-ncetat/ cătuşele strânse!/ Activ-măritorilor,/ iubind-văditorilor,/ Fratern-hrănitorilor,/ Umblând-vorbitorilor,/ De-har-vestitorilor/ Domnul i-aproape de voi/ La orice nevoi!" În general, fragmentele în versuri scurte scânteiază în sonorităţi perfecte, à la Ion Barbu - de pildă, *Spiritele*: "Piară, disparǎ/ Bolţile negre!/ Ars de integre/ Farmece-apară/ Viul eter!/ Preantunecaţii/ Nori Stele scame/ Sori plini de graţii/ ardă pe cer" (1447-1505). Faimosul pariu Mefisto/Faust scapără într-un ritm percutant şi dramatic: "Dacă voi zice clipei repezi:/ frumoasă eşti! nu trece-n zbor!/ În fiare-atunci poţi să mă lepezi,/ Atunci m-aş bucura să mor!"

Vizita lui Faust şi a lui Mefisto în pivniţa lui Auerbach (2073-2335), cu pitoreştile "înţepături" între ortaci şi cântecele deocheate, cu povestea şobolanului care se zbătea în chinurile morţii "ca-n frigurile dragostei" şi cea a puricelui gătit în catifele este un prilej de punere în valoare a limbajului pitoresc, spectaculos; ca şi scenele bucătăriei de vrăjitoare (2339-2694) şi nopţii walpurgice (3839-4222), pline de expresii "păstoase", care nu ocolesc trivialul, şi care, în traducerea lui Doinaş, duc deseori gândul la lecţia argheziană.

În partea a II-a, actul I, *Cântecul grădinăreselor* desfăşoară o alternanţă marcată de ritmuri alerte, net diferenţiate (glasul dulce al mamei, cel grosolan al tăietorilor de lemne, altul "pofticios" al paraziţilor, altul buruienos al beţivanului). Perfect cristalin, hieratic, amintind din nou clinchetul zodiilor barbiliene, sună cântecul Parcei Atropos: "Eu, din trei, fiind mai mare,/ Astăzi, iată, torc la furcă./ Greu de sens şi cugetare/ Gingaş firul vieţii urcă/(...) Fie-vă strunit delirul/ Când dansaţi ori beţi din cupă;/ Are limite şi firul!/ Fiţi atenţi! să nu se rupă". Aceeaşi claritate de poezie pură vădeşte traducerea scenei *Parc de distracţii* (5985-6028), în timp ce *Galeria întunecată* (MUMELE 6173-6306) aduce o sumbră înfiorare (nu ar fi stricat aici, totuşi, comentariile din prima ediţie).

Fina ironie a discuţiei dintre Baccalaureus şi Mefisto (6088-6720), în care experienţa e puşteşte ignorată ("Experienţă? Fum şi apă chioară!/ Cu spiritul nicicând nu se compară!"), încununată de concluzia "Vedeţi doar: dracul e bătrân/ Îmbătrâniţi, şi-l veţi pricepe!", este un fel de introducere în fierberea de replici şi ritmuri a actului II. Apariţia lui Euphorion, adevărată întruchipare a poeziei, merită atenţie specială; fiul lui Faust şi al Elenei (în mitologia greacă, de fapt, fiul lui Ahile şi al Elenei), tânărul care-şi ia zborul spre înălţimi, lăsându-şi în urmă exuviile, în seama lui Mefisto, spre a le "împrumuta" mai departe poeţilor este însuşi simbolul poetului modern-romantic, gata să se avânte pe orice culmi şi să se prăbuşească, emblemă a inspiraţiei, libertăţii de acţiune şi gândire, a ludicului, demonismului interior, a riscului şi a sacrificiului de sine.

Scena actului V, *Munţi cu prăpăstii* (11844-12104), care pune problema devenirii spirituale (ascensional-circulare) şi a *Eternului Feminin* (concept specific goethean, încheietor, mântuitor, care se opune Erosului începător-a-toate şi unificator), dezvăluie forţa iubirii creatoare ca pe o formă naturală de energie. Traducerea lui Doinaş conturează, prin limbaj, nucleul filozofic: "Vremelnic-sensibilul/ Doar ca simbol survine;/ Aici intangibilul/ Evidenţă devine;/ Aici genuinul ne-/ Rostibil s-a spus;/ Etern-Femininul ne/ Trage în sus". Conform teoriei sale despre traducere (care cere păstrarea hermetismului în toată puritatea sa) Doinaş recreează datele unei poezii enigmatic-mistice.

Această a treia ediţie, apărută la Editura *Grai şi Suflet-Cultura Naţională a Ministerului Culturii*, colecţia *Periplul lui Ulise*, are un mare merit. Lipsită (probabil din motive de economie) de comentariile şi notele erudite ale primei ediţii, ea dovedeşte că traducerea în sine e suficientă pentru păstrarea esenţei, a forţei vii care face din *Faust* o capodoperă inepuizabilă. *Faust* se citeşte la orice vârstă şi niciodată nu vom învăţa tot ce ne transmite. De-ar fi să rămână o singură carte în bibliotecă, aş păstra *Faust*.

Cunoaşterea, averea viitorului

OMUL faustic al zilelor noastre a ajuns să trăiască o situaţie pe care Goethe doar a imaginat-o: uluitoarea proporţie în care forţa şi bogăţia au ajuns să depindă de cunoaştere. Best-seller-ul lui Alvin Toffler, *Powershift* ("puterea în mişcare") detaliază, în limbajul sfârşitului de secol al XX-lea, ideea goetheană, aceeaşi din definiţia lui Bacon: "Cunoaşterea înseamnă putere".

Relaţia dintre forţă, avere şi cunoaştere s-a schimbat astăzi fundamental. Viaţa în economia supra-simbolică, cu tehnologii asistate de computer, cu inovaţie permanentă (eroul zilelor noastre e inovatorul!) care scurtează ciclul de viaţă al produselor, cu epitaful banilor de hârtie şi trecerea spre cărţi de credit, cartelele inteligente, pulsaţii electronice (transferată instantaneu - averea evanescentă a informaţiei!) arată că războiul pentru supremaţie economică în secolul al XX-lea a început deja şi e bazat pe cunoaştere. "Ceea ce contează în perspectivă amplă pentru fiecare naţiune sunt produsele muncii mintale: cercetarea ştiinţifică şi tehnologică, educaţia forţei de muncă, *software*-ul sofisticat, administraţia mai inteligentă, comunicaţiile avansate, finanţele electronice. Acestea sunt sursele-cheie ale puterii de mâine şi, printre aceste arme strategice, nici una nu este mai importantă decât organizarea superioară - în special organizarea cunoaşterii însăşi".

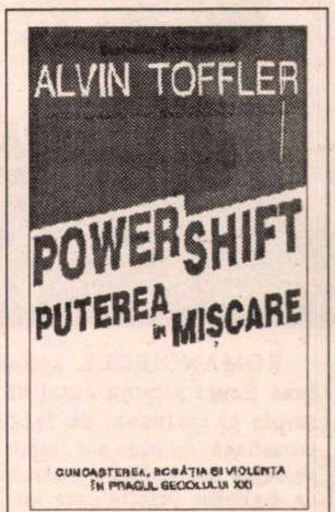

Alvin Toffler, *Powershift. Puterea în mişcare*. Traducere din limba engleză de Mihnea Columbeanu. Editura Antet, 1995, 480 p., 7500 lei .

Spre deosebire de bani sau de forţa fizică - finite -, cunoaşterea nu se epuizează. E accesibilă şi celor slabi, şi celor săraci: sursa cea mai democratică de putere. Cunoaşterea substituie transpiraţia, cere flexibilitate, decolonizarea afacerilor, înlocuirea birocraţiilor încete de către sistemele informaţiilor în curgere liberă. (De citat aici admirabila pledoarie a lui Toffler împotriva "colonialismului" birocratic, cu "muşcarea de limbă" în prezenţa şefilor: "E nevoie de încurajarea liberei expresii. Post-birocratismul presupune eliberarea grupărilor reprimate: descătuşarea energiilor inovatoare".)

Minţile se deblochează, angajatul devine autonom, persoana - noninterşanjabilă (nu orice şomer poate ocupa orice post - "muncitorii cunoaşterii sunt din ce în ce mai puţin înlocuibili"), puterea trece de la monoliţi la mozaicuri; toate elementele economiei accelerative provoacă schimbări şi în politică. Sfârşitul democraţiei de masă însoţeşte economia supra-simbolică: deplasări şi migrări ale populaţiei, idealul omogenităţii (Japonia) sau cel al "căldării de topit" (Statele Unite) fiind înlocuit de cel al "salatierei" (un castron în care diversele ingrediente îşi păstrează identitatea). Dispariţia ierarhiilor, media-fuziunea, viteza cu care pulsează datele, informaţiile, cunoştinţele, noul sistem de creare a avuţiei oferă posibilitatea unui viitor fericit şi pentru populaţiile care azi se numără printre săracii planetei. E nevoie doar de acces la cheile viitorului: interactivitatea, mobilitatea, convertibilitatea, conectivitatea, ubicuitizarea, globalizarea...

Sistemul socialist a ajuns la lada de gunoi a istoriei fiindcă s-a ciocnit cu viitorul, cu noul sistem al informaţiei deschise, necenzurate. Duşmanii acestuia n-ar mai fi astăzi decât fanaticii şi xenofobii. Dar nu mai pare verosimil ca micile buturugi să răstoarne carul, ba nu, racheta cunoaşterii, oprind-o din fantasticu-i zbor.

■

Cărţi primite la redacţie

◆ Barbey d'Aurevilly, *Dandysmul*. Traducere, studiu introductiv şi selecţia antologiei: Adriana Babeţi. Editura Polirom, Iaşi, 1995, 212 p., 4500 lei.

◆ *Surâsul Afroditei. Poeţi ciprioţi contemporani*. Antologie, prefaţă, note de Andreas Rados. Traduceri de Andreas Rados, Leonida Maniu, Leonidas Rados. Cronica, Iaşi, 1995, 166 p., 2990 lei.

◆ André Nataf, *Maeştrii ocultismului*. Traducere de George Anania şi Matilda Banu. Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1995, 376 p., 4200 lei.

◆ Fernand Comte, *Cărţile sfinte*. Traducere de Dumitru Purnichescu. Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1994, 250 p., 2850 lei.

◆ Matei Călinescu, *Cinci feţe ale modernităţii. Modernism, avangardă, decadenţă, kitsch, postmodernism*. Traducere de Tatiana Pătrulescu şi Radu Ţurcanu. Postfaţă de Mircea Martin. Editura Univers, Bucureşti, 1995, 335 p., 6800 lei.

◆ John Fowles, *Omida*. Traducere şi note de Veronica Focşeneanu. Postfaţă de Cosana Nicolae. Editura Univers, 1995, 446 p., 7000 lei.

Juan BENET:

Două fabule

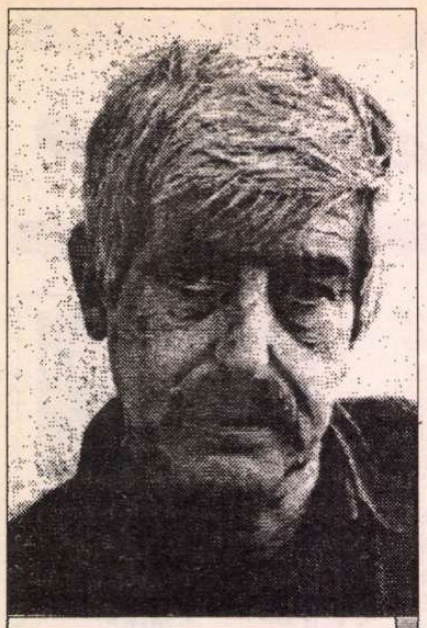

ROMANCIERUL spaniol Juan Benet alterna naraţiunile ample şi stufoase, de factură proustiană, cu care s-a impus în peisajul postbelic, cu exerciţii de digitaţie, printre care un loc privilegiat îl ocupă fabulele. Ambiguitatea, umorul şi jocurile de situaţii şi de cuvinte apropie fabulele lui Benet de anecdotă, de spumoasele glume (numite *greguerías*) ale avangardistului Ramón Gómez de la Serna. Este relativizată adesea însăşi soarta omului, care ajunge o valoare interşanjabilă ori se prelungeşte indefinit prin travestiuri, echivocuri şi incertitudini de identitate.

Prima

- DU-TE la piaţă, grăi neguţătorul către servitorul său, şi cumpără soarta mea. Sînt sigur că îţi va fi uşor s-o găseşti. Dar ai grijă să nu te laşi înşelat, să nu plăteşti mai mult decît face.

- Cît trebuie să plătesc? întrebă servitorul.

- Cît se plăteşte şi pentru celelalte. Vezi cît costă soarta celorlalţi şi plăteşte şi tu la fel.

Servitorul a lipsit mult timp şi s-a întors necăjit, încredinţîndu-şi stăpînul că nu-i găsise soarta la tîrg, deşi căutase peste tot. Neguţătorul l-a certat rău şi s-a plîns că nu e în stare să-i împlinească nici o poruncă.

- Nu pot să mă bizui pe tine nici pentru o treabă uşoară ca asta. Trebuie să le fac eu pe toate. Înţelege odată că eu nu pot să lipsesc nici o clipă din prăvălie, fiindcă fără mine nu mai merge nimic. Pe de altă parte, tare aş vrea să-mi găsesc soarta. Du-te şi caută-mi-o şi să nu te întorci pînă nu mi-o găseşti.

Servitorul se întoarse la tîrg şi rătăci cîteva zile în căutarea soartei stăpînului său, fără s-o poată găsi nicăieri. Într-un tîrziu, un om îl sfătui s-o caute în alte tîrguri şi oraşe, fiindcă un lucru atît de deosebit nu trebuia să se afle neapărat în tîrgul acela. Servitorul se întoarse acasă şi-i ceru voie neguţătorului să plece în căutarea soartei lui prin toate tîrgurile şi oraşele din ţară. Neguţătorul chibzui şi-i spuse:

- Bine, îţi dau voie s-o cauţi, ţine banii ăştia de cheltuială, numai bagă de seamă să nu faci altceva decît să-mi cauţi soarta. Să nu te întorci fără ea ori fără încredinţarea că nu e de găsit nicăieri.

Servitorul porni la drum şi din acea clipă nu mai făcu altceva decît să cutreiere întreaga parte necunoscută a ţării, în căutarea soartei stăpînului său. Umblă pe meleaguri îndepărtate, pînă cînd îmbătrîni. Îşi pierdu memoria, dar, credincios făgăduinţei pe care o făcuse stăpînului său, singura lui grijă era să se achite de obligaţia pe care şi-o luase. Şi neguţătorul îmbătrîni şi îşi pierdu aproape cu totul memoria. Tot rătăcind prin lume, într-o bună zi servitorul ajunse în dreptul prăvăliei stăpînului său, pe care nu-l mai recunoscu, dar îl întrebă dacă nu cumva are ceea ce căuta el de atîta vreme.

- După cîte-mi spui, zise neguţătorul, aş avea ceva care s-ar putea să fie ceea ce cauţi, şi îi arătă propria lui soartă.

- Tocmai de asta am nevoie, răspunse servitorul. Nădăjduiesc să nu coste prea mult. De atîţi amari de ani o caut, încît am cheltuit aproape toţi banii pe care i-am avut. Numai ăştia mi-au rămas.

- Sînt de ajuns şi mă mulţumesc cu atît, răspunse stăpînul. Vechitura asta e de o viaţă în casa mea şi pînă acum n-a interesat pe nimeni. Poţi s-o iei cu condiţia să-mi spui de ce ai nevoie de ea.

- Asta nu-ţi pot spune, fiindcă nu ştiu. Am uitat. Ştiu foarte bine că am nevoie de ea, dar nu ştiu de ce.

- Atunci a ta să fie, îi răspunse bătrînul său stăpîn. Este un obiect potrivit pentru un om care şi-a pierdut memoria. Cred că-mi amintesc că cineva l-a uitat aici şi nu văd ce soartă mai bună aş putea să-i hărăzesc decît să-l îngrop în uitarea cuiva care a avut atîta nevoie de el.

Şi cînd neguţătorul văzu că bătrînul său servitor se îndepărta cu soarta lui sub braţ, îşi spuse în sinea lui:

- În sfîrşit.

A doua

CÎND îşi luă rămas-bun, îi atrase atenţia, pe un ton lipsit de asprime:

- În lipsa mea n-ai voie să te duci la Pertinax. Bagă de seamă, să nu cumva să te duci la el, căci dacă te duci ai putea provoca o ruptură între noi.

Femeia rămase acasă, ascultînd porunca soţului ei, care la întoarcere o întrebă cu cine se văzuse în lipsa lui.

- M-am văzut cu Pertinax, răspunse ea.

- Nu ţi-am spus să nu te duci să-l vezi? întrebă el mînios.

- N-am fost eu la el. El a venit aici, în lipsa ta.

Bărbatul se duse să-l caute pe Pertinax şi-l întrebă:

- Cu ce drept te-ai dus s-o vezi pe soţia mea, cînd eu am lipsit de-acasă?

- N-am fost s-o văd pe soţia ta, răspunse Pertinax fără a-şi pierde cumpătul, ci pe tine, neştiind că eşti plecat de-acasă. De aci înainte să faci bine să mă anunţi cînd pleci, dacă doreşti să nu se repete situaţia asta care ţi-a produs atîta supărare.

Nemulţumit de această explicaţie, bărbatul se gîndi la o stratagemă pentru a afla intenţiile lui Pertinax şi a descoperi natura legăturii dintre el şi soţia lui. Găsi un pretext ca s-o îndepărteze de acasă şi, deghizîndu-se cu veşmintele ei, trimise o slugă la Pertinax cu poruncă să-i spună că, fiind singură acasă, îl aştepta să treacă pe la ea.

Dar femeia, bănuitoare faţă de purtarea unui soţ care se arăta atît de neîncrezător în cinstea ei şi ghicindu-i în parte intenţiile, hotărî - deghizată sub înfăţişarea lui Pertinax - să se întoarcă acasă, pentru a interpreta rolul pe care dorea să-l asculte soţul ei.

Cît despre Pertinax, gîndindu-se că femeia a rămas singură acasă, se deghiză şi el luînd înfăţişarea soţului ei, fără alt gînd decît acela de a descoperi natura raporturilor dintre ei.

Aşa se face că, atunci cînd falsul Pertinax - care nu era alta decît femeia - se întoarse acasă, pentru a da curs vizitei pe care fusese poftit s-o facă adevăratul Pertinax, se pomeni că era aşteptat de gazde, soţ şi soţie, şi fu luat prin surprindere.

Împrejurarea în care se treziră toţi trei era la fel de stînjenitoare pentru fiecare dintre ei, fiindcă toţi trei ştiau, fiecare în pielea lui, că cel puţin unul dintre ceilalţi doi era deghizat, fără a putea fi sigur care dintre ei, şi nici dacă amîndoi ceilalţi erau deghizaţi sau numai unul singur. Într-adevăr, fiecare dintre ei putea să judece în felul următor: dacă numai unul e deghizat, trebuie să fi luat înfăţişarea mea, căci eu am luat înfăţişarea lui, şi prin urmare nedeghizat nu poate fi decît acela a cărui înfăţişare n-am luat-o eu. Şi pentru că nu e deghizat, n-are de unde şti că ceilalţi doi sîntem deghizaţi. Neavînd deci nici un motiv să presupună vreo înşelăciune, nu va încerca să dea nimic de gol. Dacă, însă, amîndoi sînt deghizaţi, cel care a luat înfăţişarea mea este acela a cărui înfăţişare n-am luat-o eu, iar el nu ştie dacă eu m-am deghizat sau nu. În felul acesta e cu neputinţă să afle ce înfăţişare a luat fiecare deghizîndu-se, în afară de cazul în care - încumetîndu-se să-şi dezvăluie intenţiile care l-au determinat să adopte o altă înfăţişare - s-ar grăbi să-şi descopere identitatea, lucru foarte puţin probabil.

În consecinţă - s-au gîndit pesemne cei trei, fiecare în sinea lui -, dacă vrem să ne păstrăm gîndurile şi intenţiile cele mai ascunse, trebuie să ne păstrăm înfăţişarea pe care am luat-o deghizîndu-ne, ceea ce, dacă fiecare şi-a ales bine înfăţişarea cea nouă şi definitivă, nu schimbă cu nimic lucrurile.

Prezentare şi traducere de
Andrei Ionescu

Premiul GONCOURT 1995

...dar şi - fapt fără precedent în istoria marilor premii literare franceze - Médicis şi Goncourt-ul liceniilor au fost atribuite unui emigrant rus, stabilit doar de 8 ani în Franţa, Andrei Makine, pentru romanul *Testamentul francez*, apărut la Ed. Mercure de France. Cartea a intrat în selecţia finală şi a altor mari premii: Renaudot, Interallié, Femina. Cine este acest nume nou, ieşit cu atîta succes la rampă? Iată ce am putut afla:

Născut la 10 septembrie 1957 în Siberia, Andrei Makine studiază filologia la universităţile din Kalinin şi Moscova. După ce îşi ia doctoratul în literatură franceză, lucrează ca profesor la Novgorod şi colaborează la revista *Literatura modernă în străinătate* (un fel de "Secolul 20"). În 1987, "rămîne" în Franţa unde îşi găseşte un post la Facultatea de Ştiinţe Politice şi... scrie. Direct în franceză, limba bunicii sale din partea mamei. Publică în 1990 *Fata unui erou al Uniunii Sovietice* şi în 1992 *Mărturisirile unui stegar decăzut* (roman în care se încrucişează privirile a doi emigranţi ruşi, unul în Franţa, celălalt în S.U.A., asupra trecutului lor comun de la Leningrad), cărţi pe care figurează şi numele inventat al unui traducător. În 1993 semnează singur *Pe vremea fluviului Amur*, punînd capăt mistificării literare pe care o dezvăluie în romanul acum triplu premiat, *Testamentul francez*, cea mai autobiografică dintre scrierile sale.

Personajul principal al romanului este bunica lui Makine, Charlotte Lemonier, născută la începutul secolului la Neuilly-sur-Seine, ajunsă în tinereţe în Rusia şi rămasă acolo, într-o localitate din stepele siberiene, Saranza. Această babuşcă franţuzoaică îşi iniţiază nepotul într-o limbă şi cultură ridicate în imaginaţia lui la rang de mit, îl învaţă să iubească Franţa. Copilului şi apoi tînărului născut şi format în sistemul totalitar comunist - un univers închis în sine însuşi în spatele cortinei de fier - i se oferă astfel posibilitatea de a evada, prin intermediul povestirilor bunicii, din mediul ostil, orizontul i se deschide spre o altă lume, plină de farmec şi suplete. Minciunile propagandistice nu mai au efect asupra lui.

Charlotte, bătrînica fragilă şi inteligentă, înţeleaptă şi generoasă, este complicea copilului în jocuri, complicitate pe care nici timpul, nici absenţa, nici perversitatea adulţilor n-o va altera. Odată stabilit la Paris, primul gînd al naratorului este să facă tot ce-i stă în puteri pentru a o aduce acolo pe aceea graţie căreia Franţa devenise o parte din el însuşi.

Roman de iubire şi de iniţiere, *Testamentul francez* a stîrnit entuziasmul unanim al criticii (bănuim că un rol important l-a jucat, în cazul acestei cărţi, şi măgulirea cunoscutului orgoliu francez). Iată ce scriau despre cartea lui Andrei Makine, încă de la începutul toamnei, ziarele de mare tiraj, sub semnături de încredere: "Un roman de o mare frumuseţe, prin scriitură, prin vocea blîndă şi gravă, stăpînită şi tulburată, care caută aproape cu disperare să spună ininteligibilul, sensul ascuns dar esenţial al lucrurilor şi evenimentelor" - Dominique Bona, "Le Figaro littéraire"; "O superbă reuşită... O mare putere de a emoţiona şi libertatea pe care doar sensul poetic o poate da scriitorului" - Hector Bianciotti, "Le Monde"; "*Testamentul francez* e o carte rară. Citiţi-o repede şi o să-mi mulţumiţi" - Edmonde Charles-Roux, "Le Provençal".

Adriana Bittel

MERIDIANE

Un premiu internaţional pentru ALEXANDRU VONA

◆ La 21 noiembrie, la Roma, lui Alexandru Vona i s-a decernat prestigiosul Premiu Internaţional al Uniunii Latine pentru literaturi romanice. Juriul, compus din personalităţi literare şi culturale din diferite zone lingvistice ale lumii latine (Jorge Amado, François-Regis Bastide, José Saramango, Antonio Muñoz Molina, José Donoso, Luigi Malerba, Dan Hăulică, Tahar Ben Jalloun, Vincenzo Consolo) a ales, dintre cărţile mai multor scriitori, între care unii de reputaţie internaţională, romanul *Ferestrele zidite*, apărut în 1993 la Cartea Românească şi, de curînd, în traducerea lui Alain Paruit, la Ed. Actes Sud (în seria "Lettres Roumaines", coordonată de Irina Mavrodin). Laureaţii precedenţi ai Uniunii Latine sînt Juan Carlos Onetti, Le Clézio, Gonzalo Torrente Ballester şi Vincenzo Consolo.

Amintim cu această ocazie că, la noi, excepţionalul roman al lui Alexandru Vona (pe care revista noastră l-a apreciat elogios încă de la apariţie, acordînd cărţii şi autorului, în mai multe rînduri, un spaţiu larg) nu a primit nici un premiu literar. Recent, literaţii academicieni care au

desemnat premiile Academiei pe 1993 i l-au preferat lui Alexandru Vona pe... Cătălin Ţîrlea.

Emoţii livreşti

◆ În toate sensurile rezistentă, revista *Secolul 20* nu va mai putea să-şi menţină totuşi mult timp numele, e lesne de înţeles din ce motiv. De altfel, remarcăm că unul dintre editori e Fundaţia „Secolul *21*". Ultimul număr apărut, îngrijit de Claudiu Baciu şi Geo Şerban, este dedicat Egiptului şi a fost realizat cu sprijinul Ambasadei Republicii Arabe Egipt la Bucureşti, al doamnei Nadia Anghelescu şi al Centrului de Studii Arabe al Universităţii din Bucureşti. Egiptul antic în cultură şi civilizaţie, fascinaţia şi secretele Egiptului, călători şi jurnale sînt cîteva din secvenţele peliculei egiptene propuse de *Secolul 20*. Un capitol consistent e dedicat literaturii din Egiptul de azi. Nu este uitat nici laureatul Premiului Nobel din 1988, prolificul prozator Naghib Mahfuz. Din creaţia sa, puţin cunoscută la noi, ni se oferă fragmente de roman traduse de Nicolae Dobrişan şi o remarcabilă proză scurtă în traducerea Nadiei Anghelescu. Practic nu există articol din acest număr care să poată fi lăsat deoparte într-o enumerare. De aceea nu vom cita decît din editorial: "Pentru că n-am văzut niciodată Egiptul, toate monumentele naturale şi culturale ale acestei ţări îmi stîrnesc doar o emoţie livrescă. Nilul cu cataractele sale vuitoare şi deşertul cu respiraţia lui infinită, piramidele, Sfinxul şi incomensurabilele temple din sudul ţării, toate nu sunt realităţi care să-şi dea întreaga lor măsură în reproduceri, oricît de măiestrite". Prezentul număr din *Secolul 20* este o excelentă compensaţie pentru cei care, ca şi Şt. Aug. Doinaş, autorul editorialului, n-au fost niciodată în Egipt. Dacă astăzi *Secolul 20* nu mai e căutat ca înainte de 1989, vina nu e, cu siguranţă, a redactorilor; dintre aceştia nu trebuie uitat Roger Câmpeanu, secretar general de redacţie, a cărui pasiune pentru ceea ce face a devenit aproape un mit în lumea gazetăriei. *(I.P.)*

Dostoievski astăzi, la Paris

◆ Faptul că Dostoievski este scriitorul cel mai citit în Occident este un adevăr bine cunoscut. Şi totuşi, atunci cînd te apropii de standul unei librării pariziene şi vezi toate romanele lui importante în ediţii de buzunar, uneori în cîte două traduceri deodată, faptul te şochează. Dar chiar şi într-un asemenea context, soarta romanului *Jucătorul* în Franţa este frapantă. Versiunea lui Jules Roche-Parfenov, apărută anul acesta la Ed. Flammarion, este cea de-a treia în ultimii patru ani (în 1991 a apărut traducerea lui Andre Markovici, într-o ediţie de masă, reluată aproape imediat, într-unul dintre cele trei volume ale ediţiei de lux a operei lui Dostoievski; în anul 1994, Gallimard reeditează traducerea lui Silvie Luneau). Nu sînt prea mulţi autori în literatura universală care să fie traduşi şi editaţi într-un asemenea ritm. Una din problemele centrale ale romanului este "ruşii în străinătate", confruntarea dintre caracterul naţional rus şi caracterele europene, problemă devenită, probabil, interesantă pentru cititorul francez al zilelor noastre, contemporan cu "invazia" rusească în Occident. Schiţate în culori crude şi cu o pregnanţă maximă, caracterele europenilor, aşa cum le percepe un emigrant din Rusia, îi dau poate cititorului francez o cheie pentru înţelegerea sufletului rus. *(Albert Kovacs)*

un radio actual

în fiecare zi, de luni până vineri, puteţi audia la Radio Total, între orele 22,00-24,00

TALK-SHOW-uri LIVE

FM 94,2 MHz

RADIO TOTAL

637.37.90; 637.56.45

Luni: Război şi pace ◆ Mihai Tatulici
Marţi: Câinele de pază ◆ Cornel Nistorescu
Miercuri: Punct şi virgulă ◆ Carmen Bendovski
Joi: Fiţi întreprinzători ◆ Teme economice
Vineri: Taxiul de noapte ◆ N.C. Munteanu

53 de zile din viaţa lumii

53 DE scriitori (47 din literatura universală contemporană, solicitaţi de „Le Nouvel Observateur" să descrie cum au petrecut ziua de 29 aprilie 1994 şi 6 scriitori români, nu mai puţin aparţinînd aceleiaşi literaturi universale contemporane, care scriu la rugămintea redactorilor ediţiei în limba română a revistei „Lettre Internationale" despre ziua lor de 29 aprilie 1995) „povestesc" pe aproape 100 de pagini ale numărului 15 (toamna 1995) o zi din viaţa lumii.

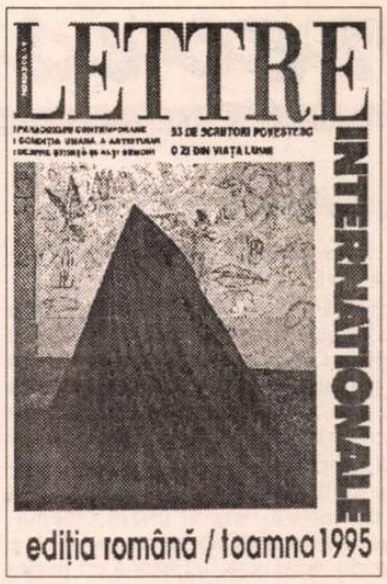

„O furtună a condeielor" (pe modelul procedeului de investigare psihologică „furtună a creierelor") a propus „Le Nouvel Observateur". Şi cum condeiele sînt dintre cele mai valoroase, rezultatul este un portret de grup al lumii contemporane. Ca şi cum s-ar fi trasat într-un cadru 53 de pătrăţele şi li s-ar fi propus autorilor: „Umpleţi fiecare dintre voi pătrăţelul lui !", sperîndu-se crearea unui tablou mozaicat. Independent de ceilalţi, fiecare şi-a umplut pătrăţelul fără să ştie că ceea ce completează el este chiar părticica lipsă. Şi aşa, în loc de un tablou mozaicat în 53 de piese, s-a obţinut unul singur, imens, cu o forţă artistică de 53 de ori mai mare decît un tablou obişnuit.

Iată-i pe cei 53 de scriitori, în ordinea în care sînt ei publicaţi în ediţia română a revistei „Lettre Internationale": Fernando Arrabal, Arto Paasilinna, Milan Kundera, Henrik Stangerup, Umberto Eco, Fernando del Paso, Harold Brodkey, Ousmane Sembene, Andrei Bitov, Kitia Touré, Susan Sontag, Branko V. Radicevic, Urbano Tavares Rodrigues, Russell Banks, Salman Rushdie, Zlatko Dizdarevic, Manuel Vazquez Montalban, Ernesto Sabato, Kazimierz Brandys, Iordan Radicikov, Abraham B. Yehoshua, Nicolae Breban, Zhang Jie, Abdelwahab Menddeb, Christian K. Stead, William Kennedy, Ismail Kadare, Carloes Fuentes, Vidosav Stevanovic, Antonio Lobo Antunes, Tayeb Salih, Gore Vidal, Claude Roy, Bao Ninh, Jorge Semprun Octavio Paz, Zhang Xinxin, Robert Ludlum, Serghei Iourienen, Vassilis Vassilikos, Jorge Edwards, Ramin Jahan Begloo, Osvaldo Soriano, Alexandr Zinoviev, Günther Grass, Yoshikiki Furui, Jean d'Ormesson, Augustin Buzura, Cezar Baltag, Gabriela Adameşteanu, Constantin Ţoiu, B. Elvin şi Mircea Horia Simionescu. Deşi sînt convins că această enumerare seacă nu redă, prin rezonanţa numelor, decît o palidă imagine a ceea ce se scrie în suta de pagini dedicată lor în „Lettre Internationale", am considerat de datoria mea să o fac, mai ales avînd în vedere că spaţiul nu-mi va permite cîteva spicuiri din textele unuia sau altuia dintre cei enumeraţi (înşiruirea numelor mai are şi rolul de a incita la răsfoirea acestui „Lettre Internationale").

Cum arată lumea reflectată într-o zi şi văzută din toate unghiurile de 53 de scriitori? „Astăzi s-a împlinit o lună de cînd a murit Ionescu. Şi discuţiile pe care le-am avut cu el îmi revin în minte. Mă căznesc să le reconstitui înainte ca uitarea să le şteargă de tot." (Fernando Arrabal); „Dar Helsinki îşi revine azi (...). Femeile şi-au scurtat fustele şi-şi arată cu plăcere picioarele, pînă şi femenistele cele mai înverşunate lasă să li se întrezărească pe stradă pulpele durdulii. Mica noastră capitală de pe malurile Balticei dă uitării anii grei – lungimea fustelor dovedind mai sigur decît graficele economice că Finlanda este hotărîtă să se redreseze, şi multe alte lucruri urmează noul curs." (Arto Paasilinna); „Iată, acest 29 aprilie este o vineri, zi de mare rugăciune. Lumea se îmbracă cu veşmintele largi de pînză. Se parfumează. Fiecare îşi scoate la vedere pentru a se ruga... Tîrfa asta de Africa! O! " (Ousmane Sembene); „Azi e Vinerea Mare, ziua în care Pilat din Pont s-a spălat pe mîini (...) Lumea catolică a serbat deja Paştele. Aşadar, Iisus învie mai întîi în Occident şi mai apoi în Orient, întîi la Roma şi apoi la Constantinopole." (Branko V. Radicevic); „Dar oraşul Tokio, de-a lungul anilor, a sfîrşit prin a nu mai accepta pe străzi prezenţa melancolicilor. Există o expresie budistă «cele patru dureri», care desemnează suferinţele vieţii, ale bătrîneţii, ale bolii şi ale morţii. Tokio s-a dezvoltat tocmai alungînd pe cît era posibil umbrele a trei dintre ele: ca şi cînd oamenii nu îmbătrîneau, nu erau niciodată bolnavi, nu mureau." (Yoshikichi Furui); „Plîng lumea în acest 29 aprilie 1994. N-a avut tăria să reziste la transformarea «imposibilului în posibil». N-a înţeles că micuţii din Sarajevo, asemenea tuturor copiilor din lume, au dreptul la viaţă şi la îngheţată." (Zlatko Dizdarevic).

George Şipoş

LiterArt - XXI

◆ Asociaţia Internaţională a Scriitorilor şi Oamenilor de Artă Români cu Sediul în Washington D.C. SUA, anunţă un concurs pentru cea mai bună carte publicată de un autor român în cursul anului 1995. Concursul este deschis tuturor şi are în vedere numai două categorii literare - romanul şi cartea de nonficţiune indiferent de domeniul la care se referă. Rugăm editurile să trimită lucrările pe care le consideră cele mai bune şi să acorde atenţia cuvenită tinerilor. De asemenea, rugăm autorii să trimită un exemplar din lucrarea publicată, în cazul în care nu sunt recomandaţi de edituri.

Lucrările sunt aşteptate până la data de 1 februarie 1996, pe adresa: Dna. Maria Teodoru, Str. Ionescu Gion 5, et. 2, ap. 5, sector 3, Bucureşti.

Premiile vor consta în bani şi diplome.

Silvia Cinca,
Preşedinte

Revista revistelor

Lovitura de dizgraţie

O temă pe care o aşteptam în *DILEMA*, avînd în vedere că în redacţie lucrează doi dintre cei mai buni, mai pasionaţi critici de cinema ai noştri (scriitori al căror nume sub un text îţi dă garanţia că lectura nu va fi niciodată plicticoasă), figurează pe coperta numărului 149: *Starea filmului*. De fapt, responsabilul acestui număr, Alex Leo Şerban, e preocupat în primul rînd, în cadrul mai larg al crizei cinematografiei mondiale, de starea maladivă a filmului românesc. Împreună cu profesioniştii domeniului, regizori, producători, redactori de film, critici, el descrie simptomele, caută cauzele şi posibilele remedii ale situaţiunii. Demersul său, deşi destul de pesimist din pornire ("Va dispărea oare Cinematograful? Ca spectacol colectiv, e foarte probabil."), e cu atît mai necesar cu cît publicaţiile de specialitate, axate mai ales pe cronici ale filmelor la zi în reţea, relatări de la festivaluri, interviuri, bîrfe de larg consum despre staruri şi alte genuri publicistice vioaie şi ilustrate - nu au pus atît de apăsat, cum o face *Dilema* aceasta, degetul pe rană. ◆ Răspunsurile celor şase confraţi la întrebările ce-l frămîntă *cu adevărat* pe A.L.Ş. sînt montate inteligent, "starea" fiind însumarea unor crize ale diverselor segmente. Veşnicul refren banii-banii e mai puţin prezent, un factor între alţii, în răspunsurile profesioniştilor. Adina Darian, "abia trăgîndu-şi sufletul" între două voiajuri în interesul profesiei, crede că, la noi, nu e vorba de o criză de creaţie, ci de producţie, şi, mai grav, de o criză de cunoaştere: "Din contactele mele cu lumea filmului de aici şi de dincolo, cred că oamenii care se ocupă de cinema la noi nu prea mai ştiu ce se întîmplă în lume. Nu ştiu din ce cauză - nici nu mă interesează -, cert este, însă, că ei inventează mereu roata!" ◆ Acest "nu mă interesează" sună al naibii de arogant pentru un şef de revistă, *Noul Cinema*, al cărei rol (dacă *noul* nu e doar o delimitare formală de vechiul *Cinema)* ar fi tocmai să explice celor ce nu au posibilitatea contactelor nemijlocite cu lumea filmului "de dincolo", ce se întîmplă acolo. ◆ Cristina Corciovescu, redactorul-şef al revistei concurente *ProCinema* e preocupată salutar de aspecte pragmatice. Acum, că filmul est-european nu mai e la modă ("se poartă" asiaticii), "condiţiile ca filmul românesc să fie prezent într-o competiţie de anvergură ar fi în principal două: calitatea peliculei respective şi girul unui producător/distribuitor străin care să deschidă uşile. O uşă deschisă de mîna care trebuie face măcar jumătate din succesul filmului". ◆ Valerian Sava e tranşant, aruncînd pisica şi în curtea propriei bresle: "Cu regizorocraţia actuală, baricadată în suficienţa utopică a autorului total şi cu breasla noastră decapitată dar guralivă, n-are cum să apară binomul formativ al unei şcoli naţionale pe care nu-l pot compune decît regizorii şi criticii împreună". Alţi critici, Magda Mihăilescu, Viorica Bucur, dar şi regizorii Stere Gulea şi Nae Caranfil vorbesc între altele de lipsa unor profesionişti cu o contribuţie importantă în realizarea filmelor: scenarişti, dialoghişti, producători, manageri buni în conducerea studiourilor şi în CNC, specialişti în publicitate. E necesară o mai eficientă delimitare a competenţelor pentru a trece de la "o cinematografie a «talentelor înnăscute»" la o cinematografie modernă. ◆ Nu e uitată nici cea mai parşivă dintre componentele crizei, «lovitura de dizgraţie» dată cinematografului de către public, al cărui interes, în special pentru filmul naţional, e în cădere liberă. Argumentele diverselor segmente de public, de la liceeni de o precaritate culturală descurajantă la cinefili rafinaţi (Leo Şerban dă cuvîntul unor figuri bucureştene nelipsite de decenii de la nici o gală, seară de Cinematecă sau proiecţie restrînsă şi care ştiu bine ce spun) - ar trebui să constituie un subiect de reflecţie obligatoriu pentru cineaşti. Una din idei este că filmul filosofico-subversiv, parabola şi sufocarea în metaforă, aşa-zisul "film de artă" cu sofisticările şi aburirile lui nu mai ţin la public. În spiritul timpului e ca pariul cu arta să fie cîştigat prin claritate.

Reţeta succesului?

Banchetul cu care s-a încheiat Conferinţa Naţională a P.D.S.R. a costat şaizeci de milioane de lei, aşa rezultă cel puţin din calculele ziarului *ZIUA*. Acelaşi cotidian a prezentat şi meniul banchetului. N-au lipsit caviarul şi purceii de lapte la tavă. Probabil că acest banchet face parte din programul anticriză al partidului de guvernămînt. Reprezentanţii săi n-au mai avut răbdare să vadă ce efecte va avea asupra noastră belşugul pe care ni-l promit, ci s-au grăbit să-l experimenteze. Lăudabilă această grijă faţă de o eventuală indigestie naţională. ◆ În *EXPRES MAGAZIN* Silviu Brucan pronostichează că guvernul Văcăroiu va fi mazilit cît de curînd, din necesităţi de imagine a P.D.S.R.-ului. E posibil, dar acest *cît de curînd* vine atît de tîrziu, încît e greu de crezut că se mai poate drege mare lucru la imaginea partidului dlui Năstase şi comp. ◆ În *EVENIMENTUL ZILEI* Ilie Năstase face precizări de ce a acceptat să devină membru în P.D.S.R.: deoarece acesta e singurul partid care i-a făcut o asemenea propunere. Dacă Brătianu-Cartof ar fi fost mai iute de iniţiativă, i-ar fi acceptat Ilie Năstase propunerea? ◆ Actorul Mihai Mălaimare a declarat presei că s-a sfiit să-şi facă publică apartenenţa la P.D.S.R., ca să nu provoace comentarii răuvoitoare la adresa sa. Directorul Teatrului "Masca" a recunoscut că d-sa e de multă vreme membru în acest partid. Secretosului actor i se pare oare că a fi membru P.D.S.R. echivalează cu vreo boală ruşinoasă despre care nu e bine să vorbeşti în public? ◆ Preşedintele de onoare al Academiei Române e tot Nicolae Ceauşescu, a constatat la Bacău Mircea Dinescu. *Ziua* a preluat această afirmaţie. Luată cu *î* din *a*, Academia a uitat să scoată preşedinţia onorifică din nomenclatorul ei şi nici n-a ales alt *onorific* în această funcţie, a explicat Dinescu auditoriului din Bacău venit să asiste la lansarea volumului lui Ioan Groşan, *Nutzi, spaima Constituţii*. ◆ Comisia Naţională de Statistică pretinde, prin gura dlui Alexandru Radocea, că cifrele prezentate de SRI sînt false şi că economia naţională stă mai bine decît a anunţat dl Măgureanu în raportul prezentat în Parlament. Dacă Statistica minte, cum afirmă presa, e rău, iar dl Radocea ar trebui să-şi găsească alt loc de muncă, de pildă la înfrumuseţarea parcurilor. Dacă minte SRI-ul iar e rău, fiindcă înseamnă că zăpăceşte opinia publică şi nu numai. Dacă însă mint şi Statistica şi SRI-ul, e perfect: secretul de stat e de nepătruns, chiar dacă se vede cu ochiul liber. ◆ Cel puţin zece mii de profesori scoşi din răbdări de sărăcia la care sînt condamnaţi de actualul guvern au scandat pe străzile Capitalei: "Văcăroiu, nu uita/ nu plătim şi vodca ta!". Şi cum, cu excepţia *Vocii României*, n-a fost ziar să nu citeze această strigătură, premierul ar trebui ori să producă o dezminţire despre această notă de plată, ori să-şi dea demisia. Şi asta nu din pricina celor zece mii de profesori, ci fiindcă aceştia, oameni şi ei, vor spune la orele de curs elevilor că prim-ministrul României obişnuieşte vodcă în exces. Care va fi logica copiilor noştri după ce vor afla asta? Că premierul îşi distruge ficatul? Nici vorbă. Ei vor vedea în vodca dlui Văcăroiu reţeta succesului. ◆ Gregorian Bivolaru, dezinteresatul guru al intrării în rai în stare de erecţie, a pretins 20 de milioane de lei daune ziarului *Ziua*. Acuzatul cotidian a publicat cîteva reportaje despre şedinţele de tantrism prezidate de G.B. Yoghinul autohton, căruia *Ziua* i-a devoalat anumite secrete, a renunţat la tehnica meditaţiilor prin care într-un timp intenţiona să pună la pămînt revista *CUVÎNTUL*, apelînd la serviciile justiţiei pămînteşti. Pentru un guru care se respectă, Gregorian Bivolaru e cam nerăbdător. ◆ Pînă să-i fie ridicată imunitatea parlamentară, Corneliu Vadim Tudor se vede abandonat de şefii de filiale ai propriului său partid. Potrivit *ADEVĂRULUI*, CVT a anunţat în Senat că dacă îi va fi ridicată imunitatea parlamentară, asta îi va scurta drumul spre Cotroceni. Nu ne îndoim, fiindcă în loc să-şi piloteze Mercedesul pe unde zic semnele de circulaţie, CVT o va lua vitejeşte şi pe sens interzis, ca să ceară iertare la Cotroceni. Dar dacă procesele pot fi amînate sine die, rîia morală rămîne la vedere. Tribunul caprelor cu coada pe sus n-a luat în seamă că şi ai lui îl pot abandona din motive de igienă elementară.

Cronicar

LA MICROSCOP

Idealiştii din P.D.S.R.

PREA a fost multă linişte la adunarea cremei din P.D.S.R. ca să nu iasă o dandana din asta. Linişte şi unanimitate de voturi nu sînt nici în partidul pensionarilor, aşa că de ce-ar fi fost tocmai la P.D.S.R.? Dacă a fost o linişte tactică, lucru de care mă îndoiesc, acest partid ar fi trebuit să-şi voteze aleşii nu prin fluturarea mîinii, ci în secret. La noi, votul prin ridicarea mîinii trezeşte reflexele condiţionate de P.C.R., pînă în '89, aşa că nu înseamnă mai nimic. Cine a votat azi *pentru*, aruncîndu-şi mîna spre cer, se poate răsuci mîine către un la fel de hotărît *împotrivă*. Astfel că beneficiarii acestui soi de unanimitate ştiu foarte bine că voturile pe care le-au obţinut nu le-au acordat decît un răgaz şi nimic mai mult. În P.D.S.R. au intrat cu ghiotura în ultima vreme persoane care nu văd în ac. t partid decît o umbrelă de vreme rea. Aduşi să voteze, oamenii care au aderat din acest motiv la partidul de guvernămînt şi-au dat votul celui mai tare de la întîlnirea din Sala Palatului. Aşa că după exerciţiul de gimnastică a ridicării unuia dintre membrele superioare de la ora de educaţie fizică şi politică în care pe post de profesor s-a aflat actualul preşedinte executiv al P.D.S.R., Adrian Năstase, e cu putinţă să urmeze în acest partid şi o oră de dirigenţie, care să întoarcă pe dos o sumedenie de voturi. În cele două zile cît şi-a ţinut reprezentanţii de veghe în Sala Palatului, P.D.S.R.-ul a votat un articol de conduită devastator: că nu va ierta corupţia, indiferent unde va fi ea descoperită. Pentru cine ştie să citească printre rînduri, e clar că în partidul de guvernămînt a început o cursă între cei care şi-au făcut suma şi cei care vor să se afirme.

Implorat să declare că acceptă să-şi depună candidatura din partea P.D.S.R., preşedintele Iliescu le-a transmis pedeseriştilor promisiunea că va candida din partea acestui partid, dar n-a girat povestea cu ridicarea mîinii de la Sala Palatului. Cu alte cuvinte, Ion Iliescu n-a uitat că P.D.S.R.-ul e partidul pe care a mizat în '92, dar aşteaptă din partea acestui partid să nu uite că şi-a cîştigat voturile datorită popularităţii pe care candidatul Iliescu a acceptat s-o împartă cu partidul atunci înfiinţat. Impresia mea e că preocupat să-şi asigure un sprijin de centru stînga pentru ideile sale, preşedintele Iliescu a ignorat echilibrul de forţe politice de la noi. Şi a ignorat motivaţia pentru care se fac, azi, la noi, înscrierile în partidul de guvernămînt. În loc să aibă un partid de incoruptibili, pe care să se poată bizui, Ion Iliescu s-a văzut vîrît într-o ciorbă care miroase din ce în ce mai urît, potrivit principiului că peştele de la cap se împute. Dar cum selecţia iniţială i-a aparţinut şi preşedintelui de azi al României, e greu de făcut distincţia între un partid minat de corupţie care e azi P.D.S.R.-ul şi *incoruptibilii* de acum cîţiva ani, care s-au despărţit de F.S.N., remorcaţi de preşedintele Iliescu.

Cu scrisoarea lui, adresată întrunirii la vîrf a P.D.S.R., preşedintele a bătut şaua să priceapă idealiştii din partid, anunţînd că va participa la alegeri pe listele acestuia. Dar cîţi aşazişi idealişti numără azi, la vîrf, P.D.S.R.-ul? Şi ce sens acordă preşedintele Iliescu, azi, idealismului din P.D.S.R.? În treacăt fie spus, Ion Iliescu n-a avut autoritatea de a-i face pe majoritari să renunţe la posturile din AGA. Iar ultimele sale atacuri împotriva celor care şi-au folosit funcţia în partid ca să-şi adune privilegii n-au dat rezultate. Probabil că din P.D.S.R. se va rupe o fracţiune favorabilă preşedintelui, dar am mari îndoieli că fracţiunea cu pricina se va numi P.D.S.R. Adevăratul P.D.S.R. e un partid prin care s-au obţinut privilegii şi prin care s-au făcut averi în ultima vreme, ca partid prezidenţial. Căţeii politici pe care Ion Iliescu i-a întreţinut pînă în ultima vreme, ca aliaţi, îl contestă acum pe faţă, ca CVTudor, sau acoperit, ca P.S.M.-ul. Oricum, preşedintele Iliescu nu mai e azi apărat dinspre stînga cum era în '92. Dimpotrivă, stînga şi partea din P.D.S.R. favorabilă lui Adrian Năstase probabil că-i vor face zile negre, încercînd să-l tragă pe linie moartă.

Marea dandana de după alegerile P.D.S.R. ar putea fi tocmai ca părintele acestui partid (Ion Iliescu) să fie silit să candideze pe listele partidului de guvernămînt fiindcă nu va avea încotro.

Cristian Teodorescu

Pentru cititorii din străinătate

Puteţi face abonamente direct la redacţie, la tarifele de 104 $ S.U.A. pe an pentru ţările europene şi 130 $ S.U.A. pe an pentru ţările extra-europene. Plata se poate face prin C.E.C. la dispoziţia Fundaţiei "România literară" pe adresa Fundaţia "România literară", Bucureşti, Of. poştal 33, c.p. 50, cod poştal 71341, România sau prin dispoziţia de plată a sumei în contul 1520.796.1000.89 deschis la Banca Română pentru Dezvoltare (B.R.D.), Filiala Pipera, Bucureşti, caz în care vă rugăm să ne trimiteţi pe adresa redacţiei, în plic, o copie după dispoziţia de plată şi adresa dvs. completă. În sumă sînt incluse toate cheltuielile poştale şi de expediere. Se pot încheia şi abonamente pe un trimestru sau un semestru, pentru o sumă proporţională.

România literară

Calea Victoriei 133, Bucureşti, sector 1. Telefoane: 650.62.86; 650.33.69; 659.35.42. (foto). Fax: 650.33.69. Luni, marţi, miercuri, joi: 13-19; vineri: 9,30-13. Abonamente: 3 luni - 6.500 lei; 6 luni - 13.000 lei; 1 an - 26.000 lei; ISSN 1220-6318

Tipar: grupul draqo print
TIPOGRAFIA FED, Calea Rahovei 147, sector 5 – Bucureşti; tel: 335.93.18; fax: 311.33.75

16 pag.- 500 lei

Biblioteca Judeţeană MUREŞ TÎRGU-MUREŞ

România literară

Apare săptămînal sub egida Uniunii Scriitorilor

Editor:
Fundaţia România literară
Director general
Nicolae Manolescu

13–19 decembrie 1995
(Anul XXVIII)

49

EDITORIAL

de Nicolae Manolescu

Dreptul la convertire

ÎNTR-O emisiune recentă a domnului Iosif Sava de pe canalul al doilea al TVR a fost reluată vechea-nouă dispută referitoare la dreptul de a se converti al unor intelectuali care au colaborat cu regimul comunist. Dl. Sava a susţinut, ca de atîtea ori în cadrul *Seratei muzicale,* că o conciliere istorică este absolut necesară, mai ales în condiţiile în care ar trebui să acceptăm dreptul colaboraţioniştilor de ieri de a-şi schimba astăzi opinia. Dl. Sava a dat exemplul dnei Zoe Dumitrescu-Buşulenga. La rîndul său, dl. Gabriel Liiceanu, invitat al emisiunii, a obiectat că o reconciliere nu se poate realiza fără pedepsirea vinovaţilor (atîta vreme cît asasinii poetului Gheorghe Ursu se plimbă printre noi, despre ce fel de „împăcare" am putea vorbi?) şi că dreptul la convertire înseamnă implicit recunoaşterea publică a erorii.

Mai e nevoie să spun că împărtăşesc acest din urmă punct de vedere? Aş adăuga cîteva argumente în sprijinul ideii dlui Liiceanu. E adevărat că un intelectual îşi poate modifica opţiunile, opiniile, atitudinile. Într-o viaţă de om, multe se pot întîmpla. Există cazuri celebre de convertiţi. Partidul Comunist Francez cunoaşte cîteva dintre cele mai epatante. Problema nu este de consecvenţă (bovină, cum pretinde o vorbă celebră), ci de onestitate. Or, ce constatăm după 1989?

Numeroşi colaboraţionişti de odinioară se declară acum a fi fost persecutaţi de comunism pentru ideile lor liberale. Ei afirmă a nu se fi putut exprima sincer şi deschis înainte de revoluţie. Altele erau în sufletele lor! Posibil. Dar n-am băgat de seamă, cu excepţia lui Petru Dumitriu, ca vreunul dintre ei să înceapă prin a recunoaşte că, din convingere ori din laşitate, a slujit un regim odios. Această minimă recunoaştere le-ar fi dat dreptul nu numai la stima noastră, dar şi la convertire. Liberalismul, vezi Doamne, secret al lingăilor lui Ceauşescu, este chiar mai ruşinos decît nostalgia unora după Ceauşescu. Trebuie să admit că prefer fidelitatea dlui Adrian Păunescu faţă de dictatorul dispărut cu şase ani în urmă convertirii atîtor scriitori la idei şi convingeri pe care, declară ei, comunismul i-a oprit să le facă publice. N-are de asemenea nici o valoare curajul opiniei care n-a fost publică. Nu mă îndoiesc că dna Buşulenga îi expunea dlui Sava în particular un crez democratic. Mi l-a expus şi mie, şi nu o dată, dar tot în particular. Dificultatea este că dna Buşulenga (îi invoc numele numai fiindcă i-a fost pomenit în emisiune, ar putea fi altele) n-a avut niciodată tăria de a ieşi public, după 1989, cu o limpede şi cinstită recunoaştere a colaboraţionismului d-sale. Să fi spus bunăoară doar atît: mi-e ruşine de a fi declarat lui Ceauşescu faptul că o cuvîntare a sa m-a aruncat într-o *stare de graţie*. Neuitatele cuvinte de la întîlnirea de la Neptun de acum două decenii ale eseistei, profesoarei şi intelectualei care este dna Buşulenga ar fi fost brusc uitate. Multe „dosare" s-ar fi închis, dacă asemenea mărturisiri ar fi fost făcute din capul locului. În absenţa lor, nici o convertire nu e acceptabilă. Şi nici o conciliere, posibilă.

Scriam cîndva despre Procopius din Cezareea: pentru minciuna strigată în gura mare, adevărul rostit în taină nu poate fi primit ca preţ. După decenii de minciuni publice, colaboraţioniştii nu trebuie lăsaţi să creadă că o convertire tainică le poate salva sufletul. Ei trebuie să ştie, dimpotrivă, că dreptul lor la convertire trece prin recunoaşterea publică a mizeriei morale în care s-au complăcut sau de care au profitat.

■

Interviu cu NICOLAE CARANDINO

(pag. 3)

O altă imagine a poeziei basarabene

(pag. 4-5)

Lehamitea la români

(pag. 8-9)

In memoriam – Méliusz József

(pag. 10)

Poezii de Gheorghe Grigurcu

(pag. 6)

Constantin Ţoiu versus Mario Vargas Llosa

(pag. 12)

FESTIVALUL UNIUNII TEATRELOR DIN EUROPA

(pag. 11)

Mafia suprasexuală

(pag. 2)

Biblioteca Judeţeană MUREŞ TIRGU-MUREŞ

CONTRAFORT

de Mircea Mihăieș

Mafia suprasexuală

CÎTEVA deplasări "în teritoriu", în vestul României, mi-au transformat în certitudine ceea ce doar intuiam: deruta care bîntuie printre viitorii alegători. Fie că sînt suporteri ai Opoziției, fie că merg cu ochii închiși în direcția pe care le-o indică Ion Iliescu, ei sînt victimele unei paralizii îngrozitoare. Adepții opoziției au ajuns să nu mai înțeleagă nimic din inutilele mișcări de trupă și bezmeticele regrupări de forțe. Liderii și ideile migrează cu o viteză browniană, iar fanaticul de ieri al lui Corneliu Coposu nu știe dacă va mai vota cu partidul pe care acesta l-a reînființat. Admiratorul lui Ionescu-Quintus se întreabă în ce constă, de fapt, esența liberalismului docil pe care-l propovăduie acesta. Iar simpatizanții lui Dinu Patriciu și Horia Rusu își pun întrebarea dacă nu cumva tinerii lideri ai partidului cu căluț își propun altceva decît o liberalizare a glumelor cu substrat politic.

În cealaltă tabără, ghemul contradicțiilor e încă mai stufos. Românul care se visează protejat la infinit de un tătuc blînd și înțelegător nu mai pricepe, nici în ruptul capului, cum de a ajuns partidul pentru care și-ar fi dat și viața, să ia și cămașa de pe el. Cum e posibil, se întreabă uluit admiratorul regimului iliescian, cum e posibil să nu mai avem ce da de mîncare copiilor? Unde e prosperitatea din aprilie-mai 1990? Unde sînt vremurile în care kilogramul de carne costa o bagatelă, iar căldura de la calorifer ne făcea să dormim, în plină iarnă, cu geamurile întredeschise? Unde sînt promisiunile pe care Ion Iliescu ni le împărțea cu amîndouă mîinile?

Confuzia și disperarea din mințile acestor oameni nu pot fi, totuși, imputate doar regimului Iliescu. Fără complicitatea populației, Iliescu nu ar fi putut face din această țară ceea ce a făcut. Cînd miile de muncitori de la I.M.G.B. au ieșit în stradă pentru a amenința cu bîtele pe toți cei care nu-i cereau lui Ion Iliescu altceva decît să respecte legalitatea se punea, de fapt, baza dezastrului de azi. Cînd suprasexualele muncitoare de la Apaca lansau spre Petre Roman supramuzicale teme politico-erotice, România își asigura coborîrea în zonele tulburi ale iraționalului.

Admirația pentru un om politic poate fi, desigur, înțeleasă și explicată. Dar cînd, în ciuda oricărei evidențe și în ciuda oricărui bun simț, un mare număr de oameni continuă să susțină un regim aberant, lucrurile nu mai sînt în regulă. Mafiotizarea societății românești face imposibilă orice redresare a țării într-un termen scurt. Nemulțumirile au ajuns să-i cuprindă nu numai pe cei, puțini, care au sesizat de la bun început reala natură a regimului Iliescu, dar și pe privilegiații acestuia. Se aude tot mai des de nemulțumiri ale ofițerilor tineri din armată. Promovările aberante, revenirea în funcții de comandă a unor inși despre care se știe că, în decembrie 1989, au fost direct implicați în represiune provoacă o revoltă încă surdă, dar susceptibilă să izbucnească în orice clipă.

Privilegierea fățișă a angajaților ministerului de interne, a serviciilor secrete și a trupelor speciale - al căror număr nu-l știe nimeni - nu e, nici ea, de natură să liniștească nici populația, nici ofițerii din armată. Sub conducerea lui Ioan Doru Tărăcilă, Internele au ajuns un instrument de răfuială politică și de intimidare a adversarilor de tot felul. Nu am la îndemînă o statistică - nici n-aș avea cum s-o am -, dar din informații precise știu că s-a înmulțit enorm numărul arestărilor ce au loc vinerea după-amiaza. Prin această stratagemă, arestatul e, practic, împiedicat să ia legătura cu avocatul sau cu instituții care l-ar putea apăra. Și apoi, pînă lunea dimineața, "specialiștii" de la Interne au tot timpul să afle ori să fabrice argumentele de care au nevoie.

Dar toate acestea, repet, n-ar putea avea loc fără consimțămîntul, direct sau tacit, al populației. La noi, opinia publică n-a fost nicicînd un element activ din cale-afară. Puteai fi bătut la colț de stradă ori jefuit în tramvai, și nimeni nu-și ridica privirile de la luciul bombeului propriilor pantofi. Astăzi, situația civismului național e încă mai dezastruoasă. În România lui Ion Iliescu, infractori de drept comun și psihopați notorii au chiar funcții publice. Nu mai vorbim de primejdiile la care se expune cetățeanul ori de cîte ori iese din casă după căderea întunericului.

Banditismul pe scară largă (și, nu arareori, în complicitate cu cel care ar trebui să impună domnia legii), criminalitatea scăpată de sub control, disprețul față de principii și morală au făcut din România o țară în care aerul e de mult irespirabil. Or, toate acestea sînt consecința directă a celor șase ani de domnie iliesciană. Minciuna inițială, minciuna din decembrie 1989, nu putea duce la alte rezultate. Nevoit, pentru a-și întări puterea, să se alieze cu elementele cele mai corupte ale societății, Ion Iliescu s-a împovărat cu niște responsabilități pe care, în mod evident, nu le poate duce. Nedîndu-se în lături de la nimic, de la chemarea minerilor împotriva studenților la trimiterea trupelor speciale împotriva populației care demonstra pentru drepturi elementare, Ion Iliescu a patronat o întreagă serie de acte anti-sociale.

Deși știa foarte bine - sau tocmai de aceea - că un Corneliu Vadim Tudor e oricînd gata de cele mai iresponsabile acte (într-o recentă emisiune la televiziune, Gabriel Liiceanu ne-a reamintit că Vadim Tudor, și nu ungurii sau americanii, a publicat o listă cu zece intelectuali români care ar trebui împușcați), Ion Iliescu nu s-a sfiit să și-l asocieze la guvernare. N-a făcut nici un gest de desolidarizare nici cînd Vadim a mărit lista neagră la cîteva zeci de nume, floarea intelectualității românești. N-a schițat nici un gest cînd același aliat i-a tăvălit prin toate noroaiele pe adversarii săi.

Veți spune că, în virtutea atribuțiilor sale constituționale, președintele e echidistant și situat deasupra partidelor. Dacă e atît de echidistant, de ce ține morțiș să fie nașul tuturor festivalurilor, al tuturor congreselor spiritualității, al tuturor fleacurilor cu iz electoral? Din nefericire pentru domnia sa, Ion Iliescu va rămîne în istorie drept pseudonimul unei boli rușinoase care a cuprins, cu deplina sa contribuție, România. Ce e mai grav, nici în acest al treisprezecelea ceas al dezastrului național, zîmbitorul nostru președinte nu dă semne că ar înțelege pe ce lume se află.

■

POST-RESTANT

de Constanța Buzea

FOND emoțional autentic, trăire în condițiile unei nostalgii aspre, o energie a sufletului dirijând mișcarea mâinii care scrie, un veșnic copil suferind de una, de alta, fără să se plângă prea mult, o puritate care nu se va istovi niciodată pentru că își adună sevele și culorile dintr-un timp fericit, din copilărie. Din când în când câte un vers este atât de frumos și surprinzător, că îți taie respirația. Ca întotdeauna excelați în mici tablouri de interior și în peisaje din lumea satului, toate decupate dintr-un timp rămas în memoria afectivă nelimitat în posibilități, în ecouri, în interpretări. Vă scapă uneori cuvântul spre naiv și spre sentimental, denivelând statura poeziei. Parcă ar fi nepriceperea, ori sfiala prea mare, ori nevoia de tandrețe în evocarea unor lucruri așa cum s-au petrecut și s-au spus cândva. *Ceasul bunicului, Porumbeii, Doamne, Părinții sunt mai puri, Chipul satului* și *Joc cu lacrimi* trebuie să le revedeți după o vreme și să le îmbunătățiți sunetul, păstrându-le cu grijă semnificația, emoția. Acel obsesiv *Ai să vezi, Ai să vezi cum munții se pătează, Avem nevoie de ei,* sau *frunzele* care *se-adună la picior,* (după expresia care arată supunerea câinelui cuminte prosternat la porunca stăpânului?), sau ceasul bunicului care, noaptea, *bate mai tare, / Și somnul e dulce,/Bunica rămâne de gazdă încă decenii,* în vreme ce parcă pe alt tărâm *Bunicul a plecat pe câmp/ Ducând în urma lui alți oameni... (Eugen Popescu,* Codlea). ● Cum vă spuneam și data trecută, versurile sunt angajante, cuceritoare chiar dacă lansate într-un frig discursiv, lapidar, degajat: *Aici/ unde fiecare scrie cu propriul trup/ aplecat spre propriul suflet/ și iscălește cu limba sa/ fiecare pagină citită.../ Aici/ unde fiecare respiră/ sângele hârtiei/ și mângâie până la disperare/ pielea hârtiei/ din lipsă de piele reală.../ Aici/ unde fiecare este adus/ de propria singurătate/ însetată de alte singurități/ aici/ locul e aproape sacru/ și totuși barbar de neîmpliniri/ Aici/ unde noi doi/ ne-am întâlnit/ cum se întâlnesc/ pe raft cărțile/ aici/ unde noi doi/ ne-am iubit/ și ne-am împrumutat hârtie și cerneală/ aici... (Poem pentru Biblioteca de la Clasice).* Poemul este mai lung și demonstrează până la capăt ardoarea și fascinația pentru acel spațiu sacru infinit. (*Ioana Marga,* București). ● Poate că altora o să le placă alte versuri dintre cele pe care le scrieți. Pe mine, cu adevărat m-a mișcat unul singur, din seria poemelor fără titlu: *Chinuită voi naște iarba tăioasă,* și cântecul mamei căreia i-a murit copilul, litanie grupată în trei enigmatice terține pe care le reproduc în continuare: *Copil albastru/ Prea curat albastru/ de ce m-ai părăsit?// Lume albă,/ Prea luminată albă/ Unde ai plecat?// Deșert de gheață,/ Prea tăioasă gheață,/ De ce m-ai închis?* În prelungirea privirilor Maicii îndurerate, Iisus își dă duhul rostind *Doamne, de ce m-ai părăsit?* Fiecare, iată, citim, din ce citim, într-o cheie proprie, într-o traducere secretă, un mesaj intransmisibil. (*Andreea Corbu,* București). ● Spuneți la un moment dat: *Tot ce-am fost azi-noapte/ dimineața nu mai sunt,* și se simte în univers regretul pierderii unei frumoase iluzii, și se simte în verb revoltă și cain pe spesele celui ce suferă, *ibovnica pământului,* luminoasă, îmbrățișându-l, dar în aceeași secundă lepădându-l gol *în ochii vulturului.* Contemplând întâmplările magice ale nopților, amorul defunct, ca și textul poetic cu valoare incertă, poetul îndură deopotrivă gustul cenușii. Dimineața este inevitabilă, dar pământul se răstoarnă din răsărit către amurg, și jocul iluziei revine să mântuie vremelnic dureri, mai vechi? aceleași? închipuite? netrecătoare? Iubirea și verbul se umplu de o sevă vivace: *s-au tulburat apele, prietene/ și cerul e tot mai aproape de extaz./ ciobanii își cântă ultimile măsuri/ din fluierele lor gestante./ pământul își dezbracă/ pentru ultima oară dimineața./ iar poetul, într-un hamac/ de umbre și lumini, visează/ regenerarea ce va fi să vină/ transformând efemerul în eternitate.* Cred că din poezia *Stare filosofică* puteți păstra liniștit primele două versuri cărora, tocmai pentru că sunt extrem de importante pentru faza lirică în care vă aflați, este obligatoriu să le adăugați un rest serios, un trup de cuvinte pe măsură. Este multă și curată promisiune în aceste încercări literare de la cei 19 ani pe care îi aveți. Să mai treacă un timp, să vedem ce se mai întâmplă. (*Alin Huțu,* Arad) ● V-am răspuns cu toată înțelegerea într-un număr recent al revistei noastre. Fragmentul de proză reprodus era în de sine grăitor. Sunt convinsă că nu aveți nici energia, nici răspunderea și nici conștiința catastrofei care se acumulează deasupra inocentei dv. semnături. Dar vă rog frumos, chiar dacă prietena care vă îndeamnă este convinsă că scrieți *destul de binișor,* faceți în așa fel s-o descurajați, în folosul dv. *Vejmintele, izbugnirile, pt.căurile, poezile,* verbul *a mogni, pecetuirea dragostei, datul din pleoape,* dv. *bătăcită în groapa de noroi, potignirile, ferestrele vejniciei* ori *la truda nopților de muncire,* toate aceste jalnice transcrieri, cuvinte mutilate, plutesc cu nemiluita și definitiv la suprafața textelor. Peisajul e mai mult decât înspăimântător. Permiteți-vă bucuria lecturii, în sfârșit! Deschideți un dicționar ortografic și ortoepic și verificați-vă singură textele, cuvânt cu cuvânt. Veți plânge, sau vă veți amuza? (*Floris Agohana,* Lugoj).

■

România literară

Editată de

● *Fundația "România literară" director general Nicolae Manolescu;*
● *cu sprijinul Fundației Soros pentru o Societate Deschisă*

Redacția: **Nicolae Manolescu** - director, **Gabriel Dimisianu** - director adjunct, **Alex. Ștefănescu** - redactor șef, **Mihai Pascu** - secretar general de redacție, **Ioana Pârvulescu, Andreea Deciu** (critică și istorie literară), **Constanța Buzea** (poezie, proză), **Cristian Teodorescu, Mihai Minculescu** (publicistică), **Eugenia Vodă** (film, muzică), **Marina Constantinescu** (teatru, plastică), **Adriana Bittel** (externe), **Anca Firescu, Mihai Grecu** (secretari de redacție), **Nina Pruteanu, Ruxandra Dinu, Alexandra Voicu** (corectură), **Victor Ciupuliga** (fotoreporter).

Administrația: **Fundația "România literară", Calea Victoriei 133, sector 1, București, Of. poștal 33, c.p. 50, cod 71341.** Cont în lei: **B.R.D., filiala Pipera, 4072996100089.** Cont în valută:**B.R.D., filiala Pipera, 1520796100089. Elena Raicu** (contabil șef), **Corneliu Ionescu** (șef serviciu difuzare, tel. 650.33.69.), **Andriana Fianu** (corespondență și difuzare în străinătate), **Elena Hurducaș** (secretariat).

Corespondenți: **Mircea Iorgulescu** (Paris), **Gabriela Melinescu** (Stockholm).

Tehnoredactare computerizată: **Fundația "România literară" - Anca Firescu, Mihai Grecu.** Introducere texte: **Geta Gheorghiu.**

E-MAIL: romlit@romlit.sfos.ro

"Adevărul trebuie spus cu toate riscurile"

NICOLAE CARANDINO, gazetar, memorialist şi cronicar dramatic, se naşte la Brăila la 19 iulie 1905. Provine dintr-o familie de origine greacă; tatăl studiază medicina la Bolonia şi la Paris cu Charcot, este un spirit cultivat pentru care fiul va nutri un cult întreaga viaţă. Mama, crescută în stilul fetelor de familie burgheză, vorbea şi scria franţuzeşte, cânta la pian.

Brăila acelui timp era un oraş cosmopolit, format din colonii greceşti, armeneşti, evreieşti, presărate cu francezi, italieni, elveţieni, ce formau o mixtură pitorească şi plină de viaţă.

Copilăria şi adolescenţa, Nicolae Carandino şi le va petrece în protipendada mai mult grecească a oraşului.

Spiritul cosmopolit în care s-a format nu-l va împiedica, la câteva decenii distanţă, arestat politic de către Securitate, să refuze emigrarea în Grecia, emigrare oferită cu o bunăvoinţă calculată de către Partidul Comunist care nu dorea, datorită spiritului caustic şi incomod al lui Carandino, să-l includă în proces cu Iuliu Maniu. A "optat" pentru nouă ani de temniţă grea (efectuată la Galaţi şi Sighet) şi opt ani de domiciliu obligatoriu la Bumbăcari şi Rubla, "sate noi" construite de "titoiştii" deportaţi cu ani în urmă în Bărăgan.

Studiile liceale le urmează la Brăila, iar cele universitare, dreptul şi filozofia, la Bucureşti şi Paris.

Şi dacă amintim dintre profesori pe Vasile Pârvan, Nicolae Iorga, Ovid Densusianu, Mircea Juvara, Istrate Micescu, Nae Ionescu şi lista ar mai putea continua, ne putem da seama de solida cultură însuşită în răstimpul acelor ani şi dăruită cu frenezie apoi artei gazetăreşti sau cronicii dramatice în cei care au urmat.

În timpul celui de-al doilea război mondial este internat în lagărul de la Târgu-Jiu, odată cu Victor Eftimiu, Mihai Ralea, Zaharia Stancu.

Este în două rânduri director al Teatrului Naţional, iar între anii 1944-1947, directorul ziarului *Dreptatea*, oficiosul Partidului Naţional Ţărănesc, fiind una dintre persoanele cele mai apropiate şi apreciate de Iuliu Maniu.

Dealtfel, atunci când la cinci februarie 1953, Iuliu Maniu va muri în închisoarea de la Sighet, Nicolae Carandino, împreună cu un fost ministru ardelean, în celula golită de viaţă, va rosti "Pater Noster" şi "Ave Maria" la căpătâiul patului celui care devenise un simbol al poporului român.

Dar să-l urmărim pe Nicolae Carandino depănându-şi amintirile despre perioada în care a fost director la *Dreptatea*, despre Iuliu Maniu, Corneliu Coposu, despre teatru.

Nicolae Carandino: Eu am fost om de teatru toată viaţa şi faptul că am fost director la Teatrul Naţional a fost o ambiţie, o luptă, pe care am dat-o pentru a ajunge acolo. Iar când am ajuns parcă aş fi făcut cine ştie ce mare ispravă. De ce? Pentru că era cea dintâi instituţie de cultură a ţării, adică după a fi director la teatrul Naţional nu mai era o altă treaptă mai înaltă în ierarhia culturală.

Mihnea Paraschivescu: Ce actori au jucat în perioada respectivă?

N.C.: Vraca, Marioara Voiculescu, Natasa Alexandra...

M.P.: *D-voastră aţi scris pentru prima dată cronici dramatice despre actori, tineri atunci, care au devenit ulterior nume ale scenei româneşti?*

N.C.: Da.

M.P.: *Despre cine aţi scris?*

N.C.: Radu Beligan, Carmen Stănescu, Irina Răchiţeanu.

M.P.: I-aţi lansat, dacă vreţi, într-un fel?

N.C.: Da, pentru că scrisul meu avea atunci importanţă. Eu am fost om de teatru născut, ca să zic aşa. Nu scriam la întâmplare, aveam atitudine, aveam curaj să spun adevărul şi nu avea importanţă dacă respectivul actor era celebru sau nu. Dacă era rău sau bun asta era important atunci. Şi când luam cuvântul şi spuneam ceva cuvântul meu atârna greu.

M.P.: Vreţi să ne spuneţi părerea d-voastră despre gazetărie, despre gazetari?

N.C. : Eu am fost gazetar adevărat, adică nu am mintit niciodată. De ce? Poate am greşit, că nimeni nu poate să fie fără greşeală, dar nu am făcut greşeli cu intenţie, ca să ridic pe unul sau să cobor pe altul. Îl ridicam pentru că aşa credeam eu că merită.

M.P.: Ce calităţi trebuie să aibă gazetarul?

N.C.: Calitatea lui principală este adevărul, dreptatea, adică să nu spună ceea ce nu crede, să nu spună cu intenţie de a premări sau de a coborî pe cineva. În ziua în care este unul mai bun să mărturisească acest lucru.

Adevărul trebuie spus cu toate riscurile. Erau şi gazetari care spuneau ce le venea la gură, nu?, erau însă şi unii, printre care mă număram şi eu în acel timp, care era suficient să spună un cuvânt despre un om politic ca să-l ridice sau să-l coboare.

M.P.: D-voastră aţi fost şi directorul ziarului *Dreptatea* imediat după război?

N.C.: Da.

M.P.: Cum v-a numit Iuliu Maniu director?

N.C.: Nu îmi mai aduc aminte. Era o slujbă mare în momentul acela. După directorul *Dreptăţii* nu mai exista decât un singur post.

M.P.: Şi de ce a avut încredere Maniu în d-voastră?

N.C.: Păi, asta pot să ştiu eu? Ştia el. Dar nu s-a păcălit. A avut dreptate.

M.P.: Cum era Maniu?

N.C.: Era un om care avea *calitate* şi nu era nevoie să şi-o afirme. În mod normal era primul. Stătea la locul lui, nu spunea o vorbă mai mult, una mai puţin decât trebuie. Dar el *era*, ceilalţi veneau după el. Am avut o deosebită apreciere pentru el pentru simplul fapt că avea o valoare care nu trebuia să se afirme, *se recunoştea*. Fără să spună "eu sunt primul". Nu spunea niciodată aşa. Dar când erau cinci, zece, o sută, sau numai doi, totdeauna se ştia cine este primul. El. Asta era situaţia.

M.P.: Cum era Maniu în celulă?

N.C.: Eu am fost "manist" toată viaţa şi am stat alături de el şi l-am sprijinit, adică i-am dat concursul meu pentru că el nu avea nevoie de sprijin. Cum era Maniu în viaţă, era şi în celulă, adică un om deosebit, nu semăna cu nimeni. Avea o atitudine, o demnitate, o prestanţă. Toţi nu aveau altceva de făcut decât să-l întrebe pe el ce-i de făcut şi să-i dea lui comanda. Adică nu să i-o dea ci să i-o recunoască. Că i-o dăduse Dumnezeu.

M.P.: Ştiţi unde l-au îngropat pe Iuliu Maniu după ce a murit?

N.C.: Nu, pentru că "indicaţiile" erau să i se piardă urma. Îmi aduc aminte în schimb ultimele vorbe pe care le-a rostit: "Ce frumoasă femeie era Clara"- era vorba despre o unguroaică, o dragoste din tinereţe a acestui mare om politic.

M.P.: Când l-aţi cunoscut pe Corneliu Coposu?

N.C.: Era tânăr, consilier al lui Iuliu Maniu. Era un om de o mare calitate sufletească, de cuvânt, de atitudine, un om deasupra oricăror îndoieli. Coposu a fost "un om mare şi un mare om".

M.P.: Cum era Parlamentul de pe vremuri?

N.C.: Era un lucru deosebit să fii parlamentar, nu era orice găinar deputat. Nu. Dacă era deputat, era un om cu o personalitate, cu o atitudine, cu o corectitudine. Şi în acelaşi timp trebuia să ştie să vorbească bine, pentru că toţi vorbeau bine, să se exprime cum trebuie, să nu vorbească fără socoteală. Fiind gazetar cu trecere la Cameră, aveam simpatii şi antipatii. Pe unii îi sprijineam şi pe alţii îi...

M.P.: După ce aţi ieşit din închisoare şi apoi după "ispăşirea" domiciliului obligatoriu, în 1964, cum aţi reluat viaţa din Bucureşti? Aţi început să scrieţi la ziare?

N.C.: Am scris toată viaţa, am scris ceea ce am gândit, nu am scris invers niciodată. Şi cu toate riscurile. Între a scrie ceea ce cred şi a tăcea, am ales întotdeauna prima variantă. Pentru că se ştia că eu spun adevărul şi numai adevărul, că nu simulez. Era un lucru greu totuşi.

Mihnea Paraschivescu

23.XI.1995

MIC DICTIONAR

de Mihai Zamfir

CARTE ALBĂ. "Cartea albă" a celor trei ani de guvernare Văcăroiu a fost precedată de "discursul alb" al premierului în Parlament şi de mai multe luări de cuvînt oficiale pe aceeaşi temă - toate de culoarea zăpezii. Pe scurt, o suită de poeme în proză în care protagoniştii actualei politici şi-au auto-decernat (după uşoare ezitări bine jucate) nota maximă.

De obicei, însă, prea e albă "cartea albă" a oricărei instituţii oficiale pentru ca omul obişnuit să creadă cu adevărat în ea. Cel ce îşi afişează imaculatarea ascunde, de regulă, ceva nu tocmai alb, uneori de-a dreptul negru. Această regulă generală mi se pare de două ori mai actuală în cazul instituţiei numite guvern: bilanţul guvernului întreprins de el însuşi seamănă mereu a justificare. Dacă bilanţul a fost pozitiv - lasă-i pe alţii să-l facă! Dacă a fost negativ - nici cea mai albă dintre cărţi nu-l poate albi.

Ultimii trei ani ai istoriei României apar oricărui observator onest foarte departe de strălucire. Majoritatea populaţiei trăieşte astăzi mai prost decît acum trei ani; numărul săracilor a crescut pînă la proporţii neîntîlnite în nici o altă ţară din Estul european; datoria naţională şi publică este imensă; raportul leu-dolar s-a deteriorat continuu. În domeniul politic şi în cel moral, restauraţia comunistă a făcut paşi mari: nici unul dintre vinovaţii pentru dezastrul ţării de pînă în 1989 n-a fost încă judecat şi condamnat, cu excepţia celor doi Ceauşeşti; în schimb, o parte a aceloraşi vinovaţi sînt astăzi la conducerea ţării.

Pentru a acoperi această extrem de simplă realitate, justificările aniversare ale guvernului au apelat la două surse. Prima (străveche, datînd din Antichitate) se bazează pe arta perifrazei şi a litotei: ea compune un discurs în care eşecurile economice se numesc "dificultăţile inerente ale tranziţiei", debandada financiară şi blocajul devin "stabilizare macro-economică", iar apatia descurajată a populaţiei - "stabilitate politică".

A doua sursă (de origine recentă, prin excelenţă comunistă) constă în strategia trecerii cu vederea a mizeriei prezente în numele fericirii viitoare. Cu perspective mirobolante pentru anii următori, actualii administratori ai sărăciei româneşti sînt extrem de generoşi. Acum e aşa şi aşa, dar în anul 2000 ori 2010 va fi bine (tot cu noi şi-ai noştri la putere, bineînţeles).

Din păcate, toate proiectele de viitoare fericire pentru poporul român au fost şi sînt construite de comunişti pentru oameni care încă nu s-au născut, adică pentru oameni a căror medie de vîrstă ar trebui să fie în jur de o sută cincizeci de ani. Oricine ar fi luat în serios promisiunile ceauşiste ar fi trebuit să trăiască o sută de ani pentru a le vedea realizate - şi tot nu le-ar fi văzut. Oare cît de lungă ar trebui să fie viaţa cuiva pentru a vedea cu ochii fericirea viitoare de tip Văcăroiu?

prezentate de Alex. Ştefănescu

O altă imagine a poeziei basarabene ●

Un sindicat al poeziei

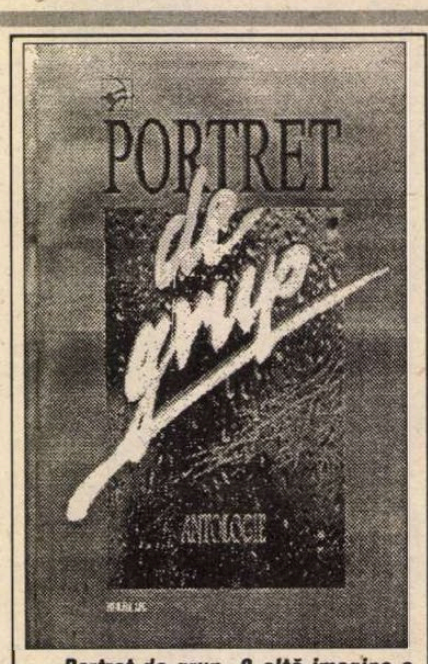

***Portret de grup. O altă imagine a poeziei basarabene*, Antologie şi prefaţă de Eugen Lungu. Editura ARC, Chişinău, 1995, 304 p., preţ neprecizat.**

ŞTIM mai multe despre literatura americană decât despre literatura română din Basarabia. Dacă ar ignora geografia şi ar lua în considerare doar viteza cu care circulă informaţiile, cineva ar putea crede că Atlanticul este un râu, uşor de trecut şi înot, iar Prutul - un ocean. Ceea ce se întâmplă în literatura de peste Prut aflăm cu mare întârziere, cam după douăzeci de ani. Publicul larg, în orice caz, este complet desincronizat, închipuindu-şi, de exemplu, că Grigore Vieru şi Leonida Lari dau tonul şi azi în poezia basarabeană.

Datorită strădaniei lui Eugen Lungu, a apărut recent la Chişinău (şi, probabil, peste douăzeci de ani va apărea şi la Bucureşti) o foarte bună antologie a poeziei basarabene de dată recentă. În cuprinsul ei sunt prezentaţi, în ordine cronologică, după data naşterii, douăzeci de poeţi în vârstă de sub 50 de ani, de la Eugen Cioclea, născut în 1948, şi până la Dumitru Crudu, născut în 1967. În compartimentul rezervat fiecăruia există o fişă biobibliografică, o fotografie (ingenios prelucrată la calculator) şi, bineînţeles, poemele selectate de autorul antologiei. În comparaţie cu "omologul" său din România, Alexandru Muşina, Eugen Lungu a realizat o carte mai elegantă şi mai bogată în informaţii (deşi mai săracă în valori literare). Cine reuşeşte să şi-o procure nu numai că trăieşte satisfacţia performanţei, ca şi cum şi-ar aduce salată din grădina ursului, dar are prilejul să înţeleagă, în sfârşit, că în Basarabia nu se mai scrie, azi, ca pe vremea lui Vasile Alecsandri. (Titlul antologiei este, de altfel, elocvent: *Portret de grup. O altă imagine a poeziei basarabene*. Într-adevăr, o *altă* imagine.)

Singura greşeală pe care o face antologatorul constă în insistenţa cu care ia în discuţie problema apartenenţei sau neapartenenţei poeţilor tineri la generaţia '80. Aceeaşi greşeală o făcea, de altfel, şi Alexandru Muşina, străduindu-se să identifice o "filosofie" a situării poetului faţă de text în producţiile "optzeciştilor". (Dacă Emil Cioran îl ironiza pe Constantin Noica pentru zădărnicia definirii unui "sentiment românesc al fiinţei", propunându-i să se ocupe şi de definirea unui "sentiment paraguayan al fiinţei", de ce ar trebui să fie considerată o întreprindere serioasă studierea sentimentului optzecist al poeziei?)

Calitatea de membru sau de nemembru al generaţiei '80 constituie, de altfel, o obsesie pentru multă lume. Primele trei cronici care s-au scris pe marginea recentei antologii (*Un manifest literar* de Vasile Gârneţ şi *Antologia optzecistă între realitate şi umbre* de Grigore Chiper în *Contrafort* nr.12/oct.1995 şi *Al doilea optzecism* de Al. Cistelecan în *Cuvântul* nr. 11/nov.1995) conţin aproape exclusiv consideraţii asupra acestei probleme de ordin - cum altfel să-i spunem? - administrativ. Cronicarii respectivi uită aproape complet să citească (în sensul critic al cuvântului) şi versurile, să se pronunţe în legătură cu - Doamne, ce cuvânt demodat! - frumuseţea lor, să declare care poet le-a plăcut şi care nu. Individualitatea artistică - atunci când este vorba de aşa-numiţii "optzecişti", fie ei din România sau din Basarabia - nu mai preocupă pe nimeni. Nu întâmplător, unii poeţi au renunţat să se mai străduiască să scrie bine sau au renunţat chiar să mai scrie, având ca singură preocupare revendicarea statutului de "optzecist". A face parte din generaţia '80 înseamnă a face parte dintr-un sindicat al poeziei care asigură o mică raţie de glorie, fără vreo legătură directă cu meritele proprii.

În realitate, poeţii valoroşi sunt, şi după 1980, la fel de *rari* ca întotdeauna. În România, în afară de straniul Matei Vişniec (care, din nefericire, a abandonat poezia), de fermecătorul Mircea Cărtărescu şi, într-o oarecare măsură, de răzvrătitul Florin Iaru, istoria literaturii nu va reţine probabil alte nume din masa de sindicalişti ai poeziei "optzeciste". Este adevărat că "generaţia" a adus o anumită agitaţie înnoitoare şi o atmosferă de emulaţie, care au avut un rol pozitiv într-o epocă sumbră. Dar şi în această direcţie trebuie să nu facem investigaţii prea profunde dacă vrem să nu avem dezamăgiri. Cum poate fi considerată o mare îndrăzneală artistică profesarea în deceniul nouă a postmodernismului, care începuse să se afirme în Occident încă din deceniul şase? Ca să nu mai vorbim de faptul că unii "optzecişti" de la noi, autoproclamaţi postmoderni, scriu de fapt ca Ilarie Voronca şi Tristan Tzara...

Efecte, poate, şi mai binefăcătoare are apariţia poetului de tip nou, exponent al eticii şi echităţii postmoderniste, în Basarabia. Acolo, de fapt, *orice* înnoire este salutară, pentru că întârzierea acumulată de-a lungul anilor, în condiţiile izolării drastice impuse de sovietici, depăşeşte orice imaginaţie (mulţi poeţi basarabeni, şi încă dintre cei cu statut de lideri de opinie, scriu ca în secolul nouăsprezece!). Dar nici acolo înnoirea nu reprezintă o valoare în sine. Ea ţine de climatul cultural şi constituie doar o premisă pentru emanciparea creaţiei poetice. Dacă, prin absurd, printr-o funcţionare aberantă a mecanismelor genetice, în această perioadă de elan "optzecist", n-ar apărea nici un poet talentat, toată această efervescenţă ar rămâne inutilă. Ar fi ca şi cum ar bate un vânt puternic, dar n-ar întâlni nici o pânză de corabie.

IATĂ şi fişele pe care mi le-am făcut citind antologia:

EUGEN CIOCLEA. Talent generos. Gesticulaţie de trubadur politic solitar (un Maiakovski anticomunist sau un Vîsoţki mai volubil). Cult (simpatic) al eului, practicat inclusiv prin folosirea verbelor la persoana întâi plural, de pe poziţia unui tribun. Improvizaţie, oralitate, tendinţă de a risipi imagini, cu nepăsarea celui care ştie că poate oricând găsi altele. Reminiscenţe (nesemnificative) din Nichita Stănescu.

VALERIA GROSU. Distincţie intelectuală, stare poetică autoimpusă, cu efort, imagini căutate. Elaborarea excesivă, pedeapsă sisifică pentru lipsa de talent, produce totuşi câte o metaforă memorabilă ("Îngeri înfrigurati de dor de pământ/ I-această ninsoare").

ARCADIE SUCEVEANU. Epică onirică, de genul celei din poezia lui Leonid Dimov. Umor de idei ("năsturei de duzină grupându-se în sindicate"; "iată un cartof care poate fi piatra filosofală" etc.), dar şi numeroase stridenţe ("trecerea Apocalipsei în drezina de seară", "vine buldozerul (...) /prrr-poc prrr-poc prrr-poc" etc.)

VSEVOLOD CIORNEI. Poezie discursivă şi ironică, reeditare diluată a poeziei lui Geo Dumitrescu. Luciditate, dezabuzare ("Nu mai ţin minte dacă voiam să sper/ Dinţii cad. O proteză costă-o avere/ Gândesc la relativitate lângă râşniţa de piper").

LEO BORDEIANU. Obsesie - declarată, afişată, exploatată - a morţii. Atitudine teatrală ("mă adânceam mai mă pierdeam/ în valul de zăpadă lină/ mi se părea sau chiar aveam/ pe faţă ajustată bine/ masca mortuară a mea").

CĂLINA TRIFAN. Enunţuri lapidare, cu o vagă sugestie de ştiinţă esoterică ("Orizontul pasiv/ e o linie frântă/ în Centrul steril/ Doica mă strămută."). Un model posibil: Cezar Baltag.

TEO CHIRIAC. Patetism abstract (ca în poemele ample ale lui Nichita Stănescu). Repetiţii insistente având drept scop instaurarea unei atmosfere poetice. Dialoguri reluate de multe ori şi amplificate în cercuri concentrice, obsedant (tot ca în unele poeme ale lui Nichita Stănescu).

VASILE GÂRNEŢ. Două feluri de a scrie. Unul constând în "traducerea" fiecărei fraze într-un limbaj poetic sofisticat. Altul, mai firesc, mizând pe transformarea spontană a prozei în poezie, prin acumulare răbdătoare de tensiune emoţională.

GRIGORE CHIPER. Elan liric autentic, exuberanţă, inventivitate imagistică. Capacitate de a fabrica poezie din *orice* ("Vântul te piaptănă printre pomii despletiţi"); neaşteptate, dar binevenite irizaţii de umor ("Aveai şi o salbă la gât/ nedăruită de mine şi grea ca piatra de moară./ Ah, cât de mult te iubeam încât i-am văzut şi preţul").

NICOLAE POPA. Un sarcasm mecanic, o rază de observaţie redusă la proza vieţii de fiecare zi (râma care iese după ploaie, lama aparatului de ras afundându-se în "învolburarea spumei"). Elemente de parabolă, folosirea abuzivă a clişeului *poetul-scrib*.

VALERIU MATEI. Apar fulguraţiile unor viziuni, dar niciodată viziuni propriu-zise. Satiră politică (scrisă uneori în limbajul articolelor de ziar). Dacă s-ar mobiliza, autorul ar putea compune o epopee eroi-comică a Oraşului. Influenţe din Nichita Stănescu.

CONSTANTIN OLTEANU. Discurs poetic eliptic, ironie spectaculoasă ("Pumnalul lui Decebal a fost găsit într-o bucătărie"), originalitate vânată cu orice preţ) (chiar şi cu preţul alunecării în bizarerie).

LORINA BĂLTEANU. Idei îndrăzneţe, un mod energic de a regândi realitatea (în genul lui Nicolae Labiş). Poeziile se ţin minte şi îşi păstrează expresivitatea chiar şi... povestite: în absenţa stăpânilor casei, o blană de vulpe îşi completează "inventarul" şi se reconstituie ca vulpe; oglinda care se sparge o multiplică pe poetă, iar sutele de femei rezultate îl iubesc, toate, pe acelaşi bărbat etc.). Datorită pregnanţei lor, se ţin minte şi unele versuri ("umbli prin casă şi te scuturi/ de frigul iernii reprodus în frigider").

IRINA NECHIT. Reflecţii care divulgă o naivitate de fond ("Oare cei culeşi/ în căuşul excavatorului/ au stat şi ei sub candelabre/ au spus şi ei poveşti /.../?"). Exclamaţiile copilăreşti alternează cu preţiozităţi (care sunt şi ele un mod copilăresc de a atrage atenţia).

GHENADIE NICU. Discurs poetic complicat inutil, cu fast filologic. O metafizică de hârtie. Un mecanism lingvistic căruia nu-i lipseşte nimic, dar care nu funcţionează ca poezie.

NICOLAE LEAHU. Grandiloc-venţă, dincolo de care se întrevede o natură prozaică. Beţie de neologisme ("un nihilism/ originar îmi convertea fluiditatea/ anteancestrală impunându-mă să reneg/ încă în faşa magmei principiul matern al/ universului").

EMILIAN GALAICU-PĂUN. Lungi dizertaţii cu fior metafizic. Farmec livresc. Amestec intenţionat de epoci, pentru a crea senzaţia de bâlci al deşertăciunilor. Amestec intenţionat de stiluri - pentru a crea impresia de babilonie. Totuşi, un surplus de cuvinte, tinzând să ducă la o devalorizare a cuvântului.

GHENADIE POSTOLACHE. Texte incoerente, inconsistente din punct de vedere liric, cu rare pâlpâiri de poezie.

AURA CHRISTI. Poezia înţeleasă ca un document existenţial, plin de dramatism. Poeta are - simţim aceasta - sentimentul că dacă încetează să scrie încetează să existe. Textele care rezultă, întinse şi prolixe, nu-şi pot susţine însă propria lor greutate. Se rup, se fărâmiţează, dispar - după încheierea lecturii - din conştiinţa cititorului.

DUMITRU CRUDU. Teribilism de adolescent. Încă nu se poate şti cu certitudine dacă autorul va deveni sau nu poet. Probabil, nu. ■

O altă imagine a poeziei basarabene •

CĂRȚI ROMÂNEȘTI

prezentate de Ioana Pârvulescu

Wind of Change

□ "Complexele literaturii române" □ Fusul orar poetic □ O analogie inevitabilă □ Fără patetism și fără tabuuri □ 20 pentru schimbare □ Trăsăturile distinctive ale portretului de grup

ACUM doi ani, la apariția antologiei poeților generației '80, Alexandru Mușina regreta că nu reușise să-i includă în ea, din motive *obiective*, (citește "financiare") și pe poeții de limbă română din Moldova de dincolo de Prut. Între timp, stimulați poate de mîhnirea lui Mușina, aceștia și-au alcătuit o antologie proprie, după chipul și asemănarea celei dintîi, dar publicată în condiții grafice mult mai bune și incluzînd fotografii (bine gîndite) ale fiecărui autor. Este un eveniment editorial pentru că ne obligă să medităm asupra "complexelor literaturii române", de care pomenea Mircea Martin în titlul uneia dintre cărțile sale. Cel legat de literatura basarabeană, în care intră un anume sentiment de întîietate dar și senzația de vinovăție, duce adesea la judecarea acestei literaturi cu un cîntar mai îngăduitor decît cel folosit îndeobște. Greșeală pe care voi încerca să nu o fac la comentarea cărții *Portret de grup. O altă imagine a poeziei basarabene* întrucît a sosit timpul ("es ist höchste Zeit", cum spun nemții, cu intuiția urgenței) ca literatura română să-și depășească prejudecățile și complexele, fie ele de superioritate sau de inferioritate. E drept că există un mic defazaj între cărțile apărute la Chișinău și cele apărute la București. Dar, dacă e evident că nu putem fi strict contemporani cu toți contemporanii noștri, că literatura română nu e pe același fus orar cu literatura din alte părți ale lumii, nu e mai puțin adevărat că literatura basarabeană ne oferă șansa unei oglinzi în care imaginea noastră e cu cîțiva ani mai tînără.

Compararea antologiei *Portret de grup* alcătuită de Eugen Lungu cu aceea alcătuită în 1993 de Alexandru Mușina este inevitabilă, chiar dacă nu ești interesat de problema generațiilor poetice. De altfel antologatorul basarabean pomenește modelul în prefața care este și ea influențată de cea a poetului brașovean. Locul celor 30 de poeți din antologia optzecistă a lui Mușina, care între timp au evoluat de la textualism și de la un postmodernism genuin la unul deplin conștient de sine (începe să se vadă și în proză), este luat de cei 20 de poeți basarabeni care au ajuns la textualism și presimt postmodernismul.

Se remarcă totuși, la poeții selectați de Eugen Lungu o mai mică dispoziție spre ironie și ludic (desigur, cu cîteva excepții) și o mai mare frecvență a detaliului istoric. Față de generația precedentă - a poeților consacrați și "oficializați" de tip Vieru - e vizibilă la poeții de-acum (născuți între 1948 și 1967) o evidentă schimbare: distanța față de propriile texte, controlul fluxului liric, lipsa de patetism și lipsa de tabuuri. Poemele din antologie sînt o pledoarie implicită pentru noul tip de poezie. Iar dacă undeva, în adîncimile nedezvăluite ale textului există în continuare speranța și disperarea, faptul că ele nu sînt clamate, ci se bănuiesc doar prin vagi dizarmonii repede stăpînite este un cîștig clar al acestei poezii.

Nu mă pot pronunța asupra selecției, dar bănuiesc cîteva absențe (chiar dintr-o simplă comparație a numelor incluse aici cu cele din lista lui Mușina, care este un cunoscător al poeților basarabeni), de altfel inevitabile și ținînd de limitele oricărei antologii. La sfîrșitul unei lecturi cu destule surprize plăcute deși textele sînt, evident, inegale, se pot reține cîteva nume: Vasile Gârneț, Teo Chiriac, Emilian Galaicu-Păun, Dumitru Crudu, Aura Christi, Eugen Cioclea, Nicolae Popa, Constantin Olteanu. *Vasile Gârneț* și-a păstrat tristețea zîmbitoare pe care i-o știam (despre una din cărțile lui am scris acum cîțiva ani în *Contrapunct*, într-un articol care, dacă nu mă înșală memoria, se numea chiar *Portret de grup* și se referea la trei dintre poeții din antologia de acum). În versurile lui sînt pomeniți Gellu Naum, Andrei Pleșu (și fularul său roșu), Cărtărescu și Proust, dar numele nu sînt date cu ostentație, ci cu firescul dragostei cititorului pentru autorii pe care și-i apropie. Intertextualitatea nu e forțată, e numai un ecou al armoniilor ludice interioare. Unele versuri ar putea sta drept motto al acestei antologii. De exemplu grav-ironicul: "de fapt cel mai greu e să traduci/ din basarabeană-n română" (144) ori: "lacrima noastră ambulantă/ ajunsese la București/ unde luase un premiu simbolic" (143), versuri care închid toată teoria mea de la începutul articolului. În comparație cu Vasile Gârneț, mai tînărul și mai agresivul *Emilian Galaicu-Păun* (unul din "premianții" antologiei) are totuși o crispare a reperului cultural care uneori deranjează. Versurile lui sînt "lucrate" și, cum talentul nu îi lipsește, rezultatul e adesea excelent. Mezinul antologiei, *Dumitru Crudu*, "falsul Dimitrie", student la Litere în Brașov, e un egotist simpatic, poet bun ce pare discipol al unei combinații de Caius Dobrescu plus Andrei Bodiu. Dar crudul Dumitru Crudu nu stăpînește încă bine arta de a fi șocant, de unde stridențele din poemele sale.

Teo Chiriac aduce obsesia devoratoare în (și de) poezie: "bărbatul abstract" și "femeia abstractă" care refac cu concretețea poemului izbutit istoria omenirii. Jocurile lui literale sînt în același timp și literare. Cînd nu se lasă dusă de valul poetic, cînd nu se scufundă cu voluptate în sonorități goale, *Aura Christi* e o poetă convingătoare. Nu-i va fi greu în viitor să scape de apăsarea unui vocabular prea căutat. *Eugen Cioclea*, matematician de formație, *l'homme révolté* al grupului, izolatul, exclusul, e mai aproape de Camus și de Orwell (cel din *Ferma animalelor*) decît de Ion Barbu căruia îi aduce un omagiu mai degrabă în disonanță cu tendințele sale firești. La *Nicolae Popa* mi-a plăcut ironia din poemul *Dumneavoastră*, iar la concisul *Constantin Olteanu* jocul din *Cine sînt eu* și exercițiul textualist din *Majuscule*. Cîte un cuvînt și despre ceilalți.

Valeria Grosu pare a fi poetul clasic prizonier în cătușa lumii moderne; se lasă stăpînită de meditații metafizice, uneori vădit argheziene. *Arcadie Suceveanu* e un afin al lui Geo Dumitrescu, *Vsevolod Ciornei* un experimentator eclectic, iar *Leo Bordeianu* un acuarelist sincer și transparent. *Călina Trifan* caută ezitant "chintesențe", *Grigore Chiper* (profesor la Tiraspol, refugiat la Chișinău) pigmentează cu umor amorul (sau invers), iar deputatul *Valeriu Matei*, cînd nu e deputat e bacovian, iar cînd nu e bacovian e textualist. *Lorina Bălteanu* își construiește un portret din limpezi cioburi, *Irina Nechit* e introspectivă cu măsură (cu versuri norocoase în *Fructul străin*), iar *Ghenadie Nicu* ici evită colo invită "tropii fatali" (ar fi mai bine să-i evite mereu). La *Nicolae Leahu* se remarcă jocul decupajului și cezura inspirată într-un unic poem amplu: *Pre(facerea). Ghenadie Postolache* acoperă tainice terori sub schița unui zîmbet nonșalant.

Între individualitățile poetice din acest volum (și care meritau mai mult decît cele cîteva cuvinte îngăduite de spațiul paginii 5) există, fără îndoială, similitudini, observate de prefațator, care-și grupează aleșii în cîteva categorii și identifică tendințele poeziei basarabene de azi, unele teoretizate de înșiși autorii incluși în antologie (v. pag. 12-13). Schema e desigur discutabilă și poate va fi, în viitor obiectul unei dezbateri literare.

Portretul de grup are cîteva trăsături distinctive: poeții de-aici au debutat după uniformizatoarea tradiție comunistă în volume colective numite eminescian *Dintre sute de catarge*. La majoritatea a doua carte a urmat tîrziu, în preajma lui 1990, e lesne de înțeles de ce. Licențiați, (predomină Facultatea de Filologie și cea de Jurnalistică) au lucrat ca redactori la diferite reviste literare. Foarte puțini sînt și prozatori. În biografia cîtorva există mutarea în localități transilvănene sau muntene. Limba poemelor e curată, uneori cu cîte o sonoritate stranie, necontrolat arhaică sau forțat neologistică. Dar pe ansamblu *Portretul de grup* e reușit, nou și, în orice caz, lipsit de complexe. ■

EDITURA NEMIRA
prezintă
ALCHIMISTUL
de Paulo Coelho
224 pag, 7000 lei

Tradus în 23 de limbi, vândut în 6.000.000 de exemplare, în 47 de țări, *Alchimistul* lui Paulo Coelho se află de peste un an pe lista de best-selleruri publicată de ***Express***.
Inspirat dintr-o scurtă poveste din *O mie și una de nopți*, romanul este o variantă a unei vechi parabole care spune că uneori trebuie să înconjuri pământul pentru a descoperi că tezaurul destinat îți este la îndemână, doar că până acum l-ai ignorat.
Fabulă filosofică înzestrată cu farmecul poetic al *Micului Prinț*, cartea de față este rezultatul experienței ezoterice a autorului care face cunoscut faptul că accesul la piatra filosofală este deschis oricui. Marile mistere care-l însoțesc pe om de la începutul vremurilor sunt dezvăluite: semnele lăsate de Dumnezeu în lume, legenda personală pe care fiecare dintre noi ar trebui s-o trăiască, misteriosul Suflet al Lumii în care oricine se poate cufunda dacă știe să dea ascultare propriei sale inimi, dobândind astfel puteri de magician.
CLUBUL CĂRȚII NEMIRA C.P. 26 - 38 BUCUREȘTI

Gheorghe GRIGURCU

Poetul

Ascunzîndu-se-n grotă lingîndu-şi
generaţia cum o bomboană sticloasă
în răstimpuri dînd telefoane norilor cumulus
ascultînd muzica venelor în pauza dintre două
lumi
dînd din picioruşele de miriapod ale creierului
perorînd despre statuia ce s-a-ngrăşat şi are
nevoie de corset
apoi dezumflîndu-se ştergîndu-şi scrisul
aşa cum şi-ar şterge buzele după mîncare
adormind ca o coală de hîrtie albă.

O bunăstare de plumb

O bunăstare de plumb o iederă care cădea
ca un breton pe fruntea zidului
şi era vară ca şi acum
o vară infinită în miezul iernii
cum somnul în miezul visului
nimic clintindu-se din ceea ce deja exista
un cearceaf plin de reflexe ca un iaz
o mobilă prin luciul căreia săgetau rîndunele
un deget cu un inel la care e montat un deal.

Visuri

Visuri care se scurg molcome aidoma laptelui
visuri care se zbat disperate aidoma apei în
vîltoare
visuri care se evaporă asemenea lui Dumnezeu.

Psalm

Cine eşti Doamne un crin legat cum un copil
de piciorul patului

o nalbă crescînd cum un deget ars de leşie

un trandafir zbătîndu-se
cum un peşte pe uscat.

Monumentul

Se-nalţă acest monument de ceaţă
cu buzunare de bronz
cu aripi de cernoziom

pe cine reprezintă oare

chipul său e indescifrabil
ochiul său încă nu s-a deschis

are bretele de marmură.

Cearcăne

Cearcăne înscrise-n porţelanuri
o mimoză rebelă încuie grădina
furtuna împrăştie-n vînt
o făină de aluminiu
un fruct tremură-n crengi
ca o mănuşă goală.

Un strigăt priveşte

Un strigăt priveşte maidanul gol tulbure-n zori
buruienile umplu intestinul translucid al cerului
un camion intră-n subconştientul primăverii
trucul postmodern al menestrelului
tatuat pe trupul tău antic.

Greşeala

Greşeal lor tristă tristă

încearcă să scrie
cu buzele pe hîrtie

şi pe banda de celuloid
de-a dreptul cu dorinţe
ce nu mai sînt.

Hierofanie

Ivirea prea leneşă atmosfera albastră
ce se cîntă pe sine

torpoare şi scame
albe-n privirile apei

bubuie credinţa pe cerul verii
şi aşijderea pe duşumea

o roabă cu bolovani răsturnîndu-se.

Interior

Tavan mişcător asemenea unei aripi

mapamond verbal pe care-ţi aşezi fără grabă
micile mări calde
cum ceşti de ceai.

Dedicaţie

Porumbelului prudent care murdăreşte doar ce e
de murdărit
molozului care ţiuie precum telefonul mereu
defect
ploii care studiază egalitatea lucrurilor
picioarelor desculţe care dezmiardă asfaltul
proaspăt croşetat de canicula
nopţii care reciteşte a n-oară pielea
cameleonului
cîinelui cu limba pătată de cerneală
pianului în care se cicatrizează o rană de
marmură
uşii care-adoarme cu ochii holbaţi cum un uliu.

CERŞETORUL DE CAFEA

de Emil Brumaru

Citeliste stinsă

CONSUELA, în anotimpul iubirii, era piromană. Da.foc la căpiţe cu vîrful limbii. Incendia pădurile cu cîrlionţii părului coifos. Chica ei pubiană carboniza grinzile grajdurilor, împroşcînd sosuri arse. Dantura îi scînteia. Cugetul mocnea în movilele bleu de răşină. Aprindea, fericită, stive severe de scînduri, dinamita vrafuri de fluturi, maldăre reci de fîntîni. Prăjea, în tingiri spoite fraged, melancolice turme de boboci, scărpinaţi pe-ndelete cu furculiţa şi, uneori, cu andreaua. Consuela venea neîncetat din epoca fosforescentistă. Suflarea-i pîrjolitoare a copt sfecla de zahăr a nobilei naţii. Chibritistă, îşi mistuia sufletul durduliu în insulte imunde, ajungînd, cu vremea, mitul ludic al mocofanţilor purtători de largi pijamale şepticolore. Laba galvanoscopică de broască smaraldă (laudă laboratoarelor de fiziologie experimentală!) zvîcnea în ritmul inimii ascunse, cu grijă electrică, într-însa. Doar legumele pămîntului, fructele cerului, o mai puteau domoli, cu moliciunea lor tandră, instinctuală, în seva caldă, ţîşnită vioi din pulpa cărnoasă, biruitoare, teribilă, a vieţii atotpompiere!!

■

Ciclistii

Ciclistii aruncă mere-n geam
ferestrele au fuste sticloase
pulpele ciclistilor roşii pulsînd
la gîtul la tîmplele femeilor.

Vezi în apă scrîşneşte

Vezi în apă scrîşneşte
peştele cum o cheie în broască

unde e primăvara? dincolo sau dincoace
de imaginara uşă?

ai s-o poţi deschide vreodată?

copil nătîng care nici nu ştie
dacă-ar avea rost să deschidă uşa.

Doar în încăpere

Doar în încăpere doar în locuinţa ta strîmtă
ceea ce nu cunoşti: peretele fraged ca o piele de
copil
o pată de lumină înfulecă totul
un singur deget descîntă trupul întreg
apoi bate-n toba răguşită a spaţiului
şi nimeni nu intră nimeni nu iese
amînarea se sufocă pe sine
instantaneu devine uitare
pe tavan un nor de lapte
viaţa adie spre uşa de hîrtie.

Invocatie

O-ntrerupere parcă fără sfîrşit.
Iarna a desenat pe ferestre
o iubire ideală,
Înfloritele clipe sînt bocnă,
Franz Kafka. Aşa cum spuneai,
cărţile noastre-s topoare,
în stare a sparge
marea-nghetată din noi.

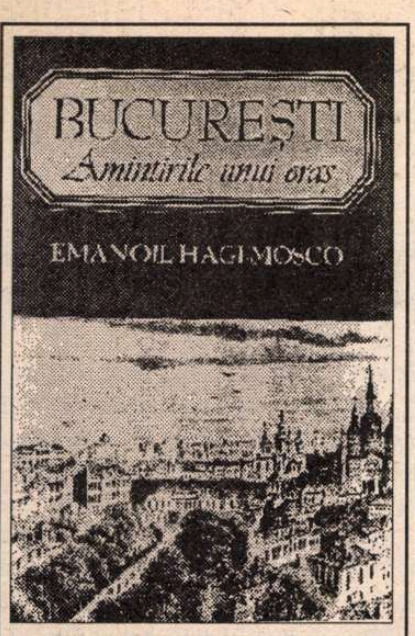

Emanoil Hagi-Mosco, *Bucureştii. Amintirile unui oraş. Ziduri vechi. Fiinţe dispărute.* Ediţie îngrijită de Ştefan Pleşia, Dan Pleşia şi Mihai Sorin Rădulescu. Cuvînt înainte de Paul Cernovodeanu. Editura Fundaţiei Culturale Române, 1995.

CRONICA EDIŢIILOR

de Z. Ornea

Vechiul Bucureşti

LA TINEREŢEA mea studioasă, prin anii 1954-1960, în rafturile cu cărţi uzuale din Sala 1 a Bibliotecii Academiei, se afla un exemplar din *Istoria Bucureştiului*, de Ionescu-Gion. Îmi plăcea să zăbovesc asupra lui şi, mai de fiecare dată, pînă îmi soseau din depozit cărţile sau publicaţiile cerute, tot citeam din Ionescu-Gion, oprindu-mă asupra unor capitole sau paragrafe anume. Cartea e izbutită, frumos scrisă şi e o piesă rezistentă în bibliografia chestiunii. Ar trebui necondiţionat reeditată. Subiectul pasionîndu-mă, am tot citit şi alte lucrări care reluau tema. Am citit cărţile lui Fr. Damè , Iorga, Bacalbaşa, Victor Bilciurescu, George D. Florescu (l-am apucat pe acest personaj pitoresc, la Biblioteca Academiei, purtîndu-se în costumaţie de epocă, cu vestă albă, ghetre, baston cu măciulie de argint, fără a-i ignora şi favoriţii albiţi pînă la galben), Constantin C. Giurescu, George Potra, dr. Vătămanu. Probabil că mai densă şi sistematică e cartea lui C.C.Giurescu, despre care mi-aduc aminte, prin 1957-1958, cînd eram tînăr redactor la ESPLA, că autorul, ieşit din puşcărie, aducea periodic cîte un capitol la editură şi prietenul şi colegul meu, regretatul Radu Albala, ca redactor al cărţii, alcătuia repede un referat şi, pe baza lui, se ordonanţa autorului o sumă de bani. (La fel se procedase, pe atunci, cu Blaga, pentru traducerea lui *Faust*). Dar cartea lui C.C.Giurescu e sobră, parcă uscată în comparaţie cu *Istoria* lui Ionescu-Gion. (Radu Albala a alcătuit pe atunci, cu prilejul celei de a 500 aniversări a Capitalei, o bună antologie despre Bucureştul în literatura română).

Istoria Bucureştilor, pentru cine are har evocator, este o temă fascinantă, asupra căreia se va tot reveni, reconstituind, după documente de epocă, mărturii sau, cînd se poate, din propriile amintiri, harta posibilă a unui trecut pierdut în ceaţă. E ceea ce a făcut Emanoil Hagi-Mosco. Acest bătrîn istoric şi genealogist era, prin anii cincizeci-şaizeci, preocupat să reînvie, pentru contemporani şi posteritate, farmecul acestui frumos oraş. Nu a scris o sistematică istorie a oraşului. L-a evocat în capitole aparent distincte, unele publicate, altele rămase în manuscris. Colegi de preocupări, d-nii Ştefan şi Dan Pleşia şi Mihai Sorin Rădulescu, le-au păstrat şi le publică, acum, într-o ediţie de ei îngrijită la Editura Fundaţiei Culturale Române. Capitolele acestei cărţi elegant tipărite (în format album) sînt "Bucureşti - Amintirile unui oraş", "Monumente istorice", "Lăcaşuri venerabile", "Vechi case bucureştene", "Uliţe de demult", "Evocări istorice", "Triptic feminin", "Figuri pitoreşti din protipendadă", "Moravuri şi obiceiuri din trecut", "Vechi aşezări din jurul Bucureştiului". Emanoil Hagi-Mosco e tobă de carte în materie, are har evocator şi portretistic, a mai apucat înainte de deceniile interbelice şi mai înainte, de pe la începutul veacului, privelişteа, casele şi străzile vechiului Bucureşti, fusese rudă sau apropiat cu personajele despre care scrie. Încît peisajul Bucureştiului său este alcătuit nu numai din documente şi hărţi de demult ci şi din amintiri, ceea ce, incontestabil, aduce cărţii farmec particular. La asta contribuie mult şi stilul, mereu bătrînesc, cu volute şi cumva crinoline de epocă. Cartea se citeşte, de aceea, cu plăcere indicibilă, creînd cititorului sentimentul că parcurge cu ochii minţii istorii ale unui oraş hăt de demult. Un penel cu meşteşug, reface, din hîrburi, vestimentaţie, obiceiuri şi aşezări uitate, ceea ce a fost odată şi nu mai poate fi.

Autorul ţine să spulbere legende mincinoase, restabilind adevărul. De pildă, demonstrează că legenda cu Bucur Ciobanul, întemeietorul oraşului, e o basnă inventată de scriitorul Al. Pelimon în cărţulia lui din 1858, *Istoria fondării Bucureştilor Bukur*. Aşa-numita Bisericuţă a lui Bucur e, şi ea, o atribuire neexactă. De fapt, ea este biserica lui Radu Vodă, clădită şi restaurată în anii 1909-1911 de arhitectul Grigore Cerchez. Pe locul unde se află, azi, biserica aşa-numită Bucur fusese, pe vremuri, cimitirul Mînăstirii Radu Vodă, unde, cum cerea obiceiul, era şi o biserică cu un paraclis. Aceasta, stăruie autorul nostru, poate fi biserica Bucur, despre care atîta s-a vorbit, rămînînd legenda că a fost întemeiată de acel inventat cioban. În schimb, biserica Patriarhiei e o ctitorie din veacul al XVII-lea a lui Constantin Vodă Şerban. A fost tîrnosită, la roşu, în 1658 de Mihnea al III-lea, zugrăvită în 1665 şi devenită mitropolie în 1668 sub domnia lui Radu Leon şi, apoi, reînnoită în 1839. Bucureştiul începutului de veac XIX, cu cei vreo 70.000 de locuitori ai săi, era un oraş oriental, restrîns ca suprafaţă, cu case aşezate fără plan arhitectonic, cum le voiau proprietarii, cu tinzi, grădini mari, cu multe vii, fără luminaţie, cu apa, unde nu era în interiorul curţii, adusă ca sacaua, prăfos mult vara şi gloduros foarte toamna şi primăvara. Aceste case cu grădini şi despărţite de vii erau "adunate" în mahalalele (cartiere) bine ştiute şi respectate ca atare de edili. În plin centru erau mahalalele Colţea şi Enei. Cea mai înaltă clădire era Turnul Colţei, înălţat în 1715 şi demolat în 1888 pentru a face loc Bulevardului Colţea. Teatrul Naţional, clădit între 1846-1852, pe vechiul loc peste drum de actualul hotel Continental, împreună cu Turnul Colţei erau cele mai înalte edificii ale Capitalei Muteniei. Oraşul, prin "centru", era podit din bîrne, sub care se aduna mîzgă şi putoare. De aici denumirea de Podul Mogoşoaia (actuala Calea Victoriei), creat sub domnia lui Hangerli, Podul din afară (Calea Moşilor) etc. etc. Oraşul, treptat, s-a tot modificat, folosindu-se mult tîrnăcopul, pînă a nu mai arăta a ceea ce a fost odată. Într-un loc, nostalgicul nostru autor notează cu obidă: "Un cercetător iubitor al vechiului Bucureşti oricît de doritor ar fi să găsească în tot cuprinsul lui un colţişor, dacă nu neschimbat măcar evocator al trecutului nu şi-ar putea satisface dorinţa pe deplin". Şi deplînge - cu dreptate - obiceiul, numai la noi îndătinat, de a schimba, potrivit unor motivaţii politice, numele străzilor care, în alte capitale (de pildă la Paris), sînt menţinute cele date cu un veac în urmă şi chiar din Evul Mediu. Cît priveşte modificarea Bucureştilor, destinul a decis bine. Pentru că nu se putea menţine o aşezare alandala atîta vreme cît se năzuia a preface oraşul într-un centru urbanistic european modern. Pe măsură ce se materializa această necesară năzuinţă, oraşul se modifica. Vreau să spun (nu numai după autorul nostru) că prefacerile au fost pe etape, tot modificînd fizionomia oraşului. În 1852, cînd a fost desenat planul oraşului de către Borroczin actualul bulevard între Universitate (clădirea ei, evident, nici nu se înălţase încă) şi Calea Victoriei nu exista. De abia în 1856 s-a deschis prima spărtură pornindu-se din uliţa Colţei numai pînă la Podul Mogoşoaia de atunci, în faţa Bisericii Sărindarului (demolată şi ea, în 1896, de edilul Pake Protopopescu, mai tîrziu înălţîndu-se pe acest loc unde pe vremuri fusese o mănăstire, actualul edificiu al Casei Armatei). Uliţa (apoi strada, apoi bulevardul) Colţei părea, pe atunci, mare. Ajungea pînă în dreptul locului unde azi e Sala Dalles. Peste drum era casa marelui bărbat de stat Ion C. Brătianu. Mai tîrziu, în amintirea lui, o parte a Bulevardului Colţea a căpătat denumirea Bulevardul Brătianu. Dar atunci cînd s-a deschis Bulevardul Colţei destule case au fost expropriate şi demolate neîndurător. Aşa s-a întîmplat şi cu terenul din jurul Palatului Şuţu (clădit ca un palat apusean). Şi în 1872 în faţa Universităţii, pe bulevard şi lipite de grădina Palatului Şuţu (e printre puţinele edificii care s-au păstrat, azi funcţionînd aici Muzeul oraşului Bucureşti) se mai aflau două case ţărăneşti cu prispă, tindă şi două încăperi laterale. Pe locul unde se află azi Teatrul Naţional a fost, pe vremuri, o clădire, dărîmată în 1912, unde funcţiona Primăria Capitalei. Ceea ce azi se numeşte Şoseaua Kiseleff era în afara oraşului şi, acolo, ieşeau, după-amiezele, cucoanele protipendadei, la plimbare, în caleşti vieneze. Şi erau atît de multe caleşti încît uimeau călătorii străini. Mai apoi, acolo s-au clădit ceea ce am putea numi case de odihnă ale unor oameni avuţi (Şi Kogălniceanu avusese o casă aici), evident pe lîngă aceea din perimetrul oraşului. Aici, chiar pe locul unde e azi Piaţa Victoriei îşi avea casa de odihnă Alex. Filipescu-Vulpe. Cînd, mai tîrziu, s-a tăiat, aici, cartierul de vile prin parcelarea terenului, s-a numit, între războaie, Aleea Vulpache (după numele acelui Filipescu-Vulpe). Dar mult înainte, cu cîteva decenii, începînd de la Casa Filipescu-Vulpe, în capul Podului Mogoşoaia, în sus era un mare teren de grădinărie, după care cîteva case cu ceardac. Oraşul, pînă în 1912, avea ca mijloc de transport tramvaiul cu cai care oprea - patriarhal - oriunde cerea călătorul.

Ediţia d-lor Ştefan şi Dan Pleşia şi Mihai Sorin Rădulescu din cartea lui Emanoil Hagi-Mosco, *Bucureşti. Amintirile unui oraş* e o apariţie somptuoasă, cu ilustraţie bogată şi măiestrit pusă în pagină şi cu note (ale editorilor) foarte învăţate şi totdeauna utile. Cuvîntul înainte al d-lui Paul Cernovodeanu ni-l prezintă cum se cuvine pe autor şi cartea sa. Lectura ei e, cum spuneam, fastuoasă şi aducătoare de mari delectări. ■

PĂCATELE LIMBII

de Rodica Zafiu

Strategii ale moderaţiei

UNA dintre tendinţele actuale ale limbajului publicitar reflectă încercarea autorilor de a-şi prezenta mesajul ca moderat, modest, - pentru a preîntîmpina eventuale acuzaţii de exagerare şi chiar de fals. Limbajul publicitar are renumele de a fi hiperbolic, de a recurge prea des la superlative gramaticale sau la cuvinte cu sens superlativ. Reproşul este însă valabil doar pentru formele simple, incipiente de publicitate, în care într-adevăr cuvinte ca *excepţional, ideal, perfect, unic* sînt folosite în exces: "Ofertă excepţională. Jaluzele veneţiene din aluminiu excepţionale" (Fred Rom, în România liberă = RL, mai 1995). Excesul superlativ e pîndit şi de riscul de a încălca o regulă fundamentală de construcţie, alunecînd în pleonasm: "Cea mai ideală sursă de frumuseţe este natura însăşi" (Helia-D).

O strategie tipică a limbajului publicitar modern constă însă în folosirea "comparativului eliptic", a comparativului de superioritate fără termenul său de comparaţie; aflăm că un produs e *mai bun* - dar nu ni se spune *decît ce, decît cine* e mai bun: *Pur şi simplu mai bună*. (...) De import, de calitate, *mai ieftină*" (Benzina Star Trade, în RL, mai 1995). Formula are avantajul că evită superlativul - compromis prin exces, devenit prea puţin credibil. Deşi încalcă una din regulile publicităţii - recomandarea de a nu se folosi comparaţia cu produsele concurente -, o face într-o formă discretă, ambiguă. Receptorului îi este comunicată ideea de superioritate, esenţială în prezentarea unui produs, dar formularea rămîne vagă; în exemplul citat nu se precizează faţă de ce reper e mai ieftin produsul: faţă de toate celelalte, faţă de cele considerate de aceeaşi calitate, faţă de el însuşi aşa cum era cu un timp în urmă? Probabil că anticipînd asemenea ambiguităţi apare, pe lîngă primul comparativ, formula de întărire "pur şi simplu" - care, evident, nu rezolvă nimic, dar sugerează lipsa de relevanţă a dubiilor.

În plus, par să fie la modă cuvintele şi expresiile care indică diferenţa: *alt, altfel*: "*Un alt mod de a locui*" (Apartamente de lux, GDP Investment Inc, în RL, mai 1995); "*O altfel de lume/ acum sub alt nume*"(Massa). Şi acestea se bazează pe strategia de moderaţie, contrastînd cu aşteptările receptorilor, cărora nu li se mai recomandă soluţii superioare, ideale - ci doar diferite. Din acest punct de vedere cuvintele date funcţionează ca litotă - figură prin care "se spune mai puţin pentru a se înţelege mai mult". În fond, strategia diferenţei se întemeiază pe o serie de presupoziţii: de nemulţumire faţă de situaţia actuală - şi de încredere în publicitate. "Un alt mod" este înţeles, pe baza acestor presupoziţii, ca "un mod mai bun".

În fine, în contrast cu clişeele "liderul mondial", "numărul unu în lume", o firmă poate avea ideea de a se prezenta, mai credibil, ca "al doilea pe plan mondial". ■

ESEU

Tatiana Slama-Cazacu

Lehamitea

Niște definiții

PRESUPUN că mulți ar fi surprinși, constatând că, până și într-un dicționar de proporții reduse, cum este hulitul dar încă neînlocuitul DEX [1], există nu mai puțin de opt (chiar nouă) mențiuni separate, de "cuvinte titlu" ale familiei din care face parte cuvântul cel mai frecvent folosit dintre acestea, *lehamite*. Că sunt forme mai rar întâlnite de noi toți, sau "regionale" ori "populare" (cum își are pecetluită acolo soarta însuși substantivul pomenit mai înainte), cred că merită, totuși, să fie înșirate aci formele lexicale din cununa care poate că dovedește "ceva" pentru contextul social și moral românesc: *lehamete, lehamite,* (a se) *lehameti,* (a se) *lehămetisi, lehămetit-ă,* (a se) *lehămeti*, și *lehămetui* și *lehămeți, lehămetuit-ă*. Neprețuitul DEX ne spune că înseamnă "oboseală, plictiseală, dezgust, silă (față de cineva sau de ceva)" și că vine din "bulgară (*liha mi ti*, mi-e silă, m-am săturat)". La (a se) *lehămeti* se adaugă, tot acolo, și sensul de "a se sătura" și acela de suprem dezgust: "a se scârbi total (de ceva sau de cineva)". Nu se includ, însă, tocmai expresiile folosite cel mai des: *mi-e lehamite* (*de*) sau *mi s-a făcut lehamite* (*de*).

Departe de intenția de a face aci "savantlâc" - de altfel, într-un domeniu care mi-ar depăși competența -, ci numai pentru a scoate mai bine în relief ceea ce vreau să subliniez mai departe, pe plan psiho-social, aș continua discuția relativă la (*mi-e lehamite*) cu o ilustrare aparent pur lingvistică, dar în fond de natură psiholingvistică, a cuvintelor cu care se însoțește, în limba română, expresia pusă aci sub lupă. Din aproape în aproape, se constituie astfel un "câmp semantic" (sau, în altă terminologie, un ansamblu coerent, logic, de "cuvinte-cheie" pentru o anumită situație); spre a fi mai frapant concrete, iar nu impersonal de abstracte, de tip "dicționar", dau exemplele așa cum le folosim la persoana întâi, în expresii: *m-am săturat de-, sunt sătul de-, m-am sastisit de-, mi-e silă de-, am obosit să-(mai), m-am (sau sunt) dezgustat de-(să mai), mi-e scârbă să (mai), mi-ajunge!, destul!, gata!, ajunge!* (să remarcăm că, de obicei, în asemenea situații, se adaugă *de-* [cutare lucru, ființă], ori *să (mai)* [fac cutare acțiune, în legătură cu ceea ce a provocat *lehamitea*]). Unele dintre aceste expresii își au originea, deci, în bulgară, altele în neo-greacă (*sastisi: sastiza*, cf. DEX), altele în latină (*sătura*: lat. *saturare* "a se sătura", *sastis, satius*; la Plaut, "a se dezgusta de viață" - dar subliniez că nu este acel celebru "taedium vitae", plictisul de viață, asimilabil, modern, cu *spleen*-ul).

Ce l-a făcut pe Plaut să se refere, în legătură cu *saturare*, la "a se dezgusta" (a se sătura) *de viață*"? [2] De ce această proliferare de cuvinte și mai ales de utilizări, pornind de la sensul de *sătul de* (lat. *sat* [*satis*] "destul"), întâlnită și în limba franceză în jurul lui *assez* (lat. *ad + satis* "în cantitate suficientă")? *J'en ai assez* [3], spun francezii, cum zicem noi, pentru că ne-am îmbogățit și cu forme slave ori grecești, exprimând pe toate căile un prea plin de care te-ai săturat: *mi-e lehamite!, sunt sătul, m-am săturat!, m-am sastisit!* Francezii mai au și ei o pletoră de expresii: *j 'en ai marre* - "mi-ajunge!" - ("j 'en ai assez", "je suis excédé", "dégoûté")[4], o dată cu care se adaugă, explicând originea exclamării în "săturare": (sunt) *rassasié, gavé* ("îndopat cu"), *soûl, repu;* și iată, ca în română: *c'est marre!* "ça suffit" - *ajunge!, destul!*

Spirit latin sau poate, mai curând, de meridional care când "dă de ceva" consumă "până nu mai poate", iar apoi cunoaște *săturarea* de "prea plin", *dezgustul* față de ceea ce nu-l mai poate satisface, *sastiseala* de ceva care nu-i mai este pe plac *și* pentru că nu i s-au împlinit așteptările? Dar iată că *blasé - blazat* - vine, spune aceeași sursă lexicografică, din neerlandezul "a [se?] umfla, a atenua sensațiile din cauza abuzului" (imaginea vizuală a unor mâncăi din tablouri ale lui Rubens sau Jan Steen ori altor pictori flamanzi, unde heringul este înfulecat întreg, crud, la petreceri aproape orgiace, contrazice numai apropierea pe care am făcut-o cu populații meridionale, însă nu dezice asocierea cu "glutoneria", cu aviditatea de a lua repede mult, tot ce poți, de la viață, a unor ne-sobre comunități sociale care dau de ceva râvnit sau care nu cunosc măsura, cumpătarea ascezei, a înfrânării venite din experiența porționării plăcerii, obligată de un mediu aspru, a "amânării" reacției primare - trecută de Mihail Ralea printre caracteristicile general umane.[5] *Blazat* este - spune tot "Robert" - cel ale cărui "sensații, emoții și-au pierdut vigoarea", care "nu mai simte plăcere la nimic", a devenit indiferent, insensibil, dezgustat, obosit, sceptic". Interesant citatul, tot acolo, din revoluționarul Saint-Just (susținător al celui care a instaurat "Teroarea", Robespierre, o dată cu care a fost executat, pe eșafod): "Exercitarea Terorii a blazat crima [ciudată formă gramaticală, cu sensul de "atâta s-a comis crimă, că devii indiferent la ea"], așa cum licorile puternice blazează palatul gurii".

Există un tip de prea-plin (material sau psihic, spiritual sau alimentar - uneori aparent, în orice caz adesea dorit fervent) - să-i zicem "pozitiv" dar nu în sens moral. El trece, depășește *satisfacția,* poate duce la *decepție*. Încă un pas, și dezgustatul decepționat ajunge la *plictis* (dar altfel decât *spleen*-ul anglo-saxon, nordic), la *oboseală*, la *dezarmare* (în sensul tăcerii fără argumente), la *indiferență*, la *indolență, apatie* (secvență psihologică nu întotdeauna analogă caragialeștii derivări în lanț fandacsiologic). Dar poate fi și alt tip de prea-plin: să-i zicem, simetric, "negativ", dorit de unii, nedorit de altă categorie socială (vezi "crimele", din spusele lui Saint-Just). Cheia *lehamitei* stă în această dublă ipostază posibilă a prea-plinului: cel "pozitiv" (alimentar sau în genere de dorită plăcere, chiar spirituală) și cel "negativ" (fizic sau moral și care poate atinge cu adevărat tragicul). Însă poate apărea și altă ambivalență, care amplifică *lehamitea* finală: doritul prea-plin "pozitiv", într-un context de prea-plin "negativ". De unde vin *apatia, indiferența abulică, somnolența, pasivitatea* (nu îndrăznesc să-i zic *lenea* "filosofică"), nu rareori întâlnite în chinuita istorie a celor de pe acest pământ bogat, dar cu oameni în marea majoritate săraci, din nordul Dunării și preajma Carpaților? Dintr-o *lehamite*, probabil, cu dublă valență: din acest mod ambivalent de a lua contact cu lumea, din acest sentiment de "nesaț" împlinit prin "luarea pe apucate", dar și dintr-un prea-plin - un "sătul de" - și apoi din "oboseală", "inerție", revărsate din *prea-plinul paharului cu necazuri*. Atunci ce să alegi mai întâi, între depășirea "salamului cu soia" (luat ca prototip simbolic) și a "setei de eliberare" (iarăși, ca prototip, prima însemnând mântuirea de ce e "negativ")? În ambele *lehamiti*: speranța săturării foamei, dar și a depășirii prea-plinului tragic de necazuri, dureri fizice și morale, de multe promisiuni neîmplinite, deziluzii, decepții. Dezorientare exprimată în nesiguranța a "ce să faci?", de unde o stază cel puțin de moment. *Lehamitea* de o luptă care pare vană - deși în realitate poate că nu ar fi așa. Saint-justiana "blazare de crime" - de unde, tocirea sentimentului de uimire, de revoltă și de tendință de "combatere". "La ce bun!"-ul proclamat ca scuză pentru anihilanta delăsare? *Lehamitea* poate fi degradantă, când nu duce la strigătul - atât de asociat lingvistic - "*Destul!*", cu conotația marcată, intonațională de voință de "a pune capăt", de revoltă. Cât dinamism, câtă tendință către anunțarea unei determinări care poate atinge sublimul, în strigătul "*Gata!*", urmat de acțiunea prin care se sfârșește cu *lehamitea* inertă și se începe o luptă.

Niște exemple

AU UIMIT nu rareori *trezirile* (s-a spus că numai "de trei zile") din somnolența [6] "mămăligii românești". Dar ce sublim curaj, eficientă vitejie, supremă dăruire a vieții au însemnat acele ieșiri din letargii rușinoase - chiar dacă pricinuite și de împrejurări potrivnice -, ca - fără să fie vorbe mari și goale - "Mărășești, Mărăști, Oituz", ca să evoc unele mai apropiate de noi, dar probabil că aceleași declanșări psihologice ale ieșirilor din *lehamite* s-au petrecut în "bătăliile" al căror sens s-a tocit prin învățarea pe de rost, fără context sincer sentimental, la "orele de istorie" sau în diverse "pomeniri" (cât rău ne-au făcut și pot face oricărui popor teama aceasta de "ridiculul sentimentalismului" sau, dimpotrivă, fanfaronada deșartă a comemorărilor sarbede ori auto-lustruitoare).

S-a vorbit (tot la "comemorări"!) despre "lașitate" chiar, pentru că nu s-a reacționat la "Diktatul de la Viena" prin vreo împotrivire armată. S-a spus însă și că ar fi fost "de geaba", "de pomană" (iarăși, expresii "neaoșe"), că ar fi fost "vărsare de sânge" inutilă și că guvernanții au procedat "înțelept" ("înțelepciunea" "capului plecat" pe care "sabia nu-l taie": cine oare, dintre vântură-țară de pe aici, după Decebal, a adus din afară ori a cultivat zicala defetistă, care a servit cel puțin ocupanților colectori, vreme de cinci secole, ai aurului postdacic?). Este greu de înțeles un context istoric trecut: desigur, el poate fi reconstituit de către specialiști răscolind arhive, pe când cei care l-au trăit, nu întotdeauna l-au putut cunoaște așa cum a fost în realitate. Dar ceea ce au simțit - *psihologic* deci - martorii este un fapt subiectiv de netăgăduit tocmai în subiectivitatea lui. Afară de "Jurnale" sau de "Memorii" ale unor personalități actante în acel moment (și poate tocmai de aceea - din ipocrizie din grabă sau din dificultăți de analiză - neexprimând, de regulă, exact ce simțeau), au un anumit preț amintirile de experiență psihologică ale celor care doar "asistau". În amintirea mea - pe atunci o adolescentă, e drept, dar care trăia într-o ambianță de discuții politice-, momentul "40" era de *lehamite* pentru cei mai mulți. Luptaseră la Oituz, de pildă, erau legați de Ardeal sau de Basarabia (unii și-au dat viața pentru acestea, mai târziu), dar blazarea, sastiseala atinseseră polul dezorientant al plictisului, al apatiei - nu degeaba legate de "dezarmare". O domnie regală care abia mai târziu a apărut ca o prea facil acceptată dictatură, un abil aventurier care înlesnise "afaceri" - grandioase sau nu, dar în care, în orice caz, nu puțini se mânjiseră -, corupție, escrocherii, trafic de influență, mașinații de camarilă care, între altele, îmbogățiseră pe "papa Lupescu" și acoliții, pe seama nu a înzestrării cu arme moderne a nefericitei armate, ci a furniturilor pentru uniforme de operetă, pentru costumații atingând ridicolul - câți o mai mărturisesc? -, până și în robele și tocile poleite, de brocart auriu ca odăjdiile preoțești, cu care i-am văzut defilând prin holul de marmură al Facultății de Litere și Filosofie din București nu doar pe decan, ci și pe profesorii care purtau nume intrate în istorie (frică de represaliile de dreapta? teamă de guvernare carlistă? "simplă" lipsă de bun gust?). *Lehamitea exista, am simțit-o*, se întinsese ca o pecingine până la nivelul de blazare abulică. / fost nevoie de o stimulare, de acel ordin romantic-nebunesc de a "trece Prutul" (ca și cum era vorba de a trece, în pli secol 20, vadul Rubiconului), "lozincă

la românî

poate, care a făcut să curgă mai mult sânge decât ar fi fost "înţelept" să fie provocat, dar ştiu că nu din egoism spun că nu a fost un strigăt inutil), pentru ca aceiaşi "adormiţi" din "40" să se trezească şi să devină *conştienţi - cum nu voiseră unii să-i lase să fie.*

Am cules, recent, câteva "semnale" care exprimă, prin unele dintre "cuvintele-cheie", *lehamitea* (unele punând accent în special pe "taedium", pe *oboseală*, pe *plictis* sau, mai nou, *pe "pasivism"*). Se potrivesc exact cu acest text, definind o stare sufletească ("un état d'ame") la care se adaugă evaluarea laturii volitionale, de "minus acţiune", semnalate în diverse "sectoare", cum se zice. Ele îmi arată - pe lângă altele, pe care nu le mai evoc - că nu mă înşel şi că este permisă generalizarea. Citez, din relatarea privitoare la interviul unui scriitor [7]: "[el] nu poate accepta 'pasivismul' în actualul context, 'neimplicarea politică' propovăduită de apropiaţii puterii [...]". Permiţându-mi de asemenea scoaterea din context, a altui citat, îl redau pentru reprezentativitatea lui lapidară: "[...] chiar dacă minciuna sistematică pare să fi înfrânt orice opoziţie a cetăţeanului, tot mai *blazat* şi mai fără speranţă [...]"[8]. Am mai citit, nu de mult, un titlu într-un ziar de largă circulaţie, la rubrica sportivă: "Jucătorii rapidişti suferă de blazare metafizică şi melancolie absconsă". Autorul explicitează: "[...] un moral scăzut, o blazare de-a dreptul metafizică [9] [nu ştiu câţi dintre cititorii "microbişti" înţeleg aceasta, dar probabil că "sună frumos"], o melancolie absconsă, băieţii nu mai ştiu să râdă, să fie veseli". Caracterizarea a fost generată de insuccese, după "aerul tare de pe culmea primelor locuri", ale unei echipe care s-a bucurat de "răsfăţ exagerat" şi ai cărei jucători sunt acum "aproape de pământ". Blazarea vine, cert uneori, şí din "răsfăţ" (din acel prea plin de ordin material - "pozitiv" îi ziceam). Dar, subliniam mai înainte, prea-plinul poate duce la obnubilarea spirituală sau letargia datorate unui context saţiat de corupţie, de depravare socială, de intricare indisociabilă a "răului" cu "binele". Prea-plinul poate fi de natura unei mizerii materiale, a unor suferinţe acute, ca şi a unor aparente împliniri morale după care urmează constatarea decepţiei, a deziluziei.

Nu de mult, un cunoscut sociolog prezenta, la Radio Bucureşti, o situaţie certă: în România, astăzi, "75% din populaţie trăieşte în sărăcie" (deci, aş comenta, sub standardul normal - deşi acest "normal" este folosit uneori şi pentru definirea "sărăciei absolute" luând ca punct de referinţă tipul "75%"). În final - care se voia o concluzie? sau un îndemn? - se afirma că, dacă unii trăiesc sărăcia "cu demnitate", alţii nu o fac, iar lipsa de demnitate duce la "afundarea în sărăcie". Declaraţiile se încheiau aci, astfel încât nu se propuneau şí *remediile*, cel puţin ale "demnităţii în sărăcie", dacă nu pentru eradicarea acestei sărăcii acum endemice [10] şi galopante (aş trimite la un articol, "Trogloditizarea" din "România literară", *26*, nr. 35, 15-21 IX, 1993, 12-13 -, în care, fără a mă pretinde acum o Mafaldă sau mai bine spus o Casandră, prefiguram amplificarea sărăciei lucii). A fi "demn în sărăcie" presupune a nu-ţi fi *lehamite*, dar aceasta nu se prea poate fără săpun la un preţ accesibil şi apă (rece, dacă nu caldă) la dispoziţie, o locuinţă cât de mizeră în care să se ascundă săracul demn, medicamente ca să-şi oblojească plin de demnitate rănile cu care ar putea jigni privirea, cel puţin un codru de pâine subvenţionată, că să nu ceară, şoptind prin magazinele alimentare, "fără demnitate": "Vă rog, pentru un iaurt" sau "o juma de pâine" - sau toată paradigma hranei indispensabile (mai poţi scrie "eseuri" fără a pomeni "trivialităţi" din acestea? ar fi putut scrie Kant, senin - şi laş - un "eseu" de filosofie pură, neatins de contingenţele realităţii crude, într-un asemenea context?). "Sărăcia demnă": ce frumos sună, într-un context în care îşi permit luxul de a fi "demni" - cu toate că nu au "măcar o Dacie", un "TV Samsung", pantofi nescâlciaţi (ba au, dar nu puşi zilnic!), şi o haină nouă ("poate, de Paşti") - cel mult belferii aproape de pensionare, cu salariul maxim de vreo 150 de dolari, adică 300.000 lei la 2100 *per* dolar (adăugând doar un zero, ar rezulta salariul aproximativ al aceleiaşi categorii în capitalismul sălbatec - şi nu neapărat în Far West). *Lehamitea* se instalează: uneori spun "Gata!" nefericiţi tineri dezorientaţi, manipulaţi în toată roza vânturilor, care nu mai pot alege, din noianul de "lipsuri" şi revendicări, ţelurile esenţiale. Sau, timid, acea categorie de oameni care pot fi mai ales văzuţi, în deplina lor *lehamite* letargică şi demnă, îngroşând, în frigul dimineţilor, cozile la lapte subvenţionat, sau luându-şi tăcuţi pensiile, sau neripostând la bruftuiala funcţionarilor "cu salariu mediu" ori a vânzătorilor din negoţul de stat - bruftuiţi, la rândul lor, de cumpărătorii arţăgoşi pentru că atât pot reacţiona în letargia lor şi care se defulează astfel pe cei cu o *lehamite* încă şí mai inertă. Dezordine birocratică, dezorganizare parcă *voită*, absenţa disciplinei într-o societate incapabilă să se autodisciplineze, corupţie flagrantă, inechitate de toate felurile, incorectitudine profesională, şi - nu de minor efect - vanitatea, lipsa de cumpătare, apucăturile mercantile şi de politichie bizantină ale unora dintre cei care ar trebui să fie exemplu de pioşenie sau măcar de cuminte verticalitate îl năucesc pe cetăţeanul rămas cinstit, dar, lovit de măciuca ostenelii, nu mai reacţionează, "*îi e lehamite*". Alergătura pentru a obţine *ceva* (se şi uită uneori *ce* anume, se repetă "hârtie" după "hârtie", şi: "se face?", "da, se face" - de fapt, "nu se face nimic"), lipsa de *timp* pentru "a cere" *şí altceva* decât mărunţişuri, preocupările deviate - de surse exterioare individului, dar oare numai lui? -, de la ce ar fi dorit iniţial, către *o nouă lipsă*, expedientele galanton oferite, cerinţele vitale acute - mâncare, locuinţă, îmbrăcăminte, amor - care nu mai lasă timp şi forţe pentru... (pentru ce voia oare, la început?, sau *şí pentru*?): orbecăiala fără spor, apoi oboseala, apatia - *lehamitea* letală şi abil ţintită. Unii câştigă la ruletă pentru că sunt experţi nu în calculul probabilităţilor, ci în măsluirea ruletei înseşi.

Cine a lansat, după 1989, sloganul "Ne-am luat raţia de libertate!" a condensat în modul cel mai monstruos - cu intenţie sau nu, fie şi ironic - inocularea aproape hipnotică, prin mijloace de percepere subliminală, a unei stimulări subconştiente, a convingerii că s-a atins un "prea-plin", pentru ca, implicit, să se ajungă la decepţie, la dezorientare, silă, oboseală, pasivism: *lehamitea* cu tot cortegiul ei. Abila manipulare devine evidentă abia la scadenţă. Spicuiesc dintr-un grupaj de poeme câteva rânduri [11] (cu scuze către autor, dar îmi par mai pregnante, aci, dacă le redau în şir, fără barele marcând versurile; titlul este "Fenomenul de criză"): "[...] Apoi, oamenii nu mai aşteaptă; au uitat de ce s-au adunat şi stau acuma trântiţi pe jos, în grupuri care vorbesc puţin, sau mai scot uneori câte o vorbă indistinctă [...]; acuma marea paragină se desfrânează pe tăcute. Pe urmă, apar semne de slăbiciune, unii leşină [...] - mai pe urmă se vor ivi şi semnele unui sfârşit foarte precis şi inevitabil, de neînlăturat, care nu mai miră pe nimeni; de altfel, nimeni din cei rămaşi nu se mai poate mira de nimic. [...]"

Lehamite şi trezire

A MIZA pe *lehamite* denotă o bună cunoaştere a omenescului, dar şi a contextului psihologic modern. *Lehamitea* construită cu îndemânare, mânuită cu dexteritate în dinamica variatelor ei ipostaze atinge culmi absconse. Gustave Le Bon, cu vederile lui (care îmi par benigne acum) asupra psihologiei "mulţimilor", Mihail Ralea, cu teoria lui (care mă revolta, de mult) relativă şí la "simulare" ca una dintre caracteristicile umane, Pierre Janet (pe care nu-l puteam admite, deşi scria frumos, şi-l criticam pentru ipoteza sa asupra originii limbajului ca fiind creat şi folosit doar de o categorie de oameni, pentru a-i domina pe ceilalţi şi a le porunci), şi alţi corifei ai psihologiei "abisale", ai "hipnozei", "sugestopediei", pe care nu-i agream, îmi par azi bonomi patriarhi care - ca şi Einstein, neprooroc faţă de posibila transformare a creaţiei geniului său şi a altora în bomba atomică - nu puteau prevedea şuvoaiele inumane izvorâte din aceste idei ale lor şi din altele care au devenit monstruoase arme.

Deznodarea iţelor întreţesute cu îndemânare şi ascunse faţă de partea vizibilă a covorului nu este lesnicioasă. Dar cât îi stă în putinţă omului de ştiinţă bine intenţionat, el trebuie să încerce să o facă. *Lehamitea* nu se poate vindeca decât prin conştientizare. Sunt, însă, treziri buimace din somnolenţă, iar acestea pot intra de asemenea în miză. Pescarii de ape tulburi cunosc tactica învolburării lacului, în care cad abia treziţii *lehămetiţi*. A şti ce vrei, într-o *trezire din lehamite*, nu constă în definiţii lozincarde sau în principii simpliste. Scuturarea de *lehamite* nu trebuie să fie meschină, centrată pe scopuri înceţoşate sau minore, uşor de manipulat şi lesne deviabilă, "potrivită" doar aparent strategic să coincidă cu aglomerări factice de mulţimi neprevenite. Sorţii de izbândă ai *trezirii* din *lehamite* stau într-o ieşire grandioasă din tunel, lucidă, cu ţeluri clare, ierarhizate sistematic în jurul esenţialului - şi depăşind fatidice "trei zile". ■

NOTE:

1) D.E.X.: Dicţionarul explicativ al limbii române, Bucureşti, Ed. Academiei Socialiste România, 1975.
2) Voi părăsi "Larousse"-ul, în favoarea mult mai apropiatului de limba franceză vorbită "Robert" (acesta nu este un dicţionar oarecare, ci poartă girul unui eminent lexicolog, Alain Rey). Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française, par Paul Robert, (Paris), Société du Nouveau Littrë, Secrétaire Général de la rédaction Alain Rey, ed. 1967.
3) "en être fatigué" (cf. "Robert" [subliniat de mine]), "a fi obosit de-".
4) Cf. "Robert", aci şi mai departe, pentru expresiile franceze.
5) M. Ralea, *Explicarea omului*, Bucureşti, Cartea Românească, f.a., 75-112.
6) În recenzia, semnată de G. Tartler (în "România literară" [RL], 1995, *28*, nr. 41, 18-24 octombrie, 1995, 6), la cartea lui K. Heitmann, Imaginea Românilor în spaţiul lingvistic german, 1995, se menţionează "vitejia bărbaţilor (contrabalansată de o filozofică lene)[...]".
7) Pavel Chihaia, cf. Cronicar, "Pasivismul" (în RL, ibid., 16).
8) M. Mihăieş, *Roboţii cravaşaţi* (în RL, ibid., 2; subliniat de mine). Dau intenţionat citate din acelaşi număr al aceleiaşi reviste: prezenţa lor simultană, în acelaşi moment, *înseamnă* ceva).
9) G. Stanca, în "Evenimentul zilei", nr. 1012, 19 octombrie, 1995, 11 [pagina:] Sport.
10) Marin Tarangul (în RL, ibid., 4).
11) Într-un forum foarte important, exprimându-se revolta împotriva diferenţei crescânde dintre săraci şi bogaţi, a subliniat, succint şi plastic, "prăpastia dureroasă şi tot mai adâncă dintre 'Cei Ce Au şi Pot' şi 'Cei Ce Nu Pot Avea', creată de inegalitatea dezvoltării. [etc.]". Nu este un citat dintr-un discurs înfierbântat al unui membru al Opoziţiei din România, ci din "Discursul Preşedintelui României la Naţiunile Unite" (redat, cu acest titlu şi cu subtitlul "Şansa unui nou început", în "Vocea României", *3*, nr. 579, marţi, 24 octombrie, 1995, p. 1 şi 5) şi se referă nu la indivizi, ci la State.

Efectul Don Quijote

DESPRE cartea *L'instauration du tableau* a lui Victor Ieronim Stoichiță, tipărită cu doi ani în urmă de una din cele mai reputate edituri pariziene, Méridiens Klincksieck, profesorul Hans Belting a scris: "Consider această carte una din reușitele majore ale istoriei artei din ultimii ani". Arătînd că apariția "tabloului" la sfîrșitul Renașterii a fost un eveniment cultural foarte important, Victor Ieronim Stoichiță și-a propus să descrie procesul prin care lucrul metapictural (reflecția despre pictură în pictură) a stabilit condiția modernă a artei. Nașterea "tabloului" a coincis cu conștientizarea picturii ca atare, cu definirea concepției moderne a imaginii și, în sfîrșit, cu apariția iconografiei artistului. Concluzia autorului este că fenomenul de impunere a "tabloului" apare ca fruct al unei confruntări între noua imagine și propriul său statut, propriile sale limite.

În noua sa carte *Efectul Don Quijote*, tipărită de asemenea de către o editură de prestigiu, de astă dată românească, Humanitas, Victor Ieronim Stoichiță își propune să arate modalitatea prin care artistul imprimă pe pînză un adevăr propriu (chiar fantastic, ireal), consemnînd ceea ce în filosofia clasică se numea "reprezentare" - "prezentarea" fiind datul necunoscut al existenței care ne înconjoară - exprimată artistic, prin mijloace specifice. Dar opera realizată este, la rîndu-i, o realitate necunoscută, cu atît mai tainică cu cît ea există în creator fără ca acesta să o cunoască. Găsim în cartea de eseuri a lui Victor Ieronim Stoichiță o răsturnare a relației imaginar-real, ca și în romanul lui Cervantes: imaginarul capătă viață și statut tridimensional, iar realul trebuie să se supună canoanelor imaginarului. În actul creației artistice există un joc și o libertate fără limite, pe care este obligat să le accepte și spectatorul, care devine prin aceasta prizonierul viziunii artistului, al unui vrăjitor care "preschimbă chipurile lucrurilor în ceea ce vrea el", după cum afirmă Don Quijote.

Aflăm în cartea lui Victor Ieronim Stoichiță nu numai aspecte noi ale metamorfozelor care apar în opere, ci și ale artistului însuși, privit detașat de propria-i lucrare, precum și ale personajului sau personajelor incluse în ea și, în sfîrșit, ale celui care o contemplă. Ne sînt prezentate raporturile dintre aceste patru prezențe, relațiile dintre ele.

Prin demersul său hermeneutic, autorul își consideră eseurile ca lecturi paradigmatice ale unor fenomenecheie din imaginarul european. Astfel, în capitolul "Imagini ale orașului", spațiul orașului este văzut ca utopie și ca anti-utopie, "tentația utopică" fiind definită drept "tentația de a trăi în interiorul unui simbol". În capitolul "Orașul în flăcări" se încearcă stabilirea limitelor expresiei picturale, a "reprezentării nereprezentabilului", respectiv a focului, a fulgerului, a trăsnetului, ceea ce în antichitate ar fi fost zugrăvit de către legendarul Apelles.

ÎN CAPITOLUL "Imagini ale transgresiunii", Victor Ieronim Stoichiță prezintă depășirea limitelor dintre real și imagine ca temă a meditației artistice. Exemplul dat este Elena, personajul din *Iliada* lui Homer, din cauza căreia s-ar fi dus războiul, generat, în realitate, de frumusețea perfectă a unei statui, pe care Paris o răpise și o adusese la Troia. Apoi, în eseul despre viziunea mistică din Spania, autorul descrie rolul jucat de imaginea picturală în întreținerea, provocarea sau ilustrarea experienței vizionare.

Se abordează apoi diferitele aspecte ale auto-tematizării artistului (capitolul "Imagini din oglindă"), privirii către sine și interpretării propriei ființe, temă pe care Victor Ieronim Stoichiță a tratat-o, de asemenea, în *L'instauration du tableau*. Remarcăm aici paralela între Rembrandt și Montaigne, plecîndu-se de la cunoscuta afirmație a acestuia din urmă: "Je ne peins pas l'être, je peins le passage".

"Imagini în disoluție" sunt considerate cele din epoca modernă, fiind vorba, în primul rînd, de statutul imaginii în impresionism. "Motivul privirii filtrate" ne apare ca un studiu deschizător de drumuri, în care se analizează "structura văzului impresionist", orginile sale și raportul cu literatura timpului. De asemenea, studiul despre motivul mîinii și al vidului la Alberto Giacometti, în care se stabilește un raport între sculptura modernă și filosofia existențialistă.

Relația dintre literatură și artă face obiectul capitolului "Imagini textualizate", în care se invocă două romane faimoase - *Capodopera necunoscută*, a lui Balzac și *Madame Bovary*, a lui Flaubert. Perspectiva deschisă la începutul volumului (tema utopiei, a limitelor reprezentabilului pictural) se închide în acest capitol: Frenhofer reprezintă tipul artistului posedat de ideea unei creații absolute care ar putea "dubla" realul iar Madame Bovary "o mistică a amorului" (expresia îi aparține lui Flaubert), trăind într-o lume de simulacre. Este revelantă analogia, propusă de Victor Ieronim Stoichiță, pe tema asemănării trăsăturilor sau confluenței dintre Salambô și Emma Bovary, care duce la formarea unui personaj mixt și hibrid, născut în mintea cititorului din lectura celor două romane - în aceeași interesantă relație dintre creator, operă și receptor - Salammbovary.

Volumul *Efectul Don Quijote* se încheie cu eseul "Un idiot în Elveția. Ipostaze ale imaginii la Dostoievski",

în care autorul pune în lumină deosebirea dintre două personalități, cu două viziuni diferențiate de evoluțiile diferite ale spiritualității creștine în Răsăritul și Apusul Europei: Hans Holbein, autorul tabloului "Iisus în mormînt" și Dostoievski, cel care descrie această pînză prin intermediul prințului Mîșkin, personajul principal din romanul *Idiotul*. Se subliniază contrastul dintre realismul occidental, dintre aspectul de cadavru, de trup supus legilor morții, al lui Iisus, și transfigurarea aceleiași imagini în sufletele și operele celor din Răsărit. Întîlnind un tablou asemănător celui al lui Holbein (acesta din urmă văzut într-adevăr de Dostoievski în Elveția), prințul Mîșkin strigă: "Eu cred că privind tabloul acesta, unii ar putea mai degrabă să își piardă credința decît să se întărească în ea!". De altfel, romanul *Idiotul* începe în clipa în care din "Occidentul putred și părăsit de Dumnezeu" trenul trece granița "Sfintei Rusii", iar prințul Mîșkin demonstrează că "Frumusețea din Răsărit va salva lumea". Este vorba de două lumi, despărțite pentru totdeauna în sufletul acestui personaj exaltat.

Cartea *Efectul Don Quijote* a lui Victor Ieronim Stoichiță, publicată în condiții grafice de mare ținută, ne apare ca o înfăptuire de excepție pe plan universal, a unuia din cei mai de seamă reprezentanți ai spiritualității românești contemporane.

Pavel Chihaia

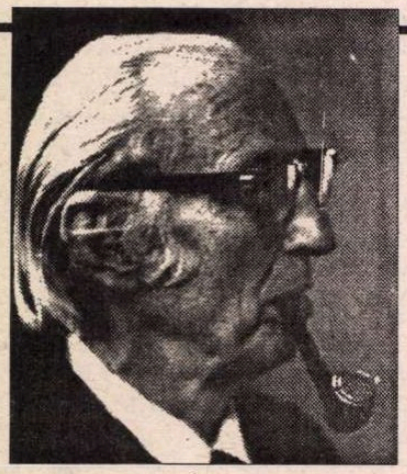

N-a fost singurul

TOAMNA TÂRZIE, cu scuturarea frunzelor, a luat dintre noi pe poetul și prozatorul Méliusz József, fruntaș al scriitorilor de limbă maghiară din țara noastră. Născut în 1909 la Timișoara, unde a și copilărit, își va petrece anii tinereții în alte mari orașe: Cluj, Budapesta, Zürich și Berlin, pus la index de dictatura lui Horthy, care în timpul șederii sale la Paris i-a cerut extrădarea. Întors în țară în 1930 a lucrat ca ziarist la gazetele și publicațiile de limbă mghiară și s-a afirmat ca poet. Din 1932 până în 1940 scriitorul a fost o prezență activă în gruparea literară de stânga formată în jurul revistei *Forum*, al cărei redactor-șef adjunct a fost. Scrisul său a înfruntat totdeauna cu fermitate valul revărsării fasciste pe continent, subscriind pentru valorile nepieritoare ale umanismului. Lupta antifascistă a părut a fi, în epocă, singura cale spre adevăr și Méliusz i-a fost un adept generos și pasionat. Abia după o jumătate de veac de experiment tragic s-a ajuns la concluzia că fascismul și comunismul reprezintă capul și reversul aceleiași monede calpe. În 1945 el face parte dintre întemeietorii primei asociații a scriitorilor maghiari din România, al cărei secretar este și ocupă un post de redactor la revista *Utunk*. În 1947 a fost numit director al *Teatrului Maghiar* din Cluj-Napoca. A fost vicepreședinte al Uniunii Scriitorilor din România.

L-am cunoscut în primele săptămâni de după 23 August 1944, venit de la Timișoara, unde își avea domiciliul, ca să ia contact cu confrații de aici. Era un bărbat înalt și radios, într-o ținută elegantă, fumând pipă, a cărui amenitate și vestimentație te făceau să-l crezi sosit din apusul Europei. Ne-am împrietenit repede și ne-am văzut apoi mai des după ce s-a mutat la București. Din propriile mărturisiri am aflat că debutul și-l făcuse în 1930 la *Heliconul* ardelean, cu versuri și critică literară, devenind pe urmă colaborator la publicația *Korunk*. Îmi spunea de asemenea că mentorii lui spirituali au fost, în acel timp, Ludwig Renn și Gaál Gabor.

Poezia sa interbelică este revoluționară, folosind de obicei versul liber și teme esopice. La revista *Forum* își făcuse legături cu străinătatea și el a fost tipărit ades în periodicele maghiare de la Budapesta, Paris și New York. Poezia și proza sa au un caracter și o coloratură expresioniste, reflectând problemele lumii moderne contemporane. Uneori poezia conține tonalități și structuri baladești, care se pot vedea în primul său volum apărut după al doilea război și intitulat *Cântec despre anul 1437* (pe care subsemnatul l-am tradus în românește, în versuri). Este vorba aici de răscoala de la Bobâlna, în care români și unguri au luptat cot la cot împotriva asupritorilor feudali. Scriitorul a căutat în documentele timpului și a găsit, consacrându-le apoi, numele unor căpetenii ale celor două neamuri, pe românii Martin și Ion Cardaș și pe maghiarul Budai Naghy Antal, pieriți în acea temerară campanie lipsită de noroc.

Volume de versuri, culegeri de publicistică, jurnale și cărți de proză cuprind și reprezintă întregul perimetru al operei lui Méliusz. Între acestea: *Lupii, Înainte de furtună, În furtună, Cât cuprinzi cu ochii, Parisul învolburat, Arena* (premiul Uniunii Scriitorilor), *File de Jurnal* etc... Două romane masive, *Oraș în ceață* și *Destin și simbol*, reflectă viața din orașele Transilvaniei din timpul primului război mondial și de mai târziu.

A fost dat ca unii din oamenii scrisului să ne amintească de stirpea visătorului de la Mancha, investiți în cavaleri ai dreptății sociale și porniți pe drumul acestei sublime și înșelătoare aventuri și sfârșind aproape întotdeauna în grotesc și ridicol. Aventura marxist-leninistă, fundamentată "științific", a oferit cel mai tragic spectacol acestui veac și Méliusz n-a fost singurul din investitorii de suflet și ideal în capitalul ei, rămași apoi mofluzi și dezabuzați. Pentru bunul motiv că toate luminile de faimă ale Apusului semnalizau în această direcție și vocile unor André Gide, Krawcenko sau Panait Istrati, care arătau că regele e gol, au fost acoperite de larma disprețului. N-a fost iertată nici rezerva înțeleaptă și profund sceptică a lui Eugen Ionescu, budat sistematic de inteligheția progresistă a Parisului până la marea trezire din târziul anilor optzeci.

Scrisul lui Méliusz József din tiparele versului și ale prozei va rămâne totdeauna o creație de valoare și un document prețios, pentru a reconstitui imaginea unui veac frământat, din perspectiva unui scriitor de limbă maghiară din România. Trecerea din viață a prietenului și scriitorului ne apare ca o grea pierdere pentru lumea creatorilor de fantasme.

Vlaicu Bârna

CRONICA DRAMATICĂ

de Marina Constantinescu

FESTIVALUL UNIUNII TEATRELOR DIN EUROPA

Stele pe cerul teatrului

UNA DINTRE frumoasele poveşti de teatru este şi aceea născută şi spusă de Malîi Teatr din Sankt Petersburg. Aici este director din 1983 regizorul şi profesorul Lev Dodin, o personalitate marcantă în lumea teatrului, un creator de şcoală, un artist luptător pentru care limbajul teatrului este mai presus de orice, mai presus de o societate comunistă, închisă şi absurdă. Lev Dodin a format o companie, o trupă de actori de un profesionalism desăvîrşit, absolut impresionant, aproape paralizant. Acum trei ani, Asociaţia de Management Teatral din Marea Britanie a nominalizat spectacolul "Gaudeamus" al lui Lev Dodin pentru "British Regional Theatre Awards" la categoria "cea mai bună producţie". Juriul a decis ca această montare să ia şi premiul. Spectacolele sale, ca şi acelea ale regizorului nostru Silviu Purcărete, au făcut înconjurul lumii, participînd la mari festivaluri internaţionale. Piesele la care s-a oprit Lev Dodin aparţin în special unor autori ruşi contemporani, iar problematica lor poate fi uşor intuită, mai ales de aceia care au trăit într-o societate comunistă.

Membru al Uniunii Teatrelor din Europa, Malîi Teatr a prezentat în festivalul găzduit de Teatrul "Bulandra" două spectacole remarcabile, amîndouă în regia lui Lev Dodin: "Stele pe cerul dimineţii" de Alexandr Galin şi "Gaudeamus" după Serghei Kaledin. Lumea şi atmosfera acestor montări nu ne sînt deloc străine. Nu le privim ca pe nişte experimente ciudate dintr-o zonă necunoscută sau despre care doar am auzit şi încercăm să intuim mai mult. Mentalitatea şi "spiritul" societăţii totalitare, strivirea individului, depersonalizarea şi umilirea lui sînt temele principale ale pieselor, puse în valoare cu stil şi rafinament artistic de regizor, în maniere teatrale diferite. Ambele propun experienţe de viaţă trăite într-un spaţiu închis, izolat. În "Stele pe cerul dimineţii", Moscova se pregăteşte pentru Jocurile Olimpice din 1980. Ca să nu strice imaginea, cîteva prostituate au fost "concentrate" într-o baracă dărăpănată, la marginea oraşului, pe drumul pe care este purtată flacăra olimpică. Locul izolării forţate este un fost ospiciu. Nebunia societăţii domină însă, chiar dacă oficialităţile încearcă să-şi ascundă tarele, să oculteze realitatea. Tipologia prostituatelor relevă tipologia umană specifică totalitarismului în care adevărul este înlocuit sistematic prin minciună. Deşi aceste femei sînt instrumente pentru plăceri şi bucurii trecătoare, ele sînt excluse de la bucuria colectivă pe care o provoacă festivităţile Jocurilor Olimpice, bucurie la care nu au acces decît oamenii declaraţi morali. Jocul aparenţelor şi al esenţelor este un joc dramatic, tensionat, nemilos, dur pe care îl construiesc cu mare forţă şi greutate cei şapte extraordinari actori ai lui Lev Dodin. Rareori poţi avea şansa să vezi pe scenă atîta substanţă în interpretare, atîtea nuanţe într-un limbaj teatral performant. Regizorul a mizat în "Stele pe cerul dimineţii" pe partitura fiecărui actor.

"Batalionul de construcţii", romanul scris de Serghei Kaledin, un autor de patruzeci de ani, unul dintre cei mai cunoscuţi din Rusia, a fost singura operă literară interzisă de Gorbaciov, preşedintele sovietic a cărui etichetă a fost *Glasnost*, transparenţa! Scenariul dramatic "Gaudeamus" adaptat după roman de Lev Dodin însumează de fapt 19 scene emblematice pentru viaţa recruţilor dintr-o unitate militară specială, rezervată tinerilor cu "probleme" de dosar. Tot spectacolul este o satiră de o cruzime extraordinară faţă de propriul sistem sovietic aberant, umilitor, ineficient, de îndoctrinare şi îndobitocire. Absurdul situaţiilor, al limbajului, şabloanele, lozincile, instrucţia, defulările în beţii, sex, drog capătă o vizualizare scenică debordantă. Halucinante sînt ritmul spectacolului, care nu permite nici un respiro timp de două ore şi jumătate, dinamica lui, condiţia fizică complexă a tinerilor actori, cascadele de rîs şi plîns care se succed neîncetat. Este un balet în toată regula, continuu, pe muzică clasică, pop, rock, jazz, în care întreg corpul - mîinile, degetele, faţa, ochii, umerii - vibrează, se mişcă, se încordează, se arcuieşte sculptural. Totul într-o sincronie perfectă deşi toţi actorii sînt îmbrăcaţi în uniforme, tunşi la fel, deşi execută aproape tot timpul, în "cor", aceleaşi mişcări, acelaşi dans, deşi senzaţia optică este de uniformizare totală, fiecare actor are propria mimică, propria expresie distinctă, sugerînd o pluritate de stări şi sentimente. De la comic pînă la dramatic se parcurg toate registrele: ridicol, grotesc, parodic. Sarcasmul este necruţător. Într-un decor simplu - cutia neagră în mijlocul căreia este amplasat un plan înclinat acoperit cu o zăpadă imaculată, presărat cu trape - ruşii fac o demonstraţie despre arta actorului. Ei ţîşnesc din aceste găuri sau sînt absorbiţi de ele, cîntă *live* cu vocea, la instrumente muzicale sau cîntă la pian cu degetele de la picioare, baletează, îşi rostesc fără nici un efort replicile, se caţără, zboară, îşi descompun aproape corpul după indicaţiile lipsite de logică ale căpitanului de instrucţie. Efectele sînt de multe ori cinematografice. Uniunea Sovietică pare o imensă Siberie, un spaţiu concentraţionist găunos, un şvaiţer în ale cărui găuri sînt depozitate reziduurile morale, şi nu numai, ale societăţii. Deşi montarea are din cînd în cînd cîţiva solişti, miza spectacolului şi forţa lui stă tocmai în imaginea corului, în puterea lui de a-şi armoniza vocile, mişcarea. Este o performanţă uimitoare a unei trupe în profundul sens al cuvîntului, în faţa căreia ne înclinăm, de ce să nu recunoaştem, nu fără oarecare tristeţe. Explozia fenomenului teatral din România post-totalitară a adus în prim-planul publicului naţional şi internaţional numele unor mari regizori români care au creat spectacole extraordinare. Din păcate, dintr-un motiv sau altul, încă nu putem vorbi şi despre existenţa unei trupe atît de omogene, de consolidate la acelaşi nivel artistic, deşi încercări au fost şi sînt. Poate ar trebui să ne frămînte mai mult şi, desigur, eficient, criza prin care trece şcoala noastră de teatru.

Serile petrecute alături de Malîi Teatr nu se pot uita. Nu se poate trece uşor peste demonstraţia lor de profesionalism. Lev Dodin şi actorii lui sînt stele luminoase, vizibile cu ochiul liber, pe cerul universal al teatrului. ■

CRONICA PLASTICĂ

de Pavel Şuşară

Sub semnul geometriei

DINTRE numeroasele expoziţii deschise în ultima vreme - şi care anunţă un sezon animat -, trei au avut un caracter special şi au solicitat o mai mare atenţie. Este vorba despre retrospectiva lui Vasile Dobrian (Etaj 3/4), despre expoziţia personală a Gabrielei Pătulea-Drăguţ (Galeria Catacomba) şi despre cea semnată de George Ţipoia, deschisă la Galeria Simeza. *Caracterul special* nu constă, însă, în *accentele tari*, în natura lor spectaculoasă ce monopolizează privirea şi lasă apoi urme adînci în memorie. Dimpotrivă, ceea ce le caracterizează mai întîi este o adîncă discreţie, o surdină pusă propriilor voci care pare a fi contaminat şi forţa de reacţie a presei şi chiar a publicului. Însă fiecare dintre cele trei expoziţii are, pe lîngă fireştile intenţii şi finalităţi artistice, şi o puternică motivaţie morală, afirmată explicit, ori numai subînţeleasă.

Retrospectiva lui Vasile Dobrian, deşi acoperă un interval cuprins între anii 1947-1993 şi reuneşte atît lucrări din atelierul artistului, cît şi din colecţii publice şi private din Bucureşti şi din ţară, nu este, poate în ciuda aşteptărilor, ceea ce s-ar putea numi o *expoziţie mare*, bilanţul copleşitor al unei munci de o viaţă. Perspectiva autorului (sau a organizatorului?) refuză, aşadar, imaginea cumulativă, sprijinită pe dinamism şi diversitate, în beneficiul uneia severe pînă la austeritate. Ceea ce se urmăreşte cu multă insistenţă nu este bogăţia şi diversitatea gesturilor, ci impecabila continuitate a unei idei. Chiar dacă Dobrian inventariază cu o evidentă voluptate un mare număr de genuri ale artelor plastice (şi nu numai) - pictură, desen, gravură, obiecte, tapiserie, glose pe marginea cărţii-obiect şi poezie propriu-zisă – el nu se abate nici un moment de la ideea-obsesie a lumii ca geometrie şi culoare, idee în jurul căreia şi-a construit cariera şi destinul. Pînă şi lucrările din anii '50-'60, evident concesive iconografic (şantiere, tarlale, scene de alfabetizare), sînt perfect autentice şi neconcesive în fond, pentru că geometria, în spiritul şi în infinitele ei chipuri, refuză orice sarcină propagandistică. În schimb înlesneşte, prin aparenta-i răceală, accesul la o formă de atemporalitate, de continuă prospeţime, pe care pictura lui Dobrian le-a dobîndit şi a ştiut să le păstreze cu o evidentă graţie.

Cu expoziţia Gabrielei Pătulea-Drăguţ, Galeria Catacomba îşi reia activitatea după o vacanţă care s-a întins pe întreaga perioadă a verii. Dar dincolo de faptul că este o expoziţie ce relansează noua, să-i zicem aşa, *stagiune* a galeriei, ea are o importanţă covîrşitoare pentru însăşi cariera artistei. Cunoscută pentru compoziţiile sale de extracţie istorico-etnografică şi pentru ciclurile de naturi statice, în mod special cu motive florale, Gabriela Pătulea-Drăguţ părea a-şi fi găsit definitiv coordonatele viziunii şi tonul expresiei într-o percepţie decorativă a lumii şi într-o permanentă jubilaţie cromatică. Ea îşi definise un stil ce o făcea oricînd lesne de recunoscut, indiferent de context. Faţă de toate acestea, actuala expoziţie marchează o ruptură atît de radicală încît nimic din ceea ce intra în definiţia picturii sale nu mai poate fi regăsit. Bucuria cromatică de altădată se converteşte acum în contemplaţie mistică, iar compoziţia fundamentată pe scene retorice este înlocuită cu instalaţii-obiecte ce ridică interogaţii grave privind condiţia umană şi alienarea ei. Semnele şi simbolurile creştine, geometria sacră a repertoriului eclezial, crucea ca semn şi ca obiect, alături de expresia grafică şi corporală a cărţii sfinte, creează şi definesc noul orizont al artei Gabrielei Pătulea-Drăguţ. Chiar dacă au un aer uşor demonstrativ, cu evidente accente de calofilie, iar programul de ansamblu pare adus special la parametrii spirituali ai Catacombei, aceste lucrări sînt semnul unei energii interioare. Ideea reconsiderării gîndirii plastice şi a limbajului este ea însăşi o formă de vitalitate înlăuntrul unei ferme opţiuni morale.

Expoziţia de pictură şi grafică, "Prezenţe şi stele", deschisă de George Ţipoia la Simeza, se constituie, de fapt, din conjugarea a două expoziţii. Întregul ei discurs se naşte dintr-un nucleu artistic-documentar al lui Alexandru Ţipoia, tatăl artistului, dispărut acum doi ani şi foarte puţin cunoscut, în ciuda faptului că este unul dintre cei mai valoroşi pictori români din ultimile trei-patru decenii. Acestui nucleu i se adaugă expoziţia fiului, ca un omagiu adus operei părintelui, dar şi ca primă acţiune publică a Fundaţiei Alexandru Ţipoia, recent înfiinţate şi care îşi propune, ca primă urgenţă, editarea operelor acestuia. În restrînsa expoziţie care adună lucrările semnate de Alexandru Ţipoia, uleiuri şi desene, se urmăreşte succint o anumită mişcare a formelor: evoluţia imaginii de la o peisagistică severă, de factură constructivistă, la un geometrism cald, cultivînd ambiguitatea abstract-figurativ prin simultana apropiere şi îndepărtare de motiv, care este instrumentul muzical, în speţă *vioara*. Lucrările lui George Ţipoia, pictor mai bine cunoscut în străinătate decît în ţară - de altfel el este stabilit din 1982 în Elveţia, la Geneva - continuă într-un fel şi radicalizează geometrismul tîrziu al lui Alexandru Ţipoia. Arhitecturile sale cromatice, al căror eşafodaj grafic este mai degrabă locul de întîlnire a două tonuri, trăiesc în prim-planul paginii, hieratice şi grave. Desprinse de orice model preexistent, respirînd propria lor realitate, ele construiesc o lume a reveriei geometrice, pregnante şi imponderabile în aceeaşi măsură. Iar prin această expoziţie, ca o concluzie morală, doi artişti revin în conştiinţa publică: unul dintr-o prea grăbită uitare, celălalt dintr-un exil impus de ostilitatea împrejurărilor. ■

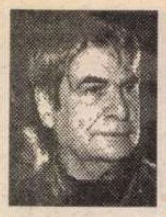

PREPELEAC

de Constantin Toiu

În vîjîială pe la noi...

FOARTE dese, felurite. răsunătoare vizite au loc în ultimul timp în ţara noastră. Mari bancheri, mari finanţişti, şefi NATO, diplomaţi aterizează la Otopeni, se întîlnesc cu omologii noştri, discută, încheie contracte, pun la cale strategii de creştere, dezvoltare, ne bat îngăduitori pe umăr, "lăsaţi că o să fie bine pînă la urmă, o să vedeţi", mai fac un tur turistic, apoi înnebunesc circulaţia capitalei, se îmbarcă la Otopeni şi se topesc. Românul, suprasolicitat de atîtea şi atîtea decenii de vizite zgomotoase, are sau a căpătat o "scurtă": că de aceste veniri şi ieşiri ale unor personalităţi străine renumite depinde soarta sa, chiar personală; acelaşi reflex, acesta însă pişicher, posedându-l şi oficialităţile. La t.v. ne uităm concentraţi la obrazul cenuşiu al domnului cu Apărarea, la chipul de răzvrătit romantic al domnului cu Internele, la jovialitatea molcută, de băiat bun, a domnului cu "Cele din afară", doar-doar vom deslusi vreun semn încurajator că vizitatorii care ne vizitară ne aduseră ceva... Nici noi nu ştim bine ce; dar CEVA care să ne consolideze, să ne asigure, să ne mai înalţe un pic, dacă nu în ochii străinătăţii, măcar în propriii noştri ochi obosiţi de cele mai urîte vedenii.

Din toate acestea, nu iese nimic. Cetăţeanul mai cumsecade, mai îngăduitor, pune efectele undeva în viitor. Nu se simte acum, că nimic nu se face cît ai bate din palme. Dar se va simţi cîndva, în viitor, iar acest Mileniu 3, aflîndu-se coleă; dacă nu aduce sfîrşitul lumii, - şi nu-l va aduce, sîntem oameni normali, nu credem în bazaconii, - va aduce, poate, generos, alt sfîrşit, bun, al mizeriei. Ce ne place nouă şi ne măgulește e că toţi aceşti bancheri, finanţişti, tipi pragmatici, corect îmbrăcaţi, au numai vorbe bune despre noi şi ne laudă ce inteligenţi sîntem, ce vioi, ce capacităţi intelectuale avem şi ce viitor strălucit ne aşteaptă, dacă (şi aici pun şi dînşii nişte condiţii minime asupra cărora românii cu scaun la cap sînt de acord, - muncă, organizare etc.). Punem capul pe pernă şi ne prefacem că adormim împăcaţi.

*

DAR, în vizitele astea, mai vin şi scriitori de seamă din alte părţi ale lumii, traduşi la noi, citiţi, admiraţi. Vraja acestor întîlniri se rupe deodată. S-a spus, - şi aşa este - că pe scriitori nu-i bine să-i cunoşti în carne şi oase. Ajunge să le citeşti cărţile. Foarte puţini sînt scriitorii mari care să adauge, operelor lor faimoase, un farmec personal, modestie, umor, bun simţ, încît cititorul să se şi mire: domnule, dar ăsta e ca toată lumea, n-are fumuri... Faulkner, dacă ar mai trăi, nu s-ar întîlni cu Ulici. El ar cere să vadă o creşcătorie de vite, sau o herghelie de cai, şi l-am duce imediat la Jegălia. Hemingway, în viaţă şi el, ar fi cerut, cu bine cunoscuta lui sfială de gigant neadaptat, o vînătoare de urşi. Pe Márquez, care uneori ne face să murim de rîs, citindu-l, l-am fi prezentat mai întîi regelui Cioabă, al ţiganilor, pe urmă şi împăratului Iulian. Apoi l-am fi plimbat şi prin Lipscani, pe la şmenari, punîndu-l să schimbe o hîrtie de 100 de dolari, şi ăia, în loc de bani, să-i fi dat *Adevărul* frumos tăiat bucăţi-bucăţi. Ce scenă, ce aventură, ce hohote de rîs! Rîzînd împreună, i-am fi oferit, în spaniolă, şi *Ţiganiada*, de probă, burlescul ei arhaic egalînd multe pagini ale naratorului. Se ştie că Márquez s-a bătut cu Mario Vargas Llosa. Era şi invidia celui din urmă. Llosa îl învinuise pe columbian că era prieten cu Fidel Castro, deşi acesta fusese bun amic şi cu Hemingway, care Fidel, ca intelectual, "gloria rasei noastre", - cum îi spunea Franco, - nu se compară cu toţi bărbaţii politici de la noi, de la putere şi din opoziţie, fiindcă şi eşecul, cinstit, utopia, himera, totală, pot croi, tragic, un destin excepţional. Şi vine la noi domnul Mario Vargas Llosa, citit şi răscitit. Vine vanitosul Llosa, maoist în tinereţe, candidat la preşedinţia ţării sale, cu idei liberale la maturitate, un "Bel ami" peruan; vine semeţ, se uită la noi semeţ, pleacă semeţ şi ne înjură semeţ într-un ziar spaniol - că are senzaţia că se află *într-o lume de pură ficţiune*, că intelectualii români consideră ţiganii cauza tuturor relelor noastre, că trebuie să dăm iama-n ţigani şi altele. Într-un editorial al revistei, prietenul Manolescu vorbea pe bună dreptate despre intelectualii noştri de serviciu care îi împuiaseră capul cu atîtea insanităţi sud-americanului. Dar şi acesta, cît de superficial! Să nu distingă... Să se lase pe mîna unor *atişti* (scriitori ne-combatanţi, slujind puterea). Stătuse oare faţă-n faţă cu vreun prozator important român de astăzi? Primise în ochi, în urechi, curentul puternic, sincer, revelator, deşi deznădăjduit, dar încărcat de mîndria gravă ce leagă pe toţi scriitorii însemnaţi din toate ţările lumii, fiecare făcînd să licărească lumina veritabilă din sufletul naţiei sale? Nu-i reproşez lui Llosa decît neseriozitatea. Precum şi lipsa de respect datorată unui popor care l-a citit cu lăcomie. Cred că la mijloc e vorba de complexul unui scriitor rănit în orgoliul lui de prezidenţial respins la alegeri şi al cărui caracter s-a zdruncinat. Nu mai e omul de condei strălucit de dinainte; nici purtătorul unor idei politice convingătoare. Redeveni injust, furios, maoistul din tinereţe, un dictator "în sîmbure" pitit în sanctuarul venerabil, de altfel, al romancierului.

De aici înainte, la noi, truculentul, omenosul, bonomul Márquez, cu mustaţa sa viguroasă, va fi şi mai îndrăgit, pentru că niciodată nu a fost atras de vanităţile puterii, ci împins, însufleţit numai de forţa eternă a literaturii. ■

SIMULACRELE NORMALITĂŢII

de Eugen Negrici

Jocul arabescului

SPECIFIC artei musulmane - chiar dacă nu-i aparţine exclusiv - *arabescul* este deschis interpretărilor paradoxale începînd de la felul cum s-a ivit: nu ca mijloc de afirmare, de promovare directă a unei anumite viziuni religioase, ci ca replică şi formulă interdictivă. Reprezentarea figurilor umane şi animale trebuia evitată cu orice preţ în cadrul acestei religii dominate de Cuvînt şi care se delimita astfel de idolatria bizantină şi de puternicul cult al icoanelor ce înnebunise Orientul creştin. Ca să devină cale de contemplare, figuraţia a fost înlocuită de repetiţia incantatorie a unor serii ritmice de curbe şi linii. Ea pretinde a nu avea - ca şi Cel pe care îl slujeşte şi îl anunţă - nici început, nici sfîrşit, părînd a sugera, astfel, doar căutarea vană, labirintică, a ilimitatului. Efectul de infinitudine pe care îl degajă privelişte arabescului - mai bine zis ascultarea psalmodiei lui - căci ritmul e cel ce guvernează - constituie, să recunoaştem, tot ce poate fi mai aproape de senzaţia de dumnezeire. Este un efect asemănător celui pe care îl produce repetiţia indefinită dintr-o compoziţie de Bach, îndrăzneaţa monotonie a limbajului său armonic care, dezlegîndu-ne, prin chiar repetiţiile lui simetrice, de condiţionările temporale şi spaţiale, ne împing spre contemplaţie şi ne indică ceva ce a putut fi socotit drept sensul unei înalte spiritualităţi. Dar - şi acesta este un alt paradox - oricît de stilizată, ornamentaţia picturală şi sculpturală arabă, are totuşi, *ab initio*, o minimă susţinere obiectuală. Este fundată pe un motiv floral (frunze sau tije) sau geometric, pe o reprezentare care trebuia depăşită prin epurări succesive, exact cum se întîmplă în poezia celor din spiţa lui Mallarmé, unde avem de-a face cu o *structurare cu semantism obscur* obţinută prin eliminarea treptată a zgurei "realului".

Aceasta ne dovedeşte - încă o dată - că nimic nu poate porni din nimic, că formula "poezie de limbaj", uzitată în critica noastră, nu are nici o acoperire şi că trebuie să presupunem oriunde prezenţa unui suport material prelucrabil - a unui *existent* supus modelării.

Chiar în cazul *arabescului epigrafic*, frazele Coranului sînt integrate perfect repertoriului ornamental inspirat din motivele florale sau geometrice. Supuse fiind şi ele supremaţiei incantatorii a ritmului şi armoniei, devin greu de descifrat şi de un ermetism sui-generis. Cei ce vor să le deslușească nu o vor putea face cu uşurinţă şi în deplină claritate întrucît sînt învăluiţi de armonia generală, de zumzetul melodios al liniilor.

Ceva similar se întîmplă şi cu cititorul *Istoriei ieroglifice*. Bizarul limbaj al lui Cantemir se află la jumătatea distanţei dintre poezie şi proză pentru că autorul, vrînd să dezvăluie, învăluind şi să învăluie dezvelind ("dezvălind, le acoperim, şi acoperindu-le, le dezvălim", zice el), năzuieşte, în plus, să exerseze şi să păstreze ritmul, rima interioară şi jocul de asonanţe al poeziei de-a lungul textului, dar să şi transmită, în acelaşi timp şi în aceste condiţii disturbative, un mesaj.

Limbajul cantemiresc, ca şi cel al arabescului epigrafic cu care ar fi trebuit de mult să-l apropiem, provoacă o senzaţie complexă, paradoxală, derivată din amestecul de armonie senzuală şi adevăr suprem - sinteză, în fond, imposibilă.

Arabescul epigrafic - ca act de credinţă - ne dovedeşte că, revelînd sentinţa coranică şi supremaţia Cuvîntului -, care ar fi trebuit probabil să marcheze despărţirea de artă şi de formele reprezentării - oferindu-ne o cale abstractă spre Dumnezeu, creatorul lui nu a putut evita naşterea unei armonii senzuale, apte să dea satisfacţii "sincretice" şi emoţii "psihedelice". Sacrul şi profanul sînt închise, ambele, în jocul arabescului. ■

Ochean

Un principe (5)

ÎNSEMNĂRILE următoare mi le-a trimis printr-o femeie de serviciu care era foarte curioasă să ştie ce scrie "domnul acela român" zi şi noapte într-o limbă necunoscută. Am asigurat-o că nu e nimic periculos, că sînt amintiri şi că doctorul Wagner consideră activitatea pacientului său drept remediu. N-a plecat pînă ce nu i-am comandat un taxi. Eram nerăbdător să citesc ultimele „noutăţi".

De două săptămîni rătăcesc şi mă învîrt ca un lup flămînd împrejurul casei dragomanului, doar, doar, de-oi apuca s-o văd pe acea fecioară care mi-a tulburat mintea. Mă consolez citind şi recitind Divanul lui Hafez care exprimă exact sentimentele ce mă mişcă.

Sînt singur şi cînd va pleca Antioh, voi fi şi mai singur.

Astăzi a fost prima zi de şcoală. M-am împrietenit cu un discipol grec, Athanasius. Mi-a spus că vorbesc mai bine turceşte decît el, deşi el e de aici. M-a invitat la el acasă, nu i-am văzut părinţii, şi cînd l-am întrebat s-a eschivat şi a schimbat vorba. Curios! Erau acolo, în toată casa, doi servitori bătrîni. Pe cît de fermecător este Ţarigradul, pe atît de încordată e atmosfera. Probabil că sînt influenţat şi de grozăviile petrecute după răscoala ienicerilor.

La latină sînt cel mai bun din clasă. Le-am spus şcolarilor că limba părinţilor mei este [de origine] latină şi nu m-au crezut pînă nu le-am dat exemple. Athanasius ştia că la noi se vorbeşte greceşte, doar prin păduri şi hăţişuri mai mişună ceva tătari.

Zilnic iau lecţii de muzică cu vestitul Kemani Ahmed - Athanasius nu-l poate suferi - şi de trei ori pe săptămînă cu nu mai puţin vestitul Angeli. Costă foarte mult, spune Antioh. I-am răspuns că dacă învăţ bine, voi cîştiga singur bani cîntînd la ospeţe, iar el a rîs de mine poreclindu-mă „lăutar". Dar îi place şi vine să asculte.

Săptămîna trecută am cîntat la o sindrofie a ambasadorului Franţei, M. de Ferriol. M-am împrietenit cu un pictor foarte înzestrat, Jean Baptiste van Mour, care a spus că data viitoare cînd va veni la Ţarigrad o să mă picteze în culori.

Am mai cîntat în grădina lui Rami Mehmed Paşa de pe ţărmul Bosforului; era şi moştenitorul tronului acolo, Ahmed, care a spus că eu sînt cel mai bun cîntăreţ de tambură din toată împărăţia şi mi-a dăruit 12 pungi cu parale; zece din ele mi le-a înhăţat însă bădia Antioh. Dar lucrul [cel] mai interesant a fost porunca lui Ahmed să dau lecţii de muzică unor tinere din casele mai de frunte. Am acuma 7 ucenice, printre ele, răsărită ca luceafărul dintre stele - saltă, suflete, şi te bucură! - am descoperit-o pe aceea care mi-a turnat cafeaua în casa dragomanului şi al cărei chip zi şi noapte l-am visat.

E vorba de două pasagii diferite, nedatate: primul probabil din 1687, următorul desigur cîţiva ani mai tîrziu. Încerc să-i găsesc erori grave, confuzii, falsuri şi nu pot decît să mă mir. Care sînt sursele? Wagner m-a asigurat că nu a văzut la el alte cărţi decît acelea împrumutate de la biblioteca clinicii. Am vorbit cu bibliotecara, mi-a arătat fişa de împrumut: numai beletristică. Şi pentru medici cazul era neobişnuit. Pentru că însumarea personalităţii imaginate se petrecea atît de riguros încît cuprindea şi facultatea de a memora - într-un fel, o reîncarnare. Pacientul avea însă două "memorii": una a actualităţii în care trăim şi noi, alta a epocii anterioare în care pretinde că a existat. Dr. Wagner îşi făcea de fiecare dată notiţe ample, voia să prezinte cazul la un congres de specialitate.

Paul Miron

CĂRŢI STRĂINE

prezentate de Grete Tartler

• Actualitatea editorială •

Un antroposof orator

NU ŞTIU alţii cum sunt (vorba *Amintirilor*), dar eu parcă n-am avut profesori "dăunători" - sau nu-i mai ţin minte. Nu-mi amintesc decât acele figuri care ştiau bine cum trebuie mânat un tânăr spre "jumătatea-i divină". Între aceştia - în plin socialism, când

Rudolf Steiner, *Ştiinţa iniţiatică şi cunoaşterea aştrilor. Omul în trecut, prezent şi viitor din punct de vedere al conştientizării sale. Opt conferinţe ţinute în iulie-septembrie 1923.* Traducere şi note de Cristina Muică. Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 1995, 154 p., f.p.

alţii învăţau estetică marxistă - noi îl ascultam la Conservator pe George Bălan, care preda teosofie, antroposofie, filosofia libertăţii etc. La cei nouăsprezece ani pe care-i aveam, tot ce spunea ne făcea să ne credem vizionari printre orbi. Ca un spray care, aplicat pe ghete, nu îngăduie noroiului să se lipească (acel veşnic praf de pe ghetele locuitorilor din ţările de Est) era revelaţia realităţii spirituale. Atunci am auzit prima oară numele lui Rudolf Steiner; ce-i drept, după ce am obţinut din Germania cărţile respective şi le-am citit, efectul n-a mai fost acelaşi ca la cursuri - fiindcă George Bălan avea harul oratoriei, convingea, fermeca, iar textele în sine erau lipsite de radiaţie. Probabil o astfel de personalitate orală a fost şi Rudolf Steiner, care şi-a "predicat" opera în conferinţe (ţinute mai ales la Dornach) care vrăjeau asistenţa. Dar, când venea rândul cititului, nu ştiu câţi mai rămâneau convinşi.

Traducerea cărţilor lui Steiner apărute acum la noi - la peste trei sferturi de secol de când au fost scrise! - îmi produce aceeaşi impresie. Ideile steineriene trebuie scăldate în entuziasmul rostirii unui orator talentat, altfel se pierd. Dacă în *Ştiinţa iniţiatică şi cunoaşterea aştrilor* citim despre "Jupiter, gânditorul sistemului solar", "Saturn, păstrătorul memoriei Universului" sau "Marte, agitatorul Universului", ni se pare că aceste sintagme le-am tot auzit, deşi, dacă le-am auzit, ele sunt copiate după Steiner. Că omul trebuie să se simtă iarăşi părtaş la cosmica existenţă, că dincolo de ordinea naturală există una spirituală (şi Visul e protest faţă de realitatea încorsetată în legile naturii), că spiritul trebuie să fie ca o cupă goală în care lumea se revarsă fără prejudecăţi, că trebuie să trăim raportaţi la lumile superioare; că omul complet "pe care să-l înţelegem ca om al trecutului, prezentului şi viitorului" trebuie să fie ţinta căutărilor noastre - asemenea lucruri, de sorginte platonică şi mai depărtată, orientală, impresionează numai într-o "haină nouă" sau rostite de un mare orator. Scrise aşa cum sunt scrise - greu pot trezi atenţia cititorului modern. Şi e păcat, fiindcă problemele de pe vremea lui Rudolf Steiner încă nu s-au încheiat: "De fapt, trăim într-o epocă în care omul care este înclinat să se autoobserve, care este capabil să practice introspecţia, este împins în cele mai diferite feluri spre o ruptură, conflict interior". "Omul a ajuns astăzi în era libertăţii - am spus adesea antroposofilor acest lucru. El trebuie să se decidă, prin propria sa cunoaştere liberă, să vină în întâmpinarea celor pe care i le-a hărăzit divinitatea în lume".

Un filosof scriitor

ÎNTRE "bazele" temeinice ale lui Rudolf Steiner, declarate, de altfel, se află Schelling şi Fichte. Cel puţin Schelling este întruna invocat, chiar prin surprinzătoare (căci nu-i stă în fire antroposofului să glumească) anecdote. Iată una care "prinde" mai bine decât pagini întregi de exegeză contemporaneitatea lui Schelling: Pe la 1840, Schelling, invitat la Ber-

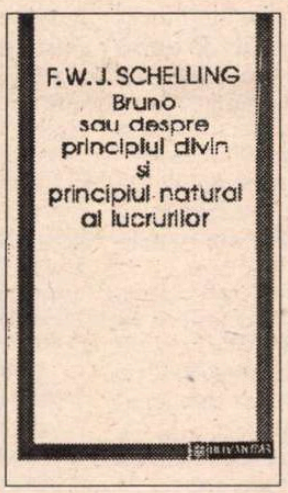

F.W. J. Schelling, *Bruno sau despre principiul divin şi principiul natural al lucrurilor.* Traducere, cuvânt introductiv şi note de Vasile Muscă. Editura Humanitas, 1995, 190 p., 3500 lei.

lin, a ţinut o conferinţă despre evoluţia vieţii spirituale a omenirii, evoluţia naturii misterelor şi a esenţei religiei. Vorbea despre spirit. Nimeni nu pricepea ce vrea - deşi erau acolo mai mult profesori (printre care şi Trendelenburg, profesorul lui Titu Maiorescu) decât studenţi. Şi toţi se frământau: "De ce a fost de fapt chemat Schelling să vorbească la Berlin, dacă nimeni nu înţelege ce vrea el să spună? Unul dintre ei găsise răspunsul la întrebare: fata lui Schelling s-a logodit cu fiul ministrului învăţământului. Acum oamenii puteau să înţeleagă de ce a venit Schelling la Berlin, acum totul avea un substrat real".

Schelling vorbea, într-adevăr, într-un mod exaltat romantic, mai degrabă pe placul scriitorilor. De altfel, el este principalul exponent al ideii unităţii poezie/filosofie. Dialogul *Bruno sau despre principiul divin şi principiul natural al lucrurilor*, apărut în 1802, aparţinând filosofiei identităţii, conţine şi el un dialog între Anselmo şi Alexander pe tema strânsei înrudiri dintre filosofie şi poezie. Alte personaje - Bruno şi Lucian, personificându-i pe Schelling şi pe Fichte - prelucrează îndeobşte idei platonice, trecute prin filtrul Renaşterii, panteismului, spinozismului, despre raportul dintre Adevăr şi Frumos. Traducătorul şi autorul studiului introductiv, Vasile Muscă, subliniază că lucrarea "se remarcă prin caracterul ei literar; în ea nu se mai găsesc raţionamente dificile ca în operele precedente, ci o expunere dialogată, adesea poetică şi de o frumoasă elocvenţă". Prin cuvintele lui Anselmo, apropierea de poezie se rosteşte astfel: "Dacă sublima filosofie constă în cunoaşterea eternului şi neschimbătorului, atunci învăţătura misterelor nu constituie decât filosofia cea mai înaltă, sfântă şi aleasă, care nea fost transmisă din cea mai îndepărtată antichitate; misterele se raportează la mitologie la fel cum filosofia se raportează la poezie...".

Către Ideea tuturor ideilor, Absolut, Dumnezeu - tot atâtea nume de care s-au slujit, întâlnindu-se în credinţa raţională şi raţiunea iubitoare, atât preoţii cât şi filosofii - se poate porni prin "intuiţia intelectuală"(entuziasm estetic plus extaz religios). Pentru Schelling, Lumea este o mare carte (ca pentru Novalis - poem); e operă de artă (arta - creaţie, artistul - natură creatoare). Dacă adăugăm atracţia neîncheierii dialogului, cititorul fiind invitat să-şi continue cu propriile puteri călătoria spre Absolut, e de înţeles de ce "*Bruno...*" poate fi considerat, şi din punctul de vedere al formei, operă literară.

...şi un viitorolog neliniştitor

TREI cărţi de Alvin Toffler (două, semnate împreună cu soţia sa, Heidi) au apărut aproape una după alta în traducere românească: în afară de *Power Shift* (prezentată în numărul trecut), volumele *Politica în al treilea val. A crea o nouă civilizaţie* şi *Război şi Anti-Război* - traduse incitant, alert, de Mihnea Columbeanu (probabil - nu ştiu, dar îmi închipui - student şi el la politologie, ca şi redactorul, foarte tânărul patron al editurii Antet, studentul la politologie - anul II - Nicolae Năstase). Că nişte tineri au obţinut *copy-right*-ul pentru aceste *best-sellers* internaţionale, că l-au adus pe celebrul autor în România şi l-au cucerit (căci le-a promis şi cartea pe care tocmai o scrie) - iată încă o dovadă că previziunile lui Alvin Toffler sunt adevărate: civilizaţia mecanicistă, birocratică dispare, începe o nouă, de-masificată, tot mai rapid evolutivă civilizaţie a iniţiativei, a "frunţilor înalte".

Alvin şi Heidi Toffler, *A crea o nouă civilizaţie. Politica în al treilea val.* Cuvânt înainte de Newt Gingrich. Traducere de Mihnea Columbeanu. Editura Antet, 1995, 120 p., 2500 lei.

Alvin şi Heidi Toffler, *Război şi Anti-război. Supravieţuirea în zorii secolului XXI.* Traducere de Mihnea Columbeanu. Editura Antet, Bucureşti, 1995, 350 p., 8500 lei.

Numită de Newt Gingrich "ghid cetăţenesc al secolului XXI", *A crea o nouă civilizaţie* îşi propune conturarea unei politici a viitorului - politică de sinteză, urmând revoluţiei informatice, "eliberată din capcana neîmplinirii, negativismului, cinismului şi disperării". Noua civilizaţie, începută sub ochii noştri, aduce cu sine "noi stiluri familiale, moduri schimbate de a lucra, iubi, trăi; o nouă economie; noi conflicte politice şi totodată... o conştiinţă modificată". După Primul Val al schimbărilor - revoluţia agricolă, care a durat mii de ani, după cele trei secole ale ascensiunii civilizaţiei industriale (Al Doilea Val), o nouă perspectivă, a unui viitor echilibrat, dezirabil, pe creasta celui de-Al Treilea Val se arată la orizont, pe oceanul plin de discontinuităţi al istoriei. Multe ţări resimt impactul simultan al celor trei diferite valuri (simbolizate de plug, linie de asamblare, computer) - "coliziune care provoacă un haos de vocabulare politice şi face foarte dificilă separarea progresiştilor de reacţionari, a prietenilor de duşmani".

Ciocnirea acestor civilizaţii dă naştere unor conflicte (inflamarea naţionalismelor, de pildă) şi unor războaie de tip cu totul nou, care înlocuiesc definitiv confruntările forţei brute cu cele ale forţei creierului. *Război şi Anti-război* prezintă şocanta trecere de la "ritualuri, muzică şi frivolitate" şi lupta ca "ocupaţie sezonieră" din Primul Val, la "moartea pe banda de montaj" din Al Doilea, la războiul cunoaşterii din Al Treilea Val. Uriaşele pericole care pândesc - djinnul descătuşat - nu pot fi contracarate decât "prin aplicarea pe cale chirurgicală a unei arme mai puţin tangibile dar adeseori mult mai puternice: cunoaşterea". Că schimbările pe care le trăim sunt mai degrabă "cutremurător de pozitive şi umanizante" decât alarmante - asta au sperat toţi gânditorii acestui secol. Chiar Rudolf Steiner, pe care l-am citat mai sus, spunea - nu-i aşa? - că omul "ajuns astăzi în era libertăţii... trebuie să se decidă, prin propria sa cunoaştere liberă". Dar, deocamdată, omul nu s-a decis.

■

Cărţi primite la redacţie

◆ Şalom Alehem, *O catastrofă care n-a avut loc. Povestiri de pe drumul-defier.* Traducere din idiş de Anton Celaru. Editura Hasefer, 1995, 169 p., 4000 lei.

◆ Jean-François Revel, *Revirimentul democraţiei.* Editura Humanitas. Seria "Societatea civilă". Traducere de Dan C. Mihăilescu, 444 p., f.p.

◆ Giuseppe Tucci, *Teoria şi practica mandalei. Referire specială la psihologia modernă a adâncurilor.* Traducere de Ioan Milea. Editura Humanitas, 1995, Colecţia Terra Lucida, 155 p., f.p.

◆ Hermann Oldenberg, *India antică. Limba şi religiile ei.* Traducere de Lidia şi Remus Rus. Editura Enciclopedică, 1995, 102 p., f.p.

◆ Jean Delumeau, *Civilizaţia Renaşterii.* Traducere de Dan Chelaru. Editura Meridiane, 1995. Vol. I şi II. 7000 lei.

SCRISORI DIN...

FRANȚA

Despre una, despre alta

Se vorbește

- Ce mai e nou în lumea literelor franceze?

- Sinuciderea filosofului Gilles Deleuze. A impresionat și a stîrnit rumoare.

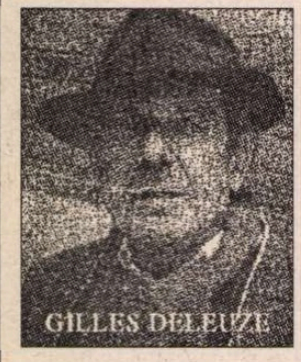

- Mda. Un filosof vitalist care-și ia viața. Paradoxal. Șocant.

- N-a mai putut suporta. Avea 70 de ani. Mari dificultăți de respirație. În fiecare zi, baloane de oxigen.

- Pe cît îmi amintesc, *Anti-Oedip*-ul lui, un atac la psihanaliză, a făcut vîlvă. Se războia cu toți. Cu Freud, cu Jung... Un temerar. Un spadasin. A adus în arena psihanalizei un nou concept: schizanaliza. Și îl subordona social-politicului. Evenimentului, cum spunea el, epicului.

- Da. A militat și pentru ștergerea demarcației precise dintre literatură și filosofie.

- Crezi Dumneata că inexpugnabila fortăreață a lui Freud a fost știrbită, ori zdruncinată, de berbecele lui Deleuze?

- Nu cred.

- Atunci, odihnească-se-n pace filosoful pamfletar. Eu te-ntrebam despre evenimente...

- Pentru mine a fost un eveniment vizita la Michel Tournier.

- Ce mai spunea?

- Se plîngea că scrie greu în ultimul timp. Un roman la cinci ani. În Franța, dacă nu dai «anul și romanul», lumea te uită.

Se mănîncă

Domnul Lenoir, bătrînul bucătar, vine, regulat, la restaurantul pentru vîrstnici, cu o sacoșă umflată pînă la refuz. Sunt bunătățile pregătite de el. Se înfruptă singur din ele, între felurile, servite la restaurant, pe care le consumă cu un dispreț și o scîrbă nedisimulate. În timpul războiului a fost prizonier la nemți. A rămas cu amintiri despre: «ce mănîncă și beau ei».

Aflînd că știm nemțește ne întîmpină cu substantive și adjective germane, stropșite - verbe nu cunoaște.

Azi, excitația lui e la culme: «Șucruta, bir, suarț», transcris fonetic, adică: «choucroute, Bier, Schwarz». Și ne întredeschide miraculoasa turbincă.

În locul pateurilor ovale, rotunde, decorate în culori violente, tronează azi un clondir de bere neagră, în cinstea șucrutei, pe care el, pour une fois conciliant, o va consuma cu plăcere.

Alianța franco-germană ia forme desăvîrșite.

Se omoară

Filmul lui Emir Kusturica: *Underground*.

Un vîrtej. Te ia, te ridică, te duce, dă cu tine de pămînt, ești cu el, împotriva lui, prea ești violent, dragă, chiar așa a fost? Așa. Prea repeți, te repeți, îi omori și îi arăți iar, vii, cruzi, murdari, cîntă, urlă, sîngeroși, însîngerați, ai dreptate, tot ei sunt, în altă piele, alte funcții, au înviat jugoslavii tăi din «a fost odată o țară» Jugoslavia, după război, și apoi, a lui Tito, și zminteala de azi, războiul, uciderea fraților, și tu ești nebun, nebunul întru imagini, și, foarte bine, ești fellinian, iată și androgini și femele obeze, dar și persoane civilizate, puse la punct, au și cravată, oferă arme, mai ieftin decît din țări vecine, aud cum scrîșnești din dinți regizorule, nebun îndrăgostit de țara pe care-o urăști.

Se pregătește din vreme

Suntem în Apus. Pe trotuarele ude, frunze de platan late, lăbărțate, plate, ca niște broaște strivite, închipuie un covor de toamnă tîrzie.

Macarale montate pe mașini.

Electricieni, sus, pe macarale.

Montează, pe brațele chirurgical, geometric ciuntite ale copacilor, becuri mici, rotunde.

Ele se vor aprinde în decembrie, de Sărbători.

Maria Banuș

Chaville, noiembrie '95

SUEDIA

Cultură și barbarie

LA Kulturhuset din Stockholm s-a deschis de curînd tulburătoarea expoziție *Theresienstadt - cultură și barbarie*. Theresienstadt se situa în afara Pragăi și era "un lagăr de concentrare model" și pentru mulți evrei un loc de așteptare înainte de a fi trimiși în lagărul de exterminare din Auschwitz, în 1941-1945.

Din cei 15 000 de copii care au trecut prin acest loc lugubru au supraviețuit numai 150. În lagăr aveau loc diverse activități culturale și copiii aveau profesori care le îndrumau talentele. Un document din acel timp ne informează cu cinism că la Theresienstadt evreii aveau "o posibilitate" de a-și arăta talentele. Toate acestea numai pentru ochii lumii și ai Crucii Roșii Internaționale și pentru a elimina suspiciunea că evreii erau exterminați.

Filmul făcut de naziști despre acest lagăr este plin de cinism, căci toți cei care au contribuit la crearea lui au primit drept recompensă un simplu bilet pentru Auschwitz. Dar naziștii n-au reușit să înșele lumea și nici să-și disimuleze total ferocitatea. Avem ca mărturie desenele copiilor din lagăr, care au presimțit ce se va întîmpla cu viața lor și au descris în linii și culori adevărul. În caietul de schițe al Alicei Fantlova, 13 ani, norii negri ai crematoriului sînt prezenți tot timpul, precum și durerea în momentul în care ea, Alice, așezată pe o inimă ruptă, se va îndrepta către crematoriul în care va dispărea în 1942. Cuvîntul "adio" o desparte pe Alice de prietenul ei iubit, care va muri în același fel, puțin mai tîrziu. Desenele copiilor din "lagărul model" descriu în amănunt viața lor, mărturisesc despre iubire și creație într-o atmosferă plină de ură și amenințări. Dar nu numai copiii au fost victimele acelei cinice înscenări. Compozitorul Viktor Ullman și-a sfîrșit viața în același fel la Auschwitz. Filmul *Goethe și ghetto* al lui Peter Berggren și Göran Rosenberg a prezentat publicului larg scene din viața și creația compozitorului, punînd întrebări asupra muzicii și în general asupra culturii în confruntarea cu brutalitatea istoriei.

După 50 de ani de la sfîrșitul războiului și șase ani de la prăbușirea comunismului, umanitatea este confruntată mereu cu aceleași probleme. În Suedia ca și în alte țări europene, valul nou al nazismului se ridică amenințător. Ca și cum o amnezie s-ar fi abătut asupra omenirii. Pentru a răspîndi tenebrele care ne înconjoară, trebuie să nu uităm nimic, să nu pierdem niciodată legătura cu memoria celor care nu mai sînt.

Adio!, desenul Alicei Fantlova (13 ani), înainte de a fi trimisă la Auschwitz

În acest sens aș aminti că în Suedia a apărut cartea lui Hedi Frid, supraviețuitoare de la Auschwitz, *Cioburi dintr-o viață*. Hedi Frid s-a născut la Sighet ca și Elie Wiesel (premiul Nobel pentru pace, 1986), care a prefațat această carte: "mai mult decît un document personal, o mărturie profundă și zguduitoare". Cartea a fost publicată cu succes în multe limbi dar nu și în țara în care Hedi Frid s-a născut. În memoria frumosului oraș medieval, Sighet, ar trebui adăugată și durerea celor care au fost constrînși să trăiască în ghettouri ca apoi să fie trimiși direct la Auschwitz.

În aceeași ordine de idei, amintesc cartea lui Eugen Luca, *Pogrom*, apărută la Tel Aviv în 1989, carte în care avem mărturia tulburătoare a pogromului din Iași, duminică, 29 iunie 1941. La ordinele generalului Antonescu s-a creat trenul morții, un tren-fantomă care mergea de la Iași la Călărași și înapoi cu 12 000 de evrei închiși și înghesuiți ca animalele pentru abator. Aproape toți călătorii acestui tren au murit de sete. La fel ca la Theresienstadt și alte lagăre de exterminare nimeni nu și-a închipuit că vor exista supraviețuitori care vor depune mărturie.

Atîta timp cît oamenii nu uită, există speranța unei ameliorări, a unei împăcări între conștiințele noastre și memoria celor dragi dispăruți atît de brutal. Și bineînțeles, speranța că nu se va mai întîmpla niciodată ceea ce s-a petrecut. Îmi place să cred că umanismul precum și creațiile oamenilor supraviețuiesc mereu barbariei istoriei.

Gabriela Melinescu

SPANIA

Predarea științelor

LA Vigo, în Galicia, s-a desfășurat în această toamnă al V-lea Simpozion de "Istoria și predarea științelor". Aflată în nord-vestul Spaniei, cu pădurile, pășunile și livezile ce-i acoperă văile și munții, cu golfurile ei pitorești și plajele scăldate de Atlantic, "provincia verde", cum i se mai spune Galiciei, pare un pămînt binecuvîntat. Locuită din timpuri preistorice, Galicia, prin însumarea tuturor experiențelor istorice și culturale trăite, a devenit, de-a lungul secolelor, unul dintre cele mai originale și mai complete muzee sub cerul liber din Europa. Desene și inscripții rupestre, dolmene, numeroase "castros" - așezări ale populației celte-, spectaculoase construcții romane - celebrul far din A Coruña ce-i călăuzește și azi pe marinari, poduri, ziduri de apărare, terme - se întîlnesc alături de urme ale stăpînirii vizigote, de bazilici romane din secolul al XI-lea, de catedrale gotice sau surprinzătoare structuri arhitecturale moderne.

Capitala acestei provincii spaniole ce numără aproape 3 milioane de locuitori este celebrul Santiago de Compostela, vechi și vestit loc de pelerinaj încă din vremea lui Charlemagne. Dar cel mai mare oraș al Galiciei rămîne Vigo, port la Atlantic și puternic centru industrial, străjuit de șapte coline împădurite, cu vederi panoramice de singulară frumusețe asupra golfului și ale insulelor din apropiere. Ritmul trepidant al vieții moderne a pus stăpînire pe acest oraș activ, transformîndu-l într-o perfectă gazdă a întîlnirilor internaționale: tîrguri, congrese, simpozioane. Pentru organizarea simpozionului mai sus-menționat și-au unit forțele Universitatea din Vigo, Seminariul de studii din Galicia și Societatea spaniolă de Istoria științelor și a tehnicii. Lucrările susținute, în număr de 67, au fost grupate tematic și prezentate în cadrul celor patru secții existente: 1) Ideologia în știință și în învățămîntul științific. Discriminările sociale, rasiale, sexuale; 2) Instituții de știință și Patrimoniul în predarea științelor; 3) Locul Istoriei științelor și a tehnicii în cadrul învățămîntului; 4) Știință și tehnică în Galicia. După cum se poate lesne constata, pînă și universitățile fac unele concesii modei.

Fiecare întîlnire pe secții a fost prefațată de conferințele unor invitați de prestigiu din Italia, Rusia, Cuba. Așa cum era de așteptat, lucrările au aparținut, în marea lor majoritate, spațiului iberic și au reprezentat aproape toate centrele culturale cunoscute din Portugalia și Spania, de la Coimbra și Lisabona la Madrid, Barcelona, San Sebastian, Valencia, Granada, Sevilla... Au mai susținut lucrări cercetători și profesori din Luxemburg, China, Argentina. Din România au participat la simpozion prof. Liviu Sofonea (Universitatea din Brașov) și subsemnata (Universitatea tehnică de construcții, București).

Diversitatea discursului propus de autori s-a dovedit pe deplin profitabilă pentru toți cei prezenți. Astfel, alături de portretele profesionale făcute unor întemeietori de discipline și de lucrările de tip descriptivist, structurate după criterii strict istorice, au putut fi audiate analize ale metodelor de predare a Istoriei științelor, studii comparative privind aportul diverselor școli naționale, propuneri de programe de învățămînt ce ar urma să cuprindă, în cadrul disciplinelor cu profil umanist, cursuri de Istoria științelor. De altfel ideea care a stat la baza organizării și desfășurării acestui simpozion a fost aceea de a demonstra caracterul larg interdisciplinar al unei materii ca Istoria științelor și multiplele ei posibilități de a contribui la formarea intelectuală și civică a tinerei generații. Cunoscuți oameni de cultură, precum Halleux Robert, Maria Joao Ceboleiro, Juan Navarro Loidi, Kara-Murza Serghei etc. au pledat, în cadrul simpozionului, pentru lărgirea granițelor respectivei discipline și pentru strînsa ei colaborare cu filosofia, sociologia, economia, mentalitățile religioase și politice. O mențiune specială merită lucrarea lui José Antonio Cervera Jiménez de la Universitatea din Sichuan (China), care a analizat consecințele, pe plan intelectual, economic, social, ale revoluției culturale chineze, la douăzeci de ani după evenimente.

Mădălina Nicolau

„Inocenţii“

◆ Scriitorul american Stephen Koch, profesor la Universitatea Columbia şi specialist în istoria culturii, se ocupă în cartea *Sfîrşitul inocenţei. (Intelectualii din Occident şi tentaţia stalinistă: 30 de ani de război secret)* de activitatea lui Willi Münzenberg (în imagine), comunist german instalat la Paris, căruia Politbiuro-ul sovietic i-a încredinţat sarcina, în anii '30, să ralieze intelectualitatea occidentală ideilor staliniste. Adevărat geniu al propagandei, acesta a "manipulat" intelectuali eminenţi precum André Gide, André Malraux, Ernest Hemingway, Dorothy Parker, John Dos Passos, Bertolt Brecht şi alţii. Profitînd de ataşamentul lor idealist la mişcarea antifascistă (în particular, Münzenberg îi numea "inocenţii"), el i-a transformat în agenţi de influenţă. De la Moscova, unde se desfăşurau procesele trucate, la Londra unde lucrau agenţii MI5 şi de la New York la Hollywood, unde se aflau "inocenţi" cu duiumul, majoritatea episoadelor dramatice şi decisive care au marcat istoria relaţiilor între Est şi Vest, din anii '30 pînă în anii '60, se datorează lui Münzenberg şi acoliţilor săi - iată ce demonstrează, cu fapte şi documente, Stephen Koch.

Arendt şi Heidegger

◆Elfriede Jelinek (n. 1946), scriitoare vieneză de mare talent, reputată prin ferocitatea lucidă a romanelor sale ce stîrnesc deopotrivă admiraţie şi scandal (la noi, excepţionalul roman *Pianista*, tradus de Nora Iuga la Ed. Kriterion la începutul lui '94, s-a pierdut în mulţimea de apariţii comerciale, nefiind remarcat decît de revista noastră), şi-a luat drept model "discret" pentru romanul *Totenauberg* relaţia dintre Hannah Arendt şi Heidegger, revederea lor după război. Se ştie că, după o iubire ilicită (el, cu 17 ani mai mare, era căsătorit), Anna părăseşte în 1933 Germania din cauza nazismului, iar el devine membru al partidului naţional-socialist şi rector la Freiburg. Monologurile de o rară cruzime ale acestor personaje - "femeia de o anumită vîrstă" şi "bătrînul", merg paralel, într-un stil prodigios, pe care Elfriede Jelinek îl foloseşte ca un bisturiu. În imagine, Hannah Arendt pe vremea cînd era îndrăgostită de Heidegger.

Moneda unică

◆ În cartea *The Rotten Heart of Europe* apărută la Ed. Faber & Faber din Londra, Bernard Connolly e de părere că procesul unificării monetare în Comunitatea Europeană va împinge Franţa şi Germania să se bată pentru controlul Europei într-o înfruntare care ar putea degenera chiar într-o declaraţie de război. Ceea ce e îngrijorător, comentează "The Economist", este că Bernard Connolly nu e un simplu eurosceptic britanic, ci un fervent european, care lucrează de 17 ani în Comisie, iar acum se află chiar în fruntea departamentului însărcinat cu unificarea monetară.

un radio actual

în fiecare zi, de luni până vineri,
puteţi audia la Radio Total, între orele 22,00-24,00

TALK-SHOW-uri
LIVE

FM 94,2 MHz

RADIO TOTAL

637.37.90; 637.56.45

Luni:	Război şi pace	♦ Mihai Tatulici
Marţi:	Câinele de pază	♦ Cornel Nistorescu
Miercuri:	Punct şi virgulă	♦ Carmen Bendovski
Joi:	Fiţi întreprinzători	♦ Teme economice
Vineri:	Taxiul de noapte	♦ N.C. Munteanu

Jane Austen la mare preţ

◆ Moştenitorii Janei Austen (1775-1817) au avut un an bun: cărţile romancierei engleze au fost la mare preţ pe marile şi micile ecrane britanice şi americane. BBC a adaptat pentru televiziune o altă versiune după *Mîndrie şi prejudecată* şi *Persuasiune*, în regia lui Roger Michell, actriţa Emma Thompson a lucrat pe un scenariu inspirat din *Raţiune şi Sensibilitate*, ce va fi încredinţat regizorului Ang Lee (realizatorul filmului *Dulce sărat*), iar Doug Mc Grath (coscenaristul lui Woody Allen la *Împuşcături pe Broadway*) a adaptat *Emma* pentru studiourile Mirimax. Tot anul acesta, editura 10/18 a încheiat reeditarea operei complete a Janei Austen.

Booker Prize

◆ Toată lumea se aştepta ca prestigiosul premiu literar britanic să revină anul acesta lui Salman Rushdie. Dar... surpriză: el a fost atribuit unei englezoaice, Pat Baker, cunoscută pînă acum prin universul feminin al romanelor sale. Cu trilogia compusă din *Regenerare*, *Ochiul în uşă* şi *Drumul fantomă*, ea abordează primul război mondial. Într-un interviu din "Guardian", Pat Baker explică: "E un punct de vedere al femeii asupra războiului, o încercare de a umaniza infernul trăit de soldaţi, imaginîndu-mi ce ar fi gîndit şi simţit femeile în locul lor". Trilogia a apărut la Ed. Viking din Londra şi e în curs de apariţie şi în Franţa, la Actes Sud.

Un compozitor uitat

◆ Lui Jean Cras (1879-1932), elev al lui Henri Duparc, compozitor şi marinar, îi dedică Casa de discuri Timpanii, căutătoare de rarităţi, un disc. În ciclul de 4 melodii *La Flûte de Pan* pentru soprană, acompaniată de violă, violoncel şi nai, solist este Simion Stanciu Syrinx. Se pare că este una dintre primele, dacă nu chiar prima piesă de muzică cultă care integrează sonoritatea agrestă a naiului în mod elaborat.

Horror corect politic

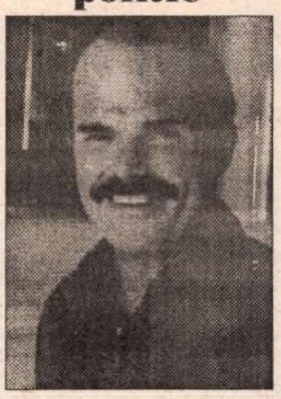

◆ Dean Koontz (în imagine) cunoscut şi la noi prin traduceri, este pop-starul literaturii horror americane, ale cărui vînzări cumulate depăşesc 150 de milioane de exemplare. La 9 ani, scria deja cărţi pe care le vindea colegilor de clasă. Astăzi, după publicarea a 40 de romane, este un profesionist desăvîrşit în genul său, cititorii ştiind că numele lui pe o carte asigură o lectură pasionantă, accesibilă oricui şi - în ciuda amestecului de hiperrealism, S.F. şi groază - politic corectă, căci finalurile sînt pigmentate cu un soi de romantism ecologic sau justiţie a hazardului sau alte artificii ce atenuează efectul electroşocului dur al acţiunii.

Modelul Odettei de Crécy

◆ Liane de Pougy (în imagine) s-a născut în 1869 într-o familie de militari, a învăţat la o şcoală de maici şi a venit la Paris foarte tînără, decisă să îl cucerească. Caracter rebel şi temperament leonin, a ştiut să subjuge bărbaţii cei mai străluciţi ai Capitalei, scriitorii fiind primii impresionaţi de personalitatea acestei curtezane. Ea i-a servit de model lui Proust pentru Odette. A fost soţia unui prinţ Ghika, apoi, după o a doua căsătorie, a ales "fidelitatea", rezervîndu-şi tandreţea pentru un grup de prieteni artişti între care s-au numărat Cocteau, Max Jacob, Reynaldo Hahn. A trăit pînă în 1950. Jean Chalon a scris o biografie bine documentată a acestei femei deosebite.

O inimă de fată

◆ Autoare a unei remarcabile biografii a Margueritei Yourcenar, Josyane Savigneau a publicat recent la Ed. Stock volumul *Carson McCullers, o inimă de fată* în care recompune, cu multe elemente inedite, viaţa autoarei *Reflexelor într-un ochi de aur*. Încă din timpul vieţii, Carson McCullers a fost plasată fie între morţi iluştri, precum Katherine Mansfield şi Faulkner, fie considerată (de Arthur Miller, între alţii) ca o scriitoare minoră. Biografa de azi e fascinată de subiectul ei, de onestitatea şi pofta violentă de viaţă a scriitoarei, de vicisitudinile existenţei sale şi de dorinţa de a scrie adevărul despre oamenii obişnuiţi. Meritul principal al cărţii, conclude Hector Bianciotti în "Magazine littéraire" din noiembrie, e că îţi face poftă să reciteşti romanele, povestirile şi nuvelele lui Carson McCullers. În imagine, portretul romancierei americane într-o expoziţie cu fotografii de Richard Avedon.

O ţară de operetă

◆ Hugo Claus este considerat cel mai bun scriitor belgian. Dar Belgia este pentru el o ţară de operetă, inventată de marile puteri în 1830, "o ţară care nu există, dar unde există cel puţin avantajul că oamenii nu se măcelăresc ca în Bosnia". Vorbind despre noua Europă, el adaugă: "Dacă Belgia e modelul noii Europe ce se va construi, mi-ar plăcea mai bine să emigrez în Paraguay". Aceste declaraţii şocante au fost publicate în revista spaniolă "El País".

Choisy

◆ François-Timoléon de Choisy (1644-1724) a fost crescut de mama sa ca o fată, printre fustele Frondistelor şi ale preţioaselor, a fost abate al Curţii şi ambasador pe lîngă regele Siamului, înainte de a deveni scriitor (cunoscut mai ales pentru *Jurnalul călătoriei în Siam* şi *Memorii*) şi academician. Avea obiceiul bizar de a se îmbrăca femeieşte, un fel de Chevalier d'Eon *avant la lettre*. Despre el, Sainte-Beuve scria: "A făcut totul pentru a deveni grav, dar n-a putut niciodată să nu fie amuzant". Dirk Van Der Cruisse a publicat de curînd la Fayard o biografie pasionantă, cu titlul *Choisy, androgin şi mandarin*, în care adevărul istoric, bazat pe documente, e strict respectat.

Revista revistelor

Monstrum eruditionis

Cele opt pagini lunare ale *JURNALULUI LITERAR*, editat de Societatea de istorie literară "G. Călinescu", paginate foarte înghesuit, sînt neîncăpătoare pentru bogăţia de documente inedite, cronici la apariţii recente, alese cu spirit critic sigur, articole de opinie şi atitudine intelectuală. Machetată mai aerisit şi cît de cît ilustrată, fiecare apariţie ar putea ocupa cel puţin un număr dublu de pagini, toate de citit. Căci discernămîntul cu care e conceput sumarul, calitatea colaboratorilor, devoţiunea pentru literatură, rară în vremurile noastre pragmatice, cu ştacheta culturală tot mai coborîtă, respiră stenic din acest jurnal lunar. ◆ Şi numărul din noiembrie va fi preţios pentru cercetătorul literar din alte vremuri, mai prielnice (însăşi supravieţuirea publicaţiei îndreptăţindu-ne să credem că această specie rară, superb încăpăţînată, de cărturari nu va dispărea). Am căutat în primul rînd continuarea paginilor inedite de jurnal şi epistolar I.D. Sîrbu, *Durerea nemărturisirii* care, dacă va apărea în volum, pe mulţi dintre cei încondeiaţi de verbul necruţător îi va supăra. Acum, sub titlul *În acest colţ de lume curvă* sînt publicate notaţii din mai-iunie 1988, perioada distrugerii satelor. I.D. Sîrbu e exasperat: "Nu mai pot suporta. Citesc de pe feţele unor tineri confraţi gradul de frică şi eunucare. M-am săturat şi de filme, şi de literatura «textualistă» a tinerelor noastre genii; am sentimentul că trăiesc într-un spital de nebuni, nu mai ştiu dacă eu sunt nebun sau doctorii care mă chinuie. Nici filosofie nu mai pot citi cu folos, am încercat să-l recitesc pe Blaga, mi s-a părut din altă lume, din altă cultură...". Îi e lehamite, "*nu mai am naţionalitate* (nu pot fi de acelaşi neam cu turnătorii din jur)", dar îşi păstrează credinţa că scriitorul are o datorie: "Nu avem nici o scuză «dincolo» dacă nu ne facem aici bruma de datorie pe care o avem faţă de Limba şi Libertatea poporului nostru". De aceea îl întristează abandonul unor confraţi preţuiţi, fie în alcool, fie, mai rău, în mărunte sau mai mari compromisuri. Intransigent în stilul său inimitabil, îndurerat-afurisit, Gary nu se lasă, încă mai crede în "Dumnezeul Literelor, mi se arată în somn Blaga, Tata, înseamnă că nu e totul pierdut. Ca şi baronul Münchhausen, mă trag de propria-mi chică ca să pot ieşi din noroiul în care am căzut din motive materialist-dialectice. Trebuie că Zeii au un plan cu noi, românii, nu se poate să nu figurăm pe o listă". ◆ Început pe copertă şi continuat pe o pagină întreagă, grupajul de texte consacrat lui Nicolae Balotă cuprinde recomandări circumstanţiale din partea unor personalităţi ale vieţii universitare franceze pentru acordarea statutului de refugiat politic (în acelaşi sens - şi o declaraţie din 1987 a lui Eugen Ionescu), mărturii ale colegilor de detenţie despre "conferinţele" de înalt nivel spiritual ţinute în celulele infernale, şi o memorabilă explicare de sine a lui N. Balotă însuşi, intitulată *Monstrum eruditionis*, în care protestează împotriva etichetei de *erudit* pe care i-a aplicat-o consecvent critica: "Criticilor mei, care luîndu-se unul după altul ca oile (lui Panurge, adaogă repede «erudiţia» mea), au născocit, spre mai marea lor comoditate şi spre ingenioasa mea diminuare printr-un fals elogiu, încadrarea scrisului meu în categoria semi-grea, deci după ei semi-valoroasă, a criticii «erudite», pînă la ultimul dintre ei, şi cel mai binevoitor, care m-a «gratulat» deunăzi cu cuvintele cu care N. Iorga îl salutase odinioară pe Vasile Bogrea drept «cel mai învăţat dintre români», tuturor acestor confraţi ai mei le răspund - cu umilinţă şi, de ce nu, cu mîndria lipsită de orgoliu pe care ţi-o aduce înălţimea vîrstei - că se înşeală". Dacă, în tinereţe, aspira la statutul eruditului absolut, "anii de temniţă (între vîrsta de 30 şi 40 de ani, cea mai vorace a unui «monstru al erudiţiei») m-au lecuit de o asemenea concupiscenţă a spiritului". N. Balotă se autodefineşte astfel: "Mai degrabă decît un savant, sunt un *jouisseur* al cunoaşterii. Cît despre «erudiţia» criticii mele, ea este doar paleta mea de culori, registrul meu de forme, de figuri şi de sonuri, într-un cuvînt materia, bogată ce e drept, în corespondenţe şi analogii, a scrisului meu. Şi-apoi, sunt eu cu adevărat un critic literar, cum sunt denumit uneori? N-am rîvnit niciodată la acest statut. Dacă în anii de după ieşirea din puşcărie, m-am azvîrlit cu nesaţ, cu o neistovită voluptate, în exerciţiul multă vreme jugulat al exprimării scrise, «critica» a fost doar un domeniu de exprimare posibilă, în lipsă de altul mai bun". Concluzia acestui slujitor al Logosului, nutrind "un cult, cred, sincer şi fervent al Cuvîntului" este: "Da sau nu: «monstru al erudiţiei» sau altceva? Desigur, altceva".

De ce scriem despre extremişti

Un cititor fidel al revistei ne-a atras atenţia că scriem prea des despre CV Tudor la această rubrică. Apoi s-a întrebat dacă nu-i facem reclamă persoanei cu acest nume. Ne-am pus şi noi această întrebare, cam de fiecare dată cînd am răpit din spaţiul acestei rubrici pentru a scrie despre CVTudor. Confraţii noştri, scriitori, ne consideră o revistă de cultură importantă, ceea ce ne onorează, dar ne creează şi anumite obligaţii. Una dintre ele e de a răspunde atacurilor la care sînt supuşi de pe poziţii extremiste oamenii de cultură. Nu negăm că insul în discuţie caută scandalul cu lumînarea. Dar putem lăsa neamendate murdăriile cu care el intoxică opinia publică? În ziua în care CVT va redeveni ce a fost, un ţuţăr ignorat de public, nu vom mai pune nici măcar o virgulă în contul lui. De altfel, în ceea ce ne priveşte, nu i-am popularizat afirmaţiile scandaloase prin citare, ci îndeobşte am analizat comportamentul său publicistic şi politic. Nu noi i-am făcut publicitate, ci TVR. Noi am avertizat asupra pericolelor pe care le-a provocat această publicitate pe banii contribuabililor. Noi am cerut, cu cîţiva ani buni înaintea ministrului Chiuzbaian, să i se ridice imunitatea acestui senator care face de rîs Parlamentul, care duce o politică absolut contrară intereselor naţionale şi care ne proiectează în străinătate o imagine deplorabilă. Prin analiza producţiilor sale din *ROMÂNIA MARE*, noi am avertizat că Vadim Tudor e purtătorul de cuvînt al securiştilor care vor să readucă România la dictatură şi al celor cîţiva militări care doreau ca România să nu se apropie de NATO. Şi asta cu mult înainte ca SRI-ul şi SPP-ul să ajungă la această concluzie. Cînd CVT a produs liste negre cu intelectuali, am atras atenţia Procuraturii Generale asupra acestui fapt inadmisibil. Nu credem că prin asta i-am făcut publicitate lui CVT. Am atras atenţia cititorilor noştri asupra pericolului pe care îl reprezintă acest ins. Puteam păstra tăcerea cînd acelaşi CVT se deda la atacuri xenofobe de o josnicie fără margini? Majoritatea cititorilor noştri nu citesc gazetele lui. Dar ei, care sînt o parte a opiniei publice - şi nu cea mai puţin importantă - trebuie ţinuţi la curent cu ceea ce scriu inşi de felul lui CVTudor. Tăcerea noastră ar însemna şi tăcerea lor în formarea argumentată a opiniei publice. Or, ignorarea unui pericol nu înseamnă dispariţia pericolului. Cititorii noştri fac parte dintre cei care au un cuvînt de spus în formarea opiniei publice de la noi din ţară. Ei au un cuvînt greu şi în diaspora, unde se află, cum se ştie, şi români trimişi în misiune de fosta Securitate, care fac publicitate ideilor lui CVT. De aceea scriem despre el, pentru a ne preveni cititorii. Pentru a-i ajuta să ştie în ce constă "patriotismul" lui. ◆ Şi pentru că tot vorbim de publicitate: *ZIUA* a publicat de curînd testamentul lui Zelea Codreanu, apoi un interviu cu fostul şef al studenţilor legionari, în care acest bătrîn face afirmaţii năucitoare pentru cineva care ştie cît de cît istoria României. Prima e că Regele Carol al II-lea e asasinul moral al lui I.G. Duca, mîna fiind legionară, a doua e că vina genocidului din închisoarea Jilava, în care legionarii au asasinat 64 de foşti demnitari, îi aparţine lui Antonescu. Potrivit logicii dlui Ş.M., de vină că legionarii foloseau asasinatul ca armă politică au fost Carol al II-lea şi Antonescu, fiindcă i-au adus la exasperare pe membrii Legiunii. Dar crimele ale cui au fost? Şi exasperarea înseamnă ireponsabilitate? Or, *Ziua* greşeşte grav publicînd asemenea lucruri fără a-şi preveni cititorii şi din alte surse despre cele întîmplate. De altfel şi *EVENIMENTUL ZILEI* a dat publicităţii o ştire despre comemorarea "martirilor legionari", din care cititorii acestui ziar puteau deduce că legionarii au produs martiri naţionali, nu că au proclamat martiri. Asta ni se pare publicitate - sperăm că involuntară - făcută unei direcţii politice care, dacă va cîştiga aderenţi, ne va băga într-o fundătură. Tinerii reporteri care văd în foştii legionari, venerabili ca vîrstă, surse unice ale adevărului istoric, ignoră condiţia esenţială, a audierii celeilalte părţi. Falsa opoziţie instituită de vechea istorie oficială de-abia azi îşi arată efectele. Ideea că adversarii unici ai legionarilor au fost comuniştii, debitată de manualele şcolare din perioada anterioară, produce azi monstruozităţi logice, în rîndul tinerilor. Unii dintre ei cred că a fi anticomunist onest înseamnă a simpatiza cu mişcarea legionară. Dar asta ignorînd sau mai curînd neştiind că şi unii şi alţii au fost duşmani declaraţi ai democraţiei şi că atunci cînd au avut puterea şi unii şi alţii şi-au suprimat adversarii politici. Fiindcă la capitolul proclamării de aşa-zişi martiri ai neamului şi legionarii şi comuniştii contemporani lor au fabricat sfinţi meniţi calendarului politic, pentru a-şi construi din nimic o legitimitate a totalitarismului. Şi unii şi alţii au mizat pe înspăimîntarea populaţiei şi au întocmit liste negre, aşa cum azi, numai CVTudor îşi permite să facă.

Cronicar

Pentru cititorii din străinătate

Puteţi face abonamente direct la redacţie, la tarifele de 104 $ S.U.A. pe an pentru ţările europene şi 130 $ S.U.A. pe an pentru ţările extra-europene. Plata se poate face prin C.E.C. la dispoziţia Fundaţiei "România literară" pe adresa Fundaţia "România literară", Bucureşti, Of. poştal 33, c.p. 50, cod poştal 71341, România sau prin dispoziţia de plată a sumei în contul 1520.796.1000.89 deschis la Banca Română pentru Dezvoltare (B.R.D.), Filiala Pipera, Bucureşti, caz în care vă rugăm să ne trimiteţi pe adresa redacţiei, în plic, o copie după dispoziţia de plată şi adresa dvs. completă. În sumă sînt incluse toate cheltuielile poştale şi de expediere. Se pot încheia şi abonamente pe un trimestru sau un semestru, pentru o sumă proporţională.

LA MICROSCOP

Scrisorile care se pierd

DE CÎND cu telegraful şi cu telefonul, scrisorile şi-au pierdut o sumedenie din funcţiile lor de odinioară. Ele nu mai cuprind mesaje urgente, iar primirea unei scrisori e adesea verificată cu ajutorul telefonului. Obişnuinţa de a telefona mă face să mă gîndesc de zece ori înainte de a mă apuca să scriu o scrisoare. Am făcut asta de curînd. Am scris unui prieten în Germania. N-am scris pentru a mă exersa în genul epistolar care nu-mi place decît atunci cînd adresantul e fictiv sau ca şi cum ar fi astfel. Era pur şi simplu o scrisoare specială, adresată unui om pe care îl preţuiesc foarte mult şi căruia voiam să-i comunic anumite lucruri cu o sinceritate pe care convorbirea telefonică n-o prea îngăduie. Convorbirea telefonică e destinată mesajelor utile şi eventual unor scurte aprecieri despre celălalt. Dar sună fastidios - sau mie cel puţin îmi sună aşa - să faci analiză telefonic, cu atît mai mult cu cît persoana care e obiectul analizei te poate întrerupe oricînd, cerîndu-ţi din modestie să schimbi subiectul. Sînt lucruri pe care nu le poţi spune decît în liniştea din faţa foii albe de hîrtie şi nu le poţi spune decît cu ajutorul hîrtiei. La telefon, prietenia se diluează în fleacurile cotidiene, iar lucrurile serioase capătă aerul meschin al faptelor diverse.

Într-un timp scriam scrisori exasperant de lungi, de cinci-şase pagini dactilografiate, fără nici un efort de concentrare. Mă simţeam chiar mîndru de prolixitatea mea pe care o consideram o probă de sinceritate, pe urmele autenticităţii predicate de Camil Petrescu. Acel îndemn de a scrie cum îţi vine, făcut de Camil, are efecte dintre cele mai nenorocite asupra tinerilor, cărora le dezvoltă plăcerea de a se lamenta şi de a sta în faţa unei măgulitoare oglinzi de cuvinte. De fapt, cu cît e mai lungă, scrisoarea e cu atît mai puţin sinceră. Sinceritatea nu poate fi prolixă. Ca un asalt în scrimă, ea nu se lăbărţează, ci îşi tranşează rapid subiectul. Şi presupune antrenament. Nu poţi fi sincer cînd ai stil de avocat. Sau cînd ai o frază cu o sumedenie de subordonate. Sinceritatea e brutală, indiferent de intenţiile celui care o experimentează. Or, rostul de azi al scrisorii e şi acela de a reda sinceritătii demnitatea ei de mărturie care rămîne. Ca mesaj, o scrisoare e mult mai importantă azi decît pe vremea cînd nu existau nici telefon, nici telegraf. Ea poate fi recitită, analizată, deci te obligă să fii sincer şi dacă nu vrei. Astfel că chiar dacă şi-a pierdut importanţa în privinţa rapidităţii comunicării, scrisoarea sau corespondentul ei, faxul, pentru cine îl are la îndemînă, are azi o greutate mult mai mare decît pe vremea cînd nu avea concurent. Ea te obligă să nu-ţi mai iei cu uşurinţă înapoi cuvîntul dat şi cuprinde o sinceritate cu un termen de valabilitate mai lung decît aceea cuprinsă în mesajul telefonic. Adică nu una strict umorală, pe care o poţi repara sunînd din nou, peste cinci minute, ci o sinceritate pe termen lung, care te obligă să fii sigur că fiecare cuvînt pus pe hîrtie te va reprezenta şi peste cel puţin trei zile. Sinceritatea din scrisori presupune şi consecvenţă şi evaluare precisă a ceea ce vrei să spui de fapt. Ea împiedică să bîrfeşti iresponsabil sau să spui tîmpenii doar pentru că le gîndeşti în clipa aceea. La noi, azi, scrisorile se pierd cu o suspectă uşurinţă. Ca şi cum cuvîntul care rămîne ar fi prohibit. Sau, în orice caz, ar trebui să pară nesigur. Scrisoarea pe care i-am adresat-o prietenului din Germania n-a ajuns la el nici după o lună de cînd i-am expediat-o. I-am povestit-o între timp la telefon, dar nu e acelaşi lucru. Dacă asta mi s-ar fi întîmplat numai mie, aş fi pus rătăcirea acestei scrisori pe seama ghinionului, dar nu e aşa. Scrisorile pentru străinătate sînt nesigure, ca şi cum ele ar trebui supervizate de un lector care nu mai pridideşte citindu-le. Cu convorbirile telefonice e mai simplu, ele pot fi înregistrate, aşa că pot fi citite şi după ce au avut loc. Scrisorile însă au un regim mai greoi. Trebuie dezlipite, apoi lipite la loc, plus efortul de a le citi şi de a le conspecta. Înţeleg şi asta, cu condiţia ca serviciul poştal să nu se blocheze. Iar dacă e vorba de simplul tembelism al unor funcţionari ai poştei, ar trebui ca lectorii noştri, ai tuturor, să-i avertizeze că le încurcă treaba cu neglijenţa lor.

Cristian Teodorescu

România literară — Calea Victoriei 133, Bucureşti, sector 1. Telefoane: 650.62.86; 650.33.69; 659.35.42. (foto). Fax: 650.33.69. Luni, marţi, miercuri, joi: 13-19; vineri: 9,30-13. Abonamente: 3 luni - 6.500 lei; 6 luni - 13.000 lei; 1 an - 26.000 lei; ISSN 1220-6318

Tipar: grupul dragoş print — TIPOGRAFIA FED, Calea Rahovei 147, sector 5 - Bucureşti; tel: 335.93.18; fax: 311.33.75

16 pag.- 500 lei

Biblioteca Judeţeană MUREŞ TÎRGU-MUREŞ

România literară

Apare săptămînal sub egida Uniunii Scriitorilor

Editor:
Fundația România literară
Director general
Nicolae Manolescu

20–26 decembrie 1995
(Anul XXVIII)

50

EDITORIAL

de Nicolae Manolescu

16-22 decembrie 1989:

Șapte zile care au zguduit România

(pag. 8-9)

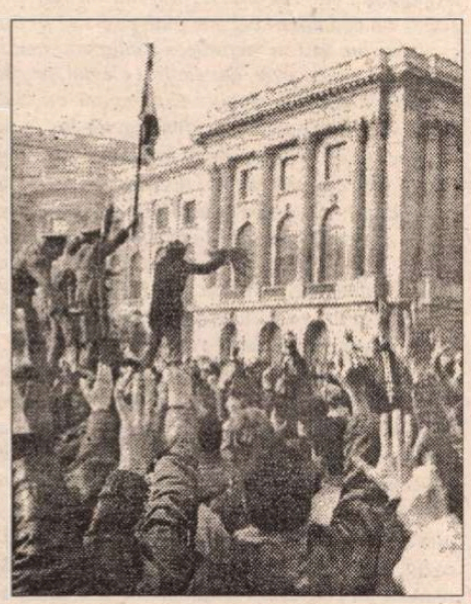

Iluziile lui 1989

ȘTIM astăzi, după șase ani, că două dintre cele mai mari speranțe ale noastre din decembrie 1989 n-au fost decît tot atîtea iluzii: și anume aceea că revoluția i-a înlăturat de la putere pe comuniști și, apoi, aceea că vom trăi foarte curînd într-o Românie democratică și prosperă.

Împotriva celei de a doua ne avertizase dl. Silviu Brucan încă de pe atunci. Trebuie să recunosc că pronosticul său, cu cei douăzeci de ani necesari pentru tranziție, m-a iritat, ca și pe alții, din cale afară. Dl. Brucan a avut, din păcate, dreptate. O dreptate de care se pot convinge - zi de zi, ceas de ceas și în proporție de masă - chiar și aceia dintre prietenii noștri politici care refuză cu demnitate valabilitatea proverbului care susține că gura păcătosului adevăr grăiește, nevenindu-le probabil să-și creadă urechilor că un fost comunist poate aprecia corect consecințele comunismului. Este limpede astăzi că și democrația, și prosperitatea au trebuit amînate. Pînă cînd? Greu de spus. În tot cazul, progresele înregistrate la ambele capitole de guvernările succesive de după alegerile din 1990 s-au dovedit neînsemnate. E drept că instituțiile democratice nu se creează de azi pe mîine, după cum performanțele economice nu vin de la început. Dar rămîne îndoiala că guvernanții actuali au avut voința politică necesară pentru a scurta termenele. Din contra, s-ar părea că pînă și puținul pe care l-au făcut a fost făcut împotriva voinței lor, la presiunea comunității internaționale și a urgențelor financiare. Și cum tot ce se face la și sub presiune se face de formă, s-a început cu o brumă de democratizare: majoritatea instituțiilor statului de drept există cel puțin în formă. Nu totdeauna și în fapt, adică în funcțiune. Cît privește prosperitatea materială, ea este azi un deziderat încă și mai îndepărtat decît era ieri. Inflația a măcinat puterea de cumpărare a oamenilor. Precaritatea instituțiilor democratice a făcut restul: i-a îmbogățit și mai tare pe puținii bogați și i-a sărăcit cu totul pe mulții săraci.

Prima speranță, aceea că revoluția ne-a scăpat de comuniști, s-a dovedit și ea o iluzie, chiar dacă nu imediat după revoluție. Comuniștii au revenit (dacă au părăsit-o vreodată cu adevărat) la putere pe toate căile și prin toate mijloacele. În plus, față de comuniștii de la finele anilor '40, instalați la putere de sovietici, împotriva voinței populare și cu acordul doar tacit (în fapt, silit de împrejurări) al Occidentului, comuniștii de la debutul anilor '90 au avantajul legitimității: ei au fost aleși în mod liber și democratic de poporul român și se bucură de acordul declarat (și în fapt, deloc obligatoriu) al Occidentului. Sigur, ei vorbesc acum limbajul economiei de piață, al pluralismului și al integrării europene. Dacă apelăm la subconștientul nostru doldora de marxism, s-ar spune că legile economice, istoria însăși, implacabilă și oarbă, îi silesc la această schimbare la față.

Ar fi poate cazul să întrebăm dacă, totuși, comuniștii convertiți la liberalism din zilele noastre nu ne oferă o garanție că viitorul, oricît de îndepărtat, va aparține democrației liberale și nu comunismului. Un răspuns afirmativ a dat Francis Fukuyama, încă din 1989, în *Sfîrșitul istoriei*. La rîndul său, J.-F. Revel critică sever optimismul lui Francis Fukuyama: "Nu cred în nici un automatism de implantare a democrației, în nici un «proces dialectic» lucrînd în numele și în locul oamenilor. Totul se poate întoarce", scrie el în *Revirimentul democrației* (Editura Humanitas, 1995, p. 35, trad. Dan C. Mihăilescu).

Cum se vede, nici această iluzie, s-o numesc suplimentară, izvorîtă din prăbușirea celei dinainte, nu pare să reziste la analiză. Șase ani după revoluție, am devenit din beneficiarii unor mari speranțe colecționari de iluzii. ■

Cronici literare la cărți de
Monica Lovinescu și **Virgil Ierunca**

(pag. 4-5)

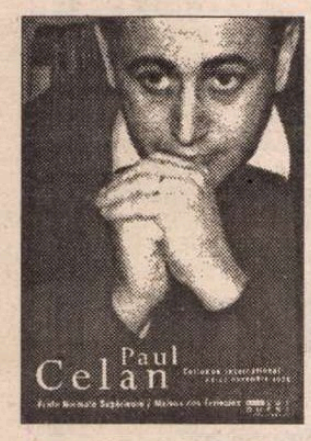

Colocviu internațional PAUL CELAN

(pag. 14)

Locuitorii unei planete explodate

(pag. 10)

Stare de fapt

de Stere Gulea

(pag. 11)

Diplomația toxică

(pag. 2)

Biblioteca județeană
TIRGU-MURES

CONTRAFORT

de Mircea Mihăieș

Diplomația toxică

AM SCRIS în mai multe rînduri despre obsesia *obrazului curat* la actuala putere. Ca orice indivizi care au ceva de ascuns, potentații zilei se dau peste cap pentru a salva aparențele. Formă fără fond ea însăși, clica iliesciană e obsedată, pînă în pragul nevrozei, de imagine și de prezervarea acesteia. Nedîndu-se în lături, în interior, de la nici o ticăloșie, ei țin morțiș să pozeze, în exterior, în imaculați îngeri. Din păcate, îi trădează, de fiecare dată un lucru pe care nu-l pot ascunde în nici un chip: mutrele.

Nu e vorba, aici, de nici un fel de atac la persoană. Din nefericire, prea de multe ori reprezentanții oficiali ai României duhnesc de la o poștă a securism. Și cînd spun *securism*, am în vedere forma cea mai neevoluată a activistului stalinist. Am sperat, pentru o clipă, în 1990, că Ion Iliescu va înțelege cît de importantă e schimbarea de fond a stilului de lucru în diplomație. Numirea lui Alexandru Paleologu ambasador la Paris a fost un gest încurajator. Din nefericire, el n-a însemnat decît o scurtă adiere primăvăratică. Nici nu s-a aburcat însă prezidentul bine în scaunul cotrocenesc, nici n-a apucat să inspire de multe ori aerul tare al înălțimilor, că s-a și repezit violent asupra celui care nu înțelegea să-i gireze la Paris toate aberațiile (chemarea minerilor, înjurătura sistematică și grosolană la adresa opoziției, revigorarea forțelor opresive ceaușiste etc.).

Dar la noi nu e nici o problemă să găsești inși gata să înghită orice pentru un pumn de gologani. Ceea ce n-a vrut să accepte Alexandru Paleologu ardeau de nerăbdare să facă foștii slugoi ai lui Ceaușescu. Și astfel, agenți ai securității care tremuraseră cîteva săptămîni, îngroziți că vor rămîne pe drumuri, au intrat într-o nebunească sarabandă a *rotației catedrelor*. Indivizi care ne-au făcut de rîs, ani în șir, în marile capitale ale lumii, s-au văzut promovați și răsplătiți pentru obediența lor trecută, prezentă și viitoare. Clientela rapace și insațiabilă, putreziciunea incapabilă care vampirizase puțina valută a țării a cerut salarii comparabile cu ale diplomaților occidentali. Într-un fel, e de înțeles: politica pe care o reprezintă nu e una care miroase frumos. Diurnele substanțiale ale diplomaților români de azi trebuie înțelese și ca o *primă de toxicitate*.

Departe de a urma exemplul țărilor vecine, care au trimis în capitalele cu adevărat importante, în care se joacă, vrem - nu vrem, destinul omenirii, personalități de primă mărime, oameni capabili să facă o figură onorabilă, regimul Iliescu a persistat în năravul clientelismului. Dacă la Londra te reprezintă un Serghei Celac, translator, din rusă și engleză (nu știu dacă simultan!), al lui Nicolae Ceaușescu, dacă la Paris imaginea României trece și prin persoana cu totul cenușie și precară intelectual a lui Caius Traian Dragomir, dacă la Washington ai trimis un cacialmist de talia lui Aurel Dragoș Munteanu, sigur că rezultatele sînt pe măsură. Toți acești "diplomați" s-au prezentat la post cu o istorie și cu un trecut nu din cele mai imaculate. În 1992, dl. Dragomir se dădea de ceasul morții pentru a convinge electoratul să nu-l voteze pe Ion Iliescu. Un an mai tîrziu, el se punea necondiționat în slujba acestuia.

Nici recenta mișcare, cu numirea lui Mircea Geoană în locul lui Mihai Botez, nu e din cale-afară de inspirată. Îmi pasă prea puțin că respectivul individ e fiu sau ginere de general de securitate. Ori că el însuși ar aparține faimoasei instituții. Problema e că s-a identificat, ca purtător de cuvînt al M.A.E., cu o serie de acte catastrofale ale politicii externe românești sub guvernul Văcăroiu. A trimite în capitala politică a lumii un ins prea timpuriu compromis, pentru care minciuna a devenit o a doua natură e ea însăși o gafă de proporții. Rigid și incapabil să gîndească cu propriul său cap, tînărul ambasador va fi, din nefericire pentru noi, încă o piatră de moară la gîtul imaginii oricum zdrențuite a țării.

Cu astfel de emisari, nu e nici o mirare că exotismul nostru pare adesea un stadiu intermediar al barbariei. Un exemplu recent și dureros e ceea ce se întîmplă în Germania. Presa din țară a început să relateze despre incredibila serie de atacuri bandițești ale unor români abia după ce oficialitatea germană i-a interpelat pe guvernanții de la București. Dar toate acestea nu sînt lucruri de ultimă oră. Încă la începutul lui septembrie, în Germania se vorbea - în presa scrisă și la televiziune - despre isprăvile urmașilor lui Iancu Jianu. Deci, nu se poate spune că am fost luați prin surprindere. În fond, ce-a făcut ambasada română de la Bonn? Pentru ce își iau respectivii funcționari salariile frumușele?

Faptul că germanii susțin - argumentat, după cum pretind - că am avea de-a face cu trupe înarmate de securiști ar explica tăcerea diplomaților români: corb la corb nu-și scoate ochii. Mai grav e că nici după ce Bonn-ul a propus un plan amănunțit de acțiune, vajnicii angajați ai ambasadei nu au catadicsit să transmită la București condițiile de colaborare. Chiar dacă presa dîmbovițeană s-a ofuscat pe motiv că germanii au refuzat să semneze cu noi un contract ferm, vina e, vai, numai a noastră. E drept că spiritul prusac nu poate înțelege cum un diplomat *uită* să transmită superiorilor de la București niște cerințe foarte clare, fără de care nu se poate porni o acțiune serioasă. Cum diplomații noștri sînt, însă, victimele educației comuniste, ale minciunii omisive prin care își protejau șefii, n-ar mai trebui să ne mirăm prea mult.

Așadar, consecințele dezastruoasei politici de cadre a regimului Iliescu încep să dea roade. Clientelismul revoltător, mafiotismul de cea mai joasă speță au ajuns, încetul cu încetul, să îngroape într-un ocean pestilențial prea-șifonata imagine a țării. Panglicari dubioși, umili servitori ai celui care le-a pus în față blidul cu ciolan gras, diplomații noștri sînt, de fapt, cei dintîi care compromit imaginea țării. Sigur, mulți dintre ei o compromit fără chiar să-și dea seama. Din păcate, lumea nu stă pe loc. Dacă cehii, ungurii sau polonezii s-ar rușina să-i angajeze și la serviciile auxiliare, noi ne grăbim să-i înălțăm în cele mai înalte funcții. Doar spre a face acolo ceea ce face, de mii de ani, aborigenul australian cu bumerangul. ■

POST-RESTANT

de Constanța Buzea

SUNT de acord că între *V. N. Roadevin* și *V. N. Rosdevin* este o deosebire, amuzantă la urma urmei. Vina o poartă grafia originală de care cu atâta grație dispuneți, și pe care încercând s-o descâlcesc, mai rău m-am pierdut în hățișuri. Oricum, porecla celor din neamul căruia îi aparțineți, și din care înțeleg că v-ați făcut pseudonim literar, trebuie neapărat respectată în litera și spiritul ei. Încercasem, în vară, să vă dau un răspuns, puțin sarcastic după cât mi-aduc aminte, impresionată neplăcut de cantitatea de manuscris din cele nouă plicuri burdușite cu versuri și detalii biografice. Ca să aflu, curând, că mă grăbisem, căci alte opt plicuri urmau să ia drumul poștalionului. Răspunsul meu, nu că v-ar fi inhibat elanul epistolar nesățios, a avut totuși ca efect reducerea numărului de plicuri la jumătate. Înainte de a cita mai jos câteva versuri din atât de multele și atât de lungile poeme pe care le-ați scris la finele lunii mai, găsesc că ar fi important, pentru o mai bună înțelegere și dumirire, să transcriu, cu voia dv., și un mic fragment din scrisoare. Este vorba despre acel gest teribil, mai mult decât semnificativ, dintr-un moment de furie pe semenii (niște scriitori!) ingrați, când v-ați distrus, în semn de protest, cea mai mare parte din creația proprie. Careva vă... plagiase, și își și publicase plagiatul într-o revistă, înainte ca dv. să fi prins de veste și să luați măsurile de rigoare. Iată fragmentul cu pricina: *M. I. F., (el este amicul), a avut o reacție violentă văzând cele întâmplate; eu, una pasivă. Ba, într-un fel, m-am simțit... mândru. Probabil lucrul acesta l-a nedumerit cel mai mult pe F.: să fii furat, și să te simți mândru?! Când i-am explicat cum văd eu lucrurile, s-a înfuriat și mai rău! - "Măi, Marcele, îi spun, eu n-am publicat nici o poezie, dar am fost plagiat, pe când tu, publicat, dar până acum nu te-a plagiat nimeni! Concluzia e una singură: eu sunt mai poet decât tine, chiar dacă n-am publicat!" Vă puteți imagina reacția lui la această... împunsătură amicală! N-a recunoscut acest lucru decât în ultimul moment, după ce îmi distrusesem munca pe 12 ani, dar era prea târziu: distrusesem tot ce scrisesem până atunci. Și distrusesem și amiciția!... N-a fost o hotărâre deșteaptă, dar așa am simțit, așa am procedat. Și rănile din suflet nu se vindecă cu vorbe, mai ales dacă ești și "înrăit". Și atunci eram, într-adevăr, înrăit, îmi venea să distrug totul și s-o iau de la capăt. Temperament de romantic, deh! Mi-am distrus doar poeziile, am tăiat legăturile cu scriitorii și mi-am conservat energia pentru vremuri mai bune. Asta în cazul în care acele vremuri ar fi venit vreodată pentru mine. E posibil, așa cum am mai scris, ca reacția mea de atunci, să fi fost influențată direct de Nichita Stănescu. Nu știu dacă Nichita Stănescu a fost un inițiat în științele ezoterice - mai bine-zis, nu știam atunci acest lucru - dar eu am simțit cum îmi umblă la creieri. Îmi citea poeziile și mă sfredelea din priviri. Vorbea despre Eminescu și mă fixa cu privirea tot timpul. Și asta chiar în seara când îmi făcusem și eu niște iluzii, că voi fi în centrul atenției celorlalți poeți de la* Confluențe. *Dar n-a fost, n-a fost să fie așa. Am plecat buimac și plin de remușcări în privința lui Nichita. Dar și în privința... neștiinței mele! Am căzut, fără să știu, într-un abis sufletesc. Și mi-au trebuit ani lungi și grei să mă pot redresa, să pot reveni la lumină. Asta e situația și n-am ce-i face: nu mai pot schimba nimic din ceea ce a fost! Ce va fi să fie, numai Dumnezeu știe! Un lucru e totuși cert: fără cărțile lui Eminescu, fără o conștientizare a conștientului nu voi putea realiza ceea ce mi-am propus, să-l redau românilor pe Eminescu! De ce tocmai eu să realizez acest lucru? Nu știu să spun cu exactitate, dar, cu siguranță, ceva este la mijloc: dacă nu conștiința, atunci sufletul lui! Și nu cred deloc că mă înșel. Va fi așa cum v-am scris, un... MOMENT EMINESCU ! Poate nu acum, ci peste câțiva ani când se va încheia penitența lui Eminescu. Și Eminescu va veni să-și continue opera și destinul! Dacă n-o va face el, o s-o fac eu! (...)* În fine, poemul promis, ilustrând energiile autorului, poem care, prin gestul publicării lui aici, va supraviețui oricărui impuls distructiv ce va să mai vină: *Se înseninează cerul/ După înourări și ploi/ Și vibrează iar eterul/ De la unu către doi.// Undeva, nici nu se știe,/ La ecuator sau poli/ Se preschimbă-n ram (rom?) o vie/ Dionisele-n apolli./ Poate că așa e scris/ - Din vechime să se-ntâmple -/ Să revină cel proscris/ Azi cu funigei la tâmple.// De oftaturi și de plâns/ S-o fi săturat se pare/ Cât a mers pe lume stins/ Fără împliniri în zare.// Dionis să nu te mânii/ Să pui plâns prea mult în zare,/ Căci nu te-au uitat românii/ Și beau vin fără-ncetare!// Nici pe vița ta de vie/ Să nu te mânii, străbune,/ Căci azi, mâine, cine știe,/ Poate-aduce roade bune!// C-a trecut și ea, ca tine,/ Tot prin plânsuri și oftaturi,/ Nu te mânia creștine:/ Ci mai bine ne dă sfaturi. (Tranziție)* (*V.N. Roadevin*, București). ■

România literară

Editată de

- *Fundația "România literară" director general Nicolae Manolescu;*
- *cu sprijinul Fundației Soros pentru o Societate Deschisă*

Redacția: **Nicolae Manolescu** - director, **Gabriel Dimisianu** - director adjunct, **Alex. Ștefănescu** - redactor șef, **Mihai Pascu** - secretar general de redacție, **Ioana Pârvulescu, Andreea Deciu** (critică și istorie literară), **Constanța Buzea** (poezie, proză), **Cristian Teodorescu, Mihai Minculescu** (publicistică), **Eugenia Vodă** (film, muzică), **Marina Constantinescu** (teatru, plastică), **Adriana Bittel** (externe), **Anca Firescu, Mihai Grecu** (secretari de redacție), **Nina Pruteanu, Ruxandra Dinu, Alexandra Voicu** (corectură), **Victor Ciupuliga** (fotoreporter).

Administrația: **Fundația "România literară", Calea Victoriei 133, sector 1, București, Of. poștal 33, c.p. 50, cod 71341.** Cont în lei: **B.R.D., filiala Pipera, 4072996100089.** Cont în valută:**B.R.D., filiala Pipera, 1520796100089. Elena Raicu** (contabil șef), **Corneliu Ionescu** (șef serviciu difuzare, tel. 650.33.69.), **Andriana Fianu** (corespondență și difuzare în străinătate), **Elena Hurducaș** (secretariat).

Corespondenți: **Mircea Iorgulescu** (Paris), **Gabriela Melinescu** (Stockholm).

Tehnoredactare computerizată: **Fundația "România literară" - Anca Firescu, Mihai Grecu.** Introducere texte: **Geta Gheorghiu.**

E-MAIL: **romlit@romlit.sfos.ro**

Exilul intern

PARADIGMA biblică a exilului cunoaşte, în sistemul comunist, o pregnantă ilustrare, sub două aspecte: exilul extern şi cel intern. Dacă primul e bine cunoscut, îndeajuns de larg mediatizat ca o înfăţişare fundamentală a alienării omului prin îndepărtarea sa silită de vatră, al doilea apare încă scufundat într-o penumbră a cunoaşterii insuficiente, într-un echivoc al înţelegerii. Şi, totuşi, e în chestiune un fenomen în aceeaşi măsură caracteristic pentru profilul epocii. Coeficientul său numeric difuz, nedeclarat, tangent la suferinţa mută şi la mistuirea anonimă, îi sporeşte misterul. Cine sînt reprezentanţii săi? Cei loviţi de anumite forme ale represiunii de tip feudal, victimizaţi "la faţa locului", prin măsuri similare "legării de glie": domiciliul forţat, sistemul oraşelor închise, persecuţiile şi presiunile menite a descuraja evadarea. Înspăimîntat de perspectiva unei mai vii manifestări de conştiinţă, regimul totalitar a împiedicat din răsputeri deplasarea unor persoane "suspecte", insubordonabile, spre centrele de cultură ale ţării, spre capitală în primul rînd, unde ar fi fost posibile informaţia mai amplă, comunicarea, solidarizarea, publicitatea. Şi, evident, realizarea unor vocaţii, împlinirea unor strădanii şi năzuinţe. S-a creat astfel o categorie de veritabili iobagi ideologici. Unii au izbutit a se afirma mai mult ori mai puţin, asumîndu-şi dificultăţile distanţelor geografice, informaţionale şi psihologice, alţii, foarte numeroşi, s-au resemnat, au îngenuncheat sub povara factorilor disoluţiei, a infernalei monotonii provinciale. Sau cu cuvintele lui Cioran: "Rezultatul va fi o acumulare haotică, o inflaţie de spaime, de nelinişti perimate. Nu poţi împrospăta la nesfîrşit infernul, a cărui caracteristică e tocmai monotonia, şi nici imaginea exilului".

Dacă se admite, teoretic, existenţa unui surghiun intern, acesta e prea puţin luat în seamă, aproape defel analizat. Credem că o analiză a trăsăturilor sale ar fi cu atît mai revelatoare cu cît ar avea în vedere deosebirile pe care le prezintă în raport cu exilul din afară. Căci avem a face, în cazul exilului interior, cu un subsol sinistru al înstrăinării, cu o zonă submundană ce neagă, de cele mai multe ori, bruma de satisfacţii, relativele avantaje ale diasporei. Schema cunoscută a acesteia nu mai e valabilă. Mai curînd am putea vorbi de o inversare a ei, printr-un soi de demonie concentrată, ce-şi retrage toate ezitările, toate compromisurile, într-un elan spre propriul său absolut aneantizant.

Definit drept spaţiu de libertate, legat de o sumă de dezamăgiri, dar şi de şansa unor împliniri, exilul se dovedeşte, în varianta sa internă, exclusiv un spaţiu al robiei manifeste, în care împlinirile specifice sînt blocate. Nici o portiţă spre libertate nu-i este la îndemînă celui supus şerbiei ideologice, cu excepţia adîncirii în sine, a regăsirii în asprimea recluziunii impuse, a eventualelor scrieri secrete, pîndite mereu de vigilenţa poliţiei politice, dar şi a mediului filistin, gata a da o mînă de ajutor oficialităţii represive. Libertăţii de-a rupe punţile cu o lume alienantă îi ia locul obligaţia de a-i inhala cotidian atmosfera, de o poluare maximă în locurile izolate, uitate de Dumnezeu. Libertăţii de a-ţi construi o nouă identitate îi răspunde nevoia de a-ţi aprofunda, deznădăjduit, propria identitate lezată. Se vorbeşte despre exil ca despre un *rite de passage*, ca despre un ritual de iniţiere, în care individul moare plecînd, ca emigrant, şi renaşte sosind, ca imigrant. Ce se întîmplă cu exilatul intern (concept sovietic, prin care propaganda îi înfiera pe cei ce refuzau înregimentarea)? Neavînd putinţa nici de a pleca, nici de a sosi, n-ar putea decît a-şi constata mortificarea prelungită, jertfa continuă, nu şi resurecţia. Nici o formă nouă, mîntuitoare, de viaţă, nu-i este îngăduită. Exilului văzut ca revelator al profunzimilor îi răspunde, pe plan intern, cel mai mare risc al inhibiţiei, al aplatizării, al descompunerii. Neavînd în preajmă nici un sprijin, nici un punct de atracţie, nici o energie binevoitoare, relegatul intern trebuie să lupte mai mult ca oricine pentru ca, în detenţia sa cu ziduri de văzduh, însă nu mai puţin precise, să-şi păstreze demnitatea şi imanenţa fiinţei. Altminteri e pîndit de abrutizare, de ratarea jos-provincială, de tip cehovian (Ionîci, unchiul Vanea). Deschiderii promiţătoare de lume, de care, în principiu, se poate bucura cel ce-şi părăseşte patria (precizăm că nu intenţionăm a subestima suferinţele acestuia), îi ia locul o închidere brutală. Atît lumea, cît şi patria îl resping. Care tăcere e mai groasă decît tăcerea ce-l înconjoară? E o tăcere ce pare a veni deopotrivă de sus şi de jos, celestă şi sepulcrală. Mişcării centrifuge a eului i se substituie una centripetă, putînd ajunge la o dureros fertilă halucinaţie de sine, la o artă a sacrificiului autist, dar şi la o pur şi simplu solitudine insuportabilă, strivitoare. Deseori surghiunitul dinăuntru nu are cu cine vorbi luni şi ani în şir. Dacă, în pofida marilor probleme de adaptare, membrii diasporei se pot nu o dată întîlni, grupa, organiza, intelectualul aservit toposului marginal e pus în situaţia de a-şi trăi singurătatea în nefirescul unei structuri carcerale, în care a nimerit fără vină, ca un peşte care nu e peşte de acvariu, ca o pasăre care nu e pasăre de colivie. Aflat, părelnic, în chiar inima patriei, nu e mai puţin înstrăinat de ea decît semenul său ce-şi poate reconstitui icoana ei nostalgică pe alt continent. Greşesc oare socotindu-l pe acest ins ce renunţă pînă şi la însemnele exterioare ale suferinţei, la mijloacele ei curente de comunicare, drept un samurai al exilului?

Să ne apropiem acum de cauzele fenomenului. Dincolo de intoleranţa subiectivă a organelor comuniste, care au făcut tot posibilul pentru a înăbuşi spiritul critic, pentru a frînge verticalitatea caracterelor, pentru a dizolva orice rezistenţă morală în faţa îndoctrinării programate, se profilează un factor obiectiv, de ordin mai general. Istoria cunoaşte o alternanţă a momentelor de civilizaţie şi a celor de cultură. Expansiunea comunistă, oricît de fanatică şi de repulsivă, trebuie înscrisă în rîndul momentelor "civilizatorii". Acestea sînt, conform lui Nietzsche, "epocile domesticirii voite şi silite a omului", epoci de "intoleranţă pentru caracterele cele mai elevate spiritual şi cele mai îndrăzneţe". Neputînd suporta postura intelectuală şi neputîndu-i corupe pe toţi intelectualii, puterea totalitară a creat pentru aceştia o rezervaţie vastă şi anume provincia. Un soi de Siberie cu circumferinţa pretutindeni şi cu centrul nicăieri. Deoarece, în ciuda tendinţei sale centralizatoare, sistemul comunist n-a fost în stare a crea metropole, centre autentice din punct de vedere cultural, făcînd totdeauna, în perspectivă europeană şi mondială, figura unei provincii iremediabile. În cadrul provinciei ce o reprezenta în genere, a înjghebat o provincie derivată, cu locuri, la rîndul lor, bine delimitate, cu ţarcuri păzite în vederea reprimării indezirabililor. O gheenă de meschinărie şi turpitudine. Un mediu în care deposedarea personalităţii umane de virtuţile sale, descentrarea şi sfărîmarea ei se puteau înfăptui mai lesnicios decît oriunde. Un loc dosnic, un larg maidan ontologic, în perimetrul căruia oamenii cîrmuirii nu mai trebuiau să respecte nici măcar faţada unor principii, litera aproximativă a unor legi, iluzia unui protocol, în care sărăcia, cenuşiul, dezolarea vieţilor erau pe cît de disimulate, pe atît de sumbru înfloritoare. Probabil cea mai tristă provincie pe care a cunoscut-o istoria, bizuită pe un comportament metodic şi agresiv. Nu o marginalizare accidentală, ci una dirijată, planificată diabolic, aidoma unei epidemii provocate. Una din aplicaţiile cele mai dramatice ale funciarei minciuni comuniste. "Dacă izgoneşti adevărul din spirit în mod ostentativ, prin poarta principală, scria Croce, atunci vor intra pe uşa din spate prejudecăţile meschine, provinciale şi regionale". Din păcate, încă nu s-a vorbit suficient despre provincia modelată de comunism ca despre un instrument principal de dezumanizare. Captivii ei au devenit oamenii cu vederi libere, cu aspiraţii de realizare profesională şi spirituală, incompatibile cu adulările şi servilismul devenite imperative ale politicii de partid şi de stat. Frecvent mai obtuzi şi mai insolenţi decît cei de la centru, nomenclaturiştii locali n-au şovăit a-i şicana, lovi, batjocori, nu doar dintr-o sadică profilaxie doctrinară, ci şi din impulsul personal al complexului de inferioritate mai accentuat. Veleitarii, toţi milogii şi schilozii lirici, gata a-i închina ode dictatorului la zi şi a bate temenele pînă şi-n faţa ultimului nemernic ce le oferă un oareşicare cîştig, s-au întrecut pe ei înşişi în intrigi, calomnie şi obrăznicie. Cadrele Securităţii s-au comportat mai fără reţinere. Alături de aceştia, s-a aflat totdeauna, "la datorie", omul nou, mai prosper şi mai vigilent în zonele periferice, aprig în primitivitatea sa de majoritar punitiv faţă de minoritatea firavă a inconformiştilor luaţi la ochi. Majoritatea fiind, după cum l-a învăţat partidul unic, cea care are mereu dreptate şi cea care se cuvine a-şi face singură dreptate.

Dacă tabloul schiţat mai sus, recunoaştem, cu o vibraţie personală nereţinută, ar putea părea unor cititori circumspecţi prea speculativ, o jucărie teoretică ce zbîrnîie în gratuitate, ori, dimpotrivă, un produs exclusiv umoral, o excesivă ţîşnire de fantezie neagră, îi rugăm să ia aminte la o mărturie pe viu. Şi anume la următorul pasaj din *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal* al lui Ion D. Sîrbu, adevărată fişă clinică a unui exilat intern, care a existat în carne şi oase, într-o Craiovă vampirică, pe care o numea, prea puţin consolator, "Isarlîkul" său: "Ştiu că trăiesc sub apă, respir prin branhii, gîndesc doar cu ruinurile creierului meu cel mic. Cărţile mari ale secolului nu pot ajunge decît foarte greu la mine, cărţile importante ale deceniului sau ale colegilor mei dispar din librării înainte ca eu să aud de apariţia lor. Trăiesc în spaţiul de închisoare şi moarte al camerei mele, nici nu mai doresc să călătoresc, să-mi văd prietenii, din pasăre de curte anul trecut, anul acesta am devenit hîrciog sau vierme. Privesc peste gard, cu frică şi răutate, lumea la care nu am avut niciodată acces. Am uitat să conversez, să rîd, să vorbesc. Monologhez ca un idiot, pe dinlăuntru sau tare, cînd trec pe aleile pustii ale parcului. Tot ce a fost lumină şi inteligenţă în fiinţa mea acum este o boccea jalnică de obsesii meschine pe care le car, într-o roabă, ca un rob, spre neant sau moarte. Vai mie, învinsul!". Îl rugăm pe Toma necredinciosul să pipăie aceste răni şi să aibă măcar decenţa nu de-a "urla", nici măcar de-a şopti, ci de-a recunoaşte în sine: "este".

Gheorghe Grigurcu

MIC DICŢIONAR

de Mihai Zamfir

PRIVATIZARE. Cu două săptămîni înainte de expirarea termenului pentru depunerea cupoanelor nominative de proprietate - acţiune esenţială a "privatizării de masă" - nici 10% din cei cu drept să o facă nu se înscriseseră încă. Mai mult de 90% din populaţia adultă a României a stat deoparte în acest joc. Un procentaj strivitor, chiar şi pentru cel mai optimist guvern din lume.

Ce-aţi zice însă dacă aţi afla că Popescu-Dumnezeu, şeful ideologic ceauşist, s-a călugărit şi a ajuns episcop? Ori că Ion Stoica, patronul cacealmalei "Caritas", a ieşit din închisoare şi a ajuns Ministrul Justiţiei? V-aţi duce să vă spovediţi la Popescu-Dumnezeu şi i-aţi săruta mîna? Aţi mai acorda vreun credit justiţiei al cărei şef este un infractor recunoscut? Dacă aceste întrebări retorice au răspunsul negativ înscris în însăşi formularea lor, atunci situaţia "privatizării de masă" din România începe să se limpezească.

Ce încredere poţi avea în discursurile despre privatizare ale unor oameni care, pînă în 1989, s-au aflat printre vîrfurile unui regim ce se uita la proprietatea privată ca la inamicul numărul unu? Oricîtă propagandă scrisă, vizuală şi sonoră ar face astăzi aceşti comunişti mult prea recent convertiţi, ei nu-şi pot ascunde crisparea interioară la auzul ori la pronunţarea cuvîntului *privatizare*. Oricîte repetiţii ar fi făcut în faţa oglinzii, rostirea şi mimica îi trădează: chiar şi cel mai puţin avizat spectator observă că oratorului i se opreşte în gît cuvîntul.

În aceste condiţii, nu ne mai mirăm că aceiaşi români care, în 1991, se băteau să obţină certificatele de proprietate, stau astăzi cu ele în casă şi le consideră simple petece de hîrtie. Văzînd, în ultimii ani, cine sînt promotorii mult-trîmbiţatei privatizări, concetăţenii noştri s-au lămurit perfect: au înţeles că aşa-numita "privatizare în masă" va fi un *bluff* şi că puţinele profituri rezultate din operaţiune au fost deja împărţite între mafioţii ce posedă puterea economică în ţara noastră. Şi au răspuns aşa cum orice om raţional tratează o promisiune mincinoasă: ignorînd-o.

Nu e vorba de o criză rezultată din lipsă de informare, cum îi place primului nostru ministru să creadă: e vorba de o criză de încredere. Adică de o criză rezultată din prea multă informare exactă.

Să nu ne închipuim că milioane de români şi-au pierdut, brusc, mintea şi nu mai ştiu unde se află interesul lor. O ştiu (vai!) foarte bine. Dar nu pot face nimic.

CĂRŢI ROMÂNEŞTI

prezentate de Alex. Ştefănescu

La ce servește critica literară

VOLUMUL V din *Unde scurte* cuprinde textele comentariilor critice rostite de Monica Lovinescu la microfonul postului de radio "Europa Liberă" în perioada 1988-1989. Acest "jurnal indirect", cum îl numește autoarea, este completat cu însemnări de jurnal propriu-zis, datând tot din ultimii doi ani ai dictaturii lui Ceaușescu. Ni se oferă astfel imaginea stereoscopică a unei secvențe semnificative din istoria României comuniste, imagine rezultată din suprapunerea unei versiuni oficiale și a unei versiuni intime.

Deosebirea dintre cele două versiuni este minimă și se datorează exclusiv grijii Monicăi Lovinescu de a nu-i face pe scriitorii din România (rămași prizonieri în România!) să-și asume anumite riscuri fără consimțământul lor. Când este vorba de sine, colaboratoarea din Paris a postului de radio din München nu-și ia nici o măsură de precauție. Când intră însă în discuție soarta altora, ea respectă cu strictețe regula de a dezvălui doar atât cât doresc cei implicați. De exemplu, la solicitarea expresă a lui Augustin Buzura, se abține să evidențieze - în cuprinsul unei cronici literare - spiritul contestatar al romanului *Drumul cenușii*. Sau, până în momentul stabilirii definitive a lui Mircea Iorgulescu la Paris, nu spune nimănui că el este una și aceeași persoană cu un misterios colaborator din România al "Europei Libere", "Negrescu", deși înșiși superiorii ei o somează să divulge secretul.

Faptele trecute sub tăcere din rațiuni de acest fel sunt consemnate în "jurnalul direct". Așa se face că găsim în carte nu numai luări de atitudine remarcabile prin curaj și prin ținuta intelectuală, ci și o "epică" palpitantă, specifică unei activități conspirative. Împreună cu Monica Lovinescu retrăim momentele evocate, așteptând cu sufletul la gură ca ziaristul francez trimis de ea la București să-l întâlnească pe Mircea Dinescu, bucurându-ne când redactorii de la "Europa Liberă" stabilesc, ca prin miracol, legătura telefonică cu Dan Petrescu, aflat la Iași, indignându-ne când Doina Cornea este insultată și lovită de un milițian, la Cluj.

CEL mai surprinzător și impresionant este faptul că, prinsă în vârtejul unei participări febrile la tot ceea ce se întâmplă în România, Monica Lovinescu rămâne un critic literar, un atent și superprofesionalizat critic literar. Ea nu-și părăsește nici o clipă postul și nu se transformă într-un propagandist. În romanul *O zi mai lungă decât veacul* al lui Cinghiz Aitmatov, întreaga istorie a Rusiei din prima jumătate a secolului XX este văzută din perspectiva locuitorilor unui canton de cale ferată, pierdut undeva, în stepă. Privind trenurile pline de soldați, sau asediate de refugiați, sau încărcate cu deținuți aflați sub pază, sau transformate în spitale pe roți pentru răniții întorși de pe front, ei reconstituie destinul țării. Monica Lovinescu urmărește evoluția societății românești, într-un moment de mare dramatism, din perspectiva unui locuitor al literaturii. Cei care cred - din lipsă de imaginație sau din dorința secretă de a-și justifica lașitatea - că poziția de critic literar condamnă la obtuzitate față de soarta semenilor sunt irevocabil dezmințiți și chiar ridiculizați de demonstrația practică făcută de Monica Lovinescu.

Chiar dacă prin dreptul "cantonului" său n-ar trece "trenuri" cu scriitori-protestatari, supravegheați de securiști, sau cu poeți de curte, copleșiți de onoruri, chiar dacă prin raza sa de observație ar defila numai forme literare, criticul literar tot ar putea înțelege și reconstitui conflictul tragic, care apare întotdeauna într-o țară comunistă, între impostura susținută de autorități și valoarea condamnată la un fel de clandestinitate. Monica Lovinescu este extrem de sensibilă la ceea ce "spune" literatura în legătură cu acest conflict. Ea susține revolta permanentă și eroică - fie și latentă - a talentului împotriva prostului-gust instituit de oficialități ca normă estetică. Ea identifică și incriminează cu promptitudine orice infiltrație a kitsch-ului comunist în opera literară.

Un bun exemplu în această privință îl constituie critica de susținere a prozei publicate în perioada 1988-1989 de Adriana Bittel, Cristian Teodorescu, Hanibal Stănciulescu, Răzvan Petrescu și alți autori complet necontaminați de ideologia comunistă. Monica Lovinescu vede în textele lor dovezi îmbucurătoare de supraviețuire a spiritului adevăratei literaturi, a spiritului în general. Nu este vorba, deci, de analize tehniciste ale unor cărți, dar analizele respective se bazează pe o cunoaștere desăvârșită a celor mai ingenioase tehnici narative. Comentatoarea nu vorbește niciodată din afara literaturii, nu practică amatorismul, nu se mulțumește cu improvizații. Dincolo de oralitatea discursului, există o competență solidă, ca de profesor universitar. Argumentele folosite sunt numeroase și mai și simțim că ele reprezintă doar zece la sută din argumentele de care dispune exegeta. Această desăvârșită familiarizare cu domeniul conferă opiniilor ei o mare autoritate.

MONICA Lovinescu nu poate fi păcălită ușor. Nu i se poate arunca praf în ochi. Ea are o metodă infailibilă pentru a contracara repeziciunea suspectă a "demonstrațiilor" făcute de falsificatorii de idei: analiza tacticoasă, sistematică, dusă până la capăt a numerelor lor de prestidigitație. În doi timpi și trei mișcări, cu o iuțeală șmecherească, Valentin F. Mihăescu minimalizează *Romanul adolescentului miop* de Mircea Eliade. Monica Lovinescu reia, filmată cu încetinitorul, această fază, denunțând o incorectitudine de fond:

"Foarte de sus, cu insolența pe care ți-o dă doar lipsa de cultură autentică și apartenența la grupul neoproletcultist, insolență cultivată la *Luceafărul*, ca și la *Săptămâna* unde, după limbajul curent de acolo, «se face mișto» de orice e valoare, Valentin F. Mihăescu găsește romanul lui Mircea Eliade «vetust» și, cum spune el, «prefăcătoria că adunăm note pentru un roman care vor arăta cu totul altfel acolo, însă de fapt acesta e chiar romanul, se arată drept o blândă copilărie, nu neapărat pentru cititorul lui Joyce, ci chiar pentru acela al lui Bedros Horasangian.»

Lipsa de cultură reală se dezvăluie tocmai prin astfel de apropieri imposibile. Ce poate avea comun o proză scrisă prin anii 1923, ca *Romanul adolescentului miop*, cu cea a lui Bedros Horasangian, din 1980 și ceva? Evoluția formelor interzice orice comparație. Cât despre *Ulysses* al lui Joyce, el n-apărea decât în 1922 în versiunea originală engleză, în Franța fiind nevoie de mai mult de un deceniu pentru a deveni o referință, chiar și pentru avangardă. Spre a aprecia modernitatea jurnalului unui roman, trebuie să-l resituăm în epocă și să ne amintim, de exemplu, că *Les Faux-Monnayeurs* al lui Gide nu apărea decât după ce Mircea Eliade se oprise la formula jurnalului unui roman".

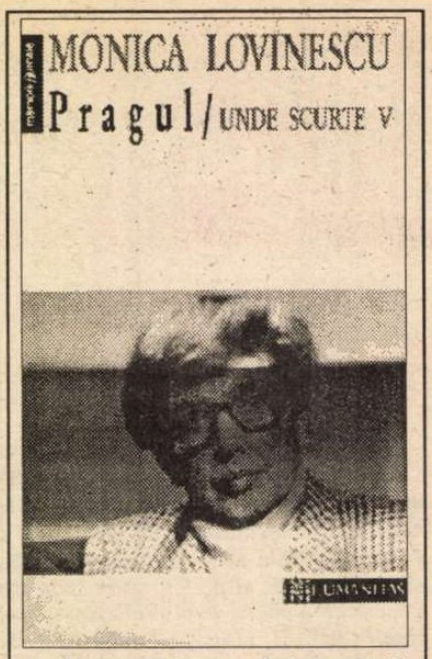

Monica Lovinescu, *Unde scurte, V. Pragul*. Ed. Humanitas, București, col. "Memorii/jurnale", 1995, 272 p., preț neprecizat.

CARACTERUL incoruptibil al criticii profesate de Monica Lovinescu se evidențiază într-un mod aparte în cronicile consacrate cărților unor autori stimați de toată lumea. Aureola care înconjoară aceste cărți nu o induce în eroare pe exegetă. Comentând, de pildă, *După-amiaza de sâmbătă* de Valeriu Cristea, volum care a fost întâmpinat cu o bunăvoință mecanică de mulți cronicari literari din România, Monica Lovinescu *vede* și ceea ce este dizgrațios în sensibleria autorului. Din toată tragedia invadării României de către armata sovietică, Valeriu Cristea își aduce aminte numai faptul că un soldat rus l-a tratat cu duioșie pe el, care era un copil, și afirmă nici mai mult nici mai puțin decât că acel soldat purta un toiag de sfânt în raniță. Acest narcisism indecent, această ignorare sfidătoare a suferinței *celorlalți* îi provoacă Monicăi Lovinescu un fior de dezgust (premonitor, dacă ne gândim la evoluția ulterioară a lui Valeriu Cristea).

Cartea Monicăi Lovinescu, în mod special această carte, ne obligă să regândim rolul criticii literare în perioada actuală. Ca și E. Lovinescu înainte de război, ca și Nicolae Manolescu în anii comunismului în România, Monica Lovinescu, tot în anii comunismului, dar din afara României, a contribuit decisiv la emanciparea literaturii române, la întreținerea sentimentului că noi, românii, aparținem Europei. Dacă aceasta este politică, merită s-o profeseze orice critic literar.

Exemplul Monicăi Lovinescu face, prin comparație, rizibil apolitismul ipocrit al unui critic ca Eugen Simion, recent apologet al lui Nicolae Iliescu (ce l-o fi entuziasmat la acest autor minor? numele sau prenumele?). Nu poate să te intereseze soarta literaturii române dacă nu te interesează soarta poporului care produce (printre altele) această literatură. ■

Cărți primite la redacție

- ☐ *Din călătoriile lui Don Miguel*, corespondență Ion Barbu-Al. Rosetti, ediție îngrijită de Simona Cioculescu, Editura Cartea Românească, București, 1995, 52 p., 2040 lei.
- ☐ Costache Olăreanu, *Lupul și chitanța*, proză memorialistică și alte încercări, Editura Albatros, București, 1995, 232 p., 2500 lei.
- ☐ S. Damian, *La ora 12, ziua*, eseu despre romanele lui G. Călinescu, ediție revăzută și adăugită, Editura Du Style, București, 1995, 368 p., preț nemenționat.
- ☐ S. Damian, *Fals tratat despre psihologia succesului*, 1972-1995, ediție revăzută și adăugită, Editura Du Style, București, 1995, 192 p., preț nemenționat.
- ☐ Vasile Dem. Zamfirescu, *Nedreptatea ontică*, încercări filosofice, Editura Trei, București, 1995, 132 p., preț nemenționat.
- ☐ Elena-Esther Tacciu, *Umbra copacului*, poezii, Editura Comitetului pentru activitate culturală iudaică în rândurile evreimii române, Tel-Aviv, 1994, 90 p., preț nemenționat.
- ☐ Christian W. Schenk, *Semne, gratii și simboluri*, poezii, postfață de Al. Cistelecan, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1995, 120 p., 2040 lei.
- ☐ Pavel Gătăianțu, *Atentat la ordinea publică*, proză, Editura Libertatea, Novi Sad, 1995, 112 p., preț neprecizat.
- ☐ Iosif Sava, *Muzicanții pe acoperiș*, Ed. Hasfer, București, 1995, 326 p., 4000 lei.
- ☐ Andreea Laura Păunescu, *Noapte albă de Sânziene*, Ed. Hypatya, Galați, 1995, 32 p., 600 lei.

Lansare de carte

Vineri, 8 decembrie, la Uniunea Scriitorilor a avut loc lansarea volumului apărut la Editura Enciclopedică, *Privirea lui Orfeu, Jurnal metafizic* semnat de poetul Dan Laurențiu. Au luat cuvîntul, relevând substanța eseurilor, poetul Ștefan Augustin Doinaș și criticul Laurențiu Ulici, președinte al Uniunii Scriitorilor. Actorul Eusebiu Ștefănescu a citit unul din eseuri.

CĂRŢI ROMÂNEŞTI

prezentate de Ioana Pârvulescu

"!"

TITLUL prezentei cronici poate fi citit în două feluri. Generaţiile mai vechi îl vor numi, uşor impropriu, "semnul mirării", cele mai noi s-au obişnuit să-i spună "semnul exclamării". Este interesant de observat că în schimbarea denumirii unui banal semn de punctuaţie se reflectă o modificare de mentalitate, de Weltanschauung. Spiritul scormonitor, capabil de uimire, candoare şi chiar nesiguranţă a fost înlocuit de cel blazat, dominator, care ia în posesie lumea prin exclamaţii. Dacă mirarea se dezvoltă şi în teritoriul tăcerii, exclamarea este, asemenea lumii de astăzi, excesiv sau agresiv zgomotoasă. Titlul unei recente cărţi a lui Virgil Ierunca este *Semnul mirării*, semn cu care autorul jalonează spaţiul cultural. Dacă precedentul volum, *Dimpotrivă*, avea un caracter vădit polemic, sancţionînd devieri de tot felul de la o subînţeleasă etică a scrisului, prezenta carte este mai degrabă empatică: un *dimpotrivă* la *Dimpotrivă*.

Virgil Ierunca ştie să admire şi să simtă împreună cu alţii. Le acordă admiraţie în special celor care nu şi-au pierdut capacitatea de a se mira, aşa cum, la rîndul lui, se miră de ei, punîndu-le alături un vizibil " ! ". Semnal, aici, al atenţiei, al ochilor deschişi, al bucuriei descoperirii. Mirabilul şi admirabilul sînt aşadar, pentru autor, noţiuni înrudite. În multe dintre portretele pe care le face unor intelectuali români, Virgil Ierunca se opreşte tocmai la această calitate. Alexandru George "lasă totdeauna impresia că se miră. Se miră de simplitatea adevărului, de deplasarea lui în circumstanţă şi univoc; se miră de patosul erorii, de ocolul conceptual, de eleganţa scorniturii, de uşurătatea verdictului, de magia leneşă a locului comun. Şi din această imensă mirare - mirarea este la el un fel de «metodă»: graţie ei îşi «încuie» preopinenţii - ia naştere o lectură suigeneris, ce dezvăluie pe unul dintre cele mai fermecătoare spirite critice" (128). Octav Şuluţiu "face parte dintre acei scriitori care păstrează în toată existenţa lor un puternic coeficient de adolescenţă. Ei se miră de tot şi de toate, sînt neînarmaţi faţă de agresiunile adulte ale vieţii..." (152). Nu-i putea scăpa autorului, desigur, superba mirare din opera lui Eugen Ionescu: "el priveşte, întreabă, se întreabă şi, totdeauna se miră" (271). Iată-l şi pe Mircea Dinescu: "El nu scrie, ci trezeşte. Printre lucruri, cu sinele încărcat de o mirare nevinovată" (229). După cum se vede chiar şi numai din aceste exemple, mirarea nu este în cartea lui Virgil Ierunca una şi indivizibilă. De la autentica, naiva mirare adolescentină pînă la mirarea simulată, metodică, de la mirarea ingenuă la mirarea provocatoare, toate nuanţele şi mărimile "semnului" se regăsesc în opera literară şi împlinesc creaţia.

▢ Semnul mirării şi semnul exclamării ▢ Mirabilul şi admirabilul ▢ "O parte din greşelile noastre..." ▢ Conştiinţa şi întrebările ei ▢ Recunoaştere, mitizare, demitizare ▢ Cum e posibil...

VIRGIL Ierunca savurează atît valorile estetice ale mirării cît şi pe cele etice. Eticul este de altfel una din preocupările sale constante. Într-o formă sau alta îl găsim în toate compartimentele acestei cărţi ale cărei subtitluri şi mottouri îl includ. Iată numai cîteva: *Rînduiala, Stil şi conştiinţă, Subversiunea poemului, Ereticii* sau fraza lui Montherlant care deschide capitolul *Distorsiuni* - "Une partie de nos erreurs vient de notre ignorance, une partie plus grande en vient des vues fausses dont on nous séduit" (249). Refuzînd să se lase amăgit de ierarhii conjuncturale, cu dorinţa cînd vădită, cînd ascunsă de a face dreptate în lumea nedreaptă a literelor, Virgil Ierunca s-a oprit de-a lungul anilor asupra scriitorilor şi artiştilor ex-centrici, minimalizaţi ori marginalizaţi. Unul dintre cele mai interesante articole "recuperatoare", de la care ar putea porni astăzi o dezbatere, mi se pare a fi cel despre M. Niţescu, Iar unul dintre cele mai calde capitole este cel dedicat "discreţilor" (sub un splendid motto proustian): Ion Vinea (ca gazetar), Octav Şuluţiu (ca autor de jurnal), Margareta Sterian, N. Steinhardt "între viaţă şi cărţi", Ion Biberi, Pericle Martinescu (pe care cititorii *României literare* îl întîlnesc uneori în revistă cu fermecătoare pagini de memorialistică) şi poetul Petre Stoica (ca autor al *Amintirilor unui corector*).

Semnul mirării stă, la Virgil Ierunca, alături de semnul conştiinţei, a cărui reprezentare grafică nu e alta decît textul însuşi. Scriitorul este deci o conştiinţă care pune rînduială în lumea spiritului, prin întrebări morale şi accente critice dintre cele ignorate ori uitate de alţii. Deşi au alte mijloace de persuasiune decît criticii şi eseiştii, poeţii intră şi ei în aceeaşi categorie. Revolta, lupta poetului cu cetatea, sfidarea unei ordini strîmbe îi reţin autorului atenţia la o întreagă serie de poeţi: de la Marcel Gafton, Stela Vinitchi, Dorin Tudoran pînă la Mircea Dinescu. Aceleaşi lucruri îl interesează şi la "ceilalţi", fie că se numesc Soljenîţîn sau Orwell, Malraux sau Pierre Jean Jouve, Sartre sau Jankélévitch. Grija de a nu mitiza acolo unde e nevoie de o demitizare şi de a nu demitiza acolo unde scriitorul nu e suficient (re)cunoscut se simte în paginile lui Virgil Ierunca. De asemenea o anume plăcere a referinţei erudite pe care o apreciază imediat la alţii, uneori cu orgoliul de a-i descoperi limitele sau de a o completa.

Dacă polul admirativ al mirării este cel dintîi atins de articolele din acest volum, nu lipseşte nici mirarea dezaprobatoare, de tipul "cum este posibil", al cărei semn este, acum, cel de exclamare. Astfel este comentariul premiilor acordate de Uniunea Scriitorilor pentru anul 1980 (*Decorarea decorativului*, pp. 258-262), premii care alătură valoarea reală mediocrităţii sau strategiei conjuncturale. De cele mai multe ori semnul mirării lui Virgil Ierunca actualizează, revitalizează un semn al mirării cititorului, într-o deplină suprapunere. Sînt însă cîteva cazuri în care, în loc să se suprapună, semnele se încrucişează, se ciocnesc, fie că e vorba de admiraţie, fie că e vorba de negaţie. Mă opresc o clipă la cazul al doilea. Considerîndu-mă de aceeaşi parte a baricadei cu Virgil Ierunca atunci cînd se pune problema mentalităţii critice tabuizante, simt totuşi un spor de subiectivitate la autorul *Semnului mirării* atunci cînd e vorba de George Călinescu ori de Ovid S. Crohmălniceanu. Nicolae Manolescu apare şi el "marginalizat" din această carte (cum era şi în facultate) deşi ea acoperă totuşi 30 de ani (1965-1994). De cîteva ori este fluturată flamura lui Eugen Simion. Îmi voi asuma şi eu o anume subiectivitate afirmînd că e imposibil de imaginat formarea generaţiei optzeciste fără prezenţa nu întotdeauna lipsită de riscuri a acestor critici alături de ea. Or, de această generaţie de scriitori formaţi la *Cenaclul de Luni* şi la *Junimea* sau măcar de unele din numele ei, Virgil Ierunca se simte aproape.

Astăzi, numele pe care cu ani în urmă Virgil Ierunca se străduia să le pună într-un con de lumină şi-au redobîndit, majoritatea, locul firesc, din centru, confirmîndu-i opţiunile. ■

Virgil Ierunca, *Semnul mirării*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1995, 352 p., preţ neprecizat.

CĂTRE: Ambasada Republicii Federale a Nigeriei
Bucureşti, România

Domnule Ambasador,

Ca oameni, am fost profund şocaţi de precaritatea recentului proces şi a execuţiei a nouă activişti nigerieni pentru drepturile omului.

Ca scriitori profesionişti, am fost cu atît mai şocaţi să aflăm că printre victime s-a aflat şi scriitorul Ken Saro-Wiwa. Noi, membrii Asociaţiei Scriitorilor Profesionişti din România - ASPRO, vă aducem la cunoştinţă că ne simţim direct afectaţi de revoltătoarea crimă comisă de guvernul Dumneavoastră.

Procesul la care a fost supus Ken Saro-Wiwa ne-a reamintit îndeaproape înscenările juridice staliniste ale anilor 1930-1950. Pe de altă parte, ca români, noi avem o bogată şi relativ recentă experienţă a abuzului politic îndreptat împotriva literaturii şi a libertăţii de exprimare. Fostul dictator român Nicolae Ceauşescu obişnuia şi el să acuze personalităţile dizidente de culpe penale imaginare pentru a deghiza astfel reprimarea lor politică. Iată de ce avem motive serioase să ne simţim nu doar profesional dar şi emoţional implicaţi în tragedia lui Ken Saro-Wiwa.

În consecinţă, vă rugăm să binevoiţi a notifica autorităţilor federale din ţara Dumneavoastră faptul că Asociaţia Scriitorilor Profesionişti din România consideră guvernul nigerian şi pe gen. Sani Abacha responsabili pentru acest asasinat politic. De asemenea, vom cere public guvernului României să se alăture iniţiativelor europene de izolare politică şi economică a guvernului nigerian.

În speranţa că asemenea crime oribile nu se vor mai repeta în ţara Dumneavoastră şi nicăieri altundeva,

Ai Dumneavoastră,

Consiliul Asociaţiei Scriitorilor Profesionişti din România - ASPRO

EDITURA NEMIRA
prezintă
Gnozele dualiste ale Occidentului
de Ioan Petru Culianu
Colecţia OPERE COMPLETE, 384 pag, 12000 lei
Volumul conţine o prezentare pentru prima dată completă a tuturor religiilor dualiste a căror istorie a influenţat în mod profund Occidentul: gnosticismul, marcionismul, maniheismul, paulicianismul, bogomilismul şi catharismul occitan şi lombard. Cartea lui Culianu umple o lacună din istoria ideilor şi înfăţişează o descoperire fundamentală: curentele dualiste formează un sistem şi trebuie studiate în perspectivă sincronică. Sunt oare astăzi curentele dualiste numai nişte curiozităţi istorice? Concluzia lucrării lui Culianu pare a aminti de concepţia timpului propusă de Albert Einstein în teoria generală a relativităţii: într-o *a patra dimensiune*, timpul este un fel de corp solid a cărui imersiune în univers dă impresia unei treceri, a unui *înainte* şi a unui *după*...
CLUBUL CĂRŢII NEMIRA C.P. 26 - 38 BUCUREŞTI

Elisaveta NOVAC

Născută la Armăşeşti-Vîlcea, la 18 octombrie 1943. Cursuri liceale la Curtea de Argeş. Licenţiată a Facultăţii de Limba şi Literatura Română, secţia română-franceză, Universitatea din Bucureşti. În perioada 1971-1973 lucrează în redacţia revistei *Argeş*. Intră în învăţămîntul preuniversitar şi universitar din oraşul Piteşti. Actualmente este profesoară de literatură română şi universală la un liceu din Piteşti. Este membră a Uniunii Scriitorilor. Debut editorial cu versuri, volumul *Ochiul de basm*, 1981. Între volumele pe care le-a tipărit, la *Cartea Românească*, la *Albatros*, la *Eminescu* şi *Creangă*, se remarcă *Părinţii*, 1983, *Planeta bunicilor*, 1985, *Grădina salamandrei*, 1987, *Casa cu greieri*, 1989, *Copacul*, 1991.

Poezia

Dacă nu mai adăugăm nimic acestei poezii
În afară de funde şi aurării zgomotoase
Dacă nu-i agăţăm de gât peisajul sălbatic
bolnav şi flămând
Zarea de sânge îngenuncheată pe frunze
Cuptorul rece curtea pustie
Dacă nu o punem să-şi ia în mână pantofii
Şi să pornească desculţă prin lunci
prin hârtoape prin hurducături
Cu traista pe umăr să cerşească prin lume
Ea va muri.

Ea care cu amărăciune zâmbeşte în faţa răsăritului
Ea care ştie totul despre durere
Despre zâmbetul ascuns în buzunarele spaimei
Despre alfabetul insomniei
Despre puterea milei
Despre fluturele ce se-nfioară de guşa şopârlei
Ea care-n căuşul palmei duce limpede cerul
Ea care cu capul pe căpătâi priveşte în ochiul
bufniţei
Ea care ştie cum stă în puterea oamenilor răul
Ea care vede gheara ce te-nşfacă
Săgeata care te vindecă de curaj
Muşchii de pe tulpina bătrânului stejar

Felia de lună a clopotarului.
Lina. Tot Lina.

O pasăre purtându-şi în aer transparenţa.
O pasăre zidind o grădină între lume şi cer.
O pasăre-înger lunecând către Dumnezeu
spre ieri şi spre mâine de-a valma.

Şi eu în genunchi cu numele tău cuibărit între palme.

Eu n-am fost niciodată copil

Şuvoaie de vise se varsă în valea pustie
Înfrunzesc porţile şi vântul
Cu braţe de ape se zbate.
Ca pâinea caldă creşte teama
"Nu sta sub stejar că trăzneşte!"
Urgisita trecere peste deal
Albăstrimea lunii
Cearcănul ei abstract
Eclipsa de gând.

Nimic nu mai străluceşte în mine

Poate copilăria
Dar eu n-am fost niciodată copil
Pe poteci soarele îmi răspunde
Nu ecou nu munte nu mare nu cer.

Ca un avion o pasăre zboară
Ca o închipuire ca o lotcă strigoi
Şi mă tem de gândul meu pui pândit de uliu
Pitulice prin ierburile nicăieriului
"Toţi pierd care-au găsit deplin odată".

Unde e copilul?
Se auzi glasul judecătorului
Cu o lăcustă pe deget.
Băteau din aripi
Boala spaima foamea
Şi necontenirea zăpezilor.

Dar eu n-am fost niciodată copil
N-am fost niciodată copil
Am fost un mic animal flămând
Aşteptând fărâma şi picătura
Din aria zeului de grâu.

O pasăre-înger

Ce nume ţi-aş da eu acum, dacă te-ai naşte, mamă,
Dacă ţipătul tău următor
Ar fi prevestitor de lumină?

Ochiul meu vioi ar inventa un imperiu al inocenţei,
Iar noi două am merge pe doi cai albi
Pe doi cai de piatră
Şi tu ai zâmbi muntelui;
Copacii somnoroşi ar râvni liniştea hipopotamilor
regi.

Ce nume ţi-aş da în ţinutul acesta de umbre şi cruci?
Ce nume din lumea albastră de ger?
Ce nume ţi-aş da regească făptură în marmora
fascinantă a semînţelor veşnice?

În mantia de pelerin

Toată viaţa am zidit credinţei turnuri
Şi mi-e bună această tortură
Căci sângele meu se revoltă
Arborii şi păsările se răzvrătesc
În cuiburile nopţii
Steaua din creştetul meu se sfâşie
Îngerul liniştii umblă în mână cu o seceră.
În părerea mea se clatină lumea
Mi-e inima de tunet albastru
Mi-e cântecul de ţurţuri de gheaţă
Mi-e visul incendiat de nesperanţă
Îngerul liniştii ucide glasul albei melancolii
Adâncă vine moartea credinţei în bine...

Iar privindu-mă în mantia de pelerin al tristeţii
Ai crede că aştept o călătorie
Ori o sărbătoare
Cu autodafeuri
În piaţă.

Povestea tatălui meu

Povestea tatălui meu ascultaţi-o înainte
Ca soarele să coboare pe muchea dealului
Înainte ca turmele să se întoarcă din munţi
Înainte ca ţipătul cocoşului sălbatic
Să se lovească de creasta pleşuvă
Înainte ca ea povestea să se amurgească în nerostire
Înainte de coborârea îngheţului
În adâncul fără de sfârşit al fiinţei
Înainte de cutremur înainte de moarte.

Povestea tatălui meu ascultaţi-o acum
Când tinereţea se răzvrăteşte împotriva vânturilor
Când tinereţea nu se împacă în orice chip cu soarta
Când contemplă adevărul nedesluşit în ceaţă
Ca pe un tren ce nu duce niciunde
Când urcă pe scări către adăposturile văzduhului

CERŞETORUL DE CAFEA

de Emil Brumaru

Epistolul lui Fra Emil către tîmpla Suprabobinocarei stockholmine

(Din "Şedinţele de la raion)

Motto:
De la Sfat priveşte grav
Ochiul scurs al lui Octav.

VA FI o zi cu frig. Vei sta în casă. Eu voi veni la tine să discut. Tu pe picioare o să-ţi pui mătasă şi peste sîni un flaneloi drept scut. Va fi o dup-amiază cu lămîie tăiată fin în ceştile de ceai. Vom auzi cum bat triști din călcîie, afară, vizitiii de la cai. Vom strînge lemne multe, coji de nucă şi pe grătar un ziar pentru aprins focul viteaz. Vei lîncezi năucă, privind pe geam cum ninge... cum a nins... Vom bobina un timp cu vechi formule: cuvinte-tip ce-ascund dorinţe-tip. O să te duci pîn' la dulapuri. "Nu le deschide căci din ele, cu cirip, vor năvăli armatele de îngeri cu aripile muiate-n bulion şi-o să primesc din partea ta iar plîngeri că te-au pupat şi nu ţi-au zis pardon!!" Timpul va curge moale ca untura spre murături, ca raţele leşeşti în bălţi cu tiv de aur. Din glazura mea voi privi cît de fragilă eşti... ■

Aidoma unor cuiburi în vid
Când totul este posibil între "a fi" şi "a nu fi"
Între pământ şi lună
Când simţurile îmbrăţişează vremelnic rostirea
Când cinteza cântă în ograda cu meri.

Acum când clipeşte de ziuă.

Roata

Cireşii scot limba la mine
Şi veveriţele
şi veveriţele
şi veveriţele
Uite cum mişună norii pe cer
Gura lumii n-o astupă ploaia
Hai, gustă din înţelepciunea crengilor
Cireşe de mai
cireşe
cireşe.

Coboară te miri de unde vipia
Nisipul zănatec ţi se suie pe glesne
Nici o roată nu e roată
până nu se-nvârteşte.
Invită-ţi prietenii
Dar nu-i lăsa să-ţi calce iarba sufletului
Toţi vor să cumpere
nu să vândă.
Vezi cum umbli cu ciutura. E grea.
Nu suport linguşirea
Mă calcă pe nervi zgomotul acesta de gater
O ia la vale pădurea.

Alungă gândurile rele!
Uite-i, vin să măsoare grădinile!...
Nu poţi să te atingi de gândul meu ostatec
De cântecul meu făcut ghem pe undeva
Prin apropiere de inimă.

Râşniţa aceasta păstreaz-o!
Roata nu e roată până nu se-nvârteşte.

Au smuls din rădăcini nucul bătrân!...

Mi-e grindină
Mi-e zare vineţie
Ţine bine hârleţul că se prăvale lumea
O ia la vale de-a berbeleacul.

Că nu e sufletul meu de scânteie
Că nu e cântecul meu de pierzare
Că nu e nucul meu bătrân de foc

Şi nu e zare de zare
Vară de vară
Rost de rost

Mi-e grindină-n trup
Mi-e vipie-n suflet
Neiertătoareo!...

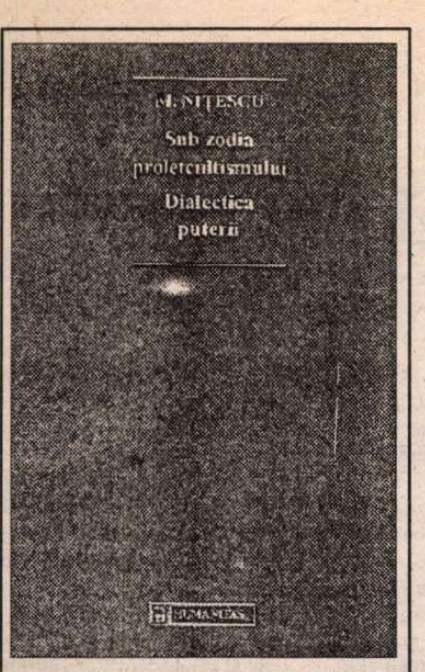

M. Nițescu, *Sub zodia proletcultismului*. O carte cu domiciliu forțat (1979-1995). *Dialectica puterii*. Eseu politologic. Ediție îngrijită de M. Ciurdariu. Ed. Humanitas, 1995

CRONICA EDIȚIILOR

de Z. Ornea

Un studiu despre proletcultism

DESPRE perioada proletcultistă de la noi se va scrie, fără îndoială, mult și cu folos, pe secțiuni sau pe ansamblul fenomenului, clarificîndu-se lucrurile. Deocamdată, au apărut trei cărți, cam haotice și lipsite de busolă, ale dnei Ana Sălăjan și, recent, studiul inedit al lui Marin Nițescu. Studiul acesta, elaborat în 1979 și depus imediat, a tot sperat să-i fie publicat la Editura "Cartea Românească". A fost o speranță fără acoperire a autorului care, are dreptate dl. Mircea Zaciu într-o scrisoare către M. Nițescu, datorită tonului fără acoperire strategică a studiului n-avea nici o șansă să treacă prin furcile cenzurii. Dl. Mircea Zaciu îl asigură pe autor că de ar fi trăit Marin Preda și continua să se afle în fruntea editurii își lua răspunderea publicării. Nu cred că prestigiul lui Preda ar fi învins cenzura. Autorul, totuși, n-a dezarmat și, prin memorii către președintele Uniunii Scriitorilor și Nicolae Ceaușescu, stăruia să-i fie publicată cartea. N-a izbutit. Cartea apare postum (autorul, pensionat în 1989, moare în aprilie 1989), de abia în 1995, prin grija devotată a dlui Mihai Ciurdariu, adăugindu-i și alt studiu postum, de mare relevanță și curaj, *Dialectica puterii* (aș adăuga titlului ultim precizarea, în lumea comunistă). M. Nițescu n-a fost un critic proeminent, o voce critică știută și ascultată. Volumele sale, nici unul de elaborație, sînt culegeri de articole, cele mai multe apărute în *Viața Românească*, unde a fost redactor pînă la pensionare. Acest statut de care n-a putut trece i-a creat o anormală stare de complexat, secretînd uri și idiosincrazii neîmpăcate. Faptul se vede, imediat și de la o poștă, cînd îi citești acest studiu postum, singura sa lucrare de sinteză. (Și tocmai pe aceasta n-a apucat s-o vadă publicată). Își detesta efectiv colegii de breaslă mai bine cotați, șefii de la *Viața Românească* (dnii Ioanichie Olteanu și Cornel Regman), colegi de redacție (Vladimir Colin, Florența Albu) și nutrea o irepresibilă dorință de a plăti polițe. Departe de mine gîndul că M. Nițescu și-a scris studiul în acest scop. Dar că l-a folosit pentru a plăti polițe - se va vedea - e incontestabil. Aceasta, din păcate, i-a obturat obiectivitatea, conferind studiului o subliniată subiectivitate părtinitoare, cariindu-i substanța. Pentru că un astfel de studiu dacă nu e scris rece, profesional, cu mult calm științific și detașare, ci emoțional-resentimentar, eșuează în vendetă și își diminuează fatal din statutul necesar de exegeză obiectivă.

Regretatul autor a depus mare efort documentar, citind publicațiile perioadei august 1944-1965, de unde și-a cules materialul nutritiv pentru elaborarea acestui studiu. Oricîte carențe ar avea (și are!), e, negreșit, o contribuție importantă care va fi mereu citită și citată. Izbutește, fără îndoială, să reconstituie fizionomia perioadei proletcultismului la noi, cu toate ale ei particularități și împrumuturi din modelul sovietic. Motivele obsesive ale perioadei, interdicțiile și principiile-forță sînt bine puse în pagină, recompunînd un tablou care a fost terifiant. După părerea mea, perioada proletcultistă nu începe, cum propune autorul, din chiar august 1944 ci, de fapt, de la începutul anului 1948. Perioada, scurtă dar foarte învolburată, dintre 23 august 1944-30 decembrie 1947, a fost una în care dezbaterea de idei a mai fost posibilă cu adevărat, în care predicțiile PCR erau contrazise de presa independentă sau a partidelor istorice, în care s-a polemizat mult în jurul, de pildă, al crizei culturii și al altor teme de interes absorbant. Legea hîrtiei e, totuși, de abia din 1946, cînd PCR folosește această pîrghie pentru a-și adjudeca hîrtia, jugulînd, dimpotrivă, presa independentă și de opoziție (inclusiv cea literară), care era nevoită să-și diminueze tirajele, să-și spațieze apariția, să o suspende iar alte publicații - noi - nu puteau apărea. Dar dezbatere de idei a fost și e nepotrivit să așezăm acești peste trei ani sub zodia totală a proletcultismului. Apoi, tot în spațiul acestei perioade, e inexactă afirmația autorului că invitarea imperioasă la epurări (în presă, administrația publică, SSR, învățămînt, Academie) a fost exclusiv opera PCR. A fost o măsură reclamată și de forțele politice democratice (PNȚ, PNL, PSD) care, toate, la unison, cereau epurarea colaboraționiștilor cu vechiul regim antonescian sau legionar. E vădit că autorul n-a citit ziarele *Dreptatea*, *Liberalul*, *Libertatea* și altele independente pentru a se fi convins de aceasta. Epurarea lui Ion Barbu din SSR, de pildă, a fost cerută totuși, în octombrie-decembrie 1944, de ziarul *Dreptatea* al PNȚ. (Am publicat, relativ de curînd, două scrisori inedite ale lui Ion Barbu în această chestiune și articolul fulminant din 6 decembrie 1944 apărut în *Dreptatea* care cerea epurarea lui Ion Barbu din SSR.) De altfel, mă pregătesc să scriu o carte despre această perioadă (august 1944-decembrie 1947) și îi cunosc bine fizionomia. Autorul a studiat bine presa literară și politică a perioadei 1948-1964. Din păcate, își bizuie studiul exclusiv pe acest material cules din presă. Îndrăznesc a crede că e, totuși, insuficient. La un cercetător cu stagiu al curentelor de idei, socot că e necesar, pentru întregirea tabloului, să se apeleze, numaidecît, la documente de arhivă. Interesează aici nu numai fața exterioară a lucrurilor (articole de presă, proză, poezie, dramaturgie, critică literară) ci și mecanismul interior al adoptării unor decizii din partea PCR. Numai studierea stenogramelor unor ședințe ale Biroului Politic al CC al PCR (PMR), ale Secției de propagandă, ale celei de Știință și Cultură, ale consfătuirilor pe diverse teme literare pot poate clarifica lucrurile, identificînd decizii de sus. Studiul aprofundat al acestei perioade sub raport literar se poate face numai după deschiderea arhivelor și accesul liber la aceste dosare (inclusiv la cele ale Securității). Pînă atunci, plutim la suprafață, neizbutind să descifrăm mecanismele secrete de interior care declanșau diferite acțiuni. Nu spun că acest strat de suprafață e irelevant, ci numai că e insuficient și nu poate lămuri tot procesul cu ale sale dedesubturi hotărîtoare. Într-un loc autorul scrie sentențios: "Dacă toți scriitorii de valoare ar fi preferat să tacă decît să accepte și chiar să laude condiția degradantă a cenzurii și autocenzurii, demnitatea de scriitor ar fi fost salvată". Cred că n-are dreptate. Dacă toți (inclusiv Călinescu, Vianu, Sadoveanu, Ralea, apoi Arghezi) ar fi tăcut, atunci cultura română și-ar fi suspendat existența, în dauna ei și cu consecințe catastrofale. Așa, cu prețul compromisurilor acestor mari valori, mai mari la unii, mai mici la alții - cultura și literatura română a continuat să viețuiască. Ce ar fi devenit generația mea, azi sexagenară, de n-ar fi avut parte de astfel de directori de conștiință ca Vianu, Călinescu, Ralea? Ar fi fost, cu siguranță, altfel (în rău) sau n-ar fi fost deloc. Încît, așa privind lucrurile, compromisurile acestor mari valori au fost și jertfe reale pentru a se salva ceea ce se mai putea salva. Acea injuriată de autor "Cronică a optimistului" a lui Călinescu (din *Contemporanul*) a fost, de fapt, oaza de lumină a generației mele. O citeam cu infinită delectare, dîndu-ne pildă despre tipul scriiturii artiste în publicistică. N-am înțeles de ce ignoră autorul *Cronica de familie* a lui Petru Dumitriu din cărțile mari, cu adevărat estetice, ale perioadei. După cum n-am înțeles de ce crede autorul că în această perioadă opera clasicilor literaturii române a fost total pusă la index. Nu-i adevărat. Primele ediții critice din opera unor clasici ai literaturii române au apărut în 1957 (Gr. Alexandrescu și Miron Costin) iar ediția I. L. Caragiale se inaugurează în 1959. Și ele au fost impecabile filologic și, cel puțin acestea trei, cu textul integral. Apoi a fost inaugurată colecția "Scriitori Români", tot la ESPLA și EP. Și ea a avut parte de apariții respectabile. În condițiile dramatice de atunci, o echipă de cărturari vrednici și-a făcut, înfruntînd potrivnicia, datoria cît și cum se putea. De ce să le fie anulat efortul real?

În sfîrșit, hazardată și partizanală cu totul e distribuirea rolurilor în această epocă a proletcultismului. Și în textul studiului și, mai ales, în secțiunea "Profiluri de epocă" (portrete comentate) lipsesc figuri de frunte ale proletcultismului (Traian Șelmaru, Nestor Ignat, Dan Deșliu, Eugen Frunză, Victor Tulbure etc. etc.) și îi aflăm, adesea cu stupoare, pe Al. Piru, Cornel Regman și, oricît pare de necrezut, Eugen Simion, Nicolae Manolescu și Gabriel Dimisianu. E, aici, o gravă răsturnare de planuri, nu atît o confuzie, cît răstălmăcirea, prin abuz, a lucrurilor și o răzbunătoare plătire de polițe. Se spune că "N. Manolescu, de pildă, va deveni unul dintre cei mai activi și mai «promițători» critici în spiritul realismului socialist și al dogmatismului proletcultist, în paginile *Contemporanului*". Și asta pentru cîteva cronichete, la debut, în 1962, adică atunci cînd tînărul Nicolae Manolescu avea 23 de ani. Iar despre dl. Eugen Simion se spune că "dacă ar fi debutat în anii de expansiune a dogmatismului proletcultist, el ar fi scris la fel ca C. Regman sau D. Micu". Ce sens au aceste procese de intenție, cînd se știe că nici dl. Nicolae Manolescu, nici dl. Eugen Simion, nici dl. Gabriel Dimisianu nu au practicat proletcultismul și nu l-au afirmat. Dimpotrivă. Sau ce sens are citarea, la bibliografie, drept poeți realist-socialiști pe dl. Petre Stoica, Florența Albu și dna Ana Blandiana, aceasta din urmă pentru două poezii scrise la 17 ani, mereu citate, în anii optzeci, de revista *Săptămîna*. Să procedezi aidoma *Săptămînii* - iată o prea tristă îndeletnicire. Asta în timp ce Dan Deșliu, Eugen Frunză și Victor Tulbure lipsesc cu totul din capitolele studiului. Noroc că această carte se încheie cu eseul politologic, scris în 1975, *Dialectica puterii*, remarcabil în toate ale sale alcătuiri. ■

PĂCATELE LIMBII

de Rodica Zafiu

Latină aproximativă

LIMBA latină e tratată deseori cu familiaritate și curaj: vorbitorii își îngăduie neglijențe și citări imperfecte, inovații care încalcă norma gramaticală, aproximări de sens. Astăzi latina pare să funcționeze mai puțin ca marcă de stil înalt, ca însemn cultural, tratat cu tot respectul - și mai mult ca rezervor de cuvinte și clișee. Un clișeu publicistic îl reprezintă, de pildă, formula "Quo vadis...?", impusă probabil mai ales prin titlul unui cunoscut roman de Sienkiewicz (și mai puțin direct prin Origene ori prin numele unei capele romane). Întîlnim așadar parafrazări ale întrebării "Quo vadis, Domine?" ("încotro te duci, Doamne?"), în care este substituit termenul de adresare, adaptîndu-se întrebarea, în sens figurat, altor contexte: mai ales în titluri de articole specializate în analize și previziuni. Cînd vocativul actualizat este un cuvînt românesc, formula obținută riscă să capete un aspect destul de hibrid - și chiar comic: "*Quo vadis românule?*" (în "Dreptatea", 315, 1991, 1, într-un titlu căruia i se poate reproșa, oricum, absența virgulei). Mai grave sînt însă variantele în care completarea se face direct în latină - cu o eroare fundamentală: nerespectarea formei speciale, obligatorii, de vocativ. Autorii produc combinații imposibile, în care substantivul termen de adresare e în nominativ; "*Quo vadis Leo?*" ("Cotidianul", 78, 1992, 6; articol despre moneda națională) și "*Quo vadis homo?!* " sînt improvizații similare, în care ar fi trebuit să apară vocativele *leone*, respectiv *homine*. Ultimul exemplu e furnizat de preluarea într-un titlu jurnalistic a unui titlu de carte (*Quo vadis homo?!*, de Valentin Moraru); articolul semnalează elogios interferențe culturale din volumul respectiv: "întrebările sale izvorăsc din tainele înțelepciunii sanscrite, din pitagoreici, din cartezieni și din ultimele rezultate ale cercetării științelor integrate" ("România liberă", 1270, 1994, 9).

Parafrazarea sintagmelor latine pare să fie o tentație foarte puternică: "*Ecce Humanitas* " (titlu, în "Tineretul liber", 448, 1991, 5 al unui articol de prezentare a editurii Humanitas) - are, prin raportarea la modelul "Ecce homo", aspectul unui joc de cuvinte destul de reușit. Desemnările științifice de tipul *homo...-us* produc, nu numai la noi, serii analogice: *Homo Sovieticus* (titlul cărții lui Al. Zinoviev, în versiunile rusă, franceză, română etc.), *homo comunistus* ("România liberă", 537, 1991, 1), *Homo Fesenisticus* ("Cotidianul", 78, 1992, 2). Procedeul are funcție ironică, mizînd pe contrastul între prestigiul savant al formei latine și contingența calității politice evocate. Și în sintagmele pseudo-latine sau pseudo-științifice care conțin substantivul *homo* există un minimum de reguli grafice, gramaticale și semantice care trebuie respectate; ceea ce nu se întîmplă în versurile: "Acuzînd terestre simpatii/ vizavi de *Hommo Kiberneticus Humanus* " ("Familia", 11, 1984) - exemplu aberant prin construcția pleonastică, dar mai ales prin grafie (probabil contaminată de cea franceză).

Adjectivul latinesc *redivivus* nu apare în DEX : autorii dicționarului nu l-au considerat, probabil, ca fiind integrat limbii române; termenul este folosit totuși destul de des, cu sensul "renăscut, reînviat". Încă din 1933, Al. Graur semnala, în utilizarea adjectivului, o ciudată nepăsare față de acordul gramatical, în sintagme ca: "*Polonia redivivus*", "*Marlene Dietrich redivivus*" (*Puțină gramatică*, I, 1987, p. 120, 166). Cuvîntul latin a ajuns să fie folosit azi într-un mod încă mai ciudat, ca substantiv abstract: "Dar ca, după 3 ani de evident dezastru al turismului românesc, dl. prim ministru... să se lanseze acum într-un «*redivivus* » în a sa *Strategie de reformă...*, ni se pare de-a dreptul jenant" ("România liberă", 915, 1993, 6). ■

16-22 decembrie 1989

ŞAPTE ZILE CARE A

● ***16 DEC.*** Timişoara. Încă o zi de veghe în preajma bisericii reformate. Câteva sute de coreligionari ai pastorului *László Tökés* aprind lumânări şi se roagă pentru ca acesta să nu fie, conform unei hotărâri judecătoreşti, evacuat şi strămutat în altă localitate. Oficialităţile locale simt pericolul şi încearcă să ignore ordinul de evacuare. Însuşi primarul Timişoarei, *Petre Moţ*, îl vizitează pe pastor şi-i promite că nimeni nu se va atinge de el. Oamenii (200-300) nu mai au încredere în promisiuni, doresc un document oficial care să-l oblige pe primar să-şi respecte cuvântul, dar primarul nu-şi ia o asemenea răspundere. Numărul celor care aşteaptă rezolvarea cazului creşte. Creşte şi iritarea lor. Interesul se mută de la cazul *Tökés* la confruntarea cu primarul, ca reprezentant al puterii. Se produce miracolul trecerii de la mărunţele nemulţumiri locale, la frenezia colectivă a rezolvărilor radicale, la revendicări care ameninţă sistemul politic. Se formează coloane care pornesc să ia în stăpânire centrul oraşului şi care încearcă să atragă cât mai multă lume. Se aude deja apelul la solidaritate: "Români, veniţi cu noi!". (Un tânăr opreşte un tramvai, se urcă pe tampoanele lui şi strigă: "Mă numesc *Daniel Zăgănescu* şi nu mi-e frică de Securitate. Jos Ceauşescu!"). Circulaţia se întrerupe. Toată lumea ştie că trebuie chemaţi şi studenţii şi sunt trimişi soli spre căminele studenţeşti. Se face apel şi la muncitori. În Piaţa Maria, se adună câteva sute de persoane. Se strigă: "Libertate!", "Dreptate!", se cântă : "Deşteaptă-te, române!". Coloanele se îndreaptă spre Comitetul Judeţean al P.C. R. Sediul puterii, în beznă, este totuşi bine păzit de trupe ale Ministerului de Interne şi de pompieri.

Se folosesc gaze lacrimogene, bastoanele de cauciuc lovesc aprig, încep arestările. În jurul orei 21 demonstranţii se retrag, lăsând locul celor care încep să şteargă urmele atacului, redând clădirii şi spaţiului verde din jur prestanţa unui sediu al puterii. Manifestanţii se regrupează în faţa Catedralei, unde se cred protejaţi. Un tânăr, *Sorin Oprea*, propune ca timişorenii să se adune în fiecare zi, la Catedrală, pentru ca acţiunea lor să continue. Coloanele pornesc din nou prin oraş şi din nou sunt agresate de forţele de ordine. Până după miezul nopţii cele două tabere se atacă reciproc, au loc adevărate lupte, mulţi demonstranţi sunt loviţi şi arestaţi. Când combatanţii îşi părăsesc poziţiile, oraşul arată ca după război: vitrine sparte, magazine devastate, lozincile epocii de aur distruse, caldarâmul tapetat cu obiecte dintre cele mai diferite.

● ***17 DEC.*** Ordinul de evacuare impus de la centru se execută. În plină noapte (16 spre 17 dec.) un echipaj de circulaţie, un ARO şi un camion îl conduc pe pastorul *Tökés* spre judeţul Sălaj. Dimineaţa armata face o demonstraţie de forţă. Câteva blindate trec prin centrul oraşului. Coloane de militari străbat Timişoara în pas de defilare, iar fanfara militară intonează marşuri. De cealaltă parte demonstranţii strâng rândurile, unii îi huiduie pe militarii care defilează, alţii îi lovesc cu pietre, tensiunea creşte odată cu numărul celor care ies în stradă, învingându-şi frica. Timişorenii se adună în stradă, mai hotărâţi decât în ziua precedentă. Vin şi muncitorii. Se strigă: "Jos Ceauşescu!", "Jos comunismul!", "Nu vă fie frică!". Ţinta tuturor este tot C. J. al P.C.R. De această dată pătrund în clădire prin geamurile sparte. Se aruncă în stradă documente de partid, broşuri propagandistice, operele lui *Ceauşescu*, portretele tovarăşilor, maşini de scris, delicatese scoase din frigidere. Există chiar intenţia de a se da foc clădirii, câteva flăcări prevestesc incendiul. La timp soseşte armata în ajutor pentru că la etajul 2 al clădirii tremură de frică oficialităţile locale (*Radu Bălan, Petre Moţ* ş.a.) şi *Ion Cumpănaşu*, şeful Departamentului Cultelor, sosit cu o zi în urmă de la Bucureşti, cu ideea fixă şi autoritar impusă de a duce la îndeplinire evacuarea lui *Tökés*.

La Bucureşti se hotărăşte soarta Timişoarei. *Elena* şi *Nicolae Ceauşescu* turbează de furie că timişorenii au îndrăznit să se revolte iar oamenii lor, de la conducerea judeţului, n-au fost în stare să-i pună la punct. Încă de dimineaţă sosesc la Timişoara 11 personaje importante: generalul *Velicu Mihalea*, adjunct al şefului Inspectoratului General al Miliţiei, generalul *Emil Macri*, şeful Direcţiei de Contrainformaţii din Departamentul Securităţii Statului (D.S.S.), colonelul *Filip Teodorescu*, de la direcţia a III-a Contraspionaj din D.S.S. şi alţi ofiţeri superiori. Tot în cursul dimineţii, *Nicolae Ceauşescu* îl numeşte pe *Ion Coman* (secretar C.C. al P.C.R.) comandant unic pentru Timişoara. Acesta primeşte ordin să se deplaseze la Timişoara însoţit de o trupă de elită: generalii *Ştefan Guşă*, *Victor Stănculescu*, *Mihai Chiţac*, *Florea Cornescu*, colonelul *Gheorghe Radu* şi alţi câţiva ofiţeri superiori. Un avion îi transportă la Timişoara (ora 15,30). La ora 16,30 *Nicolae Ceauşescu* convoacă o şedinţă extraordinară a Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R. Chiar dacă ordinea pe care o dorea *Ceauşescu* nu s-a mai putut restabili, strădaniile subordonaţilor lui de a-i respecta indicaţiile au făcut din Timişoara, la 17 dec., un adevărat infern. Se trage în plin, se moare, sunt răniţi, sunt lupte, se incendiază maşini, TAB-uri, tancuri, magazine. Seara, după ora 20, din Piaţa Libertăţii şi până la Operă se trage sălbatic, la fel în zona podului Decebal, pe Calea Lipovei sau Calea Girocului. Tancurile, camioanele, TAB-urile blochează intrările în oraş, elicopterele nu încetează zborurile de supraveghere, apoi lasă locul trasoarelor care brăzdează cerul. După miezul nopţii, când începe să fie linişte, *Ion Coman*, *Ilie Matei* şi *Ştefan Guşă* inspectează oraşul. La război, ca la război. Peste tot distrugeri, cenuşă şi sînge.

● ***18 DEC.*** Dimineaţa, centrul oraşului este păzit de cordoane de militari şi de securişti în civil. Primarul *Petre Moţ* convoacă activul de partid la Universitate pentru a condamna actele de vandalism din zilele anterioare şi face cunoscut că a fost decretată starea de necesitate. O maşină cu megafoane circulă prin oraş şi anunţă că este interzisă circulaţia grupurilor de peste două persoane. Armata şi M.I. asigură paza obiectivelor importante: C.J. al P.C.R., primăria, Radioul, unităţile industriale (la C.J. al P.C.R. sunt aduşi şi militari U.S.L.A.). Trecătorii sunt legitimaţi, suspecţii reţinuţi. Fără să ţină seama de primejdie, un grup de aproximativ 30 de tineri, tăcuţi, solemni, înaintând cu ochii în pământ, se îndreaptă spre Catedrală. Se opresc pe scările ei, unde desfăşoară un steag tricolor fără stemă şi, ignorând ce se întâmplă în jur, aprind lumânări şi aşteaptă liniştiţi pe treptele Catedralei. Simţind că declanşarea focului de armă nu va întârzia, tinerii încep să cânte "Deşteaptă-te, române". Apoi se trage în plin, unii mor, alţii sunt răniţi, câţiva reuşesc să fugă.

- *Nicolae Ceauşescu* îşi începe vizita oficială de prietenie în Republica Islamică Iran. În lipsa lui, *Elena Ceauşescu* preia comanda şi-i ordonă lui *Ion Coman* să găsească o soluţie prin care cadavrele, rezultate din aplicarea fermă a ordinelor tovarăşului, să nu ajungă în mâinile familiilor care le revendicau. (De altfel, Spitalul Judeţean refuză să dea informaţii în legătură cu morţii şi răniţii pe care îi are. Atunci când cetăţenii cer informaţii se răspunde invariabil: "Noi nu avem morţi şi nici răniţi". Iar la penitenciarul "Popa Şapcă" se spune: "Noi nu avem arestaţi".) Ziua de 18 dec. aduce o nouă problemă dificil de rezolvat pentru mai marii Timişoarei; aveau misiunea, din partea *Elenei Ceauşescu*, să scape de cadavre (40). Misiunea îi revine generalului *Nuţă*. A apărut şi ideea salvatoare. În mare taină, cadavrele au fost ridicate de la morga spitalului, încărcate într-o maşină frigorifică (18/19 dec.), transportate la Bucureşti (19 dec.) şi incinerate la crematoriul Cenuşa (19-20 dec.). Cenuşa rezultată a fost aruncată într-o gură de canal...

● ***19-20 DEC.*** Dacă la 19 dec. oficialităţile (*Radu Bălan, Ştefan Guşă*) îi vizitează pe muncitori (nemulţumiţi de prezenţa masivă a forţelor de ordine în instituţii) la locurile de muncă, fără să reuşească să-i pună din nou la treabă, a doua zi vin muncitorii în oraş, în coloane impresionante care demonstrează că la Timişoara nu mai e nimic de făcut. O sută de mii de manifestanţi ocupă Piaţa Operei. Se strigă: "Noi suntem poporul", "Voi pe cine apăraţi?", "Armata e cu noi", "Nu vă fie frică, Ceauşescu pică". Pentru prima oară se îngenunchează în memoria victimelor din ultimele zile. În balconul Operei se montează microfoane. Vorbesc *Lorin Fortuna*, *Ioan Chiş*, *Claudiu Iordache*, *Vasile Bledea*, *Nicolae Bădilescu*. Apare ideea formării unui Front Democratic Român care să organizeze rezistenţa (*Lorin Fortuna* - preşedinte; *Ioan Chiş* - vicepreşedinte; *Claudiu Iordache* - secretar). Se vorbeşte şi despre organizarea grevei generale. În balconul Operei urcă şi primarul, căruia i se înmânează lista cu revendicările mulţimii: eliberarea arestaţilor, redarea cadavrelor familiilor care le revendică, demisia lui *Ceauşescu*, circulaţia liberă a ideilor. După ce primarul, temător pentru fiecare cuvânt, părăseşte piaţa, se strigă: "Nu plecăm acasă, morţii nu ne lasă", "Azi în Timişoara, mâine-n toată ţara".

În acelaşi timp şi sediul C. J. al P.C.R. este înconjurat de coloane de muncitori. Aici sosesc *Emil Bobu* şi *Constantin Dăscălescu*, trimişi de *Elena Ceauşescu* să liniştească Timişoara. O delegaţie a manifestanţilor este primită pentru a discuta cu înaltele personaje politice, dar se dovedeşte că nu se poate găsi un limbaj comun. Cererile timişorenilor (demiterea Guvernului şi a lui *Ceauşescu* în primul rând) îl fac să pălească pe *Dăscălescu* şi să exclame: "Sunteţi nebuni!". În faţa mulţimii, *Dăscălescu* promite să elibereze arestaţii. Totodată anunţă că, la ora 19 (20 dec.), *Nicolae Ceauşescu* va răspunde, într-o intervenţie televizată, tuturor problemelor puse de timişoreni. După un scurt frison de teamă provocat de inflexibilitatea şi aroganţa lui *Dăscălescu* şi a lui *Bobu* (care se grăbiseră să se întoarcă la Bucureşti) şi de cuvântarea lui *Ceauşescu* (huiduită de cei prezenţi în Piaţa Operei), în care era vorba tocmai de huliganii de la Timişoara, Piaţa Operei va fi mereu plină, iar în balcon se vor perinda mulţi timişoreni care, vorbind mulţimii, o îndeamnă să se organizeze, convinşi că vor fi un oraş liber, poate şi dintr-o ţară liberă.

- În cea de a doua zi a vizitei în Republica Islamică Iran (19 dec.), *Nicolae Ceauşescu* depune o coroană de flori la mormântul ayatolahului *Ruhollah Khomeini* şi vizitează unităţi economice şi culturale din Teheran. La 20 dec. cei doi preşedinţi semnează "Programul pe termen lung pentru dezvoltarea cooperării economice, comerciale şi tehnice între R.S.R. şi Republica Islamică Iran". Întors în ţară, *Nicolae Ceauşescu* emite un decret prezidenţial pentru constituirea stării de necesitate pe teritoriul judeţului Timiş, ca urmare a "gravei încălcări a ordinii publice prin acte teroriste, de vandalism şi de d trugere a unor bunuri obşteşti".

În cuvântarea rostită la postul de te viziune, într-un cadru solemn (reluată şi radiodifuziune), *Nicolae Ceauşescu* apre ază evenimentele de la Tim soara extrem de grave deoarece "elen nte hu ganice" au provocat distrugeri "de tip f cist" în scopul destabilizării ţării, dezme brării teritoriale, distrugerii independen şi suveranităţii, lichidării evoluţiei soci liste şi întoarcerii sub dominaţie străină.

● ***21 DEC.*** Presa informea că, imediat după cuvântarea secretarul general al partidului, transmisă de televiz une în seara precedentă, oamenii muncii s- întâlnit în şedinţe încă din cursul nop pentru a-şi exprima indignarea, chi mânia, faţă de acţiunile destabilizatoare a huliganilor timişoreni.

Are loc şedinţa C.P.Ex. a C.C. P.C.R. în care se discută, pe lângă caz Timişoara, şi propunerea lui *Nicol Ceauşescu* privind creşterea de la 1 ia 1990 a retribuţiei minime cu 200 lei, pensiilor cu 100 de lei, a ajutoru i soci cu 300 de lei, a alocaţiilor pentru opii 30-50 lei, ca şi instituirea un indemnizaţii de naştere de 1000-2000 le Prin marea adunare populară programa în aceeaşi zi (la sugestia Comitetul municipal de partid Bucureşti) se speră Bucureştiul să condamne revolta de Timişoara. Apare totuşi o anumită nesigu ranţă în legătură cu oportunitatea acest miting. Unii au considerat că, într-u moment de mare tensiune, convocare maselor ar putea fi primejdioasă şi, în cor secinţă, în anumite instituţii s-a comunic că adunarea s-a contramandat. *Nicola Ceauşescu*, încă sigur pe influenţa lu asupra populaţiei, este acela care decide s se întâlnească totuşi cu bucureştenii. Î faţa sediului C.C. al P.C.R. se adun mulţimi, ca de obicei perfect ordonate purtând tablouri ale lui *Nicolae Ceauşesc* şi ale *Elenei Ceauşescu* şi pancarte car exprimă solidaritatea cu conducere P.C.R. şi dezacordul faţă de acţiunile ban delor teroriste din Timişoara şi faţă d complotiştii străini aliaţi cu trădători autohtoni. Cuvântarea lui *Nicolae Ceau şescu* a fost însoţită, ca de obicei, de lozin ci aprobatoare. După consideraţiile dej cunoscute în legătură cu fenomenu Timişoara, printre urale şi scandări se fa tot mai puternic auzite huiduieli fluierături, adică ceea ce conducerea supe rioară a partidului nu auzise niciodată Imaginea lui *Ceauşescu* din acel momen (cu figura schimonosită de mirare şi frică cu buzele încercând fără succes să articu leze câteva cuvinte şi cu mâna dreapt ridicată ca o baghetă magică ce şi-a pier dut puterile) a fost transmisă în foarte scur timp la televiziunile din toată lumea. C această imagine se întrerupe transmisia în direct de către Televiziunea Română marii adunări populare. Dacă transmisia a fi continuat, telespectatorii i-ar fi putu vedea pe monştrii sacri ai vieţii politic româneşti în panică, în balcon, populaţi agitată, iar pe *Elena Ceauşescu* preluân conducerea mitingului şi aruncând în microfoane îndemnuri răstite la "ordine disciplină". După o scurtă pauză Tele viziunea şi-a reluat transmisia, continuân ca şi cum nimic deosebit nu s-ar fi întâm plat, cu câteva imagini de închidere grăbit a marii adunări populare din capital (*Ceauşescu* a ţinut să anunţe o suplimenta re cu câteva sute de lei a salariilor, pensi ilor şi ajutorului social), considerată oficia o dovadă a adeziunii depline a maselo populare la politica P.C.R. Ceea ce nu s- putut vedea în secvenţele transmise d Televiziune, încă sub cenzura strictă conducerii P.C.R., era un grup de munci tori de la Turbomecanica (*Pompili Militaru, Cornel Daniel Ardeleanu, Adria*

) ZGUDUIT ROMÂNIA

Petronica, Doru Ştefan Botez, Constantin Dumitru, Marius Ambrosie, Mihai Bădescu, Dan Petrescu, Dumitru Ţugulea, Valentin Vlad), plasaţi în dreptul magaziului Stirex, care au strigat: "Timişoara, Timişoara", "Ai omorât copii nevinovaţi". Iniţiativa lor coincide cu aceea a tânărului *Vica Leon,* care, dintr-o altă parte a pieţii, strigă: "Trăiască Timişoara!", "Jos Ceauşescu!". Explodează apoi şi o petardă. A fost clipa de stupefacţie pentru *Ceauşescu* şi ai lui, clipa în care semnalul Timişoarei se făcea auzit şi la Bucureşti. Lumea începe să fugă, ţipând, spre străzile din apropiere, abandonând steaguri şi tablouri. Cei mai curajoşi încearcă să se facă ascultaţi: "Nu plecaţi oameni buni, acum e momentul, hai să mergem la Intercontinental". Tot mai mulţi strigă: "Jos Ceauşescu!", "Jos călăul!", "Jos analfabeta!", "Jos cizmarul!", "Şi voi sunteţi români!". La scurt timp după încheierea marii adunări populare de condamnare a mişcării de la Timişoara, bucureştenii, mulţi în primul rând, ies în stradă pentru a continua ceea ce începuseră timişorenii. Centrul capitalei, de la Piaţa Romană până la Piaţa Unirii şi de la Piaţa Kogălniceanu până la Piaţa Rosetti, se umple de demonstranţi. Arhitectul *Gheorghe Ciobotaru* scrie cu tempera pe carton primele afişe: "Jos comunismul!", "Jos dictatura!", "Timişoara!". În faţa hotelului Intercontinental - nucleul uriaşei demonstraţii bucureştene - tinerii îngenunchează şi păstrează momente de reculegere pentru Timişoara. Apar lideri de opinie (*Dan Iosif* a făcut remarcat prin curaj şi perseverenţă) care încearcă să vorbească mulţimii, făcând un apel la solidaritate muncitorilor, dar apar şi forţe de represiune cu scuturi, căşti, bastoane şi încercuiesc zonele ocupate de demonstranţi. Pe soclul statuii lui Mihai Viteazul un tânăr instalează primul steag tricolor fără stema R.S.R. Tot în zona Intercontinental, înainte ca demonstranţii să se organizeze, apare un grup de aproximativ 50 de indivizi, bine făcuţi, înarmaţi cu bastoane. Deplasându-se în grup, ei scandau: "Noi suntem poporul!". Misiunea lor, scrupulos îndeplinită, era să-i descurajeze, prin agresivitate, pe demonstranţi. Pe măsură ce orele acestei zile se scurg, iar străzile capitalei, mai ales centrul, atrag tot mai multă lume, forţele de represiune, ca şi la Timişoara, primesc ordin "să apere cuceririle socialismului". După-amiază *Nicolae Ceauşescu* îi instruieşte pe primii secretari ai comitetelor judeţene ale P.C.R. în cadrul unei teleconferinţe. Dă dispoziţii să se acţioneze ferm pentru a apăra ţara care este în pericol, ceea ce înseamnă că dă ordin să se tragă în manifestanţi. În Bucureşti "cadrele de nădejde" ale P.C.R. (*Ion Dincă, Tudor Postelnicu, Nicolae Andruţa Ceauşescu, Vasile Milea* ş.a.) ies în stradă pentru a putea fi cât mai informaţi în legătură cu situaţia "din teren" şi cât mai prompţi în a aplica indicaţiile dictatorului. Oraşul pare pregătit de luptă. Pe de-o parte manifestanţii, neînarmaţi şi neorganizaţi, unii cu flori în mâini, flori pe care le oferă soldaţilor, pe de altă parte, militari înarmaţi cu căşti şi scuturi, aliniaţi pe străzile centrului capitalei, tanchete, TAB-uri, trupe U.S.L.A., civili înarmaţi (din aceeaşi categorie profesională cu cei care strigau "Noi suntem poporul!"), aşi ai diversiunii, ai violenţei şi crimei. S-a tras în mulţime de pe clădiri, din mijlocul manifestanţilor, de pe străzile laterale, de pe tanchete. S-a înnurit în diverse feluri, prin împuşcare unii au fost atraşi de civili înarmaţi în locuri mai ferite, alţii au căzut în mulţime), prin lovire, prin înjunghiere, prin lovire cu strivire de către maşinile de luptă (un camion militar a intrat în forţă printre manifestanţi, în zona Intercontinentalului, omorând şi rănind oameni).

Pentru a rezista ofensivei celor care încercau să-i împrăştie sau să-i omoare, sau să-i aresteze, "în numele poporului" şi "apărând cuceririle socialismului", demonstranţii încercau şi ei să se organizeze. În faţa restaurantului "Dunărea" se improvizează o baricadă, care devine sediul provizoriu al luptătorilor ca şi ţinta de atac a forţelor de represiune. Acolo eşuează de mai multe ori cei ce o iau cu asalt, acolo se ţin discursuri, se rostesc îndemnuri, mor sau sunt răniţi oameni, ard maşini. Oamenii îngenunchează pentru rugăciune şi pentru reculegere, se întind pe caldarâm pentru a opri înaintarea tanchetelor. În această zonă un student are ideea de a se forma o delegaţie care să prezinte autorităţilor revendicările demonstranţilor. Doi tineri pleacă în solie, dar nu se mai întorc pentru că sunt arestaţi, bătuţi la Miliţia Capitalei şi transportaţi la Jilava. De-abia la miezul nopţii, când se dezlănţuie cu furie represiunea, baricada este distrusă, iar macaralele o demontează bucată cu bucată. Până după ora 3, se trage intens, se aud neîncetat împuşcături, gloanţele îi rănesc pe unii, îi omoară pe alţii şi îi împrăştie pe ceilalţi. Apoi se face linişte. Mai trebuiau să dispară doar urmele crimelor. Stropitorile spală dâra lată de sânge care leagă pasajul din faţa Teatrului Naţional de spitalul Colţea. Se face ordine, se face curăţenie. Osteniţi, cei care au readus liniştea se odihnesc pe unde apucă, de exemplu lungiţi pe scuturi în faţa Teatrului Naţional. Spre dimineaţă, Capitala părea pregătită pentru o zi obişnuită. Aşa sperau *Elena* şi *Nicolae Ceauşescu,* care au dormit în sediul C.C. al P.C.R. Aşa sperau, mai ales, apropiaţii lor, care au încercat continuu să-i liniştească. *Postelnicu, Dincă* şi ai lor puteau să creadă că, după atâtea crime, diversiuni, ameninţări, arestări, schingiuiri, poporul, blând şi paşnic cum îl ştiau, avea să se resemneze încă o dată. Ziua în care românii au avut atât de mult curaj încât au uimit întreaga lume trebuia să rămână o amintire.

● ***22 DEC.*** Ziua începe rău pentru *Elena Ceauşescu.* Încă înainte de ora 7 află că muncitorii de pe marile platforme industriale ale Capitalei se îndreaptă spre centru. Îi convoacă pe *Bobu, Dincă* şi *Barbu Petrescu*, primarul general al Capitalei, şi le ordonă să-i oprească pe muncitori şi să-i trimită la muncă. *Dincă* şi *Petrescu* de-abia reuşiseră, numai ei ştiau cum, să-i potolească pe manifestanţii din ziua precedentă şi făcuseră şi curăţenie în urma lor, acum, cu muncitorii, îşi dădeau şi ei seama că situaţia se complica. Într-adevăr, coloane nesfârşite din Militari, Pipera, de la Uzinele "23 August", Republica, se îndreaptă într-o tăcere solemnă şi cu steagurile fără stema R.S.R., spre centrul oraşului. Barajele care împiedică accesul în Piaţa Universităţii şi în Piaţa Palatului se dovedesc inutile. Caldarâmul spălat de sânge în timpul nopţii e din nou ocupat de demonstranţi. La 9,30 Piaţa Universităţii e plină. Reapar şi forţele ordinii: armata, miliţia şi... altele. Demonstranţii le cer să treacă de partea lor. Se aude tot mai frecvent: "Şi voi sunteţi români", "Armata e cu noi!". Unii dintre ei pactizează cu mulţimea, militarii de pe tanchete primesc flori, mâncare, ţigări de la manifestanţi. Cu puţin înainte de orele 10, *Nicolae Ceauşescu*, în sediul C.C. al P.C.R., prezidează şedinţa (ultima!) a C.P.Ex., una dintre cele mai scurte şedinţe ale high-life-ului P.C.R.-ist. El anunţă că, datorită situaţiei extrem de grave, a preluat conducerea armatei şi s-a hotărât să instituie starea de necesitate în întreaga ţară. Despre generalul *Vasile Milea*, care se împuşcase cu câteva zeci de minute în urmă, în chiar sediul C.C., *Nicolae Ceauşescu* afirmă cu mânie că a fost un trădător căruia i se datorează starea

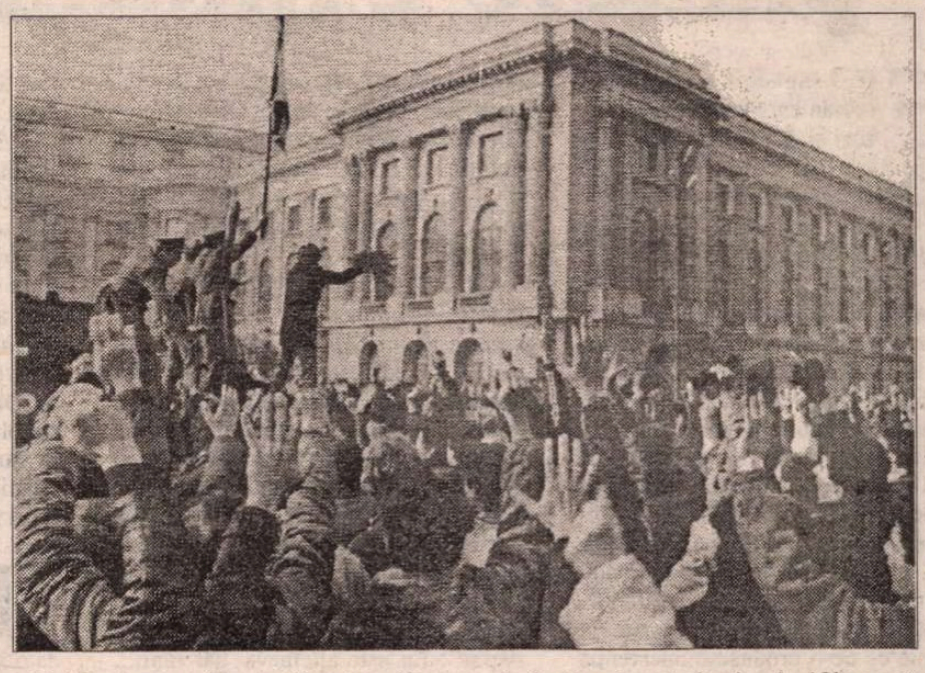

critică la care se ajunsese. Convins că va avea de luptat pentru a-şi apăra poziţia, dictatorul întreabă pe fiecare în parte dintre cei prezenţi la şedinţă dacă sunt dispuşi "să lupte". Ultima şedinţă din cariera politică a lui *Ceauşescu* se încheie cu o ultimă aprobare "în unanimitate" a dorinţelor sale. Fiecare dintre cei prezenţi a răspuns: "Luptăm!". Această ultimă unanimitate îi dădea însă dreptul la săvârşirea de crime împotriva poporului său pe care de altminteri l-a proslăvit de la primul discurs rostit până în faţa plutonului de execuţie.

La ora 10 şi câteva minute postul de radio anunţă introducerea stării de necesitate în întreaga ţară, printr-un decret semnat de *Ceauşescu*. Cetăţenii - conform decretului - nu au voie să se întrunească în grupuri mai mari de 5 persoane. La acea oră în centrul Bucureştiului se află sute de mii de persoane. După mai puţin de jumătate de oră la radio se transmite din nou decretul pentru introducerea stării de necesitate, la care se adaugă ştirea sinuciderii lui *Vasile Milea*, etichetat drept "trădător de ţară". La C.C. al P.C.R. *Nicolae Ceauşescu*, înconjurat de fidelii săi, face încă o încercare de a salva situaţia. Apare cu suita în balconul sediului C.C. al P.C.R. şi încearcă să se adreseze copleşitorului număr de oameni adunaţi, pentru prima oară din proprie iniţiativă, în Piaţa Palatului. La primul semn că vrea să-şi înceapă încă una din cuvântările sale, un val uriaş de dezaprobare şi mânie îl loveşte din plin şi-l ţintuieşte în aceeaşi poziţie ca la mitingul din ziua precedentă. Instinctul de conservare îl face să se retragă în grabă, împreună cu suita. În acest timp elicopterele împrăştie manifeste (datorită vântului nu ajung la mulţimea din piaţă) care îndeamnă oamenii să nu cadă victime ale diversiunilor din ultimele zile, ce au ca scop dezmembrarea ţării şi să meargă acasă să petreacă un Crăciun fericit. Demonstranţii forţează uşile masive ale clădirii şi escaladează balconul până la care sunt câţiva metri. *Nicolae* şi *Elena Ceauşescu* urcă în liftul de serviciu pentru a ajunge pe acoperişul clădirii unde, în partea dreaptă, pe terasa corpului C, aterizase un elicopter alb care rămâne în aşteptare, cu motorul în funcţiune. Manifestanţii urcă etaj după etaj în căutare soţilor *Ceauşescu*. Liftul cu cei doi conducători se blochează undeva la etajele superioare, dar ei sunt scoşi din captivitate şi urcaţi în elicopter în compania lui *Emil Bobu* şi *Manea Mănescu*. (În cartea *Sfârşitul dictaturii* - Edit. Clio, 1990 - coordonată de *Ioan Scurtu*, se relatează că maiorul *David Aurel* îi opreşte pe manifestanţi să se apropie de elicopter. Cu o mână ridicată în sus şi cu cealaltă pe armă, acesta ar fi avertizat: "Vă rog rămâneţi pe loc, rămâneţi pe loc! Vă rog să nu vă apropiaţi!". După ce elicopterul - condus de *Vasile Maluţan* decolează, *David Aurel* se predă. Unul dintre tineri îi reproşează: "De ce nu i-aţi lăsat să-i facem carne de mici?". În alte surse de informare apare ideea că manifestanţii ajung pe terasa clădirii C.C. al P.C.R. la câteva minute după ce elicopterul cu numărul SA 355 F îşi luase zborul [12,06] cu preţioasa încărcătură şi că găsesc abandonate o armă şi o servietă pe care le arată mulţimii.) Maestrul de ceremonii al momentului este generalul de armată *Victor Atanasie Stănculescu*, adjunct al ministrului apărării naţionale. Întors de câteva ore de la Timişoara, acesta nu dorea, probabil, să fie implicat în represiunea ce se pregătea şi, crezând că poate să rămână deoparte, apelează la serviciile unui medic pentru a-i pune un picior în ghips. Dar cum *Vasile Milea* dispăruse, iar *Ştefan Guşă*, şeful Marelui Stat Major lipsea, *Victor Stănculescu* era de fapt, în acel moment, conducătorul armatei. *Nicolae Ceauşescu* îi ordonă să vină la C.C. După ora 11, aflat în exerciţiul funcţiunii, *Victor Stănculescu* ordonă ca armata să se retragă în cazărmi, iar după câteva minute îi raportează dictatorului că Piaţa Palatului este invadată de mulţime. *Ceauşescu* într-o nouă criză de mânie întreabă cum de a fost posibil, cine a permis oamenilor să ocupe piaţa. Tot *Victor Stănculescu* întăreşte ordinul prin care era chemat elicopterul pentru a-i scoate pe soţii *Ceauşescu* din clădirea C.C. al P.C.R.

După decolarea elicopterului de pe acoperişul sediului C.C. al P.C.R., mulţimile din Piaţa Palatului simt că acela este momentul eliberării ţării la care nu îndrăzniseră niciodată să spere. Oamenii plâng, scandează, se îmbrăţişează, îşi fac daruri, trăiesc una din acele clipe de graţie pe care istoria le oferă foarte rar popoarelor. Continuă ocuparea sediului puterii de unde sunt luate şi aruncate, din balconul abia părăsit de *Ceauşescu*, portrete oficiale, cărţi de propagandă, operele complete ale genialului conducător. Un tânăr ajuns în balcon îl imită pe *Ceauşescu* spre hazul general al oamenilor rămaşi în stradă. Prima grijă a fost ca, de pe acoperiş, să fie smulse în mare grabă uriaşele litere care alcătuiau cuvântul *comunist* şi care făceau parte din lozinca ce domina împrejurimile: "Trăiască Partidul Comunist Român!".

Domniţa Ştefănescu

(Fragment din lucrarea *Cinci ani din istoria României. O cronologie a evenimentelor. Decembrie 1989 - decembrie 1994*, care va apărea în curând la Editura *Maşina de scris.*)

Locuitorii unei planete explodate

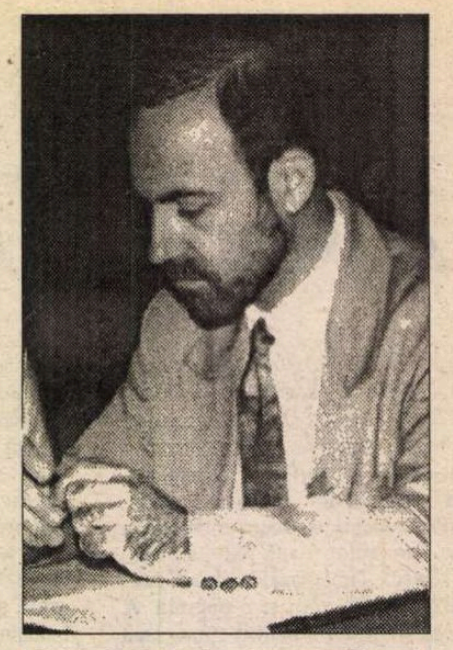

FIE-I îngăduit unui scriitor român care trăieşte de douăzeci şi doi de ani la Paris să pună pe hîrtie în atenţia cititorilor din Ţară cîteva impresii despre scrierile unui alt autor român instalat, de aproape un deceniu, la New York!

Pe Dumitru Radu Popa am avut ocazia de a-l cunoaşte la Colocviul scriitorilor români din întreaga lume, în iunie 1995, la Neptun. Preţuirea pe care i-o arătau M. H. Simionescu, Costache Olăreanu (şi Radu Petrescu, înaintea lor); eforturile depuse odinioară în favoarea sa în edituri şi publicaţii de către N. Manolescu, Sorin Alexandrescu, Ana Blandiana, Al. Călinescu, L. Ulici (cel în cauză le pomenea într-un interview din "Luceafărul", în 1992) - toate acestea confirmau via impresie ce ne-o produsese intervenţia avîntată, surîzătoare şi gravă la Colocviu a newyorkezului de adopţiune.

Fisura nu e doar o carte, ci şi un dureros episod literar, aidoma altora trăite de scriitori din diverse generaţii de-a lungul epocii surpate în istorie. E a treia scriere a lui Dumitru Radu Popa. N-o cunoaştem pe cea dintîi, *Oraşul prenatal* - predată Editurii Eminescu la 21 de ani, în 1969, şi niciodată apărută -; nici pe a doua, *Călătoria*, culegere de povestiri scoasă la Editura Albatros în 1982. Serios mutilată, *Fisura* a apărut, după ce se poticnise interminabil în drum spre tipar, la Cartea Românească, prin iulie 1985. Prezenţa ei în rafturile librăriilor româneşti n-a depăşit cîteva săptămîni, repede trecută prin trapa automată ce marca instalarea unui scriitor în străinătate. Să remarcăm că, în pofida perioadei estivale ingrate, volumul s-a bucurat de cîteva ecouri critice favorabile, printre care o pagină de revistă datorată lui Eugen Simion.

În amintitul interview, autorul constata că: "întotdeauna am scris în doze homeopatice, rar cu plăcere şi cel mai adesea cu nemulţumire". Pentru noi, e semnul unei conştiinţe artistice severe; iar densitatea paginilor sale compensează larg numărul lor redus... Dar, în fine, va întreba cu impacienţă lectorul, ce găseşte Ilie Constantin în cartea pe care ne-o tot recomandă fără să ne-o *prezinte* de-a binelea? Iată o sarcină uşor de satisfăcut, cel puţin într-o simplă recomandare critică.

Fisura e alcătuită din două părţi distincte. Evazive confesiuni ale autorului ne-au dat de înţeles că, în 1985, după istovitoare discuţii editoriale, sub ameninţarea unei decizii politice devastatoare, *două cărţi* au fost confundate în volumul ce urma să apară... Near fi imposibil să apreciem punctele de plecare şi de ajungere. Evidentă ne pare unitatea de ton a cărţii, aşa cum publicul a putut s-o cunoască, aşa cum noi înşine am examinat-o. Chiar diferite şi cu nume schimbate, personajele din episoadele primei jumătăţi a cărţii (şapte povestiri) au un aer teribil de "înrudit"; s-ar zice: locuitorii unei aceleiaşi planete explodate...

Diferenţa e de marcat la jumătatea lucrării unde, foarte probabil, începea cea de a doua carte fuzionată în *Fisura*. Dar nici la acel nivel nu se constată, din punctul de vedere al personalităţii prozatorului, o veritabilă ""fisură". D.R. Popa este un monoton şi un monocord, urmînd altor scriitori ai umanităţii care au ştiut să facă din ceea ce superficialul ar putea considera o infirmitate (prin comparaţie cu gambadanta diversitate a altor prozatori - ei înşişi mari, nu prin această varietate ci pentru o mie de alte raţiuni!) un atù considerabil.

Scrisul lui Dumitru Radu Popa admite să fie contemplat "din punctul de vedere al lui Sirius", ba chiar îl reclamă! De ce? Pentru că acel "EU" povestitor perpetuu, dintr-o pagină în alta (şi de la începutul la sfîrşitul cărţii) ne izbeşte prin alienarea lui salvatoare şi glorioasă. Închis în monada *diferenţei* sale ireductibile, EU-l narează mai puţin întîmplări cît intense stări de spirit, un "rău al vieţii" de nevindecat. "Je est un autre", spune Rimbaud; şi ne-ar plăcea să adăugăm: "mais *blessé*"; Eu este altcineva, dar rănit... EU-l din prozele lui Dumitru Radu Popa aruncă asupra a tot ce-l înconjoară o privire de o insolentă libertate - aproape neverosimilă dacă ţinem seama de lipsa lui de apărare.

În genere, proza conţine măcar o treime de pure abstracţiuni, "carnea şi sîngele" ei rămînînd, şi ele, abstracte - dar altfel tratate. D. R. Popa posedă un stil de o catifelată abstracţiune, deşi cititorul are impresia că atenţia sa se fixează cu crispare pe latura afectivă, viscerală, a intrigilor.

Chiar din prima povestire, "Farsa", o temă obsedantă este abordată frontal - şi aceasta în primii ani ai sumbrului deceniu '80: EU-l narator se lansează într-o cercetare periculoasă dar, pentru el, vitală - cea a surselor şi mecanismelor DELAŢIUNII. E de prisos să insistăm asupra caracterului central al obsesiei, delaţiunea fiind mecanismul esenţial la îndemîna regimurilor totalitare de a controla corpul social; un mecanism umilitor şi eficace, cu efecte nimicitoare asupra conştiinţelor. Povestitorul face un coşmar simbolic, în care *delatorul* îi apare sub forma unui cîine mare şi galben, cu blana şi labele mînjite de sînge, purtînd în colţi un os strălucitor. Ca în faimosul tablou al lui Füssli (unde o fată adormită are pe piept o maimuţă rînjind, strivită şi de apropierea unui armăsar cu ochi nebuni, din spate), cîinele urcă în pat şi se întinde pe pătura visătorului, mai înainte de a sări şi a ascunde sub pat osul fosforescent. Apoi animalul părăseşte odaia, cu o ultimă căutătură spre omul culcat; şi atunci acesta constată că dulăul din coşmar are faţa inginerului Păsărin, delatorul, şi mai mult decît atît de vreme ce: "mă străduiam să reţin ce tresă avea uniforma lui P."

Investigaţiile - dezordonate, stîngace, încăpăţînate - au loc într-o lume de intelectuali (medici, ingineri, un "ofiţer ieşit la pensie") unde mişună şi lichele subalterne. Bineînţeles, multe lucruri cumplite sunt abia sugerate; Dumitru Radu Popa posedă arta de a sugera aproape evaziv *toată* întinderea opresiunii. A doua scurtă piesă, "Depoziţii tîrzii", continuă direct "Farsa" iniţială, cu "piese la dosar", declaraţii date de personajele acesteia (unei nenumite Securităţi) asupra povestitorului - EU-l, desemnat prin XY. Totul e făcut cum se cuvine, respectîndu-se formulele: "Subsemnata...", profesiunea, adresa, "l-am cunoscut pe XY în" cutare perioadă, etc. Depoziţiile sunt însă voluntar "netezite", aproape mondene - cum nu vor fi fost textele de acest gen în tristele originale.

"Skenzemon!" (un fel de "Noroc!", îndemn la băutură), deşi povestind discrete orori din anii '50, e naraţiunea cea mai senină, de un umor *pince sans rire*, cuceritor... "Un aparat de pe timpuri", e un surîs pe seama aşteptării înfrigurate a Americanilor, în primii ani de comunism..." Tabloul "se constituie ca o reverie minuţioasă asupra unei opere de Dali..." Povestea lor "rămîne un simplu exerciţiu de stil - un experiment la care autorul va renunţa, poate, în ediţii ulterioare... "Fotografia" e un scurt story psihologic-poliţist.

DE REMARCAT "Nelu patru mîini" - povestire mai lungă (30 de pagini), de o artificialitate voită, unde alienarea omului în sistemul de întreceri socialiste şi de norme depăşite transpare într-o atmosferă de vulgaritate şi de incultură agresivă. "Ce te-a apucat cu spargerile astea de normă?" îl ceartă maistrul său pe stahanovist, "cin' te-a pus să-mi amărăşti viaţa la etatea şi prestigiul care le am?" E laborios (c'est le cas de le dire!) şi straniu; dialogurile sunt de o falsitate abia suportabilă - dar subiectul e cît se poate de grav. Un muncitor se pomeneşte că-i apar - aşa, privind lozinci mobilizatoare din atelier - două mîini suplimentare, de o teribilă eficacitate! E un miracol ironic, bineînţeles, un mod de a spune că ideologia poate produce şi monştri temporari; mai clar, că sistemul de stahanovişti era nenatural - suspect în rezultate şi, în mod sigur, deregulator în ritmul muncii tuturor. O scenă amuzantă pune în evidenţă monstruosul:

"Tot între timp, s-a nimerit şi o ieşire la porumb. Nelu s-a dus şi el, ca toată lumea".

Cititorul de azi va fi remarcat ironia glacială a scriitorului care scrie senin, prin 1983-'84!, că se "întîmplau" ieşiri la porumb, la care "toată lumea" se ducea... În atenţia celor ce n-ar fi înţeles cît de straniu era ca orăşenii să fie duşi cu forţa la muncile agricole (ca la atîtea alte corvezi "voluntare"), Dumitru Radu Popa descrie o mică opoziţie sat-oraş. Doi ţărani "care stăteau pe margine" şi beau ţuică rămîn înfricoşaţi de stahanovistul fenomenal pe cale de a trata porumbul ca piesele de la strung: "Fii atent, *au început să bage din ăştia cu patru mîini*!" Glumeaţă, fraza e, de fapt, înspăimîntătoare: asiduitatea tratării ideologice a populaţiei dă rezultate, încep să fie folosiţi ca modele *mutanţi* socialişti!

Chiar în dimensiunile ei actuale - mai puţin de o sută de pagini salvate de autor dintr-un ansamblu mai vast, ce scădea progresiv cu cît vigilenţa politică sporea în drum spre tipografie -, *Fisura* reprezintă un mic roman compact. Îndrăznim să spunem că părţile întinse ce se vor fi pierdut, poate pentru totdeauna, vor putea eventual lipsi în continuare fără a compromite echilibrul acestei dureroase utopii negative. Structura *monadică* a scrierilor lui D.R. Popa face posibilă această depăşire a mutilărilor editoriale din epoca cu pricina - de care ne despart abia zece ani.

În mod inutil, credem noi, scriitorul menţionează undeva modelul indirect al lucrării sale, "Alice în ţara minunilor". Pur şi simplu, ca şi Lewis Carroll, el se foloseşte de un procedeu narativ cunoscut în toate mitologiile (şi religiile): găsirea căii de trecere între tărîmuri, al punctului nodal din spaţiu. Pentru autorul român, calea de trecere e o fisură în parchet, într-un birou. O fisură ce pare vie, în care eroul va coborî ca de-a lungul unui horn întunecos. Călătorie fără teamă, în relaxare, "ca şi cum aş fi plutit într-un telescop".

Aterizarea are loc într-un teritoriu concentraţionar, organizat pe straturi istorice aproximative, cu anachronisme brutale. Ajuns în oraşul central, povestitorul dă un fel de definiţie a cetăţii reale sub comunism: "totul era un amalgam de surpare şi beton proaspăt, ceva greu de închipuit"; "totul avea aerul ruinei îngemănate paşnic cu noutatea, ca într-o utopie realizată". Că e vorba de o imagine în oglindă a lumii totalitare, EU-l înţelege regăsindu-l în straniul tărîm pe Chick, tip de organizator-securist, care îi revelează că:

"Cunoaştem fiecare pas pe care îl faci, pe care l-ai făcut. De altfel, descoperirea fisurii a intrat în vederile noastre...".

...NU, nu vom divulga mai mult din această uchronie pasionantă; *Fisura* merită să fie descoperită de cititor, a-i ruina suspensul e nedrept. Ea ar rămîne, de altfel, pasionantă chiar dacă un critic ar povesti-o amănunţit - valoarea ei e dincolo de curiozitatea pentru ce se întîmplă. Şi, mai cu seamă, o operă gravă cu dimensiune metafizică îşi va păstra actualitatea şi după căderea comunismului; ea seamănă cu un vis despre puterile rele ale omului oprimîndu-l pe om (cu atît mai mult dacă îşi imaginează că-i vrea, musai, binele!).

În armonie cu celelalte povestiri ale lui Dumitru Radu Popa, *Fisura* alcătuieşte o singură istorie derutantă şi apăsătoare, o utopie negativă de după viaţă. Ea îşi află locul în continuarea unor cărţi rămase în memorie, semnate de Evghenii Zamiatin (*Noi*), Aldous Huxley (*Cea mai bună dintre lumi*), Arthur Koestler (*Le zéro et l'infini*), George Orwell (*1984*), Stanislas Lem (*Solaris*) ori Bujor Nedelcovici (*Le second messager*). Ar fi indicat ca scriitorul Dumitru Radu Popa să facă tot ce-i stă în puteri pentru a-şi repune scrierea în circulaţie, cît mai curînd şi cu toată responsabilitatea. Bine ar fi ca el, re-editîndu-şi cartea, s-o completeze (pe cît e posibil) cu tot ce va fi fost obligat să înlăture din raţiuni politice în 1985. Şi, de ce nu, să reia şi alte proze - cele din *Călătoria*, între altele.

Cum altfel un scriitor român trăind departe de ţară şi-o poate totuşi regăsi? Ne întoarcem prin scrisul nostru, cu demnitate şi umilinţă, conştienţi că debutăm încă o dată.

Ilie Constantin

CRONICA FILMULUI

de Eugenia Vodă

Marea amărăciune

Răzvan Vasilescu şi Mircea Rusu în *Stare de fapt*

CONFORM unui izbutit calambur, (autor necunoscut), *Stare de fapt* e "Stere, de fapt"... Într-adevăr. Stere Gulea: un cineast de prestigiu, dar mai ales *o conştiinţă*, într-o cinematografie dezamăgitoare, după '89, (cu excepţiile cunoscute), mai ales sub acest aspect (cu alte cuvinte, dacă nu le-am fi cerut regizorilor noştri să devină, peste noapte, "nişte Fellini", eram îndreptăţiţi să le cerem, cel puţin, un exerciţiu al demnităţii). Dar, să trecem.

Există, de-a lungul operei lui Stere Gulea, constanta unui temperament şi a unei pasiuni: pasiunea adevărului, temperamentul unui om căruia îi repugnă jumătăţile de măsură.

Cum avertizează regizorul în caietul-program al filmului:"Sînt momente pe care un popor nu are voie să le trateze cu uşurinţă, dacă nu vrea să se pună sub semnul dezonoarei".

Un asemenea "moment" rămîne decembrie '89, cu toate necunoscutele lui şi cu toţi morţii lui, pentru care nu s-au găsit încă vinovaţi, morţii peste care timpul pare - pare! - să cearnă, fin, pulberea uitării. Au trecut, astfel, unu, doi, trei, patru, cinci, şase ani, lumea e tot mai obosită şi tot mai ocupată, economia de piaţă avansează cu paşi vertiginoşi, cupoanele fac ravagii, "altercaţia din Decembrie" a intrat în analele Academiei (Caţavencu), în atmosferă, ca în Bacovia, "ning grave drame sociale", morţii cu morţii... Şi, în acest context istoric vine Stere Gulea cu *Stare de fapt*. Un film care, scria regizorul, "ţinteşte mai degrabă să arate ce rămîne ca imagine de ansamblu, după consumarea unui eveniment. Cum îl văd sufletele noastre, după o vreme"... Pornind de la această idee, Stere Gulea a conceput un fel de poem în proză; ca pentru un "poem în proză" a gîndit regizorul şi structura imaginilor şi a montajului, şi muzica şi coloana sonoră.

O tînără femeie îşi asumă "calitatea de martor" într-o lume (lumea nouă) a minciunii (minciuna nouă), îşi asumă luxul normalităţii, pe care îl plăteşte cu un şir de teribile umilinţe. Negrul genericului de început se retrage ca să dezvăluie faţa acestui personaj, pe o masă de operaţie; apoi, de-a lungul filmului, firul cronologic al "poveştii" e intersectat, de mai multe ori, de cadrul cu faţa femeii, pe o masă de operaţie, în prim-plan sau în gros-plan, uneori cu ochii larg deschişi, ca o mască imobilă... Un cadru montat inteligent şi, mereu, sugestiv, fie între două secvenţe (unindu-le, separîndu-le), fie în interiorul aceleiaşi secvenţe (de pildă în desfăşurarea unei convorbiri telefonice). Departe de a fi un simplu efect retoric, "cadrul" are, în film, rolul plumbului care conturează forma în vitralii; prinse în plasa acestor imagini-leit-motiv, ca într-un cronometraj emoţional al întregului, toate secvenţele intră în albia unui benefic suspense, tind, mereu, spre "ceva" - "ceva" ce regizorul va rezolva abia în *ultima* secvenţă a filmului: într-o lume păcătoasă şi murdară se va naşte, din păcat şi murdărie, un prunc. La capătul unui film amar, o secvenţă peste care trece, o clipă, reflexul speranţei (convenţional, dar nu mai puţin adevărat: orice naştere e un motiv de speranţă, orice nou-născut e posibilul salvator al noii lumi).

Oana Pellea: de la realitate la ficţiune

STERE GULEA cultivă, şi aici, un cinema al tăieturii ferme, al pastei consistente, al contururilor ferme; există, însă, şi momente în care, prin muzică (o muzică aeriană, de o stranie melancolie, mixată uneori cu bătăi de inimă amplificate, potrivite unui asemenea film pe cord deschis), prin imagine (Vivi Drăgan Vasile), prin lumina caldă, aurie, de miracol creştin (care înnobilează, de pildă, faţa unui personaj, văzută prin gratii de puşcărie), prin mişcarea aparatului (care alunecă, gînditor, de la un personaj spre altceva, cum ar fi o fereastră) - filmul (autorul) cu privirea aburită de tristeţe parcă încearcă, o clipă, să evadeze din acel (sau din acest) barbar cotidian.

Distribuţia filmului poate fi descifrată şi ca un posibil tablou psihologic al "epocii". Oana Pellea: o actriţă care, de la un an la altul, de la un film la altul, a cîştigat spectaculos în forţă expresivă. O tînără actriţă care a devenit, treptat, "fără a prinde chiar de veste", o mare actriţă! Originalitatea Oanei Pellea în acest rol greu: modul în care reuşeşte să-şi ferească personajul de retorica eroică şi de urcarea pe soclu, dar mai ales capacitatea de a-i induce, pînă şi în momentele de maximă umilinţă - o extraordinară prestanţă. Un rol captivant reuşeşte Răzvan Vasilescu, înzestrîndu-şi personajul - securistul zelos pînă la crimă, şi dincolo de crimă - nu numai cu o febrilitate feroce, dar şi cu un haz propriu (e memorabil cum ştie să întrebe Răzvan Vasilescu "De ce, e vreo chestie?", în legătură cu răniţii pe care i-a împuşcat în spital, şi întrebarea să sugereze, în acelaşi timp, bagatela cordială şi panica rece!).

Filmul desfăşoară o întreagă paletă de "tipologii securistice", de la băiatul de acţiune şi de mingi al lui Răzvan Vasilescu pînă la şeful cu un aer studiat-domnos, distins măcelar prin procură (Cornel Scripcaru), trecînd şi prin genul intermediar, popular-principial, "tovarăş de nădejde" gata, la o adică, (misia-i misie), să-şi suflece mînecile şi să pocnească peste faţă, pînă la sînge, făptura interogată de el, deşi o ştie nevinovată. Galeria se completează cu personajul "civilului" ex-revoluţionar onctuos, care "ştie tot şi-i acoperă", acoperă crima, profită de ea, se hrăneşte confortabil din ea, justificat de principii, în gura lui, ticăloase ("Nu se poate aranja totul de pe o zi pe alta, trebuie timp", sau "Nu există în istorie Revoluţie fără victime"), personaj admirabil rezolvat de Dan Condurache, cu o falsă blîndeţe somnambulică, de inspiraţie, să-i spunem, "geluvoicanească". Dincolo de aceşti monştri de categorie grea (priviţi de Stere Gulea fără ură, ba chiar cu un fel de milă, faţă de destinul ingrat care le-a fost hărăzit), există şi personajul doctorului, înzestrat de Mircea Rusu cu o căldură sufletească neobişnuită, ceea ce nu exclude mai întîi prudenţa, apoi laşitatea, apoi complicitatea - prin tăcere - la crimă. Dacă personajul Oanei Pellea e un "personaj de excepţie" inspirat de un caz real, personajul doctorului jucat de Mircea Rusu e un personaj "tipic", inspirat, din nefericire, de o mentalitate curentă. După cum o altă mentalitate curentă e concentrată în personajul jucat de Silviu Stănculescu: un ofiţer superior, care nu poate înţelege de ce fiul lui "s-a dus să moară acolo", şi pe care nu-l mai interesează cum a murit, cine l-a împuşcat ("Oricum nu mai ajută la nimic..."). Stere Gulea vrea, se vede, prin acest film, dacă nu să zdruncine aceste "mentalităţi curente", atunci, "cel puţin", să răscolească inimile.

Amărăciunea din privirea regizorului se esenţializează în cîteva imagini ţîşnite ca dintr-un mustrător subconştient al poveştii: imaginea unui tînăr împuşcat, în decembrie, în televiziune, căzut cu faţa în sus, un corp peste care, de undeva, ninge cu confetti, ninge cu confetti peste carnavalul cu morţi adevăraţi; sau imaginea cailor albi, împuşcaţi, cu burţile înroşite de sînge, căzuţi la pămînt, în curtea aceleiaşi televiziuni; imagini cu efect suprarealist, "ca iarba crescută prin asfalt", imagini ca aruncate de autor undeva în colţul tabloului, dar care nu se lasă uitate. Aşadar, "extrase lirice" ale marii amărăciuni care străbate filmul: doi cai albi, împuşcaţi, un mort tînăr, acoperit cu un linţoliu de fulgi, şi ochii imenşi, negri, ai Oanei Pellea, care spun tot ce vorbele nu pot să spună.

Tranşant în opţiunile lui morale, filmul cultivă o ambiguitate fertilă în opţiunile lui dramaturgice (ex.: după vizita "acasă la securist" - cu o Maria Junghietu jucînd cu strălucire naivitatea -, fiecare spectator poate să înţeleagă ce vrea: fie că personajul s-a sinucis (căinţă? demenţă?), fie că a fost lichidat din raţiuni superioare, fie că i s-a şters urma cu un transfer în interes de serviciu în străinătate...).

Dominat de tonuri grave, sumbre, întunecate, filmul e fulgerat, în cîteva rînduri, şi de un sarcasm nemilos: "Intră Biserica, se pregătesc minorităţile", se aude în show-ul t.v. "Veniţi şi apăraţi televiziunea"; "s-a adus iconiţele!", raportează un slujbaş - şefului, şi replica închide în ea un întreg capitol post-revoluţionar al noilor forme fără fond (sau pe un fond de lichelism perpetuu); în combinaţia de sicrie şi varietăţi, din decembrie, de pe un platou t.v., "Anul Nou" îl "întruchipează", premonitoriu, un copil oligofren...

DEŞI acţiunea se derulează în timpul Revoluţiei din Decembrie şi în anul care îi urmează, filmul şi-a propus - mărturisea regizorul - "*mai degrabă o viziune posibilă asupra societăţii româneşti postcomuniste în esenţa ei*". Evident, faţă de momentul în care se petrece filmul, s-au schimbat multe lucruri în România. Care ar fi, însă, "esenţa" rezistentă, la care se referă regizorul? În primul rînd, păcatul originar al noii lumi: minciuna. Apoi: imperiul nemuritor al dosarelor ("Asta sînteţi toţi, mă!, Asta sînteţi toţi!", ne strigă, din film, un personaj). Apoi: reîmpărţirea lumii în "noi" şi "voi" ("Tu nu vezi că ne împărţim în «noi» şi «voi»?", îi spune, în film, o puşcăriaşă nevinovată, unui ministru vinovat).

Publicul savurează dialogul filmului, conectîndu-l, mereu, la istoria trăită, la personaje şi replici intrate rapid în legendă. Nu ştiu în ce măsură filmul îi va fi accesibil unui spectator străin. Lipsit de reperele noastre, spectatorul străin nu mai percepe decît latura "etern umană" a filmului, figura demnităţii în orice context dictatorial, eroismul normalităţii (aşa cum am privi noi un film despre suferinţa unei femei în regimul salazarist, să zicem, şi nu am înţelege, în rest, mare lucru). Din acest punct de vedere, Stere Gulea şi-a asumat riscul unui film, într-un anume sens, de uz intern. Un film pe care l-a dorit ca "un pumn în stomac" dat spectatorului *de aici*. Teamă mi-e, însă, că acest pumn în stomac de primit îl primim tot numai "noi".

■

Stare de fapt • O producţie a Studioului de creaţie nr. 4 "Cinerom", în colaborare cu Studioul de creaţie cinematografică al Ministerului Culturii şi "Filmex". Regia: Stere Gulea. Scenariul: Stere Gulea şi Eugen Uricaru. După o idee de Lucian Pintilie. Scenografia: Mihnea Tăutu. Costumele: Svetlana Mihăilescu. Muzica: Doru Căplescu. Montajul: Mircea Ciocâltei. Coloana sonoră: Horea Murgu. Imaginea: Vivi Drăgan Vasile. Cu: Oana Pellea, Răzvan Vasilescu, Cornel Scripcaru, Dan Condurache, Mara Grigore, Mircea Rusu, Şerban Celea.

PREPELEAC

de Constantin Ţoiu

Două oferte

Textul l-am mai citat o dată şi îl reproduc a doua oară cu speranţa că un domn îndrăzneţ va propune să fie afişat pe unul din pereţii corpurilor legiuitoare:

CEL MAI MARE BINE PE CARE ÎL POT FACE CEI RĂI ESTE DE A RĂMÎNE RĂI. NUMAI PERSISTENŢA LOR ASIGURĂ VICTORIA CELOR BUNI. VAI DE VEACUL ÎN CARE CEI RĂI NU AU CARACTER.

*

PUTEA s-o fi scris şi Cioran... Totuşi, oricît ar fi trăit, el n-ar fi putut formula o asemenea sentinţă. Sarcasmul, ironia, cinismul sunt nurorile acre, neproductive, ale autorilor păgubiţi oarecum în interiorul lor şi care îşi iau o revanşă prin sofisme scăpărătoare, - spuma, doar, a mărilor grele, adînci... Nu o putea spune, serios, decît un poet genial. Un candid şi-un pur. Un naiv înflăcărat crezînd în cuvinte şi în fapte şi luînd cum se cuvine măsura lucrurilor, fără teama că va străluci şi uimi mai puţin. Numai un astfel de artist, grav, putea să scoată exclamaţia şecspiriană:

Vai de veacul în care cei răi nu au caracter.

Şi nu fusese un secol în care răul şi *caracterul*, - posibilul strai scump, salvator, - să fi atins apogeul...

Aşadar, răii să ne facă serviciul de a rămîne pe mai departe răi. Nu avem pretenţii. Nu interzicem. Nu moralizăm ca unii editorialişti. Să fie, consecvent, inamicii legii; să-şi dea în petec; s-o facă lată, şi mai lată, altădată; să ne stupefieze cu obrăznicia şi neruşinarea lor; iar dacă ar încerca să aibă şi ei vreun fason etic, în găinării, primii care i-am trage de mînecă să se lase, că nu-i nevoie, am fi tot noi, cestălalţi, tipii cumsecade, înţelegîndu-l pe Eminescu.

Aşa dar, ei, răii, stăruind în fărădelegile lor, vor garanta, prin istovirea finală a acestora, biruinţa celor buni, răbdători pînă la capăt, încrezători că izbăvirea de cel rău vine, dacă nu din alte pricini, măcar şi din epuizare, nici răul nefiind infinit. Atît că trebuie pacienţă. Multă pacienţă. Şi mai vrem ceva. (Victimelor li se acordă de obicei o dorinţă, omenească, înainte de execuţie: o ţigare, acolo, o ceşcuţă de cafea, sau cine ştie ce alt capriciu, monumental, în clipa morţii.) Dorinţa noastră adresată răilor ar fi *să fie mari*. Să aibă panaş. Să pună o dimensiune estetică impunătoare în ticăloşiile lor, după modelul malefic, strălucit, al prinţilor din Renaştere. *Caracter*, deci. Lucrul pe care, deznădăjduit şi transformînd paradoxul în necesitate, îl cerea şi poetul nostru, naţional?... Cred că mai întîi universal.

De vei fi căldicel, te voi slobozi din gura mea ! spunea şi subtilul doctor al conştiinţei, apostolul Pavel, învelind dogma în jarul inteligenţei purificatoare. Ori rece, ori fierbinte. Totul e să nu fii mediocru. Pentru că nu mediocrilor, - în nici un caz nu lor, - le aparţine adevărul...

*

A DOUA ofertă pe care îmi îngădui s-o avansez legislativului, etc. este, de fapt, un minuscul roman, un text epic scurt, concentrat în patru fraze, rezumînd codul de conduită al unui popor, alternativele lui în istorie.

Dacă ucigaşii lui Nicolae Iorga ar fi fost, toţi, licenţiaţi în litere şi istorie, şi ar fi cunoscut textul ce urmează, poate că nu ar mai fi tras; sau dacă totuşi ar fi făcut-o, din fanatism, ar fi avut, înainte de a apăsa pe trăgaci, *o mică ezitare*, ceea ce ar fi constituit, în felul său, un inconştient, infinitezimal omagiu.

Cum să împuşti, pe un cîmp pustiu într-un noiembrie pus pe gînduri, acest text, disjunctiv:

Un popor care trăieşte din vina lui sau din a vremurilor, poate alege mai multe căi, dacă nu-i place să zacă în umilinţă sau sub dispreţul altor neamuri cari au ştiut a trăi, - adică munci, lupta şi învinge. Ori îi trage sute de mii de ani o doină de jale. Atunci cît ţine cîntecul, sufletul e slobod, dar trupul tot în lanţuri rămîne. Ori îşi pune rogojină aprinsă în cap şi merge să se jeluiască oricui, şi atunci puţini îl vor asculta în lumea aceasta, unde toţi, oameni şi popoare, au aşa de mult de lucru cu ei înşişi şi cu ale lor. Ori se ţine blestemînd după stăpînul cel rău, care din cînd în cînd se întoarce ca să-i mai dea peste gură un pumn de care sîngeră.

*

BINE a spus cine a spus că scrisul o ia totdeauna înaintea realităţii. Adaug că scrisul, singur, poate legitima o naţie. Cu aceste două texte, ca mărturii, sau dovezi, putem înfrunta orice proces, fie şi rău intenţionat, ce ni s-ar face.

Cît costă una,... două,...trei pagini astfel scrise? Iese de-o privatizare? ■

SIMULACRELE NORMALITĂŢII

de Eugen Negrici

Despre consecvenţă

FIINDCĂ prozatorii români nu au dat, într-un secol şi jumătate, cine ştie ce dovezi de inventivitate narativă şi cu fantezia, imaginaţia şi în genere, cu literatura de ficţiune stăm rău, am considerat că aş putea reproduce aici cîteva note vechi de lectură referitoare la un model de producere azi celebru. În perspectiva noului început de ciclu în care pare să fi intrat, după 1989, literatura română, aceste însemnări şi-ar putea găsi utilitatea.

11 august 1977 Márquez. Urmăresc cu uimire, o uimire care creşte de la o pagină la alta cum înfruntă acest sud-american - fără a ne pune în alertă - graniţele cunoscute, simţite, consimţite, aproape convenţionale, ale verosimilului, cît de puţin se sinchiseşte de acesta cînd împinge peripeţia, fabulaţia mai departe de locul unde noi ne-am fi oprit intimidaţi.

El are curajul de a da detalii realiste unei intuiţii metaforice, de a o dezvolta ca realitate prin consemnarea consecinţelor posibile ale existenţei înlăuntrul metaforei. Noi am fost educaţi să judecăm verosimilul sau neverosimilul în roman în felul cum judecam principiile convieţuirii sociale, adică morala. Or, nepăsarea cu care face Márquez loc incredibilului cu care dă curs, fără temeri şi spaime, imaginaţiei ţine de un orizont artistic imposibil de înţeles prin mărginitele noastre idei curente referitoare la ceea ce e verosimil; ea indică faptul că aşa cum există o morală superioară - tratată nu de puţini drept amoralitate - există şi o estetică superioară. Mă tot întreb care e acoperirea ei, ironia?

16 august 1977 - Márquez sau raţionalitatea iraţionalului; "minunatul său simţ al irealului", spune cineva în carte.

23 august 1977. Lecţia lui Márquez: 1) - Romancierul trebuie să găsească panta cărţii care să ducă la sentimentul ei final. Aici (ca şi în *Ghepardul*) tristeţea unei lumi care piere, melancolia. 2) Personajele să fie în aşa fel întocmite încît să-ţi ofere pricini de nostalgie devenind cît de cît pitoreşti (pitorescul sexual nu trebuie evitat). Trăsăturile lor comune, acţiunile lor obişnuite se cuvin pentru asta exagerate. Îngroşarea trăsăturilor nu produce nici un dezastru. Singurul pericol este inconsecvenţa. Cine e curvar să fie nemaipomenit de curvar; care e războinic să se afle 30 de ani la rînd, pînă la capăt, sub semnul războiului etc. Evidenţierea consecinţelor unor asemenea extraordinare atribute e obligatorie. Dacă totul e relevat astfel, prin consecinţe, nimic nu pare imposibil. Romanele de ficţiune devin neplauzibile pentru că autorii uită sau renunţă să prelungească linia forte a faptelor în consecinţele lor. 3) Nu trebuie căutate evenimente senzaţionale pentru a da naştere epicităţii şi alerteţei. Exagerînd cantitativ fapte cu nimic deosebite şi urmărind consecinţele acestei stări hiperbolice de receptare - obţinem acelaşi lucru. Nu e nevoie de o inventivitate ieşită din comun pentru a crea suspans şi interes narativ, ci de răbdarea de a urmări consecinţele unor caractere tări şi ale unor împrejurări exagerate.

20 februarie 1978 - Márquez. *Fantastica şi trista poveste a candidei Eréndira şi a nesăbuitei sale bunici.* Redescopăr şi confirm formula epică, o formulă de nedepăşit, aceeaşi cu a poeţilor din spiţa lui Dimov: dezvoltarea narativă a metaforei pînă în baroc, pînă în fantasticul năucitor, pînă în sminteală, într-o sublimă sminteală. Cu o neruşinare consecventă. Consecvenţa e secretul. O frază din carte îl şi sugerează: "Ceea ce îmi place la tine - i-a spus - e seriozitatea cu care inventezi tot felul de lucruri neadevărate".

Consecvenţa îşi are, cum se ştie dar nu se spune, rolul ei şi în critică, unde pentru a părea obiectiv e de-ajuns să fii cu consecvenţă subiectiv. ■

Ochean

Un principe (6)

LA UNA din vizitele următoare l-am întrebat: "Cum poţi să ştii toate lucrurile acestea?" - "Foarte simplu. Îmi aduc aminte." - "Dar sînt date precise, însemnări, oameni şi locuri... Am aflat că nu-ţi faci notiţe preliminare, scrii direct şi nu foloseşti nici un manual de istorie." - "Să-ţi spun adevărul. O voce din mine mi le dictează ca şi cum mi-ar furniza fotocopii. Singura greutate o am cu ortogorafia." "Prinţul" schimbă tonul: "Spune-mi, ai publicat ceva? Ce spun istoricii? Ce se vorbeşte despre mine?" I-am mărturisit că afară de Elsa şi de dr. Wagner, n-am vorbit cu nimeni despre el, ezit ca să nu-l dau în vileag. Spovedania mea îl făcu să spumege de mînie: "Cum am să ajung eu împăratul Rusiei, cînd nici măcar în Bucureşti nu sînt cunoscut? Neculce, te-ai dovedit acelaşi slăbănog care fuge de răspundere." Furia îl desfigură. Începu să urle şi să arunce tot ce era pe masă, din fericire nu spre mine, ci direct în capul lui Dostoievski. Acesta rezistă cît rezistă, binecuvîntînd fiecare proiectil, apoi se ascunse sub pat. Hitler privea îngrozit iar Che Guevara îşi exprima emoţia printr-un cîntec revoluţionar.

Apăru Wagner cu doi gardieni voinici. Doctorul îl luă pe franţuzeşte: "Voyons mon prince", dar un upper-cut de trăsnet îi zdrobi bărbia şi nasul ca pe o pătlăgică. Gardienii însă, îşi cunoşteau meseria. În cîteva clipe îl legară în cămaşa de forţă şi îl duseră pe sus într-o cameră unde n-am avut voie să intru. În patul lui Cantemir, sub pernă, am mai găsit cîteva foi pe care le-am vîrît repede în sîn. Raptul stîrni interesul lui Hitler care mă apucă de reverul hainei: "Ce-ai furat?" - "Nimic", minţii eu înfricoşat, "doar nişte notiţe." - "Bănuiam eu: tratatul de la Potsdam! Hoţule, dă-mi înapoi Silezia, dă-mi Prusia orientală! Nu vezi că mă sufoc aici?" Ar fi trebuit să mă simt mîndru că eram considerat drept corector de frontiere. Am preferat să cer ajutorul gardienilor. Între timp apăru şi doctorul Wagner, bandajat la cap ca o stafie. Mă însoţi pînă la poartă. Îmi tot spunea ceva, dar nu distingeam nimic din sunetele orificiilor sale greu încercate. Acasă mi-am făcut o cafea şi m-am dedat lecturii. Era vorba acum, chipurile, de extrase din corespondenţa domnului moldav.

1691 ***Domnului Ulrich Megerle, alias Abraham a Sancta Clara, Salzburg (prin curier diplomatic)***

Mult simate domn,

Prin bunăvoinţa contelui von Burschwitz v-am trimis înainte de praznicul Naşterii Domnului manuscrisul unei naraţiuni, "Iuda arhivicleanul", în care, ca într-un mozaic fantastic, am schiţat în umbra Ishariotului un portret al epocii noastre, conform puţinelor pagini ce mi le-aţi pus la dispoziţie. N-am primit nici o confirmare şi nici suma convenită de noi la întîlnirea de la Tisa nu mi-a parvenit. Îmi pare rău că trebuie să vă aduc aminte de obligaţia de a-mi răspunde; eu păstrez o copie a lucrării, pe care, din cauza situaţiei financiare precare a curţii mele voi fi silit s-o îndrept spre alte direcţii. Cartea lui Fischart, care mi-a servit de model şi care aţi binevoit să mi-o încredinţaţi, aşteaptă în mîinile mele o ocazie prielnică pentru a vă putea fi înapoiată.

Cu aleasă stimă, Dimitrie Cantemir, Principe

1708 ***Principelui Demetrius Cantemir, Boghdan Saray, Istambul (prin curier diplomatic)***

Monseniore!

Cred că vă mai amintiţi de întîlnirea noastră în fermecătorul palat de pe ţărmul Bosforului, cînd aţi avut amabilitatea să ne acordaţi o întrevedere, după divinul vostru concert.

Referitor la cele spuse atunci, vă trimitem un eşantion din scrierile fiului nostru - este proiectul unei piese de teatru - cu rugămintea de a vă îndrepta atenţia asupra încercărilor sale şi a ne scrie dacă vi se pare că are talent sau nu. Noi, ca părinţi, sîntem foarte îngrijoraţi de viitorul său; am prefera să fie tentat de o carieră financiară. Deasemenea sîntem confuzi în faţa tendinţelor actuale ale teatrului. Nu avem geniul vostru pentru a aprecia talentul lui Pierre la justa sa valoare. Spuneţi-ne sincer, cum vi se pare acest joc prea frivol şi superficial. El împlineşte luna aceasta 20 de ani. Pentru orice corectură şi sugestie vă rămînem recunoscători.

Vă rog să credeţi, monseniore, în fidelitatea noastră,

Pierre Carlet de Chamblain de Marivaux

Nobilului Domn Carlet de Chamblain de Marivaux (prin bunăvoinţa Domnului Ambasador Ferriol)

Dragă amice,

Cu mare atenţie am parcurs foile manuscrisului trimis şi după puţină lectură m-am convins că simpaticul dv. fiu posedă talent, inteligenţă şi acel 'esprit' care face din dv., francezii, un popor atît de atractiv. După cum veţi binevoi a constata, mi-am luat libertatea şi am compus un nou scenariu pe care vi-l trimit alăturat sub titlul "Le jeu de l'amour et du hazard." Cred că acesta vă va convinge că dragostea nu se petrece întîmplător, ci provine dintr-o poziţie sufletească înrudită, deasupra convenienţelor sociale. Îmi veţi ierta o anumită rigoare de preţiozitate a dialogului. Aici am operat mai profund pentru a caracteriza societatea în care trăiesc protagoniştii.

Vă mulţumesc din inimă pentru cadourile trimise. Banii îi voi folosi pentru a alina durerile materiale ale supuşilor mei, după cum am vorbit.

Cu deosebită consideraţie, Demetrius, Principe.

Mă oprii fascinat. Inima bătea lovindu-se de coşul pieptului. Unde ne sînt protocroniştii? Dacă ar şti ei ce ţineam eu în mînă. Aur! Poate "prinţul" a găsit undeva toate aceste scrieri şi de emoţie a înnebunit. Ce falsuri! Ce invenţie! E păcat că nea Jenică a murit. Ce plachie cu sare şi piper ar mai fi făcut el din "documentele" acestea! Parcă îl aud. "Abrahame, treci pe tuşă! Marivaux, uită-te: dus şi întors. Dreptul de a vă numi titani l-aţi căpătat, după cum se vede, numai şi numai înfruptîndu-vă din rostirea valahă!"

Paul Miron

prezentate de Grete Tartler

• Actualitatea editorială •

Reconstituire prin râsu-plânsu

EVREIMEA est-europeană a începutului de secol al XX-lea: o lume "azi ca şi dispărută" de târgoveţi comercianţi, palavragii, mari amatori de istorisiri şi snoave, înţelepţi optimişti, realcătuind, de fiecare dată cu mai mult miez, cioburile unei existenţe mereu zdruncinate, ca

Şalom Alehem. *O catastrofă care n-a avut loc. Povestiri de pe drumul-de-fier*. Traducere din idiş Anton Celaru. Editura Hasefer, 1995, 169 p., 4000 lei.

într-un caleidoscop. Anton Celaru, excepţionalul traducător al povestirilor lui Şalom Alehem, a ales pentru ilustrarea acestei lumi un volum de "naraţiuni feroviare": privită de la fereastra unui vagon de clasa a III-a, unde oamenii, simpli şi adevăraţi, îşi povestesc cu talent vieţile, făcând haz de necaz, ea te face să înţelegi rostul existenţei, "să te bucuri de drum".

Istoria care dă titlul volumului, *O catastrofă care n-a avut loc* (apărută iniţial în "România literară" nr. 32/ 8 VIII 1991), parabolă a lumii moderne, în care neamuri şi seminţii diferite sunt obligate de împrejurări să o scoată la capăt laolaltă, este istoria plină de haz a evreului Berko şi a unui preot creştin porniţi pe o locomotivă la a cărei conducere nu se pricepeau, scăpând de la moarte printr-o fericită întâmplare (locomotiva nu mai avea cărbuni) după ce pătimiseră împreună.

Catastrofa care nu are loc (sfârşitul lumii, sau al unei lumi) apare ca leit-motiv şi în alte povestiri, de pildă în *Doi antisemiţi*. Isteţul evreu Max Berliant, vrând să doarmă bine, fără a fi deranjat de alţi călători, când va trece prin dreptul Chişinăului (unde avusese loc o deraiere) şi-a cumpărat respingătorul ziar antisemit *Besarabeţ* şi s-a acoperit cu el ("Trebuie să ştiţi că în locurile ei de baştină mai nimeni nu pune mâna pe fituica asta: evreii, pentru că le stârneşte silă; neevreii, pentru că s-au săturat de ea"). În timpul nopţii, însă, alt isteţ israelit s-a urcat în acelaşi compartiment şi, văzând "antisemitul cu nas semit" care dormea acoperit cu *Besarabeţ* pe o banchetă, şi-a cumpărat la rândul său imunda fituică şi s-a lungit *vis-á-vis*. Lăsăm la o parte faptul că în dreptul Chişinăului (locul catastrofic) Max a avut totuşi coşmaruri; dar la trezire, ce şoc să se vadă "în oglindă": pe cealaltă banchetă, un ins dormind, acoperit cu un ziar antisemit! "Cei doi *Besarabeţ*-i s-au sfredelit îndelung cu privirile unul pe altul, fără a scoate o vorbă. În fiecare se trezise dorinţa nebună de a afla cine-i celălalt..." Şi au aflat intonând un cunoscut cântec evreiesc despre învăţătură: "învăţători cu-nvăţăcei/ aprind a slovelor văpaie"...

Tema învăţăturii ca dominantă iudaică apare şi în *Gimnaziul* (familia gata de orice sacrificiu pentru a trimite băiatul la şcoală). *Cel mai fericit om din Kodni* este un tată care îl întâmpină la gară pe renumitul profesor chemat să-i salveze fiul bolnav. *Cel de-al zecelea* (zece persoane pentru rugăciune) aduce parabola salvatorului, care poate fi şi ne-evreu (un rus trece şi opreşte incendiul într-o sâmbătă, când evreii nu aveau voie să se apropie de foc). *Neamul* este istoria păcălitorului păcălit. *Omul din Buenos Aires*, un negustor bogat care preferă călătoria cu clasa a III-a pentru a avea parte de poveşti pe drum, aduce omagiu artei istorisirii. De câte ori coboară cineva din tren, o povestire se întrerupe, spre necazul ascultătorilor - care nu se satură niciodată, ca în 1001 de nopţi (*Staţia Baranovici*). Povestitorul, în tradiţie vechi semită, e un rapsod cu ochi "surâzători-trişti sau trişti-surâzători", transmiţător al parabolelor şi înţelepciunii înaintaşilor. Doar că înlocuieşte legănarea cămilei cu trenul nu mult mai iute ("târâş-grăpiş" i se spune trenuleţului de linie îngustă); civilizaţie a drumului-de-fier încă suficient de lentă spre a lăsa omului răgaz pentru el însuşi...

Reconstituire printr-un ochi de sticlă

ISLAMUL asimilat de Europa: mulţi intelectuali francezi consideră că acesta e subiectul "la ordinea zilei". Un astfel de scriitor este Franz-Olivier Giesbert (n. 1949), cunoscut jurnalist şi politolog parizian, care şi-a dobândit adevăratul renume, însă, cu *L'Affreux* (Grasset, 1992), încununat cu marele premiu pentru roman al Academiei Franceze.

Personajul principal al cărţii, Aristide Galupeau (nume, am zice, special ales să accentueze spiritul european "născut din trunchi latin, grec şi arab", cum spune Herder) este rodul unei iubiri ilegitime dintre o franţuzoaică şi un muncitor arab. Băiatul, lovit de tot soiul de nefericiri care îl fac "nesuferit" (să acceptăm această traducere), se naşte greu, cu un ochi lipsă şi diverse răni, are parte de o mamă care-l lasă de izbelişte într-o pensiune, vede cum, sub ochii lui, surioara sa "zboară" pe fereastră (închi-

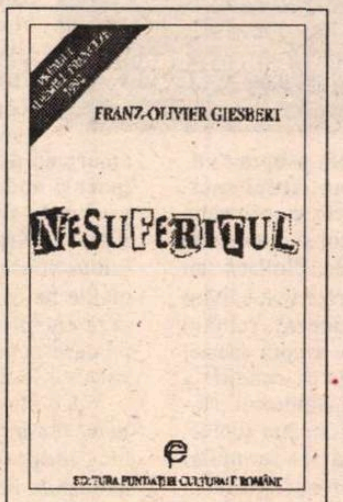

Franz-Olivier Giesbert, *Nesuferitul*. Traducere de Roxana Călinescu. Editura Fundaţiei Culturale Române, Bucureşti 1995, 217 p., 4000 lei.

puindu-şi că e pasăre) şi moare pe asfalt, e pus la munci degradante, bătut de diverşi derbedei etc. La vârsta când înţelege că are o înfăţişare orientală şi nicidecum franceză porneşte, constrâns de împrejurări (suspectat de uciderea profesoarei sale, doamna Bergson, evreică pe care de fapt o iubea şi care-i dădea să citească filozofie) în căutarea tatălui, pe care-l găseşte într-o familie tipic islamică - mulţi copii, ritualuri etc. În realitate, noua generaţie de arabi născuţi în Franţa (fraţi vitregi) nu ţine nici Ramadanul, nu respectă nici alte reguli (băieţii mănâncă porc şi vagabondează în gaşcă, Fatima, sora inteligentă şi bună la carte, doritoare de a deveni medic stomatolog - se sărută cu un negru în casa scărilor). Integrarea nu se mai poate produce şi, după altă evadare, după alte peripeţii prin subteranele metroului parizian şi lumea interlopă, Aristide îşi găseşte salvarea prin iubire. Adorata sa din adolescenţă, Nathalie, e redescoperită; împreună duc un menaj cel puţin ciudat: el, ţinând casa şi scriind filozofie, obligat să trăiască ascuns (deşi descoperă că doamna Bergson murise de moarte bună, nu încearcă să demonstreze acest lucru poliţiei, deoarece "deosebirea între un câine şi un arab călcaţi de maşină este că în faţa câinelui sunt urme care dovedesc că maşina a frânat"); ea, lucrând şi aducând bani în casă (curat matriarhat tip New Age!). Ochiul de sticlă al lui Aristide, globul de cristal care rămânea calm, atoateştiutor, de câte ori celălalt lăcrima, strălucind într-un permanent râsu-plânsu, reconstituie rostul existenţei prin iubire: "În zilele noastre nimeni nu mai citeşte. E de înţeles. Cititul e obositor. Dar dacă m-aş fi apucat să scriu toate întâmplările pe care le am în cap, sunt convins că literatura ar fi ajuns din nou la modă. Dl. Blaise Pascal e cel care m-a îndepărtat de vocaţia mea. Din cauza lui m-am hotărât să devin filozof. (...) Sunt multe puncte în care am altă părere decât dl. Blaise Pascal. Nu înţeleg, de exemplu, cum a putut să scrie că omul se înjoseşte iubind animalele" (în carte apare, la un moment dat, iubirea dintre un băiat şi un delfin). "Iubirea nu e ceva care se distribuie preferenţial. De ea ori beneficiază toată lumea, şi în primul rând Dumnezeu, ori nu beneficiază nimeni".

Scrisă cu mult umor şi înţelepciune, într-un limbaj deopotrivă duios şi ironic, al cărui farmec traducerea Roxanei Călinescu l-a păstrat, epopeea grec-creştin-arabă (ba şi hebree, prin "mama-iubită" spirituală, doamna Bergson) a unui chinuit rătăcitor-printre-lumi se citeşte dintr-o răsuflare.

Reconstituirea înaripării

"MAGGOT" înseamnă, în engleză, nu numai stadiul larvar al unei făpturi înaripate, ci şi "capriciu" - melodie sau dans denumită astfel, la sfârşitul secolului al 17-lea, fiindcă, pur şi simplu, nu aparţinea vreunui gen muzical anume. John Fowles mărturiseşte că a scris al său "Maggot" dintr-o obsesie (ca în capriciile muzicale): obsesia temei. "Un grup de călători, cu expresii nedesluşite... Nu ştiu de unde veneau sau de ce se încăpăţânau să-mi răsară din subconştient. Călăreţii nu se îndreptau spre nici o destinaţie. Călăreau pur şi simplu la orizont, ca o succesiune de cadre de pe film... sau ca un singur vers, ultima rămăşiţă a unui mit dispărut".

Călăreţii, porniţi, la 1736, în călătorie spre vestul Angliei sub pretextul realizării unei căsătorii împiedicate de un tutore hulpav (care îşi "rezervase" tânăra şi bogata pupilă fiului său minor) formează un echipaj în care fiecare credea că toţi ceilalţi, cu excepţia sa, constituie un grup dinainte alcătuit. Acesta este scenariul în care acţionează iniţiatic Bartholomew, personaj reîntrupând

John Fowles, *Omida*. Traducere şi note de Veronica Focşeneanu. Postfaţă de Cosana Nicolae. Editura Univers, 1995, 446 p., 7000 lei.

"*magicianul* " (desfăşurându-şi de data asta pe meleaguri britanice, nu greceşti, puterile malefice; forţând destinele unor oameni anume aleşi: actorul Francis Lacy, servitorul Jones, prostituata Fanne/Louise, servitorul surdo-mut Dick, proxeneta Hannah, judecătorul Ayscough...). O parte a echipajului dispare misterios în timpul călătoriei - între dispăruţi, şi "*magicianul* ". Singurul indiciu: găsirea cadavrului lui Dick, surdo-mutul. De acum, interogatoriile judecătorului, imaginaţia cititorului, "martorii" de epocă, fragmentele de cronici mondene, juridice, administrative, comerciale din 1736 şi alte inserţii textualiste ţes firele "coconului" cărţii - înfăşurare şi desfăşurare de sensuri, "de la revelaţie la grotesc, de la încifrare la descifrare" - cum precizează, într-o binevenită postfaţă, Cosana Nicolae. "Coconul absoarbe totul - autorul, personajele şi cititorul; fiecăruia i se oferă un fir textual ca element de orientare". Fundalul istoric (disidenţele protestante din Marea Britanie a secolului al XVIII-lea - cu metodiştii lui John Wesley şi *shaker*-ii lui Ann Lee) nu e decât paleta menită să asigure un *efect de real* pentru "Maggot". De altfel, s-a afirmat că Fowles ne introduce în magie şi pare a şti mai mult decât un magician, în matematici, ca un profesor de specialitate, la fel în fizică, astronomie, ocultism asiat, vechi religii ş.a. Nu-i scapă nici ocazia unor fine aluzii la contemporaneitate ("un politician nu poate fi sincer nici măcar o lună; cel mult, primele două săptămâni"), nici limbajul juridic latinizant; dar domeniul forte îl constituie ţesătura de simboluri. Multele cămăşi în care e învăluit fluturele înainte de a zbura constituie "rostul" nenumăratelor nivele de lectură pe care ni le propune.

Rafinata traducere a Veronicăi Focşeneanu face din acest nou roman de Fowles, apărut după *Magicianul, Turnul de abanos, Colecţionarul, Iubita locotenentului francez, Daniel Martin, Mantisa*, o crisalidă care degajă şi în limba română zborul din "Maggot": spiritul iubirii. ■

Cărţi primite la redacţie

♦Philippe Ariès şi Georges Duby, *Istoria vieţii private*. Volumele III şi IV. *De la Europa feudală la Renaştere*. Traducere de Maria Berza şi Micaela Slăvescu. Editura Meridiane, Bucureşti, 1995, 387 p. + 413 p., 5900 lei.

♦Olivier Mongin, *Teama de vid. Eseu despre pasiunile democratice*. Traducere de Marily Le Nir. Prefaţa de Bujor Nedelcovici. Editura Fundaţiei Culturale Române Bucureşti 1995, 229 p., 2200 lei.

♦*** *Intrarea în casă. Antologia poeziei româneşti din Iugoslavia*. Ediţie alcătuită de Simeon Lăzăreanu şi Octav Păun. Editura Fundaţiei Culturale Române, Bucureşti 1995, 138 p., 4000 lei.

♦Georges Banu, *Actorul pe calea fără de urmă. Zile de teatru în Japonia*. Ediţie în limba română revizuită şi adăugită. Cu o postfaţă de Jean-Jacques Tschudin. Traducere şi postfaţă la ediţia românească de Mircea Ghiţulescu. Editura Fundaţiei Culturale Române, Bucureşti 1995, 191 p., f.p.

♦Richard Leakey, *Originea omului*. Traducere de Ion Oprescu şi Ana Maria Glavce. Editura Humanitas. 205 p, f.p.

Colocviu internaţional Paul Celan

PRINTR-UN concurs de împrejurări bizare (în care întîrzierea poştei şi dificultatea românilor de a obţine vize în scurt timp au jucat un rol preponderent), s-a întîmplat ca dintre cei cîţiva invitaţi din România la colocviul Celan de la Paris să ajungă acolo numai Nina Cassian, Alexandru Solomon şi eu. Cum Ovid. S. Crohmălniceanu, Andrei Corbea, Ioana Pârvulescu şi alţi critici n-au mai putut să participe, *George Ferenczi*, ambiţiosul organizator al colocviului, care s-a străduit din răsputeri să aducă cît mai mulţi reprezentanţi ai spaţiului cultural din care plecase Celan, a trebuit să se "mulţumească" în cele din urmă cu mărturiile a două poete şi un cineast.

Organizat între 23 şi 27 noiembrie - prin eforturile conjugate ale micii case de editură *Est-Ouest Internationales* dirijate de G. Ferenczi şi ale cunoscutei *Maison des Ecrivains* dirijate de Alain Lance - acest eveniment a fost primul mare colocviu internaţional la Paris dedicat "operei şi vieţii, gîndirii şi istoriei lui Paul Celan", cum notează poetul Michel Deguy, preşedintele "casei scriitorilor" mai sus amintite, în publicaţia lunară a acesteia.

Şi într-adevăr, colocviul s-a dorit un fel de "summum" al deja vastei opere de editare şi de exegeză, întinsă pe toate meridianele, elaborate în jurul lui Celan, cel supranumit "meister der Dunkelheit". Cei mai cunoscuţi editori şi traducători ai săi din toate limbile au fost invitaţi la acest "symposion" cosmopolit organizat cu prilejul împlinirii a 75 de ani de la naşterea poetului - primă recunoaştere culturală de proporţii în capitala orgolioasă a ţării în care Celan şi-a petrecut cea mai mare parte din viaţă, pînă la sinuciderea lui din 1970.

Şi totuşi un mic colocviu Celan fusese organizat în 1972 la Goethe Institut din Paris. Un altul asemănător fusese organizat în 1981 la Goethe Institut din Bucureşti. Dar, după alte mai mici iniţiative culturale din spaţiul german, abia colocviul de la Cerisy din 1984, şi mai ales marele colocviu din 1987 din Seattle (Statele Unite) au reliefat amploarea spectaculoasă pe care opera lui Celan a căpătat-o în conştiinţa culturală internaţională din ultimii 15-20 de ani - după ce filozofi cunoscuţi (Gadamer, Derrida, Lévinas), critici literari influenţi (George Steiner etc.) şi poeţi-traducători de renume se aplecaseră cu atenţie asupra operei sale, pînă la a-l declara, cum se ştie, cel mai important poet de limbă germană din ultimii 50 de ani.

Desfăşurat în prima zi la prestigioasa Ecole Normale Supérieure din Paris (unde Celan a predat o vreme cursuri de limbă germană), apoi la Maison des Ecrivains şi la Centre d'études judéo-américaines (Université Paris VII), actualul colocviu parizian a avut o ţinută net academică, deşi nu a dus lipsă de "momente artistice" diverse. Cei aproape 60 de invitaţi au aparţinut unor categorii clar definite - editori, traducători, exegeţi şi poeţi - care s-au succedat prin rotaţie la cele zece mese rotunde, desfăşurate de-a lungul a cinci zile pline, întrerupte de proiecţii de filme sau de recitaluri de poezie.

După audierea vocii lui Celan confesîndu-se, apoi citind poeme în germană, prima masă rotundă - *"Die Sprache ging durch" et la langue de Celan"* - a debutat simbolic cu intervenţia expresivă a poetului turc de limbă germană Z. Senocak, mărturisindu-şi afinitatea nu doar cu Celan, "maestrul dispariţiei cuvîntului din limbă" în modernitate, ci şi cu Celan cel plurilingv şi multicultural, ca şi el. Din comunicările propriuzise, am reţinut îndeosebi două: dizertaţia heideggeriană a lui Hans-Michael Speyer (un tînăr editor cunoscut al operei lui Celan în germană) asupra "utilizării abisului" la Celan, altfel spus, asupra lipsei de fundament ca principiu însuşi al poeziei celaniene; şi intervenţia orală impetuoasă a lui Jean Bollack (un cunoscut senior al interpretării şi editării operei lui Celan în franceză), reluînd idei de-ale sale cunoscute asupra poeziei acestuia (punerea în abis ca condiţie a limbii poetice a acestuia, subiectul istoric care controlează în adîncime subiectul poetic etc.), dar dîndu-le formulări non-conformiste, chiar curajoase în raport cu "vulgata" celaniană curentă.

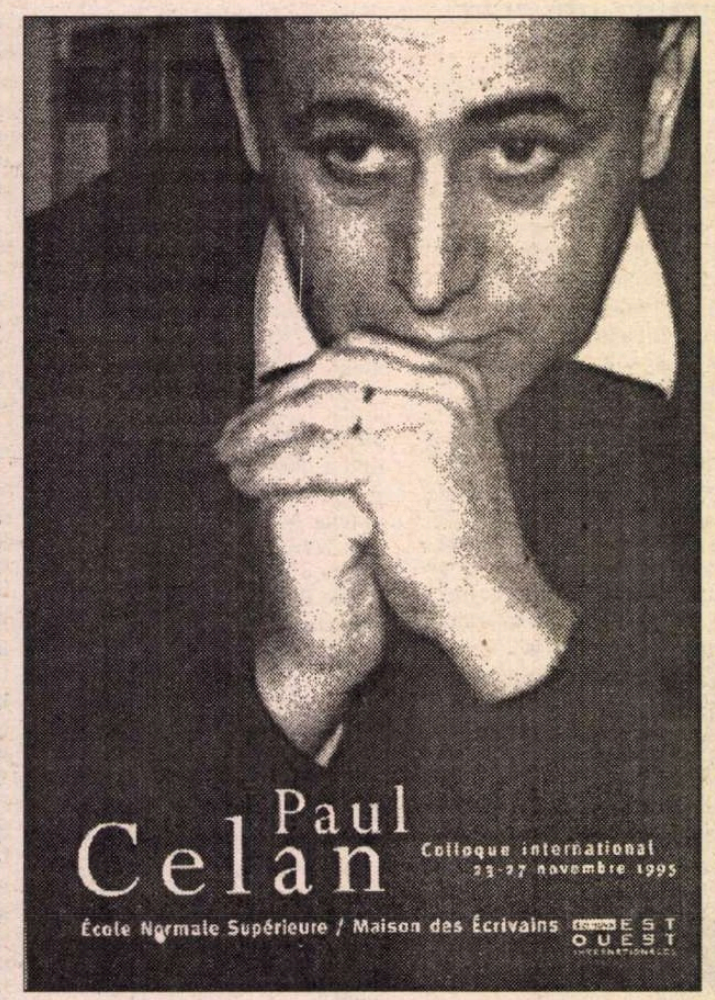

LA MASA rotundă despre *"Celan traducător"*, cîţiva cunoscuţi specialişti (editori sau traducători) au analizat amănunţit şi au pus în lumină excelenta lingvistică cu totul specială a lui Celan, "poliglot debordant" cum îl numea cineva, demonstrată în traducerile în germană ale acestuia din Shakespeare (Alexis Nouss), din poeţii francezi Valéry, Baudelaire, Supervielle, Char sau Michaux (Bernard Böschenstein), din poeţii ruşi Mandelstam, Blok şi Esenin (L. Olschner), sau din poeţii români Gellu Naum, Nina Cassian, Virgil Teodorescu (Barbara Wiedermann). Despre traducerile lui Celan din rusă în română, făcute între anii 1945-1947, nu s-a amintit decît la discuţii.

"Diferite lecturi din Celan" au adus în atenţia publicului faţete mai mult sau mai puţin cunoscute ale operei celaniene, din perspective filozofice şi culturale diverse. Profesorul Stéphane Moses a dizertat despre influenţa lecturilor hassidice în gîndirea lui Celan. J. Bollack şi B. Fassbind au subliniat influenţa suprarealismului în tehnica poetică celaniană. Angelika Lee (o chinezoaică germano-franceză) a desfăşurat o interpretare filozofică a cîtorva poeme celaniene, pe urmele textului "Schibboleth. Pour Paul Celan" al lui Jacques Derrida. Iar M. Pajovic (un sîrb de limbă germană) a aplicat o "teorie a bumerangului" asupra modului excesiv în care poezia celaniană a fost (hiper) interpretată în ultima vreme.

La masa rotundă intitulată *"Obscurité?"*, s-a discutat, mai profesoral sau mai poetic, despre reala sau relativa dificultate a înţelegerii operei lui Celan - loc comun al exegezei celaniene -, în lipsa sau ignorarea contextului istoric, politic, religios sau cultural care au determinat-o la diversele momente ale evoluţiei sale. S-au pronunţat despre această "obscuritate" care a dat naştere unei întregi literaturi poetologice, scriitorul francez Jean-Pierre Faye, cunoscutul poet spaniol Juan A. Valente, scriitoarea germană V. Liska, poetul italian Eduardo Sanguinetti şi poetul franco-român Sebastian Reichmann.

În legătură cu *"Starea editărilor"*, Bernard Böschenstein (cunoscut editor şi exeget elveţian), Barbara Wiedermann (aplicată editoare celaniană din Lunneburg) şi J. Wertheimer au prezentat diversele ediţii germane - mai vechi, recente sau în lucru, complete sau selective - ale operei celaniene, punînd în evidenţă surprinzătoare probleme de concurenţă, chiar "lupte pentru putere" şi influenţă culturală, pe care aceasta le ridică deja în mediul editorial şi academic al Republicii Federale. Despre succesivele traduceri din Celan în Statele Unite au vorbit Jerôme Rothenberg (poet din "beat generation", primul traducător american al lui Celan) şi Pierre Joris (poet şi traducător luxemburghezo-newyorkez). Cunoscutul poet polonez Rychard Krynicki, figură de o discretă, tulburătoare noblete, a mărturisit greutăţile pe care le-a avut cu ediţia poloneză completă a operei lui Celan, ediţie pe care actuala "tranziţie" economică riscă s-o lase neterminată.

La o masă rotundă ulterioară, *"Comment traduire Celan"*, s-a insistat îndelung asupra dificultăţilor uneori insurmontabile pe care le ridică transpunerea limbii poetice celaniene - folosind o germană extrem de laborioasă, plină de cuvinte vechi, abandonate, sau de termeni tehnici rarisimi - în limbi cu puteri de toleranţă sintactică limitate sau cu capacităţi reduse de a asimila neologismele şi cuvintele prea căutate. Din mulţimea intervenţiilor, le-am reţinut pe cele semnate de Martine Broda (o traducătoare franceză cunoscută a lui Celan), de poetul Jean Daive şi de Valérie Briet (alţi traducători în franceză ai lui Celan), sau de tînăra scriitoare japoneză Y. Tawada (care a prezentat o atrăgătoare comunicare asupra felului în care anumite cuvinte compuse în stil german din poezia lui Celan pot fi transpuse cu o anume stranie adecvare în ideogramele japoneze).

Tema *"Etre juif dans la poésie de Celan"* a prilejuit cîteva analize fine asupra moştenirii religioase şi culturale iudaice prezente în filigran în opera celaniană (J. Bollack, R. Ertel, V. Liska). Dar a însemnat şi ocazia unor mărturii dintre cele mai impresionante, în care nu o dată s-a amintit despre România interbelică şi imediat postbelică, spaţiul geo-cultural din care Celan a plecat în 1947 spre Viena şi mai apoi spre Paris (A. Nouss, M. Sagnol, E. Reichmann).

Abia la masa rotundă cu tema *"Receptarea operei lui Celan în lume"* am putut să realizez cu adevărat amploarea pe care a luat-o traducerea lui Celan în cele mai diverse ţări. În afara limbilor de largă circulaţie, am aflat despre existenţa unor traduceri în arabă (A. K. El Jenabi), în idiş, în turcă (Z. Senoçak), în ivrit (Emmanuel Moses), în japoneză (Y. Tawada) etc. Iar cînd scriitorul bosniac Mile Pesorda ne-a prezentat o ediţie completă Celan în limba sîrbo-croată, n-am putut să nu mă gîndesc melancolic la faptul că în limba română nu există pînă acum decît mica antologie alcătuită de Petre Solomon şi Nina Cassian în 1979 la editura Univers, despre care Nina Cassian a amintit în intervenţia sa. Cît despre interesul critic pentru Celan, să nu mai vorbim.

ÎN FINE, la masa rotundă *"Celan şi poezia contemporană"* din finalul colocviului, au luat cuvîntul poeţi de diferite naţionalităţi, influenţaţi sau nu de poezia celaniană. După lectura unor poeme dedicate lui Celan de poetul ciuvas G. Aïgui (mult tradus în franceză) şi de cîţiva poeţi francezi şi de limbă engleză, comunicarea mea despre Celan şi poezia anilor '80 a provocat oarecari comentarii. Afirmam în ea între altele că sensibilitatea poetică a anilor '80, deschisă către o mentalitate pluriculturală de tip postmodern, a trebuit să depăşească obsesia răului istoric belic (nazismul), atît de importantă la Celan, pentru a se deschide şi asumării unor "răuri" istorice şi politice mai largi sau mai recente: poeţii estici cu precădere sînt cei care ar trebui să-şi asume problematizarea "răului roşu" din care tocmai au ieşit, cel puţin cu aceeaşi profunzime aproape autodestructivă precum Celan, dacă vor să regăsească întemeierea în adevăr a propriilor lor cuvinte. Or, această apropiere între răul nazist şi cel comunist, ca şi ideea de integrare a unei anumite problematici spiritual-religioase într-o conştiinţă culturală mai largă, globalizată, au provocat reflexele stîngiste ale unor intelectuali francezi aflaţi în sală.

Ar mai trebui amintit aici excelentul film video "Duo pentru Paoloncel şi Petronom" al tînărului cineast Alexandru Solomon. Construit în jurul prieteniei dintre Celan şi scriitorul Petre Solomon, filmul a fost expresiv comentat de Nina Cassian, cu prilejul proiecţiei sale, şi a dat naştere la intervenţii interesante din public. Un public atent şi cunoscător, numeros de-a lungul întregului colocviu, luînd cu asalt nu doar mesele rotunde specializate, ci şi lectura din Celan a poetului-traducător André du Bouchet; şi expoziţia de gravuri de Gisèle Celan-Lestrange (soţia lui Celan); şi filmul "Podul de hîrtie" despre comunitatea evreiască din Cernăuţii de azi, semnat de realizatoarea austriacă Ruth Beckermann; dar şi recitalurile din poezia lui Celan citite în cele mai diverse limbi ale pămîntului.

În afara efortului impresionant pe care o întreagă comunitate culturală îl întreţine în jurul operei unui mare poet, tocmai această "babilonie" culturală benefică a fost esenţa pe care am extras-o în cele din urmă din acest colocviu cosmopolit - bine organizat la Paris de un evreu canadian de origine maghiară -, ascultînd şi conversînd cu intelectuali bi sau tri-naţionali, care vorbeau toţi cel puţin trei limbi străine şi trăiseră în mai multe culturi, "cetăţeni ai lumii", "internaţionali" cu mai multe rădăcini culturale (nerenegate ci dimpotrivă asimilate), deschişi către dialog şi mesaj cultural, în ciuda diferenţelor politice sau religioase. Ori poate tocmai de aceea.

Magda Cârneci

MERIDIANE

B.H.L – prost crescut

◆ Invitat cu o lună în urmă la un dejun-dezbatere la Hotelul Ritz din Barcelona, Bernard-Henry Levy, "intelectualul cel mai detestat şi mai iubit de francezi", după cum singur declară, şi-a uimit gazdele prin mitocănie. După ce şi-a făcut reclamă ultimei sale cărţi, *Puritatea periculoasă*, un eseu despre ameninţarea integrismului islamic, care s-a vîndut în Franţa în peste 100.000 de exemplare, l-a lăsat baltă pe animatorul dezbaterii şi a început să vorbească la telefonul său mobil. De patru ori în curs de două ore, lungi convorbiri. După care a zbughit-o direct la aeroport, fără să-şi ia măcar larevedere de la

gazde. Nuría Navarro, care comentează în "El Periódico de Catalunya" purtarea lui B.H.L., aminteşte că el trăieşte în lux, are un majordom negru şi o soţie actriţă, Arielle Dombasle, pentru care a scris o piesă, *Judecata din urmă* (o cădere). Tot pentru ea va realiza primul lui film de ficţiune, *Ziua şi noaptea*, ce va fi turnat în Mexic, cu Alain Delon în principalul rol masculin. Ironizîndu-l pe B.H.L. pentru vedetismul său, ziarista barceloneză scrie că un singur lucru îi mai lipseşte filosofului omniprezent: să-şi facă o apariţie pe Internet. Probabil va veni şi asta...

Buzzati pictor

◆ În 1996 se vor împlini 100 de ani de la naşterea lui Dino Buzzati (1906-1972), autor al celebrelor romane *Bărnabo, omul munţilor* (1933), *Secretul Pădurii Bătrîne* (1935), *Deşertul Tătarilor* (1940) şi al culegerilor de nuvele *Cei şapte mesageri* (1942), *Panică la Scala* (1949), *Monstrul Colombie* (1966), între altele. Mai puţin cunoscută este la noi opera de pictor şi desenator a lui Buzzati, creată în paralel cu cea literară "Pictura nu e pentru mine un hobby, e meseria mea, hobby e scrisul" - spunea el. De altfel, pe lîngă ilustraţii publicate începînd din 1945, el a prezentat publicului italian între 1958-1971 mai multe expoziţii. Din producţia iconografică abundentă a lui Dino Buzzati, am ales această ilustraţie pentru *Miracole la Val Morel.*

Veteranii

◆Chiar dacă tinerii scriitori sînt cei ce ajung în fruntea topurilor de librărie franceze, veteranii sînt cei ce întăresc ideea că literatura e mai mult decît o operaţie comercială. Astfel, la 90 de ani împliniţi, Nathalie Sarraute (în imagine) e preocupată încă de jocurile limbajului în *Ici* (Gallimard), Julien Gracq, mai tînăr cu cinci ani decît ea, îngrijeşte ediţia operelor sale complete în "La Pléiade" (a apărut vol. II), continuă să refuze orice fel de apariţie publică, premii, interviuri, spunînd că acestea servesc la vînzări, nu să creeze un public cititor. Or, el *are* cititorii săi fideli. Sarraute şi Gracq îşi privesc senin senectutea. Spre deosebire de Margùerite Duras (81 de ani), a cărei ultimă carte *C'est tout* (POL) e o culegere de fraze angoasate şi pline de deriziune în faţa morţii.

un radio actual

în fiecare zi, de luni până vineri,
puteţi audia la Radio Total, între orele 22,00-24,00

TALK-SHOW-uri
LIVE

FM 94,2 MHz

RADIO TOTAL

637.37.90; 637.56.45

Luni:	Război şi pace	♦ Mihai Tatulici
Marţi:	Câinele de pază	♦ Cornel Nistorescu
Miercuri:	Punct şi virgulă	♦ Carmen Bendovski
Joi:	Fiţi întreprinzători	♦ Teme economice
Vineri:	Taxiul de noapte	♦ N.C. Munteanu

007 la K.G.B.

◆ Kremlinul îl lua foarte în serios pe James Bond, declară în "The Observer" Oleg Gordievski, fost colonel K.G.B. şi agent al serviciilor secrete britanice. Orice agent K.G.B. era obligat să vizioneze filmele cu 007, şi serviciile de informaţii au mers pînă într-acolo încît au construit celebrele "ustensile" folosite de Sean Connery şi Roger Moore. Astfel, K.G.B. a creat patru diviziuni - arme, otrăvuri, supraveghere, decriptare - însărcinate să copieze ţigările cu săgeţi (*Nu ai decît două vieţi*), armele cu laser ce taie metale (*În serviciul secret al Majestăţii sale*), maşinile-submarine (*Spionul care mă iubea*), stilourile cu rezerve de oxigen (*Operaţia tunetul*) etc. - pornind de la ideea că filmele acestea or fi ele ficţiune, dar, mai mult sau mai puţin, tot au o bază reală.

SCRISOARE DIN AMSTERDAM

Muza disidentă

O DISCUŢIE, la Bucureşti şi acum, despre disidenţi şi disidenţă n-ar avea mari şanse de a dezmorţi spiritele. Cel mult, ar putea isca o nouă gâlceavă despre criptomerite personale, gâlceavă care s-ar putea sfârşi prin aceeaşi "mise en mystère" atât de dragă locurilor noastre. Altfel decât autenticii opozanţi şi deşi mereu aşezaţi în lumină, disidenţii noştri de până la '89 - căci am avut şi noi disidenţii noştri - au format un cocktail rar de cripto-opozanţi şi cripto-colaboratori. La Amsterdam, lucrurile stau şi se văd altfel. În sala De Balie, reputat centru de întâlniri nonconformiste din capitala olandeză, Institutul Olandez de teatru a organizat la începutul acestei luni un simpozion despre destinul teatrului din Europa centrală şi răsăriteană. Pentru Dragan Klaic, directorul institutului şi iniţiatorul simpozionului *Muza disidentă*, titlul având aici un accent provocator, disidenţa a fost doar un punct de plecare. Meritul său este de a fi pus, faţă în faţă, două teme culturale şi de a fi reunit cunoscători ai fenomenului teatral din întreaga Europă. Cele două teme, ordonate istoric, trasează în fond paradoxul cultural de după căderea zidului european: marea audienţă şi putere de expresie ale teatrului din jumătatea colonizată de comunism a Europei, apoi - după 1989 - despărţirea publicului de teatru, fenomen occidental cuprinzând estul continentului.

Pentru participanţii la simpozion, după cum se poate deduce, a fost vorba de o dublă disidenţă: o disidenţă istorică, de până în '89, care a asigurat teatrului aura de cale nobilă de ieşire din cotidianul infestat de ideologie, la care se adaugă disidenţa actuală, izvorâtă şi ea dintr-o viziune asupra culturii, azi ameninţate de indiferenţă. Participanţii la discuţii, venind din mai toate ţările care au împărtăşit aceeaşi soartă ca şi România, cunoşteau atât "aroma ideologiilor" cât şi declinul prezent. Spre bucuria mea, în contrast cu participarea ştearsă la alte întruniri internaţionale, fenomenul teatral românesc a avut reprezentanţi de marcă: actorul I. Caramitru, preşedintele UNITER-ului, şi Marian Popescu, redactorul şef al *Semnalului teatral*, care a prezentat un raport extins asupra teatrului românesc. De la Paris urma să sosească George Banu, dar Parisul cuprins de greve nu şi-a lăsat profesorul să se îndrepte spre Ţările de Jos.

Dar *Muza disidentă* a mai avut o semnificaţie: o reîntâlnire peste ani cu doi oameni de valoare pentru care teatrul rămâne să existe.

Tudor Olteanu

Ignoranţă

◆ Biografia lui Pasolini, scrisă de un tînăr avocat american, Barth David Schwartz, apărută acum doi ani în SUA, a fost tradusă recent şi în Italia (e a treia biografie consacrată cineastului-scriitor). După părerea lui Alberto Arbasino (vechi prieten al lui Pasolini), expusă în "La Repubblica", acest *Pasolini-Requiem* este surprinzător prin adevărul analizei psihologice, cînd vorbeşte despre viaţa sentimentală aventuroasă, şi aiuritor de confuz prin ignoranţă, cînd retrasează evenimentele şi imprejurările epocii. Avocatul american habar n-are, de exemplu, cine era Callas!

O nouă prefaţă

◆ De cînd a apărut *Să ucizi o pasăre cîntătoare*, în 1960, Harper Lee n-a mai scris nici o carte. A dat interviuri la apariţia versiunii cinematografice din 1963, după care a rupt legătura cu cititorii, refuzând să stea de vorbă cu ziariştii, ori să apară în public. Recent, Ed. Harper Collins a publicat o nouă ediţie, la cea de a 35-a aniversare a apariţei romanului, cu "O nouă prefaţă a autoarei", ceea ce constituie o surpriză. De fapt, e reprodusă o parte din aspra dar mişcătoarea scrisoare pe care Harper Lee a trimis-o impresarului ei în 1993, în care respingea cererea unui editor britanic pentru o nouă prefaţă a romanului.

Veşnica greşeală!

plus tôt "roi international des Tziganes". Sa dignité impériale n'a pas mis Iulian Ier à l'abri d'une arrestation pour complicité de vol dans une affaire de trafic de cuivre. Après plusieurs mois de détention et dans l'attente d'une nouvelle comparution devant la justice, il a mis sa couronne en vente pour payer ses dettes. Il estime à 50 000 dollars ce joyau de 590 g composé de 40 pièces d'or et de pierres précieuses.

(*Cotidianul* – Budapest)

◆ În "Courrier International", revista ce alege cele mai interesante articole apărute în presa internaţională în săptămîna respectivă, România nu apare prea des (spre deosebire de Rusia, Polonia, Ungaria, Cehia, Slovacia, Bulgaria şi chiar Albania). Astfel, în nr. 163, preluîndu-se o notă ironică despre Iulian I, împăratul ţiganilor, nevoit să-şi vîndă coroana pentru a plăti datoriile "casei imperiale", este indicată sursa: "Cotidianul"-Budapest!

Avangarda latino-americană

◆ Ideea i-a fost sugerată de studenţii săi, care aveau dificultăţi în a găsi textele autorilor mai puţin cunoscuţi. Astfel, Mihai G. Grünfeld a decis să reunească în *Antologia poeziei latino-americane de avangardă (1916-1935)*, apărută de curînd la Ed. Hisperión din Madrid, 55 de poeţi, grupaţi pe ţări şi în ordine alfabetică. În cotidianul spaniol „ABC", volumul e lăudat pentru claritatea prezentării, reproşîndu-i-se însă că formula aleasă e în defavoarea explicării istorice a mişcării literare.

Simone

◆ În octombrie s-au împlinit doi ani de la moartea Simonei Signoret. Cu această ocazie, Editura Grasset a publicat volumul memorialistic al lui Jean-François Josselin (romancier, dramaturg şi jurnalist la "Nouvel Observateur") - *Simone. Cele două-trei lucruri pe care le ştiu despre ea.* Autorul a fost unul dintre prietenii apropiaţi ai actriţei în ultimii ei ani, iar volumul, amestec de biografie şi amintiri, se apleacă asupra destinului straniu al *adevăratei* Simone, cu suferinţe secrete, entuziasme juvenile şi disperări de bătrîneţe. De la debutul sub Ocupaţie, la iubirile ei, la opţiunile politice şi dezamăgirile pe care i le-au provocat oamenii şi timpurile - cartea e o călătorie melancolică şi tandră în compania prietenei dispărute.

Revista revistelor

Deficit

Varujan Vosganian, parlamentarul favorit al publicaţiilor culturale, are şi în *CUVÎNTUL* o rubrică, intitulată *Gaura din caşcaval*. În nr. 10, tema articolului său este deficitul bugetar. Oricît de ageamii am fi în domeniul finanţelor (supravieţuirea unui scriitor din veniturile sale ţinînd mai curînd de autoiluzionism şi scamatorie), demonstraţiile lui V.V. au calitatea de a explica limpede şi convingător cine roade caşcavalul naţional transformîndu-l în şvaiţer : "Faţă de un deficit planificat de 1933 miliarde lei, potrivit ordonanţei de rectificare, acesta va spori cu 1001 miliarde lei, adică aproximativ cu 50%. Vă imaginaţi, probabil, că acest deficit se datorează creşterii cheltuielilor cu lucrările publice sau cu salariile personalului bugetar. Lucrurile nu stau aşa /.../ Sporirea deficitului se datorează integral susţinerii industriei de stat". Iar acoperirea acestui deficit sporit este o sursă de inflaţie. ♦ Deasupra rubricii economice se află rubrica politică *Ieşirea din dilemă*, semnată de Cezar Andreescu. Citindu-i titlul, *Alternativa 2000*, am crezut că se referă la mişcarea civică iniţiată de Varujan Vosganian, dar neam înşelat. După ce trece în revistă greşelile evidente care au dus la pierderea credibilităţii interne şi externe a Opoziţiei ("Activitatea cotidiană a opoziţiei româneşti nu s-a profesionalizat în aceşti cinci ani de tranziţie; dilentantismul clasei noastre politice din Opoziţie s-a agravat din ce în ce mai mult, astfel încît la ora actuală prestaţia celor mai importanţi politicieni ai Opoziţiei nu trece dincolo de nivelul de eficacitate al unui gazetar".) - analistul îşi exprimă apăsat preferinţa pentru partidul lui Petre Roman, singurul care a reuşit "adaptarea din mers la specificul situaţiei noastre istorice actuale". Se pare că redactorii "Cuvîntului", în frunte cu p.d.g.-ul Ţeposu şi directorul Buduca, au rezolvat, în ce-i priveşte, dilema votului din '96. ♦ Prea pătimaşă ni s-a părut polemica lui Dan Pavel cu recenzenţii volumelor lui Vladimir Tismăneanu. După părerea lui D.P., despre cărţile foarte apreciatului politolog n-ar avea dreptul să se pronunţe decît politologii calificaţi: "Lipsiţi de cunoştinţele elementare de specialitate, ca să nu mai vorbim de studii universitare, de un antrenament de cercetare şi - cel mai important - de contactul cu ceea ce se întîmplă la nivel mondial în *political sciences*, criticii noştri literari (concuraţi de diletanţi în domeniu, clasicişti, critici de artă, biologi şi fizicieni) se pronunţă într-un domeniu pentru care nu au nici cea mai mică pregătire şi competenţă". Criticii literari, chiar cei cunoscuţi pentru onestitatea lor intelectuală, n-ar face decît să-l discrediteze pe V. Tismăneanu, spunîndu-şi părerea despre cărţile lui. În lipsa savanţilor politologi (căci n-avem prea mulţi, nu-i aşa?), poate că Dan Pavel ar fi preferat ca despre *Fantoma lui Gheorghiu-Dej* să nu se scrie nimic. ♦ Nu ne îndoim că puterea şi braţul ei lung au instrumentat o campanie de denigrare, calomniere şi subminare a lui Vladimir Tismăneanu, dar să-l incluzi în seria de "atacuri" pe Dan C. Mihăilescu este o exagerăţiune. ♦ De altfel, două pagini mai încolo, Ioan Buduca apreciază superlativ analizele politice ale lui Andrei Cornea (clasicistul) - "Scrisul său este între puţinele din România de azi care produce o veritabilă cultură a discernămîntului, fiind, prin urmare, o maşină de rafinat conştiinţă democratică" - şi ale "colegilor săi de excelenţă", Alina Mungiu (psihologul) şi H.-R. Patapievici (fizicianul). Dar, va zice Dan Pavel, Ioan Buduca nu-i decît un critic literar, ce ştie el ce se întîmplă la nivel mondial în *political sciences* !

Pentru cititorii din străinătate

Puteţi face abonamente direct la redacţie, la tarifele de 104 $ S.U.A. pe an pentru ţările europene şi 130 $ S.U.A. pe an pentru ţările extra-europene. Plata se poate face prin C.E.C. la dispoziţia Fundaţiei "România literară" pe adresa Fundaţia "România literară", Bucureşti, Of. poştal 33, c.p. 50, cod poştal 71341, România sau prin dispoziţia de plată a sumei în contul 1520.796.1000.89 deschis la Banca Română pentru Dezvoltare (B.R.D.), Filiala Pipera, Bucureşti, caz în care vă rugăm să ne trimiteţi pe adresa redacţiei, în plic, o copie după dispoziţia de plată şi adresa dvs. completă. În sumă sînt incluse toate cheltuielile poştale şi de expediere. Se pot încheia şi abonamente pe un trimestru sau un semestru, pentru o sumă proporţională.

Pe cine apără L.A.D.O.

O ştire care a făcut capul de afiş al rubricilor de fapte diverse din cotidiane. Miliardarul Bobic îşi abandonează comuna sa natală şi se mută la Curtea de Argeş. Pînă să ajungă miliardar cu ajutorul unui bilet de Loto, Bobic fusese tractorist în comuna Ciocăneşti de Argeş. Intervievat de presă de îndată ce s-a aflat că a dat norocul peste el, Bobic a declarat că n-are de gînd să-şi părăsească satul de baştină. Între timp acest Gatsby autohton şi-a cumpărat un automobil Opel de 100 de milioane care are suspensiile prea fragile pentru drumurile de ţară. ♦ *EVENIMENTUL ZILEI* a găzduit în paginile sale *Protestul Mondial* al lui Marcel Avram, preşedintele postului de televiziune Tele 7 abc, împotriva rivalilor săi de la ProTV. În acelaşi număr al ziarului, Ion Cristoiu a publicat un editorial în care dezvăluie că trustul Expres s-a lăsat păcălit de Marcel Avram, plătind cheltuielile de regie ale postului Tele 7 abc. Că managerul lui Michael Jackson şi-a dus compatrioţii cu preşul e o treabă destul de urîtă, mai ales dacă ţinem minte aerul de binefăcător cu care M. A. a defilat prin ţară. Dar ca nişte jurnalişti experimentaţi să se lase traşi pe sfoară la întocmirea unui contract de un domn cu exprimare poticnită, asta e o dovadă că mai avem de umblat pe cărările economiei de piaţă pînă să-i pricepem toate chiţibuşurile. ♦ Remarcabil numărul 19 al revistei *DACIA LITERARĂ*. Ne-au atras atenţia mai ales articolele de restituire culturală, începînd cu textul lui Al Zub consacrat Spaniei văzute de Kogălniceanu, pe care l-am citit cu o tot mai mare părere de rău. Kogălniceanu vedea în secolul trecut numeroase asemănări între Spania şi Ţările Române. Asemănări de ţări sărace, dar cu un viitor promiţător. Azi Spania face parte din Uniunea Europeană, în vreme ce România nu izbuteşte să obţină nici măcar împrumuturi de la FMI. Lucian Dumbravă semnează aici un articol intitulat *Preludii la Marea Unire*. Episod semnificativ. Iaşi, 7 februarie 1912. Despre ce e vorba? Atunci a avut loc un banchet consacrat împăcării dintre Goga şi Al Vaida Voevod. Discursuri patriotice, atmosferă vibrantă, participare numeroasă, dar, dacă vă puteţi închipui una ca asta, nu pe banii contribuabililor. Fiecare invitat trebuia să cotizeze cu 20 de lei, sumă frumuşică la vremea aceea. Iar protagoniştii împăcării nici măcar n-au fost de faţă. Sentimentul patriotic nu ajunsese la sacralitatea de azi cînd banul public e musai să fie cheltuit pentru spectacole de felul reconstituirii luptei de la Călugăreni, la faţa locului. ♦ Plecat cu pantahuza în Basarabia, Adrian Păunescu, senatorul, s-a văzut controlat la graniţă, cu cenaclu cu tot, ca şi cum s-ar fi aflat pe lista contrabandiştilor. Or fi ştiut ceva grănicerii de peste Prut. ♦ L.A.D.O. s-a repezit să sară în apărarea lui CVTudor cu o grabă care ar putea părea suspectă, dacă n-ar fi prostească. Umblînd după o publicitate ieftină, L.A.D.O. n-a mai găsit pe cine să victimizeze decît pe cel care de cîţiva ani buni publică liste cu persoane care ar trebui împuşcate pentru liniştea ţării şi liste negre cu "trădători de ţară" care trebuie pedepsiţi neîntîrziat. Dar ce drepturi şi-a pierdut CVTudor, repetăm, *şi-a pierdut* CVTudor, de se grăbeşte L.A.D.O. să-l salveze? Nici unul, din cîte ştim. Excesul de zel al acestei ligi care apără drepturi care n-au fost pierdute dovedeşte că la conducerea ei se află persoane lipsite de discernămînt. Asta dacă nu cumva e vorba de persoane cu misie.

Cronicar

LA MICROSCOP

Onestitatea intelectuală

REVISTA *22* a început publicarea unui eseu de Vladimir Tismăneanu care porneşte de la întrebarea ce rol mai au intelectualii în societăţile postcomuniste. Tismăneanu constată că după revoluţiile care au dus la căderea totalitarismului, intelectualii şi-au pierdut ponderea dinainte. Ei nu mai sînt priviţi ca instanţe morale, iar speranţele lor că, după căderea regimurilor comuniste, în ţările lor puterea şi relaţiile politice se vor ghida după criterii morale s-au dovedit utopice. Dar au ajuns intelectualii nişte predicatori în pustiu? Pentru analiştii care cred că ţările estice odată intrate în mecanismul economiei de piaţă nu vor mai putea face altceva decît să-şi accelereze viteza pentru a ajunge Occidentul din urmă, intelectualii cam asta sînt. În schimb, pentru observatorii care descoperă că economia de piaţă duce la mafiotizarea tot mai accentuată a ţărilor post-comuniste şi la un capitalism de cea mai joasă factură, rolul intelectualilor e departe de a se fi încheiat. De altfel, preşedintele Cehiei a declarat asta, lărgind discuţia şi în privinţa statelor occidentale. Potrivit lui Havel, intelectualul trebuie să atragă atenţia asupra imperfecţiunilor societăţii din vremea sa. Să zicem însă că Havel e un caz special - el e singurul disident care la el acasă continuă să ocupe primul loc în stat şi care n-a renunţat tactic la o parte din ideile sale, de teamă să nu-şi piardă electoratul. La ora asta însă, Havel nu mai e vedeta din '90, ci un politician care a trecut de multe hopuri, izbutind să rămînă la putere. Aşa că dacă mesajul său politic, cu accentuate trimiteri la moralitate, ar fi fost rău văzut de alegători el s-ar fi trezit contestat de alegători, cum s-a întîmplat în Polonia cu Walesa. În treacăt fie vorba însă, Walesa şi-a pierdut alegătorii după ce a renunţat la intelectualii care-l sfătuiau, preferînd să conducă Polonia aşa cum îl tăia capul. Lipsit de armătura consilierilor săi de pe vremea Solidarităţii, Walesa a făcut gafe după gafe care l-au făcut să tot piardă voturi. Vrînd să fie pragmatic, Walesa a cedat unor impulsuri populiste lipsite de orizont care l-au împins în jos în topul polonezilor. Eşecul lui e o probă că despărţirea de intelectualii cu simţ critic şi asocierea cu lăudătorii de profesie e comodă, dar costă.

Cum în această primă parte a eseului său Vladimir Tismăneanu a analizat în general ce se întîmplă cu intelectualitatea din ţările din Europa Centrală, n-ar fi rău dacă ne-am întreba ce se întîmplă azi cu intelectualul din România.

Ei nu sînt respinşi de politicieni, ci mai degrabă curtaţi. Criza doctrinară şi de ofertă imediată prin care trec partidele de la noi le întreţine acestora o foame de intelectuali mai mare decît oferta. Ceea ce trădează, indirect, că avem mai multe partide decît ne îngăduie cantitatea de materie cenuşie disponibilă. Dar asta trădează şi că viaţa politică autohtonă s-a contaminat de politicianism. Intelectualii sînt chemaţi să oxigeneze partide sau grupări politice care se află în curs de sufocare. Or, intelectualii nu sînt salvatori politici care fac respiraţie artificială partidelor intrate în comă. Ei pot face minuni de o zi, în cel mai bun caz, dar nu pot întoarce de la groapă partidele compromise. Sau partidele care îşi pregătesc compromiterea. Ritmul vieţii politice de la noi se precipită, dar asta nu-i mai impresionează pe alegători. Aşa că intelectualii [illegible] au ceva de spus în politică trebuie să-i convingă pe [illegible] că timpul promisiunilor electoraliste a trecut. A venit vremea programelor făcute cu creionul în mînă, cinstit şi cu promisiuni greu de contestat. Intelectualii care cred că vor putea propune mîine un nou Caritas, pentru a cîştiga alegerile, uită că atotputernicul Stoica, cel căruia i-au fost dedicate ode şi studii, se află azi într-o schivnicie silită, pe banii contribuabililor.

Cristian Teodorescu

România literară

Calea Victoriei 133, Bucureşti, sector 1. Telefoane: 650.62.86; 650.33.69; 659.35.42. (foto). Fax: 650.33.69. Luni, marţi, miercuri, joi: 13-19; vineri: 9,30-13. Abonamente: 3 luni - 6.500 lei; 6 luni - 13.000 lei; 1 an - 26.000 lei; ISSN 1220-6318

Tipar: grupul draqo print
TIPOGRAFIA FED, Calea Rahovei 147, sector 5 - Bucureşti; tel: 335.93.18; fax: 311.33.75

16 pag.- 500 lei

Biblioteca Judeţeană MUREŞ TIRGU-MUREŞ

România literară

Apare săptămînal sub egida Uniunii Scriitorilor

Editor: Fundaţia România literară
Director general Nicolae Manolescu

27 decembrie 1995–9 ianuarie 1996

(Anul XXVIII)

51 52

EDITORIAL

de Nicolae Manolescu

Evenimentul literar al anului 1995

Răspund la ancheta „României literare":

Ştefan AGOPIAN, Augustin BUZURA, Gheorghe GRIGURCU, Florin IARU, Gabriel LIICEANU, Mircea MARTIN, Z. ORNEA, Octavian PALER, Andrei PLEŞU, George PRUTEANU, Mircea Horia SIMIONESCU, Laurenţiu ULICI, Eugen URICARU

(pag. 3)

Boema anilor '55-'70

(pag. 12-13)

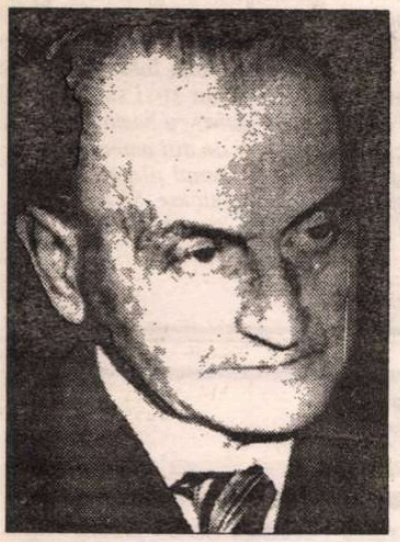

INEDIT

Din corespondenţa lui CONSTANTIN NOICA

(pag. 8-10)

LA MULŢI ANI !

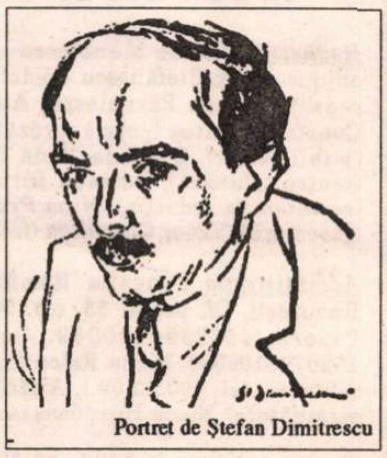

Portret de Ştefan Dimitrescu

Magia unei prezenţe

(pag. 14)

Ion Antonescu şi comentatorii săi

RECENZIA dlui Mihai Stoian din numărul 46 al revistei noastre la cartea dnilor Florin Constantiniu şi Ilie Schipor intitulată *Trecerea Nistrului - 1941. O decizie controversată* (Editura Albatros) a stîrnit nemulţumirea unor cititori ai *României literare*, care ne-au trimis protestul lor. E vorba de dna Lya Benjamin, cercetător în istorie, şi de dl. Radu Ioanid, director al *Registrului Naţional al Supravieţuitorilor Holocaustului* din Washington. Spaţiul nu ne permite să publicăm cele două intervenţii. Am fi făcut totuşi efortul necesar, dacă intervenţiile n-ar fi păcătuit printr-un caracter foarte tendenţios, depăşind cu mult limitele de interes ale recenziei dlui Stoian şi chiar pe ale respectului cuvenit *României literare*, care nu poate stîrni în nici un cititor (cu excepţia, vai, a dnei Benjamin) confuzia cu *România Mare*. În definitiv, cele două replici nici nu pretind a contribui la rezolvarea controversei, la care se referă cartea recenzată, stîrnită de decizia lui Antonescu din 1941, de a continua să angajeze armata română într-un război care trecea frontiera dintre teritoriile româneşti pierdute cu un an mai devreme şi se aventura în teritorii străine. Problema lor este dacă *antisemitul* mareşal merită a fi reabilitat. Problemă pe care, cel puţin din acest unghi, dl. Stoian nu şi-o pune.

Las la o parte faptul că publicăm de regulă numai replici la obiect, spre a menţiona un fapt care mi se pare grav în măsura în care împiedică ştiinţa, în cazul de faţă istoria, să-şi facă obiectiv şi onest datoria. Acest fapt constă într-o deplasare a accentului de pe ansamblul unui fenomen pe una singură dintre laturile lui şi care devine o preocupare exclusivă, acaparantă. Această deplasare se produce frecvent cînd este în discuţie rolul istoric al lui Antonescu. Despre oricare dintre aspectele personalităţii sale este vorba, deplasarea cu pricina ne reaminteşte că mareşalul l-a persecutat pe evrei. Nu mă număr printre simpatizanţii lui Antonescu. Dar doresc să fie tratat ca toate personajele istorice, fără menajamente, ca şi fără exagerări, punîndu-i-se în lumină atît meritele, cît şi defectele, în raport, desigur, cu contextul istoric. Comunismul s-a făcut vinovat tocmai de încălcarea acestei reguli a ştiinţei istorice. Din întreaga acţiune antonesciană, el a reţinut, conform cu tendinţa lui de a reduce universul istoric şi moral de la mijlocul acestui secol la înfruntarea dintre comunism şi fascism (sau nazism), numai antisemitismul. Recenzia dlui Stoian încearcă să evite o polarizare atît de simplistă, arătînd că mobilul principal al gesturilor politice şi militare ale mareşalului a fost antibolşevismul său, antisemitismul său fiind departe de acela al multora dintre contemporanii săi.

Nu stă în intenţia mea să intru în detaliile acestei dezbateri. Nici să neg documentele acablante pe care dna Benjamin şi dl. Ioanid le evocă. Dar nu cred că e bine să încurajăm la infinit tendenţiozitatea acelor luări de poziţie care, indiferent de subiectul aflat pe tapet, aplică mareşalului o unică etichetă, ignorînd absolut toate celelalte laturi ale acţiunii şi personalităţii sale. Toată istoria se rezumă astfel la o chestiune de cifre: dacă au fost "aproape 200.000" de deportaţi, din care 100.000 au pierit, cum scrie dna Benjamin, sau 250.000 de morţi, cum scrie dl. Ioanid. Puteau să fie de zece ori mai puţini, şi crima ar fi fost la fel de oribilă, fără a răpi însă mareşalului, ca personaj pe scena istoriei, dreptul la o apreciere completă şi corectă a rolului său.

Cît despre erorile semnalate de dl. Ioanid în recenzie, aş vrea să spun că, cel puţin în privinţa celei dintîi, e vorba de o lectură neatentă: citatul este din d-sa, nu din Larry Watts. Sugestia dlui Stoian referitoare la faptul că dl. Ioanid ar fi fost activist UTM e, desigur, inadmisibilă, chiar dacă autorul recenziei admite că memoria l-ar putea înşela şi ezită între a atribui această calitate fiului sau tatălui.

■

Biblioteca Judeţeană MUREŞ TIRGU-MUREŞ

CONTRAFORT

de Mircea Mihăieș

Visul unei voci în iarnă

BLEGEALA generală, ușoara spaimă cauzată de căderile masive de zăpadă și - se putea altfel? - blocarea căilor ferate și a șoselelor nu anunțau, în nici un caz, sfîrșitul furios de an. E drept, din 1989 încoace, ne-am obișnuit, în preajma lui 22 decembrie, cu inflamarea spiritelor. Dar de fiecare dată, combatanții s-au retras strategic, după ce au dat drumul unor ghiulele, mai mult sau mai puțin demagogice, îndărătul meterezelor de cozonaci și fripturele.

Iată că, în acest an, furtuna s-a iscat din senin. Nu asociațiile revoluționare (total inerte, dormitînd prin unghere, unde rontăie cu voluptate firimiturile pe care Puterea a fost suficient de cinică pentru a le arunca în chip de momeală și de bacșiș), nu partidele politice și nici măcar Justiția n-au dat semnalul aprigelor dezbateri. Ci un personaj mai degrabă compromis, care a capotat penibil într-o confruntare, ce părea decisivă, cu Ion Iliescu. E vorba de senatorul țărănist Valentin Gabrielescu.

Ne amintim, fără îndoială, de figura jalnică pe care a făcut-o dl. Gabrielescu atunci cînd s-a aflat față în față cu omul despre care se presupunea că știe multe despre evenimentele din decembrie 1989. Blamat de propriul său partid, ridiculizat de opinia publică, iată că dl. Gabrielescu a avut, astăzi, tăria de a reveni și de a da un atac la baionetă împotriva lui Ion Iliescu.

E greu de precizat, în clipa de față, care e substratul necruțătorului rechizitoriu al d-lui Gabrielescu. Dorința de a recupera terenul pierdut? Încercarea de a recîștiga poziția în interiorul propriului partid? Ori, pur și simplu, speranța că va contribui, în al treisprezecelea ceas, la aflarea adevărului?

Dl. Gabrielescu a fost capul de lance al celor care au susținut, pe tot parcursul investigațiilor, că în decembrie 1989 în România nu au acționat *teroriștii*. Afirmațiile repetate ale senatorului țărănist au șocat, atunci, opinia publică. Pentru că argumentele sale subminau una din certitudinile martorilor din decembrie. Acum, infinit mai nuanțat, dl. Gabrielescu revine impetuos și spune ceea ce n-a vrut sau a fost împiedicat să spună în raportul oficial. Cine să-l fi împiedicat să spună *acolo* adevărul nu e greu de ghicit: presiunea majorității pro-iliesciene, în care strălucește, ca un diamant negru, ilustrul regizor de filme cu comisari comuniști, Sergiu Nicolaescu.

Nu știu, în clipa în care scriu aceste rînduri, cum vor reacționa prezidentul și apărătorii săi din oficiu la seria de acuzații directe. Probabil că vom asista la o sufocantă încercare de a-l compromite pe parlamentarul țărănist, după tehnica lui *"Uite cine vorbește!"*. Cum această metodă a dat mereu roade, e de presupus că din toată afacerea cel șifonat va ieși dl. Gabrielescu. Scutul, mai mult sau mai puțin invizibil, care-l apără pe Ion Iliescu își va face, și de data aceasta, datoria. Se vor ivi, ca din senin, martori care vor spune că, de fapt, în decembrie 1989, dl. Iliescu nici măcar nu se afla în țară. Că la televiziune cel care a chemat populația pentru a fi carnea de tun a teroriștilor a fost Corneliu Coposu, și nicidecum actualul chiriaș de la Cotroceni. Că teroriștii, bineînțeles, nici n-au existat. Că morții din decembrie sînt bine-mersi, că huzuresc la soare în insulele Bahamas și că, de fapt, nici măcar Ceaușescu nu se simte prea rău, din moment ce toți lacheii lui au rămas pe poziții.

Cum România nu e Egiptul antic, în care faraonii erau înmormîntați împreună cu caii de luptă și servitorii proprii, aceste argumente vor triumfa, desigur, fără dificultate. Pentru că obosita, tot mai neajutorata populație a României a ajuns să nu mai creadă în nimic. Sau, mai bine zis, crede totul, dar nu mai e capabilă de nici un fel de reacție bărbătească. Înșelat barbar în idila amoroasă cu Iliescu, electoratul român se simte nu numai jignit în demnitate, dar și prea demoralizat s-o ia de la început într-o nouă căsnicie politică.

Ce.e drept, nici oferta nu e din cale afară de îmbietoare. Încotro te uiți, numai pretendenți tocmai buni de dat la reformat. Despre învinsul din oficiu, Emil Constantinescu, nici nu are rost să vorbim. Petre Roman e prea compromis pentru a putea să spere că don-juanismul său național va mai avea vreun impact asupra părții frumoase a electoratului. Despre Funar, Vadim ori alți fundamentaliști ambițioși, dar cam lipsiți de vlagă - aceleași observații ca la *catindatul* Convenției Democratice. La fel și despre Ion Rațiu, care e departe de imaginea pe care o promova despre sine în anul 1990. Lipsa de anvergură a personajului, în ciuda unei simpatii pe care omul cu papion o stîrnește pe moment, își spune cuvîntul de îndată ce fruntașul țărănist depășește granița prezenței protocolare.

După cincizeci și unu de ani (1944 - 1995) de cînd conduc dictatorial țara, bolșevicii și aliații lor au avut un perfect cîmp de exprimare. Nestînjeniți de nimeni, ei au făcut din România ce au vrut. Și-au bătut joc de oameni și de viitorul lor fără să fie întrebați, măcar de formă, cu ce drept. Au ruinat economia și au călcat în picioare tot ceea ce a fost valoare. Poate că a sosit vremea să fie luați serios la întrebări. Pentru că e aberant să-și închipuie că vor conduce țara mai bine acum, cînd știu că o mare parte a populației îi detestă, decît au făcut-o atunci cînd informațiile securității le arătau că popularitatea lor a atins și chiar a trecut de plafonul de nori. În numele a ce se încăpățînează Păunescu și Verdeț, cu toți ai lor, să vîndă gogoși în care cefele lor groase ne arată că nu cred nici cît negru sub unghie? Ce fel de socialiști sînt acești domni care au învățat mai bine decît cei mai venali dintre afaceriști legile îmbogățirii?

Așadar, motive cu ghiotura pentru a intra în anul viitor cu și mai puține speranțe decît am intrat în 1995. E greu de susținut că alegerile din toamnă vor răsturna raporturile de forțe actuale. O eventuală victorie a Opoziției ar grăbi constituirea unor echipe mafiote înarmate, care, firește, nu s-ar da în lături de la nimic. Pentru că dacă regimul Iliescu a pierdut orice credibilitate politică, el a acumulat, în schimb, o uriașă forță economică. Pe care va dori să o păstreze cu orice preț. Inclusiv cu prețul vieții a mii de oameni, în care, la o adică, nu s-ar sfii să tragă fără milă. ■

POST-RESTANT

de Constanța Buzea

VERDICT, în parte, nesatisfăcător. Și la dv. se regăsește același *tipic* al formelor goale, preferat de adolescenți. Aceeași intrare, de neevitat, vai, a celor mai mulți, ca și într-o uniformă lingvistică, pe cât de banală, pe atât de rezistentă. Aceeași invazie de formule "nemuritoare", în peisajul singurătăților separate, și cu aceleași rezultate imagistice, de parcă toți din același trunchi și-ar trage seva, suferind în *bezna deznădejdii*, sub *norii disperării*, iluminați de *roua speranței*. Apreciez, și rămâne în picioare, adevărul patetic al mărturisirii: *Percep*, spuneți, *percep cu lăcomie, asimilez cu lăcomie, "filtrez" totul prin mine însumi și simt nevoia să exprim. Și de aici începe "tragedia"*. Sita filtrului, poate, un pic mai deasă, ar reține locul comun, ar lăsa gustului bun șansa unei ținte pe numele ei *originalitate*. (*Andrei Con*, București) ◆ Delicios fragmentul de jurnal absurd. Presupun că singurul pericol ce-l paște ar fi monotonia, și pentru a o evita vă trebuie detașare și ambiție. Răbdarea cititorului e gingașă și trebuie întreținută cu grijă. (*Ioana Micu*, Buzău) ◆ Nu am cum să vă combat, acel ocean de teamă există, și peste el plutim în ambarcațiuni precare. Nu mai există dictatori, nu mai există, spuneți, servicii specializate în a menține frica, există pâine caldă, dar ne este frică, de ziua de mâine, de amici, de cărți și reviste, de manipulare, de televiziune, de huligani, de escroci... și lista continuă. Vă mulțumesc pentru scrisoare și pentru adevărul ei copleșitor. (*Marius Dragomir*, Constanța) ◆ Sunteți proprietarul unor viziuni inconfortabile. În *Luna park* și în *Last city*, în *Zi de maternitate* și *Concert absurd* am găsit câteva versuri de excepție și câteva greșeli de ortografie. (*Antoniu Melchisedec*, Galați) ◆ Nu aveți resurse, deocamdată, sper, decât să confecționați rame pastelistice pentru gingașa maladie a iubirii. Visătorii, tristeți, contemplații, flori ce se scutură pe lacul tinerei perechi, lumea fără substanță reală a singurătății în doi, plimbări pe străzi imaginare, întrebări, îndoieli, false sfâșieri: *Tu stai cu spatele la mine/ Privind luna albă și plină/ Eu stau și mă uit la tine/ Visând o iubire divină...* Nu va trece mult, și vă veți reciti uimită și puțin jenată propriile texte. Nu contest utilitatea lor de moment, rolul lor de bandaj abstract pe minorele răni sufletești cărora e normal să le dați acum atenție. (*Panait Raluca*, Brăila) ◆ Răspunsul a întârziat, e drept, dar lectura versurilor a fost și ea dezamăgitoare. Dacă am lua, de pildă, numai această *Cugetare*: *Timpul este infinit!/ Iar infinitul se întinde în timp./ Atunci cât de mare este timpul?/ Dacă infinitul este cel mai mare*, și tot am rămâne cu gustul neplăcut al zădărniciei. (*Zerfus Elena*, București) ◆ Stofă de prozator. *Vox populi* e perla neagră a acestui sezon friguros, depășind printr-o bună așezare în pagină și prin umorul savuros din belșug, condițiile de participare la cursa post-restantului. Mergi cu trenul și faci politică, vrei nu vrei. Doi să fie, că dialogul e gata: *-Ascultă aici, dacă nu-l împușcau și-l țineau în pe'tenciar, îl scotea lumea afară după o lună. - Daaa! - Ceaușescu a fost cineva, dom'le! Singura greșeală a fost cu mâncarea, la sfârșit! - Dacă nu făcea cartelă la salam, nu mai era revoluție. - De la salam se trag toate relele. - Și tineretul de azi! În fiecare tramvai vezi câte unii călare, fata pe picioarele băiatului. Pă vremea lu' Ceaușescu era așa ceva? - Cu un leu făceam turul Bucureștiului! Un timp tăcură și se uitară gânditori pe fereastră. Pomii, crescuți la întâmplare, păreau așa de mici și neînsemnați acum, iarna. Din mersul trenului vedeai câte unul, apoi imediat altul ce-i semăna, de-ai fi zis că peste tot e crescut același pom. Cu un gest mașinal Sică scoase un pachet de țigări, alese una și o împinse în gură. Începu să pufăie cu gravitate, aruncând fum în toate părțile. Fumul se ridică înspre becul cel mic și galben și-l împresură, dând luminii un aspect îmbâcsit. În momentul acela ușa compartimentului se deschise și un controlor cu mustață își împinse gâtul înainte. - Șaizeci de mii amendă pentru fumat în compartiment. Ion stătea nemișcat, iar lui Sică i se alungiră buzele atât de mult, de ai fi zis că întreaga țigare e adâncită în carnea aceea degerată și crăpată. Se porni să-și miște capul de la stânga la dreapta, cu furie și disperare, iar pleoapele începură să-i zvâcnească isterizate. - Nu, nu, nu,... horcăi înfundat. Pleacă nemernicule, nu-ți dau nimic! Controlorul făcu un semn și-și supse mustața cu buza de jos, mare și grasă. Lângă el apărură doi polițiști cu bastoane de cauciuc, cu nasturii de jos ai uniformei descheiați. - Șaizeci de mii amendă, șuierară într-un glas. Țigarea lui Sică se prăbuși pe podea... Trenul plecă din Titu... Sică începu să plângă... Iar când trenul ajunse în gara următoare, Sică tot mai plângea, iar controlorul și cei doi polițiști tot în ușă erau, neclintiți.* (*Dan Bălănescu*, Pitești). ■

România literară

Editată de

- *Fundația "România literară" director general Nicolae Manolescu;*
- *cu sprijinul Fundației Soros pentru o Societate Deschisă*

Redacția: **Nicolae Manolescu** - director, **Gabriel Dimisianu** - director adjunct, **Alex. Ștefănescu** - redactor șef, **Mihai Pascu** - secretar general de redacție, **Ioana Pârvulescu, Andreea Deciu** (critică și istorie literară), **Constanța Buzea** (poezie, proză), **Cristian Teodorescu, Mihai Minculescu** (publicistică), **Eugenia Vodă** (film, muzică), **Marina Constantinescu** (teatru, plastică), **Adriana Bittel** (externe), **Anca Firescu, Mihai Grecu** (secretari de redacție), **Nina Pruteanu, Ruxandra Dinu, Alexandra Voicu** (corectură), **Victor Ciupuliga** (fotoreporter).

Administrația: **Fundația "România literară", Calea Victoriei 133, sector 1, București, Of. poștal 33, c.p. 50, cod 71341.** Cont în lei: **B.R.D., filiala Pipera, 4072996100089.** Cont în valută:**B.R.D., filiala Pipera, 1520796100089. Elena Raicu** (contabil șef), **Corneliu Ionescu** (șef serviciu difuzare, tel. 650.33.69.), **Andriana Fianu** (corespondență și difuzare în străinătate), **Elena Hurducaș** (secretariat).

Corespondenți: **Gabriela Melinescu** (Stockholm), **Dumitru Radu Popa** (New York), **Tudor Olteanu** (Amsterdam).

Tehnoredactare computerizată: **Fundația "România literară" - Anca Firescu, Mihai Grecu.** Introducere texte: **Geta Gheorghiu.**

E-MAIL: **romlit@romlit.sfos.ro**

Evenimentul literar al anului 1995

ŞTEFAN AGOPIAN

CARTEA lui M. Nițescu *Sub zodia proletcultismului* (Ed. Humanitas), fiindcă demonstrează foarte clar că în perioada de consolidare a dictaturii comuniste (1947-1965) nu puteai intra în literatură fără a face concesii puterii.

AUGUSTIN BUZURA

CELE mai importante apariții din 1995 sunt, după opinia mea, volumul I din *Dicționarul scriitorilor români* (supranumit "dicționarul lui Mircea Zaciu"), trilogia *Amfitrion* a lui Nicolae Breban și revista tinerei generații de scriitori din Basarabia, *Contrafort*.

GHEORGHE GRIGURCU

"ERAU ziare, evenimente" scria Bacovia. Sunt și acum. Dar Evenimentul, marele, senzaționalul Eveniment al anului 1995, care să îmbrățișeze întreaga colectivitate de oameni ai scrisului, cred că este supraviețuirea noastră. Tranziția de la dictatură la democratură nu ne-a înfrînt, spre minunarea înciudată a puternicilor zilei. Nu merită acest fapt statutul unui eveniment, măcar cît un meci de fotbal ?

FLORIN IARU

1995 a dus pe culmi, sub vulcan, o idee. Aceea că și scriitorul e o ființă de carne, sînge, oase și nervi. Și că, sub această înfățișare, el, scriitorul, mai are și dreptul să trăiască. De aceea, realizarea lui 1995 este numai și numai materială: premiile literare. Iar doamnele premii s-au prezentat, anul ăsta, sub înfățișări rotofeie.*In hoc signo vinces.*

GABRIEL LIICEANU

LIMITÎNDU-MĂ la calitatea mea de editor specializat în domeniul științelor umaniste, nu al literaturii, aș numi "eveniment al anului 1995" cartea lui Horia Patapievici *Zbor în bătaia săgeții*, apărută la Humanitas: nu din cauza tapajului făcut în jurul autorului, ci a valorii ei, pe care o consider excepțională. Cred că nu mă înșel socotind că genul jurnalului - deopotrivă de idei și literar - nu va mai putea fi studiat de acum înainte, în cultura noastră, fără să se facă referință la cartea lui Patapievici, caz-limită de *Bildungsroman*. Faptul că cineva s-a putut forma fără maeștri și trăind într-un univers închis, cel al societății românești din anii '80, pînă la a deveni personalitatea care este în clipa de față Patapievici - ține în continuare, după mine, de miracol. Înseamnă că și în momentele cele mai negre al istoriei noastre mai putem încă spera.

MIRCEA MARTIN

EVENIMENTE vor fi fost mai multe, dacă avem în vedere nu numai beletristica, dar și eseul, nu numai creația originală dar și traducerile. Ca director al Editurii Univers, rezist cu greu (dar rezist!) tentației de a recomanda cîțiva autori și cîteva titluri de primă mînă. Dar cred că merită să ne oprim o clipă gîndul la un eveniment care nu a fost de ordin strict literar, care e totuși legat de literatură și, mai mult, de ceva deseori invocat și destul de rar probat la noi în ultimii ani, anume conștiința de corp, solidaritatea de breaslă. Faptul că atîția scriitori români de azi au trecut peste tot ce-i desparte din punct de vedere literar și politic și s-au unit pentru salvarea vieții lui Mircea Nedelciu mi se pare că trebuie consemnat ca un reper al unei tradiții ce se cuvine regăsită sau, la nevoie, întemeiată.

Z. ORNEA

EVENIMENTUL anului pentru mine, în calitate de cronicar al edițiilor, ar fi fost apariția cîtorva ediții de substanță care, iertată-mi fie redundanța, să reprezinte cu adevărat evenimente și nutriment pentru comentarii. Din păcate, sărăcia bugetară a Ministerului Culturii nu a adus subvenții pentru apariția unor astfel de ediții. Una, totuși, aș semnala-o ca o apariție ieșită din comun. E vorba de ediția Dimitrie Cantemir, *Scurtă povestire despre stîrpirea familiilor Brâncoveanu și a Cantacuzinilor* (ce recuperează un text din 1719, publicat, azi, integral). Ediția e alcătuită de dl Paul Cernovodeanu, iar traducerea (textul e în limba rusă) e realizată de dl Emil Lazea. Și ediția a apărut - unde în altă parte? - la Editura Minerva.

OCTAVIAN PALER

PROBABIL, din pricina vacarmului de "evenimente" anunțate, cu surle și trîmbițe, de toate editurile, care nu pot concepe că lansează și cărți obișnuite, nu mă pot fixa, în clipa aceasta, asupra unui titlu. Mă simt ca pe Calea Lactee, pus să numesc firul de praf cosmic cel mai strălucitor. În plus, evenimentul cel mai așteptat, ieșirea guvernului Văcăroiu din ne-simțirea sa culturală, nu s-a produs. La Palatul Victoria domnește același netulburat somn al rațiunii, care știm de la Goya ce naște. Sincer să fiu, îmi este dor acum de o banală normalitate, chiar dacă nefericirea, se zice, e cea care produce capodopere, și dacă, în consecință, noi avem cele mai bune condiții să ne arătăm geniali.

ANDREI PLEŞU

PENTRU mine, evenimentul literar al anului 1995 este irumperea pe piață a unei energii noi, a unei voci cu sunet distinct: Horia-Roman Patapievici cu cele două cărți ale sale, *Cerul văzut prin lentilă* și *Zbor în bătaia săgeții*.

GEORGE PRUTEANU

PENTRU mine, de multă vreme, foarte literar e și paraliterarul, că mi se cam urîse de ficțiune. Fie-mi îngăduit să-l implic în răspunsul meu. Așadar, zic: eveniment e faptul că în 1995 au apărut cărțile semnate de V. Tismăneanu (*Fantoma...*), H.-R. Patapievici (*Cerul... și Zbor...*), M. Zaciu (*Jurnal II*), Andrei Cornea (*Mașina...* și *Filozofie...*), M. Lovinescu și V. Ierunca (*Unde scurte V* și *Semnul...*), Luca Pițu (*Eros, Doxa...*), L. Ulici (*Literatura...*, cu toate cusururile ei), *Zaciu-Papahagi-Sasu* (*Dicționarul...*, cu toate cusururile lui), M. Mihăieș (*Cărțile...*), Z. Ornea (*Anii '30...*), A. Mungiu (*Românii...*), O. Paler (*Rugați-vă...* și *Vremea...*), că Humanitas a dus mai departe integralele Cioran și Eliade, că Univers a tipărit *Omul...* lui Musil, că Fundația Culturală a scos somptuos evocările bucureștene ale lui Hagi-Moscu. Eveniment cu semn negativ e faptul că n-a apărut încă în românește *Recitirea* lui Matei Călinescu.

MIRCEA HORIA SIMIONESCU

ÎNTÎLNIREA scriitorilor români din țară și din diaspora, din luna iunie, la Neptun, a fost neîndoios evenimentul spiritual cel mai încurajator al anului care se încheie.

O infirmitate prelungindu-se timp de aproape cincizeci de ani s-a dovedit, în chip miraculos, vindecabilă: două jumătăți ale exilului - cel propriu-zis și cel interior - au împlinit mai mult decît un întreg, și obiectul trudei și iscusinței talentului a apărut, când nu mă mai așteptam, neatins de timp, de înstrăinare, de vremuiri.

LAURENȚIU ULICI

CRED că principalul eveniment al anului 1995 pentru breasla literară a fost întîlnirea scriitorilor români din afara granițelor țării cu colegii lor de aici. Nu numai pentru că a fost prima încercare de restabilire a unor relații, în fond naturale, înlăuntrul literaturii române ci și pentru faptul că s-a prefigurat, cu această ocazie, o strategie a promovării literaturii noastre în lume, extrem de necesară oricînd, dar mai ales astăzi, cînd imaginea României în lume suferă, iar politica de stat în domeniul afirmării valorilor noastre culturale pe mapamond e ca și inexistentă.

EUGEN URICARU

CEL mai mare eveniment *literar* al anului 1995 în România cred că a fost vizita lui Mario Vargas Llosa. Vizita ca fapt și interpretare. Poate și ca izvor de fantazare.

Apoi, nu pot să nu adaug, *Dicționarul* coordonat de Mircea Zaciu și primul volum apărut din *Istoria...* lui Laurențiu Ulici. Oricum, le întrece pe toate faptul că Uniunea Scriitorilor a ajuns în situația să subvenționeze Editura Cartea Românească și nu invers. Cam atît.

CĂRŢI ROMÂNEŞTI

prezentate de Alex. Ştefănescu

Supravieţuitorul

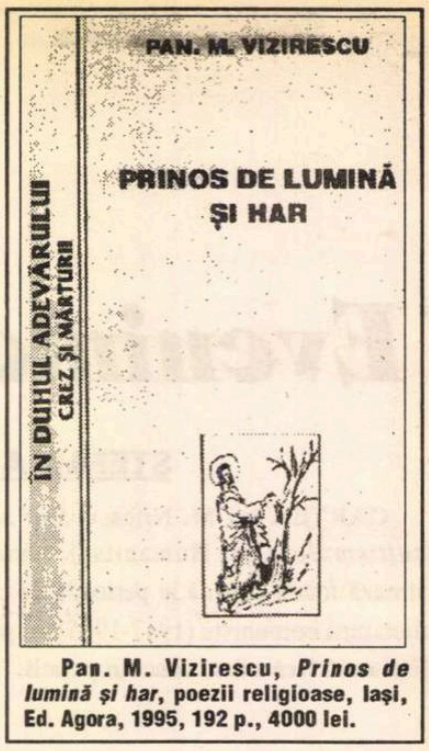

Pan. M. Vizirescu, *Prinos de lumină şi har*, poezii religioase, Iaşi, Ed. Agora, 1995, 192 p., 4000 lei.

VESTEA că Pan. M. Vizirescu este încă un scriitor activ şi că a publicat recent o carte mi s-a părut senzaţională, ca şi aceea a vizitei lui Mario Vargas Llosa la Bucureşti. În fond, şi în cazul lui Pan. M. Vizirescu se poate vorbi de o vizită şi anume de vizita unui scriitor de la "Gândirea" în România de azi. El a călătorit miraculos prin timp şi a ajuns la noi cu un mesaj din partea unei Românii de altădată, de care puţini îşi mai aduc aminte. Pe "aeroport" nu l-a întâmpinat nimeni, iar la Palatul Cotroceni înaltul oaspete este greu de crezut că s-ar duce, chiar dacă ar fi invitat.

De la naşterea scriitorului au trecut peste 92 de ani, iar de la episodul "Gândirea" mai mult de o jumătate de secol, dar nu această îndepărtare în timp creează neapărat impresia de "altădată". Dacă tresărim la întâlnirea cu Pan. M. Vizirescu este pentru că gândirismul reprezintă un capitol încheiat din istoria literaturii noastre. Protagoniştii săi - Nichifor Crainic, Lucian Blaga, Vasile Voiculescu, Ion Pillat, Cezar Petrescu, Ion Petrovici, Mircea Eliade, Emil Cioran, Dan Botta, Radu Gyr, Victor Papilian, Gib. I. Mihăescu şi ceilalţi - au devenit de multă vreme subiecte de teze de doctorat sau nume pe plăcile de marmură ale caselor memoriale. Iar tipul de sensibilitate artistică promovat de ei s-a istoricizat şi s-a demodat, ajungând chiar ininteligibil, după ce comunismul a distrus satul românesc, a corupt Biserica ortodoxă, i-a înlocuit pe Moş Crăciun cu un impostor şi a alungat definitiv stolurile de îngeri.

Înainte de a citi volumul recent apărut, răsfoiesc o colecţie a revistei "Gândirea". În numărul 7 din noiembrie 1934 Pan. M. Vizirescu este prezent cu o povestire naivă, scrisă pe un ton sfătos, *Cumpăna lui Miorcan*:

"Om de brazdă, precum a fost datul bunilor şi străbunilor lui, moş Vasile a mers pe linia neamului şi, după ce şi-a umplut casa cu copii, i-a rânduit cum a vrut Dumnezeu: care la casa lui, care la groapa lui, - iar pe cel mai mic, Pintilie, l-a lăsat în voia destinului proorocit de cărturarii satului." etc.

În numărul 8 din octombrie 1935, contribuţia sa constă într-o altă povestire, *Fântâna*, în care duioşia faţă de stilul de viaţă al ţăranului român lasă locul - într-o oarecare măsură - unui interes (de poet) faţă de concreteţea peisajului:

"Pământul s-a crăpat ca o pâine încinsă de dogori, ierburile s-au scorojit arse şi-n unele locuri se văd crăpături adânci de parc-ar fi rănile unui lepros." etc.

În numărul 4 din aprilie 1937 semnătura scriitorului apare sub un studiu critic consacrat unui personaj - bine ales - al lui Ion Creangă: moş Nichifor Coţcariul. În postura de exeget, Pan. M. Vizirescu se remarcă prin competenţă, dar şi printr-un anumit didacticism. Aproape fără nici o legătură cu demonstraţia critică, la sfârşitul studiului apare o remarcă despre superioritatea românului Nichifor faţă de evreica Marca, remarcă la fel de stridentă, prin caracterul ei tendenţios, ca teza proletcultistă conform căreia în *Punguţa cu doi bani* "moşul" este chiaburul, iar "baba" - ţăranul exploatat.

Îmi dau seama, chiar şi în urma acestei sumare culegeri de impresii, că Pan. M. Vizirescu era mult prea fidel faţă de programul "Gândirii", că avea o conştiinciozitate proprie scriitorilor fără prea multă personalitate (ceea ce defavoriza, paradoxal, chiar gândirismul, în condiţiile în care gloria acestuia a fost asigurată, tot paradoxal, tocmai de infideli). Iată însă că în volumul de "poezii religioase" *Prinos de lumină şi har* descopăr texte nepropagandistice, texte care, fără să constituie chiar o revelaţie, cuceresc şi tulbură, prin tonul lor recules, prin asumarea deplină şi trăirea ideilor enunţate.

În 1945 scriitorul a fost condamnat la muncă silnică pe viaţă, pentru activitatea lui de scriitor şi ziarist. N-a făcut închisoare, pentru că a stat ascuns, până în 1968, dar a trăi într-o ascunzătoare, fără identitate socială, timp de 23 de ani, reprezintă o întemniţare ca oricare alta. După ce a ieşit la lumina zilei, întâlnindu-se cu Constantin Noica, a înregistrat exclamaţia acestuia din care nu lipsea o nuanţă de inocentă invidie: "Cred că ai scris enorm!". În cei 23 de ani de... linişte, Pan. M. Vizirescu nu a scris enorm, dar a devenit mai profund. Fixând cu privirea, ani la rând, uşa care se putea deschide oricând împinsă de umărul unui securist, a experimentat o anxietate şi o nădejde arzătoare (deznădăjduită, dacă se poate spune astfel) care l-au vindecat de frivolitatea aderării convenţionale la programul ortodoxist. Aşteptarea unui gest din partea lui Dumnezeu a devenit cu adevărat o aşteptare.

Scrise în perioada recluziunii forţate, dar şi după aceea, poemele din *Prinos de lumină şi har* se caracterizează prin autenticitate, printr-o folosire plină de încredere a unui limbaj elementar, biblic, printr-o monotonie de rugăciune monahală, capabilă să instituie o atmosferă religioasă. Impresionează, mai mult decât orice altceva, *sfiala* manifestată de poet în judecarea lumii:

"Toate de la Domnul le-avem cum se văd:/ Pământul şi Cerul, al florii surâs,/ Izvoare de raze cum altele nu-s,/ Să nu ni le pierdem în groaznic prăpăd.// Toate de la Domnul prea bune le-avem:/ Şi pâinea şi apa şi vinul şi straiul/ Şi gândul în care se bucură traiul,/ Să nu ni le pierdem pierduţi de blestem.// Toate de la Domnul le-avem cum s-au dat:/ Pe tine şi eu, cum şi tu pe mine, /Iubirea şi pruncii cu ochi de rubine,/ Să nu ni le pierdem în negrul păcat.// Toate de la Domnul sunt puse în noi:/ Al inimii cântec şi dorul şi visul,/ Şi cugetul ăsta şi mâna şi scrisul,/ Să nu ni le pierdem prin gropi de noroi.// Şi moartea! Şi dânsa îi tot de la Domnul.../ Un dar? O pedeapsă? Nu-i minte s-o ştie./ Dar ruga se-nalţă în sfânta făclie:/ Cu pace ne fie şi-n linişte somnul." (*Toate de la Domnul*).

În mod inevitabil, în aceste poezii de inspiraţie religioasă, se face simţită uneori influenţa lui Arghezi. Iată un exemplu:

"E-n mâna mea comoara veşniciei/ Şi, Doamne,-mi dai puteri să o descui./ Din ce-am plătit talant vremelniciei/ Ştiam să cad. Acuma ştiu să sui!" (*Cartea sfântă*).

În general, însă, poemele lui Pan. M. Vizirescu sunt mai neartistizate decât cele argheziene. Au o mai modestă valoroase literară, dar, într-un fel, tocmai această austeritate călugărească emoţionează.

Demnă de semnalat este şi prefigurarea tonului imnic al lui Ioan Alexandru, în texte care nu ajung însă la ardoarea "imnelor" acestuia:

"Lumină lină-n asfinţit de seară/ peste dumbrăvi cu frunze somnoroase,/ ce din potire cu miros de ceară/ buze de flori te sorb evlavioase.// Lumină lină, rază milostivă,/ cu zugrăveala gândului suav,/ pătrunzi printr-o fereastră de colibă/ şi mângâi chipul unui prunc bolnav.// Îţi prind pe braţul meu, lumină lină,/ galben suspinul tău de untdelemn./ Uşor, uşor, aducător de tihnă,/ spre pace şi visare-mi face semn." (*Lumină lină*).

Gândirismul a avut, fără îndoială, frumuseţea lui - ceea ce înseamnă şi iluziile lui, şi eşecurile lui - şi nu merita să fie îngropat, cu o brutalitate specifică marilor cutremure, sub dărâmăturile istoriei noastre. Iată că acum dintre dărâmături îşi face apariţia un supravieţuitor. Să ne bucurăm şi să-l primim cu dragoste. El dovedeşte că nu e totul pierdut. ■

Cărţi primite la redacţie

Dimitrie Cantemir, *Scurtă povestire despre stîrpirea familiilor lui Brîncoveanu şi a Cantacuzinilor*, ediţie îngrijită, studiu introductiv, note şi comentarii de Paul Cernovodeanu, transcriere, traducere şi indici de Emil Lazea, Editura Minerva, Bucureşti, 1995, 118 p., 2000 lei.

Lucian Blaga, *Hronicul şi cîntecul vîrstelor*, ediţie, prefaţă şi tabel cronologic de George Gană, col. BPT, Editura Minerva, Bucureşti, 1995, 206 p., 1500 lei.

Emil Cioran, *Razne*, Cuvânt înainte de Monica Lovinescu, Jurnalul literar, Bucureşti, 1955, 64 p., 1700 lei.

Alexandru Ciorănescu, *Amintiri fără memorie*, I, 1911-1934, Ed. Fundaţiei Culturale Române, col. "Biblioteca memoriei", Bucureşti, 1995, 180 p., 3000 lei.

Darie Magheru, *Nemuritorul în solitudine şi durerea*, roman, cu o postfaţă de Olga Lascu şi Adrian Hamzea, Ed. Arania, Braşov, 1995, 156 p., 5967 lei.

Aurel Dumitraşcu, *Tratatul de eretică*, versuri, selecţie şi îngrijire ediţie Adrian Alui Gheorghe, Ed. Timpul, Iaşi, 1995, 68 p., 1900 lei.

Paul Dugneanu, *I. Heliade Rădulescu, un Atlas al poeziei*, studiu, Editura Minerva, Bucureşti, 1995, 114 p., 1500 lei.

Ion Ianoşi, *Moralităţi*, idei inoportune, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1995, 224 p., 2550 lei.

Valentin Hossu Longin, *Clipe de eternitate*, evocări, reportaje, Editura Eminescu, Bucureşti, 1995, 366 p., 3876 lei.

Aura Christi, *Împotriva mea*, poezii, Editura Du Style, Bucureşti, 1995, 64 p., preţ nemenţionat.

Cristian Peri, *Ferma lui John*, povestiri americane, Editura Scripta, Bucureşti, 126 p., 3978 lei.

CRONICA LITERARĂ

de Ioana Pârvulescu

Decalog

1) Să nu te lași cuprins de beția puterii de a-i judeca pe alții. Nu ești mai presus de autor numai pentru că-ți spui părerea despre lumea creată de el.

2) Să nu scrii despre o carte ca să-ți faci ție chip cioplit.

3) Să nu scrii plicticos despre cărți pasionante, dar să nu scrii plicticos nici despre cărți plicticoase.

4) Să nu-ți faci idoli și să nu te lași intimidat de idolii altora.

5) Să nu fie nici o carte căreia să nu-i dai măcar o șansă.

6) Să nu te temi de contraziceri de la o carte la alta atunci cînd autorul însuși se contrazice de la o carte la alta.

7) Să nu uiți că trebuie să înveți alfabetul odată cu fiecare carte citită; căci fiecare are propriul alfabet; nu vei mai putea scrie despre nici o carte dacă, citind un maldăr, uiți cum se citește una singură, dacă uiți să te bucuri citind-o.

8) Să nu-ți scape singura frază bună dintr-o carte ratată; dacă fraza aceasta există tu trebuie să o descoperi cu atenția și răbdarea ta de a citi tot.

9) Să nu-ți reprimi subiectivitatea, ci să o controlezi, căci subiectivitatea criticului e elastică în timp ce subiectivitatea tuturor celorlalți (între ei și autorii de geniu) nu are nevoie de control. Dar să nu mărturisești strîmb.

10) Să nu ucizi cărțile despre care scrii.

(Trebuie că există undeva, în lumea spiritului, un munte crescut din cărțile prezentate de cronicarii și recenzenții de la toate revistele din lume. Și poate că a face într-adevăr parte din încercatul și alesul popor al criticilor literari înseamnă să nu ignori că, pentru fiecare, și auzite altfel de fiecare, s-au rostit, cîndva, "10 porunci". Mi s-a părut că le înțeleg așa.)

Anul acesta, evenimentele literare ale paginii 5 au fost:

- ❒ Mircea Horia Simionescu, *Povestiri galante*
- ❒ Ștefan Baciu, *Peste o mie de catrene. Sub Tîmpa din... Honolulu*
- ❒ George Tomaziu, *Jurnalul unui figurant*
- ❒ Caius Dobrescu, *Balamuc sau pionierii spațiului*
- ❒ Vasile Baghiu, *Gustul înstrăinării*
- ❒ Radu Albala, *Femeia de la miezul nopții*
- ❒ Andrei Pleșu, *Limba păsărilor*
- ❒ Florența Albu, *Zidul martor*
- ❒ Monica Spiridon, *Eminescu. O anatomie a elocvenței*
- ❒ Dumitru Hîncu, *Conexiuni cu vrăjitorul (Thomas Mann în România)*
- ❒ Tinu Pârvulescu, *Prima-Vera*
- ❒ Andrei Codrescu, *Dispariția lui "AFARĂ": un manifest al evadării*
- ❒ Mihail Sebastian, *Fragmente dintr-un carnet găsit*
- ❒ Mircea Zaciu, *Jurnal (2)*
- ❒ Răzvan Petrescu, *Farsa. Teatrul exterminator*
- ❒ Andrei Oișteanu, *Cutia cu bătrîni*
- ❒ Alex Mihai Stoenescu, *Patimile Sfîntului Tommaso d'Aquino*
- ❒ Ștefan Baciu, *Praful de pe tobă*
- ❒ Daniel Pișcu, *Scrisorile de-acasă*
- ❒ Romulus Bucur, *Dragoste & bravură*
- ❒ Matei Călinescu, *Viața și opiniile lui Zacharias Lichter*
- ❒ Horia-Roman Patapievici, *Zbor în bătaia săgeții*
- ❒ M. Zaciu, M. Papahagi, A. Sasu, *Dicționarul scriitorilor români*
- ❒ Sorin Gherguț, Svetlana Cârstean, Răzvan Rădulescu, Mihai Ignat, Cazar Paul-Bădescu, T.O. Bobe, *Tablou de familie*
- ❒ David Dorian, *Paradisele derizorii*
- ❒ Ștefan Borbély, *Grădina magistrului Thomas*
- ❒ Alexandru Ecovoiu, *Saludos*
- ❒ Corina Ciocârlie, *Fals tratat de disperare*
- ❒ Ștefan Aug. Doinaș, *Aventurile lui Proteu*
- ❒ Ștefan Agopian, *Tache de Catifea*
- ❒ Daniela Vlasie, *Biserica*
- ❒ Neagu Djuvara, *Între Orient și Occident. Țările române la începutul epocii moderne (1800-1848)*
- ❒ Mircea Mihăieș, *Cărțile crude. Jurnalul intim și sinuciderea*
- ❒ Mihail Sebastian, *De două mii de ani; Cum am devenit huligan*
- ❒ Andrei Cornea, *Platon. Filozofie și cenzură*
- ❒ *Portret de grup. O altă imagine a poeziei basarabene* (vol. colectiv)
- ❒ Virgil Ierunca, *Semnul mirării*

Dezbateri:

- ❒ Gheorghe Grigurcu, *Peisaj critic*
- ❒ Mircea Iorgulescu, *Marea trăncăneală*
- ❒ Ion Negoițescu, *Straja dragonilor*
- ❒ Alexandru Ivasiuc, *Racul*
- ❒ Z. Ornea, *Anii treizeci. Extrema dreaptă românească*
- ❒ *Dicționarul Scriitorilor Români* (M. Zaciu, M. Papahagi, A. Sasu)
- ❒ Nicolae Breban, *Amfitrion*
- ❒ Laurențiu Ulici, *Literatura română contemporană*

La aceste dezbateri au participat (uneori în repetate rînduri): Cornel Moraru, Ion Bogdan Lefter, Caius Dobrescu, Simona Popescu, Gheorghe Grigurcu, Tita Chiper Ivasiuc, Romanița Constantinescu, Geo Șerban, Toma Roman, George Pruteanu, Simona Sora, Ion Simuț și, dintre membrii redacției: Gabriel Dimisianu, Alex. Ștefănescu, Ioana Pârvulescu, Andreea Deciu. (Ordinea numelor este cronologică. Obiectul dezbaterilor a fost stabilit de întreaga echipă a criticilor de la *România literară*.) ■

Errata:

În articolul "Lehamitea la români", de T. Slama-Cazacu, din nr. 49-1995, p. 8-9, cifra 10 din text corespunde notei infrapaginale 11, iar cifra 11 din text corespunde notei 10 (versuri de M. Tarangul).

EDITURA NEMIRA

prezintă

TAINELE

ÎNVĂȚĂTURILOR TIBETANE

de Alexandra David-Néel

Colecția TOTEM, 224 pag, 4000 lei

Poți să strigi în gura mare pe toate drumurile învățăturile considerate secrete, ele tot «secrete» vor rămâne pentru indivizii cu intelect obtuz, care vor auzi vorbele ce le sunt adresate, dar nu le vor percepe decât sunetul. Nu de maestru depinde «secretul», ci de cel care ascultă. Maestrul nu poate decât să deschidă o ușă, dar discipolul trebuie să fie capabil să vadă ce se află dincolo de ea... Unora teoriile de care se vor apropia le vor servi drept cheie pentru a deschide poarta unui domeniu care până atunci le rămăsese închisă. Alții însă vor răsuci cheia în mână fără a o introduce în broască, sau nici măcar nu vor bănui că există o ușă de descuiat. (Alexandra David-Néel)

CLUBUL CĂRȚII NEMIRA C.P. 26-38 BUCUREȘTI

Katia FODOR

***

Cel mai departe
Duce vântul, ace de pin,
Mai uşoare decât umbrele lor,
Pe acoperişuri, în câmp,
Adesea pe foile albe,
Fiindu-le scrisul.

***

Precum blănița unei
Vietăți adormite,
Praful pe obiecte,
Metalul, lutul cuminte
Respiră, visează, tresare.

***

Pietre, pietricele, nisip,
Apa care înseamnă acasă,
Vietăți care se pîndesc,
Altele care doar se scaldă...
Doamne, e timpul
Să-mi ridic o chilie,
Să mă adăpostească
Asemeni gerului:
Pietre, pietricele, nisip
Prinse în ghiață.

***

Atinge cu milă paharul!
Un înger speriat îşi caută
Chipul în limpezimi
Şi vede doar sabia străvezie,
Setea.

***

Umbra arborelui în iulie,
Un fiu ocrotindu-şi mama.
Tremurul umerilor,
Căldura, uneori febra,
Ramuri asudând către seară,
Zvonul între uscat şi crud,
Neputința de a ascunde
Cum neputința apei
Risipindu-se în aburi,
Secetă, uitare.

***

Un astfel de sfârşit:
Luminoasa nuditate
Acoperindu-se încet
Cu solzi.
Doar şoapta,
Privirea
Rămân calde, sfioase,
Uşor de rănit.

***

Pârâul, copilăria limpezimii,
Acolo unde se vede încă
Începutul somnului
Ca o plantă pe jumătate plutind
Amestecând răsfirări şi unde,
Încă naiv şi încă proaspăt,
Abia prinsă într-un ghem de rădăcini,
Lut, mâl,
Apoi starea înşelătoare a luntrei,
Rătăcind, rătăcindu-se.

***

Privirea care se întoarce,
Se pierde între detalii,
Alunecă prin lumină
Pînă se frânge,
Peisajul, copilul
Care stă cuprins
Precum focul
În scoarța de mesteacăn
Şi pleoapele se închid
Şi de sus cade gerul.

***

Atunci când orice şoaptă
Devine sare,
Cade într-un loc gol
Şi de acolo se ridică
Mai târziu marea.
Arhipelaguri albe,
Mute, întinse
Şi nici un fel de vietăți,
Doar memoria măcinând
Țărmuri, golfuri, maluri abrupte
Şi nici o corabie,
Apa din care acelaşi
Zgomot moare
Până a atinge auzul.

***

Cuvânt abandonat,
Locul cel mai îndepărtat din
Grădină;
Răsăritul vine târziu,
Mai curând, un apus perpetuu.

***

Râul coboară...
Răcoroasa lui bucurie
Însoțită pe alocuri, revărsată,
Umezind dimineața,
Iar mai apoi, somnul,
Neştiutoare toate acestea,
Senine, fiindu-şi sieşi de ajuns,
Ocolişuri voioase
Sfârşind în mlaştini,
În roțile morilor,
Aproape nicicând în mare.

***

Cum va fi fiind țesătura?
Țesătura înainte de a fi
Vânt printre tulpini,
Printre sfâşierile unui stol
În ridicare,
Desăvârşită, neîntinată, un gând?

***

Ie înstrăinată,
Țesătura verii între afinii
Nordului,
Ca un ochi de apă
Într-o scorbură
Când de jur împrejur e îngheț.

***

Rătăcind....
La început, un chip
Privit împotriva luminii,
De nerecunoscut,
Apoi inima rostogolindu-se
Înaintea simțurilor: neştiutoare, speriată,
Fără apărare.

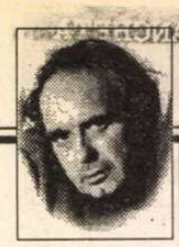

CERŞETORUL DE CAFEA

de Emil Brumaru

"Rîpa" lecturii

ÎNSPĂIMÎNTĂTOARE-S uneori modalitățile cititului! Într-una din vacanțele de studenție, petrecute pe-o moşioară moştenită, Raiski descoperă, în casa cea veche, nelocuită, vreo două mii de volume!! Un adevărat rai, veți zice. Nu vă grăbiți să-l invidiați. Din scrisoarea lui Leonti Kozlov, căruia i se lăsase în seamă păstrarea comorii, eroul nostru află... Să ne explice însă, mai bine, blîndul Leonti: "Îți aminteşti de edițiile vechi, gotice, ale clasicilor..., alea cu coperte scumpe..., de Shakespeare, jumătate text, jumătate comentariu..., de primele ediții ale enciclopediştilor francezi, pe pergament..." Cine-ar uita? Iată clenciul ferparului: "Uite catalogul întocmit de mine: în dreptul acestor ediții am pus, ca pe niște morminte, cruci negre... Spinoza, Machiavelli şi încă vreo cincizeci de opere sînt distruse...". Situație tristă, totuşi scuzabilă dacă deteriorarea bibliotecii ar avea o motivare cît de cît... mai puțin omenească! Dar felul în care Mark Volhov (despre el e vorba) parcurge paginile... Transcriem, copleşiți de groază, epistola lui Kozlov: "Chiar dacă i-ai da o ediție Elzevir... *din partea citită rupe foi şi-şi aprinde cu ele țigara sau face un sul şi-şi curăță unghiile sau urechile* (sublinierea mea, infarctul meu!). Credeți că se sfieşte, că se ascunde ca de-un viciu slav? Dimpotrivă! Dînsul consideră că aşa-i normalnîi!! Sărmanul Leonti povesteşte: "Îl luase, ca un om de treabă, pe Aristofan, în care textul grec este însoțit şi de traducerea franceză - şi chiar acolo, în fața mea, a rupt deodată o foaie de la sfîrşitul cărții..." Indiscutabil, Goncearov inaugurează, şi în lectură, *stilul zmuls*!!! *Oblomovismul e o enormă cacialma...*

■

O anchetă stalinistă (1937-1938). *Lichidarea lui Marcel Pauker.* Documente traduse şi adnotate de G. Brătescu. Postfaţă de Florin Constantiniu. Editura Univers Enciclopedic, 1995.

CRONICA EDIŢIILOR

de Z. Ornea

O anchetă stalinistă

PRIN 1988 am citit cartea profesorului american Stephen Cohen despre Buharin. Scrisă americăneşte, adică rece - profesional, deci, obiectiv, sprijinit pe o documentaţie impresionantă, cartea e efectiv tulburătoare. E o imagine terifiantă despre întreg sistemul sovietic şi de partid, cu conducerea sa atotputernică şi NKVD-ul strivitor. Imaginea se realizează, firesţe, prin metonimie. Prin destinul unei personalităţi înţelegem mecanismul întregului ansamblu. Buharin fusese, după revoluţia din 1917 şi înainte, preferatul lui Lenin. Era tobă de carte, talentat ca ziarist, teoreticianul proeminent al partidului şi, după moartea lui Lenin, rămas membru în Biroul Politic, după o perioadă de relativă indcpendenţă, s-a aliat cu Stalin împotriva lui Troţki, apoi a lui Zinoviev şi Kamenev. Nu i s-a părut nepotrivit că, foşti colegi de exil siberian, membrii Partidului Socialist revoluţionar şi ai Partidului Social-Democrat Menşevic, după ce li s-au interzis partidele, au fost trimişi - care n-au apucat să fugă în străinătate - în închisori şi lagăre de muncă. După cum n-a protestat că "deviatorii", foşti tovarăşi de ai săi, au luat aceeaşi cale, fiind, apoi, lichidaţi în timpul terorii staliniste din 1936-1938. Stalin, după ce se folosise de el, nu-l suferea, voindu-l lichidat. A fost printre ultimii căruia i s-a înscenat un proces. S-a ţinut tare în timpul instrucţiei, rezistînd, impresionant, la torturi. A cedat cînd i-au fost aduşi, în camera vecină celei în care era el anchetat, tînăra soţie şi copilul de trei ani, pentru a fi torturaţi fiindu-i arătaţi printr-o ferestruică. Atunci - pentru a-i salva - a declarat tot ceea ce dorise anchetatorul, fiind, apoi, ucis. Mi-a rămas în minte de la acea lectură şi de pe urma cărţii lui Koestler (*Zero şi infinit*) acel mecanism înfricoşător al torturii organizate, al mecanismului prin care anchetatul e "convins" că e în interesul partidului să se recunoască vinovat (era infinit mai groaznic decît la Gestapo) şi toată acea ţesătură de devieri, cînd de dreapta, cînd de stînga, care însemna, automat, condamnarea la moarte. Numai militanţii de frunte ai PCB au avut parte de tribunale adevărate, în care procesul păstra, cît de cît, înfăţişarea formală. Ceilalţi, membri de rînd, compăreau în faţa unei "troici", trei persoane aşa-zicînd civile (nu magistraţi) care, ascultînd intervenţia procurorului, decidea, scurt, condamnarea la moarte. Cei ajunşi în Gulag erau, în comparaţie cu cei condamnaţi la moarte, aproape nişte privilegiaţi.

O carte recent apărută mi-a reamintit acele groaznice stări de fapt, consecinţe ale desfiinţării democraţiei pluripartidiste şi ale instituirii partidului unic, care însemna, de fapt, voinţa brutal dictatorială a conducătorului. Cartea e un volum de documente istorisind destinul lui Marcel Pauker. Documentele din carte, procurate în 1993 din arhivele de la Moscova, traduse şi adnotate de dl. G. Brătescu, constituie o mărturie revelatoare. De acum încolo, istoria PCR pînă la 1944, capătă instrumente documentare de prim ordin şi va putea fi, în sfîrşit, scrisă aşa cum, într-adevăr, a fost. Cine din generaţia mea n-a auzit de lupta fracţionistă din conducerea PCR pînă la Congresul al V-lea (1931) dintre Barbu şi Luximin? Acel Barbu fusese ucraineanul Vitali Holestenko, uns de Komintern secretar general al partidului (ştia, totuşi, româneşte pentru că, imediat după război, urmase, la Bucureşti, doi ani la Facultatea de Medicină Veterinară). Luximin fusese unul dintre numele conspirative ale lui Marcel Pauker. Acest Marcel Pauker, născut în 1896 la Bucureşti, era fiul gazetarului S. Pauker, care a întemeiat în 1910 ziarul *Argus*, fiind aici director pînă în 1923. Marcel Pauker a studiat ingineria la Zürich şi, încă licean, a fost atras de partidul socialist. În 1916, cînd România a intrat în război, s-a înapoiat de la Zürich, s-a prezentat autorităţilor militare, a urmat o şcoală de ofiţeri de artilerie şi, apoi, a fost ofiţer combatant pe front. Apoi, după război, s-a avîntat în activităţile socialiste, fiind adeptul aderării partidului socialist la Internaţionala Comunistă. Va fi, deci, unul dintre fondatorii PCR, fiind mereu activ şi la post, cu excepţia unei perioade cînd a plecat, în Elveţia, în 1919-1921, înainte de înfiinţarea PCR, să-şi încheie studiile universitare. Reîntors în ţară, a găsit o slujbă în specialitatea sa, dar a fost licenţiat din serviciu pentru că nu-şi vedea de treabă, avînd mereu misiuni de partid. Ca om, Marcel Pauker era un orgolios pînă la manie, convins că dreptatea e totdeauna de partea lui, arogant peste măsură, cam apucat în fanatismul său omniscient dar, negreşit, un intelectual adevărat (vorbea, curent, cîteva limbi) şi, oricum, superior plafonaţilor colegi activişti. Relaţii normale cu ceilalţi militanţi nu a putut stabili niciodată, de vreme ce îi considera pe toţi inferiori intelectual lui, socotind că trebuie să fie mereu în frunte şi conducător ascultat. A primit multe însărcinări, inclusiv de reprezentare în străinătate pe lîngă Komintern, fiind mereu neobosit, zelos, dorind ca toţi să-i recunoască meritele. S-a întîmplat şi eroarea gravă ca în 1923-1924, supunîndu-se deciziei Kominternului, cel ce în 1916 venise din străinătate pentru a lupta pe front să admită aprecierea trădătoare că Basarabia (ca şi celelalte provincii româneşti reintrate în trupul ţării) au drept la autonomie pînă la despărţirea de statul român. Pauker numea asta "atitudine revoluţionară", cînd nu era decît consecinţa intereselor ruseşti de a-şi realipi teritorii pierdute. Cum din această cauză, PCR a fost, pe bună dreptate, ilegalizat, Pauker a intrat în conspirativitate. Conspirativitatea, care i se potrivea temperamental, a favorizat atmosfera de suspiciune reciprocă, fiecare bănuindu-l pe celălalt de trădare, de colaborare cu Siguranţa, de provocare, de deviere de la linia partidului. A fost în cîteva rînduri arestat, odată, în 1924, făcînd (împreună cu Al. Dobrogeanu-Gherea) o grevă a foamei de patruzeci de zile, aceasta aducîndu-i eliberarea. A fost cooptat în conducerea partidului, dar se voia chiar conducătorul lui efectiv. Partidul Comunist era minuscul ca însemnătate, fără aderenţă în mase şi, de fapt, un organism politic trădător. Dar în corpolenta autobiografie din 1937, scrisă la Moscova, la cererea Kominternului, M. Pauker delira grandoman: "Partidul nostru nu este un mic partid marginal, care pretinde că face politică în ţara noastră. El este partidul clasei muncitoare a României şi un factor însemnat în politica ţării. Printr-o activitate corespunzătoare, importanţa lui poate creşte enorm, el constituind deja un mare obstacol în calea fascizării României. A *devenit* puternicul partid de masă care va organiza victoria". În realitate, acest partid minuscul era total subordonat Kominternului, centralei de la Moscova şi, o vreme, federaţiei balcanice a partidelor comuniste. Toate hotărîrile importante - de la numirea secretarului general şi a Biroului Politic pînă la tactica şi strategia partidului - se luau la Moscova. Toate litigiile dintre conducătorii numiţi (şi erau cronice) se soluţionau tot acolo, fiecare urmărind să se afle în bune relaţii cu mărimile Kominternului. Din cauza ilegalizării, funcţiona un Birou Politic şi un Secretariat în străinătate (de obicei la Viena) şi altele în ţară. Neînţelegerile, din această cauză, erau, cum spuneam, permanente. Şi M. Pauker - căsătorit cu Ana Rabinson, cu care a conceput doi copii, unul născut la Viena şi unul la Moscova - a fost campion în aceste fracţiuni intestine. În 1931, din dispoziţia Kominternului, al cincilea Congres al PCR a condamnat ambele grupări fracţioniste. O vreme Pauker a fost îndepărtat din conducerea partidului dar, curînd, a fost cooptat din nou. A reluat disputele intestine, de care, temperamental, nu se putea lipsi. În 1937 a fost chemat la Moscova din dispoziţia chiar a lui Ejor, şeful NKVD. S-a dus, deşi amicii l-au avertizat să nu răspundă invitaţiei. Au început "analizele" la Komintern, apoi e exclus din partid. Credea că se va reveni asupra deciziei. Se înşela. Imediat după excludere a fost arestat şi a intrat în ancheta NKVD. După tratamentul de rigoare, a recunoscut că a făcut spionaj, încă din 1930, pentru România. A fost condamnat la moarte şi, în august 1938, executat. Cam tot pe atunci, au avut aceeaşi soartă mai toţi liderii PCR aflaţi la Moscova. Soţia sa, Ana Pauker, se afla în închisoare în România şi a primit misiunea să prelucreze printre deţinutele comuniste decizia de excludere din partid a soţului (nu ştia că a fost executat). Teroarea stalinistă a prins în arcanele ei distrugătoare nu numai bolşevici sovietici dar şi mulţi comunişti din străinătate.

Ediţia aceasta a fost alcătuită de dl. G. Brătescu, ginerele lui Marcel Pauker. A tradus textele (din germană) şi le-a înzestrat, pe fiecare, cu note învăţate şi lămuritoare, fără de care ar fi rămas, adesea, obscure în înţeles. Adaug că această carte apare la Editura Univers Enciclopedic, inaugurînd colecţia "Mica bibliotecă de istorie contemporană". Postfaţa dlui Florin Constantiniu, istoric reputat, necesară, e şi foarte bună. Avem nevoie vitală de astfel de cărţi de documente. ■

PĂCATELE LIMBII

de Rodica Zafiu

Din gramatica urării

TOT mai puţine dintre urările contemporane par să adopte formula directă, în care doar modul verbului marchează forţa - magică - a prevestirii binelui. Forma tipică a urării e un enunţ cu verbul la modul imperativ sau conjunctiv: "Fii fericit"; "Să trăieşti"; textele populare (colinde, pluguşoare, sorcova) o ilustrează din plin: "Rămîi gazdă sănătoasă/ cu colinda veseloasă"; "Rămîi dară sănătos/ Ca în vestea lui Hristos"; "Şi vă veseliţi"; "Să trăiţi/ să-mbătrîniţi"; "Iar (cutare) cel frumos/ El să-mi fie sănătos" etc. Verbul urării se referă fie direct la starea destinatarului - "Fiţi sănătoşi şi veseli!"; "Să trăieşti ani mulţi cu sănătate şi voie-bună" (citate din corespondenţa lui P. Zarifopol), fie la puterea divină care o creează: "să vă dea Domnul tot ce doriţi..."; "Dă, Doamne, gazdei noroc". Combinarea celor două formule nu e întîmplătoare în urarea de mai jos, în care bucuriile momentului pot fi atribuite direct, dar cele pe termen lung au nevoie de invocarea ajutorului divin: "Anul Nou să-l petreci cu sănătate şi fericire şi să-ţi deie Dumnezeu într-însul şi în cei viitori toate cîte îţi doreşte sufletul meu" (I. Heliade Rădulescu, scrisoare din 1839). Urările mai noi au substituit agentul transformării, de multe ori sub presiunea ideologiei: "*noul an* să vă aducă..."; "*sărbătorile de iarnă* să vă aducă multe bucurii, sănătate şi ani mulţi" etc.

Tiparul mult mai răspîndit astăzi, mai ales în structurile convenţionalizate ale urării, cuprinde un „verb de declaraţie", un aşa-numit (în pragmatică) "performativ explicit". *A ura* explicitează actul de vorbire; în concurenţă cu el şi cu o valoare asemănătoare apare verbul *a dori*, care descrie condiţia sincerităţii, corespondentul interior al urării: "vă urăm multă sănătate, bucurie şi tot ce vă doriţi"; "vă dorim multă sănătate, fericire, noroc". Echivalarea celor două verbe şi mai ales desemantizarea lor prin folosire insistentă sînt dovedite de proliferarea unor combinaţii ilogice, de tipul *a dori urări*: "vă dorim din toată inima calde urări de sănătate, viaţă lungă, fericire...", "vă doresc cele mai bune gînduri"... La fel de absurdă e combinaţia *a ura felicitări*: "să-i urăm domnului C. felicitări pentru cîştigarea bătăliei..."; cele două cuvinte se contrazic, în măsura în care urarea vizează viitorul, iar felicitarea are ca obiect un rezultat, ceva deja obţinut.

Limbajul oficial a introdus în această serie şi verbe ca *a adresa*, *a exprima*: într-un pluguşor oficial puteam deci întîlni versurile "S-adresăm la fiecare/ În prag de an o urare".

Şi mai specifice pentru limbajul cult (scris) contemporan sînt obiectualizarea urării, metadiscursul, citarea; urarea devine un citat, izolat de restul textului prin mijloace grafice, pus uneori între ghilimele. Autorul, convins de caracterul clişeizat al formulei de urare, îi anulează orice sugestie magică, reducînd-o la un semn, la o simplă formulă de salut: *vă dorim "sărbători fericite"; "sărbători fericite" şi "la mulţi ani cu sănătate" vă urează cu toată dragostea...* Urarea primeşte, ca orice substantiv, articol şi determinant adjectival: *vă urăm un călduros "La mulţi ani"; vă doresc multă sănătate şi tradiţionalul "La mulţi ani!"; vă urează sănătate, fericire şi un sincer "La mulţi ani"...* Citată, urarea e doar purtătoarea unor mărci afective convenţionale. ■

INEDIT

Din corespondența

CERCETĂTORUL care se va întreba pe ce căi a ajuns să apară în revista de filosofie *Diotima* (nr. 16, 1988, Chronos et Kairos, Entretiens d'Athènes, Institut International de Philosophie), articolul semnat de Constantin Noica şi intitulat "Le temps privilégié de la culture européenne" ("L'homme européen est chronophage, il devore le temps au lieu de s'en laisser devorer. Savoir «incapsuler» le temps s'avère être sa principale vertu"), va afla răspunsul în această corespondenţă din ultimii ani de viaţă ai filosofului, către soţii Hurmuziadis, cuplu eleno-român de distinşi intelectuali şi creatori. Astfel, George D. Hurmuziadis a aparţinut helenismului diasporei: şi-a făcut studiile la Atena şi Bucureşti, stabilindu-se la sfârşitul celui de al doilea război mondial în Argentina, unde a publicat cărţi şi a ţinut conferinţe, înainte de a reveni în Grecia. Cartea sa *Cultura Greciei : antică, bizantină, modernă*, scrisă în limba spaniolă, a fost tradusă şi în românește (Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1979). Tot în traducere românească i-a apărut şi volumul de proze *Idolii* - la Editura Univers. În Grecia, unde a revenit în 1964, a publicat peste 20 de volume de proză, eseuri, critică literară, cu o susţinută, de asemenea, activitate de traducător din limba română. În anul 1977, Academia din Atena i-a acordat premiul pentru literatură, în 1979 guvernul argentinian i-a conferit Medalia "Meritul pentru independenţă" în gradul de comandor. Pe filosoful Noica, l-a cunoscut prin soţia sa, care scria, într-un emoţionant epitaf dedicat vechiului său prieten: "Pe Dinu, cum îi spuneau colegii şi prietenii, îl cunoscusem încă din anii facultăţii, având multe cursuri în comun. Îl întâlneam prin culuarele sălilor de cursuri, grăbit dar şi atent, fugea parcă mereu după timp. Ultima dată îl întrezărisem la Paris, puţin înainte de război, prin 1938, venise pentru o specializare, era într-un cinema, din vechiul cartier latin, sala «Ursuline», specializată în filme de «avant-garde». Se dădea «Opera de quat'sous» - parcă era ieri.". Reîntâlnirea a fost mult mai tardivă, după anii de detenţie ai filosofului. Familia Hurmuziadis a făcut, deci, legătura dintre Constantin Noica şi Evanghelos Moutzopoulos, care i-a deschis accesul la publicaţiile conduse de dânsul şi l-a invitat la diverse congrese, pentru care filosoful român n-a primit sau n-a solicitat viza autorităţilor naţionale.

Profesorul I. Evanghelos A. Moutzopoulos, al cărui nume revine edificator în corespondenţă, este unul dintre cei mai străluciţi reprezentanţi ai gândirii filosofice eline contemporane, profesor universitar şi decan al Universităţii din Atena, director al revistei *Diotima*, fondator al Fundaţiei de Cercetări şi Editări de Filosofie Neoelenistică. Istoric eminent al filosofiei, a tradus în limba greacă, în opt volume, *Summa Theologica* a Sf. Thomas de Aquino, fiind un mare cunoscător al operelor lui Platon, Aristotel, Plotin, Proclus, al lui Spinoza, Kant, Hegel, Schopenhauer, Brailas şi Bergson. El îl preţuia în mod deosebit pe Constantin Noica, pe care-l înfăţişa drept unul dintre "spiritele luminate ale conştiinţei europene" şi pe care-l considera drept prieten intim - vezi "Un maître intime, Constantin Noica, 1909-1987", scris la moartea acestuia. La rândul său, filosoful român a scris despre E. Moutzopoulos, de ex. despre lucrarea acestuia *La conscience de l'espace*, unde îi şi enumeră dintre lucrări: *La musique dans l'oeuvre de Platon* (Paris, 1959), *Gândire şi eroare* (în limba greacă, Atena 1961), *Critica filosofiei platonice la Bergson* (Atena, 1962), *Formes et subjectivité dans l'esthetique kantienne, Antichitatea şi problema categoriilor timpului* etc. Sub pseudonimul C. Nicasius, analiza, încă din 1968, opiniile filosofului afin, concepţiile acestuia în problema conştiinţei timpului şi spaţiului, aşa cum fuseseră exprimate şi în lucrarea "Istoria filosofiei ca ştiinţă istorică şi meta-istorică": "Deci ceea ce constituie noutatea spiritului ştiinţific modern este ideea acceleraţiei şi căutşi de puţin aceea a timpului entropic. Ştiinţele umane întâlnesc ştiinţele naturii prin mijlocirea ideii acceleraţiei. Timpului cronologic de care face mare caz Spengler i se va opune timpul accelerării, adică al kairicităţii" - kairos-ul fiind în această accepţiune dezmiţirea timpului uniform, deci acela care ne solicită să înţelegem totdeodată timpul însuşi şi timpul culturii (vezi "Le temps privilégié de la culture européenne", *Diotima*, numărul citat). Două decenii mai târziu, în aceeaşi publicaţie, Evanghelos Moutzopoulos îl caracteriza în aceşti termeni pe Constantin Noica, la trecerea în nefiinţă: "Filosof de înaltă clasă şi de o nemărginită erudiţie, om de cultură excepţional, din care destinul, stăpânit de el cu o putere de îndurare fără margini, a făcut un adevărat înţelept, un stoic liber în interiorul lui, pe modelul prizonierului lui Epictet. Către sfârşitul vieţii sale, îşi găsise un adăpost în locaşul său din munţii Carpaţi meridionali. Pacea ce domnea într-însul îi dădea elanuri, totuşi, cu greutate de înfrânt, ale unui suflet alert, sensibil la nuanţele noţionale şi arzând de dorinţa creaţiei. Îi admira pe aceia dintre filosofii contemporani pe care-i numea «cruciaţii imposibilului», fără să ştie că darurile sale îl aşezaseră în fruntea lor.".

Scrisorile ce urmează, în număr de 14, au fost expediate între anii 1978 şi 1985, cititorul având a aviza singur asupra interesului pe care-l prezintă, fie şi sub simplul aspect omenesc/cotidian. Ele ne-au fost puse, cu deosebită amabilitate, la dispoziţie de către dl. Radu Dimitriu, fratele d-nei Lucia Hurmuziadis-Dimitriu, prin extrema bunăvoinţă a d-nelor Cornelia Papacostea-Danielopolu şi Mihaela Ghiţescu. Deosebit de folositoare ne-au fost, de asemenea, datele informative foarte bogate oferite de d-na Athanasia Glycofrydis-Leontsini, căreia, de asemenea, îi exprimăm întreaga noastră gratitudine.

Barbu Cioculescu

Adresa: Mme Lucia Hurmuziadis, Aglavron 11, Atena 40, Grèce - Par avion.
Trimite: C. Noica, Str. Drumul Taberei 66, ap. 56, 77388, Bucureşti, România.
Ştampila poştei: Athinai, 21. X. 1978

12. X. 978, Păltiniş

Mult stimată Doamnă Hurmuziadis,

Vă închipuiţi cât de rău mi-a părut că nu v-am putut întâlni, cu prilejul vizitei Dv. în ţară. Am fost mişcat de gândurile Dv. atât de bune şi de faptul că traducătorul unor pagini de-ale mele este soţul unei foste colege. Desigur ne-am cunoscut, dacă nu în ţară în orice caz la Paris, în 1938. M'ar fi interesat mult de tot experienţa Dv. umană şi spirituală. Ne vom revedea, aici sau în ţara de vis în care vă aflaţi? Mi-o doresc din toată inima.

Vă voi trimite "Sentimentul românesc al fiinţei", dacă nu aveţi întâmplător cartea de aci, şi o nouă lucrare ce stă să apară: "Şase maladii ale spiritului contemporan"; de asemenea un "Platon" alcătuit din introducerile mele la ediţia completă pe care o publicăm la noi. Pe ultimele două le voi traduce în franceză. Îmi veţi spune cândva, poate, dacă ar interesa şi publicul grec.

Dar Dv., stimată colegă? Aş fi fericit să aflu că aţi putut da expresie câtorva din gândurile care vă vor fi încercat. În definitiv facem parte amândoi dintr-o generaţie care a crezut în slova scrisă. Peste ani şi dincolo de cruzimile şi capcanele istoriei, mă gândesc că scrisul, sau măcar contemplaţia, au fost lucrul cel mai bun.

Transmiteţi vă rog soţului Dv. gândurile mele alese şi pline de recunoştinţă. Vă voi da aşadar un nou semn şi poate atunci îmi veţi spune un cuvânt, care mă va bucura ca acesta, recent primit.

V'a mai plăcut ceva în ţară? locurile ei? oamenii ei? noutăţile ei?

Vă sărută mâinile, cu sincer devotament, al D-voastră,

Constantin Noica

Adresa: Mr. et Mme Hurmuziadis, Aglavron 11, Athènes 404, Grèce Par avion.
Trimite: C. Noica, Str. Drumul Taberei 66, ap. 56, 77388, Bucureşti, România.
Ştampila poştei: Athinai, 8. 1. 1979 - Bucureşti, 30 decembrie '78

Ilustrată de sărbători, format carte poştală, reprezentând colindători în costume maramureşene, eventual plugușorul.

Dec. 1978, Bucureşti

Vă trimit, la rândul meu, cele mai calde urări de sănătate şi fericire pentru 1979 !

Am fost deosebit de interesat de rândurile Dnei Hurmuziadis şi aş fi fericit să putem avea un schimb de păreri asupra veacului acestuia straniu şi a experienţelor noastre atât de diferite.

În nădejdea că veţi reveni curând la noi, mai curând decât aş putea veni eu în Grecia Dv. glorioasă, rămân, cu alese şi devotate gânduri,

al D-voastră,
Constantin Noica

Adresa: Mme Lucie Hurmuziadis, 11, Aglavron 11, Atena 412/I, Grecia - Par avion.
Trimite: C. Noica, Str. Drumul Taberei 66, nr. 56, 77388, Bucureşti, România.
Ştampila poştei: Bucureşti, 10.7.'79 şi Athinai 17.VII.1979

9.VII.979

Stimată şi iubită Doamnă Hurmuziadis,

Am primit cu bucurie rândurile D-voastră şi vestea că veţi veni în ţară la finele lui August. Voi fi neapărat în Bucureşti, la data la care mă veţi informa că veniţi. Poate vă sunt de folos în contactul cu editurile, deşi văd că aveţi de pe acum bune legături.

Fiind în provincie, nu mi-am putut încă procura cartea apărută, "Cultura Greciei", care mă interesează în chip deosebit. O voi avea până la venirea D-voastră.

Vă mulţumesc din inimă pentru intenţia de a-mi prezenta ultima lucrare. La Bucureşti reţinusem o recenzie cu bibliografia lucrărilor mele. Din păcate n'o am la mine, acum când vă scriu. Esenţialul este că am câteva opere originale (care abia în anii ce vin vor căpăta sens unitar, cu un "Tratat de ontologie" pe care vreau să-l public), după cum am făcut să apară traduceri comentate din clasicii greci şi germani ai filosofiei. Sper să-mi apară "Despărţirea de Goethe" la o editură vest-germană şi "Cele şase maladii" în limba franceză sau spaniolă. Dar rămân, deocamdată, un cercetător şi gânditor român care a înţeles să-şi pună, în primul rând pentru sine, câteva din marile probleme pe care i le-au trezit textele clasice, cu dragoste frecventate de-a lungul unei vieţi.

Poate despre unele din aceste probleme vom sta de vorbă, în întâlnirea noastră, ca şi despre sensurile şi jumătăţile de sens ale vieţii. M'aş bucura să aflu că aţi fost fericită, cum în fond am fost eu, cu detaşarea de viaţa comună.

Cu aceeaşi emoţie aştept revederea D-voastră şi vă trimit, ca şi soţului, gândurile mele cald devotate.

Constantin Noica

lui Constantin Noica

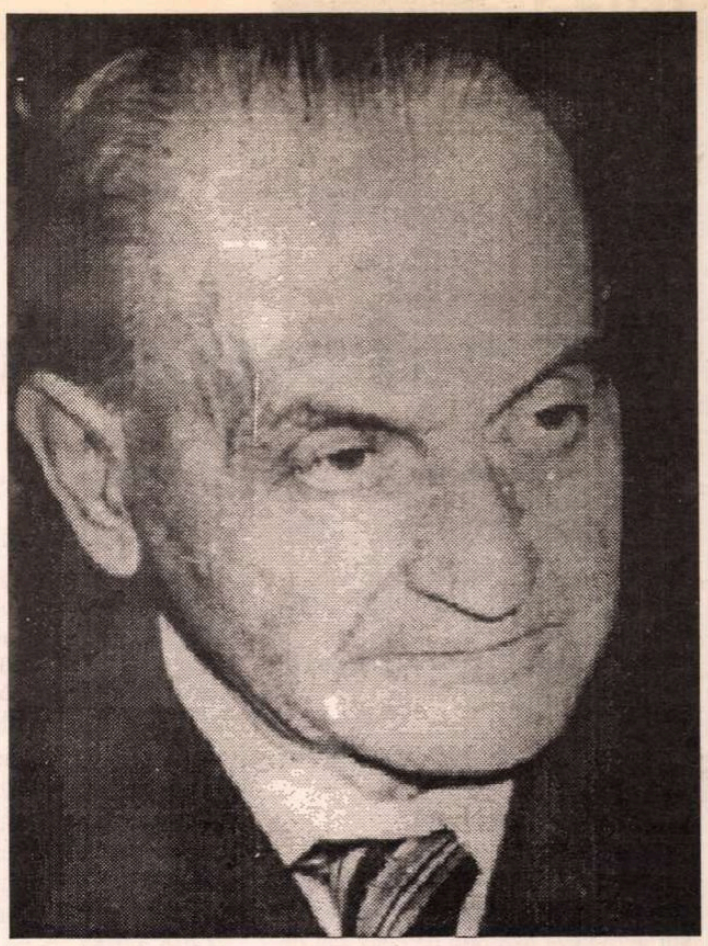

Adresa: Mme Lucia Hurmuziadis, Aglavron 11, Athènes 404, Grecia - Par avion.
Trimite: C. Noica, Str. Drumul Taberei 66, Bl. 0 56, ap. 56, 77388, Bucureşti
Ştampila poştei: Păltiniş, Jud. Sibiu, 11. X. '79 - Athinai 22. X. 1979

10. X. 979 Păltiniş, Sibiu

Lucia dragă,

Mă gândeam să-ţi scriu, în primul rând în legătură cu atât de frumoasa şi (îngăduie-mi să spun) neaşteptat de instructiva carte a conului Georges, când aflu de la Bucureşti că mi-au sosit 2 pachete cu cărţi de la tine, poate şi un cuvânt. Dacă întârziu aci în munţi voi cere să-mi fie retransmise, căci sunt nerăbdător să văd ce ai mai trimis cu atâta generozitate.

"Cultura Greciei" este admirabil concepută, ca o Grecie văzută *dinăuntru*. Chiar din primul capitol - pe care orice om de cultură european crede a-l deţine dinainte - cititorul învaţă o mulţime de lucruri în legătură cu ştiinţa şi tehnica greacă. În general, totul apare într-o lumină oarecum diferită, dar deloc deformată, iar materialul documentar este cuceritor şi convingător, fără să îngreuneze lectura. Un singur lucru mă nedumereşte: traducerea principiului sau elementului presocraticilor prin "Eu". Este gândul autorului? este al traducătoarei, excelentă în toate celelalte privinţe?

Aş vrea să spun, la capătul lecturii, că al *treilea* "miracol" grec, Grecia de după 1821 şi de astăzi, ne este încă datoare, sau *îşi* este datoare. Îi spuneam şi prof. Moutzopoulos că nu înţeleg risipa greacă de valori umane în lume. Dacă diaspora greacă a fost o necesitate - şi o binefacere pentru ţările în care intelectualii şi oamenii de acţiune au ajuns - ea este acum un anacronism şi, aş spune, o lipsă de patriotism. Ce caută atâţia cărturari şi creatori greci în lume, în timp ce ţara lor nu e una de *mare* cultură, de mari iniţiative, de mari institute de cercetare, cum voi singuri mi-o spuneaţi? Mi se pare de neînţeles ca eu să fac ediţia Coridaleu (de altfel a trebuit să renunţ, după 2 vol.) şi nu un învăţat grec, după cum mi-e de neînţeles că noua ediţie Aristotel se pregăteşte la Berlin şi nu în Grecia. Firesţe, nu mai putem spera totul de la Grecia, într-o lume ridicată de ea la cultura cea mare. Dar nu ne place să vedem o Grecie nouă a negoţului (care nu mai are importanţa civilizatorie din antichitate), în locul uneia a culturii.

Dar de ce-ţi spun toate acestea, în loc să-ţi mărturisesc câtă bucurie mi-a făcut să te revăd, să-ţi cunosc soţul şi să vă ascult pe amândoi? Probabil ţi-o voi spune în scrisoarea următoare, cea în care-ţi voi mulţumi pentru dar.

Până atunci rămân, cu mişcate gânduri, al amândurora,

mult devotat,
Dinu Noica

Adresa: Mme Lucia Hurmuziadis, Aglavron 11, Athènes, 412/I, Grèce, Par avion.
Trimite: C. Noica, Drumul Taberei 66, ap. 56, 77388 Bucureşti

22 Nov. 1979
Păltiniş

Dragă Lucia,

Mă pregăteam să-ţi scriu un cuvânt în legătură cu prima ta scrisoare, care s'a încrucişat cu a mea, când tocmai îmi este retransmisă o a doua scrisoare, din 28 Oct. Îţi mulţumesc cu toată căldura pentru ele şi gândurile ce le cuprind.

Am rămas într'adevăr la Păltiniş, unde am venit îndată după plecarea voastră. Atât de prins sunt de lucrul meu încât nici măcar n-am văzut încă revista, care mă aşteaptă la Bucureşti. Dar poţi fi sigură că mă interesează în chip deosebit şi că-ţi sunt recunoscător pentru trimiterea numerelor apărute, ca şi pentru îndemnul pe care l-ai dat d-nei Moutzopoulos să-mi trimită revista în continuare.

Am scris Rectorului, spunându-i că aş fi onorat şi încântat să primesc o invitaţie pentru o conferinţă ori două în Mai-Iunie. Îţi închipui cu ce bucurie vă voi revedea. Pentru frumuseţile Greciei nu ştiu dacă mai am organ: am trecut totul în idee, de-a lungul vieţii retrase pe care am dus-o, iar Grecia este pentru mine *în texte*. Nu dau un dialog platonician pentru o insulă şi un cer albastru. Evident, le poţi avea pe amândouă, şi poate că una a făcut cu putinţă pe cealaltă; dar spiritul este, în puritatea lui, mai puternic decât geografia şi ruinele, oricât de sugestive ar fi ele.

Aceasta nu înseamnă că aş ezita să vin spre a vedea lucrurile şi cu alţi ochi. Poate că tot ce-ţi spun nu e decât o pregătire pentru eşecul posibil al vizitei mele, date fiind stările de lucruri de aci.

Mă întrebi de o traducere potrivită pentru (...) şi ειναι. Noi avem pe "fiinţare", unde ar fi şi caracterul verbal şi cel substantival. Dar la presocratici folosim "principiu". În cazul că ar fi vorba de o reeditare, m'aş uita din nou prin carte; dar te asigur că, în linii mari, e foarte bine tradusă.

Mă bucur să văd că, după ce ai străbătut câteva lumi şi culturi, mai ai interes pentru cultura românească. Îl merită ea? Câteodată îmi spun - ca ziaristul acela francez despre cultura rusă de astăzi - că tot ce avem mai bun este publicul cititor.

Vă doresc succes cu nuvelele şi în toate. De pe acum vă trimit calde urări pentru Sărbătorile ce se apropie.

Cu devotate gânduri pentru amândoi,

îţi sărută mâinile afectuos,
Dinu

Adresa: Mme Lucia Hurmuziadis, rue Aglavron 11, Athènes 404, Grèce - Par avion.
Trimite: C. Noica, Str. Drumul Taberei 66, Bl. 0 56, 77388, Bucureşti, România.

7.III.980, Păltiniş

Lucia dragă,

Mă pregăteam să-ţi scriu că vin în luna Mai să vă vizitez, când m-am trezit în faţa unui refuz: nu pot pleca să conferenţiez în străinătate decât cu aprobarea Academiei.

Am cerut prof. Moutzopoulos să trimită o adresă Academiei şi sunt convins că voi avea un răspuns favorabil. Nu-l voi avea însă la timp pentru luna Mai, aşa încât am cerut să mi se amâne conferinţele pentru Septembrie-Octombrie.

Între timp am primit atât de buna ta scrisoare din 10 Februarie, aşa cum voi aţi primit şi voi rândurile mele de Sărbători. Urarea atheniană îmi sosise şi ea. Eşti o prietenă credincioasă, şi am un motiv în plus să repet că viaţa m'a lipsit de-a lungul anilor de contactul cu o fiinţă ca tine.

Îţi mulţumesc pentru felicitări. Am luat într'adevăr un premiu de oarecare importanţă şi în clipa de faţă sunt acreditat în lumea de aci. Nu se ştie însă cât durează ceasurile bune, într-o lume atât de instabilă ca a noastră, aşa încât mă grăbesc să folosesc prilejul ce mi se dă, punând sub tipar ce s'a adunat de-a lungul a 25 de ani de tăcere. Am acum două cărţi sub tipar, pe care le vei primi din primul ceas de apariţie.

Am primit *toate* numerele din *Diotima* şi-ţi mulţumesc din inimă. Sunt interesante în întregime pentru mine. Le voi trece de altfel unor colegi mai tineri, pe care am obiceiul să-i înzestrez cu tot ce mă îmbogăţeşte pe mine.

Stau mai departe retras la Păltiniş, încercând să scriu o Logică, după ce mi-am terminat Ontologia. Îmi închipui că vezi la soţul tău ce înseamnă furor-ul creator în anii târzii. Sunt total liber dar am de lucru mai mult decât oricând. Îmi place să spun celor care mă importunează cu tot felul de invitaţii de a participa la viaţa culturală contemporană, că visez să scriu cărţi pentru un cititor care nu s-a născut încă.

Tot ce-mi spui, cu privire la viaţa fărămiţată pe care o duci, îmi sună străin, când mă gândesc că trăieşti într-una din capitalele lumii. Îţi voi spune cu prietenească cruzime că este vina *ta* dacă nu reuşeşti să-ţi disciplinezi ziua. Suntem datori spiritului, în anii târzii, mai mult decât vieţii obişnuite, dacă am reuşit - cum este cazul tău - să ne cultivăm spiritul de-a lungul anilor. Chiar dacă nu eşti creatoare, eşti unul din acei cititori aleşi pe care autorii şi-i visează şi doresc. Răsplăteşte-i, citindu-i!

Cât despre actualităţile politice, suntem destul de avizaţi, la vârsta noastră, asupra vanităţii lor. După ce am trăit războaie şi revoluţii, agitaţia politică a zilei trebuie să ne pară o simplă ceartă între copii. Esenţialul pentru noi este că Europa a ieşit din sfera zeului Ares. Mă întreb chiar dacă război, în mare, va mai avea loc undeva în lume. Restul este anecdota zilei, cu întâmplările ei chiar tragice, dar nesemnificative pentru Cartea cea mare a lumii.

Îţi doresc aşadar seninătate şi bună deschidere spre miracolul culturii.

Al vostru, sincer,
Dinu Noica

Adresa: Mme Lucia Hurmuziadis, Aglavron 11, Athènes 412/II, Grèce - Par avion.
Trimite: Dinu Noica, 2440 Păltiniş, Jud. Sibiu, România

31 Mai 1981, Bucureşti

Dragă Lucia,

Am primit cu atât mai multă bucurie rândurile tale din 11 Mai cu cât îmi anunţi în ele sosirea voastră în Iulie. Dacă va fi în prima jumătate, voi fi total liber; dar oricând veţi veni, mă fac liber pentru voi, sau cobor de unde aş fi cocoţat, ca să vă văd.

Am regretat şi eu că n-am putut veni în Mai, dar aflu acum că prof. Moutzopoulos a fost operat. Probabil l-aş fi stânjenit cu prezenţa mea, chiar dacă aţi fi fost voi dispuşi să mă preluaţi şi călăuziţi (*sic*)!

Nădăjduiesc să nu fie vorba de vreo operaţie mai gravă. Profesorul a dat lucrări f. bune, dar cred că ar putea da unele încă mai bune în viitor, dacă... ia exemplul unuia ca mine şi se retrage la timp.

Sper să vă pot trimite în curând o nouă lucrare, a cărei apariţie s'a tot amânat. Continui să scriu, deşi am predat săptămâna aceasta la Ed. Ştiinţifică lucrarea vieţii mele, un fel de sistem de filosofie.

Cu cât trec anii, cu atât văd mai clar ce bine am ales noi, cei care neam angajat în cultură: avem ce face şi anii târzii.

Vă doresc timpuri bune, în aşteptarea voastră aci.

Cu prieteneşti gânduri conului Georges, îţi sărută mâinile, deosebit,

Dinu N.

- continuarea în pag. 10 -

INEDIT

Din corespondența lui Constantin Noica

- urmare din pag. 9 -

Adresa: Madame Lucia Hurmuziadis, Aglavron 11, Athè nes 412/I, Grè ce
Exp.: Dinu Noica, 2440 Păltiniș, Jud. Sibiu, România
Ștampila poștei: Păltiniș 4. XII. '80 și Athinai 15. XII. '80.

3. XII. '980, Păltiniș

Dragă Lucia,

Nu am răspuns rândurilor tale atât de prietenești în Sept., în nădejdea că voi avea ceva mai bun de spus sau de trimis, dacă nu chiar că voi ajunge pe la voi. În fapt, deși aveam de rândul acesta hârtiile, n'am mai plecat, căci mă reținеau aci proiectele a căror realizare nu mai poate suferi amânări, la anii mei. Poate la anul voi reuși să-ți trimit un fel de lucrare a vieții mele, ce ar(e) sorți să apară.

M-au bucurat succesele și ecoul conului Georges aci, unde am văzut la timp cele publicate în "Rom. literară", cu frumoasa ta prezentare. Simt că și dânsul are o a doua patrie la noi.

Nu mai știu nimic de prof. Moutzopoulos, căruia e drept că nu i-am mai scris de mult. M'am tras îndărăt din toate, inclusiv din contactele cu oamenii, și stau în odăița mea din Păltiniș cu câteva gânduri, cărți și cu imaginea lumii viitoare, luminoasă pentru mine. Se vor petrece desigur lucruri frumoase într'o Europă lipsită de conflicte, iar geniul științific și creator al acestei lumi rezervă umanității noi surprize. Poate că artele vor avea mai puține reușite căci vine peste lume un ceas aspru al ideii. Dar Grecia voastră cu atât mai mult va străluci în lume.

Să-ți spun că sper să ajung a o vedea la anul, și astfel să vă revăd și pe voi? Oricum, Cartea Vieții trebuie lăsată deschisă. Vă doresc și vouă să mai aveți parte de bune surprize și întâlniri, iar pentru că se apropie Sărbătorile, vă trimit, cu toată prietenia, cele mai calde urări de sănătate și fericire.

Îți sărută mâinile,
cu devotate gânduri,
Dinu N.

Adresa: Madame Lucia Hurmuziadis, Aglavron 11, Atè nes 412/I, Grè ce - Par avion.
Expeditor: C. Noica, 2440 Păltiniș, Jud. Sibiu.
Ștampila poștei: 8. VI. '81.

5.VI. Păltiniș

Dragă Lucia,

Poate v-ați întors din Mexic, așa încât îți scriu câteva rânduri de mulțumire pentru buna scrisoare trimisă.

Mă bucură să aflu că aveți mari satisfacții călătorind. Eu am ales alte satisfacții, cele ale singurătății și scrisului. Mă simt totuși dator să fac ceva pentru societate, încât m-am hotărât să "antrenez" câțiva tineri pentru performanțe culturale, văzând că nimeni aci nu se ocupă de așa ceva. Acest proiect mă reține în țară căci e vorba de 10-15 tineri pe care, prin corespondență, încerc să-i îndrumez. Mă gândesc să recomand pe unii pentru plecare în străinătate. În Grecia nu se dau burse? ori nu se fac schimburi de cercetători? Dacă vrei, întreabă pe prof. Moutzopoulos în acest sens.

În curând veți primi o nouă carte de la mine. Pe când ceva de la voi?

În așteptare rămân, cu multă prietenie, al vostru devotat,

Dinu Noica

Adresa: Mme Lucie Hurmuziadis, Aglavron 11, Athè nes 412/I, Grè ce.
Exp.: C. Noica, Str. Drumul Taberei 66, ap. 56, 77388, București, România.

11. X. '981, București

Dragă Lucia,

Am primit la timp scrisoarea ta de la începutul lui Iulie și... v-am așteptat aci. Poate ați fost pe la noi, dar m'ați "menajat", în realitate mi-ați făcut o nedreptate. În orice caz mă bucur că înțelegi nevoia mea de izolare, în ultimii ani când mai pot încerca să creiez. Sunt bucuros să văd că "mașina" funcționează încă, de altfel ca și la soțul tău, căruia îi doresc cu colegialitate și drag succese peste tot în lume.

Am primit de la prof. Moutzopoulos *Diotima* și am fost mișcat de rândurile, pline de înțelegere, pe care le-ai scris despre mine. În curând vei primi "cartea vieții mele", mai ales în a doua ei parte, "Tratat de ontologie".

Întrucât prof. Moutzopoulos mi-a trimis o schiță de ontologie în manuscris, pe care i-am comentat-o într'o lungă scrisoare, îndrăznesc a-ți cere să-i traduci și oferi *numai* cele 38 sau 40 de titluri ale lucrării, din sumar (respectiv titlurile vol. II), titluri care sunt legate între ele și îi pot da o idee despre încercarea mea metafizică.

Lucrarea însăși nu o vei citi, căci este greoaie, dar mă bucur să știu că o vei avea între mâini și că vei vedea astfel *unde* își face iluzia că a ajuns unul dintre colegii tăi, căruia i-ai arătat, mai ales după revederea noastră, atâta bunăvoință.

Acum încerc și un Tratat de logică. În felul acesta cred că îmi duc delirul filosofic până la capăt. *Ce* va rămâne din el, nu știu. Dar faptul că am întâlnit, în viață, oameni înțelegători, la nivel cu totul superior, ca voi, îmi dă unele speranțe.

În nădejdea că la anul nu mă veți mai ocoli și că, în orice caz, veți fi sănătoși, mulțumiți și mai departe creatori,

îți sărută mâinile, devotat, și vă trimite amândurora calde urări colegiale,

al vostru,
Dinu.

Adresa: Mme Lucie Hurmuziadis, Aglavron 11, Athè nes 412/I, Grè ce.
Expeditor: C. Noica, 2440 Păltiniș, Jud. Sibiu, România.
Ștampila poștei: 27.08. '82. Sibiu. Cea grecească lipsește.

26. VIII. '982, Păltiniș

Dragă Lucia,

Îți mulțumesc cu toată prietenia pentru rândurile trimise la începutul verii. Vestea că ai fost suferindă și aceea că nu veniți la noi în vara aceasta m-au întristat. Nădăjduiesc că te-ai refăcut pe deplin, așa cum nădăjduiesc că veți veni măcar la anul. Mă bucur mult să aflu că soțul tău are în continuare succese.

Trăiesc mai retras decât oricând: nu mai public nimic și încerc în tăcere să obțin un gând deosebit pentru Logica mea. Dar zeii nu mi-l dau încă.

Ajuns la București pentru două zile, am găsit buna ta ilustrată. Îți mulțumesc că nu mă dai uitării, pedepsindu-mă pentru tăcerile mele, ca și pentru întârzierea de-a veni să vă văd pe voi - și Grecia. La anii mei, viața nu mai are sens decât pe linia gândului. Roagă-te pentru un prieten chinuit de absolut.

Cu dragi gânduri prietenești,
al vostru,
Dinu Noica

Adresa: Madame Lucie Hurmuziadis, Aglavron 11, Athè nes 412/II, Grè ce.
Expeditor: C. Noica, 2440 Păltiniș, Jud. Sibiu, România
Ștampila poștei: 15.12.'82. 2400 Sibiu. Lipsește ștampila poștei grecești.

13. XII. '982, Păltiniș

Dragă Lucia,

La generoasele tale rânduri din Octombrie, răspund acum, cu prietenești mulțumiri și cele mai calde urări pentru Sărbătorile Crăciunului și Noul an.

Întocmai vouă, noi trăim anii de capăt cu un sens activ. Trebuie să-ți mărturisesc însă - mai ales ție, care ai întârziat atât de îndelung în filosofie - că problemele ultime la care am ajuns sunt chinuitoare. Nu vreau să-mi sfârșesc viața fără să ajung la o mare limpezire, dar câteodată mă tem că nu voi avea parte de ea. Ești foarte fericită că n'ai făcut din filosofie un sens în viață. Ce blândă e religia pe lângă ea!

Vă doresc amândurora ani buni și creatori. Feriți-vă de problemele-limită, ale vieții și ale gândului.

Îți sărută mâinile și vă asigură de caldul său devotament,
Dinu Noica

Adresa: Madame Lucia Hurmuziadis, Aglavron 11, Athè nes 412/II, Grè ce.
Expeditor: C. Noica, Vila 12, 2440 Păltiniș, Jud. Sibiu
Ștampila poștei: București, 14. I. '85; lipsește ștampila poștei grecești.

1. I. '985

Dragă Lucia,

Vă trimit cele mai prietenești urări pentru noul an. În același timp îți mulțumesc pentru semnul pe care mi l-ai dat din Abanano. Călătoriți... călătoriți.

Eu stau pe loc, călătorind cu gândul mai departe, peste spațiile secetoase ale logicii. Aș vroi să le fac fertile, și mă tem că nu mi-e dat. Îți voi trimite în orice caz cartea când va apărea "Scrisori despre logica lui Hermes".

Cu alese și calde gânduri,
al vostru,
Dinu Noica

Adresa: Doamnei Lucia Hurmuziadis, Aglavron 11, Athè ne 412/II, Grè ce.
Expeditor: C. Noica, 2440 Păltiniș, Jud. Sibiu, România.
Ștampila poștei române ilizibilă, cea grecească lipsește.

29. XII. '985, București

Dragă Lucia,

Vă mulțumesc pentru urările voastre, statornic prietenești. Am fost și eu prin țări străine (spre a publica o Culegere filosofică din Blaga), dar nici de astă dată nu am ajuns pe la voi, în Grecia. Mă întreb dacă nu-mi voi sfârși viața cu singura imagine a Greciei pe care o am: cea în idee.

Vă trimit cele mai devotate urări. Peste puțin timp veți primi, sper, și o nouă lucrare.

Îți sărută mâinile,
al vostru,
Dinu Noica

Un critic de vocație europeană: Basil Munteanu

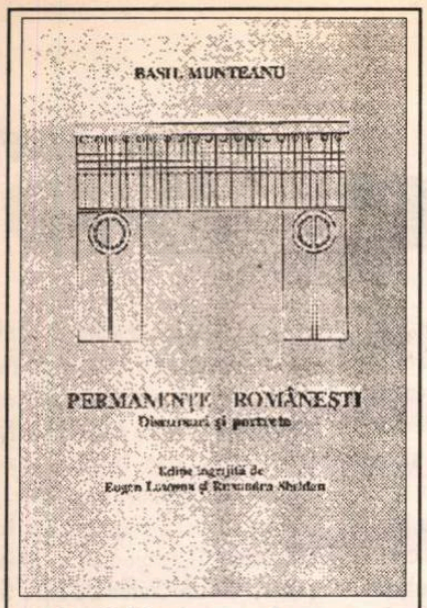

Basil Munteanu, *Permanențe românești. Discursuri și portrete*, ediție îngrijită de Eugen Lozovan și Ruxandra Shelden, Editura R. D. Shelden, Cleveland (SUA), 1994, V + 300 p.

VOCAȚIA europeană a unei culturi se exprimă și se împlinește prin calitatea europeană a slujitorilor ei: formație, aspirații, morală, activitate, operă. Dintre aceste spirite europene, multe, pe care le-a produs și de care a beneficiat epoca interbelică, spre care ne uităm astăzi cu atîta nostalgie, Basil Munteanu este unul dintre cele mai interesante, iar opera lui de critic și de comparatist este una dintre cele mai puțin atinse de dintele timpului: rămînînd caracteristice pentru vremea cînd au fost zămislite, studiile sale au capacitatea de a atinge zona esențelor, a chestiunilor de principiu și rămîn de o stringentă actualitate și astăzi. Implicat adînc în contemporaneitatea sa literară, pe care o urmărește și o comentează cu o rară sagacitate din îndepărtatul său post de observație, de la Paris, între altele pentru o revistă europeană care apărea la Praga dar în același timp absorbit de studiile unui doctorat îndelung pregătit la Sorbona, despre doctrinele literare din prima jumătate a secolului trecut, care îi conferă o competență recunoscută în problemele comparatismului european, Basil Munteanu este unul dintre cei mai bine plasați cercetători ai vremii pentru a discuta și a propune o ecuație care să cuprindă și să încerce să rezolve vechea dilemă a culturii românești, sfîșiată permanent și periodic agitată de accese febrile între un tradiționalism agresiv, închistat, morocănos, și un europenism (cosmopolitism, sincronism) la fel de agresiv, de superficial și de sălătreț. Basil Munteanu este probabil cel mai abilitat cercetător interbelic pentru această dificilă conciliere, cred, în primul rînd pentru că el nu o abordează ca pe o problemă teoretică, ci o trăiește înainte de a o pune în termenii deveniți astăzi ai unei antinomii, fie ca autor al unei excelente și încă neegalate sinteze despre literatura română modernă, de la Junimea pînă la zi, fie ca istoric și cercetător al literaturilor europene, al celei franceze în primul rînd, cu care este adus în chip natural și permanent să compare și să pună în relație experiența propriei literaturi, a literaturii sale "materne" cum zice el undeva, cu umor și cu nostalgie. El este adus deci în chip natural să observe și să mediteze asupra existenței unor elemente constante și a unor variabile în studiul literaturii, subiect care revine nu întîmplător în cercetările sale pînă cînd ajunge să formeze, după mai bine de patru decenii de studiu, materia unui volum apărut în 1967, *Constantes dialectiques en littérature et en histoire.*

În definitiv, căutarea acestor constante este și una din căile prin care vechiul student al lui Ov. Densusianu se implică în cercetarea literaturii române, încă de la primele sale incursiuni în materie, în revista *Flacăra* din anii douăzeci; tot ele însuflețesc cercetarea sa ulterioară, și nu întîmplător între aceste constante una dintre cele mai importante, care revine mereu într-o formă sau alta, este vocația europeană a literaturii române. Este prima constatare pe care o produce lectura unei selecții din studiile și eseurile sale întinse pe distanța a vreo două decenii, între 1941 (cînd apar *Metoda și personalitatea în studiul literaturii* și *Sensul și interesul cunoașterii literare*) și anii șaizeci, cînd are loc congresul de literatură comparată de la Chapel Hill, în urma căruia împărtășește redactorilor de la Europa Liberă cîteva *Impresii personale din America.* Volumul, publicat de profesorul Eugen Lozovan, de la Universitatea din Copenhaga, și de Ruxandra D. Shelden, de la Universitatea din Cleveland, poartă nu întîmplător titlul apocrif *Permanențe românești*, el fiind destinat în intenția autorilor să răspundă într-un plan simbolic volumului din 1946, de *Permanențe franceze.* Editorii au fără îndoială dreptate să aleagă acest titlu pentru culegerea lor, a doua dintr-un lanț care începuse acum trei ani cu un volum de versuri și va continua, după cum ni se anunță, cu celebra *Panoramă a literaturii române contemporane* și cu *Permanențele franceze* abia menționate, în care intră atît textele cunoscute ale unor articole apărute în *Revista Fundațiilor Regale*, *Analele Academiei* sau publicații din străinătate, cît și cele, inedite, ale unor texte citite la Europa Liberă; ei au dreptate nu numai pentru că subiectele acestor studii sunt centrate, de cele mai multe ori, asupra unor personalități care reprezintă cu adevărat "permanențe" ale culturii și artei naționale (Brâncuși, Eminescu, Blaga, Densusianu ș.a.), ci mai cu seamă pentru că ideea constantă care revine în textul dar și în subtextul cercetărilor este aceea a identificării unui teren, a unui spațiu esențial în care valorile naționale își dovedesc vitalitatea și forța de germinație, determinînd un lanț de transmisii succesive, un legat al "specificului", o permanență. Ea este identificată în marile opere ale creatorilor români, dincolo de influențe și contacte, în orizontul mitic ancestral al țăranului din arcul Carpaților, baza apropierii dintre Brâncuși, Creangă și Blaga (*C. Brâncuși, exponent și vestitor al geniului românesc*) dar și în buna-cuviință, echilibrul, clasicitatea intuitivă a aceluiași tip, care constituie baza "europenismului" unei întregi falange de scriitori, reprezentați aici de figura luminoasă a lui Densusianu, urmărit într-o prezentare aproape monografică, dar și a lui Eminescu sau George Enescu; în opera tuturor marilor creatori, spune Basil Munteanu, naționalul întîlnește mai devreme sau mai tîrziu universalul, iar "adevăratul sens al literaturii române moderne este cel al unei literaturi cu sănătoase rădăcini autohtone, cu înțeles uman și de răsunet, de o audiență europeană" (*La littérature roumaine et l'Europe*). Căci aceasta este marea lecție pe care o jumătate de secol de studii comparatiste și românești i-o clarifică învățatului nostru compatriot, și pe care el ne-o transmite din paginile acum resuscitate ale vechilor sale cercetări, pledoarii implicite pentru ideea unui autohtonism de ținută și de valoare europeană: *L' Autochtonie universaliste d' Eminesco, Caracterul original și farmecul Transilvaniei* ("înrădăcinarea transilvănenilor în solul natal, apoi elanul lor către absolut, deci voința de integrare în universal"), *La poésie de Lucian Blaga, Omul și pămîntul românesc* ș.a. De fapt, plecînd tocmai de la realitățile culturii și literaturii noastre, Basil Munteanu afirmase încă o dată, la un congres de literatură comparată din 1961, că nu există universal fără particular și nici umanism fără particularism, ambele tipuri de concepte nefiind opuse, ci complementare, iar "elanul universalist pe care îl atribui literaturii române implică existența unui al doilea, sau mai degrabă a unui prim termen generator, care se situează în opoziție cu acesta: e vorba de autohtonismul inerent și congenital, pasionat și pasional, al unui popor de țărani prin excelență și deci adînc înrădăcinat în pămîntul său natal" (*Un phénomène d'orientation synthétique: universalisme et autochtonie*, în vol. *Constantes dialectiques...*, p. 379); este învățămîntul cel mai de preț și al volumului de studii și articole apărut nu chiar atît de recent, la Cleveland, în anul 1994, care ne demonstrează - dacă mai era nevoie - cît de necesară este întoarcerea asupra operei regretatului nostru compatriot. Dar pentru a putea fi cu adevărat pusă în circulație, la îndemîna studioșilor care o așteaptă, ea ar trebui publicată la o editură din țară; poate că cei doi generoși și competenți editori vor relua seria lor sub auspicii autohtone, repatriindu-l în fine pe Basil Munteanu.

Mircea Anghelescu

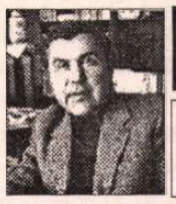

MIC DICȚIONAR

de Mihai Zamfir

IUGOSLAVIA. A fost cîndva o țară numită Iugoslavia. Aparent, nici mai bună, nici mai rea decît alte țări europene; de fapt, cu mult mai bună. Avea aceeași suprafață și populație ca România, era însă mult mai dezvoltată: apropierea ei geografică de Apus și politica anti-sovietică dusă de Tito făcuseră din vecina noastră cea mai avansată țară est-europeană, economic și social. În ochii românilor, Iugoslavia era deja Europa.

Astăzi, vorbim despre Iugoslavia la trecut și considerăm dezmembrarea ei drept un fapt natural. Pentru politicieni și pentru publicul larg, existența distinctă a Serbiei, Croației, Sloveniei etc. n-ar reprezenta altceva decît reîntoarcerea la firesc: popoare diferite, ținute pînă acum împreună cu forța, s-au eliberat, devenind ele-însele.

Așa să fie oare? Pentru că tulburătoarea întrebare fundamentală rămîne. Dacă Iugoslavia a reprezentat o creațiune artificială, de ce se desface ea atît de greu? Dacă republicile iugoslave n-au format niciodată corp comun, de ce țesuturile organismului cîndva unitar se rup cu atîta sînge și suferințe? Dar dacă Iugoslavia nu a fost o entitate artificială, ci una organică?

Răspunsul cinstit, fără demagogie și fără *parti pris*, ne plasează în fața uneia dintre cele mai sinistre catastrofe istorice ale secolului nostru, catastrofă în care cinismul comunist centralizant s-a îmbinat perfect cu orbirea locală. Războiul civil din spațiul iugoslav este, integral, opera politicienilor și a clasei conducătoare. Disperați că erau pe cale să piardă puterea, comuniștii sîrbi au preferat să dea foc casei lor comune, Iugoslaviei, decît să se retragă de la conducere. Iar mafioții locali au preferat să fie numiți "domnule președinte" ori "domnule ministru", să se plimbe la New York și Strasbourg în limuzine cu pavilionul național, decît să rămînă simpli subordonați. Pentru aceasta, nici unii, nici alții n-au șovăit să-i înarmeze pe criminalii și dementii de pe teritoriul lor, dezlănțuind - în mod artificial - o luptă fratricidă, în care toți au avut de pierdut și nimeni de cîștigat.

Cîtă vreme trăiseră împreună, în același stat, croații, sîrbii ori bosniacii nu avuseseră nimic de împărțit: 95% din populație nu dorea confruntarea, ajuta pe concetățeanul în dificultate și puțin îi păsa de credința religioasă a vecinului de peste drum, cu care se înțelegea perfect. Însă războaiele civile ori revoluțiile sînt făcute de 5% din populație și suportate de rest. Ca în Iugoslavia.

Cînd s-a născut, după primul război mondial, Iugoslavia personifica un proiect îndrăznet și modern - unirea economică și politică de etnii înrudite. Construind împreună, în 1918, o țară nouă, popoarele din această parte a lumii nu făceau altceva decît să prefigureze PIAȚA COMUNĂ și COMUNITATEA EUROPEANĂ, mergînd evident în sensul Europei de mîine. A fost prea frumos ca să fie adevărat! Peste 75 de ani, generoasa întreprindere se sfîrșea în moarte și lacrimi.

Clasa politică din fruntea oricărui stat face doar rareori și cu greu bine popoarelor stăpînite. Ascultînd doar de instinctul ei, le poate face însă un rău imens. Cazul iugoslav ar trebui să rămînă drept tragic avertisment pentru lumea întreagă: el oferă exemplul tipic de modul în care ambițiile stăpînitoare (drapate în pretexte naționale ori ideologice) ale unor conducători preocupați numai de scaunul lor au putut distruge o țară. Și e vorba de ambițiile tuturor acestor iresponsabili, fie că ei au fost sîrbi, croați ori bosniaci, fie că au fost ortodocși, catolici ori mahomedani: pentru că, la judecata severă a istoriei, se vor afla în exact aceeași boxă.

CONSTANTIN OLARIU

Boema anilor '55 -

PRIN anii '55 - '60 suflarea artistică din Bucureşti, alcătuită din mai multe generaţii de creatori - scriitori, pictori, actori - prefera să calce pragul anumitor localuri, cele mai multe aflate în zona centrală a Capitalei. Boema mai aşezată, mai temperată, oscila între restaurante şi cafenele mai confortabile, cu dichis şi respectabilitate, precum Capşa, Athenée, Lido şi Ambasador, boema "geniilor în devenire" căuta localurile mai mici, bistrourile şi colţişoarele intime: Katanga, Grădiniţa, bufetul Boema, Podgoria, barul de la subsolul restaurantului Lido poreclit "Abatajul", restaurantele Dunărea, Cireşica, Bufetul şi Ovidiu de la Şosea, iar boema absolută, înrăită de prea multă visare, putea fi găsită la bufeţelul Jerca şi mai ales la Peştera, în Piaţa Rosetti. Printre figurile cele mai cunoscute ale boemei pure bucureştene se puteau întîlni oameni de înaltă cultură, artişti adulaţi, numeroşi poeţi, pictori, sculptori, ce-şi căutau drumul în sus spre elita profesiei, dar şi mulţi candidaţi la gloria ratării frumoase sau dureroase. Apoi, mai erau şi figuri de anonimi ce nu-şi visau decît o faimă de moment, meteorică, în noaptea bucureşteană, născuţi pentru uitare ori mistuiţi de neşansă şi de băutură.

Printre prezenţele imperiale ce onorau boema anilor '50 - '65 aş aminti puternice şi interesante personalităţi ca scriitorii Taşcu Gheorghiu şi Radu Albala, dramaturgul Horia Lovinescu, profesorul şi esteticianul Eugen Schileru, marele actor Ştefan Ciubotăraşu, pentru a aminti numai pe cîţiva, apoi o foarte compactă falangă de candidaţi la cerurile genialităţii: şarmantul literat Marcel Gafton, poetul Leonid Dimov, poetul baladist Tudor George poreclit "Ahoe", poetul gingaş şi fost boxeur Teodor Pîcă, pictorii şi graficienii Ionel Florescu, Constantin Piliuţă, Tiberiu Nicorescu, Benedict Gănescu, Mihu Vulcănescu, actorii Dorin Dron, Ion Nino Anghel, Ludovic Antal, C. Rauţchi, Ştefan Mihăilescu-Brăila, gazetarul Igor Grinevici, sculptorii Gh. Apostu şi Valentina Boştină, admirabilul dramaturg cozeur George Astaloş, prozatorul cu suflet de aur Nicolae Velea, romancierul şi poetul cu aură de bătrîn coţcar Ben Corlaciu, şi în sfîrşit acele meteorice umbre de cafenea, de bodegi sau restaurante, ce au dispărut în anonimat: pictorul de gang Zogu Zaharescu, profesorul Fayon, poeta Maria Porumb, pseudo-poetul Fleancu, cel sortit mizeriei, "Ciorap", "Chibrit" etc. etc. Mai existau, apoi, şi cîteva grupări aparte de literaţi, pictori şi actori ce se legaseră după simpatii sau pe apropieri de vîrstă, în care puteai întîlni cei mai diverşi concurenţi la porţile empireului: exuberantul prozator Fănuş Neagu, extaticul Nichita Stănescu, romanticul actor şi truver Titi Rucăreanu, masivul interiorizat Mircea Albulescu, teribilul povestitor de Băileşti, încîntătorul actor Amza Pellea, ce păcăleau şi luminau nopţile bucureştene, admirabilul grup al unor fini degustători de prietenie ca anglistul Mitică Mazilu, fabulatorul "Haş" Matei şi alţii. Dar la trei dintre aceştia voi reveni cu portrete aparte. Voi începe cu scriitorul **TAŞCU GHEORGHIU** de care m-a legat o prietenie bazată pe cea mai de seamă calitate a unui boem: un profund dezinteres ambalat în sinceritate.

Taşcu Gheorghiu, sau Şuli, cum îi spuneam noi toţi cei apropiaţi lui, părea coborît, cum foarte mulţi cronicari literari au subliniat, din lumea absolut fantastică a *Crailor de Curtea Veche* al lui Mateiu Caragiale. De altfel el însuşi era conştient de acest lucru, ca dovadă că, legănînd un ascuns orgoliu şi simpatetism, învăţase pe de rost întregul roman matein şi declama cu duioşie fragmente din acesta ori de cîte ori îi făcea plăcere. Nu o dată, la ore tîrzii din noapte, cînd porneam spre casă, Şuli îmi povestea cîte un crîmpei din copilăria sa petrecută la Pontul Euxin, vorbindu-mi de educaţia aleasă primită din cea mai fragedă copilărie, şi subliniind mai cu seamă micul său univers lipsit de griji, într-o familie cu stil de viaţă boierească. Nu ştiu dacă fabula sau nu, însă intenţia sa de a-şi crea ab ovo un portret de aristocrat era demnă de atenţie. Se credea un Pantazi şi îşi declara deschis originea grecească. Cochetase în tinereţe cu avangarda literară, dar fiind în fond un leneş conformist, prefera să deseneze pe colţuri de masă, decît să scrie. Însă atunci cînd a îmbrăţişat arta traducerilor, a ales tot ca un avangardist - numai pietre rare, pe care să le şlefuiască îndelung şi cu migală de orfevru. Nu întîmplător a tradus cu virtuozitate, numai pe sprînceană, din lirica franceză şi nu fără ascunsa lui credinţă a ales *Ghepardul* lui Lampedusa pentru a alcătui o trinitate nobiliară: autor-personaj principal-traducător, nu dintr-un moft a tălmăcit *Răposatul Matia Pascal* al lui Pirandello, şi sub ochii mei Taşcu Gheorghiu a trăit marele vis al perfecţiunii transpunînd ca obsedat *Cîntecele lui Maldoror*, această stranie şi rafinată proză a neînţelesului Lautréamont. Actul traducerii era pentru Taşcu Gheorghiu un amestec de chin şi diabolică plăcere, cînd timpul dispărea cu desăvîrşire din viaţa sa. Şi pe cît de stranie era noblеţea sa nedisimulată, pe care şi-o afişa deplin conştient, pe atît de neobişnuit era şi modul său de viaţă. Ochii intelectualilor bucureşteni se obişnuiseră cu apariţia acestui domn ce păşea cu distincţie, absent, tacticos, îmbrăcat întotdeauna cu rafinament, dar evident cu o preferinţă constantă pentru bleumarin. Rar îl părăsea zîmbetul său fin, amestecat cu o vagă nuanţă de maliţiozitate.

Se culca întotdeauna în crăpatul zorilor, a l' alba, după ce scrisese toată noaptea. Dormea numai ziua, cam pînă la ceasurile prînzului, cînd pornea la drum să înceapă o nouă zi prin restaurantele, redacţiile, cafenelele din Bucureşti. Pe la ora 13-14 lua masa de prînz de obicei la Capşa, dacă nu sărea peste ea, mulţumindu-se cu cîteva plăcinte cu brînză calde, pe care le mînca pe îndelete, cu vizibilă plăcere. Era destul de corpolent şi restricţiile pe care şi le impunea din cînd în cînd aveau o raţiune, de vreme ce două treimi din timp şi le petrecea şezînd la masa de scris, la mesele de restaurant şi la cafenea. De la Capşa pornea apoi la restaurantul Blocului Turn unde zăbovea mult, de obicei singur, la o ceaşcă mare de cafea turcească şi la o sondă cu citronadă preparată de el însuşi dintr-o lămîie uriaşă adusă prompt de chelner dimpreună cu aparatul de stors. Rar, cînd avea un companion, îşi comanda şi o sticluţă de vin roşu, excelent, de Sîmbureşti. Acest tabiet dura cam două ceasuri, apoi Taşcu Gheorghiu pornea iarăşi cu pas măsurat pînă pe bulevardul Ana Ipătescu, unde se aflau sediile revistelor *Gazeta literară* şi *Luceafărul*, la care avea aproape permanent colaborări. Regularitatea cu care trecea pe la reviste ascundea nu o insistenţă ce părea agasantă unora, ci de fapt precaritatea acestui om de mare calitate, silit să-şi cîştige greu existenţa. Traducea cu precădere din limba franceză, dar accepta şi comenzi neplăcute, pe uru a-şi putea achita consumaţiile zilnice. Chelnerii îl respectau şi chiar admirau pentru amabilitatea cu care li se adresa acest boem domnos, dar şi pentru bacşişurile boiereşti pe care le primeau de la Taşcu Gheorghiu. Pentru o consumaţie de 15 lei, în zilele bune seniorul le adăuga încă pe atîta. Căci erau şi zile proaste, cînd însă chelnerii îi treceau consumaţia în cont, ştiindu-l pe domnul Taşcu om de o corectitudine exemplară, bun platnic şi darnic din fire.

Aşadar, după ce trecea pe la redacţiile din bulevardul Ana Ipătescu, mai dădea o fuguţă pînă acasă pentru a se primeni. Locuia nu departe, pe strada general Ernest Broşteanu, ce pornea din Calea Dorobanţilor, unde stătea foarte înghesuit într-o cameră de demisol, de care n-a putut scăpa decît cu cîţiva ani înainte de a pleca spre veşnicie. Poate că se mai şi odihnea un ceas-două, pentru că după miezul nopţii se înfiinţa vara pe terasa largă a restaurantului Lido, şi iarna în salonul din incintă, aşezîndu-se de regulă la prima masă de lîngă intrare, unde aerul era mai curat şi zgomotul orchestrei mai estompat. Nu era un însingurat ursuz, cum credeau mulţi, îi plăceau glumele bune şi scriitorii tineri, care se aşezau destul de des la masa lui, pentru a-l înveseli sau a-l asculta. Mînca măsurat dar cu poftă de gurmand şi bea puţin, însă numai vinuri de bună calitate sau, rar, coniac franţuzesc. Printre puţinii companioni mai apropiaţi mă număram şi eu. Îmi făcea confidenţe legate de cărţile la care lucra, migălea mult la fiecare vers sau frază, şi-mi arăta cîteodată desenele sale în creion, dintre care excelau, prin neaşteptate postúri, în special ouăle sparte ce-l obsedau. Cînd i-a apărut *Ghepardul* era mîndru ca un copil lăudat - cu Lautréamont părea tot un copil ce visa cu faţa scufundată uşor în pernă.

Ne plăcea să povestim despre el, deşi prea puţine legende de cafenea i s-au pus în seamă.

Singurul său cusur, însă foarte accentuat, era suspiciunea. Mereu era dispus să bănuiască un alt sens în cele ce-i spuneai. Ilustrul italienist care era Ştefan (Fănică) Crudu mi-a şi reprodus o mostră. Întîlnindu-se pe stradă cu Şuli, Fănică îl salută:

- Bonjur, Şuli! Ce mai faci?

La care Şuli îl priveşte drept în ochi şi-l întreabă scurt:

- Da' de ce mă întrebi ce fac?

- Cum de ce, Şuli? Păi, aşa se obişnuieşte!

- Nu, nu mă lua aşa, Fănică. Tu ai aflat ceva! Tu-mi ascunzi ceva... A vorbit cineva ceva rău despre mine?

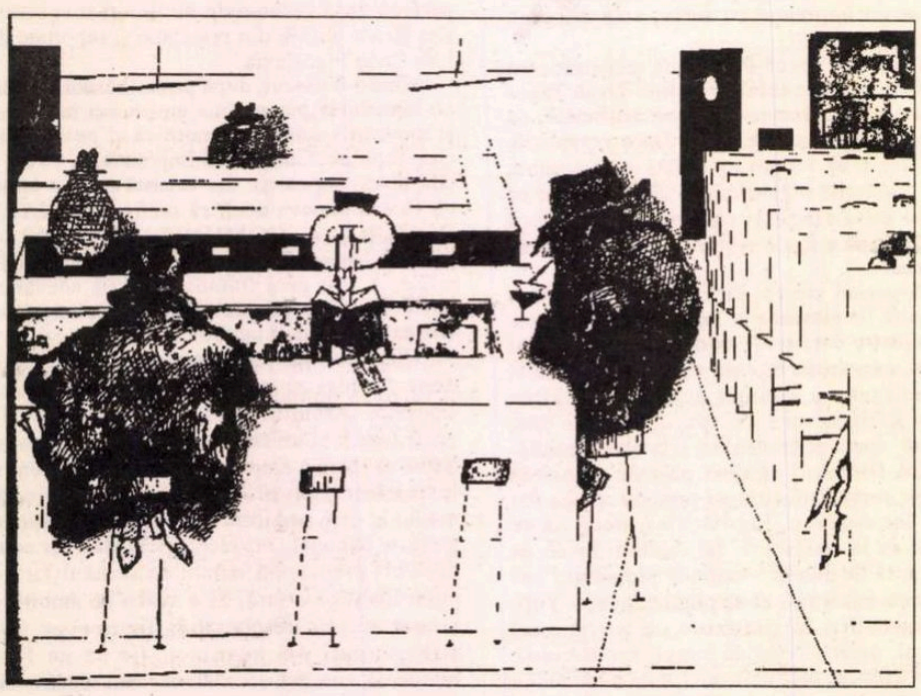

'70

*

Un alt împătimit al boemei şi al taclalelor de cafenea din anii '55 - '70 a fost fermecătorul om de înaltă cultură **EUGEN SCHILERU**.

ÎNTR-UNUL din puţinele interviuri acordate televiziunii franceze, filosoful Emil Cioran vorbea de un anumit tip de intelectual, de o personalitate cu totul aparte, un o de cultură fără operă scrisă, însă bogat exprimată oral, - şi mărturisea că el cunoscuse în România o astfel de personalitate pentru care conversaţia însemna aproape tot. Făcea, desigur, aluzie la bunul său prieten Petre Ţuţea, un veritabil "geniu de cafenea" ce şi-a risipit mai toate gîndurile în lungile şi aprinsele discuţii purtate la o cafea. Şi ce altă dovadă palpabilă poate fi decît uimitoarea carte postumă intitulată fără echivoc: "321 de vorbe memorabile ale lui Petre Ţuţea".

Un asemenea intelectual de rasă şi om care s-a revărsat în alţii, un asemenea foc stelar al cafenelelor bucureştene a fost şi profesorul de estetică şi istoria artelor Eugen Schileru, apelat de toţi cei ce-l cunoşteau mai îndeaproape cu numele mic de Ninel. Din aceeaşi familie a risipiţilor în vorbe făceau parte marii cozeuri de cafenea Păstorel şi Ionel Teodoreanu (acesta din urmă fiind şi un excelent conferenţiar şi pledant), Victor Eftimiu, Petru Comarnescu, Oscar Lemnaru ş.a. Cînd se pomenea despre Ninel, numai despre profesorul Eugen Schileru putea fi vorba. După ştirea mea, care mă număram printre prietenii săi apropiaţi, abia a izbutit să concretizeze într-o carte, ce-i drept fermecătoare, intitulată *Scrisoarea de dragoste*, o infimă parte din numeroasele sale "conferinţe" risipite în diverse săli şi în special la mesele de cafenea. De altfel scrisul era pentru el un calvar şi asta din pricina probităţii sale profesionale. Ca să ţină o conferinţă după un text scris, trudea enorm, pentru orice amănunt răscolind zeci de cărţi (el însuşi avea acasă o bibliotecă imensă, în afară de pereţii căptuşiţi pînă la tavan cu cărţi, avea stive, metri cubi de cărţi şi reviste aşezate pe jos). Dar cum îşi pregătea conferinţele, la care asista toată crema culturală a Capitalei, ca şi toţi studenţii săi de la Institutul de Arte Plastice! Fiecare conferinţă era de-a dreptul şocantă, încît îţi rămînea în memorie multă vreme. Să amintesc măcar una. O ţin minte şi azi cu limpezime. Ninel conferenţia în sala Casei Ziariştilor despre avangarda românească. În loc de obişnuitele formule introductive, Ninel a demarat direct cu un fragment din Manifestul de la Zürich din 1916, protest antiliterar care pentru cei ce nu-l cunoşteau putea fi luat drept o insultă la adresa tuturor celor aflaţi în sală. Căci ce puteau crede aceşti auditori auzindu-l pe conferenţiar începînd după o pauză lungă şi priviri de reproş la rumoarea

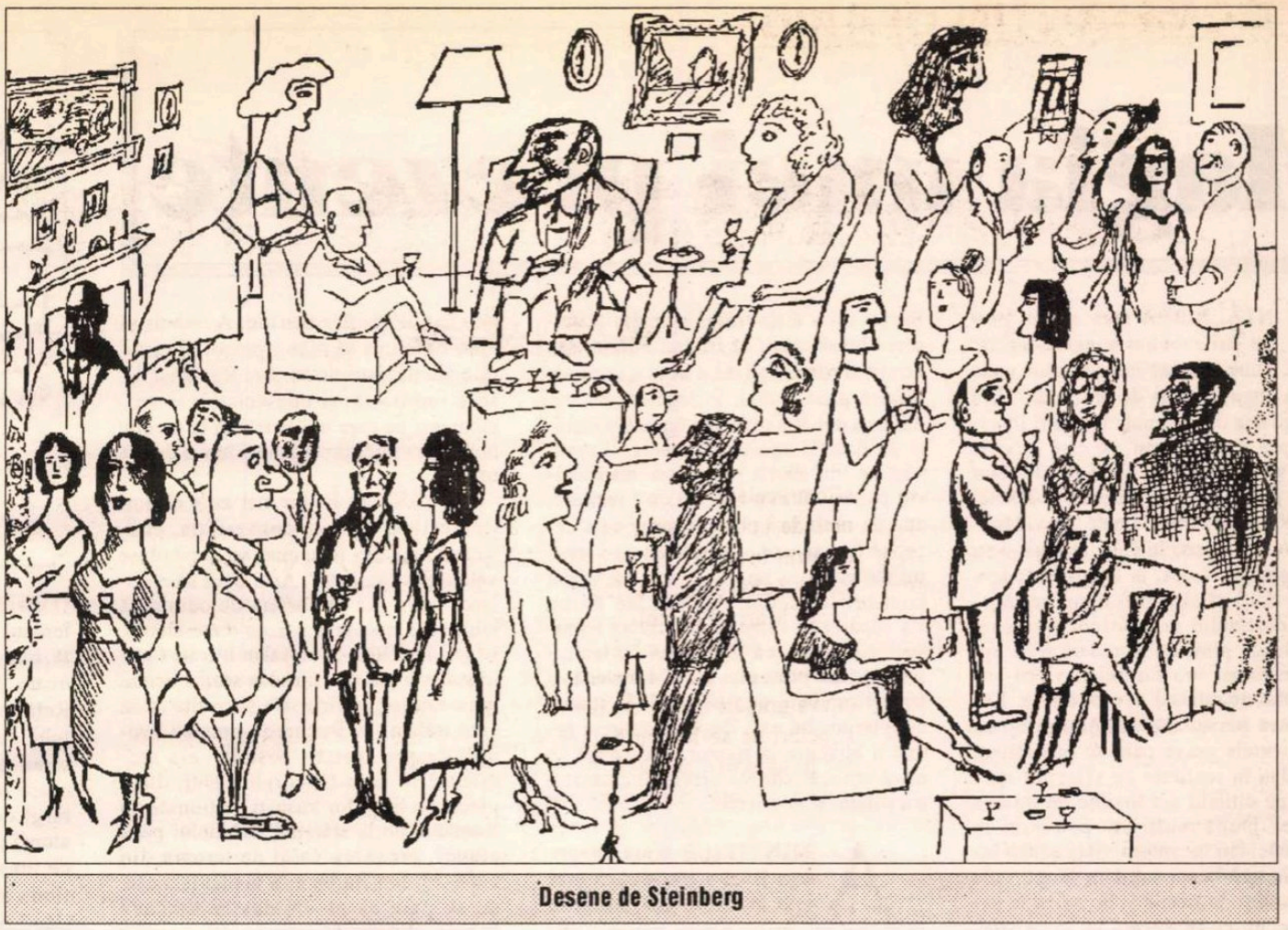

Desene de Steinberg

din sală, începînd cam aşa: Doamnelor şi domnilor, sunteţi nişte rataţi, lepădături, o adunătură de proşti, nişte papuaşi etc. etc. Şi în timp ce Ninel continua să citească incendiarul fragment, cîţiva ascultători s-au sculat şi au părăsit sala indignaţi. Cînd Ninel a rostit în sfîrşit: Aici am încheiat citatul din... - sala, pînă atunci înmărmurită şi şocată, a izbucnit în aplauze, în vreme ce conferenţiarul era luminat de cunoscutul său zîmbet ironic şi diabolic.

La Capşa, Ninel Schileru perora înconjurat de pictori, actori şi literaţi, ţinînd foarte interesante colocvii despre artă. Domeniile vaste în care se plimba cu nonşalanţă - "de la arta precolumbiană pînă la obştescul sfîrşit" cum ziceau prietenii săi - trădau totalul său nonconformism şi cugetul său penetrant, puterea sa de adaptabilitate la felurite interpretări şi puncte de vedere. Uneori uza şi de viclenii, pentru a pune la încercare pe companionii de colocviu, pur şi simplu inventa autori străini şi opere, iar cînd cineva intra în astfel de cacealmale, se distra cu o draconică plăcere. Era darnic din fire, ştia să sfîntească prietenia, între el şi studenţii săi nu exista decîta o iubire reciprocă. Într-o zi l-am găsit la o masă de trotuar de la "Katanga", înconjurat de vreo opt fete şi doi-trei băieţi, toţi studenţi de-ai săi. M-a şocat îndată ceva: Ninel trona satisfăcut şi perorînd ca de obicei; purta o cămaşă pepit, iar toate cele opt studente purtau ca şi el bluzite din acelaşi material pepit. Înainte de a mă aşeza la acea masă, i-am făcut semn, arătînd cu înţeles spre cămaşa lui şi spre bluzitele fetelor. Ninel mi-a răspuns cu cea mai deplină seninătate: "Şi-au cumpărat şi ele din acelaşi material... pentru că mă iubesc. Şi a adăugat cu mîndrie: Sunt studentele mele".

Localurile preferate de Ninel Schileru erau cafeneaua Capşa (cafeneaua, nu restaurantul), cochetul bărulet "Katanga" de la răscrucea bulevardului Bălcescu cu strada C.A. Rosetti şi micul restaurant Podgoria de pe bulevardul Magheru. Făptura sa firavă putea fi văzută adesea plimbîndu-se agale, cu mîinile încolăcite la spate, prin cele mai neobişnuite locuri, în special pe bulevardul Elisabeta, absolut impropriu pentru plimbări, dar foarte apropiat firii sale nonconformiste.

Mulţi artişti plastici din ţara noastră au fost propulsaţi de lecţiile lui Eugen Schileru spre cele mai înalte trepte ale profesiei şi spre înţelegerea rostului lor profund.

*

Apoi, o prezenţă foarte îndrăgită în lumea cafenelelor bucureştene a fost poetul **MARCEL GAFTON**.

VENEA dintr-un univers literar extrem de pitoresc şi cu existenţă scurtă, dintr-o generaţie de poeţi moderniştii ce se plămădiseră în cei mai prăpădiţi ani ai mijlocului de secol XX, mă refer la anii cu totul neprielnici literaturii 1941-1948. O generaţie de frondă şi donchişotism ce-şi căutase cu ostentaţie un drum absolut neumblat, căutări din care mulţi au eşuat şi foarte puţini aveau să izbîndească prea tîrziu, în condiţii vitrege. Mă refer la tragicul ironist Geo Dumitrescu, şerpuitorul poet Miron Radu Paraschivescu, exoticul trubadur Constant Tonegaru, evocatorul vulnerabil al coşmarelor şi neliniştilor Ion Caraion, nebulosul Victor Torynopol, livrescul Mircea Popovici, dar şi temperatul penitent Mihail Crama. Gafton era poate cel mai tînăr din acea generaţie, debutase în 1945 la *Revista Fundaţiilor Regale* şi de cîteva decenii scria numai pentru plăcerea sa intimă. Poet era însă în toate. Pînă şi în vorbire şi în viaţa de zi cu zi. Trăia cu grija neabătută de a rămîne cinstit şi de a-şi putea ocroti mama, pe care o iubea nespus de mult. De aceea îşi urma destinul de poet în totală retragere şi traducea ori stiliza cu cea mai adîncă dăruire, pentru a-şi asigura un trai modest, dar independent. Eu îl admiram pentru acest martiriu, pentru această cruce pe care o purta demn în durerea sa bine ascunsă. Căci ştia să-şi ascundă neplăcerile existenţiale, era exuberant în vorbire, chiar debordant în felul înflorit de a se exprima, încît prezenţa sa constituia un regal lexical. Avea stil în comportament, părea coborît din codul manierelor elegante şi tot ce povestea purta nimbul unor întîmplări fabuloase. Ştia să fie delicat dar şi intransigent, pătrundea uşor în gingăşia copilăriei şi cucerea repede inimile. Îl cunoşteau toţi boemii de calitate, cuconetul îl agrea, pentru că ştia să flateze cu vorbe subţiri.

Figura sa bărbătească, vocea adîncă şi exprimarea uşor graseiată se îmbinau armonios cu zîmbetu-i discret şi ochii săi pătrunzători, mereu jucăuşi.

Era un as al gesturilor largi, princiare.

Prietenii săi cei mai apropiaţi se puteau socoti nişte aleşi. Ştia să povestească şi să poarte lungi discuţii din care companionii săi se alegeau cu un sentiment de încîntare. Mai ales cînd descria cum se prepară o anumită mîncare, îţi lăsa gura apă. A rămas de pomină felul cum a descris odată cum se face o mămăligă bună, ţărănească. Relata cu savoare pînă şi ce aţă trebuie să foloseşti la tăiat mămăliga: "Se alege, monşer, o aţă subţire şi tare, cizmărească, pe care, atenţie, prietene, trebuie întîi s-o *lavăm* în apă caldă şi cu săpun alb, şi după ce o clătim în trei ape reci, apucăm aţa de capete şi o zvîntăm învîrtind-o în aer, uite-aşa, prietene - şi abia după aceea tai mămăliga, pricepi? Ha-ha, da' ce mămăligă, aur, monşer, aur curat!".

Marcel Gafton era, în felul lui exaltat, un Pantagruel al mîncărurilor "povestite".

Cînd, după o lungă amînare, i-a apărut în sfîrşit primul volum de poezie, intitulat cu ascunsă durere *Non possumus*, am trăit tot un paradox gaftonian: era ultima scriere, un lung poem neunitar, în timp ce poeziile sale mai vechi continuau să stea în sertar.

S-a stins pe neaşteptate, singur, într-o noapte, după ce evocase în prezenţa unor prieteni frînturi din adolescenţa sa brăileană, - în timp ce mama sa era departe, la Paris, să-şi vadă celălalt fiu, pe frumosul Pierrot, fratele mai mic al lui Marcel. La Paris inima mamei "năştea o lacrimă rotundă şi mare". ■

Magia unei prezențe

ÎNTÂLNIREA mea cu Ion Barbu îmi evocă o imagine fugară: lume adunată într-un salon unde cineva citea versuri de Rimbaud. Era probabil una din ultimele întruniri literare în casa Yvonei Strat, pe care se vede că o cunoscusem nu demult. Trăiam atunci o perioadă de intense contacte, descoperiri, prietenii, unele providențiale, care îmi ieșeau în cale, (mă gândesc la Constantin Noica, la Ion Negoițescu, la Dan Botta și câți alții) figuri vestitoare ale destinului necunoscut spre care mă avântam plină de încredere și de optimism. Eram sub farmecul vieții bucureștene de curând revelată mie. Euforia mea personală, în contratimp cu evenimentele grave care se precipitau, coincidea în realitate cu sfârșitul unei epoci, cu ultimul act înainte de lăsarea cortinei. După mulți ani petrecuți în străinătate, îmi începeam viața adultă întoarsă în țară la apusul unor timpuri ale căror lumini, în casele și în sufletele oamenilor, nu se stinseseră încă. La sfârșitul anilor patruzeci, în ciuda momentelor dramatice prin care trecea România, societatea românească nu dispăruse încă, respirația trecutului recent se simțea în atmosfera Bucureștilor până la acea oră târzie. Astăzi, de la distanță, acel timp trăit peste care se lăsa întunericul, îmi apare învolburat într-o aură neverosimil de fericită - ar putea fi un timp visat sau imaginat. Ca și cum acel început de viață decapitat de anii cincizeci, s-ar fi retras în zona unei realități ireale, a cărei fascinație contemplarea nu o va epuiza niciodată.

Îl întrezăresc pe Ion Barbu la noi acasă. Locuiam pe strada Căpitan Demetriade, lângă statuia Aviatorilor. Ion Barbu venea în vizită curtenitor, cu flori și bomboane, se așeza și începea cu vădită plăcere o conversație în tonalități literare, adesea despre o carte adusă de el. Am realizat mai târziu generozitatea lui intelectuală, darul pe care mi-l făcea împărtășindu-mi, el, marele poet, mie, neștiutoare și novice, gusturi și judecăți care aveau să-mi deschidă orizonturi asupra marei poezii. Vorbeam despre Mallarmé, Valéry, Moréas, ascultam lungi tirade înflăcărate despre Matei Caragiale, unicul, primul peste toată literatura română! Nu țin minte să-mi fi vorbit despre alți scriitori români moderni, dar poate că mă înșel. În schimb, mi-a transmis predilecția lui pentru Anton Pann și pentru baladele haiducești, din care îi plăcea să citeze cu o admirație aproape religioasă ("...în temniță la Opriș/ unde-mi zace Corbea 'nchis/ șade 'n apă/ până sapă/ și'n noroi/ până'n țurloi..."). Pe o fotografie interioară mă văd alături de el în penumbra unui birt de pe Șoseaua Iancului, unde m-a luat într-o seară, ca să mă facă să ascult baladele lui Iancu Jianu, Corbea, Toma Alimoș, Iorgu Iorgovan, spuse de un lăutar autentic, un bard de pe vremuri care știa pe dinafară sute de versuri, mi se pare că-l chema Niță Lăutaru. Ion Barbu asculta exaltat cuvintele mai mult șoptite de vocea răgușită a lăutarului. Invențiile verbale din poezia populară îi procurau o fericire intensă, vizibilă pe figura lui. Cam tot pe atunci situez lecturile din Edgar Poe, pentru care avea, cum se știe, o adevărată venerație, prozatorul dar și poetul "Corbului" și al baladei lui Annabel Lee. Îl încântau rezonanța strofelor, muzicalitatea limbii engleze din versuri ca "and the stars never rise/ but I see the bright eyes/ of the beautiful Annabel Lee/ and the moon never beams/ without sending me dreams/ of the beautiful Annabel Lee...", pe care le asculta ca pe un cântec venit de departe. Un moment memorabil a fost ziua în care Ion Barbu mi-a citit fragmente din traducerea lui *Richard al III-lea*. Frumusețea versiunii românești mi-a lăsat o impresie adâncă până astăzi. În legătură cu traducerea din Shakespeare îmi aduc aminte un detaliu anecdotic precis. Îl rugasem pe Ion Barbu să-mi lase manuscrisul pentru câteva zile, ca să-l recitesc, atât de mult îmi plăcuse, ceea ce a acceptat fără să ezite. Înainte de a i-l restitui am comis o imprudență: l-am arătat unui prieten intim. Aflând, Ion Barbu s-a supărat pe mine și mi-a făcut reproșuri violente: mă lăudasem cu manuscrisul, mă purtasem ca o mondenă, o frivolă ce eram, nu fusesem la înălțimea așteptărilor lui etc. După supărare a urmat o întâlnire la Nestor, unde după ce mi-a aruncat câteva priviri încruntate, s-a calmat și m-a iertat...

AMINTIRILE mele despre Ion Barbu îmi evocă mai ales lecturi și conversații în jurul poeziei. Încurajată de noii mei prieteni, începusem la acea vreme să scriu versuri pe românește, pe care i le arătam lui Ion Barbu, cu aplombul debutantei măgulită de atenția bătrânului (așa îmi apărea pe atunci!) prieten și poet. O imagine se desprinde din nebuloasa memoriei: o plimbare la Șosea, eu pășind încet alături de Ion Barbu, el citind versurile pe care i le arătam, comentându-le cu aerul sever pe care-l lua când judeca un text. Am păstrat două poezii adnotate de mâna lui, în creion. Un fotograf din cartierul meu parizian, specializat în reproducerea manuscriselor pălite, a scos în relief remarcile lui Ion Barbu. Pe prima poezie: "admirabil!" sau "astfel de rime sigur că e mai bine să nu existe" - pe a doua (aci versul în cauză era: "...în scoica pleoapelor închid fără să mint/ o perlă somnoroasă de argint") Ion Barbu scrie: "exemplu de greșală de compoziție prin adaos stricăcios: o perlă somnoroasă - expresie plină de sugestie -, adjectivul e atât de bine potrivit și de legat în sens, încât descrie toată perla *din interior*, dar vine imediat: de argint, și strică toată impresia...".

Dedicația din aprilie 1958 datează din ultima perioadă, după ce reluasem contactul cu Ion Barbu. Nu ne văzusem demult. Vremurile se schimbaseră, în România devenită republică populară se instauraseră frica și mizeria. Prietenii și cunoștințele se retrăseseră, fiecare încerca să se facă uitat, unii dispăruseră de-a binelea în închisori, alții cu domiciliu obligator undeva în provincie. Eu avusesem alte preocupări. După întoarcerea lui V. de la Canal, urmase evacuarea, încadrarea, noua existență de proletari - experiențe pe care le-am traversat cu o doză (care mi se pare astăzi) remarcabilă de rezistență fizică și morală, datorată între altele optimismului și pasiunilor tinereții. Locuiam acum la periferie, într-un apartament la comun. Aci a venit într-o zi să mă vadă Ion Barbu. A urcat cele două etaje, la capătul unui gang sordid, a intrat prin bucătărie și a apărut la ușă cu o cutie de bomboane de la fostul Capșa, acum cofetăria "București", și cu un buchet de violete. Îmbătrânise mult în ultima vreme și purta pe față semnele unei boli hepatice nemiloase. Dar privirea rămăsese aceeași, gravă cu licăriri vesele. Oficial Ion Barbu era cunoscut numai ca matematicianul Dan Barbilian. Poetul *Jocului secund* fusese demult pus la index de ideologii proletcultiști. Boala îl marcase dar și teama de-a fi urmărit, devenise foarte prudent, orice subiect, orice comentarii cu aluzii politice erau interzise între noi. Dealtfel, eu nu vedeam pe atunci dincolo de orizontul imediat al vieților noastre. A trebuit să vină Exilul ca să măsor proporțiile istorice ale dezastrului în care România fusese implicată, și consecințele evenimentelor pe care noi le trăiam la nivelul nostru, ca mici protagoniști într-o dramă imensă.

În 1958 Ion Barbu mai avea elanuri tinerești, îi lipseau conversația, contactele mai ales feminine, nu-și pierduse veleitățile "galante". Ar fi dorit să retrăiască ceva din atmosfera de odinioară (anii care trecuseră păreau o eternitate), se gândea chiar la un salon literar! Contrastul era patetic, îmi dau seama acum, între aspirațiile firii sale și realitatea în care trăiam. În București circulau zvonuri despre arestări posibile, era momentul în care Gheorghiu-Dej, după plecarea trupelor rusești staționate în România de la sfârșitul războiului până atunci, pregătea valul de teroare din 1958-59. Ion Barbu m-a invitat la masă, mi se pare că ne-am dus la Athénée Palace, altădată la cafenea, am mers cu mașina la Șosea, momente din care rețin buna dispoziție și veselia noastră. Una din ultimele noastre întâlniri a fost cu ocazia unei vizite făcute împreună Yvonei Strat, prietena lui credincioasă, care trăia acum într-un subsol pe lângă Șoseaua Ștefan cel Mare. Ion Barbu a citit în seara aceea câteva poezii de Jean Lahovary, poet bucureștean de limbă franceză, care mai trăia pe atunci. Mă întreb de ce am reținut tocmai acest detaliu? Poate fiindcă în subconștientul meu este un detaliu semnificativ. Într-adevăr, acest Jean, zis Jeannot, Lahovary, văr de-al Martei Bibescu, făcea parte din categoria oamenilor de lume (hommes du monde) fini și literați, pentru care Ion Barbu avusese și mai avea o slăbiciune, trăsătură comparabilă în registrul literar, cu predilecția lui pentru rafinații eroi din *Craii de Curtea Veche*.

Au urmat scurt timp după aceea evenimente care ne-au despărțit din nou. V. a fost arestat a doua oară în august 1958 și condamnat în vara lui 1959 la opt ani închisoare ca "huligan". Tot atunci între alți prieteni sau cunoscuți au fost arestați Constantin Noica și Nicu Steinhardt. Ion Barbu, din ce în ce mai șubred, a intrat în spital un an mai târziu. Am remușcări că nu l-am vizitat la spital deși știam că era bolnav. E drept că acum, după șocul arestării lui V., duceam o viață retrasă, știindu-mă sau simțindu-mă, ceea ce revine la același lucru, urmărită de ochiul invizibil care ne supraveghea mișcările. Nu mi-a fost dat să-l revăd pe Ion Barbu. Moartea lui a precedat cu puțin plecarea noastră în Franța, un miracol în vremea aceea, datorat unei intervenții venite dinspre rude din Occident.

Gândindu-mă înapoi, regret infinit de mult că n-am notat cuvintele lui Ion Barbu. Ideea că însemnările mele ar fi dispărut cu ocazia percheziției din august 1958, odată cu arestarea lui V., când ni s-au ridicat din cameră toate hârtiile, scrisorile, caietele, este o slabă consolare. Dacă încerc după atâta vreme să fixez imaginea lui Ion Barbu, realizez că din amintirile mele se încheagă mai ales o atmosferă, o voce, senzația pe care o aveam în prezența lui Ion Barbu. În vizitele sale cu substrat de omagiu barbian către sexul femenin, comportamentul lui Ion Barbu pe care îl intuiam impulsiv, era discret. Îndrăznelile lui erau de ordinul privirii. Îmi amintesc perfect de ochii lui extraordinari, verzi, cu ceva strălucitor și tulbure în ei - ochi de oriental - uneori plini de fulgere, întunecați, alteori visători, sentimentali, sau brusc glumeți. În nuanțele privirii se reflecta o fire ascunsă, emotivă, patetică, barocă - peste care stăpânea inteligența

Sandro, singur, Mariano,
Felul tău l'ar prinde, Sanda!
Înapoi, deci, către Anno
Domini... să-i trec comanda.

Jocul cel de-a treia treaptă,
- Freasca lui - ca fumul trece.
Greii ochi însă-mi îndreaptă
Cu săgețile - năpârce.

Ion Barbu
8 Aprilie 1958

și civilitatea. Între noi eram imediat pe terenul conversației, unde-l urmam atentă, naivă și încântată (mă întreb ce-i spuneam?), lucru care, firește, îl stimula. Reține vocea lui agreabil învăluitoare, felul cum pronunța graseind ușor, vorbirea românească de persoană cultivată, alura omului, gesturile și veșmintele largi de magician oficiant al poeziei, atunci când citea versuri. Spre deosebire de timiditatea omului intim, mă impresiona autoritatea cu care rostea poezia. Când recita, Ion Barbu *proclama* misterul poeziei, cu orgoliul geniului care-l stăpânea în acele momente, sau emoționat până la lacrimi de ritmurile simple și cuvintele baladelor.

FAC o presupunere: cu Ion Barbu vorbeam întotdeauna românește, citeam însă adesea în franceză și engleză. Mi se pare că interesul lui Ion Barbu pentru sonoritățile și ritmurile unor poeți francezi și englezi, egala interesul manifestat față de poezia românească. Lucru care îmbinat cu profunda și admirabila lui cunoștință a rostirii românești, a contribuit sigur la originalitatea lui Ion Barbu. S-ar putea ca libertatea creației verbale a poeziei lui Ion Barbu să se datoreze și abordării adânci și riguroase a unor scheme abstracte venite nu numai dinspre matematici, dar și din disponibilitatea poetului pentru domenii lingvistice străine. Dar astea sunt speculații literare și vreau să le rezist în acest moment în care am chemat, și a răspuns la apelul meu, prezența de neconfundat a persoanei lui Ion Barbu.

Sanda Stolojan

Notă:

Într-o zi, cam pe la sfârșitul anilor șaizeci, am primit la Paris un telefon de la un personaj, care s-a prezentat ca poet sau critic, nu mai știu. Foarte amabil, a dorit să mă vadă. Am stat de vorbă despre literatura română. Venind vorba despre Ion Barbu, i-am arătat exemplarul din Joc secund *dăruit mie de Ion Barbu, cu dedicația în versuri datată din aprilie 1958. Care mi-a fost uimirea când am găsit publicată în revista* Manuscriptum *(Nr. 3/1973) dedicația, comunicată fără autorizația mea, de personajul care venise să mă vadă, numitul Ion Larian Postolache. Mi-am adus aminte că lipsisem un moment din cameră (probabil ca să-i aduc o cafea). Am realizat că în acele minute el copiase dedicația, incorect dealtfel. De câte ori am vrut să fac cunoscut raptul, m-am împiedicat de minabilul faptei. Acum, profitând de centenarul lui Ion Barbu, aduc cu întârziere aceste precizări, doar pentru un eventual studiu asupra nenumăratelor versuri ocazionale lăsate de poet. Aluzia la Sandro Mariano trimite, așa cum dealtfel se menționează în* Manuscriptum, *la Botticelli, al cărui nume adevărat era Sandro di Mariano. Restul e evident: I. B. găsea o asemănare între aerul (de pe atunci!) al subsemnatei și "felul" figurilor lui Botticelli.* **(S.S.)**

Variaţiuni pe teme argheziene

Autoportret

TUDOR ARGHEZI a fost ca scriitor o personalitate proteică, manifestându-se ca poet, ca prozator, ca gazetar, ca dramaturg, şi în toate aceste genuri a folosit o gamă largă de modalităţi de expresie, de la raţionalitatea cea mai înţeleaptă, până la jubilările copilăreşti, şi de la gingăşia filigranelor încropite cu apă de trandafir, până la virulenţa pamfletelor în care ţâşneşte un verb aprig şi coroziv.

Personalitate proteică, aşadar, ca scriitor, Arghezi era în viaţa de toate zilele un om foarte potolit - cel puţin în aparenţă, desigur - fără expansivităţi spectaculare, fără gesticulaţii care să frapeze sau să şocheze. Toţi cei ce l-am cunoscut, ca om, am fost surprinşi să descoperim în zămislitorul atâtor creaţii artistice tumultuoase şi fulgerând ca trăznetul, o individualitate potolită, frizând banalitatea şi nedepăşind linia obişnuită a tipologiilor comune. Mai mult decât atât, pe lângă făurarul de slove incandescente, Arghezi era un bun gospodar, un admirabil şef de familie, un truditor ce mânuia deopotrivă hârleţul şi condeiul, sau ştia să îmbrace cu aceeaşi devoţiune veşmântul sacerdotal al scriitorului şi salopeta meşterului mecanic, ori şorţul zeţarului din atelierul tipografic. În ciuda aparenţelor de moment, Arghezi era o entitate complexă, ce îmbina în mod armonios activităţile intelectuale cu cele practice, fără să se simtă undeva vreo ruptură, vreo discontinuitate în stilul său de a lucra. Despre toate acestea s-a mai vorbit, se vorbeşte şi se va mai vorbi încă.

O latură a biografiei lui asupra căreia s-a stăruit mai puţin, după ştiinţa mea, este aceea a plăcerii lui de a călători, de a umbla prin lume. Asupra acestui aspect al vieţii lui aş vrea să mă opresc acum, apelând, în cele ce urmează, mai mult la propriile sale mărturisiri, căci ele, aceste mărturisiri, sunt mai grăitoare decât orice deducţii sau inducţii de-ale noastre, de azi sau de ieri.

Bucureştean de baştină, citadin până în măduva oaselor, colindând şi cunoscând oraşul natal mai bine ca oricine altul, Arghezi nu ieşea niciodată din furnicarul metropolei, fără a nu rămâne prizonierul viziunilor şi preocupărilor de aici. El a fost primul scriitor român care s-a urcat la volanul unei maşini şi singurul care nu se ruşina să alerge prin inima Capitalei, după treburi, călare pe o motocicletă, într-o vreme când confraţii lui de aceeaşi notorietate se plimbau în limuzine oficiale sau se lăfăiau pe canapelele cafenelei. Faptul că avea automobil, iar când s-a săturat de el, fiindcă-i răpea prea mult timp cu îngrijirea, l-a schimbat pe motocicletă, înseamnă că nutrea pasiunea deplasării în spaţiu şi gusta beţia vitezei. Era un efect al vitalităţii lui robuste.

În tinereţe, după cum prea bine se ştie, a hălăduit un număr de ani prin ţări străine, prin Franţa, Elveţia, Austria. Întors apoi în patrie, s-a stabilit pentru totdeauna în Bucureşti. E curios, totuşi, că în vasta lui operă nu regăsim decât prea puţine descrieri de locuri şi peisaje din afara Capitalei, deşi e ştiut că a întreprins destule evadări estivale, de sezon, cu familia, prin diverse alte localităţi din ţară. Dar el nu era un scriitor descriptiv, tentat să evoce sau să înfăţişeze locurile pe unde a umblat. Păstra impresiile pentru sine, astfel ca acestea să fie folosite în laboratorul său intim la cizelarea acelor arabescuri scânteietoare ce ieşeau din pana lui măiastră. Dar dacă întâlnim prea puţine descrieri de locuri şi privelişti în opera lui, nu trebuie să se deducă de aici că scriitorul ultracitadin care era n-ar fi fost sensibil la peisaj, la natură, la aspectele măreţe sau foarte specifice ale regiunilor străbătute. Dovadă este că atunci când făcea o călătorie, o excursie cu familia, el vedea *esenţialul*, şi din acesta extrăgea apoi restul, spre a forma partea "literară" a notaţiilor lui *turistice*, să zicem aşa, deşi lui Arghezi nu-i plăcea acest termen foarte uzitat chiar şi în vremea sa.

Se pare că o regiune din ţara noastră, carc i-a produs o impresie mai puternică, a fost Dobrogea, cu peisajul ei arid, secetos, inospitalier, cum era altădată. Geografia dobrogeană se potrivea, desigur, cu spiritul concentrat şi frământat de continue implozii al poetului. Oricum, despre Dobrogea vorbea cu multă simpatie, ca despre un loc unde i-ar fi plăcut să trăiască şi care i-a reţinut în mod deosebit atenţia. O străbătuse cu automobilul şi avea de gând să scrie o carte despre ea, intenţie ce nu şi-a mai arătat-o faţă de nici o altă provincie. Impresiile despre Dobrogea l-au urmărit multă vreme, căci deseori, când venea vorba despre acest pământ, spunea că el seamănă cu Palestina şi că pe acolo trebuie să fi umblat în timpurile biblice apostolii. Evoca în chip foarte plastic vulturii de mare pe care-i văzuse pe coasta litoralului dobrogean, iar odată, mai târziu, privind oraşul Moscova de la etajul 17 al hotelului unde se afla, îşi amintea popândăii din Dobrogea: "Mă plimbam cândva prin pustietăţile aride ale Dobrogei, locuită de o fiinţă gentilă: popândăii, nişte iepuri cenuşii, cu urechile atârnate de un cap frumos, cu ochii mistici, contemplativi, pierduţi în zare şi trişti. Câmpiile erau pline de aceste ciudate animale curioase, nemişcate, călugăreşte ca în strană, prin mărăcinişul uscat, cu lăbuţele împreunate ca într-o perpetuă rugăciune. Aş fi dorit să mă apropii de ele şi să le mângâi pe fruntea lor simpatică, de pisici. De cum mă abăteam din drum, cel puţin ca să le privesc, piereau cu toatele odată în găurile de sub ele".

Dar altă dată viziunea arghezian căpăta proporţii geologice neobişnuite, contrastând cu ceea ce se ştie de toată lumea. De pildă, acest pasaj dintr-o relatare a lui: "Valea Prahovei nu e ceea ce spune numele ei. E drumul giganţilor încremeniţi în vasta ei catedrală, prăpastia miraculoasă a veciei, lumea frumuseţilor crâncene, exprimate fără diminutiv pitoresc şi drăguţ. Acolo timpul şi ora lui sunt suprimate. Ce aşteaptă valea asta, care-i un haos lung cu trepte până la Dumnezeu? Aşteaptă ceva această tragedie clădită şi precipitată de jos în sus".

Contemplaţia nu durează însă mult. Poetul este copleşit de măreţia naturii şi, egocentric ca orice artist, nu vrea să fie strivit de ea. Se adresează celui ce conduce maşina: "Nu mai cutez să mă uit! Nu mai pot răbda mărturia atâtor splendori posomorâte şi înnourate! Accelerează! Nouăzeci pe oră, o sută douăzeci, o mie pe oră! Mai mult! Mai iute! Sileşte motorul să înnebunească, să urle, să plesnească, să sară în aer, să ne spulbere pe toţi!".

De unde venea acest imbold spre o goană impetuoasă şi frenetică? Din nerăbdarea scriitorului de a se întoarce mai repede la domiciliul lui, unde-l aşteptau uneltele de lucru, părăsite pentru o clipă, ca să se aventureze într-o evadare ce-l smulgea din universul înconjurător şi-l arunca în acela al său propriu.

Într-o altă, aproape patetică pagină este înfăţişată osânda la care scriitorul se supunea de bună voie, considerând că numai aceasta este chemarea şi justificarea trecerii lui prin lume: "Mă feresc deobicei să mai apuc un singur pas pe drumul pribegiilor de odinioară, când concepeam viaţa ca o continuă evaziune şi fugă în jurul planetei. Închis în căminul meu, ca un buştean mocnit, îndeletnicirile la care m-am osândit, hotărât să nu mă mai iau după pâraie, zări şi taluze, sunt ale unei molcome vieţi cotidiene, comandată, şi toate visurile de demult le-am derivat pe patru metri pătraţi de chilie, împresurată de un zăplaz. Refuz să ies din ţinutul calvarului meu, ca să nu stârnesc ceea ce tace, ceea ce aş vrea să fi murit şi ceea ce, totuşi, bine ştiu, nu a putut să moară!".

Cu toate acestea, dorul de ducă l-a urmărit pe poet până la adânci bătrâneţi; ori de câte ori avea prilejul părăsea "chilia de patru metri pătraţi" şi pornea la drum. La vârsta de 75 de ani a întreprins lungul voiaj până la Moscova, în calitate de membru al delegaţiei însărcinate de guvernul român să ia în primire şi să aducă în ţară "strălucitul tezaur", cum îi spunea Arghezi, al cărui inventar cuprindea trei mari volume, conţinând peste 8000 de piese, multe de o valoare artistică inestimabilă, reclamate după mulţi ani de exil. Şi nici atunci, la vârsta înaintată, când nu se mai bucura de o sănătate încurajatoare, poetul nu avea astâmpăr. Iată ce simţea el, nu fără o doză de umor: "De la Moscova la Leningrad e o noapte de tren. Cu toate că medicii celor două mari monumentale policlinici de stat, după minuţioase cercetări pe viitorul meu cadavru, mi-au prescris, de acord cu medicii de acasă, să mă feresc de climatele reci şi fierbinţi şi de mările atât de miazănoapte cât şi de miazăzi, cum aş fi putut să rezist atracţiei oraşului întemeiat de Petru pe coasta finică a Balticei?".

Şi astfel, povesteşte el mai departe, cu acelaşi umor de la vârsta senectuţii înţelepte, "într-o zi cu soare, pândită între cinci, şase ploi alternative, am scos un bilet din Moscova pentru 500 km., câţi o separă de Leningrad. Nu te poţi întoarce acasă fără să-l vezi, mi s-a spus. M-am consultat cu infirmierele, cu mama fiicei mele şi cu fiica mamei sale. Mergem?... Să mergem!... Şi pentru că medicii noştri şi medicii de acolo i-au interzis omului ce mai fusesem trei plăceri întârziate, avionul, muntele şi marea, călătorii au plecat la Leningrad cu trenul. Pentru eventualităţi insolite, erau însoţiţi de un geamantan de leacuri în ambalaje cochete, ca de parfumerie, cu titluri de poeme şi pseudonime de dansatoare: Alperina, Carena, Benerva. Un întreg afiş de stagiune pentru reprezentaţiile de posibil adio..." (Posibilul "adio" nu s-a produs atunci, el a intervenit peste vreo zece ani, când poetul mai scria încă, şi cu deplină vigoare intelectuală, la vârsta de 87 de ani.).

SUFLET veşnic înaripat, îndrăgostit de lumea largă şi de zările depărtate, Arghezi şi-a petrecut cea mai mare parte a vieţii în "chilia de patru metri pătraţi", potrivind cuvinte şi şlefuind bijuteriile literare ce-au îmbogăţit enorm de mult limba românească. Se pune întrebarea: a fost el fericit? A fost el mulţumit de ceea ce a făcut? Răspunsul îl găsim într-o altă pagină, unde, în mod metaforic - dar nu numai metaforic - poetul are un dialog, într-o noapte, cu îngerul său păzitor. Îl întreabă îngerul: " - Putem sta niţeluş de vorbă pe şoptite? Că suntem singuri. Ce-ai făcut un an de zile? Ţi-ai împlinit oare toată datoria între o Răstignire şi alta?" - "Ce datorie ar putea să aibă un smângălitor de hârtie? Foaia e albă, cerneala e neagră, gândul e cenuşiu şi de multe ori pana scrie cu ţărână". - "Ai scris în fiecare zi!" - "E adevărat, câte puţin". - "De câte ori ai minţit în 360 de zile? De câte ori te-ai prefăcut?" - "Eu? Niciodată! Aş admite că poate m-aş fi înşelat". - "N-ai avut invidie, duşmănie, lăcomie?" - "Nu cunosc. Le-am suferit de la alţii". - "Ai ajutat pe nevoiaşul de suflet, rămas fără nădejde?" - "După puterile mele puţine... Încerc în toată ziua să scot din hârtie un ghiocel, dar el nu încolţeşte întotdeauna. Rămâne câte o urzică". - "Îţi cercetezi cugetul din timp în timp?" - „În fiecare seară, îngere, înainte de culcare trebuie să mă împac cu mine, cu oamenii şi cu steaua de deasupra casei, ca să merit odihna şi ziua de mâine. Dacă am căzut fără voie în păcatul mândriei şi al desfătării de sine, mă pedepsesc. Nu mai desfac aşternutul o săptămână, şi veghez".

Pericle Martinescu

Premiile Asociaţiei Scriitorilor din Bucureşti

JURIUL de premiere al Asociaţiei Scriitorilor din Bucureşti, format din: Cornel Regman, preşedinte, Maria Luiza Cristescu, Nora Iuga, Petre Anghel, Dan Laurenţiu, Dumitru Hâncu, Paul Ioachim, Iuliu Raţiu şi Geo Şerban a acordat următoarele premii pentru anul 1994: *Poezie* - Mircea Ciobanu: "Poeme" Ed. Princeps (Iaşi); Traian T. Coşovei: "Bătrâneţile unui băiat cuminte", Ed. Pontica; *Proză* - Varujan Vosganian: "Statuia Comandorului", Ed. Ararat; Fănuş Neagu: "Partida de pocher", Ed.Eminescu; *Critică şi Eseu* - Vasile Dem. Zamfirescu: "În căutarea sinelui", Ed. Cartea Românească; Monica Spiridon: "Eminescu, o anatomie a elocvenţei", Ed. Minerva; *Memorialistică şi Publicistică* - Florenţa Albu: "Zidul Martor", Ed. Cartea Românească; George Bălăiţă: "Guliver în ţara nimănui", Ed. Cartea Românească; *Dramaturgie* - Dinu Grigorescu: "Valsul lebedelor; Teatrul V. Petculescu (Reşiţa); Tudor Popescu: "Sinuciderea unei cochete", Teatrul Valah (Giurgiu); *Literatură pentru copii şi tineret* - Al. Popovici: "Povestea basmelor", Ed. Expansion; *Traduceri* - Radu Lupan: "Ernest Hemingway", Vol.I "Zăpezile de pe Kilimanjaro", Vol. II "Nimeni nu moare niciodată", Ed.Univers; Micaela Ghiţescu: "Timpul şi vântul" de Erico Verissimo, Ed. Minerva.

Premiile Asociaţiei Scriitorilor din Bucureşti au fost sponsorizate de Banca Comercială Română.

CRONICA DRAMATICĂ

de Marina Constantinescu

Fuga din Egipt

Danaidele – regia Silviu Purcărete; FOTO: DORIAN DELUREANU

PRIMUL spectacol regizat de Silviu Purcărete pe care l-am văzut a fost "Richard III", la Teatrul Mic, avîndu-l în rolul titular pe Ştefan Iordache. Am chiulit o zi de la liceu şi, împreună cu fratele meu, m-am aşezat cu noaptea-n cap la rînd la bilete. Coada se întindea pe cea mai mare parte a străzii Sărindar, care coboară din Calea Victoriei spre Teatrul Mic. "Ce s-a băgat aici?" întrebau surescitaţi trecătorii. "Bilete la Richard III!" răspundeam noi cu un aer intelectual, oarecum superior. De-a lungul anilor am văzut "O scrisoare pierdută" tot la Teatrul Mic, pe urmă toate spectacolele montate de Silviu Purcărete la Teatrul Naţional din Craiova - "Piticul în grădina de vară", "Ubu Rex cu scene din Macbeth", "Titus Andronicus", "Phaedra" - şi la teatrul "Anton Pann" din Rîmnicu Vîlcea - "Decameronul". L-am cunoscut personal pe marele regizor în toamna lui 1991, cînd se întorcea cu "Ubu Rex cu scene din Macbeth" de la Edinburgh. A acceptat să-mi acorde un interviu pentru suplimentul "LAI" al ziarului "Cotidianul", supliment condus de Dan C. Mihăilescu. Considera, atunci, destul de ciudat faptul că un regizor devine brusc important şi în ţara lui, după ce valoarea i-a fost recunoscută mai întîi afară. O anumită tristeţe se intuia în vorbele sale. "Ubu Rex cu scene din Macbeth" s-a jucat în România, dar lumea l-a privit cu alţi ochi abia după ce a revenit de la festivalul internaţional din Edinburgh.

Pe 10 decembrie, la Craiova a fost prezentat spectacolul "Danaidele" realizat de Silviu Purcărete pe un scenariu propriu bazat pe scrierile lui Eschil. Este, probabil, cel mai important proiect teatral de la "Mahabharata" lui Peter Brook, care avea în distribuţie 96 de actori. În "Danaidele", numărul celor prezenţi pe scenă este 107. Spectacolul se joacă în întregime în limba franceză. Acest amplu proiect european, unic în România pînă acum, a fost susţinut de cinci coproducători: patru mari festivaluri europene de teatru - Holland Festival, Wienerfest Wochen, Festivalul de la Avignon, Grande Halle de la Villette - şi Teatrul Naţional din Craiova, coproducător asociat fiind Fundaţia pentru teatru şi film "Tofan". De la 1 ianuarie, deocamdată pentru trei ani, Silviu Purcărete este directorul Centrului Dramatic de la Limoges, numit în această funcţie de Ministerul Culturii din Franţa. "Danaidele" încheie o etapă din cariera regizorului. Nu se ştie dacă şi cînd Silviu Purcărete va mai avea timp, cît va fi director la Limoges, să monteze în România. "Danaidele" marchează un moment excepţional pentru fenomenul teatral românesc şi este, în acelaşi timp, un punct de referinţă pentru mişcarea teatrală fără frontiere.

Din tetralogia lui Eschil - "Rugătoarele", "Egiptenii", "Danaidele" şi drama satirică "Amymone" - s-a păstrat doar prima tragedie. Pe baza acestui text, precum şi a altor piese ale lui Eschil, Silviu Purcărete a încercat să refacă traseul tetralogiei. Scenariul spectacolului este superb. Deşi este de la începutul umanităţii, actualitatea şi chiar modernitatea lui nu sînt excluse, ci, dimpotrivă, conţinute. Povestea celor 50 de fete ale lui Danaos care refuză să se căsătorească cu cei 50 de băieţi ai lui Egyptos, fratele lui Danaos, care fug din Egipt şi ajung pe plajă la Argos, într-o ţară străină, Grecia, pare, din punct de vedere al naraţiunii, o poveste simplă. În esenţă, problematica piesei este însă extrem de complexă, incredibil de contemporană, ambiguă în anumite situaţii, greu de judecat în altele. Iată că, de la începutul ei, umanitatea a fost pusă mereu, deşi uneori în forme diferite, în faţa aceloraşi probleme fundamentale. Paradigma este relativ simplă şi valabilă, indiferent de evoluţia ştiinţei şi tehnicii. Şi temele textului sînt o dovadă în acest sens: fuga, emigrarea dintr-o ţară, ca singură soluţie de scăpare din faţa unor decizii pre-stabilite (ca Danaidele să se căsătorească cu Egiptenii; revoltă, nesupunere?); dreptul la azil (la Argos îi cer protecţie şi azil lui Pelasgos, şeful cetăţii); războiul (Egiptenii vin şi se luptă cu Pelasgos pentru obţinerea Danaidelor; după uciderea lui, nu le mai rămîne decît acceptarea căsătoriei); crima (în noaptea nunţii, 49 de Danaide îşi ucid soţii); iubirea; sexualitatea; rasismul; religia (Împăratul şi divinitatea), morala, toleranţa; răzbunarea (Lyncheus le omoară pe Danaide).

SPECTACOLUL lui Silviu Purcărete păstrează atmosfera unei lumi magice, respectă numărul magic 50 şi forţa lui, şi-l revelează pe scenă tot magic. Cuvîntul, imaginea, semnul teatral, muzica, costumul, lumina, armonia şi eleganţa relaţiilor între aceste elemente fundamentale pentru teatru creează un spectacol de o mare energie, de un rafinament desăvîrşit, de o eleganţă artistică impresionantă. El nici nu dezambiguizează, distrugînd, misterul, magia, şi nici nu ermetizează, supralicitînd sensuri şi conotaţii. Construcţia spectacolului este de o rigoare matematică şi perfect echilibrată, nu are nimic baroc, este exactă, rece şi emoţională, în acelaşi timp.

Pentru a amplifica şi a acutiza conflictele, tensiunile tragediei, Silviu Purcărete apelează la formula "teatru în teatru". Şase zei, Zeus, Hera, Artemis, Apollo, Poseidon şi Hermes regizează cinic şi ludic totodată povestea Danaidelor. Rostind replici, mici definiţii ale tragediei semnate de Aristotel, Platon, Nietzsche, Barthes etc, zeii punctează sensul tragediei din puncte de vedere complementare. Dezbaterea lor pasivă şi seniorială de la început naşte de fapt spectacolul, care va fi în întregime dirijat şi controlat de ei. Îmbrăcaţi complet în alb, aşezaţi ceremonios la nişte mese oficiale, tot albe, cu mici bazine de apă, se joacă cu bărcuţe, cu dominoul, şi în fond cu soarta oamenilor. Pe măsură ce spectacolul pus de ei la cale se derulează, zeii se implică, crimele şi sîngele îi înfierbîntă, dansează cu plăcere printre cadavrele egiptenilor, le omoară pe Danaide de cîteva ori, cu un sadism exacerbat. Ei provoacă şi participă, în aceeaşi măsură, după bunul lor plac la soarta pămîntenilor. Oamenii sînt, la urma urmelor, piese care sînt asamblate şi în finalul spectacolului, cad după principiul dominoului. Radu Beligan, Victor Rebengiuc, Alexandru Repan, Mariana Buruiană, Micaela Caracaş, Mihai Dinvale îşi desenează impecabil personajele, împletind cu multă ştiinţă în interpretarea lor sarcasmul şi jocul de dragul plăcerii, puterea şi manipularea ei. Spectatorul are libertatea să aprecieze, să judece din punct de vedere moral, să aleagă binele şi răul într-un spectacol în care religia, crima şi sexualitatea coexistă.

Un impact extraordinar îl au cele două personaje colective, Danaidele şi Egiptenii, Corul din tragedia antică. De data asta sînt două partituri distincte care aduc pe scenă o sută de voci care interpretează textul, îl nuanţează în funcţie de stare, de evenimente, ameninţător sau precipitat, implacabil, solemn, disperat, care dialoghează, se confruntă, rîd, cîntă, bocesc. Impresionează nu numai numărul lor, dar şi forţa pe care-o degajă dinamica interpretare. Pe scena goală, fără nici-un fel de decor, încep să se înşire, pe două rînduri, Danaidele. Lepădate parcă de un val imens (un turn îmbrăcat în albastru, asemănător cu cel din "Ubu Rex cu scene din Macbeth"), cele 50 de egiptene transfuge n-au identitate certă, în prima parte a spectacolului, pînă cînd *Pelasgos* (Victor Rebengiuc) le acordă azilul Învăluite în pelerine albastre, cu chipurile acoperite de măşti, ne privesc cu 50 de perechi de ochi pictaţi pe mască, impersonali, goi, care nu lasă să se vadă nici-o reacţie. Ele bîntuie pe scenă mai mult ca nişte umbre decît ca nişte fiinţe. Fiecare duce cu sine o simplă valiză de lemn în care au o bucăţică de pîine, o lumînare, o cană pentru apă şi, de asemenea, rochia de mireasă şi cîte cinci furculiţe cu care vor ucide. Nu se despart nici-o clipă de aceste valize, cu care de fapt se apără, îşi construiesc un pentagon în care se adăpostesc, un zid în faţa invaziei egiptenilor. Ca în basme, cînd se aruncă în faţa zmeului o seamă de obstacole, pentru a împiedica sau măcar a amîna confruntarea directă. După ce *Pelasgos* le primeşte în cetate, *Danaidele* îşi aruncă pelerinele. Povara originii egiptene trece pe umerii şefului cetăţii, care preia de acum soarta şi responsabilitatea lor. Masca este azvîrlită, chipul comun, impersonal se sparge brusc şi lasă să se vadă 50 de feţe distincte, 50 de fecioare care luptă să-şi înfrunte destinul. Dărîmînd dintr-o suflare zidul de apărare al Danaidelor, Egiptenii intră în scenă în forţă şi se menţin pînă la sfîrşit pe această linie. Armonia şi sincronizarea celor două personaje colective au presupus un imens efort pentru coordonarea (încă perfectibilă) mişcărilor şi a glasurilor.

Unul dintre punctele tari ale spectacolului este alegerea Cocăi Bloos în *Danaos*, tatăl *Danaidelor*. Ideea unui Danaos extrem de bătrîn, aproape o mumie, care abia merge, nici bărbat, nici femeie, un fel de hermafrodit, menţine nota ambiguităţilor. Coca Bloos creează un personaj solid, în paradoxuri: şi palpabil, şi straniu, şi pămîntean; şi slab, şi viguros. Acest rol de referinţă este, după părerea mea cel mai important rol pe care Coca Bloos l-a făcut pe scenă.

Din cele trei cupluri care joacă *à tour-de rôle* Hypermnestra şi Lyncheus se detaşează foarte tinerii Adriana Irimescu (18 ani) şi Alin Olteanu (17 ani şi jumătate). Puritatea lor, dăruirea, incandescenţa interioară, naturaleţea, trăirea relaţiei lor pusă sub semnul hazardului - ar fi cîteva din atributele interpretării lor. Prin stil, suplete, chiar un anumit rafinament artistic se remarcă şi Lucian Dolgan în Lyncheus.

Scenografia Ştefaniei Cenean se impune prin simplitate şi eficienţă. Cromatica aleasă pentru costume (alb, albastru, orange, tonuri de bej şi crem), soluţiile pentru spaţiu, crearea unui decor din costumele în sine, toate acestea şi fiecare în parte sporesc plasticitatea spectacolului, sentimentul pictural care îl defineşte. Şi scenografia Ştefanei Cenean, şi muzica lui Iosif Herţia, cu sonorităţi speciale şi cu ciudate instrumente care invadează scena şi la care se cîntă *life* (goarne, cornuri, vioară etc.) sînt deopotrivă personaje în spectacol.

"DANAIDELE" lui Silviu Purcărete - o construcţie precisă, geometrică, un mare mecanism - pun în evidenţă, mai mult decît orice alt spectacol al regizorului amestecul de umor, de spirit ludic şi de simţ al destinului. Iată chiar cum spune el povestea relativ simplă a celor 50 de fete ale lui Danaos care fug din Egipt ca să scape de o căsătorie silită. Azilul lor în Argos atrage asupra cetăţii lui Pelasgos năvala tinerilor refuzaţi. Danaidele trebuie să se supună pînă la urmă şi să se pregătească de nuntă. Îşi vor ucide însă soţii în timpul ceremoniei nupţiale şi vor fi pedepsite. Silviu Purcărete aşează toată povestea în perspectiva ludică şi barbară a zeilor care au imaginat-o de dragul unui joc devenit finalmente sîngeros. Atotputernicii locuitori ai Olimpului sînt aduşi pe scena vieţii, aşezaţi la vedere, pe scăunele, în faţa meselor lor cu bărcuţe şi domino. Olimpienii "trag sforile" destinului: calcule meschine, invidii, frustrări, plăcerea jocului, aranjamente, repetarea scenariului. Odată declanşată însă, tragedia se urmează pînă la sfîrşit. Geniul lui Silviu Purcărete constă în a spori teatral esenţa tragică a destinului uman cu ajutorul elementului ludic, al umorului ca detaşare. Puterea absolută este dezvăluită, "coborîtă", banalizată. Totodată ea rămîne implacabilă.

Un spectacol excepţional, greu de uitat, şi despre care vom mai avea nenumărate prilejuri să vorbim.

■

Ce filme vom vedea în '96 ?

CE FILME româneşti vom vedea anul viitor ?

În climatul de inevitabilă "austeritate" al producţiei noastre de film, e de bănuit faptul că, în 1996, ca şi în 1995, n-o să vedem, pe afişul autohton, prea multe titluri noi.

Dintre proiectele care se vehiculează, în decembrie, - cu o vioiciune artificială - în zona "administrativă" a cinematografiei româneşti de stat, e de presupus că numai cîteva - care ? - vor reuşi "să lase malurile".

Cine hotărăşte care anume? Există, aflăm, o "Comisie de scenarii", din care fac parte 7 (şapte) persoane: patru regizori (Dan Piţa - preşedinte, Sergiu Nicolaescu, Mircea Veroiu şi Laurenţiu Damian), plus încă trei persoane din staff-ul administrativ: C-tin Stanciu (director-general "România film"), Cristiana Morariu (ing., secretar C.N.C.) şi Nicolae Dumitrescu (directorul filialei de exploatare a filmelor, Prahova). Orice om de bună credinţă îşi poate da seama, pe bună dreptate, că din această comisie de scenarii lipsesc oameni de cultură, a căror imparţialitate să se plaseze mai presus de orice bănuială. Apoi, comisia de scenarii înaintează "propuneri" Consiliului Centrului Naţional al Cinematografiei (C.N.C., căruia Guvernul nu i-a numit, de multă vreme, un preşedinte), Consiliu format din 22 de membri, printre cei 22 fiind incluşi şi... cei şapte din comisia de scenarii. Deci, în bună parte, comisia de scenarii îşi înaintează propunerile ei înseşi!

Am amintit toate aceste detalii prozaice pentru că (şi) ele oferă o explicaţie a "stării de fapt" din cinematografia noastră.

Consiliul C.N.C. va hotărî, printre altele, de pildă, dacă un regizor de calibrul lui Mircea Daneliuc va face sau nu va face, în '96, un film care s-ar numi *Dante şi Doamna de Fier*....

Dintre proiectele mai mult sau mai puţin ferme ale anului viitor, să amintim, deci, cîteva: *Moartea lui Ariel* de Stere Gulea, *Budapesta şi Unirea* de Sergiu Nicolaescu, *Şarpele roşu* de Ioan Cărmăzan, *Mai multe cereri în căsătorie* de Mircea Veroiu, *De ce nu mă iubiţi* de Dan Piţa, *Sub Ursa Mare* de Dan Mironescu, *Meşterul Manole* de Alexa Visarion (un titlu pe care, de ani şi ani, îl întîlnesc pe listele de "proiecte" ale Caselor noastre de film, dar pe care, probabil, nimeni, în afară de Alexa Visarion, nu vrea cu adevărat să-l facă!), *Sîngele apă nu se face*, de Marius Teodor Barna (ar fi, în fine, un debut!)...

Dintre premierele sigure ale lui '96: *Craii de Curtea Veche*, în regia lui Mircea Veroiu, *Punctul O* - regia Sergiu Nicolaescu, *Cello Maestro* - regia Dan Piţa, *Triunghiul morţii* - *Mărăşeşti, Mărăşti, Oituz* - regia Sergiu Nicolaescu (!)...

O viitoare premieră, care se anunţă plină de interes: coproducţia româno-franceză, (off - Broadway, adică produsă "cu capital privat"): comedia *Asfalt Tango*, de Nae Caranfil.

Şi, tot în '96, vom avea bucuria să vedem un nou film (de actualitate) de Lucian Pintilie, *Valea Plîngerii* (filmat, în cea mai mare parte, în Valea Jiului). Ca să încheiem anul cu un gust stenic, le oferim cititorilor noştri un fragment din scenariul *Valea Plîngerii*, scris de Răzvan Popescu şi Lucian Pintilie; imagini şi replici în premieră absolută, pe care urmează să le recunoaştem, în '96, în sala de cinema.

Eugenia Vodă

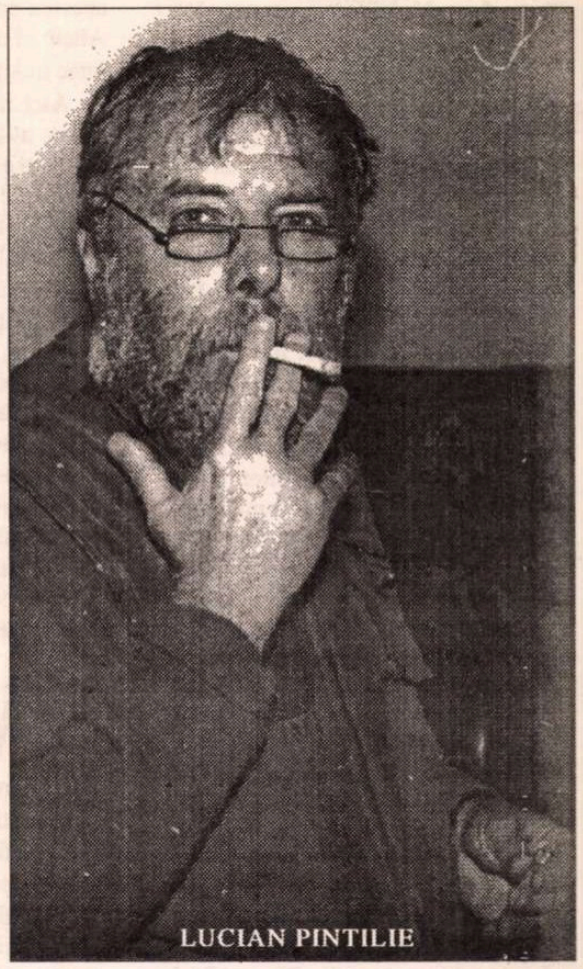

LUCIAN PINTILIE

Valea Plîngerii

57. Securitate-coridoare-arhivă

COSTA este condus de un funcţionar chel, bonom, cu ochelari - care în mers răsfoieşte nişte dosare - de-a lungul unor coridoare ai căror pereţi sunt de fapt uriaşe fişete: un fel de bibliotecă - gigant, numai că în loc de cărţi sunt dosare. Milioane de dosare, gri, cenuşii.

Nu există ferestre. Numai lumina de neon, albă, lăptoasă.

- Şi dosarul meu e tot aici? întreabă Costa.

- Păi da' unde să fie? - zice mirat securistul.

- Păi putea să ardă şi el la revoluţie!

- Ei, ăsta al dumitale n-a ars. Apoi izbucneşte în râs. Mai glumim şi noi să ne mai destindem. Apoi brusc îşi dezlipeşte zâmbetul şi zice, cu durere chiar în glas.

- Ne faci greutăţi, domnule Costa.

- Îmi fac meseria, domnule Măireanu.

- Meseria? îl mustră ca pe un copil cu degetul. Meseria dumitale este să deconspiri agenţi de informaţii?

- Meseria mea e adevărul, spune ritos Costa şi roşeşte brusc pentru că realizează că replica lui sună ca într-un film sovietic.

- Hopa, îi scapă omului în gri o mică golănie de securist, apoi îşi potriveşte ochelarii pe nas, ca să-l vadă şi mai bine (va să zică de-ăştiami eşti) şi scoate de pe faţă, imediat zâmbetul lipit. Ştii ce spune Sartre: Adevărul e întotdeauna de partea învingătorului.

- Să mă pupe în cur Sartre - zice Mitică fără nuanţe.

Securistul face o pauză. (Să intre sau nu în polemică cu idiotul ăsta? Hotărăşte rapid.)

- Ai dreptate, domnule procuror. Sartre ăsta e un bou. Frate, mamă, tată să-ţi fie, dacă e vinovat, l-ai ras. Când e vorba de adevăr nu există compromis... Asta e şi principiul nostru. Ceva trebuie să se schimbe în ţara asta (brusc şmecher) Altminteri cum dracu' intrăm în Europa? Ia să vedem noi ce-i cu banditul ăsta.

58. Birou Măireanu

AU AJUNS în birou. Începe să răsfoiască dosarul de pe masă pe care scrie FUNDESAC. Apar mereu fotografii de la mineriadă unde cel indicat de martor apare încercuit cu roşu. Apasă pe o telecomandă. Dă drumul la video. Mişcare lentă. Aceeaşi imagine a minerului ridicând pumnul, ca să trăznească o ţeastă, înconjurat de ortaci. Stop cadru.

- Ce s-o mai... (se subînţelege "frecăm" atâta) Asta e agentul nostru. Mărăşescu - spune el cu francheţă bărbătească. Se reîntoarce la dosar.

- Am citit raportul dumitale... - ridică ochii spre Costa şi face un gest prin care vrea să spună că regretă dar e cam fragil raportul. (Toată scena securistul o va juca ca cineva care e dezamăgit că argumentele prin care trebuie *neapărat* să triumfe adevărul sunt cam fragile.)

Costa nu se lasă descurajat.

- Am un martor care...

- Ai un... (se opreşte să spună un idiot) Cum dracu' vede el în întuneric. Revine la dosar, extrage o declaraţie. Uite: întâi spune că nu era nici o lumină pe urmă că l-a văzut de aproape.

- Era o lumină, nu renunţă Costa. La intersecţia cu planul înclinat...

-'La cincizeci de metri, intervine dezamăgit directorul. Dumneata ai vedea la distanţa asta? Nici pe stradă, domnule... (îi vorbeşte confidenţial) Domnule, nouă amândurora ne trebuie argumente serioase, probe, nu prostii, ca să-l înfundăm pe bandit.

Închide dosarul cu un gest de lehamite. (Ce dracu' facem să-l înfundăm pe Mărăşescu?)

- Tribunalul va aprecia, zice Costa.

- Tribunalul? Tribunalul ăsta comunist? Măireanu surâde îngăduitor, băiatul mai are de învăţat, o să-i dea o lecţie chiar acum, el are încredere în tribunal! Deschide alt dosar, anume pregătit sub raportul FUNDESAC.

- Uite ce spune tribunalul, domnule: în urmă cu cinci ani, respectivul domiciliat în, pe atunci minor, a fost internat într-o şcoală de corecţie pentru furt de butelii (cu regret pentru Costa care n-are un martor mai acătării). Ăsta e martorul dumitale?... Dămi dom'le un martor ca lumea şi ţi-l înhaţ...

- Domnule director, sunt obligat să procedez la interogarea suspectului - zice dintr-odată nervos Costa.

- Nu.se poate domnule, nu înţelegi? - urlă parcă disperat Măireanu (sugerând prin această disperare că nu te poţi lupta cu forţele răului.)

- De ce?

Ochii securistului scânteiază brusc de plăcere. (Ai să vezi dumneata de ce) Caută în sertar - (erau pregătite deja) poze care arată o plajă (vreo 5-6) care pare foarte cunoscută din reviste. Le întoarce şi le răspândeşte în cerc în faţa lui Costa. Într-adevăr e faimoasa plajă de la Copacabana. În fiecare poză un grup şi cîte un personagiu (mereu acelaşi) încercuit în roşu.

Măireanu, dă explicaţii, cu o voce convivială.

- Recunoşti plaja, nu?

Costa dă ca un idiot din cap.

- Mărăşescu în 92... Mărăşescu în 93... Uite ăsta e copilul mic... să-l vezi cum vorbeşte spaniola. Poţi să juri că... Uite-mă şi pe mine aici - asta e din 94... Am fost invitatul lui.

Măireanu se lasă pe spatele scaunului şi-l contemplă. Costa are fără îndoială expresia unui idiot desăvârşit. Cacialmaua a fost impecabilă.

- Domnule procuror, agentul Mărăşescu nu se ocupă cu strangularea minerilor de pe Valea Jiului. El este de doi ani ataşatul cultural al Ambasadei noastre la Rio de Janeiro.

Băşcălia i-a reuşit pe deplin (ca o operă de artă) aşa că acum îl compasionează sincer pe Costa pentru idiotenia lui.

- Agentul Mărăşescu nu e suspect, domnule! E ofiţer medaliat. Are douăzeci de ani în serviciul activ.

- Am văzut, zice Costa cu subînţeles.

- Ce-ai văzut mă, ce-ai văzut?

- Voi i-aţi condus la Bucureşti, nu se poate stăpâni Costa şi începe să strige, tocmai pentru că nu are argumente. Voi i-aţi adus să schilodească oamenii. Să-i omoare pe tinerii ăia proşti care intrau cu capul în tancuri, se răzbună el prosteşte, devenind tot mai ridicol pentru că invocă o ignominie care n-are legătură directă cu crima cercetată.

- Hai sictir că eşti prost.

Măireanu apasă o sonerie invizibilă.

Intră un adjutant în uniformă.

- Dă-l afară! ordonă Măireanu. ■

Împuşcături pe Broadway sau teatrul ca descoperire de sine

AM VĂZUT *Împuşcături pe Broadway* de Woody Allen într-un vechi cinematograf, în care fotografiile gloriilor ecranului francez, trecute prin rîşniţa celebrului studio Harcourt din anii '50 de la Paris evocă o mitologie recentă, dar deja desuetă. Profilele semizeilor ecranului, umbrele ce le sculptează chipurile, amintirea textelor lui Barthes despre fard şi pielea catifelată a starurilor de la Harcourt îmi apăreau ca embleme ale unui cinema glorios, pe care ochiul le identifica, reînviind în acelaşi timp pasiuni celebre şi personaje familiare. Woody Allen n-a renegat niciodată această lume. Cu o netăgăduită plăcere ironică el se include ei: Woody nu aparţine zilei de azi. Sau cel puţin cinematograful lui se sustrage codurilor actuale, încăpăţînîndu-se să inventeze întîmplări şi personaje colorate totdeauna într-un ton uşor învechit. Un cinematograf nu al rezistenţei ci al persistenţei... atît al oamenilor cît şi al întîmplărilor. El cutează să fie vetust. Aidoma acestor *Împuşcături* care par a fi scrise de Sacha Guitry. Totul pleacă aici de la legătura dintre viaţă şi artă, legătură ce produce certitudini în care se afundă adesea actorii. Ei se află în interstiţiul fragil în care identitatea şi ficţiunea se tulbură reciproc. Delimitările nu sînt clare iar confuziile sînt mereu posibile. Woody Allen porneşte de la practica teatrală, prin excelenţă, repetarea şi tot ce produce ea ca rivalitate scontată sau erotism previzibil. El nu elimină niciodată stereotipurile, dimpotrivă, ele sînt baza principală a naraţiunii. Necunoscutul se iveşte din ceva ştiut, deja văzut, din banalitatea comportărilor fără surprize: nu oamenii uimesc, ci relaţiile dintre ei dezvăluie neprevăzutul. Din acestea provine farmecul lui Woody Allen: el nu explorează identităţi, el le pune în legătură.

Aici mediul este cel al Bulevardului, al Marelui Bulevard din anii '30, care funcţiona după modelul mitologic la care trimit fotografiile starurilor de cinema ce tapisează pereţii sălii unde văd filmul. Actorii de Bulevard sînt indisociabili de un rol şi celebritatea, la apogeu sau în declin, ei o controlează cu o artă desăvîrşită. Între ei există raporturi de forţă bine determinate, de asemeni un subtext profesional pe care niciunul nu îl ignoră. Woody Allen ne arată, la lucru, aceste fiinţe fără secrete. De la vedeta îmbătrînită la actriţa de categoria a doua, nimic nu scapă acestui joc al măştilor, ale cărui legi doar profesioniştii le cunosc.

WOODY ALLEN se sprijină pe ceea ce este cunoscut în teatru pentru a interoga vocaţia şi ceea ce apariţia ei produce într-un proiect, lipsit la prima vedere de cea mai neînsemnată surpriză posibilă. *Împuşcăturile* depăşesc astfel pe Guitry care rămîne doar un punct de plecare pentru a se apropia în realitate de marile parabole ibseniene fără a adopta seriosul lor. Woody Allen îl detestă. El preferă dezinvoltura care îi permite să se lase pradă efectelor de construcţie, pentru a obţine un discurs parabolic, liber de orice constrîngere psihologică. El se bazează pe certitudinile unui gen, teatru, roman poliţist, pentru a face să apară o situaţie nouă. Acesta este, fără îndoială, geniul său.

Punctul de pornire are toate caracteristicile unei situaţii cunoscute: un tînăr scriitor vrea să i se joace o piesă iar metresa unui caid al lumii interlope visează o carieră teatrală. Impresarul pricepe repede că fiecare are nevoie de celălalt şi că doar alianţa lor le va împlini dorinţele. Astfel banii vor fi găsiţi la gangsterul neliniştit de stările psihice ale amantei, iar distribuţia se va reuni în jurul ei pentru a reprezenta opera dramaturgului fără glorie. Un singur detaliu intervine în canavaua ştiută dinainte; amantul, pe cît de gelos pe atît de bănuitor, îi va impune favoritei sale un păzitor. Acesta, supliciu suprem pentru el, trebuie să asiste la repetiţii, să se plictisească ore şi ore în fotoliu auzind textul, să observe sclifoselile actorilor şi totodată neîmplinirile scriitorului. Este ochiul din afară pe care fiecare îl crede opac.

Povestea filmului urmează avatarurile creaţiei. Întreruperi, des repetate, incidente: scriitorul sub influenţa manevrelor vedetei se desparte de nevastă iar tînăra debutantă se simte atrasă de partenerul său bulimic. Repetiţiile destabilizează raporturile iniţiale, de acum încolo ameninţate... criza se ascute, slăbiciunile textului devin flagrante fără ca autorul să le poată remedia. Tensiunea sporeşte, ruptura pare iminentă iar eşecul garantat. Atunci intervine omul din afară. Cel pe care toţi îl presupuneau adversar se dovedeşte a fi mai întîi un partener iar apoi un colaborator: paznicul integrează teatrul. Intervenţiile sale, oricît ar părea de uimitor, îmbunătăţesc piesa graţie unui simţ al vieţii care lipseşte scriitorului; el cunoaşte mecanismele omeneşti, avînd cu ele un raport lipsit de iluzii. Ca urmare clişeele devin progresiv reale, ele prind rădăcini. Paznicul capătă gustul jocului, se lasă captivat de artă neglijîndu-şi rolul. Vocaţia teatrală descoperită îl face să-şi uite misiunea... atunci realul pe care l-a injectat pe scenă se întoarce împotriva sa. Stăpînul îi hotărăşte moartea, căci nimeni, spune el, nu poate să schimbe partitura: gangsterului îi este interzis să o ia pe alt drum devenind autor. Odată distribuit, schimbarea rolului atrage după sine riscuri şi, în acelaş timp bucurii, căci el moare ciuruit de gloanţe chiar în clipa cînd descoperă cine este. El ştie că piesa ce triumfă îi aparţine. Este ultima lui recompensă. Paznicul sfîrşeşte ca autor blestemat asasinat la marginea unui canal, ca Villon sau Marlowe dar, aidoma lor, e el însuşi asasin... el omoară femeia pe care ar fi trebuit s-o protejeze, lipsa ei de talent periclitînd reuşita spectacolului al cărui responsabil, de acum încolo, se consideră. Din păzitorul unei curtezane el devine păzitorul unui text. Cu preţul vieţii sale, căci "în jungla oraşelor" caizii nu admit asemenea mutaţii. Şi astfel, ivirea unei vocaţii cînd perturbă ordinea stabilită nu poate sfîrşi decît în moarte. Totul se plăteşte.

DAR, după principiul vaselor comunicante pe care îl adoptă filmul, la apariţia vocaţiei cu tot ce include ea ca destin tragic, corespunde abandonarea alteia, false, care eliberează de iluziile despre sine permiţînd, fără frustrări sau resentiment, regăsirea de sine. Tînărul scriitor se confruntă cu limitele sale, devine conştient de ele. De acum înainte el nu mai e prizonierul utopiei despre sine. Împăcat cu sine însuşi se îndepărtează de teatru, integrîndu-se în viaţă. Această pace a plătit-o: ea este recompensa unei înfrîngeri, recunoaşterea unei carenţe, sfîrşitul unei speranţe. Nu este artist cine vrea... oricine poate să încerce a fi, cu condiţia să admită eşecul, să nu prelungească fără măsură iluzia. Acest lucru produce dezastrul necunoaşterii de sine. Woody Allen face elogiul vindecării sale.

Aici scriitorul revelat moare iar scriitorul înfrînt supravieţuieşte. Între ei se produce o altă dispariţie, cea a diletantei de care unul se serveşte pentru a-şi satisface vanitatea iar celălalt nu o suportă în numele operei pe care ea o degradează. În filmul lui Woody Allen, *Împuşcăturile* sună pe Broadway nu pentru a ataca un furgon bancar ci pentru a salva o operă sau a pedepsi un revoltat. Woody Allen vorbeşte de teatru, ca despre un revelator al identităţilor în contextul unei experienţe de grup. Vocaţia descoperită duce la moarte în vreme ce abandonarea unei vocaţii de împrumut eliberează... într-un fel, fiecare se salvează! În mod diferit. Devenind prizonier al destinului sau părăsind un drum greşit. Asta mulţumită acelei "curse de şoareci" hamletiene care este piesa de teatru. Nu are nici o importanţă că ea se joacă la Elseneur sau pe Broadway.

George Banu
(în româneşte de Andriana Fianu)

MUZICĂ

Un premiu pentru Dan Grigore

A ÎNCEPUT sezonul premiilor! Revista Exclusiv Magazin s-a grăbit să-şi anunţe printre primii, opţiunile pe anul 1995: 10 aleşi din diferite zone ale vieţii artistice, sportive, politice, mass-media. Selecţia, ca şi formula sub care s-au decernat premiile demonstrează o deschidere largă şi dorinţa de a surprinde cît mai bine esenţa personalităţii alese. Cînd decernezi juristului Corneliu Turianu un premiu, "pentru etica profesională" omagiezi verticalitatea, cînd scrii pe diploma lui Ştefan Iordache "pentru consecvenţa crezului artistic" defineşti impulsul care a pus în act biografia unui mare actor, iar cînd îi oferi lui Dan Grigore lauri "pentru atitudine şi valoare culturală" defineşti o personalitate complexă ce depăşeşte limitele perimetrului muzical. Aceea a unui artist de anvergură care este şi un cetăţean angajat profund în efortul de a construi o conştiinţă democratică în România. Şi chiar dacă nu împărtăşeşti întru totul idealurile sale nu poţi să nu respecţi onestitatea şi credinţa cu care le slujeşte, intransigenţă îndreptată uneori chiar împotriva propriei popularităţi de moment.

Exactă este şi recunoaşterea valorii culturale a demersului său artistic; radiaţia personalităţii sale nonconformiste, acel ceva ce se cheamă harismă şi face ca toate ipostazele apariţiilor sale publice să atragă mulţime de tineri; aceştia îl urmează în sala de concert ca şi melomanii dar sensibilizează şi intelectuali ce nu pun în centrul atenţiei interesului lor arta sonoră.

Spirit independent, imposibil de cîştigat pentru cauze în care nu crede, este în schimb totdeauna prezent acolo unde convingerile sau simţirea îl îndeamnă; în acţiuni umanitare sau, de curînd, în campania pentru restaurarea Ateneului Român. Cu acest ultim prilej, comentariilor care ţintesc să-l îndepărteze de viaţa politică - dăunătoare, spun ele, concentrării artistului - le-a dat o replică zdrobitoare: forţa interioară cu care a străbătut concertul-maraton. "Debutul" său în concertul în sol de Ravel a demonstrat în acea seară somptuoasă, că în pofida confruntării cu realitatea dură a vieţii social-politice, Dan Grigore a rămas acelaşi pianist briliant, imaginativ, cultivat, capabil să viseze, să se joace cu cele mai rafinate culori sonore, să se bucure de muzică şi să dea bucurie şi celorlalţi.

Prin toate datele existenţei sale publice Dan Grigore a dobîndit un loc aparte într-un peisaj mult mai vast decît cel al vieţii muzicale.

Elena Zottoviceanu

PREPELEAC

de Constantin Ţoiu

Poetul cu lampa de benzină

SEARA, la Mogoşoaia, o bucată de lut cenuşiu, sfărîmicios, cade pe masa rotundă de răchită la care stăm în jurul cafelelor. E,... ca o provocare,... ca o mănuşă de pămînt ce ni se aruncă de sus, deşi nimic sfidător nu se spusese - glume doar, bîrfe.

- E de la rîndunele, anunţă primul privind în tavanul brîncovenesc boltit al terasei ale cărei cărămizi italiene tocite căpătaseră patina unui templu călcat îndelung.

Al doilea se suci şi privi şi el în sus mirat globul mare de porţelan pe care becul electric îl umplea de o lumină lăptoasă.

- Şi-au făcut cuibul deasupra globului, - continuă cel dintîi, - căldura a făcut să se dezlipească lutul, şi-acum cuibul cade, se sfărîmă.

Abia terminase de spus aceste cuvinte şi ceva căzu drept în ceaşca de cafea a celui de al treilea, care pînă atunci nu apucase să zică nimic relativ la fenomen. Nu fusese o bucată de lut; era altceva: un ghemotoc foarte mic şi foarte viu, şi cînd cel de al treilea se uită mai atent în ceaşca lui de cafea, grea, cu o linie albastră pe margini, văzu în ea puiul golaş de rîndunică încă mai palpitînd în lichidul negru, otrăvitor. Cu o scîrbă evidentă, îl scosese cu linguriţa de zahăr şi-l aşezase, inert, pe farfurioară.

Încremeniserăm ca la un omor neanunţat de nimic. Ce fusese menit să săgeteze ciripind muzical văzduhul era un rest gelatinos, golaş, o formă urîtă care te intrigă, cum te intrigă, la urma urmei, şi fetusul uman.

- Ce imprudenţă, comentă al doilea, după ce secundele de oroare trecuseră... Ce imprudenţă să-şi facă cuibul deasupra a ceva care arde, care luminează.

- Nu au de unde să ştie de efectul căldurii, - susţinu primul - nu cunosc legile fizicii...

- Crezi că nu? - ieşi din muţenia lui al patrulea, care era muzician - dar instinctul? Au fost nişte rîndunici distrate, ignorante, fără simţul plasamentului, natura nu iartă. (Cam sever pentru un compozitor de cantate optimiste).

Asta sesiză şi primul care îi ceru pe loc:

- Ai face bine să compui şi tu o cantată,... ceva, aşa, cum se scria pe vremuri la moartea infantelor, - pavană pentru puiul de rîndunică picat din cuib în ceaşca de cafea...

Toată lumea din jurul mesei de răchită rîse, deoarece se ştia că muzicianul era renumit pentru lucrările sale monumentale dedicate marilor evenimente de partid.

Ca şi cum rîsul, colectiv, ar fi stîrnit o forţă necunoscută, tot restul cuibului, supraîncălzit de bec, se prăbuşi pe masă cu un plescăit sec, aruncînd fărîme de noroi uscat, cenuşiu în toate părţile, ceea ce îi făcu pe toţi să se ridice de pe fotoliile de răchită şi să se retragă speriaţi.

- Aici trebuie să fie şi mîna Zeului, zise al doilea, cu cizme şi mustăţi. Zeul s-a supărat pe noi şi pe minciunile noastre frivole şi ne dădu acest avertisment sever. Este un semn funest. Chit că a fost jertfit un biet, un gingaş cuib de rîndunică. Al doilea nu se dăduse bătut. Nu ajunsese materialist. Adept al determinismului. Şi din cînd în cînd lansa astfel de profeţii mistice, luate în rîs, pe faţă, dar care în ascuns produceau nelinişti turburi.

Al treilea, stînd în picioare, cu tălpile lipite de cărămizile italiene brîncoveneşti, uzate, avînd uşoare unduiri, îi propuse poetului cu cizme şi mustăţi mai mari decît el să scrie şi el o poezie, şi îşi aminti de una clasică din care nu mai ştia, - în legătură cu puii de rîndunică, - decît o frîntură de vers: *...rămaşi uitaţi în cuiburi goale*. Poetul mic de stat, cu cizme şi mustaţă de haiduc luă în serios propunerea şi se retrase imediat la el în odaie să scrie Oda. Rămaşi singuri, ceilalţi trei pomeniră de prietenul poetului, un evreu bun şi blînd ca un sfînt, care după război moştenise în Dudeşti zece case, - degeaba -, şi care era sărac-sărac. Dormea într-o odăiţă goală, tot în Dudeşti, care era al lui, juridic, într-un sac de ciment dat cu DTT din cauza ploşniţelor şi pe care îl lega strîns la gît cu o sfoară. Dormea cu lumina aprinsă; degeaba, ele îl atacau, îl atacau mereu, nu se ştie ce aveau cu el, cu Schneider, care era un schelet. Aşa se face că poetul, supărat că prietenul său devenise victima abominabilelor insecte roşii lacome de sînge omenesc, se înarmase cu o lampă de benzină şi, într-o zi, trecuse prin flacăra ei sforăitoare patul de lemn abandonat de mult, scaunul, mesuţa cu un picior lipsă, făcînd prăpăd. *Schneidere*, - îl asigurase la urmă mustăciosul justiţiar, - vei dormi liniştit două-trei nopţi. Dar voi reveni, nu te las!

Schneider, seraficule, dragul nostru pîrlit, tu, azi, ai fi putut fi multimiliardar vînzîndu-le arabilor Dudeştiul. Banii însă fug de sfinţi, ca ploşniţele de flacăra purificatoare. ■

SIMULACRELE NORMALITĂŢII

de Eugen Negrici

Instinctul puterii

MULŢUMIŢI - alături de liderii occidentali - că societatea capitalistă prinde totuşi rădăcini, fie şi prin foştii activişti şi securişti, iată-ne pe punctul să vedem întregul lagăr socialist de alaltăieri gamisit cu guverne socialiste legitime reprezentînd, nu-i aşa, progresul. De un singur lucru se pare că am uitat - unul esenţial -, că dedesubtul tuturor aparenţelor măreţe, nobile, seducătoare ale lumii va continua să acţioneze - după legile lui corupătoare şi teribile - instinctul puterii.

Aşezaţi bine pe locurile lor calde - care sînt, adesea, chiar vechile lor locuri de muncă, uneori în aceleaşi clădiri cu aceleaşi fotolii, învăţaţi din copilărie să gîndească şi să acţioneze într-un anumit spirit, gustînd din plin, ani la rînd, voluptatea şefiei, pe care nu temperanţa, nu facerea de bine ţi-o dau ci doar dominarea, împilarea, supunerea, umilirea celui dependent de tine, conducătorii acestor partide - azi europene - nu vor întîrzia să-şi arate - într-un fel sau altul, timid sau mai puţin timid, mai curînd sau mai tîrziu - nepăsarea şi apoi chiar dispreţul faţă de ideea de democraţie şi de libertate.

Cîştigarea de către comuniştii lui Ziuganov - leninişti pe faţă - a alegerilor din Rusia a şi început - presupun - să dea furnicături de plăcere tuturor celor care, hărţuiţi şi huliţi, au trecut cîteva luni bune, după 1989, prin spaimele marginalizării definitive.

Rusia a reprezentat şi va reprezenta adevăratul lor reazem moral, ea le oferă sentimentul siguranţei şi le dă curaj.

Cînd aceşti comunişti ruşi - care nici măcar nu se străduiesc să joace comedia democraţiei - vor avea din nou în mîini toate pîrghiile puterii (muribundul Elţîn fiind o persoană ca şi inexistentă pe care doar americanii, în naivitatea lor nemărginită şi de atîtea ori păguboasă, mai pot miza), cînd vor reda militarilor prestigiul social pierdut, cînd vor reînvia politica lui *niet* şi a şantajului nuclear, nu e exclus, nu e deloc exclus ca fruntaşii tuturor celorlalte partide neocomuniste la putere - o putere legitimată prin alegeri - să lase la o parte menajamentele, aerul spăşit, promisiunile frumoase, europeismul şi celelalte mofturi burgheze şi să-şi aducă aminte de cinicele precepte leniniste referitoare la singura chestiune importantă - puterea.

Cei patru-cinci ani scurşi în derută şi nesiguranţă vor putea fi decretaţi de ei drept un recul necesar, un gest tactic, pasul înapoi care pregăteşte, în tangoul leninist, acei binecunoscuţi doi paşi înainte; un alt NEP tranzitoriu, o concesie istorică măruntă pentru recîştigarea, în durată, a terenului pierdut - ba chiar un act prevăzut în marea strategie a mişcării şi în marşul obiectiv, implacabil al omenirii spre comunism.

În calculele lui, Occidentul include probabil accentuarea - după recîştigarea puterii de către comunişti - a anarhiei sociale, generalizarea frămîntărilor şi slăbirea, prin chiar acest fapt, a imperialismului rus. Dar tot el ignoră cameleonismul, marea viclenie a atotputernicei birocraţii comuniste, excepţionala şi deseori dovedita capacitate organizatorică a partidului unic - prezent prin oamenii lui încă în viaţă - şi mai cu seamă faptul că statul rus a fost, de secole, unul militar, cu mentalitate şi reguli de satrapie orientală care permit restaurarea integrală, şi numai în cîteva luni, a (statului) prestigiului lui ofensiv. Şi mai ignoră şi amănuntul că, de data aceasta, păţiţi cum sînt, nu vor mai da puterea din mîini decît cu preţul cenuşei atomice.

Şi care este în fond izvorul acestei reveniri spectaculoase, în fostul lagăr socialist, a unor forţe politice pe care le credeam definitiv compromise dacă nu - aşa cum s-a spus - nostalgia după ceva ce însemna pentru mulţi ordine, forţă, stabilitate, sărăcie generală dar controlată şi... onestă?

Deplîng faptul că noi, cei ce aveam puterea verbului în mîini, noi, scriitorii, nu neam dovedit destoinici să pulverizăm acest mit al trecutului liniştit, "corect" şi sigur, să-i desfacem stăruitor şi calm legăturile mincinoase şi să-l proiectăm în toată hidoşenia lui.

Căci rareori în istoria umanităţii s-a întîmplat ca popoare întregi - şi între ele nu în ultimul rînd poporul nostru acesta uituc - să cunoască - precum Isus în ceasurile lui de pe urmă -, pe lîngă pătimirile trupeşti şi batjocura. Slugă fără vlagă sub cnutul unui stăpîn nemilos, gata să facă din el orice, să-l înfometeze, să-l închidă, să-i ia lumina şi să-i lase frigul, românul a fost pe deasupra, obligat să-şi preamărească statutul, să-şi aplaude ritmic condiţia, să se proclame, cu entuziasm nemărginit, proprietarul şi stăpînul mîndru al avuţiei ţării în timp ce nevasta îi era supusă controlului periodic al vitelor de prăsilă. ■

Ochean

Un principe (7)

PÎNĂ noaptea tîrziu am citit şi recitit scrisorile furate de sub pernă. N-am remuşcări. Textele trebuiau să părăsească zidurile balamucului, să iasă la lumină. Le-am copiat rînd cu rînd, înfrigurat. Eram ca un amiral, bine echipat - ochean, busolă, octant, cîrmă sigură, dar brăzdam valurile pe o scîndură îngustă.

1688

Monseniore,

Marchizul de Châteauneuf mi-a povestit multe despre Senioria Voastră, despre capacitatea intelectuală, spiritul universal şi, îndeosebi, cunoaşterea epocii antice. Deasemenea am aflat că, angajat în efortul de a ajuta pe compatrioţii voştri supuşi vicisitudinilor destinului, aveţi nevoie şi de susţinere materială. Eu, fiind de mai multă vreme suferind, am cam abandonat condeiul, mai cu seamă nu m-am mai interesat de teatru. Acum iată că o bună prietenă, Madame de Maintenon, de la pensionatul de fete Saint-Cyr, îmi cere o dramă inspirată din Vechiul Testament. O slăbiciune caracteristică şi fatală m-a silit să promit şi iată-mă acum în faţa unei coli de hîrtie albe, incapabil de a scrie un rînd. Vă cer ajutorul. Ce temă credeţi că ar putea interesa pe tinerele mlădiţe din via de la Saint-Cyr şi cum ar putea fi aceasta tratată.

Asigurîndu-vă de respectul meu, vă confirm că un semn din partea dv. nu vă va face să regretaţi, Jean Baptiste Racine

Domnului Jean Baptiste Racine, Paris (prin bunăvoinţa familiei Pierre Antoine de Castagner de Châteauneuf)

Onorate maestre,

„Phedra" dv. stă la loc de cinste în biblioteca mea. Am recitit-o cu vechea încîntare şi, învăţînd din această lectură plăcută, vă prezint o dramă numai în trei acte, „Esther", care rămîne fidelă scrisului dv. şi posedă acele imbolduri pedagogice necesare fecioarelor de la Saint-Cyr. Sînt curios să aflu cum veţi aprecia corurile finale, la a cărora bază stau psalmii regelui David. S-ar putea ca pătimirea Estherei printre străini să fie prea încărcată de experienţa mea din exil. Aici puteţi modifica. Deasemenea vă rog să priviţi cu severitate încercările mele de versificare. Pentru timpul folosit la documentare şi creaţie, vă voi socoti 10 pungi de taleri, de achitat prin intermediul Ambasadei franceze.

Al dv., cu fidelitate, Demetrius, Principe

Decembrie 1695

S.E. Domnului Arhiepiscop François de Salignac de la Mothe-Fénelon, Cambrai

Eminenţă,

Materialele despre Platon le-am trimis acum două luni prin fiul domnului Ferriol, pe care îl consideram pînă la acea dată un om de încredere. N-aş vrea să mă fi înşelat.

Cantemir

1717

Excelenţei Sale Prinţului Demetrius Cantemir, Sanct Petersburg

Monseniore,

Mă numesc François-Marie Arouet, zis Voltaire, actual deţinut în fortăreaţa Bastilia. Deşi numele meu nu vă spune nimic, îndrăznesc să apelez la generozitatea dv., ştiind că aţi ajutat pe mulţi tineri şi fiind sigur că sînteţi unul dintre cei mai proeminenţi cunoscători ai istoriei culturale universale.

Vă prezint spre lectură proiectul-imbroglio al unei piese de teatru pe care vreau s-o definitivez după ce îmi veţi răspunde şi voi fi eliberat de aici. Aş fi fericit să-mi comunicaţi părerea dv. şi să-mi daţi un sfat, cum să tratez mai ales ultimul act, unde m-am încurcat. E important să ştiu dacă viziunea antichităţii şi a evului mediu e justă, adică plauzibilă, sau nu.

Ar mai fi o chestiune ceva mai penibilă: resursele mele actuale nu-mi permit să vă trimit onorarul, dar (datorită consultaţiei dv.) sînt sigur că voi avea succes şi mă voi consolida financiarmente, astfel ca să-mi achit datoria.

Primiţi, Monseniore, gratitudinea şi admiraţia lui Voltaire

Domnului Daniel Defoe, Londra
August 1718

Onorabile Domn,

Îmi pare bine că v-a plăcut versiunea romanului aşa cum v-am propus-o. O insulă, pentru lumea anglo-saxonă, e mai potrivită ca loc de exil decît o pădure, indiferent de numărul fiarelor sălbatice cu care o veţi popula. Eu, care majoritatea vieţii mele am trăit-o printre străini, ştiu ce înseamnă singurătatea şi izolarea, ştiu şi ce înseamnă a porni de la început pentru a clădi o nouă viaţă. Aveţi dreptate şi e foarte bine să schimbaţi numele eroului principal. Adam ar fi fost un prea vizibil recurs la primul om, pe cînd Robinson nu începe să dezvolte o cultură din nou, ci aduce pe insulă experienţe, amintiri şi instrumente care-l ajută să întemeieze o ordine după modelul bine ştiut de-acasă. Deci, rămînem la „Robinson"! Nu mai e necesar să-mi trimiteţi textul corectat. De la bun început mi-am dat seama că engleza mea e destul de şubredă. N-o să mă credeţi, cînd vă spun că am apelat de mai multe ori la sfatul prea luminatului împărat, cunoscător desăvîrşit al terminologiei nautice, după sejurul său în Olanda. Cîteva sugestii sînt chiar ale lui. I-a plăcut subiectul, dar - după obiceiul pămîntului - a propus să băgăm şi nişte ruşi ca salvatori ai lumii. Am ripostat - cu respectul cuvenit - dar în glumă, că de ar fi fost ruşi, nu mai plecau de acolo, anexau insula şi făceau un iarmaroc întreg dintr-însa.

Vă mulţumesc pentru leacurile trimise prin reverentul Ch., sper că-mi vor fi de folos. Sînt sigur că opera dv. (nici vorbă, rămîne a dv., eu nu am nici o pretenţie!) va avea un mare succes.

Vă doresc numai bine, Cantemir

Telefonul mă trezi din reverie. Vedeam veşnicia românească mai mare decît toate veşniciile, Voltaire devenea un epigon al lui Lăncrănjan, pînă şi Racine, la îndemnul doamnei lui Ludovic XIV îşi găsise naşul în Carpaţi, poate Everac, poate Paul Anghel. Fiindcă istoria s-a întors pe dos, Robinson devine un fiu natural de-al nostru, în opincuţe, cuşmă haiducească şi, mai ales, cu dor. Insula lui se încadrează spectacular în sacrul spaţiu mioritic. Te mai miri atunci de ce acel excelent tratat despre mult-mărunţelele morale e atît de reuşit?

La telefon era Cantemir: "Neculce, am evadat. Dar nu ar fi corect să părăsesc oraşul fără să te anunţ că te-am concediat". - "Ce faci? Unde eşti?" - "Plec la Moscova. Aş mai avea o ultimă rugăminte: trec prin România; unde m-aş putea ascunde cîteva zile în Bucureşti?" - "Să te ascunzi? Dumneata ai şanse să ajungi peste noapte proprietar de conac sau chiar de palat". I-am dictat cîteva adrese utile şi am închis telefonul. O toropeală mistuitoare mă cuprinse. Intră Elsa: "Un ceai fierbinte şi te-ai refăcut!".

Paul Miron

CĂRŢI STRĂINE

prezentate de Grete Tartler

• Actualitatea editorială •

"Setea liniştei eterne"

MAI POATE fi astăzi consultat Oldenberg, pe care-l citea şi Richard Wagner ca să se lămurească despre filozofia şi religia indiană? După încă un secol de orientalistică răspunsul

Hermann Oldenberg, *India antică. Limba şi religiile ei.* Traducere de Lidia şi Remus Rus. Editura Enciclopedică, 1995, 102 p., f.p.

este: da, fiindcă are o mare prospeţime, limpezeşte, compară. Dincolo de erudiţia timpului său (culeasă de la indianiştii Sir William Jones, Henry Thomas Colebrooke, Friedrich Schlegel, Franz Bopp, Christian Larssen, Roth ş.a.) Hermann Oldenberg povesteşte pasionant despre religia *Vedelor*, aplicând filtrele filologice ale sanscritei în mitologia comparată. "De ce cuvântul englez *daughter* era în greacă *thygater* iar în germană *Tochter*, nici greaca nici germana nu puteau explica. Însă sanscrita părea a fi capabilă să explice această formă... Întrucât *daughter* se află sub rădăcina *duh*, «lapte», era limpede că *daughter* a fost la origine «mulgătoare» - denumire idilică de foarte mare vechime". Pe asemenea căle a dedus că Eriniile derivau din demonul feminin Saranyus, "Cea grabnică"; Hermes, Hermeias, călăuzind sufletele pe tărâmul morţii, erau variante ale geniilor somnului şi morţii Sarameyas (fii ai câinelui Sarama); Dioscurii - mai târziu luceferii de seară şi dimineaţă - derivau din gemenii Aswin; zeul Thor (*Edda*) - din Indra, ucigătorul de dragon.

Pe lângă talentul deducţiei, Oldenberg a mai avut şi darul de a-i descrie pe zei ca pe cei mai obişnuiţi dintre oameni. Lupte pentru putere, aventuri amoroase, chefuri, excese. Cititorul e măgulit, văzând că zeul indian îi seamănă. "Prea puţin este el interesat de păcătoşenia sau sinceritatea omenirii. Din când în când se întîmplă să nu-şi mai aducă aminte de dorinţele pe care adoratorii săi le-au exprimat în rugăciunile lor, după cum aflăm când... întors acasă după un sacrificiu... cu un umor deosebit, zice:"Aceasta voi face, nu aceea! Îi voi da o vacă! Sau să fie un cal? Mă întreb dacă într-adevăr am băut de la el soma!"

Capitolul despre Buddha e o analiză a sufletului omenesc, migrator, însetat de cunoaştere (viaţa terestră = simplu loc de pregătire), călătorind în lumea de jos şi iad nu ca în poveştile "congenerilor" greci (epoca *Odiseei*) ci pentru a atinge ţelul final: eliberarea din lumea samsarică. Cel mai "tare" punct din comparatistica lui Oldenberg este analiza asemănărilor dintre budism, orfism, pitagoreism şi platonism. În privinţa ruperii de lume, Grecia s-a dovedit mai moderată (căci budiştii lăsau casă, masă, tot ce îi înlănţuia de existenţa pământească). Purificarea prin filozofie, încă de pe pământ, pregătirea, deci, încă din timpul vieţii pentru tărâmul ideilor veşnice, de care vorbeşte Platon, seamănă cu budista reprimare a dorinţei, a "setei care duce de la o renaştere la altă naştere". Această sete ce însoţeşte existenţa omenească poate fi supusă prin cunoaştere, dar nu prin logică, dialectică - ci prin "cunoaşterea care descoperă mizeria destinului omenirii, a simplei treceri şi revelează încetarea acesteia prin evadarea din lume". Trecerea, cu heracliteanul flux al curgerii şi devenirii, are o tentă mult mai sumbră la indieni (lumea fenomenelor, chinuitoare, cu griji, perplexitate, bătrâneţe, moarte...); ori Heraclit, "vioi şi activ prin natura sa" nu şi-a colorat doctrina cu lamentări. Cât despre roata orfică a sorţii şi naşterii, ea are drept echivalent, la budişti, "roata vieţilor".

"Uriaşa roată-a lumii"

ROATA vieţilor, dezintegrare şi reintegrare: schema ei simbolică e reprezentată de mandala. Cosmogramă şi psihogramă: "schema dezintegrării Unului în multiplu şi a reintegrării multiplului în unu, în acea conştiinţă absolută, integrală şi luminoasă". Punctul luminos al conştiinţei aflat, precum butucul roţii, în centrul de unde iradiază toate facultăţile psihice este astfel evocat de Tucci printr-un pasaj din *Brhadaranyaka*: "Aşa cum toate spiţele sunt prinse împreună în butucul şi în circumferinţa roţii, tot aşa toate făpturile, toţi zeii, toate lumile, toate organele, toate sufletele sunt unite în acel suflet".

Ca şi templul (orice templu e o mandala), această psihocosmogramă îngăduie pătrunderea în *mysterium magnum*. Cel care atinge centrul mistic al

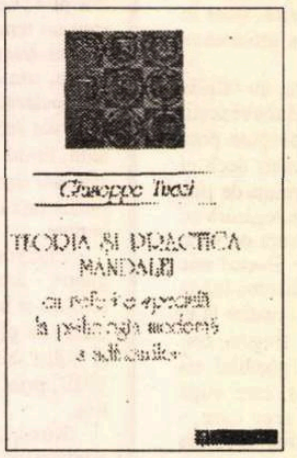

Giuseppe Tucci, *Teoria şi practica mandalei. Referire specială la psihologia modernă a adâncurilor.* Traducere de Ioan Milea. Editura Humanitas, 1995. Colecţia Terra Lucida. 155 p., f.p.

edificiului e transformat. Un cerc exterior, "muntele de foc", bariera cunoaşterii care arde ignoranţa; apoi "centura de diamant" (diamantul e simbolul conştiinţei supreme, *bodhi*, iluminarea nemodificabilă ca diamantul); cercul celor opt cimitire (= opt faţete ale conştiinţei individuale dezagregate) care sunt cauza *samsarei*; *shakti*, triunghiul cu vârful în jos şi *kundalini*, triunghiul cu vârful în sus; centura din frunze de lotus (= naşterea spirituală); cele şapte giuvaeruri (simboluri ale monarhului universal) - toată simbolistica mandalei şi a părţilor sale, ca şi elementele "liturghiei mandalei" şi "mandala în propriul corp" sunt admirabil clarificate de Giuseppe Tucci. Destinul omului de a lupta, sarcina de a echilibra cele două lumi, ale luminii şi întunericului, binelui şi răului, poate fi descifrat din simbolistica mandalei.

În vechea Indie, eliberarea omului depindea de el însuşi. Culegea, în mod fatal, ceea ce a semănat. Abia prin cunoaştere (cunoaşterea-experienţă, care transformă viaţa), semnalizează mandala, poate fi destrămat vălul Mayei, pentru a avea loc saltul în planul nirvanic.

"Vis al nefiinţei"

PENTADIC (spre a rămâne în lumea budismului) ar putea fi rezumată filozofia lui Schopenhauer: subiectivism, intuiţionism, voluntarism, pesimism, estetism. Vălul Mayei poartă, cum se cuvine în Europa, nume latinesc: *principium individuationis*. Eseul lui Thomas Mann, *Schopenhauer*, apărut alături de texte din *Parerga und Paralipomena* şi *Die Welt als Wille und Vorstellung* în strălucita traducere a Ancăi Rădulescu, pare anume scris spre a ilustra "rădăcinile indiene" (dincolo de cele platonice şi kantiene) ale filozofului german. "Schopenhauer a fost în mod necesar pesimist, căci a fost filozoful şi psihologul voinţei. Voinţa ca opus al suficienţei inactive înseamnă, luată ca atare, ceva nefast în mod fundamental; ea este nelinişte, năzuinţă spre ceva, nevoie, nesaţ, lăcomie, râvnă suferinţă, iar o lume a voinţei nu poate fi decât o lume a suferinţei". Recunoaştem aici planul samsaric, din care nu moartea poate fi o salvare - moartea ţine de aparenţă, de empirie - ci intelectul; care nu e mereu sluga voinţei (= cunoaşterea care face saltul în planul nirvanic). Pentru Schopenhauer, acest moment în care cunoaşterea se rupe de voinţă este starea estetică. De aceea modul de a gândi al filozofului preferat de Eminescu a fost mereu resimţit "ca filozofia artiştilor *par excellence*". Tolstoi, Wagner, Nietzsche au mers pe urmele acestui metafizician care exalta uimirea şi-l punea pe poet mai presus decât pe filozof: "POETUL aduce în faţa fanteziei imagini ale vieţii, caractere şi situaţii omeneşti, le pune pe toate acestea în mişcare şi îl lasă pe fiecare să mediteze asupra lor atât cât îi duce mintea. De aceea el poate satisface deopotrivă oameni cu aptitudini din cele mai diferite, naivi şi înţelepţi. FILOZOFUL, în schimb, nu oferă viaţa însăşi, ci ideile pe care le-a elaborat şi abstras din ea, cerându-

Arthur Schopenhauer, *Scrieri despre filozofie şi religie. Despre filozofie şi metoda ei, despre nevoia de metafizică a omului. Câteva observaţii despre propria mea filozofie. Despre religie.* Texte precedate de: *Thomas Mann. Schopenhauer.* Traducere de Anca Rădulescu. Editura Humanitas, 1995, 206 p., 3500 lei.

i cititorului său să gândească la fel şi la fel de departe ca şi el însuşi (...) Poetul poate fi asemuit cu cel ce aduce florile, filozoful cu cel ce aduce chintesenţa lor".

"Universul cel himeric"

DESPRE timp, univers, locul omului în nemărginire, impulsul iniţial - cheia mecanismului învârtită de demiurg asemenea bătăilor în toba dansatorului Shiva - despre misterul şi spaima "găurilor negre", despre pulsaţiile deprimante ale deplasării spre roşu şi păstrarea optimismului este cartea tânărului savant, celebru fizician ţintuit pe viaţă într-un cărucior pe rotile: Stephen Hawking. Fotografia de pe coperta a patra înfăţişează un ochelarist zâmbitor, titularul catedrei de matematică la Cambridge. Ce joc al soartei să scrie tocmai el, condamnatul la imobilitate, despre traiectoriile planetare, să se ocupe de "muzica astrelor" după ce, în urma unei operaţii de traheotomie şi-a pierdut şi darul vorbirii.

Stephen W. Hawking, *Scurtă istorie a timpului. De la Big Bang la găurile negre.* Ediţia a doua. Traducere de Michaela Ciodaru. Editura Humanitas, 1995, 221 p., f.p.

Jurându-şi să nu folosească în carte mai mult de o singură ecuaţie, $E=mc^2$, chintesenţa teoriei lui Einstein, pentru a nu-şi "speria jumătate din cititori", Hawking "povesteşte" evoluţia teoriei cosmosului de la geocentrism (şi implicit antropocentrism), aşa cum s-a conturat ea la Aristotel, Giordano Bruno, Galileo Galilei, până la descoperirile de ultimă oră ale sondelor spaţiale care împing "marginile" universului tot mai departe în timp şi spaţiu, tot mai aproape în câmpul cunoaşterii. Noţiunile noastre despre tot felul de limite sunt transferate, pe neaşteptate, dintr-un domeniu în altul, ne aşteptăm să le receptăm cu un anume simţ şi constatăm că ele revin altuia: urmărind explicaţia universului infinit (Pascal: "margini infinite, centrul pretutindeni") dăm de noţiunea timp, încercând perceperea marii explozii a universului, spectrometria ne aduce înaintea ochilor culoarea roşie; căutând începuturile eternei mişcări întâlnim divinitatea. În nici un caz, crede Hawking, gânditorii acestui secol nu trebuie să se rezume doar la wittgensteiniana analiză a limbajului. La discutarea marilor probleme ar trebui să ia toţi parte: filozofi, oameni de ştiinţă şi oameni obişnuiţi. De ce existăm noi şi universul ? "Dacă am găsi răspuns la această întrebare, el ar reprezenta triumful final al raţiunii umane - pentru că atunci am cunoaşte gândirea lui Dumnezeu". ■

Cărţi primite la redacţie

◆ G.W.F. Hegel, *Viaţa lui Iisus. Scrieri teologice de tinereţe, I.* traduceri, note şi comentarii de Alexandru Boboc. Editura Paidea, 1995, 119p., f.p.

◆ Héloise şi Abélard, *Autoportrete epistolare.* Introducere, traducere din limba latină şi note de Dan Negrescu. Editura Paidea, 1995, 133 p., f.p.

◆ Thoma d'Aquino, *Despre Fiinţă şi Esenţă./De Ente et Essentia.* Ediţie bilingvă. Traducere, note şi biografie de Dan Negrescu. Editura Paidea, 1995, 132 p., f.p.

◆ René Descartes, *Expunere despre metodă.* Ediţie trilingvă (latină, română, franceză). Traducere din limba latină şi note de Dan Negrescu. Postfaţă de Gheorghe Vlăduţescu. Editura Paidea, 1995, 132 p., f.p.

◆ Robert Ludlum, *Manuscrisul lui Chancellor* Roman. Versiune în limba română de Rodica Costea. Editura Olimp, Bucureşti, 1995, Vol. I.+ II, 7000 lei.

Umberto Eco:

Fascismul primordial

1) Prima trăsătură a fascismului primordial este cultul tradiţiei. Desigur că tradiţionalismul este mult mai vechi decât fascismul. Tradiţionalismul a fost tipic nu numai pentru gândirea catolică contrarevoluţionară, de după Revoluţia franceză, ci a luat naştere încă din vremea sincretismului elenistic, ca reacţie la naţionalismul grec clasic. Sincretismul nu este numai - aşa cum scrie în dicţionar - "un conglomerat de religii, confesiuni sau teorii filozofice diferite". Fiecare din mesajele originare conţine o fărâmă de adevăr sau înţelepciune şi chiar dacă exprimă lucruri deosebite între ele sau neconcordanţe, totuşi ele în ansamblu, se referă la acelaşi adevăr iniţial. / ... /

Gnosis-ul nazist s-a hrănit cu elemente tradiţionaliste, sincretiste, oculte. Cel mai influent iniţiator al teoriilor noii drepte italiene - Julius Evola - a contopit Sfântul Graal cu protocoalele înţelepţilor din Sion, alchimia cu Sfântul Imperiu uman al naţiei germane. Faptul că dreapta italiană şi-a îmbogăţit recent substanţa cu opere de De Maistre, Guenon şi Gramsci, ca să-şi demonstreze deschiderea, este o dovadă de sincretism. / ... /

2) Tradiţionalismul implică refuzul modernităţii. Atât fasciştii cât şi naziştii glorificau tehnologia, în timp ce tradiţionaliştii, de obicei o resping, socotind-o o negare a virtuţilor spirituale tradiţionale. Dar, deşi nazismul era mândru de realizările lui industriale, modernismul lui rămânea la suprafaţa unei ideologii bazate pe "sânge şi glie". Respingerea lumii moderne lua masca refuzului unui mod de viaţă capitalist, în primul rând însă era vorba de refuzul spiritului de la 1789. Iluminismul, epoca raţiunii înseamnă pentru nazişti începutul degenerării moderne. În acest sens fascismul primordial poate fi definit ca tradiţionalism.

3) Tradiţionalismul este dependent şi de cultul acţiunii pentru acţiune. O acţiune frumoasă trebuie, în această mentalitate, să preceadă gândirea sau să se dispenseze de ea. Gândirea este o formă de castrare. De aceea cultura devine suspectă de îndată ce se pot identifica în ea poziţii critice. Neîncrederea faţă de universul intelectului a fost întotdeauna un simptom fascist.

4) Nici un fel de teorie sincretistă nu rezistă analizei critice. Spiritul critic face discriminări. În cultura modernă ştiinţa consideră lipsa de consens ca utilă pentru dezvoltarea ştiinţifică. Pentru fascism lipsa de consens înseamnă trădare.

5) În plus, deosebirile de opinie sunt semnul diviziunii. Fascismul primordial se dezvoltă prin şi se sprijină pe frica instinctivă de diferenţiere, frică pe care o exploatează şi o ascute. Primul apel al unei mişcări fasciste sau pretasciste se îndreaptă împotriva "intrusului". Astfel fascismul devine prin definiţie rasist.

6) Fascismul primar s-a născut din frustrări individuale sau sociale. De aceea una din caracteristicile fascismului istoric a fost apelul adresat unei clase mijlocii frustrate, o clasă care a suferit din cauza crizei economice sau a sentimentului de umilire politică şi s-a temut de presiunea unor grupuri sociale inferioare. Astăzi, de vreme ce vechii "proletari" au devenit mici burghezi (iar lumpenproletarii sunt în mare măsură înlăturaţi de pe scena politică), fascismul de mâine îşi va găsi aderenţii în această nouă majoritate.

7) Acelor oameni care se simt jefuiţi de o identitate socială puternică, fascismul primordial le oferă cel mai des drept privilegiu unic faptul de a fi cu toţii născuţi în aceeaşi ţară. De aici provine viziunea naţionalismului. De altfel, o naţiune îşi susţine identitatea în primul rând prin existenţa unor duşmani. De aceea la rădăcina psihologiei fasciste primare stă obsesia conspiraţiilor şi, preferabil, a conspiraţiei internaţionale. Aderenţii trebuie să se simtă asediaţi. Cel mai la îndemână mijloc de a lupta împotriva conspiraţiei este xenofobia.

8) Aderenţii la fascism trebuie să se simtă jigniţi de evidenta bogăţie şi putere a duşmanilor. Când eram copil, învăţam să-i considerăm pe englezi un popor care ia masa de cinci ori pe zi. Mâncau deci mai des decât săracii dar lucizii italieni. Evreii sunt bogaţi şi se ajută între ei printr-o reţea secretă a sprijinului reciproc. Aderenţii la fascism trebuie să fie însă convinşi că îşi pot învinge duşmanii. De aceea, printr-o permanentă deplasare a focarului retoric, duşmanii sunt în acelaşi timp şi prea puternici şi prea slabi. Guvernările fasciste sunt condamnate să piardă războaiele, pentru că sunt constitutiv incapabile să aprecieze exact forţa duşmanului.

9) Fascismul primordial nu cunoaşte lupta pentru supravieţuire - viaţa ne este dată tocmai pentru a lupta. De aceea fascismul consideră că o colaborare cu duşmanul este un lucru rău, deoarece viaţa înseamnă luptă. Aici apar însă complexe. Dacă duşmanii trebuie învinşi, este de dorit o bătălie decisivă, după care mişcarea fascistă va obţine stăpânirea lumii. O astfel de "soluţie finală" implică însă şi o eră de pace, o nouă epocă de aur, ceea ce contrazice principiul luptei neîntrerupte. Niciunui conducător fascist nu i-a reuşit vreodată rezolvarea acestei dileme.

Reproducere după Domenico Rosa (*Il Mondo*, Milano)

10) Gândirea elitară este un aspect tipic al oricărei ideologii reacţionare, în măsura în care se crede aristocratică, iar gândirea elitară aristocratică şi militaristă dispreţuieşte prin urmare cumplit pe cei slabi. Fascismul primordial nu prezintă decât un elitarism foarte general. Fiecare cetăţean aparţine celui mai grozav popor din lume, cei mai buni cetăţeni sunt membri ai partidului fascist, fiecare cetăţean poate (sau ar trebui) să intre în partid. Totuşi fără plebei nu există patricieni. Conducătorul ştie că puterea lui nu e preluată democratic, ci prin violenţă şi este conştient de faptul că puterea lui îşi are rădăcina în slăbiciunea maselor; ele sunt atât de slabe încât au nevoie de un conducător şi îl şi merită. Deoarece grupurile sunt organizate ierarhic (după modelul militar), fiecare "subconducător" îşi dispreţuieşte subordonatul şi la rândul lui acesta face la fel. Aşa se fortifică în mase conştiinţa elitară.

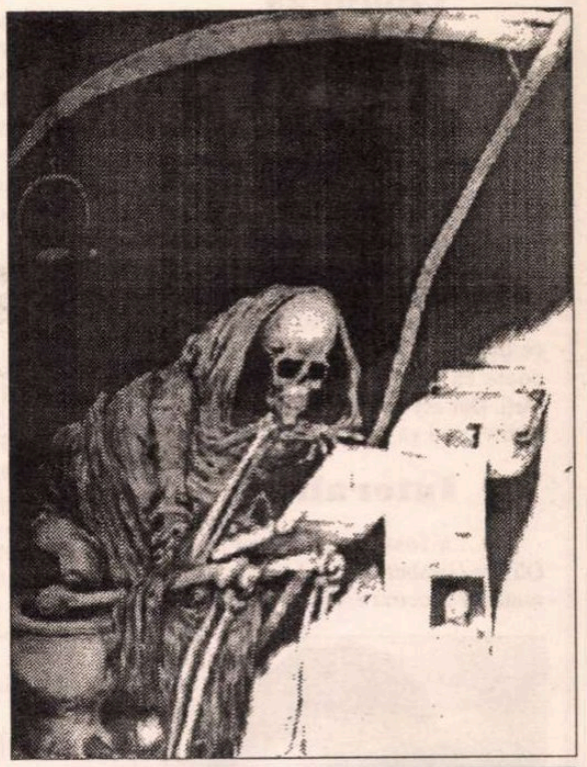

Reproducere după Chris Riddell (*The Observer*, Londra)

11) Într-o asemenea perspectivă, toată lumea trebuie supusă unei educaţii eroice. În orice mitologie, eroul este o fiinţă ieşită din comun, dar în fascism eroul reprezintă norma. Acest cult al eroului este strâns legat de cultul morţii. Nu a fost o întâmplare că una din lozincile falangiştilor era: "Trăiască moartea". În societăţile nefasciste, moartea trece drept un fenomen fericit, care trebuie întâmpinat cu demnitate, iar pentru cei credincioşi este drumul dureros spre fericirea veşnică. Dimpotrivă, eroul fascist caută moartea eroică, pe care o consideră cea mai bună recompensă pentru o viaţă de erou. El aşteaptă moartea cu nerăbdare. În nevinovăţia lui nu-i displace totuşi să-i trimită pe alţii la moarte.

12) Deoarece războiul fără sfârşit ca şi eroismul nu sunt jocuri de glumă, ci foarte grele, fascistul îşi transferă voinţa de putere asupra sexualităţii. Aici se află originea masochismului (care include atât dispreţul femeii cât şi intoleranţa violentă faţă de atitudini sexuale mai puţin obişnuite, de la castitate la homosexualitate). Sexualitatea fiind însă şi ea un joc care nu e lipsit de greutăţi, fascistul este predispus la jocul cu armele devenit un exerciţiu-succedaneu falic.

13) Fascismul se bazează pe un populism selectiv; să-i spunem un populism calitativ. Într-o democraţie cetăţenii au drepturi individuale, dar în ansamblu au o influenţă politică numai dintr-un punct de vedere cantitativ - supunerea faţă de deciziile majorităţii. Pentru fascismul primordial indivizii luaţi ca atare n-au nici un drept; poporul, dimpotrivă, este conceput calitativ, ca o unitate monolitică, în stare să exprime voinţa tuturor. Întrucât o masă mare de oameni nu poate totuşi avea o voinţă comună, apare conducătorul ca interpret-profet. Pierzându-şi vocaţia de a fi delegaţi, cetăţenii nu mai activează; ei nu vor mai fi decât "convocaţi", pentru a-şi juca rolul de "popor". De aceea conceptul de popor rămâne o ficţiune spectaculară. Ca un bun exemplu de populism "calitativ" nu mai avem nevoie de Piaţa Veneţia din Roma sau de terenul destinat congresului partidului nazist de la Nürnberg. Pe viitor ne aşteaptă un populism TV sau Internet, în care reacţiile emoţionale ale unui grup de cetăţeni special selectaţi vor putea fi prezentate drept vocea poporului şi acceptate ca atare. Pe baza populismului său calitativ, fascismul trebuie să-şi regleze acţiunile împotriva regimurilor parlamentare "putrede". Ori de câte ori un politician pune la îndoială legitimitatea unui parlament, pe motiv că acesta nu ar fi capabil să exprime voinţa poporului, chestiunea miroase a fascism.

14) Elemente ale fascismului primordial apar în diferitele forme ale dictaturii. Toate manualele şcolare naziste sau fasciste au folosit un limbaj sărăcit şi o sinteză elementară, pentru a înăbuşi astfel din faşă glasul unei gândiri complexe şi critice. Noi însă trebuie să ne bazăm pe alte forme de „Newspeak", fie ele şi subt aparent nevinovatul gen al popularului Talk-show TV. În dimineaţa zilei de 27 iulie 1943 am aflat prin radio că fascismul s-a prăbuşit şi Mussolini a fost arestat. Când m-a trimis mama să aduc ziare, am descoperit că ziarele de la chioşc aveau titluri total diferite referitoare la acest eveniment. După ce le-am citit, am înţeles că fiecare ziar spunea altceva. M-am decis la întâmplare pentru unul din ele şi am citit pe prima pagină o declaraţie semnată de cincişase partide politice. Declaraţia proslăvea sfârşitul dictaturii, revenirea libertăţii şi a cuvântului, a presei, a asocierii politice. Citeam aceste cuvinte pentru prima oară în viaţa mea. Datorită lor m-am născut a doua oară ca un om liber al Occidentului.

Trebuie să rămânem vigilenţi, pentru ca sensul acestor cuvinte să nu cadă iarăşi în uitare. Fascismul încă ne înconjoară, uneori nerecognoscibil, travestit. Lucrurile ar fi mult mai simple dacă ar veni cineva să ne spună: Vreau un al doilea Auschwitz, vreau să văd din nou cămăşile negre defilând în pieţele Italiei. Viaţa nu este însă simplă. Fascismul poate să ia aparenţe nevinovate. Avem datoria să-l identificăm şi să facem cunoscute noile lui înfăţişări. Cuvintele lui Franklin Roosevelt din 4 noiembrie 1938 merită să nu fie uitate: "Îndrăznesc să afirm că fascismul va obţine puterea în ţara noastră dacă democraţia americană nu va progresa ca forţă vie, pentru a ameliora zi şi noapte, cu mijloace paşnice, destinul cetăţenilor noştri". Libertatea şi eliberarea sunt datorii fără de sfârşit.

(Fragmente din textul apărut în "Die Zeit" la 28 iulie 1995)

Traducere de
Amelia Pavel

PREMII

Camoens

◆ ...a fost decernat lui José Saramago pentru ansamblul operei sale. Cea mai recentă carte a lui, *Eseu despre orbire*, e un roman alegoric, inspirat dintr-o experienţă personală: în urma unei dezlipiri de retină, scriitorul s-a aflat în primejdie de a orbi. Saramago declară în "Il Jornal de letras, artes e ideias" că nu face parte dintre autorii ce nu pot trăi fără să scrie. "Cred că lucrurile ce trebuiau spuse s-au spus deja. Şi poate că nu mai e nevoie de alte cărţi. Dar acesta e un gînd pe care un scriitor nu-l va accepta niciodată".

Interallié

◆ ...a fost obţinut de Franz-Olivier Giesbert (în imagine) pentru romanul *Mocirla* apărut la Grasset, o

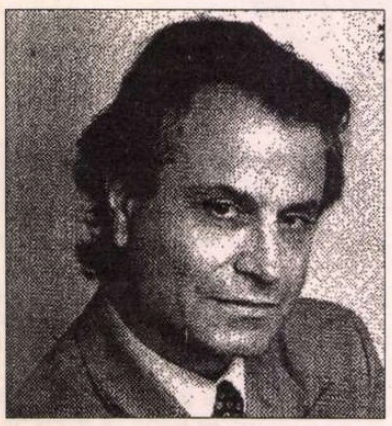

poveste filosofică insolită ce a reuşit "frumoasa performanţă de a amesteca metafizica şi realitatea pămînteană, fără să cadă în abstracţie" - scrie François Nourissier în "Le Figaro Magazine", iar Michel Tournier, în "Le Monde" situează cartea "între hipernaturalism şi magie neagră... Este bestiarul lui Jules Renard la care se adaugă complicitatea morală scîrbită a unui Huysmans. Cu un permanent freamăt poznaş, nostim".

Balzan

◆ Fundaţia creată în 1956 în memoria lui Eugenio Balzan, administratorul lui "Corriere della serra", a decernat şi în acest an cele trei premii în valoare de 1,5 milioane de franci francezi fiecare: pentru istorie economică - italianului Carlo Cipolla, pentru ştiinţe - americanului Alan J. Heeger, şi pentru istorie şi critică de artă - poetului şi eseistului francez Yves Bonnefoy.

Premiul oraşului Weimar

◆ ...de 10.000 de mărci, a fost acordat lui Jorge Semprun. Gestul are o semnificaţie aparte, fiindcă oraşul lui Shiller şi Goethe ocupă un loc important în opera lui Semprun, care a fost deţinut timp de 18 luni în lagărul de lîngă Weimar, Buchenwald. "Faptul că sînt un fost deţinut de la Buchenwald face parte din identitatea mea, iar faptul că am supravieţuit acestui lagăr mă ajută să vă înţeleg mai bine", a spus scriitorul la primirea premiului.

Médicis

◆ ...ex aequo, împreună cu Andrei Makine, i-a fost acordat lui Vassilis Alexakis, pentru romanul *Limba maternă* (Fayard). Autorul s-a născut în 1944 la Atena, a venit în Franţa la 17 ani şi a lucrat multă vreme ca desenator umoristic în presă şi ca regizor de film. Scrie romane atît în greceşte cît şi în limba franceză. "Din fericire, spune Alexakis, cele două limbi întreţin de mult raporturi atît de strînse, încît n-am sen-

timentul că mă trădez trecînd de la una la alta".

Capcana propriei reuşite

◆ Cunoscutul poet, eseist şi jurnalist german Hans Magnus Enzensberger (n. 1929) s-a luptat întotdeauna împotriva conformismelor culturale. Considerat de stînga din 1968, cînd a susţinut mişcările studenţeşti, el e preocupat în mod special în ultimele sale cărţi (*Europa, Europa, Mediocritate şi nebunie, Europa în mine* şi *Marea Migraţie*) de identitatea germană şi europeană. Într-un recent articol din "Der Spiegel", Enzensberger deplînge decadenţa politicii culturale germane în străinătate, explicînd acest declin prin imobilismul unei societăţi "prinse în capcana propriei sale reuşite". Căci, dacă pentru Willy Brandt cultura

era "cel de-al treilea stîlp al politicii externe", actualul guvern de la Bonn a scăzut mult preţul politicii sale culturale în străinătate.

Márquez jurnalistul

◆ Invitat de şcoala de jurnalistică a cotidianului "El Pais" şi de Universitatea autonomă din Madrid, Gabriel García Márquez a prezentat studenţilor primul capitol al cărţii-anchetă despre narcotraficanţi, la care lucrează de trei ani şi care e prevăzută să apară în cursul lui 1996. În această carte el relatează cazul celor nouă ziarişti luaţi ostatici de Pablo Escobar, pentru a negocia condiţiile detenţiei sale. Márquez descrie alternativ, în capitolele impare, lumea celor sechestraţi, şi în cele pare - lumea dinafară, a familiilor şi prietenilor ostaticilor. Şi, ca în toate cărţile scriitorului columbian, capitolele au acelaşi număr de pagini. Revenit la prima sa profesie, jurnalismul, Márquez a declarat că scrierea acestei cărţi e o experienţă fascinantă. De altfel, cu banii cîştigaţi pe romane, a făcut o "Fundaţie pentru noul jurnalism" al cărei scop e încurajarea tinerilor reporteri de a se arăta mai subversivi, de a acorda o atenţie sporită detaliilor care permit un cîştig de credibilitate.

Moştenirea lui Braudel

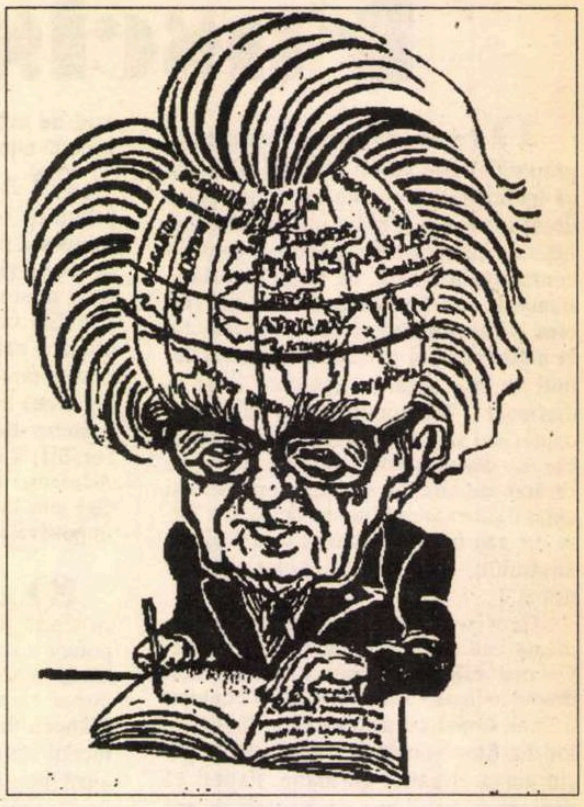

◆ La 10 ani de la moartea lui Fernand Braudel, monarhul industrios, autoritar şi abil al "noii istorii", a venit timpul evaluărilor calme ale acestei proeminente figuri intelectuale, care a făcut ca celebra *Şcoală a Analelor* să-şi găsească adepţi între istoricii din întreaga lume. Foştii săi elevi l-au transformat în statuie încă de pe cînd era în viaţă, îndeplinind neabătut programul Maestrului: "Istoria pe care o invoc e o istorie nouă, imperialistă şi chiar revoluţionară, capabilă, pentru a se înnoi şi desăvîrşi, să-şi însuşească bogăţiile altor ştiinţe sociale vecine. O istorie capabilă să extrapoleze detaliile, să depăşească erudiţia şi să sesizeze viul, cu riscurile şi pericolele lui, în liniile mari ale adevărului". Acum tentaţia hagiografică în legătură cu Braudel a scăzut, iar Şcoala Analelor a devenit un centru între altele, supus confruntărilor şi contestărilor. Semnele "crizei" braudelianismului se văd şi în rărirea apariţiilor editoriale ale unor vaste întreprinderi istoriografice sintetice, cercetările fiind dispersate pe arii mai mici. De la moştenirea lui Braudel - răscruce intelectuală majoră a Istoriei ca ştiinţă - istoricii de azi mai curînd se reclamă, decît se inspiră.

Capodopera teoreticianului

◆ Sicilianul Giuseppe Antonio Borgese (1882-1952) a scris un singur roman, *Viaţa lui Filippo Rubé*, considerat o capodoperă a literaturii italiene. A colaborat cu eseuri şi articole teoretice la numeroase reviste literare, înainte de a se lansa în jurnalismul politic şi în cariera universitară (a predat literatură germană, estetică şi literatură italiană). E considerat unul dintre marii teoreticieni ai romanului, cele trei volume din 1910-1913, *Viaţa şi cartea*, avînd o influenţă hotărîtoare în apariţia romanului modern. Fugind de fascism, se stabileşte în 1931 în SUA, unde se căsătoreşte cu Elisabeth Mann şi-şi continuă activitatea de teoretician şi eseist. Abia după război se întoarce în Italia, unde capodopera sa romanescă e eclipsată de faima academică. Şi totuşi, *Viaţa lui Filippo Rubé*, apărută în 1921, povestea unui fals erou, un om slab, ezitant, laş, continuă să fie reeditată, tradusă şi apreciată superlativ atît pentru virtuozitatea construcţiei romaneşti cît şi pentru fineţea analizei psihologice.

Dicţionar de artă

◆ Iniţiat în 1980 de fostul prim-ministru, *Macmillan Art Dictionary* va fi publicat la Londra în cursul anului viitor, în 34 de volume cuprinzînd 41.000 de articole referitoare la pictură, sculptură, arhitectură, fotografie şi arheologie, scrise de experţi din 120 de ţări, ceea ce a necesitat numeroase traduceri. Editarea monumentalei lucrări a costat peste 12 milioane de lire sterline. Încă nu s-a anunţat preţul de librărie, dar, indiferent de el, se scontează că toate marile biblioteci ale lumii vor achiziţiona această lucrare de referinţă.

Între Kafka şi Lewis Caroll

◆ Daniela Hodrova este marea revelaţie a literaturii cehe de după căderea comunismului. Deja din 1992, cu *Regatul Olsany*, un regat de fantome ce bîntuie un mare cimitir praghez, a entuziasmat critica, fiind situată de aceasta undeva între Kafka şi Lewis Caroll. Acum, cu *Crisalidele*, al doilea volum al unei trilogii intitulate dantesc *Cità dolente*, Praga devine un fel de "ţară a minunilor", plină de coşmaruri şi vrăji bune, un spaţiu ciudat în care romanciera, cu o delicată artă a fugii, îşi atrage şi farmecă cititorul. Cele două romane ale Danielei Hodrova au fost traduse prompt şi în Franţa (ed. Robert Laffont) - unde se bucură de succes.

Biblia lui Turner

◆ Ted Turner, fostul patron al CNN-ului (vîndut acum lui Time Warner), a cumpărat în exclusivitate drepturile mondiale de publicare a fondurilor Bibliotecii Vaticanului şi a început seria cu o ediţie limitată a unei Biblii după un manuscris cu enluminuri din sec. XV. Biblia a fost tipărită pe o hîrtie tratată special pentru a rezista sute de ani. Preţul unui exemplar e de 395 de dolari.

Casa Níel

◆ Jean-Baptiste Níel (în imagine) a scris şi a publicat, de foarte tînăr, romane ciudate, cîteodată tragice, al căror imaginar a fost judecat de critică drept delirant. A murit în februarie 1995, la 33 de ani. Ultima sa carte, *Casa Níel* a apărut postum şi este o seducătoare povestire autobiografică, scrisă fără artificii literare: autorul îşi povesteşte copilăria fericită în casa familială din Valréas, în care el era penultimul din cei 8 copii crescuţi cu iubire. Scriitorul era

conştient că o asemenea fortăreaţă de fericire nu poate fi păstrată decît în scris. Victoria acestei cărţi postume sfidează moartea, lectura transmiţînd fericirea absorbită de paginile scrise, - spune Hugo Marsan în "Le Monde".

Rebreanu în Franţa

◆ După *Ciuleandra* tradusă în 1992 sub titlul *Madalina* la Ed. Chambon, şi *Gorila* (*La Bête immonde*), apărută anul acesta la Ed. Canevas, Jean-Louis Courriol a tradus pentru Ed. Noir sur Blanc *Amîndoi* (*Deux d'un coup*). "Le Monde" o prezintă ca pe "un fals roman poliţist, în care, pornindu-se de la o crimă sordidă, se dezvăluie moravurile ascunse ale micii burghezii provinciale mediocre". Atmosfera este asemănată cu cea din romanele lui Simenon şi filmele lui Chabrol!

Norocosul

◆ Nicolas Evans (în imagine) a tras lozul cîştigător. Acest ziarist şi scenarist şomer, în vîrstă de 45 de ani, pasionat de

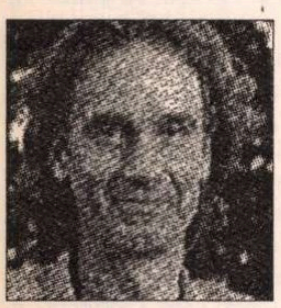

cai, Western-uri şi Jack London, a fost fascinat de o poveste auzită întîmplător, despre un ţigan ce îmblînzea cai sălbatici şoptindu-le cuvinte misterioase. Şi s-a decis să scrie un roman pe această temă, *Omul care şoptea cailor*. După primele 250 de pagini de manuscris, Robert Redford i-a cumpărat drepturile de ecranizare, iar mai mulţi editori s-au bătut pentru a-l publica, oferindu-i 8 milioane de dolari, pe lîngă cele 3 milioane primite pentru ecranizare.

Octogenarul caustic

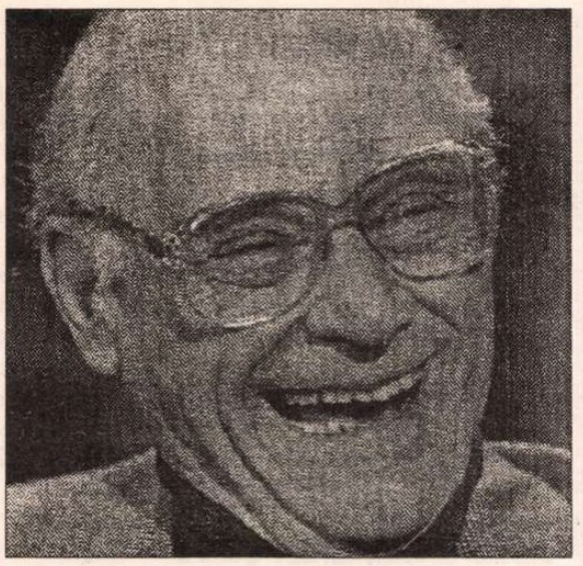

◆ De la teatru la nuvelă şi de la nuvelă la roman, Arthur Miller continuă, la 80 de ani, să arunce cu vitriol în obrazul societăţii americane. Născut la New York într-o familie de industriaşi evrei ruinaţi de criza din 1929, Miller a fost nevoit să practice tot felul de meserii pentru a se întreţine în timpul studenţiei. Amestec exploziv de intelectual şi om din popor, de scepticism şi angajare spre stînga, el a reuşit să se impună abia cu a zecea sa piesă, *Toţi fiii mei*, în 1947. Vînat de maccarthysm, în 1953 era cît pe ce să fie închis. E anul cînd scrie *Vrăjitoarele din Salem*. 40 de ani mai tîrziu, el face un bilanţ dezabuzat al ultimei jumătăţi de secol, în romanul *O fată oarecare* în care prin intermediul personajelor sale repudiază şi visul comunist şi iluziile capitaliste.

Un debutant talentat

◆ Tînărul scriitor american Bradley Denton a înregistrat un mare succes cu romanul său de debut, *Blackburn* - odiseea criminală a unui adolescent inteligent şi descurcăreţ, al cărui defect e un simţ al ordinii prea dezvoltat. El nu suportă minciuna, meschinăria, trădarea, violenţa şi - plecînd de acasă din cauza unui tată cu toate aceste defecte - are parte, în lumea pe care o străbate, doar de ele. Încearcă să devină un fel de justiţiar, voind să lichideze răul. Romanul său a fost comparat cu *American Psycho* a lui Bret Easton Ellis.

„Cea mai tainică prietenie"

◆ Astfel se intitulează volumul publicat de Editura Houghton Mifflin, sub redacţia lui Geoffrey C. Ward, şi consacrat prieteniei dintre Franklin D. Roosevelt şi Margaret Suckley. Aceasta din urmă l-a adorat atât de mult pe cel de al şaselea văr al ei, încît a păstrat cu grijă fiecare bucăţică de hîrtie pe care i-a trimis-o el şi a consemnat cu exactitate „extraordinara lor prietenie", în mii de pagini ale unor însemnări zilnice din timpul preşedinţiei lui. Margaret Suckley a decedat în 1991, iar când prietenii au făcut ordine în locuinţa ei, au găsit un geamantan în care se afla o cronică detaliată a "orelor libere" ale lui Franklin Delano Roosevelt şi a frustrărilor pe care le-a trăit la Casa Albă. Volumul apărut recent conţine toate scrisorile adresate de Suckley lui Roosevelt, cele 38 de scrisori ale lui şi aproximativ o jumătate din însemnările zilnice. Rezultatul este un remarcabil portret al lui F.D.R., cu amănunte necunoscute pînă acum: prieteni geloşi, colegi pretenţioşi, dezamăgiri de familie, singurătate, sănătate în declin şi oboseală mintală. După cum se apreciază în "International Herald Tribune", volumul *Closest Companion* este mai mult decât "o poveste de dragoste de modă veche".

un radio actual

în fiecare zi, de luni până vineri,
puteţi audia la Radio Total, între orele 22,00-24,00

TALK-SHOW-uri
LIVE

FM 94,2 MHz

RADIO TOTAL

637.37.90; 637.56.45

Luni:	Război şi pace	◆ Mihai Tatulici
Marţi:	Câinele de pază	◆ Cornel Nistorescu
Miercuri:	Punct şi virgulă	◆ Carmen Bendovski
Joi:	Fiţi întreprinzători	◆ Teme economice
Vineri:	Taxiul de noapte	◆ N.C. Munteanu

Cel mai mare ticălos al Americii ?

◆ Viaţa lui John Edgar Hoover, director al FBI timp de 47 de ani, e un subiect de mare interes pentru biografi şi un scontat succes de librărie, aşa că nu e de mirare că în ultimii ani au apărut trei cărţi cu această temă: *Secret şi putere* de Richard Powers, *J. E. Hoover: omul şi secretele* de Curt Gentry şi *Oficial şi confidenţial: viaţa secretă a lui J. E. Hoover* de Anthony Summers. Francezii au ales-o pe aceasta din urmă, care a apărut la Ed. Seuil cu titlul comercial *Cel mai mare ticălos al Americii*. Anthony Summer e specialist în "vieţi secrete" fanteziste, bazate pe amănunte scandaloase, pe bîrfe şi afirmaţii neprobate, aşa că nu-l prea interesează istoria americană întrupată într-un singur om (care era şi un om singur), ci homosexualismul lui Hoover, şantajele şi combinaţiile sale machiavelice.

Născut în 1895 la Washington într-o familie mic burgheză, Hoover era un spirit conservator, un om al secolului 19, cum îi plăcea să se definească. Numit la 29 de ani în fruntea a ceea ce va deveni, sub mîna lui de fier, puternica poliţie federală americană, el o va conduce pînă la moarte, în 1972, fiind obsedat de gloria instituţiei cu care se identifica. Autoritar şi abil, a ţinut piept la nu mai puţin de 8 preşedinţi succesivi, dintre care unii (în special Kennedy) ar fi fost bucuroşi să-l destituie.

Summers nu este însă, hotărît, un admirator al politicianului şi profesionistului Hoover. Pe el îl interesează mai ales ceea ce-şi închipuie că s-a văzut pe gaura cheii. Astfel, afirmă că patronul FBI întreţinea relaţii homosexuale cu adjunctul său, Clyde Tolson; că un gangster celebru, Meyer Lanski, deţinea fotografii compromiţătoare în acest sens şi îi şantaja - ceea ce ar explica reticenţele lui Hoover de a pedepsi exemplar crima organizată; că Edgar se travestea uneori în femeie şi că petrecea vacanţe de nabab pe cheltuiala unor afacerişti dubioşi; că se folosea de ascultări telefonice, camere ascunse şi detectivi pentru a-i spiona pe oamenii politici influenţi, dar şi pe jurnaliştii care îşi băgau nasul unde nu-i convenea lui. Că alcătuise pentru toţi aceştia dosare compromiţătoare şi că îi manipula cu ajutorul lor.

Summer nu scapă ocazia să prezinte mostre din aşa-zisele dosare, de fapt tot colportări de bîrfe, fără dovezi certe: că Eleanor Roosevelt ar fi avut, la 55 de ani, o legătură cu un tînăr din anturajul ei; că în timpul războiului, în Anglia, Eisenhower ar fi trăit cu o irlandeză ce-i servea de şofer; că Nixon, pe cînd era vicepreşedinte, a avut o aventură extraconjugală cu o chinezoaică etc.

Această biografie a legendarului Hoover, dubioasă din toate punctele de vedere, a fost primită aspru de critica franceză. **(A.B.)**

Volubil ca o pasăre tropicală

◆ Evgheni Evtuşenko visa să fie un Puşkin al secolului nostru, "conştiinţa naţiunii ruse". Poet, eseist, romancier, regizor, fotograf, actor, la 63 de ani el încă mai speră că visul i se va împlini. Îmbrăcat cu pantaloni verzi la care şi-a asortat o cămaşă roşie cu dungi galbene, el şi-a prezentat la Londra, "volubil ca o pasăre tropicală" - scrie "The Daily Telegraph" - noua carte, *Nu muri înainte de a fi mort*, în care relatează, între altele, evenimentele din Rusia din 1991. "Nu vreau să mă compar cu Tolstoi, a spus la Londra Evtuşenko, dar romanul meu e mult mai aproape de actualitate decît *Război şi Pace* care a fost scris la un secol după evenimentele pe care le povesteşte. Era mai simplu pentru Tolstoi, care nu risca să fie dat în judecată de eroii săi, cum mi se poate întîmpla mie".

Hotel Lutetia

◆ Există în lume clădiri în care Istoria a dat întîlniri sfîrşite adesea tragic. Astfel, Hotelul Lux din Moscova, construit de un brutar, s-a transformat între războaie în punctul de reuniune a cadrelor Internaţionalei Comuniste, venite de pretutindeni; pentru mulţi, Lux a fost anticamera lagărelor staliniste. Hotelul Lutetia din Paris, iniţial sediul unui mare magazin, Le Bon Marché, a avut un destin şi mai dramatic: de-a lungul anilor '30 a găzduit exilul german fiind teatrul luptei dintre spiritul democratic şi ideologiile totalitare, înainte de a fi, în timpul Ocupaţiei, sediul serviciilor de informare germane iar apoi, în 1945, cămin pentru supravieţuitorii lagărelor de exterminare. O carte intitulată *Hotel Lutetia. Un exil german la Paris*, scrisă de istoricul Willi Jasper are ca subiect emigraţia politică şi intelectuală din timpul nazismului. În imagine, Anna Seghers, Lion Feuchtwanger şi Bodo Ushe la Paris.

Revista revistelor

Fără ură şi fără răzbunare

Fostul candidat la preşedinţie şi actualul ambasador în Franţa Caius-Traian Dragomir are o rubrică în *LUCEAFĂRUL - Timpul retrăirii* - în care meditează pe diverse teme de actualitate, punîndu-şi la bătaie cunoştinţele în varii domenii - cu predilecţie pentru istorie, logică, filosofie - şi necunoştinţele în altele, precum gramatica limbii materne, iarăşi logica (aplicată), proprietatea unor termeni. În nr. 44, sub titlul *Stranietatea unui proces*, el cugetă, dacă am înţeles bine, asupra raporturilor dintre justiţie, violenţă, cultură şi logică. "Există culturi ale violenţei şi culturi ale toleranţei, există o logică a crimei şi o alta a dreptăţii", descoperă eseistul, dezvoltînd autoreferenţial originala idee, cu apel la o intervenţie mai veche a sa într-o dezbatere "referitoare la statutul epistemologic al logicii". Avansînd în raţionament, C.-T. D. are şi alte revelaţii: "Am putea socoti o cultură de un tip anume ca fiind ambianţa care stabilizează o logică specifică. Interesant este faptul că din interiorul unei culturi - şi *a* (*al*, n.n.) unor logici - celelalte culturi sau logici pot fi descifrate, analizate, înţelese; din interiorul altora, acest lucru este imposibil - prin prizma unei culturi şi a unei logici a concurenţei poate fi înţeleasă o cultură (şi logică) a etatismului; invers lucrurile sunt de neconceput". Limpede, nu? Ca şi paragraful următor, ce ajunge în sfîrşit la procesul din titlu: "De ce oare acuzaţii de la Nürenberg au ţinut să pledeze ca nevinovaţi? Cât de departe de logica elementară este logica omorului cinic. Vinovatul cunoscut al crimei recunoscute ce poate invoca în afară de clemenţă - care în anumite cazuri se poate recuza pentru a nu deveni ea însăşi vinovăţie.". Concluzia articolului continuă anacolutul într-o notă optimist dezacordată: "Logica şi cultura Decalogului *dobândeşte* (s.n.) universalitate (măcar în unele dintre laturile sale) după trei mii cinci sute de ani. Iubirea aparţine însă - cel mult - experienţei intimităţii. Cultura - în sensul vechi şi comun - ar putea salva lumea măcar de penibilul aroganţei." ♦ Dacă d-l Caius-Traian Dragomir ar fi fost doar un om politic şi ambasador, scăpările sale gramaticale, ortografice şi logice poate că nu ne-ar fi contrariat (alte exemple: forma de genitiv *agresiunei*, grafica franceză *gris* pentru *gri* în formularea "valorile intermediare - *gris* ale acestor expresii", în schimb Robespierre scris de două ori, consecvent !, *Robespière* şi *rousseanism*, - oare cum trebuie citit? - de la J.-J. Rousseau ş.a.). Din păcate sîntem obişnuiţi cu incultura majorităţii oamenilor politici şi ştim bine că Ministerul de Externe nu-şi supune funcţionarii la o probă scrisă în limba maternă, cu totul altele fiind criteriile lui de selecţie. Dar deţinătorul rubricii din "Luceafărul" e şi poet, eseist, publicist, ceea ce dă erorilor sale (într-un articol în care susţine că lumea ar putea fi salvată prin cultură) o oarecare, vorba lui, *stranietate*. ♦ În *TIMPUL* nr. 11 (revista se menţine constant în topul celor mai bune publicaţii culturale româneşti), Mihai-Răzvan Ungureanu pune în relaţie două volume apărute din întîmplare cam în acelaşi timp: *Sub zodia proletcultismului. Dialectica puterii* de Marin Nițescu ţintind "să recristalizeze, chiar să redefinească istoria literară contemporană". În privinţa celei de a doua, tînărul istoric are mari îndoieli: "...în ce măsură poate fi utilizată *Cartea albă* ca izvor istoric, cîtă încredere avem dreptul a-i acorda, în ipoteza că îşi va afla folosinţă analitică? Răspunsurile ne vor ajunge din urmă, cam peste cincizeci de ani. Judecînd după conţinutul *Cărţii albe*, istoricului îi va fi mult mai uşor să creioneze diferendele dintre grupurile de interese, unde se întîlnesc literaţii, decît biografiile opozanţilor sau ale susţinătorilor regimului. Publicaţiile de profil, colecţiile de ziare şi almanahuri, adăugate *Cărţii albe* şi totul trecut printr-un filtru sever, a cărui nepărtinire să fi fost deja certificată public - iată sursele cercetării decomplexate a literaturii recente." ♦ Dar şi în privinţa cărţii lui M. Nițescu nu poate scăpa de umbra unei suspiciuni: "Marin Nițescu, resentimentar şi conştient că, din linia a doua, poate lovi cu succes pe cei care, în lipsa atenţiei, îi arată doar încrederea că sunt apăraţi din spate, a pus la cale o vendetă distrugătoare, imposibil de condamnat chiar de către coloneii lui Ceauşescu. La urma urmei - şi aici aflaţi uimirea mea! - Marin Nițescu pregătise cartea pentru 1979, an în care cîteva nume din coada listei de «exemple» deveniseră incomode fie pentru că strîngeau tineri în jurul lor, fie pentru că refuzau deschis alinierea ideologică." Importanţa culturală a editării acestei cărţi, spune Mihai-Răzvan Ungureanu, este că delimitează teritoriile de investigare şi creează repere ale sondajului analitic, demonstrînd că scrierea istoriei culturale a perioadei comuniste nu e imposibilă.

Pentru cititorii din străinătate

Puteţi face abonamente direct la redacţie, la tarifele de 104 $ S.U.A. pe an pentru ţările europene şi 130 $ S.U.A. pe an pentru ţările extra-europene. Plata se poate face prin C.E.C. la dispoziţia Fundaţiei "România literară" pe adresa Fundaţia "România literară", Bucureşti, Of. poştal 33, c.p. 50, cod poştal 71341, România sau prin dispoziţia de plată a sumei în contul 1520.796.1000.89 deschis la Banca Română pentru Dezvoltare (B.R.D.), Filiala Pipera, Bucureşti, caz în care vă rugăm să ne trimiteţi pe adresa redacţiei, în plic, o copie după dispoziţia de plată şi adresa dvs. completă. În sumă sînt incluse toate cheltuielile poştale şi de expediere. Se pot încheia şi abonamente pe un trimestru sau un semestru, pentru o sumă proporţională.

LA MICROSCOP

Victoria lui Ziuganov

DACĂ Rusia şi-ar fi ales ţarii, n-ar mai fi fost Rusia de azi. Iar dacă Rusia de azi ar avea preşedinţi cu puterile ţarilor de odinioară, nimeni nu s-ar mai obosi să calculeze voturile comuniştilor.

Impresia occidentalilor că ruşii îşi aleg liderii pentru zeci de ani a fost serios contrariată de lovitura de stat împotriva lui Gorbaciov. Apariţia lui Elţîn, cu aerul lui de salvator al Rusiei din ghearele comuniştilor retrograzi, l-a făcut pe Gorbaciov să-şi piardă locul. Nimeni n-a analizat de ce părintele perestroikăi s-a văzut înlăturat de la putere de atît de ciudatul Elţîn. Şi mai ales de ce tocmai Elţîn a izbutit să ia puterea la Kremlin în absenţa lui Gorbaciov. Ideea occidentalilor că numai Dumnezeu îi înţelege pe ruşi cînd fac schimbări la ei acasă era bună pe vremea cînd liderii de la Kremlin apăreau după conciliabule secrete între mai marii partidului unic.

În clipa în care unul dintre foştii fruntaşi ai PCUS, Elţîn, a trimis în ilegalitate propriul său partid şi l-a lăsat pe Gorbaciov mai mare peste o forţă care nu mai exista.

După ce a redeschis robinetul cu vodcă pe care Gorbaciov îl închisese, Elţîn i-a lăsat şi pe comunişti să-şi refacă partidul. Şi chiar dacă o fi nădăjduit că procentul pe care aceştia îl vor lua la alegere va fi mai mic, totuşi el a izbutit ceva prin această manevră. Şi această izbîndă e cu atît mai semnificativă cu cît vine într-un moment de criză. Voturile pe care le-au luat comuniştii lui Ziuganov vin în cea mai mare parte din rîndurile alegătorilor care l-au băgat în Dumă pe Jirinovski. Nu-mi dau seama dacă ruşii s-au săturat de circul politic pe care l-a făcut Jirinovski sau, pur şi simplu, au intrat la idei auzind cum vrea el să reîmpartă lumea. Cert e că mai bine de jumătate dintre cei care i-au dat votul l-au abandonat. Unde se puteau duce toţi aceşti nemulţumiţi? Ei au ascultat apelul lui Ziuganov care le-a promis că va face tot ce-i va sta în puteri să redea Rusiei vechea ei putere. Că victoria comuniştilor nu l-a luat pe nepregătite pe Elţîn o dovedeşte o mutare a sa din urmă cu vreo două luni. Atunci el a vrut să-l demită pe ministrul de Externe, Kozîrev. În ultima clipă s-a răzgîndit. De ce a făcut-o se poate înţelege de-abia acum. El l-a păstrat pe Kozîrev pentru a-l avea la schimb acum, la negocierile cu Ziuganov. În acelaşi timp, Elţîn a trimis un semnal în Occident că poziţia lui Kozîrev s-a şubrezit. Cu alte cuvinte, că politica externă pe care o face Rusia s-ar putea schimba.

Nu ştiu în ce măsură întoarcerea comuniştilor a pus Occidentul pe gînduri. Pe noi însă această întoarcere nu ne avantajează, fiindcă Ziuganov pare decis să rediscute situaţia sferei de influenţă pe care o are Rusia. Or, dacă la Bucureşti nu se vor face paşi repezi către Occident s-ar putea să ne trezim din nou, şi cine ştie pentru cîtă vreme, în umbra Rusiei.

Cristian Teodorescu

Adrian Păunescu ne confundă

Cîţiva senatori - Nestor Bădicescu, Ion Coja şi C.V.Tudor - au propus să fie amendaţi cetăţenii care nu se prezintă la vot. Ştirea cu pricina a apărut în mai multe cotidiane, cu sau fără comentarii. Noi mergem mai departe şi propunem să fie băgaţi şi în închisoare, ca să nu se mai joace cu libertatea dreptului de a vota, garantată de Constituţie. Ce să ne mai încurcăm în litera Constituţiei, cînd trei senatori, care măcar atîta lucru ar trebui să ştie, cer ca ea să fie încălcată? Nu departe de ei se află şi senatorul Emil Tocaci care vrea să limiteze accesul la vot persoanelor insuficient şcolarizate. Dar de ce nu şi persoanelor care au avut rezultate excepţionale la învăţătură, ştiut fiind că prea multă carte strică? Sau ce-ar fi să fie amendaţi pentru demagogie acei aleşi ai patriei care confundă Parlamentul cu Cişmigiul şi iau datul cu părerea drept răspundere politică? ♦Fiindcă tot vorbim de răspundere, trebuie să vă aducem la cunoştinţă că Adrian Păunescu a ajuns la concluzia că *România literară* e o revistă de partid. O revistă a PAC-ului, deturnată de la rostul ei de a fi o publicaţie a Uniunii Scriitorilor. Independentul poet care e Adrian Păunescu se declară intrigat că revista *România literară* a schimbat mai mulţi sponsori în ultimii ani, exprimîndu-şi bănuiala că această revistă nu mai are nici o legătură cu Uniunea Scriitorilor. Şi probabil că din pricină că el n-are nici un angajament politic, poetul se teme că *România literară* a ajuns să exprime punctul de vedere al unui partid. Fără discuţie că aşa e. Nu există număr din *România literară* în care PAC-ul să nu-şi facă reclamă publicînd articole despre scriitorii clasici sau drepturi la replică venite din partea unor membri PAC deghizaţi, ca Dumitru Popescu. De asemenea, Uniunea Scriitorilor care ne acordă sprijin financiar pentru editarea revistei, face parte din PAC potrivit logicii lui Adrian Păunescu. Cărţile puse în dezbatere de *România literară* în ultima vreme sînt scrise de vechi membri PAC, precum Nicolae Breban sau Laurenţiu Ulici. În sfîrşit, sponsorii pe care i-a avut revista sînt membri ai PAC-ului: Octavian Mitu, Ion Raţiu şi George Soros, cu toţii, cotizanţi de nădejde ai PAC. Asta ca să nu mai amintim de toate donaţiile făcute pentru *România literară* de zeci de artişti plastici de mîna întîi (membri PAC şi aceştia!) care au sărit în sprijinul revistei pentru a o ajuta să supravieţuiască. Nu-l vom plictisi pe Adrian Păunescu nici cu lista tuturor abonaţilor noştri din ţară sau din străinătate. Şi nu-l vom plictisi nici explicîndu-i că dacă *România literară* apare, asta se întîmplă din simplul şi bunul motiv că cititorii noştri nu ne consideră o gazetă de partid, ci o revistă de cultură care izbuteşte să-şi păstreze ţinuta în pofida tuturor dificultăţilor.

Cronicar

România literară — Calea Victoriei 133, Bucureşti, sector 1. Telefoane: 650.62.86; 650.33.69; 659.35.42. (foto). Fax: 650.33.69. Luni, marţi, miercuri, joi: 13-19; vineri: 9,30-13. Abonamente: 3 luni - 6.500 lei; 6 luni - 13.000 lei; 1 an - 26.000 lei; ISSN 1220-6318

Tipar: grupul draco print — TIPOGRAFIA FED, Calea Rahovei 147, sector 5 – Bucureşti; tel: 335.93.18; fax: 311.33.75

24 pag.- 600 lei

Biblioteca judeţeană MUREŞ TIRGU-MUREŞ